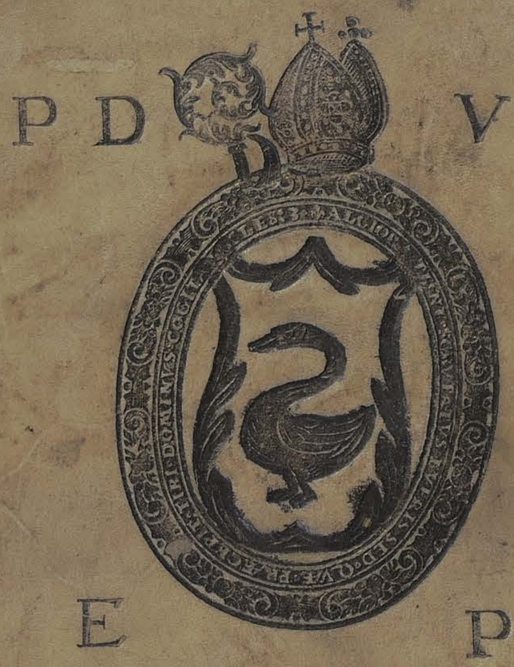

PD V
E P

Biblioteka Jagiellońska
stdr0004171

LIB
UNIVERS
JAGELL
CRACOVI

PYMANDER MERCVRII TRISMEGISTI

Cum Commento

FRATRIS HANNIBALIS ROSSELI CALABRI, ORDINIS MINORVM REGVLARIS *obseruantiæ, Theologiæ & Philosophiæ, ad S. Bernardinum Cracouiæ Professoris.*

Liber V. de Elementis, & descriptione totius orbis.

Cum licentia & Authoritate Illustriss: & Reuerendiss: Domini Hieronymi Bouij Episcopi Camerini, & in Regno Poloniæ Nuntij Apostolici.

Cumq; Gratia & Priuilegio Sacræ Cæsareæ M. & Sereniss. Regis Poloniæ.

CRACOVIAE.
In Officina Typographica Lazari: Anno
M. D. LXXXVI.

INVICTISSIMO

STEPHANO PRIMO,

REGI POLONIAE

SERENISSIMO:

F. HANNIBAL ROSSELI CALABER,
Ordinis Minorum de obseruantia, Cracouiæ ad Sanctum Bernardinum Philosophiæ & Theologiæ Professor.

OMNE FELICITATIS GENVS A DOMINO IESV.

VANQVAM EA SAPIENTIA atq. prudentia serenißimam maiestatem tuam ornatam esse non ignorem: vix vt qvicqvam dici scribiq; poßit, qvod non ipse priùs exploratum habeas, atq. animo conceptum meditatumq; teneas; benigno tamen animo ut assoles, S.M.T. ferre spero, boniq; consulere, si aliqvid scripsero, qvod ipse minimè ignoras: audiens enim sapiens, sapientior erit: Deiq; in hoc maximè commendatur benignitas, si qvædam à rudioribus interdum dicantur, qvæ etiam sapientibus & Regibus poterunt prodesse: Loqvebar, inqvit David, de testimoniis tuis in conspectu Regum, & non confundebar. Rogo ergo sapientißime Stephane, vt hæc legere mihi non deneges, qvæ de Regis munere, deq; eius conditionibus, qvæ inventu difficiles sunt, pro mea tenuitate, curtaq; supellectile breviter exaravi. Exordiar autem potißimùm à sententia D. Platonis 10.

Dial: de legibus: Qvoniam rex ille noster,inqvit,actiones hominum omnes animatas esse prospexit; iccirco excogitavit,ubi pars qvæq; locata maximè optimeq; virtuti victoriam,vitio verò ne vincat, impedimentum in universo præbere posſit. Proinde in rerum ordine nihil contingere poteſt, qvod Dei potentiam atqve ſapientiam effugere qveat. Alioqvi qvomodo erit perfecta mundi gubernatio,& ſapientiſsima & continua eius conſervatio; ſi à fortuna & caſu,ſi à re incerta variaq; proficiſcatur? Et revera ipſa mundi creatura,ejusq; coaptatio, pariter & gubernatio,magnitudinem divinæ inſinuat naturæ. Sanè, Cicero de natura Deorum hanc partium mundi coaptationem, librum naturæ ſapientiſsimè nuncupavit, nempè ipſam mundi diſpoſitionem,ſingulas creaturarum ſpecies pulcherrimo ordine complectentē, quæ abundè nobis perſvadere poteſt: fato aut caſu mundum minimè gubernari. Qvamobrem præclarè dictum eſt à Plotino; totum mundum providentia qvadam imperatoria gubernari, cernente actiones & paſſiones,& qvæ adeſſe oporteat alimenta,arma,machinas,& qvæ ſunt generis ejuſdem.Itaq. omnia procedunt ab uno potentiſſimo atq. ſapientiſſimo imperatore, tametſi ab eo aliena ſint; qvæ hoſtes inferre conantur: Omnia,inqvit Ariſtoteles,coordinata ſunt, ſed non ſimiliter,& natatilia,& volatilia, & plantæ, ad unum qvidem omnia ordinata ſunt. Sapientiſſimus Mercurius in Pymandro: Suſpice, inqvit cœlū,ſolem,lunam:ſuſpice ſyderum ordinem reliqvorum; qvis agè perpetuum horum ſervat ordinem? ordo qvippè omnis numeri, lociqve limitibus terminatur. In Aſclepio autem vocat principem mundi Vſiam, qvem alios deos ſive Angelos ſeqvi affirmavit.Plato in Phædro Mercurium ſecutus:Magnus, inqvit, dux in cœlo Iupiter, citans alatum eqvum,incedit, exornans cuncta, providèq; diſponens: hunc ſeqvuntur deorum exercitus. Rectè ergo dictum eſt à D. Auguſtino lib:19.de civit:Dei cap:13. Pacem omnium rerum eſſe tranqvillitatem ordinis. Quamvis, inqvit Lactantius, Poëtæ

Deum

Deum carminibus ornaverint; sæpissimè tamen confitentur, spiritu vel mente una contineri regiq; omnia. Orpheus vetustissimus poëtarum, cùm inter Argonautas, cum Tyndaridis & Hercule navigâsset, Deum verū & magnū, protogon, id est, primogenitum nuncupavit: qvòd ante ipsum nihil sit genitum; sed ab ipso cuncta sint generata. Ad hunc etiam modum loqvitur Cicero: Nihil præstantius Deo, inqvit: ab eo ergo regi mundum, necesse est. Nulli igitur naturæ obediens est, aut subjectus: omnem ergo regit naturam. Sanè, cùm unus sit mundus & non plures: unus igitur est mundi gubernator. Entia nolunt malè disponi: pluralitas principum mala: unus ergo princeps. Ego sum dominus Deus tuus, dicit scriptura Exod:20. Non erunt tibi dii alieni præter me. Profectò, Deus per omnia est perfectus, si multos asserimus deos, & in multis differentiā esse oportet. Nam si nulla in ipsis differentia; unus potiùs & non multi: si autem differentia in ipsis, ubi perfectio? Qvomodo præterea si multi diversiq; sint, incircumscripti erunt? Qvandoqvidem ubicunq. fuerit unus, neqvaqvam erit alter. Si dixerit qvispiam, qvia qvisq. parti suæ dominatur: qvis est huius distributionis ordinator? Ille sanè valentior fuerit & jure Deus. Unus ergo primus mundi gubernator. Is autem cùm intelligeret, inqvit Plato 4. de legibus, nullam hominum naturam, res humanas ita gubernare posse; ut si omnibus arbitratu suo dominetur, lasciviori superbia injustitiaq; non repleatur. Cùm hæc, inqvam, non ignoraret, non homines, sed divinorum præstantiorisq; generis angelos, civitatibus nostris, reges principesq; præfecit: qvod nunc nos in ovium gregibus facimus; non enim bobus boves, nec capris capras præficimus, sed nos ipsi genus melius dominamur. Itaq; divina ordinatione instituti sunt Reges, & præfecturæ orbis tum in hominibus, cùm in angelis: Ego, inqvit, constitutus sum Rex ab eo in monte sancto ejus. Unde innata est omnibus qvædam naturalis cupido: & ita sumus à natura instituti; ut nemo libenter obtemperet, nisi rectè & legitimè im-

mè imperanti. Etenim qvæ à Deo ſunt, ordinata ſunt, inqvit Apoſtolus: et qvi Dei ordinationi reſiſtit, Deo reſiſtit, & damnationem ſibi acqvirit. Igitur, qvi Regi rectè & legitimè imperanti obviare contendit; Deum proculdubio contemnere convincitur. Qvamobrem qvælibet gens, etiam barbara, & à ſanctis legibus aliena, imò animantia rationis expertia, tanto honoris zelo, tanta animi reverentia, tantoq́; naturalis amoris affectu Regem ſuum proſeqvitur, tuetur, & obſervat; ut in Regis vita & ſalute, totius regni, gentis atq. multitudinis vitam atq. ſalutem ſitam eſſe arbitretur. Probitas Regis, vita populorum: improbitas & lapſus Regum, pœna populorum: ſicut enim virtute eorum ſervamur; ita etiam errore periclitamur: unde optandum eſt nobis, ut Regem juſtum, prudentem, temperatum, atq. perfectum habere poſſimus. Nam ſi Rex fuerit avarus, civitates exhauriet, ſacra ac profana omnia venalia habebit: nihil amplum, nihilq́; magnificum animo agitare poterit. Si verò fuerit ambitioſus, omnia perturbabit: internis & externis bellis regnum concutiet: recentiq́. ſemper cruore gaudebit; habet enim pro virtute iram, pro conſilio furorem, pro ratione impetum. Si fuerit intemperatus, omnia implebit libidinibus: & turpiſſimis voluptatibus irretitus, tanqvàm ſus in cœno perpetuò volutabitur: qvid à tali Rege boni ſperari, aut qvid mali potiùs non metui poteſt? ſi fuerit imprudens, ſangvinarius & crudelis, regnū evertet, depopulabitur provincias, demolietur civitates, omnia implebit incendiis, flagitiis, cædibus, nihil ſanctum, nihilqve qvietum relinqvet: Væ tibi terra, cujus Rex puer eſt. Summa ergo totius regni, ſalubritas populi, urbium tranqvillitas, pacificus hominum ſtatus, abundantia omnium rerum, religionis propagatio, vitiorum repreſſio, virtutum promotio, ex probitate & improbitate Regis dependent. Decet ergo Regem liberalem eſſe, temperatum, ſobrium, caſtum, prudentem, juſtum, perfectum, providum, circumſpectum, religionis propugnatorem, vitiorum deſtructorem, non acceptato-

rem perſonarum, non turpis lucri cupidum,ſed imperterritum,benignum, ſanctum, tanquam luminare maius in medio populorum, tanquam lucidiſſimum ſpeculum nō aliqva macula aſperſum.Rex apud Indos cùm in publico conſpicitur,thurribula præportantur, totumqve iter per qvod fertur,odoribus completur:aurea lectica, margaritis circumpendentibus recubat. Rex apud Tartaros in throno aureo collocatur,atq. unanimi & excelſa voce omnes in hunc modum acclamant : Rogamus, volumus, præcipimus;ut domineris nobis. In Sigillo Regis, hæc ſuperſcriptio:Deus in cœlo,& Cham in terra.Bactrianorum regnum eo tempore floruiſſe legimus, qvo ejus Rex erat Zoroaſtres philoſophus. Unde apud Ægyptios ex philoſophis Sacerdotes,& ex Sacerdotibus Reges eligebantur: ideoq́. Mercurius,ter maximus dictus eſt, utiq. philoſophus, ſacerdos, & rex maximus. Potentiſsimum fuit regnum Aſſyriorum ſub Nino Rege: infeliciſſimum ſub Sardanapalo: poſt cujus interitum Medi potiti ſunt Aſiæ imperio. Ex Medis ad Perſas, ex Perſis ad Magnum Alexandrum devolutum: poſtremò ad fortiſſimum & ampliſſimum Romanorum regnum pervenit. Sed heroicis illis & illuſtribus regibus extinctis, ita concuſſa ſunt regna illa ampliſſima, ita inculta, & ſuo antiqvo ſplendore orbata jacent; vix ut veſtigium aliqvod illius divinioris ſtatus inveniri poſſit. Attila metus orbis,Deiq́. flagellum, dum Ungaris præeſſet,plurimæ provinciæ, potentiſsimæ urbes,ampliſſima regna, Ungaris qvotannis tributa pendebant: at eo extincto,Longobardi, Gothi, Carolus Magnus,poſtremò impius Turca ditiſſimum atq. florentiſſimum regnum occupavit. Cùm ſanctus Stephanus Rex Ungaros regeret,ſanctisq́. legibus imbueret, anno ſalutis 997.omnibus bonis regnum exuberabat,pace, tranqvillitate,victoria,rerumq́. omnium abundantia. Emericus ejus filius paternæ ſanctitatis æmulus,regnum optimè gubernavit. Andreas conſangvineus divi Stephani promulgavit edictum: Qvicunq. Ungarus veram Chriſti fidem

non tenuerit,& ſacram legem à divo Stephano traditam non ſervaverit, capitalis eſto. Proh dolor, ubi ſunt illi Reges ſancti,catholicæ fidei defenſores? Amurathus Mahometis filius,ſeptimus Turcarum Imperator, cum ingenti hominum multitudine Ungariam,& Tranſiluaniam depopulabatur: ſed virtute & induſtria Illuſtriſſimi Ioannis Hunniadis,terga vertere coactus eſt,ita,ut planicies Tranſilvaniæ cadaveribus repleretur. In conflictu illo terribili cum eodem Amuratho, qvi trium dierum ac noctium ſpatio continuatus eſt, Vladiſlao Rege fortiſſimo interfecto, Hunniades cæteriqve ſe fugæ commiſerunt; tantùm roboris habebat Regis præſentia;metus verò,ejuſdem interitus. Solymanus undecimus Turcarum Imperator, cum ducentis hominum millibus Ungariam aggreſſus: dum ei cum parva manu militum occurrere nititur, Sereniſſimus Rex Ludovicus, inter fugiendum in paluſtrem qvandam foveam deſcendit, ibiqve mortem obire cogitur. Eja Invictiſſime Stephane,eleva ſacram dexteram tuam, qvæ plena eſt armis, prudentia & fortitudine: pelle inimicos Chriſti de regno ejus: non deerit tibi auxilium à Chriſto domino: non deerunt principes Chriſtiani: Domuiſti ſuperbum Moſchum,hunc qvoqve tyrannum ex Chriſtianorum finibus extrudere poteris. Qvid dicam de inclytis & invictis Poloniæ Regibus? de Boleſlao, qvi ab Otthone Imperatore primus Poloniæ accepit coronã? Is plurimis fortiſſimisq. bellis geſtis, in ſignum partæ victoriæ,in qvatuor limitibus regni qvatuor ferreas erexit columnas.Alter verò rex perditam regni coronam,ſua virtute & induſtria regno reſtituit: Caſimirus, Sigiſmundus, aliiq. potentiſſimi Reges,Poloniẹ regnum divitiis multis, ſpoliis ampliſſimis, ditione latiſſima, honoribus maximis cumulare ſtuduerunt. Veniam ad te Regem meum, Regum noſtri temporis decus ſingulare: utinam mihi liceat Dei dotes prædicare, qvas in S. M. T. clarè omnes conſpicimus, & admiramur. Qvis eſt, qvi ignoret Sereniſſimi noſtri Stephani,regni Poloniæ Regis ſapientiſſimi,proſa-

piæ nobilitatem antiqvitatemqve ex Illustrissimis Ducibus Transilvaniæ propagatam esse, qvi catholicę fidei eximii semper extitêre cultores, elegantem sobriamq. educationem in disciplina militari, in studiorum eruditione, optimis semper moribus enutritam. Veniam ad res præclarè gestas in multis & variis bellis, in qvibus animi tui fortitudinem, prudentiam, acre & circumspectum ingenium, corporis robur, cordis magnitudinem, indefatigabilem tolerantiam laborum, exactam rei bellicæ disciplinam, consilii altitudinem summam, temperantiam, lingvæ svauitatem & ornatum, responsa prudentum in ore gestantem, sobrietatem, silentium, potus & cibi moderatam parcitatem, mirificè omnibus ostendisti. Iam qvantoperè commendandum est illud tuum regium propositum, qvo maximè vereris, ne Rex potiùs regno, quàm regnum Regi deesse videatur? Hannibalis Pœni in hoc potissimùm commendatur prudentia, qvòd exercitum habuerit ex diversis hominibus collectum; in qvo tamen nullus tumultus audiebatur. Profectò non dissimilis, neqve minor prudentia visa est in bellis tuis priùs fortiter gestis, & in pace, qva omnes fruimur; ut propterea, mihi videatur felicissima Polonia, qvòd talem Regem talemqve Reginam hisce nostris temporibus sortita sit: qvorum alter prudentia, armis, animi ac corporis robore: alter verò lachrymis, assiduis precibus, pietatisqve operibus Poloniam tueretur: qvorum insignis pietas pari studio certat, bellorum & opinionum tumultus componere, prolapsosqve Christiani populi mores instaurare. Ipse cùm hæc mente complecterer, cupiebam S.M.T. aliqvod gratitudinis signum ostendere; sed nihil in me inveniebā, qvod tanto Regi à me dignè posset offerri. Verùm animos mihi addidêre, Reuerendus D. Hieronymus Povodovski, Archipresbyter Crac. &c. & D. Christophorus Varsavicius, egregius Orator S. M. T. ut qvintum Pymandri librum Invictissimæ M. T. dicarem. Suscipe ergo, qvæso, Clementissime Stephane qvintum Mercurii librum, sub
feli-

felicib. auſpiciis tuis in lucem prodeuntẽ; habes enim Regem antiqviſsimum, atq. ſapientiſsimum, de elementis & hominis virtute, deque eccleſiæ unitate & magnitudine egregiè diſſerentem: habes omnium Romanorum Pontificum, Imperatorum, Regum propemodum omnium ordinatam ſucceſsionem, vitam, mores, ſucceſſus, pugnas, deniqve interitum & mortem. Deus optimus maximus, omnium bonorum author, ad multos annos conſervet nobis S. M. T. incolumem & felicem, ad ipſius laudem, ad feliciſsimæ animæ S. M. T. profectum, & ad omnium noſtrûm vtilitatem & honorem, Amen.

Datum Cracoviæ ex Monaſterio S. Bernardini 4. Calend: Iunij Anno ſalutis 1586.

Capita præcipua eorum, quæ in hoc quinto libro continentur.

De de-

De deſcriptione totius orbis.
De Imperatoribus & Regibus omnium penè gentium.
De moribus multorum populorum.
De regnorum & Regum mutatione.
De multarum ciuitatum legibus, & ordinibus, præſertim vrbis Romæ.
De Inſulis omnium gentium.
De Inſulis nouiter repertis.
De ignis elemento.
De elementorum numero & qualitatibus.
De aêris natura & diſpoſitione.
De Cometis, rore, & pruina.
De nubibus, pluuia, & niue.
De grandine, corruſcatione, & tonitruo.
De fulmine, iride & ventis.
De terræ motu & eius portentis.
De celeritate ignis.
De exuſta exhalatione.
De corpore humano.
De omnibus partibus corporis humani intrinſecis & extrinſecis.
De diuinis laudibus.
De Deo quòd ſit omnia.
De Deo quòd ſit bonus, & actus infinitus.
De ſummo malo & eius origine.
De bono & pulchro.
De dei pulchritudine.
De pietate, & eius virtute.
De ignorantiæ malo.
De Deo quòd ſit fons vitæ.
De ebrietatis malitia, & turpitudine.
De videndo Deo.
De auium & iumentorum natura.

PYMAN-

PYMANDER MERCVRII TRISMEGISTI.

Cum Commento

F. HANNIBALIS ROSSELI CALABRI, Ordinis Minorum Regularis obseruantiæ.

Dialogus Quintus.

DE CREATIONE MVNDI.

TEXTVS MERCVRII TRISMEGISTI.

Vniuersum mundum, verbo non manibus, fabricatus est opifex.

Commentum primum.

VNDVM HABVISSE A DEO omnium opifice atq. parente, nõ solùm dependentiæ, verùmetiam originis, atque creationis principium; sapientissimus Mercurius, tum in libris præteritis, tum etiam in hoc quinto, clarissimè docet. De quo profectò negotio, non pauca in primo Pymandri disputata sunt à nobis: vbi adductis, examinatisq; plurimorum philosophorum sententiis, quid rei veritas haberet, satis constare putamus. Verùm quia denuò sese offert occasio disputandi, Magno Mercurio ad hoc nos excitante, atq. docente, aliquid addere placuit. Vniuersum, *inquit: hoc est, omnia cùm visibilia, tùm etiam inuisibilia.* non quidem manibus, *labore scilicet, aut aliquo temporis interuallo, motu præterea interueniente: quæ enim manibus fiunt, absq. huiusmodi rebus fieri nõ possunt;* sed verbo, *hoc est, solo nutu, atq. voluntatis imperio,* fabricatus est opifex. *Quòdsi omnia à summo mundi opifice condita sunt, suæq; habent creationis exordiũ: motum igitur atq. tempus, ab æterno extitisse, affirmare nõ possumus: omnia ergo habent principium creationis; siquidem omnia habent principium, vt paulò pòst ipsemet in eodem dialogo, constantissimè docet:* Monas, *inquit,* omnium principium est, radix atq. origo: absq. verò principio nihil. *Sensus est, Deus benedictus, qui est vnus mundi pater, atq. opifex, est omniũ principium; quia nimirũ ab eo esse acceperunt omnia: radix, ex qua cuncta viuunt: origo, vnde vniuersa manârunt. In causa est, quia omne, quod in rerum natura existit, aut est principium, aut*

Textus expo.

Omnia habẽt principium creationis.

principiatum, siue principium habens sui esse; nihil enim est à se, nisi ipsum principium, cui propriè conuenit esse: principia autem non sunt multa, sed vnum, vt communis est omnium propemodum philosophorum sententia. Omnia igitur, excepto duntaxat ipso principio, fabricatus est opifex Deus, *mundi pater, atq. gubernator. Neq. illorum ratio est recipienda, qua in hac materia vti consueuêre: cœlum scilicet & inferiorum naturam à Deo dependentiæ quidem, non autem creationis principium habere; siquidem quod principium sui esse, ab aliquo non accipit, nec etiam dependentiæ. Quòd si cœlum atq. inferiora à Deo esse non acceperunt creationis: sunt ergo Deo paria siue æqualia: sicq; non vnum, sed multa principia prima, quod planè veræ, sanctæq; philosophiæ minimè placet. Porrò, Deum esse omnium vnum principium, in 3. Pymandri abundè copiosèq; demonstrauimus. Dial: 5. hoc idem clarissimè ostendit: Siquidem, inquit,* vno luminum motu, seriem mundi totius comprehenderes, immobilem factorem, Deum omnium artificem. *Quasi diceret: per ea quæ facta sunt, illorum artifex cognosci potest: sempiterna quoq. eius virtus & diuinitas. Et reuera*, ordo à deformitate fieri non potest: eget ergo domino, qui ordinem præbeat. Etenim cùm statuam & imaginem absque fabro & pictore fieri nullus asserere audeat, miram mundi huius constructionem sine conditore constitisse putabimus? ô cœcum homunculum, ô nimis impium, ô profundis obrutum ignorantiæ tenebris! Caue ô fili Tati, ne vnquam artificium priues artifice. *Et est sensus, si artificiata suapte natura præseferunt artificem, vt ex statua fabrum, & ex imagine pictoris sapientiam agnoscamus, putabimus pulcherrimum vniuersi ordinem, qui profectò est ingens statua, & viua imago sapientissimi artificis Dei, proprio carere artifice? Caue ne tam magnum mundi artificium proprio priues artifice. Insipientis est hoc animi, & ignorantiæ tenebris obuoluti cordis. Itaq;, qui rerum creationem negârunt, aut negare contendunt, in maximis versantur ignorantiæ tenebris: & qui in tenebris ambulat, nescit quò vadit; quia tenebræ excœcauerunt oculos eius. Dial: 8.* Deus, *inquit*, est ingenitus, omnium author: mundus verò ab eodem est genitus, seruatus, nutritus, & immortalitate donatus, velut à proprio patre. *Non ergo à se habet mundus immortalitatem; sed à suo patre Deo. In Asclepio, eandem comprobat, affirmatq; sententiam:* Licebit, *inquit*, pictori cœlum, & deos, & terram, & mare, & homines, brutaq; omnia, & inanimata depingere; Deo autem erit impossibile? ô dementiã, imperitiamq; incredibilem erga Deum! Tales enim patiuntur rem nouam, & inusitatam. Nam cùm asserant se deum benedicere, quòd ei non asscribant omnium creationem, neq; Deum nôrunt, & præterquam ignorant, etiam in eum peccant grauissimè, ei vel superbiam, vel imbecillitatem tribuentes. si enim non creat omnia, aut superbus est, aut imbecillis, quod impium est; Deus enim veram solam habet affectionem bonitatis; bonus autem neq; superbus est, neq; imbecillis, hoc autem est Deus. *Nam bonum est vniuersalis potestas cunctorum creandorum: omnis autem res creata & generabilis, à Deo creata est: quod est boni, & omnia creare.* Aspice verò & quomodo ipse creat: et quę creantur, quomodo fiant. Quòd si velis, licet tibi pulcherrimum, simillimumq; cernere exemplum. Aspice agricolam semen iacientem in terram, alibi quidem frumentum, alibi verò hordeum, alibi sementem alterius generis. Eundem aspice vitem plantantem, & malum punicum, cæterasq; arbores: sic Deus in cœlo quidem seminat immortalitatem: in terra vicissitudinem: in vniuerso vitam & motum. *Hæc Mercurius, ex quibus creationis negotium, satis patere arbitror. In primo Pymandri Dialogo, vidit, atq. didicit mundi creationem, Py-*

Omnia à Deo sunt condita.

Dial: 5.

Ordo vniuersi

Mundus est imago Dei.

Asclepius.

Deus creat omnia.

Exempla creationis.

nem, Pymandro illum docente: Elementa, *inquit*, mundi vnde manârunt? Ex voluntate Dei, ait, quæ verbum, intuitaq; pulchrum mundum, imitata est. *Timæus Locrensis, & Plato vocant mundum exemplarem mentalem, ad cuius imaginem, siue imitationem Deus fecerit mundum sensibilem, hancq; potissimùm causam celebrârunt, & de ea copiosè scripserunt. Nam Plato in Timæo, non solùm corporalium, verùmetiam Deorum, hoc est, angelorum, Deum esse factorem seu creatorem, fatetur. Duo autem genera deorum seu angelorum ponit: quorum alterum cœlestes intelligentias nominat, de quibus in Timæo, & in Epinomide disserit: alterum obscuros, non ita videlicet apparentes sicut sydera; de quibus eisdem etiam locis loquitur. Vtrumq. autem genus à mundi opifice creatum esse, non obscuris verbis affirmat: Vt, inquit, visu esset clarissimum ac pulcherrimum æthereum corpus, reddens id vniuerso simile, circulare fecit: & ex igne fermè totum. Paulò autem antè, de generibus animalium loquens: Vna (inquit) species est, cœleste deorum genus. Concludensq; suam orationem, ait: Quæ de visibilium ac genitorum deorum natura dicta sunt, finem habeant. Illud ergo genus à Deo genitum, id est, creatum (more philosophico loquens) clarè profitetur: alterum quoq. ab eodem opifice conditum esse, affirmat: De dæmonibus (inquit) dicere, & eorum nosse natales, maius est, quàm facultatis nostræ: credendum est autem eorum filiis, qui se ab eis natos dixerunt. Sic igitur habet nostra opinio de ortu istorum deorum. Et paulò post: Posteaquam igitur (inquit) omnes, qui circumuagantur vrbes, & qui perspicuè, vtcunq. velint, ortum habuêre Dij, hæc, qui creauit hoc vniuersum, ad eos affatus est: Dij deorum, quarum ego rerum opifex, & pater extiti; quoniam à me factæ sunt: certè me volente, dissolui non possunt; voluntatem enim meam vinculumq; maius, & fortius assequuti estis, quàm erant ea, quibus ligabamini, quando creabamini. Vtriusq. ergo generis deorum ortum, Plato apertè describit: natos omnes asserens à creatore mundi: vocat autem hoc secundum genus, deos deorum, filios scilicet deorum; quoniam prædixerat eos natos ex cœlo & terra, quasi deos ex dijs: in quorum numero censet Tethyn, & Oceanum natos ex cœlo & terra. Apparet ergo omne deorum genus à mundi creatore satum esse: proinde Plato in Timæo, creatorem omnium rerum deum esse protestatur. In decimo de repub: Aspice (inquit) quemnam dicas* δημιουργὸν *opificem istum. Quemnam? illum, ait, qui facit omnia: quæcunq. singulus quisq. opificum; idem enim iste artifex non modò omnia potest facere opificia: sed etiam facit omnia, quæ è terra nascuntur: & item animalia machinantur, cæteraq; omnia, terrã, cœlum, & deos: tum quæcunq. sunt, & quæ in inferis sub terra, hæc vniuersa efficit ille. Addit Plato exemplum: An nõ percipis, quòd etiam tu possis ratione quadam hæc cuncta facere? celerrimè profectò si voles speculo accepto, eoq; circumacto in omnes partes, exemplo facies solem, & cœlestia, mox etiam terram, mox etiam teipsum, cæteraq; animalia, vasa, arma, artificia, plantas, & huiusmodi. Ita, inquit: sed apparentia, non ad verum existentia bene: nam & pictor ratione quadam lectum apparentem facit: non ergo facit rem existentem, sed similem. Igitur tres lecti sunt: vnus est in natura: alter quem facit architectus: tertius, quem facit pictor. Pictor, lectiq; faber, & deus, hi tres præsunt tribus generibus lectorum. Deus ergo fecit vnum lectum, ipsam naturam, qui est lectùs: duo autem tales, aut plures, neq. plantati sunt à Deo, neq. nascuntur. Itaq; citra omnem ambiguitatem, Deum omnium rerum artificem esse prædicat Plato: assumitq; exemplum speculi, quo in omnes partes conuerso, sicut omnia ab eo qui circumuertit, nascuntur simulatè, & apparenter, sic à Deo verè creari vniuersa, eaq; in momento ab eodem fieri. Lectus præterea, sicut omnis alia res, tres habet locos, siue gradus: primus est ipsa veritas: alij duo, vtpote in speculo, & in pictura, sunt apparentiæ, simulationes illius veri: sic soles sunt tres: primus verus*

Timæus.

Plato.

Duo genera Deorum.

Angelos à Deo esse creatos.

Dij deorum.

Plato.

Deum facere omnia.

Exemplum Platonis.

Tres lecti sunt.

Verus lectus.

ipse in natura existens: alius verò in speculo: alius autem in pictura. vt autem per speculum, aut picturam fingere potest homo solem; sic Deus fingit solem verum, quia opus eius est veritas: ideoq́ Deus omnium rerum verarum artifex vniuersalis à Platone appellatur in Timæo, in Epinomide, in legibus, in Critia, siue in Atlantico. In Epistol: Deum vocat principium, medium, & finem, circum quem, & per quem sunt omnia. Et in Epist: ad Hermiam, Erastum, & Coriscum: Adiurantes, inquit, in amicitia omnium rerum Deum, principem præsentium & futurorum, & principis ac causæ patrem, & dominum. Quòd autem in Epinomide, & in legibus, miris laudibus tollat cœlum, astraq́ cœlestia, eaq́ putet in numero Deorum habenda: non ita certè est intelligendum, quasi cœlo diuinitatem attribuerit; sed potiùs per astra, seu cœlū, intelligentias motrices intellexisse, quæ ab eodem Dij appellantur, lumina illa circumrotantes. Dæmones verò, alterum deorum genus, corporibus áëreis, per vrbes, totumque mundum vagantur, principesq́ rerum humanarū in Sympoſio, & in legibus ab eodem dicti sunt. Apud Aristotelem autem tria sunt genera deorum: Dæmones, Intelligentiæ Syderum, Dij, cœlicolæ cum summo deo, extra cœli, solisq́ vias habitantes: de quibus magis locutus Aristoteles, quàm de dæmonibus. Illud præterea mirabile est in Timæo apud Platonem, quòd dicit Deum creare seipsum: vnde & à vetustissimis phil: Deus vocatur à se genitus, à se absolutus, à se ditissimus, à se natus: quibus profectò nominibus illius demonstratur æternitas. Etenim quod à nihilo esse non potest, nec ab alio nasci, necessariò semper fuit: ideoq́ à seipso est: omnia verò alia ab eo creata sunt, solo verbo, non manibus (vt asserit sapientissimus Mercurius) cuius sanè philosophia quàm proximè Moysis, aliarumq́ sanctarū scripturarum doctrinam imitatur, à quibus, omnia à Dei verbo condita esse, constantissimè docetur: Dixit, inquit, Deus, fiat lux, & facta est lux, & similia. Deum ergo esse omnium creatorem Mercurius asserit, & Plato.

Deus principium, mediū, & finis.

Dæmones.

Tria genera deorum.

Verbo creauit omnia.

CAP. II.

Orphei, aliorumq́ poetarum de rerum creatione, dogma.

Post Mercurij atq. Platonis doctrinam de mundi creatione, ad vetustissimorū oracula poëtarum transiuimus, qui de huiusmodi negotio præclara scripserunt; vt sic vndequaq. pateat, quàm turpiter errauerint, qui mundi creationem negauerunt: deniq. quàm rectè doceant Christiani, à quibus mundi creatio defenditur, & docetur. Porrò, Orpheum antiquitate, atq. sapientia poetarum facilè principem, de mundi creatione sic locutum fuisse legimus: Fuerunt, inquit, intra Iouem, cum vniuerso, ætheria, & cœli præclara sublimitas, immensiq́ maris, & telluris inclytæ latitudo, oceanusq́ ingens, depressaq́ tartara terræ, fluminaq́ & pontus, sine fine, & cætera cuncta: immortalesq́ omnes, beati Dijq́, deæq́: quæ fuerint exorta, & quæ ventura sequuntur: hæc in ventre Iouis rerum compago manebat. Iuppiter ipse est primus: Iuppiter vltimus idem: Iuppiter & caput, mediumq́, & cuncta Iouis sunt: Iuppiter est terræ fundamentum, cœliq́ micantis. Iuppiter idem Rex cunctorum, principiumq́, vna, & deus vnus, magnus & author: vnum est regale, in quo hæc cuncta tenentur; omnia namq. hæc in domibus Iouis magni iacent. Itaq́ Orpheus appellat diuinitatem vetustissimam nomine Iouis; per Iouem enim viuunt omnia. Quamobrem omnia in visceribus Iouis, id est, in diuinæ sapientiæ thesauris, in mente illa capacissima, atq. fœcundissima esse affirmat, antequàm crearentur, ibiq́ latitasse. Erant ergo in altero mundo, qui appellatur

Orpheus.

Iouis laudes.

Omnia in visceribus Iouis

latur Iuppiter, verbum Dei prolificum, seminalis sapientia, rerum originibus plenissima. Res ergo non sunt creatæ ex nihilo, id est, nullo earum primordio antecedente, sed antecessit mundus ille, formarum, rationumq́ locupletissimus, ratio vberrima, ditissima rerum aula, vnde & potuerint, & possint, cùm libuerit, depromi: hoc ergo receptaculúm appellat vterum, aulam regiam, palatium. In palatio Iouis cuncta, ætheriam vastitatem, cœlum sublime candens, pontum, terram, tartara, flumina, deniq. & ipsos beatos deos, antequam crearentur, vt in sua origine fuisse affirmat; erat enim, atq. est adeò sapiens, plenusq́ rerum, fœcundusq́ mundi opifex, vt quidquid voluerit, fecerit: proinde doctissimè cecinit Orpheus: Vterus Iouis palatium.

Cuncta hæc lætas eduxit ad auras,
Pectore mira suo proferens, & facta superba.

Mercurium imitatur, qui adhibuit mundano opifici exemplar primum, quod à Platone vocatur animal intelligibile, omnium scilicet rerũ origo. A Timæo Locrensi mundus sapientiæ diuinæ: vt autem cuncta à Ioue producit Orpheus; sic Empedocles ab vno, siue vnitate, res omnes terrestres, volucres, pisces, mares & fœminas, arbores, deniq. etiam deos longæuos: quæ sunt, quæ fuerint, quæ pòst ventura sequentur: Ab Orpheo ergo hæc Empedocles accepit: appellauitq́ vnitatem, quod prior Orpheus Iouem nominauit. Post commemoratum ineffabile mundi principium, Orpheus ad creationem descendit: estq́ omnis ei de chao rerumq́ ex eo creatione, theologia. Duo sunt autem apud eum rerum principia: alterum sempiternum, Deus scilicet: alterum verò creatum chaos, massa vtiq. totius mundi, præcedens omnia non tempore, sed natura. De hoc autem chao sic Orpheus locutus est: Mercurius. Plato. Timæus. Empedocles. Chaos.

Principioq́ vetus chaos, atro concinit hymno,
Vt naturas mutauit, fuit vtiq. peractum
Cœlum, tum latæ terræ ortum, tum maris imum,
Æternum canit ex se perfectum, sapientem,
Vt quæcunq. creauit amor, tum cuncta diremit.
Saturnumq́ voracem.

Itaq́ chaos designat illud mundi nascentis initium, quod rectè antiquum dictum est, quòd scilicet & ante omnia extiterit. Vt naturas mutârit, inquit, quia ex ipso, velut ex rudi origine, formosarum multitudo processit naturarum. hæc fuit secunda mundi creatio, ex informi scilicet principio pulcherrimarum formarum productio. Ex chao autem, primum factum segregatumq́ est cœlum, inprimisq́ sol. Exinde tellus lata sinus aperuit, sole desuper aquas exhauriente. Eadem autem opera, qua terra patefiebat, mare dirimebatur: Profundum maris, inquit, idem, sedem maris profundissimam. huius autem creationis authorem dicit extitisse amorẽ, qui à Moyse spiritus nominatur: à Mercurio autem mens, intelligentia. Amoris autem ratio ea est, voluntas vtiq. creandi, bonitas creatoris, quæ ipsum impulit creatorem, vt mundum conderet. Proclus super Timæum, testatur Pherecidem Pythagoræ præceptorem dixisse, Iouem cùm creare vellet, in amorem se transformasse. hunc amorem testatur Orpheus cuncta produxisse: Saturnũ verò voracem, hoc est, tempus vnà cum æthere natum. Rursus in argonautica eadem de chao describit: Secunda mundi generatio. Amor principium rerum. Saturnus vorax.

Antiquum, primumq́ chaos, magnumq́ necesse,
Saturnumq́, sinu immenso qui clauserat ipsum
Æthera, tum geminum, vigilem, venerandum & amorem,
Æternæ & noctis patrem dixêre Phaneta,
Quem post nati, nam cunctis prior ipse refulsit.

Chao necessitatem asscribit, quòd scilicet in illo, cunctarum rerum necessaria continebatur materia: vocant etiam phil: materiam necessitatem. Post rude chaos, mox Chaos necessitas.

extitit ætheria substantia: deinde Saturnus, siue tempus. Memorat item amorem illum diuinum, de quo ipse ait. Prima fuit genitrix sapientia, dulcis amorq́ꝫ. hunc eundem amorem vocat περιώπεα oculatum scilicet, omnia circumspicientem, sapientem, venerandum, cultu dignum. Prodit ante omnia phaneta, hoc est, sol, siue lux, quoniam prior apparuit, visus & ipse primus. Vnde Ouidius: Nullus adhuc terris præbebat lumina Titan. Et iterum: Ignea conuexiuis, & sine pondere, cœli, Emicuit, summaq́ꝫ sibi legit in arce. Erant enim tenebræ infinitæ in abysso, propterea primus in mundo phanes apparuit. ὁράω apud Græcos, video, vertitur: quæ quidem vox à Græcis φῶς nominatur: hunc Orpheus vocat phanes: phos apud Moysen, lumen primogenitum: apud Orpheum phanes, qui est genitor noctis; nam eo apparente, lux à tenebris semota est, diuisitq́ꝫ Deus inter lucem & tenebras: eodem enim tempore atque opera, sol diem fecit, & noctem. Inhorruerat autem nox æterna, quoniam fuit in æternum id, quod lucem antecessit, nempè æterna priuatio. Putauit ergo Orpheus (teste Athenagora philosopho) Deorum originem ex aqua fuisse; ex aqua verò hylen siue limum. vnde Homerus: Oceanumq́ꝫ Deum patrem, Tethynq́ꝫ parentem. Quam ob causam Oceanus dicitur origo cunctorum. proinde Orpheus ait: Oceanus primus cœpit connubia pulchra. Porrò, Deos appellat, Solem, lunam, aliosq́ꝫ Planetas, qui ex illo chao formati sunt. vnde Ouidius: Astra tenent cœleste solum, formæq́ꝫ deorum. De hac autem creatione rerum, quam apud Græcos legerat, sic cecinit

Ouidius. | Phanes sol. | Pater noctis. | Homerus.

Ouidius.

Ouidius.

Ante mare, & terras, & quod tegit omnia, cœlum,
Vnus erat toto naturæ vultus in orbe,
Quem dixêre chaos, rudis, indigestaq́ꝫ moles,
Nec quicquam nisi pondus iners, congestaq́ꝫ eodem,
Nec bene iunctarum discordia semina rerum.

Et is quidem est primus mundus, informis, indigestus, incompositus: secundus verò, in quo res ex informi illa materia eductæ, propria loca, atq. pulchritudinem acceperunt. vnde idem Poëta ait: Nam cœlo terras, & terris abscindit vndas: Et liquidum spisso secreuit ab áëre cœlum. Astra tenent cœleste solum, formæq́ꝫ deorum. hoc idem inuenimus apud Mercuriū: Omnes, inquit, Dij amabant naturā seminalem. Et iterū: Cœlū apparuit in septē circulis. Vult ergo Mercurius sydera cœlestia, quæ Deos vocat, ad imperium sibi datum, protulisse feras, quadrupedia, serpentes, aquaticos, & volucria. Et in alio Dialogo, quem de bono inscripsit, ait: Materiam, in illa rerum selectione, à Deo opifice corpulentam effectam, orbicularem formam accepisse: quod etiam Ouidius de eodem opifice affirmat: Principio terram, ne non æqualis ab omni Parte foret, magnis speciem glomerauit in orbem. Hesiodus Orpheum secutus, de mundi creatione, sic cecinit:

Mercurius. | Ouidius.

Hesiodus:

Hesiodus.

Extitit ante chaos, post hæc latissima tellus,
Qua super innixum, pondus rerum incubat omne,
Atq. amor, inter qui diuos sacer enitet omnes.

Mercurius, & Orpheus non postposuerunt amorem chao, & terræ; sed amorem omnia produxisse affirmant. Non ergo fuit amor post terram, aut cum terra; sed illius potiùs creator, & formator. Tria igitur fuerunt in principio, iuxta Hesiodum: chaos, terra, amor, quorum postremum est primum. Inuocârat autem musas hoc carmine:

Mercurius. | Tria apud Hesiodum.

Dicite vos, vt primùm Dij, tellusq́ꝫ creata,
Fluminaq́ꝫ & pontus vastus, qui tollitur vndis,

Astraq; clara, polusq; immensus in alto.

Mundum ergo à Deo creatum esse, Deosq; satos, Hesiodus profitetur, quod alio carmine cecinit: Hesiodus.

Principioq; sibi peperit simile vndiq. tellus,
Stellatum cœlum, quo circum clauderet ipsam,
Vtq; foret diuis sedes secura beatis.

Hoc autem carmine ostendit, cœlum ex rudi illa materia fuisse formatum. Dicitur autem chaos à chyseos fusione, vel ignis, quasi chaos à comburendo, fusilis & ipse ob tenuitatem: amor autem cupiditas ad generandum. Testatur quoq. Plutarchus, Parmenidem & Hesiodum de creatione scribentes, amorem vetustissimum retulisse: Quo circa, inquit, Parmenides pronunciat venereorum operum amorem antiquissimum, scribens in creatione mundi, cunctorumq; Deum, primum molitur amorem. verùm Hesiodus naturaliùs mihi videtur, antiquissimum omnium amorem fecisse, vt omnia per ipsum nascerentur. His similia ab Euripide scribuntur: Chaos. Plutarch: Parmenides. Euripides.

Euripides.

Cœlumq; terraq; vnius formæ fuit,
Sed cùm fuissent abiuncta amplexu mutuo,
Emersit omnis in lucem res progenita,
Arbores, aues, feræ, quasq. affert mare,
genusq; mortalium.

Vnam fuisse mundi faciem, ante rerum explicationem, ex eaq; segregatum primùm fuisse cœlum: deinde terrestria, Euripides apertè ostendit: idem fatetur Sophocles:

Sophocles.

Sophocles.

Qui fecit axem, terramq; latè patentem,
Æquorisq; pulchros fluctus, ventorumq; impetus.

Aratus.

Aratus.

Ille quidem cœlo defixit signa superbo,
Partitis astris, stellasq; prouidit in annum,
Quæ tempestates homines, & signa docerent,
Vt firma in terris essent certo ordine cuncta.
Hinc primos illi, extremosq; adhibemus honores.

Plautus.

Plautus.

Qui est imperator diuûm, atq. hominum Iuppiter,
Is nos per gentes, alium in alia disparat.

Ouidius.

Ouidius.

Tot numero, taliq; deus simulachra figura,
Imposuit cœlo, perq; atras sparsa tenebras,
Clara pruinosæ iussit dare lumina nocti. Et iterum:
Tum freta diffudit, rapidisq; tumescere ventis
Iussit, & ambitæ circumdare littora terræ.

Virgilius *asserit Deum esse animorũ creatorem, omnia animantem, per omnia meantem.*

Virgilius.

Virgil:

Principio cœlum ac terras, camposq; liquentes,
Lucentemq; globum lunæ, Titaniaq; astra,
Spiritus intus alit, totamq; infusa per artus

Mens

Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Hæc nobilis poeta de dei sapientia, atq. virtute loquitur, à qua mundus & conditus est, & viuit; non solùm enim condidit, verùmetiam condita conseruat, eisq́ vitam præbet, & motum: Pythagoras vocauit animationem vniuersi: hunc item Ouidius, mundanæ creationis authorem confitetur, quippe qui chaos inuolutum explicuerit, atq. elementorum litem composuerit:

Ouid.

Ouidius.

Hanc Deus & melior litem natura diremit.

Duobus nominibus mundi opificem appellat, Deum scilicet, & naturam: naturæ vtiq. authorem, & principem; sic enim coniunctim appellare consueuimus, nauem vt gubernatorem, hortum vt consitorem, currum vt aurigam, opificem vt opificium. Melior ergo natura, idem ipse Deus, litem illam elementorum, distributis rerum generibus, diuisit, atq. amouit. Quomodo ergo omnia creata sint à Deo, ex poëtarum oraculis patere satis, arbitror.

CAP. III.

Senecæ, Ciceronis, & aliorum de rerum creatione doctrina.

Seneca.

Ost poetarum oracula, ad præclarißimos Oratores migrauimus, ex quorum fontibus, multa bibere libuit: inprimisq́ Senecam in medium adduximus, qui de rerum creatione præclarè disputauit; sic enim de vita beata loquitur: Vt inquisitio (inquit) transeat ex apertis in obscura, & aliquid ipso mundo inueniat antiquius, vnde ista sydera exierint, quis fuerit vniuersi status, antequam singula descenderint: quæ ratio mersa & confusa disiunxerit: quis loca rebus aßignauerit. Et est sensus: Deus antiquior est mundo, à quo veluti à quodam fonte rerum riuuli emanârunt. Is confusam illam compagem distinxit, singulisq́ rebus propria loca atq; ornamenta distribuit. Sequitur in eodem lib. Hæc qui contemplatur, quid Deo præstat? Ne tanta eius opera sine teste sint. Vocat etiam eodem libro, mundum, opus Dei: An multa, inquit, Deus corpora eiusmodi sparserit, continua sit omnis, & plena materia, ex qua cuncta gignuntur, & solidis inane permistum sit, Deus sedens opus suum spectet an tractet, vtrum extrinsecus illi circumfusus sit, an toti inditus. In alio autem loco, Deum nominat mundi rectorem: Nam mundus, inquit, quoq. complectens, rectorq́ mundi Deus, in exteriora quidem tendit & redit. Idem in confeßionibus naturalibus confitetur: Non ad hoc, inquit, prouidentia, ac dispositor ille mundi Deus, aëra ventis exercendum dedit, & illos ab omni parte, ne quid esset situ squalidum, effudit, vt nos classes partem freti occupaturas compleremus milite, hostem in mari, aut post mare inquireremus. Itaq; Deũ conditorem omnium, atq. dispositorem esse, clarißimè à Seneca docetur. In lib. de consolatione, quædam silentio nequaquam tegenda loquitur: Quôcunq. nos mouerimus, inquit, sequetur natura communis, & propria virtus. Id actum est, mihi crede, ab illo, quisquis formator vniuersi fuit, siue ille Deus est potens omnium: siue incorporalis ratio, ingentium operum artifex: siue diuinus spiritus, per omnia maxima ac minima æquali intentione diffusus. Et iterum: Deus est mens vniuersi extra omnia, & intra omnia. Hoc autem interest inter naturam Dei & nostram, quòd nostri melior pars animus est, in illo nulla pars extra animum: totus ergo ratio est. Videtur imitari illud Ieremiæ: Cœlum & terram ego impleo, dicit Dominus. Nihil in Deo, non animus, non ratio,

Deus mundi author.

Deus mundi rector.

Deus est natura.

Deus implet omnia.

ratio, ideoq; longè abest ab errore, actuq; peccati. Sequitur, hic cùm prima fundamenta molis pulcherrimæ iaceret, & hoc ordiretur, quo neq. maius quicquam nouit natura, nec melius, vt omnia sub ducibus suis irent, quamùis ipse per totum corpus se intenderat; tamen ministros regni sui Deos genuit. Mercurium atq. Platonem imitatur, qui Angelos rerum ministros à Deo conditos esse profitentur. His similia à Cicerone in 2. de natura Deorum afferuntur: Non est, inquit, natura Deorum, id est, angelorum præpotens, neq. excellens; siquidem ea subiecta est ei vel necessitati, vel naturæ, qua cœlum, maria, terraq; reguntur. Nihil autem est præstantius Deo: Ab eo ergo necesse est mundum regi: nulli igitur est naturæ obediens aut subiectus Deus. Omnem ergo regit naturam: vnus est ergo Deus, iuxta Ciceronem, à quo & reliqui Dij, id est, Angeli, & cætera condita sunt & reguntur. In Academicis quæstionibus vocat Deum animum mundi, mentem, sapientiamq; perfectam: & de natura deorum, vocat rationem: Si, inquit, rerum per omnem mundum varietatem, vt animis, sic oculis videre possemus; nemo cunctam intuens terram, de diuina ratione dubitaret. Et in 2. Ad hanc, ait, prouidentiam naturæ tam diligentem, tamq; solertem, adiungi multa possunt, è quibus intelligatur quantæ res hominibus à Deo, quamq; eximiæ tributæ sint, qui primùm eos humo excitatos, celsos & erectos constituit; vt Deorum cognitionem, cœlum intuentes, capere possent. Et in 2. de diuinitate: Et esse, inquit, præstantem aliquam, æternamq; naturam, & eam suspiciendam, admirandamq; hominum generi, pulchritudo mundi, ordoq; rerum cœlestium cogit confiteri. Et in 3. de legibus, de lege & imperio loquens: Sine quo, ait, nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum vniuersum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest: Nam & hic Deo paret, & huic obediunt maria, terraq;, & hominum vita iussis supremæ legis obtemperat. In Tusculanis: Nec verò, inquit, Deus ipse, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, ni mens soluta quædam & libera, segregataq; ab omni concretione mortali, omnia sentiens & mouens, ipsaq; prædita motu æterno. Vocat etiam animorum creatorem in legibus: Nunc quoniam, inquit, hominem, quod principium reliquarum rerum esse voluit, generauit, exornauit Deus: Et paulò antè dicit: Animum esse ingeneratum à Deo. Item, sic mentem hominis, quamùis eam vt Deum, non tamen vt Deum agnoscis ex operibus eius: sic ex memoria rerum, & inuentione, & celeritate motus, omniq; pulchritudine virtutis, vim diuinæ mentis agnoscito. Deum ergo omnium esse creatorem, & gubernatorem clarè prædicat Cicero. Plutarchus in eo qui inscribitur de Iside, & Osiride lib. similia quædam verba proposuit, non vtiq. tacenda: Debemus, ait, lætari, conquiescere, non hæc elementa mundi venerantes, sed per hæc, vt clara exempla & specula, ipsam diuinitatem, quæ cùm natura nascantur, tanquã instrumentũ aut artem omnia semper ornãtis Dei, arbitrari præclarè habet. Sensus est: Quæ videmus sunt instrumenta & ars summi opificis: ex quibus artificis sapientiam agnoscere possumus. Et in lib. de hilaritate animi: Templum sanctissimum, sacerrimumq; est mundus: in hunc introducitur homo per generationem, non quidem imaginum quæ manibus fiunt, sed quæ diuina illa mens vt ait Plato, sensibilia ad exemplum intelligibilium, insitum vitæ, & motus principium habentia proposuit: solem & lunam, & astra, & flumina noua semper aqua exuberantia: Terram quoq. plantis & animalibus alimentum supplentem &c. Totius cœlestis ordinis Deum esse autorem fatetur, hominemq; diuini operis spectatorem. Et in lib: quem scripsit aduersus principem imperitum: Qualem, inquit, posuit, pulcherrimum suimet in cœlo simulacrum solem & lunam Deus: tale est in vrbibus exemplum, & lumen, Princeps qui Dei similis, iustitiam sequatur, nimirum cuius animo ratio insideat diuina. Indignatur autem in eos, qui tonitrua sua, fulmina, radiorum iactationes imitantur: Sed & his qui virtutem eius, & probitatem æmulantur: Neq.

Cicero.

Deus regit mundum.

Mens mundi Deus.

Deo obediũt omnia.

Creator animorum.

Plutarchus.

Mundus est ars opificis.

Sol imago Dei.

enim, diuturnitate vitæ Deus est beatus, sed excellentia virtutis. hoc enim est diuinitas, hæc pulchritudo eius & principatus. In lib. de quæstionibus Platonicis, quærit cur Plato vocet Deum patrem omnium atq. creatorem? Respondet patrem esse genitorum Deorum atq. hominum, vt Homerus appellat: Creatorem autem ratione, vitaque carentium. Et pater mundi Deus, quia mundus animal, plenum vitæ motus. Itaq; secundùm Plutarchum, tum Angeli, tum etiam cætera omnia à Deo condita sunt. In eo autem, quem de primo frigido composuit, moderatorem vniuersi Deum dicit: Quæcunq., inquit, moderatur gubernatq; Deus, ob quæ vocatur harmonicus Musicus. Et in lib. de Musica: Nam rerum omnes motus, syderumq; conuersiones, Pythagoras, Plato reliquiúe priscorum philosophorum, non citra musicam fieri, ac constare dicere solebant: Omnia per harmoniam à Deo constructa cõtendentes. Et in Symposiis: Audio, inquit, Platonem, patrem artificem mundi, & omnium genitarum rerum ingenerabilem, & sempiternum Deum nominantem, non per semen quidem generantem; sed alia virtute diuina, à quo patiebatur ipsa materia mutabaturq;, ipsi genitale principium inserentem. hac de causa ferunt à Platone dictum, eodem authore, ordinibus certis, mensurisq; ponderâsse cuncta Deum. Neq. enim Deus mathematica indiget, velut organo, quod agat & conuertat mentem à genitis, factisq; ad ea quæ sunt; est enim in illo ipso, & cum ipso, & circa ipsum, vel sunt ipsa entia. Quasi diceret: Deus propria virtute omnia fecit in pondere & mensura. Eiusdem est sententiæ Epictetus philo: Substantia Dei, inquit, est mens, scientia, recta ratio. hîc igitur simpliciter quære substantiam boni, hoc primum discere oportet, quòd Deus sit & prospiciat vniuersis, & non sit qui latere posit, non modò operans, sed ne cogitans quidem, ac mente reuoluens. Quid enim est mundus? quis eum gubernat? Nemo. At quomodo vrbs vel domus permanere ne ad exiguum quidem tempus possunt sine gubernatore & præside, fabrica verò tam ingens, & tam pulchra temerè, & vt casus tulerit, inordinatè gubernari? Est moderator aliquis, & certa ratione gubernat, nos autem quidam sumus ab ipso facti ad aliquod opus. Habemus autem coniunctionem & habitum cum eo. Quasi diceret, illius & genus sumus. vnde subdit: Tu, inquit, es abscisio, delibatio Dei, habes aliquam in teipso partem eius. Cur igitur ignoras affinitatem tuam? cur nescis vnde venisti? Non vis meminisse cùm comedis, qui sis, qui comedis & quem nutris, cùm in congressu es, qui sis, quis vtaris. Cùm in colloquio, in exercitatione, cùm disseris, nescis quòd Deum nutris, Deum exerces, Deum circumfers. Miser & ignoras, videris me dicere argenteum quendam, vel aureum extrinsecus. In teipso fers ipsum, ipsum coinquinans non sentis, impuris quidem cogitationibus, fœdis profectò operationibus. Et imagine quidem Dei, non audeas horum quicquam facere: ipso autem præsente Deo exterius, & aspiciente cuncta, exaudienteq;, non erubescis hæc cogitare? Sensus est, Homo est simulacrum veri Dei, ideo eum pudere debet fœdis operibus atq. cogitationibus sacrũ illud fœdare sacellum: Si quis, inquit Apostolus, templum Dei violauerit, disperdet illum Deus; templum enim sanctum est, quod estis vos: Deinde Dei opus hominem esse ostendit. huius opificis opus cùm sis dedecoras ipsum, qui non modò te fecit; sed & tibi solum se credidit, & commisit? Neq. id modò non recordaris, verùmetiam dehonestas mandatum. Clara est ergo Epicteti doctrina, quæ asserit Deum esse omnium creatorem, atq. moderatorem. Eadem de mundi opifice Iamblicum sensisse legimus: Diuina causa, inquit, est principium, finis, medium, cui adhæreant necesse est, qui volunt esse beati. Nam cùm sit Deus, & is sit omnium dominus, in confesso est, oportere à Domino bona petere. Nam quos quidem diligimus, quiq;. iucundi nobis, eis beneficia præstamus. Contrà solemus in eos affici, qui non diligunt. siquidem omnis veritatis & felicitatis, substantiæ, & principiorum Deus est princeps. vnde splendor iste mentes eorum subijt, qui veræ religionis

Deus pater mundi.

Moderator vniuersi.

Fecit omnia in pondere.

Epictetus.

Deus moderator rerum.

Homo est genus Dei.

Homo simulacrum Dei.

Iamblicus.

Deus principium, mediũ, & finis.

religionis exortes fuerunt. A natura certè, à qua si desit oraculum, veritas hauriatur. Declarat postea nomen primi opificis. Finis, inquit, omnis contemplationis est contemplatio vnitatis, attollere seipsum à multitudine ad vnitatem. vnitas antiquissimis philosophis fuit nomen summi ac simplicissimi Dei: multitudo verò rerum omnium propagatrix. Similiter & Simplicius loquitur: Vnitas, inquit, necessariò praecedit multitudinem, cunctaq; ex participatione vnitatis extiterunt. A diuina enim, & principali pulchritudine cuncta pulchra proueniunt: & à prima diuina veritate, veritas omnis. necessarioq; omnia principia, ad vnum principium rediguntur: quod quidem nō sit aliquod particulare principium, quemadmodum reliqua omnia, sed principium cuncta principia supergrediens, seseq; super attollens, & omnia principia ad se colligens, omnibus principiis praebens à seipso principalem dignitatem, vt cuiusq. naturae congruit. hinc igitur absurdum est, duo vel plura omninò quàm vnū prima principia dicere. Itaq; Deus est ipsa prima, & omnium causa: primum autem est simplicissimum; quod enim compositionem & multitudinem habet, est vnitate posterius: vnitas ergo est omnium principium. Igitur Deum omnium esse creatorem huiusmodi sapientes affirmant.

Simplicius. Vnitas omniū principium.

CAP. IIII.

Argumenta contraria.

QVamuis in primo & 2. Pymandri huius rei argumenta posita sint; ne tamen digressio sine argumentis transiret, nonnullas afferre aduersariorum rationes placuit, quibus mundi aeternitatem tueri conati sunt: Omne, inquiunt, quod nouiter fit, ex aliqua ipsum praecedente potentia fiat, necesse est (vt omnium propemodum est philosophorū sententia) octauo phys: com: 4. aut certè ex nihilo, vt Saraceni aiunt. Si detur primum: mundus ergo est aeternus; esse enim in potentia, non est purum nihil. quare si mundus nouiter factus est: semper ergo fuit in potentia. Sed quod fuit in potentia, sub alia atq. alia forma fuit, vtpote potentia, quae fuit ad formam ignis, fuit actu in forma aëris: mundum ergo, quoad aliquas ipsius partes, semper fuisse constat. Si detur secundū, similiter stare non potest, similiq; facilitate Saracenorum argumentum soluitur, quo sic arguebant: Agens, inquiunt, cui opus est subiecto, ad aliquid agendum, est imperfectum. sed Deus est agens perfectissimum: in creatione ergo rerum, non indiguit materia praeexistente. Respondet Auerroes: Magna, inquit, imperfectio est agentis, si agere dixerimus sine subiecto, quod omnes reputant fieri non posse. sed facere aliquid ex nihilo, vt impossibile ab omnibus negatur: mundus ergo est aeternus. 1.
Amplius, omnē motum, authore Auer: com: 6. eiusdem libri, praecedit aliquid in potentia: motus enim est actus entis in potentia. sed illud ens in potentia, nempè mobile, quod praecedit, per motum extitit praecedentem. Si ergo motus & mundus non sunt aeterni; ante primum motum erit motus, imò ante omnem motum, fuit motus in infinitum. Ante enim illum motum, quo fiebat mobile, praecessit ens in potentia, quod etiam per motum factum est: ergo quod prius. Item, si agens antiquum, tempore antiquo, siue infinito à rerum creatione cessauit com: 4. deinde adortus est mundi fabricam: aliquid ergo noui in mentem illius venit, vnde impulsus est, vt mundi machinam construeret. sed id non cadit in deum, quia est actus purus & aeternus: noua autem non prouenit actio nisi propter nouae causae aduentum. Mundus ergo tum ex parte opificis, tum etiam ex parte materiae, videtur esse aeternus omninò. Iterum, ex com: 8. octaui phys: Animalia habentia potentias rationales, & quae aequaliter se 2. 3. 4.

liter se

liter se habent ad motum & quietem, non incipiunt nouiter moueri, nisi ob aliquam ab agente factam extrinseco renouationem, siue ab anima intrinsecus. Exempli gratia, cum aër extrinsecus calefacit siue frigefacit, ex tali certè passione aliqua in anima oritur concupiscentia siue appetitus, sicq; incipit moueri, quæ priùs non mouebatur. Sanè, si non adueniret sibi noua dispositio, sed remaneret (vt priùs ad motum & ad quietem indifferenter; profectò non videtur ratio cur modò moueatur, & nō antè. Quòd si plus mouebitur nunc quàm ante: simul ergo aget motum & quietem; æqualis enim dispositionis potentia ad vtrumq. extitit, & eadem proportio in actionibus sicut in potentiis: simul ergo moueretur & quiesceret. Quare, si primus motor, infinito tempore, quocunq. modo agat, voluntate scilicet, aut natura, æqualem ad motum atq. quietem dispositionem habuerit, & nouam adoriatur operationem; propter nouam aliquam causam, id fecisse censendum est. Quod profectò nefas est de deo sentire. Adde, quòd actus voluntatis motoris est æternus: fuit ergo productionis causa remota: nam si propinqua causa extitisset; mundus vtique ab æterno productus fuisset. At vbi causa propinqua, ibi certè causa remota terminatur: voluntas ergo motoris haberet se terminantem. Sanè, si primus motor non semper agit, sed nouiter mundum fabricatus est, duo maximè absurda sequerentur: alterum scilicet, quod esset in potentia ad agendum: alterum verò, quod sibi opus esset agente, à quo ex potentia in actum adduceretur, atq. ita non esset primum & perfectissimum agens. Deniq. quando mouens mouet, quod priùs non mouebat, inter motum & ipsum aliqua intercessit proportio, quæ antè non erat. causa ergo proxima cum diuina concurrens voluntate, esset temporis præsentia: ergo &c. Præterea, quando ponitur antiqua voluntas in actu; tunc etiam habet antiquum volitum sibi correspondens. Quòd si huiusmodi voluntas postponit aliquid facere; profectò in causa erit voliti absentia. sed id non cadit in Deum cuius voluntas est omnipotens: volitum autem illius est præsentia temporis, quod semper fuit: ergo quod priùs. Amplius Si motor primus, ait Commentator, commen. 9. eiusdem libri, non mouit ab æterno, sed incepit nouiter mouere, in ipsum, aut in mobile aliqua accidit mutatio; motor enim, & motum sunt relatiua; inter ipsa autem noua exorta est relatio: omnis autem relatio transmutationem sequitur: illa ergo mutatio, aut in motore esset ponenda, aut in mobili, aut denique in vtroque: atque ita, si motus inciperet, ante motum esset motus. Sanè, huiusmodi mutatio non fuit in nihilo; quia nihil non potest esse subiectum entis; neque in Deo, cùm in illum non cadat mutatio: in mobili ergo inueniatur, necesse est. Mobile ergo ipsum præcessit, sicut eius subiectum. Sed quod præcessit omnem mutationem, & motum, tempus præcessit, quod est passio motus; quod autem præcessit tempus, est æternum: mundus ergo est æternus. Tempus præterea non est sine instanti; instans verò est finis præteriti, & principium futuri: ante ergo omne instans, fuit tempus; & post omne instans erit tempus. Mundum ergo fuisse semper, his, atque similibus probant rationibus.

Nouitas in mente creatoris.

5. 6. 7.

CAP. V.

Soluuntur Argumenta.

1.
AD hæc & similia sic respondere valemus, & ad primum quidem dicimus: maiorem illius, locum habere in agente, atq. causa particulari, non autem in vniuersali, cuiusmodi est Deus. A causa enim particulari non producitur totum esse rei; sed subiectum ex quo agat, præsupponitur: ideoq; illius actio motus seu mutatio nominatur. At à causa vniuersali totum

li, totum esse rei producitur; propterea illius actio dicitur emanatio simplex: nō autem motus siue mutatio. Illæ ergo rationes particulari congruunt, & non vniuersali agenti, cui non adest facultas, res ex nihilo producendi: agens autem vniuersale cùm sit omninò perfectum, ex nihilo cuncta creauit. Ad 2. Negatur maior; mobile enim non fit motu, aut mutatione ipsum præcedente, sed creatione seu simplici emanatione; proinde non est necesse, vt motum motus præcesserit in infinitum: sed potiùs vt actio quæ est simplex emanatio, siue creatio, omnem motum & mobilia præcedat, & sic ibi est status. Ad 3. Maior veritatem habet in agente particulari, non autem in agente vniuersali & æterno. Nam etsi Deus per suam voluntatem nouiter creaturas produxerit; in Deo tamen non incipit nouus actus volendi, cùm ille fuerit æternus, non quidem confusus, sed determinatus, qua hora mundum conderet. Præsentia autem illius horæ, nouum in voluntate diuina appetitum nequaquam peperit quasi proxima causa, à qua voluntas determinaretur diuina, vt dicit Commentator: sed ipsa potiùs voluntas diuina ab æterno sese determinauit vt tali hora mundum produceret: hora autem illa non dicit partem realis, sed imaginati temporis. non ergo sic quieuit ab æterno, quin se determinauerit ad mundum producendum. Et cùm dicis, æqualem habuisse proportionem ad motum & quietem, falsum asseris: quandoquidem ab æterno sese determinauerit. Dicis, si non semper egit: fuit ergo in potentia, quæ æqualiter se habet ad vtrumq; : verum quidem diceres, si non fuisset vltimatè determinata ad actū. Illa ergo ratio de potentia, æqualiter se habente ad vtrumq. in Dei voluntate, locum habere non potest. Ad 4. Ex præcedentis solutione argumenti, patet istius responsio. Si enim primum agens ad agendum, & non agendum indifferenter se habuisset; tunc proculdubio, nouiter quid agens, nouam certè dispositionem haberet: sed posteaquàm voluntas primi agentis ab æterno sese determinauerit ad fabricam mundi construendam; nulla profectò in illam cadere potuit mutatio. Ad confirmationem patet solutio, quonam modo voluntatem Dei præsentia temporis determinare nequiuerit; propterea quòd ab æterno, vt dixi, ad rerum productionem faciendam, dispositionem certam habuerit. Ad aliam confirmationem dico aliquid defuisse ex parte rei extrinsecæ, nō autem suæ ex parte voluntatis, quæ decreuit sese tali hora, mundi machinam producturam. Eodem modo aliæ solui possunt rationes. Ad 5. Cùm arguis, sicut in noua voluntate est nouus appetitus &c. Dico, diuinæ voluntatis antiquum appetitum præcedentem ab æterno fuisse determinatum ad mundi productionem. Cùm autem dicis, voluntatem illam antiquam, horam determinatam expectâsse: Respondeo, Tempus illius horæ non fuisse reale, sed imaginarium, ideoq; non opus esse dari aliquod agens. Ad 6. Sufficit in noua actione, noua relatio, quæ illam diuinam sequebatur voluntatem, quatenus sic erat ab æterno determinata ad talem effectum producendum: ex quo quendam habuit ad illum respectum rationis, quem sufficere asserimus. Ad 7. Primum instans temporis, non fuit terminus temporis præteriti realis, sed imaginarij tantùm: atq. ita solum tempus imaginatum præcessisse, affirmamus. Præterea, nihil ex vtraq. parte finitum, æternum esse potest: sed primus motus est huiusmodi, vt dicitur 5. phys: Omnis, inquit, motus est ab aliquo in aliud, id est, à termino in terminum, & consequenter motus est finitus. Adde, quòd motus sit actus entis in potentia. 3. phys: com: 6. quæ quidem diffinitio illi motui conuenire potest; quem ipsi vocant æternum atq. communem. Motus ergo habet terminum ad quem, & ita est finitus. Amplius, motus primus est propter aliquem finem habendum; alioqui esset à casu, quod certè veris philosophis nequaquam probatur. Habito ergo illo fine, cessabit, siue cessare potest. Item, si Deus non creauit, nisi ex materia æterna: creauit ergo mundum ex necessitate. Nam si creauit mundum ab æterno, & non quidem ex necessitate: aut ergo potuit non creare, quando creauit, quod est falsum; omne enim

Margin: 2. (at "Ad 2."); 3. (at "Ad 3."); Voluntas Dei determinatur; 4.; 5.; 6.; 7.; Motum non esse æternum.

 ne enim

ne enim quod est, quando est, necesse est esse: aut potuit non creare antequam creauit, quod similiter est falsum, quia ante æternum nihil esse potest: aut potuit non creare postquam creauit, quod planè contradictionem implicat. Igitur, mundus non est æternus. Item, quod non potuit fieri nisi in instanti posito ab æterno, non potest esse ab æterno; illa enim productio de materia increata, non esset motus neq. mutatio, quod sic probatur: Mundus fuisset à Deo ex illa materia productus sine motu, & mutatione; Dei enim actio non indiget tempore: omnis autem mutatio requirit instans. sed ante illud instans, nullum fuit instans: igitur mundus non potuit esse ab æterno. In primo & 2. lib. multa alia inuenies.

Mundus non est æternus.

CAP: VI.

Mundi creatio per diuinas scripturas probatur.

Voniam sapientißimi Mercurij verba mirum in modum sacris conueniunt scripturis; idcirco post philosophorum aliorumq; sententias sapientum, rationi consentaneum esse putaui, vt diuina insererem oracula: vt ex illis perspicuum fiat, quàm vera sit Mercurij theologia, quæ asseruit, omnia à Dei verbo condita esse: Omnia, inquit Ioannes, per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. vtiq. per verbum, quod erat in principio apud Deum. Quidquid, inquit, siue in substantia siue in aliqua proprietate inuenitur naturali, à Dei verbo conditum est. Et sine ipso factum est nihil; quia ab eo non est, quod non est in natura. Et ne quis diceret, Dei voluntatem, siue sapientiam fuisse mutatam, subdidit. Quod factum est in tempore, & est mutabile: in ipso verbo erat vita, erat viuens, & permanens. Itaq; quamuis creatura non sit coæterna creatori; ars nihilominus, ex qua creatura prodijt; est Deo coæterna, quippe quæ sit ipse Deus: creaturæ enim producuntur à Deo, sicut artificiata ab artifice: Omnium, inquit Sap. 7. est artifex, omnium habens scientiam. Porrò, quod per artem, siue mentis conceptum producitur, est veluti domus exterior, quæ prodijt, vt dicitur 7. met: à domo mente concepta. Verbum autem in diuinis, est diuini intellectus conceptus: Verbo nascente, inquit Origenes in homel: huius loci, ante omnia ex patre, omnia per ipsum facta sunt; nam ipsius ex patre generatio, causarum omnium est conditio, omniumq;, quæ ex causis in genera & species procedunt, operatio. Audi mirabile secretum, per non factum, sed genitum, omnia facta sunt, sed non genita. Principium ex quo, pater est: Principium, per quod omnia, filius est. Patre loquente verbum suum, hoc est, patre gignente suam sapientiam, omnia fiunt. Tria itaq. credere, & intelligere debemus: patrem loquentem, filium genitum, & ea quæ efficiuntur per verbum. Pater loquitur filius gignitur, omnia efficiuntur. Ipse dixit, & facta sunt, id est, filium suum genuit, siue verbum, per quod facta sunt omnia. Et ne existimares non omnia ab ipso facta, subiunxit, & sine ipso factum est nihil: hoc est, nihil extra ipsum est factum; quia ipse comprehendit omnia, Græcè est χωρὶς ἀυτȣ: id est, extra ipsum. Chrysostomus, & sine ipso factum est nihil, quod factum est: Si quid factum est, inquit, sine ipso factum non est. In ipso vita erat. quod ideo addidit, ne quis fortè diffideret, quonam pacto tanta & talia per ipsum facta sunt. Nam quemadmodum si ex profundißimo & iugi fonte, quantúmuis aquæ haurias, nihil tamen his diminuitur; ita in vnigeniti operibus, quodcunq. ex his productum factumúe credideris, nihilominus efficit. vel quemadmodum lux quantúmuis hominum multitudinem illuminaret, nihil splendoris remitteret; itidem Deus, & antequam mundum condidit, & postquam condidit,

Ioan. 1.

Omnia per ipsum facta sunt.

Creatura æterna in arte opificis.

Orig.

Filius dei principium omnium.

Ipse dixit, & facta sunt.

Chrysost:

idem

idem perfectus atq. integer manet. Ad hoc propositum Cyrillus ait: Si omnia, inquit, per Dei verbum facta sunt; non potest illud cum omnibus simul numerari. Omnia per ipsum facta sunt, vt per virtutem, vt per sapientiam Dei patris. Nec tamen quia omnia quæ sunt per ipsum facta dicuntur, quasi alienæ voluntatis minister, aut quasi ab alio vires accipiat, credendus est; imò verò, quoniam virtus ipse patris, vniuersa cum patre & spiritu sancto creauit. Quod factum est, in ipso vita erat. Non, inquit, per ipsum facta sunt vniuersa, sed quæcunq. facta sunt: vnigenitus Dei filius, principium omnium in ipsis vita erat. Nam cùm ipse sit per naturam vita, tam esse, quàm viuere, & moueri rebus benignißimè largitur: non diuisibiliter aut commutabiliter in singula, quæ natura differunt dimissus; sed cùm ipse vita vna sit omnium, omnia penetrans: à singulis (prout fieri potuit ac decet) recipitur. Non ergo factum est verbum Dei, per quod facta sunt omnia, inquit Augustinus: si verbum Dei factum est, per quod verbum factum est, per illud verbum & angeli facti sunt, & omnes spiritus cœlestes: per illud verbum facta sunt omnia. Non igitur factum est verbum Dei, per quod facta sunt omnia: nam si hoc dicis, quia hoc est verbum verbi per quod factum est illud, ipsum dico ego vnigenitum filium Dei. Si autem non dicis verbum verbi, concede non factum, per quod facta sunt omnia. Non enim per ipsum fieri potest, per quod facta sunt omnia: poterat dicere Euangelista: In principio fecit Deus verbum: sicut dixit Moyses: Dixit Deus fiat, & factum est. Quis dixit? vtique Deus. Et quid factum est? creatura aliqua. Inter dicentem Deũ & factam creaturam, quid est, per quod factum est, nisi verbum, quia dixit Deus, fiat, & factum est? Hoc verbum incommutabile est, quamuis mutabilia per verbum fiant. hoc verbum te fecit, hoc etiam recreauit & refecit. Si quæras igitur, quis omnia fecerit? Respondebitur, Deus. Per quem? per verbum. Quare? quia bonus. Et hæc est tota trinitas. Quidquid autem factum est antequam fieret, in ipsius erat præscientia, quæ non est aliud quàm vita. Etenim Diuinitati, non est aliud viuere, aliud scire, sicut in anima nostra, quæ accidentaliter sapit, viuit autem substantialiter: sed vtrumq. idem, quia à se habet vnum & alterum. Paulus ad Heb. 1. Deum per filium omnia creasse affirmat, per quem fecit & secula, inquit. Vbi sunt, ait Chryso: qui dicunt, erat quando nõ erat? Per filium pater secula fecit, qui facientem progenuit. Et ad Colos: 1. Omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso cõstant: hoc est, non solùm hæc creauit, sed eadem hæc continet. In ipso enim condita sunt omnia in cœlis & in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates: omnia per ipsum, & in ipso condita sunt. Omnia sunt per ipsum, ait Ambro: quia ab ipso, vt sint, esse acceperunt. Similiter Dauid locutum fuisse legimus Psal: 101. Et tu, inquit, Domine in principio terram fundasti, & opera manuũ tuarum sunt cœli. Ne putetis, ait Augustinus ibidem, aliud Deum facere manibus, aliud verbo: quod facit verbo, hoc manu; non enim distinctus est corporeis membris, qui dixit: ego sum qui sum. Et fortè verbum eius, est manus eius: certè manus eius est virtus eius; quia enim dictum est, fiat firmamentum, & factum est firmamentum: verbo intelligitur fecisse, quia verbo dixit: faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, quasi manu videtur fecisse. Quod ergo verbo fecit, vtiq. etiam manibus fecit, quia virtute, & potestate sua fecit. Petrus 2. cap. 3. Cœli erant, inquit, olim de aqua, & per aquam constituti Dei verbo, alludit ad id, quod diximus, Oceanum scilicet esse omnium patrem. Psal: 32. Verbo Domini cœli soliditati siue firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Quis ergo, inquit August: facit per verbum suum & spiritum, nisi cuius verbum est, & cuius spiritus est? Trinitas ergo hæc vnus Deus. Basilius magnus in expositione istius versiculi, ait: Non enim, inquit, hîc verbum simplex, aut communis hæc locutio ex nominibus, & dictionibus consistens existimanda

Cyrill:

In ipso vita erat.

August:

Verbum dei non est factũ.

Hebr: 1.

Chrysost:

Colos: 1.

Ambros:

Psal: 101.

August:

2. Pet: 3.

Basil:

manda est. Neq. item, hic spiritus est vapor in àera diffusus: sed & verbum in principio consistens apud Deum, & spiritus sanctus, qui hanc propriè sortitus est appellationem. Vt igitur verbum opifex, cœlum firmauit; sic spiritus sanctus ex Deo, qui ex patre procedit: hoc est, qui ex ore ipsius est, ne externum aliquid, & creaturam esse ipsum iudices, sed tanquam ex Deo subsistentem glorifices, vniuersas semel in illum contulit virtutes. Verbum ergo Dei, vnigenitus Dei, & spiritus sanctus vterq. cœlum ac terram, & omnes virtutes in eis concreauit. Salomon in Prouerbijs cap: 8. mundi ordinem atq. compositionem describit, sub nomine diuinæ sapientiæ: Dominus possedit me, inquit, in initio viarum suarum, antequam quicquam faceret à principio. Vox Christi est, inquit Hieronymus, qui vera est Dei patris sapientia: quæ ante omnẽ mundi creaturam ineffabiliter ex patre genita, quia ipse cunctam cœli terræq; materiam potentialiter creauit, atq. mirabiliter disposuit, ludens coram eo omni tempore; erat enim omni tempore ludens in orbe terrarum, quia & cùm tempora orbis, ac creaturæ esse cœpissent, ipse quod erat in patre filius manebat. Iob disputans cum suis amicis ait: Interroga iumenta, & docebunt te: & volatilia cœli, & indicabunt tibi: loquere terræ, & respondebit tibi: & narrabunt pisces maris. Quis ignorat, quòd omnia hæc manus Domini fecerit? Item, cap. 26. mundi ordinem describit: Qui extendit, inquit, aquilonem super vacuum, & appendit terram super nihilum. Hoc, inquit Hierony: sic intelligendum est, siue quòd terra ex nihilo facta est: siue nihil intra terram sit, quo terra sustineatur: cùm ipsa vniuersa sustineat, & ipsa innumerabiliter Dei virtute libretur; quia in ipso sunt vniuersa, & ab illo omnia continentur. De quo Apostolus dicit: portans omnia virtutis suæ verbo. Item, Iob 28. Qui fecit ventis pōdus, & aquas appendit in mensura: quando ponebat pluuiis legem, & viam procellis sonantibus. Conuenit cum illa sententia Prouerb: cap: 8. Quando librabat fontes aquarum, & legem ponebat aquis, ne transirent fines suos. His similia scribuntur ab Isaia cap: 40. Quis mensus est pugillo aquas, & cœlum palmo ponderauit? Quis appendit tribus digitis molem terræ: & librauit in pondere montes, & colles in statera? Omnia ergo fecit in pondere, & mensura. Qui extendit velut nihilum cœlos, & expandit eos velut tabernaculum ad habitandum. Moyses in principio Genesis audacter loquitur: In principio creauit Deus cœlum & terram. Athanasius in Arrianos sic scribit: verbum Dei est operatiuum atq. opifex. In principio ergo, id est in filio creauit Deus cœlum & terram. Secunda quoq. Chaldaica editio vertit, in principio, in sapientia. Idem quoq. sensit Origenes, teste Theodorito: Origenes, inquit, illud in principio creauit, vult pro eo esse positum, quod est, in sapientia, id est, in filio. Ex his ergo, atq. similibus scripturis constat, Deum esse omnium conditorem. Et Reuera, Mundus & omnia, quæ in ipso continentur, eiusdem cum Deo naturæ esse non possunt, quippe quæ mutationi subdita sunt: Deus autem immutabilis. Alterius ergo sunt naturæ, quæ est inferior atq. posterior æternitate, seu æterna Dei natura; vna est enim æterna natura, & non plures. Natura ergo inferiorum habet principium, à quo esse accepit: nam cùm non sint inferiora, atq. superiora omnia eiusdem cum Deo naturæ, & à Deo condita sint, non quidem ex alia natura, quandoquidem ante mundum nulla, diuina duntaxat excepta, extiterit natura: ex nihilo ergo à Deo condita sunt omnia. Amplius, voluntas Dei est causa rerum: proinde sic res esse necesse est, prout ipse voluerit: Effectus enim necessitatis, vt dicitur 5. met: ex causæ necessitate dependet. sed rerum existentia non est absolutè necessaria, cùm nihil ad extra Deus necessariò velit: mundus ergo non fuit ab æterno. Dicis, omne quod incipit esse antequam fuerit, possibile fuit ipsum non esse: alioqui impossibile fuit, ipsum fieri. sed si mundus incepit esse, vt iam dictum est; antequam ergo inciperet, possibile fuit ipsum esse. sed quod possibile est esse, materia sit, necesse est, quæ est potentia ad vtrumq.

Verbo domini cœli firmati sunt.

Prouerb. 8.

Hieronymus.

Iob. 12. 26.

Hieronym:

Hebr: 1.

Isa: 40.

Genes: 1.

Athanasius.

Origenes.

Omnia condita ex nihilo.

Quòd mundus non sit æternus.

materia

materia autem non est sine forma. sed materia cum forma est ipsemet mundus: fuit ergo mundus antequam esse inciperet: quod est impossibile. Respondeo, antequam mundus esset, possibile fuit mundum esse, non quidem secundùm eam, quæ est in materia passiuam potentiam, materia nondum existente; sed secundùm potentiam Dei actiuam, & secundùm possibile ex sola habitudine terminorum, quatenus possibile opponitur impossibili. vt dicitur 5. met. Quod si dixeris, philosophum aliud sensisse, atq. docuisse, respondeo. phil: rationes militare aduersus eos, qui aiunt: Mundum modo naturali, non autem creatione siue simplici emanatione, principium habere. Quod certè vel ex his maximè patet; quæ ab eo dicta sunt in octauo & primo phys: & primo cœli, vbi cum philosophis disputauit, à quibus, vt ipse dicit, huiusmodi doctrinam promulgatam atq. propagatam esse, legimus. Quòd ergo mundus non sit æternus, sacra satis testantur eloquia.

MERCVRIVS.

Ipse verò sic cogita illum præsentem semper, agentem omnia, Deum vnicum, voluntate sua cuncta constituentem. Id enim eius corpus est, non tangibile, non visibile, non dimensum, non distans, neque alterius cuiusquam simile. Nec ignis, nec aqua, nec aër, neque etiam spiritus: verùm ab eo hæc pendent omnia.

Commentum II.

EI omnipotentem, atq. omnia continentem, & penetrantem indicat naturam, qua omnibus adest, agit, atq. mouet omnia, cuncta constituit, quippe quæ est vnica, à seipsa, sempiterna: cæterarum omnium naturarum principium, medium, & finis. Ipse verò sic illum cogita præsentem semper. *quasi diceret, rebus à se conditis ita adest Deus, vt nunquam illis desit, quod est vehementer amantis, & omnia semper ornantis, atq. conseruantis. Hoc idẽ affirmat Mercurius Dial: 5.* Neq;, *inquit,* opus est, vt appareat, quandoquidem esse nunquam desinit. Ante oculos quidem id reliqua ponit: ipsum verò secretum manet. *Et iterum in eodem Dialog:* Nihil est in omni natura, quod ille ipse non sit. Est ille siquidem, quæ sunt: est ea etiam quæ minimè sunt. Quæ quidem sunt, deduxit in lucem: quæ non sunt, occulit in seipso, hic occultus, hic rursus omnium patentissimus, hic menti conspicuus, hic præsens oculis, hic incorporeus, hic (vt ita dixerim) multicorporeus: Nam nihil in corporibus est, quod ipse non sit; omnia enim ipse solus est. *Quasi diceret cum Paulo: Est Deus omnia in omnibus. & ad Heb: Omnia nuda & aperta sunt conspectui illius. Est enim penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens vsq. ad diuisionem animæ & spiritus: medullarum & intentionum cordis discretor, & non est aliqua creatura inuisibilis in cõspectu eius. hac certè ratione vtitur Ambrosius in lib, de spiritu san: Creatura non est vbique. sed spiritus sanctus est vbique: igitur spiritus sanctus non est creatura, sed Deus. Et in illud Psal: 118. Prope es Domine, & omnia præcepta tua veritas: Prope est, inquit, Dominus omnibus, quia vbiq. adest: nec refugere eum possumus, si offendimus: nec fallere, si delinquimus: nec amit*

Tex: expo.

Deus est vbique.

Paul:

Ambros:

Sapi: 1. timus, si colamus: spectat omnia Deus, omnia videt, assistit singulis. Et quomodo potest deesse alicui Deus, cùm de spiritu Dei legeris: Spiritus Domini repleuit orbem terrarum; quia vbi domini spiritus, ibi dominus Deus. Cœlum & terram ego impleo,
Hiere: 23. dicit Dominus per Ieremiam Prophetam. vbi igitur deficit qui implet omnia? Deni-
Psal: 138. que Dauid sciens illum vbiq. esse, & implere cœlum & terram, & maria, ait: Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero ad infernum, ades. An cùm de sole dubitare nequeamus quòd procedens toto orbe radios diffundat suos, & omnibus lumen infun
Basilius. dat: de Deo dubitas, quòd non vbiq. splendeat virtus eius? Basilius in illum versiculum Psal: 32. Deus de cœlo prospexit, vidit omnes filios hominum: Considera, inquit, è cœlo, res mortalium introspicientem. Quocunq. perges, quodcunq. opus efficies, siue in tenebris, siue in diei luce, Dei oculum super intendentem habes. Omnes aspicit filios hominum, ne vnus quidem ipsius fugere conspectum possit, non tenebræ, non parietes quenquam possunt occulere: oculis Dei nihil obstaculi, nullũ oppanditur velamen: tantùmq; abest, vt vnumquemq. non videat, vt etiam corda contempletur, & intro-
Augustinus. spiciat, quæ ipse finxit citra vllam admistionem ad malitiam inclinantem. Augustinus ad Dardanum de Dei præsentia Epist: 57. Scribitur, inquit, in lib: Sapientiæ cap. 8. de sapientia Dei, quòd attingat à fine vsq. in finem, propter suam munditiam, &
Sapi: 8. nihil inquinatum in eam incurrat. Cùm Deus vbiq. dicatur esse diffusus, carnali resistendum est cogitationi, & mens à corporis sensibus est auocanda, ne quasi spatiosa magnitudine opinemur Deum per cuncta diffundi, sicut humus aut humor, aut aër, aut lux ista diffunditur. Omnis enim huiusmodi magnitudo, minor est in sui parte quàm in toto: sed ita potiùs, sicut est magna sapientia etiam in homine, cuius corpus est paruum. Etsi duo sint sapientes, quorum sit alter corpore grandior, neuter sapi-
Deus est sicut sapientia. entior, non est illa in maiore maior, minor in minore, aut minor in vno quàm in duobus: sed tanta in hoc quãta in illo: & tanta in vnoquoq., quanta in vtroq;. Est ergo Deus per cuncta diffusus, vt non sit qualitas mundi, sed substantia creatrix mundi, sine labore regens, sine labore continens mundum: non tamen per spatia locorum, quasi mole diffusa, ita, vt in dimidio mundi, corpore sit dimidius, & in alio dimidio dimidius: atq. ita per totum totus, sed in solo cœlo totus, & in sola terra totus: & in cœlo, & in terra totus solus: & nullo contentus loco, sed in seipso vbiq. totus. Mercurius in
Mercurius. hymno Pymandri ait: Deus est sphæra infinita, cuius centrum est vbiq;, & circumferentia nusquam: vtpote, qui omnia continet, & à nullo ipse contineatur;
Deus est sphæra intellectualis. sphæra enim simplicitatem & plenitudinem intelligibilium enuntiat. Eorum præterea immortales conuersiones, semper ab eisdem ad eadem, lassescente nunquam motu, remanentem demonstrat. superat sphæra corpus angulare in tribus: primò in simplicitate, qua laterum & angulorum differentias excludit: & consequenter in vnitate, & vniformitate sui: secundò in capacitate & plenitudine, cùm sit omnium figu-
Sphæræ conditiones. rarum capacissima & plenissima: tertiò, in assiduitate, & perpetuitate lationis, conuersionisúe in gyrum. Deus ergo cùm sit æternus, & immensus circulus, omnia complectens, & continens suo ambitu; rectè à Mercurio sphæra intellectualis nominatur, cuius centrum est vbiq;, quia per omnia penetrat, & cunctis naturarum medullis illabitur: & circumferentia nusquàm, quippe qui omnia infinities transcendit. Or-
Orpheus. Plinius. pheus: Oculus Iouis perfectus est. Plinius in principio secundi libri: Deus totus est ocu
Psal: lus. vnde Psal: 10. Oculi eius in pauperem respiciunt: palpebræ eius interrogant filios
Plotinus. hominum. Plotinus Ennead: lib. 5. cap. 8. Deus, inquit, venit quasi non veniens: apparet enim non veniens, sed antè superq; omnia præsens, priusquam intellectus accesserit: Et profectò mirum est, quo adsit non accedens, quouè modo dum existit, nusquam ob id ipsum interim sit vbiq;. Et cap. 9. Quicquid ab alio fit, aut in suo est authore, aut in alio: summum autem principium esse nequit in alio, sed cuncta complectitur. Comple

Deus est vbique.

ctens autem neq. dissipatur in illa, & habet omnino non habitum: & profectò cùm habeat, nec habeatur, non datur aliquid vsquam vbi non sit; nisi enim adesset, nec haberet, rursusq́; si non habetur, nec vtiq. adest. Adest igitur atq. non adest, nempe ex eo quidem quod non comprehenditur, nequaquam adest: ex eo autem quòd est à quo libet liberum, nusquam prohibetur adesse: si enim cohiberetur, certè definiretur ab alio, & quæ deinceps sequuntur, ipsius relinquerentur expertia: & huc vsq. Deus ipse regnaret, neq. amplius quicquam esset in ipso, neq. ipse in seipso consisteret, sed reliquis iam ipse seruiret. Plato 4. de legibus: Deus, ô viri, sicut antiquus quoq. sermo testatur, principium, finem, & media rerum omnium cōtinens, recta peragit, secundùm naturam circuens. Et 10. de legibus: Singulis, inquit, rebus præpositi sunt principes, qui minimarum etiam actionum paßionumq́; per singulas, & vniuersi mundi particulas, distributione ad vltimum vsq. peracta, curam habeant: ita vt omnia sint plena Deorum. Deum ergo esse omnibus rebus præsentem, cùm ex philosophis, tum etiam ex diuinis scripturis, sacrisq́; doctoribus, puto esse manifestū. Iam addendæ sunt rationes, quibus hanc eandem sententiam nonnulli statuêre: Deus, inquiunt, est in omnibus rebus, non quidem sicut pars essentiæ, vel sicut accidens; sed potiùs sicut agens: adest enim ei, in quod agit. Et reuera, omne agens, ei, in quod immediatè agit, coniungi; suaq́; illud virtute contingere, necesse est. Sic enim à philosopho docetur 7. phys: motum atq. mouens esse simul. Cùm autem Deus sit ipsum esse per suam essentiam: esse ergo creatum, est proprius ipsius effectus: veluti ignire, est proprius effectus ipsius ignis. Porrò, huiusmodi effectus, non solùm in prima sui productione, verùm etiam in eiusdem conseruatione, à Deo produci, causariq́; dicitur: sicut lumen in âere à sole, quamdiu âer sic luminosus perseuerat. Quàm diu ergo res, esse habent, tam diu Deum illis adesse necesse est: secundùm eum vtiq. modum, quo esse acceperunt. Cæterùm, esse rei, est eidem cæteris rebus intimiùs atq. proximiùs, cùm respectu aliorum sit formale eiusdem. Omnibus ergo in rebus, Deum intimè inueniri, perspicuum esse reor. Amplius, esse aliquid in loco, bifariam potest intelligi: vno quidem modo, sicut accidentia locati sunt in loco: alio autem, sicut locata in loco: vtroq. autem modo, deo competit esse in loco, quod est esse vbiq;. Et primo quidē modo, vt dans rebus omnibus esse, virtutem locatiuam & operationem: Deinde, vt complens omnem locum: non sicut corpus, quod aliud corpus simul compati nequit; sed potiùs quatenus largitur esse locatis, quæ replent loca omnia: & sicut sapientia artificis, quæ inuenitur in rebus à se conditis, vna, & eadem in omnibus rebus. Aiunt præterea, per modum causæ agentis, Deum in loco esse, sicut iam dictum est, atq. ita in omnibus rebus à se conditis inueniri. Insuper, & sicut obiectum operationis, est in operante; quod certè, animæ operationibus congruit, quatenus cognitum est in cognoscente, & desideratum in desiderante: secundùm quem profectò modum, Deus est in rationali creatura: à qua, actu siue habitu, & cognoscitur & amatur; ideoq́; in huiusmodi creatura per gratiam inhabitare dicitur. Est autem in omnibus per potentiam; quia scilicet illius potentiæ subdita sunt: per præsentiam verò, quia sunt nuda, & aperta illius conspectibus: per essentiam autem, quia causa est, vnde omnia esse acceperunt, & in esse conseruantur. Porrò, secundùm se totum esse vbiq;, est proprium Dei: non sic autem esse vbiq. secundùm diuersas sui partes, in diuersis locis existens. Etenim, quod ratione suæ partis alicui tribuitur, eidem primò, nequaquam conuenire dicitur, vt si homo albus dicatur, propter dentium albedinem; profectò albedo, denti primò, deinde homini conuenit: proinde homo primò albus dici non potest. Adde, quòd esse vbiq. ei minimè congruit, cui esse vbiq. per accidens competit; ob aliquā scilicet rationem, seu suppositionem illi tributam: alioqui granum miliј esset vbiq., nullo alio corpore in rerum natura existente. Itaq́; propriè esse vbiq. dicitur, quod omnibus adest, qua-

[Margin notes: Deus adest & non adest. — Plato. — Rationes, q. Deus sit vbiq. — 1. — Deus est intimus nobis. — 2. — Quot modis Deus sit in rebus. — Per potentiā, præsentiam, & essentiam.]

 cunq.

cunq. positione supposita, quod proculdubio Deo soli competere potest. Positis enim etiam infinitis locis, omnibus Deus adest; quia nihil potest esse, nisi per ipsum. Esse ergo vbiq. primò, & per se, est proprium Dei omnia continentis, atq. adimplentis.

Esse vbiq; est propriũ Dei.

CAP. II.

Argumenta contraria.

1. Olent nonnulli contra prædicta sic arguere: Sol agit immediatè, vbi non est; generat enim in visceribus terræ mineram, seu aliquod mixtum: & huiusmodi generationis proximum principium elicitiuum, est substantia solis. Quodcunq. enim accidens, siue lumen, siue quodlibet aliud, non potest esse substantiæ principium: igitur Deus potest in multa, etiamsi non aderit. Tenet consequentia, quia est agens perfectissimum. Non valet ergo
2. illa ratio: Agens necessariò coniungi ei, in quod immediatè agit. Item, agens naturale non posse agere in res longè positas, nisi priùs egerit in immediatas, atq. præsentes: ex altero duorum oriatur, necesse est: videlicet aut ex concursu duarum potentiarum, quæ in eodem agente subordinatæ sunt: aut certè ex imperfectione potentiæ actiuæ perfectius producere non valentis, nisi de imperfectiori, ad perfectius procedendo. Exemplum primi: sol enim non generat hoc, nisi priùs ab eo medio illuminato. Exemplum secundi: generans non generat, nisi alteret, & disponat. Si ergo agens non potest agere in res distantes, quin priùs agat in præsentes, ob has conditiones: igitur non est necessarium simpliciter; potest enim dari agens, in quod neutra istarum cadat conditio, cuiusmodi est Deus, in quo neutra conditio locum habere potest. Etenim, si Deus certum situm obtineret, in quæcunq. distantia aliquid producere posset; est enim omnipotens: ex immediata ergo productione, non infertur præsentia
3. secundùm essentiam. Amplius, posito priori, positio posterioris nequaquam necessariò sequitur. sed præsentia Dei secundùm potentiam, est prior eius præsentia secundùm substantiam: prius natura actum terminat diuinæ potentiæ, quàm insit illi diuina præsentia, quemadmodum in mundi productione clarissimè patet: posita ergo il-
4. la, alteram poni, nequaquam necesse est: ergo quod prius. Iterum, Deus non est alicubi, inquit August: lib. 83. quæst: 20. quia omnia sunt in ipso. Si ergo esset in omnibus, omnibus in ipso existentibus: omnia profectò essent in omnibus, atq. ita idem in seipso. Anselmus præterea in Monologion. 22. cap. ait, Deum propriè non esse in aliquo loco, vel tempore. Deniq. si Deus est vbiq; facilè ergo mutationi subijcitur; esset enim vbi aliquando non fuit, loci nouitate accedente. Adde, quòd Deus sit in aliquo loco totus: non est ergo in omni loco. Tenet consequentia, quia totum est, extra quod, nihil est. si ergo esset vbique, tunc profectò, aut non esset in vno loco totus: aut esset
5. extra se totum: ergo &c. Præterea, esse vbiq. significat esse in omni loco, quod Deo tribui non potest, quippe cùm esse in loco, minimè illi conueniat; corporalia enim, teste Boetio, in lib. de hebdo: non sunt in loco. Deus ergo non est vbiq;. Sanè, sicut se habet tempus ad successiua; ita se habet locus ad permanentia. sed vnum indiuisibile actionis, vel motus, diuersis in temporibus esse non potest: nec ergo vnum indiuisibile in genere permanentium, in omnibus locis esse potest. Porrò, esse diuinum, est permanens, & non successiuum: non ergo est in omnibus locis, & ita non est vbique.
6. Item, id per essentiam est in aliquo, quod est essentialiter in eo. sed Deus non est essentialiter in rebus, quia non est de essentia alicuius rei: non ergo Deus est in omnibus rebus per essentiam, præsentiam, & potentiam. Reuera, hoc est esse alicui rei præsentem, illi scilicet non deesse. sed hoc est, Deum esse in rebus per essentiam, nempe

Deus est vbique.

alicui rei non deesse. Perinde ergo est, Deum esse in rebus per essentiam, & præsentiam. Adde, quòd quemadmodum Deus est omnium rerum principium per suam potentiam; ita planè per suam scientiam, atq. voluntatem. sed per scientiam, & voluntatem, in omnibus rebus Deus esse non dicitur: nec ergo per potentiam. Amplius, 7.
vniuersale secundùm philosophum, est vbiq. & semper: materia quoq. prima, cum omnibus insit corporibus, est etiam vbiq;: esse ergo vbi non conuenit Deo tantùm. Numerus certè est in numeratis. sed totum vniuersum constat numero, vt dicitur Sap: 11. aliquis ergo numerus est in toto vniuerso, & ita vbiq;. Sanè, totum vniuersum, est quoddam totum corpus perfectum. 1. cœli. sed totum vniuersum est vbiq. quia extra ipsum nullus est locus: non ergo solus Deus est vbiq;. Item, si aliquod 8.
corpus esset infinitum: nullus certè locus extra ipsum inueniretur; & sic esset vbique. Anima præterea, teste Augustino 7. de trinit: est tota in toto corpore, & tota in qualibet eius parte. si ergo non esset in mundo, nisi vnum duntaxat animal, eiusdem anima esset vbiq. Insuper Augustinus in Epistola ad Volusianum ait: Anima vbi videt ibi sentit: & vbi sentit, ibi viuit, & vbi viuit, ibi est. sed anima videt quasi vbiq. quia successiuè videt etiam totum cœlum: anima ergo est vbiq. His atq. similibus, solent nonnulli obijcere, quomodo Deus non sit vbiq;, neq. proprium illius sit esse vbiq;. Ad hæc autem sic respondere valemus: inprimisq; dicimus in agentibus, quæ apud nos sunt, præsentiam agentis ad passum, bifariam inueniri, situalem scilicet, & virtualem. situalis autem est, qua vltima eorum sunt simul: virtualis verò, qua effectum, siue passum attingit operatio agentis, nullum aliud medium, etiamsi assit attingendo. Porrò, duplex est agentium spiritualium præsentia: altera quidem secundùm substantiam quæ est definita substantia agentis, aut quasi huic passo diffinita: altera verò secundùm virtutem. Vnde quamuis aliud sit præsentem esse secundùm substantiam, & aliud secundùm potentiam; hæc tamen inter se non differunt, modò potentia passum seu effectum immediatè attigerit. Neq. ob id sunt idem prorsus, sed distinguuntur, sicut res præsens, & ratio præsentiæ. Itaq; istæ duæ præsentiæ in spiritualibus non sunt duæ omninò, neq. etiam vna, sed medio se habent modo; Deus enim ob suæ virtutis immensitatem, in omnibus immediatè agit: proinde nihil à Deo distat, quasi in se Deum non habeat: sed potiùs ab eo distare dicuntur, naturæ seu gratiæ dissimilitudine; ipse enim est super omnia, atq. supergreditur sua excellentia naturæ. His præmissis, ad primum respondeo argumentum, negoq; solem agere immediatè in distans: falsum quoq. esse, formam substantialem mineræ generationis principium esse elicitiuum; substantia enim nullius operationis est proximum, & elicitiuum principium. Neq. est inconueniens, accidens esse instrumentale generationis substantiæ principium: instrumentum namq. non est causa, sed causæ organum. Nullius ergo agentis naturalis actio, ad aliquod distans procedit; nisi quatenus in illud per media agit.

Soluuntur argumenta.

Duplex præsentia agentium spiritualium.

Solutio primi argumenti.

Ad 2. neutra illarum est causa sufficiens, sed imperfectio potiùs negatiua, quæ spectat ad virtutem actiuam limitatam atq. finitam: ideoq; hoc Dei solius propriũ est, 2.
qui est omnibus præsens, secundùm illum modum, quem ante proposuimus. siquidem illa ratio valet in his, in quibus præsentia substantiæ, & præsentia potentiæ sunt diuersæ; non autem in Deo, qui est omnibus rebus præsens secundùm potentiam, essentiam, & præsentiam. Ad 3. Prius non infert necessariò posterius, quando sunt omninò diuersa: sed huiusmodi præsentiæ, vt dictum est, non ita se habent, sed coincidunt, 3.
vt ratio, & id, cuius est ratio: proinde aliquo modo se habent, vt prior & posterior. Ad 4. verum est, Deum non esse in aliquo loco seu tempore, sicut cætera omnia in ipso, sed est præsentialiter & realiter: proinde non sequitur illud inconueniens, quia non est idem modus dicendi. Ad Anselmum simili facilitate respondeo, Deum scilicet non esse in loco, localiter, neq. in tempore, temporaliter, sicut aliquod mensura- 4.

 bile,

bile, neq. aliquam ad ista, sicut creaturam relationem habere; quod planè Anselmum sensisse affirmo. Ad aliud, dico, Deum non mutari, neq. aliquem respectum realem, ad locum habere, sed per mutationem creaturæ, eidem præsentem esse. Ad aliud, Deus est totus in loco, quia nihil est illius, quin sit in eo: est etiam in alio loco, & in omnibus locis. Adde, quòd totum dicitur respectu partium: est autem duplex pars essentiæ scilicet, vt forma & materia, partes compositi, & genus & differentia, partes speciei. Est etiam pars quantitatis, in quantum scilicet diuiditur aliqua quantitas. Quod ergo est totum in aliquo loco, totalitate quantitatis, extra suum locum esse non potest; locati enim quantitas, loci quantitati, æqualis sit necesse est: non sic autem essentiæ quantitas, siue totalitas. Quamobrem, non est necesse, vt quod est totum totalitate essentiæ in aliquo, extra illud esse non possit: sicuti videre est in formis accidentalibus, secundùm accidens quantitatem habentibus; albedo enim est tota in qualibet parte superficiei, totalitate essentiæ; quia nimirum secundùm perfectam suæ speciei rationem, in qualibet illius superficiei parte inuenitur. secus autem res se habet, si intelligatur secundùm quantitatem, quam habet per accidens; quandoquidem hoc modo non sit tota in qualibet parte superficiei. cùm autem in substantiis incorporeis, sola inueniatur totalitas, secundùm perfectam essentiæ rationem: propterea dubium nullum esse potest, quin Deus sit totus in singulis rebus. Ad 5. Incorporalia sunt in loco, per contactum virtutis, non autem dimensiuæ quantitatis. Ad confirmationem, duplex est indiuisibile: vnum quidem quod est terminus continui, vtpote punctus in permanentibus, & momentum in successiuis. Porro, huiusmodi indiuisibile in permanentibus, quia situm determinatum obtinet, in pluribus locis seu loci partibus esse nequit: similiter etiam indiuisibile actionis seu motus: propterea quòd habeat in motu seu actione determinatum ordinem. Aliud autem indiuisibile, quod est extra totum genus continui, vt Deus, angelus, & anima, non applicatur ad continuum, vt aliquid ipsius, sed quatenus illud sua contingit virtute. Quare pro suæ virtutis conditione, quæ sese ad plura loca extendit, in pluribus locis esse dicitur. Ad 6. Deus in omnibus dicitur esse per essentiam, non quidem illarum rerum, quasi sit de illarum essentia; sed per suam essentiam, quæ adest omnibus vt causa essendi. Ad confirm: Aliquid præsens est alicui, quatenus eius præsentiæ subiacet: tametsi ab eo distet per suam essentiam: ideoq; duo modi positi sunt, quorum alter est per essentiam, alter verò per præsentiam. Ad confirmationem: ad scientiæ & voluntatis rationem pertinet, quòd scitum sit in sciente, & volitum in volente: propterea secundùm hunc modum, res magis sunt in Deo, quàm Deus in rebus. At, ad rationem potentiæ spectat, vt sit principium agendi in aliud, ideoq; agens secundùm potentiam rei exteriori applicatur: atq. ita tale agens dicitur esse in altero. Ad 7. vniuersale & materia prima sunt quidem vbiq;, sed non secundùm idem esse. Ad confirmationem: Numerus cùm sit accidens, non est per se, sed per accidens in loco: nec etiam totus in quolibet numeratorum, sed secundùm partem: proinde non sequitur esse primò, & per se vbiq;. Ad confirm: Totum corpus vniuersi est vbiq;, sed non primò, quia non totum in quolibet loco, sed secundùm suas partes. Nec etiam per se: nam si alia loca darentur; non esset vtiq. in illis. Non est ergo primò, & per se vbiq;. Ad 8. Si daretur corpus infinitum, esset vtiq. vbiq;, sed secundùm suas partes. Ad confirmationem, si esset solum animal, non primò quidem, sed per accidens eius anima esset vbiq;. Ad confirmationem, Animam alicubi videre, bifariàm potest intelligi: aut quatenus aduerbium, alicubi, ex parte obiecti, videndi actum determinat: sicq; verum est, ea cœlum vidente, in cœlo videre, eademq; ratione in cœlo sentire: non tamen in cœlo viuere siue esse; viuere enim & esse, in obiectum extrinsecum, transeuntem actum non indicant. Alio modo intelligi potest illud aduerbium, quatenus

Margin notes: Totum quid. — Duplex pars. — 5. — 6. — 7. — 8.

Deus est vbique.

tenus determinat actum videntis, quatenus est à vidente: atq. ita verum est, animam ibi esse, & viuere, secundùm istū modum loquendi, vbi certè sentit, & videt. Nec tamen inde sequitur, vt anima sit vbiq. Quomodo ergo Deus sit omnibus rebus præsens, secundùm Mercurium, aliosq; sapientes, atq. diuina oracula, dixi. Sequitur Textus: Agentem omnia: *Sensus est, Deus cùm sit primum agens, & prima causa, omnia profectò alia agentia, atq. causæ secundæ, illius virtute mouentur, & agunt: propterea omnia agere dicitur.* Deus vnicus, qui voluntate sua cuncta constituit. *Quòd autem vnus sit Deus, in primo Pymandri enarrauimus, similiter & de potentia diuinæ voluntatis disputauimus: Quapropter ad alia Mercurij verba enucleanda accedimus.* Id enim, inquit, eius corpus est, non tangibile, non visibile, non dimensum: *sensus est, corpus Dei, est ipsius virtus, quæ complet omnia. De hac autem, Iob, sumpta corporis metaphora, ingeniosè atq. subtiliter loquitur: Mensura Dei, inquit, est longior terra, latior mari, altior cœlo, profundior inferno. Corpus Dei, ait, non est visibile, non est palpabile, non est quantum: igitur non est verè corpus; nam quantitas est de substantia corporis: proinde quod quantitate caret, corpus dici non potest. Et reuera: Quòd Deus non sit corpus, primo lib. cap. 4. de orthodoxa fide, præclarè docet Damascenus: Nullum, inquit, corpus esse potest infinitum, interminatum, infiguratum, intangibile, inuisibile, simplex, incompositum, immutabile. sed Deus est infinitus, interminatus, & huiusmodi: igitur non est corporeus. Præterea, si Deus esset corpus, cùm omnibus etiam non cedentibus adsit corporibus; duo profectò corpora essent simul: quod est falsum. Sed de his hactenus, quomodo scilicet Deus sit vbiq., & quale sit eius corpus.*

Textus expo:

Corpus dei quale sit.

Damascenus.

MERCVRIVS.

Bonum ita est, vt sibi soli id competat.

Commentum III.

CAP. I.

IN 3. Pymandri fol. 201. & sequentibus, de Dei bonitate cùm secundùm philosophos, tum etiam secundùm scripturas, aliosq; sacræ theologiæ cultores, satis me locutum fuisse puto: Verùm quia iterum Mercurius huius rei meminit; propterea aliquid dicere non erit inutile:* Deus, *inquit,* ita est bonus, vt non sit aliud quàm bonum: deniq; vt illi soli competat esse bonum. *Quarto cap: de diuinis nominibus præclarè de Dei bonitate Dionysius disputauit: Quemadmodum, inquit, sol hic nobis conspicuus, nec cogitatione, nec electione, sed eo ipso quod est, illuminat omnia, quæ pro modo suo, participationem lucis admittunt; sic & ipsum bonum, non aliter solem superans, quàm exemplar primum, exilem excellenter antecedit imaginem: ipsa sua existentia, per ea, quæ sunt, omnia pro sua cuiusq. capacitate, bonitatis suæ radios abundè diffundit. Sanè, per ipsos bonitatis diuinæ radios, subsistunt omnes intelligibiles, intellectualesq; essentiæ: & virtutes, & actiones per easdem sunt, vitamq; indeficientem & indiminutam habent: ab ipsa quoque bonitate perseuerantiam habent & firmitatem, atque inde cōtinentur custodiunturq;. Bonitatem quoque ipsam amantes, vt sint & benè sint, inde sibi vendicant, atque ad illam pro viribus conformatæ bonitatis speciem præferunt. Denique, vt diuina lex dictat, sequentibus bonorum, siue donorum, ex ipso bono prouenien-*

Textus expo:

Dionysius Areopag:

Sol est imago diuinæ bonitatis.

Deus est bonus.

uenientium consortium exhibent. Sensus est, cœlestia omnia, præsertim diuinæ intelligentiæ, à Dei bonitate habent, vt sint, & bene sint: quam quidem bonitatem studiose imitantur, aliisq; impartiri student. Vnde, inquit, illis boni indoles est indulta, munusq; tributum, quo occultam illam in seipsa bonitatem ipsæ in se patefacerent: angeliq; existerent, tanquam diuinum silentium nunciantes: & quasi conspicua quædam lumina, tanquam è vestibulo bonum ipsum in adytis latens, sequentibus declarantia. Præterea, si de animabus animalibusúe irrationalibus fas sit loqui: quæ vel aërem diuidunt, vel per terram gradiuntur, vel serpunt humi, vel in aquis vitam sortita sunt: & similia omnia, per ipsum bonum habent, vt viuant: plantæ item omnes vitam nutritiuam, motricemq; ab ipso bono sortitæ sunt: & quæcunq. essentia animæ, vitæque expers est, per ipsum bonum est. Denique, si dictu fas est, ipsum quoque non ens appetit ipsum bonum. Profectò, bonitas ad se conuertit omnia: primaque ipsa bonitas, dispersa omnia congregat, tanquam vnitatis principium, & vnifica deitas; atque ad hanc omnia, tanquam principium, tanquam continentiam, tanquam finem appetunt: bonum ipsum est, ex quo subsistunt omnia; productaq; sunt inde, velut à causa omnium perfectissima; & in quo omnia constant, tanquam in omnipotente fundamento penitus conseruata; ad quod omnia conuertuntur, tanquam ad suum quæq; finem: quòd videlicet cuncta desiderant. Intellectualia quidem, rationaliaq;, cognitrici quadam conditione; sensualia verò, sensuali: quæ autem sensu carent, ingenito vitalis desiderij motu, & quæ sunt expertia vitæ, solaq; sunt essentia prædita, sola quadam ad essentialem participantiam aptitudine. Porrò ipsum bonum, lumen intelligibile vocatur, tanquam fontana lux, & exuberans profusio luminis, intellectum omnem sua illuminans plenitudine, totasq; intellectuales horum vires renouans, & omnes denique intellectus comprehendens, eo ipso quòd se super eos expandit; atque omnes excedens, eò quòd desuper existat, & omninò tanquam principium luminis. Hoc ipsum bonum à sanctis Theologis, vt pulchrum, & pulchritudo: item, vt dilectio, & diligendum laudatur. Pulchrum autem nominamus, quod est particeps pulchritudinis: pulchritudinem verò participationem quandam causæ primæ, pulchra omnia facientis. Ipsum verò superessentiale pulchrum: pulchritudo quidem dicitur propter illam, quam rebus omnibus, pro suo cuiusq; modo, pulchritudinem tradit. Quamobrem idem est pulchrum, & bonum; quoniam omnia pulchrum pariter, atque bonum, secundùm omnem causam appetunt: nec quicquam est in rerum ordine, quod non sit pulchri, boniq; particeps. Ipsum autem bonum, atque pulchrum omni statu, motuque superius auctor est, & conseruator, & finis harum trium in mundo motionum, atque etiam sensibilium; multoq; priùs vniuscuiusque mansionum, & statuum, atque firmitatum: per quod sanè bonum, atque pulchrum status omnis, ac motus existit: ex quo, & in quo, & ad quod, & cuius gratia hæc omnia fiunt. Iam verò ex ipso, atque per ipsum essentia, vitaq; omnis intellectus, & animæ, naturæq; existit. Denique quicquid est, ex pulchro, bonoq; existit; & in pulchro, bonoq; consistit; & ad pulchrum, bonumq; conuertitur. quoniam ex ipso, atque per ipsum, & in ipso, & ad ipsum omnia pendent: quemadmodum sacrum testatur eloquium. Ipsum ergo pulchrum, atque bonum est omnibus appetibile, amabile, diligendum. Rursus propter ipsum, eiusq; gratia, inferiora quidem amant superiora, se videlicet ad illa conuertendo: quæ verò in eodem ordine sunt, communicando inuicem, consortia diligunt. Sed & præstantiora, inferiora diligunt, prouidendo, & singula semetipsa, se videlicet continendo. Cuncta denique quicquid agunt, atque volunt, boni, pulchriq; desiderio faciunt, atque volunt. Vna est ergo atque simplex virtus, seipsam mouens ad vnificam quandam commixtionem ex ipso bono vsque ad extremum vniuersi: ab eoq; rursus deinceps per omnia ad ipsum

Angeli æmuli diuinæ bonitatis.

Bonũ est causa vitæ.

Bonitatis virtutes.

Omnia appetunt bonum.

Bonum est lumen & pulchrum.

Bonum status omnium.

Bonũ est causa amoris.

Deus est bonus.

ad ipsum bonum: ex seipsa, & per se, & in seipsa, semet in circulum reflectens, atque in seipsam semper eodem modo se glomerans; bonum enim, & est ens, & auctor bonorum. Porrò, bonum, quibus perfectè inest, perfecta, pura, integra, bona facit: sed quæ minùs ipsum participant, imperfecta bona sunt, ac propter defectum boni, permista. Omninò quidem malum non est ens, neque bonum, neque beneficum: sed quòd magis, aut minùs propinquat bono, pro ipsa appropinquanti mensura, fit bonum. Siquidem perfecta bonitas per omnia se diffundens, non solùm ad illas, quæ sunt circa ipsam substantias optimas, accedit; sed ad extremas vsque procedit: aliis quidem summoperè præsens, aliis autem inferiore quadam conditione, aliis tandem infimo quodam pacto, quatenus singula percipere possunt. Iam verò alia bonum prorsus participant: alia verò magis, minusùe inde degenerant, sed aliam tenuiorem boni præsentiam sortiuntur: aliis denique vestigium boni contingit extremum. Cæterùm, vt summatim dicam, quæcunque sunt, qua ratione sunt, eadem sunt & bona, existuntq; à bono: quæ verò destituta sunt à bono, neque bona sunt, neque subsistunt. Sanè, in cæteris qualitatibus, velut in calore, vel frigore, ita res se habet, vt quæ calefacta fuerint, etiam superesse possint, postquàm calor illa deseruit: pleraque etiam sunt quidem, tametsi vitæ, & intelligentiæ sint expertia. Deus quoque semotus est ab essentia: & superessentiali, vt ita dixerim, ratione consistit. Iam verò in cæteris simpliciter omnibus, tum habitu quouis amisso, tum etiam non assumpto, sunt tamen entia, & subsistere valent. Quod autem à bono penitus destituitur, nimirum, nec vsquam, nec vllo pacto, vel fuit, vel est, vel erit, vel esse potest. Itaque si bonum omninò sustuleris, nec erit essentia, nec vita, nec appetitus, neque motus, neque aliud quicquam: si enim bonum prorsus abierit; nec erit vniuersaliter bonum aliquod, neque mistum quicquam, neque malum ipsum; siquidem malum est imperfectum bonum. Sine bono ergo esse non potest. In existentibus autem non inest malum: nam si hæc omnia sunt ex bono, omnibusq; bonum adest, idq; continet omnia: nimirum in his malum esse non potest. An forsitan in bono malum erit? Minimè: nam neque est in igne frigidum. Bonum ex vna, totaque causa proficiscitur: malum autem ex multis, particularibusq; defectibus accidit. Cognouit prætereа Deus malum sub ratione boni, beneq; vtitur malis, si bono malum est contrarium. Mali causæ multæ sunt: non tamen mala faciunt rationes, atque vires vllæ; sed impotentia, & infirmitas, atque incongrua quædam permistio dissimilium. Porrò, malorum omnium principium, atque finis, est bonum: boni namque gratia, omnia tum bona, tum contraria fiunt. Nam & mala facimus, appetentes bonum; nullus enim malum spectans, quæ facit, aggreditur. Quapropter neque substantiam malum habet; sed præter substantiam existens, substantia nititur aliena: vtpotè quod non sui quidem, sed boni duntaxat gratia perpetratur. nec tamen rectum est, quod boni gratia geritur; quia quod bonum non est, opinamur bonum. Itaque patet, ipsum bonum esse admirandum, vtpotè principium omnium, atq. finem: rerum omnium comprehensionem: speciem non existentibus afferens: bonorum omnium causam, mali autem minimè. Denique esse prouidentiam, & bonitatem vniuersam, omnia supereminentem: mala quoque & suiipsius priuationem, quadam afficiens bonitate: omnibus insuper desiderandum, & amandum, & ad sufficientiam diligendum. Hæc ex sanctissimo, doctissimoq; Dionysio Areopagita collegimus: quæ quàm sint diuina, & præclara, diligentis lectoris iudicio examinanda, libenter cõmitto. Plato 6. de Rep. dicit ideam boni, hoc est filium Dei, esse omnis scientiæ causam, & authorẽ: Hoc, inquit, quod veritatem præbet rebus, quæ cognoscuntur, & ipsi cognoscenti dat virtutem, ideam boni dicito esse; etiam scientiæ, & veritatis causam. Ipsum autem bonum, non est substantia, sed supra substantiam, sua dignitate, & virtute excellens. Pro-

Bonum est super essentiam.

Sine bono entia non subsistunt.

Malum nõ est sine bono.

Bonorum causa est vna.

Bonum est finis mali.

Boni laudes.

Plato.

Deus est bonus.

ponit duo genera rerum solis, & boni. Quòd quemadmodum sol efficit, vt omnia videantur corporaliter, & in hoc corporeo visibiliq; mundo; sic summum bonum, in regno intelligibili, largissimam suæ claritatis spargit lucem. Item, quemadmodum sol dat lucem, facitq; visionem, non tamen est, aut visio, aut sparsa lux; sic summum bonum, non est ipsa cognitio, radius, aut mens cognoscens, sed maius. Item, sicut sol dat ortum, augmentum, alimentum visibilibus, ipse autem non est generatio, res facta; sic bonum, non solùm præbet rebus, quæ intelliguntur, vt intelligantur; sed & ipsum esse, & substantiam: ipsum autem non est substantia, sed maius, & melius, dignitate, & potestate vltra substantiam. Præterea, quemadmodum sol præest huic mundo visibili; sic bonum mundo intelligibili. Ait ergo Plato, bonum, id est, Deum patrem, per suam ideam, nempè filium, omnia condidisse, quæ in cœlis, & quæ in terra, iuxta Paulum ad Col. 1. Qui est imago, inquit, Dei inuisibilis, in quo condita sunt vniuersa, visibilia, & inuisibilia. In 2. autem de repub. apertè fatetur, in Deo solam bonitatem, authoritatemq; bonorum esse: Bonus, inquit, est Deus, idq; confitendum est. Nihil item quod bonum est, est noxium: non nocet ergo, nec afficit malo, aut mali est author. Et item, ipsum bonum est vtile: causa igitur est felicitatis, rerumq; bonarum: non ergo omnium causa est ipsum bonum, sed bonorum tantùm, beneq; habentium: malorum autem minimè. Non ergo Deus, cùm sit bonus, omnium causa est, vt pleriq; loquuntur: sed cùm quædam det hominibus, aliorum nullam ipse affert causam; longè enim pauciora nobis bona, quàm mala sunt. ac bonorum quidem neminem aliũ fatendum est authorem esse; malorum autem alias causas quærere oportet, non Deum ipsum; Deus enim, & omnia, quæ sunt Dei, vndequaq; optima sunt; ipse namque est pulcherrimus, simplex, verus, immutabilis: huius autem bonitatem genitricem mundi fuisse confitetur: quæ cùm summa esset, mundum fecit pulcherrimum, cuius pulchritudo non aliam habuit causam, quàm ipsius opificis pulchritudinem, cui non placent nisi pulchra, & optima. Proinde dicit Moyses, eum vnamquamque rem creatam, vidisse esse bonam: ad postremum vidisse cuncta, & ecce erant valdè bona. In Prothagora, ex sententia Simonidis asserit, hominem bonum inueniri, perdifficile esse; fieri autem posse, vt ad aliquod tempus: sed cùm bonus fuerit, perseuerare in bonitatis habitu, virumq; bonum esse, vt dixit Pittacus, impossibile esse, miniméque humanum, sed solum Deum hoc honore præditum esse. Mercurium imitatur, Deum solum esse bonum, clarissimè docentem. Augustinus lib: 11. de ciuit. Dei cap. 21. Quid est, inquit, aliud intelligendum in eo, quod per omnia dicitur, Vidit Deus, quia bonum est; nisi operis approbatio, secundùm artem facti, quæ sapientia Dei est? Deus autem vsque adeò non cùm factum est, tunc discit bonum, vt nihil eorum fieret, si ei fuisset incognitum. Dum ergo videt, quia bonum est, quod nisi vidisset, antequam fieret, non vtique fieret: docet bonum esse, non discit. Et Plato quidem plus ausus est dicere: Elatũ scilicet esse Deũ gaudio, mundi vniuersitate perfecta. Quia verò tria quædam maxima scienda de creatura, nobis oportuit intimari, quis eam fecerit, per quid fecerit, & quare fecerit; fecit enim omnia Deus per verbum suum. eaq; propter bonitatem suam; ideò dictum est à Moyse, Deum dixisse: Fiat lux, & facta est lux: & vidit Deus lucem quòd esset bona, & similia. Itaque si quærimus quis fecerit mundum, Deus est: si per quid fecerit, per verbum suum: si quare fecerit, quia bonus est: bonitas autem spiritui sancto attribuitur. Nec ergo author est excellentior Deo: nec ars efficacior Dei verbo: nec causa melior, quàm Dei bonitas. Quomodo ergo bonum Deo propriè competat dixi.

Paulus.

Deus bonus.

Bonitas Dei genitrix mundi.

Moyses.

Augustinus.

Vidit q; esset bonum.

Deus fecit omnia per verbum propter bonitatem suam.

Deus est bonus.

MERCVRIVS.

Terram quoq; ornatu quodam diuini operis exornare voluit. Demisit itaque hominem immortalis animantis mortale animal. Et mundus quidem refertus est animalibus viuentis mundi, per intellectum, atque rationem. Homo enim effectus diuini operis contemplator, quod profectò dum admiraretur, authorem eius agnouit.

Commentum IIII.

CAP. I.

VM Dei bonitas, mundi causa sit; illa etiam mundum exornauit, terram præcipuè, ornatu quodam diuini operis. Cæterùm, quoniam in superiori libro de ornatu primæ & secundæ diei locuti sumus: in hoc de aliorum dierum ornatu nobis loquendũ; & inprimis de opere, siue ornatu tertiæ diei. Congregentur, inquit, aquæ in locum vnũ. &c. Quod planè secundùm Augustinum, non durationis ordo, sed solùm originis, & naturæ intelligitur. Siquidem arbitratur, naturam spiritualem informem à Deo creatam, corporalem verò absque omni forma, quam significari asserit nomine terræ, & aquæ: informitatem verò huiusmodi, non quidem tempore, sed origine præcessisse: similiter vnam formationem, aliam, non duratione, sed solo naturæ ordine, secundùm quem profectò ordinem, necesse fuit, vt supremæ naturæ primò poneretur formatio: proinde legitur prima die, lucem à Deo conditam esse. Sicut enim spiritualis natura, corporali antecellit; ita certè superiora corpora, inferioribus. Quamobrem secundo loco, superiorum corporum formatio describitur: Fiat, inquit, firmamentum, de quo superiori libro copiosè disputaui. Iam verò reliquum nobis est, de formatione elementorum, disputationem texere: licet in primo Pymandri, de hoc negotio aliqua dicta sint: Congregentur aquæ, inquit, in locum vnum, & appareat arida. Materiæ corporali impressa est forma substantialis, ob quam sibi talis motus tribuitur: & forma substantialis terræ, qua competit sibi videri. hæc autem formarum elementarium impressio, non tẽpore, sed origine, materiam præcessit informem, secundùm Augustini sententiam. Verùm secundùm alios, & quidem eruditos viros, in operibus huiusmodi, ordo etiam attenditur durationis; ponunt enim materiæ informitatem, tempore formationem præcessisse, vnamq; formationem, alteram. Porrò, materiæ informitatem, nolunt eam esse omnis formæ carentiam, cœlo, & aqua, & terra existentibus: quæ planè nominantur, tanquam sensui notiora; sed potiùs debitæ distinctionis, consummatæq; cuiusdam pulchritudinis: harum verò rerum scriptura meminit, tresq; posuit informitates: cœli primam, sub tenebrarum nomine, quæ luce apparente, depulsæ sunt. Aquæ verò informitas, nomine abyssi, qua immensitas inordinata ostenditur aquarum terræ, nomine inanitatis, & vacuitatis: Terra, inquit, erat inanis, & vacua; quia scilicet aquis obruta, patulum habitantibus non præbebat domicilium. Tertio igitur die, terra ornata est diuini operis ornatu; quia nimirum aquis discooperta, herbam protulit virentem. Cæterùm ad Dei nutum, aquæ in vnum locum congregatæ sunt (debita densitate accepta) sicq; minorem locum occupârunt, aërisque

Opus tertiæ diei.

Augustinus.

Congregentur aquæ.

Aliorum sententia.

Congregatio aquarum.

Basilius. *spatium dimiserunt; diuina enim virtute, terræ concauitates effectæ sunt, in quibus non parua aquarum moles latitaret. Iussa est currere, ait Basilius homel. 4. in Hexameron, natura aquarum, nec unquã delassatur, eam ad cursum perpellente iugiter illo præcepto. Hoc sanè dixerim, ad fluxibilem respiciens partem aquarum; sunt enim, quæ suaptè natura fluunt, cuiusmodi fontanæ sunt, & fluuiatiles: sunt contrà & aliæ collectitiæ, nec quòquam permeabiles. Scito ergo aquarum cursum à prima illa dei voce dependere; illinc enim primaria ad cursum motio indita est aquis, & prærogata. Oportebat eas decurrere, suum vt occuparent locum: deinde locis sibi à natura definitis restitutæ, in ipsis vt persisterent, nevtiquã vltra progressuræ. Congregentur ergo aquæ in locum vnum: id est, nulla post hanc, alia congregatio fiat. Sed in prima hac collectione, qua in vnum confluunt, permaneant. Dices, si aqua terræ superficiem operiebat: omnes ergo concauitates, quæ maria susceperunt, aquis refertæ erant. Quò igitur aquæ properabant sese vnum in locum collecturæ, concauis omnibus præoccupatis? huic ipse dixerim, tum receptacula earum aquarum capacia, ab opifice, eam ad rem exceptandam adornata fuisse. Stabat aqua, inquit Ambrosius lib. 3. cap. 2. Hexameron, diuersis in locis, ad vocem Dei mota est. Nónne videtur, quia naturam ei huiusmodi vox Dei fecit, & secuta est creatura præceptum, & vsum fecit ex lege? Semel diem fecit, & noctem, & ex illo manet vtriusque successio, & diurna reparatio. Iussa est etiam aqua currere in congregationem. Ex illo currit, fontes labuntur in fluuios, in freta currunt flumina, lacus deriuantur in maria: ipsa se aqua præcedit, vrget, & sequitur. Dicendo congregetur aqua: non solùm mouit eam de loco; sed etiam statuit in loco: vt non præterflueret, sed maneret. Hoc vtique maioris miraculi est, quomodo omnes congregationes, in vnam congregationem defluxerint; & vna congregatio non adimpleta sit: Omnes torrentes eunt in mare, ait Eccle. 1. & mare non adimpletur. Vtrumque igitur ex præcepto Dei, vt & fluat aqua, & non superfluat. Quamobrem sic ad Iob à domino dictum est de maris claustro: Posui ei fines, apponens claustra, & portas: dixi autem ei: Vsque huc venies, nec transgredieris, sed in teipso conterentur fluctus tui. Et Ieremias 5. Aut non timebis me, dicit dominus, qui posui arenam fines maris? Dices, quomodo est vna aquarum collectio, cùm diuersa sint maria? Nam & Oceanum mare dicimus, & Thyrrenum, & Adriaticum, & Indicum, & Ægypticum, & Pontum, & Propontidem, & Hellespontum, & Euxinum, Ægæum, & Ionicum, & Atlanticum; pleriq; etiam Creticum, & Septentrionale Caspium appellant mare. Vna aquarum iugis, & continua congregatio est, sed diuersi sinus maris: meritóque in diuersis locis, diuersa sunt nomina; quia vocabula aquis, ex regionum vocabulis adhæserunt. Vna autem congregatio aquarum, eò quòd iugis vnda, atque continua, ab Indico mari, vsque ad Gaditani oram littoris; & inde in mare rubrum, extrema circumfuso orbem terrarum includit Oceano. Interius quoque Thyrreno, Adrias, Adriæ cætera maria miscentur, nominibus distincta, nõ fluctibus. vnde pulchrè habes: quia Deus congregationes aquarum vocauit maria. Ita & vna est generalis collectio, quæ dicitur mare; & multæ collectiones, quæ maria pro regionibus nuncupantur. Hieronymus, in Genesin: Notandum, inquit, quòd omnis congregatio aquarum, iuxta idioma linguæ hebraicæ, maria nuncupentur. Terram, ait Chrysostomus, quæ aquis, quasi velaminibus quibusdam obtegebatur, Deus despoliauit (vt sic dicam) & faciem illius nobis monstrauit, proprio etiam nomine imposito: & congregationes aquarum vocauit maria. Mare dictum est ab amaritudine aquarum. August: lib: imperfecto de Genesi ad literam, cap: 10. Hinc, inquit, probabilius credi potest aquam dictam esse superiùs, ipsam mundi materiam: nam si vniuersum aqua oppletum erat; vnde, vel quò potuit congregari? si enim quandam confusionem materialem a-*

Marginal notes: Receptacula aquarum. — Ambros: — Dei imperio aqua obedit. — Ecclef. — Iob 38. — Ierem. 5. — Maria diuersa. — Vna congregatio. — Multa maria, & vnũ mare. — Hieronymus. — Chrisostomus

lem aquæ nomine appellauerat, hæc congragatio accipienda est ipsa formatio, vt talis esset aquæ species, qualem nunc esse cernimus. Congregetur ergo aqua, quæ sub cœlo est, id est, in formam redigatur materies corporalis, vt aqua ista sit quam sentimus in formam vnam: vis ipsa formæ commẽdatur nomine vnitatis; hoc est enim verè formari, in vnum aliquod redigi; quoniam summe vnum est omnis formæ principium. Et appareat arida, id est, speciem visibilem accipiat, atq. à confusione distinctam: & factum est ita, id est, post rationalem, & incorpoream operationem, etiam corporalis est secuta. Aridam, ait Origenes, appellauit terram, pro eo quòd ei facultatem ferendorum fructuũ Deus dederit. Et vocauit Deus, ait Basilius, aridam terram, quia siccitas quidem aut certè arida proprium quid est, quod naturam veluti delineat, & exprimit ipsius subiecti: terra autem nuda quædam est, ac tenuis appellatio rei. Proprium ergo, ac præcipuum illius nomen, arida, atq. siccitas. Eadem quoque sentit Ambrosius lib: 3. Hexam: cap. 4. Terra, inquit, potest luto esse permixta, aquis madida, cuius species superfusis aquis non appareat: arida autem non solùm ad genus, sed etiam ad speciem terrarum refertur, vt sit vtilis, sulcabilis, & apta culturis. simul prospectũ ne videatur, sole magis, quàm Dei præcepto esse siccata, quia arida facta est antequam sol crearetur. Habet ergo terra propriam qualitatem, sicut & singula elementa habent. Et vidit Deus quòd esset bonum, & ait: Germinet terra herbam virentem, hoc est, inquit Ambrosius cap. 6. eiusdem libri, ipsa per se germinet terra, nullum alterius quærat auxilium, non cuiusquam indigeat ministerio. Antequam solis fiat luminare, herba nascatur: antiquior eius sit prærogatiua quàm solis: germinet ergo terra herbam fœni secundùm genus suum: & continuò parturiens terra, nouos se fudit in partus, & induit se amictu viriditatis: gratiam fœcunditatis assumpsit, diuersisque compta germinibus, proprios suscepit ornatus. Quis mirificum terræ ornatum explicare poterit: purpurascentes scilicet violas, candidata lilia, rutilantes rosas, depicta rura nunc aureis, nunc variis, nunc luteis floribus, in quibus nescias vtrum species ampliùs florum, an vis odora delectet. Pascuntur oculi grato spectaculo, longè lateq; odor spargitur, cuius suauitate complemur. Ad imperium ergo domini, terrarum germina pullularunt, & diuersæ rerum species refulserunt: hinc pratorum virens gratia, abundantiam pabuli ministrauit: inde camporum spica flauescens, imaginem pelagi fluctuantis commotione segetis vberioris expressit: spontè omnes fructus terra suggessit: in arata opimis messibus redundabat; & haud dubium quin maiore prouentu. Tunc certè prouentu spontaneo, terra fructus locis omnibus inuehebat; quoniam is præceperat, qui vniuersorum est plenitudo: verbum enim dei fructificabat in terris, nec vllo erat adhuc terra damnata maledicto. Deniq. & hodie fœcunditas terræ, veterem affluentiam spontaneo vsu fertilitatis operatur. Hæc Ambrosius lib. 3. Hexameron cap. 10. Augustinus lib. 5. super Genes: cap. 4. & 5. putat causaliter dictum, quòd terra produxerit herbam, hoc videlicet sensu, quòd virtutem producendi acceperit. Huic autem sententiæ scriptura Genes: 2. cap: fauere videtur: Istæ, inquit, sunt generationes cœli & terræ, quando creatæ sunt, in die, quo fecit dominus cœlum & terram, & omne virgultum agri, antequam oriretur in terra, omnemq; herbam regionis priusquàm germinaret. Antè ergo quàm orirentur super terram, causaliter factæ sunt in terra. In illis ergo primis diebus creatura originaliter, atq. causaliter à suo opifice condita est, qui post modum conditarum rerum administrationem per opus propagationis vsq. modò operatur. Plantarum autem ex terra productio, ad opus attinet propagationis: non ergo actu, sed causaliter tantùm tertia die facta est huiusmodi productio. Potest nihilominùs dici, pro tuenda aliorum sententia, primã specierum institutionem, ad opera sex dierum pertinere, atq. ex eisdem speciebus sic

Augustinus.

Arida quid.

Origenes.

Basilius.

Ambrosius.

Germinet terra.

Ornatus terræ.

Fœcunditas terræ.

Augustinus.

Genes. 2.

Tertia die causaliter producta sunt semina.

primò institutis, similium in specie generationem procedere, idq; pro rerum administratione conseruanda. Consonat hæc expositio sanctis scripturis, ita loquentibus: Antequã, ait Moyses, oriretur super terram, vel antequam germinaret, id est, antequam ex similibus similia producerentur, sicut modò naturaliter fieri videmus. Bene ergo dictum est à Moyse, germinet terra herbam virentem, & facientem semen, quia perfectæ productæ sunt plantarum species, ex quibus semina orirentur aliarũ. Nec refert, vnde habeant vim seminatiuam, in radice videlicet, in semine, siue in fructu. Produxit, ait Moyses, terra herbam fœni seminantem semen secundùm genus, & secundùm similitudinem, & lignum fructuosum faciens fructum, cuius semen in se secundùm genus super terram. His enim verbis, ait Augustinus, magis apparet, semina esse exorta ex herbis & lignis: non autem illa ex seminibus, sed ex terra: præsertim, quia & ipsa verba sic se habent. Non enim ait, germinent semina in terra herbam fœni, & lignum fructuosum; sed germinet terra herbam fœni seminantem semen; vt semen ex herba, non herbam insinuaret ex semine. Hæc igitur omnia ita supra terram sunt, vt ipsi terræ radicitus cohæreant; ideoq; ad opus tertiæ diei pertinent, in qua apparuit arida. Dicunt Hebræi, vtpote Rabbi Iosue, & qui eum imitantur in mense Martio, quando terra incipit nouos fœtus emittere, mundum à deo conditum fuisse: Rabbi verò Eliezer & sui similes, in mense septembri, quando arbores maturis fructibus, semina in seipsis habentibus, onerantur. quæ planè opinio, tanquã rationi magis consentanea, multis probatur Hebræorum. Nam teste Moyse Deut: 32. Dei perfecta sunt opera: tunc autem vnamquamq. rem perfectam esse dicimus; cùm ad simile sibi producendum, virtutem habet generandi: vnde & primus homo ea ætate productus atq. formatus; vt potens esset ad generationem filiorum propagandam. Dixerit quispiam, ait Basilius homelia 5. in Hexameron: cur omnia quæ nascuntur ex terra semen efficere scriptura dicat, vbi non arundinem, non gramen, non mentam, non crocum, non allium, & alia genera plantarum semen efficere constat? Ad hoc sanè dicimus: complura nascentium è terra vim seminum in ipsa propagine atq. radicibus obtinere; quemadmodum arundo post annuum incrementum, ex radicibus quandam appendicem elicit seminis, rationem ad ortum futurum obtinentem. Idem, & alia innumera faciunt, quæcunq. per humum dispersa, & vagantia in ipsis radicibus, suã sobolem succedaneam habent. Quamobrem, verum est, singulis in stirpibus, aut semen esse, aut quandam vim propagandi, perinde ac semen inesse. Germinet ergo terra herbam fœni &c. Animaduertas velim, ait Basilius, hoc præcepto domini, terram ipsam per se frigescentem, ac infœcundam, parturientem protinus, atque ad edendos fructus promotam, & adproperantem: & perinde ac amictu mœsto, lugubriq; deiecto, splẽdidiore veste sese induentem, ornamentisq; propriis exultantem, ac infinita stirpium genera procreantem. Chrysosto: homel: 6. Præcepit inquit, Dominus, & statim terra suos partus maturans, ad germinãda semina, seipsam solicitauit; dei enim verbo omnia facta sunt super terram: non enim erat homo, qui operaretur, non aratrum, non boum cooperatio, non aliud eiusmodi studium; sed solum audiuit præceptum, & statim quod suum erat, fecit. Ex quo discimus, quòd etiam nunc, neq. cura, neq. labor agricolarum, neque aliæ in colendis agris ærumnæ, fructuum nobis prouentus concedunt; sed præ his omnibus, verbum dei, quod ab initio ad terram factum est: vna eademq; est Græcorum sententia, quibus consentit etiam noster Ambrosius.

Semina vnde sint.

Augustinus. Genes. 5. lib. cap. 4.

Hebræorum opinio.

Basilius.

Semina in radicibus.

Basilius.

Chrysostom.

CAP: II.

Argumenta contraria.

Posset

De opere tertię diei

Possset aliquis contra prædicta sic arguere: Ea, quæ prima & secunda die condita sunt, solo dei verbo, nempè factoris (vt ita dicam) facta esse legimus: sic enim loquitur scriptura: Fiat lux, fiat firmamentum. At tertia dies verbo congregationis exprimitur: Congregentur, inquit, aquæ in locum vnum, &c. non ergo aquarum congregationem die tertia factã esse, conueniens est fateri. Terra præterea (vt dictum est) vndiq. erat aquis operta: vnde & inuisibilis dicebatur: non ergo reliquus erat locus, ad quem aquarum fieret congregatio. Item, quæ non sunt continuata ad inuicem, vnum locum habere minimè dici possunt. sed non omnes aquæ ad se inuicem sunt continuæ: non ergo ad vnum locum sunt congregatæ. Sanè, congregatio ad motum localem pertinet. sed aquæ infatigabili cursu, mare petunt: non ergo egebant diuino imperio, vt id facerent, quod sua sponte faciunt semper. Amplius, in omnium creationis exordio, terra nominatur: In principio, inquit, creauit deus cœlum & terram: non ergo necesse erat, vt die tertia nomen illi imponeretur. Plantæ præterea, instar animalium, vitæ beneficio potiuntur: non ergo inter distinctionis opera, sed magis inter opera ornatus ponendæ erant. Insuper, quod ad terræ maledictionem spectat, cum terræ formatione nõ erat numerandum. sed spinarum, ac tribulorum productio, est huiusmodi: ergo &c. Ad hæc sic respondemus, & ad primum quidem dicimus: Ideo in opere tertiæ diei (teste Augustino) scripturam vsam non fuisse verbo factionis, sicut & in superioribus; vt hoc modo superiorum formarum dignitas monstraretur, & inferiorũ imperfectio. Aut quia opus tertiæ diei, secundùm motum localem tantùm perfectionem obtinet: iccirco scriptura non posuit verbum factionis, siue faciendi. Ad confirmationem sic responderi potest, nempè, aut aquas, maiorem altitudinem obtinuisse, aut congregatione densiores effectas, vel terram aliquas concauitates exhibuisse, quibus aquarũ moles includeretur. Et hæc quidem iuxta Basilij, Ambrosii, Chrysostomi sententiã: nam iuxta Augustinum, non est necesse dicere, terram priùs fuisse aquis coopertã, deinde in vnum locum confluxisse; sed in tali potiùs congregatione productas. Ad 3. vnum terminum, mare scilicet, ad quod manifestis, occultisq; meatibus properant, omnes aquæ habent; ideoq; dictum est, in vnum locum omnes conuenisse. vel sic intellige: Congregentur aquæ in locum vnum, scilicet seorsum in terra sicca; siquidem, vt pluralitas locorum, quibus aquæ continentur, ostenderetur, ait: Et congregationes aquarum appellauit maria. Ad confirmationem dico, dei iussionem, naturalem corporibus motum exhibere: proinde dicuntur suis naturalibus motibus, illius voluntatem facere. Aut dici potest, naturale quidem esse aquis, vt terram tegant: verùm, vt animalia, & plantæ esse possent super terram, in vnum locum secessère, quod quidem à phil: actioni solari tributum est. Ad 3. Augustinus per terram, cuius primò meminit scriptura, primam materiam intellexit: nunc verò ipsum terræ elementum. Basilius autem, dicit primò terram pro sua natura fuisse appellatam, nunc autem ex principali proprietate nomen sortitam, vt sicca diceretur. Ad confir: quia vita plantarum est occulta; caret enim locali motu & sensu, quibus animatum ab animato secernitur; hac de causa, quia terræ immobiliter inhærent: earum ponitur productio, quasi quædam terræ formatio. Ad confirm: Ante illam maledictionem, spinæ, & tribuli producti erant, non tamen homini in pœnam; vt terra scilicet, quam, vitæ sustentandæ gratia, coleret, infructuosa quædam afferret, & noxia: proinde dictum est ad Adam: Germinabit tibi spinas & tribulos. Porrò, mineralia non sunt posita à Moyse ad terræ ornatum, quòd in terræ visceribus occultam generationem habeant: & ab ipsa terra, nequaquam manifestam distinctionem. Hæc de ornatu terræ breuiter scripsi.

Marginal notes: 1. — 2. — 3. — Soluuntur argumenta. — August. 2. Genes. — 1. — 2. — Iussio Dei. — 3.

De opere quintę diei.

MERCVRIVS.

Demisit itaq; hominem immortalis animantis, mortale animal.

Commentum V.

CAP: I.

Tex: expo.

Ost terræ ornatum, ad hominis creationem accedit, eumq; cœlitus dimissum esse asserit: Dimisit, *inquit, hoc est, non sicut cætera animantia creatus est; sed animam habet immortalem à deo dimissam: corpus verò ex elementorum mistione temperatum. Quamobrē, & mortale & immortale animal nuncupatur. Porrò de humanæ animæ immortalitate dixi in sexto libro. Sequitur textus.* Et mundus quidem refertus est animalibus viuentis mundi, per intellectum & rationem, *id est, áer refertus volucribus, mare piscibus, terra rationalibus, & irrationalibus animantibus.* Mundi viuentis &c. *quasi diceret, repletus est animalibus ipsius mundi; quem vult Mercurius intellectu vti, & ratione, aut quidem propter animam mundi, aut verò propter nobiliorem illius partem, angelum scilicet & hominem. Mundum autem huiusmodi esse, octauo Dialogo ab eo apertè docetur.* Primus, *inquit*, omnium verè sempiternus, immortalis, ingenitus deus, omnium author. Secundus deinde ad illius imaginem mundus ab eo genitus, & ab eodem seruatus, nutritus, & immortalitate donatus, velut à proprio parente, viuens quidem semper, & immortalis. *Et Dialo: 9.* Mundus ô Æsculapi sensum motumq; possidet, non humano sensui, motuiq; consimilem, sed potentiorem sanè, atq; admodum simpliciorem. Nam sensus, & intelligentia mundi id vnū est, cuncta scilicet facere, ac facta resoluere. *Semper ergo mundus viuit, quia per generationis, corruptionisq; vices, animalium ordo conseruatur vsq. ad vltimum diem, quando cunctorum finis adueniet; sicut in tertio libro disputauit. Porrò, animalium productionem, quinta & sexta die factam esse, scriptura affirmat. Producant aquæ, ait, reptile animæ viuentis, & volatile super terram sub firmamento. Aues, & pisces ex sola aqua formatos innuere videtur scriptura; habet enim aqua & humorem, & vaporem: & humore quidem cum piscibus, vapore verò cum auibus cognationem habet. Verùm non ignorare oportet, huiusmodi animalia, à deo quidem actiuè, ab elementis verò passiuè producta fuisse. Cæterùm proles, ac pullulatio aquarū, Hebraicè Scerem vocatur. Nec propriè reptile significat, cum repere sit terrestriū: sed Hieronymus elegantius nomen inuenire non potuit; eodem enim modo pisces serpunt per aquas, quo reptilia per terram, Græcè est* ἑρπετά. *Et creauit deus Cæte grandia, Hebraicè hataninim, id est, dracones. Eodem verò nomine dracones terrestres, atq. marini vocantur. Quanquam igitur nomen Hebraicum draconem sonet; tamē & pisces, qui eadem forma ac magnitudine sint, significat. Inuenimus in psalm: 147. ingentes pisces dracones vocari: Dracones, inquit, & omnes abyssi: per abyssos aquas copiosissimas intelligens: per dracones, maximos pisces. Nam dracones terrestres eodem loco inferiùs citans, ait, seu vocat serpentes. Et Isaias 27. & interficiet draconem, qui est in mari, hoc est, Tyri Regem, qui latè maris imperium tenebat.*

Mundum viuere.

Piscium & auium procreatio.

Reptile.

Cæte.

Psalmus.

Dracones.

Isaias.

Ezechiel

Ezechiel quoq. 32. Et draco in aquis, græcè est, κήτη τα μαιγάλα, per cete verò oēs grā- **Ezechiel.**
diores pisces sic vocantur, teste Theodorito: Cete, inquit, omnia ea vocat, quæ inter
aquea vasta sint, quanquam eorum quoddam sit discrimen, quamobrem addidit, ma-
gna. Vacabat aqua, inquit Ambrosius lib: 5. cap. I. Hexameron, & à diuinæ opera- **Ambros:**
tionis feriata beneficio videbatur. Habet adhuc creator quod illi conferat, quo mu-
nia terrarum posit æquare. Iubetur ea producere, quæ viuentis animæ vigorem di-
gnitatemq́ præferrent. Producant aquæ &c. Venit mandatum, & subitò aqua iussos **Producant aquæ.**
fundebatur in partus: Non exigui gurgites, non cœnosæ paludes vacabant: quin om-
nia datam sibi creandi assumerent potestatem: pisces exilibant de flumine: Delphi-
nes præludebant in fluctibus: conchæ saxis, Ostreæ adhærebant profundis: adolesce-
bant echini. Producāt aquæ &c. breuis sermo, sed vehemens & latè patens, commu-
nem minimis, & maximis naturam infudit. Eodem momento producitur balena,
quo rana, eiusdem vi operationis nascitur. Non laborat in maximis deus, non fasti-
dit in minimis. Innumera genera piscium illicò prodierunt, quorum alij oua generant: **Pisciū genera**
vt ij quos tructas vocant, & aquis fouenda committunt. Aqua igitur animat, & cre-
at, & adhuc mandati illius primi tanquam legis perpetuæ munus exequitur, blanda
quædam mater animantium. Alij viuos fœtus edunt de suo corpore, vt Mustelæ, &
Caniculæ, & Cete ingentia, Delphines, & Focæ, & similia multa. Quàm bona mater
est aqua, sine qua pisces viuere nequeunt. Quod est nobis spiritus, illis est aqua. **Piscium natura.**
In nobis pulmo per thoracis laxiora penetralia recipit spiritum. Pisces verò bran-
chias habent, quas nunc plicant, & colligunt, nunc explicant atq. aperiunt. In hanc
ergo collectionem, & apertionem dum suscipitur aqua, & transmittitur, ac penetrat,
respirationis munus videtur implere. Propria igitur natura est piscium, nec commu-
nis cum cæteris, specialis vsus, & à cæteris viuendi quædam separata, & secreta sub-
stantia. Vtraq. pars piscium armata est dentibus, quia in aqua sunt: & si diutiùs ci-
bum versarent, & non citò transmitterent, aquarum alluuiore de dentibus eorum, **Dentes pisciū**
esca posset auferri ac dilui. Ideo densos & acutos habent, vt citò incidant, citò con-
ficiant: cibum facilè, & sine aliqua mora & dilatione transmittant. Producant a-
quæ &c. In his perbreuibus verbis, ait Basilius hom: 7. nullum piscium genus omis- **Basilius.**
sum est, quod eodem pariq́ præcepto productum non sit: ostendit natatilium ani-
malium naturalem ad aquas affinitatem: quapropter vel parum ab humoris natu-
ra pisces seclusi dispereunt. Vniuscuiusq. generis primitias quasi naturæ semina **Chrysost:**
quædam oriri iubet: multitudo verò successioni posteà asseruatur, cùm genera sin-
gula necesse sit in multitudinem crescere. Chrysostomus, verbum, inquit, breue, &
verbum vnum, producant aquæ: genera autem animalium diuersa, & varia. Verbum
ergo dei, subsistentiam dedit, & essentiæ ingressum. Non ergo (vt quidam fabulan-
tur) fortuitò hæc facta sunt, aut ex præiacente materia; sed dei verbo, ex nihilo. Et **Potētia & misericordia dei.**
fecit Deus Cete grandia, in quorum creatione Dei potentiam, & misericordiam a-
gnoscimus: potentiam quidem, quia sermone & præcepto, ex aquis talia animantia
produci fecerit: misericordiam autem, quia, vt ea produxit, propriam eis regionem
tribuit, innauigabilem maris partem illis decernens, ita, vt nemini possint nocere.
Augustinus lib. 3. de Genesi ad literam cap. 3. Seruatus est ordo rerum, ait, quo pri- **August:**
ùs oportuit aquarum animalia, quàm terrarum narrare creata. Nec vllo modo arbi-
trandum est, prætermissum esse in hac scriptura vllum mundi huius elementū, quia
videtur hîc, cœlum, & aquam, & terram commemorare, de áere autem tacere. Con- **Aër nomine aquæ intelligitur.**
suetudo quippe nostrarum scripturarum est, aut cœli, aut terræ nomine, mundum
appellare, aut interdum addere & mare. Producant aquæ &c. Producat & áer vo-
latilia volantia super terram: vtrumq. hoc animantium genus ex aquis productum
esse narratur. Quidquid ergo aquarum siue labiliter vndosum, & fluuidum est, siue

vaporabiliter tenuatum, atq. suspensum, vt illud reptilibus animarum viuarum, hoc volatilibus appareat distributum; vtrumq. tamen humidæ naturæ deputatur. Ambrosius lib. 5. cap. 14. alias addit rationes, quarum prima est, quia cognatio est auibus cum piscibus; quoniam natandi communia quædam videntur vtriusque generis esse consortia. Secunda, eò quòd volandi vsus species sit natandi: sicut enim aquam natando piscis incidit; ita auis áërem volatu celeri secat: atq. vtriq. generi similiter & cauda suppetit, alarumq; remigiū, vt pisces ad priora se alis subrigant, atq. ad vlteriora procedant. Caudæ quoq. gubernaculo, vel quò velint, se facilè conuertant, vel impetu quodam è regione, iter suum dirigant. Aues quoq. áëri volatibus suis, velut aquis innatant, & quasi quædam extendunt brachia. Cauda quoq. se vel ad superiora subrigunt, vel ad inferiora demergunt. Vnde quoniam in nonnullis idem vsus, & species, ideo de aquis vtriusq. generis natiuitas, diuina præceptione processit. Sunt autem quædam volucres, quæ vnguibus armantur ad raptum, vt accipitres, & aquilæ, quæ rapinam venationis exercent: his auibus nihil est copulatorium, præter iugale consortium. Contrà verò palumbes, grues, sturni, corui atq; cornices, etiam turdi gaudent plurimorum connexione. Alia quoq. auium genera enchoria, quæ manent in locis semper: alia aduentitia, quæ obeunt regiones alias, & peracta hyeme reuertuntur. Sunt aliæ quæ hyeme redeunt, & æstate peregrinantur à nobis: siue quòd hyemis tempore, ad calidiora se conferant, siue quòd pleraq. rursus æstatem in his locis exigant, quæ amæniora nouerunt. Turdi autumni fine, hyemis confinio, quasi exacta æstate se referunt. Ciconiæ reditus, vexillum veris attollit. Grues, quæ alta petunt, amant frequenter peregrinari. Aliæ aues se ad manum subijciunt, & mensæ herili assuescunt, tactuq; mulcentur, aliæ reformidant. Aliæ ijsdē quibus homines domicilijs delectantur. Aliæ secretam in deserto vitam diligunt. Aliæ sunt simplices, vt columbæ: aliæ astutæ, vt perdices: gallus iactantior: pauo speciosior: grues in nocte solicitam exercent custodiam, dispositos habent vigiles: & cæteris dormientibus, aliæ circumeunt, & explorant, ne qua ex parte insidiæ tententur. vbi vigiliarum fuerit tempus impletum, perfuncta munere, in somnum se, præmisso clamore componit, vt excitet dormientem, cui vicem muneris traditura est. At illa volens suscipit sortem, vicem exequitur, & quam accepit gratiam, pari cura atq. officio repræsentat. Ciconias ferunt collecto proficisci agmine, si quò pergendum putant, & simul plerisq. circa orientē locis inuehi, & quasi tessera militari pariter omnes moueri. Exercitum credas cum signis suis pergere, sic omnes viandi, comitandiq;, & præeundi ordinē seruant. Cornices autem deducunt eas, ac dirigunt, & velut quibusdam turmis stipatricibus prosequuntur. Hirundo indiga rerum omnium, sapienter nidificat, cùm hominum domicilijs paruulos suos, & tecta commendet, vbi sobolem nullus incurset, legit festucas ore, easq; luto illinit, vt conglutinare posit: sed quia lutum pedibus non potest deferre, summitatem pennarum aqua infundit, vt facilè his puluis adhæreat, & fiat limus: habet hæc auis medicæ artis peritiam: nam si qua pulli eius fuerint cœcitate suffusi oculos, siue cōpuncti, habet quoddam medendi genus, quo posit eorum lumina intercepto vsui reformare. Accipitres feruntur in eo duram aduersus proprios fœtus habere inclementiam, quòd vbi eos aduerterint tentare volatus primordia, nidis eijciunt suis, continuoq; eliminant, ac si morentur, propulsant pennis, atq. præcipitant, verberant alis, coguntq; audere quod trepidant, nec vllum postea deferunt his munus alimoniæ. Aquila quoq. suos abdicat fœtus, sed non vtrumq;, verùm vnum ex pullis duobus: non quidem auaritia nutriendi, sed examine iudicandi; semper enim fertur probare quos genuit, ne generis sui degeneris partus deformitas decoloret. Itaq; asseritur, quòd pullos suos radijs solis obijciat, atq. in áëris medio pio paruulos vngue suspendat: ac si quis repercussus

Ambrosius.

Auium & piscium cognatio.

Auium genera diuersa.

Turdi.

Ciconia.

Grues.

Mores auium diuersi.

Columbæ.

Gallus.

Pauo.

Grues.

Ciconiæ.

Cornices.

Hirundo.

Accipitres.

Aquila.

De opere quintę diei.

ſolis lumine, intrepidam oculorum aciem inoffenſo intuendi vigore ſeruauerit, probatur, quòd veritatem naturæ ſynceri obtutus conſtantia demonſtrauerit. Sin verò lumina ſua perſtrictus radio ſolis inflexerit, quaſi degener, & tanto indignus parente reijcitur, nec æſtimatur educatione dignus, qui fuit indignus ſuſceptione: hanc autem regalis auis inclementiam, vt quibuſdam videtur, plebeiæ auis excuſat clementia. Auis enim, cui Fulica nomen eſt, ſuſceptum illum aquilæ pullum, cum ſua prole connectit, ac pari fouet maternæ ſedulitatis officio. Fertur etiam Turtur, vbi iugalis fuerit proprij amiſsione viduata, pertæſum thalamos, & nomen habere coniugij; eò quòd primus amor fefellerit eam dilecti morte deceptam: itaq; iterare coniunctionem recuſat, nec pudoris iura, aut complaciti viri reſoluit fœdera. Negantur vultures indulgere concubitui, & coniugali quodam vſu, nuptialiſq; copulæ ſorte miſceri, atq. ita ſine vllo maſculorum concipere ſemine, & ſine coniunctione generare, natoſque ex his in multam ætatem longæ vitæ procedere; vt vſq. ad centum annos vitæ eorum ſeries producatur. Quid aiunt, qui noſtra ſolent ridere myſteria, quòd virgo generauit? Impoſsibile putatur in dei matre, quod in vulturibus poſsibile non negatur! Apes cõmunem viuendi normam commendant; ſolæ enim in omni genere animantium communem omnibus ſobolem habent: vnam omnes incolunt manſionem: vnius patriæ clauduntur limine: in commune omnibus labor: communis cibus: communis operatio: communis vſus, & fructus eſt: communis volatus: communis omnibus generatio. integritas quoq. corporis virginalis omnibus communis, & partus; quoniam neq. vllo concubitu miſcentur, nec libidine reſoluuntur, nec partus quatiuntur dolore: & ſubitò maximum filiorum examen emittunt, è folijs & herbis ore ſuo prolem legentes. Ipſæ ſibi regem ordinant: & populos creant: & licet poſitæ ſub rege, ſunt tamen liberæ: nam & prærogatiuam iudicij tenent, & fide deuotionis affectũ; quia & tanquam à ſe ſubſtitutum diligunt, & tanto honorant examine. Rex autem naturæ claris formatur inſignibus, vt magnitudine corporis præſtet, & ſpecie: tum, quod in rege præcipuum eſt, morum manſuetudine. Nam etſi habeat aculeum, tamen eo non vtitur ad vindicandum. ſed & apes illæ, quæ non obtemperant legibus regis, pœnitenti ſe mulctant condemnatione, vt immoriantur aculei ſui vulneri. Nullæ è domibus exire audent: non in aliquos prodire paſtus, niſi rex fuerit egreſſus, & volatus ſibi vendicauerit principatum. Progreſſus autem per rura redolentia, vbi inhalantes horti floribus, vbi fugiens riuus per gramina, vbi amæna riparum: illic ludus alacris iuuentutis, illic campeſtre exercitiũ, illic curarũ remiſsio. Opus ipſum ſuaue,, de floribus, de herbis dulcibus, fundamina caſtrorum prima ponuntur: Quid enim eſt aliud fauus, niſi quædam caſtrorum ſpecies? Deniq. ab his præſepibus apũ fucus arcetur. Quis architectus eas docuit hexagonia illa cellarum indiſcreta laterum æqualitate componere, ac tenues inter domorum ſepta ceras ſuſpendere, ſtipare mella, & intexta floribus horrea, nectare quodam diſtendere? Cernas omnes certare de munere, alias inuigilare quærendo victualia: alias ſolicitam caſtris adhibere cuſtodiam: alias futuros explorare imbres, & ſpeculari curſus nubium: alias de floribus ceras fingere: alias rorem infuſam floribus ore colligere; nullam tamen alienis inſidiari laboribus: habent tamen ſpicula ſua, & inter mella fundunt venenum ſi fuerint laceſsitæ, animaſq; ponunt in vulnere ardore vindictæ. Ergo medijs caſtrorum vallibus humor ille roris infunditur, paulatimq; proceſſu temporis in mella cogitur: cùm fuerit liquidius ab exordio, & coalitu ceræ, florumq; odore fragrare mellis incipit ſuauitatem. Habent etiam apes pennas inter mella; nectunt enim hærentem, & animum omnia cupientem.

Fulica. Turtur. Vultures. Apum natura. Apum virginitas. Rex apum. Obedientia apum. Ludus apum. Opus. Apum fucus. Diuerſa offitia. Apum arma.

CAP. II.

De Cygno & aliis auibus.

Cygnus.

Ygnus proceriore collo vtitur, quia est paulum segnior corpore, nec facilè potest aquarum inferiora penetrare: ceruicem extendit ad prædam, quasi præuiū reliqui corporis: escam quam inuenerit rapit, atque eruit de profundo. Adde & illud quia suauior, & magis canorus per procera modulus colla distinguitur: & longiore exercitatione purior longè resultat. [Cātus Cygni.] [Cicada.] *Quàm dulcis etiam in exiguo cicadarū gutture cantilena, quarū cantibus medio æstu arbusta rumpuntur; eò quòd magis canoræ meridianis caloribus: quò puriorem àërem id temporis attrahunt spiritu, eò cantus resonant clariores.* [Apes.] *Nec apes ipsæ insuaue quiddam canunt: habent gratam in rauco illo vocis suæ murmure suauitatem, quam nos fracto tubarum sonitu lentiùs primùm videmur imitari: quo crepitu ad excitandos animos in vigorem, nihil aptius æstimatur. Et hæc illis gratia manet, cùm pulmonem respirandiq; munus, atq. vsum nequaquam habere produntur, sed àëreo vesci spiramine.* [Phœnix.] *Phœnix quoq. auis in locis Arabiæ perhibetur degere, atq. ea vsque ad annos quingentos longæua ætate procedere: quæ cùm sibi finem vitæ adesse aduerterit, facit sibi thecam de thure, & myrrha, & cæteris odoribus, in quam impleto vitæ suæ tempore intrat, & moritur: de cuius humore carnis vermis exurgit, paulatimq; adolescit, ac processu statuti temporis induit alarum remigia, atq. in superioris auis speciem, formamq; reparatur.* [Theca phœnicis.] *Thecam autem illam, ex Æthyopia in Licaoniam vehit: atq. resurrectionem auis huius, locorum incolæ completum quingentorum annorum tempus intelligunt.* [Luscinia.] *Luscinia peruigil custos, cùm oua quodam sinu corporis, & gremio fouet, insomnem longæ noctis laborem, cantilenæ suauitate solatur; vt hæc summa eius videatur esse intentio, quò possit non minùs dulcibus modulis, quàm fotu corporis animare in fœtus oua, quæ fouet.* [Noctua.] *Noctua ipsa quemadmodum magnis, & glaucis oculorum pupillis nocturnarum tenebrarum caligantem non sentit horrorem; & quò fuerit nox obscurior, eò contra vsum auium cæterarum inoffensos exercet volatus. Exorto autem die, & circumfuso splendore solis, visus eius hebetatur, quasi quibusdam erret in tenebris.* [Vespertilio.] *Vespertilio animal ignobile, à vespere nomen accepit: Est autem volatilis, eademq; quadrupes, & dentibus vtitur, quos in aliis auibus reperire non soleas: parit vt quadrupedia, non oua, sed pullos viuentes: volitat autem in àëre auium more, sed crepusculo vespertino consueuit offundi: volitat autem non aliquo pennarum, sed membranæ suæ fulta remigio, quo suspensa, velut pennarum volatu circumfertur, atq. vegetatur. habet & illud hoc vile animal, quòd sibi inuicem adhærent, & quasi in speciem botri ex aliquo loco pendent, ac si se vltima quæq. laxauerit, omnes resoluuntur: quod fit quodam munere charitatis, quæ difficile in hominibus reperitur.* [Gallus.] *Est etiam galli cantus suauis in noctibus, nec solùm suauis, sed etiam vtilis, qui quasi bonus cohabitator, & dormientem excitat, & solicitum admonet, & viantem solatur, processum noctis canoræ significatione protestans. Et hæc quidem de auium natura breuiter dicta sint.* [Opus sextæ diei.] *Nunc autem ad opus sextæ diei enodandum, aperiendumq; accedamus: Producat inquit terra animam viuentem pecorum, & bestiarum, & reptilium:* [Ambrosius.] *Currit, inquit Ambrosius lib: 6. cap.3. Hexameron, in constitutione mundi per omnem creaturam dei verbum, vt subitò de terris omnia, quæ statuit Deus animantium genera producantur, & in futuro lege præscripta, secundùm genus sibi similitudinemq; vniuersa succedant; vt leo leonem generet, tigris tigridem, bos bouem, &c. similiter in omnibus se habeat ordo generandi, semel præceptum, in perpetuum inoleuit naturæ: & ideo ministerij sui obsequium præbere terra non desinit, vt priscæ animantium species reparabilis generis successione, in nouas reparentur ætates.* [Natura animaliū prona.] *Omnia genera pecorum,*

bestiarum, ac piscium, in aluum natura prostituit; vt alia ventre repant, alia quæ pedibus sustinentur, dimersa magis, quadrupo corporis gressu, & velut affixa terris videas esse quàm libera; siquidem erigendi se non habent facultatem: de terra victum requirunt, & ventris in quem deflectuntur, solas sequuntur voluptates. Basilius, homel. 9. in Hexameron: Producat terra: Præceptum hoc sic impressum est terræ elemento, vt ne hodie quidem desinat deseruire suo creatori. Nam animalia partim ex antecedentibus oriuntur successione, partim nunc etiam ex ipsamet emergere terra, generariq; cernuntur. Non solùm enim cicadas humus pluuio tempore edit, & innumeras alias bestiolas in aëre peruolantes; quin & mures, ranasq; ex seipsa iam profert, & edit: vtpote circa Ægyptias, Thebas, post vehementes in æstibus pluuias, vniuersa arua soricibus impleri protinus nouimus. Anguillas quoque nec alio vllo modo, nisi ex fœculenta constitui materia, limoq; conspicimus; quarum nec ouum, nec alium vllum modum successionem efficere constat, sed è terra hæ progignuntur: non igitur priùs insita telluri rationis expertiū animantium anima diuino imperio tum emersit; sed vnà cum imperio, tum primùm in ratione rerū exorta est. Chrysostomus homel. 8. in Gene: Producat terra &c. Vide, quomodo, inquit, & terra iterum duplicem nobis affert fructum, & mandato dominico ministrat. Tunc quidem seminum edebat germina; nunc autem animata animalia, quadrupedalia, & reptilia, pecora, & feras. Augustinus lib: 3. de gen: ad literam, cap. 11. Consequens erat, inquit, vt alteram partem, quæ propriè terra dicitur, ornaret animalibus suis. Et manifesta sunt quidem animalium genera, quæ in verbo Dei terra produxit. Producta sunt ergo animantia secundùm genus suum: vbi & seminum vis, & similitudo intelligitur succedentium de succedentibus; quia nihil eorum creatum est, vt semel existeret, vel permansurum, vel nullo succedente decessurum. Cæterùm, animalia, quæ de animalium gignuntur corporibus, & maximè mortuorum, absurdissimum est dicere tunc creata, cum animalia ipsa creata sunt: nisi quia inerat iam in omnibus animatis corporibus vis quædā naturalis, & quasi præseminata materia, & quodammodo initiata primordia futurorum animalium, quæ de corruptionibus talium corporum pro suo quæq; genere, ac differentiis erant exoritura, per administrationem ineffabilem omnia mouente incommutabili creatore. Animalia venenosa nihil nocuissent, si causa non extitisset: vel ad profectum cæterorum sunt condita; vt ipse sibi homo in tentationibus certiùs innotescat, & iustè salus illa perpetua, quæ turpiter amissa est per voluntatem, fortiter recipiatur per dolorem. Dicet aliquis, cur ergo inuicem bestiæ nocent, quibus nec peccata vlla sunt, vt vindicta ista dicatur, nec vllam recipiant ex tali exercitatione virtutem? Ideò nimirum, quia scilicet aliæ cibi sunt aliarum: nec rectè possumus dicere, nō essent aliæ, quibus aliæ vescerentur; habent enim omnia quàmdiu sunt, mensuras, numeros, & ordines suos, quæ cuncta meritò considerata laudantur. Est autem diuersa animalium natura: leo inprimis naturæ suæ vi superbus, ferocitatem sui aliarum ferarum generibus miscere nescit; sed quasi rex quidam plurimorū dedignatur consortium: qui etiam cibū fastidit hesternum, etiam ipsas suæ escæ reliquias aduersatur. quæ autem se ei sociare fera audeat, cuius voci tantus naturaliter inest terror; vt multa animantium, quæ per celeritatem possunt impetum eius euadere, rugientis eius sonitu velut quadam vi attonita atq; icta deficiant? Leo ergo velut tyrannus quidam est animantiū rationis expertium: pares honores congressionesq; cum cæteris non acceptat; sed aspernatur. Vehemens est Panthera, & ad impetus faciendos propensa: cui idoneum corpus flexile agileq; addidit natura, ad animæ motiones, agitationesque subministrandas. Pigerrima est Vrsæ natura, solitaria, ingenii latentis, ac dolosi, profundiq; tecti. simile sanè corpus & ipsam ambit, graue, compactum, indistinctum, siue inarticu-

Basilius. Mures. Ranæ. Anguillæ. Chrysostom. August. Quæ animalia sint creata. Animalia venenosa. Diuersa animaliū natura. Leo. Panthera. Vrsa.

Partus vrsæ informis.

Serpens.

Testudo.

Vulpes.

Boues.

Oues.

Formicæ solertia.

Echinus siue hericius.

Canis sagacitas.

Memoria canis.

Gratitudo.

Agniculi natura.

articulatum, accommodatum sese occultanti pergelidæ feræ: fertur informes vtero partus edere, sed natos lingua fingere, atque in speciem sui, similitudinemq́ formare. Non miraris, in fera tam pii oris officia, cuius naturam pietas exprimit? graui affecta cæde, & consauciata vulneribus, mederi sibi nouit: herbæ, cui nomen est phlomos, vt græci dicunt, vlcera subiiciens sua, vt solo curentur attactu: calenti ergo adhuc vulneri, siccæ naturæ herba tegit, atque obturat. Serpens quoque pastu fœniculi cœcitatem repellit exceptam: itaq́ vbi oculos obduci sibi senserit, nota remedia petit, nec fraudatur effectu. Testudo visceribus pasta serpentis, cùm venenum aduerterit sibi serpere, origano medicinam suæ salutis exercet: & cùm sit volutabris palustribus mersa, curare se tamen proprio nouit antidoto. Videas etiam vulpem lachrymula pinus medentem sibi, & tali remedio imminentis mortis spatia proferentem: hoc fraudulentum animal foueis se latibulisq́ demergens, indicio est, infructuosum esse, odioq́ dignum propter rapinam, despectum propter infirmitatem. Boues impendente pluuia ad præsepia se tenere nouerunt. Iidem, vbi naturali sensu mutationem cœli collegerint, foras spectant, & vltra præsepia, ceruices extendunt suas, vna omnes specie, vt prodire se velle testentur: diutiùs ergo inclusi tempore hyemis, iam tandem ineunte vere, sensu naturali mutatione percepta, omnes vno impetu, lætis aspectibus è stabulis suis egrediuntur, & recta ad viarum exitus spectant. Oues accedente hyeme pabulum copiosius auidiusq́ ventri ingerunt: proinde quasi sibi viaticum prouidentes pro indigentia cibi futura. Formica temporis hyberni pabulum æstate sibi sedulò condit, & non quod hyemis incommoda nondum assint, otiosa tempus traducit; sed incessabili quodam intentoq́ studio legendi semina tantisper incumbit, dum sufficiens alimentũ in cellulis sibi recondat: secat vngulis fructus medios, arrososq́ condit, ne rursus in fruges exeant è terra, atque inutiles inde sibi ad vsum alimoniæ fiant: cùm senserit eos madefactos imbre, profert, atque exsiccat: nec omni tempore id agit, sed cùm præsenserit áërem serena in statione teneri, serenumq́ cœlum existere; etenim nunquam ex nubibus imbrem defluxisse conspexeris, quàmdiu à formicis expositum frumentum videris. Echinus, quem vulgò hericium vocant, si quid insidiarum præsenserit, spinis suis clauditur, atque in sua se arma colligit, vt quicunque eum contingendum putauerit, vulneretur. idemq́ echinus futuri prouidens, geminas sibi respirandi vias munit; vt quando Boream flaturum collegerit, septentrionalem obstruat: quando Notho nouerit detegi áëris nubila, ad septentrionalem se conferat; vt flatus declinet obuios, & è regione nocituros. Canis, vbi vestigium leporis, ceruiq́ repererit, atque ad diuerticulum semitæ venerit, & quoddam viarum compitum, quod partes in plurimas scinditur, obiens, singularum semitarum exordia tacitus secum ipse pertractat; velut syllogisticam sagacitatem colligendi odoris emittens, aut in hanc partem, inquit, deflexit, aut in illam: sed nec istam, nec illam ingressus est: superest igitur, vt se in istam partem sine dubitatione contulerit. Priùs igitur mendacium deprehendit, deinde falsitate repudiata, veritatem inuenit. Tenax est beneficii, & memor gratiæ, quandoquidem pro domino etiam in latrones insilire nouit, & extraneorum accessus prohibere nocturnos, & mori pro domino, & commori cum domino est paratus. Sæpè etiam necis illatæ euidentia canes, ad redarguendos reos, indicia prodiderunt; vt muto eorum testimonio plerumq́ sit creditum: sæpè agniculus in magno grege per ouilia tota vagatur, errat à matre: & cùm eam reperire non possit, balatu frequenti absentẽ incitat; vt responsuræ vocem excitet, quò ab eius sono errabunda replicet vestigia. multis licet versetur in millibus ouium, recognoscit vocem parentis, festinat ad matrem, lactisque quoque materni notos sibi fontes requirit. illa quoque inter multa agniculorum millia, solum filium nouit, vnus quamuis plurimorum balatus, eadem

cætero-

cæterorum species. Lupus, si priùs hominem viderit, vocem eripit, & despicit eum tanquam victor vocis ablatæ: idem, si se præuisum senserit, deponit ferociam, non potest currere. Leo gallum, & maximè album veretur. Caprea vulnerata diptamum petit, & de vulnere excutit sagittas. Leo æger simiam quærit vt deuoret, quò possit sanari. Leopardus capreæ agrestis sanguinem bibit, vt vim languoris euitet. Vrsus æger formicas deuorat: Ceruus oleæ ramusculos mandit. Collum prolixum Camelus obtinet, quò par sit pedibus, & eam, qua vescitur herba attingere valeat. contrà perbreue est, humeroq́; ingestum tam Vrsæ, quàm Leoni, Tigridi, cæterisq́; generis huius animantibus collum: propterea quòd haud ex herbis ipsis, pabulum recipiant. Elephantus, etiam prominentem promuscidem habet: quia cùm sit eminentior cunctis, se inclinare ad pascendum non potest: itaq́; promuscidis ad colligendum cibum vtitur ministerio. Ea immani bestiæ largi potus infundit humorem, ideóque concaua est, quò ad restinguendam tantæ belluæ sitim plenos lacus hauriat, aut collecto flumine possit vndare potantem. Ceruix sanè minor est, quàm poscit tanti corporis moles, ne ea quoque oneri magis esset, quàm vsui: ideóque nec genua inflectit, quia rigidioribus opus fuit cruribus, quò velut columnis, tanta possit membrorum machina sustineri: calcaneum leuiter incuruat, rigent cætera pedum à summo vsque ad imū. voluendi se, atque recubandi vsum cum cæteris animantibus non potest habere communionem: fulcitur hinc inde trabibus maximis, vt in somno aliquantulum sine periculo reflectatur; quia pes eius nulla artuum coniunctione distinguitur. Arbori igitur innixi in somno sese relaxant, quæ nonnunquam victa, atque inflexa tanto corpore, frangitur; atque ille, qui sese in eandem refuderat, corruit, nec erigere, aut leuare se potest: ibiq́; iacens interit, aut gemitu suo proditus, sternitur, dum ventre cæterisq́; molioribus patet ad vulnus; nam dorsum eius cæteraq́; exteriora, non vlla facilè solent tela penetrare. Sunt autem qui propter ebur has illi insidias parēt, vt arbores eas, quibus se applicare consueuerint, ex alia parte, qua infrequentior eis vsus est, aliquantulum recidant; vt reflectente se Elephanto, pondus membrorum eius sustinere non possint. Trecentis, & amplius feruntur annis vitam producere, quia omnia sibi ad magnitudinem membra conueniunt. ideóque non distincti vt nobis, sed compacti artus sunt, quò sint robustiores: promuscide sua quidquid inuoluerint, frangunt: pede quidquid compresserint, velut quodam lapsu ruinæ ingentis examinant. Inuoluunt promuscide nemora ad sui escam, & quasi quidam altissimi dracones, serpentinis quos ceperint spiris flagellant: plerumque eas in orbem colligunt, maximè cùm de terra cibus legitur, aut potus hauritur. Hæc secundùm sacros breuiter collegimus: latiùs postea, vita comite, secundùm philosophos, alibi locuturi. Rectè ergo dictum est à sapientissimo Mercurio, mundum refertum esse animalibus.

Lupus. Leo gallū veretur. Caprea. Camelus. Elephas. Ceruix. Crura. Somnus. Pes. Quomodo capitur Elephas. Tempus vitę. Dentes.

CAP. III.

Argumenta contraria.

POsset aliquis contra prædicta sic arguere. Illud aquarum productioni est attribuendum, ad cuius productionem aquarum virtus sufficere potest. sed ad omnium auium, pisciúmque productionem, sola aquarum virtus non sufficit; plura enim eorum generantur ex semine: non ergo aquæ produxerunt reptilia, & aues. Sanè, auium, atque piscium corporibus, terræ magis, quàm aquæ dominari conspicimus elementum; ad terram enim naturaliter mouentur, atque in ea libenter quietis locum accipiunt. Denique, sicut pisces in aquis motum exercent; ita planè, & aues in aëre: ex aëre ergo aues, sicut pisces ex aqua geniti

niti sunt. Amplius, non omnium piscium in aquis, est vna generatio; quandoquidem
2. *quidam ex illis, pedibus gradiantur in terra, veluti sunt vituli marini: non ergo sub reptilium nomine, omnia piscium genera comprehendi possunt. Adde, quòd perfectiora, ordine naturæ, præcedere debeant. sed terræ animantia, naturæ perfectione, membrorumq́; distinctione, & piscibus præstant, & volucribus: erat ergo quinta, & non sexta die eorum ponenda generatio; vt, quibus naturæ antecellunt nobilitate, &*
3. *temporis quoque prærogatiua antecellerent. Item, quemadmodum auibus, atque piscibus naturaliter inest anima viuens; ita etiam & terrestribus animantibus: non ergo ipsa sunt anima viuens. quare ergo dictum est: Producat terra quadrupedia animæ viuentis? Genus præterea non diuiditur contra speciem. sed iumenta & bestiæ sub quadrupedibus numerantur: quare ergo è diuerso iumentis, & bestiis connumerantur quadrupedia? Denique, sicut cætera animantia sunt in determinato genere, & specie; ita planè, & homo. sed in hominis creatione, generis eiusdem, seu speciei, scriptura non meminit: similis ergo ordo obseruandus erat in generatione,*
4. *seu creatione cæterorum. Adhuc, hominis similitudinem, qui diuinis benedictionibus cumulatiùs cæteris animantibus, adornatur, terrestria magis animantia, quàm aues, & pisces, præseferre dignoscuntur. si ergo auibus, & piscibus copiosam benedictionem, diuina impartita est clementia; quare terrestria animantia, non eadem benedictione cumulauit? Adde, quòd quædam animalium sunt venenosa: non ergo*
Soluuntur argumenta. *ab optimo opifice erant producenda; quædam verò ex putri corporum materia generantur: non ergo in prima rerum institutione omnia animantia fuêre producta.*
1. *Respondeo ad primum, adducens Auicennæ sententiam, ex aliquali elementorum cōmistione, absque semine, etiam via naturæ, animantia omnia posse fieri, affirmantis. Verùm huic sententiæ, ab omnibus propemodum contradicitur: Natura, inquiunt, per media determinata, suos procurat, tueturq́; effectus: quæ ergo naturaliter generantur ex semine; profectò sine semine gigni non possunt. Dico igitur ad argumentum: In naturali animalium generatione virtutem formatiuam, quæ est in semine, in his quæ ex semine generantur, & ex putrefactione natis, vice seminis, virtus cœlestis, actiuum esse principium: materiale verò in vtriusque animantibus, elementum aliquod, seu aliquod elementatū. Porrò, in prima rerum institutione, principii actiui vice functum est verbum Dei: materialis verò illa elementorum machina, ex qua verbum Dei viuificum cuncta produxit animantia. Non ergo terra, & aqua, vt dicit Auicenna, absque Dei verbi potentia, omnia animantis, procreandorum animalium habent virtutem. Quòd autem, ex elementari materia, seminis, seu stellarum virtute, animalia producantur; ex illa proculdubio manat virtute, quæ primitus à Dei verbo est elementis impressa. Ad confirmationem dico, quòd si auium, atque piscium corpora secundùm se intelligantur; sine dubio, terræ elementum illis dominari, facilè cognoscere possumus: vt enim in corpore animalis fiat mixtionis contemperatio, terræ, quæ est minùs actiua, elementum abundet, necesse est. At, si quatenus nata sunt talibus motibus moueri intelligantur; sic cum corporibus, in quibus mouentur, affinitatem maiorem habent. Ad confirmationem patet solutio ex dictis; áër enim cognationem habet cum aqua, ex ea parte, quæ exhalationibus, atque*
2. *vaporibus repletur: ideóque aquæ asscribitur auiū generatio. Ad 2. Sub reptilium nomine, magni etiam pisces intelliguntur: vnde subdit scriptura: Et creauit Deus cete grandia. Ad confirmationem, animalium productio, corporum ordinem, quæ huiusmodi erant animalibus ornanda, non ipsorum respicit dignitatem. In via præterea generationis, ab imperfectioribus ad perfectiora fit semper progressio. Ad 3. Diuersus gradus vitæ (teste Basilio) qui diuersis in viuentibus inuenitur, ex modo loquendi scripturæ colligi potest; plantæ enim occultæ, atque imperfectissimæ vitæ sunt:*

Principium actiuum generationis.

Virtus generandi.

Elementū terræ in piscibus & auibus.

Quod diuina esseñtia videatur ab intelle: humano.

sunt: proinde in earum productione, nulla de illarum vita mentio fit, sed de generatione tantùm; propterea quòd secundùm illam tantùmmodo in eis actus vitæ inuenitur. Nutritiua enim, & augmentatiua, generatiuæ deseruiunt. Pisces autẽ, quia minùs perfecta animalia existunt, vocantur reptilia animæ viuentis: terrestria verò, quoniam perfectiora sunt, scriptura vocat animam viuentem, quasi animæ corporibus dominantes. Perfectissimus autem vitæ gradus in homine inuenitur, ideóque illius vitam à Deo immediatè productam esse, non à quopiam elementorum, commemorat scriptura. Ad confirmationem, per iumenta, seu pecora, intelliguntur animalia domestica, quæ hominum necessitatibus magis inseruiunt: per bestias verò, animantia immitia, & crudelia: per reptilia autem, serpentes, lacertæ, formicæ, & quæ sunt generis eiusdẽ. Sed quia sunt quædam, quæ sub nullo istorum comprehensa sunt, vtpotè cerui, caprei: iccirco addidit scriptura, quadrupedia. Aut quadrupedia, tanquam genus præmissa sunt: animalia verò postea commemorata, veluti species; sunt enim quædam reptilia quadrupedia, vt lacertæ scilicet, & formicæ. Ad confirmationem: In cæteris animantibus, & plantis, ideò de illorum genere, atq; specie, mentionem fieri dicimus; vt illorum generationes ex similibus manare intelligeremus: in homine autem non fuit necessarium, quia intelligi oportebat; vel quia animalia & plantæ, quasi à diuina lõgè posita similitudine, secundùm genus speciẽq; ipsorũ producuntur: homo autẽ Deo cognatior, ad illius imaginem, similitudinemq; dicitur esse formatus. Ad 4. Quia Dei benedictio per generationem, virtutem præstat multiplicandi; ideò in auium, pisciumq; productione, quæ primò occurrunt, huiusmodi posita legitur benedictio: quæ planè in animalium terrestrium benedictione, seu creatione repetenda non erat; propterea quòd erat intelligenda. in hominis autem creatione reiteratur, propter benedictionem eam, quæ in hominibus intelligitur singularem, nempè propter electorum numerum adimplendum. Deniq;, ne quis diceret, in propagandis filiis nullum esse peccatum. Plantæ verò, quia nullum habent propagandæ prolis affectum, ac sine vllo prorsus sensu generant; iccirco indignè habitæ sunt, quibus huiusmodi benedictionis gratia esset impartienda. Ad confirmationem, quoniam generatio vnius est corruptio alterius: primæ rerum institutioni animalia, non repugnat, ex ignobilium corruptione, nobiliora generari. Quam ob causam, quæ ex inanimatarum corruptione rerum, seu plantarum prodeunt, tunc gigni potuisse, nullum sequitur absurdum: non autem, quæ ex animalium corruptione, nisi potentialiter tantùm. Ad aliam patet solutio.

Vitæ gradus perfectus.

Quadrupedia.

4.

Benedictio quibus datur animalibus.

MERCVRIVS.

Homo effectus est diuini operis contemplator, quòd profectò dum admiraretur, authorem eius agnouit.

Commentum VI.

CAP: I.

E hominis dignitate, in principio tertii Pymandri nonnulla locuti sumus, & in primo Pymandri, quomodo ab humano intellectu percipi possit. Quia verò iterùm Mercurius de eadem re disserit; ideò aliquid addere placuit. Homo effectus est, *inquit, post elementorum ornatum, animantiumq; mirificam productionem, de hominis creatione, natura, proprietatéque disputat:* Factus est, *inquit*, homo, diuini operis contemplator:

 nam

Quod diuina essētia videatur ab intelle: humano.

nam ad hunc finem conditus est; vt suum cognoscat, & amet opificem, quod profectò ex diuinorum operum contemplatione, paulatim assequitur; etenim ex his, quæ facta sunt, suum potest intelligere creatorem. Hoc idem dial. 5. clarissimè ostendit: Deus, *inquit*, per omnia, & in omnibus fulget, & iis præsertim apparet, quibus notitiam sui communicare voluit. *Et iterum:* Deus per singulas mundi partes vbique splendet, atque adeò se notum præstat, vt non intelligere modò, sed manibus etiam ipsis (vt ita dixerim) liceat attrectare. nam vndiq; nostris oculis eius obuersatur, seq; & inculcat imago. *Et reuera, vnumquodq; cognoscitur quatenus est in actu. sed Deus est purus actus absq; omni prorsus permixtione potentiæ: Deus ergo quantum ad se spectat, est maximè cognoscibilis. verùm, quod ita se habet, alicui interdum est difficile cognitu, propterea quòd excedit capacitatem intelligentis, sicut lumen solis, vespertilionis intuendi virtutem. Quam ob causam, diuinam essentiam ab intellectu humano videri non posse, quidam affirmârunt. Verùm, cùm vltima hominis beatitudo, in altissima eiusdem operatione, nempè in operatione intellectus, consistat: si ab intellectu humano diuina essentia nunquam esset videnda; alterum duorum sequi, necesse esset: aut ab alio, quàm à Deo, suam beatitudinem, hominem esse accepturum: aut nunquam beatum fore: quorum vtrumque falsum esse, omnibus constare puto. siquidem ille est vltima hominis perfectio, Deus scilicet, qui est homini principium essendi; vnumquodq; enim tum perfectum appellamus, cùm suum principium attigerit. Amplius, naturale inest homini desiderium causæ cognoscendæ, cùm effectum intuetur, ex quo admiratio in hominibus consurgit. si igitur rationalis creaturæ intellectus, ad primam causam attingere non posset: inane ergo profectò homini à Deo desiderium tributum fuisse diceremus; quod nefas est de Deo sentire; Deus enim & natura nihil ociosè agunt: Deus ergo à homine cognosci potest. Cæterùm visioni tum sensibili, tum etiam intellectuali duo sunt necessaria: quorum alterum, virtus visiua est: alterum verò vnio rei visæ cum ipso visu; non enim fieri potest visio in actu, nisi quia res visa sit quodammodo in vidente. Porrò, in rebus corporalibus, rem visam non esse in vidente per suam essentiam, sed per suam tantùm similitudinem, patet ad sensum: siquidem similitudo lapidis est in oculo, vnde fit visio in actu, non autem ipsa substantia lapidis. Quòd si vna eademq; esset res, quæ & principium virtutis visiuæ, & res visa existeret; hauddubium, quin necesse esset, ab eadem re, & virtutem videndi, & formam, per quam videre posset, habere videntem: Deum autem, constat, intellectiuæ virtutis esse authorem, & ab intellectu humano posse videri. Quoniam verò, virtus intelligendi in creatura rationali, non est Dei essentia; reliquum est, vt aliqua sit participata ipsius similitudo, qui est primus intellectus. Quamobrem virtus intellectualis creaturæ, est quoddam lumen intelligibile, à prima quasi luce profluens: siue id de naturali virtute, siue de aliqua gratiæ, seu gloriæ perfectione superaddita, intelligere volueris. Itaque, vt Deus videri possit ab humano intellectu, opus habet Dei similitudine, qua intellectus idoneus redditur, vt Deum intueri possit. Verùm, nulla rei visæ similitudo inueniri potest, per quam Dei essentia ab intellectu humano videri possit: etenim, per inferioris ordinis similitudines (authore Dionysio 1. cap. de diu: no:) superiora nullo modo cognosci possunt. Nam si incorporeæ essentia rei per corporis speciem inueniri non potest; quomodo per speciem rei creatæ videri poterit essentia creatoris? Amplius, Dei essentia, est eiusdem esse, quod nulli profectò formæ creatæ competere potest: aliqua ergo eiusmodi forma, Dei similitudinem exprimere nequit. Item, diuina essentia est aliquod incircumscriptum, quidquid potest significari, aut percipi ab intellectu humano, supereminenter continens. Sed id per aliquam repræsentari speciem creatam nequaquam potest, quippè*

Deus cognoscitur ex operibus.

Rationes.

Deus est beatitudo hominis

Visioni duo necessaria.

Similitudo rei visæ.

Dei similitudo in rebus corporeis non inuenitur.

1.

2.

3.

cum

Quod diuina essẽtia videatur ab intellectu humano.

cùm omnis forma creata, secundùm aliquam sapientiæ, seu virtutis, aut ipsius esse, vel alicuius huiusmodi sit determinata rationem. Quare, velle asserere, per huiusmodi similitudinem Deum videri posse; perinde est, ac si quis diceret, Dei essentiam nunquam videri, quod est falsum, atque impium. Vt igitur Deus videri possit ab intellectu creaturæ rationalis; opus est potentiæ visiuæ lumine diuinæ gloriæ, sicut dicit psal: 35. In lumine tuo videbimus lumen: quo quidem lumine potentia huiusmodi adiuta, & confortata, Dei admiratur atque contemplatur essentiam: non ergo per aliquam similitudinem creatam, Dei essentia videri potest, à qua, vt in se est, exprimi, repræsentariq́; possit. Ex quo patet, non suis quidẽ naturalibus, sed Dei gratia, diuinam essentiam ab intellectu creato videri posse: Gratia Dei, inquit Apostolus ad Rom: 6. vita æterna. Sed vita æterna in diuinæ essentiæ visione consistit: Hæc, inquit Ioan: 17. est vita æterna; vt cognoscant te Deum solũ, & quẽ misisti eum Iesum Christũ: ergo &c. Et reuera, cognitio contingit quatenus cognitum est in cognoscente: cognitum verò est in cognoscente pro modo cognoscentis: cuiuslibet verò cognitio cognoscentis, sequitur modum suæ naturæ. si igitur modus essendi alicuius rei cognitæ, excedat modum naturæ cognoscentis; profectò illius rei cognitio, naturam superabit cognoscentis. Est autem multiplex modus essendi rerum. Quædam enim sunt, quarum natura non habet esse, nisi in hac materia indiuiduali, cuiusmodi sunt corporalia omnia: quædam verò, quarum naturæ per se subsistunt, non quidem in materia aliqua: neque ob id tamen sunt suum esse, sed potiùs esse habentes: in istarum autem numero, angeli haberi possunt: soli autem Deo conuenit, vt sit suum esse subsistens: Ea igitur, quæ in materia indiuiduali tantùmmodo esse habent, à nobis naturaliter cognoscuntur; propterea quòd anima nostra, qua res cognoscimus, est forma alicuius materiæ. Insunt autem animæ duæ virtutes cognoscitiuæ: quarum aliqua est actus alicuius corporei organi, cui insitum est à natura; vt res, quæ sunt in materia indiuiduali, ab ea cognosci possint: vnde sensus, non nisi singularia cognoscit. altera verò, est intellectus, qui non est actus alicuius organi corporalis: quapropter per intellectum insita est nobis virtus cognoscendarum naturarum: quæ etsi non habeant esse, nisi in materia indiuiduali; non ob id tamen, quatenus sunt in materia indiuiduali, sed quatenus abstrahuntur per intellectus considerationem, intelliguntur. Ex quo patet, secundùm intellectum, huiusmodi res à nobis cognosci, & quidem in vniuersali, quod quidem sensus vincit facultatem. Porrò, intellectui angelico connaturale est, vt naturas cognoscat, quæ non existunt in materia, quod planè animæ humanæ in hisce inferioribus commoranti conuenire nequit. Non potest ergo intellectus creatus Deum per essentiam videre, nisi quatenus per suam gratiam, intellectui se coniunxerit creato; quia scilicet non est suum esse subsistens, sed per participationem subsistit. Igitur, intellectus tantùmmodo diuinus naturaliter intelligit, atque comprehendit diuinam essentiam. Itaque, vt dixi, intellectus rationalis lumine creato indiget, vt diuinam essentiam intueri possit: Omne enim, quod ad aliquid intelligendum promouetur, à quo naturæ intelligentis vires superantur; aliqua certè dispositione aptandum est, quæ illius naturam superet. Quemadmodum si aër formam ignis est induendus; aliqua profectò opus habet dispositione, qua idoneus fit, ad huiusmodi formam recipiendam. Intellectus ergo creatus, cùm in infinitum à diuina essentia superetur; supernaturali vtique indiget dispositione, qua in tantam euehi possit sublimitatem intelligendi. Porrò, huiusmodi dispositionem, siue illuminatiuæ virtutis augmentum, intellectus illuminationẽ appellamus: sicuti & ipsum intelligibile lumen, siue lux nominatur: Claritas Dei, inquit Ioan: Apoc. 21. illuminabit eam, nempè ciuitatem, cuius incolæ Deum clara visione intuentur: vnde & Deiformes efficiuntur: Cùm apparuerit, inquit Ioan: 1. cap. 3. similes ei erimus, quia videbimus

Lumen diuinæ gloriæ.

Visio Dei est per gratiam.

Modus essendi rerum multiplex.

Duæ virtutes cognoscitiuæ

Lumen creatum necessarium visioni.

Claritas Dei.

Quod diui: essẽtia videa: ab intel: humano.

mus eum, sicuti est. Videntium verò Deum per essentiam, vnus alio perfectiùs videbit; quod quidem non continget ob aliquam Dei similitudinem in vno magis, quàm in alio perfectiùs existentem: quandoquidem illa visio, per huiusmodi similitudinem futura non sit, sed potiùs ob diuersam virtutem, facultatemq; videntium: quæ quidem facultas Dei videndi, intellectui accidit creato, non quidem per suam ipsius naturam, sed per lumen gloriæ, à quo intellectus in quadam Deiformitate constitutus, aptior est, qui diuinam intueri essentiam valeat perfectiùs cæteris. Quò igitur aliquis intellectus maius lumen assequutus est gloriæ; eò profectò maiorem facultatem habet Dei videndi. illi autem maior huius luminis claritas tribuitur, cui copiosius inest donum charitatis; vbi enim maior est charitas; ibi proculdubio maius inuenitur desiderium: at desiderium, ad desiderati susceptionem, aptum paratumque reddit desiderantẽ: qui ergo plus charitatis habuerit; cæteris perfectiùs, beatiusq; Deum intuebitur. vnde, quamuis omnes beati Deum sint visuri; nemo tamen illorum, Deum comprehendere poterit: quemadmodum clarissimè à Ieremia docetur, 32. Fortissime, inquit, magne, potens, dominus exercituum nomen tibi: magnus consilio, & incomprehensibilis cogitatu: nec propterea beati non erunt, quandoquidem, Deum videre clarè, & non ænigmaticè, perfecta sit intellectus creati beatitudo. Sanè, illud comprehendi dicimus, quod perfectè cognoscitur: perfectè autem cognoscitur, quando tantum cognoscitur, quantum est cognoscibile, siue cognosci potest. Quamobrem, si, quod est demonstratiuè cognoscibile, opinione teneatur; ex aliqua ratione probabili concepta, minimè comprehendi dixerim. at nullus intellectus creatus, eum perfectè intelligendi modum assequi potest, vt quantum est Deus intelligibilis, & cognoscibilis, ab eo intelligatur, & cognoscatur; est enim infinitè talis; intellectus autem creatus, finitus: ab intellectu ergo creato Deus comprehendi non potest; vnumquodque enim est cognoscibile, secundùm quod est ens in actu. sed Deus est ens actu infinitum: ergo quod prius. Item, intellectus, Deum intelligit virtute luminis creati, & finiti: non ergo comprehendere potest Deum, qui est infinitè cognoscibilis. Ex quo patet, quòd videns Deum per essentiam, non videat omnia, quæ sunt in Deo; sic enim aliqua videntur, quatenus sunt in ipso: omnia autem sunt in Deo, sicuti effectus virtute in sua causa consistunt: patet autem, eò plures effectus videndos in causa, quò perfectiùs quis causam intellexerit: ille igitur intellectus, omnes causæ effectus percipere poterit, qui causam ipsam totaliter comprehenderit. at nullus intellectus creatus, (vt dixi) Deum comprehendere potest: nullus ergo huiusmodi intellectus, Deum videndo, omnia quæ Deus facit, vel facere potest, valet cognoscere; perinde enim esset, ac si Deum comprehenderet. Vnusquisque igitur pro suæ charitatis, luminisq; mensura, Deum magis, minusq; cognoscit. Sanè, idem manens semper idem (quôad se pertinet) facit semper idem: in aliquo ergo gradu causa cognita, tum in esse, tum etiam in cognosci, manens eadem omninò, semper facit idem. Vt ergo aliquem effectũ magis cognosci faciat, quem priùs non fecerat à principio; fieri non potest: proinde pluriũ effectuum notitiã parere nequit, sine sui mutatione. atqui in esse nõ mutatur: mutatur ergo in cognosci, & quidẽ in maius. Ex quo satis manifestum est, plura in causa videre, aliud esse nihil, quàm perfectiùs eam videre, siue cognoscere: alioqui plura in eo videre, esset effectus sine causa. Etenim si perfectior modus causam videndi, huiusmodi causa non est: aliqua ergo alia noua dispositio, huius effectus causa erit: sed in esse, vel cognosci, illam dispositionem fingere, nulli profectò facilè erit. Cæterùm, quæ videntur in Deo ab his, qui diuinam essentiam intuentur, per aliquas certè similitudines nequaquam ea contemplantur: nam sicut Deus non videtur per aliquam similitudinem, sed per suam essentiam: nec ergo similiter ea, quæ in Deo videntur: vident ergo omnia in Deo per essentiam

diuinam,

Diuersus modus videntiũ Deum.

Intellectꝰ nõ cõprehendit deum.

Quid sit comprehendere.

1.

2.

3.

Videns Deum non videt omnia.

In causa videntur effectꝰ

Res non vidẽtur in deo per similitudines.

De videndo deo.

diuinam, illorũ intellectui vnitam atq. coniunctam. Etenim vnumquodq; cognoscitur, quatenus ipsius similitudo est in cognoscente: quod certè bifariam contingit. Cùm enim quæcunq. vni, & eidem sunt similia, sibi inuicem similia sint; virtus vtiq. cognoscitiua, ad aliquod cognoscibile, duplicem habet comparationem, siue similitudinem: Alteram quidem, qua directè eius similitudine informatur, sicq; illud secundùm se cognosci dicitur: Alteram verò, qua informatur specie alicuius, quod est ei simile: atq. ita dicitur res cognosci non in seipsa, sed in suo simili: alia est ergo cognitio, qua cognoscitur aliquis homo in seipso: & alia, qua cognoscitur in sua imagine. Itaq;, cùm res cognoscuntur per earum similitudines, quæ in cognoscente existunt; perinde est, ac si in seipsis, seu in propriis naturis cognoscerentur. Sed in Deo cognoscuntur per earum similitudines, quæ in deo existunt, & hæ quidem non sunt aliud, quàm diuina essentia: igitur per solam essentiam diuinam, intellectui videntium præsentem, & Deum vident beati, & ea quæ sunt in Deo. Vident autem omnia simul, teste Augustino, vltim: de trin: Non erunt, inquit, volubiles nostræ cogitationes ab aliis in alia euntes: sed omnem scientiam nostram vno simul conspectu videbimus. Et reuera, quæ videntur in verbo, non successiuè, sed simul videntur: nam ideo nos simul multa intelligere nequimus; quia multa per diuersas species intelligimus. diuersis autem speciebus, vt per eas vnius intellectus intelligat, simul informari non potest: quemadmodum nec vnum, atque idem corpus diuersis figuris figurari. Verùm quando aliqua multa, vna specie intelligi possunt, proculdubio simul intelliguntur: sicut multæ partes vna specie totius; cùm omnia quæ videntur in Deo, per vnam dei essentiam, & non per diuersas partes, aut similitudines videantur: simul ergo, & non successiuè, quæ vident beati, in deo contemplantur. Quomodo ergo beati videant Deum, & quid in eo videant, & modus videndi qualis sit, dixi satis.

Virtus cognoscitiua duob9 modis dicitur

Vident in deo omnia simul.

CAP: II.

Argumenta contraria.

Quod non possit cognosci.

1. Posset aliquis contra prædicta sic arguere: Quod est creabilis naturæ, non potest videre illud, cuius natura est increabilis, teste Chryso: in illud Ioan: Deum nemo vidit vnquam: Ipsum, inquit, quod est Deus, non solùm prophetæ, sed nec angeli viderunt, nec archangeli. Et Dionysius Areopagita cap. 1. de diuinis nominibus loquens de Deo, dicit: Neque sensus est eius, neq. fantasia, neq. opinio, neq. ratio, neq. scientia: Deus ergo ab intellectu humano cognosci non potest. Sanè, omne infinitum, quatenus est infinitum, est ignotum. sed Deus est infinitus, vt in aliis libris dictum est: est ergo intellectui ignotus humano atq. creato. Amplius, intellectus creati virtus cognoscendi circa existentia versatur; ens enim primò cadit in apprehensionem intellectus. sed Deus, authore Dionysio, non est existens, sed supra existentia: non ergo ab intellectu creato percipi potest; supra huiusmodi intellectum est enim. Sanè, cognoscentis ad cognitum aliqua debet esse proportio; cognitum namq. est perfectio cognoscentis. sed nulla potest esse intellectus creati, ad Deum increatum proportio, quia finiti ad infinitum nulla est proportio: ergo quod prius. Item, intellectus creatus non desiderat naturaliter videre dei essentiam; natura enim non præstat alicui inclinationem ad aliquod habendum, ad quod propria virtute pertingere nequit: cuius signum est, quia cuilibet potentiæ, quam intus in anima posuit, extrinseca organa dederit. Vnde 2. cœli philosophus dicit: Quòd si astra haberent vim progressiuam, natura dedisset eis organa opportuna. Implicat igitur visionis diuinæ desiderium, homini à natura fuisse tri-

2.

3.

isse tributum: virtutem autem id assequendi minimè. Itaq. Deus, in quantum est cau-
Quod per similitudinem cognoscatur. sa rerum, videri desideratur, non autem secundùm suam substantiam: sicq; vt guber-
nator atq; creator à nobis sciri potest, non autem quid sit omninò. Desideramus e-
nim ex primo motu scire, quid sit illa substantia, vt primus motor: & huiusmodi con
4. ditionibus sic notis acquiescit desiderium: ergo &c. Item, Dei essentia per aliquam
similitudinem ab intellectu creato cognosci potest, ergo &c. Patet per illud Ioan:
Similes ei erimus, & videbimus eum sicuti est. Cùm Deum nouimus, ait Augustinus
9. de trin: fit aliqua similitudo dei in nobis. Deniq. intellectus in actu, est intelligi-
bile in actu: sicut sensus in actu, est sensibile in actu: quod certè fit per rei sensibi-
lis similitudinem, quam sensus induit: similiter ergo se habet intellectus ad rem intel
Quod suis naturalibus. lectam. Igitur, si deus ab intellectu creato videtur in actu, per aliquam vtiq. simili-
tudinem, videatur necesse est. Præterea, vnumquodq; videtur, dum illius speculum
5. percipitur. sed angelus, teste Dionysio cap. 4. de diuinis nominibus, est purissimum
speculum, totam, si fas est dicere, suscipiens dei pulchritudinem: igitur, per sua na-
turalia, & seipsum videt, & Deum. Sanè quod est maximè visibile, propter nostri
visus corporalis, seu intellectualis debilitatem, fit nobis minùs visibile. sed intelle-
ctus angelicus non subit huiusmodi defectum. at Deus est maximè intelligibilis:
ab intellectu ergo angeli per sua intelligitur naturalia. nam si alia intelligit hoc mo-
6. do: multò ergo magis ipsum Deum, qui est maximè intelligibilis. Item, quemadmo-
dum sensus corporeus par non est, qui incorpoream substantiam percipere queat,
neq. ad id erigi vllo modo potest; ita planè, si intellectus creatus, deum naturali vir-
tute videre non potest, Deum nunquam intelliget, atq. videbit, etiamsi multa gloriæ
Quod non indigeat lumine creato. lumina habuerit. Amplius, quod suapte natura est lucidum in rebus sensibilibus, a-
lio non indiget lumine, vt videri valeat: nec ergo in intelligibilibus; nam par in v-
7. trisq. videtur esse conditio. sed Deus est lux vera: non ergo eget alio lumine, vt vi-
deri possit. Profectò quod est creatum, nihil prohibet quin alicui rei possit esse na-
turale. Quare si per aliquod lumen creatum, dei essentia videri potest: poterit ergo
illud lumen, alicui esse naturale creaturæ: atq. ita absq. aliquo alio lumine, Deus ab
intellectu creato posset videri, quod planè theologis non probatur: ergo quod prius.
Quod vnus perfectius altero non videat. Item, vnus non videt Deum perfectiùs altero: nam videbimus Deum sicuti est, te-
ste Ioan: 1. cap. 3. sed ipse vno modo est: ergo vno modo videbitur ab omnibus. Suffra
gatur nobis August: lib. 83. quæst: Vnam rem, inquit, non potest vnus alio plus intel-
8. ligere. sed omnes videntes Deum per essentiam, intelligunt Dei essentiam; intellectu
enim, non sensu videtur Deus: videntium ergo diuinam essentiam, vnus non videt
clariùs altero. Adde, quòd aliquid perfectiùs ab vno, quàm ab altero videatur, ex
duobus contingere potest: aut certè ex parte obiecti visibilis: aut ex parte potentiæ
videntis. Ex parte autem obiecti, quando obiectum perfectiùs in vidente recipitur,
secundùm vtiq. perfectiorem similitudinem, quod in proposito locum non habet;
Deus enim non per similitudinẽ, sed per suam essentiam est præsens intellectui, suam
ipsius essentiam intuenti: ex parte ergo potentiæ intellectiuæ, id proueniet: sed tũc
sequeretur, quòd cuius intellectiua potentia naturaliter est sublimior, Deum clari-
Quod deus cõprehendatur. ùs videre posset: quod planè sacræ scripturæ minimè congruit, æqualitatem angelo-
rum omnibus ex æquo pollicenti: ergo quod prius. Amplius, videntes diuinam essen
9. tiam, ipsam etiam cõprehendunt: Dicit enim Apostolus Philip: 3. Sequor si quo mo-
do comprehendam, in quo & comprehensus sum. & ad Cor: 1. 9. Sic currite, vt com-
prehendatis. Potest ergo ab humano intellectu comprehendi. Sic etiam docet Au-
gustinus de videndo Deo: Illud, inquit, comprehenditur, quod ita totum videtur, vt
nihil eius lateat videntem. sed Deus est summè simplex: à quocunq. ergo videtur
per essentiam, comprehenditur. Si dixeris, videtur totus, sed non totaliter, contrà:

Totaliter

Totaliter, vel dicit modum videntis, vel modum rei visæ. sed qui videt Deum per essentiam, videt eum totaliter, quoad spectat ad modum rei visæ; quia nimirum videt eum sicuti est. Similiter ex parte modi videntis, quia tota virtute intellectus, deum videt. Quilibet ergo videns Deum per essentiam, totaliter videt, ac consequenter comprehendit. Præterea videntes Deum per essentiam, omnia in Deo vident. Quid est, inquit Gregorius 4. Dial: quod non videant, qui videntem omnia vident? sed Deus videt omnia: ergo qui videt Deum, videt omnia. Sanè, quicunq. videt speculum, & ea, quæ in speculo splendent, videt. sed omnia quæ fiunt, aut fieri possunt, in Deo, velut in quodam lucidissimo speculo resplendent: quisquis ergo Deum videt, omnia quæ sunt, videt, & quæ fieri possunt à Deo. Reuera, qui intelligit id, quod est maius vt dicitur 3. de anima, potest & intelligere minima. sed omnia quæ Deus facit, vel facere potest, sunt minus quàm eius essentia: quicunq. ergo Deum sic intelligit, potest intelligere omnia quæ Deus fecit, & facere potest. Adde, quòd rationalis creatura, omnia naturaliter scire desiderat. Si igitur videndo deum, non omnia videat, non satiabitur eius desiderium: atq. ita videndo deum, non erit perfectè beata; beatitudo enim est omnium appetituum perfecta quies. omnia ergo videt in Deo. Item omnis cognitio est per assimilationem cognoscentis ad cognitum; sic enim intellectus in actu, fit intellectum in actu, & visus in actu, sensibile in actu, in quantum eius induit similitudinem, sicut & pupilla similitudinem coloris. si igitur intellectus videntis deum per essentiam, in deo aliquas creaturas intelligat; earum profectò similitudinibus informabitur. Ea præterea, quæ priùs videmus, tenaci memoria retinemus. sed quæ vidit Paulus in raptu, nempè diuinam essentiam, teste Augustino 12. de gen: memoria retinuit: Audiui, inquit, arcana verba, quæ non licet homini loqui, secundæ Cor: 12. aliquæ ergo earum quas viderat rerum similitudines Paulinæ memoriæ insiderunt. Pari quoq. ratione, quando dei præsentiam cernebat, eorum quæ in ipsa intuebatur, aliquas habebat species seu similitudines: ergo quod prius. Amplius, quòd non videant omnia simul in deo: Contingit, inquit philosophus, multa scire, intelligere verò vnum. sed ea, quæ videntur in Deo, intelliguntur; intellectu enim videtur Deus: non ergo contingit à videntibus Deum, simul multa videre. Adde, quòd Deus mouet creaturam spiritualem, teste Augustino 8. super Gen: per tempus, id est, per intelligentiam, & affectionem. sed creatura spiritualis est angelus, qui deum intuetur: Videntes ergo Deum, successiuè intelligunt, & afficiuntur; tempus enim est successio motus. Hæc & similia dici possunt contra ea, quæ superiùs annotata sunt, ad quæ omnia ordinatè respondere disposui.

Quòd in Deo videant oïa. 10.

Quòd videat per similitudines. 11.

Visio Pauli in raptu.

Quod nō videant omnia simul in deo. 12.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

AD primum dico, vtramq. authoritatem de visione comprehensiua fuisse locutam, quod patet ex verbis Dionysii immediatè sequentibus: Omnibus, inquit, ipse est vniuersaliter incomprehensibilis. Et Chrysostomus, Notionē hîc dico, certissimam patris cōsiderationem, & tantam comprehensionem, quantam pater habet de filio. Ad confirmationem: Duplex est infinitū, alterum quidem ex parte materiæ imperfectæ, quod necesse est ignorari: quandoquidem omnis cognitio per formam habeatur. Alterum verò ex parte formæ, quæ nullo materiæ limite clauditur: & huiusmodi est maximè notum. Sic autem Deus est infinitus, non autem primo modo: propterea argumenti illius ratio non militat contra nostrum propositum. Ad 2. Non sic Deus dicitur non existens, quasi nullo modo sit

1.

Duplex infinitum, & quomodo ē ignotum. 2.

do sit existens; sed quia est supra omne existens, quatenus est suum esse. Ex quo nō licet inferre, nullo modo posse cognosci; sed potiùs quòd omnem excedat creati intellectus intelligendi facultatem, quod est, ipsum non posse comprehendi. Ad confirmationem: Proportio bifariam dicitur: vno quidem modo, certa vnius quantitatis ad alteram habitudo: secundùm quem profectò modum, duplum, triplum, & æquale, sunt proportionis species: alio verò modo, quælibet habitudo vnius ad alterum: atq. ita potest esse creaturæ proportio ad deum; quatenus se habet ad ipsum, vt effectus ad causam, & potentia ad actum. hoc autem modo intellectus creatus proportionem habet ad Deum cognoscendum.

Duplex proportio.

3. Ad 3. creatura rationalis bifariam intelligi potest: vno quidem modo absolutè: altero verò, quatenus ordinem habet, ad perpetuam felicitatem habendam. si primo modo consideretur, illius naturale desiderium, non superat naturæ terminum: atq. ita illa ratio, locum habet. secus autem res se habet, si secundo modo intelligatur; nam sic Dei visionem, in qua vltima illius perfectio consistit, naturaliter appetit. Nec natura in hoc est auaritiæ crimine labefactanda, quasi non dederit homini organa, quibus suum vltimum finem assequi posset: præstitit enim intellectum, & voluntatem, quibus & suum finem posset intelligere, & amare pariter atq. frui. Quam ob causam mirari non debemus, si inquietum sit cor nostrum donec in deo requieuerit, quia nimirum ipse est quies nostra.

Organa beatitudinis.

4. Ad 4. illa authoritas intelligēda est de similitudine, quæ habetur per luminis gloriæ participationem. Augustinus præterea de cognitione dei, quæ habetur in via, loquitur. Ad aliam confirmat: Diuina essentia est ipsum esse: vnde, quemadmodum aliæ formæ intelligibiles, quæ nō sunt suum esse, intellectui vniuntur secundùm aliquod esse, quo intellectus ab ipsis informatur, redditurq; in actu; ita planè diuina essentia intellectui vnitur angelico, atq. humano; vt per seipsam faciat illum actu intelligere. Non ergo opus est aliqua alia similitudine. Cæterùm, quamuis essentia diuina in genere entium, id est, in essendo, nullius forma esse possit; in genere tamen intelligibilium potest esse forma intellectus creati, popterea quòd est ipsa veritas, quæ est actualitas intellectus.

Essentia diuina est forma intellectus.

5. Ad 5. Iste modus cognoscendi deum, est angelo connaturalis; vt scilicet per similitudinem in ipso angelo refulgentem deum cognoscat. sed per aliquam similitudinē creatam dei essentia, vt dictum est, cognosci non potest: non ergo angelus per sua naturalia deum videre potest. Ad confir: illa ratio valet negatiuè: nō autem priuatiuè, non enim eo caret, quod habere debet; sed Deo comparatus, illa deest illi dignitatis excellentia, quæ in deo inuenitur.

6. Ad 6. Negatur similitudo: nam sensus, visus, quia omninò materialis est, ad aliquod immateriale minimè erigi potest: intellectus verò creaturæ rationalis, quia suapte natura aliquo modo est à materia liber; propterea gratia suffultus diuina, supra naturæ suæ terminos erigitur; vt diuinā essentiam intueri valeat. Reuera, quod in concreto, siue in hac materia à visu cognoscitur, seu videtur, in abstracto, hoc est, sine materia particulari cōspici nequit. At quod ab intellectu in cōcreto cognoscitur, in abstracto cōsideratur. Itaq; etsi intellectus noster, & angelicus, res cognoscat in materia formam habentes; compositū tamen in vtrumq. resoluit, formamq; per se speculatur. Eodē quoq. modo intellectus angelicus, licet connaturale sit ei, esse concretū aliqua in natura cognoscere; per intellectum tamen ipsum secernere valet, dum se à suo esse distinguit. Cùm igitur intellectus creatus ex sua natura, per cuiusdam resolutionis modum, formam concretam, atq. esse concretum, aptitudinem habeat apprehendendi: poterit ergo erigi, eleuariq; per dei gratiam; vt substantiam separatam subsistentem, & esse similiter tale cognoscat, & intelligat.

Differentia sensus & intellectus.

7. Ad 7. lumine creato eget potentia, diuinam essentiam intuentis, quo potens, atq. idonea reddatur ad dei visionem percipiendam, sicut potentia fit potentior ad operandum per habitum. Ad confirmat: lumen illud non est necessarium

cessarium ad videndam Dei essentiam, quasi similitudo, in qua Deus videndus sit; sed potiùs quasi quædam intellectus perfectio, ipsum confortans, vt deũ videre possit. Est ergo medium, sub quo, non autem in quo Deus videtur: quod planè immediatam dei visionem non aufert. Ad confirmat: lumen gloriæ, alicui non potest esse naturale creaturæ, ni esset naturæ diuinæ, quod fieri non potest; siquidem per huiusmodi lumen deiformis efficitur creatura. Ad 8. Illud aduerbium, sicuti est, ex parte rei visæ determinat modũ visionis: quasi diceret, Videbimus deum sicuti est, id est, ita esse, sicuti est, quia ipsius esse videbimus, quæ est eius essentia. Non autem determinat modum visionis ex parte videntis, vt sit sensus: Ita perfectus erit modus videndi, sicut in deo est perfectus modus essendi. Ex hoc patet solutio ad confirmationem: Cùm enim dicitur rem vnam non perfectiùs ab vno, quàm ab alio intelligi, si ad modum rei intellectæ referatur, veritatem habet; siquidem quicunq. aliter rem intelligit, quàm sit, non verè intelligit: non autem si referatur ad modum intelligendi; intelligere enim vnius, est perfectius intelligere alterius. Ad aliam confirmationem, Diuersitas videndi ex parte obiecti non erit; eadem enim omnibus videnda offeretur Dei essentia: nec ex diuersa obiecti participatione per differentes similitudines; sed potiùs ex diuersa intelligentium facultate, nõ quidem naturali, sed gratuita. Ad 9. comprehensio bifariam dicitur: Vno quidem modo propriè, quatenus aliquid includitur in cõprehendente; & sic nullo modo Deus cõprehenditur. nec intellectiuè, nec alio aliquo modo: cùm enim sit infinitus, nullo clauditur finito, vt eũ infinitè capiat; et sic de comprehensione nulla est quæstio. Alio modo largiùs accipitur, quatenus comprehensio insecutioni opponitur. Qui enim aliquem attingit, cùm iam manibus apprehendit, ipsum comprehendisse dicitur. hoc autem modo, Deum à beatis comprehendi, scriptura commemorat: Tenui eum, inquit Salomon Cant: 3. nec dimittam: sicq; intelligendæ sunt Apostoli authoritates. Huiusmodi verò comprehensio vna est ex tribus dotibus animæ, quæ spei respondet, sicut visio fidei, & fruitio charitati: etenim apud nos non omne quod videtur, iam tenetur; multa siquidem interdum longè posita videmus, & plurima etiam, quæ non sunt in nostra posita potestate: neq. iterum omnibus, quæ sunt in nostra potestate, fruimur, quippe qui non his delectamur, propterea quòd nostrum desiderium non impleant, & quietent. Verùm hæc tria habent in deo beati; quia nimirum & deum vident, & videndo tenent; quia semper vident, & tenentes fruuntur, sicuti vltimo fine, à quo illorum desiderium completur. Ad confirmat: Non ideo Deus inuisibilis dicitur, quasi aliquid eius sit, quod videri non possit; sed potiùs, quia non ita perfectè videtur, sicut est visibilis. Vnde Augustinus ait, totum comprehenditur videndo, quod ita videtur, vt nihil eius lateat videntem. Ad confirmat: Totaliter dicit modum obiecti, non quidem ita, vt totus modus obiecti sub cognitionem non cadat; sed quia modus obiecti, non est modus cognoscentis. Qui igitur Deum videt per essentiam, quòd infinitè existat, & sit cognoscibilis, videt: qui tamen modus infinitus ei non competit, vt scilicet ipse infinitè cognoscat. Ad decimum, dico Gregorium de obiecti sufficientia fuisse locutũ, quòd scilicet Deus, quantùm ad se spectat, sufficienter contineat, & demonstret omnia: Ex quo tamen non sequitur, vnumquemq. Deum videntem, cognoscere omnia, propterea quòd non perfectè deum comprehendat. Ad confirmat: speculum intuenti non opus habet, vt omnia quæ sunt in speculo intueatur, nisi ipsum speculum suo visu perfectè comprehenderit. Ad aliam confirmat: licet maius sit videre Deum, quàm alia omnia; maius tamen est, sic Deum videre, vt omnia etiam in eo cognoscantur quàm pauciora: multa autem in deo cognoscere, ex diuersa videntium pendere dixi facultate. Ad aliam confirmat: Inest rationali creaturæ naturale desiderium cognoscendi ea, quæ ad intellectus perfectionem attinent, & hæc quidem sunt speci-

Margin notes: 8. — Diuersitas videndi. — 9. — Cõprehensio dupliciter. — Tres dotes animæ. — Augustinus. — 10. — Naturale desiderium.

De videndo Deo.

es, & genera rerum, earumque rationes, quæ à quolibet videbuntur, qui diuinam intuetur essentiam. Cognoscere autem alia singularia, vtpote hominum cogitationes, & similia, ad creati intellectus perfectionem non spectat: nec ad hoc naturale illius desiderium tendit. Nec iterum cognoscere illa, quæ nondum sunt; sed fieri possunt à Deo. Proinde si solus Deus videretur, qui est fons, & principium totius esse, & veritatis; ita sanè, naturale repleret desiderium sciendi, vt nihil aliud quærere auderet aut vellet. Hæc certè ab Augustino 5. conf: clarissimè docentur: Infelix homo, inquit qui scit omnia illa, scilicet creaturas: te autem nescit. Beatus autem qui te scit, etiamsi illa nesciat; qui verò te, & illa nouit, non propter illa beatior erit; sed propter te solùm beatus. Sed dicet aliquis, Deo inest infinitas intensiua, quæ est ratio, quare in deo sunt omnia: Ad huius autem cognitionem seu visionem, non sequitur comprehensio dei: nec ergo ad omnium quæ in deo sunt visionem. Item, cognoscens vnum effectum in verbo, non comprehendit illum, nec etiam verbum, quatenus est causa illius: igitur cognoscens omnes effectus, nec deum, nec effectus comprehendit. Respondent aliqui atq. dicunt: Maiorem primi argumenti non esse veram, quia non seruatur idem ordo; visio enim causæ infert visionem formaliter existentium in ea, quæ clarè patent, non autem visionem contentorum virtualiter, quæ latent in essentia diuina, quorum visio comprehensionem Dei sequitur. Ad 2. Aliquem effectum comprehendere, dupliciter potest intelligi: vno quidem modo, vt cognoscatur secundùm omnia possibilia per potentiam in eo existentem; & sic negant, videntem lapidem in verbo ab eo comprehendi non posse: alio modo, vt ipsum cognoscat secundùm omnia etiam possibilia, etiam quomodolibet: siue per potentiam in se, siue in alio; & sic negatur vltima consequentia; quoniam aliquis, & aliquis effectus, non sunt adæquatum obiectum diuinæ potentiæ. Peccat ergo argumentum ab inæquali ad æquale arguens. Ad 11. Creatus intellectus Deum videntis, rebus assimilatur, quæ videntur in Deo, quatenus diuinæ vnitur essentiæ, in qua omnium rerum similitudines præexistunt. Ad confirmationem, Aliquæ sunt potentiæ cognoscitiuæ, quæ ex speciebus primò conceptis, alias formare queunt. sic imaginatio, ex præconceptis montis, & auri speciebus, montis aurei format simulacrum: Et intellectus ex præconceptis generis, & differentiæ speciebus, format rationem speciei: similiter ex imaginis similitudine, eius in nobis similitudo formatur. Sic ergo Paulus, ex diuinæ essentiæ visione, earum accepit similitudines rerum, quas in diuina intuitus est essentia: verùm huiusmodi visio, qua videntur res per species sic conceptas, est alia ab ea visione, qua res in deo videri dicuntur. Ad 12. Sic vnum tantùm intelligimus, in quantum vna specie intelligimus. sed multa vna specie intellecta, simul intelliguntur, sicut in specie hominis, & animal, & rationale intelligimus: & in specie domus parietem, & tectum. Ad confirmationem, Angeli quoad cognitionem naturalem, qua res cognoscunt per species diuersas illi inditas, non simul omnia cognoscunt: atq. ita mouentur secundū intelligentiam per tempus. At quatenus vident res in Deo, simul eas vident. Multa quoq. de his dicta sunt in 2. Pymandri, vbi de angelorum natura copiosè disputaui. Non temerè ergo dictum est à Mercurio, hominē ex magni huius mundi opificio Deum cognouisse.

[Margin notes: Deus replet naturale desiderium. — Obiectiones. 1. — 2. — Solutio. 1. — 2. — 11. — Similitudines in mente Pauli. — 12.]

MERCVRIVS.

Sermonem quidem ô Tati singulis hominibus Deus impartiit, mentem verò nequaquam: non quòd inuiderit, quibus ne utique inuidet; liuor quippe ab eo non

 Mẽs in homine.

non prouenit, sed vnà hic habitat cum animis hominum mente carentibus.

Commentum VII.

Ongruo ordine omnia à Mercurio digesta ponuntur; nam posteaquam dixit, solo verbo deum mundum fabricatum fuisse, idq́ ob suam immensam bonitatem: deinde enumeratis elementis, cum ipsorum pulchritudine, animantiumq́ diuersa natura, ad hominis conditionẽ accedens, ait: Factus est homo, *inquit,* diuini operis contẽplator, suumq; creatorẽ ex operũ magnificẽtia cognouit. *Sed ne quis posset dicere, quare non oẽs ita Deũ cognoscũt, siue cognouerũt? Quia, inquit, non omnes mentẽ perceperũt. Mens, vt dixi in 3. Pymandri fol: 363. aliquando Deum significat: nonnunquam verò donum sapientiæ, per quod hominibus vera dei præstatur cognitio; Deus enim in hominibus habitat per donum spiritus sancti, mentisq́ motricis fungitur officio. sic enim ab eo clarè docetur dial: 12.* Hæc, *inquit,* mens deus est in hominibus, atq; idcirco nonnulli ex hominum numero dij sunt, eorumque humanitas diuinitati proxima, *Sensus est, homines propter inhabitantem spiritum sanctum in eis, fiunt deiformes: Vt efficiamini, ait Petrus 2.1. diuinæ consortes naturæ. Et Paulus 2. Gal. Viuo iam non ego, viuit verò in me Christus. Et illud Psalm. 81. Ego dixi dij estis. Verus deus, inquit Augustinus in expositione istius psal: & psal: 94. rex magnus super omnes deos, facit deos participatione, non natura. Et Ambros: lib: 5. de fide cap. 2. si illos dixit Deos &c. Si calefacti, inquit, igne salutari dij efficiuntur; vnde calefiũt non est Deus? Si lumina illuminata dij sunt; lumen quod illuminat, non est Deus? Vnde Mercurius dicit:* homo quidem terrenus, deus est mortalis, deus verò cœlestis, immortalis homo. *Sequitur Mercurius in eodem dialogo:* Quotcunq;, *inquit,* hominum animæ, mentem nequaquam sortitæ sunt gubernatricem, eadem quæ & brutorum animæ patiuntur: dimittit eas mens cupiditatum imperio: *quasi diceret cum Psal. 80. Dimisit eos secundùm desideria cordium ipsorum: ibunt in adinuentionibus suis. Nõ ergo vocat mentem hîc Mercurius illam animæ portionem, quæ diuinis intendit; sed Deum per suum donum illius portionis gubernatorem. Et rectè quidem, nam sicut speculum solari lumine illustratum, non ampliùs speculũ videtur & dicitur, sed ipsemet sol; ita mens hominis, propter deum inhabitantem, deus nominatur, & vicissim, Deus mens hominis. In Asclepio intelligentiam veram appellat:* Quicunq. etenim hominum, *inquit,* tantum felicitatis adepti sunt, vt illum intelligẽtiæ diuinum perciperent sensum, qui sensus est diuinior in solo deo, & in humana intelligentia. Non enim omnes homines intelligentiam veram adepti sunt. *Quod ergo mentem in Pymandro, in Asclepio sensum diuinum, & veram intelligentiam appellat. De hoc verò intellectu loquitur Dauid Psal: 31. Intellectum tibi dabo, ait, vt cognoscas te semper, inquit Augustinus, et semper gaudeas in spe ad Deum, donec ad illam patriam peruenias, vbi iam non spes, sed res erit. & Psal: 110. Intellectus bonus omnibus facientibus se. Est autem hoc donum spiritus sancti, qui intellectus ab Isaia cap: 11. nominatur diuina illustratio, quæ menti capacitatem addit, vt quæ fidei ac veræ co-*

Mens quid sit. Dial. 11. Petrus. Paulus. Dauid. Augustinus. Ambrosius. Mercurius. Deus est mẽs hominis. Sẽsus diuinus. Psalmus. Intellectus donum.

 gnitionis

Mẽs in homine. gnitionis sunt, rectè assequatur. Cùm enim multa nobis proponantur credenda, quorum veritatẽ ratio non potest perspicere; necessaria est diuina illustratio, per quam mens assurgat in rectam apprehensionem eorum, quæ sunt veræ religioni consentanea. Apud Matth: 15. reprehenduntur discipuli, quòd veram dei intelligentiã non habeant: Adhuc, inquit, & vos sine intellectu estis? Paulus ad Timoth: 2.2. Intellige quæ dico, dabit tibi deus intellectum in omnibus. Quam ob causam ab Augustino in 4. cap: Ioan: Vir animæ intellectus nominatur: Vade, inquit, voca virum tuum: Ideo, inquit, nescis quæ dico, quia intellectus tibi non adest. Intellectus animam regit, & ad ipsam animam pertinet, & mens dicitur, sed non valet animam regere, nisi aliam habuerit mentem, aliumq; intellectum, lucem vtiq. superiorem, à qua mens humana illustratur. Talis lux erat Christus cum muliere loquens, cuius intellectus non erat adhuc illa luce illustratus. Non temerè ergo dictum est à Mercurio: Non omnes homines mentem habere; propterea quòd magna est hominum multitudo, quæ vacat hoc dono intellectus. Multi, inquit Paulus ad Cor: 1. 15. ignorantiam Dei habent. Et ad Thes: 1. 4. Non in passione desiderij, sicut gentes, quæ Deum ignorant. Mens, græcè νοῦς, animus, ratio, intelligentia nominatur: sic nominata quasi eminens; est enim altior animi pars, qua diuina percipimus. Vnde Ouidius 15. Metamorpho: Mente deos adijt, & quod natura negabat visibus humanis, oculis ea pectoris hausit. Lactantius 7. lib: Mens & anima non sunt idem. Aliud est enim quo viuimus, aliud quo cogitamus. Nam dormientium mens, non anima extinguitur: & in furiosis res è contrario se habet. Thales Milesius: Velocissimum, inquit, omnium quæ sunt, est mens: nam tantæ celeritatis est; vt vno temporis puncto, cœlum omne collustret, maria peruolet, terras & vrbes peragret. Est ergo mens cogitationis consilijq; subtilitas quædam, certè rationi consentanea: ideoq; amentes & dementes dicuntur, qui nullo consilio vtuntur. Animus verò est vitæ, & voluntatis fundamentum. Plautus in Cistel: Nullam mentem animi habeo. Ponitur interdum pro voluntate, seu intentione 1. Æned: In primis regina accipit in Teucros animum, mentemq; benignam. Cicero lib: 4. Tuscu: Quæst: Humanus autẽ animus, qui decerptus est ex mente diuina, cũ alio nullo, nisi cum ipso deo, si hoc est fas dictu, comparari potest. Hic igitur si est excultus, & si eius acies ita curata, vt nec necetur erroribus; fit perfecta mens, id est, absoluta ratio, quod est idem quod virtus. Iuxta ergo hoc Ciceronis testimonium textũ Mercurij sic interpretari valemus: Omnes homines habent sermonem, mentem autẽ nequaquam: id est, carẽt virtute sermonis; quia nimirum dicunt, & non faciunt. Sed regnum Dei, teste Apostolo ad Cor: 1. 4. non est in sermone, sed in virtute, hoc est, nõ in splendore verborum commendatur, ait Ambrosius, sed in virtute signorum: nam teste Cicerone in Offi: laus virtutis in actione consistit. Ponitur quandoq; pro consilio, gnomi, Virg: 1. Æneid: Nostram nunc accipite mentem: homines ergo carent mẽte, qui sunt consilij expertes. Itaq; cui non adest Deus per gratiæ habitationem, deest illi donum intelligentiæ, quo absente, mens illius obtenebratur, ac proinde abundat sermone, virtutem verò sermonis non habet. neq. in causa est, quòd deus illi inuideat sapientiæ donum, quandoquidem inuidia, & liuor longè absit à superis. Sic etiam docet dial: 14. Mortalium passiones deo ascribit, inuidiam, superbiam, ignorantiam, imbecillitatem. Quam ob causam Plato in Timæo ait: Bonus erat opifex mundi; bonus autem nulla vnquam aliqua de re inuidia tangitur. Ergo cùm liuor ab eo alienissimus esset, omnia sibi, quantum fieri poterat, simillima fieri voluit. Est autem inuidia, vt ipsemet Plato dicit in Philebo tristitia quædã animæ de alienis bonis, & voluptas in aliorum malis. sed deus non inuidet hominibus bona, à quo omnia bona hominibus dantur. Arist: 2. Rethorices, quatuor tristitiæ passiones ponit circa bonum alienum, videlicet timorem, æmulationem, indignationem, atq. inuidiam. Timorem vult dolorem esse

Marginal notes: Matth. 15. — Paulus. — Vir animæ intellectus. — Paulus. — Mens quid significet. — Ouidius. — Lactantius. — Thales. — Animus. — Plautus. — Virgilius. — Cicero. — Tex: expo. — Paulus. — Ambrosius. — Virgilius. — In Deo nõ est inuidia. — Plato. — Aristot.

In Deo nō est inuidia.

rem esse de alterius prosperitate, quatenus ex illa aliquod nobis imminet malū; Æmulationem verò, dolorem de alieno bono: non quia alio hoc habet; sed quia ipse illo caret: & hæc quidem est bona, seruata proportione, atque rei congruentia. Indignatio autem est dolor, de prosperitate indigni: & hæc quidem ab eodem philosopho vocatur nemesis, & pertinet ad bonos mores, vt ipse dicit. Verùm aliud sentiunt christiani, qui aiunt: à Deo iustè disponi omnia. Inuidia verò est dolor de prosperitate æqualis. Obiectum ergo inuidiæ, est prosperitas æqualis, se habens, vt bonum excedens: tristitia autem, teste Augustino, est de his, quæ nobis nolentibus fiunt. Superaddendo itaque dicto inuidiæ obiecto noliti rationem, dicimus: prosperitatem æqualis nolitam, esse proprium obiectum inuidiæ. Semper ergo inuidia est mala; quia bonum offendit, & naturæ, & gratiæ, & fortunæ. Augustinus lib. 11. de gen. ad lit. cap 14. Cùm igitur, inquit, superbia sit amor excellentiæ propriæ, inuidia verò, odium sit felicitatis alienæ; quid vnde nascatur, satis in promptu est. Amando enim quisque excellentiam suam, vel paribus inuidet, quòd ei æquantur: vel inferioribus, ne sibi coæquentur, vel superioribus, quòd ei non coæquentur. Plautus in Lyside ait Hesiodus: Inuidet figulus figulo, siue faber fabro, necnon poëta poëtæ, quoniam vicinitas vel temporis, vel loci, vel accidentis qualitatis inuidiæ sunt sorores. Licet enim similitudo, delectationem causet, si voluntati concordat; tamen tristitiam parit, si excellentiam alicuius impedit. Quamobrem, inuidus est pusillanimis: omnibus ex vitiis nullum pigrius inuidia: altos in animos non ascendit. Hinc ait Iob cap. 4. Paruulum occidit inuidia: quod sic à Gregorio lib. 5. mor. cap. 33. exponitur: Inuidere enim, inquit, non possumus, nisi eis, quos nobis in aliquo meliores putamus. Paruulus ergo est, qui liuore occiditur; quia ipse testimonium sibi perhibet, quod eò minor sit, cuius inuidia torquetur. Hieronymus: Semper virtutes persequitur inuidia, feriuntq́ altos fulgura montes. In paradyso quoque serpens fuit, cuius inuidia mors intrauit in orbem terrarum. Plutarchus, quemadmodum cantharides lætioribus frumentis, et viridioribus rosis maximè innascuntur; ita & inuidia eos præcipuè tangit, qui boni sunt, quiq́ ad virtutem, gloriamq́ grassari videntur. Basilius: Quemadmodum, inquit, vultures ad putrescentia cadauera solent in pastus discurrere, complura prata, complures amœnos, atque odoriferos agros superuolantes: & velut muscæ consueuerunt integras corporis partes prætermittentes, ad vlcera sese conferre; eodem modo inuidi, splendorem vitæ, & rerum gestarum magnitudinem prætermittentes, hominum duntaxat vitiis immorātur. Quòd si à recto nonnunquam (quod sæpè mortalibus accidit) deflectere videantur; hoc diuulgant, & per eas res eorum vitam esse in aperto volunt, ignaris pictoribus similes, qui per obtortum nasum, aliamúe huiusmodi cicatricem, aut naturalem aliquem defectum, aut casu prouenientem, eorum, quos effingere conantur, formam ostendunt. Et in oratione: Est & illud in hac ægritudine molestissimum, quòd dolorem suum nemini detegere potest; sed defixos in terra tenens oculos, disrumpitur dolore, & ægritudine cruciatur. Simon Cassianus Collat. 18. cap. 17. Sicut, inquit, ille, qui primus eiusdem mali peste corruptus est, nec medelam pœnitentiæ, nec fomentum alicuius curationis admisit; ita & hi, qui iisdem se percutiendos morsibus tradiderunt. Vnde quemadmodum sues lutosa immunditia, & dæmones nostris damnis lætantur; sic inuidi calamitate proximorum exultant. Vnde Chrysostomus homel: 14. supra Matth. Alienas iacturas, inquit, suos inuidus quæstus existimat, nec magis considerat, quid ipse suaue consequatur, an quid proximo calamitosum inferatur. Ambrosius in cap. 10. epistolæ ad Rom. Nulla res, ait, sic consumit hominem, ac inuidia, quam ideò Deus vltorē posuit incredulitatis, quia graue est peccatum. Et de fuga seculi cap. 4. Fuge inuidiam, quæ non solùm alienos, verùm multòmagis eum,

Quatuor tristitiæ passiones.

Quid sit inuidia.

Augustinus.

Vnde nascitur inuidia.

Plautus.

Hesiodus.

Iob.

Gregorius.

Hieronymus.

Plutarchus.

Basil.

Inuidi similes

Cassianus.

Chrysostom.

Ambrosius.

In deo nō estinuidia

quem poßidet, lacerare solet. Vnde poëta de transformatione 2. Carpitque, & carpitur vnà, suppliciumq́; suum est. hinc præclarè dictum est à philosopho, quòd cùm multa in se mala habeat inuidia, hoc solùm bonum habet, quòd maximum malum inuidentibus est. Hesiodus: Inuidia, inquit, est peßimum quid, sed habet quoddā pulchrum in se; consumit enim inuidentium oculos, & cor: Quoniam, vt ait Periander, quemadmodum erugo ferrum, sic inuidia animam illius, in quo est, conterit. Hinc apud antiquos inuidi pingebantur stringentes sibi guttur, & seipsos suffocantes. Proinde Menander rectè dixit: Inuidia sibiipsi inimica existit, spontéque volentes semper afficit dolore. Democritus etiam: Inuidus seipsum, vt inimicum, conturbat; semper enim in luctu est inter prospera cæterorum. Horatius: Inuidia Siculi non inuenêre tyranni maius tormentum. Et Naso: Risus abest, nisi quem fecêre dolores. Sed videt ingratos, intabescitque videndo successus hominum. Sed omnia hæc in Deum nullo modo cadere poßunt: est igitur ab omni inuidia liber. Sequitur textus: Sed vnà hîc habitat cum animis hominum mente carentibus. Distinguere videtur inter animum & mentem: vt vel ex eo animaduertamus, per mentem, sensum illum diuinum intellexiße, qui insidet animis hominum per habitantē spiritum sanctum. Sensus ergo est: tanta est bonitas nostri opificis, qua non solùm in his inuenitur, qui diuinæ intelligentiæ participes sunt; verùmetiam & in his, qui huiusmodi carent, ac velut bruta animantia viuunt. Sic enim per prophetam Ieremiam 23. Dominus loquitur: Cœlum, & terram ego impleo: hoc est, animam, & corpus, iustos, & iniustos, cœlestia, & terrena. Verùm non parum interest inter modum, quo in iustis habitat, & eum modum, quo etiam adest iniustis: Deus, inquit August. epist. 28. licet essentialiter, ac totus sit in omnibus; in illis tamen pleniùs esse dicitur quos inhabitat, id est, quibus ita est, vt faciat eos templum suum: & hi tales cum eo sunt, iam ex parte, sed in beatitudine perfectè. mali verò, etsi ibi sint vbi ipse est, qui nusquam deest; non tamen sunt cum eo. Propterea exponens illud Ioan: 17. Vbi ego sum, & illi sint, addidit, mecum; quia & ibi miseri poßunt esse, vbi & ille est, qui nusquam deest. Sed beati sunt cum illo, qui fruuntur eo, & vident illum sicut est. Mali verò non sunt cum illo, vt cœci in luce, non sunt cum luce. Est autem & illud mirabile, quòd Deus sit quorundam habitator nondum cognoscentium Deum: illi autem ad Dei templum non pertinent, qui cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificauerunt. Ad templum Dei pertinent paruuli sanctificati sacramento Christi: & regenerati spiritu sancto, qui nondum valent cognoscere Deum. Beati verò illi sunt, in quibus Deus ita habitat, vt ab eis cognoscatur, & diligatur; qui quidem throni Dei appellantur: Cœlum mihi sedes est, ait Dominus per Isaiam 66. Quæ autem sit ista sedes, Sap. 7. describitur: Anima iusti sedes est sapientiæ; quia in iustis specialis, quàm in aliis, in quibus tamen omnibus est totus: & hoc est, quod dicit Mercurius, Deum inueniri cum animis hominum mente carentibus; quia nulli deest creaturæ, vt conditor, & conseruator: nō autem vt pater, & amicus. Sancti estote, inquit, quia ego sanctus sum dicit dominus. Et de hoc commento satis.

Aristoteles. Hesiodus. Periander. Menander. Democritus. Horatius. Naso. Textus expo: Ierem. Augustinus. Quomodo est in malis. Paruuli templum dei. Isa. Sap. Leuit. 11.

Mercvrivs.

Tatius. Cur ô pater non omnibus Deus mentē communicauit? Mer: Quoniam voluit eam, ô fili, in medio tanquam certamen præmiumque animarum proponere. Tatius. Vbínam hanc locauit? Mer: Cùm Cratērē hac implêsset, præconem misit, iubens talia quædam animis

De ecclesia.

nimis hominum nunciare: mergat seipsam in hanc pateram quæcunque potest, quæ videlicet credit cratêrem, animam ad eum qui demiserat, reducturum, quæúe finem noscit, cuius gratia nata fuerat.

Commentum VIII.

ATIO sciscitanti causam, ob quam non omnibus Deus mentem communicauerit: In tantùm, inquit, abest ô fili, quòd sensum hunc diuinum, veramq́ sui intelligentiam Deus hominibus non inuiderit; vt etiam in propatulo posuerit omnibus, & videndam, & habendam; modò se illa dignos reddiderint: neque enim illius coronam quis accipere merebitur, nisi legitimè certauerit. In certamen proposuit, & præmium, vt sine victoria, illius præmium habeat nemo; siquidem virtus est circa arduum, & difficile, & non nisi propriis est paranda laboribus; propterea plures cùm sint desides, atque ignaui, pauci admodum sunt mentis possessores. Cùm autem non ignorare vis, quo in loco hanc mentem Deus collocauerit; scias fili in cratere, siue poculo magno posuisse, illudque huiusmodi mente implêsse: deinde misisse præconem, qui inuitaret ad bibendum, diceretque inuitatis: Mergite vosipsos in huiusmodi cratêrem, atque inprimis credite, tantam esse huius crateris virtutem, vt animas ad Deum referat, à quo & demissæ, & conditæ sunt. Deniq; intelligite cuius gratia nati estis. Quid sit mens, ex superioribus patet. Reliquum nobis est, vt sciamus quid sit crater, quid mersio, quid præco, & quæ sunt generis eiusdem. Crater est poculũ, siue cuppa grandis & patens, α πο τȣ κεατήρ, quod est tenere, siue miscere dictus, continens tres vrnas (vt quidam volunt.) Vnde Vergilius 1. Æneі: Crateras magnos statuunt, & vina coronant. Horatius etiam in serm: Siue grauis veteri crateræ limus adhæsit. Crater patulus, euidens, manifestus, omnibus patens. Post pauca, vocat diuinum cratêrem, & scientiam mentis, diuinorum contemplationem, & intelligentiam Dei. Sed dicas mihi quæso, vbi est diuinorum contemplatio, & intelligentia Dei, nisi in Ecclesia Dei, quæ est ille diuinus crater, vera Dei intelligentia repletus, & diuinorum contemplatione exuberans? hæc est, quæ animas ad Deum reuocat, à quo aufugerant: in quam mergi oportet credentem, & intelligentem, cuius gratia natus sit. Mergi, inquam, vt abluatur à tabe veteris vitæ, fide purificante corda hominum. Mergat se, *inquit,* qui crediderit craterem, animam ad Deum reducturum. *Seruat metaphoram crateris, sine qua, talis potest esse sensus: quisquis cupit veram Dei intelligentiam habere, suæq́ animæ salutem acquirere, illius religionẽ, seu ecclesiam ingrediatur, quæ est columna, & firmamentũ veritatis; in qua vera datur remissio peccatorum, sine qua nõ patet reditus ad cœlum animabus hominum, nulliq́ est, aut esse potest tuta via ad Deum pergendi.* Misit præconem, *nempè angelos, patriarchas, prophetas, apostolos, aliosq́ Dei nuntios, qui inuitarent ad cratêrem, denique qui venirent ad nuptias. Simile quiddam proponitur à Salomone prouerb. cap. 9. Sapientia, inquit, ædificauit sibi domum, & fulsit columnas septem: immolauit suas victimas: miscuit in cratêre vinum suum, & parauit mensam suam. Misit seruos suos conuocans cum excellenti prædicatione ad cratêrem, dicens: Qui est insipiens diuertat ad me. Hîc certè, inquit Augustinus lib. 17. de ciuit: Dei, cap. 20. agnoscimus Dei sapientiam, hoc est, verbum patri coæternum, in vtero virginali domum sibi ædificâsse, corpus humanum, & huic tanquam*

Virtus circa difficile.

Crater quid.

Vir. 1. Ænei. Horati.

Mersio.

Præco.

Sapientia ædificauit domũ.

Augusti.

De ecclesia.

quam capiti membra ecclesiam subiunxisse: martyrum victimas immolâsse: mensam in vino, & panibus præparâsse; vbi apparet etiam sacerdotium secundùm ordinem Melchisedech: insipientes, & inopes sensu vocâsse, quia infirma mundi elegit Deus. Hieronymus in cõmentario istius loci, Sapientia &c. Quia hominem filius Dei, in vnitatem suæ personæ accepit, excidit columnas septem, ecclesias per orbem septiformi gratia spiritus erexit. vel certè sapientiæ domus, ecclesia Christi est, ex lapidibus viuis constructa: Columnæ autem sunt doctores septiformi spiritu pleni, Gal. 2. Qui videbantur columnæ esse. Immolauit victimas, suis passionibus, atque suorum ecclesiam consecrauit. Miscuit vinum, & proposuit. Diuinitatis suæ arcana capere non valentibus, assumptæ humanitatis sacramenta patefecit, & scripturæ sacræ pabulum nobis aperiendo patefecit. Misit ancillas, vt vocaret ad arcem: prædicatores infirmos, ac despicabiles elegit, qui fideles populos ad superna patriæ cœlestis ædificia colligerent: Si quis est paruulus, veniat ad me. Paruulos dicit humiles: insipientes verò, qui de mundanæ sapientiæ fastu nihil habent. Venite, comedite panem meum, & bibite vinum. In pane, diuina eloquia: in vino mixto, coniuncta in vnam Christi personam deitatis & humanitatis eius natura exprimitur. vel certè in pane, corporis ipsius: in vino mixto, sanguinis sacrosancti mysterium. Gregorius 8. moral. cap. 14. Domus sapientiæ, ecclesia, inquit, vocatur, quæ septem sibi columnas excidit, quia ab amore præsentis seculi disiunctas ad portandam eiusdem ecclesiæ fabricam, mentes prædicantium erexit, quæ pro eo, quòd perfectionis virtute subnixæ sunt, septennario numero signantur. Immolauit victimas, quia vitam prædicantium mactari in persecutione permisit. Vinum miscuit, quia diuinitatis, & humanitatis suæ nobis pariter arcana prædicauit. Mensam proposuit, quia scripturæ sacræ nobis pabula aperiendo præparauit. Hæc ergo cùm ita se habeant, operæpretium esse arbitror, verissimis probatissimisq; rationibus palam facere, quanta sit huius crateris, siue diuinæ sapientiæ domus authoritas, potentia, atque maiestas: nam si iuxta Mercurium, tanta inest illi virtutis potentia, vt animas hominum ad Deum reducere valeat; profectò cæteris antecellit rebus, & virtute, & maiestatis imperio. Porrò, quod à Mercurio crater patulus vocatur: à domino Matth. 16. vocatur ecclesia: Et super hanc petram, inquit, ædificabo ecclesiam meam. A Paulo autem, 1. Timot. 3. Ecclesia Dei viui. Et à Dauide: Confitebor tibi in ecclesia magna. Et psal. 21. In medio ecclesiæ laudabo te. Est autem nomen græcum, quod latinè conuocatio dicitur; & quidem magna, ad quam omnes aliæ conuocationes referuntur: est autem hæc conuocatio ad æternam beatitudinem, quæ planè ex angelis, & hominibus in fine seculi est complenda. Hoc modo de ecclesia Paulum locutum fuisse: Scimus, Colos. 1. ipse est caput corporis ecclesiæ. Et ad Ephe. 1. Ipsum dedit caput super omnem ecclesiã. Verùm in sacris scripturis, ecclesiæ nomen, ad electos ex hominibus sæpè contrahitur, cùm dicitur lauisse ecclesiam sanguine suo. Ephe. 5. Christus dilexit ecclesiam, inquit, & seipsum tradidit pro ea; vt illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ: neque enim angeli lauacro aquæ, mundati sunt. Vt exhiberet sibi ecclesiam non habentem maculam, neque rugam, aut aliquid huiusmodi: quod certè veritatẽ habebit in ecclesia triumphante, siue post resurrectionem futura. Tunc, inquit Augustinus de perfectione iustitiæ, ecclesia non habebit maculam, neque rugam, quando erit gloriosa; non enim modò in tantis periculis potest esse gloriosa. huiusmodi autem ecclesia est cœtus bonorum, quos inhabitat spiritus sanctus, qui à Salomone Cant. 6. & 4. vocatur hortus conclusus, & fons signatus. Accipitur autem nonnunquam ecclesia in scripturis pro baptizatorum cœtu, malos, bonosque complectente: de quo canticum canticorum loquitur, 1. cap. Nigra sum, sed formosa: formosa inquam, ob bonorũ splendorem: nigra verò, propter cõmixtionem malorum.

[Margin notes: 1. Cor: 1. — Hierony: — Columnæ ecclesiæ. — Ancillæ. — Panis. Vinum. — Gregorius. — Ecclesiæ nomen. — Col: 1. Ephe. 1. 5. — Ecclesia sine macula. Augustinus. — Ecclesia præsens mixtos habet.]

lorum. Apud Matth. 13. areæ comparatur, in qua ſicut eſt triticum; ita ſunt & paleæ: vocatur etiam ager, in quo cum tritico creſcunt & zizania: ſagena inſuper, in qua congregantur boni piſces, & mali: vinea, in qua ſunt palmites afferentes vinū: ſunt etiam, & qui labruſcas proferant: deniq; inutiles, & infructuoſi omninò. Ab Ezechiele 34. gregi confertur, in quo ſunt & hœdi, & oues, & arietes, & hirci. Ab Apoſtolo 2. Timo. cap. 2. vocatur domus, in qua ſunt vaſa aurea, & argentea; ſunt etiam lignea, & fictilia, quædam in honorem, quædam verò in contumeliam. Matt. 25. Aſſimilatur decem virginibus, quarum quædam, ſiue quinque ſunt prudentes, reliquæ verò fatuæ. Hæc eſt arca Noë, quæ ſimul continet oues, & lupos, columbas, & accipitres; ſoli enim boni in cœlo ſunt: mali verò, ſoli in inferno: hic mixti ſunt boni cum malis. Hæc eſt illa terra, de qua Dauid pſal. 103. loquitur: Fundaſti eam ſuper ſtabilitatem ſuam: non inclinabitur in ſeculum ſeculi. hoc eſt, illud regnum, de quo pſal. 144. Regnum tuum, regnum omnium ſeculorum, & dominatio tua in generatione ſeculorum. Et iterum: Regnum ipſius omnibus dominabitur. Vnde Iſaias 60. Gens, & regnum, quod non ſeruierit tibi, peribit. Hæc eſt illa, quam ſponſus in cantico, terribilem pronuntiat, vt caſtrorum aciem ordinatam. Hæc ſunt caſtra dei, quæ vidit Iacob, vt refert Moyſes in Geneſi. Hæc eſt domus domini, vt dicit Zacharias 9. quam militibus ſe muniturum, dominus prædixit: Circumdabo, inquit, domum meam, (ex iis) qui militant mihi. Hic eſt ille mons caſeatus, & pinguis, in quo beneplacitum eſt Deo habitare in eo, pſal. 67. Mons eleuatus ſuper verticem montium, teſte Iſa: 2. Et Michæa 5. Hoc eſt tabernaculum Dei cum hominibus, ſponſa glorioſa, & virgo: quæ, dum perſequutiones patitur, floret: dum opprimitur, creſcit: dum contemnitur, proficit: dum læditur, vincit: dum arguitur, intelligit: tunc ſtat, quum ſuperari videtur. Vt vinea, inquit Ambroſius in Lucam, lib. 9. cap. 20. dum iugatur, erigitur: vt reciſa non minuitur, ſed augetur; ſic eccleſia dum ligatur, exuitur: dum humiliatur, attollitur: dum recidatur, coronatur. Meminit etiam ſcriptura eccleſiæ cuiuſdam, quæ vocatur cœtus malignantium: Odiui eccleſiam malignantium, ait Dauid pſal. 25. & cum impiis non ſedebo. Congregationem vtique impiorum, quæ ab initio mundi contra Dei eccleſiam bellum geſſit, & gerere non ceſſat: Iuſtitia namque, teſte Cypriano, ab initio laborat. Auguſtinus lib. 1. in expoſitione epiſt. ad Rom. eccleſiæ, atque ſynagogæ diſcrimen poſuit: Eccleſia, inquit, ex vocatione appellata eſt, ſynagoga verò ex congregatione; conuocari enim magis hominibus congruit: congregari autem magis pecoribus, vnde greges propriè pecorum dici ſolent. Quanquam ergo pleriſq; ſcripturarum locis ipſa eccleſia grex Dei, & ouile Dei, & pecus Dei vocetur; tamen cùm in comparatione homines pecora dicuntur, ad vitam veterem pertinent. Et apparet huiuſmodi homines, non cibo ſempiternæ veritatis, ſed temporalium promiſſione tanquam terreno pabulo eſſe cōtentos. Et de catechizandis rudibus cap. 1. Eccleſia eſt populus Dei, ait, per omnes gentes, quod eſt corpus eius: adiunctis atque annumeratis omnibus ſanctis, qui etiam ante aduentum domini in hoc ſeculo vixerunt; ita enim eum crediderunt eſſe venturum; ſicut nos credimus veniſſe. Et in pſal. 90. Eccleſia eſt corpus Chriſti, non quæ hoc loco tantùm, ſed quæ per totum orbem eſt: nec illa, quæ hoc tempore, ſed quæ ab ipſo Abel vſque ad eos qui naſcituri ſunt, vſque ad finem, & credituri in Chriſtum, totus populus ſanctorum, ad vnam ciuitatem pertinentium: quæ ciuitas corpus eſt Chriſti, cui caput eſt Chriſtus. Item de baptiſmo contra Donatiſtas lib: 1. cap. 15. Eccleſia, quæ eſt populus Dei, etiam in iſtius vitæ peregrinatione, antiqua res eſt; in aliis hominibus habens animalem portionem, in aliis autem ſpiritualem. Eccleſia, quippè omnes per baptiſmum parit, ſiue apud ſe, id eſt, ex vtero ſuo; ſiue extra ſe, de ſemine viri ſui; ſiue de ſe, ſiue de ancilla. Prior fuit Iſmaël, & poſtea

Nomina eccleſiæ.

Regnum.

Caſtrorum acies.

Cant. 6.

Mons.

Tabernaculū.

Virgo.

Eccleſia malignantium.

Auguſtinus.

Eccleſiæ & ſinagogę diſcrimen.

Eccleſia deſcribitur.

Gen. 16. & 25

Isaac: & prior Esau, posterior autem Iacob: non quia prior peperit hæresis, quàm ecclesia: aut ecclesia ipsa priùs carnales, vel animales, postea verò spirituales; sed quia in ipsa sorte mortalitatis nostræ, ex quo de Adam nascimur, non est priùs spirituale, sed quod animale, postea spirituale. Ex ipso autem animali sensu, quia homo animalis non percipit quæ sunt spiritus Dei, omnes dissensiones, & schismata generantur. In quo sensu perseuerantes, Apostolus dicit ad vetus testamentum pertinere, ad terrenorum promissorum cupiditatem. Esau de vxore natus est, Gene: 25. propter fraternam tamen discordiam, separatus est à populo. Et Aser per vxoris quidem potestatem, ex ancilla natus; propter fraternam nihilominùs concordiam, terram repromissionis accepit: vnde & Ismaëli, vt separaretur à populo Dei, non obfuit mater ancilla, sed obfuit fraterna discordia: non profuit potestas vxoris, cuius magis filius erat, quia per ipsius iura coniugalia, & in ancilla seminatus erat, & ex ancilla susceptus. Hæc in Genesi habentur, 28. & 30. & 15. Et lib. 5. cap. 25. Scribitur, inquit, à Salomone cant: 4. Ortus conclusus, soror mea sponsa, fons signatus, puteus aquæ viuæ, paradysus cum fructibus pomorum: hoc intelligere non audeo nisi in sanctis & iustis: non in peccatoribus, qui habent cum iustis baptismum communem, non autem charitatem. Istæ sunt spinæ, in quarum medio est ecclesia sicut lilium. Est ergo fons signatus, & ortus conclusus iustis, qui in occulto sunt; quia omnis pulchritudo filiæ regis intrinsecus: psal: 44. In quibus est numerus certus prædestinatus eorum, qui ad cœnam agni venturi sunt. Illa verò multitudo spinarum, siue occultis, siue apertis separationibus, forinsecus adiacet super numerū. Annunciaui, inquit psal: 39. & locutus sum: Multiplicati sunt super numerum. Numerus ergo ille iustorum, de quo Apostolus 2. Tim. 2. dicit: Nouit dominus, qui sunt eius: est ortus conclusus, fons signatus, puteus aquæ viuæ, paradysus cum fructibus pomorum. In expositione illius versiculi psal: 44. Astitit regina à dextris tuis, in vestitu deaurato: Vestitus, inquit, istius reginæ pretiosus & varius est. Sacramenta doctrinæ in linguis omnibus variis. Quomodo autem omnis varietas vestis in vnitate concordat; sic & omnes linguæ ad vnam fidem. In veste ista varietas sit, scissura nō sit. Ambrosius in psal: 118. Præuaricantes reputaui. &c. Ciuitas Dei ecclesia est, ecclesia corpus est Christi. Peccat in cœlū, qui cœlestis ciuitatis iura contemnit. In Hexameron lib. 3. cap. 5. Mari plerunq; ait, comparatur ecclesia, quæ primò ingredientis populi agmine totis vestibulis vndas vomit: deinde in oratione totius plebis tan quam vndis refluentibus stridet: tum responsoriis psalmorum, tum cantu virorum, ac mulierum, cæterorumq; fidelium. Et cap. 12. eiusdem libri: Ecclesia viti comparatur, quæ velut quadam fidei radice plantatur, & reprimitur humilitatis propagine. posuit in ea turrim Apostolorum, aliorumq; nuntiorum: circumfodit, quando exonerauit terrenarum mole curarum: sed ea vitis, vbi circumfossa fuerit, religatur, & erigitur, ne reflectatur in terram. Reciduntur alia sarmenta, alia propagantur: reciduntur, quæ manui effusione luxuriant: propagantur ea, quæ bonus agricola iudicauerit fructuosa. De nomine ergo crateris, hæc dicta sint.

Margin notes: Cor. 1. 2. — Esau. — Iacob. — Ismael. — Isaac. — Ismaelis separatio. — Ortus. — Lilium. — Reprobi. — Puteus. — Paradysus. — Regina. — Ciuitas. — Ambros: — Mare. — Vitis.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

De vnitate Crateris, siue Ecclesiæ.

POstquàm audiuimus nomina cratêris; restat nobis videndum, audiendumque pariter, cur vnum tantúmmodo, & non plures cratêres Mercurius posuerit: Cùm implêsset, inquit, cratêrem mente illa: vnitatem vtique ecclesiæ commendauit, & mentis similiter. Non enim dixit: impleuit

De ecclesiæ vnitate.

uit craterem variis mentibus, sed vna mente; propterea, quia in ecclesia, est vna Dei cognitio, vnus sensus, vna sapientia, denique vnus spiritus fidei. Sicut, inquit Apostolus Rom. 12. in vno corpore multa membra habemus; omnia autem membra, eundem actum non habent; ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra. Hoc est diligere Christum, (ait Ambrosius in commentario istius loci) si inuicem se membra exhortentur, vt impleant modum, quo corpus in Christo perfectum sit. Exemplo enim corporis nos docet, non posse nos singulos omnia; quia sumus inuicem membra, vt alter alterius non egeat, ac ideò vnum non debet alii obsistere. Augustinus epist. 49. Sicut in vno corpore. &c. Ac per hoc, inquit, nemo poterit esse iustus, quàmdiu fuerit ab vnitate huius corporis separatus. Quemadmodum enim membrum, si præcidatur ab hominis viui corpore, non potest tenere spiritum vitæ; sic homo, qui præcidatur de Christi iusti corpore, nullo modo potest tenere spiritum iustitiæ; etiamsi figuram membri teneat, quam sumpsit in corpore. Idem sentit omninò Cyprianus de simplicitate prælatorum: Cùm Deo manere non possunt, inquit, qui esse in ecclesia Dei vnanimes noluerunt: ardeant licet flammis, & ignibus traditi, vel obiecti bestiis, animas suas ponant: non erit illa fidei corona, sed pœna perfidiæ: nec religiosæ virtutis exitus gloriosus, sed desperationis interitus. Occidi talis potest, coronari non potest. Et iterum in eodem libello: Exordium ecclesiæ ab vnitate proficiscitur, vt ecclesia vna monstretur: quam vnam ecclesiam in cantico canticorum cap. 6. Spiritus sanctus designat: vna est columba mea: vnum principem constituit, Petrum scilicet, cui dixit: Pasce oues meas. Hanc ecclesiæ vnitatem, qui non tenet, tenere se fidem credit! Qui ecclesiæ renititur, & resistit, in ecclesia se esse confidit! Ecclesia est vna, quæ in multitudine latiùs incremento fœcunditatis extenditur: quomodo solis multi radii, sed lumen vnum: & rami arboris multi, sed robur vnum tenaci radice fundatum. Et cùm de fonte vno riuuli plurimi defluunt, numerositas licet diffusa videatur exundantis copiæ largitate; vnitas tamen seruatur in origine. Ab arbore frange ramum, fructus germinare nō poterit. A fonte præcide riuulum, præcisus arescit: sic & ecclesia domini luce perfusa per orbem totum radios suos porrigit; vnum tamen lumen est, quod vbique diffunditur. Vna est origo, vna mater fœcunditatis successibus copiosa: illius fœtu nascimur: illius lacte nutrimur: spiritu eius animamur. Adulterari non potest sponsa Christi, incorrupta, & pudica: vnam domum nouit: vnius cubilis sanctitatem casto pudore custodit. hæc nos Deo seruat: hæc filios regno, quos generauit, assignat. Quisquis ab ecclesia segregatus, adulteræ iungitur; à promissis ecclesiæ separatur; nec pertinet ad Christi præmia, qui reliquit ecclesiam Christi: alienus est, profanus est, & hostis est. habere iam non potest Deum patrem, qui non habet ecclesiam matrem. Si potuit euadere, qui extra arcam fuit: & qui extra ecclesiam foris fuerit, euadet! Vnitas ecclesiæ ostensa est in tunica domini, quæ scindi non potuit. E contrario moriente Salomone, futuram regni diuisionem Achias propheta ostendit per indumenti scissuras. In Ioan 10. legitur: Erit vnum ouile, & vnus pastor: quomodo ergo in vno loco poterunt esse plures pastores, aut plures greges? Paulus ad Corin. 1. cap. 1. Sitis vnanimes in eodem sensu. Iosue 2. Tota domus Raab saluatur. Exo. 12. Agnus in vna domo comeditur. Apostolus loquitur ad Ephe. 4. Vnum corpus, vnus spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestræ: vna est terra, vnius labii, vnus Christus in ea adoratur. David psal: 67. cecinit: Qui habitare facit vnanimes in domo. Idcirco & in columba venit spiritus sanctus, simplex animal, & lætum, non felle amarum, non morsibus sæuum, non vnguium laceratione violentum: hospitia humana diligit, vnius domus consortium noscit; cùm generant, simul filios edunt: cùm comeant; volatibus inuicem cohærent: communi conuersatione vitam suam degunt:

Vnitas Ecclesiæ. Rom. Ambro. Augustinus. Cyprianus. Vna columba Ecclesiæ fœcunditas. Vna mater ecclesia. Arca Noe. Ioannis 19. Tunica dñi. Vnum ouile. Domus Raab. Vnadomus agni. Vna terra.

sie vnitate

oris osculo, concordiam pacis agnoscunt: legem circa omnia vnanimitatis implent: hæreses, & factæ sunt frequenter, & fiunt, dum peruersa mens non habet pacem, dum perfidia discordans, non tenet ecclesiæ vnitatem. Et lib: 3. epistolarum, epistola 2. Ecclesia altera institui non potest: Christi membra discerpi non possunt: vnanimitas ergo, & concordia est seruanda. Et lib. 4. epist. 2. Petri cathedram, quam epist. 8. matricem appellat ecclesiarum, non rite quis tenebit, inquit, nisi is electus fuerit à cæteris episcopis. Vnde quisquis episcopus fieri voluerit, non ex consensione aliorum, foris fiat necesse est; nec habet ecclesiæ ordinationem, qui ecclesiæ non tenet vnitatem; quisquis ille fuerit, profanus est, alienus est, foris est: Christianus ergo non est, qui in Christi ecclesia non est: qui fraternam charitatem, & ecclesiasticam vnitatem non tenet. Vna est ecclesia à Christo per totum mundum, in multa membra diuisa. Item episcopatus vnus episcoporum multorum concordi numerositate diffusus. Si quis igitur post traditionem, post connexam, & vbicunque coniunctam catholicæ ecclesiæ vnitatem, humanam conetur ecclesiam facere, & per plurimas ciuitates, nouos Apostolos suos mittere, vt quædam recentia institutionis suæ fundamenta constituat, volens ecclesiastici corporis compaginem, discordiæ suæ seminatione rescindere; schismaticus est, cuius initium est feruere: postmodum verò, incrementa habere non poterit. Hæc Cyprianus. Clemens epistola prima ad Iacobum fratrem domini: Similis est, inquit, omnis ecclesiæ status naui magnæ, quæ per vndosum pelagus, de diuersis locis, & regionibus viros portat, ad vnam potentis regis vrbem properare cupientes. Sit ergo huius nauis portus, dominus ipse omnipotens: gubernator verò sit Christus: ministri ecclesiæ sint boni, & fideles nautæ, & piscatores. Irenæus lib: 1. cap, 2. Vna est domus, ait, id est, ecclesia, vnum possidens os. Nam etsi in mundo loquelæ dissimiles sint; sed tamen vna est virtus traditionis in omnibus ecclesiis per orbem constitutis. Et lib: 3. cap. 40. Vbi est ecclesia, ibi & spiritus Dei: & vbi spiritus Dei, illic ecclesia, & omnis gratia: spiritus autem est veritas. Quapropter, qui non participant eum, neque à mamillis matris nutriuntur in vitam, neque percipiunt de corpore Christi procedentem nitidissimum fontem; sed effodiunt sibi lacus detritos de fossis terrenis, & de cœno putridam bibunt aquam, foris sunt, profani sunt, inimici Christi sunt. Tertullianus, de præscriptionibus hæreticorum: Apostoli, inquit, ecclesias apud vnamquamque ciuitatem condiderunt; quibus traducem fidei, & semina doctrinæ commiserunt: cæteræ exinde ecclesiæ multæ sunt, & quotidie mutuantur, vt ecclesiæ fiant; ac per hoc & ipsæ Apostolicæ deputabuntur, vt soboles Apostolicarum ecclesiarum. Omne genus ad originem suam censeatur, necesse est: proinde tot, ac tantæ ecclesiæ, vnam illam habent ab Apostolis primam. sic omnes primæ, & omnes Apostolicæ, dum vnam omnes probant vnitatem, communicatio pacis, & appellatio fraternitatis, & contestatio hospitalitatis, quæ iura non alia ratio regit, quàm eiusdem sacramenti vna traditio: non ergo probandi sunt, aut recipiendi prædicatores, nisi quos Christus miserit. Sed vnde poterunt dignosci? si vtique eorum prædicatio conformis sit matricibus, & originalibus fidei Christianæ ecclesiis, tenens quod ecclesiæ ab Apostolis, Apostoli verò à Christo, Christus autem à Deo suscepit. Reliquam verò omnem doctrinam de mendacio præiudicandam, quæ sapit contra veritatem ecclesiarum. Et lib: 1. aduersus Marcionem: Non alia agnoscenda est traditio Apostolorum, quàm quæ hodie apud ipsorum ecclesias editur. Quòd si à primordio erant corruptæ, quæ erunt integræ? Et lib: 4. His ferè compendiis, ait, vtimur contra hæreticos, qui scripturas nostras negant; quoniam authoritas ecclesiarum, & traditio Apostolorum eas probauit. Id enim verius, quod prius: id prius, quod ab initio: id ab initio, quod ab Apostolis. Pariter vtique constabit id esse ab Apostolis traditum, quod apud ecclesias Apo-

stolorum

Spiritus sanctus in columba venit.

Matrix ecclesiarum.

Vnus episcopatus.

Schismaticus.

Clemens.

Vna nauis.

Irenæus.

Vnus fons.

Tertulianus.

Prima ecclesia.

Vna traditio.

Modus respondendi hæreticis.

De ecclesię vnitate

stolorum fuerit sacrosanctum: Ecclesiæ illæ sunt multæ, & vna propter vnius primæ & matricis ecclesiæ Romanæ vnitatem. Ignatius epist: 5. Sicut filij lucis, inquit, fugite diuisionem vnitatis, ex qua exiit coinquinatio in omnem terram. Vbi ergo erit pastor, illuc sicut oues congregemini. Nolite errare fratres: quicunque separat se ab vnitate, hic regnum Dei non hæreditabit; vna est enim caro Domini Iesu Christi, & vnus eius sanguis, qui pro nobis effusus: vnus etiam panis pro nobis confractus: & vnus calix totius ecclesiæ, & vnus episcopus: quia vnus est pater, vnus filius, & vnus paracletus spiritus, vna prædicatio, vna fides, vnum baptisma, & vna ecclesia, quam fundauerunt sancti Apostoli à finibus vsq. ad fines in sanguine Christi propriis sudoribus, & laboribus, & vos oportet tanquàm gentē sanctam in concordiam omnes Christi consummari. Similis sentētia habetur prioris epistolæ ad Cor. cap: 10. Quoniā vnus panis & vnū corpus multi sumus: oēs quidē de vno pane, & de vno calice participamus. Quemadmodū, inquiunt Chrys: & Theophil: panis vnus è pluribus granis conficitur; sic & nos plures cùm simus, vnum efficimur Christi corpus. August: lib: 21. de ciuit: dei cap: 25. Vnus panis &c. Qui ergo est in eius corporis vnitate, id est, in Christianorum compage membrorum, cuius corporis sacramentum fideles communicantes de altari sumere consueuerunt; ipse verè dicendus est manducare corpus Christi. Et epist: 57. Vnus panis &c. per caput nostrum reconciliamur deo, quia in illo est diuinitas vnigeniti facta particeps mortalitatis nostræ; vt & nos participes eius immortalitatis essemus. Ambrosius in Commentario suo: Quoniam, ait, vnum sumus, alter alterius membra: vnum nos sentire debere dicit; vt fides vna, vnum habeat sensum & opus. cap: 12. eiusdem epist: huiusmodi ecclesiæ vnitatem commendat. Sicut enim, inquit, corpus vnum est, & membra habet multa, omnia autem membra corporis cùm sint multa, vnum tamen corpus sunt; ita & Christus. Etenim in vno spiritu, omnes nos in vnum corpus baptizati sumus: & post multa: vos autem estis corpus Christi, & membra de membro. Ostendit, ait Ambros: vnitatem varietatis officiorum, & diuersitatem hanc non discrepare in vnitate potestatis: quando corporis vnitas non in singularitate consistit, sed in multis membris, vt inuicem sibi præstent quod debent; non enim omnes possumus eadem, sed singuli pro qualitate fidei, gratiam habemus concessam. Nam quemadmodum, ait Chrysos: & Theophilactus, corpore, & capite homo vnus efficitur; sic ecclesiam ipsam & Christum, tanquàm pro corpore, & capite ducens Apostolus, pro ecclesia Christum constituit. Itaq; hanc ob causam, ecclesiam vnum corpus appellat Apostolus, quòd ex multis visibilibus constet membris: ne quis commentitiam aliquam esse dicat, quæ sub hominum aspectum non cadat. Congregatur autem hæc ecclesia, atq. viuificatur à spiritu sancto, à quo in cordibus credentium charitas diffunditur; vt vnitas corporis seruetur in vinculo pacis. Vna est ergo catholica ecclesia, in qua vna est charitas: vnus spiritus charitatis, vna prædicatio veritatis. Deniq. vt dicitur Actor: 4. Multitudinis credentium, erat cor vnum, & anima vna. Et reuera, Omnes per orbem catholici, vnam veritatis regulam sequuntur: non autem omnes hæretici: diuisum est cor illorum, ait Oseas 10. propterea interibunt. In Babelis constructione, linguarum vnitas per spiritum superbiæ scissa est: in Ierosolyma per gratiam sancti spiritus, linguarum varietas adunata; nam qui non est mecum, contra me est: & qui non colligit mecum, dispergit. Ex his ergo quæ dicta sunt, vnam esse ecclesiam, patet satis.

Ignatius. Vna caro, vnus sanguis. 1. Cor. 10. Chrysostom. Augustinus. Ambrosius. 1. Cor. 12. Varietas membrorum. Chrys. Quare vocatur corpus. Cor vnum. Anima vna.

CAP. II.

Argumenta contraria.

De ecclesię vnitate

Voniam aliqui rationibus, authoritatibusúe supra positis obuiare contendunt; iccirco illorum argutias adduxi, vt ex illorum solutionibus
1. *pateat, quàm vera sit catholica fides, quæ ecclesiæ vnitatem profitetur, atq. defendit. Arguūt ergo hoc modo: Si nos sumus corpus Christi; Christus ergo est caput nostrum: non quidem secundùm diuinam naturam; nam vnius sint naturæ, caput & membra, necesse est, inquit Augustinus in illud Ioan: 15. Ego sum vitis vera: vnius, ait, sunt naturæ vitis, & palmites: igitur, nō est vna eademq́ ecclesia, quæ Christi incarnationem præcessit, cum ea, quæ post modum secuta est. Quamobrem ipse in carne existens nostra mortali, nouam ecclesiam se ædificaturum promisit supra petram firmissimam: nondum ergo ecclesia initium habebat fundamenti. Amplius, Christi ecclesia à Ierosolyma suæ accepit natiuita-*
2. *tis principium: Quoniam de Sion exibit lex, & verbum domini de Ierusalem, ait Isaias 2. quod ab Augustino contra epistolam Petiliani præclarè docetur. Non ergo ante iacta illius terrenæ ciuitatis fundamenta, Christi ecclesia fuisse dicenda est: atq. ita à primis hominibus, vsq. ad nouissimos, non est vna, atq. eadem Christi eccle-*
3. *sia. Item, veterem Iudæorum ecclesiam destructum iri, scripturæ professæ sunt, Isa: 1. Et derelinquetur filia Sion, sicut vmbraculum in vinea: & sicut tugurium in cucumerario, & sicut ciuitas, quæ vastatur. Et Matth. 23. Ecce relinquetur domus vestra deserta. Non ergo est vna ecclesia Christi in Iudæis, & in credentibus ex nationibus gentium. Adde, quòd Christus dixerit se omnia noua facturum, noua mandata, no-*
4. *uam legem, nouos lapides, deniq. nouam ecclesiam. Præterea, quæ secundùm materiam, atque formam ab inuicem separantur; sub vna eademque minimè continentur compage societatis. sed huiusmodi esse dignoscitur ecclesia Iudæorum, & ecclesia gentium; nam illius veteris ecclesiæ alia extiterunt membra, alius deniq. spiritus, timoris scilicet, & non amoris, alia lex, sacerdotium, cæremoniæ, ritusq́ celebrandi, sa-*
Soluuntur argumenta. *crificandiq́, quàm eius ecclesiæ, quæ nunc est: non ergo vna eademq́ ecclesia. Adhæc, & similia sic respondere valemus: & ad primum dicimus, Christum esse huius*
1. *ecclesiæ caput secundùm humanam naturam: his autem, qui illius natiuitatem in carne præcessère, per eundem spiritum fidei & charitatis: Habentes, ait Apostolus 2. Cor: 5. eundem spiritum fidei. Quem enim credimus venisse, & vitam præstitisse, illi venturum credebant, atq. huiusmodi hominibus salutis opera præstiturum. Cùm ergo in vtrisq́ sit, atq. fuerit spiritus amoris, & fidei; haud dubium quin vnam conne-*
Noua ecclesia *ctit compagem corporis ecclesiæ. Ad illud de nouæ ecclesiæ promissione dico: nouū ritum, nouamq́ ecclesiæ conditionem futuram prædixisse, priorem verò minimè negâsse. Præterea spiritus nouus dicitur, & lex noua, propter vtique charitatis omnia renouantis causam, quæ temporibus Christi palàm futura erat: cuius gratia & beneficio, destructo veteri homine cum actibus suis, nouum hominem, iuxta Apostolum, induimus: deniq;, vt ipse dicit ad Gal: 6. Noua creatura effecti sumus. Etenim vetus illa lex Iudæorum, in qua erat spiritus timoris, ad veterem pertinebat hominem: noua verò ad nouum; vna tamen atque eadem vtriusq. temporis ecclesia: vnum caput*
2. *vtriusque, imò vnius ecclesiæ. Ad 2. Christi ecclesia à Ierosolyma exordium accepit natiuitatis, scilicet nouæ conditionis sacramentorum, non autem noui capitis, aut corporis, neq. noui spiritus: sed ille idem, qui priscis illis hominibus pro qualitate temporum hominumq́, timorem immiserat, in nos amorem contulit, vt iam seruitute veteri extrusa timoris, in libertate deinceps viueremus amoris. Ad 3. Non totam ec-*
3. *clesiam Iudæorum repudiandam prædixerat scriptura; sed partem duntaxat, quæ in sua erat incredulitate remāsura: alterā verò perficiendam cōsolidandamq́: vnus ergo truncus, nouos palmites protulit. Vineam suam, ait dominus Matth: 21. locabit*
Matth. 21 *aliis agricolis: non dixit plantauit aliam vineam. Paulus ad Rom: 11. dicit nos esse insitos:*

De ecclesię vnitate

insitos: Cùm esses oleaster, insertus es in bonam oliuam. David Psal: 79. Vineam de Ægypto transtulisti, eiecisti gentes, & plantasti eam. Domine respice de cœlo, perfice vineam istam: non dixit institue aliam, sed perfice. Patet ergo quomodo vna sit vinea domini sabaoth. Ad 4. Vnitas ecclesiæ, ab vnitate spiritus proficiscitur: quo membra inuicem connexa, fouentur. vnde quamuis sancti prioris seculi è vita migrauerint; remanserunt nihilominùs, atq. remansura sunt ecclesiæ membra vsq. in finem mundi: Ecce, inquit dominus Matth: vlt: vobiscum sum vsq. in finem seculi: habuit ergo illa ecclesia alias cæremonias, non tamen aliud caput, aut cæremoniarū finem. Vna est ergo ecclesia, de qua Apostolus ad Ephe: 4. manifestè loquitur: Et ipse inquit, quosdam dedit Apostolos, quosdam doctores, quosdam prophetas, & pastores, ad instructionem sanctorum, in opus ministerij, ad ædificationem corporis Christi. Quia, ait Hieronymus in suo Commentario, corpus domini ecclesia est, de viuis lapidibus est construēda, vt corpus Christi ædificent. Et in cap. Isa: 51. Cōsolabitur dominus Sion. Sara priùs sterilis, ait Hieronymus, interpretatur ecclesia, quæ alio nomine appellatur Sion, quam dominus consolatus est: & posuit deserta eius, quasi paradysum. Et cap: 55. Lætare sterilis quæ non paris &c. hunc locum Paulus ad Galat: 4. refert ad ecclesiam sub nomine Saræ, & Isaac, quòd prior populus de monte Sina & Agar seruiat cum filiis suis: sequens autem, liber. Ecclesia autem gentium deserta & sterilis appellata, quæ vnum non habuerat Deum, nec legem acceperat, nec prophetas. sed iubetur gaudere, propter prolis futuræ multitudinem: Multi, inquit, filij desertæ magis, quàm eius, quæ habebat virum. Sic etiam cecinit Anna mater Samuelis 1. Reg: 2. Sterilis peperit septem, & quæ multos habebat filios, infirmata est. Et Psal: 112. Qui habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum lætantem. Dilata, inquit, locum tentorij tui, quia ad dexteram & leuam penetrabis, & semen tuū gentes hæreditabit: de quo semine Matth: 13. loquitur: Exiit, qui seminat, seminare semen suum. Et Isa: 1. Nisi dominus reliquisset nobis semen &c. Hoc de ecclesiæ magnitudine dicit, qui pro vno Iudææ loco, & ipso angustissimo, in toto orbe terrarum suos terminos dilatauit. Chrysostomus in expositione illius verbi: In omni loco ipsorum & nostro, prioris ad Cor: cap: 1. Ostendit, inquit, in vniuerso orbe, vnam oportere esse ecclesiam, quanquam locis diuisam pluribus. Nam etsi locis separetur, eam tamen deus coniungit, cùm omnibus sit communis. Quemadmodum enim qui eodem in loco sunt, si diuersos habeant dominos, ipsi quoq. differunt, nihilq́; locorum similitudine ad concordiam, dominorum differentia proficiunt; sic qui diuersis locis absunt, si eundem habeant dominum, nihil eis locorum diuersitas obest, cùm ab vno in concordiam trahantur. Et in cap: 4. ad Ephes: Vnum corpus, vnus spiritus &c. Quid est autem vnum corpus, inquit? Omnes vbiq. terrarum fideles, & qui iam sunt, & qui fuerunt, quiq́; futuri sunt: deniq. & qui ante Christi aduentum Deo placuerunt, vnū corpus sunt: non est diuisum corpus spiritus, alioqui corpus non esset; nihil enim aliud est ecclesia, quàm ex nostris animabus constructa domus. Non est autem ipsa domus eiusdem honoris in omnibus, sed lapidum ex quibus est perfecta, quidam quidem splendidi sunt, quidam verò minoris gloriæ; sic etiam se habet ecclesiæ politia, in qua est varietas membrorum. Augustinus epistola contra Petiliani Donatistæ epistolam de ecclesiæ vnitate copiosissimè, doctissiméq́; disputat cap. 2. Ecclesia vna est inquit, quam maiores nostri catholicam nominauerunt, vt ex ipso nomine ostenderent, quòd per totum sit; secundùm totum enim catholon dicitur græcè. Hæc autem ecclesia corpus Christi est, sicut Apostolus dicit Coloss: 1. pro corpore eius quæ est ecclesia; vnde etiam manifestum est eum, qui nō est in membris Christi, Christianam salutem habere non posse. Membra verò Christi per vnitatis charitatem sibi copulantur: & per eandem capiti cohærent, quod est Christus Iesus. Totum igitur, quod annuncia-

Marginalia: Rom: 11. / Psalm. 79. / 4. / Ephes. 4. / Hieronym: / Sara. / Sion. / Sterilis. / Deserta. / Psalmus 112. / Isa. / Chrysostom. / Vna ecclesia. / Vnum corpus. / Quid ecclesia. / Augustinus. / Catholica. / Caput. / Corpus.

annunciatur de Christo, caput & corpus est, id est, Christus, & ecclesia, sponsus & sponsa, duo in carne vna. Quicunq. igitur de ipso capite à scripturis sanctis dissentiunt, etiamsi in omnibus locis inueniantur, in quibus ecclesia designata est, non sunt in ecclesia. Et rursus, quicunq. de ipso capite scripturis sanctis consentiunt, & vnitati ecclesiæ non communicant, non sunt in ecclesia; quia de Christi corpore, quod est ecclesia, ab ipsius Christi testificatione recedunt. Hæc ecclesiæ vnitas per arcam Noe figurata, quæ bituminata erat intrinsecus & extrinsecus, ne aquam emitteret suam, aut ne admitteret alienam: per bitumen, violentum gluten, rem feruentißimam, charitas significata est, qua ecclesiæ vnitas connectitur atq. conseruatur. Hæc est area Gedeonis Iudicum 6. Per aream orbem terrarum intelligimus, locum verò velleris populum Israeliticum. Nouimus illam quondam gentem diuini Sacramenti gratia tanquàm cœlesti rore perfusam, cuius muneris per omnes in circuitu gentes, quia eo carebant, tanquàm siccitas erat. Erat autem apud illum populum hoc munus in vellere, idem in velamine, & quasi in nube secreti; quia nondum fuerat reuelatũ. Nunc autem videmus orbem terrarum iam reuelato rore saginari per euangelium Domini nostri Iesu Christi, illam verò gentem amisso Sacerdotio, tanquàm in sicco vellere remansisse.. Ad Abraham dictum est Genes:22. Multiplicabo semen tuum, sicut stellas cœli: & in semine tuo benedicentur omnes tribus terræ. Apost: ad Gal: 3. dicit in Christo & ecclesia hoc fuisse impletum: & in semine tuo, qui est Christus, in quo benedicendæ erant omnes gentes. De hoc semine locutus Dominus ad Isaac, Genes:26. Tibi, & semini tuo dabo terram hanc: Et ad Iacob Genes:28. Noli timere, terram in qua dormis, tibi dabo, & semini tuo. Et erit semen tuum sicut arena terræ, & multiplicabitur supra mare, & in Aphricum, & in Aquilonem, & in Orientem. Ecce ego sum tecum in omni via tua, & non derelinquam te, donec faciam omnia quæ locutus sum. De hac ecclesiæ vnitate atq. multitudine cecinit Isaias 11. Et erit in die illa radix Iesse, & qui exurget principium habere in nationes: & in eum gentes sperabunt. Radix Iesse Christus dominus secundùm carnem. Et cap:27. Germinabit & florescet Israël, & replebitur orbis terrarum fructu eius. Et cap. 41. Ego deus primus, & in his quæ aduenient ego sum. Viderunt gentes, & timuerunt fines terræ. Et 42. In nomine eius gentes sperabunt. Et 49. Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsq. ad fines terræ; vt poßideas hæreditatem deserti. Ecce isti à longinquo venient: hi autem ab aquilone & mari; alij autem ex terra Persarum. Exulta cœlum, et in lætitia esto terra: Emittant montes iucunditatem, quoniam misertus est deus populi sui, & humiles populi sui allocutus est. Et subdit, in breui ædificaberis ab his, à quibus euersa es. hoc autem de ecclesia gentium intelligi debere 2. Cor: cap. 6. apertè docet Apostolus. In tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te. Et 51. cap. Audite populus meus, quoniam lex à me prodiet, & iudicium meum in lucem gentibus: & in brachio meo gentes saluabuntur: de quo brachio, id est, Christo cap. 53. sic loquitur: Et brachium domini cui reuelatum est? Et cap. 54. Lætare sterilis quæ non paris &c. Hæreditas Christi ecclesia eius est, cuius multi sunt filij, propterea cap. 54. dicit: Dilata locũ tabernaculi tui. Adhuc in dexteram & sinistram extende, & semen tuum gentes poßidebit, & ciuitates desertas inhabitabit. Iussa est extendere funiculos suos, donec deus eius Israël vniuersæ terræ vocetur. Et cap. 62. Propter Sion non tacebo, & propter Ierusalem non quiescam &c. Et subdit: Et eris diadema regni in manu dei tui, & iam non vocaberis derelicta, & terra tua non vocabitur deserta; sed vocaberis voluntas mea, & terra tua orbis terrarum. Ex his ergo huius Prophetæ testimoniis, quæ nam sit ecclesiæ vnitas, & latitudo, patet satis. Adsunt quoque testimonia Dauidica, quæ ecclesiæ vnitatem mirificè commendant. Postula à me, inquit Psal: 2. & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poßeßionem tuam

Arca. Bitumen charitatis. Area Gedeonis. Semen Abrahæ. Isaac. Iacob. Isaiæ 11. Radix Iesse. Lux gentium. Templum acceptabile. Brachium. Diadema regni. Hæreditas. Psal: 2.

tuam terminos terræ. Hæreditas Christi, ecclesia est, quæ quia bonos & malos intra eadem retia erat habitura, propterea ei dicitur: Reges eos in virga ferrea, & tanquã vas figuli confringes eos. Eadem quippe firma & inflexibili iustitia boni reguntur: mali conteruntur. Psal: 21. Conuertentur ad dominum vniuersi fines terræ: & adorabunt in conspectu eius, vniuersæ patriæ gentium. Nonné Apostolus ad Roman: 10. de prædicatoribus noui testamenti dictum exposuit, quod scriptum est: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum? Psal: 49. Deus deorũ locutus est, & vocauit terram, à solis ortu vsq. ad occasum: ex Sion species decoris eius. Psal: 56. Exaltare super cœlos deus, & super omnem terram gloria tua. Et vnde gloria eius super omnem terram: nisi quia ecclesia eius per omnem terram? Psal: 71. Et dominabitur à mari vsq. ad mare, & à flumine vsq. ad terminos orbis terrarum. A flumine vtiq;, vbi eum spiritus sanctus in columbæ specie, & vox de cœlo manifestauit. Sequitur, & replebitur gloria eius omnis terra. Psal. 44. Astitit regina à dextris tuis: id est ecclesia, vario vestimentorum ornatu circumamicta, hoc est, ecclesia, quæ vario gentium ordine conditioneq; vestitur. Oseas cap. 2. Sponsabo te mihi, inquit, in sempiternum, & sponsabo te mihi in iustitia, & iudicio, & in misericordia, & in miserationibus, & sponsabo te mihi in fide. Perpetuæ igitur dotes ecclesiæ sunt, spiritus sancti magisterium, iudicium, iustitia, fides, atq. authoritas. August: epist: 120. de gratia noui testamenti exponens illum psal: 21. versiculum: Et de manu canis vnicam meam: Nihil aptius, inquit, quàm vnica ecclesia mihi videtur intelligi: canem verò appellauit mundum, non ratione, sed consuetudine contra insolitam veritatem latrantem. Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ cantabo te. Hæc est vna catholica, quæ toto orbe copiosa diffunditur, quæ vsque ad vltimas gentes (crescendo) porrigitur. Et in psal: 141. Propter vnitatem ecclesiæ, ait, vna est ecclesia, vna columba mea, vna est matris suæ; propter congragationes verò fraternas, per loca multæ sunt ecclesiæ. Et in Psal: 33. A leonibus vnicam meam, id est, ecclesiam meam à sæuientibus potestatibus. Vnde sequitur: Confitebor tibi in ecclesia magna, in populo graui laudabo te. Planè in ecclesia multa confitebor tibi, in populo graui laudabo te. Fit enim confessio in omni multitudine; sed nõ in omnibus Deus laudatur; in ista enim multitudine, id est, in ecclesia, quæ toto orbe terrarum diffusa est, palea est & triticũ, palea volat, frumentum manet, quod populus grauis dicitur, in quo & deus laudatur: in palea verò blasphematur. Quòd ergo vna sit ecclesia Dei toto orbe terrarum diffusa, ex sacris scripturis, atq. doctoribus, manifestum esse puto.

[Margin: 21. · 18. · 49. · 56. · 71. · 44. · Oseæ. · Dotes ecclesię · Vnica mea. · Vna, & multæ ecclesiæ. · Psalmus 33.]

CAP: III.

Vnum esse caput ecclesiæ.

Ecclesiæ vnitas, sine vnius capitis vnitate consistere nequit, quemadmodum docet Apostolus ad Ephes: 4. Veritatem, inquit, facientes in charitate, crescamus in ipsum per omnia, qui est caput, nempè Christus: propterea de capite istius crateris, siue ecclesiæ disputare cõstitui. Sequitur Apostolus: Ex quo capite totum corpus coaptatum, & compactum, per omnem commissuram subministrationis, iuxta vniuscuiusq; membri admensuratum actum, incrementum corporis facit, in ædificationem sui in charitate. Quemadmodum, inquit, Chryso: spiritus ille sensibilis, qui ex cerebro per neruos in corpus descendit, non simpliciter omnibus, omnia tradit; sed iuxta cuiusq; membri analogiam; ita & Christus, cuius prouidentia charismatũ administratio in membris

[Margin: Capitis necessitas. · Ephes. 4. · Chryso.]

caput ecclesiæ. *sibi cohærentibus fit. Spiritus, inquam, ille vitalis, iuxta cuiusque captum subministratus, incrementũ facit. vnde si manus fuerit à corpore diuulsa, spiritus à cerebro descendens, inueniensque eam extra corpus, ad illam viuificandam non egreditur; ita & hic, nisi charitate colligati fuerimus, spiritus subministrationem non capiemus. Nec sufficit esse vnitum corpori; sed oportet & proprium locũ obtinere, vtpote, qui nec vnitus esse queas, nec spiritum accipere, si loco cesseris. Quemadmodum enim in corpore organa sunt necessariorũ capacia; ita sunt & in spiritu, omni radice in supernis existente, vtpote organum spiritus cor, & sanguinis iecur, splen fellis, & alia aliorũ. Omnia verò ista, à cerebro causam habent; ita & Deus, hominem honore afficiens, causam ipsam per seipsum administrans, cooperatores sibi constituit: ipse verò vitam administrat, & modum. Præclarè docet Apostol: ecclesiam à suo capite, à Christo videlicet, & motum habere, & vitam. Ad Ephes: 1. Et ipsum dedit caput supra omnem ecclesiam, quæ est corpus ipsius, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimplet. Omnem ecclesiam dicens, ait Ambrosius, summatim totũ comprehendit, quod in cœlo est, & in terra; vt in nouum hominem membra eius efficiantur: dum confitentur hunc esse per quem facti à Deo sunt. Subijciuntur autem illi, quasi capiti membra, ex quo trahunt originem; vt omnia in omnibus adimpleantur. Cùm enim regressa ad confessionem vnius Dei, flectentes genu Christo, adimplẽtur in omnibus, vt sint omnia; quia ab ipso sunt, ac per hoc ipse in eis est, quia virtute eius subsistunt: recedentes enim à Deo, euacuare illum videntur. Ad Colos: 1. Et ipse est caput corporis ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis. August: de agone Christiano: Quamuis, inquit, eadem natura sit, inquit, corporis ecclesiæ; multùm tamen distare inter caput & membra cætera, quis non intelligat? si enim ecclesiæ caput est homo ille, cuius susceptione verbum caro factum est, & habitauit in nobis; membra cætera sunt omnes sancti, quibus perficitur, & completur ecclesia. Totus Christus, id est, caput & corpus prædicatur; etenim caput & corpus, vnus Christus: non quia sine corpore non est integer; sed quia & nobiscum integer esse dignatus est. Quomodo autem corpus eius nos, si non & nobiscum vnus Christus? Isa: 61. loquitur: Velut sponsam induit me ornamento: & velut sponso alligauit mihi mitram. Eundem dicit sponsum secundùm caput, & sponsam secundùm corpus. Duo videntur, & vnus est. Ab Abel iusto, vsq. in finem mundi, omnes iusti, vnum corpus Christi sunt: Apost: 1. Cor: 6. Vos estis corpus Christi, & membra de membro: & ipse caput corporis ecclesiæ: quæ erit completa in fine mundi ciuitas regis magni: modò verò peregrinatur in terris. Tres autẽ capitis in homine conditiones, seu proprietates numerantur: Vna quidem naturæ, cum reliquis membris affinitas, atq. conformitas; licet situs altitudine, sensuum, operationumque eminentia, mẽbris cæteris antecellat; etenim in capite quinque sensus intrinseci, atq. totidem extrinseci vigent, omnisque organorum, neruorum, atq. sensuum principatus. Altera conditio est eiusdem, quòd in vnoquoq. caput sit principium, atq. animalium virium origo: à quo cæteris membris motus præstatur & sensus. Nam etsi in animali, vitalis virtutis principium, vitæque radix, cor esse dicatur: à quo in cætera membra, vita, spiritusue deriuentur vitales: vnde, secundùm quorundam sententiam, primum, quod in animali viuit, & quod postremò moritur, cor sit; caput nihilominùs præstantissimum est membrorum, ac cœlo proximum, ob sensuum rationem, quæ in eo viget, deniq. propter dominium, quod exercet in vitam à corde manantem; est enim caput principium virtutis sentiendi, atq. mouendi, omnium sensuum initium, neruorumque motionis voluntariæ. Vltima conditio capitis est, qua illius officium cognoscitur: Est autem capitis, suis in operationibus, cætera dirigere membra, idque propter sensus, & vires cognitiuas, quæ in ipso maximè dominantur. Porrò huiusmodi cõditiones excellentissimo modo Christo capiti ecclesiæ aptari possunt:*

Marginal notes: Politia corporis. — Organum spiritus. — CHRistus caput ecclesiæ. Ephes. 1. Ambrosius. — Aug. — Membra ecclesiæ. Sponsus & sponsa. — Proprietates capitis. 1. 2. — Cor principiũ vitæ. — Officium capitis.

CHRistus caput ecclesiæ.

possunt; nam & eiusdem fuit naturæ (peccato duntaxat excepto) cum membris sui corporis: & omnium gratiam donorum, non ad mensuram accepit: deniq. ipsius merito, ecclesiæ membra reguntur, & viuunt. Quomodo ergo, inquit Augustinus in lib: de agone Christiano cap: 20. anima totum corpus nostrum animat, & viuificat, sed in capite & videndo sentit, & audiendo, & odorando, & gustando, & tangendo: in cæteris autem membris tangendo tantùm; & ideo capiti subiecta sunt ad operandum: illud autem supra collatum est ad consulendum; quia ipsius animæ quæ consulit corpori, quodam modo personam sustinet caput; ibi enim omnes sensus apparent; sic in vniuerso populo sanctorum, tanquàm vni corpori caput, est mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus. Et propterea sapientia Dei, & verbum per quod facta sunt omnia, non sic assumpsit illum hominem, vt cæteros sanctos, sed multò excellentiùs: quoniam ipsum solum assumi oportuit; in quo sapientia Dei patris hominibus appareret: sicut eam visibiliter decebat ostendi. Quapropter aliter sunt sapientes cæteri homines, & aliter ille vnus mediator Dei & hominum: qui sapientiæ ipsius, per quam sapientes fiunt quicunq. homines, non solùm beneficium habet; sed & personam gerit. Hæc Augustinus. Verùm inter spirituale caput, & corporale magni interest: Et primùm quidem, quia Christus secundùm humanam naturam, non opus habet ministerio suorum membrorum, aut alimentis, vnde vitam tueatur: caput verò corporale, vitam mutuat à membris suis, vt pote à corde, ab epate, à stomacho. Item, sua non interest, vt membrum faciat de non membro: Christus verò quod priùs non erat membrum viuum, ob peccati labem tabefactum, & corruptum, remota, sui sanguinis pretio, huiusmodi sorde peccati in vitam reuocauit. Itaq; Christus caput est ecclesiæ, secundùm formam serui, in qua sunt duo in carne vna: Sacramentum hoc magnum est, ait Apostolus ad Ephes: 5. dico in Christo, & ecclesia: propter vnitatem etiam spiritus, à quo totum corpus viuificatur & regitur. Mittam, inquit, ad vos spiritũ veritatis, vt vobiscum maneat, quem mundus nõ videt, nec potest accipere; siquidem Christi merito, in nos dilapsus est: Spiritus, ait Ioan: 7. non erat datus, quia Iesus nõdum erat viuificatus. Nullum maius donum, inquit August: potuit Deus præstare hominibus, quàm vt verbum suum, per quod omnia condidit, faceret illis caput: & illos tanquam membra sibi coaptaret; vt vnus Deus & homo Iesus Christus esset, qui & oraret pro nobis, & oraret in nobis, & oraretur à nobis. Oraret quidem in nobis, vt caput nostrum: oraret autem pro nobis, vt Sacerdos, & pontifex animarum nostrarum: oraretur à nobis, vt Deus noster. Amplius, quemadmodum ecclesia corpus Christi mysticũ dicitur; ita etiam & Christus corporis eiusdẽ caput mystica ratione nominatur, ordine quidem, perfectione, atq. virtute; caput enim est pars animalis superior: proinde quodlibet principium, caput vocari consueuit: perfectione autem, propter eam, quæ superiùs dicta est rationem: virtute, quia virtus & motus in membra à capite descendit. Itaq; Christus caput est ecclesiæ, ordine, propterea quòd in eo gratiæ donum præemineat: Plenum gratiæ, ait Ioan: 1. & veritatis, à quo omnes gratiam accepimus. Quos præsciuit, ait Paulus ad Rom: 8. hos & prædestinauit conformes fieri imagini filij sui; vt sit ipse primogenitus in multis fratribus: perfectione, quia donorum perfectione cæteris præstat membris ecclesiæ: virtute autem ob virtutem influendi in reliqua membra. Quamobrem, cùm corpus humanum, naturalem ad suam animam, formam, & motricem eiusdem, ordinem habeat, & quatenus est huiusmodi, vitam & cæteras proprietates ab ea recipiat: influxus ergo capitis non solùm in animam hominis, sed etiam in corpus redundabit. Qui suscitauit, inquit, Iesum Christũ à mortuis Rom: 8. viuificabit & mortalia corpora nostra, propter inhabitantem spiritum sanctum in nobis. Et ad Phil: 3. Reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ. Dicitur præterea Christus caput omniũ

Augustinus.

Capitis nobilitas.

Sapictia Christi hominis.

Differentia capitis corporalis & spiritualis.

Ephes: 5.

Ioan. 14. 7.

Augustinus.

Aliæ rationes capitis.

Gratia capitis

Rom. 8.

Phil. 3.

Caput omniũ hominum.

caput ecclesiæ.

hominum, 1.Timot:cap:4. Ipse, inquit, est saluator omnium hominum, maximè fidelium: Et primæ epist:Ioan:cap:2. Ipse est propitiatio pro peccatis, & non pro nostris tantùm, sed etiam pro totius mundi, quæ omnia Christo capiti sunt tribuenda: igitur est caput omnium hominum. Hoc autem interest inter corpus hominis naturale, & corpus Christi mysticum, quòd corporis naturalis membra, omnia simul esse, sit necessarium; vt compagem, atq. structuram corporis complere valeant: membra autem corporis mystici, neq. quôad esse naturæ, neq. quôad esse gratiæ, pro præsentis vitæ conditione, vt simul sint, necesse est; nisi post resurrectionis tempus, quando tota simul erit ecclesia, non habens maculam, neque rugam: sed gloriosa permanebit. Quam ob causam mystici corporis membra, non tantùm actum, verùm & potentiam respiciunt. Propterea quædam sunt in potentia, quæ nunquam erunt in actu: quædã verò ad actum tandem deuenient, fide primùm, deinde charitate, quæ est præsentis temporis: postremò, perfecta, atq. absoluta patriæ fruitione. Christus ergo est caput omnium hominum secundùm diuersos gradus hominum atq. temporum, & eorum qui potentia sunt illius membra, & qui fide, & charitate ei adhærent: deniq. & illorum, qui æternæ societatis bonis potiuntur, & gaudent. Est præterea caput angelorum, authore Apostolo ad Col:2. Qui est, inquit, caput omnis principatus, & potestatis, id est, omnium supremus, causa, & author, ait Chrysostomus, non autem consubstantialis. Hieronymus exponens illud Apostoli ad Ephes:4. vt adimpleret omnia: Descendit ad inferiora terræ, ait, & ascendit super omnes cœlos filius Dei; vt nõ tantùm legem prophetasq; compleret; sed & alias quasdam occultas dispensationes, quas solus ipse nouit cum patre. Neq. enim scire possumus, quomodo & angelis, & his qui in inferno erant sanguis Christi profuerit; & tamen quin profuerit, nescire non possumus. Si itaq; angelis profuit sanguis Christi: est ergo illorum caput, non naturæ conformitate; sed redemptionis virtute. Etenim quemadmodum dicimus, beatam Dei matrem, pretioso filij sui sanguine fuisse redemptam, nobilissimo vtiq. redemptionis modo; propterea quòd illius merito præseruata fuerit ab omni labe peccati; sic etiam fateri possumus cum Hieronymo, sanguinem Christi, angelis profuisse, quòd illius virtute, draconis pugnam vicerint, atq. omni peccati labe immunes euaserint. Non ergo vt efficiens causa tantùm gratiæ, verùmetiam, vt meritoria, Christus dominus caput est, & hominibus & angelis. Ad vnum præterea finem, diuinæ scilicet fruitionis gloriam, angeli atq. homines ordinantur, quorum omnium caput Christus dicitur; quia nimirum dona gratiæ, cumulatiùs, abundantiusq; cæteris omnibus acceperit: vnde ex eius plenitudine, & homines accipiunt, & angeli. Omnes, inquit Ioan: 1. de plenitudine eius accepimus. Paul: ad Ephes:1. dicit Christum esse constitutum à deo in cœlestibus, super omnem principatum, & potestatem, & virtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur, non solùm in hoc seculo, sed etiam in futuro. Filius Dei, ait Ambrosius in suo commentario, homo factus super omnes cœlos esse dicitur, & super omnem creaturam sedere ad dexteram Dei, habens nomen Dei per naturam, non per adoptionem; honor enim quem dedit illi pater per generationem, tunc manifestatus est, cùm natus homo passus est: & victa morte resurrexit, ascendens, vnde descenderat, super omnes cœlos. Et omnia subiecit sub pedibus eius: Patrem dicit filio omnem creaturam subiecisse; vt quia omnia per ipsum fecit, ipse omnium caput sit & dominus. Est ergo Christus caput angelorum, nõ quidem naturæ conformitate, sed redemptionis virtute, & gratiæ præeminentia: non solùm gratiæ vnionis; sed etiã singularis personæ: sicut docet Ioan:3. Non, inquit, datus est illi spiritus ad mensuram. Sed dicet aliquis: angeli Christo homini nequaquam sunt subiecti, non quidem gratiæ, aut naturæ ratione: nam quatenus est homo, eiusdẽ est nobiscum speciei: & proinde inferior angelorũ natura: quôad verò ad gratiæ rationem

Membra in actu.

Caput angelorum.

Chryſ.

Hiero.

Sanguis Christi profuit angelis.

Omnes accipiunt gratiã à Christo.

Ambr.

Gratia maior in Christo homine quam in Angelis.

CHRistus caput ecclesiæ.

vationem spectat; angelis quoque minor esse conspicitur: nam pro proportione naturalium, angelis gratia præstatur. sed illa maior est in natura angelica, quàm in natura humana: nullo ergo modo angeli Christo homini videntur esse subiecti. Respondeo, angelos, tum ratione diuinæ vnionis, tum etiam gratiæ singularis personæ, Christo homini esse subiectos. Et cùm dicitur, angelos accepisse gratiam secundùm proportionem naturalium, sicq́; quibus dignior erat natura, maiorem gratiam adhibitam, seu præstitam fuisse. Dico, hoc veritatem habere in proportione naturalium, quæ angeli habent adinuicem: nam pro vniuscuiusq́; proportione, facta est donorum gratiæ distributio, non autẽ si ad Christi humanã naturam conferantur; quandoquidem Christo homini non sit gratia concessa, pro sui arbitrii conatu, conuersioneq́; ad Deum; sed ab instanti suæ incarnationis, accepit omnem gratiæ plenitudinem, pro mensura voluntatis diuinæ, atque ipsius animæ obedientiali potentia: gratia ergo in Christo abundantior est, atque copiosior, quàm in qualibet alia creatura. Omnia ergo subiecta sunt Christo homini, ratione quidem vnionis; quantò enim aliqua natura creata Deo est proximior; tantò vtique est sublimior: ac proinde, quæ illa sunt natura inferiora, ei subiecta sint, necesse est. sed natura humana in Christo est huiusmodi: omnia ergo sunt ei subiecta, præter eum, qui subiecit sibi omnia. Nunc, inquit Augustinus 3. de Trinit. ita est, quòd natura humana in Christo, est propinquior, quàm natura aliqua angelica; quia coniuncta est ipsi Deo: non solùm per vnionem operationis, sicut ipsi angeli, sed secundùm esse hypostaticum, quia in vnitate suppositi. Natura ergo angelica est Christo homini subiecta. Amplius, actiones sunt suppositorum, (inquit philosophus) ideò licet humana natura in Christo passionis certamen gesserit; meritum tamen erat suppositi diuini: proinde quando dicitur caput, & redemptor, non humanæ tantùm, sed etiã diuinæ est actio consideranda naturæ: solus enim homo vincere mortẽ, ac peccatorum abolitionẽ facere non poterat: nec etiam solus Deus mortis subire supplicium; propterea optimus est mediator, quia vtriusque naturæ operationes exercuit. Adde, quòd in Christo homine est maior gratia: igitur maior excellentia imperandi. Omnia ergo subiecta sunt pedibus eius.

Quomodo angeli sint Christo subiecti.

August.

Omnia Christo homini subiecta.

Argumenta contraria.

CAP. IIII.

Ontra supradicta posset quispiam sic arguere: Caput in homine est particulare membrum, adminiculo indigens cæterorum membrorum. at Christus est caput vniuersale: non ergo rectè dicitur caput eccclesiæ. Sanè, capitis non est aliud caput, alioqui processus esset in infinitum: sed Christi hominis (authore Apost. 1. Cor. 11.) Deus caput est: non est ergo ipse caput. Adde, quòd capitis interest, in membra sensum, & motum influere. Sensus autem, & motus spiritualis influxus, ad Christum hominem non spectat, teste August. lib. de Trinit. igitur propriè caput ecclesiæ dici non potest. Amplius, si Christus est caput ecclesiæ propter donorum influxum in membra sui corporis: non ergo est caput hominum, quòad ipsorum corpora, propterea quòd illorum non participia sunt donorum: alioqui (quod nefas est dicere) brutorum caput dici posset; corporibus enim, brutis similes sumus. Denique, à sancta virgine suum corpus accepit. sed caput inter cætera membra, primum obtinet locum: non ergo, quòad corpora humana, caput est hominum. Amplius, caput relationem habet, ad sui corporis membra: Christus ergo non est caput omnium hominum. Tenet consequentia: infideles enim sunt membra ecclesiæ. Quid enim mihi de iis qui foris sunt iudicare?

1.

2.

3.

1. Cor. 6.

CHRistus caput ecclesiæ. cùm ergo infideles sint extra ecclesiam, authore Apostolo; sub Christo capite minimè continentur. Adde illud Apostoli 5. ad Ephe: Christus, inquit, se tradidit pro ecclesia, vt exhiberet sibi gloriosam ecclesiam, non habentem rugam, neque maculam, aut aliquid huiusmodi. sed infideles omnes, incredulitatis tabe sunt labefactati, & maculati; plurimi etiam fidelium, vitiorum labe coinquinantur: non omnium ergo hominum Christus est caput. Postremò, non videtur eorum esse caput, qui in veteri lege, Deo seruierunt; nam illi exemplari, & vmbræ deseruiebant cœlestium: ad Hebr. 8. Vetus autē lex ita refertur ad Christū, sicuti vmbra ad corpus; sic enim

Hebr. 8. docet Apost: ad Col. 2. Quæ sunt vmbra futurorū. Corpus autē Christi est veritas vm

Colo. 2. brarū: ergo quod prius. Itē, caput, & corpus sunt eiusdē naturæ, vt iam dictū est. sed

4. Christ9 quòad humanā naturā, est paulò minoratus ab angelis: vnde Apost. 2. ad Heb. clamat: Minuisti eū paulominùs ab angelis: & iterū: Nunquā angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit. Non ergo est caput angelorum. Reuera illorū Christus est caput, qui in numero membrorum sui corporis habentur. sed angeli non sunt in numero membrorum ecclesiæ, quia ecclesia est congregatio fidelium; fides autem non est in angelis: quippè, qui non per fidem, sed per speciem ambulant, alioqui pe-

2. Cor. 5. regrinarentur à domino, vt arguit Apostolus 2. Cor. 5. ergo quod prius. Adde illud Augustini super Ioan: Sicut, inquit, verbum, quod erat in principio apud patrem, viuificat animas; ita verbum caro factum, viuificat corpora, quibus carent angeli. sed verbum caro, est Christus, quatenus est homo: non ergo influit vitam in angelos,

Soluuntur Argumenta. ac consequenter, non est caput angelorum. Respondeo ad primum, atque dico, capitis spiritualis, atque corporalis non easdem esse rationes omninò, sicut dictum est:

1. propterea argumentum non concludit. Ad confirmationem, ideò naturalis capitis non est aliud caput; quia corpus humanum non est pars alterius corporis: non sic autem res se habet in capite mystico. Nam, quemadmodum multitudo domestica est pars multitudinis ciuilis; ac propterea paterfamiliâs, domesticæ caput multitudinis, aliud supra se caput habet, rectorem ciuitatis scilicet; sic etiam nihil prohibet, caput Christi esse Deum, ipso nihilominùs capitis ecclesiæ officio fungente. Ad confirmationem: Christus meruit suis membris gratiam; non autem creat, vt homo, sed vt Deus: & hoc intellexit Augustinus. Patet ergo quomodo sit caput ecclesiæ. Ad

2. 2. dico: Spiritualis gratiæ sensum, non primò, sed secundariò in corpora beatorum descendere. Ad confirmationem, negatur similitudo; non enim corpus bruti aliquā ad animam habet rationalem habitudinem, quam habet & corpus humanum. Ad aliam confirmationem: quàmuis corporis dominici materia ex beata matre sumpta sit; vitam tamen immortalem, & animabus, & corporibus beatorum ipse promeruit: Sicut, inquit Apostolus 1. Cor. 4. in Adam omnes moriuntur; ita & in Christo

3. omnes viuificabuntur. Ad 3. Etsi infideles nō sint actu ecclesiæ membra; sunt tamen potentia, quæ quidem potentia, Christi virtutem intuetur; quæ potens est omnibus præstare virtutem salutis, & vitæ, & saluandorum etiam arbitrii libertatem. Ad confirmationem: Pauli sententia de ecclesia futuri, non præsentis seculi est intelligenda. Ad aliam confirmationem: Patres veteris legis habebant eundem spiritum fidei, sicut & nos; propterea sacramentis legalibus, veluti vmbris, non autem rebus veris vacabant: ex quo patet, membra esse Christi, capitis corporis sui, quæ est ec-

4. clesia. Ad 4. Christi influentia in homines, in eorum animas præcipuè tendit: quarum respectu, in natura generis, homines cognationem, affinitatemq; cum angelis habent: quam ob causam huius ratione conformitatis, caput angelorum Christus di-

CHRistus caput angelorū. citur; licet desit conformitas illa, quæ corpora intuetur humana. Ad confir: Ecclesia pro statu huius vitæ, est congregatio viatorum fidelium: pro statu verò patriæ, est congregatio comprehendentium: cùm autem Christus, & viator extiterit, & com

pre-

Petrus caput ecclesiæ.

prehensor; rectè, & caput hominum dicitur, & angelorum. Ad confirm: Dico Augustinum locutum fuisse secundùm quandam similitudinem causæ ad effectũ: qualiter scilicet res corporalis agit in corpus, & spiritualis in spiritum. humanitas nihilominùs Christi, ex spiritualis naturæ virtute, personalis vtique vnionis, & in homines habet virtutem, & in angelos etiam gratiæ influendæ. Ex his ergo, quæ dicta sunt, Christum esse caput ecclesiæ, patet.

QVAESTIONIS SECVNDAE. CAP. I.

Petrus Apostolus caput ecclesiæ.

Via Christi ecclesia, ex visibilibus est membris constituta, Christo eius capite, ad patrem redeunte, Petro Apostolo suas vices commisit; vt capitis vice fungeretur in terris. Sic enim legimus in synagoga Iudæorum, quæ vmbra fuit duntaxat ecclesiæ, vnum præfuisse principem, sub quo plurimi hominum ordines, atque gradus militabant. In ecclesia præterea triumphanti, cui, velut exemplari nostra militans respondet, vnum habet præsidem Deum, sub quo diuersi famulantur gradus angelorum. Quomodo ergo ecclesia, quæ media est inter vmbram, & veritatem, hac nobilitatis conditione, præeminentiæq; prærogatiua carebit? Sapientis quoque naturæ conciliũ, hunc in rebus propriè omnibus præeminentiæ ordinem perpetuò seruare videtur: omnis quippe multitudo ad vnum caput refertur: sic in arboribus multi sunt ramorum ordines; qui profectò omnes, ab vna radicis pinguedine prodeunt. In animantibus multa quoque membra; sed omnia reguntur à capite. In apibus, ait Cyprianus, rex vnus est, & dux vnus in gregibus, & in armentis rector vnus: & demùm in quàuis politia optimè instituta, ad vnum refertur totius rei administratio. Erat hoc ecclesiæ necessariũ, vt ab vno capite visibili regeretur; vt quoties de rebus fidei lites emergerẽt, aut de scripturarũ rebus controuersia, vnius sequeretur iudiciũ: vtq; præterea generalia vnius fierẽt cõcilia authoritate: deniq;, vt contumaces, pastoris vnius baculo punirentur. Quamobrẽ, etsi in relaxandis, remittendisq; peccatis, sacerdotaliq; officio dignitate administrandæ, omnes propemodum Apostolos pares fuisse, scripturæ protestentur; Petrum tamen omnibus fuisse caput, & pastorem à Christo institutum, & scripturæ docent, & veteres theologi minimè tacent. Inprimis à Christo Cephas; id est, Petrus vocatus est; cùm antea Simon vocaretur: mutatio autem nominis in scripturis sanctis, altioris cuiusdam mysterii indicium semper extitit. Et imposuit, inquit Euangeliũ Marci 3. Simoni nomen Petrus, & duobus filiis Zebedæi, Boanerges. his namque tribus, præ cæteris familiariter dominus vtebatur. Simon tamen, vt singularis eius præeminentia notissima fieret, nomen haud aliunde, quàm ab ipso Christo deriuatum accepit; Christus enim, authore Apostol. 1. Cor. 10. petra fuit: Petra, inquit, erat Christus: ac proinde à Christo petra, dictus est Petrus; vt hac profectò nominis deriuatione, Christus nobis innueret, suas vices, præcipuamq; authoritatem, Petro commisisse. Amplius, quamùis Petrus non esset vocatione primus; Euangelia tamen, vbiq; primas ei partes tribuisse, constat. Sic enim docet Matthæus cap. 10. Porrò, inquit, duodecim Apostolorum nomina sunt hæc: Primus Simon, qui vocatur Petrus. &c. Marcus 3. Lucas 6. Hunc in Apostolorum ordine primum locàrunt. Tertia eius prærogatiua, qua claues ecclesiæ illi datæ sunt, Matt. 16. Et ego dico tibi: quia tu es Petrus, & super hanc petram, ædificabo ecclesiam meam. Augustinus libro retractationum 1. cap. 21. In hoc libro, inquit, dixi in quodam loco de Apostolo Petro, quòd in eo tanquam in petra fundata sit ecclesia. qui sensus etiam cantatur ore multorum

Petrus caput ecclesiæ.

Omnia quærunt vnũ principem.

Quare habet vnũ caput ecclesia.

Petri prærogatiuæ. 1.

Petrus à petra

2.

3.

Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.

in ver-

Petrus caput ecclesiæ.

in versibus beatissimi Ambrosii, vbi de gallo gallinaceo ait: hoc ipsa petra ecclesiæ canente, culpam diluit. Sed scio me postea sæpissimè sic exposuisse, quod à domino dictum est: Tu es Petrus, & super hanc petram, ædificabo ecclesiam meam; vt super hanc intelligeretur, quem confessus est Petrus dicens: Tu es Christus filius Dei viui. Ac sic Petrus ab hac petra appellatus, personam ecclesiæ figuraret, quæ super hanc petram ædificatur; & accepit claues regni cœlorum. non enim dictum est illi, tu es petra; sed tu es Petrus: petra autem erat Christus, quem confessus est Simon, sicut eum tota ecclesia confitetur, dictus est Petrus. Harum autem duarum sententiarum, quæ sit probabilior, eligat lector: vtraque ergo sententia probatur ab Augustino, contra epistolam Donati de Apostolo Petro sermonē faciens: quamquā alibi petram, Petri fidem interpretetur; ibi tamen affirmat, in Petro tanquam in petra, fundatam esse ecclesiam: suamq; sententiam comprobat carmine Ambrosii, de gallo gallinaceo. Et sermone 26. de sanctis: Primū signum mirabile, inquit, quod beatus Apostolus Petrus fecit, claudo pedum restituendo vestigia. Audistis frequenter ipsum Petrum à domino petram nuncupatum, sicut ait Matt: 16. Tu es Petrus. &c. si ergo Petrus petra est, supra quam ædificatur ecclesia; rectè priùs pedes sanat. vt sicut in ecclesia fidei fundamentum continet; ita & in homine, membrorum fundamenta confirmet. Rectè, inquam, pedes Christiano curat, vt iam non trepidus quis, nec imbecillis possit supra petram ecclesiæ stare, sed robustus, & fortis incedere. Hieronymus in suo commentario in Matt: 16. Christi verba ita exponit: Ego, inquit, dico tibi, non sermone casso, & nullum habente opus; sed dico tibi, quia meum dixisse, & fecisse est. Quia tu es Petrus, & super hanc petram, ædificabo ecclesiam meam. Sicut ipse lumen Apostolis donauit, vt lumen mundi appellarentur, cæteraque ex domino sortiti sunt vocabula; ita & Simoni, qui credebat in petrā Christum, Petri largitus est nomen. Ac secundùm methaphoram petræ, rectè diceretur ei, ædificabo ecclesiam meam super te. Ambrosius, apertissimè affirmat, Petrum fuisse petram, supra quam Christus fundauit ecclesiam. Pro soliditate deuotionis, inquit, Petrus ecclesiarum petra dicitur, sicut ait dominus: Tu es Petrus, & super hanc petram, ædificabo ecclesiam meam; petra enim dicitur, eò quòd primus in nationibus, fidei fundamenta posuerit: & tanquam saxum immobile totius operis christiani compagem, molemq; contineat. Petra ergo, pro deuotione Petrus dicitur, & petra pro virtute dominus nuncupatur: sicut ait Apostolus 10. cap. 1. Cor. Petra autem erat Christus. Rectè consortium meretur nominis, qui consortium meretur & operis: In eadem enim domo Petrus fundamentum posuit; Petrus plantat, dominus incrementum dat, & irriguum subministrat. Hilarius quoque in Matth. sic loquitur: Beatus hic est, inquit, vt vltra humanum, oculos, & intendisse, & vidisse laudatus est; non id quod ex carne, & sanguine erat contuens, sed dei filium, cœlestis patris reuelatione conspiciens, dignusq; iudicatus, qui quod in Christo dei esset, primus cognosceret. O in nuncupatione noui nominis felix ecclesiæ fundamētum, dignaq; ædificatione illius petra; quæ infernas leges, & tartari portas, & omnia mortis claustra dissolueret. O beatus cœli ianitor, cuius arbitrio claues æterni aditus traduntur: cuius terrestre iudicium præiudicata authoritas sit in cœlo: vt quæ in terris, aut ligata sint, aut soluta, statuti eiusdem conditionem obtineant & in cœlo. Gregorius lib. 6. epist. 37. ad Eulogium: Quis, inquit, nesciat, sanctam ecclesiam in Apostolorum principis soliditate firmatam? Qui firmitatem traxit in nomine, vt Petrus à petra vocaretur, cui veritatis voce dicitur: Tibi dabo claues regni cœlorum: cui rursum dicitur: Et tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. Iterumq; Simon Ioannis, amas me, pasce oues meas. Itaq; cùm multi sint Apostoli, pro ipso tamen principatu, sola Apostolorum principis sedes, in authoritate conualuit. Leo sermone quodam

[Margin notes: Augustinus. — Actor. 3. — Petra ecclesiæ Petrus. — Hieronymus. — Ambrosius. — Quare dicitur petra. — Hilarius. — Gregorius.]

Petrus caput ecclesiæ.

quodam de anniuersario pontificiæ suæ aſsumptionis die, prædicta Christi verba sic exponit: Et ego dico tibi, inquit: hoc est, sicut meus pater tibi manifestauit diuinitatem meam; ita & ego tibi notam facio excellentiam tuam, quia tu es Petrus: id est, cùm ego sim inuiolabilis petra, ego lapis angularis, qui facio vtraque vnum: ego fundamentum, præter quod nemo potest aliud ponere; tamen tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris, vt quæ mihi potestate sunt propria; sint tibi mecum participatione communia. Et super hanc petram, ædificabo ecclesiam meam. Tertullianus de præscriptionibus hæreticorum: Latuit aliquid, inquit, Petrum ædificandæ ecclesiæ petram dictum, claues regni cœlorum consecutum, & soluendi, & alligandi in cœlis, & in terris potestatem. Affirmat ergo Petrum dictum fuiſse petram ædificandæ ecclesiæ. Cyprianus similia quædam in quadã epistola describit: Nec Petrus, inquit, quem primum dominus elegit, & super quem ædificauit ecclesiam suam, cùm Paulus de circumcisione postmodum disceptaret, se vindicauit; seu aliquid, aut arroganter aſsumpsit, vt diceret se primatum tenere, & obtemperari à nouellis, & posteris sibi potiùs oportere. Et in epistola 3. ad Cornelium: Petrus, inquit, super quem ædificata ab eodem domino fuerat ecclesia, vnus pro omnibus loquens, & ecclesiæ voce respondens, ait: Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. Basilius homel: 29. de pœnitentia: Petrus audiuerat, inquit, se eſse petram. licet enim petra eſset, non tamen petra erat vt Christus; nam Christus verè est immobilis petra, Petrus verò propter petram. Axiomata namque sua Iesus largitur aliis: largitur autem ea non euacuatus, sed nihilominùs habens. Soluit postmodum Basilius, quæ nostris temporibus fiunt obiectiones. Lux est, Ioan. 8. Vos estis lux mundi, inquit Matt: 4. Sacerdos est: Tu es sacerdos in æternum, psal: 110. Et facit sacerdotes: Apoc. 5. Et fecisti nos Deo nostro regnum, & sacerdotes, & regnabimus super terram. Ouis est. Isa: 53. Tanquam ouis ad occisionem ducetur. Et dicit Matt: & Lucæ 10. Ecce ego mitto vos, sicut oues in medio luporum. Petra est, 1. Cor: 10. Petra autem erat Christus, & petram fecit. Quæ sua sunt largitur seruis suis. Argumenti hoc est opulenti, habere videlicet, & aliis dare. Verùm, qui apud nos diuites sunt, vbi sua largiuntur aliis, quæ habent, imminuunt; diuites enim non sumus, quia aliena poſsidemus. Christus verò ita diues est, vt quantùm aliis elargitur, tantùm nihilo secius ipse diues permanet; est enim instar fontis perpetuò fluentis. Et lib. 2. aduersus Eunomium: Petrus, inquit, quoniam fide præstabat, ecclesiæ commiſsam sibi ædificationem suscepit. Et de iudicio Dei: Petrus beatus, qui & cæteris antelatus discipulis fuit, cui claues regni cœlestis commiſsæ sunt. Chrysost: homel. 55. in 16. caput Matth: Quæ Deus concedere solus potest, peccatorum scilicet remiſsionem; vt futura ecclesia tot tantisq; fluctibus impetu irrumpentibus immobilis maneat, cuius pastor & caput piscator homo, atq; ignobilis terrarum orbe reluctante Adamantis naturam firmitate superet: hæc inquam omnia, quæ solius Dei sunt, se pollicetur daturum. Ita & pater ad Ieremiam dicebat: Sicut columnam ferream, & sicut murum æneum posui te. Cyrillus lib. 4. de trinitate: Et super hanc petrã &c: Petram opinor per agnominationem aliud nihil, quàm inconcuſsam, & firmiſsimam discipuli fidem vocaſse; in qua ecclesia Christi ita fundata, & firmata eſset, vt non laberetur, et eſset inexpugnabilis inferorum portis in perpetuum manens. Petri autem fides sic in filium non inconsideratè fiebat, nec ex humanis mentibus scaturiebat; sed ex ineffabili eruditione superna. Non, inquit, caro, & sanguis, id est, parentes, qui te genuerunt, hoc tibi indicârunt; sed pater meus, qui est in cœlis. Origenes homelia 5. super Exodum: Quis, inquit, ita beatus est, vt nulla menti eius cogitatio ambiguitatis obrepat? Vide magno illi ecclesiæ fundamento, & petræ solidiſsimæ, super quã Christus fundauit ecclesiam, quid dicatur à domino: Modicæ fidei quarè dubitasti? Itaque

Tertullianus.

Cyprianus.

Basilius.

Christus suas cõmunicat dignitates.

Chrysost:

Ierem. 1.

Cyrillus.

Origenes.

Petrus caput ecclesiæ.

Confeßio Petri insignis.

que super fidelem Petrum, qui primus Christum verè confessus est, fundata est ecclesia catholica: alii quippè antea, confeßi sunt Christum esse filium Dei, vtpotè Nathanaël, & qui in nauigio sedatam viderant tempestatem. Sed hi Christum quendam inter multos à Deo magis dilectum putabant: non autem ex ipsa patris natum substantia. Petrus verò filium Dei, ex ipsa Dei genitum substantia confessus est; cuius confeßionis merito, dictum est illi: Beatus es Simon Bariona, filius Ionæ. &c. Magnum sanè donum fuit, quod Deus pater contulerat Petro, nempè reuelationem diuinitatis filii sui: verùm propter huius doni vsum confeßionemq; fidelem, præmium longè cumulatiùs Christus adiecit: Super te, inquit, petram ædificabo ecclesiam meam; quia primus omnium hanc fidem Petrus confessus est, iccirco ab eo voluit, suæ ecclesiæ exordium sumere. Etenim quos Christus collecturus venerat, ad Christi ecclesiā peculiariter pertinebant. Quam ob causam, & hanc, quæ cœpit à Petro congregationem, peculiari nomine suam Christus vocauit. Quæ quoniam hæc iam futura erat; propterea se ædificaturum promisit: Tu es, inquit, Petrus, id est, saxum immobile, super quod ædificabo ecclesiam meam: quæ est viuorum lapidum, non confusa, sed ordinatißima constructio. sic enim 1. ep. 2. ipsemet Petrus confitetur clarißimè: Et ipsi tanquam lapides viui superædificamini domos spirituales. Non ergo intelligi debet super hanc fidē; sed super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Etenim nullum ecclesiæ membrum fide vacare constat: quippe, qui sine fide est, extra ecclesiam numeretur ab omnibus. Quare, si fides est ecclesiæ fundamentum, cùm omnes fideles, fidem habeant: non vnum ergo, sed plura erunt ecclesiæ fundamenta: quod falsum eße, vel ex ipsius ecclesiæ vnitate, maximè patet. Amplius, ecclesiæ fundamentum est visibile: Dic ecclesiæ, inquit: Cui enim eßet mihi dicendum, si videri non potest? sed fides est res inuisibilis, vtpote qualitas desuper menti infusa credentis: non ergo fides est illa petra, supra quam Christus suam fundauit ecclesiam; sed Petrus cum illa fide, atque confeßione fideli. Adde, quòd tunc Christus, ecclesiæ fundamentum nequaquam dici poßet; vtpote qui fide carens, vera semper fruebatur visione: nobis tamen Christus fundamentum est, sic nos docente Apostolo, 1. Cor: 3. Fundamentum, inquit, aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Nec propterea duo, sed vnum tantummodò ecclesiæ fundamentum; nam Petrus non nisi vicem occupat Christi: vnde & petræ nomen sortitus est, supra quam Christi ecclesiam fuiße fundatam, per multam nubem testium, & quidem fidelium, satis manifestum eße puto.

Super petram ædificata est ecclesia.

Fides non est petra supra q̄ ædificata est ecclesia.

Vnum fundamentum.

CAP: II.

Petrus pascit oues Christi.

Petro claues dantur.

AVdiuimus quonam pacto Petrus sit ecclesiæ fundamentum: Audiamus etiam eiusdem cæteras prærogatiuas potestatis. Soli Petro nominatim claues regni cœlestis commißæ sunt: Tibi (inquit) dabo claues regni cœlorum: Matt: 16. Dedit autem Ioan: vltimo, quando dictum est illi à Domino: Pasce oues meas. Altera verò illius prærogatiua non parui facienda, quæ Matt: 17. scribitur, in soluendo didrachmate, in quo Petrum præ cæteris Christus sibi parem adiunxit: quod profectò futuræ in Petro præeminentiæ indiciū fuit. Sexta Petri prærogatiua apud Lucam 22. cap: scribitur: vbi cōmemorata contentione inter Apostolos orta, mox Dominus ad Petrum conuersus dixerit: Simon, ecce sathanas expetiuit, vt cribraret vos sicut triticum: sed ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Quibus profectò verbis DOminus Petri præeminentiam & primatum ostendit singu-

larem

Petrus caput ecclesiæ.

larem. Septima, ex voce Angeli ad mulieres Mar: vlt: dignoscitur: Ite, (inquit) dicite discipulis eius, & Petro. Magnum id omninò fuit in Petro præcellentiæ argumentum. Octaua, quòd primus ipse Christi monumentum ingressus fuerit, quasi, imò verè primum locum post Christum in ecclesia accepturus. Nona, habetur Ioan: vltimo: Sequere me. vbi Petri quædam præ cæteris in sequela Christi præeminentia declaratur. Vltima, Quòd præ cæteris Petro nominatim, suarum ouium curam commiserit, idq; non sine magno, ac diligenti studio: Simon Ioannis, inquit, diligis me plus iis? respondit ei Petrus: Etiam domine, tu scis quia amo te. dicit igitur ei Iesus: Pasce agnos meos. Sicque ter totum ouile, agnos cum ouibus, Petri curæ commisit. Duplici verbo illic Christus vsus est, βόσκε, quod est pasce, eóque bis, & ποίμαινε, quod est rege, vel pasce. Hoc etiam verbo vsus est Dauid psalmo 2. Rege eos in virga ferrea. Et in Actis Apostolorum: Attendite vobis, inquit Paulus, & vniuerso gregi, in quo vos spiritus sanctus posuit Episcopos regere ecclesiam Dei. vbi pro verbo regere, hoc verbum ponitur ποιμαίνειν. Item, 1. Petri cap. 5. sic traduxit Hieronymus ad Euagrium: Presbyteros in vobis precor conpresbyter, & testis passionum Christi, regite ecclesiam Christi: regere autem præsidis, & superioris est. Vniuersam ergo ecclesiam Petro regendam Christus tradidit. Nisi quis dixerit pro solis illis, qui tunc nati fuerant, Christum obiisse mortem, quod falsissimum est. Non pro eis, inquit dominus Ioan: 17. tantùm rogo; sed & pro his, qui credituri sunt per verbum eorũ in me, vt omnes vnũ sint. Et vltima verba apud Matthæũ hæc sunt: Ecce vobiscum sum, vsque ad consũmationem seculi: quod profectò de successione fidelium intelligi debet, cũ quibus, virtute suæ maiestatis, vsque ad consummationẽ seculi, se adfuturum, clarissimè dominus repromisit. Porrò, vtrumq; verbum, & pascere & regere, ad summum Pontificem maximè spectat; sua enim interest, esurientes verbo pascere: duros verò, iustæ correctionis virga regere. Pasce agnos meos. &c. Quid, inquit Chrysostomus, homel. 87. in Ioannem, aliis omissis, duntaxat Petrum affatur? os erat Apostolorum, & princeps: propterea & Paulus eum præter alios visurus ascendit. Si amas me, fratrum curam suscipias. Et homel. 4. in 2. cap. actuũ Apost: Petrus omnium erat os: sed astabant illi vndecim testimonio suo comprobãtes ea, quæ ab illo dicebantur. Et ser: de præmijs sanctorum: Petrũ reliquis præfert inquit, dicens: Petre, amas me plus his? Et in Psalmo 44. Christus Apostolorum principem Petrum constituit: & ideo dixit, Simon, ecce sathanas expetiuit, vt cribraret &c. Bernardus in lib: 2. circa medium de consideratione ad Eugenium: Alij pastores, inquit, habent greges sibi assignatos, singuli singulos, ecclesiæ autem Romanæ Pontifici vniuersi greges sunt crediti, nõ modò oues, sed & pastores. proinde vnus ipse omnium pastor, qui locum Petri tenet. Et in epist: ad Mediolanenses epistola 131. Plenitudo, inquit, potestatis super vniuersas orbis ecclesias singulari prærogatiua Apostolicæ sedi donata est. pasce ergo oues meas, non has, vel illas; sed oẽs omninò, id est, loco mei esto præpositus, & caput fratrum. Gregorius 26. moralium sic loquitur: Petrus, authore deo, ecclesiæ principatum tenet. Hieronymus contra Iouinianum: Inter duodecim, ait, vnus eligitur, vt capite constituto schismatis tollatur occasio: electum vtiq; à Christo intelligit. Vnde & ibidem dissoluens quæstionem, cur non Ioannes electus est? quia, inquit, ætati delatum est, Petrus senior erat enim. Aduersus Ruffinum: Romana fides, inquit, Apostolico ore laudata, non recipit contra fidem vllas præstigias; etiam si angelus aliter nuntiet, quàm semel prædicatum est. Item: Romana ecclesia nullã hæresim fouit vnquam: sed semper immaculata permansit, & domino prouidente, ac beato Apostolo ferente opem, in futuro manebit. Bernardus in epist: ad Innocentium Papam: Oportet, inquit, ad vestrum apostolatum referri pericula quæq; & scandala in regno Dei, ea præsertim, quæ de

Ioannis 20. | Pasce oues meas. | Ioannis 17. | Matth. vltim | Papa pascit & regit. | Chrysosto. | Bernardus. | Gregorius. | Hieronymus. | Bernardus.

Petrus caput ecclesiæ.

fide contingunt. Dignum namq; arbitror ibi potissimùm resarciri damna fidei, vbi non possit fides sentire defectum: cui enim alteri sedi aliquando dictum est: Ego rogaui pro te Petre, vt non deficiat fides tua? Cyprianus. *Cyprianus ad Cornelium Papam, apertissime docet Petri cathedram, atq; ecclesiam esse principalem, vnde vnitas sacerdotalis est exorta: illamq; esse ecclesiam Romanorum, quorum fides est Apostolico ore laudata, ad quos non possit perfidia habere accessum. Et de simplicitate prælatorũ, ostendit, vt dixi, vnitatem ecclesiæ ab vnitate episcopatus Petri pendere. Ipsum ergo fatetur vnum caput, vnamq; originem esse; sed & vnam identidem omnibus communem esse matrem, ecclesiam videlicet, fœcunditatis successibus copiosam. Alibi etiam, vocat matricem ecclesiarum.* Hilarius. *Hilarius lib: 6. de Trin: Pro Petro pater rogatus est, ne fides eius in tentatione deficeret, quia iterata à se dilectionis in Deũ postulata professione, tentari se adhuc tanquam ambiguum, & incertum, tertia interrogatione congemuit. per id quoq; à Domino post tertiam tentationis purgationum infirmitatem, Pasce oues meas, ter meritus audire, qui in cunctorum Apostolorum silentio, Dei filium reuelauit, supereminentem beatæ fidei suæ confessione promeruit.* Ambrosius. *Ambrosius sermone quodam de pœnitentia Petri: Post lachrymas Petrus pastor assumptus est, & alios regendos accepit, qui priùs seipsum non rexit. Tertiò interrogatur: Simon, amas me? pasce oues meas. Quod quidem dictum, ad compensationẽ prioris profecit erroris. Qui enim Dominum tertiò negauerat, tertiò confitetur: & quoties culpam delinquendo contraxerat; toties gratiam diligendo conquirit.* Leo. *Leo sermone 3. de pontificiæ assumptionis suæ anniuersario, sic loquitur: De toto mundo vnus Petrus eligitur, qui & vniuersarum gentium vocationi, & omnibus Apostolis, cunctisq; ecclesiæ patribus præponatur: vt quamùis in populo Dei multi sacerdotes sint, multiq; pastores; omnes tamen regat Petrus, quos principaliter regit & CHristus.* Gregorius. *Gregorius in registro epist. 32. Cunctis, inquit, Euangelium scientibus liquet, quòd voce dominica, sancto, & omniũ Apostolorum Petro principi Apostolo totius ecclesiæ cura commissa est: ipsi quippe dicitur: Petre, amas me? pasce oues meas. Et Homel. 21. Magnæ actum esse pietatis dispensatione cognoscimus; vt is qui futurus erat pastor ecclesiæ, in sua culpa disceret, qualiter alijs misereri debuisset.* Anacletus. *Anacletus in epistola, quam scripsit omnibus ecclesiis, docet in maioribus causis ad sedem apostolicam appellari posse: Quoniam hoc Apostoli, inquit, statuerunt iussione Saluatoris; vt maiores causæ, & difficiliores, ad sedem referantur apostolicam.* Euaristus. *Euaristus Anacleti successor, in epistola quam scripsit ad fratres vniuersos Aphricæ regionis, & ponitur distinct: 22. cap. sacrosancta, in decretis, sic loquitur: Dilectio vestra, inquit, normam secuta prudentium, ad sedem apostolicam reddere maluit, quasi ad caput, quid deberet de rebus dubijs custodire potiùs, quàm vsurpare, & præsumere.* Alexander. *Alexander successor Euaristi in epistola decretali ad omnes patres orthodoxos, planè affirmat sanctæ Romanæ sedis apicem esse caput, cui summarum causarum dispensationes, & omnium ecclesiarum negotia ab ipso Domino sunt tradita.* Marcellus. *Marcellus quartus ante beatum Syluestrum, Antiochenis, & vniuersis in Dardania constitutis: Beatus Petrus caput est, inquit, totius ecclesiæ: huius sedes primitus apud vos fuit, quæ postea (iubente Domino) Romam translata est.* Cocilium calcedonense. *Concilium Calcedonense declarauit, ecclesiæ Romanæ pontificem, esse petram refugij, ad quam & cæteri Episcopi liberam habent potestatem appellandi: Cui soli ius est decernendi episcoporum infamiam, secundùm claues sibi à Deo datas. Cyprianus, & cæteri episcopi, quæ in synodis gesserunt, ad Romanum pontificem detulerunt. Sic Augustinus ad Papam Innocentium, Flauianus Constantinopolitanus episcopus, Leonem magnum appellauit.* Athanasius. *Athanasius suæ sedi restitutus est per Marcum Romanum pontificem: Chrysostomus verò per Innocentium: Hieronymus ad papam Damasum scribit:*

Petrus caput ecclesiæ.

Ambrosius super illud ad Gal:1. Post annos tres ascendi Ierosolymã videre Petrũ: Dignum, inquit, est vt cuperet videre Petrum, quia primus erat Apostolorum, cui delegauerat dominus curam Ecclesiarum: pasce oues meas. Augustinus In epistola ad Generosum, recensito ordine Episcoporũ Ramanorum vsq. ad sua tempora: In hoc ordine, inquit, successionis nullus Donatista reperitur Episcopus. In illũ ordinem Episcoporum, qui ducitur ab ipso Petro vsq. ad Anastasiũ, qui nunc in eadem cathedra sedet, etiã si quisquã traditor per ista tẽpora subrepsisset, nihil præiudicaretur ecclesiæ, cui dominus prouidens, ait de præpositis malis: Quæ dicunt facite, quæ aũt faciũt nolite facere. Et si quispiã dixerit, quòd August: dixerit, Petrũ vniuersalis ecclesiæ figurã gessisse: Respondeo, Augustinũ voluisse, quòd fides nunquam esset à sede Petri recessura: proinde acta Concilij Mileuitani, Romanæ sedis authoritate munienda esse curârunt. Et cap.1. lib:1. ad Bonifacium Papam, vbi dicit: Romanum Episcopum aliis Episcopis altiùs præsidere: quodq́ licet omnibus Episcopis communis sit specula pastoralis; tamen Romanus in ea præeminet celsiori fastigio. Et lib:1. aduersus Iulianum, adducens Innocentium Papam, ait: Cùm is etiam considet, etsi posterior tempore, prior tamen loco. Et lib:22. contra Faustum cap:70. Quid ergo incongruum, si petrus post hoc peccatum, factus est pastor ecclesiæ, sicut Moyses post percussum Ægyptium, factus est princeps synagogæ? Et quòd officiũ pastorale transmissum sit ad successores, ex lib: contra epistolam fundamenti cap: 4. clarè docet. Tenet, inquit, ab ipsa sede Petri Apostoli, cui pascendas oues suas, post resurrectionem dominus commendauit, vsq. ad præsentem Episcopatum, successio sacerdotum. Item in fine libri de vtilitate credendi, ait: Dubitamus nos eius ecclesiæ condere gremio, quæ vsq. ad confessionem generis humani ab Apostolica sede per successiones Episcoporum, frustra hæreticis circumlatrantibus, & partim plebis ipsius iudicio, partim cõciliorum grauitate, partim etiam miraculorum maiestate damnatis, columen authoritatis obtinuit. Ex his omnibus patet, ad mentem Augustini, imò ipsius veritatis, Romanum Episcopum Petri esse successorem, aliis orbis Episcopis prælatum, in dignitate, præeminentia, & authoritate, atq. cura pastorali. Sed ambigeret aliquis, si Petrus est totius ecclesiæ princeps, quare Augustinus ait in Psalm.108. circa principium, sic quædam dicuntur, quæ ad Apostolum Petrũ propriè pertinere videntur: non habent tamen illustrem intellectum, nisi referantur ad ecclesiam, cuius ille personam gerebat? Respondeo, quòd quæ Petro attribuuntur prærogatiuæ, primario sensu de Petro sunt intelligendæ; mystico verò de ecclesia, cuius personam gerebat; sicut & Iudas personam malorũ: Fiant dies eius pauci, & Episcopatum eius accipiat alter: Quæ omnia licet de Iuda propheta prænunciauerit; secundùm tamen mysticum intellectum de malorum multitudine intelligi possunt. Similiter Augustini verba intelligenda sunt, quæ in lib: de verbis domini Ser: 13. describuntur. Petrus à domino, inquit vocatus est, idq́ vt ea figura significaret ecclesiam. Quia enim Christus petra, Petrus populus Christianus, petra enĩ principale nomẽ est; ideo petrus à petra, nõ petra à petro: quomodo nõ à Christiano Christus, sed à Christo Christianus vocatur &c. In Psal: 86. Fundamenta eius in montibus sanctis: fundamentum fundamentorum Christum nominat; quia omnia portat, & sustinet, & à nullo sustinetur: sic enim loquitur Paulus ad Heb:1. Portans omnia verbo virtutis suæ. sed hæc non aduersantur his, quæ superiùs dicta sunt, quòd scilicet Petrus non sit ecclesiæ fundamentum; ista siquidem dicuntur de Christo per similitudinem ad caput animalis in corpore naturali, & ad fundamentum domus, vel templi materialis. Quamobrem, quemadmodum duplex sit influxus capitis in membra: vnus quidem intrinsecus, vtpote virtus motiua, & sensitiua à capite ad cætera membra decurrens: alius verò extrinsecus secundùm exteriorem quandam gubernationem, quatenus scilicet secundùm visum, aliosque sen-

Ambrosius. August:

Romanus Episco: omnib⁹ est prælatus.

Successio Episcoporum.

Quomodo Petrus gerebat personã eccle:

Fundamentũ fũdamẽtorũ.

Duplex influxus capitis.

Petrus caput ecclesiæ.

que sensus, qui in capite radicantur, homo ad exteriores actus dirigitur; sic etiam influxus capitis spiritualis ad membra ecclesiæ. Et primus quidem Christo tantùm competit, proprieq́ caput, & fundamentum appellatur; quia propria virtute, atque authoritate, secundùm omnem locum, tempus atq. statum, ecclesiam vegetat, gubernat, atq. sustentat. Item, ecclesia, quoad se totam, & quamlibet suam partem, immediatè super Christum fundatur; quantùm ad gratiam, & gloriam, quæ à Christo & creatur & conseruatur: homini autem competit secundus influxus, cuius gratia, Petrus ecclesiæ fundamentum, & quidem primum atq. præcipuum inter alia Apostolorum fundamenta nominatur. Murus ciuitatis, inquit Ioan: 21. Apoc: habens fundamenta duodecim. Et ad Ephes: 2. Superædificati super fundamenta Apostolorum & Prophetarum. Itaq́ quomodo Petrus sit fundamentum ecclesiæ, & pastor gregis dominici, dixi.

CAP: III.

Argumenta contraria.

1. Claues. Posset aliquis ex scripturis perperam intellectis, atque ex falso eorum sensu, quæ à sacris doctoribus dicta sunt, sic contra prædicta arguere: Claues datæ sunt ecclesiæ, non autem Petro: non ergo Petrus princeps est, atq. pastor totius ecclesiæ. Antecedens patet: ideo enim Petrus pastor omnium dicitur ecclesiarum; quia præcipua apud ipsum residet potestas ligandi atq. soluendi: Consequentia probatur: Quando Papa eligitur, aut secum affert claues, aut non: si affert: erat ergo Papa antequam eligeretur, si non affert, à quo accipit? Nunquid ab angelo de cœlo? Nonnè ab ecclesia? Item, quando Papa moritur, cui relinquit claues? aufert eas secum? si non aufert: cui relinquit, nisi ecclesiæ à qua accepit? Ecclesiæ ergo claues à Christo datæ sunt, cuius personam Petrus gerebat. Adde, quòd pollicitus est se daturum, nusquam tamen legimus eidem

2. Pasce. dedisse. Amplius, Ex verbo illo, pasce oues meas, vniuersalis minimè pastor ostendi potest: siquidem, quando aliquis vniuersalem accipit prouinciam regendi; tunc quidem vniuersis præficitur regendis. sed id Petro nō legimus fuisse cōcessum: ergo &c. non enim dictū est illi, pasce omnes oues meas. Adde, quòd per oues intellexerit Iudæos, quos regendos Petrus suscepit: Paulus verò gentiles: propterea ab Apostolo Paulo Iudæorum, seu circumcisionis Apostolus Petrus appellatur. Deniq. pascere, & præesse, siue primatū habere, ab inuicem multū dissentiunt: non ergo ex illo verbo, Pasce oues, apertè ostendi potest, omnium ouium curam à Christo fuisse Petro delegatam: præsertim cùm Romanus Pontifex, non possit per seipsum, vt Christi præceptum sonare videtur, omnes Christi oues pascere. Item, Iure diuino nullus Episcopus

3. Epis: & præs: alteri est prælatus: Papa igitur non est pastor pastorum. Consequentia nota est: antecedens patet ex epistola Hieronymi ad Euagrium. Apostolus perspicuè docet, in-

Hieronym. quit, eosdem esse Presbyteros quos Episcopos. Audi testimonium Pauli ad Phil: 1. Omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis, cum Episcopis, & Diaconis. Et in actis Apostolicis: Attēdite vobis, & vniuerso gregi, in quo vos spiritus sanctus posuit Episcopos, vt regeretis ecclesiam dei. Ac ne quis contentiosè, in vna ecclesia plures Episcopos fuisse contendat; audi & aliud testimonium, in quo manifestissimè comprobatur eundem esse Episcopum atq. Presbyterum. Huius rei gratia, inquit ad Titum 1. cap. reliqui te Cretæ; vt quæ deerant corrigeres, & constitueres Presbyteros per ciuitates, sicut & ego tibi mandaui: & multa similia dicit, ex quibus videtur, nullum inter Presbyterum & Episcopum esse discrimen. Adde verba Hieronymi, quæ

Petrus caput ecclesiæ.

mi, quæ posita sunt in epistola ad Titum: Sicut, inquit, presbyteri sciunt se ex ecclesiæ consuetudine ei, qui sibi præpositus fuerit, esse subiectos; ita Episcopi se, magis consuetudine, quàm dispensationis diuinæ veritate, presbyteris esse maiores, & in commune debere ecclesiam regere. Humana ergo consuetudine, non autem iure diuino Pontifex Romanus est princeps pastorum. Iterum: Nulla consuetudo contra Ius diuinum præceptiuum valet; sed potiùs corruptela vocanda est. C. Postrema de consuetudine. Si ergo præceptum diuinum est, omnes presbyteros esse æquales; consuetudo cuius meminit Hieronymus, corruptela dicenda est. Cùm enim consuetudo sit ius quoddam, non scriptum, quod à nullo homine, vel hominum multitudine statui potest; vim legis per consuetudinem nequit obtinere: vsus enim quantùmuis diuturnus, vim iuris non habet, nisi ex tacito populi consensu, qui aduersus Dei legem nihil valet: Irritum, inquit dominus Matth. 15. fecistis mandatum dei propter traditionem vestram. Ergo quod prius. Præterea, vnus Episcopus non potest ab altero iudicari: igitur Papa non potest suam in totam ecclesiam exercere potestatem. Consequentia patet, antecedens probatur authoritate beati Cypriani, quæ recitatur ab Augustino lib. 2. de baptismo c. 2. Nec enim quisquam nostrûm, Episcopum se esse Episcoporum constituit, aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem, Collegas suos adigit: quando habet omnis Episcopus pro licentia libertatis, & potestatis suæ arbitrium proprium, tanquam iudicari ab alio non possit: quomodo nec ipse potest alterum iudicare; sed expectamus vniuersi, iudicium domini nostri Iesu Christi, qui vnus est solus habens potestatem, & præponendi nos in ecclesiæ suæ gubernatione, & de actu nostro iudicandi. Omnes ergo Episcopi sunt æquales: nec vnus est altero superior: quippe, qui ab alio nequeat iudicari. Adhuc: Totius ecclesiæ pastor est princeps sacerdotum alioqui princeps minimè esset appellandus; sed Pontifex Romanus princeps sacerdotum censendus non est, vt habetur 99. d. in cap. primæ sedis, quod est Concilij Aphricani. Primæ sedis, inquit, Episcopus non appelletur princeps sacerdotum: aut aliquid huiusmodi; sed tantùm primæ sedis Episcopus: vniuersalis autem, nec etiam Romanus Pontifex appelletur. Petro igitur non est totius ecclesiæ regimē commissum. Item, ecclesiæ primatus ab ipsomet salutis authore excluditur, & nullo modo acceptatur: sic enim loquitur apud Matth: 20. cap. Quicunq. voluerit, inquit, inter vos primus esse, erit vester seruus. Vnde Chrysostomus: Velle, inquit, esse super omnes, vituperabile est: sed quæ à Christo ordinata sunt, non sunt vituperatione digna: Non ergo in Ecclesia est primatus præeminentiæ. Præterea, Petrus æqualis scribitur in Actis Apostolorum cæteris Apostolis: Vnde & confirmationem à Iacobo accepit: nullum insuper Apostolorū ipse ordinauit, nec vllus sub ipso fuit: quomodo ergo vicarius Petri princeps est omnium episcoporum? Item, Mathiam, nec ipse, nec omnes simul, ausi sunt in Apostolum ordinare; sed à Deo postulàrunt tantùm. Adde quòd Antiochiæ Petrus à Paulo reprehensus sit, epist: ad Gal: 2. In faciem, inquit, ei restiti, quia reprehensibilis erat. In quo patet, Romanum Pontificem, alterius correptioni subditum esse: Non ergo est omnium pastor & rector. Victor primus Romanus Pontifex, vt recitat historia ecclesiastica lib: 5. Asiæ Episcopos excommunicare volens, redargutus est ab Irenæo Lugdunensi Episcopo. Item ibidem, Anicetus quoq. cessit Polycarpo Smyrnæo Episcopo, nec eum cogere potuit in sua decreta. Iulius primus præterea, vt refert historia tripartita lib: 4. ne citra suam authoritatem consilium cogerent orientales Episcopi: & in cassum laborauit, cùm ab illis suis mandatis assensum non fuerit. Ergo quod prius. Iterum, Romanum Pontificem omnibus esse superiorem, humano decreto sancitum: non ergo immediatè à Deo est illi omnium ecclesiarum cura commissa. Antecedens patet, ex decreto Constantini quarti Græcorum Imperatoris, vt scribit Platina in Benedicto 2. Nec sic tamen obseruatum

Margin notes: 4. — Cyprianus. — Quod Episcopō nō iudicetur nisi à Christo. — 6. — 7. — Matth. 20. de filiis Zebedæi — 8. — Reprehēsio Petri. — Victor. — Anicetus. — 9.

Petrus caput ecclesiæ.

seruatum est Episcopis aliis. Adde, quòd Cyprianus & Augustinus aliiq; Africæ Episcopi, à Romano Pontifice confirmati non fuerint, tametsi in ecclesia Latina extiterint, nec eorum Concilia Romanus Pontifex impediuit. Eodem modo, quando Alexandrum Antiochænum, Ierosolymitanum, & alios Ægypti, Arabiæ, Syriæ, Asiæ, totiusq; orientis Episcopos Papa Romanus constituit: nec tamen hæretici dicti sunt. Non ergo Pontifex Romanus est omnium pastor ecclesiarum; quandoquidem regnum Christi non sit Romam coactum, cuius sunt omnes fines terræ. Ex his ergo patet quomodo Episcopus sedis Romanæ, non sit pastor totius ecclesiæ.

CAP. IIII.

Soluuntur Argumenta.

1. AD primum, negatur antecedens; non enim ecclesiæ, sed Petro dictum est à domino: Tibi dabo claues regni cœlorum; vocantur autem claues ecclesiæ propter vnionem membrorum in vno corpore: multi enim sumus vnum Corpus in Christo, ait Paulus ad Rom: 12. Ideo quæ membris data sunt, rectè ipsi corpori data esse dicuntur. Amplius, quia teste Hieronymo, in Episcopis, & Presbyteris claues ecclesiæ datæ sunt, quæ potiores partes ecclesiæ sunt. Tertiò quia potestas, quæ in vno aut pluribus alicuius communitatis perpetuari non potest, sed per successionem tantùm, communitatis potestas nominari solet: tametsi quibusdam, & non omnibus de communitate conueniat. vnde rectè dicitur dignitas regalis data populo Iudæorum, quàmuis in sola tribu Iuda, & in illa, solùm in domo Dauid. Quia etiam ad bonum, & vtilitatem totius ecclesiæ, Petro & successori eius datæ sunt claues: sicut de sua potestate loquitur Paulus ad Cor: 2. cap: 13. Secũdùm potestatem inquit, quam dedit mihi dominus ad ædificationem, & non ad destructionem. Deniq; quia per eas clauditur, & aperitur ecclesia: atque in ipsis operatur fides ecclesiæ. Et cũ dicis, aut papa qui eligitur &c. Dico, claues immediatè dari à Christo diuinitus ipsi ordinato, per ministerium Episcopi ordinantis: per quod, sicut accipit ordinatus consecrandi potestatem; ita etiam & potestatem dimittendi, vel retinendi peccata. Et cùm iterum dicis, promisit, sed non dedit: falsum est; non enim est in Christo, est & non 2. Cor: 1. Sed tam firma est illius promissio, quàm certa donatio: Dedit autem Petro claues, quando illi dixit: Pasce oues meas; sic enim toti ecclesiæ præpositum constituit. hanc autem authoritatem habebat vbicunq; locorum esset; sed Romæ postremò locauit. Testis est Hieronymus de viris illustribus, 25. annis cathedrã sacerdotalem tenuisse: & post eius dormitionẽ, ad successores potestatem illius trãsisse: eandem sedem regentes, quam Petrus suo martyrio decorauit, quæ quidem nõ est illi loco ita necessariò alligata, quatenus est hæc terrena particularis ciuitas: quin ex causa, transferri possit ad alium; vt fecerũt sibi succedentes pontifices, annis circiter septuaginta, in Auinione sedentes: semper tamen Romanus pontifex vocatur, totius ecclesiæ pastor, & Episcopus animarum nostrarum. Ad 2. Nec etiam Christus dixit, pasce quasdam oues meas. Ideo indefinitè dictum, rectè intelligi potest vniuersaliter, vt cùm dicitur: Diliges proximum, non additur, omnem; sed tamen intelligitur. Quòd autem vnum sit ouile dominicum, & vnus pastor, Ioan: 10. dominus ostendit: Et fiet, inquit, vnum ouile, & vnus pastor: gentiles ergo sub nomine suarum ouium continentur, quas voluit colligi in vno ouili, cui præfecit Petrũ, dicens: Pasce oues meas. Quod igitur à Paulo dicitur ad Gal: 2. Petro creditum apostolatum circumcisionis, non excludit, quin sit Apostolus gentium; alioqui dominus ei non præcepisset, vt ad Cornelium se conferret: Actuum 10. sed quòd priùs, ac specialiùs,

Claues ecclesiæ.

Dãtur à Christo.

Quando dedit claues.

Cathedra Petri.

Auinione.

2.

Petrus minister circũcisionis.

Petrus caput eccle:

cialiùs, ad Iudæorum conuersionem perficiendam missus fuerit. Non sum missus, inquit dominus Matth: 15. nisi ad oues perditas Israël: ideoq; ab Apostolo 14. Rom: circumcisionis minister appellatur: ad confirmandas promissiones patrum: qui tamen, iuxta Isaiam cap: 49. datus est in lucem gentium. De Paulo non legitur, quòd alicubi sederit, aut sacerdotalem Cathedram rexerit: quemadmodum Petrus Antiochiæ primùm, deinde Romæ sedit: ne scilicet præiudicaretur vnitati, quam dominus demonstrauit, teste Cypriano, dum Petro ecclesiam commisit. Ad aliam confirmationē, Romanus Pontifex pascit omnes oues, etsi non suæ ipsius personæ, authoritatis tamē præsentia. vnde eo ipso quòd oues creditæ sunt Petro, potestatem accepit educendi, & reducendi, morbidas à sanis separandi, luposq; arcendi. Illo ergo verbo: pasce oues meas, primatus Romani Pontificis rectissimè exprimitur. Et sic soluitur alia confirmatio, quæ est circa verbum pascere & regere. Ad 3. dico, ex verbis Hieronymi nō concludi, nullum Episcopum iure diuino, alteri esse prælatum; loquitur enim de potestate ordinis, non iurisdictionis, volens sacerdotem ordine maiorem esse Diacono: quod probat in fine allegatæ epistolæ; quia ex Diacono prouehitur ad sacerdotium. Eodem ergo argumento probatur Episcopus esse maior simplici sacerdote; quia videlicet è sacerdote ordinatur Episcopus. Nec ea ordinatio, post tempora Hieronymi nata est, sed antea fuit: quam & Dionysius in lib: ecclesiasticæ hierarchiæ scribit. Item, quòd loquatur de potestate super corpus Christi verum, in qua omnes sacerdotes & Episcopi simpliciter æquales sunt; constat ex epistolæ principio, vbi ait, quòd ad preces eorum corpus sanguisq; Christi conficitur: deinde addit, postea vnum electum, qui cæteris præponeretur, in schismatis remediū, rationabilē Christi ordinationem ostendit: vnde primo lib: aduersus Iouinianum: Petrus, inquit, à Christo, Apostolis caput constituitur, vt schismatis occasio tolleretur. Non ergo in potestate ordinis æquales facit, presbyterum & Episcopum: dum Episcopo & non presbytero ordinationem concedit, dicens: Quid enim facit Episcopus, quod non presbyter, excepta ordinatione? Et in dialogo, aduersus Luciferianos: Ecclesiæ, inquit, salus in summi sacerdotis dignitate pendet: cui, si nō exors quædam, & ab omnibus eminens detur potestas; tot in ecclesiis efficerentur schismata, quot sacerdotes. Ad testimonia scripturarum: In principio ecclesiæ, nomen Episcopi commune erat omnibus presbyteris: cùm autem omnis Episcopus sit presbyter; mirum non est, si Petrus Apostolus se compresbyterum vel consacerdotem vocauerit. Et cùm dicit Hieronymus: Vbicunque fuerit Episcopus, eiusdem meriti, eiusdem est & sacerdotij; intendit quemlibet Episcopum in sua ciuitate omnia posse facere, quæ ad Episcopalem ordinem pertinent. Non autem loquitur de potestate regiminis, administrationis, vel iurisdictionis; nam sic ipse loquitur ibidem. Cæterùm, inquit, omnes apostolorum successores sunt: Apostolos autem vni subdidit: & successores Apostolorū, successoribus Petri. Ex his ergo patet responsio ad vltimam confirmationem; vtraq. enim ordinatio, diuina est: & quòd mutua charitate, sibi mutuò inseruiant Christiani: & quòd quidam aliis præpositi sint, cum potestate malos coërcendi, bonos verò tuendi. Prior autem veluti legislatoris Christi principalis intentio, diuinæ ab Hieronymo dispensationis veritas appellatur, iuxta illud Matth: 11. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Altera verò secundaria legislatoris intentio: non quidem per se bona, aut per se expetenda; sed propter schisma tollendū, aut impediendum necessaria. eodem quoque iure, ante peccatum omnia erant communia: post peccatum verò ab illa vnitate recessum est, etiam diuina ordinatione, propter hominum malitiam. Stante igitur inter Apostolos vinculo charitatis fraternæ, non opus erat Præposito, secunda ordinatione vti: tametsi princeps, & caput esset cæterorum; sed malitia hominum postea irrumpente, atq. inualescente, ecclesiæ prælatus secundam exercuit ordinationem,

Petrus pascit omnes oues.

3.

Episcopi & sacerdotis discrimen.

Nomen Episcopi cōmune

Duplex ordinatio diuina.

Petrus ca: ecclesiæ. vt vnitatem ecclesiæ, quoàd fieri potest, conseruaret atq. tueretur. Cœpit ergo fieri

4. executio potentiæ & superioritatis, dicit Hieronymus, ex ecclesiæ consuetudine; vt vnus alteri præesset. Ad 4. Aliqua diuina ordinatio, est interdum ius concedens, non imperans: vnde liberum est vti, vel non vti 1. Corin: 9. Dominus ordinauit eis, qui euangelium annuntiant, de euangelio viuere. Hæc domini ordinatio præceptum non est: aliàs contra præceptum Paulus fecißet, gratis prædicans Euangelium apud Co-

Ius concedēs. rinthios. Simile est in multis, ius præeminentiæ & principatus, diuinitus concessi: quo superior vti non tenetur omnibus modis, quibus potest erga subiectos; vt quamuis se iure poßit defendere, inclinet in partem mitiorem, nisi in quantum Dei honor, & subditorum vtilitas postulat. Eodem iure potest superior alteri vices suas committere: nec potestate concessa, in omnes semper vti tenetur. Non ergo Petrus, aut quilibet loco Petri, iure diuino omnibus superior peccauit, primatum suum in omnes

Canones. non exercendo. Patrum canones in Concilio Nicæno decreuerunt, quòd vnicuique

Nicænum. Episcopo grauato liberè liceat appellare Romanam sedem. Item, vt Romano Episcopo inconsulto, non destituatur Episcopus. Quæ res obseruata est in Concilio Aphri-

Mileuitanum. cano contra Pelagium, & in Concilio Mileuitano, contra eundem: vt ex epist: Aug:

Calcedonēse. ad Innocentium, & Innocentij ad patres Concilij, constat. Item in Concilio Calcedonensi, sub Leone primo, & similibus. Extat epistola Leonis 54. ad Anastasium Episcopū Thessalonicensem. Quoniam, inquit, sicut præcessores mei præcessoribus tuis, ita etiam ego dilectioni tuæ, priorum secutus exemplum, vices mei moderaminis delegaui; vt curam, quam vniuersis ecclesiis principaliter ex diuina ordinatione debemus, imi-

Leonis episto: tator nostræ mansuetudinis adiuuares, & longinquis ab Apostolica sede prouinciis, præsentiam quodam modo nostræ visitationis impenderes. Et post multa ait: Nec poterit vnitatis nostræ firma esse compago: nisi nos ad inseparabilem soliditatem, vinculum charitatis astrinxerit: ex quibus patet responsio ad argumentum. Ad 5. Ne-

5. gatur antecedens, & ad probationem dico, non eam fuisse mentem Cypriani, sicut pa-

Cyprian9 eluditur. tet attentè consideranti epistolam 4. lib: primi ipsius Cypriani ad Papam Cornelium: vbi scribit de Basilide, in cuius locum ordinatus est Sabinus. Item, ea quæ narrat de priuato quodam, quem scribit ob multa & grauia delicta nonaginta Episcoporum sententia, condemnatum: cui & ipse Cyprianus in concilio audientiam denegauit. Item Cyprianus, Iouinus, & Maximus, & Fœlix, ob nefanda sacrificia, & crimina in se probata, sententia, inquit, nouem collegarum nostrorum condemnati, & iterato quoq. à pluribus nobis anno priore in Concilio. hinc patere arbitror, Episcopos ab Episcopis fuisse iudicatos, & damnatos. Non igitur voluit Cyprianus nullo

In re dubia diuino iudicio relinquendum. casu, Episcopum ab Episcopo posse iudicari: alioqui omnium veterum Conciliorum facta rescinderet; sed intendit in re ambigua, & obscura, ex scripturis & regulis Patrum, nondum ad plenum declarata ante plenariam determinationem, Episcopū diuino iudicio relinquendum. Neq. à diuersum sentientibus à Communione separandum. Sic etiam docet Augustinus 3. de baptismo, cap: 3. vbi quasi exponens verba Cypriani sic loquitur: Opinor, inquit, in iis quæstionibus, quæ nondum eliquatißima perfectione discussæ sunt; nouerat enim quanta sacramenti profunditate, tunc omnis ecclesia varia disputatione versabat: liberumq; faciebat quærendi arbitrium; vt examinata veritas panderetur. Similiter loquitur in epistola ad Vincentium Donatistam, & lib: 6. de baptismo cap: 7. Ex quibus omnibus patet, quæ fuerit mens beati

6 Cypriani. Ad 6. Primæ sedis Episcopus dicitur non Romanus solùm, sed primas

Qui Archiepiscopi primates vocari debent. Qui et Patriarchæ. quilibet, vel patriarcha. Vnde in capite præcedenti eadem dist: dicitur: Nulli archiepiscopi primates vocentur, nisi illi qui primas sedes tenent, quarum Episcopi, Apostoli, eorumq; successores, regulariter patriarchas, vel primates esse constituerunt: nisi aliqua gens deinceps ad fidem conuertatur: cui necesse sit præ multitudine pri-

matem

Petrus caput ecclesiæ.

matem constitui. Itaq; textus non loquitur peculiariter de sede Romana; sed in genere de sede Patriarchali, Clausula verò, Vniuersalis autem, & cætera, non est Concilij Aphricani, cuius Canon sextus ponitur dicto capitulo; sed est ipsius Gratiani, quam probat duobus capitulis sequentibus: quibus non probatur, quin aliquo vero sensu Episcopus sedis apostolicæ dici posit vniuersalis. Ad 7. Ex illis scripturarum testimoniis, humilitas commendatur, & fraternæ charitatis affectus: non aufert tamen dignitatis primatum, à Christo, suo Apostolo Petro delegatum; non enim dixit dominus: nullus inter vos erit princeps, aut nullus erit maior, siue superior; sed dedit modum, & formã principatus inter christianos, inter quos princeps non tam sibi, quàm aliis principatum gerit: atq. ne parum facerent verba, sui dedit exemplum, qui inter discipulos, serui & non domini officio fungebatur. Ad 8. Omnis penè actuum Apostolorum historia, Petro defert primatus honorem, atq. dignitatis præeminentiam: In electione Mathiæ, primus surgit in medio: accepto spiritu sancto ipso die pentecostes, ipse solus ad populum habuit concionem: claudum in nomine Iesu sanat: ad tanti miraculi nouitatem stupenti populo satisfacit: principibus cõstanter loquitur: terribilem in Ananiam sententiam & Saphiram profert: illius vmbra ægros sanabat: ipsi dicitur, occide & manduca: ad Cornelium centurionem gentilem mittitur: Ecclesia sine intermißione orante pro eo, de manu Herodis liberatur: quæstione mota de lege, primus verbum facit: in cuius sententiam, Iacobus & cæteri Apostoli ac seniores iuerunt. Nec video quam aliam confirmationem sui sermonis à Iacobo Petrus acceperit. Nullum autem Apostolorum à Petro ordinatum, qualiscunq. sit, eius non meminit actuum historia. Ex his ergo patet in omnibus Petri præeminentia, atque primatus, quo cæteris superior demonstratur apostolis. Ad reprehensionem Petri: Dico rationem illam nihil aliud concludere, quàm non peccantem peccante, cæteris paribus, eße meliorem: & eum qui peccat poße redargui, vel clam, vel palàm, pro facti qualitate: nihil autem concludit de prælationis primatu. Non ausus eßet, inquit Hieronymus in suo commentario, Petrum Apostolorum maximum ita reprehendere, nisi ipsi Petro placuißet; vt hi qui crediderant ex gentibus, seruarentur. Ad confirmationem, illa non ostendunt Romanum Pontificem non habere principatum in totius orbis Episcopos, sed è contrario: vt recitat historia allegata lib: 5. cap. 22 Ob quam causam, inquit, conuentus Episcoporum, & Concilia per singulas prouincias, & ecclesiasticum dogma confirmant, ne liceat aliquando, nisi in die dominico pascha dominicum celebrare. Ad 9. constat ex prædictis, regulas ecclesiasticas longè ante Benedictum secundum, vel Constantinum Imperatorem quartum, Concilia non debere celebrari, aut Episcopum deponi, non consulto Romano Pontifice. Ex quo apparet, sanctione Constantini quarti non primitus Romanum Pontificem omnibus fuiße prælatum; sed Platina dicit Imperatorem conceßiße, vt Pontifex legitimè Pontificatum administraret, non prærequisito Imperatoris, aut Hexarchi Italiæ consensu. Id enim ratum erat in creando Pontifice, quod princeps confirmâßet, vel qui eius vices in Italia gerebat, inquit Platina. Per hanc autem imperialem constitutionem, non est Episcopus vrbis Romæ aliis Prælatus; sed modus electionis reductus est ad libertatem, vt electus, habeatur pro vero Pontifice, absq. alicuius principis authoritate. Ad confirm: patet ex dictis responsio: nam & Cypriani, & Augustini epistolæ plures sunt ad Pontificem, quibus illius authoritatem summopere flagitabant, sicut dictum est. eodem modo alia solui poßint. Patet ergo quomodo Vicarius Petri sit totius ecclesiæ pastor.

7. Modus principatus inter Christianos.

8.

Primatus Petri ex scripturis probatur.

Petrus à Paulo reprehenditur.

Paschæ celebratio.

9.

Platina de primatu.

CAP. V.

Alia Argumenta.

Petrus caput ecclesiæ.

VT clarißimè pateat, quàm vera sit Romanæ sedis authoritas; nonnulla alia aduersariorum argumenta addere libuit, ex quorum solutionibus tantæ rei veritas magis magisq; omnibus innotescat. Arguunt autem
1. ex Hieronymi authoritate hoc modo: Scribit Hieronymus de illustribus viris, Acatium Episcopum Cæsariensem, discipulum Eusebij Pamphilij, imperante Constantio, Liberium Papam deposuiße, & Fœlicem constituiße. Item, Ioannem Chrysostomum, non à Romano Pontifice, sed à Theophilo Alexandrino fuiße depositum. Epiphanium præterea Cypri Episcopum, minorem Ioanne Ierosolymitano Episcopo, eundem excommunicâße. Non ergo est verum, inconsulto
2. Romano Pontifice, Episcopum quempiam deponi non poße: aut ipsum eße omnibus superiorem. Item, Vicarius Petri non potest vocari vniuersalis Episcopus: non est ergo totius ecclesiæ præfectus: Antecedens patet ex epistola 32. lib: 4. beati Gregorij: Cura, inquit, totius ecclesiæ Petro committitur: & tamen vniuersalis Episcopus non
3. vocatur. Consequentia per se nota est. Amplius, si Papa iure diuino omnium prælatus est, qualiscunq. extiterit, nullo pacto est deponendus, sed tolerandus vsque ad
4. mortem: falsa sunt ergo decreta, quæ statuũt Papam pro hæresi deponendum. Præterea, Concilium Constantiense determinauit Concilium eße supra Papam: sicut & huius determinationis vsum ibidem seruauit, deponendo & statuendo Papam. Item,
5. Episcopi dicuntur Apostolorũ succeßores: ergo sicut Petro succedit Romanus Episcopus; ita cæteris Apostolis Episcopi cæteri. Quare, si Romanus Pontifex præcepto Dei est Vicarius generalis in tota ecclesia; sequitur ineuitabiliter, peccaße eos, qui sub eo non extiterunt: hæc & similia dici poßunt. Respondeo ad primũ, non eße mirandum per vim ab hæretico Imperatore deponi catholicum Episcopum. Hieronymi verba sunt in lib: de viris Illustribus: In tantum autem sub Constantio Imperatore

Gregorius. Soluuntur Argumenta.

1. claruit Acatius, vt in Liberij locum Romæ Fœlicem Arianum Episcopum constitueret. Argumentum ergo nullius est momenti: Et per idem responsum est argumento de depositione Chrysostomi, quæ iniusta fuit, & contra canones, pro qua, Innocentius excommunicauit Arcadium Imperatorem. De excommunicatione Ioannis Ierosolimytani, nescio vnde colligi seu haberi poßit; ideo tanquàm falsum abijcimus.
2. Ad 2. aliquem vocari poße vniuersalem Episcopum, qui omnium sit Patriarcha, per exclusionẽ Episcopalis dignitatis ab aliis omnibus, sic vt alij commißarij tantùm existerent, negat Gregorius omninò; id enim & sequentia ipsius verba manifestant: Vniuersa, inquit, ecclesia, quod absit, à statu corruit, quando is, qui appellatur vniuersalis, cadit. Sensus est, si vnus tantùm sit vniuersorum Episcopus, si is in hæresim incideret; nullus profectò in ecclesia remaneret Episcopus; hæreticus enim sua iurisdictione priuatur, etiamsi characteris dignitatem retineat: & consequenter legati atque vicarij eiusdem. Fatetur autem Gregorius lib: 4. Registri epist: 32. Petro Apo-
3. stolorum principi, totius ecclesiæ curam à domino fuiße commißam. Ad 3. Consequentia nihil valet; siquidem quod alicui iure diuino conuenit, aliquando eidem iure diuino non competit: non enim iuris diuini regulæ mathematicæ sunt; sed applicantur pro loco, tempore, causa, atq. persona: & hæreticus ipso iure diuino ecclesiastica administratione priuatur, quo iubentur Christiani eum vitare: cùm tamen
4. suis prælatis etiam discolis iubeantur subeße. Ad 4. Decretum Concilij Constantiensis tale fuit seßione quarta: Hæc sancta Synodus Constantiensis generale Concilium faciens pro extirpatione præsentis schismatis, & vnione ac reformatione ecclesiæ, in capite, & in membris facienda, declarat, quòd ipsa in spiritu sancto congregata, generale Concilium faciens, ecclesiam catholicam militantem repræsentans, potestatem à Christo immediatè habet: cui quilibet cuiuscunq. status, vel dignitatis, etiamsi papalis existat, obedire tenetur, in his quæ pertinent ad extirpationem di-

Gregorii epistola. Decretum cõcilii Constantiensis.

Cti schisma-

Petrus ca: ecclesiæ.

cti schismatis. Non loquitur ergo vniuersaliter de qualibet synodo vniuersali; sed de illa singulariter, cuius tempore non erat in ecclesia vnus pastor, sed tres diuersi pro Romanis pontificibus habebantur. Præterea, ipsum Concilium non erat plenarium & vniuersale, cùm solùm essent illi, qui obediebant Ioanni xxiij. duabus alijs partibus nondum præsentibus, neq. consentientibus. vnde sessione 14. Dominus Angelus Coreacius, qui dicebatur Gregorius 12. misit sessionē papatus, saluo quòd eius nomine de nouo fieret patrum conuocatio, & ipsi Concilio traderetur eius nomine authoritas. Et sessione vigesima, illi qui adhærebant Petro de Luna, qui dicebatur Benedictus 13. vniuerunt se alijs duabus partibus, saluo, quòd eorum authoritate fieret noua solennis Concilij conuocatio: & tunc primū fuit perfectū, & plenariū concilium. Itē: Authoritati illius primæ congregationis apertissimè contradixerunt aliæ duæ partes, quarum contradictio fuit acceptata, vt patet euidenter ex gestis Concilii eiusdē.

Tres diuersi Pontifices.

Ad 5. Dicimus, Decretum planè testari, Petrum Apostolorum fuisse principem, quippe quem primum à Christo ligandi soluendiq; asserit authoritatem accepisse. Deinde de successione Apostolorum sic habetur: Ipsis, hoc est, Apostolis decedentibus, in loco eorum successerunt Episcopi. Nec dixit, in locis eorum, ita vt cuilibet Apostolorum quispiam succederet Episcopus; sed in loco eorum, hoc est, iuxta mentem Decreti, quòd Apostoli sub Petro typum gesserunt Episcoporum, quemadmodū & paulò pòst asserit, lxxij. discipulorum typum presbyterorum, vt iam in ecclesia Romanus pontifex, Petrum omnium principem referat, qui & vices Christi gessit: post ipsum episcopi cæteros repræsentent Apostolos: tertio verò loco presbyteri septuaginta duos discipulos exprimant, hoc planè decretum sentit. Stat ergo Romanum pontificem, solum Petri successorem, quia verè successit in sedem Petri, nedum eū refert. Cæteri verò Episcopi cæterorū Apostolorum sunt; propterea quòd ipsos referant; non quòd in eorum sedes successerint. Quis enim hodie vel Ioannis, vel Andreæ, vel Iacobi, vel alicuius cæterorum, occupat sedem? Ad confirmationem dico, non sequi ineuitabiliter peccare, aut hæreticos esse, qui primatum Petri non agnoscunt; modò constet id eos pertinaci, atq; iniquo animo non fecisse; potest enim vel simplicitas eos excusare; modò velint Romanæ ecclesiæ fidē seruare, vel, quòd Romanus pontifex obedientiam ab eis non exegerit. Patet ergo quomodo Romanus pontifex, sit omnium pater ecclesiarum. Cæterùm, postquàm vnum esse craterem, vnūq; caput eiusdem, clarum sit; operæpretium me facturum puto, si locum, in quo huiusmodi crater inueniatur, diligenter inuestigauero. Irenæus. Agnitio vera, inquit, est Apostolorum doctrina, & antiquus ecclesiæ status in vniuerso mundo, secundùm successiones Episcoporū, quibus illi eam, quæ in vnoquoq; loco est, ecclesiam tradiderunt, quæ peruenit vsq; ad nos custodita. Et lib: 4. cap: 43. Iis tantùm Episcopis obedire iubet, qui successionem habent ab Apostolis, qui cum successione Episcopatus charisma veritatis certum acceperunt, reliquos verò qui absistunt à principali successione, quocunq. loco colligantur suspectos vult haberi. Idem sentit Tertulianus de præscriptionibus hæreticorum: Ecclesiarū, inquit, origines pendent per successionem ab initio decurrentem; vt primus ille episcopus, aliquem ex Apostolis, seu apostolicis viris habuerit antecessorem. His similia dicuntur ab Origene in proœmio 1. lib. periarchon: Cùm, inquit, multi sint, qui se putent sentire quæ Christi sunt, & nonnulli eorum diuersa à prioribus sentiant, seruetur verò ecclesiastica prædicatio, per successionis ordinem ab Apostolis tradita, & vsq. ad præsens in ecclesia permanens: Illa sola credenda est veritas, quæ in nullo ab ecclesiastica discordat traditione. Cyprianus lib. epist: epist: 9. exponens illud Ioan: 6. Ad quem ibimus? verba vitæ habes: Loquitur, inquit, ibi Petrus, super quem ædificanda erat ecclesia DEI, docens, etsi contumax & superba audire nolentium multitudo discedat, quòd eccle-

5.

Episcopi successores apostolorum.

Excusātur qui non agnoscūt Romanū Pontificem.

Lib: 4. cap: 43.

Vbi sit vera ecclesia.

Irenæus.

Tertulianus.

Origenes.

Cyprianus.

ecclesiæ.
Ibi ecclesia vbi legitima Episcoporũ succesio.

sia tamen Christianorum non recedit. Ad extremum scire debes, Episcopum in ecclesia esse, & ecclesiam in Episcopo: & si qui cum Episcopo non sint, in ecclesia non esse: & frustra sibi blandiri eos, qui pacem cum sacerdotibus non habentes, obrepunt, cùm ecclesia quæ catholica vna est, scissa non sit neq. diuisa; sed sit vtique connexa, & cohærentium sibi inuicem sacerdotum glutino copulata. Ac rursus ad Magnum scribens lib: 1. epist: 6. Ecclesia, inquit, vna est, quæ vna intus esse, & foris non potest esse. Si enim apud Nouatianum est, apud Cornelium non fuit; si verò apud Cornelium fuit, qui Episcopo Fabiano legitima ordinatione successit, Nouatianus in ecclesia non est. Ecclesia ergo vera est, vbi est legitima Romanorum pontificum successio. Eiusdem est sententiæ Hieronymus scribens ad Damasum Papam: Facessat, inquit, inuidia, Romani culminis recedat ambitio: cum successore piscatoris, & discipulo crucis loquor. Ego nullum primum, nisi Christum sequens, beatitudini tuæ, id est, cathedræ Petri communione consocior: super illam petram ædificatam ecclesiam scio: quicunq. extra hanc domum agnum comederit, profanus est: Si quis in Arca non fuerit, Gen: 7. peribit, regnante diluuio. Ac paulò pòst: Non noui, inquit, Vitalem, Miletium respuo, ignoro Paulinum: quicunq. tecum non colligit, dispergit: qui Christi non est, Antichristi est. Quicunq. igitur authore Hieronymo est extra ecclesiam Romanam, Antichristus censeri debet. Augustinus contra epistolam Manichæi cap: 4. Multa sunt, ait, quæ me in ecclesiæ gremio iustissimè tenent: inprimis consensio populorum: deinde authoritas miraculis inchoata, spe nutrita, charitate aucta, vetustate firmata: tertiò, ab ipsa sede apostoli Petri, cui pascendas oues suas Dominus post resurrectionem suam commendauit, vsque ad præsentem Episcopatum, sacerdotum successio: postremò ipsum catholicæ nomen, quod nõ sine causa inter multas hæreses sic ista sola ecclesia obtinuit; vt cùm omnes hæretici se catholicos dici velint, quærenti tamen peregrino alicui, vbi ad catholicam conueniatur; nullus hæreticorum vel basilicam suam, vel domum audeat ostendere. Et in Psal: contra partem Donati in principio Tomi 7. Numerate, inquit, sacerdotes vel ab ipsa Petri sede, & in ordine illo patrum, quis cui successit, videte: ipsa est petra, quam non vincunt superbæ inferorum portæ. Idem facit in epistola ad Generosum 165. sicut antea citauimus. Et lib: 2. contra Donatistas: Petro, inquit, primò cathedra Episcopalis est collata; in qua sedit omniũ Apostolorum caput Petrus; inde Cephas appellatus est, in quo vno cathedræ vnitas ab omnibus seruaretur: vt iam schismaticus esset, qui contra singularem cathedram, alteram collocaret. Ergo in cathedra vnica, quæ est prima, sedet prior Petrus, cui successit Linus. ac enumeratis pontificibus Romanis, vsq. ad Syricium ait: Vestræ, inquit, cathedræ vos originem reddite, qui vobis vultis sanctam ecclesiam vendicare. Simili enumeratione pontificum vsus est Irenæus lib: 3. cap: 3. Et postea subdit: Hac ordinatione, inquit, Episcoporumq; successione, traditio, præconiumq; veritatis peruenit ab Apostolis, vsq. ad nos. Et hæc est ostensio plenissima, demonstrans vnam eandemq; fidem esse, quæ in ecclesia ab Apostolis vsq. nunc est conseruata, & tradita. Itaq. ibi est ecclesia Christi vera, vbi non solùm inuenitur quædam vnitas pacis, in eorum mentibus, qui inuicem conueniunt; verùmetiam origo Episcopatus, secundùm successionis seriem ab apostolica sede deducta. Est autem huiusmodi ab Apostolica ecclesia successio, & deriuatio accipienda non solùm secundùm eandem fidem, easdemq; canonicas scripturas; verùmetiam secundùm legitimam Episcoporum seriem à sede apostolica descendentium. Quamobrem rectè dictum est à Cypriano in tractatu de singularitate clericorum, eos esse schismaticos censendos, qui se præpositos constituunt sine vlla ordinationis lege, quiq; nemine Episcopatum dante, Episcopi sibi nomen assumunt. Neq. enim sine causa tanta fuit semper Romanæ ecclesiæ authoritas; in qua, vt scribit Augustinus

Hieronymus.
Qui extra ecclesiam, est antichristus.
Augustinus
Quæ tenebant Augustinũ in ecclesia.
In Chatedra Petri nullus hæreticus.
Irenæus.
Succesio Apostolica.

bit Augustinus epist: 162. Apostolicæ cathedræ semper viguit principatus. Nam cùm aliæ omnes ecclesiæ, quibus Apostoli præfuerunt, à fide defecerint; sola hæc sancta & apostolica, mater omnium ecclesiarum, Christi ecclesia, per omnipotentis Dei gratiam à tramite apostolicæ prædicationis nunquam errâsse, nec hæreticis nouitatibus deprauanda succubuisse probatur: sed quam ab exordio fidei Christianæ normam ab ipsis Apostolis accepit; in ea semper illibata permansit. Defecit Ierosolymitana ecclesia, cui præfuit Iacobus: Achaia, vbi Andreas: Asia, cui præfuit Ioannes: India, in qua Thomas principatum tenuit: Persis, vbi Iudas: Æthyopia, vbi Matthæus sacerdotium gerebant: Phrygia, quam regebat Philippus: Græcia, cui præerat Paulus. Sola fuit, & est ecclesia Romana, ad quam, authore Cypriano lib: 1. epist: 3. ep: nunquam accessum habere potuit perfidia. Vnde Hieronymus ad Ruffinum lib: 3. Scito, inquit, Romanam fidem, apostolica voce laudatã, istiusmodi præstigias non recipere, etiamsi Angelus aliter annuntiet, quàm semel prædicatũ est. In Calcedonensi quoq. concilio legimus acclamatum: Omnes ita credimus: Papa Leo sic credit: Cyrillus ita credit, & similia cap: de summa Trinit. lib. 1. Vbi ergo sit iste crater, siue ecclesia, dixi.

Vbi sit ecclesia.

August: Mater omniũ ecclesiarum à fide nunquã defecit.

Cypria: Hieronymus.

Calcedonese Concilium.

CAP VI.

Ecclesiam esse visibilem.

CVm iam constet ex dictis, vnum esse craterem, siue ecclesiam, eamq; in sede Apostolica consistere; haud dubium, quin huiusmodi ecclesia visibilis sit. Non enim sat est Christiano, vt inuisibilis prædestinatorum cœtus ametur; quandoquidẽ ille cœtus vera charitate diligi non potest, nisi diligatur vniuersa fraternitas: Paternitatẽ, inquit, diligite, ait Petrus 1. epist: 2. ex qua vtiq; ecclesia visibilis conficitur. Misit, ait Mercurius, & Salomon præconem, qui hominibus talia annunciaret: Mergite vos in craterem. Et in Euangelio legimus: Dicite inuitatis, vt veniant ad nuptias. Certum autem est, nuptias illas esse visibiles: nam & sponsus factus est homo visibilis; & sponsam sibi cõiunxit, quæ constat ex visibilibus membris. Vnum corpus, omnes sumus in Christo, ait Apostolus: corpus autem istud nõ est inuisibile, sed visibile: ad quod Christi corpus, ex Manichæis transiit Augustinus, in quo baptizari voluit Ambrosius: ad quod olim reuocabantur Donatistæ, non tantùm sermonibus, sed & catholicorum Imperatorum legibus. Ista est ecclesia, extra quam non est salus: extra quam non prosunt pro Christi nomine martyria: extra quam licet dentur sacramenta; nihil tamen prosunt. Oportet ergo eos, qui suæ sunt salutis cupidi, vt communicent communione visibili cum ecclesia catholica visibili: nec tantùm credant aliquam esse; sed eam indubiè suscipiant, quam Christus in beato Petro determinãdo ædificauit. Sanè, ecclesia olim prædicta est futura, non solùm in spiritu vnita, & ante oculos Dei; sed etiam ciuitas magna supra montem posita, quæ abscondi non potest, Matth: 5. de qua Isaias cap: 2. præclarè loquitur: Et venient, inquit, ad eam omnes gentes, & confluent omnes populi. Ciuitas, inquam, cui dictum est à Domino Matth: 18. Dic ecclesiæ, si ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam ethnicus & publicanus. Hanc ab Ierusalem orituram, & totum planè orbem complexuram, Matt: 24. Dominus prædixit: Et prædicabitur, inquit, euangelium regni in vniuerso orbe, in testimonium omnibus gentibus: & tunc veniet finis mundi. Et Lucæ 24. Oportebat Christum pati, & in nomine prædicari pœnitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes. In actibus Apostolorum cap: 1. legitur: Eritis mihi testes in Ierusalem, in Iudæa, & Samaria,

Ecclesia visib.

Corpus visib.

Credenda est ecclesia hæc visibilis.

Mat. 24.

Luc: 4.

August: & Samaria, vsq. ad vltimum terræ. Scribit Augustinus ad Hesitium: Non, inquit, ita dictum est Apostolis: Eritis mihi testes vsq. ad extremum terræ, tanquam ipsi soli Apostoli, quibus tunc loquebatur, totum mundum fuerint impleturi; sed sicut eis solùm videtur dixisse: Ego vobiscum sum vsq. ad consummationem seculi, quod tamen ecclesiæ promisit: ita hæc scriptura est accipienda. Quæ omnia, nisi esset ecclesia Dei visibilis, vera dici non possent. Sunt autem tres ecclesiæ, siue in ecclesia

Tres ecclesiæ cōmunicationes. communicationes: quarum vna est interna in fide, spe, & charitate: externa verò in conuictu, & vsu sacramentorum: tertia, qua etiam mali sunt in ecclesia. Etenim fidelis & catholicus malus rectè credens, & in vnitate perseuerans, quamuis ipse nō sit domus Dei, vel pars eius; est tamen in domo. Quia enim non habet habitantem Spiritum sanctum; non est domus Dei, neq. pars illius magni templi, quod ex omnibus charitatem habentibus ædificatur: cohæret tamen nexu quodam inuisibili, partibus ipsius domus per vinculum catholicæ pacis: quomodo non cohæret hæreticus, aut schismaticus; licet à catholicis, loco, & sacramentis, non sit separatus: ideoq; non dicitur esse in domo, sed ex domo: quod tunc manifestum fit, quando aut exeunt ipsi, aut certè eijciuntur.

August: Puto, inquit August: lib: 7. de Baptismo contra Donatistas cap: 51. non temerè dicere, alios ita esse in domo Dei, vt ipsi etiam sint eadem domus Dei, quæ dicitur ædificari supra petram, quæ vnica columba appellatur.

Mali in eccle. hæc est domus in vasis aureis, & argenteis, & lapidibus pretiosis, & lignis imputribilibus: hæc quippe in bonis fidelibus est vbiq. dispersis, & spirituali vnitate deuinctis eadem communione sacramentorum, siue se facie nouerint, siue non nouerint. Alios autem ita dici constat esse in domo, vt non pertineant ad compagem domus, nec ad societatem fructiferæ pacificæq; iustitiæ; sed sicut esse palea dicitur in frumentis: nam & ipsos esse in domo negare non possumus, Paulo Apostolo dicente:

2. Tim: 2. In magna autem domo non solùm aurea vasa sunt, vel argentea; sed & lignea, & fictilia: & alia quidem sunt in honorem, alia verò in contumeliam. Ex hoc numero

Hæretici sunt foris. innumerabili, non solùm turba intus premens cor paucorum in tantæ multitudinis comparatione sanctorum; sed etiam diruptis retibus, hæreses & schismata existunt in eis, qui iam magis ex domo, quàm in domo esse dicendi sunt, de quibus Ioannes loquitur 1. epist. cap. 2. Exierunt ex nobis, sed non erant ex nobis. Separatiores enim sunt iam etiam corporaliter segregati, quàm illi, qui interiùs carnaliter, & animaliter viuunt, sed spiritualiter separati sunt. Itaque ex verbis Augustini duplex

Cōmunicatio Spiritualis. colligitur communicatio ecclesiastica, spiritualis vna, altera verò corporalis: spiritualis verò, vel est eorum, qui ita sunt in domo, vt sint ipsa domus; vel eorum qui sunt quidem in domo, sed non sunt partes ipsius domus, qui tamē spiritualiter partibus domus coniunguntur: & è diuerso partes domus ipsis copulantur in pace catholica: quæ licet sit effectus charitatis; latiùs tamen protenditur, & in quibusdam est, in quibusdam verò non est charitas, Charitas inquam, de corde puro, per quam in corde hominis habitat Spiritus sanctus. Per hanc autem vnionem multa bona participat etiam spiritualiter catholicus malus, quæ non participat hæreticus, vel schi-

Corporalis cōmunicatio duplex. smaticus, quibus spoliatur quando iustè excommunicatur, & traditur sathanæ. Similiter corporalis communicatio diuiditur. Quædam enim est secundùm locum, & in conuictu, & communicatione sacramentorum visibilium actiua & passiua. Alia est communicatio superioris, & inferioris: qualis est prælati ad subditos, & è conuerso: quæ quodammodo dici potest spiritualis, in quantum potestas imperandi, & necessitas obediendi fundatur super fidei sacramento; eo quòd talis communicationis capax non est non baptizatus. Non enim potest habere administrationem spiritualem is, qui caret fidei sacramento. Secundùm hanc communicationem intus est malus catholicus, & hæreticus, vel schismaticus, quàmdiu ab ecclesia toleratur.

Hinc sol-

Mali sunt in eccle:

Hinc soluitur quæstio, an hæreticus vel schismaticus sit ipso iure, vel facto priuatus iurisdictione. Et apparet probabilis, quòd non ante sententiam. Quemadmodum igitur in rebus naturalibus, pars est in toto, & membrum in corpore, rami verò in arbore, non vno quidem sed varijs modis; ita etiam in corpore Christi mystico varius est status, atq. ordo membrorum. hac de causa à Paulo vocatur vnum corpus, Rom: 12. cuius membra eundem actum non habent; sed sunt situ, & vitæ operatione differentia. Sunt enim interdum in corpore humano membra vitalis motus expertia, quibus amputatis, aliorum conseruatur sanitas membrorum: interdum verò tolerantur, ne eorum abscißione corporis pulchritudo dehonestetur: quæ quidem membra quodam corporeo nexu, non autem vitali spiritu connectuntur. Simile quoq. de membris corporis mystici potest esse iudicium, in quo viua membra, alimonia sancti spiritus fouentur, atq. nutriuntur: mortua verò partim amputantur, partim verò tolerantur. Sed poßet quispiam sic arguere: Non est membrum Christi appellandum, quod est expers charitatis; Christi enim ecclesia, charitatis glutino compaginatur. sed mali sunt huiusmodi: ad Christi ergo ecclesiam minimè spectant. Fauetur huic sententiæ ab Apostolo 1.Cor: 5. in qua iußit cum ebriosis, & similibus non esse conuersandum. Reuera, quomodo sunt membra Christi; si non habent spiritum Christi? Qui, inquit Apostolus Rom: 8. non habet spiritum Christi, hic non est eius. Amplius, quomodo poßunt esse in ecclesia, qui non habent Christum tanquam caput & fundamentum? Quamobrem Augustinus contra Crescentium lib: 1. cap: 19. Non existimemus quenquam ita desipere, vt credat ad ecclesiæ vnitatem pertinere eũ, qui non habet charitatem. Dico, ad argumenta ex iam dictis esse responsum: Mali enim sunt in ecclesia externa sacramentorum administratione, & quadam pace corporali tolerantur, quôadusque, aut sua sponte exeant, aut ab ecclesia eijciantur. Quamobrem velle dicere, occultos peccatores, non autem manifestos in ecclesia esse, Donatistarum est hæresis. Docetur id ab Augustino in epistola ad Donatistas, addens hanc doctrinam esse Apostolicam, & scripturis sacris fundatam. Etenim frater peccans in nos, non mox foras eijcitur, sed admonetur, vt resipiscat: demum admonitione contempta, extruditur. Peccans ergo frater est in ecclesia, donec iudicium ecclesiæ contemnens, separetur: Matt: 18. Obiurgantur 1. Cor: 5. illi à Paulo, qui quendam fornicarium in ecclesia tolerabant, iubens illum extra ecclesiam fieri: infideles verò aßerit foris esse, & ad ecclesiæ iudicium non pertinere: Quid mihi, inquit, de his qui foris sunt? Auferte malum à vobis ipsis: In 2. epist. ad Cor: cap: 2. post pœnitentiæ lamenta iussa est ecclesia Corynthiorum, vt illum in suæ charitatis reciperet gremium. Itaq. in ecclesia per membra intus separata, multa ecclesiæ mysteria forinsecus aguntur, quæ non parum prosunt ecclesiasticæ vnitati; Deus enim scit malis benè vti, ad profectum bonorum. Ad illud Pauli dicimus, id fieri debere in lucrum fratris; vt sic confusus resipiscat, & ad sanam mentem reuertatur. Sanè quemadmodum in lege Moysis non esse à cathedra Moysis recedendũ, Dominus imperauit, tametsi improba eßet vita prælatorum; ita etiã non est recedendum ab ecclesia Apostolica, etiamsi mixta sit malis, & improbis hominibus per visibilem sacramentorum conuictũ, & nexum; sat enim est Christiano pro pace ecclesiæ conseruanda, corde ab huiusmodi seiungi, vita moribusq; distingui. Et hæc quidem dicta sint, de malis hominibus, quos ecclesia patienter fert, ne ipsius pax dissoluatur, patientiæ & charitatis vinculo abiecto, & à se prorsus excluso. Ex quo apparet quæ sit in ecclesia sanctorum communio, membrorum vtiq; societas, qua cuiusq; membri operatio cadit in commodum totius corporis. Particeps ego sum, ait Dauid Psalmo 118. omnium timentium te, & custodientium mandata tua. Sodoma si habuißet decem iustos, Gen: 18. potuißet non perire. hæc autem sanctorum communio, non solùm

Quomodo hæreticus sit intus.

Quare dicitur vnum corpus

Viua memba.

Mortua membra.

Obiectiones.

August:

Solutio.

Peccatores manifesti sunt etiam in eccl:

Cõmunicare cum peccatoribus sine peccato.

Sanctorũ cõmunio quę sit

lùm præsentis ecclesiæ membra complectitur; verùmetiam & ecclesiæ triumphantis: quorum orationibus ecclesia huius temporis à multis miseriis, passionibusq́ leuatur: Protegam, inquit Dominus 4. Regum 19. & Isaiæ 37. ciuitatem hanc propter me, & propter Dauid puerum meum: Dauid vita defunctus erit author salutis ijs, qui sua se perdiderunt desidia. Dauid siquidem, teste Chrysostomo in Psal: quinquagesimum, non solùm cùm esset in corpore placuit Deo; sed & post mortem suam viuis grande præstitisse solatium inuenitur: Protegam, inquit, hanc ciuitatem propter me, & propter Dauid. Dauid mortuus est, & merita eius vigent: homo mortuus viuo patrocinatur. Gregorius quoq. magnus lib: 5. in 1. Regum cap: 4. Aliorum, inquit, bono opere alij adiuuantur: sicut ad peccantem regem Salomonem à DOmino dicitur: Quia non custodisti præcepta mea, disrumpens scindam regnum tuum, & dabo illud seruo tuo: verùmtamen in diebus tuis non faciam propter Dauid patrem tuum. Omnia ergo sanctorum merita, sunt ecclesiæ communia. quod quidem ab Augustino lib. 20. de Ciu: Dei cap. 21, præclarè docetur: Populus Christianus, inquit, memorias martyrum religiosa solennitate concelebrat, & ad excitandam imitationem, & vt meritis eorum consocietur. Quomodo ergo crater sit visibilis, & quæ sit eius communio, dixi.

Dauid mortuus profuit viuis.

CAP: VII.

ECCLESIÆ AUTHORITAS.

MERCURIUS.

Quæ credit craterem, animam ad DEUM reducturum.

Osteaquàm ostensum est, vnum esse craterem, eundemq́ visibilem, atq. illius variam esse societatem; deinceps potentiam, authoritatem, atq. maiestatem illius intueamur: Tanta, inquit, est huius crateris potentia, vt animas hominum ad Deum reuocet, modò crediderint; nam sine fide impossibile est Deo placere. Credimus autem ecclesiæ, quia Spiritui sancto credimus, per eius os loquenti; siue enim per scripturas loquatur, siue per ecclesiam, par est in vtrisq́ authoritas, propterea par est vtrisq́ fides præstanda. Etenim ecclesia est columna, & firmamentum veritatis, quia est instructa, & quotidie instruitur à spiritu veritatis. Multis antè seculis præcessit ecclesia, nullo scripturarum codice apparente; apud quoscunq. enim fuit fides mediatoris, apud eos ecclesiam fuisse, nemini sanæ mentis dubium esse potest. Quamobrem catholicæ ecclesiæ infantiam in Abele extitisse, theologi affirmant, quæ quidem ætas, ecclesiæ iustitiam ostendit, ab initio laborantem, accepitq́ eo tempore à suis parentibus, hanc de aduentu sponsi promissionem: Hoc est os de ossibus meis, & caro de carne mea: propterea relinquet homo patrem & matrem suam, & adhærebit vxori suæ: & erũt duo in carne vna. Huius spei magnitudine suffulta, atq. prolis multiplicandæ desiderio animata, mundum illum originalem ecclesia superauit: sacrificium tunc obtulit Abel: Gen: 4. paterna admonitus traditione: simili quoq. eruditionis ordine Enoch instructus, cœpit inuocare nomen Domini 6. Seth iustorum pater, diuinis sacrificijs Deũ colebat: 12. Nulla tũc canonica extabat scriptura, sed patrum traditione filij instructi, piè Deum venerabantur. Iustitia, inquit Epiphanius contra hæresim

Ecclesiæ credendum.

Infantia ecclesiæ.

Abel.

Enoch.

Seth.

Epiphanius.

resim Manichæorum, tempore fuit Abel & Enoch, quibus non erat lex scripta; sed naturalis tantùm intelligentia, & traditio per successionem ex patribus ad filios. Et Chrysostomus homel: 18. in Genesim: Considera, inquit, quomodo naturæ conditor, scientiam animæ indidit, vt oblationem offerret. Hoc traditionis ordine, ac Dei colendi ritu, pueriles annos attigit ecclesia, lauans manus suas in sanguine peccatorum, qui aquarum inundatione suffocati, perierunt. Adoleuit numero aucta, & notitia filiorum, læta nimis, se cum sponso fœdus pepigisse; ne vltra aquarum illuuione ipsius familia esset castiganda: suam conspexit posteritatem à diluuij iniuria liberam, & ab impiorum societate discretam: animaduertit benignam in se sponsi solicitudinem, in arcæ fabricatione, omniumq; animantium conseruatione. sed illi non defuit patientiæ meritum, virtutis occasio: nam Canaan illius turpitudinē propalare non destitit: quo maledictionis paternæ damno affecto, ad tempus adolescētiæ suæ peruenit; in quo clariora de sui sponsi præsentia, potestate, beneuolentiaq; oracula recepit. Ad illam enim dictum est à sponso: Maledicam maledicentibus tibi, & benedicam benedicentibus tibi: atq. in semine tuo benedicentur omnes tribus terræ. Credidit sponso pollicenti, & reputatum est ei ad iustitiam: vnde & signaculum iustitiæ accepit, circumcisionem scilicet. Sed ecce Ismaël persequitur Isaac: is nempè qui secundùm carnem natus est, eum, qui secundùm spiritum: verùm ad mandatum Saræ, Ismaële cum ipsius matre à domo Abrahæ pulsis, iuuentutis annos ingressa, effectaq; nubilis, in monte Sina, paranympho Moyse, per legem despōsata est: Recordatus sum, inquit Ieremias 2. desponsationis tuæ, quando secuta es me in deserto. Moyses grandiloquo sermone illam alloquens, dixit: Sponsus tuus erit Propheta, sicut & ego: proinde anima, quæ non obedierit sponso tuo, peribit de populo suo. Quæ gens est, quæ habeat cæremonias, & leges, ac Deos appropinquantes sibi, sicut tu habes? Tu enim es pars Domini, et funiculus hæreditatis eius. Defuncto Moyse, ingressa est terram sponsi, & celebre factum est nomen eius, iudicum, & regum temporibus: multorum bellorum aucta imperio, terra marique distenta, gloriosæ reginæ coronam suscepit; vt vultum illius deprecarentur omnes diuites plebis. Interim sponsi præstolabatur aduentum: non sine magna suorum iniuria, & iactura: nam & in Ægyptum coacta est proficisci, & in Assyrios: demum in Babylonem penè mortua perducitur: nec dum venit sponsus; verùm dum sic exularet in terra aliena, cani facti sunt pili eius: in qua quidem canitie, non parum molestiarū atq. laboris passa est; fuerunt enim illi lachrymæ pro panibus die, ac nocte, dum diceretur ei: Vbi est sponsus tuus? Magnam à suis patiebatur ignominiam: ingentissima ab alienigenis bella ei inferebantur; sed restituitur regno ad Cyri imperium, in quo non paucos sustinuit pugnarum agones: deniq. ad extremum regiæ suæ dignitatis Herodi alienigenæ culmine concesso, venit sponsus à regalibus sedibus, sponsamq; suam penè destitutam, & mœrore confectam, sibi copulauit. Vides ergo, quomodo antiquior sit ecclesia quàm scriptura, & ex ecclesia, scriptura authoritatem acceperit, licet modò ex scripturis probetur ecclesia. Amplius, quòd istæ sint scripturæ canonicæ, & huiusmodi sensus verus illarum, non à quopiam, quàm ab ecclesia didicimus. Deinde ab eadem multa docemur, ad religionem Christianam necessaria, quæ ex sacris scripturis minimè demonstrari possunt. Horum itaq; consideratione, maior quodammodò videtur ecclesiæ, quàm scripturæ authoritas. Vnde Augustinus epistola fundamenti cap: 6. Euangelio, inquit, non crederem, nisi me commoueret authoritas ecclesiæ. Marcus Christum non vidit, vidit Nicodemus; ecclesiæ tamen commoti authoritate recipimus Marci, reijcimus euangelium Nicodemi. Nemini dubium est, Christum suam doctrinam literis non mandâsse, neq. vt mandaretur, Apostolis præcepisse. Matthæus inter Apostolos cha-

Chrysos:

Puericia ecclesiæ.

Adolescentia ecclesiæ.

Ecclesiæ iuuētus.

Moyses.

Ingressus ecclesiæ in Chanaam.

Canicies ecclesiæ.

Ecclesiæ authoritas.

Aug: Euangelio nō crederem, nisi ecclesia iuberet.

racteribus hebraicis primus Euangelium scripsit, deinde Marcus, postea Lucas, omnium vltimus Ioannes: qui vsq. ad vltima Domitiani tempora, teste Augustino in prologo Euangelij Ioan: absq. adminiculo scribendi, prædicauit. Irenæus lib: 3. aduersus Valentinum: Non per alios, inquit, discipulos Euangelium cognouimus, quàm per eos, per quos Euangelium venit: quod quidem tunc præconiârunt, postea verò per Dei voluntatem in scripturis tradiderunt. Eusebius lib: 4. cap: 34. Venerabiles, inquit, & digni Deo Apostoli, cùm essent in omnibus puritate vitæ, & animi virtutibus clari, non magni pendebant sermonis ornatum: quippè in quibus anima erat diuinitus ornata virtutibus, parui penderunt plures libros scribere. Et lib: 1. cap: 4. ex 3. Irenæi libro adducens testimonium: Matthæus quidem, ait, Hebræis propria eorum lingua, conscriptum edidit Euangelium: cùm Petrus & Paulus in vrbe Roma euangelizarent: atq. ecclesiæ inibi fundamenta solidarent. Cùm igitur ex actis Apostolorum constet, Paulum tempore Neronis ad Romam accessisse, quamuis Petrus antea tempore scilicet Claudij, Romam venerit, Hieronymo teste; satis potest esse manifestum, plus viginti annos, ecclesiam sine scripto Euangelio constitisse. Hieronymus in prologo super quatuor Euangelia, & in lib: de viris illustribus: Matthæus Apostolus Hebræis suis, hebraicis literis suum Euangelium conscripsit: qua verò occasione ductus, Eusebius loco iam citato explicat: Matthæus, inquit, primò Hebræis Euangelium prædicauerat, verùm cùm pararet transitum ad gentes, patria lingua scripturam composuit. Marcus, Romanorum fidelium intercessione commotus, scripsit Euangelium post aduentum Petri in vrbem: postquàm, inquam, Simonem Magum superauit. Irenæus libro 3. post Apostolorum exitum, ait, Marcus discipulus, & interpres Petri, Euangelium, quod ille prædicauerat, digessit in librum: quod quidem de plena diuulgatione est intelligendum. Epiphanius aduersus hæresim Alogorum: Matthæum, inquit, insecutus est Marcus, iussus à sancto Petro Thomæ Euangelium edere: qui vbi scripsisset, mittitur à Petro in Ægyptiorum regionem. Superstite ergo Petro, Euangeliū scripsit: post verò 37. annos à Domini ad cœlum ascensione, omnibus est Ecclesiis publicatū, atq. receptū. Post Marcū Lucas scripsit, cōpulsus ad scribendū ea ætate, qua multi conabantur Euangeliū Christi conuertere. Dicit Gregorius magnus in Canone, quem edidit de diuinis scripturis: Mattheus scripsit hebræis, Marcus in Italia, Lucas Græcis: Ioannes omnibus præco magnus. De Ioann: Euangelio Eusebius loco iam citato sic loquitur: Tradunt, inquit, Ioannem vsque ad vltimum penè vitæ suæ tempus, absq. vllius scripturæ indiciis, Euangelium prædicâsse, sed cùm horum euangelium etiam ad ipsum notitia peruenisset; probâsse quidem dicitur fidem, & veritatem doctôrum, deesse tamen vidit aliqua, & ea maximè, quæ primo prædicationis suæ tempore dominus gesserat. Aliam addit Hieronymus rationem: Rogatus, inquit, ab Asiæ Episcopis, aduersus Cherinthum, aliosque hæreticos: & maximè tunc Ebionitarum dogma consurgens, qui asserebant, Christū ante Mariam non fuisse. Plus ergo quàm quadraginta annos Ioannem absq. vllis scripturarum codicibus, verbum Dei prædicâsse, & omnes propemodum in Asia ecclesias rexisse, patet latissimè. Ex quibus omnibus, omnibus constare potest, quàm perperam loquātur, qui sanctissimis, vetustissimisq; ecclesiæ traditionibus derogant, ac nō nisi codicibus, fidem adhibendam esse fatentur. Rectè ergo dictū est à sapientissimo Mercurio, ecclesiam reducturam animas ad Deum, modò crediderint. Credamus ergo sanctæ Romanæ ecclesiæ, quæ est crater diuina notitia plenus, vnus, visibilis, cuius caput est Christus, & beatus Petrus, eiusq; successores.

Irenæus. Eusebius. Quando Mat: scripsit. Matt: Euangelium. Hiero: Marci Euan: Epipha: Lucæ Euan: Ioan: Euan: Hiero: Traditio ecclesiæ.

MERCV-

Authoritas eccle:

MERCVRIVS.

Quicunq; igitur præconium exaudierunt,seq; merserunt in mentem,ij cognitionis participes effecti sunt: mentemque suspicientes in homines perfectos euaserunt. At qui præconium neglexerunt, ij sermonis quidem participes, mentis autem expertes relicti sunt: ignorantes & cuius gratia,& à quo geniti fuerint. horum præterea sensus irrationalis animantis sensuum similes, iraq; & cupidine impliciti, ea quæ sunt digna conspectu, nequaquam admirantur. Nam libidinibus corporis mancipati, harum causa natum hominem arbitrantur.

Commentum IX.

Ominem liberum Deus condidit, secundùm quem profectò statum, Deo similis esse dicitur; non enim corporeis lineis, Dei imaginem exprimit; sed arbitrij libertate. hunc autem statum confirmat lex, tunc à Deo posita. Non enim poneretur lex ei, qui in sua potestate legis obsequium non haberet. Liberam ergo inuenimus hominis potestatem, ob quam non ipsi Deo, sed homini lapsus est imputandus. Quam ob rem bene dixit Mercurius, proposito cratêre in præmium & certamen animarum, missum fuisse præconem, legem vtiq. scriptam,& naturalem: postremò, legem gratiæ, euangelium scilicet: neq. enim præco missus fuisset, si ij, ad quos mittebatur, non habuissent obsequendi facultatem: quod quidem facilè patet ex diuersa inuitatorum voluntatis libertate: Quidam, *inquit,* præconium exaudierunt, quidam verò minimè. *Omnes quidem audierunt, quia in omnem terram huius præconii sonus exiuit; non omnes tamen exaudierunt. Illi ergo qui præconium audientes, non exaudierunt, non possunt prætendere pro ignorantiæ velamine, malitiæ libertatē, dicereq́; : Præconio inuitati non sumus, hîc tota die sumus otiosi, quia nemo nos vocauit. Nam à primo orbe, præcones mittere non destitit, qui inuitarent ad cratêrem. Qui verò audientes præconium, exaudierunt. hoc est, vocati venerunt, non in seipsis, sed in domino glorientur. Nam etsi fides sit ex auditu, auditus autem per verbum Dei; nemo tamen, nisi diuinitus adiutus, præconio consensum potest præbere loquenti, atq. inuitanti. Nemo, inquit dominus Ioan: 6. potest venire ad me, id est, per veram fidem, esse viuum membrum corporis mei; nisi pater meus traxerit eum. Ego, inquit August: lib: de prædest: sanctorum cap. 3. putabam fidem, qua in Deum credimus, non esse donum Dei; sed à nobis esse in nobis, atq. per illam nos impetrare Dei dona, quibus temperanter, piè, ac iustè viuamus in hoc seculo: conuictus autem sum testimonio Pauli dicentis 1. Cor: 4. Quid habes quod non accepisti? Et 2. Cor: 3. Non sumus idonei cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis; sed sufficientia nostra ex Deo est. Ed ad Ephes: 2. Gratia saluati estis,& hoc nō ex vobis; Dei enim donū est, non ex operibus, vt ne quis glorietur. Ad phil: 1. Vobis donatum est pro Christo, non solùm, vt in eum credatis; sed vt etiam pro illo patiamini. Non potest ergo quispiam exaudire præconium, nisi excitatus atque illumina-*

Expositio tex:

Fides donum dei.

Aug: corrigit suū errorem.

Textus expos:

ecclesiæ. *illuminatus inspiratione Dei miserentis. Quid ergo fecisse eos legimus, qui præconiũ & audierunt, & exaudierunt?* Merserunt se, *inquit,* in mentem. *Sine metaphora dixisset, catholicam ecclesiam ingressi sunt, fide & charitate illi cohærentes: ideoq; cognitionis participes effecti sunt, id est, Dei cognitionem atq. scientiam perceperunt. Qui profectò dum huiusmodi Dei cognitionem, sensumq; diuinum mirarentur, atq. suspicerent; in homines perfectos euaserunt. Extra igitur hunc craterem, omnis hominum perfectio, pro imperfectione est habenda. Quis autem homo in hac vita perfectus censendus est, nisi qui se mergit in craterem, ex qua haurit mentem, per quam intelligit, cuius gratia sit natus? Philosophus 1. phys: tex: com: 24. Homo quodam modo est finis omniũ; quia scilicet illius gratia, omnia quodammodo creata esse videntur. Quia, inquiunt Themistius, Simplicius, atq. Commentator, hominis natura multis modis serua est, artes quædam, vt dicitur in proœmio meth: propter necessitatem inuentæ sunt: quædam verò ad hominis delectationem; non tamen huius gratia natus est homo, aut hic est finis hominis vltimus. Plato in Alcibiade: Homo est anima rationalis, inquit, mentis particeps, corpore vtens. Vt autem rationalis anima est, in seipsum circulo quodam rationis sese animaduertendo reflectitur: vt mentis particeps, in diuinam mentem, velut riuulus in fontem suum refluit: vt vtens corpore, humanis negotiis gubernandis incumbit. Ad tria igitur bona homo creatus dirigitur: ad bonum vtiq. absolutum: ad suum: deinde ad bonum proximi. Præcipuus tamen hominis finis est, vt bonũ absolutum, Deum diligat scilicet: Qui, inquit, hoc fecerunt, in viros perfectos euaserunt. August: lib: 3. ad Bonifacium cap: 5. Paulus in epist: ad Philip: cap. 3. negat se esse perfectum, ac paulò post dicit: Quotquot ergo perfecti sumus, inquit, hoc sapiamus. Ostendit igitur, secundùm istius vitæ modum, esse quandam perfectionem, eiq; perfectioni hoc quoq. deputatur: si se quisq. nouerit nondum esse perfectum. Quid enim excellentius in veteri populo Sacerdotibus sanctis? Et tamen eis præcepit Deus sacrificium primitus pro suis offerre peccatis. Et quid sanctius in nouo populo Apostolis? & tamen præcepit eis dominus in oratione dicere: dimitte nobis debita nostra. Omnium igitur piorum sub hoc onere corruptibilis carnis, & in istius vitæ infirmitate gementium spes vna est, quòd aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum: & ipse est exoratio peccatorum nostrorum. Item lib: 2. de peccatorum meritis & remissione cap: 13. Diuus Paulus fatetur se nondum esse perfectum in plenitudine iustitiæ, quam adipisci dilexit in Christo; erat tamen perfectus viator, nondum ipsius itineris perfectione peruentor. Denique tales vult secum in isto cursu comites rapere, quibus continuò subiungit, & dicit: Quotquot ergo perfecti sumus, hoc sapiamus: & si quid aliter sapitis, hoc quoque Deus vobis reuelabit. verùmtamen in quod peruenimus, in eo ambulemus: Ambulatio ista, non corporis pedibus, sed mentis affectibus, & vitæ moribus geritur; vt possint esse perfecti iustitiæ possessores. Euaserunt ergo illi in viros perfectos, hoc est, in perfectos viatores, non autem in perfectos peruentores, seu contemplatores.*

Homo perfe: | Philosophus. | Homo finis omnium. | Plato. | Quid sit homo | August: | Qui dicit se imperfe: ille est perfectus. | Paulus nondũ perfectus. | Perfectus viator.

Textus expo: At qui præconium neglexerunt: *negligentia est proprij vitium arbitrij sponte sua illud operantis. Audierunt, inquit, sed neglexerunt, id est, paruipenderunt, ac venire noluerunt:* ij, *inquit,* sermonis quidem participes, *quia præconij vocem auribus perceperunt corporis, sed cordis claustro non retinuerunt:* ideoq; mentis expertes relicti sunt: ignorantes, & cuius gratia, & à quo geniti fuerint.

Textus. *Tales enim gentes sunt, quæ Deum ignorant: brutis similes, sicut textus sequens ostendit:* horum, *inquit,* præterea sensus irrationalis, *hoc est, pars sensitiua, animantis sensuum similes, id est, brutorum sensus imitatur: quæ natura prona ventri obedientia finxit. Quæcũq; ait Iudas in sua canonica, naturaliter norũt, tanquã muta animalia, in his corrumpuntur.* Ira & cupidine impliciti, *ex quibus vna animũ*

Iudas. | Ira.

 Credentium premi:

impedit ne poßit cernere verum: altera verò animum emollit, cogitḗq; dedecorosæ obedire voluptati. hi sunt duo ignes gehennæ, quibus animus accensus, expers redditur mẽtis, & rationis. implicititi, *veluti ferreis catenis ligati,* ea quæ sũt digna cõspectu, *hoc est, vt conspiciãtur, bona vtiq. & honesta, ac rationali creaturæ accomoda, imò necessaria,* nequaquã admirãtur; *suspiciunt scilicet, colunt, atque amplectuntur.* Nã libidinibus corporis mãcipati, harũ causa, natũ hominẽ arbitrãtur: *sic etiam loquitur dialog: 12. Anima, inquit, infusa corpori, à voluptate atque dolore continuò deprauatur. Ex corporis enim commixtione voluptas & dolor ceu riuuli quidam scaturiunt, in quos incidens anima suffocatur. Est autem libido furor ab humanis morbis nascens, cura & solicitudine plenus, vt ait Socrates in Phædro, tantùm his hominibus conueniens, quorum mens adeò tenebris offusa est; vt nihil præter fragilem, fluxamq; corpusculi huius imaginem cogitet. Epicurus appellat nexum quendam corpusculorum athomorum sese ei, à quo simulacra pulchritudinis hausta sunt, penitus infundentem. Socrates in Phædro: Est cupiditas, ait, absq. ratione superans rationem, ad recta tendentem. Rapit ad voluptatem formæ: & à cognatis cupiditatibus, circa corporis formam corroboratus, vehementer peruincit, & superat. Dicitur à ῥώμης, id est, à robore, & vehementia, vt ait Plato in Cratylo. Vnde Ambro: Amor impatiens ignorat iudicium, nescit modum, consilio non temperatur nec pudore frenatur, nec rationi subijcitur: Nascitur ex Venere iuniore tanquàm matre, quæ ex spuma nata dicitur, authoribus Cicerone, Luciano, Apulleio & Platone in Cratylo. vnde Venus Aphroditis dicta est; ἀφρὸς enim græcè spuma dicitur. Quoniam, teste Fulgentio lib: 2. fab. 4. sicut spuma, libido momentaliter surgit, & in nihilum venit, siue quòd concitatio ipsa seminis, spumosa sit. Deniq. ferunt Poëtæ quòd ex sectis falce Saturni virilibus, atq. in mare proiectis, exinde Venus nata sit. Saturnus græcè χρόνος dicitur, id est, tempus. Ascisæ ergo vires, id est, fructus temporis, & in humoribus viscerum, veluti in mare proiectæ, libidinem gignunt. vnde saturitatis abundantia libidinem creat; nam sine Cerere & Bacho, friget venus, ait Terentius: generari dicitur ex ponto, quoniam ex procellosi maris spuma generatur. Nam quemadmodum maris motu crebro, quod quidem elementum calidum est, & humidum, conficitur spuma, & eijcitur; ita ex humido æstu corporis titillatio proficiscitur, ex qua libido generatur. Sensus, quia ad animam appetibilia referunt quasi nuntij, & eam suauiter mouent; ideo Mercurius dictus pater Cupidinis. Nam ex sensu voluptate illecto, & procliuitate illa, velut ex Venere libido nascitur: ex sensu autem nunciante animæ suauitatẽ aliquam ceu ex patre. Vnde Seneca trag: 9. Vis magna mentis, atq. animi calor, amor est, id est, amoris abusus, hic est ignis occultus, qui in pectus admissus, vrit cor, & veluti venenum per venas currit, & in oßibus hærens vorat medullas. Hieronymus contra Iouinianum: Amor formæ, rationis obliuio, insaniæ proximus: turbat consilia: altos & generosos spiritus frangit: à magnis cogitationibus ad humillimas retrahit: querulos, iracundos, temerarios, duros, imperiosas, seruiliter blandos, omnibus inutiles, ipse nouißimè amor facit. Nam cùm fruẽdi cupiditate insatiabili flagrat; & plura tempora suspitionibus lachrymisq. & conquestibus perdit. Odium sui facit, & ipse nouißimè odium est. Aug: in lib. conf: Ex voluntate mea peruersa facta est libido: & dum seruitur libidini, facta est consuetudo: & dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas. Gregorius in Moral: Ex quo luxuria semel mentem alicuius occupauerit; vix eum bona cogitare permittit; sunt enim desideria viscosa, quia ex suggestione oritur cogitatio: ex cogitatione affectio: ex affectione delectatio: ex delectatione consensus: ex consensu operatio: ex operatione consuetudo: ex consuetudine desperatio: ex desperatione peccati defensio: ex defensione gloriatio: ex gloriatione damnatio. Chryso: in Matth. vitium libi-*

Voluptas seu libido quid sit

Socrates.

Epicurus.

Plato.

Ambrosius.

Mater libidi:

Venus Aphroditis

Mercurius pater cupidinis.

Seneca.

Hieronymus.

August:

Gregorius.

Chryso:

Libidinis malum. um libidinis facilè ex vacantia, & otio nascitur; nam diffinitio amoris hæc est, animæ vacantis passio. Ouidius, Otia si tollas periêre cupidinis arcus. Est autem libido immoderata carnis petulantia, dulce venenum, importuna lues, pernitiosa potio, quæ humanum corpus debilitat, & virilis animi robur eneruat: adulterina iucunditas, mel habens in ore, fel in corde, aculeum in dorso. Valerius Maximus lib: 9. Blandū malum libidinis, quod accusare aliquando facilius est, quàm vitare. hac, virtus atteritur: victoriæ languescunt: gloria in infamiam conuertitur: animi & corporis vires expugnantur: adeò vt nescias an ab hostibus, an ab illa capi pernitiosius habendum sit. Cicero 4. Rethoricorū, perditissima oratio est, amorem petere: pudorem fugere: diligere formam, negligere famā. Sophoclis sententia est: Quis Deum dixerit amorem: Dei malum nullum videmus opus: Ast hic hominum sanguine ridendo gaudet. Euripides in Medæa: Mortalibus amor quàm magnum malum. Amores nimij cùm accesserint, non bonam famam, neq. virtutem attulerunt hominibus. Rectè ergo dixit Mercurius: Homines mentis expertes, arbitrari se ad luxuriam, & nō ad virtutem esse natos. Apostolus loquens de huiusmodi 4. ad Ephes: Hoc igitur dico, & testificor in domino, vt iam non ambuletis sicut & gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum: alienati à vita Dei per ignorantiam, quæ est in illis propter cœcitatem cordis ipsorum, qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis. græce est ἀπηλγηκοτες, hoc est, sine doloris sensu, vt dicit Chrys: & Theophilactus, tanquā insensibiles facti, & excordes, & torpidi. neq. in veri boni indagatione volentes laborem insumere, impudicitiæ demum se addixêre. Quid ergo poterat fieri, quo minùs desperent, qui huiusmodi erant addicti cupiditatibus? vita enim quæ turpiter ducitur prauarum opinionum est causa, & omnem recti ingerit ignorantiam. vos autem non ita didicistis Christum, si tamen edocti estis in illo, sicut veritas Christi est. Itaque quàm magnum sit libidinis malum, cùm ex multis testibus, tùm etiam ex sapientissimo Mercurio, nos percepisse arbitror: quæ quidem in his maximè dominatur, qui sunt mentis expertes, quiq; inuitati ad cratêrem venire noluerunt; præconium namque inuitantis contempserunt.

Valerius Max: Cicero. Sophocles. Euripides. Paulus. Chryso: Libidinis malum.

MERCVRIVS.

Quotcunq; verò dei munere fulti sunt, ij ô Tati secundùm operum comparationem pro mortalibus immortales habentur, intelligentia sua cuncta complexi quæ in terra sunt, & quæ in mari: & si quid est præterea super cœlum. Atq; adeò seipsos erigunt, vt ipsum quoq; bonum intueantur. Quòd sanè cùm perspiciunt, eam qua hîc vescimur vitam, miseriam arbitrātur. Despicientes vtiq; tum corporea, tum etiam incorporea omnia, ad vnum solùm feruntur. hæc ô Tati scientia mentis est, diuinorum scilicet contemplatio, & intelligentia dei, diuino existente cratêre.

Commentum X.

Præclarè

Virt⁹ quid sit.

PRæclarè à Mercurio diuinæ gratiæ auxilium describitur in obedientia eorum, qui inuitati venerunt: Quotcunq;, inquit, dei munere fulti sunt. Quasi diceret, quòd quidam vocati venerunt ad cratêrem, non in seipsis, sed in domino glorientur; Dei enim munere fulti, id fecerunt. Sed quo fructu, qua mercede id fecerunt? magna prorsus; siquidem pro suorum operum magnificentia, pro mortalibus immortales habentur: hoc namque est præmium virtutis, quippe quæ hominem ex mortalibus assumens, ad superos transfert, immortalemq́ reddit. Et rectè quidem dictum est à Mercurio, homines dei munere fultos, immortales euasisse; quandoquidem non doctrina, neque natura, sed diuina sorte nobis virtus adsit. sic etiam docet Plato in lib: de virtute: Virtus, inquit atq. doctrina, non natura, sed diuina sorte nobis adsunt. Et reuera, si vera virtus est qualitas mentis, qua rectè viuimus, qua malè nemo vtitur, quamque Deus in nobis, sine nobis operatur; profectò à Deo diuinitus datur ijs, qui ad cratêrem accesserunt, quiq́ mentis participes effecti sunt: mentis autem scientia, est diuinorum contemplatio, & intelligentia Dei: & hanc nos dicimus, veram esse virtutem, quæ hominem immortalem reddit, ac omnium intelligentiam præbet, adeoq́ illos sui admiratione replet; vt visibilibus neglectis, vnum solùm appetant, Deum scilicet. Plato in lib. de virtute, quatuor, Menonis videlicet, Aristippi, Gorgiæ, & Prodici de virtute diffinitionibus confutatis, suam inseruit, dicens: Virtus est hominis affectio, siue habitus animi, quo potentia, quàm optimè suum opus exercet. Opus autem cuiuscunq. potentiæ tunc optimè exercetur, cùm ad finem suum dirigitur: quod autem ad finem confert, vtile dicitur. Et 4. de republica: Virtus, inquit, est sanitas quædam, & pulchritudo, & robustus animi vigor. Prauitas contrà, morbus, turpitudo, & imbecillitas. Augustinus, Platonis imitator, pro vario respectu ad virtutem, variam etiam diffinitionem tribuit: nam quatenus virtus, causam efficientem intuetur; sic ab eodem diffinitur: Virtus est bona qualitas mentis, qua bene viuitur: qua nullus malè vtitur: quam solus Deus in homine operatur. habita verò cõparatione ad bonum, in quo est, hoc modo: Virtus est habitus mentis bene institutæ. Comparata verò ad actum, circa quem est, sic à philosopho diffinitur: Virtus est habitus voluntarius, in mediocritate consistens quoad nos, terminata ratione, prout sapiens determinabit. Comparata ad finem, sic ab eodem, virtus est dispositio perfecti ad optimum: in comparatione ad effectus, ab Isidoro sic: Virtus est naturæ habitus, animæ decus, vitæ ratio, morum pietas, cultus diuinitatis, honor hominis, æternæ beatitudinis meritũ; virtus enim dicitur, quasi vis intus: et hæc vis quidem consistit in aggressione arduorum, in tolerantia aduersorum, & in abstinentia placitorum. Item, virtus quasi viror nitens, seu viribus nitens, aut virum tuens, aut viri status. Et quid congruentius dici potest de scientia mentis, quæ est diuinorum contemplatio, atq. dei intelligentia? Ipsa enim est bona qualitas, & mentis pulchritudo, ac robustus animi vigor: quæ in ijs conspici potest, qui ex cratêre abundè mentẽ hauserunt. Ipsa est habitus mentis benè institutæ: habitus in mediocritate consistens. Nam qui hac mente freti sunt; in omni vitæ actione moderatissimè se habent. Hæc est, vt dixi, quæ homines immortales facit: Et rectè quidem, quia ipsamet virtus est immortalis, inuicta, nihil cedens huius vitæ varietatibus; sed super malitiæ retia volitans, quasi à sublimiori specula quadam, sic omnia despicit, nihil quod aliis molestum est, sentit. Sed sicut is, qui supra excelsam petram stat, fluctus ridet, quos videt ad petram magno impetu, & protinus in spumam resolui; ita & virtuti vacans in securo loco est constitutus, nihil insuaue fert à rebus turbulentis, sed tranquillo animo & quietus sedet, intelligitq́ res huius vitæ rapido cursu transire. Nam sicut videntur marini cursus, seu fluctus nunc quidem in altum

Textus expo.

Virtus vnde.

Quid sit virt⁹

Plato.

Augustinus.

Varia diffinitio virtutis.

Philosophus.

Isidorus.

Quare dicitur virtus.

Virtus est immortalis.

Chryso: hom: 23.

in altum extolli, mox autem & deprimi; ita videmus eos, qui virtutem contemnunt & malitiam operantur; nunc quidem sublime sapere, & supercilia surrigere, & huius vitæ curis intentos esse, subitò ad extremam venire inopiam, & abiectionem. sed hæc fortunæ varietas non cadit in eum, qui ex diuino cratêre mentem copiosè hauserit; is enim non est ociosus, sed bonis operibus semper incumbit, quod ad perfectam, exactamq; pertinet virtutem. Virtus, inquit Basilius ad baptismi exhortationem, est vitatio mali, & studium boni. Et homel: 24. Virtus sola possessio est immortalis atq. immobilis, & viuenti, & morienti permanens. vnde Solon mihi videtur iure illud ad diuites dicere: Nos nequaquam cõmutabimus cum virtute diuitias, quòd virtus firma sit: diuitias verò alias alius, ac aliter interdum habet. Homerus: O viri, curanda nobis ante omnia virtus, quæ naufraganti præsto adest, & connatat, & in terra nudum existentem honoratiorem reddit. Sic Vlysses nudus è naufragio exiẽs pro vestimento, virtutẽ habuit. Iuueni quondam Herculi, secum consulenti ad vtrã viarũ se conuerteret, án ad eam, quæ ad virtutem per labores ducit, an facilẽ per voluptates ingrederetur; duas ei fœminas, virtutẽ et voluptatem occurrisse fertur, quarũ mox tacitus apud se ex diuerso habitu differentiã agnouit: altera quidem forma conspicua, molliore facie, lasciuis oculis, sermone blando, solatia pollicendo, & ocium, Herculem ad se trahere conabatur: altera vero vultu rigido, squalenti, mœstoq; ore, magnam fiduciam, atq. constantiam præseferens, nihil iucundum, nihil amœnum ostendebat; sed mille pericula, laboresq; immensos terra mariq; subeundos; præmium tamen horum immortale, ad extremum verò morientem Herculem sese culturam, & inter deos collocaturam: quam quidem Hercules secutus est. Et hæc quidem quæ sub fabulæ figmento de Hercule dicta sunt; Christiano conueniunt de cratêre poculũ mentis abundè haurienti: cui à nostro Hercule dicitur: Omnes qui piè volunt viuere in Christo, persecutiones patientur. Sequitur tex: Intelligentia sua, &c. hoc est, & terrena, & cœlestia, mente complectuntur, idq; exhaustæ mentis beneficio; Dei enim intelligentia, dat se tenenti latitudinem cordis, sicut Salomoni 3. Regum à domino tributam fuisse legimus: qua & seipsos, & visibilia, & inuisibilia contemplantur: tantumq; in hac contemplandi, complectendiq; scientia proficiunt; vt seipsos erigant, ipsumq; bonum intueantur. Primum est, vt se erigant, quia nimirum natura humana ob pœnam primi peccati, prona est ad malum ab adolescentia sua. Præcedat ergo erectio, vt sequatur Dei seu boni intuitio: in terram prona, malum spectat, dimissa mali cupiditate, quæ est erectio, bonum suspicit. Erigunt autem seipsos, qui Dei munere fulti sunt; siquidem sua sponte cadens in terram, per seipsum se erigere nequit. Erigunt autem se, vt ipsum bonum intueantur; sursum namq. habere cor, non autem ad ipsum bonum, superbia vocatur. Sed sursum se erigere, siue cor habere ad ipsum bonum, de quo paulò antè fol: 24 dixi, refugium vocatur: Ad te leuaui oculos meos, ait Dauid, qui habitas in cœlis. Ascendens, ait August: in eodem psal: quò leuaturus erat oculos, nisi illuc, quò tendebat, & ascendere desiderabat? De terra ad cœlum ascendimus: id quod dicit Mercurius: Erigunt se, vt intueantur bonum: nam quàmdiu in terram lumina defixa tenent; veri boni, summi boni visione digni minimè iudicantur. Ascendimus autem ad cœlum: erigimus nos, vt intueamur bonum; si cogitamus Deum, qui ascensus in corde fecit. Ascendere autem in corde, est proficere in deum; vt intueantur ipsum bonum, modò quidem fide, postea verò specie; per fidem enim ambulamus, & non per speciem. Quod sanè, cùm perspiciunt, hoc est, corde fide mundato intuentur, vt quò quis cor nitidius habuerit; eò clariùs Deum intueatur; tanta illius per fidem beatæ visionis dulcedine capiuntur; vt eam, qua hîc vescimur vita, miseriam arbitrentur. Et reuera, bona quæ in hac vita esse dicuntur, si ad illius summi, & veri boni felicitatem comparentur; profectò damna sunt,

Basilius hom: 13.
Solon.
Homerus.
Herculis respõsum.
Duę mulieres ocium & virtus.
Text. expo.
Gene.
Erectio quid.
Augustinus.
Ascẽsio in cœlum.
Tex.
Phil. 3.

Virt⁹ quid sit.

ſunt, & non lucra: Omnia,*inquit Paulus,arbitratus ſum detrimenta, & vt ſtercora, propter eminentem ſcientiam Ieſu Chriſti domini mei. Si enim, inquit Ambroſius in Commentario iſtius loci,in Chriſto,qui eſt illud bonum, ſunt omnes theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ abſconditi;cuncta quæcunq. ſunt, nullius momenti ducenda ſunt, vt ad excellentiam ſapientiæ,& ſcientiæ huius peruenire contingat; cognitio ſiquidem myſterij incarnationis,& paßionis, & reſurrectionis eius, perfectio vitæ eſt,& theſaurus ſapientiæ. Hac de cauſa erigunt ſe fideles;vt hoc bonum intueantur: Adæ enim peccati pondere depreßi, malum intuebantur : ſed ex cratêre dei intelligentia recepta,ad tanti boni maieſtatem amplectendam,colendamq́ ſeſe attollunt. Sequitur textus:* Deſpicientes vtiq. tum corporea, tum etiam incorporea omnia, &c.*ſenſus eſt: Qui ipſius boni viſione replentur,omnia tranſcendunt, & corporea, & incorporea, vt veri boni viſionem acquirant; bonum enim ipſum eſt ſuper omnia,& in omnibus, & per omnia.* Et ad vnũ,*inquit,* feruntur.*Quod priùs bonũ, nunc autem vnum vocat: & rectè quidem : nam primum;verum, & ſummum bonũ, non ſunt plura,ſed vnum bonum.* Et hæc eſt ſcientia mentis;*vt hoc vnum bonum contemplemur,amemus,atq. fruamur.* Et hæc eſt Dei intelligentia in diuino cratêre, *in eccleſia catholica;extra quam,quicunq. eſt,expers eſt veræ dei intelligentiæ.*

Ambroſius.

Tex.

Bonum ſuper omnia.

MERCVRIVS.

Tatius. Equidem ô pater huius cratêris latice ablui cupio. Mercurius. Niſi priùs ô fili, tuum corpus oderis,teipſum amare non poteris. Cùm primùm verò teipſum dilexeris;mentem protinus conſequêris, hanc deniq. nactus,ſcientiam è veſtigio nanciſceris.

Commentum XI.

Vdito mentis præconio, mox Tatius accenditur tanti boni magnitudine,cupitq́ illius particeps fieri. Si, inquit, res ita ſe habet cum eo,qui huiuſmodi mentem aſſequutus eſt; ego profectò vellem me tantæ rei expertem non eſſe. Cupio, *ait,* ablui latice huius cratêris. *Seruat metaphorã, ſine qua ita dixiſſet: Vellem me habere mentis ſcientiam,quæ eſt diuinorum contemplatio,& Dei intelligentia. Nec vtcunq. habere, ſed ita abundè, vt quaſi quodam latice,illa ablui poßim. Eſt autem latex omnis humor, ſic dictus,quòd intrà aliquid lateat:ſic vinum,quod intra vuam latet à Virgilio 1. Æneid: latex vocatur. Regales inter menſas,laticemq́ Lyæum. Ouidius. Palladios latices, dixit, quum oleum dicere vellet. Et Lucretius : Abſynthij laticem. Mentis autem ſcientiæ huiuſmodi nomen non temere accommodatur,quippe quæ ex regalibus dimiſſa ſedibus,& intra noſtræ mentis arcana latitans copioſo illuminationis,inſtructionis, conſolationiſq́ fonte nos abluit. De quo quidem gratiæ fonte, in ſeptimo lib: dixi. Ad preces Tatij,Mercurius reſpondendo,viam oſtendit,qua ſui voti compos effici valeat: Si, inquit,ô fili tanti boni particeps eſſe cupis; hanc teneto viam : carpe iter, quod tibi oſtendo: quod ſi feceris,ſpero fore,vt latice tanti cratêris abluaris. Inprimis tibi opus eſt,* vt corpus tuum odio habeas; *nec hoc tibi durum eſſe videatur; quandoquidem inde*

Latex.

Virgilius.

Ouidius.

Lucretius.

Odium cauſa amoris.

dem inde

dem inde magna tibi bona parabis; siquidem huiusmodi odium in causa erit: vt te ipsum verè diligas: *ex qua procul dubio vera tui dilectione,* protinus mentẽ, *id est,* dei intelligentiam consequeris: *et contemplationem diuinorum: demum ex illa scientiam nancisceris; qua instructus, & terrena pariter, & cœlestia cognosces. Porrò, illud odium sic intellige; non enim vellem te ita intelligere, tibi odio habendum esse corpus, vt teipsum perimas; hoc enim nemini fas est, & primi instituentis corpus legi aduersatur; sed vt odio prosequaris vitia corporis, quæ non paruo sunt scientiæ mentis impedimento: imò fieri non potest, vt corporis vitiis, prauisq; affectibus indulgeamus, & scientiæ mentis participes simus; sunt enim adinuicem inimica atque contraria. Simile quiddam dominum dixisse in Euangelio Ioan: cap: 12. legimus: Qui amat animam in hoc mundo; in vitam æternam perdet eam: & qui odio habet animam suam in hoc mundo; in vitam æternam custodit eam. Qui amat, inquit Augustinus tractatu 51. in Ioannem, perdet: id est, si amas perdes: si cupis vitam tenere cum Christo; noli timere mori pro Christo. Vel sic intellige: Qui amat animam suam, perdet eam: noli amare, ne perdas. noli amare in hac vita, ne perdas in æterna vita: hoc autem quod posteriùs dixi, magis habere videtur Euangelicus sensus. Magna & mira sententia, quemadmodum sit hominis in vitam suam amor, vt pereat; odium, ne pereat: Si malè amaueris, tunc odisti; si benè oderis, tunc amasti. felices qui oderunt custodiendo, ne perdant amando. Et lib: 3. de doctrina Christiana cap: 16. Perdat animam suam: non vtilitatem vetare putandus est, qua debet quisq. conseruare animam suam; sed figuratè dixit: perdat animam suam, id est, perimat, atq. amittat vsum eius quem nunc habet; peruersum scilicet, atque præposterum, quo inclinatur temporalibus, vt æterna non quærat. Et in lib: 50. homel: 37. homel: Sunt, inquit, qui peruerse animam suam amant: & hoc vult sermo diuinus corrigere: non vt oderint animam suam; sed vt rectè diligant; malè enim diligendo perdunt eam, & fit quiddam magnum quasi præposterum & contrarium: sed tamen ita fit, vt si diligas eam peruerse, perdas illam: si oderis illam, rectè conseruabis illam. Est ergo quidam peruersus amor eius, & quoddam rectum odium eius. Sed amor peruersus ab odio, odium rectum ab amore est. Quis est peruersus animæ amor? quando diligis animam tuam in iniquitatibus: audi quia ab odio venit amor iste peruersus: Qui autem, ait Dauid, diligit iniquitatem, odit animam suam. Odium rectum vide, quia ab amore venit: Qui odit, inquit, animam suam in hoc mundo; in vitam æternam inueniet eam. vtiq. quod vis inuenire in vitam æternam, multùm amas. Odium ergo rectum ab amore, amor verò peruersus ab odio venit. Itaq. est amor vtilis, & est amor noxius: amor amore impeditur: amor noxius recedat, & amor vtilis succedat. funde quod habes, vt capias quod non habes: vis vt intret mel, vnde acetum nondum fudisti? Amores omnes & dilectiones priùs sunt in hominibus de se, & sic de alia re quam diligunt. Si diligis aurum, priùs te diligis: nam si mortuus esses; aurum nequaquam diligeres. Dilectio ergo vnicuiq; à se incipit, & non potest nisi à se incipere: quod quidem non solùm inest hominibus, verùmetiam & pecoribus; omnia enim animantia pro vita sua pugnant: mori nolunt: custodire se volunt. Putant nonnulli seipsos amare, & quidem legitimo ordine, quando hæc inferiora vitiosè diligunt: atqui Dauid dicit, qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Si ergo amando iniquitatem teipsum non solùm non diligis; sed etiam odio habes: quomodo ergo aut Deum, aut proximum diligere poteris? Amor iste peruersus est, odium noxium, non rectum, atq. perfectum: de quo Dauid in Psalmo 138. cecinit: Perfecto odio oderam illos, & inimici facti sunt mihi. Oderam in eis, ait Augustinus ibidem, iniquitates eorum, diligebam conditionem tuam, hoc est, perfecto odio odisse, vt ne propter vitia homines oderis: nec vitia propter*

Corpus impedit mentem.

Ioan. 12.

Augustinus.

Odium bonũ.

Augustinus.

Peruersus amor.

Rectum odiũ.

Psalmus. 10.

Amor duplex

Qui diligit iniquitatem odit animam suã.

Odium perfectum.

pter homines diligas. Sed quomodo impletur præceptum Domini dicentis Matth: 5. Diligite inimicos vestros? Si hoc oderis in eis quòd iniqui sunt: & hoc diligas, quòd homines sunt. In Psalm: 118. Dauid profitetur: Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi. Pulchrè, inquit Ambrosius, ibi dixit Iniquos &c. quia si legem amamus, odisse debemus aduersarios legis, qui operibus suis præcepta legis impugnant. Sed animaduerte quod dixerit: Iniquos odio habui, & non addidit Viros; vt intelligas quòd iniquitatem odio habuit, non eos, qui etsi operentur iniquitatem, possunt tamen euangelica prædicatione conuerti. Itaque isto odio recto atque perfecto suadet Mercurius dilecto suo Tatio, vt suum corpus prosequatur, vt scilicet diligat ac foueat naturam; odio tamen habeat vitia corporis. Cæterùm, sex sunt actus, seu operationes cõcupiscibilis: tres quidem ex parte boni, quibus animus dilatatur quodam modo, ac capacior redditur: amor scilicet, desiderium, & gaudium: Ex parte autem mali, odium, abominatio, tristitia. Est autem odium, eius dissonantia rei, quæ appetitui concupiscibili aduersatur. Nam quemadmodum id, quod vt conueniens in apprehensionem cadit appetentis, habet rationem boni; ita planè & repugnans rationẽ mali, ex quo odium amori aduersari, patet satis. Etenim, quemadmodum boni alicuius absentia, per amorem, desiderium gignit, & illius adeptio, seu possessio, gaudium; ita certè imminentis mali absentia, per odium abominationem affert, sui verò præsentia, tristitiam: vnde Augustinus homel: 43. Ira est libido vindictæ; odium verò ira inueterata. Ira est festuca, odium trabes. Aliquando reprehendimus irascẽtem, & odium tenemus in corde. festucam videmus in oculo fratris, & trabem in oculo nostro non videmus: vnde creuit festuca, vt trabem faceret: quia non statim euulsa est, quia passus es exire, & intrare solem toties super iracundiam vestram. Rigasti festucam, rigando nutriuisti, nutriendo, trabem fecisti. Expauesce quando dicitur Ioan: epist: 1. cap: 3. Qui odit fratrem suum, homicida est. Gladium non eduxisti, vulnus in carne non fecisti: cogitatio sola odij in corde tuo est: & teneris homicida. Ille viuit, & tu occidisti: quantùm ad te pertinet occidisti, quem odisti. Et epistola 149. Ira inueterascens fit odium, dum quasi iusti doloris admixta dulcedo, diutiùs eam in vase detinet: donec totum acescat, vasq; corrumpatur. Quapropter multò melius nec iustè cuiq; irasci, quàm velut iustè irascendo, in alicuius odiũ iræ occulta facilitate dilabi. Porrò, odium (vt dixi) & passio est appetitus concupiscibilis, & alio modo charitati opponitur. sed Deus est charitas: Deo ergo aduersatur. Sanè, quàmuis Deus, vt summum bonum, à nobis odio haberi non possit; vt est tamen peruersæ voluntatis seuerus iudex, & verus corrector, odio nobis est. Odium autem Dei, quia secundùm se, & non per partem, auersionem importat: peccati verò ratio in auersione præcipuè voluntaria consistit; haud dubium quin magnũ sit peccatum; alia enim peccata inordinatam habent delectationem, quibus auersio annectitur; ideoq; minora reputantur. Infidelitas magnũ est peccatum, sed ex odio generatur, nempè ex mente alicuius iniqui, sua sponte veritatẽ odio habentis: ideoq; odium est infidelitate deterius, sicut causa est potior effectu. Odium proximi, si inconsideratè subrepat, aut exiguo proximi bono insidietur, in numero venialiũ haberi potest: at si consultò, & ex pleno consensu velit quidem proximo damnum non paruum, gratiæ, seu naturæ; procul dubio, est peccatum mortiferum, & plurimùm damnosum. Ex hoc autem pestifero serpente, varia venena diffunduntur; excedit enim limites naturæ, quod patet in Ægitho & Acanthide inimicis auibus: quarum nec cruor (cùm interfecti fuerint) commisceri potest, nec in vita se diligunt, vt scribit Plinius lib: 10. de nat: histo: cap: 74. Si autem commiscueris eorum cruores; separantur protinus. Dicunt præterea mirum fuisse odium, Eteoclis, & Polynicis, qui cùm se interfecissent; nunquam post mortem (cùm cadauera cremabantur) fumi com-

Psal: 138.
Psal: 118.
Ambrosius.

Odium est actus concupiscibilis.

Odium quid.
August:

Quiodit homicida est.

Odiũ Dei quare magnum peccatum.

Odiũ proximi

Odii effectus.

mi commisceri potuerunt; sed per diuersa ad æthera ascendebant. Pugnant ex odio inter se aquilæ & dracones, cornices & noctuæ, leo & gallus; licet ex timore galli credatur, leonem in gallum pugnare, & Elephantum in aprum.

MERCVRIVS.

Tatius: Quonam pacto asseris hæc ô pater? Mercurius: Impossibile est ô fili vtrisque simul intendere; mortalibus scilicet atq; diuinis. Nam cùm duo tantùm in ordine rerum inueniantur, corpus & incorporeum, & illud quidem mortale, hoc diuinum dicatur; electione vnius amittimus alterum: quotiesq; vnius cura remittitur, alterius actus intenditur. Potioris itáq; optio eligenti decora, non modò hominem qui eligit, Deum reddit; verùm pietatem erga Deum cæteris quoq; demonstrat. Deterioris autem electio, hominem quidem ipsum perdit, aduersus autem Deum nihil præter id vnum delinquit, quòd quemadmodũ pompæ per media transeunt, ipsæ quidem nullius actionis compotes, cæteros autem impedientes; haud secus isti pomparum instar vagantur, atq; oberrant propter corporis voluptates. Cùm hæc igitur ita se habeant ô Tati, diuina officia præcedere, humana sequi debent.

Commentum XII.

Atio stupenti, atq. scire cupienti, quomodo res se ita haberet, Mercurius respondit: Scito fili, fieri non posse: vt quispiam diuinis vacet pariter & terrenis. Quasi diceret: nemo potest duobus dominis seruire: non poteris Deo seruire, & mãmonæ. In causa est, quia cùm duo sint in ordine rerum, corporeum, & incorporeum, id est, spiritus, & corpus: in cœlo quidem spiritus tantũmodò cœlestes, ab omni materiæ concretione liberi: in his autẽ inferioribus, spiritus humani, corporibus alligati sunt, vnde & voluptates generantur, & innumeræ passiones. Et illud, *inquit,* mortale, hoc diuinum dicatur, *id est, creatura spiritualis immortalis sit: corpus verò mortale, & caducum.* Electione vnius amittimus alterum: *quasi diceret, si corporis voluptatibus incũbere volueris, spiritus virtutes amittes. Cõtrà si spiritui vacaueris, corpus contẽnes: propterea,* quoties vnius cura remittitur, alterius actus intẽditur. *At si quis, Dei munere fultus,* potioris, *id est,* spiritus optionem, partemq́; elegerit; is profectò Dei similis erit, suamq́; pietatem, quam erga Deum habet, cæteris demonstrabit. *Quasi diceret cum Paulo ad Roma: 13. Prouidebit bona, non solùm coram Deo; sed etiam coram omnibus hominibus. At si quispiam corporis voluptatibus inseruire maluerit, is* inprimis seipsum perdet, *deinde erga Deum, formã quandam pietatis ostendet, virtute verò pietatis vacabit:* instar vanitatis pomparum,

Nemo potest duobus dominis seruire.

Spiritus.

Corpus.

parum, *quæ oculis quidem pulchritudinem ingerunt intuentium: intus verò inanes sunt & fallaces.* Oberrant, *inquit,* propter corporis voluptates: *quæ quidem (teste Auerroe in prologo Physi:) non sunt de dispositionibus necessarijs in esse naturæ hominū, neq. de perfectionibus eorum; sed proficiscuntur ex necessitate materiæ: homo autem non est propter voluptatem, tanquam propter finem. Quare cùm voluptates non sint finis hominum, neq. ad ipsius perfectionem spectent: ex materiæ ergo necessitate proficiscuntur: ideoq; qui huiusmodi raptantur voluptatibus, materiales, seu materiæ serui potiùs dicendi, quàm puri & veri homines. Extat inter philosophos non obscura de hac re controuersia, de qua aliquid dicere statui: præsertim cùm sapientissimus Mercurius locum afferat, atq. occasionem dicendi. Hoc nomen voluptas, si fusissimè intelligatur, pro omni mentis seu sensus delectatione accipi potest: si verò fuse, solùm pro delectatione sensus: atq. ita à Cicerone 2. de finibus diffinitur: Voluptas est iucundus motus factus in sensu. Aristoteles primo Rhetor: Voluptas est quidam animæ motus, & affectio simul: & sensibiliter secundùm naturam proficiscens. Dicitur autem motus quidam, quia sequitur ad motum, largè motum accipiendo, prout omnis quidem operatio, quandam habet motus rationem. hac de causa non simpliciter motus, sed motus animæ appellatur: quippè quæ non est propriè motus, quatenus imperfectionem indicat; sed potiùs vt dicit operationem perfectā: non quòd ipsa sit operatio, sed quòd sequatur ad ipsam. Non ergo est prædicatio formalis, sed causalis. Quoniam autem voluptas perfectam sequitur operationem, quæ totum suum esse habet; hinc fit, vt quædam delectatio simul tota esse dicatur: non enim tempore mensuratur, nec aliquid præstolatur in futurum, vt suam perfectionem obtineat. Debet autem huiusmodi actus inesse secundùm naturam; quandoquidem delectatio ex conuenientis cum conueniente coniunctione procedat: lib: 7. ethic: cap: 10. Voluptas, inquit, est quædam perfectio operationis animi, secunda videlicet, vt perfectio secunda consequens visionem, auditionem, gustationem, & quæ sunt generis eiusdem. Est perfectio visionis non visio, sed adiuncta visioni; miscetur enim illi, ornat illam, perficitq;. quæ si honestæ actionis fuerit; honesta quoq. & ipsa dicitur: sin verò turpis, & ipsa turpis, & mediæ media. Alij sic: Voluptas est illa suauis, & grata membrorum concitatio, quæ est ante iudicium à phantasia factum. Constat igitur variam esse voluptatem, motionemq; appellari posse. Plato sic diffiniuit voluptatem hoc secundo modo acceptam: Voluptas est suauis motio in sensibus facta, ex indigentiæ repletione proficiscens. Arguit Philosophus 2. eth: cap: 3. contra huiusmodi sic: Omni, inquit, motui proprium est celeritas, atq. tarditas: & si non secundùm seipsum, sed ad alium: quemadmodum alicui motui, qui in vniuerso fit, euenit ad alium: sed neq. velocitas, neq. tarditas competit voluptati; fit enim planè citò vt aliquis est in voluptate constitutus, quemadmodum & in ira. Sed huic philosophi obiectioni respondent Platonici, asserentes duplicia esse motuum genera: vnum quidem corporum, alterum verò animorum. vnde sicut corpus partes habet extra alias existentes; ita & motus partes temporis exigit: eritq; vnus altero velocior, atq. altero tardior. Atqui animus noster indiuiduus est: sequitur, vt & eius motus indiuisibilis sit, ac temporis spatio minimè indigeat, quippè qui vno instanti suum motum conficiat. Illa ergo philosophi sententia, veritatem habet in motu corporum, non autem animorum. Arguit præterea contra Platonem, in Gorgia dicentem, voluptatem repletionem esse secundùm naturam: Repletio, inquit, secundùm naturam, & repletionis indigentia, passiones corporeæ sunt. si igitur voluptas repletio est eius, quod est secundùm naturam, & id voluptatem capit, in quo est repletio: corpus ergo quàmdiu repletio adest, delectatur. id autem non videtur: sed dum fit repletio, tunc voluntas sentitur: dum verò resol-*

Voluptates. Auer: Voluptas varia. Cicero. Arist: Voluptas quo modo est motus. Voluptas est perfectio operationis animæ. Plato. Argumenta Phil: contra Platonem. Solutio. Aliæ obiectiones.

rò resoluitur, dolet. Amplius, hæc opinio ex doloribus, voluptatibusq; circa alimenta ortum habet; (2.) inaniores enim facti, & antea dolore pertentati, ipsa repletione voluptatem capimus. (3.) At id non circa omnes accidit voluptates; nam sine dolore sunt mathematicæ voluptates: & quæ per olfactum, auditum, atq. visum fiunt. Item & recordationes voluptate quàm plurimos afficiunt. Sed cuius hæ repletiones erunt? nullius enim rei præcesserunt indigentiæ, cuius repletio esse possit. Respondent Platonici, nunquam Platonem dixisse, voluptatem esse repletionem indigentiæ, neq. indigentiam dolorem appellâsse; sed in Gorgia Socratem disputantem contra voluptuosissimum Calliciem, vti eius sententia. Quod quidem ex duabus coniecturis conijcimus: quarum vna est, quia ibidem ait, voluptatem in repletione consistere, non autem voluptatem esse in voluptate: altera verò, quoniam ibi etiam dixit, voluptariam esse repletionem: sed absurdum est dicere, voluptuosam esse voluptatem, vt albedinem albam. Amplius, Plato in Timæo ait, quòd voluptas sit affectus, & motus in sensu. sed motus secundùm seipsum nõ est repletio. Quapropter dicendum videtur, egestatem ita esse coniunctam cum appetitione; vt vnum absque altero esse non possit; ea enim appetimus, quibus indigemus. Neq. quicquam appetimus, quo non ante egestatem eguerimus: neq. quisquam eget, quin appetat. neq. è contra. Vnde fit, vt multoties egestas pro appetitione ponatur. Cicero: Non caret his, qui non desiderat. Et Epicarmus: Non qui parum habet, sed qui plus cupit, eget. Repletur ergo concupiscentia, cùm id, quod cupiebat, assequitur. Repletur itaq; appetitus, cùm re desiderata fruitur. Vnde illud epigramma deliacum: Iucundissimum est, re amata potiri. Repletio ergo indigentiæ, hoc est, appetitionis, est causa voluptatis. Ex quibus omnibus, duæ prædictæ obiectiones solui possunt. Itaq; voluptas est illa titillatio, seu concitatio in sensu, ex assecutione rei concupitæ proficiscens. Et hæc de voluptate secundo modo dicta, sufficiant. Est autem voluptas propriè dicta, præter modum elata lætitia, opinione alicuius præsentis boni manans: vel, vt ait Isidorus lib: ethimologiarum, voluptas est cum quadam lubrica suauitate, ad illicita sordidæ mentis inclinatio. Vnde fit, vt omnis voluptas tertio modo accepta, mala atq. turpis, à rectè philosophantibus appelletur. Describit August: lib: 5. de ciuit: cap: 20. picturam voluptatis: Solent, inquit, philosophi, qui finem boni humani in ipsa virtute constituunt, ad ingerendum pudorem quibusdam philosophis, qui virtutes quidẽ probant, sed eas voluptatis corporalis fine metiuntur, & illam propter seipsam putant appetendam, istas propter ipsam, tabulam quandam verbis pingere, vbi voluptas in sella regali quasi delicata quædam regina consideat, eiq; virtutes famulæ subijciantur, obseruantes eius nutum; vt faciant, quod illa imperauerit. Quæ prudentiæ iubeat; vt vigilanter inquirat, quomodo voluptas regnet, & salua sit. Iustitiæ iubeat; vt præstet beneficia, quæ potest, ad comparandas amicitias corporalibus commodis necessarias: nulli faciat iniuriam, ne offensis legibus, voluptas viuere secura non possit. Fortitudini iubeat; vt si dolor corporis acciderit, qui non compellat in mortem, teneat dominam suam, id est, voluptatem fortiter in animi cogitatione; vt per pristinarum delitiarum suarum recordationem, mitiget præsentis doloris aculeos. Temperantiæ iubeat, vt tantum capiat alimentorum: & si qua delectant, ne per immoderationem noxium aliquod valetudinem turbet: & voluptas, quam etiam in corporis sanitate Epicurei maximam ponunt, grauiter offendatur. Ita virtutes cum tota suæ gloriæ dignitate, quanquam imperiosæ cuidam, et inhonestæ muliercuIæ seruient voluptati. Nihil hac pictura dicunt esse ignominiosius, & deformius, & quod minus bonorum ferre possit aspectus: & verum dicunt. Ambrosius de bono mortis cap: 6. Escæ quædam sunt voluptates seculi, & escæ malorum, escæ tentationum. Quò fit, vt dum voluptatem quærimus, laqueos incurramus. Et de

Marginalia: Voluptas est repletio. Solutio. — Plato in Timæo. — Cicero. Epicarmus. — Re amata potiri iucundissimum. — Isidorus — Pictura voluptatis. — August. — Picturę deformitas.

fuga seculi: Quis inter tot paßiones huius corporis, inter tantas illecebras huius seculi, tutum, atq. intemeratum seruare potest vestigium? Quapropter rectè dictum à Platonicis, voluptatem huiusmodi non eße in ordine bonorum locandam; omne siquidem bonum, quatenus est bonum, quaßari non potest: nam altißimis defixum radicibus, vt ait Cicero de virtute, nulla vi labefactari potest: nunquam dimoueri loco, nisi illud poßidens homo spontè abijciat. sed nulla voluptas huius seculi est talis: vnde Mercurius in textu ait: Oberrant propter corporis voluptates: *quare, si voluptas huius seculi est causa alijs errandi: ipsa ergo errat, & lubrica est, & inconstans. Vnde Boëtius 3. de consolatione: Habet hoc voluptas omnis, stimulis agit furentes, apumq; par volantûm, vbi grata mella fudit, fugit: & nimis tenaci ferit icta corda morsu. Græcum prouerbium ait: Voluptati soror est tristities. Plautus in Amphitrione: Ita dijs placitum est, vt voluptati mœror subsequatur. Sylius 15. lib. Punicorum: Quippe nec ira Deum, nec tela, nec hostes: Quarum sola noces animis infusa voluptas: Ebrietas tibi fida comes: tibi luxus, & atris Circum te semper volitans infamia pennis. Id indicare voluit Homerus cùm ait: In limine Iouis dolia duo posita eße, vnum mellis, & alterum fellis plenum. Et singulis animabus è cœlo descendentibus in corpora, ex vtroq. poculo potionem dari; sed plus fellis: vnde ait Ouidius: Quod iuuat exiguum est, plus est quod lædit amentes. Et Tibullus: Omnia nostra tristi tempore felle madent. Horatius: Sperne voluptates, nocet empta dolore voluptas. Non est ergo voluptas corporis in bonorum numero habenda.*

Ambrosius. Cicero. Voluptas non est in ordine bonorum. Boetius. Plautus. Sylius. Homerus. Ouidius. Tibullus. Horatius.

Amplius, hæc est natura bonorum, vt futura dum sunt, spem hominis erigant: cùm verò adsunt, tranquillum efficiant animum poßidentis: futuræ autem voluptates intollerabili quodam cupiditatis ardore sensus afficiunt: curis accendunt: præsentes verò, continuò metum vnà secum, suspicionemq; ducunt, obcœcantq; fruentes. Nec dum haustæ, incredibili quadam verecundia, atq. mœrore animum afficiunt. Quamobrem præclarè dictum est à Socrate in Phædone: dolorem voluptatemq; simul ex eodem capite ambo eße connexa: naturamq; in vnum eorum apices coniunxiße: eaq; de causa fieri, vt cùm alterum adest, eundem postea sequatur & alterum. Apologus Platonicus refert: Cùm voluptas apud Iouem iactaret se nobiliorem Pallade, diuiniorem que eße, quòd ipsam videbat arcubus & venatione Dianam, & Vestam laribus delectari; ad hæc indignata Pallas, ait: O Iuppiter, mox videbis quàm fortis sit voluptas hæc, quæ tam insolenter omnium gloriatur imperio. Accerse huc pauorem: non deorum tantùm, sed omnium abiectißimũ. Exclamauit Iuppiter: Heus pauor, accede pauor. Confestim ad ipsum pauoris aduocati nomen, voluptates omnes trepidæ vnà cum temeritate fugam arripuerunt: Tunc omnes risêre cœlicolæ: fugamq; tam vilem ridiculo damnauêre iudicio.

Secunda ratio. Plato in Phædone. Apologus. Voluptatis & Palladis disputatio.

Item: Voluptas non explet animum; sed quò auidiùs hausta fuerit, eò plus vberiora libidinis germina, seminaq; producit. Cuius similitudinẽ Virgilius 6. Æneid. describit, Tytium inducens: tota nouem per iugera corpus, Porrigitur: rostroq; immanis vultur adunco Immortale iecur tondens, fœcundaq; venis Viscera rimatur epulis: habitatq; sub alto Pectore, nec fibris requies datur vlla renatis. Quapropter Archytas, atque Plato voluptarium animum, perforato vasi similem eße voluerunt, ob insatiabilem infinitamq; voraginem appetendi. Epicarmus verò, Pythagoras, atq. Socrates, Euripo comparauerunt: quia quemadmodum Euripo aqua fluit, ac refluit, & sursum, deorsumq; iactatur; ita in animo tali nunc voluptas insidet, nunc dolor: nunc renascitur, nunc deniq. refluit: cùm lætatur, fluit: cùm sperat, sursum erigitur: cùm tristatur, deorsum dilabitur. Rectè ergo dixit sapientißimus Mercurius: Errant, inquit, propter corporis voluptates.

Tertia ratio. Virgilius. Archytas. Pithagoras. Epicarmus.

MERCVRIVS.

DEVS profectò extra culpam: malorum à nobis cauſa venit: nam mala bonis anteponimus.

Commentum XIII.

Malum culpæ non eſt à Deo

Voniam poterat Tatius à ſuo Mercurio ſciſcitari malorum cauſam, & in dubium incidere, an hæc omnia à Deo proficiſcātur: Scias, inquit, ô Tati, in Deum culpam non cadere, proinde malum culpæ à Deo non proficiſci; ſed à nobis ipſis: à quibus mala, hoc eſt, peccata, voluptates, & ſimilia, bonis, virtutibus ſcilicet, veræq́ pietati, anteponuntur. Dial: 14. clariùs hanc materiam exequitur: Ab ipſo factore, *inquit,* nihil malum, nihilq́; turpe. Hæ ſiquidem paſsiones ſunt creata ſequentes opera, quemadmodum æs rubigo, animata corpora limus. At neq; faber ferrarius induxit rubiginem, neq; animati corporis genitor cœnum, ac ſordes. Eodemq́; modo, nec Deus etiam malum. *Et eſt ſenſus: malum non eſt à Deo, ſed ex materiæ neceſſitate: quod in Aſclepio apertè oſtendit:* Sicut, *inquit,* in natura materiæ qualitas fœcunda eſt; ſic & malignitatis eadem eſt æquè fœcunda. *Et poſt pauca in eodem libro:* Deus pater & Dominus, cùm poſt deos homines efficeret, ex parte corruptiore mundi, & ex diuina pari lance componderans, contigit vitia mundi corporibus commixta remanere. *In primo Pymandri circa finem, de hac materia abundè diſputaui: verũ quia Mercurius de hoc negotio ex profeſſo diſſerit, placuit aliquid addere, quod ex fonte Dionyſii Areopagitæ me libenter hauſiſſe profiteor. Quòd autem malum culpæ non ſit à Deo, 4. cap. de diuinis nominibus clariſſimè docet: Malum, inquit, ex Deo non eſt: aut enim bonus non eſt, aut bona facit, & bona producit: neq. aliquando quidem aliqua, aliquando verò non, & non omnia; pateretur enim in hoc mutationem, ac varietatem, quod eſt falſum. Senſus eſt: Deus eſt natura bonus: ſemper ergo bonum facit: malum ergo non facit, alioqui mutationi eſſet obnoxius: quod nefas eſt de Deo ſentire. Probat hoc Dionyſius: Si, inquit, bonum in Deo, eſt ſubſtantia; quia quidquid eſt in Deo, eſt Deus, & malum eſt in Deo; erit quidẽ tranſiens ex bono Deus, atq. ita aliquando erit ens, aliquando verò non ens. Quaſi diceret: Si in Deo eſt malum, ſicut & bonum, & malum eſt non ens, ſicut bonũ eſt ens: igitur, Deus eſt ens, & non ens. Quòd ſi participatione bonum, & ab alio habeat neceſſe eſt; ſicq́ aliquando habebit, aliquando verò non. Non igitur ex Deo malum eſt, neq. in Deo, neq. ſimpliciter, neq. ſecundùm tempus. Summa omniũ eſt: Deus cùm natura bonus ſit, malum in eo, vel ab eo eſſe non poteſt. Probat quoq. Dionyſius non ſolùm in Deo, ſed nec etiam in Angelis naturaliter huiuſmodi malum inueniri: Nec, inquit, in Angelis eſt malum. Si enim angelus ſpeciem boni præferens, diuinam exprimit bonitatem, exiſtens videlicet per participationẽ id ipſum ſecundo gradu; certè imago Dei eſt angelus, & occulti luminis declaratio, ac ſpeculum purum, nitidiſſimum, incoinquinatum, immaculatum, incontaminatum: totam in ſe ſuſcipiens (ſi dictu fas eſt) pulchritudinem ſpeciei ipſius, figuræq́ diuinæ: atq. in ſeipſo ſyncerè (quantum fieri poteſt) ſplendore declarans, ſecretiſſimi illius ſilentij bonitatem. Itaq́. nec Angelis quidem ineſt malum. Summa dictorum eſt: prima*

Aſclepius.

Dionyſ. 4. de diuinis nominibus.

In angelis nõ eſt malum.

Angelus imago Dei.

lux eſt

lux eſt Deus: ſecunda verò angelus, qui eſt imago Dei pura, & ſine macula: tùm propter naturæ dignitatem; tum etiam propter liberam à corpore ſpiritualis naturæ conditionem. Quare, ſicut in pura luce nulla eſt pars tenebrarum naturaliter; ita etiam, pro ſuæ naturæ proportione, nec etiam in lucidiſſimo ſpeculo, cuiuſmodi eſt angelus. Oſtendit etiam dæmones non eſſe natura malos: Neq rurſus dæmones ſunt natura mali: alioqui nec eſſent ex bono, nec eſſent prorſus aliquid: at qui nec ex bonis natura mutati ſunt in malos, neq. ſemper extitêre mali. Arguit ſic: Malum non eſt ex bono. ſed dæmones ſunt ex bono, Deo ſcilicet: dæmones ergo non ſunt natura mali. Item: Malum eſt defectus, & nihil. ſed dæmones ſunt entia realia: non ergo ſunt natura mali. Amplius, naturalia in dæmonibus integra remanſerunt, & à principio mali non extiterunt: ergo quod prius. Alia ratione, obſcuriore tamẽ, probat idem. Præterea, ſibi, an alijs mali ſunt? ſi fortè ſibi ipſis mali ſunt; ſeipſos vtiq. perderent: ſin autem alijs, quomodo corrumpunt, aut quid corrumpunt, ſubſtantiam, virtutem, aut operationem? Non quidem ſubſtantiam; quia quæ natura incorruptibilia ſunt; non corrumpunt, ſed quæ ſunt corruptioni obnoxia. Deinde, ne iſtud quidem omnibus, & omninò malum eſt: neq. quicquam corrumpitur ex his quæ ſunt, quantum eſt eſſentia, & natura. ſed ipſa congruentiæ, commenſurationiſq; proportio, propter ordinis naturalis defectum, iam ita infirmatur; vt eodẽ modo permanere non poſſit. Senſus eſt: Malum eſt deſtructiuum boni. ſed natura, ſiue eſſentia deſtrui non poteſt: non ſunt ergo natura mali. Deſtruit autem malum ordinis proportionem: non eſt ergo aliquod malum natura abſolutum: quod conſequenter oſtendit: Infirmitas, inquit, non eſt integra: nam ſi integra eſſet atq. perfecta; & corruptionem perimeret, & ſubiectum è medio tolleret, eſſetq; huiuſmodi corruptio, ſuimet quoq. corruptio. Quamobrem, quicquid malum dici ſolet, non eſt omninò malum, ſed deficiens. Quod enim expers boni omnino fingitur: nuſquam quidem aliquid erit. Quaſi diceret, malum non eſt per ſe, ſed eſt defectus boni. Malum ergo non eſt ex bono, vt ipſe dicit, & ſi ex bono ſit; malum profectò non eſt. Neq. enim proprium eſt ignis refrigerare: neq. boni non bona producere. Præterea ſi quæ ſunt, omnia ex bono procedunt, (natura enim boni eſt producere atq. ſeruare: mali verò perdere atq. diſſoluere) profectò nullum exiſtentium eſt ex malo: neque quidem ex malo ipſum malum, ſiquidem ſibi ipſi malum eſſet. Quod niſi ita ſit, malum non omninò erit malum; ſed boni portionem quandam, per quam ſit, habebit. Senſus eſt, cùm boni natura ſit, bona producere, & conſeruare: mali verò deſtruere, & perdere. Malum ergo non eſt ex bono, neq. ex malo, alioqui ſeipſum deſtrueret: vel malum non eſſet malum; ſed aliquam boni partem haberet, qua ſeipſum tueri poſſet. Præterea, ſi quæcunq. ſunt, pulchrum, bonumq; petunt: & quidquid agunt, propter id, quod videtur bonum, faciunt: omniſq; rerum intentio bonum ſpectat, vt principium, atq. finem (nihil enim mali naturam ſpectans, facit quæ aggreditur facienda) quonam modò in ordine rerum erit malum? aut quo pacto in rebus omninò eſt aliquid, quod ſit huiuſmodi bono appetitu deſtitutum? Senſus eſt. Quodlibet ens natura appetit bonum; nemo enim in malum intendens, operatur: nihil ergo eſt in ordine rerum malum: alioqui eſſet aliquod ens huiuſmodi bono appetitu deſtitutum, quod eſt falſum; vnumquodq. enim ens, in quantum eſt ens, habet rationem boni, allicitq; ad ſui concupiſcentiam, deſiderium appetẽtis. Ex hoc autem, quòd omnia per appetitum conuertuntur ad bonum, fidem nobis facit, ex bono entia omnia proceſſiſſe: ideoq; bonum eſſe vniuerſo ente ſuperius; eſſe enim non ſimpliciter appetitur, ſed ratione boni. Quemadmodum verò, quod eſt ſuper entia corporea, non eſt corpus, ſed toto genere corporeo melius; ita quod eſt ſuper entia, non eſt ens, ſed ente toto præſtantius. Vbi ergo hoc dicimus non ens, ibi

Malũ vnde ſit.

Dæmones nõ ſunt natura mali.

Malum deſtruit proportionem ordinis.

Malum nõ eſt ex bono.

Malum nõ eſt in ordine rerum.

Nemo intendens malũ operatur.

Malũ vnde sit.

Deu est super ens.

Malum nõ est ens, neq; non ens.

Obiectionesq; sit malum.

esse ens affirmamus; dicendo enim non ens, superius quiddam ente, principiumq; entis totius, atq. finem dicimus: negationem in affirmationem resoluimus; sic enim loquitur Dionysius: Rursus, inquit, quæcunq. sunt, ex ipso bono dependent, ipsumq; bonum entibus est superius; siquidem in bono etiam, quod non ens dicitur, ens existit: id est, dum non ens dicimus, maximum entium, siue supra omnia entia, bonum illud esse profitemur. Malum autem neq. est ens, alioqui non esset omninò malum, sed haberet rationem, quod est falsum. Neq. omninò non ens: aliter quomodo posset esse alicui malum, si nihil omninò esset? Alienius est ergo, atq. distantius ab ipso non ente, quàm ab ipso bono; malum enim non nisi in bono inuenitur, quia nimirum est priuatio boni: sicut cœcitas non nisi in oculo, simitas non nisi in naso. Dixerit ergo aliquis, vndenam igitur erit malum? Nisi enim malum sit, virtus, ac
1. vitium erit idem, vniuersale videlicet vitium idem erit, quod vniuersa virtus: particulare similiter idem, quod virtus particularis: aut saltem quod virtuti aduersatur, non erit malum. Sensus est, virtus & vitium in quodam qualitatis genere cõueniunt ad animum pertinentis: neq. differre inter se posse videtur, nisi in eo quòd qualitas illa quidem bona est, hæc autem mala, id est: quoniam illa voluptatem reddit bonam, hæc verò malam. Igitur si malum non est; non erit aliquid, quo differat vitium à virtute: idem igitur esse videbitur. Amplius, nisi malum quicquam
2. sit; sequitur vt vitium, quod virtuti bonæ repugnat, non sit malum: pugnat certè non solùm iniustus homo contra virum iustum; sed etiam iniustitia contra iustitiã. Imò verò ex hoc ipso, quòd duo hi habitus contrarij sunt; prorsus euenit, vt homines his præditi inuicem sint contrarij. In ipso ergo animo, à virtutibus omninò vitia distant, & à ratione motus dissident perturbati. Propterea necessarium est concedere, malum aliquid esse bono contrarium; neq. enim bonum sibimet repugnat. Sed vniuersum bonum velut ex vno principio ductum, vnaq; causa genitum, communione quadam inuicem, & vnione, & amicitia gaudet. Item, sub ipso bono in longissi-
3. mam rerum, graduumq; distantiam fit progressus. Quod verò nimium distat à bono, malum est; impedit enim bonum: nam quod minus bonum est, maiori bono nequaquam est contrarium: sicut nec minus calidum, aut minus frigidum, calido frigidoq; repugnat. Malum igitur est in rebus, atq. in aliquid, & ita duntaxat est op-
4. positum contrariumq; bono. Deniq. si quis dixerit, malum nihil aliud existimari, nisi quendam essentiæ interitum: responderi poterit: malum non propterea ex ipso rerum ordine tolli; siquidem corruptio aëris ad generationem, essentiamq; ignis ne-

Solutiones.

cessaria est, conferens vniuerso: ergo quod prius. Ad hæc autem vera ratio respondebit: Malum qua ratione malum est, nullam essentiam, vel generationem facere: solùm verò deprauare, atq. perdere (quantum in se est) rerum substantiam. Virtus ergo ignis, aut solis, quæ bona est, ignem generat tanquam bonum. nec fuit natu-
1. ralis intentio virtutis illius aëris, formam perdere, imò formam ignis efficere. Abiit ergo aëris forma, dum ignis forma succedit. Si quis ergo ipsum malum generationis dixerit authorem, propterea quòd alterius pernicie, præstet alteri genituram: respondendum est reuera, non qua ratione perdit, generationem aliquam elargiri; sed qua corruptio, malumq; est, violare solùm, atq. deprauare: generationem verò, essentiamq; effici propter bonum. Qua quidem igitur ratione malum est, neque est ens, neq. entium effectiuum: at propter bonum, & ens est, & bonum, auctorq; bonorum. Ipsum verò malum, neq. est ens dicendum, neq. bonum, neq. generationis effector, neq. rerum auctor vel bonorum.

Malum nõ est generationis causa.

MERCV-

MERCVRIVS.

Cernis ô fili, quòd corpora cœlestia transcendere nos oportet, quodq; choros dæmonum, ambitumq; astrorum, eorumq; progressus, vt ad vnum solumq; Deum tendamus. Insuperabile enim bonum est, sine termino infinitum, quoâd se nunquam incipiens, quoâd humanam cognitionem principium habens. Eiusmodi tamen cognitio, non eius initium est; sed nobis ipsius cogniti principium exhibet. Principium itaq; complectamur; hoc enim cognito, vniuersa celerrimè discurremus.

Commentum XIIII.

CAP: I.

Atij mentem erigit, vt si velit causam omnium scire, quæ in hoc mundo geruntur, non solùm hæc terrena mente transcendat; verùm etiam, supra omnes choros angelorum, pennis contemplationis alatus volitet, quousq. tandem ad vnum illud, summumq; bonum perueniat: quod si cognouerit, facilè omnia cognoscet. Cernis, *inquit*, ô fili, quòd corpora cœlestia transcendere nos oportet. *Quasi diceret, vt scire possimus causam, quare in hominibus tanta sit diuersitas studiorum; id certè à corporibus cœlestibus petendum nobis non est, vt quidam faciunt, qui corporibus cœlestibus humanos actus attribuunt: neq. à choris angelorum, sicut quidam dixerunt, humanarum actionum regimē, angelis esse commissum, quos asserunt etiam homines condidisse. Hos igitur fili consulere nobis necesse non est;* sed ad vnum solum deum pergamus, quod est bonum insuperabile. *Etenim multi sunt gradus bonorum: Deus inprimis est bonus, quia seipso bonus: deinde angeli perfectam nacti sunt participationem boni: animæ verò minùs: minùs quoq. cœlestia corpora: minùs etiam inferiora, tametsi animata: minùs etiam inferiora corpora vita carentia: minimè verò materia prima; quæ quidem non est à bono penitus destituta: quandoquidem ab ipso dependeat, facillimèq; paret ipsi quomodocunq. formanti, formasq; tanquàm boni ipsius imagines auidissimè videtur asciscere. Bonum, inquit, Dionysius cap: 4. de diuinis nominibus, quibus perfectè inest, perfecta, pura, integra, bona facit. sed quæ minùs ipsum participant; imperfecta bona sunt, ac propter defectum boni, permista: omninò quidem malum non est ens, neque bonum, neq. beneficum. sed magis, aut minùs propinquat bono: pro ipsa appropinquanti mensura, fit bonum. Sensus est: Malum accidit in nimio quodam defectu boni, nempè in accidente, quod est substantia debilius, & procliuius ad defectū. Quam ob rem, defectus, malumq; in anima, non circa substantiam eius, sed circa accidentia potiùs versari videtur: affectus scilicet, & motus, & actiones. Tanta verò est ipsius insuperabilis boni potestas; vt etiam ipsa priuatio, quæ reuera malum cognominatur in bono, id est, in essentia quadam habeat fundamentum: quæ quidem essentia perfectione aliqua priuata censetur. Neq. valet quisquam repugnare primo bono, nisi per vim, vel motionem, tandem ab eodem bono pendentem, propterea à sapientissimo*

Tex. expo:

Bonorū gradus.

Dionysius.

Vbi malum.

Boni potestas

Bonum est super essentiam.

Mercurio bonum insuperabile vocatur. Si ipsum ergo primum verumq; bonum ad ens compares vniuersum; habet principij rationem: primò quidem, quia quodlibet ens est boni particeps: deinde, quia priuatum bono, orbatur essentia: tertiò, quoniam entia singula bonum appetunt, tanquam finem: itaq; omnium est principium. Quæcunq;, inquit Dionysius ibidem, sunt, qua ratione sunt, eadem sunt & bona, existuntq; à bono: qua verò destituta sunt à bono; neq. bona sunt, neq. subsistunt: nempè in cæteris qualitatibus, velut in calore, vel frigore ita res se habet: vt quæ calefacta fuerint: etiam superesse possint, postquam calor illa deseruit. Pleraq. etiam sunt quidem; tametsi vitæ, & intelligentiæ sint expertia. Deus quoq. semotus est ab essentia, & superessentiali (vt ita dixerim) ratione consistit. Sensus est: Deum non appellabis essentiam, quippe cùm hæc vitam, & intelligentiam optet, atq. bonum: neque intelligentiam, aut vitam, tum quia hæc duo essentia indigent, vt priore: tum quia bonum expetunt, dum bene viuere, beneq; intelligere cupiunt. Est ergo primum principium supra intelligentiam, vitam, atq. essentiam; & vt semel dicam cum Mercurio insuperabile bonum. Plotinus Enne: 6. lib. 7. cap. 17. Si quid, inquit, est actu prius, id actu superius est, quapropter & vita superius. Si ergo in hoc est vita; profectò qui dedit eam, tribuit quidē vitam: ipse verò melior, & honorabilior vita censetur. Habuit itaq. vitam, neq. indiguit vario largitore. Et Enn. 2. lib: 9. cap. 1. Si, inquit, primum bonum non est ab alio, neq. in alio, neq. vlla in eo est compositio; necesse est eo nihil esse superius. Summa omnium est, ipsum bonum esse vniuersi entis causam efficientem, atq. finalem: & quomodolibet essendi mensuram: vt quò magis aliquid boni compos est; eò magis essentiæ: minusúe, quò minùs. Sequitur tex: Sine termino infinitum, hoc est, cùm bonū sit insuperabile; sequitur, vt nullo termino illius virtus claudi possit: quod autem est tale, haud dubium quin sit infinitum. Quòd autem Deus sit vigore infinitus, in aliis libris, primo, 2. & 3. copiosè disserui. Tex: Quoàd se nunquam incipiens, quoàd humanam cognitionem, principium habens. Sensus est, Deus summum bonū existens, omni principio caret, quatenus ad suam pertinet æternitatem: dicitur tamen principium cognitionis habere, respectu nostri: qui non sumus æterni, nec illius cognitionem vnico actu percipere possumus. Hoc igitur principium complectamur, & ex illo vniuersa celerrimè cognoscemus. Paulò antè fol: 43. de Deo videndo, siue cognoscendo multa diximus: addenda sunt nobis modò pauca, quæ remanserunt. Hoc, inquit, cognito &c. Dicet aliquis, nunquid huiusmodi cognitio, ad solius mentis cognitionem spectat: an etiam ad exteriorum sensuum notitiam? Si ad mentis notitiam referas; illa profectò in hac vita, plena, atque perfecta haberi non potest; vt ex illius notitia, celerrimè omnia discurramus: nisi post hanc vitam, de qua loco iam citato locuti sumus. Si verò illam in confuso haberi, & sic vniuersa cognosci; non satis videtur Mercurij mentem explere. fortassis de cognitione gratiæ philosophatus est Mercurius, quæ cognitioni naturali antecellit: cuius virtutem si quispiam nactus fuerit, diuino lumine illustratus, aliorum cognitionem facillimè nanciscetur. Etenim cognitio, quam per naturalem habemus cognitionē, duobus indiget, phantasmatibus vtiq. ex sensibus acceptis, & lumine naturali intelligibili, cuius virtute intelligibiles conceptiones abstrahantur. Quoàd verò ad vtrumq., gratiæ reuelatione, humana iuuatur cognitio. Naturale enim lumen intellectus gratuiti luminis infusione confortatur, atq. interdum etiam phantasmata, in hominis imaginatione diuinitus expressa, res diuinas clariùs ostendunt, quàm illa, quæ à sensibus mēdicata sunt phantasma. Id latissimè patet in prophetarum oraculis, in Apostolis quoq. & Apostolicis viris. Præterea, interdum aliquæ res sensibiles diuinitus formantur, aut etiam voces ad aliquod diuinum exprimendum oraculum: sicuti in baptismo domini contigisse legimus: vbi & patris vox audita est, & in columbæ

Dionysius.

Bonum insuperabile.

Plotinus.

Tex.

Deus non videtur oculis corporalibus.

Cognitio gratiæ.

Cognitio dei per sensibilia.

lumbæ specie spiritus sanctus apparuit. Sed dices: nunquid per rationem naturalem in hac vita Deum cognoscere valemus? Respondeo, naturalem nostram cognitionem à sensu principium sumere, proinde in tantum suas vires porrigere; in quantum à sensibilibus accepit se porrigendi potestatem. Porrò ex sensibilibus noster intellectus non habet, vt Dei essentiam intueri queat; creaturæ enim sensibiles, effectus dei sunt, virtutem causæ non adæquantes. Quam ob rem ex sensibilium cognitione, tota Dei virtus cognosci non potest: nec consequenter eius essentia videri. Verùm quia sunt effectus primæ causæ; propterea ex illis tantùm proficimus, vt cognoscamus, Deum esse primam causam, effectus, seu causata omnia in infinitũ excedentem. Itaq; per rationem naturalem, quam Deus ad creaturas habitudinem contineat, cognoscimus, quamque etiam creaturæ habeant ad ipsum creatorem. Sed iterum dubitabis, vtrum Deus in hac vita per essentiam videri possit: Ad quod apertè scriptura respondet in Exod: 32. Non videbit me homo, & viuet. & Ioann: 1. Deum nemo vidit vnquam: In causa autem est, quia modus cognitionis sequitur modum naturæ rei cognoscentis: anima autem nostra, pro statu præsentis vitæ, habet esse in materia corporali: ideoq; illa ab anima cognoscuntur, quæ habent formam in materia: vel quæ per huiusmodi cognosci possunt. Per rerum verò materialium, naturas, diuinam essentiam cognosci non posse, latissimè patet. Quare fieri non potest, vt anima hominis secundùm hanc vitam viuentis, Dei essentiam videre valeat; cognitio enim Dei per quamcunq. similitudinem creatam, ipsius essentiæ visio minimè est dicenda. huius autem rei signum nobis est anima nostra, quæ quò à corporalibus est abstractior, eò intelligibilium abstractorum fit capacior: proinde in somniis, & alienationibus à corporis sensibus, diuinæ percipiuntur reuelationes, præuisionesq; futurorum. Quòd ergo anima humana, quàmdiu hac vita mortali fruitur, ad supremum intelligibilium eleuetur, nempè ad diuinam essentiam, esse non potest. Ex hoc etiam patet, Deum oculis corporalibus videri non posse; omnis enim potentia talis, est actus organi corporei: actus verò ei proportionatur, cuius est actus. Quam ob rem ex his nulla quidẽ potentia vltra corporalia progreditur. Deus autem est incorporeus: nullo ergo sensu percipitur; sed solo intellectu. Et hæc quidem de Dei cognitione dicta sufficiant.

DEVS in hac vita videri nõ potest.

Deus oculis corporalibus non potest videri.

CAP: II.

Argumenta contraria.

Posset aliquis contra prædicta dubitando ita arguere: Deum cognosci per gratiæ cognitionem, est obscura & ignota cognitio, teste Dionysio in mystica theologia: Ille, inquit, qui meliùs vnitur deo in hac vita, vnitur ei sicut omninò incognito: quod etiam Moysi attribuit, qui excellentem obtinuit gratiæ cognitionem. sed cognitio Dei per rationem naturalem, est obscura & ignota: non ergo magis per gratiæ quàm per naturalem cognitionem Deus cognoscitur. Sanè, par videtur in vtrisq. modus cognoscendi; sicut enim per phantasmata fit cognitio naturalis; ita etiam & cognitio gratiæ: Impossibile est, inquit Dionysius, primo cœlest: hierarchiæ, nobis aliter lucere diuinum radiũ; nisi varietate sacrorum velaminum circumuelatum: ergo quod prius: Adde, quòd noster intellectus per gratiam fidei, Deo adhæreat; fides autem non videtur esse cognitio: Ea, inquit Gregorius, quæ non videntur, fidem habent, & non agnitionem: per gratiam ergo aliqua nobis non additur de Deo nobilior, præstantiorq; cognitio. Amplius, Ratio non capit simplicem formam, teste Boëtio in lib: de consolatione. sed deus est forma simplicissima: igitur, ratione naturali percipi non potest: ratione enim naturali,

Per gratiã altiorem cognitionem non haberi.

Dionysius.

Gregorius.

2\.
Deum ratione naturali non posse cognosci.

naturali, sine phantasmate, anima nihil intelligit: Oportet, inquit philosophus lib: de anima, intelligentem phantasmata speculari. at Deus est incorporeus: nullum ergo phantasma de eo potest nobis occurrere. Non ergo potest ratione naturali cognosci. Sanè, cognitio naturalis est indifferens omnibus, sicut & ipsa natura. sed Dei cognitio bonis tantùm competit: Mentis humanæ acies, inquit Augustinus primo de trin: in tam excellenti luce non figitur, nisi per iustitiam fidei mundetur: ergo quod prius. Iterum, Iacob vidisse deum facie ad faciem, scriptura in Genesi 32. cap. manifestè commemorat: Igitur, vidit diuinam essentiam; videre enim facie ad faciem, est videre per essentiam: Videmus nunc, ait Apostolus ad Cor: 1. 13. per speculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem. Diuina ergo essentia ab aliquo in hac vita degente, visa est: & sic consequenter videri potest. In lib: num: 12. legitur de Moyse, quòd ore ad os cum Deo loquebatur. sed qui sic loquitur; palàm, & non per ænigmata loquitur: Dei ergo essentiam Moysen in hac vita positum, vidisse, ex scripturis sacris potest ostendi. Præterea, id, in quo alia omnia à nobis cognoscuntur, & per quod de aliis nos iudicamus; profectò secundùm se nobis notum esse, constat. sed omnia in Deo à nobis cognoscuntur, etiam nunc, authore Augustino lib: 12. confes: Si ambo, inquit, videmus, verum esse quod dicis: & ambo videmus, verum esse quod dico: vbi quæso illud videmus? Nec ego in te, nec tu in me; sed ambo in ipsa, quæ supra mentes nostras est incommutabili veritate. Idem sentit in lib: de vera religione, in quo apertè profitetur secundùm veritatem diuinam de omnibus nos iudicare. Et 12. de trinitate: Rationis, inquit, est, iudicare de istis corporalibus, secundùm rationes incorporales, & sempiternas. Quæ nisi supra mentem essent, incommutabiles profectò non essent. In hac ergo vita ipsum Deum videmus. Item, visione intellectuali, teste eodem 12. super Genes: ea videntur, quæ sunt in anima per suam essentiam. sed visio intellectualis est de rebus intelligibilibus, non per aliquas similitudines, sed per suas essentias: vt ipsemet ibidem affirmat. Cùm ergo Deus per suam essentiam sit in anima nostra: per essentiam ergo videtur à nobis. Amplius, Iob cap: 19. manifestè dicit, se in carne Deum visurum: In carne mea, ait, videbo Deum saluatorẽ meum. Et cap: 42. Auditu auris audiui: nunc autem oculus meus videt te. Deus ergo corporeis oculis videri potest. Confirmatur hoc ab Augustino lib: vlti: de ciuitate dei cap: 29. Vis, inquit, præpollentior oculorum erit illorum, scilicet glorificatorum, non vt acutiùs videant, quàm quidam perhibentur videre serpentes, vel aquilæ; quantalibet enim acrimonia cernendi eadem quoq. animalia, nihil aliud possunt videre, quàm corpora, sed vt videant & incorporalia: quicunq. autem potest videre incorporalia, potest eleuari ad videndum Deum: oculus ergo glorificatus potest videre Deum. Item, Imaginaria visione Deus videri potest, teste Isa: 6. Vidi dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum. sed visio imaginaria, à sensu originem habet; phantasia enim est motus factus à sensu secundùm actum, vt dicitur 3. de anima: Deus ergo sensibili visione videri potest. Alia argumenta posita sunt in primo Pymandri, vbi copiosiùs de hac re disserui.

(Margin notes: August. — In hac vita posse videri diuinam essentiam. — 3. — 4. — August. — 5. Deum videri oculis corporeis. — 6. — 7.)

CAP: III.

Soluuntur Argumenta.

1. Espondeo ad primum argumentum, quamuis per gratiæ reuelationem in hac vita de Deo quid sit, minimè cognoscamus: atq. ita ei, quasi ignoto coniungamur; pleniùs tamen ipsum cognoscimus, quatenus plures, excellentioresq; eius effectus nobis demonstrantur, & quatenus ei aliqua attribuimus ex reuelatione diuina: vtpote Deum esse trinum, & vnum,

De cognoscendo Deo.

vnum: ad quorum indagationem ratio naturalis nequit attingere. Quoâd verò ad modum cognoscendi Moysi concessum atq. tributum à Deo, dico cum Dionysio in lib: de mystica theologia, excellentissimum modum contemplandi Deum in raptu esse, ignotè ascendere. Vocauit Deus post sex dies Moysen de medio caliginis; quia nec ipse Moyses valuit deum videre: ideoq; introductus dicitur fuisse in caliginem; oculus namq; contemplantis, etsi in Deum figi possit, ita vt ipsum solùm intueatur; non videbit tamen ipsius lucis claritatem: imò in caliginem potiùs eleuabitur, atque ad hanc cognitionem, per omnium ablationem, remotionemq; pertinget, quæ docta vocatur ignorantia; ignorat enim animus contemplantis actualiter cuiuscunq. rei creatæ cognitionem, quæ intellectum, seu affectum, ab ipsorum officiis auertere, seu turbare posset. Profectò docta hæc ignorantia, qua cætera negliguntur, vt Deus habeatur, iustissimo nomine sic censendam putauit Dionysius; vt sic intelligeremus, quam habere possunt homines in hac vita de deo cognitionem. Ad confirmation: dico: Ex phantasmatibus vel à sensu acceptis secundùm naturalem ordinem, vel diuinitus in imaginatione formatis, tantò excellentiorem intellectualem cognitionem haberi; quantò lumen intelligibile in homine fortius extiterit: atq. ita per reuelationem ex phantasmatibus, pleniorem cognitionem accipi ex diuini luminis infusione. Ad aliam confirmat: fides cognitio quædam est, quia determinat intellectum ad aliquod cognoscibile. Verùm hæc determinatio ad vnum non procedit ex visione credentis; sed à visione eius, cui creditur. Et sic in quantum deest visio, deficit à cognitionis ratione, quæ est in scientia; scientia enim per visionem atq. intellectũ primorum principiorum, intellectum ad vnum determinat. Ad 2. Dico, rationem naturalem ad formam simplicissimam pertingere non posse, vt sciat de ea quid sit; posse tamen cognoscere, quòd sit. Ad confirmat: naturali cognitione Deus cognoscitur per phantasmata effectus sui. Ad aliam confirmat: Cognitio Dei per essentiam, cùm per gratiæ beneficium contingat; bonis tantummodò competat, necesse est: cognitio autem naturalis, sine aliquo personarum delectu, & bonis, & malis. Vnde in lib: retractationum: Non approbo, inquit, quod in oratione dixi: Deus qui non nisi mundos verum scire voluisti: responderi etenim potest multos etiam non mundos, multa scire vera per rationem naturalem scilicet. Ad 3. Dionysius 4. cœle: Hier: modum describit, quo Deus videtur: sic namq. in scripturis dicitur aliquis Deum vidisse, quatenus aliquæ figuræ sensibiles, vel imaginariæ, secundùm aliquam similitudinem, aliquod diuinum repræsentantes, formatæ habentur. Quod verò dicitur de Iacob, quòd viderit Deum facie ad faciem: non ad ipsam diuinam essentiam est referendum; sed ad figuram, in qua Deus repræsentabatur. Quod profectò ad quandam spectat prophetiæ eminentiam; vt Dei loquentis persona, siue Deus loquens, imaginaria tamen visione videatur: vel intelligibilem contemplationis eminentiam supra communem statum, scriptura ibidem intimare voluit. Ad confirmationem, quemadmodum miraculosè aliquid supernaturaliter in rebus corporeis operatur; ita etiam & supernaturaliter, & præter communem ordinem, aliquorum mentes in hac vita viuentium, sed sensibus carnis non vtentium, vsq. ad suæ visionem essentiæ eleuauit: sic enim docet August: 12. super Gen: & de videndo Deo. Ad 4. Omnia dicimur in Deo videre, & secundùm ipsum de omnibus iudicare, quia scilicet sui luminis participatione, omnia & cognoscimus, & diiudicamus; rationis enim naturale lumen, quædam est diuini luminis participatio. Eodem modo in sole, hoc est, lumine solis, omnia sensibilia, nos videre profitemur. Quemadmodum ergo ad videndum aliquod sensibile, non est necesse, solis substantiam videri; ita etiam ad videndum intelligibile, non est necesse, vt diuina essentia videatur. Ad 5. Visio intellectualis est eorum quæ sunt in anima per suam essentiam, sicut intelligibilia in intellectu. sic autem Deus est in anima beato-

[Margin notes: Moyses quomodo cognouit. — Docta ignorantia. — 2. — Cognitio cõmunis. — 3. — Iacob vidit deum facie ad faciem. — Paulus, Moyses quomodo viderunt deũ. — 4. — 5.]

Consuetudinis potentia.

ma beatorum, non autem in anima nostra; sed per præsentiam, essentiam, & potentiam. Ad 6. Iob fatetur se visurum Deum in carne, non quidem oculo carnis; sed post resurrectionem in carne existentem, Deum intuiturum sperare se dixit. Ad illud: Nunc oculus &c. de oculo mentis loquitur, qui ab Apostolo 1. ad Ephes: vocatur oculus cordis: Illuminatos, inquit, habere oculos cordis. Ad Augustini sententiam dico, primò sub conditione fuisse locutum, deinde suam sententiã determinâsse. Valde, inquit, credibile est, sic nos visuros, mundana tunc corpora cœli noui, & terræ nouæ; vt Deum vbiq. præsentem, & vniuersa etiam corpora gubernantem, clarissima perspicuitate videamus: non sicut nunc inuisibilia dei, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur; sed sicut homines, inter quos viuentes motusq́ vitales exercentes, viuimus: mox vt aspicimus, non credimus videre, sed videmus. Dicit ergo oculos glorificatos Deum visuros, sicut nunc oculi nostri vident alicuius vitam: quæ certè oculo corporali non videtur, sicut per se visibile; sed potiùs sicut sensibile per accidens: quod quidem à sensu non cognoscitur, sed statim cum sensu ab aliqua virtute cognoscitiua. Visis ergo corporibus, diuina præsentia ab intellectu cognoscitur, tum ex perspicuitate intellectus, tum ex diuinæ claritatis refulgentia in corporibus innouatis. Ad 7. In visione imaginaria Dei essentia videri non potest; sed aliqua forma in imaginatione formatur, quæ secundùm aliquem similitudinis modum deũ repræsentat: de qua quidem re scripturæ copiosissimè loquuntur.

6. In carne mea videbo deum saluatorem.

7.

MERCVRIVS.

Arduum est consueta ac pręsentia relinquentem, ad superiora se potioraq; conuertere. Illa enim quæ oculis cernimus, nimiùm nos delectant: latentia diffidentiam pariunt. Patentia sanè mala sunt: bonum occultum ijs, qui manifestis incumbunt. Neque enim forma eius vlla, neq; figura: hac de causa sui tantùm simile, cæterorum verò dissimile. Etenim corpori incorporeum apparere non potest: huiusmodi est similis ad dissimile differentia: dissimilisq́; ad id, quod est simile posteritas.

Commentum XV.

Consuetudo quid sit secũdum philosophos.

E, inquit, mireris ô Tati, cur non omnes illud complectantur primum, & æternum principium, quia arduum est prauam consuetudinem derelinquere: quæ quidem in naturam facilè transformatur. Sanè acquirendæ veritatis difficultas ex mala consuetudine proficiscitur. Nam, vt consueuimus, ita dici censemus, aït philosophus 2. met. com: 14. Et ea, quæ præter illa sunt, non similia, sed ob insolentiam, nobis ignota, aliena magis videntur: quod enim consuetum, notius est; consuetudo namq; cùm sit altera natura, ad modum naturæ inclinat, flectitq́; animum ad aliquid agendum fugiendumue. Quantam autem vim habeant consueta, ipsæ leges ostendunt, in quibus circa fabulosa & puerilia, consuetudo magis, quàm veritas præualet. Hæc de humanis, non autem diuinis legibus dixit

Auer. error.

Consuetudinis potentia.

dixit philosophus: ideoq; Auerroës audiendus non est, qui omnes leges ab hominibus emanâsse affirmat. Extitit autem Heraclyti antiqua sententia, teste Alexandro in libro de fato, consuetudinem esse hominum, dæmonem, id est, naturam; habitus enim qui ad modum naturæ inclinat, ex consuetudine proficiscitur. Vnde 1. phi: com: 71 & de memoria & remin: Consuetudo altera natura appellatur. vt enim cognitio fieri possit; debita atq. cõsona debet esse ad cognoscibile proportio cognoscentis: ex qua determinata cognitio oriatur. Sic namq. videmus iuxta naturam seu diuersitatem habituum, cognitionis diuersitatem contingere. sic gustus, cæteriq; sensus his rebus delectantur, quæ ipsorum dispositioni conueniunt. Porrò, dispositio in naturam vertitur, cuius modus cùm sit determinatus; determinatam vtiq. cognitionem producit. Habitus ergo naturæ similis, à consuetudine genitus, certiorem reddit modum cognoscendi. Consuetum, inquit philosophus 2. met: tex: 14. notius est: & vt consueuimus ita dignamur dici. Ea igitur quæ sunt consueta, libenter audimus, & faciliùs recipimus.

Heraclyt

Cõsuetudo est altera natura.

Consuetũ est notius.

Sed dices, quamuis consuetudo in naturam vertatur; non tamen natura notior esse videtur: imò nullo modo in naturam vertitur; naturalia enim oppositam consuetudinem non recipiunt. Lapis, inquit philosophus 2. eth: millies in altum proiectus, suam grauitatem non amittit. sed ea, quæ sunt consueta, ad dessuetudinem verti possunt; aliter incontinens, nunquam fieret continens: non ergo consuetudo est altera 1.
natura. Item, quod natura dedit, nemo auferre potest. sed consueta facilè auferuntur, contrariis moribus animo instituto: ergo quod prius. Amplius, Quod vertitur in 2. 3.
malum alicuius, natura illius dici non potest; natura enim ex se est bona. sed consuetudo mala in malũ vertitur habentis: ergo &c.

Quod consuetudo non vertitur in naturam.

Solutio.

Dico, consuetudinem non essentialiter in naturam, sed in habitũ, naturæ similem verti: vnde secundùm hunc modum inclinat per modum habitus & naturæ. Sed iterum dices: verum est notius falso, quia per se apprehenditur ab intellectu, falsum autem per accidens. at magis consueta, vt in pluribus, sunt falsa: minus ergo nota. Respondeo, quòd licet verum sit per se notius falso; falsum tamen secundùm quid, & quoâd nos, est notius: nihil enim refert, teste philosopho 8. thopicorum, falsa quibusdam veris, quibusdam hominibus esse. Itaq;, consuetudo, teste Auer: in prologo 3. phys: non parum præstat impedimenti: imò est maxima causa impediens à pluribus rebus manifestis per se. Quemadmodũ enim cùm homo fuerit assuetus ad aliquas actiones, licet noceant; illi erunt tamen faciles, & credit quòd sint vtiles: similiter cùm fuerit assuetus credere sermones falsos à pueritia; erit illa consuetudo causa ad negandum verum manifestum. sicut quidã, cùm in vsu habeant, comedere venenum, in tantùm quòd erit eis cibus. Hæc Auer:

Verum notius falso.

Auer.

Consuetudo est causa impediens.

Scitum est illud memorabile Lycurgi exemplum, qui volens populo, quantùm consuetudo possit, ostendere; duos catulos, vnum in syluis, alterum domi in popina seu culina educari fecit, mox conuocatis turbis, tale spectaculum exhibuit: nam catulos adduci mandauit, & qui popinæ assuetus erat, proposito hinc cacabo, solutus ad cacabum repentino cursu se proripuit: qui verò in syluis coaluerat, hinc lepore proposito, mira pedum leuitate, fugientem leporem insecutus est. Refert Valerius Maximus, Cretenses cum acerbissima execratione aduersus eos, quos vehementer oderunt, vti volunt, vt mala consuetudine delectentur, optare. Modesto voti genere efficacissimum vltionis euentum reperierunt. Animal illud seu vermis, qui sericus appellatur, filis sibi domum duriorem intexens, intus moritur, illa frangere nequiens: ita & qui habitum contrahit in peccatis; suis enim funibus constringitur impius. Maro 6. Æneid: durissimam hanc consuetudinis domum depinxit. Porta auersa ingens solidumq; adamanta columnæ. Vis vt nulla virum: non ipsi excidere ferro Cœlicolæ valeant: Stat ferrea turris ad auras. Basilius hom: 5. in martyrem Iulitam. Permolestum est, inquit, & vix toleratu possibile vel ipsis brutis auocari, ac submoueri à consuetu-

Lycurgi exẽplum.

Cretensiũ imprecatio.

Sericus consuetudinẽ ostendit.

Virgilius.

Basilius.

Consuetudinis potentia.

consuetudine. Equidem ipse bouem vidi aliquando ad præsepe illachrymantem sibi compascuo, & coniugi morte interempto. Quin reliqua quoq; bruta videas consuetudinem tueri mordicus, cui semel insueuerint. Et in regulis disputatis interrog. 6. Non mediocri, inquit, opus est contentione, vt consuetudinem suam aliquis vincat; consuetudo enim vetustate firmata, naturæ vim solet nancisci. Chrys: homel: 3. de pœnitentia: Manna, inquit, comedebant Iudæi, & cœpas de Ægypto quærebant, consuetudine ducti. Tam adeò turpis res est consuetudo pessima, quæ non statim potest abijci, nec tempore breui. Et lib. 3. aduersus vituperatores vitæ monasticæ. Dura, ait, dura, ac penitus acuta, & violenta res consuetudo est, ad vincendam capiendamque animam, cùm inprimis ista voluptatem adiutricem habeat. Quocirca Deus ipse quoque cum Hebræis, eorum quæ in Ægypto didicerant, malorum vetus consuetudo deponenda esset, seorsum illos in solitudinem adduxit, num: 11. atq. ita illorum formabat animos, viam omnem medicinæ, & curationis tentans asperiorem, atq. leniorem. Et ne sic quidem vitia illi effugerunt. sed cùm Manna cœlesti cibo alerentur; cœpas tamen, & allia, & cætera Ægypti mala praeferebant. Gregorius hom: 31. super Euangelia. Vsitata culpa, ait, obligat mentem, vt nequaquam surgere possit ad rectitudinem: conatur & labitur: quia vbi diu sponte perstitit; ibi & cùm noluerit coacta cadit. Et lib. 11. moralium. Sæpè nonnulli exire à prauis actibus cupiunt. sed quia eorundem actuum pondere premuntur; in malæ consuetudinis carcere inclusi à semet ipsis exire non possunt. Et lib: 15. Tenent prauæ consuetudines, quem semel ceperunt atq. quotidie duriores existunt, & non nisi cum peccatorum vita finiuntur. Isidorus lib: 10. soliloquiorum: Difficile est peccati consuetudinem vincere: prauus vsus vix aboletur: assidua consuetudo, vitium in naturam conuertit. Animus sceleribus astrictus, vix ab eis diuelli potest. Græca narrat historia Alexandrum potentissimum regem, orbisq; domitorem, in moribus & incessu Leonidis Pœdagogi sui non potuisse carere vitiis, quibus paruulus adhuc fuerat imbutus. Seneca epist: 28. Tunc consummata est, inquit, infelicitas; vbi turpia non solùm delectant; sed etiam placent, & desinit esse remedio locus: vbi quæ fuerant vitia, mores fiunt. Magnum ergo est, & propemodum inuincibile imperium consuetudinis. Hieronymus ad Demitritadem: Consuetudo est, ait, quæ aut vitia, aut virtutes alit. quæq; in his plurimùm valet, cum quibus ab ineunte ætate simul creuerit. Optimi sunt ad institutionem morum primi quiq. anni; habent enim in se lentum quiddam & molle, quod facilè formari queat. Et in epistola ad Gelantiam: Asperam nobis, & insuauem virtutum viam, nimia facit vitiorum consuetudo: quæ si in alteram partem transferatur, inuenitur semita iustitiæ leuis. August: in Enchiridion cap: 82. Peccata, inquit, quamuis magna, & horrenda, quum in consuetudinem venerint, aut parua esse, aut nulla creduntur, vsque adeò; vt non solùm non occultanda, verùmetiam prædicanda diffamandaq; videantur. Et lib. 7. confes: Lex peccati est violentia consuetudinis, qua trahitur etiam inuitus animus, eo merito, quo volens in eam illabitur. Et in Psal: 30. Vincere consuetudinem, dura pugna est. Clamat Iob 20. Ossa eius implebuntur vitiis adolescentiæ eius, & cum eo in puluere dormient. Salomon in Prouerb: 22. Adolescens iuxta viam gradiens, etiam cùm senuerit non recedet ab ea. Clamat dominus: Lazare veni foras; quia difficile surgit, quem moles malæ consuetudinis premit: lapidem supra se magnum habet, hoc est, malam consuetudinem. August: hom: 45. in Matth: Moles imposita sepulchro ipsa est vis dura consuetudinis; qua premitur anima, nec resurgere nec respirare permittitur. Dictum est autem: Quadriduanus est. Reuera ad istam consuetudinem de qua loquor, quodã progressu peruenit anima. Prima est quasi titillatio delectationis in corde: secunda consensio: tertia factum: quarta consuetudo. Dauid clamat Psal: 68. Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profun-

Chryso: | Dura res consuetudo. | Gregorius. | Isidorus. | Alexãder magnus claudicabat. | Seneca. | Hieronymus. | Augustinus. | Iob. | Prouer. | Ioan. | Quadriduanꝰ. | Psal:

profundū, neq. vrgeat super me puteus os suum. Quando consuetudo claudit os peccatoris, vt auxilium gratiæ nullum expostulet. Peccator, ait Salomon in prouer: 18. cùm venerit in profundum malorum, contemnet: clausit super eum puteus os suum; quia perdidit confessionē. Ait Augustinus: Si videris hominē fecisse iniquitatem, mersus est in puteum: si confessionē respuerit, clausit super eum puteus os suum. Ieremias cap: 13. Si mutare potest Æthiops pellē suam, aut pardus varietates suas; & vos poteritis bene facere, cùm dilexeritis malū. Quidquid enim discitur, ait Hieronymus in cōmentario illius loci, nō naturæ est, sed studij & propriæ voluntatis, quæ nimia consuetudine, & amore peccandi quodā modo in naturam cōuertitur. Alibi etiam idem Propheta: Quare factus est dolor meus incurabilis, & plaga mea desperabilis? Quia scilicet sæpè fit, vt assueti longo tempore vitijs dessuescere nolint: quod certè magnum præstat impedimentum cognoscendæ veritatis: Rectè ergo dictum est à Mercurio, arduum esse consueta vincere: Arduum, *inquit*, est consueta ac præsentia relinquentem, conuertere se ad superiora: quia, inquit, quæ oculis cernimus, nimiùm nos delectant: quæ verò latent, & non videntur, diffidentiam potiùs, quàm lætitiam nobis afferunt. *Vnde fit, vt qui futura præstolatur, & præsentia contemnit, pro stulto habeatur. Virtus, inquit Lactantius lib: 7. cap: 5. difficilis, ac rara est: voluptas communis, & publica; ideò necesse est sapientem pro stulto haberi, qui dum appetit bona, quæ non cernuntur, dimittit è manibus quæ videntur: & dum vitat mala, quæ non aspiciuntur, incurrit in mala, quæ ante oculos sunt. Similis sententia est apud Apostolum 2. Cor: 4. Id, inquit, quod in præsenti est momentaneum, & leue, est præssuræ: supra modum in sublimitate æternum pondus gloriæ operatur in nobis. Præsentis temporis tribulationes, quæ causa fidei ingeruntur, ait Ambrosius in suo commentario, momentaneas, & leues dicit, quia sunt temporales; supra modum tamen in sublimitate æternum pondus gloriæ operari patientibus; paruis enim laboribus, magna redditur merces: & pro leui tribulatione, supra modum sublimitas gloriæ pensabitur perpetuæ: non contemplantes quæ videntur, sed quæ non videntur; quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ verò non cernuntur, æterna sunt. Desiderium cœlestiū, & spiritualium habentes, hæc præsentia, & terrena, spernere profitentur; quia ad comparationem spiritualium hæc nulla sunt; sic enim sunt hæc ad superna; quomodo figura ad veritatem: figura deperit, veritas manet: ac per hoc exire de isto seculo non metuunt iusti, sed gaudent. Sequitur Tex:* Patentia sunt mala, *id est, quæ videntur huius vitæ tribulationes, patent omnibus; propterea ab omnibus cōtemnuntur.* Bonum occultum est ijs, qui manifestis incumbunt. *Sensus est, Vera Dei sapientia latet eos, qui terrenis rebus incumbunt, non autem pietatis studiosis. Sapientia, inquit Plato in Phædro, non cernitur; ardentes enim excitaret amores; si aliquod ipsius simulachrum manifestum oculis proueniret. Iob 28. dixit absconditam esse ab oculis mortalium: nescit homo pretium eius. Fieri enim non potest, vt is, qui delitijs, voluptatibus huius seculi vacat; veri boni, veræq; sapientiæ particeps fiat. Tex:* Neq; enim forma eius vlla, neq; figura; hac de causa sui tantùm simile, cæterorum dissimile. *Sensus est, bonum esse occultum, nec vllam habet extrinsecam figuram; Deus enim nullo exteriori simulacro figurari potest, cùm sit spiritus, & forma simplicissima: idcirco sibi tantùm similis, ab omnibus autem dissimilis; nihil enim eorum est, quæ ipse fecit, licet in omnibus, & per omnia, & super omnia sit, quæ ab eo condita sunt. Subdit exemplum:* Corpori incorporeum apparere non potest, huiusmodi est similis ad dissimile differentia. *quasi diceret, Deus est incorporeus: per corporeas ergo figuras videri non potest: proinde similis est differentia inter corporeum, & incorporeum,*

Consuetudinis potentia. Prouer. Ierem. Hieronymus. Textus expo: Lactantius. Cor. 2. 4. Ambrosius. Tex. Plato. Iob. Tex. Deus non habet figuram.

Tex. *ac est inter simile, & dissimile.* Dissimilisq; est posteritas, ad id, quod est simile: *hoc est, nulla potest conuenientia, seu similitudo inueniri inter Deum, & exteriorem imaginem: ideoq; terrigenæ rebus præsentibus tantùm assueti, Dei amorem, maiestatemq; illius paruifaciunt, & contemnunt.*

MERCVRIVS.

Monas, id est, vnitas omnium principium, radix, atque origo: absq; principio verò nihil. Initium autẽ ex nullo, nisi ex seipso dependens. Initium autem est non principij, sed alterius. Monas ergo principiũ, omnemque numerum continet, à nullo contenta; omnemq; gignit numerum nullo numero genita.

Commentum XVI.

Edit Mercurius ad altissimarum causarum speculationem, & more prophetico transit, ex moralibus, ad subtilissimam diuinæ sapientiæ contemplationem: vocatq; Deum per anthonomasiam, non solùm vnum; sed etiam ipsam vnitatem, omnium rerum creatricem. Quòd verò Deus sit vnitas, in 3. lib: fol: 67. dixi. quòd autem omnium principium, fol: 358. eiusdem libri: quòd etiam vnitas sit principium numeri, & quomodo sit in Deo: lib: 2. fol: 10. quòd autem sit vnus Deus, secundùm Mercurium lib: 3. fol: 8. Et in 1. lib: Dei vnitas probatur secundùm Philosophos fol: 97. secundùm verò Theolo: fol: 101. Item, quòd sit forma mundi 99. fol: item, quòd sit prima animarum forma: lib: 3. fol: 304. De vno, & multis quomodo opponuntur, & quòd vnum sit prius multitudine, lib: 3. fol: 200. Diligens ergo lector illa consulat loca, & præsentis textus clariorẽ notitiam habebit: Monas, *inquit,* id est, vnitas, Deus scilicet benedictus vnus, & simplex, est omnium principium, *quia ab eo esse habent omnia:* Radix, quia omnibus vitam exhibet, *instar radicis suis surculis, & insitis ramusculis:* origo, *quia omnium bonorum fons est perennis, atq. perpetuus.* Absque verò principio nihil: *omnia principiata sunt, cùm visibilia, tum etiam inuisibilia.* Initium autem ex nullo est, nisi ex seipso dependens. *Quod priùs vnitatem dixerat, nunc initium appellat: & est sensus: Deus est omnium principium: ipse verò non est ab aliquo alio, quàm à seipso. Probat:* Initium, *inquit,* non est principij, sed alterius: *hoc est, primi principij non est aliud principium, alioqui primum principium non esset; sed ipsum est principium alterius, mundi scilicet; & in Trinitate Pater est principium Filij, & Pater & Filius principium Spiritus sancti: originis quidem, non temporis, aut naturæ.* Monas autem &c. *Sensus est, sicut vnitas omnem continet numerum: ipsa verò à nullo contenta est, omnem etiam gignit numerum, & ipsa à nullo est genita, sic Deus continet omnia entia, atq. producit; ipse verò nullum illorum est, nec ab aliquo illorum productus. Porrò, vnitas in Deo, est ipsa diuinæ infinitatis singularitas, nulli foris communicabilis: processio verò rerum à Deo manantium, discretio illius: qua à rebus à se factis distinguitur. Res autem ipsæ procedentes conseruant interim vnionem; quandoquidem in*

Monas. Textus expo: Sine principio nihil. Vnitas. Vnitas in Deo quid sit.

De vnitate Dei.

vno quodam conueniant, cùm sint ab vno: Quemadmodum, inquit Dionysius de diuin: nom: cap: 2. in vnione diuina, siue natura illa essentiam superante, commune quidem est vnicæ principaliq; trinitati existentia; ita quoq. vnitas principio est eminentior. Diuinæ vnitatis eminentiam ostendit: quod mox ille subdit. Vnionem igitur illam essentia superiorem transcendere dicimus, non vniones tantùm, quæ fiũt in corpore; sed eas etiam, quæ in animis ipsis conficiuntur: imò & illas, quæ efficiuntur in mentibus. Propterea ex Deifico actu, quo vnusquisq. pro facultate sua Deiformis euadit, dei plures efficiuntur. Qua quidem in re videtur, & dicitur Deus ipse vnus discerni quodam modo, atq. multiplicari. Est autem nihilominus Deus ipse diuinitatis princeps, & diuinitate qualibet, essentiaq; sublimior, Deus vnus, in distributis inde dijs, non distributus; sed vnitus ipse sibi: nec permixtus multis: nec in multiplicatis multiplicatus. Id sanè contemplatus communis ille noster Paulus ait: Siquidem sunt qui dicuntur dij, vel in cœlo, vel in terra; vnus tamen nobis est Deus pater; ex quo omnia, & nos ad ipsum: & vnus Dominus Iesus Christus; per quem omnia, & nos per ipsum. Vnitas ergo diuinæ maiestatis omnes superat vnitates. Propterea à Mercurio Deus monas, siue vnitas appellatur: quippè quæ ita est vna, vt omnia producat, & in omnibus sit, & nihil sit omnium, neq. in aliquo illorum concludatur. Sunt autem omnia in Deo, sicut in vnitate, & ex vnitate sunt omnes numeri: & ex centro, & in centro omnes rectæ lineæ ad circumferentiam inde productæ: ex natura vniuersali, & in natura, naturæ omnes particulares: in anima, & ex anima, virtutes omnes partium animalis. Numeri quidem in vnitate, & lineæ in centro non sunt aliud quicquam, quàm ipsa vnitas, aut centrũ. Differre tamen nobis videntur, quatenus vnitas ad varios numeros, & centrum ad varias lineas, aliter. atq. aliter refertur. Similiter rerum ideæ in Deo nihil aliud sunt re ipsa, quàm ipsa diuina natura: quæ inter se differre dicuntur, quatenus diuina voluntas, atq. intelligentia, suam naturam ad huiusmodi res refert diuersimodè imitabilem. Naturam vniuersalem Platonici virtutem quandam vitalem, atque viuificam omnibus corporibus insitam arbitrantur: appellantq; quoddam animæ mundanæ vestigium. Idem docetur à Dionysio 5. cap: de diuinis nominibus: Est, inquit, ex ipsa bonitate, atq. in ea ipsum simpliciter esse, entiumq; principia, atque entia omnia, & quæ quomodolibet passim ipsa essentia continentur. Sunt, inquam ibi hæc absolutè, collectimq;, & vnitè: nempè in vnitate numerus omnis præest vniformiter: habetq; vnitas omnem in se numerum singulariter: omnisq; numerus vnitus quidem est in vnitate: quatenus verò inde progreditur; eatenus discernitur, atq. multiplicatur. In centro similiter omnes circuli lineæ simul coniunctæ consistunt: ipsumq; habet in se omnes rectas lineas simul vnitas tam inuicem, quàm ad principium vnum, ex quo pariter processerunt. Iam verò in ipso centro penitus sunt coniunctæ: parum verò discedentes inde, parum quoq. inter se discernuntur: longiùs autem indè distantes; latiùs & inuicem distare coguntur: atque simpliciter, quantùm centro viciniores sunt; tantùm & ipsi, & inuicem sunt coniunctæ: quantùm rursus ab ipso discedunt; tantundem discedere inuicem compelluntur. Præterea, in tota vniuersorum natura, omnes particularis naturæ rationes, secundũ quandam vnionem non confusam collectæ sunt. In anima quoq. vires corporis totius singulatim gubernatoriæ vniformiter continentur. Non est igitur alienum, si per exiles imagines, ad ipsam omnium causam ascendentes, oculis mundo sublimioribus contemplemur omnia in ipsa omnium causa, etiam quæ alioqui inter se contraria sunt, singulariter penitus, & vnitè. Hæc Dionysius: Reuera, in omni anima membrorum sui corporis virtutes latent; illinc enim in corpore fiunt, & seruantur, atq. recreantur. Eadem de Dei vnitate præbet documenta Plotinus lib: 7. cap: 1. Enneadis primæ:

Dionysius.

Vnitatis diuinæ excellentia

Paul. 1. cor: 8.

Quomodo õnia sint in Dei vnitate.

Natura vniuersalis.

Dionysius.

Vnitas habet omnem numerum.

Vnitatis exempla.

Plotinus.

De vnitate Dei.

dis primæ: Ad ipsum bonum, inquit, omnia referuntur, ipsum verò ad aliud non refertur: propterea ipsum bonum omnia appetunt. Oportet igitur ipsum firmiter permanere, & ad seipsum cuncta conuertere: quemadmodum reuoluitur circulus circa centrum, à quo lineæ singulæ producuntur. Exemplo nobis ad id sol esse potest, qui quasi centrum est ad lumen, quod ab ipso dependet, simulq; ad ipsum annectitur: ideoq; vnà cum illo existit vbique, nec ab illo alicubi separatur: ac si separatum volueris in partem alteram, penes solem interea riget lumen. Et Enn: 6. lib: 9. cap: 8. Feruntur, inquit, ad Deum deorum animæ semper: iccirco & dij sunt, quoniam feruntur ad illum; deus enim est quidquid est illi coniunctum; ipse enim est velut animæ centrum, in quod omnia quasi centra concurrunt. Hæc autem secundùm analogiæ comparationem dicuntur: anima enim non sic est circulus, vt figura; sed in ea, & circa eam est antiqua præcipuaq; natura, à qua anima pendet: magis autem, quando est animus separatus. Illam ergo vnitatem natura appetimus, & circa illam versamur semper, atq. reuoluimur, & vnimur. Augustinus de vera religione cap: 32. Nullum, inquit, omninò est corpus, quod non habeat vnitatis diuinæ qualecunq; vestigium. Illa verò vnitas, secundùm quam corporum vnitatem discernimus, oculis corporeis non cernitur, sed mente. Hanc Dei vnitatem omnium principium, quælibet rei natura præseferre videtur: de vno quippe secundùm suam naturam possunt, vel segetes segetum, vel syluæ syluarum, vel greges gregum, vel populi populorum per secula propagari; vt nullum folium sit, vel nullus pilus per tam numerosam successionem, cuius non ratio in illo primo, & vno semine fuerit. Et de verbis Domini sermone 28. Vnum, inquit, est necessarium: vnum elegerat Maria Magdalena: vnum cogitate fratres mei, & videte in ipsa multitudine, si delectat nisi vnum. Ecce (Deo propitio) quàm multi estis, quis vos ferret, nisi vnum saperetis: Vnde in multis est quies. Da vnum, & populus est: tolle vnum, & turba est. Quid est turba, nisi multitudo turbata? Apud Ioan: 17. Dominus ad Patrem de suis ait: Vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus. Et in actibus Apost: Multitudinis autem credentium erat anima vna, & cor vnum. Præponitur vnum multis; nō enim à multis vnum, sed multa ab vno. Multa sunt quæ facta sunt, vnus qui fecit omnia. Rectè ergo dictum est à Mercurio: Monadem, siue vnitatem esse omnium principium, radicem, atque originem.

[Margin notes: Deus se habet vt centrum. — Anima est circulus. — Augustinus. — Vnitatis pulchritudo. — Ioan: 17. — Actor 4.]

MERCVRIVS.

Quidquid vtiq; genitum imperfectum, diuiduum, crescens, atque decrescens: Ei verò quod perfectum est, horum nihil accidit. Id sanè quod augescit, virtute Monadis augetur: Euanescit autem imbecillitate propria: cùm vlterius Monadem capere nequeat. Hæc tibi ô Tati pro viribus imago Dei subscripta sit, quam si diligenter consideraueris, oculisq; internis prænoueris, crede mihi fili, ascensum ad excelsa comperies. Quin etiam imago ipsa te perducet. Habet enim vim certam visio: eos qui intuendi desiderio flagrant apprehendit, eoq; trahit modo, quo lapis, qui Magnes dictus est, ferrum.

De Magnete amoris Dei.

Commentum XVII.

Onadem esse ingenitam superiùs ostendit: causam modò subdit: Quia, inquit, quicquid est genitum, hoc est creatum: genitum pro creato accepit: est imperfectum: eo enim ipso quòd creatum est, imperfectionem denotat: puta quia non est æternum, & per se subsistens: insuper augmento, & decremento subiacet mundus præsertim iste inferior. Ei verò, nempè monadi, quæ est per se perfecta modis, & numeris omnibus, nihil horum accidere potest: id enim quod augescit, virtute monadis augetur: inde enim non solùm esse accepit; verùmetiam augendi virtutem. Euanescit autem sua propria imbecillitate; quia omne creatum, cùm sit ex nihilo conditum; ratione primæ suæ originis, suaptè natura potest deficere; non enim est capax monadis; quia nimirum suarum virium mensuram superat. Epilogat postea: Hæc tibi, iuquit, fili, Dei imago subscripta est: depinxi, quoàd potui, quænam Dei sit natura, atq. maiestas: & quasi illius imaginem depictam ob oculos tuos posui: quam si tu diligenter obseruaueris, ac cordis oculis colueris, facilè cœlorum sublimia conscendes, ipsaq; te incitabit, & illuc perducet imago: ac instar lapidis Magnetis, ferrum trahentis, secum te rapiet, & eleuabit te supra te. Diuinæ cognitionis ostendit potentiam, qua homines ad Dei contemplationem rapiuntur. Cæterùm, Dei cognitio, quæ in raptu habetur, duobus certè modis, ablatione scilicet, & excellentia fieri solet: ablatione quidem, quando dicimus Deum non esse hoc, vel illud: excellentia verò, quando quicquid in creaturis est perfectionis; id in Deo sublimius, nobiliusq; haberi dixerimus. Primus autem modus sine secundo, perfectam non reddit cognitionem. 2. de mystica theologia, tale exemplum à Dionysio proponitur: Quemadmodum, inquit, imaginem ex ligno, vel ex lapide formare cupientes, quæ superiecta sunt priùs remouent, ac deinceps occultæ manifestant imaginis pulchritudinem; ita planè, dum creata à Deo remouemus, creatoris imaginis apparet maiestas. Hæc tamen cognitio caligine terminatur, alia nempè creatura, priùs relicta caligine; natura siquidem humana ex se quædam est caligo: Et lux, inquit Ioan:, in tenebris lucet: quæ diuina luce illustrari dicitur, quatenus intellectus agens, qui est quædam animæ potentia, lux sit, à diuina luce dimissus, ac lucis postmodum gratiæ capax: Si lumen quod in te est tenebræ sunt; ipsæ tenebræ quantæ erunt? Matth: 6. In raptu igitur deseritur hæc caligo, & diuinæ ingredimur maiestatis caliginem. Deseritur, inquam, sensitiua, non vegetatiua operatio; huic enim negotio raptus nullum exhibet impedimentum: intellectiua circa ens, & non ens creatum, vel creabile: mens humana, Deo intendit soli, se, & cæteris relictis. Dum igitur quis Deus contemplari nititur, ei duæ tenebræ occurrunt: vna profectò inferior relictæ creaturæ: altera superior, quam intrat, quæq; est actualis ignorantia, propterea quòd obiecti diuini nudam apertamq; visionem habere non potest. Est autem caligo diuina, comprehensionis diuinæ maiestatis defectus. Rapitur autem mens contemplantis in caliginem, quia nimirum Dei cognitio omnia creata excedit: fit autem huiusmodi mentis excessus in Deum per amorem, teste Dionysio 4. de diuinis nominibus: Diuinus amor, inquit, excessum efficit, dum amantes sui iuris esse non sinit; sed amatorum iubet existere. Idq; declarant omnia, nempè superiora inferiorum prouidentiæ sese dedunt: æqualia verò conseruationi mutuæ mancipare se solent: inferiora deniq. diuinæ cuidam ad suprema conuersioni seipsa deuouent. Quapropter & Paulus ille magnus diuino

Creata sunt imperfecta.

Raptus mentis in Deum.

Natura humana est Caligo.

Duę tenebrę.

Raptus fit amore.

De Magnete amoris Dei.

uino amore iam occupatus, traductoriaq; amoris huius virtute comprehensus, ore diuinitus afflato, proclamat: Viuo iam non ego, viuit autem in me Christus. Tanquàm verus amator, atq. in Deo, vt inquit, extra se positus: viuensq; iam vitam non suam, sed amatoriam. Sanè, huiusmodi amor in bono pulchroq; consistens, diligit omnia, non aliunde pendens; sed boni pulchriq; sui propagandi, & communicandi gratia, bonum mouet, pulchrum vnit; est enim ipsa vnitas: Est, inquit Dionysius in eodem capite, huiusmodi amor, virtus quædam viuifica, & connectens, mirificeq; commiscens in ipso quidem pulchro bonoq;, propter pulchrum, bonumq; primò consistens: deinde verò ex pulchro, bonoq;, propter pulchrum, atq. bonum foras emicans. Vbi sanè, quæ sunt eiusdem ordinis, alterna continet communione: priora verò ad inferiorum prouidentiam mouet: inferiora deniq. conuersione quadam superioribus alligat. Scribit & diuinus Ignatius: Meus amor crucifixus est. Deo autem tribuitur amor, tum actiuè, qui ab eo in nos diffunditur, tum etiam passiuè; nam & amor suus ab Ignatio vocatus est. Amor Deum impulit; vt suæ quodam modo infinitatis terminos exiret, & creaturas condendo, & easdem diligendo finitas infinito amore. Contrà, creatura supra se extenditur; dum infinitum obiectum, finito prosequitur amore. Mirabilis extasis amoris: Est autem extasis, deserto exteriori homine, suiipsius supra se voluptuosa quædam eleuatio, ad superintellectualem fontem diuini amoris: à quo potu diuinæ dulcedinis hausto, suiipsius, & exteriorum oblitus, intrat in potentias Domini, velut, si stilla in mare proiecta fuerit, aut in magnæ fornacis incendium. Est autem duplex extasis, vna quidem ad intellectum, altera verò ad affectum pertinens. Cùm enim animus contemplantis sensibus spiritualibus suspensus, synderesim in specula extendit; apex intelligentiæ, & principalis affectio pariter feruntur, in diuina se mutuò promouentes, ac æqualiter ascendentes; illa speculando, hæc autem desiderando. Præcurrente autem intelligentia, nec ingredi valente, foris remanet, speculum videndo. Affectio autem speculi ignara, liberè ingreditur, daturq; illi aditus intrandi. Ingressa verò mox Deo coniungitur: fitq; vnus spiritus cum eo. Ingresso autem postea intellectu, à Deifica veritate, atq. bonitate hilariter excipitur. Sic autem affectus feruorem, intellectus splendorem, nectar, & ambrosiam assequuti, in nouam quodãmodo transeunt naturam, imò in diuinæ maiestatis abyssum absorbuntur. Hæc, *inquit Mercurius,* visio certam vim habet: *id est, cùm Deus hoc modo extatico videtur; vim certam, & non incertam habet, vt amantem trahat ad amatum.* Apprehendit eos, qui intuendi flagrant desiderio: *id est, veros Dei amatores:* eoq; modo trahit, quo lapis Magnes, trahit ferrũ. *Plinius lib: 36. cap: 16. miratur huius lapidis virtutem: Quid, inquit, lapidis rigore pigrius? Quid ferri duritia pugnatius? sed cedit & patitur mores: trahitur namq; à Magnete lapide, domitrixq; illa rerum omnium materia, ad inane nescio quid currit: atq. vt propria venit, assistit, teneturq;, & complexu hæret. Auer: 8. phys: com: 35. Ferrum non mouetur à Magnete, ait, nisi per alterationem, quam acquirit mediante aëre. Et ideo quando complexio Magnetis transmutatur, non attrahit: sicut accidit ei, quando confricatur cum alijs. Et hoc manifestũ est in lapide Succino, qui non attrahit paleas donec calefiat. Et 7. phys: com: 10. Attractio dicitur æquiuocè, inquit: Attractio enim in rei veritate est illa, in qua attrahens mouetur cum attracto: & hoc quando attractum ad ipsum non fuerit quiescens. Attractio autem, in qua attrahens fuerit quiescens, & attractum motum, non est attractio in rei veritate: sed attractum mouetur ex se ad attrahens, vt perficiat se: sicut est de motu ferri ad Magnetem, & nutrimenti ad membra. Mouetur autem quando est in debita dispositione: ideoq; confricatus cum allio, illam amittit qualitatem trahendi. Mouetur autem*

Margin notes: Viuo iam non ego. — Amor est pulchri, & boni. — Ignatius. — Extasis. — Duplex extasis. — Affectio præcedit. — Tex. expo. — Magnes. — Plinius. — Auer. — Non est vera attractio Magnetis.

De Magnete amoris Dei.

tur autẽ ad Magnetem ferrũ motu alterationis; vt perficiatur ab illo: per accidens autem mouetur motu locali; quatenus illa alteratio, finem non consequitur, nisi magnes ferrum tetigerit: ideoq; per accidens mouetur localiter. Quod si dixeris ab Auerroë motum ferri ad Magnetem, motui lapidis deorsum comparari, & igni sursum: igitur, vt illi sunt locales per se; ita & iste. Ad hoc respondet Auer: qui, ait, motum ferri esse per se alteratiuum, per accidens verò localem: motum verò leuium sursum, aut grauium deorsum, per se esse localem. Et hæc dicta sint de motu Magnetis secundùm Physicos. Augustinus de ciuitate Dei lib: 21. cap: 4. Magnetẽ lapidem nouimus, inquit, mirabilem ferri esse raptorem: quod cùm primùm vidi, vehementer inhorrui. quippe cernebam à lapide ferreum annulũ trahi, deinde tanquam ferro quod rapuerat, vim dedisse suam, communemq; fecisse. Idem annulus admotus est alteri, eumq; suspendit, atq; vt ille prior lapidi, sic alter annulus priori annulo cohærebat. Accessit eodem modo tertius & quartus. Iamq; sibi per mutua connexis circulis nõ implicatorum intrinsecus, sed extrinsecus adhærentium, quasi catena pependerat annulorum. Audiui à fratre, & coëpiscopo meo Seuero Milleuitano, qui narrauit mihi, cùm pranderet apud Bathanum quendam comitem Aphricæ, eundem Magnetem protulisse, & tenuisse sub argento, ferrumq; super argentũ posuisse: deinde sicut subter mouebat Magnetem; ita ferrum desuper mouebatur, argento medio nihil patiente. Est igitur nobis à natura Dei videndi, veritatisq; primæ cognoscendæ insitum desiderium. Id etiam clarissimè constat ex naturæ operibus, quæ corporibus grauibus appetitionem dedit, qua loca cuperent inferiora, adhibuitq; illis motiuam qualitatem, qua ad loca faciliùs peruenirent optata. Et brutis cibi, ac generationis appetitum, addidit membra ad huiusmodi finem conuenientia. Quam ob rem Boëtius 3. de consol: prosa 2. Est, inquit, mentibus hominum veri boni naturaliter inserta cupiditas. nam si omnes homines natura scire desiderant: multò ergo maiore ducuntur appetitu primæ veritatis cognoscendæ. hoc autem desiderium licet naturæ insit secundùm omnem statum; pro statu tamen præsentis vitæ, sensuum vtitur adminiculo; vt aliquod saltem veritatis simulacrum inuenire valeat. Quam ob causam, si quispiam in viuis existens, ad diuinæ spectaculum veritatis peruenerit; violenta quodam modo illa dici potest eleuatio: non quidem ratione termini; sed modi in terminum tendendi: ideoq; à diuinis literis, raptus, siue mentis excessus appellatur: Psal: 67. Ibi Beniamin in mentis excessu. Et 2. Cor: 12. Scio huiusmodi hominem raptum vsq. ad tertium cœlum. Et Psal. 115. Ego dixi, in extasi mea, omnis homo mendax. Ex hoc, sic etiam raptus describi potest, quòd sit ab eo, quod est secundùm naturam, in id, quod est supra naturam, in vi superioris naturæ violenta eleuatio, id est, tractio ad sublimia facta cum violentia. violentũ verò est, cuius principium est foris: in quod nihil is, qui agit, aut patitur, coadiuuat. Sanè, teste Dionysio de Angelica hierarchia cap: 1. Aliter fas non est infirmitati nostræ lucere diuinum illum radium, nisi sacrorum varietate velaminũ, quibus ad superiora rapimur, opertum: & his quæ nobis familiaria sunt, prouidentia paterna naturæ mortalium sese accommodante, vestitum. Abstractio, inquam, dicitur, non prorsus ab omni sensu, sed ab his tantùm, qui mentis intentionem impediunt: Quantum enim vna potentia in suo intenditur actu; tantũ alia in suo actu debilitatur. Potest ergo fieri, imò contigit aliquibus; vt huiusmodi raptum paterentur, vita præsenti nondum defunctis. Id etiam confirmat Gregorius lib: moral: 18. cap: 37. A quibusdam, inquit, potest in hac corruptibili carne viuentibus, sed tamen inæstimabili virtute arescentibus, quodam contemplationis acumine, æterna claritas videri. sed claritas Dei est eius essentia: vt ergo Dei essentia videatur; non est necesse, vt anima penitus à corpore separetur. Augustinus ad Paulinam epistola

Motus ille est alterationis.

Augustinus.

Desiderium Dei cognoscendi.

Quare dicitur raptus.

Violenta eleuatio.

Gregorius.

Augustinus.

Diuina substantia quomodo potuerit videri in hac vita.

pistola 112. cap: 12. Potest, inquit, mouere, quomodo iam ipsa Dei substantia videri potuerit à quibusdam in hac vita positis: propter illud quod dicitur Exodi 33. Non videbit me homo, & viuet: nisi quia potest humana mens diuinitus rapi ex hac vita ad angelicam vitam, antequam per istam communem mortem carne soluatur: sic enim raptus est, qui audiuit illic arcana verba: vbi vsq. adeò facta est ab huius vitæ sensibus quædam intentionis auersio; vt siue in corpore, siue extra corpus fuerit: id est, sicut solet in vehementiori extasi mens ab hac vita, in illam vitam alienari, manente corporis vinculo, an omninò resoluto facta fuerit, qualis in plena morte contingit, nescire se dicit, ita fit, vt & illud verum sit, quod dictum est: Nemo potest faciem meam videre, & viuere; quia necesse est abstrahi ab hac vita mentem, quando in illius ineffabilem visionem assumitur, & non sit incredibile quibusdam sanctis nondum vita defunctis; vt sepelienda cadauera remanerent, etiam istam excellentiam visionis, seu reuelationis concessam fuisse. Et 12. super Genesim: In illa specie, quæ Deus est, nemo Deum videns, viuit vitam istam, qua mortaliter viuitur in istis sensibus corporeis; sed ab hac vita quodammodo moriatur: siue omninò exiens de corpore, siue ita auersus, & alienatus à corpore; vt meritò nesciat vtrum in corpore, an extra corpus sit. Gregorius 18. lib: moralium, cap: 35. addit rationem: Quando, inquit, aliquis sapientiam, quæ DEVS est, videt; huic vitæ funditus moritur: nec iam eius amore tenetur: nullus quippè eam vidit, quòd adhuc carnaliter viuit; quia nemo potest Deum amplecti, & seculum. Tali puritate pollebat S. Pauli mens, quando vidit arcana verba. Visio ergo illa extatica certam habet virtutem trahendi amantem ad amatum: à Deo enim descendens, in animas hominum se diffundit, illasq; secum rapiens, Deo connectit, atq. coniungit. Id à Dionysio præclarissimè describitur cap: 4. de diuinis nominibus: Vocatur, inquit, amor, propter quandam suiipsius per seipsum expressionem, motumq; amatorium simplicem se mouentem, per se operantem, præcedentē quidem in ipso bono, rursumq; ad bonū se reflectentem. In quo sanè munus suum fine, principioq; carens præcipuè diuinus amor ostendit: tanquam circulus aliquis sempiternus propter ipsum bonum, ex bono, in bono, ad bonum reuolutione quadam nequaquam errante se glomerans. Et in eodem, atq. secundùm idem progrediens semper, & manens, & deniq. restitutus. Audendum quoq. id insuper pro veritate loqui: ipsum etiam omnium authorem pulchro, bonoq; amore omnium propter bonitatis amatoriæ vehementiam extra se prodire: dum prouidet omnibus: atq. bonitate, dilectione, & amore quasi mulcetur: atq. ex illo statu, quo super omnia extat ab omnibus segregatus; ad id profectò, vt in omnibus sit, deducitur: per supersubstantialem videlicet virtutem illam, quæ traducit quidem ipsum, interim à seipso nunquam digredientem. Quamobrem diuinarum rerum periti, zelotem illum appellàrunt; vt amore benigno erga omnia prorsus exuberantem, excitantemq; ad amatorij desiderij sui zelum, desideriumq; ipsum declarantem, zelo dignum: quo etiam quæ desiderabilia ipsi sunt, promerentur & zelum: atq. ipse ad illa, quæ prouidet, zelo quodam videtur affectus. Omnis igitur amor, siue diuinus, siue angelicus, siue intellectualis, siue animalis, siue naturalis, vis quædam est viuifica, atq. commiscens, trahensq; amantem ad amatū. Hunc nobis det S. Pymander; vt nos ferrei trahamur à magnete verbo suo, à quo dictum est: Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.

Augustinus.

Gregorius.

Mercurius.

Dionysius

Amor est circulus.

Deus zelotes.

DIALO-

Deum cognoſci per creata.

DIALOGVS QVINTVS.

MERCVRIVS.

Nunc prӕterea ſermonem apud te tranſigam ô Tati, ne prӕcipuum Dei nomen tibi deſit, néue ignores id, quod plurimis occultum videtur, eſſe perſpicuum. Nam ſi nuſquam pateat, nihil vtiq; erit: Quodcunque ſe offert aſpectui, genitum: quod verò latet, ſempiternum. Neq; enim opus eſt vt appareat: quandoquidem eſſe nunquam deſinit.

Commentum I.

EI prӕſentiam, ex creaturarum ordine, ex viſibilium rerum magnitudine, ex pulchritudine diuinorum operum facilè omnibus notam eſſe, diligenti eruditionis ſtudio, ſuum Tatium in hoc quinto Dialogo ſapientiſſimus Mercurius inſtruere videtur. Fuit autem huiuſmodi docendi modus quaſi perpetuus cùm apud philoſophos, humanӕ ſapientiӕ duces; tùm etiam apud diuinos theologos, ſanctarumq́; quoq. oracula ſcripturarum: vt quoniam dei prӕſentia aſpectui non patet humano, ex conditarum magnificentia rerum, Dei ſapientia cognoſceretur artificis. Inuiſibilia Dei, inquit Paulus ad Rom: 1. à creatura mundi, per ea quӕ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoq. eius virtus, & diuinitas. Interroga, inquit Auguſtinus Sermone 55. de verbis domini, mundi ornatum, cœli fulgorem, diſpoſitionemq́; ſyderum, ſolem diei ſufficientem, lunam noctis ſolatium: interroga terram fructificantem herbis, & lignis, animalibus plenam, hominibus exornatam: interroga mare quantis, & qualibus natatilibus plenum: interroga äëra quantis volatilibus viget: interroga omnia, & vide ſi non ſenſu tuo tanquam tibi reſpondent: Deus nos fecit. Hӕc & philoſophi nobiles quӕſierunt, & ex arte artificem cognouerunt. Itaq́; pulchritudo creaturarum, confeſſio earum eſt: iſta pulchra mutabilia fecit, qui eſt incommutabilis pulcher in ſeipſo. Ambroſius in Commentario ſuo ſuper epiſt: ad Rom: Ex ipſa, inquit, cœli fabrica iratus illi Deus videtur. Idcirco enim tam pulchra aſtra condidit; vt ex iis quantus, & quàm admirabilis creator eorum eſt, poſſit agnoſci, & ſolus adorari. vnde ſcriptum eſt in libro ſapientiӕ: à magnitudine creaturӕ, creator earum poterat agnoſci. Quod notum eſt Dei, ait Paulus, manifeſtum eſt illis: notitia Dei manifeſta eſt ex mundi fabrica. vt enim Deus qui natura inuiſibilis eſt, etiam viſibilibus poſſit ſciri; opus factum eſt ab eo, quod opificem viſibilitate ſua manifeſtaret, vt per certum incertum poſſit ſciri: vt per hoc quod cӕteris impoſſibile eſt, ille eſſe Deus omnium crederetur, qui hoc opus facit. Per naturalem ergo legem, reum facit genus humanum: potuerunt enim id per legem naturӕ apprehendere, fabrica mundi teſtificante, authorem Deum ſolum diligendū. Chryſ: in hunc locum Pauli: Cognitionem ſui Deus, inquit hominibus ab initio indidit, mundi creatione in mediū propoſita, vt poſſit ſapiens, rudis, Scytha, barbarus, ex ipſo aſpectu eorum quӕ oculis ſubiecta ſunt, pulchritudinem edoctus, ad Deum conſcendere. Origenes in ſuo Commentario: Virtus Dei ſempiterna, ex coniecturis

Tex. expo. — Paulus. — Auguſtinus. — Ex creaturis cognoſcitur creator. — Ambroſius. — Naturalis lex facit nos. — Chryſoſt. — Origenes.

Deum cognosci per creata. *iecturis cognoscitur creaturarum: virtus est qua regit omnia: diuinitas qua replet vniuersa. Ex hoc ergo inexcusabiles fiunt: quia cùm manifestante Deo cognouerunt Deum; non vt dignum est, coluerunt Deum. Basilius de vera fide: Dei cognitio, ait, quæ in hac vita habetur, tanquàm per speculum obscurè significatur, dicente Apostolo 1. Cor: 13. Videmus nunc per speculum in ænigmate: proinde quæ in hac vita videtur à nobis in cognitione haberi perfectio; ea si cum scientia illa sit collata, quæ in consequenti seculo reuelanda idoneis est; exiguum nescio quid est, & adeo obscurũ, vt ab ea claritate quæ in futura vita expectatur, longiùs absit, quàm abest ab eo, facie ad faciem. Cyrillus dial: de trin: lib. 4. A magnitudine, inquit, & pulchritudine creaturarum, congruenter & ipsarum conditor spectatur. Et lib: 2. contra Iulianum, idem affirmat. Dionysius cap. 5. de diuinis nominibus: Deus ex entium formatione cognoscitur: Ipse, inquit, est omnium entium principium & finis: principium quidem tanquàm auctor: finis autem, vt cuius gratia facta sunt, omniumq́ terminus. Præsens quidem omnibus vbiq; per vnum, atq. idem: per idem, inquam, omne, & ad omnia prodiens; interea permanens in seipso, & consistens, atq. se mouens. Rursus neq. stans, neq. motus, neq. principium habens, neq. medium, neq. finem, neq. est in aliquo existentium. Fatetur omnia esse à Deo, ipsum verò nihil illorum; ex creaturarum tamen pulchritudine posse cognosci. Plato 10. de legibus: multis rationibus probat Dei præsentiam vbiq. patere, quas lib: 1. fol: 92. adduximus. Ordo siquidem à ratione procedit: sed vniuersi dispositio ordinatissima est, semper & vbiq. talis: quapropter necesse est, mundum ab optima ratione gubernari, disponi, atq. moueri. Verùm cùm vnum sit vniuersum, vnum verò ex diuersis non fiat, nisi ab vno; consequens est vnam esse summam eiusmodi rationem. Et in lib: de ente: animalia cuncta, plantæ & simul omnia à Deo facta sunt: non à causa quadam fortuita: & velle aliud dicere, superuacua disputatio est. Plotinus lib: 9. cap: 5. Ænne: 6. Ad ipsum vnum omnium principium, ex multitudine collecta ascendimus, ait; oportet enim esse aliquid mente superius, quod quidem esse vult vnum; neq. tamen est vnum, sed saltem est aliquid vniforme: quoniam intellectus non est in seipso dispersus. Supra intellectum est ipsum verum vnum, fons omnium optimorum, ac potestas entia generans, permanens in seipsa: oportet autem summum rerum principium nullo modo indigum esse; sed sufficientissimum omnium, maximeq́ seipso contentum. Quicquid non vnum est, sed multum, necessariò est egenum: quippe cùm ipsum quidem non sit vnum; sed ex multis vnum euadat. Itaq; eius essentia indiget vnum fieri: at ipsum vnum seipso non indiget: ipsum namq; iam existit. Si ergo necessarium est, aliquid esse sufficientissimum; esse oportet & vnum, tale videlicet solum existens; vt neq. ad seipsum, neq. ad aliud quicquam sit egenum. Non enim quærit aliquid, vt quandoq; sit, neq. rursus, vt bene sit; cùm aliis ipsum sit tum essendi, tum bene essendi causa. Quapropter huic bene esse non accidit; ipsum namq. existit hoc ipsum. Itaq; tum ex creaturarum pulchritudine, ordine, atq. vnitate, tum etiam ex ratione status, atq. eminentiæ, Dei creatoris cognitio potest haberi: tanta siquidem creaturarum multitudo non nisi ab vno gubernari potest. propterea dictum est à philosopho 12. met: circa finem, entium pulchritudinem vnum appetere principem. In motibus præterea, & his, quæ mouentur, ad vnum necesse est deuenire, quod sit omninò immobile: & omnis motus principium medium, & finis. In intelligendi ratione, & rerum eminentia, vnum sit necesse est, quod est supra omnem intellectum, quodq́ in seipso contineat omnium eminentiam rerum; idq; ineffabili, & nobis planè incognito modo. Rectè ergo dictum est à Mercurio, Dei præsentiam omnibus, ex conditarum rerum opere mirabili, esse manifestam.* Nunc, *inquit*, præterea ó Tati sermonem apud te transigam: ne præcipuũ nomen dei tibi desit: *Et est sensus: Multa hactenus tecum philosophando, diui-*

Basilius. 1. Cor: 13. Cyrillus. Dionysius. Plato. Vnus Deus. Plotinus. Vnum supremum. Philosophus. Text: expo.

Deum cognoſci per creata.

do, diuina nomina pateſeci. Reliquum eſt, vt præcipuum Dei nomen tibi manifeſtem, ne hoc tibi deeſſe queraris: quod autem illud ſit, poſt pauca oſtendit, quaſi intima cordis aperiens ſecreta. Quòd ſi me quiddam, inquit, audacius proferre coëgeris, huius eſſentiam eſſe dicam, concipere, ac facere ſingula: Nolo te hoc ignorare ô Tati, ne cum aliis aberres, qui id quod perſpicuum eſt & maximè manifeſtum; occultum, & valde obſcurum eſſe arbitrantur. Verum quidem eſt, ipſam Dei eſſentiam non ſolùm à nobis; ſed nec etiam à quolibet intellectu creato poſſe comprehendi: ipſam verò eſſe æternam, infinitam, optimam, omnium rerum creatricem, atq. conſeruatricem, nemini fas eſt ignorare, quantumuis agreſti & rudi ingenio prædito. Sic enim Deus mortalibus indulſit cognitionem ſui; vt illum omnium creatorem eſſe, natura docente, quilibet hominum, niſi natura fuerit abuſus, commodiſſimè ſcire queat. Tex: Nam ſi nuſquam pateat, nihil vtiq; erit. Senſus eſt, ſi nullum ſuæ maieſtatis, virtutiſque indicium Deus in rebus poſuiſſet; poſſet vtique cum illo inſipiente corde dicere: Non eſt Deus. At poſtquam tam præclara de ſe dedit inſignia virtutis; nullus profectò relictus eſt ambigendi locus, quin ipſe ſit omnium principium, medium, atq. finis. Tex: Quodcunq; ſe offert aſpectui, genitũ eſt: quod verò latet, ſempiternũ. Quaſi diceret, quæ viſui ſubiecta ſunt, aut quæ aſpectui patent humano; conditionis ſeu creationis habent principium: illa verò, quæ ſuapte natura latent, æterna: cuiuſmodi eſt diuina natura, quæ à ſola naturali videri non poteſt virtute creaturæ cuiuſque. Quam ob cauſam dictum eſt ab Apoſtolo 1. Timot: 6. Deum inhabitare lucem inacceſſibilem, quem nemo hominum vidit, nec videre poteſt. Videri, inquit Auguſt: 1. de trin: cap: 6. Trinitas humano viſu non poteſt; ſed eo viſu videtur, quo iam qui vident, non homines, ſed vltra homines ſunt. Sed quomodo lucem habitat inacceſſibilem; ſi Pſal: dicit 33. Accedite ad eum, & illuminamini? Quæ vtiq. ſoluitur quæſtio, vt inacceſſibilis ſit viribus noſtris; accedatur autem ad eum muneribus ſuis. hæc Auguſtinus. Ex quibus intelligimus quomodo Deus ſit inuiſibilis: ſicut & paulò antè fol: 44. demonſtraui. Hanc ob cauſam Dei cognitionem caliginem appellat Dionyſius in myſtica theologia cap: 1. Replet enim Deus mentes ſuo lumine, quando ſeipſas illi quaſi iam cœcas atq. ſilentes expoſuerunt; ſic enim vera de deo loquitur animus, quando non loquitur. Trinitas, inquit Dionyſius, eſſentia, deitate, bonitate ſuperior, diuinæ Chriſtianorum ſapientiæ dux, dirige nos in ipſum ſuperignotum, & præfulgens, excelſumq; myſticorum eloquiorum culmen, vbi ſimplicia & abſoluta immutabiliaq; theologiæ myſteria latent, adoperta quadam ſilentij clam ſacra docentis caligine: quæ quidem vbi maximè videtur obſcura; ibi ſupra modũ lucem profert exuberantem. Bene ergo dixit Mercurius, quod latet, eſſe ſempiternum; quia nimirum ſempiterna diuinitas omnem creatum latet intellectum, & non niſi diuinis muneribus ab eodem intelligi poteſt: idq; non ſine caligine: propterea quòd diuinæ maieſtatis abyſſum penetrare non poteſt. Sequitur Tex: Neq; enim opus eſt vt appareat, quandoquidem eſſe nunquam deſinit. Senſus eſt. Quòd aliquid de nouo appareat, in cauſa eſt, quia ibi antea non erat: ſed Deus eſt vbiq;, vt dixi ſuperiùs fol: 17. omnia replens; quomodo ergo apparere dicendus eſt, niſi per aliquod rei ſignum, quod priùs non oſtenderat: non autem quòd eius diuina natura locum aliquem nouum accedat, vbi priùs non erat? Præterea, præſentiam ipſius eſſentiæ, nullius poteſt ferre, aut capere aſpectus: quippe qui ad tanti luminis fulgorem ſe habeat, ſicut oculus noctuæ ad lumen ſolis. Inſuper, ex creaturarum magnitudine, ſufficienter cognoſcitur creator: ſicut ex artificioſo rei alicuius ſimulacro ſapientis peritia artificis: ex quieto, ac pacifico regni regimine, prudentia regentis: neque enim opificium mundi tam recto ordine gubernaretur, ſine virtute Dei gubernantis. Vbiq. ergo patet Dei præſentia: propterea dictum à Mercurio, nunquam ac nullibi deeſſe.

Præcipuum nomen Dei.

Text. expo.

Natura diuina inuiſibilis.

1. Tim: 6.

Auguſtinus.

Dionyſius.

Cognitio per caliginem.

Text: expo.

Apparitio dei.

Doctrina supernaturalis.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

Doctrina aliqua supernaturaliter homini in hac vita commoranti inspirata est, qua suum finem cognouit.

Doctrina supernaturalis necessaria viatori.

X magno Mercurio, cæterisq; sapientiæ cultorib: Dei præsentiam nunquam deesse, sed omnia implere, omnibusq; notam esse per creaturarũ pulchritudinem, ordinemq; sapientissimum, satis manifestum esse reor. Verùm ne quis putet, ex puris naturalibus suum finem hominem attingere posse, doctrinam aliquam supernaturaliter, cœlitusq; homini in hac vita degenti à summo omnium parente, & opifice inspiratam esse profitemur, qua suum verum, & vltimum finem cognouit. Omnis, inquit Paulus ad Timot: 2. cap. 3. scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum in iustitia; vt perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. Scriptura, ait Chrysostomus, diuinitus inspirata est: nihil ergo dubites; vtilis enim est ad docendum: si quid vel discere, vel ignorare opus sit; illic addiscimus: si arguere falsitatem; inde hauriemus: si corripi, si castigari; ex ea nihilominùs discimus, vt perfectus sit homo Dei: non ergo sine illa perfici potest. Ad hunc finem propheta Baruch loquens de sapientia Dei cap. 3. suæ prophetiæ, ait: Non est, qui possit scire vias eius: sed qui scit vniuersa, nouit eam: & tradidit eam Iacob puero suo, & Isráel dilecto, hominibus vtiq. veteris testamenti. Posthæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est, hoc est, noui testamenti hominibus communicauit. Sapientia ergo, quæ est Dei cognitio, à solo sapiente deo datur hominibus. Adhæc accedit authoritas Augustini lib: 18. de ciuitate dei cap: 41. circa finem: Quicquid philosophi, inquit, quidam inter falsa, quæ opinati sunt, verum videre potuerunt, & laboriosis disputationibus persuadere moliti sunt; quòd mundum istum fecerit Deus, eumq; ipse prouidentissimus administraret, de honestate virtutum, de amore patriæ, de fide amicitiæ, de bonis operibus, atq. omnibus ad mores probos pertinentibus rebus, quamuis nescientes ad quem finem, & quonam modo ista omnia referenda. Philosophos verum finem non cognouisse, Augustinus affirmat. Idem, clariùs copiosiùsq; demõstrat lib: 11. cap: 2. Loquitur Deus ad homines, inquit, ipsa veritate: Si quis sit idoneus ad audiendum mente non corpore; ad illud enim hominis ita loquitur, quod in homine cæteris, quibus homo constat, est melius: & quo ipse Deus solus est melior. Cùm enim homo rectissimè intelligatur, vel si hoc non potest, saltem credatur factus ad imaginem Dei; profectò ea sui parte est propinquior superiori deo, qua superat inferiores partes suas, quas etiam cum pecoribus communes habet. sed quia ipsa mens, cui ratio & intelligentia naturaliter inest, vitiis quibusdam tenebrosis, & veteribus inualida est, non ad inhærendum in fruendo, verùm etiam ad perfruendum merendumq; incommutabile lumen, donec de die in diem renouata, atq. sanata fiat tantæ felicitatis capax, fide primùm fuerat imbuenda, atq. purganda. In qua, vt fidentiùs ambularet ad veritatem; ipsa veritas Dei filius, homine assumpto, non tamen Deo consumpto, eandem constituit, ac fundauit fidem; vt ad Deum iter esset homini per hominem Deum; hic est enim mediator dei & hominum, homo Christus Iesus. Per id quod est mediator; est homo, & via perueniendi ad Deum: per hoc enim mediator, per quod & homo, per hoc & via; quia inter eum qui tendit, & illud, quò tendit, via media est, spes est perueniendi. si autem detur, aut ignoretur, quà eundum sit; quid prodest nosse

2. Tim: 3.

Chrysost:

Baruch.

Augustinus.

Philosophos ignorasse verum finem.

Loquitur Deus ad mentem hominis.

Christus est via quò itur, & quà itur.

Doctrina supernaturalis.

dest nosse quò eundum sit? Sola est autem aduersus omnes errores via munitissima, vt idem ipse sit Deus, & homo: quò itur deus: quà itur homo. Hæc Augustinus, ex quibus clarissimè patet, absq. Christo, verum hominis finem sciri, haberiq; non posse. Post huiusmodi authoritates, operæpretium erit scire, quomodo hæc doctrina cœlitus inspirata supernaturalis sit dicenda. Inprimisq; non ignorare oportet, ipsam potentiam receptiuam ad diuersa posse comparari, siue referri, nempè ad formam, ad actũ, quem recipit, ad agens, vnde & formam, & actum recipit. Si ad actum comparetur, aut naturalis est, aut violenta, aut saltem neutra. Naturalis autem dicitur, si naturaliter inclinetur: violenta verò, si sit contra inclinationem naturalem: neutra si indifferenter se habeat ad opposita. Porrò, in hoc modo comparandi, nulla est, vt ita dicam, supernaturalitas. At si comparetur ad agens, à quo recipit formam; sic absque dubio, illa supernaturalitas inueniri potest. Nam si agens non habeat aptitudinem naturalem huiusmodi formam passo, seu potentiæ naturali receptiuæ imprimendi; illa profectò forma supernaturalis diceretur. Cùm igitur hæc ita se habeant, si intellectus possibilis ad notitiam actualem in se sit comparandus; haud dubium nullam ibi supernaturalem cognitionem fore: intellectus enim possibilis quacunq. cognitione naturaliter perficitur, & ad qualemcunq. huiusmodi inclinatur. At si ad agens sit conferendus, quod non est natum intellectum in hac vita, ad talem cognitionem naturaliter mouere: mouetur autem, vt dicit philosoph. ab intellectu agente, & phantasmate; tunc sine dubio, cognitio sibi impartita supernaturalis est dicenda. Secus autem res se habet, si ab agente naturali ad huiusmodi cognitionem naturaliter moueatur. Itaq;, sola illa cognitio naturalis est appellanda, quæ ab agente passo imprimitur, à quo ad habendam talem cognitionem naturaliter mouetur. Porrò, virtute huius agentis, omnis cognitio incomplexa habetur, quæ secundùm legem communem à viatore haberi potest. Quòd si Deus specialem alicui, per reuelationem raptus, alicuius complexi cognitionem dederit; id certè non est trahendum ad communem legem naturæ. De veritate autem complexorum aliter res se habet; tota enim posita intellectus agentis, & phantasmatum actione, multæ adhuc complexiones seu veritates complexæ, & ignotæ nobis remanebunt, & neutræ: quarum cognitio est nobis necessaria. Notitia igitur supernaturaliter nobis tradenda erat; quam naturaliter habere potuit nemo, nec eam aliis docendo tradere: nam sicut vni, ita etiam & cuilibet ex naturalibus erant neutræ. Itaq;, prima huius doctrinæ traditio, reuelatio appellatur, eaq; supernaturalis ideo dicitur, quòd scilicet ab agente procedat, à quo pro statu præsentis vitæ noster nequaquam naturaliter mouetur intellectus. Potest etiam supernaturalis appellari, eo quòd ab agente sit, quòd supernaturalis vice fungatur obiecti. Etenim obiectum natum causare doctrinam huius propositionis, Deus est trinus & vnus, aut similium; est profectò diuina essentia sub propria ratione cognita: quippe quæ sub tali ratione cognoscibilis, obiectum sit nobis supernaturale. Quodcunq. igitur agens, aliquarum notitiam veritatum causans, quæ per tale obiectum sic cognitum natæ sunt fieri euidentes; illud vtiq. vicem illius obiecti supplere dicitur. Quod si ipsum agens huiusmodi veritatum perfectam causaret notitiam, qualem vtiq. causaret obiectum in se cognitum; tunc sanè obiecti vice imperfectè fungi diceretur, pro eo quòd imperfecta notitia, quam facit, in illa perfecta virtualiter contineretur: cuius obiectum in se cognitum causa esset. Itaq;, huius propositionis Deus est vnus & trinus, reuelator siue reuelans, aliqualem in intellectu huius veritatis notitiam producit; obscuram tamen, propterea quòd de obiecto illam nequaquam sub propria ratione cognito producit: obiectum enim sub propria ratione cognitum, illius veritatis claram causaret notitiam. Quatenus igitur hæc obscura notitia, in illa clara includitur eminenter sicut imperfectũ in perfecto; eatenus reuelans causansq; hanc obscuram

Doctrina inspirata quomodo supernaturalis.

Intellect⁹ possibilis quomodo habeat cognitionem supernaturalẽ.

Cognitio naturalis.

Veritas complexorum.

Reuelatio doctrinæ.

Supernaturalis duobus modis dicitur.

Notitia obscura, & clara.

Doctrina supernaturalis.

obscuram, claræ notitiæ obiecti fungitur vice: non enim alicuius posset notitiam veritatis causare, nisi, vt dixi, locum teneret alicuius obiecti. Nec etiam huiusmodi veritatum de illo obiecto notitiam causare posset, quatenus locum teneret obiecti alicuius inferioris, nostrum intellectum naturaliter mouentis. Verùm, quia nullum tale, aliquam istarum veritatum notitiam virtualiter includit, nec etiam obscuram; proinde necesse est, vt in huiusmodi notitia causanda, supernaturalis obiecti vice fungatur. Differunt autem hi duo modi ab inuicem: Nam si agens causans notitiam obiecti naturalis supernaturale extiterit, puta si ab hoc agente supernaturali, alicui ars Geometriæ infunderetur; illa profectò primo, & non secundo modo supernaturalis posset appellari: at si ab eodem, huius doctrina infunderetur, quòd Deus sit trinus, & vnus, vel alicuius similis; vtroque modo supernaturalis vocaretur: tum quia ab agente haberetur supernaturali, & non nisi à tali posit haberi: tum quia tale agens vicem suppleret agentis supernaturalis, nempè diuinæ essentiæ sub propria ratione cognitæ, talem notitiam virtualiter continentis. Nam si essentia diuina sub ratione obiecti præsens esset intellectui; claram de seipsa afferret notitiam, longè eminentiùs quàm modò nos eam habemus reuelatam. Secundus ergo modus infert primum, non autem è conuerso; primus enim, puta Geometria, posset naturaliter haberi. His ita elucidatis, rationes huius rei in medium afferre decreui, vt quàm clara quàmq; catholica sit huiusmodi sententia, omnibus palàm fiat. Inprimis ergo hæc ratio afferatur: Omni agenti per cognitionem, sui finis necessaria est distincta cognitio; omne enim agens ex appetitu finis, agit propter finem: & omne agens per se, agit propter finem: Omne ergo agens per se, pro suo modo appetit finem. Quare sicut agenti naturali, est appetitus finis necessarius, propter quem agere debet; ita planè & agenti per cognitionem, quod etiam est per se agens, vt dicitur 2. phys: cap: de forma, est sui finis appetitus necessarius, propter quẽ agere debet, quiq; cognitionem sequitur. Et hæc quidem maior patet satis. Sed ex puris naturalibus, suus finis distinctè ab homine cognosci non potest, sicut patet ex philosopho, qui in constituenda hominis felicitate, dubius videtur & incertus: necessaria est ergo homini cognitio supernaturalis pro cognitione sui finis. Primo namq. & decimo ethicorum, in separatarum cognitione substantiarum perfectam felicitatem posuisse videtur. Sed 1. eth: dubitare cognoscitur: Siquidem, inquit, & aliud aliquod deorum est donum &c. Si quis igitur soli rationi naturali inniti voluerit; aut in particulari errabit circa finem, aut dubius remanebit. Amplius, Nullus proprius substantiæ finis, nisi ex actibus nobis manifestis, potest à nobis cognosci, ex quibus profectò actibus, talem finem, tali congruere naturæ nobis persuadetur. sed nullos actus experimur, nec etiam cognoscimus, naturæ inesse humanæ, pro miseria istius vitæ, ex quibus separatarum substantiarum visionem nobis in hac vita constitutis congruere cognoscamus: finem ergo vltimum naturaliter cognoscere non valemus. vel hoc saltem certum est, quasdam finis conditiones naturali ratione determinatè concludi non posse, quarum gratia, & appetibiliùs & feruentiùs finis est inquirendus. Quòd si aliquis velit dicere, ratione naturali sufficienter probari posse, nudam Dei visionem, fruitionemq; esse hominis finem, quòd autem illa homini perfecto in corpore, & anima perpetuò conueniat; eadẽ ratione minimè demonstrari poterit, sicut docetur 4. à Magis: Senten: dis: 43. Quæ quidem conditio, nempe huius boni perpetuitas finem reddit appetibiliorem. Cognoscentem ergo oportet, istas atque similes finis conditiones cognoscere,
1. *quibus animetur ad efficaciter finem inquirendũ; quas certè ratio naturalis nequa-*
2. *quã sufficienter demonstrat: ergo quod prius. Itaq; omni agenti per cognitionẽ, pro-*
3. *pter finẽ sui finis est prima cognitio necessaria, quomodo scilicet finis sit acquirẽdus: deinde omnium cognitio, quæ sunt necessaria ad finem: postremò, quòd hæc omnia*

huiusmodi

Margin notes: Duo modi reuelandi. — Agens duplex — Ratiões, quòd doctrina supernaturalis sit necessaria. — 1. (beside "bet; ita planè") — Opinio philosophi de felicitate. — 2. (beside "nec etiam cognoscimus") — Finis conditiones.

Doctrina supernaturalis.

huiusmodi fini sufficiant. Et primùm quidem patet satis: nam si homo modum ignorauerit, quo finis haberi poterit; modum quoq. ignorabit dispositionis, qua finem attingere valeat. Item, si nesciat omnia illa, quæ sunt necessaria ad finem, propter alicuius conditionis ignorantiam, à fine facilè poterit diuertere, atq. deficere. Tertiò, si ignorando dubitet illa necessaria fini sufficere; aliquod profectò ex illis non efficaciter prosequetur, atq. ita vnum eorum obmittet, quæ finem sufficienter complent atq. perficiunt. Sed hæc tria à viatore pura ratione naturali cognosci non possunt: opus ergo illi est supernaturali cognitione, sicut dictum est. Beatitudo enim tanquam præmium pro meritis eius, confertur, quem Deus acceptat, ac tali præmio facit, & reputat dignum. Nulla ergo necessitate ad qualescunq. actus nostros sequitur, sed contingenter datur à deo, propter aliquos actus in ordine ad ipsam tanquàm meritorios acceptante. sed id naturaliter sciri non potest, quemadmodum eorum ostendit error philosophorum, à quibus affirmatum est, Deum ad extra omnia immediatè, & necessariò facere: qui quidem error iampridem explosus est, & in primo Pymandri à nobis confutatus, atq. conuictus. Diuinæ namq. voluntatis acceptatio naturaliter sciri potest à nemine, cum illa contingenter se habeat, & merè dependeat ex diuina voluntate: ergo quod prius. Amplius, separatarum substantiarum cognitio 7. met: ideo est nobilissima, quia circa nobilissimum substantiæ genus versatur: cognitio ergo eorum, quæ sunt illis propria, est maximè nobilis, & necessaria; propria enim eis, nobiliora atq. perfectiora sunt illis, in quibus conuenit cum sensibus. sed ex puris naturalibus illa propria non cognoscuntur: Nam si in aliqua scientia naturaliter possibili traderentur; illa profectò esset metaphysica, in qua substantiarum separatarum passiones à nobis naturaliter sciri non possunt. Primò quidem, quòd in subiecto metaphy. virtualiter non includantur, in ente scilicet: Oportet, inquit philosophus primo met: sapientem omnia cognoscere aliqualiter, id est, in vniuersali, & non in particulari: & causam subdit, qui enim nouit vniuersalia, nouit aliqualiter omnia subiecta: sapientem autem vocat metaphysicum, sicut & mataphysicam, probat ibi esse sapientiam. Secundò idem ratione potest manifestum fieri: cognitione propter quid talia cognosci non possunt, nisi cognitis eorum proprijs subiectis, à quibus talia includuntur. sed propria eorum subiecta non sunt à nobis naturaliter cognoscibilia: ergo &c. Nec demonstratione quia, hoc est, ex effectibus, illa eorum propria cognoscuntur; effectus enim, quoàd ista, vel intellectum dubium relinquunt, vel in errorem adducunt: quod certè ex proprietatibus primæ substantiæ in se patet satis. siquidem illius naturæ proprietas est, quòd sit tribus personis communicabilis: sed ab effectibus huiusmodi proprietas non ostenditur, quippe qui ab ipso, in quantum trino, sint minimè. Quare si ab effectibus ad causam ascendendo arguatur; in oppositum certè mittunt, & in errorem: cùm in nullo illorum inueniatur vna natura totaliter, nisi in vno supposito. Amplius, proprietas huius naturæ ad extra, contingenter agit, & ad oppositum: philosophi autem, vt dixi, contrarium sentire videntur. De aliarum quoq. proprietatibus substantiarum simile potest esse iudicium; effectus enim, iuxta philosophorum sententiam, in earum potiùs sempiternitatem necessitatemq́; quàm contingentiam, & nouitatem inducunt animum speculantis. vnde philosophi secundùm numerum motuum, substantiarum numerum metiuntur: similiter quòd illæ substantiæ sint entia necessaria, & peccato minimè obnoxia, atq. per se vitam beatam habentia: quæ omnia absurdissima sunt, & falsa. Igitur, puro viatori est necessaria aliqua doctrina cœlitus inspirata; vt suum quidem finem agnoscere queat. Item, quod est ordinatum ad aliquem finem capessendum, & ad illum ex se est indispositum; ad dispositionem respectu sui finis habendam, paulatim promoueri debet. sed homo ordinatur ad finem supernaturalem, ad quem ex se est indispositus:

Non potest viator cognoscere hæc tria.

3. ratio principalis.

Passiones sub: sep: non sciuntur naturaliter.

Proprietas primæ substantiæ

4. ratio.

supernaturalis.

5. ratio.

indiget ergo sensim disponi ad illum finem habendum: quod profectò per aliquam cognitionem supernaturalem fiat, necesse est: ergo quod prius. Præterea, Omne agens vtens instrumento in agendo; in actione, quæ naturam excedit instrumenti, illo vti non potest. sed lumen intellectus agentis est instrumentum, quo nunc anima vtitur in naturaliter intelligendo: quod quidem viam sensuum sequitur, & phantasmatum; cognitio verò primæ substantiæ huic non subiacet, quia non cadit in illam aliquod phantasma, siue sensus: non potest ergo homo in hac vita ex lumine sui instrumenti ad suum finem pertingere. Quarta ratio necesse habet probare, quòd homo sit ordinatus ad beatitudinem, & quòd cognitio naturalis non sufficienter ad illam disponat. Quinta verò, quòd per viam sensus cognitio illa finis haberi non possit. Hæc breuiter dicta sint, quòd puro viatori aliqua sit necessaria cognitio supernaturalis, vt finem suum intelligat.

CAP: II.

Argumenta contraria.

1.

Q Vamuis, quæ dixi vera sint: ne aliorum tamen rationes contempsisse videar; eas in medium adduxi: quo clariùs sanæ veræque doctrinæ splendor omnibus appareat. Inprimis ergo sic cum illis obijciendo arguo: Actiuo naturali, & passiuo debitè approximatis, & non impeditis, necessariò sequitur actio; non enim essentialiter dependet ab eis, sed tanquā à causis prioribus. sed actiuum respectu omnium intelligibilium, est intellectus agens, quo est omnia facere, vt dicitur tertio de anima: & passiuū est intellectus possibilis, quo est omnia fieri: quæ quidem duo sunt naturaliter in anima, nec sunt simpliciter impedita: ex naturali ergo istorum virtute, sequitur actus intelligendi respectu intelligibilis cuiuscunque. Sanè, cuilibet potentiæ passiuæ naturali, aliquod actiuum naturaliter correspondeat, necessè est: alioqui illa potentia esset frustra in natura, si per nihilum in natura ad actum posset reduci. sed intellectus possibilis est potentia passiua naturalis respectu intelligibilium quorumcunque: aliqua ergo illi potentia naturalis actiua respondet, atq. ita habetur propositum. Minor autem manifesta est; intellectus enim possibilis cuiuscunq. cognoscibilis notitiam, naturaliter appetit: naturaliter quoq. per quamcunq. perficitur cognitionem. Amplius, sicut non sunt plures scientiæ speculatiuæ, quàm illæ tres, quæ positæ sunt à philosopho 6. met: in quo scientiam speculatiuam in tres diuisisse videtur, nempè in metaphysicam, physicam, & mathematicam; quia in illis consideratur de toto ente in se, & quoad omnes eius partes; sic etiam nec est aliqua alia practica præter practicas acquisitas actiuas, atq. factiuas. sed scientiæ practicæ acquisitæ sufficiunt ad intellectum practicum perficiendum; & speculatiuæ acquisitæ similiter ad perfectionem speculatiui intellectus. Item, potens naturaliter principium cognoscere, & intelligere; eadem quoq. facilitate & conclusiones in principio inclusas intelligere poterit, & cognoscere: scientia enim cōclusionū ex intellectu principij dependet, & ex conclusionū deductione ex principio: sicut patet ex diffinitione scire, ex primo posteriorū. sed deductio est ex se perfecta, seu manifesta, sicut ostendit diffinitio syllogismi perfecti primo priorū: qui talis est, nullius est indigens, vt appareat euidenter necessarius. sed naturaliter intelligimus prima principia, in quibus oēs conclusiones scibiles virtualiter includuntur: igitur naturaliter possumus scire, oēs cōclusiones istas scibiles. Probatio primæ partis minoris est; quia cognoscuntur cognitis terminis. Probatio verò secundæ partis; quia primorum principiorum termini sunt communissimi: distribuntur ergo pro omnibus, quæ in inferioribus continentur. Tales namque, termini in

Omnipotentiæ passiuæ correspondet potentia actiua.

2.

3.

Primi termini

Doctrina supernaturalis.

ni in primis principijs vniuersaliter accipiuntur, sicq; ad omnes conceptus particulares sese extendunt, & consequenter ad omnia specialium conclusionum extrema. Virtute ergo naturali possumus omnes conclusiones cognoscere: & consequenter nõ est nobis necessaria aliqua supernaturalis cognitio. Item, omnis potentia habens aliquod commune pro primo obiecto naturali; potest in quodlibet contentum sub illo, 4. *sicut in per se obiectum naturale. id autem perspicuum fiet nobis per exemplum, de obiecto visus, & alijs, quæ sub illo continentur. Simile quoq. potest esse iudiciũ de alijs primis obiectis, atq. potentijs. Constat etiam ratione: primum enim obiectum dicitur, quod est adæquatum potentiæ. sed si in aliquo esset ratio eius, primi scilicet obiecti, vel circa quod non posset potentia naturaliter suum actum habere; obiectum profectò non esset potentiæ adæquatum; potentiam enim excederet, atq. ita maior est manifesta. sed primum nostri obiectum intellectus naturale, est ens in quantum ens: potest ergo noster intellectus circa quodcunq. ens, suum actum naturaliter exercere: circa etiam quodcunq. intelligibille: & sic circa non ens; negatio enim per affirmationem cognoscitur. Ens, inquit Auicenna 1. met: cap: 5. & res prima impressione imprimuntur in anima, nec possunt ex alijs manifestari. Quod si aliquod aliud præter ista, esset primum obiectum; illius ratione hæc manifesta fieri possent, quod contradictionem implicat. Sensus præterea in statu præsentis vitæ aliqua opus non habet cognitione supernaturali: multò ergo minùs intellectus:* 5. *Natura enim non deficit in necessarijs, 3. de anima. si enim sensum non deserit, sed exhibet, quæ sunt illius necessaria naturæ: largiorem ergo se exhibebit intellectui, qui est potentia nobilior: & sic habetur propositum. Item, si aliqua talis doctrina est necessaria; in causa vtiq. erit potentia naturalis, quæ ex se obiecto sic cognoscibili improportionata esse cognoscitur. Per aliquod aliud ergo proportionata fiat, necesse est. Illud autem aut naturale erit; & sic totum primo obiecto erit improportionatum, aut supernaturale; & in eandem recidit absurditatem: potentia enim naturalis ad illud proportionem minimè haberet. Per aliud ergo esset proportionem acceptura, & sic in infinitum, quod vetat fieri Aristoteles 2. met: Standum ergo in primo, nempe quòd potentia intellectiua proportionem habeat intelligendi omne cognoscibile, secundùm omnem modum cognoscibilis: non ergo opus habet potentia, seu scientia sibi cœlitus data.* 6.

Obiectum intellectus. — Auicenna.

CAP: III.

Soluuntur Argumenta.

RESpondeo ad primum, atq. dico, ab anima cognoscente, & obiecto cognito dependere cognitionem: A cognoscente, inquit Augustinus 9. de Trin: cap: vltimo, & cognito notitia paritur. Licet ergo anima sufficiens habeat actiuum atq. passiuum intra se, quatenus respectu cognitionis, animæ conueniat actio; non habet tamen intra se sufficiens actiuum, quatenus actio conuenit obiecto: sic enim se habet vt tabula rasa, sicut dicitur 3. de anima. Est igitur intellectus agens, quo est omnia facere, in quantum factio, siue actio, respectu cognitionis competit animæ, non autem respectu obiectiui actiui. Ad confirmationem dico, naturam quandoq; accipi pro principio intrinseco motus vel quietis, vt dicitur 2. phys: quandoque verò pro principio actiuo naturali, in quantum ab arte & proposito distinguitur, propter oppositum modũ principandi, siue intrinsecum sit siue non, modò sit naturale. Et quidem secundùm pri- 1.

Quomodo intellectus sit õnia facere. — Natura bifariam accipitur.

orem modum, maior confirmationis vera dici non potest; non enim cuilibet passiuo naturali principium actiuum intrinsecum respondeat, necesse est; quod sic etiam sit natura, quandoquidem multa sint alicuius perfectionis receptiua, & quidem naturaliter, cuius perfectionis non est aliquod principium intrinsecum actiuum. Iuxta verò posteriorem modum, in quibusdam maior propositio est falsa: quando scilicet natura propter excellentiam sui, ad perfectionem ita eminentem recipiendam naturaliter ordinatur, quæ non subest causalitati naturalis agentis secundo modo dicti: & ita est in proposito. Ad probationē maioris dico, potentiam passiuam non esse frustra, siue vacuam in natura; nam etsi per agens naturale ad actū principaliter reduci non posit; per tale nihilominùs agens potest dispositio induci, & demum per agens in natura, id est, in tota entium coordinatione, nempè per agens primum supernaturale complete ad actum reduci. Quod si dixeris, id in naturæ dedecus cedere, propterea quòd ex suis naturalibus, perfectionem sibi parare nequeat, præsertim cùm natura minùs deficiat in nobilioribus, authore philosopho 2. cœli. Respondeo, quod si felicitas humana in primarum speculatione substantiarū posita esset, quæ naturæ muneribus haberi posit; haud dubium quin philosophus diceret, naturam non deficere in necessarijs: at posteaquam præter hanc, eminētiorem quandam expectamus, non naturæ, sed diuinæ gratiæ muneribus acquirendam, non in dedecus, & vtilitatem, sed in gloriam, & honorem naturæ humanæ id redundare, arbitrari debemus. Nec mirum esse debet, in aliqua natura ad maiorem perfectionem capacitatem esse passiuam, quàm sese extendat causalitas actiua: sicut patet in corpore humano. Illud autem Philosophi 2. cœli &c. non facit ad propositum; loquitur enim ibi philosophus de organis motiuæ potentiæ correspondentibus, quæ quidem si stellis naturaliter indita esset; procul dubio quin natura organa illis apta præstitisset. Sensus ergo philosophi est, natura aliqua ordinata ad aliquem actum habendum, per organi officium, natura officiosè, atq. sedulè organū præstat huiusmodi, ad illum actum acquirendum: non est autem simile iudicium de rebus requisitis ad actum: & sic argumentum non facit ad rem. Aut dic, minorem non esse veram, si sermo sit de potentia passiua naturali, vt ad actiuam comparata, non autem vt ad actum receptum. Demum, minor posset negari: nam etsi intellectus possibilis sit talis intellectionis naturaliter receptiuus; non tamen in hac vita propter modum intelligendi, quem in statu præsentis temporis perpetuò exercere cogitur. Ad 2. à nonnullis ita respondetur: Diuersa, inquiunt, ratio cognoscibilis, diuersitatem adducit scientiarum; eandem enim positionē, puta, quòd terra sit rotunda, demonstrat & Astrologus, & naturalis, diuersimodè tamen. Nam Astrologus per medium Mathematicum, id est, à materia abstractum, id ostendit: naturalis verò per medium circa materiam consideratum. Nihil ergo prohibet de eisdē rebus aliam scientiam loqui, quatenus diuinæ reuelationis lumine cognoscuntur, de quibus Physicæ rationes negotiantur, quatenus lumine rationis naturalis possunt haberi. Theologia ergo, quoàd sacram scripturam attinet, differt secundùm genus ab illa Theologia, quæ pars philosophiæ ponitur. Sed dicunt alij, ex hac responsione nihil aliud haberi, nisi eadem per Theologiam, & alias scientias cognosci posse; diuerso tamen modo: non saluatur ergo distinctio Theologiæ ab alijs scientijs. Tenet consequentia ex proportionalitate assumpta, atq. assignata. ex quo enim illa cōclusio (terra est rotunda) per alteram scientiarum scitur: reliqua ergo, respectu illius, quoad sciendam conclusionem non est necessaria, tametsi distincta sit, atq. discreta. Soluunt hoc modo, habitus bifariam accipitur: nempè pro habitu, & forma. Porrò, in quantum est habitus, distinctionem ab obiecto recipit: in quantum verò est forma, à principio actiuo potest distingui. Itaque, respectu habitus scientifici,

Potentiæ passiuæ respondet actiua.

Vbi maior naturæ dignitas

Natura non deficit in nobilioribus.

2.

Obiectio.

Solutio.

 Doctrina supernaturalis.

tifici, principia sunt causæ effectiuæ. Quare, etsi vbi sit idem scibile, puta, terram esse rotundam, non sit per obiecta distinctio; est tamen per principia, quibus Mathematicus, & Physicus in scibili ostendendo vtuntur: atq. ita habituum, vt formarum tantùm est distinctio: non autem vt habituum. Sed illi instant: Forma, inquiunt, est communis seu consequens ad habitum; omnis enim habitus est forma, & non è conuerso; sed aliqua in ratione superioris, & non inferioris distingui, pro impossibili habetur. Similis quoq. absurditas contingeret; si aliqua distinguerentur ratione formæ: ratione verò habituum, indistincta remanerent; perinde enim esset, ac si aliqua in ratione animalis distinguerentur; in ratione autem hominis indiscreta essent, & indistincta. Amplius, supponunt principia distinctiua esse habitus conclusionis, non quatenus sunt causæ effectiuæ, sed in aliquo genere: quod est falsum; non enim huiusmodi habitus distinguere queunt, nisi quatenus causæ effectiuæ ratione funguntur. Item, semper staret ratio: nam etsi habitus cognoscitiui distincti ponerentur; vnius tamen habitus necessitas non saluatur, quasi alia cognitio sit impossibilis, alterius habitus vndecunq. distincti possibilitatem ponẽdo. Dicunt ergo ad argumentum, quòd etsi in illis scientijs speculatiuis, de omnibus speculabilibus agatur; non tamen quoâd omnia cognoscibilia de eis, quia nimirum non quoâd propria eorum cognoscibilia. Qui primam solutionem tueri contendunt, ita respondent, & quoad exemplum positum, aiunt: Quòd quemadmodum Astrologia alio lumine quàm Physica, in aliquam, & non in omnes coincidit conclusionẽ; sic Theologia alio lumine, & easdem veritates, quas aliæ scientiæ, considerat, & alias quoq. de eisdem rebus. Quam ob rem quemadmodum Astrologia licet coincidat, quoâd materiam, in aliquam conclusionem Physicam; quia tamen alio lumine, aliasq; veritates contemplatur, non solùm est diuersa, sed etiam necessaria; sic etiam & Theologia ab alijs diuersa est, & necessaria. Ad 3. dicunt aliqui, prima principia non se extendere, nisi ad conclusiones sensibiles: tum quia sapiunt naturam sensibilium, ex quibus eorum abstrahuntur termini: tum etiam quia intellectus per quem fieri debet applicatio, sensibilium terminos non prætergreditur. Sed aduersus huiusmodi solutionem arguunt alij: Non dubitamus, inquiunt, primum principium de contradictione esse siue in separatis, siue in sensibilibus; vtrobiq; enim veritatẽ habet. Aliter dicitur, ad tales conclusiones applicari non posse: non solùm enim ex maioribus conclusiones sequuntur; verùmetiam ex minoribus sub maioribus euidenter sumptis: minores autem in proposito non sunt naturaliter notæ. Contra: Minores namque sumendæ sub primis principijs, terminos prædicant communissimos eorum subiectis: sed terminos communissimos de quocunq. dici, atq. probari, patet satis. Dicunt ergo, prima principia non omnes conclusiones virtualiter continere: Termini siquidem primorum principiorum, vel eorum rationes communissimæ cùm sint, non nisi communissimas, & non proprias passiones virtualiter continent; ideoq; nec alicuius termini primorum principiorum ratio propter quid ad cõcludendum de aliquo, propriam aliquam habet passionem. Vnde per istud principium: omne totum est maius sua parte, puta trinarium esse binario maiorem, non autem in quanta proportione se habent ad ipsum, nempe quòd in sesquialtera, vel quaternarius sit duplus ad binarium, quia non includitur in subiecto principij, in toto scilicet; sed solùm maioritas respectu partium: ideo non valet. Amplius, illa probatio est logica: quia licet contingat descendere sub subiecto vniuersalis affirmatiuæ; non tamen sub prædicato: multa autem prædicata contenta sub primorũ principiorum prædicatis, sunt scibilia de inferioribus ad subiecta illorum: non ergo illa prædicata de illis subiectis per prima sciuntur principia. Dicis, de quolibet, affirmatio, vel negatio est de necessitate vera: & de nullo subiecto simul: sequitur

Obiectio.

Aliæ rationes.

Solutio.

Defensio.

3.

Obiectio.

Solutio.

Probatio logica.

Obiectio.

ergo

De quolibet est affirmatio, vel negatio.

ergo necessariò, hoc esse album, vel non album: ita quod ibi liceat descendere sub prædicato, & sub subiecto. Respondeo, illud principium de quolibet est affirmatio, vel negatio &c. valet istam, De quolibet cuiuslibet contradictionis, vna pars est vera, & alia est falsa: vbi duplex est distributio, ex parte subiecti, scilicet de quolibet, & cuiuslibet, & sub vtroq. distributo licet descendere. Igitur de hoc, huius contradictionis altera pars est vera, altera falsa. Sed sub prædicato stante tantùm confuse non licet descendere; quia non sequitur de quolibet cuiuslibet altera pars &c. ergo hæc pars: atq. ita in alijs principijs semper prædicatum vniuersalis affirmatiuæ stat confuse tantùm: siue duæ sint in subiecto distributiones, siue vna; quod patet in proposito exemplo. Nam verum est de homine hoc scibile, nempè quòd sit risibilis; non tamen per hoc principium de quolibet &c. de homine enim potest plus inferri nisi risibile, vel non risibile. Altera ergo pars prædicati disiuncti per hoc principium nunquam de subiecto scietur; sed aliquod requiritur principium speciale, videlicet diffinitio subiecti, vel passionis, quod est medium, vt sciat quis risibile de homine determinare. Ad 4. sic quidam argumentum solui posse putârunt, distinctione de obiecto præmissa: Aut, inquiunt, sermo est de obiecto naturali, quod naturaliter, siue ex actiuarum actione causarum potentia potest attingere; & sic maior est falsa: non enim necesse est, vt intellectus intelligēs primum commune obiectum, intelligat etiam quicquid sub illo continetur obiecto: quandoquidem alicuius contenti intellectio præstantior sit intellectione communis illius obiecti. Aut verò de obiecto naturali, quatenus potentia naturaliter ad illud inclinatur: siue naturæ muneribus ad illud possit accedere, siue supernaturalis gratiæ beneficijs. Itaq. concessa minore in vtroq. sensu, conclusio intenta non habetur; nempè de naturali attingibili: maior namq. falsa extitit. Verùm hæc responsio seipsam destruit; primum enim obiectum est potentiæ adæquatum etiam per seipsum: vnde verum est, nihil respicere potentiam pro obiecto, nisi id, in quo ratio illius primi inuenitur obiecti: fieri certè non potest, vt aliquod sit obiectum primū naturaliter; quin quodlibet contentum sub illo, sit per se obiectum naturaliter: alioqui non esset adæquatum naturaliter, siue vniuersaliter, sed excedens potiùs: atq. ita aliquid eo inferius esset adæquatum, & consequenter primum. Ratio autem adducta laborat fallacia figuræ dictionis. Nam etsi ens, quatenus est quoddam vno actu intelligibile (quemadmodum etiam homo est vna intellectione intelligibilis) sit naturaliter attingibile, quia illa vnica entis intellectio, quatenus est vnum obiectum, est naturalis; non tamen ens, vt primum obiectum, adæquatum scilicet, poni potest primum obiectum naturaliter attingibile: nisi etiam quodlibet sub ipso contentum, sit etiam naturaliter attingibile; quia est primum obiectum, vt in omnibus per se obiectis includitur. Commutatur igitur hoc aliquid in quale, cùm arguitur: ens est naturaliter attingibile: igitur ens vt primum obiectum, videlicet adæquatum, est naturaliter attingibile. Antecedens ergo est verum, in quantum ens est vnum intelligibile singulare sicut album: sed consequens concludit de ente, non vt seorsum ab illis diuiso, seu intellecto; sed vt in omni intelligibili incluso. Minor ergo argumenti est falsa de obiecto naturali, id est, naturaliter attingibili: vera alioqui de obiecto, ad quod potentia naturaliter inclinatur: sicq; intelligēda est Auicennæ sententia. Patet hoc idem per Anselmum in lib: de liber: arb: cap: 4. Nullam, inquit, habemus, vt puto, potestatem, quæ sufficiat ad actum: potestatem vocans, quæ à nobis communiter potentia vocatur. Non ergo inconueniens est, potentiam ad obiectum naturaliter ordinatam esse, quod suæ naturæ muneribus parare non potest; nam & quælibet ex se sola ordinatur ad actum, quem nihilominùs ex se sola nequit attingere. Ad 5. negatur consequentia: & ad probationem patet ex dictis respon-

Margin notes: 4. — Obiectum duplex. — Obiectio. — Fallacia figuræ dictionis. — Ens primum obiectum. — Solutio. — Auicenna. — Anselmus. — 5.

Doctrina supernaturalis.

ctis responsio: superiora enim ordinantur ad maiorem perfectionem passiuè recipiendam, quam ipsa possint actiuè producere. vnde fit, vt istorum perfectio, non nisi ab aliquo agente supernaturali possit produci: quod profectò de inferiorum perfectione sentiendum non est; quandoquidem illa inferiorum agentium possit actioni subesse. Ad 6. dico, veritati complexæ alicui firmiter tenendæ, intellectũ possibilem improportionatum esse, id est, non esse proportionatum mobile, respectu talium agentium: quæ quidem ex phantasmatibus, & ex naturali lumine intellectus agentis, cognosci non possunt: fit autem per aliud, nempè per mouens supernaturale, cuius veritati consentit, proportionatus: & per aliud sub ratione formæ, quia per istum assensum in ipso factum, qui est quasi quædam inclinatio in intellectu, ad illud obiectum, reddens illud isti proportionatum. Dicitur autem assensus in intellectu fieri, propterea quòd præcipua illius causa, à gratia procedat. Et cùm dicis, an illud sit naturale, vel supernaturale, dico esse supernaturale, tam si de agente, quàm si de forma intellexeris. Et cùm infers: intellectus ergo est illi improportionatus: per aliud ergo habet proportionari: & sic in infinitum: dico esse in potentia obedentiali, atq. ita sufficienter proportionari illi, vt ab eo moueatur: similiter esse naturaliter capacẽ illius assensus: ideoq; non esse ab alio proportionandũ, in illo assensu recipiendo. Patet ergo quomodo est necessaria illa supernaturalis inspiratio à supremo agente, cuius veritati intellectus consentiat humanus.

6.

Assensus vñ.

CAP: IIII.

Alia Argumenta.

ADhuc contra prædicta sic solent quidam arguere: Ex puris naturalibus homo potest suam naturam cognoscere; non enim est sibi improportionata: ergo & per se suum finem cognoscit, sicut ex effectu cognoscitur causa. Id autem patet in natura inferiori, qua cognita, & finis eius cognoscitur. Non solùm ergo ex suis actibus, verùmetiam ex sua natura intrinseca potest homo suum finem cognoscere. Quod si dixeris, rationem illam concludere: finem naturalem, non autem supernaturalem ab homine posse cognosci. Contrà, Augustinus 1. de prædest: sanct: cap: 4. Posse, inquit, habere fidẽ, sicut posse habere charitatem, naturæ est hominum: habere autem fidem, sicut habere charitatem, gratiæ est fidelium. Quare, si natura hominis est ipsi naturaliter cognoscibilis; naturaliter quoq. ista potentia, vt est talis naturæ, erit cognoscibilis: & consequenter ordinabilitas huiusmodi naturæ ad talem finem, ad quem fides disponit, & charitas. Amplius, finem supernaturalem homo naturaliter appetit: ad illum ergo ordinatur naturaliter: atq. ita ex cognitione naturæ ad ipsum ordinatè potest cognosci. Sanè, naturaliter cognoscibile, ens scilicet secundùm Auicennam 3. meth: est primum intellectus obiectum: in Deo autem est perfectissimè cognoscibile, entisq; ratio saluatur. at finis cuiuscunq. potentiæ est optimum eorũ, quæ sub primo eius obiecto continentur; in illo siquidem, vt dicitur 10. eth: perfecta est & quietatio, & delectatio: igitur naturaliter cognosci potest, hominem ad Deum, tanquam ad suum finem ordinari. Itẽ, cui naturaliter est cognita aliqua sibi potentia; est etiam illi cognoscibile quid sit primum eius obiectum. Et præter hæc potest etiam cognoscere, in quo istius primi obiecti ratio saluatur, quod scilicet tale perfectissimum sit potentiæ finis. sed mens, authore Augustino 8. de Trinitate, cap: 8. est sibi nota: notum ergo est sibi, quod sit suum primum obiectum. Nouit etiam Deum ab illius primi obiecti ratione nõ esse discretum, siue exclusum:

1.

Posse habere fidem naturæ est hominis.

2.

3.

Doctrina supernaturalis.

alioqui ab ipsa mente nullo modo posset intelligi. Nouit ergo Deum esse optimum, in quo sui primi obiecti ratio saluatur: sicq; nouit ipsum esse suæ potentiæ finem.
4. Amplius, si per vnum extremum, aliud cognoscitur extremũ: ergo & medium. sed necessaria ad finem consequendum, sunt media inter naturam, & finem illius: igitur, si ex naturæ cognitione finis eiusdem potest cognosci, vt ex dictis patet satis; simili quoq. facilitate media necessaria ad finem cognosci possunt. Reuera, ita in proposito, entium ad finem videtur esse ad ipsum finem necessaria connexio, sicut etiam in alijs. sed propter talem connexionem in alijs, illa quæ sunt necessaria ad finem cognoscuntur ex fine, sicut per rationem sanitatis, quæ sanitati sunt necessaria, facilè deprehenduntur: ergo quod prius.
5. Præterea, quorumcunq. necessariorum reuelatorum terminos naturaliter cognoscimus; & illa à nobis naturaliter cõprehendi possunt; siquidem illa necessaria, aut sunt mediata, aut immediata. si immediata: cognoscuntur ergo cognitis terminis, vt dicitur primo poster. si verò mediata extiterint; cùm ergo possumus extrema cognoscere, & medium inter ea concipere, & tunc illud medium cum vtroq; medio coniungendo. Aut præmissæ mediatæ, aut immediatæ habentur. Si immediatæ, idem quod prius: si verò mediatæ, procedemus medium concipiendo inter extrema, & cum extremis coniungendo, quousq. ad immediata venerimus: ad immediata tandem necessaria veniemus, quæ ex terminis intelligemus, ex quibus sequuntur omnia necessaria mediata. Ista ergo mediata, per immediata à nobis naturaliter sciri possunt. Sed omnium necessariorum reuelatorum terminos cognoscimus: habens enim fidem, & non habens, non solùm de nominibus, verùmetiam de conceptibus inter sese pugnare videntur: sicut quando theologus cum philosopho contendit, quòd Deus sit trinus, & vnus: omnem ergo conceptum simplicem, quem iste habet, & ille etiam. His ergo, atque similibus arguere soliti sunt, contra propositionem propositam.

CAP: V.

Soluuntur Argumenta.

1. D primum, & ad confirmationem Aug: vnica responsione dici potest: falsum esse, nostram naturam, seu potentiam intellectiuam esse nobis cognoscibilem sub illa propria ratione, sub qua ad talem finem ordinatur, & capax est gratiæ consummatæ; non enim anima nostra, nec natura nostra pro statu isto à nobis cognoscitur, nisi sub ratione aliqua generali, quæ à sensibilibus abstrahitur. Secundùm verò huiusmodi rationẽ, non sibi competit ad talem finem ordinari, nec gratiam illam capere, Deumq; pro obiecto habere. Cùm ergo dicitur: Ex ente ad finem cognito, demonstratione quia, finem posse cognosci; id nobis non probatur, nisi illo cognito sub propria ratione; sub qua talem finem habere dicitur, & tunc minor est falsa. Et cùm per proportionabilitatem probatur, dico; quòd licet mens sit eadem sibi; pro statu tamen isto non est sibi proportionabilis tanquam obiectum, nisi secundùm generales rationes, quæ ab imaginabilibus abstrahi possunt. Ad confirmationem similiter dico, aliarum substantiarum fines proprios, qui scilicet sunt secundùm proprias ipsarum rationes, nequaquam cognosci, nisi aliqui sint actus manifesti, earum ordo ostendatur ad finem huiusmodi. Non ergo est falsa illa probatio minoris: Non cognoscitur à nobis finis substantiæ proprius, nisi per eius actus nobis manifestos: benè tamen est verum, quòd si substantia sub propria ratione cognosceretur; ex natura sic cognita, demonstratione quia eius causam per se posse cognosci. Sed non ita à nobis

Proportio mẽtis ad finem.

Substãtiã sub propria ratione cognosci.

nunc

nunc aliqua cognoscitur substantia: ideoq; nullum finem substantiæ proprium concludere valemus, nisi per actum de illa substantia euidentem, & non in vniuersali & confuse: in proposito autem vtraq; via deficit. Probatio autem minoris, vnam viam tetigit de ignorantia actus, aliam supponendo de ignorantia naturæ in se. Itaque, etsi natura hominis non sit sibi improportionata, ratione obiecti cognoscibilis; habet tamen hanc improportionabilitatem, propter modum, quem nunc habet cognoscendi. Ad Augustini authoritatem respondeo, quòd licet illa potentia habendi supernaturales perfectiones, ad hominis naturam spectet; ea tamen illi non contingit secundùm communem, quam habere potest perfectionem ex sensibus, pro statu isto, modoq; intelligendi; sed potiùs secundùm modum, rationemq; intelligendi, qui ex sensibus haberi non potest. Quare, etsi sit naturæ hominis habere charitatē, & fidem; illa tamen naturæ muneribus consequi non possumus: sic etiam incorruptibilitas competit animæ hominis (vt fides nostra docet) per rationem tamen naturalem clarè minimè cognoscitur. Ad 2. Deus est naturalis finis hominis: non quidem naturaliter, sed supernaturaliter habendus: ideoq; illum appetimus appetitu, quem ex fidei instructione habemus. Cùm ergo dicitur, ens naturaliter à nobis cognosci: dico, id veritatem non habere secundùm totam entis latitudinem, atq. quodlibet contentum sub ente, secundùm propriam distinctamq; obiecti rationem, qua obiectum est naturaliter adæquatum intellectui. Itaq;, mens secundùm huiusmodi rationem, non est sibi naturaliter nota: nec cogit Auicennæ sententia, propterea quòd suæ philosophiæ multa immiscuerit, quæ ad Machumeti pertinēt errorem, cuius & ipse cultor existit. Vnde 3. suæ meth: ait, animam separatam, cognoscere substantiam immaterialem in se: propterea sub primo intellectus obiecto dixit, substantiam immaterialem contineri. Contrà, Aristoteles nostri intellectus obiectum, quidditatem rei immaterialis esse affirmauit: id est, quidditatem à sensibilibus abstrahibilem. Ad 3. Augustinus est intelligendus de actu primo sufficienter disposito ad actum secundum: verùm quia in præsenti vita non parum impedimenti patitur; idcirco actus secundus à primo non elicitur, maximèq; propter statum naturæ lapsæ. Sed dices, si propterea non cognoscitur quid sit primum obiectum intellectus, quia intellectus non cognoscitur sub propria ratione, sub qua tale respicit obiectum; de quocunq. ergo cognosci non potest, quod ipsum sit intelligibile, quoniam potentia non cognoscitur sub illa ratione, sub qua quodcunq. respicit, vt obiectū intelligibile? Dico, non haberi modò cognitionem de anima, vel de aliqua eius potentia ita distinctam, vt ab ea animaduertere valeamus, aliquod tale obiectum intelligibile sibi correspondere; sed potiùs ex ipso actu, quem experimur, concludi potentiam atq. naturam, cuius iste actus illud habet pro obiecto, quod per ipsum actum attingi posse percipimus. Potentiæ ergo obiectum, non ex potentiæ, sed ex actus cognitione, quem experimur, concluditur, atq. percipitur. Porrò, de obiecto supernaturali neutram cognitionem habere possumus: ideoq; vtraq; deficit propriū illius naturæ finem via cognoscendi. Ad 4. quando finis sequitur naturaliter ea, quæ sunt ad finem, & naturaliter præexigit illa; tunc ea quæ sunt ad finem, ex fine cōcludi possunt: hîc autem non est talis consecutio naturalis, sed diuinæ tantùm acceptatio voluntatis, ista merita tanquam digna tali fine, taliq; præmio compensantis. Ad 5. nego maiorem, & ad probationem dico, illa necessaria esse mediata. Et cùm dicis: Igitur cum possumus cognoscere extrema &c. nego consequentiam, quando medium particulare contentum sub altero extremo, non est inter extrema essentialiter ordinatum; tunc enim non est necesse, quòd potens concipere extrema generalia, possit etiam medium particulare concipere. Ita se habet res in proposito: summaq; dictorum est, nos non posse ex puris naturalibus finem vltimum percipere, quia illum sub propria ratione nequimus attingere.

Doctrina supernaturalis.

Habere fidem.

2.

Auicennæ sententia reprehenditur.

Obiectum intellectus.

3.

Obiectio.

Solutio.

4.

5.

QVAESTIONIS SECVNDAE. CAP. I.

Cognitionem supernaturalem necessariã viatori, in scripturis sanctis sufficienter haberi.

Cognitio supernaturalis in scripturis ostenditur.

Ostquam ex multorũ rationibus, nobis satis persuasum esse putem, doctrinam aliquam supernaturalẽ homini viatori necessariam esse: cuius beneficio suum finem possit attingere; reliquum est, ostendere in sanctis scripturis huiusmodi doctrinam, cognitionemq́ sufficienter haberi, idq́ multis rationibus: & inprimis prophetica pronunciatione. Etenim, quemadmodum soli Deo competit scire futura; quia omnia sunt ei nuda, & præsentia, vt dicit Apost: ad Hebræ: 4. Omnia, inquit, nuda & aperta sunt oculis eius; ita ipse solus Prophetas afflauit, vt ventura veraciter prædicerent: nõ enim voluntate humana, ait Petrus 2. 1. allata est aliquando prophetia; sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. Multa autem in scripturis prophetata, impleta esse videmus; haud dubium, quin pauca, quæ remanent, sint etiam implenda: sic docet Gregorius in homel: de Aduentu. Et August: 12. de ciuit: Dei, cap: 10. circa finem: Quæ vera, ait, se narrâsse præterita, ex his, quæ futura prænunciauit, cùm tanta veritate implentur, ostendit. Alia via, est concordia scripturarum. Sanè, in rebus non euidentibus ex terminis, nec ex principijs euidentiam habentibus, multi diuersimodè dispositi minimè consentiunt, siue consonare queunt, nisi ipsorum intellectus ad assensum vnum superior causa inflexerit. Sed scriptores sacri canonis variè dispositi, & diuersis temporibus existentes in talibus nõ euidentibus, sibi consentiunt: à causa ergo superiori in scribendo acti, vnanimem scripturarum sensum tradiderunt. Authores nostri, ait Augustinus lib: 18. de ciuit: Dei, cap. 41. in quibus non frustra sacrarum literarum figitur, & terminatur canon, absit, vt inter se aliqua ratione dissentiant. Vnde non immeritò, cùm illa scriberent, eis Deum, vel per eos locutum, non pauci in scholis atq. gymnasiis, litigiosis disputationibus garruli; sed in agris atq. in vrbibus cum doctis, atque indoctis tot tantiq́ populi crediderunt. Ipsi sanè pauci esse debuerunt, ne multitudine vilesceret, quod clarum, atq. charum religione esse oportebat: nec tamen ita pauci, vt eorum non sit miranda consensio. Neq. enim in multitudine philosophorum, qui labore etiam literario monimenta suorum dogmatum reliquerunt, facilè quis inuenerit, inter quos cuncta quæ sensêre, conueniant, quod ostendere hoc opere longum est. Patet etiam hæc maior ratione: nam cùm intellectus, quâ ad assensum sit natus moueri ab obiecto euidente in se, vel in alio; profectò talis assensus non nisi ab huiusmodi obiecto potest causari, siue produci. Nam si nihil tale intellectum moueat; remanebit vtiq. sibi Theologia neutra; nihil autem est tale de non euidentibus ex terminis, nisi intellectus superior nostro. Porrò, nullum intelligens superius homine, potest hominem effectiuè docere, nisi solus Deus. Sed dices, posteriores nostrarum scripturarum, doctrinæ acquieuisse antiquorum, sicut & discipuli, suorum doctrinæ magistrorum acquiescere consueuerunt: ideoq́ nihil dissonum ab antiquis scripsisse, aut etiam docuisse. Sed id aduersatur Augustino dicenti in loco iam citato: Quæ, inquit, discipuli legentes, licet in aliquibus essent assentientes prioribus, vt discipuli; aliqua tamen improbârunt, vt patet ibidem de Aristippo, & Antisthene, qui ambo Socratici, in quibusdam tamen sibi contradixerunt: nam Aristippus in voluptate corporis, summum bonum ponens, Antisthenes virtute animi potiùs hominẽ fieri beatum asseuerans, Aristoteles quoq. à Platone in plurimis plurimùm dissentit:

Margin notes: 1. Prophetica prænũciatio. — 2. Cõcordia scripturarum. — Augustinus. — Scriptorum nostrorum dignitas. — Obiectio. — Solutio. — Aristippus.

Scripturæ dignitas.

dissentit: Quomodo ergo posteriores nostri, quibusdam in rebus, prioribus non contra dixissent; si ad easdem res non euidentes, communis doctor illorū intellectus non inflexisset? Quare, cùm non euidentia à prioribus tradita sint; propterea à posterioribus in dubium reuocata non sunt: eo quòd rationes non haberent, quibus illis contradicerent, nec ab eis, nisi ratione cogente, recedere voluerunt. Secus autem se res habet in philosophis, qui contra eorum magistros ausi sunt insurgere, propter rationes profectò, quas aduersus illos pugnare putauerunt, quasq; ex terminis rati sunt probabiles esse. Amplius, authoritas scribentium latissimè patet: aut enim ipsi sunt illorum authores librorum, aut non: si sunt authores, cùm ab ipsis damnetur mendacium, maximè in fide & moribus; quomodo verisimile est eos fuisse mentitos, dicendo, hæc dicit dominus, cùm dominus non dixisset. Quòd si dixeris eos, deceptos quidem, non autem mentitos fuisse, aut propter lucri vtilitatem mentiri voluisse: Primum certè à Pauli sententia 2. Corinth: 12. falsum esse ostenditur: Scio, inquit, hominem &c. qui audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui: quæ profectò assertiones mendacio non caruissent; si sibi non constaret, à domino illas audiuisse. Ex hac igitur Pauli aliorumq; reuelatione sanctorum, perspicuum esse potest, illorum intellectus non fuisse inducendos, vt illis rebus, quarum notitiam ex propriis naturalibus parare non poterant, firmiter adhærerent, nisi ab agente supernaturali instructi fuissent. Nec etiam rationi est consentaneum, spe lucri eos mentiri voluisse, qui pro Euangelij veritate tuenda, innumera pertulère tormenta. Quòd si libri non sunt illorum, sed aliorum; simile quoq. potest esse & de aliis scriptoribus iudicium: atq. ita nihil in libris legendis authoritatis posset haberi. Præterea, qui huiusmodi libros talibus asscripsère authoribus, aut Christiani extiterunt, aut non: si non, non videtur verisimile eos libros illos scribere voluisse, & aliis asscribere authoribus, sicque contrariam sectam fouere, imò magnificare, atque promouere. Quòd si Christiani extiterunt in librorum authoribus decernendis, mendacium non incurrerunt; propterea quòd legi Christianorum mendacium aduersetur maximè. Rectè ergo dictum est ab Augustino lib: 11. de ciui: dei: Hic, inquit, scilicet Christus prius per prophetas, deinde per seipsum, postea per Aposto: quantū satis esse iudicauit, locutus: scripturam condidit, quæ canonica nominatur eminentissimæ authoritatis. Et in octaua epistola ad Hieronymum, vt habetur di: 9. Si ad sacras scripturas, inquit, admissa fuerint vel officiosa mendacia; quid in eis remanebit authoritatis? Ego solis eis scriptorum libris qui canonici appellantur, didici hunc honorem, timoremq; referre; vt verum authorem eorum errâsse scribendo non audeam credere: aut si aliquid in eis ostendero, quod videatur contrariū veritati; nihil aliud existimem, quàm mendosum esse codicem, vel non esse assequutum interpretem quod dictum est, vel me minimè intellexisse non ambigam. Alios autem ita lego, vt quantalibet sanctitate, quantaue doctrina polleant, non ideo verū putem, quia ita ipsi senserunt; sed quia mihi per alios authores, vel catholicas, vel probabiles rationes, quod à vero non abhorreat, persuadere potuerunt. Quarta ratio potest esse, recipientium diligentia, quæ sic potest esse manifesta: aut enim de rebus contingentibus, quæ non videntur, nemini credendum est, atq. ita, mundum ante nos fuisse, minimè credemus, & multa similia absurda, puta quòd isti non fuerint nostri progenitores &c. quæ profectò incredulitas totam planè euertit Christianorum politiam. Si igitur alicui de re contingente, & non euidente tibi credendum putas; haud dubium quin tibi credendum sit rebus illis, quæ à tota fidelium communitate approbantur: cuiusmodi est canon diuinæ scripturæ. vnde August: lib: 18. de ciuit: Dei cap: 38. Quòd Enoch scripta tum apud Iudæos, cùm etiam apud nos in authoritate non sint; nimia fecit antiquitas, propter quam videbantur habenda esse suspecta, ne proferrentur falsa pro veris. Nam &

Consensio scriptorum ecclesiasticorum.

3. Authoritas scribentium.

Audiuit arcana verba.

Scriptores nō sunt mentiti.

Augustinus.

In scripturis non est mendacium.

4. Recipientium diligentia.

Credendum est antiquis.

Augustinus.

Enoch scripta non sunt recepta.

proferuntur quædam, quæ ipsorum esse dicuntur ab eis, quæ pro suo sensu passim, quod volunt credunt. Sed ea castitas canonis non recipit: non quòd eorum hominum qui deo placuerunt, reprobetur authoritas; sed quòd ista esse non credantur ipsorum. Nec mirum videri debet, quòd suspecta habeantur, quæ sub tantæ antiquitatis nomine proferuntur, quandoquidem in ipsa historia regum Iudæ 1. Paral: 29. 9.13.20. 31. & regum Israël, quæ res gestas continet, de quibus eidem scripturæ canonicæ credimus, commemorantur plurima, quæ ibi non explicantur: & in libris aliis inueniri dicuntur, quos prophetæ scripserunt, & alicubi eorum quoq. prophetarum nomina non tacentur: nec tamen inueniuntur in canone, quem populus dei recipit. Cuius rei, fateor, causa me latet: nisi quòd ego existimo etiam ipsos, quibus ea quæ in authoritate religionis esse deberent, sanctus vtiq. spiritus reuelabat: alia sicut homines historica diligentia, alia sicut prophetas inspiratione diuina scribere potuisse. atque hæc ita fuisse distincta; vt illa tanquam ipsis, ista verò tanquam deo per ipsos loquenti iudicarentur esse tribuenda; ac si illa pertinerent ad vbertatem cognitionis, hæc ad religionis authoritatem, in qua authoritate custoditur canon: præter quem, si qua iam etiam sub nomine verorum prophetarum scripta proferuntur, nec ad ipsam copiam scientiæ valent, quoniam vtrum eorum sint, quorum esse dicuntur, incertū est, & ob hoc eis non adhibetur fides. Hæc August. Sed Concilium Tridentinum sustulit hoc dubium; declarauit enim omnes libros, qui in bibliis habentur, esse de canone. Authores igitur sacrorum librorum non sicut homines, sed sicut prophetæ diuina inspiratione scripserunt, propterea credidit eis communitas fideliū. Quinta ratio est, rationabilitas eorum, quæ in sacris libris continentur. Quid enim rationabilius quàm Deum tanquam finem vltimum diligi super omnia: & proximū tuum sicut te ipsum, id est, ad eundem finem, ad quem te diligis? sic enim docet Gregorius. Et Matth: 22. In duobus mandatis vniuersa lex pendet & prophetæ. Et 6. Omnia quæ vultis, vt faciant vobis homines, & vos eadem facite illis. Ex istis autem, quasi ex practicis principiis, alia practica consequuntur. Quæ præterea in sanctis scripturis tradita sunt, & honestati consona sunt, & rationi, sicut perspicuum esse potest cuilibet scripturarum studioso; nam & Concilia, & præcepta, atq. sacramenta maxima cum ratione condita sunt: ita, vt quasi explicent, siue restaurent legem naturæ, authore Apostolo 2. ad Rom: Opus legis scriptum in cordibus nostris. Nihil turpe, ait August: lib: 1. de ciuit: Dei, ac flagitiosum spectandum, imitandumq; proponitur; vbi veri dei aut præcepta insinuantur, aut miracula narrantur, aut dona laudantur, aut beneficia postulantur. Idem quoq. patet in credibilibus, propterea quòd nihil de Deo credimus, quod imperfectionem denotet Dei; imò, quod illius perfectioni maximè congruit. Nihil ergo credimus incredibile; alioqui incredibile esset, mundum illa credere. Terrenum Christi corpus, ait Augustinus lib: 22. de ciuit: dei cap: 5. sublatum in cœlum paucis remanentibus, & stupentibus, iam crediderunt & docti, & indocti. Si rem credibilem crediderunt; videant quàm sint stolidi, qui non credunt. si autem res incredibilis credita est; etiam hoc vtiq. incredibile est, sic creditum esse, quod incredibile est. Hæc igitur duo incredibilia, resurrectionem scilicet nostri corporis in æternum, & rem tam incredibilem mundum esse crediturum; idem dominus antequàm vel vnum horum fieret, ambo futura esse prædixit. Vnum duorum incredibilium factū esse videmus, vt quod erat incredibile, crederet mundus: cur id quod reliquum est, desperatur? Et hæc quidem de rationabilitate contentorum in sacris literis dicta sint. Sexta ratio, Irrationabilitas errorum singulorum. Pagani colunt opera manuum suarum, in quibus nihil esse numinis à philosophis ostensum est satis. Saraceni Machumetum colunt, qui porcinam vitam docuit suos. vnde ab Auicenna, licet in illa secta nutrito contemnitur 9. met cap. 7. Lex nostra, inquit, quam dedit

[Margin notes: Quare aliquæ historiæ non sunt receptæ in canone. — Concilium. — 5. Rationabilitas contentorum. — Explicatio legis naturæ. — Credibilium ratio. — Aug. de fidei ratione. — Duo incredibilia. — 6. Irrationabilitas errorum singulorum. — Pagani. — Saraceni.]

Scripturæ dignitas.

Machumetus, ostendit dispositionem infelicitatis & miseriæ, quæ sunt secundùm corpus: Est autem alia promissio, quæ apprehenditur intellectu. Sapientibus magis cupiditas fuit ad consequendam hanc felicitatem, quàm corporum: quæ quamuis daretur eis; non tamen attenderunt, nec appretiati eam in operatione felicitatis, quæ coniuncta est primæ veritati. Iudæi nouum testamentum non recipiunt, quod in veteri manebat velatum: ideoq; illorum cæremoniæ absq. Christo Iesu, teste Apostolo per totam quasi epistolam ad Hebræos, irritæ sunt, & inanes. Stolidi Manichæi ponunt primum principium malum: cùm videre poterant omne ens in quantum ens, boni subire naturam: ex nouo præterea testamento animaduertere potuerunt veteris testamenti authoritatem. Rectè ergo dictum est ab Augustino lib: 84. quæst: 69. non posse oriri errorem nomine Christiano palliatum, nisi ex scripturis non bene intellectis: & hoc ideo, quia præcedentia & sequentia non contulerunt; solet enim circumstantia scripturarum illuminare sententiam. Et in epistola quæ vocatur fundamenti: Non crederem, inquit, Euangelio, nisi ecclesiæ authoritas me compelleret. Stultum ergo est, vnam partem canonis velle recipere, aliam verò reiicere: cùm ecclesia, cui credo, totum canonem recipiat. Similis quoq. in multis philosophorum legibus, de morum honestate seruanda, ostendi potest absurditas. Septima ratio est ecclesiæ stabilitas, de qua paulò ante fol: 86. multa diximus: Non dubitamus, ait Augustinus de vtilitate credendi, nos eius eccclesiæ credere gremio, quæ vsq. ad consummationem generis humani ab Apostolica sede per successiones Episcoporum firmata, frustra hæreticis latrantibus, culmen authoritatis obtinuit. Quid est ergo tam ingratum, & indignum diuino auxilio, quàm tanto labore partæ authoritati velle resistere? Vnde & Gamaliel Pauli præceptor 5. actuum apostolorum: Si ex hominibus consilium hoc, ait, est; aut opus dissoluetur: si verò ex Deo est, non poteritis dissoluere: ne fortè & deo videamini repugnare. Et Lucæ 22. Ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua. Firmitas etiam ecclesiæ patet per illud August: de vtilitate credendi dis: 8. vulgus marium & fœminarum. Et contra epistolam fundamenti: Quis, inquit, in tantam multitudinem ad peccata pronã, ad legem contrariam carni, & sanguini seruandam induceret, nisi solus deus? Patet hoc satis ex ruina sectæ Iudæorum: Vos, inquit August: serm: primo de aduentu, conuenio ô Iudæi: Quòd si quis dixerit, Machumeti sectam longo tempore durâsse; iam non longè est, vt finem accipiat erroris: nam & ipsimet illius sectæ cultores, hoc citiùs fore profitentur.

Iudæi. Manichæi. Augustinus. Error vnde in scripturis. 7. Ecclesiæ stabilitas. Augustinus. Gamaliel. Epistola fundamenti.

CAP: II.

Aliæ Rationes.

SVnt quoq. & aliæ rationes, quæ faciunt ad huius rei veritatem firmandam atq. stabiliendam: quarum vna dici potest miraculorum claritas. Deus namq. testis falsus esse non potest, sed inuocatus à sanctarum scripturarum concionatoribus, vt fidem faceret suæ scripturæ, creberrimis miraculorum signis, suorum doctrinam concionatorum firmauit: dubium ergo nullum esse potest, quin verissima sit illorum doctrina. Domine, inquit ille, si error est, à te decepti sumus; nam tantis signis confirmata sunt, quæ non nisi per te fieri potuerunt. Sed dicet aliquis, miracula edita non fuisse: aut illis fidendum non esse; quandoquidem & Antichristus sit etiam facturus miracula. Ad primum respondet August: lib: de ciuit: Dei: Si ista miracula facta non credunt; hoc nobis vnũ grande miraculum sufficit, quòd iam terrarum orbis, sine vllis miraculis credidit. Si quod credimus, dicatur incredibile esse; non minùs erit incredibile, homines ignobiles, infi-

8. Miracula. Obiectio.

dignitas.

Grande miraculum.

les, infimos, paucißimos, imperitos, rem tam incredibilem, tam efficaciter, mundo, & in illo etiam doctis persuadere potuiße. Mundus ergo illis nõ credidiſſet, niſi per illos aliqua miracula facta fuißent, quæ diuinam potentiam apertè teſtata ſunt. Propterea, inquit Auguſtinus, exiguo numero ignobilium, infimorum, atq. imperitorum hominum credidit mundus; quia in tam contemptibilibus teſtibus multò mirabiliùs diuinitas ſeipſam perſuaſit. Quid enim incredibilius, quàm vt ad legem contrariam carni & ſanguini, doctores pauci, rudes ac pauperes poſſent plurimos potentes, ac ſapientes conuertere? ſic Paulus è perſequutore, factus eſt eccleſiæ doctor: Dionyſius è philoſopho, Pauli diſcipulus &c. Rectè ergo locutus eſt Auguſtinus lib: 10. de ciuit: dei cap: 18. An dicet aliquis, inquit, iſta falſa eße miracula, nec fuiße facta, ſed mendaciter ſcripta? Quiſquis hoc dicit, ſi de his rebus negat omninò vllis literis eße credendum; poteſt etiam dicere, nec deos vllos curare mortalia; non enim ſe aliter colendos eße perſuaſerunt, niſi mirabilibus operum effectibus: quorum & hiſtoria gentium teſtis eſt: quarum dij ſe oſtentare mirabiles potiùs, quàm vtiles oſtendere potuerunt. Idem quoq. Gregorius confirmat: Si libris magicis, ait, ſiue quod honeſtius putant theoricis credunt; quid cauſæ cur illis literis nolunt credere ita facta eße? quædam enim facta non niſi animis veritati apertè repugnantibus, negari poſſunt: in quorum numero beati Syluestri miracula coram Conſtantino facta, poſſunt haberi. Ad 2. reſpondeo, quòd ſi quis inuocatus in teſtem, conſuetum teſtificationis ſignum adduci, ſeu fieri permiſerit, præſenſq; non contradixerit; talis profectò taciturnitas cum perfecta veritate non ſemper ſtabit: miraculum autem eſt ſignum dei ſic teſtificantis. Si igitur permiſerit miracula à dæmonibus fieri, ac teſtimonium nullum præſtiterit illa vera non eße; non eßet perfectè verax dicendus: quod nefas eſt de deo ſentire. vnde Matt: 24. Antichriſti miracula, mendacia atq. fallatia fore longè antè prædixit. Auguſt: in lib: de vtilit: credendi, cap: 16. Authoritatem eccleſiæ, partim miraculis, partim multitudine valere nemo ambigit. Miraculum voco quicquid arduum, aut inſolitum ſupra ſenſum, vel facultatem mirantis apparet. In quo genere nihil eſt populis aptius & omninò ſtultis hominibus, quàm id, quod ſenſibus admouetur. ſed hæc in duo diuiduntur: quædam enim quæ ſolam faciunt admirationem, quædam magnam etiam gratiam beneuolentiamq; conciliant. Nam ſi quis volantem hominem cernat, cùm ea res nihil ſpectatori afferat cõmodi præter ipſum ſpectaculum, miratur tantummodò. ſi quis autem graui & deſperato morbo affectus, mox vt iuſſum fuerit, conualeſcat, admirationem ſanitatis ſuæ; ſanantis etiam charitate ſuperabit. Talia facta ſunt in illo tempore, quo deus in vero homine, quantùm ſat erat hominibus, apparebat: ſic in ſe animas errantes mortalium, diuina commouebat authoritas. Cur, inquis, iſta modò non fiunt? quia non mouerent, niſi mira eſſent. At ſi ſolita eſſent; mira non eßent. Adde, quædam miracula in lege Chriſtiana facta eße, de quibus non licet ambigere, quin, deo authore, facta ſint: cuiuſmodi eſt raptus Pauli, & reuelatio contingentium futurorum; fieri namq. non poteſt, vt aliquis decipiatur, dum credit ſe diuinam eſſentiam videre. ſed Paulus in ſuo raptu 2. Cor: cap. 12. teſte Auguſt: vidit diuinam eſſentiam: vera ergo & non apparens tantùm fuit illius viſio. Sanè, circa aliquod primum principium nemo decipi poteſt, credendo ſe illud intelligere, cùm non intelligat, alioqui quale eſſet principium, ex apprehenſis terminis minimè conſtaret; multò ergo minùs decipi poteſt circa Deum viſum. Conſequentia valet; plus enim diſtat dei viſio à cuiuſlibet obiecti intellectione, quantùm ad intellectus deceptionem ſic iudicantis, quàm principij intellectio ab intellectione non principij cuiuſcunq;. Amplius, quomodo intellectus crederet ſe quietari, ſi quietem non haberet: poterit ergo ſuam inclinationem, ad verum, quod non videt, cognoſcere. Si crederet ſe videre deum, in deo ſe quietari crederet: ſi non videt;

Auguſtinus.

Vera miracula.

Gregorius.

Sylueſtri miracula.

Antichriſti miracula.

Miraculum quid ſit.

Duplicia miracula.

Raptus Pauli.

Circa viſionẽ Dei non contingit error.

Scripturæ dignitas.

videt, non quietatur. Stultius, ait August: 2. de ciuit: cap. 4. nihil dici potest, quàm quòd falsa opinione anima sit beata. Ad Antichristũ autem dici posset: Si tu es deus, fac me videre essentiam diuinam nudè: & post visionem, memoriam, ac certitudinem habere, quòd illa vera extiterit diuina essentia. Itẽ, dic mihi, quid modò cogito? Falsa erunt ergo futura Antichristi miracula. Nona ratio à testimonio eorum, qui foris sunt, accipi potest, cuiusmodi fuit Iosephus, qui lib: antiquitatum 18. de Christo domino nostro præclarè scripsit: Fuit, inquit, his temporibus Iesus sapiens vir, si tamen eum virum nominare fas est; erat enim mirabilium operum effector: & doctor eorum hominum, qui libenter ea, quæ vera sunt, audiunt: & multos quidem iudæorũ, atq. gentium sibi adiunxit. Christus hic erat, quem accusatione eorum nostræ gentis virorum cùm Pilatus in crucem agendum esse decreuisset: non desinunt hi, qui eum ab initio dilexerunt, post tertium diem è mortuis surrexisse, atq. viuere secundùm quod prophetæ diuinitus inspirati prædixerunt; sed vsq. in hodiernum diem, Christianorum, qui ab ipso nuncupantur, perseuerat genus. Alia gentilium testimonia posita sunt in primo libro Pymandri. Decima ratio, multorum conuersio ad Christianam veritatem & fidem; plurimi enim ad fidem nostram conuersi, mox è maximis peccatis in magna pietatis, atq. sanctitatis opera migrauère: Deniq. magna Christianorum multitudo, non sine ingenti animæ gaudio, mortis suppliciũ perpessa est: quod profectò, deo authore, factum esse, minimè dubitare possumus. Itaq; in scriptura diuina sufficiẽtissimè illa cognitio supernaturalis, homini viatori, necessaria inuenitur: nam & ipsa docet, quis sit in particulari finis hominis, nempè visio, & fruitio dei: & quæ sint necessaria ad finem. Matt: 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata: de quibus omnibus alio loco latiùs, deo fauente, me locuturũ spero. Sed posset aliquis obijcere: Cognitio necessaria nunquam defuit generi humano. sed sacra scriptura non fuit in lege naturæ; Moyses enim primò scripsit quinq. libros, in quibus tota scriptura nõ habetur: ergo &c. Item, quicunq. humanarum scientiarum author, quò acutior est intellectu, eò breuitatis extitit amãtior, ac superfluitatis resecator. sed in sacra scriptura multa videtur absurda contineri, vt potè cæremoniæ, ac historiæ veteris legis: quarum cognitio non videtur esse ad salutem necessaria: ergo quod prius. Item, multa sunt ad salutem necessaria, quæ ex sacra scriptura nequaquam sciri possunt, videlicet, vtrum sint peccata mortalia, & similia: ergo &c. Respondeo ad primum, atque dico, legem naturæ paucioribus fuisse contentam, quæ memoriter à patribus filiis tradita sunt. Insuper, homines illius temporis fuerunt magis imbuti scientia naturalium; idcirco modica doctrina inspirata potuit eis sufficere. Ad 2. ex toto scripturæ processu, dei circa hominem, ac vniuersi naturam patet ordinata gubernatio; conferunt enim ad deuotionem fidelium, quæ expressa sunt in nouo testamento, in veteri sub figuris velata fuisse. Ad 3. Origenes homel: de arca Noë: Nulla, inquit, scientia omnia scienda explicauit; sed illa ex quibus possunt alia sufficienter elici: vnde multæ veritates necessariæ in scriptura non exprimuntur, tametsi in ea virtualiter contineantur: sicut conclusiones in principiis: in quarum expositione inuestiganda, expositorum, & quidem doctissimorum labor necessarius extitit. Quòdsi dixeris multa esse in actibus humanis dubia, vtrum sint peccata mortalia, etiam omnium expositorum doctrinis suppositis: Dico, non esse dubiam atq. incertam viam salutis simpliciter: quandoquidem ab huiusmodi, tanquam à maximis periculis homo debeat sibi cauere; ne dum se incautè exponit periculo, peccando, pereat in illo. Quòd si noluerit quærere salutem, sed paruifaciendo, quæ non essent illi paruifacienda, se periculo exponat, qui erat actus non quidem peccatũ mortale ex genere; propterea quòd non curauit se tali exponere periculo, peccat mortaliter. Id autem ei competit qui veritatem doctrinæ inquirere noluit: quia noluit intelligere, vt bene ageret.

[Margin notes: Augustinus. — Responsio ad antichristum. — 9. Testimonia aliorum. — Iosephus. — 10. Conuersio multorum. — Epilogus. — Obiectiones. 1. — 2. — 3. — Solutiones. 1. — 2. — 3. — Homo caueat sibi à periculo]

Deus est vita.

MERCVRIVS.

Ante oculos quidem id reliqua ponit, ipsum verò secretum: vtpotè quod vita fruitur sempiterna.

Commentum II.

Expositio.

maximis quæstionibus, veluti ex profundissima abysso, beneficio nostri Pymandri, ad portus quietem deducti, sapientissimi Mercurij verba eò libentiùs prosequimur; quò delectabiliorem, vtilioremq; nobis offerunt materiã interpretandi. Etenim postquam dixit, deum nunquam deesse; sed vbiq. sese ingerere omnibus videndum, atq. cognoscendum; subiungit: Ante oculos quidem &c. *Sensus est, opera sua fecit & visu, & auditu facilia, ipso in adytis manente, propterea quòd* vita fruitur sempiterna. *Nam sicut vita animalis à nobis non videtur, sed ex motu animalis vitam illius percipimus, vita enim est motus, & actus viuentis; ita planè Deum corporeis oculis nequaquam cernimus; sed illum vita frui sempiterna intelligimus, propter motum, quem omnibus præstat: ideoq; sæpè à philosophis vocatus est anima mundi. Vnde Mercurius dial: 9. dicit mundum à deo vitam accipere, sicq; cæteris vitam ministrare:* Mundus, *inquit*, est diuinæ voluntatis organum: nec quicquam est, cui vitam mũdus ipse non præstet: simulq; vitæ locus est. *Et dial:10.* Vna est anima, id vita mundi, à qua aliæ animæ profluunt: *id est, & factæ sunt & vitam habent. Et dial:11. clarissimo exemplo proposito, docet, à deo in omnia opera, quæ sunt vitæ capacia, motum, atq. vitam diffundi:* Si quando, *inquit*, influxum suum ipse subtraxerit, deficiente vita, in mortem corruerent vniuersa: nam ó suauissime Mercuri, deus vita est, bonum, & pulchrum. *Cùm verò viuant omnia, vna sit vita cunctorum: vnus ergo Deus. Rursus, si omnia viuentia sunt, & quæ in cœlo videntur, & quæ iacent in terra; vna autem vita cunctorum manat ex deo, atq. ipsa etiam ipse deus. In primo Pymandri fol: 281. disputando disseruimus, quomodo deus vita nominetur: propterea pauca sunt nobis subscribenda, ea præsertim quæ à Dionysio cap:6. de diuinis nominibus diuinitus descripta sunt: Deus, inquit, est vita æterna, ex qua omnis vita, & sub qua, per omnia quomodolibet viuentia, viuere pro modo cuiusq; diffunditur. Iam verò immortalium angelorum vita, immortalitasq;, & perseuerantia illa sempiternæ motionis angelicæ ex ipsa, perq; ipsam est, atq. subsistit. Ex seipsis autem non habent, vt sint immortales, & æternè viuant; sed ex causa illa viuifica vniuersam vitam efficiente, & continente, vtiq. & vitam naturæ, gratiæ, & gloriæ efficit, & conseruat: subiungit postea exemplum, vnde faciliùs declaret, quàm bene deo vita tribuatur: Quemadmodum, inquit, dixi in ente, deumq; appellaui entis æternitatem; ita & nunc ipsum appello vita superiorem, hoc est, esse ipsius vitæ causam viuificantem, atq. firmantem. Omnis sanè vita, motusq; vitalis, ex illa vita procedit, quæ superat omnem vitam, & omne omnis vitæ principium. Ex illa præterea immortalitatem habent animæ: ex illa animalia omnia viuunt: illius vitæ munere fortè sublato, iuxta diuinum eloquium, deficit omnis vita. sed quæ participandæ ipsius infirmitate defecerant; illuc conuersa iterum reuiuiscunt. Ipsa autem vita dat quidem primùm vniuersæ vitæ hoc ipsum, vt sit vita: ac rursus vnicuiq; vitæ, vt sit propriè quælibet, quod naturaliter esse debuit. Sensus est, Deus largitur viuentibus non*

Vita inuisibilis.

Deus est vita. Dionysius.

Deus dat vitam Angelis.

Deus est causa omnis vitæ.

tibus non solùm communem vitam; sed omnes etiam vitarum species, singularesq; viuendi proprietates: atq. supercœlestibus vitis, siue angelis, immaterialem, & diuinam immutabilemq; immortalitatem, sempiternum quoq. motum nusquam vergentem, vel inclinantem. Sensus est: angelorum vita non patitur aliquam vicissitudinem viuendi; quia perpetuo motu amoris in deum feruntur. Præterea, propter copiam bonitatis vsq. ad dæmonicam vitam sua munera porrigens. hæc enim non ab alia causa prouenit; sed ex ipsa, & quòd sit vita, & quòd permaneat, habet: hominibus autem, velut compositis, quantùm accipere licuit, vitã cõdonauit angelicam: atq. excessu clementiæ nos etiam illinc auersos ad se conuertit, & reuocat. quod autem longè diuinius est, deus ipse nos integros, animas, inquam, & socia corpora ad perfectã immortalemq; vitam traducere pollicetur. Mysterium profectò, quod veteribus præter naturam quidem videri possit: non est autem supra naturam illam omnipotentem, apud quam est vitarum omnium natura. Itaq; ex prima vita viuificantur, atq. fouentur animalia omnia, atq. plantæ. Iam verò siue intellectualem vitam dixeris, siue rationalem, siue sensualem, siue nutritoriam, seu auctricem, siue qualemcunq. vitam, vel vitæ principium, vel essentiam vitæ; ex ipsa viuit, atq. viuificat, quæ omnem supereminet vitam. In ipso quinetiam secundùm causam singulariter antè existit; vita enim illa omni vita superior, omnisq; vitæ principium, non solùm vitam procreat; sed fœcundat etiam, & implet, atq. distribuit. Quamobrem ex omni vita celebranda est, propter fœcunditatem suam vitas omnes mirificè propagantem. vnde tanquam omniformis, omnisq; vita cogitatur, atq. laudatur: nullius indiga bene dicitur: Hæc Dionysius. Apud philos: legitur 2. de anima tex: com: 37. quòd viuere sit esse in viuentibus: igitur deus, qui est suum esse, est sibi vita, & quidem sempiterna; quia esse suum est sempiternum: non ab alio quàm à semetipso: vnde Plato dixit, Deum seipsum gignere, quia nimirum à se absolutus est, & nullius indigus, ipsum suimet est principium æternum, & à se habet quòd est. Quæ res in seipsam, æternitatem demonstrat, & omninò genus aliud rei ac substantiæ, quàm simus ipsi, qui pendemus ab illo. Quam ob causam vocat eum Plato mirabilem artificem: admirandæ sapientiæ architectum: naturæ opificem: verũ rerum procreatorem. Sanè, illa viuere dicuntur, quæ ex seipsis operantur, & non quasi ab aliis mouentur: inter mouentia verò id excellit, quod per intellectum mouetur. Quare perfectior viuendi modus est eorũ, quæ habent intellectum; quia nimirum perfectiùs mouent se ipsa. Huius autem rei argumento nobis esse potest virtus intellectiua in vno eodemq; homine, à qua potentiæ sensitiuæ mouentur, & ab illis vicissim organa, quæ motum exequuntur. Cæterùm, quamuis noster intellectus, quoàd aliqua se moueat; quoàd multa verò, mouetur ab alio; nam nonnulla sunt illi à natura præstituta, puta prima principia, circa quæ nõ potest aliter se habere: & vltimus finis, quem non potest non velle: illud igitur, cuius natura est ipsum intelligere, & quod habet, à se habet; id profectò obtinet summum gradum vitæ: cuiusmodi est Deus. Quam ob rem philosophus 12. met: postquam ostendit Deum intelligere, conclusit, vitam habere perfectissimam, atq. sempiternam: propterea quòd intellectus eius est perfectissimus, & semper in actu. Viuere ergo Dei est intelligere. Vnde, cùm idem sit in deo intellectus, & quod intelligit, est ipsum intelligere; procul dubio, quicquid est in Deo, vt intellectum, illius vita nominatur: cùm autem omnia facta à Deo sint ab eo intellecta; sunt ergo in ipso ipsa vita diuina. Vnde Ioan. 1. Quod factum est, in ipso vita erat. Faber, inquit Augustinus in suo commentario, primò in arte habet arcam: si enim in arte arcam non haberet; non esset vnde fabricando illam proferret. sed arca sic est in arte, vt non ipsa arca sit, quæ videtur oculis: In arte inuisibilis est, in opere visibilis erit. Ecce facta est in opere, nunquid destitit esse in arte? Et illa in opere facta est, & illa manet quæ in arte est; nam

Deus est vita.

Vita Angelorum immutabilis.

Vita est Dæmonum.

Vita hominũ.

Multiplex vita.

Philosophus.

Plato.

Deo conuenit vita.

Philosophus.

Viuere Dei est intelligere.

In ipso vita erat

Augustinus.

potest illa arca putrescere, & iterùm ex illa, quæ est in arte fabricari. Arca igitur in opere non est vita; arca in arte vita est: quia viuit anima artificis, vbi sunt ista omnia antequam proferantur: sic ergo sapientia Dei per quam facta sunt omnia, secundùm artem continet omnia antequàm fabricet omnia. hic quæ fiunt per ipsam artem, non continuò vita sunt; sed quicquid factum est, in ipso vita est. Cœlum, luna, sol, & omnia elementa in arte vita sunt, foris verò corpora sunt. Sed dices, Augustinum in lib: de vera religione dixisse, substantiam viuentem esse meliorem substantia non viuente: si igitur ea quæ in seipsis non viuunt, in Deo sunt vita: res ergo veriùs sunt in Deo, quàm in seipsis: quod est falsum; siquidem in seipsis sunt in actu, in Deo autem sunt in potentia. Dico, res naturales veriùs in mente diuina, quàm in seipsis esse simpliciter habere: quippe quæ inibi increatum, in seipsis verò esse creatū habeant. Verùm, esse hoc, vtpote homo, vel equus, in propria natura verius esse habent, quàm in mente diuina; quandoquidem ad hominis veritatem spectet esse materiale: quod quidem non habent in mente diuina. Sic etiam domus nobilius esse habet in mente artificis, quàm in materia: veriùs nihilominùs dicitur domus, quæ est in materia, quàm quæ est in mente; hæc enim in actu, illa verò in potentia est. Sed iterum dices: quemadmodum à Deo bona sciuntur, & ea quæ fiunt secundùm aliquod tempus; ita planè, & mala, quæ nunquàm fiunt: si ergo omnia sunt vita in Deo, in quantum sunt scita ab ipso; mala etiam, quæ nunquam fiunt, sunt vita in Deo, quia sunt scita ab eo: quod est inconueniens & falsum. Dico, quòd quamùis mala sint in Dei scientia, quatenus ab illa comprehenduntur; non sunt tamen in Deo, sicut creata, vel conseruata ab ipso: neq. sicut rationem in deo habentia; cognoscuntur enim à Deo per rationes bonorum. vnde dici non potest, quòd mala sint vita in Deo: ea verò quæ pro nullo tempore erunt, possunt dici esse vita in Deo, quatenus viuere nominat intelligere tantùm: non autem quatenus denotat operationis principium. Itaq; Deus est vita sempiterna, & causa vt alia viuant. Vitæ autem nomen ex quodam apparenti sumitur, quod est mouere seipsum: non tamen huius rei gratia significandæ hoc nomen impositum est; sed potiùs substantiæ manifestandæ causa, cui competit secundùm suam naturam mouere seipsam: vel agere se quocunque modo ad operationem: atq. ita aliud est nihil, quàm esse in tali natura, & vita hoc ipsum significat, sed in abstracto: sicut hoc nomen cursus, significat currere in abstracto: proinde viuum non est accidentale, sed substantiale prædicatum. Sumitur quandoq; vita minùs propriè, pro vitæ scilicet operationibus, à quibus nomen vitæ assumitur: sicut dicit philosoph⁹ 9. eth: quòd viuere sit principaliter intelligere, & sentire. Sed dicet aliquis: Nihil diuiditur, nisi per ea, quæ sunt sui generis. sed viuere per quasdam operationes diuiditur 2. de anima tex: com: 13. vbi vitæ actionis quatuor genera ponuntur: quorum vnum est intelligere: secundum sentire: tertium moueri, & quiescere in loco: quartum nutriri, augeri & diminui: vita ergo est quædam operatio. Item, vita actiua, alia est à vita contemplatiua. sed contemplatiui, per operationes ab actiuis secernuntur: ergo quod prius. Adde, quòd cognoscere Deum, sit quædam operatio, quæ quidem est vita, authore domino Iesu in Euangelio Ioan: 17. Hæc est vita æterna; vt cognoscant te Deum verum, & quem misisti Iesum Christum: vita ergo est operatio. Respondeo ad primum, atq. affirmo, philosophum ibi Viuere accepisse pro operatione vitæ, vel sentire & intelligere, & huiusmodi: interdū pro quibusdā operationibus sumuntur, quandoq. verò pro ipso esse sic operantium; viuere enim, vt dicitur 9. eth: est sentire, vel intelligere, id est, habere naturam ad sentiendum, vel intelligendum: atq. secundùm hunc modum, viuere in quatuor vitas philosophus distinxit. siquidem in istis inferioribus quatuor sunt genera viuentium: sicut facillimè potest cognosci. Ad 2. dico, eorū esse opera vitæ, quorum principia in operationibus consistunt, vt seipsos in

Obiectio. 1.

Solutio. Res veriùs in Deo quàm in seipsis.

Obiectiones.

Quòd mala non sint vita in Deo.

Vitæ nomen.

Vita quid.

Minùs propriè.

Obiectiones. 1.

Vitæ actionis quatuor genera.

2.

Solutiones. 1. Philos.

2.

tales operationes inducant. Contigit autem hominibus inesse, non solùm aliquorum naturalia operum principia, naturalis scilicet potentiæ; verùmetiam quædam superaddita, nempè habitus, ad quædam operationum genera inclinantes quasi per modum naturæ, illasq; operationes delectabiles reddentes. A simili ergo dicere possumus, illam operationem, qua homo delectatur, & ad quam est maximè propensus, & in qua conuersatur, hominis vitam appellari. sic quidam luxuriosam, alij verò honestam vitam agere dicuntur. Hoc autem modo contemplatiuam ab actiua vita discretam esse dicimus: sicq; etiam cognoscere Deum, vita æterna nuncupatur. Itaq; Deo propriè competit viuere, quia est suum esse: eius operatio, nempè intelligere, est æterna, nullamq; patitur mutationis vicissitudinem: habet ergo supremum gradum vitæ, eumq; proprium, atq. æternum. Rectè ergo dictum est à Mercurio, Deum frui vita sempiterna; quia nimirum fruitur suo esse, suoq; intelligere: ideoq; seipso beatus, & diues: in animantibus verò, vita ex motu percipitur: proinde ait Philosophus in lib: de vegetabilibus, vitam in animantibus manifestam esse. vnde tamdiu animal viuere fatemur, quamdiu in illo motũ deprehẽdim⁹.

Deus est vita. Quod delectat dicitur vita.

Cognoscere Deum vita æterna.

Frui vita æterna.

QVAESTIONIS I. CAP. I.

DEVM esse subiectum Theologiæ.

CVM Deus sit vita æterna per essentiam, & fons omnis vitæ, sicut diuina testantur eloquia; non temerè quærendum putaui, vtrum ipse sit primum, & immediatum subiectum Theologiæ. Ad quod quidem dico: duplicem esse Theologiam, alteram quidem in se, quæ profectò notitia est nata haberi de obiecto theologico in intellectu sibi proportionato: cuiusmodi est intellectus diuinus, qui solus est capax obiecti diuini. Siquidem quælibet cognitio in se, est illa notitia, quæ nata est haberi de obiecto eius, quatenus natum est manifestare se intellectui proportionato: cognitio autem eadem in nobis est illa, quæ nata est haberi in nostro intellectu de illo obiecto intellecto. Theologia autem in nobis est talis notitia, qualem natus est habere intellectus noster de obiecto theologico. Exemplum: Si aliquis intellectus, geometrica intelligere nequiret; alicui tamen de geometricis credere posset: Geometria vtique esset sibi fides non scientia; esset tamen in se scientia: propterea quòd obiectum Geometriæ natum esset in intellectu proportionato facere de se scientiam. Porrò, Theologia non solùm necessarias, sed etiam contingentes continet veritates: omnes enim veritates, siue quatenus Deus est trinus, & vnus; siue quatenus vna persona diuina refertur ad aliam, vt quòd filius generetur à patre, & huiusmodi, ad Theologiã pertinent. Similiter & veritates contingentes, videlicet Deum, mundum fabricâsse: filium, carnem induisse humanam; & quæ sunt generis eiusdem ad extra. Post hæc, non ignorare debemus, ad primum subiectum alicuius scientiæ pertinere, vt omnes veritates illius scientiæ virtualiter contineat; oportet enim causam adæquatam, totum suum effectum virtualiter continere. Dico autem primò virtualiter continere, non dependere ab alijs in continendo. Reuera, primum obiectum, immediatas continet propositiones; quia nimirum istarum subiectum continet prædicatum, id est, necessariam habitudinem prædicati ad subiectum: atq. totius propositionis euidentiam. Immediatarum ergo propositionum subiectum, illius rei habitus, ad quam inclinant, continet veritates omnes. Amplius, primitas hic accipitur ex diffinitione Vniuersalis primi posteriorum, secundùm quod adæquationem

Duplex Theologia.

In se. In nobis.

Theologia cõtinet veritates necessarias & contingentes

Primum subiectum continet virtualiter omnes veritates.

I. Ratio.

Primum subiectum continet virtualiter oẽs veritates.
quationem denotat: obiectum autem se habet ad habitum, sicut causa ad effectum:
non est autem causa adæquata, nisi primò virtualiter totum contineat effectum:
obiectum igitur non adæquaretur habitui, nisi omnia virtualiter contineret, ad
quæ considerata talis habitus inclinat: alioqui obiectum habitus excederet. His
ergo præmissis, atq. elucidatis, dico, theologiæ in se, quoâd necessarias ipsius veri-
tates, Deum esse primum, & immediatum subiectum; siquidem, ad primum obie-
ctum attinet, omnes illius habitus, cuius est primum obiectum veritates virtuali-
ter continere. Sed nihil virtualiter omnes veritates theologicas continet, nisi solus
Prima ratio. Deus: igitur est primum, & immediatum theologiæ subiectum. Patet minor: Ni-
hil namq. aliud eas continet vt causa, siue vt illud, ad quod habeant attributionem,
nisi Deus: quippe qui nulli alteri attribuitur. nec aliquod eas continet, vt effectus
demonstratione quia; Deum namq. esse trinum, & vnum, quæ est potissima veri-
2. tas theologica, nullo effectu demonstrari potest. Amplius, de his est theologia,
quæ soli diuino intellectui sunt naturaliter cognita: est ergo de aliquo soli DEO
naturaliter cognito. Etenim, si ista est de aliquibus rebus, quæ sunt alijs mentibus,
siue intellectibus naturaliter cognitæ: præter ista ergo, aliqua alia erunt, quæ soli
Deo erunt naturaliter nota: qui cùm sit infinitus, plura potest cognoscere, quàm
Deus solus sibi naturaliter notus. intellectus finitus. sed solus Deus est sibi naturaliter notus: patet, quia omnis es-
sentia creata, alicui intellectui creato potest esse naturaliter nota. Soli ergo intel-
Tertia ratio. lectui increato, siue diuino, essentia increata est naturaliter nota. Item: Non ita
distincta in aliqua scientia traditur cognitio, de aliquo alio, quod non est primum
illius scientiæ subiectum; ac in illa, quæ est de illo, vt de suo primo subiecto: quia
scilicet in nulla scientia de non per se subiecto, sicut de per se eius subiecto distin-
cta traditur cognitio. Tunc enim non esset ratio, quare ipsum, magis quàm aliud il-
lius esset scientiæ subiectum. Si itaq. Deus non sit subiectum theologiæ: non igi-
tur de Deo distincta in theologia traditur cognitio; sicut in aliqua alia traderetur
scientia, cuius Deus esset subiectum: atq. ita illa scientia esset prior ista: quod est
4. falsum. Amplius: theologia pro aliqua parte sui est sapientia, authore Augustino
14. de Trinit: cap: 1. & pro aliqua parte est scientia: quare, si non esset de aliquo
formaliter æterno; de illo vtiq. scientia esset, & non sapientia aliquo modo: non
quidem ex primo subiecto, nec etiam ex attributione; quia æterna non attribuun-
5. tur temporalibus. Item, superior portio rationis, aliquam habet perfectionem pro-
priam sibi respondentem: quæ quidem si esset de re non æterna, vt de primo sub-
iecto, cùm æternum non attribuatur ad non æternum: theologia ergo non esset de
æternis: sicq; nullo modo superior rationis portio ab ea perfici posset. Aliquis ergo
esset habitus intellectus isto omninò nobilior, à quo illa rationis portio esset perfi-
6. cienda: quod est falsum: ergo quod prius. Præterea, ista scientia est de illis rebus,
authore Augustino 14. de Trin: cap: 1. quibus fides gignitur, defenditur, & robo-
7. ratur: est ergo de illo eodem subiecto, quod est primum subiectum fidei. sed fi-
des est de prima veritate: & theologia ergo similiter. Sanè, nobilissima scientia
est circa nobilissimum genus, 6. meth: & primo de anima. sed theologia est nobi-
8. lissima scientia: est ergo de Deo, vt de primo subiecto. Iterum, Deus est subiectũ
theologiæ in se quantum ad veritates contingentes, non quidem tanquam virtuali-
ter continens veritates huiusmodi; sed tanquam principium cognoscibile, siue in-
tuibile (vt ita dicam) cui primò inest prædicatũ primæ veritatis contingentis; ad
huiusmodi enim veritates, & ad oppositas, Deus ex se æqualiter se habet: Omnes
præterea veritates contingentes, ad Deum, de quo etiam, vt trino, sunt multæ ta-
9. les, vltimam habet attributionem. Præterea, nostræ theologiæ, quoâd rationem
primi, & perfectissimi nobis noti, ens est primum subiectum: quoâd verò ad ra-

tionem virtualis continentiæ, est ipse Deus: Ipse enim (vt dixi) continet virtualiter Deus subiectũ theologiæ.
omnes veritates theologicas tanquam causa, siue tanquam id, ad quod attribuũtur
ipse verò nulli alij attribuitur: neq. tanquam effectus; quoniam nullus est in crea- Ens obiectum intellectus.
turis effectus virtualiter continens illam veritatem, DEVS est trinus. Primum
autem patet; quia perfectissimus conceptus, quem de subiecto Theologiæ in se pos-
sumus habere, est conceptus entis infiniti, à quo intelligimus Deum, & continere e-
minenter, & excedere omnia. Secundum quoq. est manifestum; nostra enim Theo-
logia de eisdem rebus est, de quibus & Theologia in se: Deus tamen non est nobis
obiectum, largiens nobis euidentiam; propterea quòd non est nobis notus: est tamẽ
ex se subiectũ virtualiter cõtinens veritates theologicas, natumq; facere euidentiã,
si cognosceretur. Amplius, illud est primum obiectum, seu subiectum scientiæ, quod 10.
scientiam primò respicit, & per illius rationem omnia alia secundùm quamlibet si-
militudinem, vel attributionem ad ipsum: sic coloratum est primum obiectum vi-
sus. sed Deus in Theologia ita se habet; hanc enim habens scientiam ad ipsum pri-
mum respicit, & per ipsum ad alia: sicut patet in intuitiua, cuius primarium ob-
iectum, est essentia: & in abstractiua similiter, cuius repræsentatiuum, vel me-
dium, primò repræsentat essentiam. Quòd ergo Deus sit subiectum Theologiæ, ex Deus est subiectum Theologiæ sub ratione deitatis.
præmissis patet. Posthæc, operæpretium erit scire, Deum esse subiectum Theo-
logiæ, sub ratione qua est hæc essentia, siue sub ratione Deitatis: sicut & perfectis-
sima est scientia de homine, qua intelligitur esse animal rationale; non autem sub
aliqua ratione vniuersali, vel accidentali. Etenim homo potest considerari, vt ani-
mal rationale, vt substantia, vt natura mansuetum, vt nobilissimum animaliũ. Et
primum quidem pertinet ad quidditatiuam hominis rationem: secundum verò com-
munem rationem intuetur: tertium autem propriam passionem: vltimum denique
rationem respectiuam. Non est autem perfectissima de aliquo notitia sub ratione
respectiua; notitia enim respectus præsupponit notitiam absoluti, nec sub alicu-
ius passionis ratione; propterea quòd passio præsupponat subiectum: nec sub ra-
tione communi; quia est confusa notitia. Reliquum igitur est, vt perfectissima, no-
bilissimaq; alicuius notitia sit secundùm rationẽ quidditatiuam. Itaq. Deus nõ est Tres opiniones.
subiectum Theologiæ sub ratione respectus ad extra, puta sub ratione reparatoris,
vt quorundam fuit sententia: neq. sub ratione attributali, quæ est quasi passio,
nempè sub ratione boni: neq. sub ratione communi, videlicet sub ratione entis; sed
est subiectum sub ratione deitatis. Reuera, nullus conceptus de Deo sub respectu il- Confutantur
lorum trium, quæ dicta sunt, veritates Theologicas pertinentes ad pluralitatem
personarum virtualiter continet; omnis siquidem talis conceptus de Deo, à nobis 1.
naturaliter cognosci potest: ergo & propositiones immediatæ, quæ de talibus cõ-
ceptibus habentur. Et ita per huiusmodi propositiones immediatas, theologicæ ve- 2.
ritates sciri poterunt: & demum tota theologia naturaliter posset acquiri, atque
haberi: quod est falsum omninò. Sanè, nobilissima scientia, vt dixi, nobilissimum
habet subiectum: Theologia autem est nobilissima scientia, authore August: 12.
de ciuitate Dei: nobilissimus verò conceptus de Deo, est conceptus sub ratione
Deitatis: ergo quod prius. Amplius, conceptus communes non sunt soli Deo natu- 3.
raliter noti: nec ergo veritates in illis omnibus inclusæ conceptibus, de quibus est
Theologia. Quare, si Theologia esset de Deo sub ratione communi; non esset vtiq.
soli Deo naturaliter nota: cuius oppositum paulò antè demonstraui. Item, cogni- 4.
tio eius quod quid est, est perfectissima, 7. met: igitur cognitio de Deo sub ratione
essentiæ, est perfectior cognitione de eodem, sub aliqua ratione proprietatis alicu-
ius attributalis, quæ, teste Damasceno lib: 1. cap: 4. se habet quasi passio huius na-
turæ. Adhuc, si istæ proprietates ab essentia realiter differrent; essentia vtiq. esset 5.
ipsarum

De' ẽ sub-iectũ theologiæ.

ipsarum causa realis. Quare, sicut differunt ratione; ita essentia ex sua ratione habet rationem incausati: illæ verò, etsi per identitatem cum essentia sint incausatæ; secundùm tamen ipsam rationem formalem, non primò includunt incausationem sui.
6. *Deniq;, id, pro sua ratione formali in se actuale esse videtur, cui magis repugnat communicabilitas ad extra. sed essentiæ repugnat communicabilitas ad plura ad extra: non autem alicui proprietati attributali, nisi quatenus est illius essentiæ,*
Obiectio. *vel idem illi essentiæ in quantum infinitæ. Deus ergo non est subiectum Theologiæ sub aliqua proprietate attributali. Quòdsi dixeris, quamlibet Dei proprietatem*
Responsio. *esse infinitam, & consequenter incommunicabilem. Respondeo: infinitatem huiusmodi in illis inueniri, ob identitatem, quam habent cum essentia: quæ est radix, &*
7. *fundamentum omnis perfectionis intrinsecæ. Amplius, Deus non est subiectum Theologiæ sub ratione alicuius respectus ad extra; respectus namq. ad extra, est respectus rationis. sed scientia, quæ non considerat subiectum suum sub ratione reali, non est realis: sicut nec logica est realis, licet de rebus consideret, quatenus illis*
8. *secundæ intentiones sunt attributæ. Theologia ergo non esset realis scientia: quod est planè falsum. Iterum, absolutum, & respectiuum, aliquem vnum conceptũ per se nequaquam conficiunt: conceptus ergo, illa duo in se aggregans, esset vnus conceptus per accidens. Atqui nulla scientia prima, est de conceptu vno per accidens;*
9. *præsupponeret namq. duo, quæ de partibus illius totius separatim agerent. Quare si Theologia esset de tali vno conceptu; profectò illa scientia, quæ esset de vno conceptu per se, theologiam præcederet: quod est falsum. Præterea nullus respectus ad extra Deo competit necessariò: nihil ergo theologicum Deo necessariò conueniret: nec ergo subiectum Theologiæ. Consequentia patet: quod enim conuenit alicui sub ratione non sibi necessariò inhærentis; profectò illi non necessariò conuenire probatur. sed omnis respectus ad extra est huius modi: si ergo Deus est subiectum Theologiæ per respectum ad extra: nulla ergo veritas Theologica esset necessaria:*
Christus non est primũ subiectum Theologiæ *quod est absurdum & impium. Ex his ergo potest esse perspicuum, Christum non esse primum subiectum Theologiæ; tunc enim veritates theologicæ dici non possent; quæ de Patre, & Spiritu sancto veritates necessariæ esse probantur: nempè Patrem generare, Spiritum sanctum procedere à Patre & Filio: nec etiam veritates contingentes, quòd scilicet Spiritus sanctus creat per Filium, & Spiritus sanctus missus sit temporaliter tum visibiliter, tum inuisibiliter: nec veritates neces-*
1. *sariæ de Deo trino, videlicet quòd sit omnipotens, immensus: nec contingentes, quòd Deus creat, & gubernat mundum, remittit peccata, punit, & præmiat. Hu-*
2. *iusmodi autem conclusiones sic possunt esse manifestæ: Ad nullam scientiam per se pertinet aliqua veritas, nisi de primo subiecto fuerit, aut de aliquo essentialiter ad subiectum attributo. sed Pater, vel Spiritus sanctus, aut ipsa trinitas non est Christus, nec pars subiectiua, aut integralis, vel essentialis subiecti hoc modo dicti; Christus enim duas complectitur naturas: proinde quatenus habens naturam creatam; esset essentialiter prior Patre, Spiritu sancto, & deniq. ipsa Trinitate; siquidem essentialis attributio est ad essentialiter priùs. Christus præterea secundùm diuinitatem, non habet aliquam talem prioritatem, secundùm quam Pater posset ad ipsum attribui, vel ipsa trinitas. Amplius, veritates de Patre, & de Spiritu sancto,*
3. *atq. de ipsa trinitate necessariæ, in Christo virtualiter primò nequaquam continentur; verbo enim & non incarnato, illæ veritates nihilominùs necessariæ fuissent.*
4. *Item, si non esset de Deo aliqua tradenda notitia, nisi, vt includitur in Christo; profectò de Deo distincta minimè tradi posset notitia: atq. ita alia esset prior requirẽda. Iterum, illa vnitas Christi, vt suppositi in duabus naturis, non est æterna, quam*
5. *necesse est ponere formalem primi subiecti vnionem. Primum ergo subiectum, vt*

primum,

Deus est subiectum theologiæ

primum, non esset aliquod æternum. Amplius, Christus nõ est subiectum adæquatum theologiæ; sed aliquid quasi commune verbo, de quo primò traduntur articuli, ad humanam naturam pertinentes, deinde ad diuinitatem: qui quidem non primùm conueniunt Christo, vt Christus est; sed alijs personis aliqui, & trinitati reliqui: ergo quod prius. Itaq. cùm Christus dicat verbum hominem, secundùm Damascenum lib: 3. igitur antè notitiam, quæ de Christo, vt de primo subiecto esset habenda, alia esset prior de verbo, si qua sibi insit per rationem, qua est verbum, & ante istam alia de Deo, quoàd illa, quæ illi insunt per rationem Deitatis, quæ est communis tribus personis. Cùm igitur theologia sit prima notitia; profectò nõ erit de Christo, vt de primo subiecto: nam etsi æquè sit de veritatibus tribus personis communibus; non est tamen de aliqua personarum, vt de subiecto primo adæquato; sed de Deo, vt est communis tribus personis. Omnis igitur veritas theologica, vel est de primo subiecto, quia nimirum Deo inest sub ratione Deitatis: vel quasi de parte subiectiua primi subiecti, quæ scilicet est propria alicui personæ: aut de aliquo, quod attribuitur ad primum subiectũ, vel quasi partem subiecti, nempè de creatura, quantùm ad respectum, quem habet ad Deum, vt Deus: & de natura assumpta quantùm ad respectum, quem habet ad Deum, siue ad verbum. Quòd ergo Deus, sub ratione Deitatis sit subiectum theologiæ, dixi.

Concludit.

CAP: II.

Quòd Christus sit subiectum theologiæ.

Posuêre nonnulli triplicem in Christo vnitatem: quarum prima est ad Patrem, & Spiritum sanctum: secunda verò verbi ad naturam assumptam: tertia Christi capitis ad membra. vnde Cassiodorus in Psalmis, vult Christum incarnatum, & caput ecclesiæ esse subiectum theologiæ. Sanè, primum subiectũ continet propositiones immediatas, propriam passionem, & conclusionem demonstratam, remotè tamen. Porrò, illud subiectum primum continet passionem, per cuius formam passio sibi inest: Christus autem & septem articulos fidei continet, qui ad ipsius humanitatem spectant; quia secundùm humanitatem sibi insunt: & præter istos, alios quoq. ad suam diuinitatem pertinentes: qui secundùm diuinitatem sibi inesse dicuntur. Item, substantia partium doctrinæ, sub subiecto totius debet contineri: vel quidem vt partes subiectiuæ, vel vt quasi partes integrales. sed non continentur sub Deo sicut substantia partium sacræ scripturæ: quod patet per multas glos: quæ in principijs librorum causas materiales assignant, quæ aliquid Dei habere non videntur. sic in principio Osææ, materia libri est de decem tribubus. Item, in aliquo scripturæ libro nihil propriũ de Deo narratur: vtpote nullum factum ibi numeratur, cui aliquid sit necessarium ex parte Dei, nisi influentia generalis tantùm. Talis ergo liber non est de Deo. Respondeo ad primum, atq. affirmo veritates enuntiatas contingenter de CHristo in nullo subiecto virtualiter contineri, sicut subiectum continet passionem; alioqui necessariò inessent: habere tamen dico aliquod subiectum, de quo immediatè enuntiantur, verbum scilicet Dei. Siquidem veritates theologicæ de incarnatione, passione, natiuitate, & huiusmodi, sunt istæ: verbum est factus homo, mortuus, passus, & similia. Et cùm dicis, passio inhæret secundùm naturam humanitatis: Dico, humanitatem non esse primi subiecti rationem, ad quod stat resolutio; sed esse quasi passionem priorem mediantem inter primum istarum veritatum subiectum, quod est verbum, & alias posteriores passiones, vtpotè quòd sit natus, mortuus, &c. humanitas

Triplex vnitas in Christo

1.

2.

3.

Solutiones.

1.

manitas ergo non potest esse ratio subiecti respectu primæ passionis, quæ est esse incarnatum: Illud enim de verbo dicitur, non præintellecta in ipso, vt in subiecto, humanitate. 2. Ad 2. dico, sufficere partialium subiectorum scientiæ attributionem ad primum subiectum, qualis attributio ad Deum potest saluari materiæ aßignatæ per glosas cuiuscunq;. Omnia enim quæ determinantur in sacra scriptura, comprehenduntur sub Deo: non quidem vt partes, vel species, aut accidentia; sed vt ordinata aliqualiter ad ipsum. 3. Ad 3. Etsi eßet aliquis liber, qui nullum Dei miraculũ contineret; quilibet tamen ex illis, Dei prouidentiam continet, & gubernationem illius prædicat, qua vniuersa gubernat: sicut facilè est ei, qui sacræ scripturæ libros attentè, atq. diligenter legere voluerit. Quòd ergo Christus non sit primum, & immediatum theologiæ subiectum, perspicuum esse puto: est tamen præcipua, & maxima pars eiusdem. Theologia nostra. Cæterùm, de theologia nostra dico, quòd quando habitus in aliquo intellectu, ex obiecto habens euidentiam, primum illius habitus obiectum, quatenus est illius, non solùm virtualiter illum habitum continet, sed etiam vt notum, & perspicuum intellectui huiusmodi; ita vt in illo intellectu obiecti notitia, talis habitus euidentiam contineat. Sanè, intellectus tale cognoscens obiectum, omnem huius habitus conclusionem elicere potest. At in habitu ex obiecto euidentiam non habente, sed causatam tantũ aliunde, quàm ex notitia obiecti; non est certè necesse, primum eius obiectum, duas illas conditiones habere, imò neutram: perinde siquidem eßet habitui in hoc, ac si eßet de contingentibus, quæ neutro modo habent primum obiectum. Tali ergo habitui non euidenti ex obiecto, primum subiectum datur, cui immediatè insunt illius habitus veritates primæ. Theologia nostra quæ sit. Theologia autem nostra est habitus, ex obiecto euidentiam non habens. Illa quoq. quæ est in nobis de theologicis neceßarijs, non magis, vt in nobis habet euidentiã ex obiecto cognito, quàm illa, quæ est de contingentibus. Theologiæ ergo nostræ pro primo obiecto, datur obiectum, siue primum notum, de quo primæ veritates immediatè cognoscantur. Primum notum. Illud autem primum notum, est ens infinitum: quippe quia iste est perfectißimus conceptus, quem poßumus de illo habere, quod est in se primum subiectum. Quod tamen neutram prædictarum conditionum habet, propterea quòd habitũ nostrum in se virtualiter non continet; nec multò magis, vt nobis notum continet ipsum habitũ. Theologia nostra de neceßariis. Theologia præterea nostra de neceßarijs, est de eisdem, de quibus est theologia in se: ideoq; illi aßignatur subiectum primum, vt veritates scilicet in se cõtineat: quod perinde est, ac primum subiectũ theologiæ in se. Verùm quia illud non est nobis notum; ideò non continet illas, vt nobis notum, & manifestum. Si arguis: ergo nõ est primum obiectum nostri habitus. Respondeo, verum esse non esse primum obiectum dans euidentiam; sed esse subiectum primum continens omnes veritates, natum dare euidentiam, si ipsum fortè cognosceretur. Et hæc dicta sint de theologia neceßariorum. Iam posthac de theologia contingentium, deq; eius subiecto dicamus, de quo quidem paulò antè pauca diximus. Theologia de contingentibus. Dico igitur, nullum subiectum virtualiter continere veritates huiusmodi, nisi neceßarias de ipso: nam quoad contingentes, indifferenter se habet. Verùm respectu contingentium, est aliquis ordo: quia aliqua est prima vera contingens: atq. ideò multarum veritatum contingentium subiectum primum illud dicitur; de quo prædicatum primæ contingentis, quæ est quasi primum principium in ordine contingentium, immediatè dicitur. Vel de quo subiecto plurium primarum contingentium prædicata (si plures fuerint primæ contingentes) immediatè dicuntur. Dicitur autem primum primæ veritatis contingentiũ subiectum, quod visum vt tale, natum est primò videri, cum illo prædicato coniungi. In causa autem est, quia primum notum in contingentibus, non est, nisi per intuitionem extremorum. Primum ergo, quod intuemur, cui inest primum prædica-

DEVS est subiectum theologiæ

tum primæ veritatis contingentis, est primum subiectum veritatum contingentiũ. Itaq; essentia diuina est primum subiectum theologiæ contingentis; & ipsa quoque est subiectum theologiæ necessariorum, tam in se, quàm etiam, vt est in intellectu diuino, atq; beatorum. Totius igitur theologiæ in se, & Dei, & beatorum primum subiectum, est essentia diuina. Et hæc, cuius visio in beatis, est sicut in metaphysica cognitio entis: & ideò beata visio non est cathegorica, sed quasi perfecta incõplexa apprehensio sibi, præcedens naturaliter scientiam chathegoricam. Subiectum verò theologiæ nostræ contingentis videtur idem subiectum primum, quod est theologiæ necessariæ: non quidem vt continens virtualiter habitum, etiamsi intuitiuè videretur; sed vt proximum à nobis cognoscibile ei, cui intuitiuè noto, natum esset prædicatum primæ contingentis euidenter inesse. Dices, verbum Dei, est subiectũ adæquatum theologiæ contingentium, tam illius contingentis in se, quàm vt est in intellectu diuino; articulorum enim omnium nostræ reparationis est primum subiectum. Respondeo, aliquod contingens posse primò dici de Patre, & aliquod de Spiritu sancto, & aliud de Deo trino, vt creare. Erant igitur personæ quasi partes subiecti: sicut etiam aliqua necessaria sunt primò vera de diuersis personis. Sed ad hæc responsum est antea. Patet ergo quæ sit nostra theologia, quodq; primum illius subiectum.

Primum subiectum veritatis contingentis est essentia diuina.

Visio beata.

Subiectum Theologiæ contingentis.

CAP: III.

Argumenta contraria.

Ontra prædicta sic possumus arguere: In qualibet scientia oportet supponere de subiecto quid est, secundùm Philosophum 1. posteriorum. Sed hæc scientia non supponit de Deo quid; dicit enim Damascenus, in Deo quid est, dicere est impossibile: Deus ergo non est subiectum theologiæ. Ad hoc accedit authoritas Boëtij lib: 1. de Trin: formam simplicem subiectum esse non posse asserentis. 1.

Amplius, subiectũ scientiæ habet principia, partes subiectiuas, & proprietates. Sed Deus non habet principium, cùm sit simpliciter primum ens: neq; partes subiectiuas, cùm sit singulare: neq; proprietates, quia proprietas est extra essentiam subiecti. nihil autem est in DEO extra eius essentiam: ergo quod prius. 2.

Item, scientia moralis est de homine secundùm animam, sicut medicinalis secundùm corpus. Ex quo sic arguo: Omnis scientia practica habet pro subiecto illud, cui acquiritur finis eius, & non ipsum finem. Sed homo est illud, cui acquiritur finis theologiæ, & non Deus: ergo homo est subiectum theologiæ. 3.

Præterea, materia non coincidit cum alijs causis, neq; idem numero, neq; specie 2. Phys: Deus autem est finis huius scientiæ, & efficiens: non igitur est materia. Adde, quòd aliud est hîc subiectum: non ergo est istud. 4.

Omnis doctrina, inquit August: lib: 1. cap: 1. de doctrina Christiana, vel est rerum, vel signorum: igitur res, vel signa, sunt subiectum theologiæ. 5.

Item, scriptura habet quatuor sensus, scilicet anagoricum, tropologicum, allegoricum, & literalem. Sed cuilibet sensui correspondet aliquod primum subiectum, sicut alij scientiæ habenti vnum sensum, correspondet illi subiectum secundùm illum sensum: sunt ergo theologiæ quatuor subiecta.

Item, finis scientiæ (& coincidit cum 3. argumento) est per actum suum primum attingere obiectum, in ipsum formam principaliter intentam à scientia inducendo: puta in speculatiua inducere in illud esse cognitum; cognitio enim ibi intenditur: & in practica inducere formam ad quam, siue finem ad quem eius praxis ordinatur. Finis autem hic intentus est bonitas moralis, quæ quidem non in DEO, sed in homine est inducenda: igitur, homo est primum obiectum theologiæ. 6.

De᷒ ẽ sub-ieƈtũ theologiæ.

plius, primum subiectum, omnia quæ determinantur in illa scientia, sub se vniuersaliter continet. sed Deus non continet sub se vniuersaliter, quæ in theologia determinantur; sed magis ens diuinum, quod videtur esse commune ad omnia, de quibus agitur in theologia: igitur, ens diuinum est subiectum theologiæ. Sanè, sicut se habet potentia ad obiectum; sic scientia ad subiectum. sed communiter potentijs assignatur pro obiecto adæquato, commune ad omnia per eas cognoscibilia: sic visui, coloratum, intellectui verò ens assignatur: Theologiæ ergo conuenit ens diuinum, non autem Deus, vel aliquod virtualiter, omnes veritates eius continens. Ad hoc accedit, quòd scientia præsupponat suum subiectum, & non demonstret (teste cõmentatore 5. Phys:) sed in theologia probatur Deum esse: ergo &c. Item, sicut se habet subiectum ad subiectum; ita scientia ad scientiam proportionabiliter. sed ens est subiectum methaphysicæ, authore Auicenna primo methaph: cap: 3. & Arist: 4. meta: in principio. Quare, si Deus esset subiectum theologiæ; metaphysicæ vtiq. theologia subalternaretur, sicut Deus continetur sub ente. sed hoc est falsum: alioqui methaphysica theologiæ antecelleret. Deniq., subiectum est primò notum in scientia. sed Deus non est primò notus, quippe qui ex effectibus tantùm cognoscitur: Deus ergo non est primum subiectum theologiæ. Ad hæc, & his similia, sic respondeo: & ad primum quidem dico: quòd etsi de Deo non possimus scire quid sit; vtimur tamen eius effectu, in hac doctrina, naturæ, aut gratiæ diffinitionis loco ad ea, quæ de Deo in hac doctrina considerantur: sicut & in aliquibus scientijs Physicis demonstratur aliquid de causa per effectum, accipiendo effectum loco diffinitionis causæ. Ad Boëtij authoritatem dico, formam simpliciter simplicem, cuiusmodi est Deus, non esse subiectum respectiuum, quod ab alio perfici possit, ad quod sit in potentia; tunc enim alteri posset misceri, & cum altero componi, & non esset simpliciter simplex. sed esse subiectum, circa quod, vel de quo, potest aliqua esse scientia, id enim nihil noui in Deo accidisse denotat; sed stat cum omnimoda illius simplicitate. Ad 2. Quamùis Deus non habeat principia essendi; sunt tamen aliqua principia demonstrandi, proprietates scilicet eius de ipso. Tres præterea personæ sunt quasi partes subiectiuæ, in quibus tamen diuina essentia non numeratur: hoc enim est imperfectionis in creaturis, quòd connumeretur in suis suppositis. Deniq. attributa diuina sunt quasi passiones, siue proprietates. Vnde licet proprietas sit extra essentiam subiecti, id est, extra quidditatem; non est tamen extra essentiam subiecti, tanquam aliquid essentialiter ab eo distinctum. Ad 3. Negatur similitudó: homo enim in se virtualiter continet veritates scientiæ medicinalis secundùm corpus, & moralis secundùm animam; corpus enim humanum naturalis sanitatis rationem in se virtualiter continet. Ex eo profectò est talis sanitas, quia corpus est taliter complexionatum. Anima verò, naturalis felicitatis rationem virtualiter continet. vnde primo eth: ex animæ ratione, felicitatis humanæ ostendit rationem. Nõ sic autem includit homo rationem finis supernaturalis: quia scilicet finis supernaturalis, vel eius obiectum non includitur in ratione hominis: idcirco nõ potest esse huius scientiæ primum subiectum. Ad confir: verum est de fine amato amore concupiscentiæ; finis enim amatus amore amicitiæ, est ipsum primum subiectum, etiam in scientia medicinali, & in scientia morali, habetq; rationem finis vltimi. Quam ob causam etiam in scientia simpliciter prima, subiectum primum, est finis simpliciter vltimus, ipse Deus scilicet. Ad 4. Illud intelligi debet de materia ex qua, quòd ipsa non coincidat cum efficiente: non autem de materia in qua, vel circa quam. Vel melius dicito: subiectum scientiæ secundùm veritatẽ, ad materialis causæ genus nõ pertinere; sed efficientis: Dicitur nihilominùs materia scientiæ subiectum, per quandã ad factionem similitudinem, vbi simul concurrunt; & ratio obiecti circa quod, & rati

Margin notes: 7. 8. 9. Soluuntur argumenta. 1. Boëtius. 2. 3. Finis amatus amore amicitiæ est subiectum. 4.

Devs est subiectum theologię

ratio materiæ susceptiuæ; quia actio est actus transiens extra: non sic autẽ de actu proprio scientiæ. dicitur tamẽ transire, propterea, quòd nõ in se terminetur, sed ad aliud, circa quod versatur: tametsi nõ in illo recipiatur, sed maneat in sciẽte. Ob hanc igitur proprietatẽ materiæ scilicet circa quod, subiectũ materia appellatur respectu sciẽtiæ, & eius actus. Nam & artifex circa aliquod operatur, & in eodẽ recipitur eius factio. Itaq;, in sciẽtia ratione primi subiectũ materia appellatur, nõ ratione secũdi; quia nimirũ actus scientis nõ transit. Ad confirmat: Dico, illa authoritate huius scientiæ in communi materiam exprimi; non autem subiectum primum formale esse res, & signa. Ad 5. licet quicunq. sensus in vna parte scripturæ non sit literalis; in alia tamen parte est literalis: quare etsi aliqua pars scripturæ diuersos sensus habere videatur; tota nihilominùs habet sensus illos, pro sensu literali. Ad 6. prima propositio est falsa, cùm nihil aliud sit finis scientiæ, quàm illius obiectũ per proprium actũ attingere. Non ergo inducit per suum actum aliquam formam in obiectum: propterea quòd scientia non sit aliqua qualitas factiua. Ad 7. primum subiectum non continet vniuersa sub se vniuersalitate prædicationis; sed continentiæ potius, & virtualiter: & hoc sufficit. Ad 8. Negatur similitudo, non enim obiectum mensurat potentiam, ipsamq; virtualiter continet, sicut subiectum scientiam. Obiectum igitur comparatur ad potentiam, vt motiuum ad mobile. Modò autem planum est, eiusdem mobilis plura motiua esse posse: & quodlibet non per rationem propriam ordinatam: ideoq; potentiæ sic affectæ pro proprio seu adæquato obiecto, non hoc vel illud, sed commune aßignatur obiectum. Eiusdem autem mensurabilis, & causati non sunt plures causæ, & mensuræ in eodem genere non ordinatæ, & totales; ideoq; oportet obiectum scientiæ sit bonum quasi mensurans ipsum, & continens virtualiter: non enim est maior vnitas in mensurato, & causato, quàm in mensura, & causa. Non ergo necesse est, obiectum primum potentiæ vnius per se esse ad aliud commune, sicut subiectum scientiæ; licet sit simile vtrobiq. inter potentiam, & hoc obiectum, & scientiam, & subiectum, quoâd terminationem actus: quia vterq; terminat actum vtriusq;. Dicis, in scientiis communiter aßignari obiecta communia. Dico, quòd potentia sit maior ambitus quàm scientia: propterea non opus esse totam vnitatem in obiecto esse potentiæ, sicut in scientiæ. Ad confirmat: dico vno modo scientiam probare suum subiectum. Ad 9. Ad subalternationem scientiæ, non sufficit subiectum alternatæ contineri sub subiecto alternantis; sed necesse adhuc illi est, vt sua principia ab alia recipiat: sicut perspectiua à Geometria: quod certè deficit in theologia, quæ ex propriis procedit principiis: non ergo subalternatur metaphysicæ. Ad confirmationem, verum est, Deum non esse subiectum primum alicuius scientiæ naturaliter, quæ posset haberi ex puris naturalibus; sed benè scientiæ reuelatæ, vel dependentis ex reuelatis, cuiusmodi est theologia superior, quæ non potest haberi lumine naturæ. vel potest dici, non esse necesse, subiectum esse primò notum simpliciter; sed quatenus est subiectum in tali scientia: ita vt eius notitia, ex alio subiecto cognito accipi posset: sicut etiam videmus, substantiam præsupponere cognitionem accidentis. Quomodo ergo Deus sit subiectum in theologia, ex dictis, satis patere arbitror.

Materia subiectum. — 5. — 6. — 7. — 8. — Obiectum scientiæ. — Potentia latior quàm scientia. — 9. — Subiectum primò notũ.

CAP: IIII.

Primi subiecti conditiones.

Voniam multa dicta sunt de subiecto, & obiecto, potentia & scientia: quæ absq. lucidiori illarum rerum declaratione intelligi nequeunt; hac de causa nonnullas subiecti primi, atque obiecti conditiones inserui; vt di-

Conditiones primi subiecti

DEVS est subiectum theologiæ

cta atque dicenda, non tanta cum caligine lector percipere queat. Primi itaque subiecti in scientia, hæc est ratio, quòd scilicet sit primò notum in scientia ante omnia alia, idq; duplici præcognitione, siue notitia: si est scilicet, & quid est per propriam eius rationem formalem, & actualem.

Subiectum esse primò notum.

Reuera, in essentialiter ordinatis necesse est omnia reducere ad vnum principium, in quo est status 2. met: saltem probabiliter loquendo. sed omnia quæ sunt in scientia per se vna, sunt ad inuicem essentialiter ordinata, in modo quo cognoscuntur: igitur ad vnum primum notum reducuntur: quod profectò aliud esse non videtur, nisi subiectum.

Secunda conditio.

Secunda subiecti conditio, vt duplici notitia præcognoscatur, scilicet quid, quod per nomen dicitur, etsi sit quidditatiuum non in re, & in effectu; sed an sit quidditas, vel essentia, cui non repugnet esse, fore, vel fuisse: ita vt non habeatur in numero impossibilium, veluti sunt figmenta; quandoquidem de non ente non habeatur scientia primo posteriorum.

Tertia conditio.

Tertia conditio, quòd sit per se notum: nam si alterius ratione esset notum; profectò non esset
4. per se primò notum, sed illud magis, cuius ratione esset notum. Quarta conditio, quòd
sit notum per rationem formalem, non autem materialem; siquidem per rationem
5. materialem nihil est primò notum. Quinta conditio, quòd per propriam rationem
formalem, actualem quidem, non autem potentialē: nam potentiale secundùm quod huiusmodi, non potest esse primò notum; actus enim est prior potentia, & ens in potentia non cognoscitur, nisi per ens in actu 9. met:

Subiectum virtualiter continet omnia.

Ex quibus potest esse perspicuum, subiectum notum continere aliquo modo virtualiter, & effectiuè, vel saltem obiectiuè omnium aliorum notitiam, quæ cognoscuntur sicut principium in essentialiter ordinatis: Ad cuius notitiam omnes aliæ resoluuntur, ipsamq; originaliter, & radicaliter præsupponunt, quatenus in scientia, eius consideratio habetur: primò ergo continet: quia ipsum in continendo, vel esse cognito, ab aliis non dependet, sed alia ab ipso. Quicquid ergo est primò notum duplici notitia prædicta, potest esse subiectum in aliqua scientia.

Conditiones subiecti, respectu scientiæ.

Post hæc, considerare oportet conditiones subiecti, quas habet ad scientiam: ex quibus prima est, quòd specificet scientiam, sicut causa prima continens scientiam, vel habitum atq. mensurans: non autem specificat eam intrinsecè, si-
1. cut differentia, vel forma intrinseca eius; sed sicut causa extrinseca æquiuoca, quocunq. modo intelligatur illa causalitas. Secunda conditio, dat scientiæ vnitatem: Est
2. autem scientia vna propter vnitatem subiecti primo poster. Tertia, dat scientiæ nobi
litatem, atq. dignitatem; hoc enim spectat ad naturam bonorū honorabilium; melius
3. enim parum scire de substantiis separatis, & nobilibus, quàm multùm demonstratiuè
4. de aliis minùs nobilibus. Subiectū ergo dat scientiæ nobilitatem dignitatemq;. Quarta conditio, quòd ipsum subiectum scientiæ est immediatum; mediata enim reducuntur ad immediata: immediata verò ad terminos, quorum primus est ipsum subiectū.

Couuenientia inter obiectū scientiæ, & obiectum potentiæ.

Ex his quoq. elici possunt nonnullæ conuenientiæ, seu cognationes, quæ habentur inter primum obiectum habitus, siue scientiæ: & inter primum obiectum potentiæ:
1. quarum Prima est, primum scilicet vtriusq. obiectum, actum eius terminare. Secun-
2. da, vtriusq; obiectum vtriq; adæquatum esse: in nihil enim tendit potentia, vel habi-
tus per suum actum, nisi in primum obiectum, vel per primi obiecti rationem. Ter-
3. tia, quando aliqua potentia, vel scientia, plura aliqua respicit obiecta, quorum quodlibet propriā potestatem habet, aliquem eius actum terminandi: sicut quilibet color actum videndi. quodlibet tale obiectum primæ potest esse obiectum potentiæ, siue scientiæ: & id quidem immediationis, non autem adæquationis primitate. Verùm aliquod commune per prædicationem dicitur obiectum primum adæquatum potentiæ, siue scientiæ; sed tunc scientia dicitur vna, non quidem essentialiter, sed genere, vel ordine quodam. siquidem in qualibet scientia, quæ est vna essentialiter, est vnum subiectum primum, vtraque scilicet primitate, & adæquationis, & immediationis.

Quarta,

 Devs est subiectum theologię

Quarta, quando alicui potentiæ, vel habitui aliquod adæquatum commune per prædicationem assignatur obiectum; necesse est, ipsum adæquari in mouendo potentiam ad actum, vel habitum; non autem in actu mensurando, sed in terminando. Quare licet quodlibet contentum sub ipso, virtutem habeat actus terminandi; non tamen mouendi, siue mensurandi. Sed alibi de his latiùs. 4.

CAP: V.

Argumenta, quibus probatur Deum non esse subiectum theologiæ, sub ratione deitatis.

Eum non esse subiectum theologiæ sub ratione deitatis, sic quidam conati sunt astruere: Deitas, inquiunt, non est diffinibilis, cùm sit simpliciter simplex; dicere enim Deum, quid sit, impossibile est, teste Damasceno sed non fit demonstratio propter quid, nisi per medium diffinitiuum: igitur Deus non est subiectum theologiæ sub ratione deitatis. Adde, quòd Hugo de sacramentis in principio, vult opera restaurationis esse hîc subiectum: erit ergo subiectum in quantum restaurator. Et Cassiodorus, Christum caput Ecclesiæ, subiectum theologiæ esse affirmat: ergo quod prius. Amplius, Deus absolutè est subiectum met: Honorabilissima, inquit philosophus 6. met: scientia circa nobilissimum genus versatur: proinde ab eodem metaphysica, theologia appellatur. Quam ob causam Commentator prim: phys: com: vlt: Auicennam multùm errâsse asserit, qui posuit metaphysicam probare primam causam esse; cùm genus substantiarũ separatarum sit ibi subiectum, & nulla scientia probet suum subiectum esse. Ratio autem Commentatoris non haberet aliquid virium, nisi substantia prima inibi esset subiectum. Si est ergo subiectum theologiæ; hoc profectò erit sub aliqua ratione speciali. Consequentia patet, non enim sub eadem ratione omninò hîc, & ibi subiectũ esse potest. Item, ista scientia est honorabilissima, vt iam dictum est: est ergo de honorabilissimo subiecto, sub ratione honorabilissima: huiusmodi autem est ratio finis, & boni. Si scientia, inquit Auicenna 6. met: esset de omnibus causis, illa, quæ esset de fine, nobilissima reputaretur. Et ex hoc concluditur de bono: qui enim ponit infinitatem in finibus, ait philosophus 2. met: destruit naturam boni, quia destruit naturã finis: Ratio ergo boni est ratio finis: ergo quod prius. Ad hæc accedit, quòd cognitio contracta præsupponat cognitionem absolutam: absoluta autem est certior ex primo met: si ergo ista est de Deo sub aliqua ratione speciali; alia erit prior, & certior de Deo. Non ergo Deus sub ratione deitatis est subiectum theologiæ. Item, scientiæ specialis subiectum debet esse sub ratione speciali, & contracta: sicut scientiæ communis subiectũ sit, necesse est, sub ratione generali, & absoluta. sed ratio diuinitatis non est ratio contracta, sed potiùs absoluta: igitur non potest esse ratio subiecti. Sanè, illa ratio, quæ ex se formaliter, & intrinsecè est infinita, non est ratio obiectiua scientiæ finitæ. Tenet consequentia: obiectorum namq. perfectiones denominant scientias: & scientiæ denominantur ab obiectis: scientia ergo finita esset infinita: quod est contradictio. sed ratio diuinitatis est huiusmodi: ergo &c. Insuper, sub eadem ratione non videtur esse obiectum scientiæ increatæ, & huius scientiæ creatæ: alioqui non esset proportio inter scientias, & obiecta. sed Deus sub ratione diuinitatis, est obiectum suæ scientiæ: ergo &c. patet hoc, vt dixi, per Hugonem, qui dixit opera restaurationis esse subiectum theologiæ: Et Cassiod: Christum caput Ecclesiæ. Dico ad primum, in nulla scientia, quæ habet subiectum simpliciter simplex, fieri demonstrationem

Marginalia: 1. — Hugo. 2. — Cõmentator. — 3. — 4. — Soluuntur argumenta. — Hugo. 5.

Deus est subiectũ theologię

tionem propter quid; sed ex priori paßione, quæ est per se nota de subiecto posteriorem demonstrari; vt in metaphysica rationem boni per rationem veri. Quam ob causam in metaphysica, & theologia fiunt demonstrationes quia; nempè à priori paßione ad posteriorem, & ab effectu ad causam. Ad confirmat: Hugo. Casiod. *Hugo & Caßiodorus nõ sunt locuti de formali subiecto, sed de materia proxima, de qua copiosè loquuntur diuinæ scripturæ.*
2. *Ad 2. Metaphysica non est de Deo, tanquam de primo subiecto: præter enim scientias speculatiuas, oportet esse aliquam communem, in qua in communi omnia probentur, quæ sunt illis specialibus communia. Præter ergo istas speciales scientias, necesse est, aliquam esse communem de ente, quæ in specialibus supponitur scientiis.* Deus non est subiectum metaphysicæ. *Si igitur aliqua præter istam, est naturaliter de deo: est ergo alia de ente, in quantum ens. Cùm verò probatur per philosophi authoritatem 6. met: Dico* Philosophus. *sensum illius rationis talem esse: Nobilißima scientia est circa nobilißimum genus, vel vt primum obiectum, vel vt consideratum in illa scientia, perfectißimo modo, quo potuit considerari, in aliqua scientia naturaliter acquisita: Deus verò, etsi non sit subiectum primum metaph: perfectißimo nihilominùs modo in illa scientia consideratur; quo potest considerari in aliqua scientia naturaliter acquisita.* Cõmentator. *Ad comēt:* Auicenna. *fauent quidam Auicennæ opinioni, & Commentatoris sententiam non recipiunt: sicq; statuere conati sunt: Subiectum non probari in aliqua scientia: in causa est primitas subiecti in scientia, quia ante omnia præsupponitur.* Physica non probat subiectum methaphysicæ. *At maiorem aliquid habet primitatem ad scientiam posteriorem, quàm ad priorem, vel saltem non minorem. Cùm ergo Deus habeat per metaphysicam, quæ est simpliciter prior, primitatem indemonstrabilem;*
1. *multò fortiùs talem primitatem habebit ad physicam, quòd per ipsam nõ*
2. *poterit demonstrari. Amplius, si physica demonstrat subiectum metaphysicæ; proculdubio primum metaphysicæ principium ex illo subiecto confectum, consequenter demonstrabit: atq. ita esset simpliciter prior metaphysica, quod est falsum.*
3. *Item, ex qualibet proprietate in effectu æqualiter à causa dependente, poßumus concludere causam esse. sed sunt multæ aliæ, cuiusmodi habentur proprietates metaphysicæ, quantùm ad aliquas sui partes distinctæ, quæ sonant imperfectionem in necessariò dependentibus à summo perfecto: metaphysicus ergo multò meliùs demonstrat Deum, quàm physicus. Deus ergo non est subiectum in metaph: nec in aliqua scientia naturaliter acquisita: quandoquidem in qualibet tali neceße sit subiectum notũ eße per viam sensus. Deus autem non est statim notus ex sensibus, quoàd illud quod primum, & proprium de deo nobis occurrit: nempè quòd sit summum, & maximum entium. Quod si hoc cognoscitur ex comparatione ad alia entia; ex quodam*
3. *discursu habetur. Ad 3. respectus finis non est ratio nobilißima cognitionis; sed id, quod est finis, siue ratio fundamentalis illius respectus. Deitas autem est ratio fundamentalis ipsius respectus finis. vnde licet secundùm aliquam appropiationem, bonum dicatur fundamentum finis; deitas tamen est primum, & radicale fundamen-*
4. *tum ipsius. Ad 4. Deitas est ratio specialißima, & contractißima; quatenus contractum opponitur vniuersali, & absoluto secundùm prædicationem, & hoc sufficit, non autem est contracta ad notitiam. Ad confirmat: quamuis scientia, quoàd suum positiuum sit infinita; quia nimirum est de ente infinito; non est tamen infinita formaliter: id enim sibi aliunde repugnat, tum ex seipsa, tum ex subiecto.* Deus est subiectum scientiæ suæ & nostrę. *Ad aliam confir: Deus est subiectum scientiæ suæ, & nostræ sub eadem ratione infinita intrinsecè, quæ est ratio diuinitatis, non obstante proportione, & correspondentia obiecti ad scientiam, vel notitiam, quæ non est semper secundùm æqualitatem perfectionis, & gradus in natura: sed est talis proportio, qualis sufficere poßit. Ad illud de Hugone, & Caßiodoro dictum est, theologiam de his non eße, tanquam de obiecto formali, & primo; sed tanquam de materia considerata in scientia per attributionem ad*

formale

Deus subiectũ theologiæ.

formale obiectum. & hæc quidem dicta sint de subiecto theologiæ, & de ratione eius formali. Sed dices: si Deus sub ratione deitatis esset subiectum theologiæ tàm beatorum quàm nostræ; omnia cognoscibilia de Deo ratione deitatis caderent sub theologia: quod profectò fieri non potest: tum quia simpliciter omnia caderent sub theologia, tum etiam quia infinitæ veritates sub eadem caderent; per eam enim omnia cognoscibilia sunt, & infinita &c. Patet in scientia, quam Deus habet de seipso per suam essentiam. Dico, in antecedente illius conditionalis non fuisse factam mentionem de ratione formali sub qua; cùm tamen ex illa pendeat adæquatio, seu limitatio cognoscibilium de subiecto formali, per rationem illius formalem, vt res est: Deus enim etsi ex ratione deitatis sit infinitè cognoscibilis; vt tamen Deus est sub participato gloriæ lumine, infra certum cognitionis limitem perstat: similiter & sub participatione luminis gratiæ. Vt ergo illa conditionalis vera dici posset; hæc sibi essent addenda, videlicet: si Deus in quantum Deus sub lumine sibi adæquato, esset alicuius scientiæ subiectum; illa profectò nòsset omnia. sed nunc patet subsumendæ propositionis falsitas: quia sola lux diuina in seipsa est tale lumen: nostræ verò, & beatæ theologiæ, deus sub lumine diminuto est subiectum. Deinceps videndum est, quomodo theologia sit de omnibus per attributionem ad suum subiectum primum: Eadem, inquit philosophus 4. met: est scientia de aliquo subiecto, & de attributis ad ipsum. sed omnia entia attribuuntur ad primum subiectum theologiæ: igitur &c. Reuera, creatarum rerum quidditates non eodem modo se habent ad intellectum diuinum & intellectum creatum; in intellectu siquidem diuino non habent virtutem immutandi, sicut in intellectu creato: finitæ namq; cùm sint, intellectum infinitum immutare, aut perficere nequeunt. Quamobrem diuinæ essentiæ virtute omnia à diuino intellectu cognoscuntur. Itaq; theologia Dei est de omnibus, & omnis cognitio est sibi possibilis; subiectum enim theologicum omnia nota facit intellectui diuino: nullam præterea cognitionem potest habere, nisi theologici subiecti virtute. Porrò, theologia beatorum, non est actu, sed potentia de omnibus: non est tamen omnis cognitio eis possibilis; habet enim terminum præfixum à voluntate Dei ostendentis. Etenim ad instar speculi voluntarij diuina essentia se habet ad mentes beatorum. Scibilia præterea non sunt infinita, omniaq; sunt nata sciri theologici subiecti virtute. Deniq. præter notitiam, quam habent de quidditatibus creatis, obiecti virtute theologici, possunt & aliam ex propria talium motione quidditatum, naturalem habere. Cæterùm, theologia nostra neq. actu, neq. potentia est de omnibus: in sacra namq. scriptura, ex voluntate Dei reuelantis, præfixum habet terminum: deinde propter nostri defectum intellectus, multas quidditates in speciali distinctè concipere nequit. De lege autem communi, illorum fit nobis reuelatio, quorum termini à nobis naturaliter concipi possunt. Itaq; omnis theologia, quoàd aliquos respectus creaturarum ad diuinam essentiam, est de omnibus quæ de entibus sciri possunt: Theologia verò in se est de omnibus, & omnis cognitio possibilis, non includens imperfectionem; vniuersaliter enim omnia nata sunt sciri virtute obiecti theologici: quippe cùm nihil perfectè, nisi illius virtute cognosci posit. Sed arguet aliquis: Huic scientiæ, authore Augustino 14. de ciuit: cap: 1. non est vtiq. tribuendum quicquid ab homine sciri potest in rebus humanis, vbi plurimùm vanitatis, & curiositatis est; sed id tantummodò, quo fides saluberrima, quæ ad veram beatitudinem gignitur, nutritur, defenditur, & roboratur. Dico, Augustinum locutum fuisse de theologia, quæ traditur in diuinis scripturis; nõ autem de theologia in se. Quomodo ergo theologia sit de omnibus per attributionem ad primum subiectum: dixi.

Obiectio.

Solutio.

Theologia est de omnibus per attributionem ad suum subiectum.

Theologia Dei.

Theologia beatorum.

Theologia nostra.

Obiectio.

Solutio.

QVAESTIONIS SECVNDAE. CAP. I.

Theologia an sit scientia.

Scientiæ quatuor necessaria.

Operæpretium erit scire, an Theologia sit scientia, propter multas, quæ in hoc negotio videntur esse controuersias: denique quia si subiectum theologiæ explorauimus; par est, vt vtrũ scientiæ nomen, illi tribuendũ sit, non ignoremus. Inprimis autem sciendum nobis est, scientiam stricte sumptam, quatuor in se complecti: quorum primum est, vt sit certa cognitio, hoc est, absq. deceptione & dubitatione: secundum verò, vt sit de cognito necessario causata à causa intellectu nota, atque euidente: tertium quòd sit: quartum vt per discursum syllogisticum causa applicetur ad cognitum. Hæc autem ex diffinitione scire, siue scientiæ primo posteriorum facilè haberi possunt. Scientia ergo propriè, ac formaliter accepta, est cognitio intellectualis certa, & euidens alicuius veri, necessarij, complexi, euidenter deducti, ex aliquibus necessariis priùs notis euidenter, tum mediatè, tum etiam immediatè. Ex hoc autem, quòd cognitio nominatur, ab omni prorsus habitu, actuque voluntatis, aut potentiæ, quæ non est cognitiua, distinguitur: & ex eo quòd est intellectualis à potentiis sensitiuis separatur: in quibus propriè scientia esse non potest. Euidens, proprio testimonio, à fide & credulitate separatur, quippè quæ alterius testimonio innituntur: veri, ab actu erroris, vel habitu secernitur, qui planè est falsus: scientiæ verò non potest subesse falsum; quandoquidem suo semper conformetur obiecto: necessarij, à suspitione & opinione differre ostendit, quæ possunt esse de contingentibus: propterea dictum est à philosopho, de singularibus corruptibilibus non haberi scientiam: alioqui fieri posset, vt scientia non esset scientia; obiecti enim mutatione contingentis, falsitatis conditionem acciperet: sicque à suæ nobilitatis sede excideret. Per illam clausulam, Complexi, discrimen ostendit habere à simplici terminorum intelligentia, quæ non nisi virtualiter dicitur scientia: euidenter deducti, distinguit ab ignorantia dispositionis, cuius deductio non est vera, sed secundùm aliquam fallaciam peccat: priùs notis euidenter, seiungit ab intellectu, qui immediatorum est principiorum, quæ sunt primò nota in genere complexorum, quæ dicuntur intellectus 1. poster: quia principiorum est intellectus, scientia verò conclusionum. Intellectus siquidem est habentium euidentiam ex terminis simplicibus; non autem ex veris prioribus: nam circa simplices terminos, seu simplicem illorum intelligentiam, vt dicitur 3. de anima, & 6. met: veritas & falsitas esse non possunt. Non est autem necesse, vt ista sint priùs nota tempore, sed natura tantùm 5. met: principia, vel maior, & minor sunt priores natura, non autem tempore ipsa conclusione: mediatè, vel immediatè, hoc est, non solùm conclusionis notitia, ex immediatis principiis genita, est scientia; verùmetiam illa, quæ ex principiis mediatis habetur, cuiusmodi est scientia subalterna, quæ ex principiis mediatis proficiscitur. Et hæc quidem competunt scientiæ propriè dictæ. Sunt autem & aliquæ conditiones, quæ scientiæ attribuuntur, non quidem per se, & absolutè; sed quatenus spectant ad obiecta creata: quarum prima est ex parte obiecti: nimirum scientiam aliquam esse de vniuersali: si id enim scientiæ competeret ex se; nunquam de aliquo singulari posset esse scientia, & sic nec de Deo, quod est falsum. Dico igitur, omnem scientiam de creatura, tanquam de obiecto primario, vniuersalem, siue de vniuersali esse: omnis enim scientia est alicuius passionis propriæ de subiecto: de subiecto proprio, & sibi adæquato, quæ demonstratione de illo subiecto concluditur. sed nullum singulare creatum propriam sibi passionem determinare potest; Mercurius enim non sibi absolutè determinat, & occupat risibilitatem: alioqui Plato risibilis non esset. De singulari ergo non est scientia, sed de vniuersali, nempe de specie, seu natura specifica: quæ ex suis principiis primò, atq. adæquatè sibi passionem

Scientia quid sit.

Cognitio. Intellectualis. Euidens. Veri. Necessarii.

Complexi.

Euidenter deducti. Prius notis.

Mediatè, immediatè.

Conditiones scientiæ.

1.

De singulari non est scientia.

Theo: est scientia.

sionem determinat; ita vt primò sibi insit, & aliis per ipsam, sicut primo posteriorum ex vniuersalis descriptione colligi potest. Secunda conditio. Per medium demonstrationis, quod est diffinitio propriè sumpta, scientia est acquirenda, & id quidem ex parte accidit obiecti creati, quæ est species: siue subiectum siue passio extiterit: cuius diffinitio pro medio accipitur. Etenim species certis est conclusa limitibus, ad certum genus determinatamq; differentiam, sicut ad principia intrinseca: ex quibus demonstratio propter quid, in rebus creatis proficiscitur. In singulari autem illimitato, cuiusmodi est Deus, hæc quidem necessaria non sunt; non enim habet principia propriè intrinseca: nec est species, aut aliquod vniuersale. Tertia conditio: Nulla scientia, seu demonstratio aliquam concludit passionem à subiecto essentialiter distinctam, eamq; actualiter inesse subiecto; conclusio enim demonstrationis falsa esse non potest: quod profectò accideret, si talis passio, quam demonstrat, posset non inesse. Etenim, omne prius essentialiter distinctum potest Deus facere sine posteriori: cuiusmodi est talis passio respectu subiecti. Quarta conditio, scientia procedit ex causis subiecti, vel passionis inesse: quod quidem ex obiecto creato competit, siue accidit scientiæ: quandoquidem omne creatum necessariò est creatum, nihilq; per se habeat rationem essentialiter distincti respectu alicuius, propterea quòd sit eius causa: ideoq; necesse est huiusmodi scientiam ex causis procedere. In Deum autem ista non cadunt, quia non est aliquod ens creatum. Quinta conditio, inuenitur in scientia ob subiecti imperfectionem, quòd scilicet procedat secundùm cursum syllogisticum: in quo priùs natura principia cognoscuntur quàm conclusiones, ex potentialitate, atq. imperfectione intellectus. Itaq; theologia quoàd illas tres conditiones primò positas, nempè, quòd sit certa cognitio, & de cognito necessario, & quòd sit, est scientia in se in intellectu diuino. Vtrum autem scientia sit in intellectu beatorum, quoàd quartam conditionem, dubium quodammodo esse videtur propter Augustini sententiam 15. de trin: Fortasse, inquit, non erunt ibi volubiles cogitationes nostræ, ab aliis in alia euntes, atque redeuntes; sed scientiam nostram vnico intuitu videbimus. Si ergo intellectus beatorũ non discurrit: caret ergo scientia, quantùm ad hanc quartam scientiæ conditionem. Sed oppositum aliqui tenendum putant: Quidditas namq; subiecti quocunq. in lumine cernitur, veritates, quas à tali subiecto notas reddere potest intellectui passiuo, virtualiter continet. Quare, si quidditas lineæ visa in lumine naturali, intellectui nostro notas potest facere veritates inclusas; pari quoq. ratione & visa in essentia diuina. sed omnis veritas causata in intellectu nostro per aliquod prius naturaliter notum, per discursum causatur: quippe qui non temporis ordine indiget, sed naturæ, id est, quòd principium sit naturaliter priùs notum, atq. ita sit alterius extremi discursus causatiuum: potest ergo dici, beatos habere scientiam theologicam quoàd omnes scientiæ conditiones. Augustini verò authoritatem non cogere, tum quia dubitatiuè loqui videtur, tum quia fortassis, non illud asserere intendit; sed potiùs verbum nostrum, quantalibet perfectione polleat, Dei verbo æquale nequaquam esse. Vel quòd locutus sit de visione beata, quæ essentialia tantùm in Deo intuetur. Ex his quæ dicta sunt, restat aliud dubium soluendũ: Etenim quemadmodum necessaria ad theologiam spectant; ita etiam & contingentia: quod quidem perspicuum esse potest ex nostra theologia; omnes siquidem de incarnatione articuli, in numero habentur contingentium. In theologia quoq. beatorum simile quiddam cernitur propter ea, quæ cognoscunt de Deo ad creaturas: quæ omnia sunt contingentia; quia sunt ad extra. Non ergo videtur theologia hoc modo dicta, quòd rationem possit subire scientiæ, propter ea, quæ de scientia iam proximè dicta sunt. Dico, quòd si aliqua fuerit cognitio certa, & euidens, & quantùm est de se perpetua; ipsam in se perfectiorem esse ea scientia, quæ necessitatem requirit obiecti. Verùm

2. Conditio.
3. Conditio.
4. Conditio.
5. Conditio.
Quomodo sit scientia.
Augustinus.
Intellectus beatorum an discurrit.
Beati habent scientiam.
Aliud dubiũ.
Theologia de contingentibus vtrum sit scientia.

scientia.

contingentia, quatenus ad theologiam spectant, nata sunt habere cognitionem certam, atq. euidentem: & quantùm est ex parte sui, euidentiam perpetuam. siquidem omnia contingentia theologica, nata sunt videri in primo obiecto thologico: & in eodem veritatum contingentium coniunctio. Visio autem extremorum veritatis contingentis, & eorum vnionis, de tali veritate euidente, certitudinem vtiq. causat euidentem, & quidem necessariò. Sanè, quantùm spectat ad munus obiecti theologici talia ostendentis vera, nata sunt videri in tali obiecto perpetuò. Contingentia igitur, quatenus pertinent ad theologiam, perfectiorem habent cognitionem, quàm scientia de necessariis acquisita. Sed nunquid eorum cognitio est scientia? Dico, secundùm conditiones positas, quæ requirunt necessitatem obiecti, de eis scientiam non posse haberi: cognoscere enim contingens, vt necessarium, non est cognoscere contingens. Verùmtamen secundùm modum, quo vsus est philosophus 6. eth: vbi diuisit scientiam contra suspitionem, & opinionem, bene de eis potest esse scientia: propterea quòd est habitus, quo determinatè verum dicimus. Propriissimè autem theologia, sapientia appellatur, ob necessitatem, certitudinem & obiectum altissimum, perfectissimum, nobilissimumq́. vnde August: 12. de trin: Ad sapientiam, inquit, pertinet rerum æternarum cognitio, ad scientiam verò humanarum. Quantum autem ad contingentia, habet euidentiam perspicuam satis de visis in se contingentibus, vel in obiecto theologico, vt in se visis, non quidem ab aliis prioribus mendicatam. Itaq́, notitia contingentium hoc modo, maiorem habet cum intellectu principiorum, quàm cum conclusionum scientia cognationem. Adde, duplex esse scientiarum genus: quædam enim ex principiis notis lumine naturali intellectus procedunt: sicut Arithmetica, Geometria, & huiusmodi: quædam verò ex principiis notis lumine superioris scientiæ; sicut prospectiua procedit ex principiis per Geometriam ostensis: & Musica ex principiis per Arihmeticam notis. Hoc autem modo sacra doctrina potest scientia appellari: procedit enim ex principiis notis lumine superioris scientiæ, Dei scilicet, & beatorum. vnde sicut Musica credit principia sibi ab Arithmetico tradita; ita sacra doctrina principia reuelata. Sed tunc dubium oritur, an Theologia sit scientia subalternata, quemadmodum & illæ, quarum exempla posita sunt. atqui scientia non potest esse, nisi vna formaliter; deitas enim non est nisi vna ratio formalis: igitur nulla est subalternata. Item, de eisdem veritatibus primò impossibile est esse subalternantem, & subalternatam; quia vbi illa desinit, hæc incipit: istæ sunt de eisdem: ergo quod prius. Alio modo sic: subiectum subalternatæ addit ad subiectum subalternantis. sed subiectum theologiæ nostræ non addit: ergo &c. Item, scientia subalternata dependet à subalternante, vt à causa: ista non sic dependet à scientia beatorum: ergo. Minor patet: causa enim scientiæ est obiectum, potentia, subiectum, vel lumen: quorum nullum est scientia illorum. Item, subalternata, & subalternans sunt compossibiles in eodem subiecto: istæ autem non sunt compossibiles, alioqui esset cōprehensor, & viator. Item, subalternans dicit propter quid, subalterna verò quia. Istæ autem non sic se habent, quia theologalia non habent propter quid: et si habent, idem dicimus nos & beati: puta, propter quid Christus homo factus; propter vtique humani generis salutem. Amplius, habens scientiam subalternatam, potest habere scientiam subalternantem: & coincidit cum quarto argumento: habens enim principia de conclusione, potest scire conclusionem. sed in proposito est impossibile vtrumque, quia principia subalternantis sunt vniuersaliora; & sic ordine cognitionis intellectualis priùs nota; ibi enim non fit processus à minùs notis, sed ab assensu. Minor verò patet, quoàd vtrumque membrum. Nam sicut viator non potest clarè videre; sic beatus non potest habere fidem. Et hæc quidem dicta sint, vtrum nostra theologia subalternetur theologiæ beatorum. Dicamus etiam theologiam nulli scientiæ subalternari: licet enim theologiæ subiectum, aliquo modo sub methaphysicæ subiecto contine-

Margin notes: Contingentia theologica habent scientiā. | Theologia dicitur sapiētia. | Duplex scien: | An theologia subalterneutur alteri. | 1. (beside "nulla est subalternata") | 2. (beside "ergo quod prius") | 3. (beside "Item, scientia subalternata") | 4. (beside "lumen: quorum nullum") | 5. (beside "prehensor, & viator") | 6. (beside "humani generis salutem") | Theologia nulli subalternatur.

Theo: est scientia.

contineri possit; nulla tamen principia à methaphysico accipit: quandoquidem nulla passio theologica in ea demonstrari possit per principia entis, vel per rationem sumptam ex ratione entis. Nec ipsa aliam sibi subalternat: nulla siquidem alia scientia, ab ipsa principia accipit: etenim qualibet alia in genere cognitionis naturalis, ad aliqua principia immediata naturaliter nota, vltimò resoluitur. Sed arguet aliquis: Resolutio non stat in cognoscibilibus, nisi ad perfectissimum cognoscibile: nec de eodem, nisi ad seipsum, vt perfectissimè cognitum; siquidem linea in verbo perfectiùs, quàm per suiipsius motionem cognoscitur. Conclusionũ ergo de linea resolutio, non stat ad lineæ quidditatem, vel ad principia de ipsa, nisi quatenus videntur in verbo. Vltima ergo quarumcunq. conclusionum, principiorũq; resolutio stat ad visionem verbi: igitur ista subalternat alias notitias, quibus omnibus largitur euidentiam. Dico, principium immediatum de linea, euidens esse intellectui moto à linea: clariùs verò moto à verbo ad lineæ notitiam, sicut clariùs linea videtur in verbo. Verùm principium vno modo cognitum, non demonstrat se alio modo notum; sed vtroq. modo est per se notum: clarius verò sic, vel sic: subalternatiuè autem requirit; vt notitia principiorum scientiæ superioris, sit causa notitiæ principiorum scientiæ inferioris: quod tamen non est necessarium in theologia in se: & de his satis. Sed dicet aliquis: Theologiam non esse scientiam; omnis enim scientia procedit ex principijs per se notis. sed sacra doctrina procedit ex articulis fidei, qui non sunt per se noti, cùm non ab omnibus concedantur: non est igitur sacra doctrina scientia. Sanè, scientia non est singularium. sed sacra doctrina tractat de singularibus, puta de sanctorum gestis, & similibus: ergo quod prius. Amplius, scientta solùm est de necessarijs: theologia verò est de contingentibus, vt iam dictum est: non est ergo scientia. Nec etiam sapientia; sapientia enim cœlitus infunditur, Isaiæ 11. quia est donum Spiritus sancti: Theologia verò, studio, ac labore: igitur theologia non potest dici, aut appellari scientia.

Obiectio.

Solutio.

Theologia nõ est scientia.

1.

2.

CAP: II.

Soluuntur argumenta.

Posset aliquis ad ea, quæ præposita sunt sic respondere argumenta: inprimisq; asserere, sicut assertum est, nostram theologiam dupliciter considerari posse, vno quidem modo in se, alio verò in nobis viatoribus. Porrò, theologia secundùm se, est scientia, quam nata est parere Deitas secundùm se: & hæc quidem est theologia, quam Deus habet de seipso. Theologia autem nostra, si simpliciter sonet naturã humanam; tunc procul dubio, à theologia non secernitur beatorum. At si nos viatores intueatur; tunc quidem non propter diuersitatem obiecti, sed propter modum cognoscendi, à beatorum theologia dependet: Conclusiones siquidem theologales, ex fidei articulis non planè in se, sed in scientia DEI, & beatorum euidentibus, dependent. Consequens ergo est, vt subalternatæ scientiæ essentialem conditionem constitutiuam habeant: & scientia sit ex continuatione ad Dei beatorumque scientiam. Itaque habitus nostræ theologiæ sic dictæ, per se principiorum eius, est scientia diuina: habitus verò per accidens eorum, est fides. Non ergo ex parte obiecti, neque subiecti; sed potiùs secundùm euidentiam & ineuidentiam negatiuè, beatæ opponi scientiæ dicitur: proinde sunt compossibiles in eodem subiecto simul: nec est idem de scientia subalternata & fide iudicium; lumen enim diuinum per se absolutè est huius notitiæ ratio formalis, in quantum scientifica est: lumen verò diuinum obum-

Theologia in se.

Theologia nostra.

Sunt compossibiles.

scientia.

Responsio ad primum argumentum. bratum, est per se ratio assensus fidei, quæ per accidens est. His igitur ita elucidatis, ad primum argumentum dici potest: antecedens esse falsum; ad scientiæ namq. vnitatem, necessaria est vnitas rationis formalis obiecti, quatenus obiectum est: in proposito autem, quamuis Deitas sit vtriusq; theologiæ, vt res est, vna ratio formalis obiecti; non tamen vna eademq; est ratio formalis eiusdem obiecti, vt obiectũ est in vtraq; theologia. Siquidem Deus, vt clarè visus obijcitur beatis, nobis verò

2. sub caligine, & obumbratione. Ad 2. Theologia nostra, & beatorum, non sunt de eisdem veritatibus secundùm modum cognoscendi: vnde theologia nostra addit ad illam reuelationem diuinæ essentiæ, quæ est differentia accidentalis. Concedimus ergo scientiam beatorum descendere in nostram: quia formale subiectum, vt res est,

3. omninò est vtrobiq; idem: & obiectum huius sub obiecto illius. Ad 3. Ista scientia dependet à theologia beatorum, vt à lumine, vnde compossibiles sunt in eodem. Nec sequitur, idem esse viatorem, & comprehensorem; sed potiùs simul comprehenso-

4. 6. rem, & scientiam habentem, quam acquisiuit in via. Et sic patet responsio ad 4. &

5. ad 6. argumentum. Ad 5. Etsi idem propter quid nos, & beati dicamus; non tamẽ

Quid sit scientia. eodem modo: quia illi euidenter, nos autem absq. euidentia: sufficit ergo non esse euidentiam in subalternata. Ad primum argumentum, quòd non sit scientia, dico: cuiuslibet scientiæ principia, vel nota esse per se, vel reduci ad notitiam superioris

1. scientiæ: cuiusmodi sunt sacræ doctrinæ principia. Ad confirmationem, singularia traduntur in sacra doctrina, non quòd de eis præcipua consideratio habeatur; sed in exemplum inducuntur vitæ: sicut fieri solet in scientijs moralibus: eorum prætereà virorum authoritas commendatur, per quorum studium sacra doctrina ad

2. manus nostras peruenit. Ad 2. Scientia tripliciter potest accipi: vno quidem modo generaliter, pro quacunq. certa notitia; & sic theologia est scientia, etiamsi de contingentibus dicatur. Secundo modo specialiter pro notitia scilicet certa & euidenti; & hoc modo etiam de aliquibus contingentibus potest esse scientia, vtpote de

Theologia est sapientia. contingentibus theologicis in intellectu diuino, & beatorum. Tertio modo, sicut diffinitur à philosopho primi posteriorum: & ita de contingentibus non est scientia. Ad confirmationẽ: duplex est sapientia iudicatiua de diuinis: vna iudicat per modum inclinationis, quæ quidem donum est Spiritus sancti 1. Cor: 2. Spiritualis omnia iudicat: sic virtute præditus benè iudicat de his, quæ sunt pro virtute agenda, in quantùm ad ea inclinatur: proinde dictum est à philosopho in eth: quòd virtute præditus sit regula, & mensura humanorum actuum: alia iudicat per modũ cognitionis: & hæc quidem acquiritur per sacræ scripturæ studium: quemadmodũ

Augustinus. etiam ille, qui habet scientiam, iudicare potest de actibus virtutum. Augustinus lib: 14. de Trin: cap: 1. & sequentibus, de hac Dei sapientia copiosè disputat: Nũc, inquit, de Dei sapientia nobis est disserendum: non de illa Dei, quæ procul dubio Deus est; nam sapientia Dei filius eius vnigenitus dicitur; sed loquemur de hominis sapientia, vera tamen quæ secundùm Deum est, & verus, ac præcipuus cultus

Theosebia. eius est, quæ vno nomine θεοσέβεια, Theosebiam græci appellant: latini verò pietatẽ dixerunt, hoc est, Dei cultus. Vnde 12. de Trin: cap: 14. Sensu corporis corporalia sentiuntur: æterna verò, & incommutabilia spiritualia ratione sapientiæ intelliguntur. Iob 28. Ecce pietas eusebia, est sapientia: abstinere autem à malis, scientia.

Iob. Pietas. Deus ergo est summa sapientia: cultus autem eius, sapientia hominis, de qua nunc loquimur; nam sapientia huius mundi 1. Cor: 3. stultitia est apud Deum. Secundùm hanc itaq. sapientiam, quæ Dei cultus est, ait sancta scriptura: Sap: 6. Multitudo

Sapiẽtia quid sit. sapientũm sanitas est orbis terrarum. Philosophi disputantes de sapientia, diffinierunt eam dicentes: Sapientia est rerum humanarum diuinarumq; cognitio. Lib: 12. cap: 14. Habet, inquit, scientia modum suum bonum: si quod in ea inflat, vel inflare assolet,

Theo: est scientia.

re assolet, æternorum charitate vincatur, quæ non inflat; sed vt scimus, ædificat. Sine scientia quippe nec virtutes ipsæ, quibus rectè viuitur, possunt haberi. Distat tamen ab æternorum contemplatione actio, qua benè vtimur temporalibus rebus: & illa sapientiæ, hæc scientiæ deputatur. Quamuis enim & illa quæ sapientia est, possit scientia nuncupari: 1. Cor: 13. Nunc scio ex parte, ait Paulus, tunc cognoscam, sicut & cognitus sum: quam scientiam profectò contemplationis Dei vult intelligi, quod sanctorum erit præmium summum; tamen 1. Cor: 12. dicit: Alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ: alij sermo scientiæ: hæc vtiq. duo sine dubitatione distinguit. Rerum igitur diuinarum scientia, propriè sapientia nuncupatur. humanarum autem propriè scientiæ nomen obtinet. Apostolus ad Coloss: 2. loquens de Christo ait: In quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi. August: 13. de Trin: cap: 19. Sapientia diuinis, scientia humanis attributa est, ait: & vtrumque agnosco in Christo, & mecum omnes eius fideles. Et cùm lego: Verbum caro factum est, & habitauit in nobis: in verbo intelligo verum Dei filium: in carne verum hominem: & vtrumq. in vna persona Dei & hominis. Plenum gratiæ & veritatis: In rebus per tempus ortis, illa summa gratia est, quòd homo in vnitate personæ coniunctus est Deo: in rebus verò æternis summa veritas rectè tribuitur Dei verbo. Scientia ergo nostra Christus, sapientia quoq. nostra idem Christus nobis est. Ipse nobis fidem de rebus temporalibus inserit: ipse de sempiternis exhibet veritatem: per ipsum pergimus ad ipsum: tendimus per scientiam ad sapientiam: ab vno tamen eodemq; Christo non recedimus. in quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi. Itaq. loquendi latiore consuetudine, vtraq; sapientia, vtraq; scientia dici potest. Hæc Augustinus: ex quibus perspicuum esse puto, quonam modo theologia, & sapientia, & scientia nominetur: quandoquidem æterna simul & temporalia contempletur. Cùm itaq. statum sit theologiam esse scientiam, atq. sapientiam; deinceps quoq. dicendum est, ipsam vnam esse scientiam. Reuera, vnitas potentiæ, & habitus consideranda est secundùm obiectum: non quidem materialiter, sed secundùm rationem obiecti formalem: puta homo, leo, & lapis conueniunt quidem in vna ratione formali colorati, quod est obiectũ visus. Quia igitur sacra scriptura aliqua considerat, quatenus sunt diuinitus reuelata: omnia verò talia cõmunicant in vna ratione formali obiecti huius scientiæ; ideò comprehenduntur sub sacra scriptura, sicut sub vna scientia. Sed dices, vna scientia, teste Philosopho primo posteriorum, illa dicitur, quæ est vnius generis subiecti. sed creator, & creatura, de quibus scripturæ loquuntur, non continentur sub vno genere subiecti: sacra ergo doctrina non est vna scientia. Præterea, & recidit in idem: In sacra doctrina agitur de Angelis, de creaturis corporalibus, de moribus hominum: huiusmodi autem ad diuersas spectant physicas scientias: ergo quod prius. Dico ad primum, sacram doctrinam non ex æquo de Deo, & de creatura determinare; sed de Deo principaliter: de creaturis verò, quatenus referuntur ad Deum, vt ad principium, vel finem: ideoq; scientiæ vnitas minimè impeditur. Ad 2. Nihil prohibet, inferiores potentias, vel habitus, circa illas diuersificari materias, quæ sub vna potentia, vel habitu superiori communiter cadunt; potentia enim superior, vel habitus sub vniuersaliori ratione formali obiectum respicit: sicut obiectum sensus communis, est sensibile, quod sub se visibile comprehendit, & audibile. vnde sensus cõmunis cùm sit vna potentia, ad omnia obiecta quinq. sensuum sese extendit. Eodem quoq. modo se habent ea, quæ in diuersis physicis tractantur scientijs. Sacra ergo doctrina, sub vna ratione, nempè, quòd sint diuinitus reuelata, sua omnia contemplatur; atq. ita est quædam impressio diuinæ scientiæ, quæ est vna, & omnium simplicissima. Accedunt ad huius rei veritatem firmandam, non paruæ rationes: Primum namq.

Scientia quid. Diuina. Humana. Thesauri sapientiæ & scientiæ. Christus est nobis scientia & sapientia. Theologia est vna scientia. Obiectio. 1. 2. Solutio. 1. 2. Rationes quòd sit vna. 1.

in vnoquoq. genere, & nobilissimum est, & maximè vnum 10. meth: sed theologia
2. est prima, & scientiarum nobilissima, eo modo, quo dici potest habitus scientificus:
3. vna est ergo scientia. Item, si non esset vna, in causa vtiq. esset multitudo obiectorum, quæ in ea considerantur. sed hoc nihil impedit: propterea quòd vnum est in ea primarium obiectum, cuius ratione formali, scientia accipit vnitatem: non au-
4. tem à materia, vel obiectis secundarijs. Amplius, habitus non habens euidentiam ex obiecto, ad distinctionem obiectorum, quæ per eum considerantur, distinctionẽ non accipit: alioqui fides non vnus habitus, sed multi, imò tot, quot credibilia: quod profectò Apostolo non probatur ad Ephe: 4. vnam fidem esse affirmanti.
5. Item, in essentialiter, & per se ordinatis, ad aliquod vnum in se stetur, necesse est: multitudo enim omnis per se ordinata, imò etiam per accidens, ad vnum tandẽ reducitur, & quidem necessariò. sed habitus cognoscitiui sunt essentialiter, & per se ad inuicem ordinati: quippe quia in ipsis non est processus in infinitum: in ipsis ergo est vnus primus, qui quidem est theologia. Nam si alius esset statuendus; ille vtiq. nobilitatis præeminentia theologiæ antecelleret: quod planè fieri non potest: alioqui theologia non præstaret cæteris omnibus habitibus, atq. scientijs, & generis nobilitate, & doctrinæ magnitudine. Quomodo ergo theologia sit vna scientia, dixi.

MERCVRIVS.

In lucem planè educit omnia: in adytis delitescit, phantasiæ tamẽ exprimit singula. Etenim phantasia solùm circa illa, quæ genita sunt, versatur, in qua præter generationem omninò nihil existit.

Commentum III.

CAP: I.

Tex, expo. *Nte oculos omnia posuisse, hoc est, ex inuisibilibus, visibilia fecisse Deum, ostendit: ipsum verò secretum manere, quia nimirum vita fruitur sempiterna. Sequitur:* In lucem planè educit omnia: *& est sensus: Quæ nunc non solùm oculis conspicimus; verùmetiam phantasia, seu rationabili imaginatione cõplectimur, erant priùs in secreto diuinæ essentiæ, in luce illa inaccessibili: quæ postmodum quando ei placuit, & quomodo ei placuit, & quantùm placuit, eduxit in lucem, visibilia fecit scilicet, vt esse haberent materiale, & proprium. Sanè, cùm Dei voluntas, vt sæpe dictum est, sit causa rerum, nihilq́ Deum velle necesse sit, nisi seipsum: non ergo est necesse res, siue mundum ab æterno fuisse; sed eatenus mundus extitit, quatenus Deus voluit illum esse, cùm ex Dei voluntate, velut ex sua causa dependeat. Sequitur tex:* in adytis delitescit, *id est, in seipso, qui est lux inaccessibilis, abyssus inpenetrabilis, diuinum secretũ, atq. silentium.* Phantasiæ tamen exprimit singula, *hoc est, quamuis ipse in secreto maneat maiestatis suæ; omnia nihilominùs ad propriam figuram effinxit, quæ in imaginationem nostram rationabilem cadere possunt. Nam illa, quæ sunt supra nostræ phantasiæ captum, atq. mensuram; diuina vtiq. essentia personarum diuinarum Trinitas, & quæ ad diuinitatem spectant, in adytis delitescunt,*

Esse rerum in Deo.

Textus.

Textus.

Rerum distinctio à Deo.

cunt, & visibilia fieri non possunt. Sequitur tex: Etenim phantasia solùm circa ea, quæ genita sunt, versatur, id est, nostræ captus phantasiæ, nō nisi circa creata versatur; nam increata, illius vires excedunt: versatur ergo circa genita, atq. in ea præter generationem omninò nihil est. Summa igitur dictorum hæc est: Deus benedictus, quæ apud suam essentiam habebat, visibilia fecit, dum illis esse materiale concessit, & in proprijs formis collocauit: deniq. omnia, quæ in captum nostræ phantasiæ rationabilis cadere possunt, quæ videlicet genita, atq. cōdita, in lucē eduxit, quasi ea educens ex profundissima suæ diuinitatis abysso: se verò intra seipsum retento, quippe qui fieri visibilis nequit, nec suæ egredi diuinitatis terminos; sed semper in sua æternitate delitescit. Porrò, phantasia, authore Philosopho 2. de anima, est motus factus à sensu: vbi nomine phantasiæ pro imaginatiua vtitur. Verùm phantasia vno modo pro imaginatiua accipitur, quæ est potentia interior, quæque non est motus à sensu: alio modo capitur pro imagine à sensu communi cognita, quæ in imaginatiua reseruatur: sicq; illa descriptio est intelligenda. Hoc enim modo phantasia est imago, siue idolum rei, quæ in potentiam secundam interiorem recipitur, & imaginatiua vocatur. Vel phantasia, iuxta quorundam sententiam, à φανέρειν, id est, manifestare, & apparere dicitur, eò quòd res sensata in tali potentia apparet; talis siquidem similitudo, rem ipsam manifestat, cuius similitudinem gerit: Et tunc est sensus literæ Trimesgisti talis: Phantasiæ singula exprimit, hoc est, singula apparere fecit, & ex secretis suæ potentiæ, manifesta esse voluit. Si itaq; singula eduxit in lucem, phantasiæ expressit, visibilia fecit: rerū ergo multitudinem, atq. distinctionem à Deo manâsse, dubitare non licet: tametsi à pluribus variè disputatum sit; nam Democritus, omnesq; antiqui naturales, à quibus sola causa materialis posita est, rerum distinctionem à casu, secundùm motum materiæ prouenire dixerunt: materiæ verò, & agenti simul distinctionem, & multitudinem rerum attribuit Anaxagoras, qui posuit intellectum, res à materia extrahendo distinguere. Sed de his vide in positione Anaxagoræ circa principium 1. libri. Verùm cùm ipsa materia à Deo creata sit, distinctionem ab ea manantem in altiorem, prioremq; Deo causam referri, minimè est necesse. Materia insuper est propter formam, & non è conuerso: rerum autem distinctio per formas proprias habetur. Non ergo est distinctio propter materiam, sed potiùs illius causa diuersa, siue difformis rebus incumbit conditio: propterea quòd diuersis est formis accommodata. Auicenna rerum distinctionem secundis concessit agentibus; dixit enim Deum seipsum intelligendo, primam produxisse intelligentiam: in qua, quia non est suum esse ex necessitate potentiæ, incidit & actus compositio. Sed hoc iampridem explosum est, primò quidem quia creare soli Deo competit: deinde quia secundùm hunc modum, ex multarum concursu agentium causarum procederet vniuersitas rerum, non autem ex intentione primi agentis, quod est falsum: alioqui à casu hæc omnia manare dicerentur: quod veris magnisq; philosophis summopere semper displicuit. Itaq. rerum multitudo, atq. distinctio, ex primi processit voluntate opificis; omnia enim produxit propter suam bonitatem, quam creaturis communicare voluit. Quoniam verò vna tantùmmodo illius bonitatis abundantiam exprimere non valebat; ad hoc multæ conditæ sunt, vt multiplici creaturarum distinctione, multiformis bonitatis diuinæ in creaturis specimen prætenderent. Est enim in Deo bonitas simplicissima, & vniformis; in creatis verò rebus multipliciter diuisa. Quam ob rem diuinam bonitatem perfectiùs participat, atq. repræsentat totū vniuersum, quàm aliqua quæcunq. creatura, cùm in numero rerum habeatur: Vidit Deus, ait Moyses Gen: 1. cuncta quæ fecit, & erant valde bona: qui simul omnia maius bonū, quàm singula, aut aliqua discreta, & distincta. Et dixit Deus: Fiat lux, & diuisit

Summa omnium.

Phantasia quid.

Imaginatiua.

Rerum distinctio à Deo.

Democritus.

Anaxagoras.

Auicenna.

Rerum distinctio quare.

Erant valde bona.

Rerum distinctio à Deo.

lucem à tenebris: Dei ergo verbo creata est multitudo rerum, & facta distinctio. Benè ergo dictum est à Mercurio, quòd Deus expresserit singula, id est, quòd fecerit, & distinxerit. Cæterùm, sicut sapientia Dei est causa distinctionis rerum; ita planè, & inæqualitatis: duplex namq. in rebus inuenitur distinctio, vna quidem formalis in his, quæ differunt specie: altera verò materialis in his, quæ discreta sunt numero. Cùm autem materia sit ob gratiam formæ; haud dubium quin materialis distinctio sit propter formalem, ideoq; principalior est formalis, quàm materialis distinctio. Vnde distinctio formalis inæqualitate semper indiget; quia nimirum formæ, authore philosopho 8. met: sunt sicut numeri: in quibus additione, vel subtractione vnitatis, varia specierum oritur multitudo. In rebus autem naturalibus gradatim species ordinatæ esse videntur: veluti mixta perfectiora elementis, & plantæ corporibus mineralibus, & animalia plantis, & homines cæteris animantibus: & in singulis horum, vna species altera perfectior inuenitur. Rerum ergo inæqualitas, atq. distinctio perfectio est vniuersi; quia non vnus, sed multiplex gradus est Dei bonitatis. Singula produxit in lucē, ait Mercurius: non erant ergo ab æterno secundùm Mercurium: quæ enim sunt ab æterno, principium temporis, aut creationis habere non possunt: ideoq; à Moyse in principio Genesis, paucis admodum verbis, multorum confutati, atq. euersi sunt errores: In principio, inquit, creauit Deus cœlum, & terram: non ergo mundus ab æterno extitit, nec tempus non habuit principium. Hac Moysis sententia illorum eliditur error, qui duo creationis posuêre principia, bonorum vnum, alterum malorum: quandoquidem in principio, id est, in filio creauerit Deus omnia. Etenim, quemadmodum propter potentiam effectiuum principium patri tribuitur; ita planè, propter sapientiam, filio principium exemplare, de quo Psal: 103. dicitur: Omnia in sápientia fecisti. Et ad Coloss. 1. In ipso, scilicet filio, condita sunt vniuersa. Extruditur præterea illorum hæresis, qui asserebant corporalia, mediantibus angelis, à Deo condita fuisse. At aliud loquitur Moyses: Omnia, inquit, creata sunt à Deo, & cœlum, & terra: & corporalia scilicet, & incorporalia. Et Mercurius: Singula produxit in lucē. Omniū ergo Deus est conditor, pater, & opifex. Cæterùm, rerum productio demonstrari non potest: non quidem ex parte rerum, siue ipsius mundi conditi; demonstrationis enim principium, est quodquid est: vnumquodq. autem secundùm suæ speciei rationem, abstrahit ab hic & nunc. Non ergo potest esse sufficiens medium, ad rei nouitatem inferendam; ipsa enim temporis nouitas differentiam continet. Liquidò enim constat, non esse maiorem rationem essendi nunc, & non priùs: cùm indifferenter se habeat ad vtrumque: ex cuiuscunq; ergo rei quidditate, non potest eius nouitas simpliciter demonstrari. Mundus præterea vniuersitatem significat rerum: extra verò vniuersum est nihil, illius principe duntaxat excepto. Nullus ergo relinquitur demonstrationi locus, pro mundi nouitate statuenda. Similiter se habet res ex parte opificis, à cuius voluntate res conditæ sunt: voluntas autem Dei, ratione inuestigari non potest, nisi circa ea, quæ absolutè necesse est, eum velle: cuiusmodi non sunt res ab eo in esse, & lucem productæ. Potest autem Dei voluntas per reuelationem homini innotescere: mundum ergo incepisse est credibile, non autem demonstrabile: Tenet consequentia, quia fides reuelationi innititur. Adde, id non parùm prodesse vtilitati fidelium, tum propter reprimendam præsumptionem, tum etiam propter euitandam irrisionem; dum enim putat se aliquis id demonstratiuè ostendere posse; ab infideli irridetur, qui illis rationibus adductum arbitratur huiusmodi gremio fidei Christianæ se credere. Quomodo ergo Deus produxit omnia in lucem, (ipso in adytis suæ sapientiæ manente) hæc pauca dixisse arbitror sufficere.

Rerum inæqualitas à deo

Specierum ordo.

Res non erant ab æterno.

In principio creauit Deus cœlum & terram.

Mundum incepisse est articulus fidei.

1.

2.

3.

CAP:

An mundus sit æternus.

CAP: II.

Argumenta contraria.

Mundum fuisse ab æterno

Vamuis in primo, & secundo Pymandri de hac materia disputârim; quia tamen sapientissimus Mercurius nouam nobis suggerit occasionem disputandi; aliquid obijciendo, & proponendo loqui, minimè ratus sum inutile fore. Exurgat ergo aliquis, atque tueatur mundi æternitatem, hoc modo arguendo: Omne, quod incipit esse, antequam fuerit, possibile fuit ipsum 1.
esse: alioqui fieri minimè potuisset. Si ergo mundus incepit esse, antequàm inciperet, possibile fuit ipsum esse. sed omne tale est materia, quæ est in potentia ad esse, quod est per formam, & ad non esse, quod est per priuationem: ante ergo mundum fuit materia. sed non potest esse materia sine forma; materia autē mundi cum forma, est mundus: fuit ergo mundus antequam inciperet: quod est falsum. Amplius, nihil habens virtutem, vt sit semper, quandoq; est, & quandoq; non est; 2.
tamdiu enim est alicuius virtus, quàmdiu sese protendere valet. sed omne incorruptibile,, potest semper esse; non enim ad determinatum durationis tempus concluditur: nihil ergo incorruptibile, vt pote substantiæ intellectuales, & corpora cœlestia, quandoq; est, & quandoq; non est: nec ergo consequenter incepit esse: ergo quod prius. Nullum præterea ingenitum incepit esse. sed materia est ingenita 1. phys: & 1. de cœlo & mund: cœlum vocatur ingenitum: ergo &c. Adde, quòd omne 3.
mouens, aut est naturale, aut voluntarium. sed neutrum incipit mouere, nisi aliquo motu præexistente; natura enim semper eodem modo operatur: quapropter nisi aliqua præcedat in natura mouentis, siue in mobili mutatio; à mouente naturali non incipit esse motus, qui priùs non fuerit. Voluntas autem absq. sui mutatione remoratur ab eo, quod facere proposuerat. Sed id certè non contingit, nisi ob aliquā, quam imaginatur ex parte temporis immutationem fore: sicut qui futurum tempus præstolatur domus ædificandæ, quod planè sine mutatione fieri non potest, cùm tēpus sit numerus motus; reliquum est, vt ante motum nouiter inceptum, alius motus præcesserit, quod est falsum: ergo quod prius. Paulò superiùs folio 12. simile quiddam dictum est à nobis. Amplius, cuius actio est æterna, & effectus quoq. est 4.
æternus. sed actio Dei est æterna, vtpotè eius substantia, & effectus: mundus ergo erit æternus. Iterùm, quòd non sit articulus fidei mundum incepisse sic ostenditur: Omne factum habet principium suæ durationis. sed Deum esse mundi causam effectiuam, demonstratiuè persuaderi potest, sicut pluries dictum est à nobis: mundum ergo à Deo conditū esse, non est articulus fidei, sed demonstratiua scientia. Sanè, aut 5.
mundus factus ex aliqua materia, aut ex nihilo: non quidem ex aliqua materia, alioqui mundi materia mundum præcessisset, quod philosopho non probatur: ex nihilo ergo factus est; & sic habet esse post non esse, atq. ita principium habuerit necesse est. Item, omne operans per intellectum, à quodam principio operatur: sicut 6.
perspicuum esse potest in artificialibus omnibus. sed Deus est agens per intellectū: à quodam ergo principio operatur: igitur mundus, qui est Dei effectus, non est ab æterno. Adde, quòd si mundus esset æternus; par vtiq. esset Deo duratione. sed cer- 7.
tum est Deo æquari posse nihil: ergo quod prius. Præterea, concessa mundi æternitate, multa sequerentur absurda: inprimis, infinitos dies, hunc diē præcessisse. sed infinita non est pertransire: nunquam ergo ad hunc diem fuisset peruentum: quod est manifestè falsum. Generatio insuper fuisset æterna: vnus ergo homo ab alio genitus fuisset in infinitum. atqui pater est filij causa efficiens, authore philosopho 2. phys: in causis ergo efficientibus esset processus in infinitum, quod philosopho

Quòd non sit articulus fidei mundum incepisse.

Soluuntur argumenta.

non placet 2. met: Deniq. infiniti homines præcesßißent, atq. ita infinitæ eßent animæ hominum in actu; anima enim hominis est immortalis. Respondeo, sicut respōdi folio 13. ad primum: poßibile fuiße mundum eße: non quidem secundùm potentiam paßiuam, quæ est materia; sed secundùm actiuam Dei potentiam; & quatenus etiam aliquod absolutè poßibile dicitur: non secundùm aliquam potentiam; sed ex sola terminorum habitudine, qui sibi minimè repugnant, sicut 5. met: poßibile opponitur impoßibili. Ad 2. dico, illud, quod habet virtutem, vt semper sit, antequam illam virtutem habuerit, non semper fuiße. Ratio ergo quæ ponitur ab Aristotele primo cœli, nō concludit simpliciter, corporalia scilicet eße nō incepiße; sed per modum naturalem, quo generabilia, atq. corruptibilia eße cœperunt. Ad 3. Materia ab Arist: vocatur ingenita, eò quòd non habeat subiectum de quo sit: & mundus ingenitus, quia non habet contrarium, ex quo generetur: vtroq; ergo testimonio probatur, cœlum, atq. materiam per generationem non incepiße: quod etiam nos ipsi fatemur, dicentes per simplicem emanationem, seu creationem, à Deo opifice hæc condita eße. Ad confirmationem, primum agens, est agens voluntarium, vnde quamuis habeat voluntatem æternam alicuius effectus producendi; non tamē produxit effectum æternum. Proinde non est præsupponenda aliqua in eo mutatio, aut temporis imaginatio: propterea quòd est agens vniuersale totum producens: non autem particulare, à quo forma producitur, sed præsupponitur materia. Deus ergo simul omnia produxit, & materiam, & formam, & tempus. Ad 4. Posita actione sequitur effectus secundùm formæ exigentiam, quæ est principiū actionis; in agentibus autem per voluntatem, quod conceptum est, & prædefinitum, accipitur vt forma, quæ est principium actionis. Ex actione igitur Dei æterna, non sequitur effectus æternus; sed qualem Deus voluit, scilicet, vt haberet eße post non eße. Ad 5. Augustinus 11. de ciuit: Dei, affirmat quosdam philosophos mundi æternitatem posuiße modo quidem vix intelligibili: vnde 10. de ciuit: exemplū posuit: Sicut, inquiunt, si pes ex æternitate semper fuißet in puluere, semper subeßet vestigium, quod à calcante factum nemo dubitaret; sic mundus semper fuit, semper existente, qui fecit. Reuera, causa efficiens, quæ agit per motum; de neceßitate vtiq. suum tempore præcedit effectum: effectus enim est in termino actionis. at si actio sit instantanea, & non succeßiua; non est neceße, vt agens sit prius facto duratione: sicut in illuminatione, res potest eße perspicua. Cùm ergo Deus sit causa mundi per creationem, quæ non est mutatio succeßiua; non est neceße, vt mundū duratione præcedat. Ad confirmationem, qui posuerunt mundum æternum, dicerent mundum à Deo ex nihilo factum: non quidem factum post nihilum, sicut nos intelligimus per creationis nomen; sed non factum de aliquo. Et sic à quibusdam illorum admittitur creationis nomen. Ad 6. Illa Anaxagoræ positio intellectui conuenit humano, non autem diuino. Sed quæ fuerit mens Anaxagoræ, dictum est in 1. libro. Ad confir: eße diuinum est eße totum simul, teste Boëtio, non sic autem eße mundi: propterea mundus, etiamsi eßet æternus; par Deo minimè diceretur, Ad 7. Transitus semper intelligitur à termino in terminum: quæcunq; autem hora, aut præterita dies signata fuerit ab illa, ad istam vsq. sunt finiti dies, qui planè pertransiri poterunt. Obiectio autem procedit perinde ac positis extremis, media eßent infinita. Ad confirm: in causis efficientibus datur proceßus in infinitum; non quidem per se, sed per accidens: quando scilicet illæ causæ vnius, retinent causæ ordinem: earum verò multiplicatio fiat per accidens; generat enim homo, quatenus est homo, non autem quatenus est filius alterius. In causis enim efficientibus omnes homines habent vnum gradum, particularis videlicet generantis. Fieri autem potest, vt hoc modo homo generetur ab homine in infinitum; eßet autem impoßibile, quando generat io

Margin notes: 1. — 2. — 3. — Primū agens. — 4. — 5. — Pes in puluere ab æterno. — Quomodo factus ex nihilo — 6. — 7. — Proceßus in infinitum in causis agentibus.

Rerum distinctio.

neratio istius dependeret ab hoc homine, & à corpore elementari, & à sole, & sic in infinitū. Ad confirmat: animarum circulus saluare posset illam animarū multitudinem: sed de his in aliis libris disputaui. Quoàd verò ad illa, quæ dicta sunt, posset aliquis obijcere, à Deo non manare rerum multitudinem, atq. distinctionem, sic obijciendo: Vnum semper est natum facere vnū. sed deus est maximè vnus: non producit ergo, nisi vnum effectum. Profectò, exemplatum, suo assimilatur exemplari. sed deus est causa exemplaris sui effectus: cùm ergo sit vnus; vnus quoq. erit eius effectus. Ea deniq. quæ sunt ad finem, fini proportionantur. sed finis creaturæ est vnus scilicet diuina bonitas: vnus ergo, & non plures effectus à Deo proficiscuntur. Amplius, optimi est, optima adducere. sed inter optima, vnum non est maius altero: Dei ergo optimi est, omnia æqualia facere. Sanè, æqualitas est effectus vnitatis 5. met: sed Deus est vnus: facit ergo omnia æqualia. Deniq., iustitiæ est inæqualibus inæqualia reddere. sed Deus est iustus in omnibus operibus suis: cùm ergo eius operationi, à qua rebus esse communicatur non præsupponatur aliqua inæqualitas rerum: igitur omnia fecit æqualia. Respondeo ad primum: Agens per naturam, per formam vtiq. agit, quæ cùm vnius tantum sit vna, non nisi vnum producit. At agens voluntarium, cuiusmodi est Deus agit per formam intellectam; idcirco cùm multa possit intelligere absq. suæ simplicitatis dispendio; haud dubium quin possit facere, imò facit multa. Ad confir: Ratio illa valet in exemplato, quod perfectè repræsentat exemplar: quodq; nō nisi materialiter multiplicatur, vnde imago increata perfecta est vna tantùm. sed nulla creatura, perfectè repræsentat primum exemplar, diuinam scilicet essentiam; ideoq; potest per multa repræsentari. Ad confirm: vna creatura non potest finem, cuius gratia creata est, exprimere; hac de causa multæ creatæ sunt, vt finem illum multis modis manifestare valeant. Ad 2. optimi agentis est producere totum suum effectum optimum; non tamen quamlibet partem totius optimam facere simpliciter; sed potius optimam secundùm proportionem ad totum: tolleretur enim bonitas animalis, si quælibet pars illius eadem polleret dignitais præeminentia: sic ergo Deus vniuersum optimum fecit: partium verò diuersitatem inseruit, quæ ad totius pulchritudinem maximè faceret. Ad confirm: in creaturis est æqualitas proportionis, & hoc sufficit. Ad confir: illa authoritas valet in retributione præmiorum, quorum inæqualitas debetur inæqualibus meritis: at in rerum constitutione, non est inæqualitas partium per quamcunq. meritorum, seu dispositionis materiæ inæqualitatem præcedentem; sed propter totius perfectionem. Quomodo ergo rerum multitudo, distinctio, atq. inæqualitas sit à deo, dixi satis.

Quod rerum multitudo nō fit à Deo.

1.

2.

Soluuntur argumenta.

1.

2.

MERCVRIVS.

At vnicum id ingenitum, incomprehensibile phantasiæ. cùm verò per ipsum cuncta clarescant; per omnia rursus, atq; in omnibus fulget: iisque præsertim apparet, quibus notitiam sui communicare voluit.

Commentum IIII.

De ingenito.

Expo. textus.

*A*udiuimus quomodo singula expresserit phantasiæ: At, inquit, vnicum id ingenitum incomprehensibile est phantasiæ: *quasi diceret, quæ cogitari possunt, in lucem prodierunt: verùm quæ superant captum phantasiæ, in seipsis delitescunt: Id autem est vnicum ingenitum, id est, Deus benedictus vnus, non ab aliquo alio, quam à seipso essentiam habens.*

Deus vnus.

Dicitur autem Deus vnum, authore Dionysio 13. de diuinis nomin: quoniam est vnicè cuncta, per singularis vnitatis excessum, omniumq; causa est:

Dionysius

nusquã interim à propria vnitate discedens: *nihil enim est in rebus vnius expers; sed quemadmodum numerus omnis, vnitatis est particeps: nam binarius dicitur vnus: vnus quoq. denarius, & dimidium vnum, & tertium, & decimum vnum; sic omnia, omniumq; partes, participationem vnius habent. atq. ex eo, quod vnũ extat, sunt omnia.*

Vnum omnium causa.

Ipsum verò vnum, quod omnium causa iudicatur, non est aliquid è pluribus vnum; sed ante omne vnum, omnemq; multitudinem: quod & quodlibet vnum, multitudinemq; definit; nulla enim multitudo est, quæ non particeps sit vnius, siquidem quod est secundùm partes plura, est toto vnum: & quod plura accidentibus, vnum est subiecto: & quod plura numero, seu viribus, vnum specie: quod speciebus plura, vnum genere: quod multa processibus, vnum principio.

Nihil est expers vnius.

Deniq. nusquam existit quicquam omninò vnius expers: quippe cùm ipsum vnum natura sua penitus vnica, omnia atq. tota, etiam inter se opposita singulariter antè comprehendat. Sensus est: Deus dicitur ipsum vnum, quia est nihil, quod illius secundùm aliquem modum particeps non sit: sicut omnis numerus particeps est vnitatis, siue vnius. Vnum namque cuncta participant, & in vnitate conseruantur. Sequitur tex:

Ingenitum.

Ingenitum. *Vocat Mercurius Deum ingenitum, id est, principium, sine principio: & paulò post in eodem dial: dicit:* Tu domine es quodcunq; genitũ: & ipse omne quod nunquã genitũ: *quasi diceret: Tu condidisti, quæ genita sunt, siue creata: quæ verò create nõ sunt, tu ipse es. Et dial:* 8. Primus omniũ, *inquit*, verè sempiternus, immortalis, ingenitus Deus, omniũ author. Secundus deinde ad illi[9] imaginẽ, mũdus ab eo genitus siue creatus.

Duobus modis.

Increatum.

Reuera, Ingenitũ vno modo significat increatũ: atq. ita in diuinis secundũ substantiã dicitur; per hoc enim increata à creata discernitur, atq. distinguitur substantia: alio modo significat id, quod non est genitũ: & sic relatiuè dicitur: eo certè modo, quo negatio reducitur ad genus affirmationis: sicut non homo ad genus substantiæ, & non album ad genus qualitatis.

Relatum.

Quam ob rem, cùm ingenitũ in diuinis relationẽ importet: ingenitum quoq. ad relationem pertinet: non ergo sequitur, vt pater, qui est ingenitus, à filio genito secundùm substantiam distinguatur; sed sola relatione, quatenus scilicet relatio filij negatur de patre.

Ingenitum non filius.

Itaq; ingenitus negationẽ generationis passiuè importat; perinde enim est, ac nõ filius: & cùm hoc etiã, est propria notio patris: prima nãq. & simplicia per negationes notificantur, sicut dicimus punctum esse, cuius pars non est.

Negatiuè.

Sumitur autem interdum negatiuè tantùm: vnde à Hieronymo spiritus sanctus ingenitus, id est, non genitus est appellatus:

Priuatiuè.

aliquando priuatiuè potest dici ingenitum: aliquam tamen imperfectionem non denotat. vno siquidem modo priuatio est, quando aliquid non habet, quod natum est haberi ab alio: sic lapis res mortua nominatur; caret enim vita, quam aliæ res natæ sunt habere: alio modo, vt talpa, qui captus est oculis, qui insunt aliquibus sui generis: tertio modo, quando non habet, quod natum est habere: atq. ita imperfectionem denotat.

Ingenitum quomodo dicitur de patre

sic autem ingenitum non dicitur de patre, sed potiùs secundo modo; quatenus scilicet aliquod diuinæ naturæ suppositum non dicitur de patre: cuius tamen naturæ aliquod suppositum est genitum. Verùm secundùm hanc rationem spiritus sanctus quoq. potest dici ingenitus. Vt ergo soli patri conueniat; intelligi oportet nomine

De ingenito.

mine ingeniti, principium alterius personæ in diuinis: vel quòd omninò non sit ab alio per aliquem modum producendi. Itaq; sicut in quolibet genere oportet ponere vnum primum; ita in diuina natura vnum principium, quod non sit ab alio, quod est ingenitum. Quam ob causam, si ponerentur in diuinis duo innascibiles; duo Dij vtiq. ponerentur: vnde Hilarius in lib: de Synodis: Cùm vnus Deus sit, inquit, duo innascibiles esse non possunt; vnus enim illorum non esset ab alio: sicq; relatiua oppositione non distinguerentur: distinguerentur ergo diuersitate naturæ: quod est falsum pariter & impium. Cyrillus lib: 2. de trini: ingenitum non esse substantiale dixit: Imperitè, inquit, atq. indistinctè substantiam Dei dixerunt quidam esse ingenitam. Basilius lib: 1. contra Eunomium accipit ingenitum secundùm substantiam: Quemadmodum inquit, incorruptibile non inesse Deo corruptionem significat, & inuisibile omnem oculorum comprehensionem eum excedere, & incorporeum non inesse ei trinæ dimensioni obnoxiam essentiam, & immortalem, nunquam dissolutionem ipsi futuram; sic & ingenitum, generationem ipsi non inesse significat. Et lib: 5. contra eundem: Ingenitum, ait, vno modo dicitur, quod nunquam natum est, neq. est nasciturum: rursus ingenitum intelligimus, quod minimè, ac nullibi est, non ens: cùm verò Deus appellatur ingenitus, idem est, quod non natus, non productus ab alio. Augustinus lib: 5. de trin: cap: 3. arguit hoc modo: Quicquid de Deo dicitur vel intelligitur, non secundùm accidens, sed secundùm substantiam dicitur. Quapropter ingenitum esse patri, secundùm substantiam est: & genitum esse filio, secundùm substantiam est. Diuersum est autem ingenitum esse, & genitum esse: diuersa est ergo substantia patris & filij. Cap: 6. respondet: Ideo, inquit, filius est, quia genitus: vnde sicut filius ad patrem, sic genitus ad genitorem refertur: ideoq; alia notio est, qua intelligitur genitor, & alia qua intelligitur ingenitus; genitor enim ad filium refertur, ingenitus verò ad seipsum. sed de his disputauimus in primo Pymandri: Mercurius autem accepit ingenitum secundùm substantiā: vt sit Deus ingenitus: *id est, sine aliquo principio. Sequitur Tex:* Incomprehensibilis phantasiæ, *hoc est, nullo animi conceptu comprehendi potest. Præclarè à Dionysio docetur in libello de mystica theologia, Deum intellectu capi non posse; sed esse supra intellectum, & super omnem scientiam. Volo iungaris illi ô Timothee, qui est super omnem substantiam, omnemq; scientiam: & ignotè pro viribus teipsum intende ad supersubstantialem caliginis radium. hæc autem caue, ne quis imperitus, ac rudis exaudiat: eos autem sic appellauerim, qui visibilibus affixi, nihil supra ea, quæ obtutibus, ac sensibus patent, supersubstantialiter esse arbitrantur: putantq; scientia sua illum assequi, qui posuit tenebras latibulū suum. Moyses primùm vt mundetur, admonetur: hoc autem reor insinuat, angustissima quælibet, & suprema visibiliū, atq. intelligibilium, rationes congruas, ac signa quædam esse eorum, quæ subiecta sunt omnia transcendenti, per quæ ipsius præsentia, omnem intelligentiam superans demonstratur. Tum verò ipsa quoq. visibilia atq. intellectualia contemplator linquens, ingreditur ignorationis mysticam profectò caliginem: in qua omnia scientiæ, & cognitionis præsidia terminans, transcendit omnia: & qui nullius est, neq. suimet, neq. alterius, ignoto scientiæ omnis & cognitionis vacatione, præstantiore modo coniunctus: & eo quoq. ipso, quòd nihil cognoscit, supra sensum, mentemq; cognoscens euadit. vnde cap: 2. Ad hanc nos perlucidam liquidissimamque caliginem admitti oramus, & per visus, scientiæq; priuationem videre, ac scire eum, qui omnem aspectum, scientiamq; transcendit. Bene ergo dixit Mercurius: Deum esse incomprehensibilem phantasiæ. Et reuera, nihil cadit in phantasiæ conceptum, nisi aliquo fuerit phantasmate vestitū. sed primus opifex alicuius rei phantasmate figurari non potest; nihil enim est in rebus, quod illius maiestatem exprimere queat: Deus ergo est phantasiæ incomprehensibilis. Vnde Dionysius primo cap. de diuinis*

Duo innascibiles.

Cyrillus, Basilius.

Ingenitum multiplex. 1. 2.

Augustinus.

Textus. Dionysius.

Deus est supra intellectū

Mystica caligo.

Dionysius.

diuinis nominibus: Sicut, inquit, neq. sensibilibus intelligibilia comprehendi, spectariuè possunt: neq. fictis, figuratisq; simplicia, & infigurata: neq. per corporum figuras formatis informitas ipsa incorporeorum, refugiens tactum, figuraq; carens: eadem veritatis ratione ipsa superessentialis infinitas, omnes essentias antecellit. Ipsa quoq. vnitas intellectu superior, omnes supereminet intellectus: ipsum deniq. vnum cogitatione præstantius, nullis cogitationibus potest excogitari: atq. bonum excelsius omni verbo, verbis est ineffabile, quasi diceret: Deus verbo exprimi non potest: cogitatione nequit excogitari: intellectu intelligi non valet: oculus siquidem non vidit, auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit. vnde postea ipsemet Dionysius subdit: Diuinitas quid sit, nemini patet: omnibus est inaccessa: quippe cùm ab omnibus superessentiali quadam excellentia sit segregata. Iam verò theologos multos inuenias diuinitatem celebrauisse, non solùm tanquàm inuisibilem, incomprehensibilemq;, verùm etiam inscrutabilem, inuestigabilemq; dixisse: quasi extet vestigium eorum, qui occultam diuinitatem illius accesserint. De hac igitur secretissima deitate, nec loqui, nec cogitare quicquam est, præter illa, quæ sacra eloquia nobis diuinè admodū tradiderunt. Hæc Dionys: Intellectus siquidem lumine naturali potest certis rationibus, primò quidem intelligere Deum esse: deinde quid ipse non sit: tertiò quòd mundum gubernet: quartò, quo ordine res ad Deum omnes sese habeant: scire verò quid propriè sit ipsa Dei natura, nec noster intellectus, nec angelicus naturali lumine potest. Est enim natura illa longo interuallo super essentiam, & intelligentiam quantùmcunq. perfectam. Sequitur tex: Cùm verò per ipsum omnia clarescant: id est, omnia habent claritatem à Deo, quatenus esse habent, & quodammodo ex adytis in lucem venerunt: ipse per omnia, & in omnibus fulget: quasi diceret, omnia à Deo habent claritatem essendi: & omnia vicissim Deum quasi ignotum clarificant, atq. manifestant; Dei enim bonitas ante mundi creationem erat ignota: per rerum verò creationem sese omnibus cognoscendam insinuauit. Est ergo Deus per omnia, quia est omnium vita: fulget verò in omnibus, vtpote pulchritudo, metrum, & mensura omnium. Et est sensus, quælibet res diuinæ bonitatis, sapientiæ, atq. potentiæ gestat imaginem: Deus enim non solùm est omnium causa efficiens, sed & conseruans, sed & perficiens, sed & finalis: ad rationem autem causæ, effectusq; pertinet, vt hic ab illa pendeat, & illius exemplar prætendat. vnde est illud orphicum. Iuppiter quam in seipso lucem occulit, edidit quandoq. foras, ex almo corde operans admiranda. Dionysius cap: 1. de diuinis nominibus: Deus est causa omniū, inquit, principiū, essentia & vita. Et vt summatim dicam, viuentium vita, existentium essentia, omnis vitæ essentiæq; principium, atq. causa ob propriam bonitatem, omnia vt essent, producentem, atq. conseruantem. Et iterum in eodem capitulo: circa ipsam primam causam sunt omnia, & ex ipsa tanquam causa, principio, atq. fine pendent omnia: Ipsaq;, vt scriptum est, est omnia in omnibus 1. Cor: 15. Vt sit Deus, inquit Apostolus, omnia in omnibus. Doctores græci, nempè Chrysost: Theoph: Oecumenius &c. ad hunc modum interpretantur. Cùm autem Christo subiecta fuerint omnia; tunc & ipse filius subiicietur ei, qui illi subiecit omnia, vt sit Deus omnia in omnibus. Vt in ipso, inquit Chrysost: omnia deuincta sint, ne quis duo principia sine principio, aut regnum quoddam aliud diuisum esse suspicetur: ne quid omninò ab ipso non pendens extet; vbi enim hostes ad filij pedes prostrati sunt, & is qui prostratos pedibus tenet, cum patre nihil discrepat; sed prorsus congruit: erit ille sine dubio in omnibus omnia. Sunt qui mali sublationem etiam significâsse, cùm hæc dixit putant, nempè cedentibus omnibus, nec vllo posthac repugnante, aut in peccato persistente; nam vbi peccatum, non amplius est: patet in omnibus omnia iam Deum esse. Similem quoq. sensum sequitur Ambrosius: Hoc dicit, inquit, quia cùm omnium principum & potestatum & domina-

Marginal notes: Deus est incōprehensibilis. — Scire quid sit Deus, est ipsius proprium. — Text: expo. — Omnia Dei gestant imaginem. — Orpheus. — Dionysius. — Deus est per omnia & in omnibus. Chrysost. — Ambrosius.

dominationum fuerit pressa superbia, & adorauerint Christum quasi Deum; tunc Christus propter vnicam authoritatem patris, Deum quidem se ostendet; sed de Deo vt vnius principij sublimis, & ineffabilis authoritas maneat, hoc est, subijcere se filium patri: hoc est, Deum esse omnia in omnibus: quia cùm discit omnis creatura caput suum esse Christum, Christi autem caput Deum; omnia in omnibus est pater. Augustinus exponens illud: Ero illorũ Deus, & ipsi erunt mihi plebs, id est, ego ero, vnde satientur: ero quæcunq. ab omnibus honestè desiderantur, & vita, & salus, & victus, & copia, & gloria, & honor, & pax, & omnia bona; sic enim & illud rectè intelligitur: Vt sit Deus omnia in omnibus. Ipse finis erit desideriorum nostrorum, qui sine fine videbitur: sine fastidio amabitur, sine fatigatione laudabitur. Sed de his satis. Ad hoc propositum, Plato in epistolis ait, omnia à Deo regente pendere, tanquã ab efficiente pariter atq. fine. In quarto legum idem confirmat his verbis: Deus, vt prisci tradunt, principium & finem, & media omnium comprehendens recta via pergit: & secundùm naturam omnia circuit. In Timæo atq. Parmenide omnia deducit ab vno. Rectè ergo dixit Mercurius, Deum per omnia, & in omnibus esse. Sequitur Tex: Et iis præsertim apparet, quibus notitiam sui communicare voluit: *id est; ij percipiunt Deum per omnia, & in omnibus esse: quibus Deus sese communicauit. Deus sanè omnibus communicat esse, quod est quædam diuini esse participatio: vnde & bona sunt omnia, & vera; quatenus esse habent ab eo, qui est ipsa bonitas atq. veritas. Aliis communicat non solùm esse; sed etiam motum vitalem, siue, vt alij dicunt, vitam vegetatiuam, veluti plantis, rebusq; mineralibus: quæ profectò omnia augmenti sunt, & decrementi participia, cognitionis verò expertia. Aliis præter esse & motum, communicat etiam sensum: quemadmodum sunt animantia vniuersa, quæ motu aguntur, & sensu; sed sunt rationis ignara. Et hæc quidem diuinæ bonitatis, atq. sapientiæ magis exprimunt potentiã, quàm ea, quæ tantummodò esse habent, aut vitæ vegetatiuæ funguntur officio: aguntur enim imaginationibus, & sensuum ministerio vtuntur: idcirco cum ratione quandam affinitatem, cognationemq; habere videntur. Aliis, nempè hominibus, præter illa, quæ cæteris rebus tributa sunt, rationem communicat, siue intellectum, & voluntatem, ideoq; & rationalia nominantur, & Dei similia. vnde & super cuncta animantia dominium acceperunt: quibus ante omnia insita est Dei cognitio, & quasi quidam tactus diuinæ bonitatis. Inter hæc autem animantia rationabilia, quædam Dei beneficio electa sunt, quibus Deus sui amicitiam communicauit, & notitiam: cuiusmodi sunt electi, & dilecti Dei, qui admissi sunt ad secreta Dei cognoscenda. Sed de hoc commento satis.*

Deus est omnia in omnibus.

Augustinus. Osææ 2.

Plato.

Text: expo.

Cõmunicat esse.

Motum vitalem.

Sensum.

Rationem.

Cõmunicatio amicitiæ.

MERCVRIVS.

Tu igitur ô fili mi Tati, inprimis piis precibus obsecra dominum patrem vnicum, vnum, & à quo vnus, vt sis illius misericordia dignus.

Commentum V.

Roposito certamine, hortatur ad pugnam: Dixi, inquit, Deum notitiam sui aliquibus communicasse: si ergo cupis huiusmodi communicationis particeps fieri, ante omnia precibus obsecra dominum, patrem vnicum, *id est verum, à quo & esse, & bene esse recepimus, & quotidie recipimus.* Vnũ, *hoc est, non solùm est vnicus, & verus pater; verùm etiam, est vnum, scilicet*

Text: expo.

principium, & dominus mundi: à quo vnus: a quo, nempe principio, est vnus mundus, qui patris sui gerit imaginem. Vt sis illius misericordia dignus: precibus, hanc dignitatis gratiam obtinere poteris: si enim id egeris, vt sua te misericordia dignetur; protinus sui notitiam tibi communicabit. Age igitur, ac precibus instanter incumbito. Et reuera, nihil ita Dei misericordiam nobis conciliat; ac indefessum, & efficax precum studium, in quo non armis, sed precibus pugnatur. Quis enim iustorum non orando pugnauit? quis hostem, non orando deuicit? quis non orando veniam & misericordiam impetrauit? hostis noster, dum oramus, premitur: dum cessamus, erigitur. Duæ sunt potissimùm ad bonum viæ: inquisitio disputans: & oratio supplicans. illa quidem ad cognoscendum bonum contendit: hæc autem ducit ad consequendum, & consecutione perfectissimè consequendum. Tria autem sunt ad orationis efficaciam necessaria: Primum, perturbationes sensuum cohibere, quæ à diuinitate nos detorquent: secundum, ab intellectu imaginationis figmenta, velut nebulas depellere: tertium, vniuersum voluntatis affectum, in diuersa nunc bona distractũ, in primum bonum conuertere: sicq; feruor obsecrantis animum Deo coniungit. Oportet, inquit Dionysius cap: 3. de diuinis nominibus, nos votis inprimis ad Dei bonitatem tanquã bonorum originem prouehi: atq. ita ad illã propiùs accedere: in hoc ipso gradu optima quæq; dona penes ipsam sita perdiscere; illa enim omnibus adest, non tamen omnia illi adsunt. quando verò illam castißimis precibus, & intellectu tranquillo, affectuq; ad diuinam vnionem apto, precamur; tunc nos etiam illi adsumus. Finge cathenam variis contextam luminibus quasi anulis per totum cælum diffusam, & ad terram vsq. porrectam: qualem Plato in decimo de repub: fingit: qualem rursus apud Homerum Iuppiter Deos conuocans, per cælum proiicit: promittitq; sursum se tracturum quidquid cathenam apprehenderit: se verò trahi non posse deorsum. Veluti, inquit Dionysius, si cathena quædam multis contexta luminibus à summo cælo suspensa vsq. ad infima protendatur, nosq; hanc manibus semper alternis in anteriora porrectis apprehendamus; trahere quidem ipsam ad nos videbimur, re autem vera non deducemus eam ad nos, suprà videlicet infraq; præsentem; sed ipsi potiùs ad excelsiores radiorum variè lucentium splendores feliciter prouehemur. Quasi diceret: Oratione Deum ad nos deducere putamus. sed contrario modo res se habet: nam per orationem ad Deum rapimur, illiq; connectimur: ideoq; vocatur ascensus mentis in Deum. Quamobrem, ait Dionys: ante omnem actum, præcipuè theologicũ, ab oratione nobis exordiendum est: non quidem vt potestatem illam vbique præsentem, & nusquam addictam ad nos quandoq; trahamus; verùm vt diuinis commemorationibus, inuocationibusq; nos ipsos illi dedamus, & vnione iungamur: Hæc Dionysius. Quapropter omne studium nostrum eße debet, vt ad supera conuertamur, & naturæ meliori vniamur: in quo tota summa posita est felicitatis humanæ. Conuertimur autem per hymnos, per vota, per preces: hinc Pythagoricæ, & Platonicæ disputationes à sacris precibus exordiũ acceperunt. vnde Socrates in Philæbo ita exoritur: Nunc expiationis gratia, Deum ipsum inuoco atq. testor. In Phedro sic: O Musæ Lygiæ: id est Camœnæ, meum adiuuate sermonem 5. de Republica. Adoro itaque supplex ad Astriam, ob ea, quæ dicturus sum. In Critia: Deum obsecro, vt si quid decenter dictum est, seruet ipse nobis, atq. custodiat. Plato quarto de legibus: Deum inprimis ad ciuitatis constitutionem inuocemus: qui vtinam audiat, exaudiatq; propitius, & benignus nobis adueniat: vnà nobiscum ciuitatem, & legem exornaturus: Et decimo de legibus, sic: Age modò, magisq; quàm vnquam Deum omni studio inuocemus: cùm deos eße diligenter demonstrare conemur. In Timæo denique sic: Cùm omnes qui mentis quoquo modo cõpotes sunt, in operis cuiuslibet vel magni, vel parui principio inuocare deum soleant; quantò nos æquius est inuocare diuinam opem?

Precum studium. Inquisitio. Tria necessaria orationi. Dionysius. Cathena. Plato. Homerus. Oratio trahit. Dionysius. Vtilitates orationis. Socrates. Plato. Timæus.

Porphy-

De oratione.

Porphyrius 2. de occasionibus, rationem reddit, quare mouemur ad preces supplicationesq; Deo fundendas: Tribus, inquit, de causis Deum oramus: vt veneremur scilicet: vt gratiam referamus: vt necessaria ab ipso petamus: malaq; propellamus. Iamblicus lib: de mysteriis Ægyptiorum: Votum, siue adoratio, siue oratio omne sacrificiorum opus perficit: & inprimis ad totam confert religionem: & sacram indissolubilemq; animabus ad Deum conflat communionem. Adoratio deniq. diutissimè frequentata nostrum nutrit, et perficit intellectũ: animam ad suscipienda diuina admodum reddit ampliorem: diuina hominibus patefacit. Plotinus Enne: sextæ, lib: 7. cap: 37. scalam ostendit, per quam ascenditur ad principium, septem gradus habentem: primus est animi purgatio: secundus diuinorum cognitio operum singulatim comparata: tertius, contemplatio ordinis, quo opera inferiora gradatim ad superiora ascendunt: quartus, cõparatio quædam huius ordinis ad diuinum ordinem: quintus, negatio, qua cuncta separãtur à primo principio: sextus, supplex ad Deũ oratio, qua efficitur animus orãtis mundus, & deo coniunctus: septimus, transformatio in bonũ, quod est supra intellectũ. Est, inquit, ipsius boni cognitio, siue tactus aliquid proculdubio maximum: cuius disciplinam Plato maximam appellauit. Docent itaq; nos hoc analogiæ, id est, proportionũ conuenientiæ quædã, item negationes, rursus eorum quæ fiunt ab ipso cognitio: deniq. ascensus quidam ritè gradibus procedentes. Peruenimus autem ad ipsum purgationibus, precibus, cultu animum exornante: oratio ergo secundùm Plotinum, est animi purgatio, & ascensio. Purgamur autem, dum infima, & terrena exuimus: ascendimus autem mente, atq. amoris affectu Deo vnimur, & connectimur. Inquisitio ergo diuinorum animum purgat: imitatio verò Deo similem facit. Cùm hæc igitur ita se habeant; posthac nobis dicendum, quanta sit orationis necessitas: inprimisq; vtar illa Aristotelis ratione, qua ipse vsus est in ethicis: nempè ea prorsus falsa iudicanda non esse, quæ omnium ore vulgarentur: cui consequens est vt multò minùs falsa dicenda sint, quæ ab iis produntur, quos publica sapientiæ fama commendat. Amplius, cùm in primo ethicorum libro probauisset eorum diffinitionem, qui censuerant bonum id esse, quod omnia appetunt, in 10. eiusdem operis, ait, eos, qui hanc negant diffinitionem, nihil dicere: nec aliam reddit causam, nisi quòd ipsi sibi aduersantur, qui affirmant id, quod omnibus videbatur. Consimili itaq; ratione dicere possumus, eos nihil dicere, qui orandi necessitatem negant, quam omnes, minutissimis quibusdam duntaxat exceptis, approbârunt. Omnes siquidem gentes constat in rebus aduersis diuinum auxilium implorâsse: secundos ac prosperos euentus precibus procurâsse. Quisnam vnquam fuit, qui vel in subitaria spe, vel repentino metu, non inuocârit aliquod numen, quo se voti compotem fieri crederet? Hinc illud Thaletis: Omnia deorum plena, ex quo religio elicitur. Hinc antiquarum gentium lex: Ad diuos adeunto: Castè pietatem adhibento. Homerus Ægypto diuersatus latissimos dixit Iouem habere oculos, vt ipsum omnibus prospicere assereret. Omnes igitur gentes in rebus, aut inchoandis, aut perficiendis, Deum precabantur, vtpotè à quo bona hominibus prouenire conspexerint. Si quis, inquit Theodorus, naturas rerum diligenter explorauerit; inueniet non animas tantùm, atq. mentes; sed quodammodo omnia, excepto primo, adorare, & vouere. Quem morem sanctos illos viros apud Indos seruâsse scribit Philostratus testimonio Apollonij: qui appellantur Oxidrachi: qui suas vrbes non manibus, sed orationibus defendebant ab hostibus. Ait enim quòd Deus ab eis suppliciter exoratus, hostes tonitruis, fulminibusq; fugabat. Vnde quamùis vno mentis intuitu, Deus omnia disposuerit, teste Boëtio de consol: quæ sunt, quæ fuerant, venientq;, vno cernit mentis intuitu. Et Martialis lib: 10. Epigrammaton: Aut quia flectatur iratus voce rogante Deus. Ouidius Met: Non quia dominum mundi flectere vota valent. Vel quia gnosticis assentiamus, qui apud Plotinum

Porphyrius. Iamblicus. Plotinus. Scala septem graduum. Oratio est purgatio. Orationis necessitas. Aristoteles. Prima ratio. 2. Thales. Lex antiqua. Homerus. Theodorus. Oxidrachi. Boetius. Martialis li: x. Ouidius. Gnostici.

tinum lib:9. cap. 15. & 16. Enn:2. ritibus, & verbis humanis è suo habitu flecti cælestia putabant; sed quia præuidit nos Deus gratiam obtenturos orationibus mediis, teste Augu:5. de ciuit:dei cap:10. preces valent ad illa impetranda, quæ se precantibus concessurum esse præsciuit. Oramus, vt mereamur accipere, quod nobis Deus disposuit donare. Gregorius in dial: Obtineri nequaquam possunt, quæ prædestinata non sunt: sed ea quæ sancti viri orando efficiunt; ita prædestinata sunt, vt precibus obtineantur. Ambrosius lib: de vocatione gentiũ cap: vltimo. Quamuis quod statuit Deus, nulla possit ratione non fieri; studia tamen nõ tolluntur orandi: cùm implendæ voluntatis Dei ita sit præordinatus effectus, vt per laborem operum, per instantiam supplicationum, per exercitia virtutum fiant incrementa meritorum. Non ergo mutatur diuinum propositum per nostras orationes; sed nos per illas mutamur ad illud immutabile omninò. Orationes ergo dispositiones sunt, quibus intrinsecus anima paratur ad dona capienda diuina. Iamblichus lib: de mysteriis Ægyptiorum cap:9. Dij mouentur ad bonum hominibus exhibendum: & sponte nos ad hoc prouocant, nobisque inuocando conuersis occurrunt vltrò. Et hæc quidem dicta sint de orationis necessitate. Deinceps dicendum nobis est de modo orandi, cuius præsertim meminit Socrates in Phædro dicens: O amice Pan, atq. cætera numina, date obsecro, vt intus pulcher efficiar: & quæcunq. mihi extrinsecus adiacent, intrinsecis sint amica: sapientem solum diuitem putem: tantum verò huius auri tradite, quantùm nec ferre, nec ducere alius quàm vir temperans possit. Hæc ibi: vbi externa leuiter transit, eligens illa se habere taliter, vt tranquillam puritatem animi non impediant. Deinde pulchritudine iam parta optat, vt solam sapientiã esse opulentiam omnem, sufficientiãq; existimet. Postulat tantũ auri, tantũ sapientiæ, quantùm ferre vir temperatus valet: postulauit & hanc Salomon 3. Regum cap: 3. & obtinuit. Lacedæmonij apud secundum Alcibiadis talia orando petebant: O Dij date nobis pulchra cum bonis. Quod quidem votum dum publicè & priuatè seruarent; semper voti compotes erant & præsertim cùm gererent bellum contra Athenienses. A quibus interrogatus Amon, qua de causa contra Lacedæmones essent infortunati semper, præsertim cùm magnifica semper, & splendida sacrificia facerent: Respondit Amonis nuntius: Dicit Amon placere sibi magis Lacedæmoniorum orationem, quàm reliquorum Græcorũ sacra. Nec plura. Plato in Alcibiadis lib:2. refert: Iuppiter rex optima quidem nobis & vouentibus, & non vouentibus tribue: mala autem poscentibus quoq. abesse iubeto. Addit petitionem alicuius certi boni tunc esse securam; quando prudentiam quis fuerit consecutus, qua bonum à malo discernere queat. Id autem intelliget quando à mente didicerit: discet autem, cùm ad illam se conuerterit: conuertet, cùm purgauerit animam, tenebrasq; expulerit: purgabit cùm se nouerit: Nosce enim teipsum: in templo Apollinis erat inscriptum, ne quis temere Deum oraturus accederet. Valerius Maximus lib:7. cap. de sapienter dictis, ait: Socrates humanæ sapientiæ quasi quoddam terrestre oraculum, nihil vltra petendum à Diis immortalibus arbitrabatur; quàm vt bona tribuerent: quia hi demum scirent, quid vnicuiq; esset vtile: nos autem plerumq; id votis expetere, quod non impetrâsse melius foret. Iuuenalis Saty: 10. Orandum est, vt sit mens sana in corpore sano: Fortem posce animum, mortis terrore carentem: Qui spatium vitæ extremum inter munera ponat Naturæ, qui ferre queat quoscunq. labores: Nesciat irasci, cupiat nihil, & potiores Herculi Erumnas credat, sæuosq; labores &c. Hæc sunt quæ petenda putat Iuuenalis. Cùm ergo iuxta Salomonis sententiam in libro sapientiæ, incertæ sint prouidentiæ nostræ; recta erit petitio, vt cum Salomone sapientiam petamus, quæ nobiscum sit: nobiscum laboret: nobis deniq. præstet, quod viderit vtile fore. Paulus ad Rom: 8. Quid oremus sicut oportet, nescimus. Et 2. Cori: 12. Ter dominum rogaui, vt auferret eum à me: Et dixit

Augustinus. Gregorius. Ambrosius. Oratio est dispositio meriti accipiendi. Iamblichus. Orationis modus. Socrates. Salomon. Lacedæmonii. Plato. Quãdo est errecta petitio. Nosce te ipsũ. Valerius. Iuuenalis. Salomon. Paulus.

De oratione.

dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea. Ego, inquit August: in Psal: 53. medicamentum ad vulnus posui: quando posuerim noui, quando auferundum sit noui: nō recedat ægrotus à manibus medici: non det consilium medico: ita sunt omnia ista tēporalia, tribulationes sunt. Si benè colis Deum, noueris, quia nouit, quid cuiq; expediat: prosperitates sunt magis cauendæ, ne ipsæ corrumpant animum tuum. Itaq. nullo modo credendum est ipsum Apostolum, vel quibus dicebat: Quid oremus sicut oportet, nescimus, Dominicam nescisse orationem. Cur ergo putamus hoc eū dixisse? nisi quia molestiæ temporales plerunq. prosunt, vel ad sanandum tumorem superbiæ, vel ad probandam patientiam, cui probatæ clarior merces seruatur: vel ad abluenda peccata: tamen nescientes quid ista prosint, ab omni tribulatione optamus liberari. Si ergo secundùm petitiones nostras non eueniat; desperandū non est: nam nonnullis impatientibus, Deus quod petebant, concessit inuitus. Contrà, Apostolo negauit propitius. Numeri 11. Iudæis dedit escas carnium. 1. Regū 8. Regem postulantibus, concessit Saulem. Iob. 1. Diabolo concessit, quod contra Iob postulauit. Lucæ 8. audiuit immundos spiritus, in porcos mox irruituros. Petamus ergo cum sapientissimo Mercurio, vt Dei misericordia digni simus à nostro Pymandro, qui de indignis facere potest dignos.

Augustinus. Nescimus q̄d oremus. Numeri 11. 1. Regum 8.

CAP: II.

Orationis studium & virtus apud sacros.

Voniam de orationis studio, atq. virtute sermo incidit; rationi consentaneum esse puto, vt quid de huiusmodi negotio sacræ scripturæ dicant, in medium afferatur, palamq; omnibus fiat. Inprimis autem obuiam venit oratio Moysis, quæ Exodi 17. describitur: Pugnabat, ait scriptura, Amalech contra Israël. Moyses, & Aaron, & Hur ascenderunt super verticem collis, cùmq; leuaret Moyses manus, vincebat Israël: sin autem paululùm remisisset, superabat Amalech: manus autē Moysis, erant graues. Stabat, inquit Chrysostomus, Moyses in monte, non armis, sed precibus pugnaturus: stabat extensis manibus ad cælum, deuoto orans affectu: fit Moyse orante occulta pugna, sed manifesta victoria: cessante mœstitia, potentior hostis efficitur, iusti corpore fatigato. Apud Deutero: 9. quantùm pro delictis commissi sibi populi orauerit, & ipsemet confitetur: Et iacui, inquit, coràm DOMINO quadraginta diebus ac noctibus, quibus cùm suppliciter deprecabar, ne deleret vos, vt fuerat comminatus. Exodi 29. Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis; dele me de libro quem scripsisti. Et placatus est Dominus propter preces Moysi, Plagæ Ægypti, Moyse orante, cessabant: multiplicabantur autem, quoties Pharao ad cordis duritiam redibat. Numeri 12. Mariam sorórem lepra perfusam oratione mundauit. Et Numeri 14. pestilentiam in diffidentes grassaturam precibus inhibuit. Et Numeri 16. in seditione versos pariter cum Datan, & Abiron repentinus terræ hiatus absorbuisset; nisi ipse reliquæ multitudini veniam orando impetrâsset. Rursus cùm in illum, & Aaron, turbæ insurgerent, incendio diuinitus excitato, Num: 16. disperirent; sed eius monitu Aaron offerens thymiama, processit in medium: & cùm orâsset, flamma substitit: & internecio cessauit. Postremò Num: 21. cùm in deserto in Deū murmurantes passim serpentium ictibus sternerentur: supplicante pro eis Moyse, DEus placatus æneum serpentem in ligno suspendi præcepit, quem percussi dum aspicerent, sanabantur. Abraham orante Gene: 20. Abimelech Gerare regis vxor atq. ancillæ, cùm antè steriles essent; prolem diu optatam susceperunt, & matrum nomine lætatæ sunt.

Moysis oratio. Chrysost: Exodi 17. Deut: 9. Exod: 29. Exod: 10. Numeri 10. Serpens æneus. Abrahę oratio.

one.

tæ sunt. Orante Iosue 10 cap. sol & luna immoti steterunt; donec ipse vlcisceretur se de inimicis suis: Non fuit antea & postea tam longa dies, obediente DEO voci hominis, & pugnante pro Israël. Anna Helcanæ coniux, 1. Regum cap: 1. diutinæ sterilitatis opprobrium, cùm Deum orâsset, fœcunditate compensauit: genuit primò Samuelem, deinde filios tres, duasq; filias: Fennena verò altera Helcanæ vxor, consorti suæ semper infensa, post susceptos liberos parere desiit: & in idem vitiū, quod illi petulanter obijcere consueuerat, ipsa incidit. Deniq, sterilis peperit plurimos: & quæ multos habebat filios infirmata est; vltio enim superbiam, orationem sequitur gratia. Samuele orante, 7. cap: 1. Regum, intonuit Dominus fragore magno in die illa super Philisthiim, & exterruit, & cæsi sunt à filijs Israël. Orante Dauid 2. Regum cap: 24. misertus est Dominus super afflictionem: & dixit Angelo percutienti populū: sufficit nunc: contine manum tuam. Oratio Salomonis describitur 3. Regum cap: 8. Et nunc, inquit, Domine respice ad orationem serui tui, & ad preces eius Domine Deus meus. Audi hymnum, & orationem, quam seruus tuus orat coram te hodie; vt sint oculi tui aperti super domum hanc die ac nocte. Multùm valet oratio iusti assidua, ait Iacobus cap: 5. Elias homo erat similis nobis passibilis, & oratione orauit: & ad eius orationem 3. Regum cap: 18. annos tres, & menses sex non pluit super terram, donec rursus orauit: & cælum dedit pluuiam, & terra fructum suum. Sareptanæ viduæ, quæ illum famis tempore, hospitio susceperat, hydria farinæ non defecit: nec lechytus olei fuit imminutus: & quæ fame moritura erat, hospitis beneficio vixit. Insuper, filium suum defunctum 3. Regum 17. ipsius precatione vitæ restitutum accepit. Elia orante, cecidit ignis Domini, & vorauit holocaustum, & ligna, & lapides, & prophetæ Balaam iugulati sunt. Eodem Propheta orante, 4. Regum 1. ignis de cœlo lapsus, quinquaginta & quinquaginta viros, alios post alios ab Ochozia rege ad ipsum comprehendendum missos, consumpsit. Inuocauit autem ille, non vt se vindicaret; sed vt Dei veri immensam expauescendamq; potentiam contra præuaricatores, qui eo relicto, Beelzebub deum Accarō adorabant, ostenderet. Posthæc 4. Regum 2. Iordanem transiturus, comitante se Eliseo, pallio percussit flumen, & diuisis aquis, per siccum aluei tramitem ambo ad ripam vlteriorem peruenêre. Eodemq; rursus pallio Eliseus, cùm solus reuerteretur, eandem expertus est virtutem. Quòd si tanta vis in Prophetæ pallio erat, quantò maior in oratione eius? Qua etiam meruit ad paradysi loca, igneo curru transferri. Eliseus Propheta 4. Regum 2. apud Ierichontem aquas potantibus noxias, cùm orâsset, salubres fecit: terræ sterilitatem fœcunditate mutauit. Ascendens in Bethel, pueris sibi illudentibus malè imprecatus est, non vt suam, sed vt Dei iniuriam vlcisceretur: qui statim ab vrsis laniati, pœnas dederunt. 4. Regum 4. in Samaria mulieris viduæ inopiam miseratus, modico oleo non modica vasa impleuit: ita vt illa, eo vendito, & à creditore se redimeret, & victum, qui satis esset, sibi filijsq; pararet. In ciuitate Suna, 4. Regum 4. mulieri hospitæ infœcundæ ac sterili, vt viro suo filium pareret, à Domino impetrauit. Et eundem puerum, postea exanimum, ad vitam reuocauit. Rursus in Galgala pulmentum amarissimum, in dulce conuertit. Panibus viginti hordaceis, 5. cap: viros centum satiauit. 4. Regū 6. Naman Syrum à lepra curauit: securis ferrum in Iordanem delapsum, enatare fecit: obsessus in Dothaim aduersarijs subita cœcitate percussis, liberatus est. 4. Regum 13. super ossa eius defuncti, proiectum cadauer, statim reuixit. Vt vel hinc facilè disci possit, quantæ ille virtutis fuerit viuens, qui mortuus alteri mortuo vitam dedit. Ioachaz rex, 4. Regum 13. cùm suos, eò quòd se idolorum cultura polluerant, in ditionem Syrorum redactos vidisset, ad Dominum conuersus, pro ipsis deprecatus est, & à seruitutis iugo misericorditer ereptos recepit. Ezechia rege Iuda deprecante,

Marginalia: Iosue. — Anna. — Samuelis oratio. — Dauid oratio. — Salomon. — Eliæ oratio. — Sarreptana vidua. — Transitus Iordanis. — Elisei oratio. — Aquæ noxiæ — Pueri. — Viduæ. — Puer mortu9. — Panes hordeacei. — Ioachaz rex. — Ezechias rex.

De oratione.

4. Regum 19. cùm in extremo rerum periculo esset constitutus, nocte vna angelus Domini percussit in castris Senacherib centum octuaginta quinq. millia Assyriorũ: sicq; eum, quem arma nequiuerant, oratio seruauit. Et cap: 20. eiusdem libri, cùm aduersa valetudine esset affectus, & ab Isaia propheta audisset, se breui decessurũ; facie ad parietem versa, multis cum lachrymis Deum rogando; & vitæ longioris spatium, & corporis impetrauit sanitatem. Certè non paruam orationis vim in Asa rege Iudæ belli euentus ostendit: cum exigua enim manu obuiam procedens Zaræ Æthyopũm regi, cuius exercitus decies centum milliũ hominum armatorũ, & trecentorum curruum erat, inuocauit Dominum; & repente lymphatico quodam pauore conterriti Æthyopes, terga verterent. Persequenteq; eos Asa à Maresa vsque Gerara ad internecionem cæsi sunt Domino cædente, atq; pro illo pugnante. Æquè sanè, sed aliquantò mirabiliùs & Iosaphath Regi diuinus propitiatus est fauor, Paral: 2. cap: 20. nam cùm innumera penè multitudo Moab, & Amon, & Idumæorum venissent contra Iudam, proximèq; Ierosolymam castra metati fuissent; Iosaphath metu perculsus, nihil aliud, nisi Deũ deprecari, interdictoq; ieiunio se, & sua illi impensiùs commendare studuit. Deniq. vrbem egressus, gladium non eduxit, nec pugnam inijt, & hostes mutuis inter se vulneribus ante eum conciderunt: Iudæorũq; tunc labor non in vincendo, sed in spoliando fuit, cùm prædam propè mœnia iacentem vix per triduum præ magnitudine auferre quiuerint. In fine 2. Paralipomenõ, ponitur oratio Manassis regis Iudæ, quam fecit cùm captus teneretur in Babylone: Immensa, inquit, est, & inuestigabilis misericordia promissionis tuæ, quoniam tu es Dominus altissimus, longanimis, & misericors, & pœnitens super malitiam hominum. Iudæ quoq. Machabæi orationes magis quàm arma de hostibus triumphârunt. Mach: 1. cap: 4. Sæpè enim peracta prece, solius Dei auxilio fretus ad bellum egrediens, parua manu ingentes copias vicit: cum tribus millibus virorum penè inermium, Gorgiæ exercitũ quinq. millium peditum, & mille equitum, nec minùs armis, quàm viris munitum, ad Amaum fudit, fugauitq;: & tribus millibus eorũ cæsis, victor est reuersus. Iterùm, cum decem millium manu profectus in Bethoron, Lysiam superauit, cuius copiæ erant sexaginta millia peditum electorum, & quinq. millia equitum. Item cap: 7. rursum in Bethoron non plus quàm tria millia bellatorum secum habens cum validissimo Nicanoris exercitu, sicuti confidenter, ita & feliciter conflixit; ea siquidem pugna aduersariorum castra fuêre euersa: Nicanor interfectus: reliqui fugientes, à persequentibus cæsi. Has tantas victorias Hebræis attulêre non Iudæ pauci milites, sed Iudæ Deo gratæ preces. Christi venturi reuelata fuêre Danieli mysteria: Cap: 9. Dan: & annorum numerus vsq. in diem ipsum, quo nasci debuit, quia sollicitus fuerat ad orandum: Posui, inquit, faciẽ meam ad Dominum Deum meum rogare, & deprecari in ieiunijs, sacco, & cinere. Denique oranti apparens Gabriel angelus, egressum se dixit, vt doceret illum: Ab exordio precum tuarum, inquit, egressus est sermo: ego autem veni, vt indicarem tibi. Recepit igitur gratiam cumulatiorem, quia deuotior extitit in rogando. Is, cap: 6. vir desideriorum ingressus cœnaculum, siue superiorem partem ædium, apertis fenestris contra Ierusalem, ter in die statutis horis genua sua flexisse, & adorâsse Deum suum dicitur. Thobias pater, cap: 3. cum lachrymis orâsse perhibetur, & cũ casu quodam oculos amisisset; ab angelo Raphaële de cœlo in terram misso, meruit curari: adeò inter orandum illi fleuisse profuit. Thobiæ autem filio, eius etiam nuptiarum celebritatem sacris precationibus placuit initiari, cap: 8. cum Sara enim vxore sua, priusquàm copulæ coniugali operam darent; tres noctes totas in cubiculo simul orando consumpserunt. Indè illa, quæ primo statim concubitu, iam septẽ extulerat viros; cum hoc postremo diu feliciter vixit. Posthæc quoq. & pater à

Aza rex. Paral: a. 3.

Iosaphat.

Manassis oratio.

Iudas Machabæus.

Daniel.

Vir desideriorum.

Thobias pater.

Thobias filius.

cœcitate, & filius ab internecione liberati, cap: 12. vt pro beneficio gratias agerent, vterq; in faciem se prosternentes per horas tres benedixerunt Deum. Et cùm, vt ait scriptura, narrauerunt omnia mirabilia eius; vt scias peractis etiam precibus, à laudibus creatoris non esse cessandum. Præterea, orationes eorum coram Deo ab Angelo oblatas fuisse legimus, cap: 12. ne quid precemur, nisi quod Angelorum relatione dignum sit: quodq; Dei aures delectet audire. Porrò, Iudith oratorium ingressa, cilicio induta, cinere conspersa, in terram prostrata, Domino supplicauit: & sola meruit Iudæam vniuersam, die vno ab Assyriorum oppresione liberare; ausa enim facinus omnibus seculis memorandum: inter tot armatorum millia Holofernem ducem sua occidit manu: quo cæso, reliqui metu perculsi, in fugam conuersi sunt. Iam seruitutis iugum Israëlitarum imminebat ceruicibus: omnes simul vno die, vna Iudith liberauit. Nunquam tantum facinus perpetrare potuisset, nisi priùs perpetrandi facultatem à Domino suis precibus impetrâsset. Quid de Susanna dicam? quæ iudicum sententia morti addicta, exclamauit ad Dominum: & Dominus exaudiuit vocem ipsius. Spiritum quippe Danielis pueri suscitauit, qui malignos accusatores falsitatis conuictos talionem subire compulit. Quid autem fuit Domini nostri IESV Christi vita, nisi quasi continua, atq. perpetua oratio? Vespere autem facto, ait Euangelista, erat in monte pernoctans in oratione. Dormientibus Apostolis, ipse vigilans, iterum, & tertiò, eundem sermonem repetendo orâsse dicitur: &, vt Lucas ait, factus in agonia prolixiùs orabat. Lucæ 11. similitudinem orãdi posuit: Si quis nocte intempesta, inquit, ad amici pulsans fores, perseueret; ipsa poscendi improbitate, coget illum de strato surgere: & panes quos petierat, sibi mutuò dare. Item, parabolam proponens iudicis, Deum, hominesq; contemnentis, qui viduæ quotidie interpellantis victus tædio, eam ab aduersarij sui calumnia tandem decreuit vindicare: Audite, inquit, quid iudex iniquitatis dicit: Deus autem non facit electorum suorum clamantium ad se, die ac nocte: & patientiam habebit in illis? Lucas scribit in actibus Apostolorum cap: 1. Erant, inquit, perseuerantes vnanimiter in oratione cum mulieribus, & Maria matre IESV, & fratribus eius: inde refert, Spiritum sanctum aduenisse: domum, vbi erant sedentes Apostoli, repleuisse: supra singulos eorum linguas tanquam ignem apparuisse; vt intelligas orationi deditis Spiritus sancti adesse præsentiam: propterea dictum à Propheta Zacharia cap: 12. Effundam super Ierusalem spiritum precum. Fides enim impetrat spiritum: spiritus autem diffundit charitates: charitas verò orationem offert. In Actibus 3. scribitur: Petrum & Ioannem ascendisse in templum ad horam orationis nonam: & languido ante vestibulum mendicanti pro eleemosyna sanitatem dedisse. In Apocal: cap: 8. Incensa, inquit, sunt orationes sanctorum: & ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum, de manu Angeli coram Deo. Apostolus Paulus hortatur Ephesios cap: 6. vt precum studio diligenter incumbant: Per omnem orationem, inquit, & obsecrationem orantes omni tempore in spiritu, & in ipso, vigilantes in omni instantia, & obsecratione pro omnibus sanctis, & pro me, vt detur mihi sermo in apertione oris mei, cum fiducia notum facere mysterium Euangelij. In spiritu semper orare, ait Ambrosius in suo commentario, est conscientia munda: & fide integra preces ad Deum dirigere; in carne enim orat, qui polluta mente precatur; iterum peccaturus, non de euentu, aut subreptione, sed de proposito. Discipuli duplici de causa orant pro magistro, vt & sensus eius impleatur Spiritu sancto: & facultas ei detur, vt pro virili verbum Dei nuntiare possit. Quanti autem faciat Apostolus orationis virtutem, in multis sæpè epistolis commemorat. Phil: 1. Scio enim, ait, quia hoc mihi proueniet ad salutem per vestram orationem. Alterius potiùs quàm suæ fidere videtur orationi. 2. Thess: 3. In quo etiam

Iudith cap: 9.
Virtus Iudith
Susannæ oratio.
Christi oratio
Similitudo.
Aliasimilitudo.
Actor: 1.
Spiritus precum.
Apocal 8.
Ephes: 6.
Ambrosius.
Phil: 1.
2. Thesal 3.

 De oratione.

etiam oramus semper pro vobis; vt dignetur vos vocatione sua Deus noster. De cætero fratres orate pro nobis; vt sermo Dei currat, & clarificetur, sicut & apud vos: vt liberemur ab importunis & malis hominibus. Et ad Roman: 15. Obsecro vos fratres per Dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatem sancti Spiritus; vt adiuuetis me in orationibus vestris pro me ad Deum. Et ad Cor: 2. cap: 1. Vt non simus, inquit, fidentes in nobis, sed in Deo, qui suscitat mortuos, qui de tantis periculis nos eripuit, & eruit, in quem speramus, quoniam & adhuc eripiet, adiuuantibus & vobis in oratione pro nobis, vt ex multarum personis facierum, eius, quæ in nobis est donationis, per multos gratiæ agantur pro nobis. Vbi ergo sunt, qui orationis meritum contemnunt, quod tanti fieri à tanto Apostolo, apertissimè videmus? Et de orationis virtute secundùm scripturas, satis.

Rom: 15.

2 Cor: 1.

CAP: III.

De oratione secundùm theologos.

Postquam visum est, quid scripturæ dicant de orationis virtute; posthac dicamus quæ à Theologis de ea dicta sint: & inprimis quid sit oratio: Est autem oratio primus actus religionis, siue latriæ, per quam homo ordinatur in Deum; habet enim religio aliquos actus imperatos, aliquos verò elicitos. Porrò imperatos, virtutibus, quibus imperat, mediantibus, generat, siue producit. Etenim virtus, vt dicitur 1. eth: cap: 1. ad quam pertinet finis, illis imperat virtutibus, quæ spectant ad ea, quæ sunt ad finem: quemadmodum ars architectonica, artibus in eam ordinatis ius habet imperãdi: vt equestris frenefactiuæ: & militaris fabrefactiuæ armorum. Sic itaq. actus religionis imperatus, est visitare pupillos, & viduas, Iacobi 1. in tribulatione eorum: qui est actus elicitus à misericordia: & immaculatum se custodire ab hoc seculo, quod eligitur à temperantia. Alij religionis actus immediatè ab ea eliguntur, per quos homo ad Deum tantùm ordinatur: inter hos autem habet aliquos interiores: qui quidem sunt cæteris præstantiores: in quorum numero habentur oratio & deuotio: alios autem habet exteriores, quasi secundarios, qui subseruiunt interioribus, atque spiritualioribus actibus. Cæterum, oratio, quæ est primus actus interior religionis, quandoq; opus bonum nuncupatur: proinde semper orare dicitur, qui semper bene agit: quandoq; iustitia, seu bonitas hominis nominatur: quæ in filijs Dei apparens, quasi quædam Dei videtur imago, habetq; apud eum vim orandi: sicut & præsentia filij Dei coram patre, est quasi quædam oratio pro nobis. Itaq;, iustus nunquam desinit orare, nisi à iustitia decesserit: interdum accipitur oratio pro earum petitione rerum, quæ decent virum probum: veriori autem modo oratio est deprecatio, pro bonorum acquisitione paranda: atq. ita à Damasceno intellecta lib: 3. cap: 23. sic describitur: Oratio est ascensus intellectus ad Deum: id est, est expreßio desiderij in Deum directi, propter bonum adipiscendum, vel malum remouendum: formata per verbum interius, & exterius. Intellectus ibi accipitur pro vtraq; animæ potentia, nempè pro ratione, & voluntate: ascendit autem intellectus ex suorum defectuum consideratione, ad summum bonum, à quo nouit suos poße, & velle amoueri defectus, illorumq; infirmitatem tueri. Decet ergo eum, qui piè rectèq; orare cupit, suos defectus agnoscere: deinde ardenti desiderio ad Deum ascendere, cui deuotè sese offerat adiuuandum, atq. castigandum. Est ergo oratio actus liberi arbitrij, vbi voluntas præmouet, & inclinat: ratio verò deliberans, ordinat: voluntas tandem imperat, & exequitur, atq. executioni mandare non ceßat; idcirco

Oratio est primus actus religionis.

Iacob 1.

Actus interior religionis.

Exterior.

Oratio est opus bonum.

Damascenus.

Oratio est ascensus mentis.

Oratio actus liberi arbitrii.

De oratione.

Isidorus.

dictum est ab Isidoro lib: ethymol: Orare, est dicere. Auicenna 4. meth: Homo, inquit, per orationẽ Deo loquitur. Et Philosophus in eth: Oratio deprecatur ad optima. Igitur nuntius animæ nostræ ad Deum, est oratio: eleuatio mentis ad Deum per humilem & pium affectum: humilem, inquam, ex conscientia propriæ infirmitatis, atq. fragilitatis: pium verò propter considerationem diuinæ clementiæ. vnde & orationi alas imponunt: quarum vna est: Dimitte, & dimittetur tibi: Da, & dabitur tibi: altera verò, ex animo pristinis vitijs renuntiare: ne insit propositum redeundi in Ægyptum: & iterum velle reuerti ad abominationes Babylonis. Possunt & illa Boëtij carmina lib: 4. orationi satis commodè aptari, atque attribui. Sunt etenim pennæ volucres mihi, quæ celsa conscendant poli: Quas sibi cùm velox mens induit terras, perosa despicit, aëris immensi superat globum: Nubesq́; post tergum videt, quiq́; agili motu calet ætheris: Transcendit ignis verticem, donec in astriferas surgat domus. Hæc ille. Alio modo oratio sic describitur: Oratio est ardens, & pius casti animi affectus, Deo deditus, quod bonum est, exoptans. Licet enim Dei cognitio bona sit, Deoq́; grata; animi tamen casti desiderium, ei placet magis; potest enim placere affectus sine voce, non autem vox sine affectu: ipse namq. est, qui tacito Moysi ait: Quid clamas ad me? præuenit siquidem affectus nostros, & affectus anticipat. Vis igitur exaudiri, corde ora: corde autem orabis, si delectaberis in Domino: & sic dabit tibi petitiones cordis tui: Psal: 36. Augustinus de spiritu & anima, cap: 50. Meditatio parit scientiam, inquit, scientia verò compunctionem: compunctio autem deuotionem: deuotio perficit orationem. Compunctio est, quando ex consideratione malorum suorum cor interno dolore tangitur: deuotio est pius, & humilis affectus in deum: humilis ex cõscientia infirmitatis propriæ: pius ex consideratione diuinæ clementiæ. Oratio, est mentis deuotio, id est, conuersio in Deum, per pium & humilem affectum. Affectus, est spontanea quædam, ac dulcis ipsius animi ad Deum inclinatio; nihil enim ita Deum inclinat ad pietatem, & misericordiam, ac purus mentis affectus. Et iterum: Oratio est clamor ad DEum, & intentio cordis, atq. flagrantia dilectionis, quia semper petitur, quod semper optatur. Hoc à Deo absconditum non est, quoniam ad ipsum redit, quod ab ipso processit. Et in Psal: 85. Oratio tua, locutio est ad Deum. Quando legis, Deus tibi loquitur: quando verò oras, cum Deo loqueris. Et in ser. Oratio oranti est subsidium, Deo sacrificium, dæmonibus autem flagellum. Basilius homelia 5. in martyrem Iulitam: Oratio, inquit, est boni cuiuspiam petitio, quæ ad Deum à pijs effunditur. Sanè eiusmodi petitionem neutiquam statuimus in sola verborum præcisione; ipsi enim credimus Deo nihil opus esse verbis, quibus commonefiat nostræ petitionis. Non ergo nos oportet orationem plenè in syllabis constituere, quin potiùs ipsam suas vires pleniùs explicare in animæ orantis libera electione ac proposito, simul & in actionibus, quæ per omnem vitam intento studio perficiuntur. Siue comeditis, ait Paulus, siue bibitis, siue quid facitis, omnia ad gloriam Dei facite. Iustus ergo, secundùm Basilium, agens opera iustitiæ, semper orare dicitur. Chrysost: in epistolam ad Hebr: cap: 8. Opus est nobis armis, bona autem armatura est oratio; maximè autem matutina, & nocturna. Et in caput 11. eiusdem epistolæ, ait: Fortis munitio est oratio, si cum intentione fuerit integra: fortis armatura, si sine vana gloria, si cum animo syncero fiat. Ipsa bella deuicit, ipsa gentem integram, & indignam beneficium promereri fecit. Audiui, inquit Exodi 2. gemitum eorum, & descẽdi liberare eos. Ista medicamentum est salutare, & prohibitio peccatorum, & medicina delictorum. Et hæc quidem de orationis descriptione dicta sint. Deinceps dicamus, quòd orando Deum consulimus, & precamur, non autem docemus. Annunciant Angeli, ait Augustinus epistola 120. de gratia noui Testamenti cap: 29. non solum

Alę orationis

Boetii versus.

Oratio est ardens desiderium.

Augustinus.

Quid compũctio.

Deuotio.

Oratio.

Affectus.

Basilius.

Oratio est boni petitio.

Chrysost.

Oratio fortis munitio.

Quare Deum oramus.

De oratione.

solùm nobis beneficia, verùmetiam illi preces offerunt: nam scriptum est Tobiæ 12. Ego obtuli memoriam orationis vestræ: non vt tunc Deus nouerit quid velimus, vel quo indigeamus: Nouit enim pater vester, Matthæi 6. quid vobis necessarium sit, priusquam petatis ab eo; sed quia necesse habet rationalis creatura obtemperans Deo, temporales causas ad æternam veritatem referre: siue petendo quid erga se fiat, siue consulendo quod faciat, qui priùs mentis affectus est, vt ipsa construatur, non vt Deus instruatur: nam & hæc quædam contestatio rationalis creaturæ est, quòd non sibi ipsa sit bonum, quo beata fiat; sed illud incommutabile, cuius participatione etiam sapiens efficitur. In epist: de orando Deum epist: 121. cap: 9. In ipsa fide, inquit, spe, & charitate semper oramus continuato desiderio: quæ Matthæi 6. expressa sunt: Quis ex vobis, inquit, à quo filius suus panem petit, nunquid lapidem porriget ei? aut si piscem, nunquid serpentem porriget illi? aut si ouum petit, nunquid scorpionem dabit illi? Fides significatur in pisce, vel propter aquam baptismi, vel quòd in huius seculi fluctibus integra est: cui contrarius est ille serpens, qui vt non crederetur Deo, venenosa fraude persuasit. Spes in ouo, quia vita pulli nondum est, sed futura est: nec iam videtur, sed iam speratur; spes enim quæ videtur, non est spes: cui contrarius est scorpius: quoniam qui sperat æternam vitam, quæ retro sunt, obliuiscitur, & in anteriora se extendit, cui noxium est retro respicere: scorpius autem ex ea parte cauendus est, qua venenatam, & aculeatam caudam retrorsum habet. Charitas in pane, maior enim horum charitas: & in cibis vtiq. vincit cætera panis vtilitas: cui contrarius est lapis; quoniam dura corda respuunt charitatem. His ergo tribus innixi virtutibus, semper oramus: sed ideò per certa interualla horarum & temporum, etiam verbis rogamus Deum; vt illis rerum signis nos ipsos admoneamus, quantùmq; in hoc desiderio profecerimus, nobis ipsis innotescamus: & ad hoc agendum nos ipsos acriùs excitemus; dignior enim sequitur effectus, quē feruentior præcedit affectus. Ac per hoc, & quod ait Apostolus 1. Thess: 5. Sine intermissione orate, quid est aliud, quàm beatam, siue æternam vitam sine intermissione desiderare? Semper ergo hanc à Deo desideramus, & oramus semper. Sed ideò ab alijs curis, quibus ipsum desiderium quodam modo tepescit, certis horis ad negotium orandi mentem reuocamus, verbis orationis nosipsos admonentes, in id quod desideramus intendere; ne quod tepescere cœpit, omninò frigescat, & penitus extinguatur, nisi crebriùs inflammetur. Quibus igitur innitatur virtutibus oratio, et quomodo Deo cognita sit, ostendit Augustinus. Qualis autem esse debeat, videlicet breuis & crebra, ex eodem audiamus. Sequitur in eodem libello, siue epistola, & in eodem capitulo: Neq; inquit, hoc est, orare in multiloquio, si diutiùs oretur: aliud est enim sermo multus, aliud diuturnus affectus: nam & de ipso Domino scriptum est Lucæ 6. quòd erat pernoctans in oratione, & quòd prolixiùs orauerit: vbi quid aliud, quàm nobis præbuit exemplum, in tempore precator opportunus, cum patre exauditor æternus? Dicuntur fratres in Ægypto crebras quidem habere orationes; sed eas tamen breuissimas, & raptim quodam modo iaculatas: ne illa vigilanter erecta, quæ oranti plurimùm necessaria est, per productiores moras euanescat, atq. hebetetur intentio. Ac per hoc etiam ipsi satis ostendunt, hanc intentionem, sicut non est obtundenda, si perdurare non potest; ita si perdurauerit, non citò esse rumpendam. Absit enim ab oratione multa loquutio; sed non desit multa precatio, si feruens perseuerat intentio: nam multùm loqui, est in orando rem necessariam superfluis agere verbis: multùm autem precari, est ad eum, quem precamur diuturnè, & pia cordis excitatione pulsare: nam plerunq. hoc negotium plus gemitibus, quàm sermonibus agitur. Ponit lachrymas nostras in conspectu suo, & gemitus noster non est absconditus ab eo. Nobis ergo verba necessaria sunt, quibus

Oratio est testimonium seruitutis.

Spe, Fide, charitate semper oramus.

Fides in pisce

Spes in ouo.

Charitas in pane.

Sine intermissione orate.

Breuis & crebra oratio.

Erat pernoctans in oratione.

Orationes in Ægypto monachorum.

Ad quid verba necessaria.

Orationis virtus.

Oratinis virt⁹

commoueamur, & inspiciamus quid petamus, non quibus Dominum seu docendum, seu flectendum esse credamus. Quanta sit autem orationis virtus, ab ipso docetur Augustino in principio Psal: De profundis, Psal: 128. Debet inquit, vnusquisq. nostrûm videre in quo profundo sit, de quo clamet ad Dominum. Clamauit de profundo Ionas, de ventre Coeti : erat non solùm sub fluctibus ; verùmetiam in visceribus belluæ: nec tamen illud corpus, & illi fluctus intercluserunt orationem, ne perueniret ad Deum : & venter bestiæ non potuit tenere vocem deprecantis. Penetrauit omnia: dirupit omnia: peruenit ad aures Dei, quando aures Dei in corde precantis erant. Et sermone 22. ad fratres in Eremo : Oratio sancta, columna sanctarũ virtutum est : deitatis scala : viduarum maritus : angelorum cognata : fundamentum fidei : monachorum corona: coniugatarum leuamen. Ieremias oratione confortatur in carcere, 20. cap. Daniel inter leones exultat, 6. cap. Tres pueri in fornace tripudiant, 3. cap: Dan: Iob in sterquilinio nudus triumphat, 2. Paradysum de cruce latro inuenit, Lucæ 23. Susanna inter senes defenditur, Dan: vlt. Stephanus de torrente in cælum suscipitur, Actor: 7. & inter lapidantes pro Saulo exauditur. Et in Psalmo 65, Orationis puræ magna est virtus, & velut fidelis nuntius, mandatum peragit, & penetrat, quò caro non peruenit. Oratio refectio est ieiuniorum: duritiam cordis emollit: austeritatem temperat: ieiunium dulcificat. Idem docetur ab Ambrosio de viduis : Vbi oratio est, inquit, adest verbum: fugatur cupiditas: libido discedit. Et in libro de pœnit: Multorum preces impossibile est cõtemni. Despiciuntur autem orationes leues, diffidentes, inutiles, seculi curis anxiæ, plenæ & rerum corporalium implicitæ, bonorum operum fructibus infœcundæ. Chrysost: in sermone de Moyse: Oratione, inquit, Danieli visa panduntur: sopiuntur flammæ: ferræ hebetescunt: cadunt hostes : inimici vincuntur. Quantò enim purior frequentiorq; fuerit celebrata oratio; tantò celerior veniet inimico vindicta. Licet colloqui cum Deo orando : licet cum eo fabulari, cùm velis: licet precibus mercari, quod optas. Et quamuis vocem eius audire non possis; tamen dum id, quod, accipis, colloqui tecum, etsi non verbis, tamen beneficijs dignatur. Et super orationẽ Annæ: Oratio est spes nostra, per quam sterilis, mater est facta: & fœtuosa, quæ filijs carebat: & mœrens læta: per quam læsa natura reparatur : & impossibilia fiebant possibilia. Hieronymus in expositione illius sententiæ Ieremiæ cap: 27. Et si Prophetæ sunt, & est verbum Domini in eis ; occurrant Domino exercituum, vt non veniant vasa, quæ derelicta fuerant in domo Domini, & in domo regis Iuda : Ostendit, inquit, verum Prophetam posse Domino precibus resistere: secundũ quod & Moyses, Exodi 32. stetit in percussione contra Dominum: vt auerteret iram furoris sui. Samuel quoq. 1. Regum 5. idem fecit. Quid ergo oratione potentius, qua omnium potentissimus quodam modo retinetur, atq. cohibetur, ne in homines rebelles meritas pœnas immittere audeat ? Et in caput Danielis 9. Danielis oratione implentur promissa. Prædixerat Ieremias 29. & 52. septuaginta annos desolationis templi, post quos rursus veniret populus in Iudæam, & ædificaretur templum, & Ierusalem : quæ res Danielem non facit negligentem ; sed magis prouocat ad rogandum : vt quod Deus per suam promisit clementiam; per suas impleat preces : Hæc Hieronymus. Ex quibus licet animaduertere, quanta sit vis orationis, quando Dei promissa per ipsam implentur ; vult enim omnibus nobis vitam æternam, sed orantibus, & purè, atq. ex animo ad eum clamantibus: hoc siquidem modo dilata desideria crescuntur, & augentur; vt postmodum aucta, coronam accipiant laboris. Itáq. oratio est fortis munitio, & animæ armatura: flagellum hostium: turris inuincibilis: portus salutis ijs, qui naufragio facto, ditari iterum cupiunt: fidelis nuntius: qui non erubescit suas propalare necessitates, & auxilium implorare: miseriæ

Oratio Ionæ.

Oratio fidelis nuntius.

Ambrosius.

Chrysost.

Oratio spes nostra.

Hieronymus. Ieremias.

Oratione implentur promissa.

Danielis oratio.

Orationis epitheta.

 De oratione.

comes indiuiduus: animæ solatium, diuitiæ, atq. ornamentum: Deo iucundum obsequium, atq. gratum colloquium, angelorum cognata: deniq. vt vno verbo dicam, totius vitæ Christianæ perfectio, & complementum. Sed de oratione satis.

CAP: IIII.

Argumenta contraria.

QVoniam dictum est, orationem esse actum religionis & cognitiuæ virtutis, & aliquis posset contra supradicta arguere; nonnulla mihi argumenta proponẽda esse putaui, quibus de oratione negotium absolui facilè possit. Inprimis ergo arguo, quòd oratio non sit religionis actus: Oratio pertinet, vt dictum est, ad partem intellectiuam: igitur non est actus religionis. Tenet consequentia; nam religio est pars iustitiæ, quæ in voluntate est, sicut in subiecto. Spectat ergo ad donum intellectus, quandoquidem per illam ad Deum mens ascendat orantis. Adde, quòd actus latriæ cadat sub necessitate præcepti. sed oratio ex mera voluntate dependet supplicantis: cùm nihil aliud sit quàm volitorum petitio: non ergo videtur esse religionis actus. Amplius, quòd non sit actus virtutis cognitiuæ: Orationis est exaudiri. sed desiderium à Deo exauditur psal. dicente: Desiderium pauperum exaudiuit dominus: Oratio ergo est desiderium precantis. sed desiderium est virtutis appetitiuæ: & oratio ergo similiter. Confirmatur hoc per Dionysiũ cap: 4. de diuin: nomin: vbi ait; per orationem nos Deo vniri. sed vnio spectat ad amorem, ad vim appetitiuã: ergo quod prius. Adde, quòd philoso: 3. de anima duas dicat esse operationes partis intellectiuæ, nempè indiuisibiliũ intelligentiã, qua apprehenditur de vnoquoq. quid est, & compositionẽ, & diuisionẽ, qua apprehenditur aliquid esse vel nõ esse, quib. etiã ratiocionari additur, qui est quidã processus de notis ad incognita. sed orõ ad aliquã ex istis minimè pertinere videtur. nõ est ergo act⁹ virtutis intellectiuæ. Iterũ, quòd non sit conueniens orare: oratio est quædam intimatio earũ rerũ, quib⁹ nobis opus est, quaúe intimamus ei, à quo petimus. sed Deus omnia, quibus indigemus, antequam petamus, optimè nouit: Scit, inquit, pater vester, quòd his omnibus indigetis Matth: 6. Cùm ergo hæc omnia à Deo sciantur, antequam à nobis petantur: non ergo opus nobis est oratione. Ad hoc accedit, quòd oratione flectitur animus eius, quem oramus. sed Dei animus est immutabilis, atq. inflexibilis 1. Regum 15. Triumphator in Israël non parcet, nec pœnitudine flectetur: ergo quod prius. Denique, liberalitatem commendat magis benefici largientis, si non petenti, quàm petenti præstet beneficia; nulla enim res cariùs emitur, quàm quæ precibus emitur: at Deus est summè liberalis: ad suam ergo magnificentiam liberalitatis spectat, sine orationis suffragio, in nos beneficia conferre. Præterea, si tandem preces sunt effundendæ, Deo soli conueniunt, & non aliis sunt offerendæ; oratio enim est actus religionis. sed solus Deus est religione colendus: solus ergo est orandus. Reuera, frustra ei oratio offertur, qui eam intelligere minimè potest, siue cognoscere; à solo enim Deo illa cognoscitur: partim quidem, quia frequenter illa agitur actu tantummodò interiori, qui soli Deo patet: partim verò, quia secundùm Augustinum in lib: de cura pro mortuis, quæ hìc aguntur, mortuos latent. Adde, quòd si orandi sunt sancti, propterea quòd Deo per spiritum gratiæ, & amoris coniuncti sint; pari quoque ratione orandi essent iÿ, qui in purgatorio, & in hac vita degunt: quibus maxima est cum Deo vnio spiritus & amoris: ergo quod prius. Item, quòd in oratione nihil sit determinatè petendum: Oratio, teste Damasceno, est petitio decentium à Deo: inefficax autem reputatur oratio, qua id petitur, quod habere minimè licet: Petitis, inquit Iacobus 4.

1. Quod oratio non sit actus religionis.

2. Quod non sit actus cognitiuæ.

3. Quod non cõueniat orare. Seneca.

Nil cariùs emitur quàm quod precibus emitur.

4. Quod solus Deus sit orandus.

& non accipitis, eò quòd malè petatis. Et ad Rom: 8. Et quid oremus, sicut oportet, nescimus: non ergo aliquid nobis in orando determinatè petendum. Adde, quòd aliquid determinatè petendo, Dei voluntatem ad nostram quodam modo trahere nitimur: cuius contrarium fiat, necesse est; vt scilicet diuinæ per omnia conformes reddamur voluntati: ergo quod prius. Amplius, quòd non sit orandum pro aliis: Sanè, in orando formulam orandi à domino nobis præscriptam imitari debemus. sed illa nos docet, vt pro nobis oremus: Dimitte nobis, inquit: &, Panem nostrum da nobis &c. nõ ergo nobis pro aliis est orandum. Profectò ad hoc oramus, vt exaudiamur. sed qui vult exaudiri, pro seipso orare debet: Exaudiuntur, inquit Augustin: exponens illud Ioan: 16. Si quid petieritis patrem in nomine meo, omnes pro seipsis, non autem pro omnibus. vnde non simpliciter dictum est: Dabit: sed, Dabit vobis: ergo quod prius. Deniq. pro malis prohibemur orare: Tu noli orare pro populo hoc, ait dominus ad Ieremiam Prophetam cap. 7. & ne obsistas mihi: non ergo debemus orare pro malis: nec etiam pro bonis; ipsi enim pro seipsis orantes, exaudiuntur: ergo non est nobis pro aliis, sed pro nobis ipsis orandum. Præterea, si debemus pro aliis orare; pro inimicis tamen minimè conuenit orare, scriptura ad hoc nos hortante: sic enim in Apocalypsi loquitur 6. Vsque quò nõ vindicas sanguinem nostrum? sed vindictam de inimicis petere, in malum illorum cedit: & illud Psal: Lætabitur iustus cùm viderit vindictam: & illud: Erubescant, & conturbentur inimici mei: & similia multa. Deniq. aliquando homines licitè contra inimicos exercent bellum: non ergo est semper pro inimicis orandum. Amplius, sancti in patria non orant pro nobis. Alicuius actus est magis sibi quàm aliis meritorius. sed sancti in patria pro seipsis nihil mereri possũt, quia scilicet sunt in termino constituti. Cùm ergo pro se nequaquam orent, quomodo pro nobis orabunt? Adde, quòd illorum voluntas à Dei voluntate minimè discrepat. sed Dei voluntas semper impletur: frustra ergo pro nobis orarent. Item, sicut qui sunt in patria sunt nobis superiores; ita, & qui in purgatorio, quia iam peccare non possunt. sed qui sunt in purgatorio non orant pro nobis; sed nos potiùs pro illis oramus: ergo quod prius. Reuera, si pro nobis orarent, sufficeret nobis superiorum spirituum oratio, vtpote efficax, & sufficiens: alij ergo inferiores sancti non essent orandi. Postremò, animæ Petri non est Petrus: non debemus ergo Petrum, sed animam Petri pro nobis interpellare: cuius contrarium seruatur ab ecclesia. Sancti ergo in patria non orant pro nobis. Præterea, quòd peccatores orando non impetrent aliquid à Deo: Oratio execrabilis non impetrat aliquid à Deo: sed oratio peccatorum est execrabilis Prouerb: 28. Qui declinat aures suas ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis: peccatores ergo orando nihil à Deo impetrare possunt. Vnde Ioan: 9. Scimus, inquit ille cœcus, quòd Deus peccatores non exaudiat. Sanè, qui cupit exaudiri, piè debet orare. sed peccatores nequaquam piè orant; quia charitatem, quæ est virtus pietatis nequaquam habent: imò teste Apostolo 2. Tim: cap. 3. habent quidem speciem pietatis, virtutem autem eius abnegant: ergo quod prius. Adde sententiam Chrysostomi in Matthæum: Pater non libenter exaudit, inquit, orationem, quam filius non dictauit. sed illa oratio docet, quæ peccatores non faciunt: nempè dimitte nobis debita nostra, vel hoc dicentes mentiuntur. Cùm ergo illam formam institutam non seruent; nequaquam exaudiuntur à Deo. Amplius, quòd oratio non sit meritoria: Omne meritum procedit à gratia. sed oratio gratiam præcedere videtur: quippe quæ gratiam impetrat, Lucæ 11. Pater vester dabit spiritum bonum petentibus se: oratio ergo non est actus meritorius. Adde, quòd si aliquid mereatur; illud profectò est, quod orando petit. sed aliter sæpè contingit: vnde Paulus orans, vt stimulus carnis ab eo auferretur, minimè impetrauit: ergo quod prius. Deniq. oratio innititur fidei 1. Iacobi, Postulet autem in fide nihil hæsitans. sed fides informis non sufficit ad merendum:

Igitur

(Marginal notes:)

5. Quod in oratione nihil sit determitè petendum.

6. Quod non sit pro aliis orãdum.

Ieremiæ 7. Ne obsistas mihi.

7. Quod non sit orandum pro inimicis.

8 Quod sancti in patria non orent pro nobis.

9. Quod peccatores non im petrent aliquid orando.

10. Quod oratio non mereatur aliquid.

 De oratione.

igitur oratio non est actus meritorius. Amplius, quòd non debeat esse vocalis: Oratio Deo offertur. sed ipse nouit abscondita cordis: non ergo necesse est voce exprimere, ei qui nouit omnia antequàm homo loquatur. Ad hoc etiã dominus hortari videtur Matt: 6. Tu autem, inquit, intra in cubiculum tuũ, & clauso ostio, ora patrem tuum. sed vox orationẽ publicat, & impedit mentis intentionem: non ergo necesse est, vt oratio sit vocalis. Hæc & similia dici possunt, & dicta sunt à sanctis theologis.

II. Quod non debeat esse vocalis.

CAP: V.

Soluuntur Argumenta.

Respondeo ad primum, atq. dico: Alias animæ potentias in suum finem à voluntate moueri, ideoq; religionem, quæ est in voluntate, ad Dei reuerentiam actus aliarum ordinare potentiarum. Inter alias autem animæ potentias, intellectus altior est voluntatiq; propinquior: idcirco post deuotionem, quæ ad voluntatem pertinet, oratio quæ spectat ad partem intellectiuam, est præceptiua inter actus religionis, per quam religio mouet intellectum in Deum. Oratio sanè est rationalis creaturæ testimonium, quo se Deum colere profitetur. Ad confirmat: Non solùm petere quæ desideramus, sed etiam aliquid rectè desiderare, cadit sub præcepto. sed desiderare cadit sub præcepto charitatis: petere verò sub præcepto religionis: quod certè præceptum Matth: 6. ponitur: Petite & accipietis. Ad 2. Orare idem est, quod dicere, secundùm Isidorum. sed dictio spectat ad intellectum: oratio ergo est actus virtutis intellectiuæ. Reuera, oratio est quasi oris ratio: hoc autem interest inter practicam, & speculatiuam rationem: quòd speculatiua sit solùm rerum apprehensiua: practica verò earundem & apprehensiua, & causatiua. Est autem aliquid alterius causa dupliciter: vno quidem modo perfectè necessitatem inducendo: quod quidem contingit, quando sub causæ potestate effectus subditur omninò: alio verò modo imperfectè, disponendo tantummodò: quando scilicet effectus non omnino subiicitur sub causæ potestate. Eodem quoq. modo oratio bifariam dici potest aliquorum causa: vno quidem modo necessitatem imponendo: et sic ad rationem non solùm spectat, inferioribus potentiis, membrisq; corporis imperare; sed etiam hominibus & subiectis, quod quidem fit imperando: alio modo inducendo, & quodam modo disponendo: & sic ab his qui illi non subiiciuntur, nihil petit, siue sint æquales, siue superiores. Vtrumq; autem horum, imperare scilicet & petere, siue deprecari, quandam importat ordinationem, quatenus scilicet homo disponit aliquid per aliud esse faciendum: sicq; ad orationem attinet ordinare: Ad optima, inquit philosophus primo eth: deprecatur oratio. Hoc autẽ modo hîc accipitur oratio, pro deprecatione videlicet, vel petitione: quemadmodum docet Augustinus in lib: de verbis domini, quòd oratio sit quædam petitio. Et Damascenus lib: 3. Oratio est petitio decentium à Deo. vnde patet, quòd oratio sit actus rationis. Ex his ergo patet solutio ad secundum argumentum. Itaq;, desiderium pauperum dicitur dominus exaudire, tum quia desiderium est causa petendi, quandoquidem petitio sit quodam modo desiderij interpres; tum etiam, vt velocitas ostendatur exauditionis. Et antequam clament, dicit dominus per Isaiam 65. exaudiam eos. Ad confirmationem, cùm ad suum finem à voluntate ratio moueatur; nihil prohibet, mouente voluntate, rationis actum in finem charitatis, qui est deo vniri, facillimè ac promptissimè tendere. Ratio autem in Deum tendit, quasi à voluntate charitatis dupliciter mota: vno quidem modo ex parte eius, quod petitur; hoc enim præcipuè in oratione est petendum; vt Deo scilicet vniamur: Vnam petij à domino, ait David Psalm.

1. Quid sit actus religionis.

2. Quid sit actus cognitiuæ.

Ratio bifariã est causa imperandi.

Oratio est petitio.

Desiderium exaudiri.

Ratio tendit in Deum à charitate mota

Psalm: 26. hanc requiram, vt inhabitem in domo domini &c. alio modo ex parte ipsius petentis, quem oportet loco seu mente eum adire, quem rogat: ideoq; à Damasceno oratio vocatur ascensus mentis in Deum. Ad aliam confirmationem dico, illos tres actus, ad rationem pertinere speculatiuam: ad practicam verò, per modum imperij, siue per modum petitionis, aliquid causare.
3. Ad 3. Diuina prouidentia, vt dictum est lib: 4. titulo de diuina prouidentia, non solum disponitur, qui effectus fiat; sed etiam ex quibus causis, atq. quo ordine fieri debeat: inter alias autem causas, sunt etiam quorundam causæ actus humani. Quam ob rem necesse est, ab hominibus aliqua fieri: non quidem, vt suis actibus, diuinam mutent dispositionem; sed potius, vt impleant ordinem à Deo dispositum. Itaq; non propterea oramus, vt diuina mutetur dispositio; sed vt impleatur potiùs. Ex quo patet, non esse nobis necesse, Deo offerre preces, quibus indigentiæ nostræ illi notæ fiant; sed nobis ipsis persuademus, his in rebus, ad diuinum nobis auxilium esse recurrendum. Ad confirmat: nostris precibus diuinam nequaquam mutamus voluntatem, sed implemus; nam huiusmodi medio illa implenda esse disposuit. Ad aliam confirmat: Multa nobis, etiam non petita, à diuina liberalitate præstantur: aliqua verò voluit nobis petentibus præstare, idq; in nostram vtilitatem; vt scilicet fiduciam quandam accipiamus Deum adeundi: eumque cognoscamus bonorũ nostrorum authorem. Considera, inquit Chrysostomus, quanta sit tibi concessa felicitas, quantaq; gloria attributa, orationibus fabulari cum deo: cum Christo miscere colloquia: optare quod velis: quod desideras postulare.
4. Ad 4. Voca, inquit Iob 5. si est, qui tibi respondeat, & ad aliquem sanctorum conuertere. Dupliciter siquidem, alicui offertur oratio: vno quidem modo per ipsum implenda: alio autem modo per ipsum impetranda. Et primo certè modo soli Deo est offerenda; hac enim de causa oramus, vt gratiam & gloriam valeamus accipere, quæ à solo Deo dari possunt: alio modo petimus sanctorum precibus, & meritis, nostras preces iuuari. vnde Apocal: 8. Ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum de manu angeli. Vnde ecclesia illa formula vtitur in orando: Sancta trinitas miserere nostri: & sancta Maria ora pro nobis. Soli Deo itaq; impendimus latriæ cultum, eumq; protestamur esse bonorũ nostrorum authorem: alios autem oramus, vt interpellatores, bonorumq; nostrorum coadiutores. Ad confirmat: sancti in patria, teste Gregorio 12. moralium, vident in verbo, quæ decet eos videre: propterea cognoscunt, quæ hîc aguntur, & orationes, quæ illis offeruntur: etiam motus cordis intrinsecos; decet enim egregiam illorum excellentiam, vt ab eis petitiones cognoscantur, quæ voce aut corde illis porriguntur: idq; manifestante Deo. Ex hoc soluitur alia confirmatio: Qui enim in hoc mundo sunt sancti, aut in purgatorio; quia verbi visione non fruuntur; propterea preces, si ad eos mitterentur, minimè cognoscerent: ideoq; illorum suffragia non imploramus orando.
5. Ad 5. Quamuis homo ex se scire non possit, quid petere aut orare debeat; spiritus sanctus tamen adiuuat infirmitatem, & postulat pro nobis, id est: facit nos postulare, quæ sunt saluti nostræ necessaria: atq. ita diuinæ reddimur conformes voluntati.
6. Ad 6. Orate pro inuicem, vt saluemini, ait sanctus Iacobus 5. Pro se orare necessitas cogit, ait Chryso: pro altero autem charitas fraternitatis hortatur: dulcior autem ante Deum est oratio, non quam necessitas transmittit; sed quam charitas fraternitatis commendat. Illud autem de oratione dominica, sic à Cypriano expositum fuisse legimus: Non dicimus, inquit, pater meus, sed noster: nec da mihi, sed da nobis; quia vnitatis magister noluit priuatim preces fieri: vt scilicet quis pro se tantùm precetur; vnum enim pro omnibus orare voluit: quoniam in vno omnes ipse portauit. Ad confirmat: orare pro se, est vna orationis conditio, non quidem necessaria ad effectum merendi; sed ad indeficientiam impetrandi: contingit enim aliquando, vt oratio pro alio facta, non impetret quod petit, etiamsi piè ac perseueranter

Quod sit conueniens orare Deum.

Chrysost:

Quod non solus Deus sit orandus.

Sancti in patria cognoscunt preces nostras.

Quod sit aliquid determinatè petendũ

Quod sit orandum pro aliis

Orare pro se.

seueranter fiat, ob impedimentum ex parte eius, pro quo oratio funditur. Si steterit, inquit Ieremias 15. Moyses & Samuel corã me, non est anima mea ad populũ istum. Est tamen nihilominus oratio meritoria oranti ex charitate: Et oratio mea in sinu meo conuertetur: hoc est, etsi illis nõ prodest, pro quibus ego oro; non sum tamen frustratus mercede mea. Ad confirmat: orandum est nobis pro peccatoribus, vt conuertantur: pro iustis, vt in iustitia perseuerent, & crescant: pro peccatoribus autem prædestinatis exaudimur: quod cùm nobis incertum sit; propterea pro omnibus nobis orandum est. Ad 7. Orate pro persequentibus vos, Matt. 5. Sicut enim ex charitate cogimur inimicorum naturam diligere; ita etiam pro illis orare. Proinde scripturæ, quæ aliud sentire videntur, multis modis intelligi possunt: vno quidem modo quatenus sub figura imprecantis, consueuerumt futura prædicere, authore Augustino in lib: de ser: domini in monte: alio modo, quatenus quædam temporalia mala peccatoribus quandoq. à Deo in correctionem mittuntur: tertiò illorum petitio, non contra peccatores agit, sed contra regnum peccati, vt scilicet illis in melius mutatis, peccati regnum aboleatur: postremò, cupiunt diuinæ conformes fieri iustitiæ in his, quos in peccato morituros certissimè sciunt. Ex hoc patet solutio ad confirmationem: vindicta siquidem martyrum, authore Augustino, est, vt euertatur regnum peccati: quo regnante, tanta perpessi sunt, vel, vt idem author dicit in quæstionibus veteris & noui testamenti, vindicari se postulant, non voce, sed ratione: sicut sanguis Abel de terra clamâsse dicitur. Lætantur autem de vindicta, non illius, sed diuinæ iustitiæ causa. Deniq. licet impugnare inimicos, vt à peccatis compescantur; sic etiam orando licet aliqua petere, quibus illi corrigi posint. Ad 8. 2. Machab: dicitur cap: vlt: Hic est qui multùm orat pro populo, & vniuersa ciuitate, Ieremias propheta Dei. Sanè, si oratio est actus charitatis: quò igitur sancti maiori erunt præditi charitate; proculdubio, maior, ac feruentior erit eorum oratio. sed sancti in patria perfectissima Charitate Deum, seipsos atq. proximos diligunt: pro proximis igitur eos feruentiùs orare, dubium esse non potest; habet enim hoc diuinus ordo, vt superiorum excellentia in inferiora refundatur. Si, inquit Hieronymus, contra Vigilantium, Apostoli & Martyres adhuc in corpore constituti, quando pro se adhuc debent esse soliciti, pro aliis orant; quãtò magis post coronas, victorias, atq. triumphos? Sanctis igitur qui sunt in patria, deest secũda stola. gloria scilicet corporis, pro cuius possessione habenda instanter orant: pro nobis verò, vt vltimam perfectionem consequi valeamus. Porrò, ex diuinæ acceptatione bonitatis, & ex præcedentibus ipsorum meritis, eorum oratio habet efficaciam impetrandi. Ad confirmat: illud impetrant sancti, quod Deus illorum precibus fieri disposuit. proinde & id ab illis petitur, quod æstimatur ab eis, illorum orationibus, secundùm Dei voluntatem, esse adimplendum. Ad aliã cõfirmat: Qui sunt in purgatorio licet sint nobis superiores, propterea quòd peccare nequeunt; quoàd pœnas tamen, quas patiuntur, sunt inferiores; ideoq́ non sunt in statu orandi, sed magis, vt pro illis oretur. Ad aliam confir: inferiora per superiora disponi, atq. adiuuari Deus disposuit; ideoq́ non superiores solùm, verùmetiam inferiores sancti orandi sunt: alioqui solius Dei esset misericordia imploranda. hoc etiam modo Deus alicuius sanctitatem testatam esse voluit. Ad vltimum, Quia sancti dum viuerent, meruerunt, vt pro nobis orarent; hac de causa, propriis eos nominibus compellamus: propter fidem etiam resurrectionis insinuandam. Ad 9. Si peccatores Deus non exaudiret, ait August: in Ioan. 9. frustra publicanus dixisset: Domine propitius esto mihi peccatori. Et Chrysost: Omnis qui petit, siue iustus sit siue peccator &c. Sanè, in peccatore duo sunt consideranda: natura quã Deus diligit, & culpa, quã odio habet. Si igitur peccator, secundùm desiderium peccati orando aliquid petit; sic à Deo minimè auditur, quia vt peccator orat, nisi fortassis in vindictam pre-

Oratio in sinu meo conuertetur. Psal.

7. Quòd sit pro inimicis orandum.

Imprecationes scripturæ quid significent.

8. Quod sancti in patria orēt pro nobis.

Hieronymus.

Orant pro nobis.

An sancti in purgatorio orant pro nobis.

9. Quod peccatores impetrent à Deo veniam.

In peccatore duo considerantur.

ctam precantis, vt in maiora ruat crimina: Deus quædam negat propitius, ait Augustinus de orando Deum, quæ concedit iratus. Porrò, orationem peccatoris ex bono naturæ desiderio procedentem, audit Deus: non quasi ex iustitia, cùm id peccator nequaquam mereatur; sed ex pura ipsius misericordia: obseruatis nihilominùs conditionibus debitis: vt scilicet pro se petat necessaria ad salutem, piè, ac perseueranter. Illud ergo verbum cœci intelligi potest, si peccator oret, vt peccator: sicut dictū est. Ad confirmationem, peccator piè orat, non quia eius oratio sit informata habitu virtutis; sed ideo pia dicitur, quia id, quod petit, ad pietatem facit: sicut ille, qui non habet habitum, potest aliquid iustum velle. Itaq; quamuis illius oratio non sit meritoria; potest tamen esse impetratiua: quia nimirum meritum iustitiæ, gratiæ verò impetratio innititur. Ad vltimam confirmat: Oratio dominica, ex totius ecclesiæ persona profertur: ideoq; si in aliquo orante non impletur; impletur nihilominùs in ecclesia: ille verò sic orans, fructu orationis priuatur. Ad 10. Oratio, præter consolationem, quam affert oranti, respectu effectus futuri, duplicem habet virtutem: merendi scilicet, impetrandiq;: inest autem illi virtus merendi, sicut & cæteris virtutis actibus, ex radice charitatis, cuius proprium obiectum, est bonum æternum. Cùm igitur oratio procedat ex actu charitatis, quæ diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis; proculdubio oratio est meritoria. Non nos hortaretur, inquit Augustinus, vt peteremus, nisi dare vellet. Et Chrysost: Nunquam oranti beneficia denegat, qui vt orantes non deficiant, sua pietate instigat. Ex his patet solutio argumenti: oratio siquidem absq. gratia gratum faciente, meritoria esse non potest: gratia tamen, quæ impetrat gratiam gratum facientem, ex aliqua gratia, qua si ex quodam gratuito dono proficiscitur: etenim ipsum orare, teste Augustino de bono perseuerantiæ, est donum Dei. Ad confirmationem respondet Augustinus in lib: sentētiarum Prosperi: Fideliter supplicans, inquit, pro necessitatibus huius vitæ, misericorditer non auditur; quid enim infirmo sit vtile, magis nouit medicus, quàm ægrotus: & propter hoc Paulus non fuit exauditus, petens à se amoueri stimulum carnis; quia non expediebat Paulo. At si petit, quod ad salutem spectat, impetrat sine dubio quod petit: sed non citò datur, vt congruo tempore detur. Ad vltimam confirmat: Oratio fidei innititur, non quoàd merendi; sed impetrandi efficaciam: fide enim diuinæ omnipotentiæ, atq. misericordiæ notitiam accipimus: ex quibus oratio impetrat quod petit. Ad 11. Oratio voce depromitur, vt affectus excitetur, atq. augeatur orantis: non vt Deus aliquid noui sciat. Ad confir: verba ad aliud pertinentia distrahunt mentem, & impediunt deuotionem orantis: sed aliquid significantia ad deuotionem spectantia, excitant mentes orantium. Ad aliam respondet August: in lib: de serm: domini in monte: Videri ab hominibus nefas est, quando ideo illud agitur, vt ab hominibus videamur: intentio ergo est consideranda orantis. Adde, quòd oratio communis, totius ecclesiæ gerit vicem: ideoq; debet esse vocalis, vt toti innotescat ecclesiæ, pro qua & offertur: oratio autem singularis, non eget omninò, vt voce proferatur; verùmtamen voce exprimitur, vt interior excitetur deuotio, quò faciliùs mēs orantis in Deum eleuetur: quòd si vox sit impedimento oranti, est relinquenda: quod his solet accidere, quorum mens Deo coniuncta est: sicut loquitur Dauid: Tibi dixit cor meum, exquisiuit te facies mea. Et 1. Regum 1. Anna orans, labia videbantur moueri, vox autem penitus non audiebatur. Amplius, vt Deo debitum soluat seruitutis, hoc est, vt non solùm mente; sed etiam corporali voce, Deum oret, & supplicet; constat enim ex mente & corpore. id autem ad orationem spectat, quatenus est satisfactoria. Aufer, inquit Osæas Propheta cap: vlti: omnem iniquitatem, & reddemus vitulos labiorum nostrorum. Deniq. ex quadam animæ redundantia ad corpus profluit illa oratio vocalis, sicut scriptum est: Lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea.

Margin notes: Deus peccatores exaudit. Ioan. 9. — 10. Quod oratio sit meritoria. — Augustinus. Chrysost: — Orare donum Dei. — Paulus orans non fuit exauditus. — 11. Quod oratio debeat esse vocalis. — Oratio communis. — Oratio singularis. — Quare additur vox. — Osæas.

DEVS est sicut Sol.

gua mea. Hæc dicta sint de orationis virtute, modo, atq. ordine, propter occasionem, quam sapientißimus nobis obtulit Mercurius: Pijs, *inquit,* precib. obsecra dominũ: *non enĩ commodè fieri poterat, vt quæ sint preces piæ, intelligeremus, & quomodo Deũ obsecrare debemus, vt simus illius misericordia digni; nisi quid sit oratio pia, & quæ sunt generis eiusdem intelligeremus. Sed de his satis.*

MERCVRIVS.

Si tandem Deum tantum percipere poteris, si vel vnus duntaxat illius radius intelligentiæ tuæ benignè refulserit. Sola siquidem intellectio latens, latentia per spicit. Itaq;, si mentis oculis inspexeris ò Tati: ille tibi, crede mihi, patebit.

Commentum VI.

I Dei misericordia, tuis te precibus dignum reddideris ô fili; sic tandem Deum percipere poteris: neq. tibi opus esse scias, vt omnes sui luminis radios in te immitat: quippe qui nullo modo illos ferre posses; sed sufficerit tibi, si vel vnus duntaxat illius radius intelligentiæ tuæ benignè refulserit. *Sine metaphora sic dixisset: Nõ indiges, vt totã sui notitiam Deus in te effundat, cum par non sis ad illam ferendam: proinde illico opprimereris à gloria. Sed sufficit tibi notitia, quæ pro tuæ capacitate naturæ, ab illo tuæ intelligentiæ infundetur. Ex quibus tria sunt consideranda: Primum quidem, vniuersos radios diuinæ cognitionis, neminem capere posse: deinde, paruam diuinæ notitiæ homini scintillam sufficere: postremò, huiusmodi notitiam mentalem esse, non corpoream. Sanè; cùm anima, teste Platone in Phædone, ad aliquid considerãdum sociũ corpus assumit, vel per visum, vel per auditum, vel per alium sensum; tunc quidem à corpore trahitur, atque aberrat, perturbaturq; quasi ebria: at verò quoties ipse animus per seipsum excogitat, illuc se confert ad purum, sempiternum, immortale, semper eodem modo se habens: & tanquàm ipsius cognatus semper inhæret illi, quoties ipse redierit in seipsum. Cùm igitur animus ad seipsum redierit, & ad id, quod in eo cæteris supereminet, suæ intuetur nobilitatis virtutem: eodem quoq. modo Deum percipere nequit, nisi in eo, quod est in se præstantißimum, in mente scilicet. Nam quemadmodum conspectis alterius hominis partibus, meipsum considerare non valeo, nisi lumina illius attentè inspexero: tunc enim licebit mihi in luminum illius palpebris mei corporis imaginem clarißimè intueri; ita planè, Deus, non nisi mente conspicitur: quæ est quasi quædam scintilla diuinæ maiestatis. Porrò, licet mens huiusmodi habeat aptitudinem ad videndum; eget tamen diuino lumine, sicut & aër solis micantis fulgore. Est tamen deus supra mentem: propterea nequit vniuersos illius diuinitatis radios accipere; homo enim, teste Augustino lib: 15. de trinit: cap: 1. mente siue animo, cæteris antecellit animalibus. Supra hanc ergo naturam si quærimus aliquid, & verum quærimus, Deus est, natura scilicet non creata, sed creatrix. Et lib: decimo confess: capit: 25. Transcendi, inquit, partes quas habent bestiæ, cùm te recordarer: quia non ibi te inueniebam inter imagines rerum corporalium: & veni ad partes eius, vbi commenda-*

Text: expo.

Tria consideranda.

Plato.

Cognitio spiritualis.

Augustinus.

Vbi inuenitur Deus.

ui affectiones animi mei: nec illic inueni te. Et intraui ad ipsius animi sedem, quæ illi est in memoria mea, quoniam sui quoq. meminit animus: nec ibi tu eras: quia sicut non es imago corporalis, nec affectio viuentis; ita nec ipse animus es: quia dominus Deus animi tu es. Inueni ergo te supra me. Bene ergo dixit magnus Trismegistus: Si radius illius refulserit, quia ille est supra mentis intelligentiam. Plato 6. de republi: ait, Deum per radium suæ notitiæ, species rerum intelligibiles reddere, mentesq; euadere intellectiuas, ac deiformes. Distribuere autẽ lumen intellectibus pro sua cuiusque proportione, quemadmodum stellæ singulæ pro natura sua lumen varium à sole recipiunt. Hunc imitatur Dionysius cap. 1. de diuinis nominibus: Verùmtamen, inquit, summum illud bonum, nullum alicubi existentium sui expers esse patitur. sed cùm in seipso stabiliter superessentialem fixerit radium; benignè tamen interea pro cuiusque existentium proportione, vnicuiq; fulget, atq. ad ipsius communionem, contemplationem, similitudinemq;, quatenus assequi possunt, sacros intellectus extendit. Qui, vt fas est, aciem in ipsum reuerenter intendunt: neq. ad superiora, quàm ferat inductus ipsis pro modo suo radius, frustra insolenterùe contendunt: neq. inclinatione quapiam ad deterius vergente, ad inferiora labuntur; sed firmiter, indeclinabiliterq; ad illucescentem sibi radium, aciem intendunt: & amore decentium illustrationum congruo, sacra cum reuerentia temperatè, sanctèq; per sublimia peruolant. Rectè ergo dictum est à Mercurio, vnũ duntaxat sufficere Tatio diuinæ cognitionis, siue notitiæ radium: quandoquidem secundùm Apostoli sententiam, vnicuiq. detur administratio spiritus secundùm mensuram fidei. Et cap: 4. dicit Deum soli similem esse: Quemadmodum, inquit, sol hic nobis conspicuus nec cogitatione, nec electione, sed eo ipso, quod est, illuminat omnia, quæ pro modo suo participationem lucis admittunt; sic & ipse Deus ipsa sua existentia per ea, quæ sunt, omnia, pro sua cuiusq; capacitate bonitatis suæ radios abundè diffundit. Et reuera, sicut in aliis libris dictum est, res nulla magis, quàm lumen refert naturam boni opificis: primò quidem lumen in genere sensibilium purissimũ, eminentissimumq; apparet: deinde, facillimè omnium, & amplissimè, momentoq; dilatatur: tertiò, innoxium occurrit omnibus, atque penetrat, & lenissimum, atq. blandissimum: quartò, calorem secum fert almum, omnia fouentem, generantem, atq. mouentem: quintò, dum adest, inestq; cunctis, à nullo inficitur, nulliq; miscetur: similiter ipse deus totum rerũ ordinem supereminet: & amplissimè dilatatur: mulcet, & allicit omnia: nihil cogit: amorem quasi calorem habet vbiq. comitem, quo singula passim inescantur. Quemadmodum, inquit Plato loco iam dicto, Sol, & oculos generat, & colores, oculisq; vim præbet, qua videant, coloribus, qua videantur: & vtrosq; in vnum lumine conciliante coniungit; ita Deus ad intellectus omnes, resq; intelligibiles se habere putatur: atq. ita demum excedit hæc omnia: quemadmodum sol oculos, & colores. Quamobrem rectè sensit Dionysius cap. 4. de diuin: nomin: de lumine sic loquens: Lumen, inquit, est diuinæ bonitatis imago. Illuminat, quæcunq. lumen admittere possunt, & fabricat, viuificatq;, atq. continet, & perficit omnia. Rerum quoq. omnium mensura est, & æuum, & numerus, atq. ordo, custodia, causaq;, & finis. Simili fermè ratione euidens diuinæ bonitatis imago. Lumen insuper congregat, & cõuertit ad seipsũ omnia, quæ videntur: quæ mouentur: quæ illuminantur: quæ calefiunt, quæùe omninò ab eius radiis continentur. Quapropter sol græcè helios appellatur, quòd congregabilia reddat omnia: concilietq; disspersa. Ab ipso vtiq. conuersionis, & congregationis effectu, vt dicit Plato in Cratylo, omnia solem sensibilia concupiscunt, videlicet videre, aut moueri, & illuminari, atq. calefieri, & omninò ab ipso lumine contineri desiderantia; sic & omnis intellectus ipsum solem Deum: deniq. omnia bonitatis illius participia concupiscunt. Non ineptè ergo Deus sol nominatur, & eius notitia, radius illius bonitatis: quem Tatij intelligentiæ Mer-

[Margin notes: Plato. — Dionysius. — Paulus. — Deus est sicut Sol. — Conditiones luminis. 1. 2. 3. 4. 5. — Plato. — Dionysius. — Virtutes luminis. — Sol helios dicitur.]

Devs est sicut Sol.

tiæ Mercurius refulgere cupiebat. Platonici quinq. lumina ponunt: primum superintelligibile, secundum intelligibile, tertium cogitabile, quartum imaginabile, quintum visibile: visibile hoc, cuius fons primus est sol, dependere putant ab imaginabili, quod animæ mundanæ imaginatio, etiam excellentiùs isto, apud seipsam imaginatur. Imaginabile quoq. à lumine cogitabili, quod rursus præstantius est eiusdem animæ, ratio excellenter excogitat. Cogitabile ab intelligibili, quod viget in intellectu angelico: lumen verò ipsius Dei proprium vocatur plusquam intelligibile, quoniam nullam habet cum intellectu proportionem: proinde ab Apostolo Iacobo 1. vocatur pater luminum, scilicet quatuor reliquorum. Hoc ipsum lumen sic in suo fonte superat intellectum, quemadmodum lumen in ipso sole visum noctuæ. Temperat verò seipsum benignitate sua, graduq; pleniore descendit in angelicos intellectus: in nostros verò parciùs, per radium duntaxat, vt dicit Mercurius. Officium luminis est, tenebras discutere: caligines amouere: leuitatem præstare, ac motum: sursumq; attollere. Hæc omnia facit lumen diuinum in anima intellectuali: primùm quidem depellit ignorantiæ, ac peccati tenebras: hinc è vestigio sequitur amor quidam, nimirum ex lumine calor: amor verò effectus ardentior, quia purgat, & transfert; vberiorem iure reportat luminis plenitudinem. Sic etiam loquitur Dionysius in eodem cap: Deus, seu bonus ipse, inquit, lumen intelligibile nuncupatur, quoniam intellectum omnem supercælestem lumine implet intelligibili: atque ex omnibus animabus, quibus seipsum infuderit, ignorantiam omnem, erroremq; expellit: easq; sacri luminis participes efficit: intellectuales harum oculos purgat: obductamq; ex ignorantia caliginem discutit, explicatq; in lucem. Primum quidem mediocre lumen impartit; deinde postquàm animæ gustantes lumen ardentiùs ipsum amare cœperunt; vberiùs affluit: ideoq; illuminat abundantiùs, quoniam plurimùm dilexerunt: atque ita semper incendit, vt gradatim vltra proficiant: quatenus sursum pro viribus se attollere valeant. Itaque Deus, lumen superintelligibile, & fontana lux, omnem intellectum superans, intellectualia, atque rationalia omnia congregat, & conciliat. Nam quemadmodum ignorantia eos, qui decepti sunt, diuidit; sic ipsa intelligibilis luminis præsentia eos, qui illuminantur, congregat, vnit, perficit: conuertit quoq. ad ipsum, quod verè est: ex opinionum diuersitate, varias imaginationes, in vnam veram, puram, vniformem cognitionem cogit: ac vno tandem, & vnifico lumine complet. Cùm igitur hæc omnia cognita essent Mercurio; non temerè Deum soli quodam modo similem esse dixit: cuius si vel vnus duntaxat radius, Tatij mentem illustrâsset; mox plures recepisset, animumq; illius omni priùs detersa, discussaq; caligine, intelligibili lumine complêsset. Sequitur tex: Sola siquidem intellectio latens &c. *sensus est: si vel vnus illius solis radius mentem tuam tetigerit, remota priori caligine peccatorũ; illicò in virum euades scientificum, & penè diuinum, intellectione latenti percepta. Sicut enim radius ille, à quo te illuminatum iri percupio, lumen est intellectuale, non corporale; ita planè secum affert latentem, hoc est, spiritualem intellectionem, ex qua latentia intelligere poteris: latentia, inquam, mysteria, de lumine increato, & de creato etiam: deniq. latentia naturæ secreta. Ex quo colligere licet, rerum cognitionem, atq. absconditarum rerum notitiam, tum ad pietatem, tum ad multarum artium, scientiarumq; inuentionem spectantem, ex latenti intellectione manâsse: quæ quidem per radium illius profecta est in hominum intellectus. Bonum igitur est studijs incumbere; sed ad id primùm niti debemus, vt vnus radius illius solis mentis nostræ aciem illuminet; sic enim latentis intellectionis participes euadimus, cuius beneficio latentia quæq; percipere valemus. Sequitur tex:* Si mentis oculis &c. *hoc est, si intellectus tuus fuerit ab omni ignorantiæ, ac erroris caligine per*

Quinque lumina.

Pater luminũ

Luminis officium.

Dionysius.

Lumen abiicit tenebras.

Lumen ad se congregat omnia.

Tex. expo.

Intellectio latens.

Deus vbiq; patet. *illius radij splendorem purgatus, & claræ scientiæ lumine affectus, si voluntas, omni prauo affectu postposito, illius radiosi luminis calorem abundè susceperit; haud dubium, quin ille tibi apparebit ô Tati, sicut se suis insinuare, ac communicare cōsueuit. Beati igitur, quibus insunt duo isti oculi purgati, & diuini illius radij lumine illustrati, vt sanctum Pymandrum videre possint.*

Duo oculi animæ.

MERCVRIVS.

DEVS totius expers inuidiæ, per singulas mundi particulas vbiq; splendet: atq; adeò se notum præstat, vt non intelligere modò; sed manibus etiam ipsis (vt ita dixerim) liceat attrectare. Nam vndiq; nostris oculis eius obuersatur, seq; obiicit, & inculcat imago. Quòd si intimum tui lumen te lateat, quomodo autē teipsum, aut eum inuenies?

Cōmentum VII.

Duplex modus cognoscēdi Deum.

Bifariam Deum à nobis intelligi, seu cognosci posse, sapientissimus Mercurius apertissimè ostendit: vno quidem modo, intellectione latenti, quæ ex diuino radio proficiscitur, quiq; suis familiaribus impartitus est à Deo omnium opifice, & principe: altero verò per effectus, vtpote per res à Deo conditas: qui profectò cognoscendi modus tum Philosophis, tum etiam Theologis est apprimè vsitatus: de quo in præsenti loquitur Trismegistus: Deus, *inquit,* totius expers inuidiæ: *quòd in Deo inuidia non sit, paulò antè folio 23. dixi:* per singulas mundi particulas splendet. *Et est sensus: Inuidus sua sibi retinet, alijsq; communicare non vult, quippe qui ex malis viuit alienis: at Deus ab omni liuore, & inuidia quàm remotissimus, sese quodam modo rebus omnibus communicauit; vt vnaquæq; res Dei gestare videatur imaginem, illius vtiq; bonitatis, vnitatis, potentiæ, & sapientiæ.* Per singulas ergo mundi particulas splendet: *hoc est, vnumquodq; entium licet minimum, omnium conditoris profitetur maiestatem: omnia siquidem certo constant ordine, pondere, & mensura, quod planè fieri nequaquam posset; nisi à sapientissimo potentissimoq; artifice, & condita essēt, & sapientia gubernarentur. Tex:* atque adeò se notum præstat &c. *id est, ita de se clara reliquit, exhibuitq; testimonia; vt non modò eum intelligere valeamus, quod scilicet sit omnium principium, medium, & finis; verùmetiam liceat, quodam modo eum manibus attrectare: quod ingenio obtusiores facere consueuerunt, qui nisi manibus rem tetigerint; fidem adhibere nolunt. Et reuera, dum opera Dei attentè consideramus, adeò nobis illius sapientia innotescit; vt illam nostris manibus attrectâsse videamur. Sic enim dicere consueuimus, quando certam alicui rei fidem facere volumus: Id nobis persuasum est, non solo oculorum intuitu; sed etiam certissimo, verissimoq; nostrarum manuum attactu: hac loquendi formula vsus est Paulus 17. Actor: disputans cum Atheniensibus: Deus, inquit, ô Athenienses, dat omnibus vitam, & inspirationem, & omnia: fecitq; ex vno omne genus hominum inhabitare super vniuersam faciem terræ, definiens statuta tempora, & terminos*

Text: expo.

Omnia Deum testantur.

Deum manibus attrectare

Paulus.

Deus vbiq; patet.

minos habitationis eorum, quærere Deum, si fortè attrectent eum, aut inueniant: quamuis non longè sit ab vnoquoq. nostrûm. Quærant vtiq. per cognitionem, per amorem verò inueniant, & attrectent: cùm non longè sit ab vnoquoq. nostrûm: In ipso enim viuimus, mouemur, & sumus, vtiq. sicut in causa efficiente: quippe qui causat in nobis viuere, moueri, & esse: ideoq; nobis intimior, quàm nos ipsi; propterea quòd intrinseca connectit, atq. coniungit principia. Sanè, viuere in homine est intelligere; homo enim est homo per intellectum, 1. met: animalia imaginationibus, & memorijs viuunt: homo autem ratione, & intellectu. Viuere etiam viuentibus est esse: proinde intelligere est esse humanum: est etiam ipsius moueri, in quantum per intellectum, & voluntatem cæteræ potentiæ mouentur. Quam ob causam ab Arato dictum est: Ipsius enim & genus sumus: id est, cognationem cum Deo habemus, quia intellectuali natura præditi sumus. Itàq. quæsiuerunt eum illi antiqui sapientes, nec inuenerunt: quamuis ita manifestè inueniri queat, quemadmodũ si quid in medio positum palpemus. Neq. enim ibi quidem cælum, alibi non: & in hoc tempore fuit, in alio non. et ita omni tempore, & in omnibus præfixis terminis habitationis nostræ possibile est, vt illum inueniamus. Profectò, ita pulchra dispensatione inquisitionem ordinauit, vt neq. loco, neq. tempore prohibeamur. Idcirco ergo dixit, quòd non sit longè ab vnoquoq. nostrûm; sed propè sit omnibus. Nõ solùm ergo dedit vitam ac spiritum, & omnia; sed etiam, quod est summa omnium, duxit ad sui notitiam, dando hæc, per quæ possumus illum inuenire, ac comprehendere quodam modo: sed noluerunt quærere, quamuis ante pedes esset; tam enim propè est, vt absq. illo non viuamus: in illo enim viuimus, mouemur, & sumus. Quapropter sicut impossibile est ignorare aërem vbiq. diffusum, & in nobis existentem; ita profectò & omnium opificem. Reuera, omnia entia aut producta sunt, aut improducta. Inter hæc extrema non datur medium, prima mutabilia sunt. Quòd verò increatum, & improductum solùm est omninò immutabile: nam quæ à non esse ad esse prodierunt, mutationi sunt subiecta; aut secundùm substantiam, aut secundùm qualitates, vt sunt corporea, atq. materialia secundùm substantiam mutationi subdita: res verò immateriales, vtpote Angeli, & animæ rationales secundùm qualitates. Ex omnium ergo rerum mutatione, discimus vnum esse ens immutabile, quod est DEVS. Amplius, mens semper est coniuncta suo obiecto, illud intelligendo: nam si per essentiam suam intelligit; semper vtiq; intelligit: sicut ignis per naturam calet, & aqua friget. Est autem eius obiectum non fallacia simulacra, sed pura veritas. Igitur, anima sedulò colit sedem æternitatis, & veritatis, & his pascitur mensis, quibus, vt ait Maro, datum est accumbere diuûm. Est igitur naturale animæ Deum intelligere immutabilem, vbiq. per omnes mundi particulas splendentẽ. Haud quaquam ergo, vt ait Damascenus lib: 1. cap: 1. nos deseruit Deus omnimoda sui circumfusos ignorantia; quinimò cunctis cognitio (quòd Deus sit) ab ipso naturaliter insita est, atq. ingenita. Et cap: 3. Cognitio, quòd Deus sit, nobis natura insita est, atq. ingenita. Quamobrem non temerè dictum est à Iob: Interroga iumenta, & docebunt te: & volatilia cæli, & indicabunt tibi: loquere terræ, & respondebit, & narrabunt pisces maris. Quis ignorat, quòd omnia hæc manus Domini fecerit? Meritò ergo reprehendantur illi idolorum cultores, Sapientiæ 13. qui per hæc, quæ videntur, non potuerunt intelligere eorum artificem; sed aut ignem, aut spiritũ, aut citatum aërem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut solem, aut lunam rectores orbis terrarum, deos putauerunt: quorum etsi specie delectamur; tamen cogitare debemus longè speciosiorem esse dominatorem eorum. A magnitudine enim speciei, & creaturæ, cognoscibiliter poterat creator eorum videri: nam si ordinem rerum omnium conspiciemus; nequaquam à casu, mundana instituta fuisse affirmabimus.

Si fortè attrectent eum.

Viuere in homine est intelligere.

Aratus, ipsius genus sumus.

Deus non est longe à nobis

In illo viuimus, mouemur, & sumus.

Damas: lib: 1. cap: 3.

2.

Maro.

Damascenus.

Iob.

Sapientiæ.

Ordo rerum Deum esse demonstrat.

Deus vbique patet. affirmabimus. Nam quod inordinatum, indeterminatumque est, vt casus; quo pacto poterit stabilem, & certis constantem legibus ordinationem efficere? Sapientissima præterea, & continua mundi gubernatio à casu esse non potest: quia quæ temerè fiunt, non semper, aut eodem modo contingunt. Mundi autem gubernatio vniformiter, & suis vicibus statutisque temporibus consimiliter fit: ipsa ergo mundi creatura, & eius coaptatio pariter, & gubernatio, magnitudinem diuinæ insinuat naturæ. Boëtius lib: 4. de consolat: metro: 6. ita cecinit: Si vis celsi iura tonantis pura solers cernere mente; Aspice summi culmina cæli. Illic iusto fœdere rerum: veterem seruant sydera pacem. Nemo est enim, inquit Lactantius lib: 1. cap: 11. tam rudis, tam feris moribus, qui non oculos suos in cælum tollens, tametsi nesciat cuius Dei prouidentia regatur hoc omne, quod cernitur; aliquam tamen esse intelligat ex ipsa rerum magnitudine, motu, dispositione, constantia, vtilitate, pulchritudine, temperatione. Nec posse fieri quin id, quod mirabili ratione constat, consilio maiore aliquo sit instructum. Deus igitur per vniuersas mundi particulas ita fulget; vt quasi palpari possit: lib: 1. fol: 92. de hac materia abundè disputaui. Sequitur Tex: Vndiq; nostris oculis se inculcat imago. Apud Mercuriũ triplex Dei inuenitur imago: prima quidem vera, & proprio nomine dicta, Dei scilicet filius. Dial: 11. Vnus Deus, *inquit*, vnam habet ideam, *quam Psal: vocat sapientiam: Omnia in sapientia fecisti. Paulus ad Col: imaginem Dei. Plato in Timæo mundum archetypum. De hac autem Dei imagine in primo Pymandro fol: 170. & sequent: disputaui. Alia autem imago in 1. Pymandri dialogo ponitur, hominique tribuitur:* Pulcher enim erat, patrisq; gestabat imaginem. *Faciamus, ait Moyses, hominẽ in imagine nostra. Rabi Moyses, zelem, dicit significare imaginem substantialem, quam Philosophi* ιδέα, *siue* ιδέαν *appellant: non illam, quæ lineamentis, atq. coloribus exprimitur; ea enim appellatur thoar, id est, corporis qualitas. Propterea ad imaginem diuinam factus homo dicitur; quatenus ad ipsam Dei intelligentiam ac rationem substantiamque spectat: ad cuius similitudinem effectus est homo: quòd homo in ipsa ratione, atq. intelligentia homo sit. Quam opinionem refert Plutarchus etiam Homeri fuisse. Idem postea sensit & Socrates, quem Cicero secutus, pronunciauit corpus esse quasi animi receptaculum. Quia igitur homo, id est, ratio & intellectus humanus, ad imaginem intellectus diuini factus traditur; idcirco imago Dei appellatur: de qua quidem imagine in 6. libro disputaui. Psellus in Chaldaicis oraculis, de hac re etiam scribit, fuisse & Chaldæorum eam opinionem, mundi scilicet huius opificem & patrem, suæ ipsius naturæ quædã symbola animis humanis inseruisse. Proclus etiam sic ait: Mens, quæ in nobis est, est imago primæ mentis. Tertia autem Dei imago, est mundus, qui profectò propriori vocabulo Dei imago dici non potest; sed exemplar quoddam diuinæ sapientiæ, potentiæ, atq. bonitatis. Hanc autem Dei imaginem nobis quotidie adesse, mentemque nostram certis monere rationibus affirmat; vt dubium esse non possit, quin artifex mundi sit, & bonus, & sapiens, & potens, qui mundum hunc pulcherrimum creauerit, sui opificis imaginem ferentem. Sequitur text:* Quòd si intimum tui lumen te lateat &c. *Similis videtur illa Saluatoris sententia, Matthæi 6. & Lucæ 11. Si lumen, quod in te est, tenebræ sunt; ipsæ tenebræ quantæ erunt? Hieronymus in suo commentario: Quomodo corpus, si oculus non fuerit, totum in tenebris est; ita & anima, si principalem fulgorem suum perdiderit, vniuersus sensus in caligine commorabitur. Si ergo sensus, qui lumen est, animæ vitio caligatur; quanta erit ipsa caligo, quibúsue tenebris obuoluetur? Sensus ergo Mercurij est, si* intimũ lumen tui te lateat: *hoc est, si animæ tuæ vitio, sensum principalem, fulgoremque tuum amisisti; quomodo teipsum, aut Deum inuenies? Ex quo licet colligere, eos*

Mundi gubernatio non est à casu.

Boëtius.

Lactantius.

Textus.

Triplex imago Dei.

Prima imago filius.

Secunda imago Dei est homo.

Tertia imago mundus.

Textus.

Si lumẽ quod in te est tenebræ sunt.

Solis qualitas.

non intellexisse, deum per vniuersas mundi particulas splendescere, quibus intimum sui lumen, ob ipsorum demerita, quasi extinctum fuit atq. sopitum. Quare, cùm seipsos non cognoscerent; non est mirum, si deum non cognouerunt: sed euanuerunt, vt dicit Apost: 1. ad Rom: in cogitationibus suis.

MERCVRIVS.

Denique, cùm Deum videre volueris, suspice solem, ô fili mi Tati: suspice lunæ cursum: suspice syderũ ordinem reliquorum. Quis age perpetuum horum seruat ordinem? Ordo siquidem omnis, numeri, locique limitibus terminatur. Sol deus deorum cælestium præstantissimus: soli cælites reliqui, veluti regi parent: sol tantus terra simul amplior atque mari, minores tamen super se stellas innumeras conuerti patitur. Quem timet is? quem veretur?

Commentum VIII.

Text expo.

Boni est Rhetoris, quod priùs ab eo dictum est, rationibus atque exemplis clarius reddere: quod quidem diligenter obseruat magnus Trismegistus. Dixerat enim priùs Deum ita se nobis insinuâsse; vt palpari quodam modo posit. Subdit: Deniq. cùm Deum videre volueris: *hoc est, vt quod tibi insinuaui, exẽplis manifestem: Si ô fili Tati Deum videre volueris per ea, quæ ipse fecit, & ex pulchritudine operis, artificis agnoscere sapientiam; suspice inprimis cælestium ordinem, motum, atq. pulchritudinem corporum, lunæ, solis, cæterorumq; syderum atq. stellarum; & facilè perspicies Deum esse, à quo hæc omnia facta sunt: & facta deinceps conseruantur. Porrò, de motu solis, lunæ, ac syderum reliquorum in quarto libro Pymandri abundè copioseq; disputaui.* Quis age perpetuum horum seruat ordinem? *quasi diceret: quòd in cælestibus nullus error inueniatur; sed perpetuæ sint illorum leges: à casu fieri non potest; sed ab eo, qui semper eodem modo se habet:* ordo siquidem terminatur numeri, & loci limitibus: *non enim prætergreditur terminos loci atq. numeri. Dial: 8. hoc idem insinuare videtur:* Cælestium, *inquit,* corpora vnum atq; eundem seruant ordinem: quem scilicet primùm à patre suo sortita sunt. *Ad hoc propositum Cicero egregiè philosophatur lib: de natura deorum: Quis, inquit, hominem illum dixerit, qui cùm tam cæli motus certos, tam ratos astrorum ordines, tanquam inter se nomina connexa, & apta viderit, neq. in his nullam esse rationem, eaq; casu fieri dicat: quæ quanto consilio gerantur, nullo officio assequi possumus? An cum machinatione quadam moueri aliquid videmus, vt sphæram, horas, vt alia permulta? non dubitamus, quin illa opera sint rationis: cùm autem impetum cæli admirabili cum celeritate moueri, vertiq; videamus constantissimè, conficientem vicissitudines anniuersarias cum salute rerum omnium; dubitamus quin ea non solùm ratione fiant; sed etiam excellenti quadam ratione? Licet ergo librum naturæ, id est, ipsam mundi dispositionem, singulas creaturarum species, pulcherrimo ordine*

Ordo cælestium.

Cicero.

Ex Cæli cursu cognoscitur creator.

Solis qualitas.

dine complectentem intueri; siquidem per hoc etiam à gentibus Deus se voluit agnosci, teste Apost: Rom: 1. Quod notum est Dei, inquit, manifestum est in illis: Deus enim illis manifestauit, hoc est, per naturæ librum ostendit se esse primum & verũ opificem. Sequitur tex: Sol deus deorum: *vocat solem Deum deorum, nõ quòd soli, aut cæteris syderibus diuinitatem tribuerit; sed more antiquorum, à quibus planetæ dij vocati sunt:* Sol, *inquit*, est præstãtissimus deorũ: *hoc est, omnium planetarum:* cui tãquam regi cætera sydera parent: *cùm ab eo copiosioris claritatem luminis mutuent, sicut dixi in quarto libro.* Et is, est maior terra, amplior mari: *hoc est, sol tanquã manifestus cæli dominus, omnia prorsus cælestia regit: insuper ingentem habet magnitudinem, qua centies, sexagiesq; & sexies terram excedere iudicatur. Physici veteres nonnulli putauerunt, ipsum Iouem esse mundum, animal eorum sententia beatissimum: mundi verò cor, esse solem: quod sicut & in quolibet animali primum est, maximeq; viuit. Quare sicut à corde per omnia membra spiritus diffunduntur; sic à sole radii per omnia mundana vibrantur. Hæc autem per quandam methaphoram dicta esse, intelligere nos oportet, qua solis excellentia ostenderetur. Sequitur textus:* Minores autem stellas &c. *hoc est, sol; licet videatur esse cælestium atq. inferiorum corporum princeps, & pater; super se tamen quodam modo patitur, vt stellæ minores conuertantur. Verùm quia de his omnibus in quarto libro disserui, & quidem satis; propterea breuiter transeo.*

Paulus.

Text: expo.

Deus deorum Sol.

Solis quantitas.

Textus.

MERCVRIVS.

O fili, diuersorum syderum diuersi sunt motus. Quis mensuram singulis motionis asignat? Tatius: Arcturus circa idẽ se perpetuò vertens, totamq; trahit mundi machinam. Trisme: Quis hoc vtitur instrumento? Quis mare suis finibus circumscribit? Quis terræ pondus sistit, ac librat in medio?

Commentum IX.

Vòd syderibus diuersis diuersi sint motus attributi, atq. dispositi, & quomodo Arcturus totam mundi machinam vehat, in 4. libro annotaui: reliqua ergo annotabo. Duo consideranda proponit, è quibus facilè animaduerti potest, Deum per omnes mundi particulas, sese notum reddere: quorum primum est, quòd aqua cùm natura superior sit terra; ipsam nihilominus vna ex parte discoopertam relinquit. Quis, *inquit*, mare suis finibus circumscribit? *Vtiq. aliquis est; & quidem primipotens Deus, & mundi pater. Similis loquendi modus in sanctis inuenitur scripturis, Prouerb: 8. Et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos. Et Iob: Vsq. huc venies, & hîc confringes tumentes fluctus tuos. Cùm Mercurius igitur, tùm etiam sacra eloquia id diuinæ attribuunt potentiæ; quòd tota non sit aquis obruta, atq. cooperta. Et reuera, cùm animantia propemodum vniuersa (paucis duntaxat exceptis) pulmonem habeant, & respiratione indigeant: respiratio autem aëre mediante fiat; haud dubium, quin in illa terræ parte ea esse oportuit, in qua aërem attrahere possent. Quare, si terra secundùm omnes ipsius partes, esset aquis operta; nulla profectò huiusmodi anima-*

Quare aqua non cooperiat terram.

Causa finalis.

De fluxu maris.

di animalium inibi habitatio inueniretur. Quoniam autem natura non deficit in necessarijs; aliquam terræ partem aquis discoopertam esse voluit, siue disposuit; vt terrestria animantia ipsorum vitam tueri possent: hæc autem à nonnullis causa finalis appellatur. De causa autem efficiente, multiplex est opinio: quidam enim dixerunt terram non esse sphæricam; sed oblongam potiùs, ipsiusq; centrum magnitudinis non esse centrum grauitatis: alteramq; partem leuiorem aquæ supereminere: ideoq; ab aqua cooperi nō posse, nisi ascendendo. Sed hoc à vero quàm maximè aberrat: nam absurdum est dicere, tantùm altera ex parte terram in altum esse porrectam, vt aquam superet: quandoquidem aquæ ad terram, vt dicit philosophus 2. de gener. decupla sit proportio. Dicis: in illa terræ parte stellas frigidas inueniri, in polo scilicet Arctico, à quibus aqua detinetur, ne tegat illam terræ partem, ad hominum vtilitatem dispositam: sed tunc aqua perpetuò extra suum locum consisteret, suapte profectò natura locum petit decliuiorem, terram videlicet. sed nullum violentum potest esse perpetuum: ratio ergo ista, nihili est facienda. Dicis, in hac terræ habitatione, quasdam latebras, terræq; siccitates inueniri, à quibus aquæ exhauriuntur, ne totam terræ latitudinem tegere valeant. Item, aquam solaribus exhaustam radijs, in vaporem exhalationemq; conuerti, sicq; terram remanere discoopertam, & aquis denudatam. Aristoteles in secundo metheororum asserit, sub polo Arctico, & septentrionali aquam multò altiorem esse; quàm in alia quidem parte eiusdem: idq; propter loci frigiditatem. vnde fit, vt aër condensetur, & aqua inde generetur. Quare, montes aquarum esse videntur, si ad alia earundem loca comparentur: nec ibidem asserit violenter contineri; sed secundùm illorum propriam naturam, ad decliuiora loca continuè fluere: adeò vt totam terram facilè tegerent, ni calor solis, aliarumq; stellarum obsisteret, quo quidem calore, aquæ subtiliores fiunt, & in aërem conuertuntur. Terra præterea ex syderum solisq; calore, leuis effecta, rara, atq. cauernosa, aquam pro magna parte absorbens, atq. consumens, placidum præstat hominibus, cæterisq; animantibus quietis habitaculum. Paulò antè folio 28. de hac materia locuti sumus. Liceat mihi posthac aliquid de mari philosophari, postquàm magnus Mercurius occasionem dedit philosophandi: quoniam autem in rebus naturalibus libenter philosophum sequimur, quid de maris principio, natura, ac diuersitate dixerit, attentè audiamus. In principio secundi metheororū, citat antiquorum sententiam theologorum, Orphei scilicet, Hesiodi atq. Homeri, à quibus dictū est, & celebri fama vulgatum, ac veluti lege quadam sancitum: fontes tum maris, tum etiam terræ, radices esse, & principia. Quoniam verò terram maiore honore colebant, veluti primam ex fontibus ortam; hac de causa, ait Philosophus, magis tragicum, & reuerentius existimârunt fortè esse, quod dicitur, quòd hæc pars mūdi, terra scilicet, sit longè mari præstantior. Totum præterea cælum, circa terram versatur, & illius gratia videtur moueri: quare reliquorum videtur honoratissimum principium. Verùm qui sapientiores fuerunt humana sapientia, Physici scilicet, vtpote, Anaximander, Diogenes, & similes, faciunt ipsius generationem, primum videlicet humidum fuisse omnem locum, qui est circa terram, & sic totam terram aquis fuisse opertam: deinde versiones solis, lunæ, cæterorumq; syderum, humidum illud calefecisse, & sic euaporâsse; per versiones enim solis & lunæ, & aliarum stellarum, spiritum, hoc est, aërem gigni, & ventum affirmant. Quod autem remansit, mare esse, minùs quidem exsiccatum: nam quod magis siccum effectum est; in aërem, atq. ventum conuersum putant: & tandem fore aliquando siccum totum. Itaq. ex istorum sententia, mare aggregatum ex se, ex catachysmi reliquijs totam terram innundantis, affirmare possumus: deniq. conflagratione, quæ erit, quædam terræ habitabilis exsiccatio, mundum consumptum iri. Empedocles autem,

Causa efficiens.

Alia ratio.

Aristotelis opinio.

Aqua altior sub polis.

Principia maris.

Fontes.

Theologi.

Physici.

Mare ex catachysmo.

authore Alexandro, ait, calefactam à sole terram, velut sudore fieri, propterea quod salsum est: etenim sudor salsus est. Porrò, Anaxagoras, & Metrodorus, vt refert idem Alexander, dicunt mare esse aquam per terram colatam; est enim salsum, quia dum colatur, sapores recipit, alicuius salis intra terræ viscera latentis. Aut, sicut humidum, quod per cinerem colatur, salsum fit; eodem modo, & hoc salsum esse, mista ipsa tali terra. Philosophus propositis aquarum diuersitatibus, huiusmodi opiniones euertere, atq. abolere funditus conatur: Aquarum, inquit, quæ circa terram sunt, hæ quidem fluxibiles sunt existentes: hæ autem stationariæ. fluxibiles quidem: igitur omnes fontanæ sunt, id est, à fontibus principium fluxus habentes: stantium verò, hæ certè collectiuæ, vt paludes, & quæcunq. stagneæ multitudine, & paucitate differentes: hæ autem omnes manufactæ, veluti sunt, quæ puteales vocatæ sunt. Et primæ quidem spontaneè fluunt, quæ fontanæ, & fluuiales sunt: hæ autem arte indigent operante, vtpote aquæ puteales. quare si maris sunt proprij fontes: erit ergo aqua fontana, non ex pluuijs collecta: si autem fontana; aut fluens, aut stans; non fluens, cùm mare suos nequaquam terminos egrediatur. si sit aqua stans; aut arte, aut natura: non quidem arte, quia non videtur aqua fontana stans arte, nisi manu Dei: neq. etiam natura; nam tanta aquarum multitudo stationaria esse natura, rationi consentaneum nequaquam esse videtur. In neutro ergo horum genere, fieri potest, vt hoc modo mare sit progenitum. Quod si quispiam dixerit, mare esse fontanam fluentem, propterea quòd ad sensum fluere, & refluere videtur. Dico, illud more fluuiorum non fluere; idcirco aquam fluuialē, siue fontanam fluentē dici non posse. Porrò, triplex dicitur esse fluxus maris: vnus quidem fluctuatio vocatur; fluctuat enim mare ad ventorum vim, atq. impulsum: propterea pro ventorum diuersitate, diuersimodè maria mouentur: alius fluxus, libratio, trutinatio, siue trepidatio appellatur, qua mare modò huc, modò illuc trepidare videtur. Et hæc quidem est duplex, altera planè, qua maria propemodū vniuersa, ab Aquilone in Austrum continuè fluere non cessant: quæq; ordinaria trepidatio dicitur: altera verò est ab Austro in septentrionem, vel ab occasu ad ortum, ob aliquas certè particulares causas: ideoq; non vna omnium potest esse trepidatio. Etenim sol, aut propter aspectus rectitudinem, aut propter nouam cæli constitutionem, aliquam partem maris plus interdum exsiccat atq. decoquit: vnde fit, vt ad huiusmodi locum mare currens, inde trepidatio generetur. Interdum verò ad vnam maris partem maior est aquarum, atq. fluuiorum concursus: proinde cogitur mare in aliam partē diuertere. In causa etiam potest esse alicuius terræ pars altior, atq. eminentior, è qua in decliuiorem fluens, fit trepidatio: ordinariæ verò trepidationis causa dicitur maris altitudo, & fluuiorum copia, quæ in illa habentur maris cælique regione: in opposita autem solis caloris vehementia, aquas consumens, atq. desiccans: ex quo patet, mare non esse fontanam fluentem. De hac autem trepidatione loquitur Philosophus 2. metheo. Fluens, inquit, videtur mare secundùm angustias, propter scilicet adiacentem terram, & circumdantem vndiq; mare, in modicum ex magno coartatur pelago: propterea huc illucq; trepidando discurrit. Est ergo prima causa, locorum angustia. Hæc autem aquarum trepidatio non est manifesta in Oceano, siue in aliqua magna multitudine aquarum; propterea quod in magno pelago parua, in minimo magna videtur aquarum trepidatio. Cæterùm, mare, quod est inter columnas Herculis, quia in ima sui parte inæquale est, vtpote cauum in vna, & sublimius in altera, & in parte ima sublimiori, plures fluuij inueniuntur: hinc fit, vt ad depreßionem impetuosè decurrat. Simili quoq. ratione Mæotis, in Pontum, Pontus verò in Ægæum, eò quòd plures aquæ in Mæotim, quàm in Pontum fluant: & plures in Pontum, quam in mare Ægæum. Eorum autem oēs pelagi, qui

[Margin notes:]
Diuersæ aquarum species.
Fontanæ.
Paludes.
Quare fluit mare.
Fluctuatio.
Trepidatio.
Causa trepidationis triplex.
Philosophus.
Columnæ Herculis.
Mæotis.
Pontus.
Ægæum.

lagi, qui sunt extra Ægæū mare, trepidationem minùs euidentem faciunt; quia nō ita fluuiorū concursu circūdantur: illis verò, nempè Mæotidi, Ponto, & Ægæo, euidens hæc trepidatio accidit, propter paruitatē locorū, atq. fluminū multitudinē; plures enim fluuij in Euxinū fluunt, & Mæotim, quàm ad regionem maris multò maiorem ipsius. Euxinū aūt mare incipiens à Bosphoro Thracio, vergit in orientem, & septen- Euxinus. *trionem: Pontus Axenus dictus, hoc est, inhospitalis, propter immanitatem incolarū: à quibus, authore Strabone 7. hospites immolabantur, & carnibus peresis, ex caluis* Strabo. *eorum sibi pocula conficiebant: conditis verò ab Ionibus in illorum locis aliquot oppidis, cohibitoq; assueto Scytarum latrocinio, pro Axeno, Euxinus, hospitalis scilicet dictus est. vnde Ouidius de Ponto: Frigida me cohibent Euxini littora Ponti. Dictus* Ouidius. *ab antiquis Axenus ille fuit. Plinius lib: 6. cap: 1. Pontus Euxinus antea ab inhospi-* Plinius. *tali feritate Axenos appellatus, peculiari inuidia naturæ, sine vllo fine indulgentis auiditatis maris, & ipse in Europam Asiamq; funditur. Inuitis hoc accidisse terris, inditio sunt tot angustiæ, atq. parua naturæ repugnantis interualla, ad Hellespontum octingentorum Lxxv. pass: ad Bosphoros duos. Solinus: Quartus, inquit, Europæ si-* Solinus. *nus ab Hellesponto incipit, Mæotidis ostio terminatur: atq. omnis hæc latitudo, quæ Europam Asiamq; diuidit, in septem stadiorum angustias stringitur. hic est Helle-* Hellespontus *spontus. hâc Xerxes, ponte nauibus facto, permeauit. Tenuis deinde Euripus porri-* Euripus. *gitur ad Asiæ vrbem, quam Magnus Alexander potiundi orbis amore transcendit, & potitus est. Inde diffusus æquore patentissimo, rursus stringitur in Propontidem, mox in quingentos passus coartatur. fit Bosphorus Thracius, qua Darius copias tra-* Bosphorus. *duxit. hæc profunda delphines plurimos habent. Reuera, mare magnum ab occasu,* Mare magnū *& oceano fluit, & in meridiem vergit, deinde ad septentrionem tendit. Istud est, & mediterraneum, quia per mediam terram ad orientem vsq. perfunditur, Europam, Africam, Asiamq; disterminans. Cuius primæ partis sinus, qui in Hispaniis extenditur, Hybericus & Balearicus appellatur. Deinde Gallicus, Narbonemq; prouinciā* Hybericus. *alluens: mox Ligusticus ianuæ vrbi vicinus: posthæc Tyrrhenus, quem græci Ionicum* Gallicus. *appellant: deinde Siculus, à Sicilia vsq. ad Cretam porrectus: inde Creticus, in Pam-* Ligusticus. *phyliam & Ægyptum tendens: inde Hellespontus in septentrionem retorquens, ma-* Tirrhenus. *gnis anfractibus apud Illyricū, in septem stadiorum angustias stringitur: inde diffu-* Siculus. Creticus. *sus æquore patentissimo, rursus stringitur facitq; Propontidem, qui mox in quingentos passus coartatur, fitq; Bosphorus Thracius: inde ponticus sinus amplissimus à* Ponticus. *tergo Meotidis paludis: siquidem à palude Mæotide vsq. in Tenedum protenditur, sed vbi primùm se arctat, à Tenedo incipiens à casu Helles vocatur Hellespontus, vbi se expandit Propontis: vbi iterum arctatur, Thracius Bosphorus, vbi iterum latiùs diffunditur Pontus Euxinus, qui Mæotidi paludi committitur. De Ægæo autē mari* Ægæum. *sic scribitur à Plinio lib: 4. cap: 11. Ægæo mari, inquit, nomen dedit scopulus inter* Plinius. *Tenedū et Chium veriùs quàm insula; Aex nomine, à specie capræ, quæ ita græcis appellatur, repente in medio mari exiliens. Solinus, inter Tenedum & Chium, ait, est* Solinus. *Claros insula, qua Ægæus sinus panditur: à dextra Antandrum saxum est; hoc enim veriùs, quàm insula cognominari meruit. Id quoniam visentibus procul capreæ simile creditur, quā Græci αγα nuncupant, Ægæus sinus est appellatus. Strabo ab Ægæis* Strabo. *oppido in Eubea. Sequitur textus phi: Et propter breuitatem, inquit, profunditatis,* Philosophus. *semper enim profundius, adhuc videtur esse mare, & Mæotidem quidem: Pontus, hoc autē Ægeum: Ægeo verò Sicilicum: Sardonicū autem & Tyrrhenicum profundissima omnium sunt. Et est sensus, fit omnium marium trepidatio, primò quidem austrum versus: secundò versus septentrionem, idq; propter profunditatis breuitatem, maria à septentrione in Austrum decurrunt; mare siquidem Australe profundius* mare ausstrale profundius *est Aquilonari, & Mæotide Pontus &c. maria verò extra columnas breuia quidem,* septentrionali.

& parum profunda sunt, ob lutum, quod in illorum visceribus inuenitur: deniq. cùm sint quodam modo in ventre aliorum, sine quasi ventis esse dicuntur. Quare, sicut ex locis eminentioribus, ad decliuiora flumina ruunt; ita etiam ex Aquilone, veluti ex loco eminentiori, fluxus fit plurimus aquarum in Austrum: ita, vt pelagi in parte Aquilonari consistentes, propter continuum fluxum aquarum in Austrum, minùs profundi sint. E contra, pelagi in Austro propter continuum accessũ aquarum profundissimi. Quòd igitur fontes non sint maris principia, & quã ob causam Deus mare suis finibus circumscripserit, ex his quæ dicta sunt, omnibus puto notum esse satis.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

Oceani fluxus.

Oceanus quid sit.

Voniam sermo incidit de motu maris; consentaneum rationi esse ratus sum, vt de Oceani fluxu, siue æstu aliquid dicamus: qui à motus velocitate nomen accepit: ab ὠκύς quod est velox, authore Solino, quòd ociùs currat: vel quòd in morem circuli ambiat orbem: vnde & à littoribus nomen sortitur; ad dexteram siquidem, vbi primùm terram intrat, Atlanticus dicitur: ad sinistram verò Gaditaneus: illinc Arabicus, Persicus, Indicus: hinc Britannicus, Germanicus, Scythicus. Postquàm verò terrã ingreditur; varia nomina sortitur, vt dixi: Iste est, qui oras terrarum amplectitur, alternisq; æstibus accedit, atq. recedit: respirantibus enim in profundum ventis; aut remouet maria, aut absorbet. huius autem motus æstus appellatus est, id est, accessus, & recessus, inquietitudo scilicet maris. Sex enim horis crescit, & fluit ad littora, totidemq; recedit, & in sinum suum se condit. De causa autem huius æstus, multiplex est sententia: Nam Phauorinus, Plinius, & quidam ex veteribus, huius æstus causam, motui lunæ diurno attribuerunt; dicunt enim Oceani, ac cuiuslibet maris occidentalis motum, ex sex horis in sex horas, motum lunæ diurnum sequi, siue imitari. Mare ergo occidentale de sex horis, in sex horas regulariter æstuat motu lunæ diurno, qui fit super hemisphærium nostrum. Auerr: in suis paraphrasibus ait, talis motus oceani causam à luna dependere secundùm suum motum diurnum. Etenim effectus suam causam regulariter sequitur semper: cùm autem æstus Oceani sit regularis secundùm motum lunæ diurnum: luna ergo secundùm suum motum diurnũ, est illius causa. Amplius, Talis æstus non est semper æqualis; luna enim existente in quadrangulis cum sole, sensibilior æstus fit, quàm cùm à solis aspectu recedit: cùm verò est in coniunctionibus, vel oppositionibus, adhuc sensibilior conspicitur: sed in oppositione longè sensibilior, quàm in coniunctione; luna siquidem in opposito solis existente, est fortior duplato, & ordinato eius lumine. Item, æstus huiusmodi est fortior, cùm luna ab ortu in meridiem fertur; quàm cùm à primo puncto versus medium noctis mouetur: actio enim lunæ est fortior, cùm oritur, quàm cùm occidit respectu illius: propterea quòd rectè mare aspicit: vnde æstuationes vniuersaliter sensibiliores sunt, luna supra terram, quàm sub terra existente. Adde, maiores æstus fieri in hyeme quàm in æstate; quia tunc sol per aquatica signa pergit, quæ vim lunæ præbent, adiuuant ad æstus maris ciendos. vnde fit, vt quædam maria, semel aut bis æstuent in mense, ob illorum profectò crassitiem: proinde non nisi à pleno lumine lunæ moueri possunt: aliqua quater æstuant in mense: quia mediocrem crassitiem retinent: luna verò est quater fortis in his quadrangulis, & bis in coniunctione, & oppositione. Itaq; oceanus & aquæ occiduæ æstuando regulariter mouentur ad motum lunæ per puncta cæli, quæ suo motu diurno describit. Habet autem luna cognationem quandam cum aquis occiduis:

Marginal notes: Atlanticus. — Æstus oceani — De causa autẽ multiplex opinio. — Plinius. — Auer. — 1. — 2. — Parmensis. — Maria in mense semel æstuant.

De Oceani motu.

occiduis: ideoq; illius influentia affectæ ad motum lunæ mouentur. Auerroes in paraphrasi imaginatur, lunam suo motu, ac lumine calefactiuo quendam ventũ gignere in imis maris, nempè quandam exhalationem: quæ si fiat, luna ab ortu in culmen decurrente, per maria versus littora mouetur: atq. ita ad littora impellit maria. Verùm quia Albumasar certo experimento inuenit fluxum & refluxum maris, non semper sequi cursum lunæ; ideo dici potest, aquas huiusmodi, cùm sint quædã mista, duplici affectas esse virtute, cœlesti videlicet, & elementari: & elementari quidem deorsum: cælesti verò, regulari æstu ex sex horis in sex horas moueri: alias verò aliter, pro illarum virtutis proportione atq. mensura. Cùm verò maria crescant semel in mense, & semel etiam decrescant: ex luminis ergo augmento, & decremento causa proficiscitur. Luna siquidem cùm habeat in humidis vim dominandi, ipsius lumine crescente, & maria pariter crescunt, & aliæ aquæ, vt patet in conchiliis, aliisq; rebus marinis: magis verò maria occidentalia, propter luminis ad illa conuenientiam, affinitatemq; maiorem: vnde Ptolemæus, lunam occidentalem, solem verò orientalem esse dixit. E contrario, luna decrescente aquæ decrescunt, occidentales præsertim: ob causam iam dictam: luna autem in prima septimana, influentiam aquarum tumefactiuam immittit: in secunda verò, contrario modo se habet: propterea oceanus ab interlunio vsq. ad primum quadrangulũ sensibilibus crescit: à primo autem quadrangulo, vsq. ad plenilunium decrescit: & à plenilunio vsq. ad secundum quadrangulum iterum crescit, & deinde vsq. ad interlunium decrescit. Hæc dicta sint de fluxu Oceani. Deinceps videndum nobis est, quinam sit locus maris: Irrationabile enim est, ait philosophus 2. metheor: si non aliquis est locus aquæ: sicut aliorum elementorum. Porrò, Aristotelis opinio est, locum maris oceani naturalem, aquis omnibus proprium esse, mari verò quò aqueum est; mare enim cùm sit ex terrestri mistum & aqueo, & in illo aqua prædominetur; profectò in loco aquæ erit naturaliter, quæ in illo prædominatur. Sed dices, si ita res se habet; tunc mare mediterraneum, & similia, aut naturaliter in suis locis consistunt, aut violenter. si naturaliter: non erit igitur vnus aquarum locus: sin autem violenter; tot certè ad eum non ruerent flumina atq. aquarum multitudo. Omnia ergo ad oceanum fluerent, atque ita non multa, sed tantùm esset vnum mare. Amplius, aqua naturaliter est super conuexa terræ superficie, & sub concaua àëris: quælibet ergo pars superficiei terræ potest esse locus naturalis aquarum; est enim aqua naturaliter locata, cùm supra terram, & sub àëre consistit. Dico, aquæ locum naturalem, si naturam particularem aquæ inspexeris, esse quamlibet terræ partem, quantumuis eminentissimã; aqua namq; supra superficiẽ terræ naturaliter consistere potest. at si attenderis ad ordinem vniuersi, qui est, vt semper grauius leuiori subsideat; tunc dicere necesse est, aquam ad locũ decliuiorẽ fluere, ne vacuum detur in natura. Nam si ipsa non flueret; aërem oporteret descendere, ad vacuum remouendum. sed congruit vniuersali naturæ ordini, vt aqua àëre grauior hoc fungatur officio vacui repellendi. Oceanus præterea secundùm Aristotelem, est perpetuus secundùm speciem, & secundùm indiuiduum per æquiualentiam: aliquo enim ipsius per solem, & cæteras stellas corrupto, per nouarũ defluxum aquarum, de nouo generatur. Porrò, maria mediterranea, ex reliquiis diluuiorum confecta sunt, quæ ad loca decliuiora, atq. profundiora defluxerunt. Adde, quòd maria omnia, & omnes aquæ fluant ad Oceanum, veluti ad ventrem totius terræ, vt dicit philosophus, non tamen semper; sed quamdiu illius aqua submissior cæteris cernitur: nam quando est maior; ipsa fluit ad alia aquarum loca: cùm verò æqualis; neutra fluit ad neutram. Tantum ergo fluit aquæ in oceanum ex mediterraneo, & similibus; quantum fuerit in illo per actionem solis, aliarumq; stellarum consumptum. Ex his ergo patet, oceanum, respectu ordinis vniuersi, naturalem esse atq. communẽ locum

Margin notes: Auer. — Albumasar. — Mare sequitur motum lunæ — Ptolemæus. — Locus maris. — Philosophus. — Obiectiones. 1. — 2. — Solutio. — Oceanus locus aquarum. — Oceanus venter terræ.

locum aquarum; est enim cæteris profundior, & quasi in medio omnium positus. Insuper, cætera maria in locis suis naturaliter manere, debita illorum, vt dixi, qualitate seruata, quatenus aquæ sunt, nam quatenus maria; sic certè sunt circa centrũ. hæc à peripatheticis dicuntur. Mouet philosophus in eodem lib: quæstionem: Quære autem, inquit, antiquã dubitationem, propter quid tanta multitudo aquæ nusquam apparet; per singulos enim dies fluuiis fluentibus innumerabilibus, & magnitudine immensis, nihil mare fit amplius. hoc quidem nullum inconueniens est dubitare aliquos: non tamen & intuenti difficile est videre; eadem enim multitudo aquæ, & in latum diffusa, & tota simul non æquali in tempore exsiccatur. Sed differt in tantùm, vt hæc quidem permaneat per totum diem: hæc autem non. Exempli gratia, si quis super mensam magnam diffuderit aquæ cyatum; simul perspicientibus, exterminabitur totum. Quod vtiq;, & circa fluuios accidit; continuè enim fluentibus simul, totum semper, quod peruenit ad immensum & latum locum, exsiccatur citò, & latenter; non enim crescit sensibiliter mare: quia quantùm crescit ex accessu aquarum vno die; tantùm in eodem exsiccatur, & consumitur. Quod autem scriptum est in Phædone, & de fluuiis, & mari, impossibile est: dicitur enim, quòd omnia quidem inuicem perforata sunt sub terra, quasi habentia quosdam meatus ad vnum principium, qui vocatur Tartarus, fons aquarum, circa medium aquæ quædam multitudo: ex qua & fluentes, & non fluentes prodeunt omnes aquæ. Hunc autem Tartarum omnium esse principium, & finem aquarũ affirmabat Plato. Mouetur autem sursum versum nos, & deorsum versus Antipodas, & vtroq. modo secundùm omnem positionis differentiam. Quod verò moueatur: patet, quia est primum, & principium: omne autem tale est seipsum mouens; effectus enim mouetur ab alio: principiũ autem mouet seipsum: & se mouendo, effectum producit. Itaq; Tartarus, ad mentem Platonis, suo motu ad exteriorem terræ superficiem, aquas emittit: sic enim scribitur in Phædone, Tartarũ vnicuiq; fluuiorum facere circumfluentiã, & mittere ad scaturigines aquas, ac volui circa medium terræ, esseq; primum, & principium. Ex hoc autem, quia sursum ad nos mouetur, & deorsum ad Antipodas, Rheumatibus effusionẽ facit; quæ profectò Rheumata multis in locis sic effundi dicit, vt stagnum conficiant, quod à nobis mare appellatur. Ex hoc autem patet, quomodo omnium sit aquarum exteriorum principium. Quòd verò sit finis aquarum, liquet, cùm omnia maria, atq. aquæ, iterum circulo ad Tartarum redeunt, vnde fluere cœperunt; non tamen eodem motu, sed compreßione, & constrictione. Et multa quidem secundùm eundem locum, vtpote fluuij, qui multo tempore fluxerunt, deinde exsiccantur: redeunt namq; per compreßionem ad medium terræ à Tartaro factã: quædam verò redire affirmat per regionẽ fluxus positioni contrariam: per eas siquidem vias veniunt, per quas flumina è Tartaro ad mare dimittuntur: & reuertuntur per viam, qua mare redit in Tartarum. Quia enim mare non crescit, credidit Plato, aquam, quæ ad ipsum fluit, à Tartaro deglutiri. Asserit præterea aquarum ascensum, atq. descensum ad Tartarum, æquales esse: siquidem omnis aqua, vsq. ad terræ medium descendit, & à medio ad superiorem terræ superficiem: sunt ergo ascensus, & descensus æquales. Cùm igitur Tartarus deglutiat atq. absorbeat omnes aquas: est ergo omnium aquarum finis. Arguit philosophus: Si omnes aquæ, inquit, ex Tartaro veniunt: sunt igitur sapore, odore, & colore æquales. atqui huiusmodi aquæ non sunt æquales propter venas terræ, ex quibus exeunt. Imaginabatur autem Plato, partes terræ intrinsecas esse diuersas, propter diuersas stellarum virtutes, diuersimodè partes illas afficientes. Verùm præsupposito à philosopho irregulari Tartari motu, ad mentem Platonis, argumentatur: Si opinio Platonis esset vera; accideret fluuios fluere non ad eundem semper locum: quoniam enim ad medium confluunt, à quo defluunt; non magis defluent sursum quàm deorsum, sed ad quod-

Quare mare ex fluuiis non fit amplius.

Plato in Phædone.

Tartarus.

Fons aquarũ.

Stagnum.

Finis aquarũ.

Tartarus.

Ascensus, & descensus æquales.

Aristoteles impugnat Platonem.

Oceanus locus aquarū.

*ad quodcūq. tenderit fluctuans Tartarus. Nam si oriuntur à Tartaro, cuius circum-
fluxus non est vniformis: non ergo eodem modo fluuii nascerentur. Amplius, aqua
pluta, siue pluuialis, & iterum sursum eleuata, non venit ex Tartaro; siquidem sem-* 1.
per seruatur Tartarus æqualis, vt dicit Plato: quantùm enim extra fluit, iterum fluit 2.
ad principium. Iterum, quamuis omnes fluuij, quicunq. non sunt ad inuicem conter- 3.
*mini, ad mare terminati sunt: ad terram autem nullus est conterminus; sed si dispa-
reant, iterum prodeunt: non ergo redeunt in Tartarum. Præterea, si fluuij veniunt ex* 4.
*Tartaro, tunc certè maiores essent propè scaturigines, per quas ex Tartaro exeunt,
quàm in processu viæ: magis enim à principio recedūt, et sic minores euadūt. Verùm,
contrarium experientia docet; magna enim fiunt flumina, quæ longo interuallo flu-
unt, quia multorum suscipiunt fluuiorum decursus: sicq; maiorem impetum accipi-
unt, quo detruncant loco & lōgitudine vias: hac ratione Istrus & Nilus sunt maximi.* Istrus.
Hæc igitur omnia absurda sequentur, si mare, & flumina à Tartaro originem habent. Nilus.
*Quòd quidem igitur iste sit & aquæ locus, & non maris: et propter quam causam
potabile quidem immanifestum in ipso mari; fluens tamen sursum euaporando, quod
terrestre est, & salsum, subsidet. Constat ergo mare finem aquæ esse, & non princi-* Mare est aquę
pium: quemadmodum excrementum in corporibus, est finis totius alimenti, & ma- excrementū.
*ximæ humiditatis ad ipsum currentis. sicut enim subtile alimenti euaporans, dulce
efficitur, ac in membrorum substantiam conuertitur: terrestre verò, & salsum in ex-
crementum, quod est totius alimenti superfluitas; ita planè est mare, quod remanet
ex euaporatione aquarum. Dices, nunquid mare est elementum, cùm sit mistum? Præ* Mare an sit e-
terea, si esset elementum aquæ; tunc omnes aquæ, & ab ipso manarent, & in ipsum lementum.
denique redirent. Auerroes in paraphrasi asserit mare aquæ elementum esse: quia, Auer.
*authore philosopho: In textu in omni elemēto, necesse est dari aliquod totū, ad quod
reliquæ partes fluere valeant. sed in aquis nihil tale esse videtur, nisi mare: est ergo
aquæ elementum. Verùm rectè interpretanda est philosophi, atq. Commentatoris
sententia; quandoquidem mistum, elementi nequeat subire rationem: deniq. ad mare,
vt ad propriam perfectionem, aquæ nequaquam fluunt. Dico igitur, mare esse aquæ
elementum per accidens; quia nimirum accidit mari, vt sit aquarum congregatio, ob
locum quem occupat decliuiorem: fungitur ergo vice elementi. Nam cùm fieri non
posset, vt purum esset aquæ elementum, propter bonum vniuersi, ipsius loco mare sub
stitutum est; vt illius gereret puri elementi vicem. Ex his ergo patet solutio ad ra-
tiones præpositas: mare enim non est elementum per se cùm non sit simplex; sed ele-
mentum per accidens: deinde non est necesse, vt omnes elementi partes à toto veni-
ant, & in totum redeant; sed satis est, vt totum sit in loco proprio: proinde extra ele-
mentum, & fieri possunt, & corrumpi: tametsi Auerroës dicat, omnes aquas medi-
antibus stellis formaq; vaporum, à mari profluere, omnesq; etiam in pluuiæ formâ
reuerti. Hæc de loco, & fluxu oceani dixi.*

CAP: II.

Maris salsedo vnde.

*Voniam de fluxu motuq; maris, & loco, aliquid dictum est; congruum es-
se puto, vt deinceps dicamus etiam aliquid de maris salsedine, de qua A-* Salsedo maris
*ristot: 2. metheor: abundè disputauit. In eo siquidem libro post multam
vtrinq. inquisitionem, causam salsedinis esse dixit vstarum exhalatio-
num permixtionem; putauit enim è terra multas cum vaporibus mistas exhalatio-
nes sursum ferri, quæ postea cum pluuiis ad mare descendunt, sicq; mare salsum*

 efficiunt.

Salsedo maris.

efficiunt. Mare ergo salsum est per terrei adusti mistionem. sed hæc sententia quæstione nō caret: cur enim pluuia non est salsa, nisi cùm cadit in mare, & illi miscetur? cur etiam dulce non efficitur mare, ad ipsum plurimis aquis dulcibus fluentibus, & fluuiorum & pluuiarum? cur insuper exhalationes simili salsedinis qualitate reliquas aquas non afficiunt in quas & ipsæ labuntur, illisq; permiscentur? Quamobrem quidā peripathetici, Philosophi opinionem sic interpretantur: Aristoteles (inquiūt) putauit, mare secundùm totum perpetuum esse: secundùm partes verò fieri, atq; corrumpi. Quare, sicut mare est perpetuum, et causam non habet suæ æternitatis agentem, aut materialem; nec etiam suæ perpetuæ salsedinis: causam ergo dixit philosophus, cur mare sit semper æqualiter salsum, curùe fiat secundùm partem salsum, et salsedo illius secundùm partem corrūpatur: quòd verò ipsum perpetuò salsum sit, velut æternum non probauit, sed reliquit; æternorum enim non est causa reddenda.

Aristotelis opinio.

Auerroës in sua paraphrasi hanc Aristotelis olfecisse videtur sententiam: ait enim solem, & exhalationes non esse causas maris, & illius salsedinis, nisi conseruantes: quia quantùm ex dulci per solem trahitur, tantùm per pluuias instauratur. Itaque pluuia non efficit secundùm totum mare salsum, sed conseruat: Exhalationes quoq. alias aquas salsas non reddunt, quia perpetua salsedine non erant affectæ: proinde salsæ secundùm totum esse non possunt, plus de dulci in illis, quàm de salsedine existente. Sed dices: si pluuiæ continuè in mare descendunt: cur igitur mare in dies non efficitur salsius? His accedit, dulce & non salsum à sole attrahi, & sursum ferri: pluuias verò, & dulce, & salsum ad ipsum vehere & afferre: semper ergo efficitur salsius. verùm, si vtrumq. à pluuiis vehitur ad mare, dulce videlicet & salsum: ambo ergo illa restaurantur, quæ deperditum iri dicuntur. Addunt alij, aquarum fontanas sub montibus existentes, magnis meatibus ad mare decurrere, quibus aliquid de salsedine mari adimitur: adueniente præterea cælesti constellatione exsiccatiua, aliquid semper de dulci, & salso, & deniq. de toto mari remittitur, facitq; de aquoso aridam: sed pluuiis denuò decurrentibus, vtrumq. restauratur. Hæc illi: Catholici autem, qui maris, sicut & cæterarum rerum creationem tuendo profitentur, dicerent: mare à suæ creationis initio huiusmodi saporis qualitatem à Deo omnium opifice, & parente accepisse. Itaq; salsedo mari competit, quatenus est mistum, authore Auerr: siquidem salsedo sapor est, qui sequitur primarum qualitatum mistionem. Porrò, dulce est, quoties ab ipso separatur crassum atq. terrestre. vnde phil: 2. metheor: Si quis inquit, vas cereum conferens posuerit in mari circumligans os talibus, vt non penetret aliquid maris, quod ingreditur per parietes cereos, fit potabilis aqua. sic enim colatum, quod terrestre est, secernitur; facit enim salsedinem propter permistionem: causa ergo salsedinis est commistio dulcis cum terrestri crasso. Itaq; effectrix causa saporum, est calidum debitè agens: materialis verò, aquosum & siccum, debitè proportionata, mediante debita proportione calidi. Agens ergo causa, est calidū agens debitè in aquosum & siccum terrestre, inuicem illa debitè proportionando. Dulcedinis igitur totalis causa, est humidi aquosi cum sicco terreo, mediante adæquata actione calidi illa permiscentis proportionata adæquatio. Hæc autem est effectrix, & materialis causa dulcedinis; quandoquidem in talibus non sit excessus vnius super alterum: igitur est totalis causa dulcedinis. Causa verò totalis amaritudinis, est diminuta permistio humidi aquosi cum sicco terreo, mediante diminuta actione calidi, illa diminutè permiscentis: sicut patet in fructibus nondum maturis. Permistio præterea sicci terrei cum humido, sicco adusto prædominante, facta à calido adurente, & fortiter permiscente, est tota causa salsedinis. Ex quo sequitur, omne humidum esse salsum propter sicci terrei permistionem, modò illud terreum sit vstum. Item, nō quodlibet siccum terreum, humidum salsum efficere; non enim siccum terreum, turbidam

Auer.

Obiectio.

Solutio.

Catholici.

Salsedinis causa & dulcedinis.

Vas cereum.

Causa totalis dulcedinis, & amaritudinis.

Saporum causæ.

Salsedo maris.

bidam aquam faciens, illam facit salsam; sed siccum terreum vstum, vt cinis, siue calx. Quamobcausam, si calidum sit valde vstiuum, atq. resolutiuum, facit amarum; calidum enim vltra temperamentum vstiuum, pro maiori minoriq; variatione, magis minusq; facit salsum, & amarum. hæc autem incidenter dicta sunt, quò faciliùs causa salsedinis marinæ inueniri poßit. Dicitur namq; mare salsum esse propter sicci terrestris vsti permistionem, cum eius aquoso humido: sed quomodo id fiat, iam vtcunq. à philosopho audiuimus: quod alij non percipientes, aliter locuti sunt. Nam Anaximanes atq. Diogenes, solis, stellarumq; actioni, maris salsedinem attribuerunt; dixerunt enim mare in prima rerum origine, dulce extitisse: postea actione stellarum, subtili plus euacuato, atq. resoluto, quàm terrestri, salsum euasisse. sed si ita res se haberet: omnis ergo aqua ebulliens eßet salsa, cùm ab ea ob actionem calidi, dulce resoluatur. Anaximander putauit, mare salsum eße, quòd ad ipsum flumina salsa plurima confluant. atqui plures dulces, quàm salsi fluuij ad mare decurrunt: præterea aliquando mare dulce fieret, propter eam, quæ interdum solet accidere, exsiccationem fluuiorum. Platonici, mare salsum esse dixerunt, ob nonnullas terræ partes salsas, quæ in imo maris habentur: ideoq; nonnulli affirmant intra maris latebras, ingentes montes salis latitare, ex quibus salsedo maris gignitur, videmus enim modico sale multam aquam salsam euadere. Mare ergo secundùm Anaxagoram & Platonem, est salsum propter venas terræ salsas: quæ quidem opinio est probabilis. Alij arbitrati sunt, mare ideo salsum eße; quia actiones solis & stellarum agentium, ex imis maris exhalationes eleuantur sursum, atq. aquis maris permiscentur; imaginantur enim à superficialibus æquoris partibus potabile eleuari sursum, conuertiq; in pluuiam: ab imis verò maris adustas exhalationes, mariq; misceri, ac illud salsum efficere. Astronomi istorum sententiam sequi videntur: proinde asserunt solem cum aquis orientalibus, lunam verò cum occidentalibus cognationem habere: cum aliis verò vniuersalem tantùm concordiam. vnde putant solem & lunam, ima maris commouere, indeq; exhalationes educere: quæ cùm in sublime, propter ipsarum craßitiem ascendere nequeant; aquarum vorticibus miscentur, atq. ita salsedine complent. Huic autem fidem faciunt ima maris, quæ æstu feruent: quod quidem minimè accideret, ni illa loca magno calerent exhalationum æstu. Ad hæc accedit, quòd sol & luna circa maria quodam modo semper mouentur: tum propter affinitatem, quam cùm illis habent: tum etiam propter perpetuam moram, quam in illis contexere videntur. vnde arbitrantur mare suæ terminũ habere salsedinis: partim, quia aqua maris terrestrior statim fieri non potest: partim quia nec adustio, continuò intensior; quandoquidem complures dulces aquæ ad mare confluant, quibus maris siccitas temperatur, & remittitur, & exhalationum adustio dulcescit: proinde quantum ex vna parte salsedinis immittitur; tantum ex altera dulcedinis: quantũ scilicet efficitur salsum; tantum ex alia parte dulcescit. Hæc dicta sunt de maris salsedine. Quilibet ergo pro suo libito, salua fide, accipiat quod vult.

Anaximanes. Diogenes. Anaximãder. Platonici. Anaxagoras. Astronomi.

CAP: III.

Mare quid significet apud scripturas sanctas.

Cripturis diuinis affatim de mari loquentibus, silentio tegendum esse nõ putaui, quod à sancto spiritu per ora prophetarum olim studiosè digestum, atq. pernotatum. Porrò, mare præsentis vitæ præferre similitudinem Dauid Psal: 103. constantißimè profitetur: Hoc mare magnum, inquit, & spatiosum, siue latum manibus, id est, locis, littoribus: aut vt alij

Mare præsens vita. Psal: c, 3.

Mare præsens vita. *exponunt, plagis, siue regionibus. Illic reptilia, quorum non eſt numerus: hoc eſt, diuersa animantium genera, quæ hanc enauigant vitam. Qui autem sine naue fuerit in hoc mari magno inuentus, id eſt, sine ecclesia catholica, inueniet draconem. Draco iste quem formaſti ad illudendum ei: hoc eſt, vt illudatur ei ab angelis meis, teste*

Iob. *Iob cap: 40. Psal: 92. Mirabiles elationes, siue suspensuræ maris. Cùm eleuâssent,*

Psal: 92. *inquit Augustinus, voces suas discipuli illi, crediderunt multi, & acceperunt*

Augustinus. *spiritum sanctum: & cœperunt multa flumina clamare de paucis: Ideo sequitur: Æ vocibus aquarum multarum mirabiles elationes, siue suspensiones maris: id eſt, huius seculi. Cùm cœpiſſet Christus tantis vocibus prædicari, cœpit mare irasci, & suspendere fluctus: quando enim mare irascitur, suspenduntur fluctus. Mirabiles elationes*

Elationes maris. *maris, sed mirabilis in excelsis dominus. Venit dominus, Mat: 14. ambulans supra mare, super capita istorum fluctuum magnornm spumantium. Cur autem præsens vita mare nominetur, causam reddit Psal: 76. In mari via tua: Omnes gentes, inquit,*

Psal: 76. *maris nomine nuncupantur, quòd vita humana amara eſt: procellis ac tempestatibus subdita. Insuper, si illud attendas, quòd homines tanquàm pisces se deuorent, cùm*

Nahum. *maior minorem absorbeat; sic enim ait Propheta Nahum: Fecisti hominem sicut reptile, & taces impio deuorante iustiorem se. In mari ergo via tua, id eſt, in gentibus*

Psal: 65. *Christus prædicabitur, qui eſt via, qua itur ad patrē. Et in Psal: 65. Conuertens mare in aridam. Mare erat mundus amarus salsitate: turbulentus tempestate: sæuiens fluctibus persecutionum. Conuersum eſt in aridam: modò sitit aquam dulcem mundus; quia salsa plenus erat. In flumine pertransibunt pede: hoc eſt, illi qui conuersi sunt in*

Flumen quid *aridam, cùm eſſent antea amari, in flumine pertransibunt pede. flumen eſt omnis mortalitas seculi: vide flumen, alia veniunt, & transeunt: alia transitura succedunt: sic omnis natus eſt, cedat oportet nascituro: & omnis iste ordo labentium, fluuius quidam eſt. Istum fluuium qui verè credit in Christum, facilè pertransit pede, non equo: humilitate scilicet, & non superbia. Gregorius lib: 17. cap: 15. mor: exponens il-*

Gregorius. Iob 26. *lud Iob: 26. In fortitudine illius repente maria congregata sunt, & prudentia eius percuſsit inimicum, siue superbum: Quid, inquit, aliud maris nomine, quàm præsens seculum designatur, in quo corda hominum terrena quærentium diuersis cogitationum fluctibus intumescunt: qui elatione superbiæ cōcitati, dum alterna intentione se impetunt, quasi aduersante se vnda collidunt? sed iam in fortitudine illius maria congregata sunt; quia incarnato domino, discordantium secularium corda concorditer credunt. Et lib: 36. mor: cap: 13. exponens illud Isaiæ 11. Et desolabit dominus linguā*

Isaiæ 11. *maris Ægypti: Lingua, inquit, maris eſt scientia doctrinæ secularis, quæ peccati obscuritate fuscatur. linguam ergo maris Ægypti dominus desolabit; quia huius mundi falsam sapientiam, per carnem se ostendendo destruxit. Hieronymus in suo com-*

Hieronymus. *mentario: Et desolabit linguam maris Ægypti, quæ priùs contra dominum blasphemabat, & superstitioni Ægyptiæ præerat. Et exponens idem Hieronymus illud Isaiæ*

Isaiæ 21. *21. Visio siue onus deserti maris. Quòd, inquit, mare appelletur seculum, vt multa præ-*

Psal: c. 6. *teream, vno testimonio Psal: 106. contentus sum: Qui descendunt mare, inquit, in nauibus facientes operationes in aquis multis. Ipsi viderunt opera Dei, & mirabilia eius in profundo. Qui enim operantur in hoc seculo opus Dei, & cum Dauid dicunt Psal:*

Psal: 68. *68. Veni in profundum maris: ipsi vident mirabilia eius in profundo. Vt igitur maris fluctibus obruamur, & opprimat nos sæua tempestas, nostri vitij eſt, qui ante tempe-*

Ezech: 47. *statem præuaricatores fuimus, & iniqui. In cap: autem 47. Ezechi. clariſsimè ista describit: Aqua ista, ait dominꝰ ad Ezech: quæ egreditur in Galilæā, quæ vergit ad orientem, & descendit in Arabiā, intrabunt mare: & exibunt, & sanabuntur aquæ. Mirum in modum, ait Hieronymus, aquis euangelicis aquæ sanantur mortuæ: quæ ab eo*

Aquæ mortuæ sanātur. *quòd nihil in se vitale habeant, nomen mortis sortitæ sunt. Nō enim nouerant eū, qui*

dicit:

Mare præsens vita.

dicit: Ego sum via, & veritas. Vnde dicit David Psalmo 45. Transferentur montes in cor maris: hoc est, Apostoli, relictis incredulis Iudæis, in cor maris, id est, ad prædicandum gentibus, transierunt: sicque aquæ amaræ, dulces effectæ sunt. Basilius in principio prouerbiorum homel: 12. Sæpè namque vitam hanc, ait, & aquas, & mare appellatam inuenimus: vnde in psal: 17. Misit ex alto, & accepit me, & assumpsit me de aquis multis. Palàm est quòd huius vitæ tumultum, ac turbationem, aquas appellat; non enim secunda omnia, & quibus plerique delectantur, perpetuitatem firmitatemque habent, sicut nec tristia semper durant; verùm cuncta humana mobilitate quadam rerum inexpectatæ vicissitudini subduntur. Sicut igitur mare in eodem statu consistere non diu potest; sed quicquid vides tranquillum, paulò post ventorum impetu turbatum aspicies: quodque horridum, & vndis feruens, ac tumidum, mox multa quiete consistere videbis; sic humanæ res, facilè vtrinq. conuertuntur. Itaque, vita hominum huius mundi mare nominatur; quia plus amari habet, quā dulcis: quia in eodē statu nunquam cōsistit: sed varijs quatitur, atq. tunditur tentationum fluctibus: quia varia habet animalium genera, sine ordine quodam modo viuentia: vnde fit, vt maior minorem deuoret: deniq. quia draco magnus, sæpè sæpiùs cogit nauiculas suo flatu, naufragium facere; propterea gubernatoris & vsu, & arte opus est; vt in vitæ tranquillitate, dum omnia ex animi sententia procedunt, rerum mutationes commodè excipiat: & ne præsentibus, ita vt nunquam perituris conquiescat: neue in rebus duris, se rursus affligat, aut desperet: vnde Gregorius lib: 29. mora: cap: 7. in expositione illius versiculi Iob 38. Nunquid ingressus es profundum maris? Mare, inquit, est mens humana, cuius profunda Deus ingreditur, quando per cognitionem suam ad lamenta pœnitentiæ ab intimis cogitationibus perturbatur: quando prioris vitæ nequitias ad memoriam reducit: fluctuātem in cōfusione sua animum concutit. Profundum maris Deus penetrat, quando etiam desperata corda permutat. Et in illud Iob 14. Quomodo si recedant aquæ de mari, & fluuius euacuatus, arescat: Mare, inquit, mens hominis est, & quasi fluctus maris, sunt cogitationes mentis, quæ aliquando per iram tumescunt: per gratiam tranquillæ fiunt: per odium cum amaritudine defluunt. Sed cùm homo moritur, aquæ maris recedunt, quia iuxta Psalmistam Psal: 145. In illa die peribunt omnes cogitationes eorum. August: lib: confess: 13. cap: 17. ad hoc propositum, ait: Quis congregat, inquit, amaricantes in vnam societatem, nisi tu, qui dixisti, vt congregentur aquæ in in locum vnum? Quoniam tuum est mare, & tu fecisti illud. Tu enim coërces malas cupiditates animarum. Quid ergo significet mare apud sacros, hæc dicta sunt. Cæterùm, vitam humanam ad modum nauiculæ se habere, quæ vndiq. quatitur fluctibus, & sæuissima tempestate premitur, Empedocles doctissimè ostendit, quando ait: omnia secundùm litem constare; rapido enim stellæ obuiant firmamento: contraria inuicem elementa confligunt: terræ tremunt: maria fluctuant: aër quatitur: crepant flammæ: bellum immortale gerunt venti: homini nulla quies; sed ei ex toto mala vniuerso proueniunt. Omnis igitur vita nostra ars nautica est; nam si mare (vt dictum est) pro seculo sumitur, nauis nostra, moles corporea dicitur. Etenim sicut nauem multis tempestatibus agitatam, & iam vetustate consumptam, ille, qui clauū tenet, suo regit imperio, qui vbi compages solui, tabulataque & foros operiri fluctibus videbit, statim eam deserit; sic planè prudens animus hoc fragile corpus gubernat. Sanè, corpus huius terrenæ patriæ ciuis est; animo autem cælestis inest origo. Vnde Lucretius: Cedit idem retro, de terra quod fuit antè, In terram; sed quod missum est ex ætheris oris: Id rursum cæli fulgentia templa receptant. Et quoniam nobilior est animo; ideò sub inuolucris fabulosis, à Poëta nobilissimo describitur. Terribili squalore Charon, cui plurima mento canicies inculta iacet. Si enim æterna fuisset

Psal: 45.
Basilius.
Psal; 17.
Quare vocat mare vita præsens.
Gregorius.
Iob 38.
14.
Mare mens hominis.
Augustinus.
Empedocles.
Omnia constant lite.
Vita nostra nautica.
Lucretius.
Virg: 6. Æne.

Mare præsens vita. Charon. iſſet anima à parte antè, vt quidam affirmârunt; commodè aptèq; ſenex manifeſtè diceretur: nam æternitate nihil eſt antiquius. ſed quia æterna eſt ex parte poſt; ideò cruda Deo, viridiſq; ſenectus; non enim vnquam deficit. Addidit Virgilius duplicem oculis flammam, quia liberi arbitrij eius eſt, ad vtrum velit flecti: & ad rationis fulgorem: & ad cupiditatis ardorem. Ratio eſt huius nauis anchora, & clauus conſilium: ſæuiat latè Pelagus, ſtrideant vſquequaq. venti tribulationum, & vndas æſtuſq; permiſceant: vbi valet anchora, id eſt, ratio, nullum periculum eſt. Arbor verò aurea, & ramus, quædam eſt diuinæ ſapientiæ delibatio; qua nobis futuræ vitæ claritas apparet. Sunt autem venti quatuor (Plinius lib: 2. cap: 49.) principales, iuxta quatuor mundi partes, quibus octo minus principalibus additis, 12. in vniuerſo conficiuntur. Inſunt namq. noſtro appetitui quatuor principales perturbationes, amor ſcilicet, odium, ſpes, atq. timor: quæ rabie, ac tempeſtate rerum inter ſcopulos miſeros alternis flatibus animum exagitant: vnde Virgilius 6. Æn: Hinc metuunt, cupiuntq;, dolent, gaudentq;. Et Auguſt: in Ioan: Affectiones noſtræ, inquit, quatuor motus ſunt animorum: lætitia eſt animorum diffuſio: triſtitia eſt animi conſtrictio: cupiditas eſt animi progreſſio: timor eſt animi fuga. Aiunt Poëtæ ventos ab Aſtreo patre ortos, qui vnus fuit ex Titanibus, qui auſi ſunt temerariè cælum infeſtare. Sed quid eſt bellum cum dijs agere, niſi naturæ noſtræ repugnare, quo nihil eſt magis temerarium? Iure igitur ventos è Titanibus ortos dixerunt, quoniam perturbatio à temerario ſemper, & naturæ repugnante iudicio prouenit. Subduntur autem venti omnes Æolo regi, de quo Plinius lib: 7. cap: 56. Eſt enim Æolus in nobis inferior pars, ſiue portio mentis, quæ per prudentiã res adminiſtrat humanas, quæue perturbationibus, & ſenſibili appetitui præponitur, vt iuſſu ſuo illas cohibeat. Sub te, inquit Dominus ad Cain Gen: 3. erit appetitus tuus: & tu dominaberis illius. Verùm quàmdiu ratio Deo obtemperat; tamdiu rationi obſequitur appetitus: quò fit, vt celſa ſedeat Æolus arce: quoniam nihil humile cogitat. Et quia totius vitæ actiuæ adminiſtrationem habet; ideò Sceptra tenet, mollitq; animos, & temperat iras: Ni faciat, maria ac terras, cælumq; profundum, Quippe ferant ſecum rapidi, vertantq; per auras. Corripitur Æolus noſter pollicitatione pulcherrimæ Deiopeiæ. Quatuordecim Nymphas præſtanti corpore Iuno habet, quæ ſunt aëris proprietates, quarum pulcherrima eſt ſerenitas, & tranquillitas; omnes enim ideò aliquid appetimus, quia ibidem quietem, nos inuenturos eſſe putamus. Quare ſic decepti, fores relaxamus, perturbationesq; emittimus: ſicq; perturbato appetitu, rationis lumine priuamur: vnde Eripiunt ſubitò nubes cælumq; diemq;, Teucrorum ex oculis, & nox Ponto incubat atra. Quoniam appetitus, qui priùs rationis lumine illuſtrabatur, nũc illa amiſſa, in tenebris verſatur, verum à falſo non diſcernens. Vnde Boëtius de conſol: lib: 1. metro 2. Heu quàm præcipiti merſa profundo mens habet: & propria luce relicta: Tendit in externas ire tenebras, terrenis quoties flatibus acta, creſcit in immenſum noxia cura. Ambroſius in officijs lib: 1. cap: 47. Perturbata mente, inquit, latiùs ſe, ac longiùs fundit appetitus: & tanquam efferato impetu, frenos rationis non ſuſcipit, nec vlla ſentit aurigæ moderamina. Proinde 1. offic: eodem cap: ait, boni ſpeculatoris eſſe, ita prætendere animo; vt appetitus, neq. præcurrat rationem, neq. deſerat: ne præcurrendo perturbet, neq. excludat, eamq; deſerendo, deſtituat. Veni igitur Domine IESV, & impera ventis, & mari: & ſic fiet tranquillitas magna. Quòd autem terra ſit in medio mundi, dictum eſt in lib: 3. fol: 336. vbi de loco diſputaui.

Duplex flamma. Anchora. Clauus. Arbor. Venti. Amor. Odium. Spes. Timor. Virgilius. Auguſtinus. Titanum bellum cũ Ioue. Æolus. Æolus in celſa arce. Deiopeia. Boetius. Ambroſius.

MERCV-

MERCVRIVS.

Eſt certè aliquis ô Tati, horum author & dominus: Etenim locum, vel numerum, vel menſuram ſeruare abſq; authoris virtute impoſsibile eſt. Ordo fieri à deformitate nequit. Eget autem deformitas Domino, qui ordinem præbeat.

Commentum X.

Otiſsima ſatis, & ad ſenſum probatiſsima vtitur ratione, vt inficiari audeat nemo: Si, inquit, tanta conſpicitur in rebus, quæ à nobis videntur, pulchritudo, potentia, atq. prouidentia; profectò negare omninò nō poſſumus, quin aliquis ſit horum author & dominus: hoc eſt, qui fecerit, & gubernet. Sanè, fieri non poteſt, vt creatura quælibet ſuum locum ſeruet, numerum, & menſuram, abſque creatoris virtute. Nam etſi corpora cæleſtia circa terram voluantur, & corpora leuia, ſurſum ſuapte natura ferantur, grauia verò deorſum; egent tamen creatoris virtute, qua conſeruentur in ordine, quem ab illorum parente acceperunt. Iſte ergo inuiolabilis creaturarum ordo, apertiſsimè prædicat virtutem, & curam creatoris: nam quemadmodum lux, à tenebris non prodit, neq. calor ex glacie; ita planè ordo à deformitate non proficiſcitur; ſed ab optima, & prima omnium ratione. Quomodo enim ordo à deformitate fieri poteſt, cùm ipſa domino egeat, qui ordinem præbeat? Magna ſiquidem congeries primi orbis, molesq́ indigeſta, & rerum omnium deformitas, haud dubium, quin Deo authore, hūc pulcherrimum ordinem ſortita ſit, atq. conſeruet. Ex rerum ergo ordine, cognoſcitur prudentia, atq. ſapientia artificis Dei. Philoſophus 12. met: tex: Com: 52. hoc quoq. vtitur philoſophandi genere, aſſerens duplicem in rebus ordinem inueniri: vnum quidem, quem habent creaturæ ad inuicem, quo mutuis obſequijs vna iuuatur ab altera: alterum verò, quem ad principem habent, & ducem omnium Deum. Qui quidem ordo eſt finis alterius; hac namq. de cauſa exercitus in bellando ordinē ſeruant, vt vnius pareatur voluntati ducis imperantis. In ordine ergo, quem exercitus habent ad ſeipſos, quo ſibiipſis ſunt auxilio, & ſolicitè famulantur, bonum illorum eſt, magis verò in ordinem ad ducem; nam ſine illo, ordo inter ipſos ſeruari nō poſſet: non enim dux eſt propter ordinem, ſed ordo propter ducem. Omnia verò, inquit, coordinata ſunt aliqualiter, ſed non ſimiliter: & natatilia, & volatilia, & plantæ: & non ſic ſe habent, vt non ſit alteri ad alterum nihil, ſed eſt aliquid. Ad vnum quidem omnia coordinata ſunt: Auerroës in ſuo commento: Bonum, inquit, exiſtit in hoc toto vtroq. modo, ſcilicet propter ordinem, & propter illud, propter quod eſt ordo, ſcilicet primum principium: & omnia quæ ſunt ſub primo principio, non æqualiter habent ordinem. Hæc enim quidem perfectum habent ordinem, ita, vt nihil admiſceatur eis per accidens: ſicut eſt de corporibus cæleſtibus. Inuenitur autem priuatio ordinis per accidens in illis rebus, quæ ſunt ſub corporibus cæleſtibus. Itaq́, cùm ordinationis cauſa natura ſit, & nihil inordinatum eſt eorum, quæ natura ſunt, vt dicitur 8. phyſ: text: com: 15. quia caſualiter, & raro quædam extra illum ordinem eſſe videntur, nō tamen ſunt extra ordinem omnia gubernantis. Author verò naturæ

Ordo creaturarū oſtendit creatorem.

Philoſophus ponit duplicē ordinem.

Ordo creaturæ ad ſe.

Auer.

Ordo ad primum principium.

ne.

Ordo vbi inuenitur.

rò naturæ Deus eſt; procul dubio ipſa ordinatiſsima mundi adminiſtratio palàm oſtendit adminiſtrantis prouidentiam, pariter & potentiam. Porrò, ordo, vt dicitur 5. met: com: 15. non eſt niſi aut reſpectu primi poſiti, aut intellecti: vnde prius & poſterius ſunt ordinis differentiæ, 1. phy: com: 41. Hæc autem in rebus conditis inueniuntur manifeſtè. Liquet ergo quomodo ordo, vt dicit Mercurius, à deformitate fieri non poteſt. Plotinus enn: 3. lib: 2. hunc rerum ordinem non dicit eſſe aduentitium pro aliquorum criminibus caſtigandis repertum; ſed à Deo rebus omnibus inſitum. Non eſt autem, vt quidam putant, ordo propter præuaricationem ordinis inſtitutus. Quod enim ordine vtitur aduentitio; non aſſequitur quod vult, vel interiori vitio, vel propter aliud quiddam ab alio accidens. at conditor ordinis eſt omnipotens: ex propria ergo voluntate rebus ordinem tribuit. Plato in Timæo imitari videtur Mercurium dicentem deformitatem domino eguiſſe, qui ordinem præberet: Cùm vellet, inquit, Deus bona omnia fore, nihil verò quoad natura pateretur malum; quidquid erat quod in cernendi ſenſum cadere poſſet, aſſumpſit: non tranquillum & quietum; ſed temerè agitatum & fluitans, idq; ex inordinata iactatione redegit in ordinem: hoc enim iudicabat eſſe præſtantius. Quomodo autem hæc ſint intelligenda, dixi in primo Pymandri, vbi Platonis ſententiam de mundi creatione librando expoſui. Damaſcenus lib. 1. cap: 1. vniuerſum ordinem creatæ naturæ, librum naturæ appellat, quo libro ille benè vtitur, qui nouit omnia creata eſſe vno participantia, à quo de non eſſe vno, ad eſſe vnum vocata ſunt: Ipſa, inquit, cõditionis mundi coaptatio, conſeruatio, & gubernatio, nos apertè docent Deum eſſe, qui hoc totum conſiſtentia firmat, & continet, & conſeruat. Quomodo enim aduerſantes naturæ, ignis dico, & aquæ, aëris, atq. terræ, in vnius mundi complementum concurriſſent ad inuicem, & ſine diſſolutione perdurarent; niſi quæpiam omnipotẽs virtus, & ea coniunxiſſet, & ſemper conſeruet indiſſoluta? Deus igitur ex his cognoſcitur, etiam ſi quis tribuat regimen huius mundi caſui & temeritati. Lactantius lib: 1. cap: 3. ad hoc propoſitum loquens, ait mundum ab vno regi opifice; idq; vniuerſum creaturarum ordinem proteſtari: Quamuis, inquit, poëtæ deos carminibus ornauerint; ſæpiſsimè tamen confitentur, ſpiritu, vel mente vna contineri regiq; omnia. De Orpheo vetuſtiſsimo poëtarum traditur: quòd cùm inter Argonautas cum Tyndaridis & Hercule nauigaſſet, Deum verum, & magnum πρωτόγονον, id eſt, primogenitum appellauit, quòd ante ipſum nihil ſit genitum; ſed ab ipſo ſint cuncta generata. Eundem & φάνητα, id eſt, apparentem nominauit, quòd cùm adhuc nihil eſſet, primus ex infinito apparuerit, & extiterit: cuius originem atq. naturam, quia concipere animo non poterat, ex aëre immenſo natum eſſe dixit. hunc ait eſſe omnium deorum parentem, quorum cauſa, cælum condiderit, liberiſq; proſpexerit, vt haberent habitaculum, ſedemq; communem. Natura igitur, & ratione ducente, intellexit eſſe præſtantiſsimam potentiam, cæli ac terræ conditricem. Cicero de natura deorum, hoc modo argumentatur: Nihil eſt præſtantius Deo: ab eo ergo regi mundum neceſſe eſt: nulli igitur naturæ eſt obediens, aut ſubiectus: omnem ergo regit ipſe naturam. Quid autem ſit Deus, de conſolatione definit: Deus mens eſt ſoluta, libera, & ſegregata ab omni concretione mortali, omnia ſentiens, ac mouens omnia. Itaq;, quia omnium eſt præſtantiſsimus, omniumq; curam gerit, mouet inſuper, & ſentit omnia, Deus eſt appellatus, & cognitus à Cicerone; quæ profectò omnium elegantem rerum ordinem oſtendunt. Auguſt: lib: 5. de ciuitate Dei, cap: 11. dicit à Deo omnia regi certo, atq. præſcripto ordine: A Deo, inquit, eſt omnis modus, omnis ſpecies, omnis ordo: à quo eſt menſura, numerus & pondus: à quo ſunt ſemina formarum, formæ ſeminum, motus ſeminum atq. formarum; ipſe enim non ſolùm cælum, & terram, nec ſolùm angelum & hominem; ſed nec exigui, & cõtemptibilis

Plotinus. Plato. Damaſcenus. Lactantius. Orpheus. Primogenitus. Cicero. Auguſtinus. Omnia ordine gubernat.

temptibilis animantis viscera, nec auis pennulam, nec herbæ flosculum, nec arboris folium, sine sua partium conuenientia, & quadam veluti pace dereliquit: omnia ergo ordinata prouidentia, ac certis legibus gubernat. Quid autem sit ordo, lib: 19. de ciuit: Dei, cap: 13. explicuit: Ordo, inquit, est parium dispariumq; rerum, sua cuiq; loca tribuens dispositio. Ex quo perspicuum esse potest, si omnia essent paria, pulchritudinem ordinis habere non posse; nam si natura ordinis, vt dictum est, respicit prius, & posterius, vbi non est huiusmodi rerum delectus; haud dubium, quin ordinis ratio seruari non posit. Pulchritudo ex colorum consurgit varietate, partiumq; debita proportione: musica quoq. ex variarum vocum temperata mensura: & ordo ex parium, atq. imparium ordinata dispositione rerum. Si enim eadem loca superioribus tribuerentur, quæ & inferioribus rebus; esset omninò locorum confusio: si Angeli eadem pollerent intelligendi puritate, qua & homines; nullum in illis relinqueretur discrimen naturarum: si deniq. hominibus ad belluas nulla esset discretio sentiendi, atq. cognoscendi; nihil interesset inter hominem, & brutum. Quoniam igitur vnicuiq; sua loca disposuit diuina dispositio, ac naturarum, locorũq; varietate seiunxit ab inuicem; hinc pulcherrimus rerum nascitur ordo, qui absque ordinatore Deo fieri, conseruariq; non posset. Qui ergo mundi ordinem labefactare ac reprehendere conati sunt, non attendunt, ait August: 11. de ciuitate Dei cap: 22. quàm pulchro ordine omnia disposita sunt: quantumq; vniuersitati rerum pro suis portionibus decoris, tanquam in communem rempublicam conferat varius dispositarum rerum ordo: Quoniam, inquit, sicut pictura cum colore nigro, loco suo posito; ita vniuersitas, si quis posit intueri, etiam cum peccatoribus pulchra est, quamuis per se ipsos consideratos sua deformitas turpet. Cap: autem 28. eiusdem libri reddit rationẽ, qua ostendit nos naturaliter ordinem appetere: Omnia, inquit, quia à Deo condita sunt; idcirco illius ordinem, quem seruandum acceperunt, naturaliter appetunt: illoq; priuari non cupiunt. Quare, cùm peccamus, contra ordinẽ naturarum facimus: quippe qui ab eo, qui summè est, ad id, quod nihil est, conuertimur: magna ergo est nostra ignominia, qui ordinis à Deo nobis præscripti violatores sumus: quem bruta rationis expertia pro suarum naturarum conditione violare non audent. Cæterùm, ordinem rerum triplicem esse Platonici affirmant: mentium scilicet, animarum, & corporum: primam autem seriem, prouidentiam: secundam, fatum: tertiam, naturam appellârunt. Mentes sunt puri intellectus: hoc est, angeli à corporibus soluti: qui quidem intellectus, & beatissimæ mentes suis ex ordinibus constant, vt scribit Dionysius 6. cælestis hierar: ex triplici scilicet hierarchia: & quælibet hierarchia ex triplici ordine: nam si omnes essent eiusdem ordinis; non esset ordinata multitudo: in illis ergo beatissimis spiritibus pulchritudo ordinis maximè splendet. Animæ sunt solùm rationales, quæ ex numero etiam constant, pondere, & mensura, memoria scilicet, intellectu, & voluntate: quæ se inuicem capiũt, & vnum iuuatur ab altero: quorum ordo, quamdiu purus inuiolatusq; permanet; tam diu homo viuere dicitur vitam illam, quæ rationem sequitar: non autem sensum, sicut bruta faciunt, quæ ad terram prona, natura ventri obedientia finxit. In tertio genere sunt omnia cælestia corpora, elementa, humores, & mista: & hæc quidẽ omnia constant ex trina dimensione: latitudine videlicet, longitudine, atq. profunditate: in quibus est debitus vnicuiq; à natura ordo distributus; vnumquodq. enim illorum suæ habet naturæ proportionatam magnitudinem, longitudinem, atq. profunditatẽ. In seminibus serendis, plantandisq; arboribus, vitibus, stirpibus condendis, debitus plantandi, serendiq; ordo est maximè obseruatus. In arte militari, in exercitibus regendis, in ineunda pugna, in modo pugnandi, quid tam necessarium, quàm debitus ordo? è ciuitatibus, è legibus, è modo vitæ humanæ, ordine perturbato, atque

Quid sit ordo.

Debita dispositio rerum.

Augustinus.

Ordo rerum triplex.

Angeli.

Dionysius.

Animæ rationales.

Corpora omnia.

Terra cẽtrũ mũdi.
Omnia constant ordine.

remoto, nonne omnia peßum iri neceße est? Omnia ergo, & cælestia, & infera constant ordine.

MERCVRIVS.

Vtinam tibi daretur, ô fili, facultas, vt alarum adminiculo in sublimẽ aëris plagam volares, mediamq; inter cælum & terram regionem sortitus; conspiceres terræ soliditatem: ô felicißimum spectaculum: ô beatißimam visionem.

Commentum XI.

Diuinæ bonitatis, atq. sapientiæ notitiam, Tatio transfundere cupiens magnus Mercurius; modis omnibus gestit de tam præclara cognitione ipsum certiorem facere: Hactenus, inquit, tecum disputando, mentem vtcunq. tuam, ex multarũ rerum dilucidatione, ad Dei bonitatem, sapientiamq; moui, atq. erexi: sed optarem tibi hoc bonum, vt istis tuis conspiceres oculis, quæ intellectu percepisti: sicq; duplici testimonio cõfirmatus, solers atq. sapiens in hoc genere scientiæ euaderes: Vtinam tibi daretur, ô fili, *vt instar perpetis volucris, alarum remigio suffultus,* in sublimem aëris regionem volares: & in media inter cælum & terram regione constitutus, conspiceres terræ soliditatem: *& cæt. sub nomine soliditatis terræ, vniuersam terræ latitudinem, regiones, ciuitates, oppida, habitationes gentium, populorum mores, fontium vbertatem, fluminum impetum, & quæ sunt generis eiusdem, absq. dubio intellexit: de quibus aliquantulũ magna cum breuitate, non tamen absq. aliqua vtilitate loquendum mihi eße putaui; vt sic lectori (quoâd fieri potest) satisfacere poßem. Siquidem in quatuor prioribus libris cælestia tractauimus: nunc autem cum sapientißimo Mercurio elementaria (diuo fauẽte Pymandro) nos tractaturos speramus. Inprimis autem adhibere animum nobis neceße est, in his rebus, quæ maiorem afferunt vtilitatem: quæq; certiorem habere videntur veritatem. Cæterùm lib: 3. fol: 336. dixi, terram eße in medio totius orbis positam. Reuera, si terra non eßet in medio sphæræ posita; non æqualiter profectò ab omni parte eiusdem distaret. sequitur enim: æqualiter distat: est ergo in medio, vt scribitur primo elementorum Euclidis. Quòd autem sit in medio, sic potest eße manifestum: siquidem existentibus in superficie terræ, stellæ apparent eiusdem quantitatis, siue sint in medio cæli, siue iuxta ortum, siue iuxta occasum. Nam si terra propiùs in vna, quàm in altera parte, ad firmamentum accederet; aliquis certè in illa superficiei terræ parte existens, ad firmamentum viciniùs appropinquantis, cæli vtiq. medietatem videre non poßet: quod proculdubio Ptolemæo, ac omnibus prorsus Philosophis minimè probatur; dicunt enim sex signa semper videri: sex verò occidi nobis vbicunq; existentibus. Sic namq. in primo Almagesti capitulo quinto: Non semper, inquit, medietas cæli à nobis videretur, cuius oppositum experientia nos edocet. Auer: 2. cæl: com: 103. Si, inquit, terra eßet extra medium; non semper ecclypses lunares contingerent luminaribus oppositis: quando scilicet est oppositio solis, & lunæ: quod est falsum, & contra sensum: aliter docente Aristotele 2.*

Terra centrũ mundi. 1. 2. Ptolemæus. Comment. Aristoteles.

cæli-

cæli tex: 99. Partium, inquit, & totius eadem est ad medium vniuersi latio naturalis. sed partes terræ naturali latione ad medium mundi feruntur: & tota terra ergo similiter se habet. Cùm autem idem medium sit terræ, & mundi; grauia ad illud descendunt: non quia terræ medium, sed quatenus est medium vniuersi. contrariorum siquidem, contrarij sunt motus. sed leuia locum superiorem vltimum petunt: & grauia ergo inferiorem, qui est centrum mundi. Accidit autem idem esse medium terræ ac vniuersi, quò fit vt pondera ipsa ferantur ad medium terræ, sed per accidens: quatenus scilicet accidit idem esse medium terræ & mundi: Quia, inquit, commentator ad eundem locum partes & totum mouentur. At tota terra non ad medium mouetur, quatenus est medium terræ: alioqui aliò posset moueri; sed quatenus est medium mundi: igitur & terræ partes eodem modo ad medium mundi mouebũtur; quatenus mundi, & non terræ medium. Ferri autem grauia in terræ medium, hinc sciri potest: quòd ea pondera quæ in illam feruntur, non lineis pari inter se interuallo distantibus; sed ad pares angulos mouentur. Quare, ad vnum medium terræ vniuersiq; feruntur. Quoniam lapides, ait commentator, cadentes super terram ex partibus diuersis cadunt super angulos rectos: & hoc significat, quod omnes intendunt, idem punctum terræ, centrum scilicet, & quòd terra sit sphærica, & quòd illud centrum sit medium totius. Patet igitur terram necessariò in medio esse, atque immobilem: tum ob eas, quas diximus causas; tum quia ea grauia, quæ vi sursum iaciuntur, ad perpendiculum rursus in eundem locum feruntur: etiamsi in infinitum vis illa iaciat. Ex his igitur perspicuum est, nec moueri terram, nec extra medium locatam esse. Itaq; vnumquodq; eo modo quiescit, quo mouetur. Sed partes grauis naturà mouentur ad medium: inibi ergo natura quiescunt. Si ergo quæuis pars terræ à medio ferri non potest, vi non illata; profectò maiore ratione fieri non potest, vt tota moueatur. quò enim pars natura ferri solet; eò etiam & totum: ita si moueri loco, nisi à maiore vi non potest; in media mundi sede stet, & quiescat, necesse est: hoc est, quod paulò antè dixerat Mercuri⁹: Quis terræ põdus sistit, ac librat in medio? Tres causæ quietis terræ à Themistio aßignantur: nempè formalis, finalis, & efficiens. Et formalem quidem illius grauitati attribuit; ob sui enim grauitatem in medio mundi collocata, subsistit: finalem, motui orbium; omne quippe, quod mouetur, indiget quiescente: at efficientem, æquedistantiæ; siquidem æquedistantia causa est frigiditatis: frigiditas verò grauitatis: grauitas autem quietis in medio. Arguit Auer: Æquedistantia, inquit, non est per se causa quietis; sed per accidẽs, & secundùm quid: causa etiam remota, quia causa grauitatis. Adde, quòd æquedistantia non sit principium actiuum, propterea quòd sit dimensio. His igitur permotus Auerroës rationibus, affirmat æquedistantiam non esse quietis causam effectricem; sed effectiuè conseruantem; quia terra apud ipsum, non est tota genita. Causa præterea grauitatis & quietis non est æquedistãtia, quatenus quantitatis; sed potiùs quatenus est medium motus circularis: quia nimirum causa est, qua à causis cælestibus calorem afferentibus, terra remouetur. Sed dicet aliquis: frigiditas est accidẽs essentiale elemento: consequitur igitur formam elementi, 8. phys: com: 4. non ergo ab æquedistantia proficiscitur; alioqui partes ignis, quæ sunt contiguæ circumferentiæ aëris, essent aliquantulùm graues; ab igne remotæ sunt enim. Amplius, priuationis nihil est causa vt forma. sed quies est priuatio: illius igitur nulla potest esse causa, vt forma. Sanè, vna forma non est, nisi vnius. sed grauitas est forma terræ: non igitur est forma quietis terræ. Denique, forma & efficiens in idem numero non coincidunt, 12 met: com: 36. sed grauitas est causa, agens motum & quietẽ, 4. com: 22. non est ergo forma. Dico, grauitatem esse formam quietis, vel motus, bifariam intelligi posse: vno quidem modo pro prima illius perfectione, quæ forma partis nominatur,

[Margin notes: Terra cẽtrũ mũdi. — Comment. — Grauia ad medium mundi feruntur. — Terra est immobilis. — Mercurius. — Tres causæ quietis. — Obiectio. 1. — 2. — Solutio.]

Terra cētrū mūdi.

minatur: iuxta quem profectò modum, neutrius forma est appellanda. alio autem modo pro omni intrinseco alicui, à quo illud dependet: sicuti medici dicere soliti sunt, calorem esse formam nutritionis, quatenus est quid intrinsecum nutritioni, intrinsecè illam efficiens. Itaq; hoc modo grauitas dici potest forma, quod est agens proximum & in actu: efficiens verò per excellentiam dicitur de extrinseco, & separato: grauitas ergo non est primo modo forma, sed secundo: sicq; coincidit cum agente. Adde, quòd grauitas, atq. frigiditas, & positiuè dici potest, & priuatiuè; positiua enī frigiditas, vel grauitas, elemēti est proprietas: priuatiua verò ab earū prouenit absentia causarū, quæ secum calorē afferunt. Frigiditas igitur, & grauitas positiuè acceptæ, sunt proprietates elementariæ, non autem priuatiuè: vnde partes ignis inferæ priuatiuè, graues dici possunt, & frigidæ, non autem positiuè. Sed de quiete, & loco terræ satis. Posthac dicemus cum Philosopho 2. cæl: tex: com: 104. terræ figuram esse rotundam: Figuram, inquit, rotundam ipsam habere, necessariū est. Vnaquæq; enim pars pondus habet vsq. ad medium: minorq; à maiore pulsa, fluitare non potest, siue egredi, sed premi potiùs: & altera alteri cedere, dum ad medium venerit; hanc enim naturam & vim habet id, quod grauitate præditum est, vt in medium feratur: si autem ex omni parte ab extremis in vnum medium grauia ferantur; similem omni ex parte, vtiq. necesse est, magnitudinem existere: si enim omni ex parte par & æquale addatur; extremum æquè à medio absit, seu distet, necesse est: hæc autem figura rotunda est. Sed diceret aliquis, non omnes terræ partes ex æquo ad medium esse pulsas: nam fieri potest, vt plures ab oriente, quàm ab occidente, & ab aquilone, quàm ab austro: non ergo illa est vera ratio, quæ terræ rotunditatem ostendit. Dico, nihil ad rem id interesse, modò maius minusq; graue, ad medium tendant: minusq; à maiore trudatur. Sed esto terra sit rotunda: addatur autem terræ ex aliquo hemisphærio plus ponderis; idem certè medium totius, & terræ non erit: Dubium ergo erit, an terra in illo situ quiescet? nam si quiescet; non ergo erit in medio posita: si non quiescit, mouebitur ergo; atq. ita terra non erit naturaliter immobilis. Dico, terram moueri non secundùm se totam, sed quousq. medium terræ efficitur medium mundi; hucusq. momentum, ac inclinationem habet: quò postquam peruenit, quiescit. hoc autem & partibus congruit, & toti: nihil enim interest, id de gleba, & quauis parte, an de tota terra dicatur: neq. enim propter paruitatem, aut magnitudinem euenire id quod accidit, dixi; sed de omni re, quæ suapte pondere ad medium mouetur, intellectum volo. Ita, siue tota alicunde feratur, siue eius partes, feratur necesse est semper, dum æquè omni ex parte medium teneat, maioribus minores impulsu ponderis cogentibus. Porrò, compelli aliquid, aut per se, aut per accidens intelligi potest: primo autem modo partes minores à maioribus compelli, nequaquam dicimus; quia suapte feruntur ad medium. Per accidens verò non negamus: sic enim dicimus bracchium ad motum corporis compelli; quia moto animali, & ipsum moueri necesse est. Itaq; si terræ maius pondus, siue pars adderetur; minorem præiacentem hoc modo compelleret: illa quippe per se ad medium tendente, & minorem quoq. ad idem impelleret. Hæc autem ratio terræ est tribuenda, siue terra sit facta, vt nos Christiani confitemur, siue non, vt quidam errando putauerunt, quòd scilicet terra sit sphærica, quia minores partes ad medium à maioribus impelluntur. Amplius, omne corpus, cuius partes ad consimiles angulos feruntur, est sphæricum. sed terra est huiusmodi: omnia enim pondera ad pares angulos feruntur, non paribus inter se disiuncta spatijs, quod in eo solet cōtingere, cui natura figuram rotundam dedit. Aut igitur rotunda est, aut rotunda suapte natura; vnaquæq; enim res talis dicenda est, qualis natura vult esse, & qualis est: non qualis vi, & contra naturam effecta est. Non igitur propter montium altitudinem,

Marginalia: Grauitas quo modo est forma. — Terra est rotunda. — Causa rotunditatis. — Quomodo terra mouetur. — Compelli maiores à minoribus. — Alia ratio. — Quomodo rotunda si habeat tot montes

altitudinem, atq. tumorem, valliumq; concauitatem, atq. decliuitatem, quæ ex aliquibus causis acciderunt, à terra figuram sphæricam remouere debemus. Est igitur sphærica, tum quia est talis suapte natura, tum quia pro maiori ipsius parte, hanc formam retinet. Omnis autem res, vel semper, vel pro maiori sui parte, in sua dispositione naturali consistere consueuit. Præterea, omne corpus quod vmbram efficit pyramidalem sphæricam, est simpliciter sphæricum. sed terra efficit vmbram pyramidalem sphæricam: est ergo sphærica: planum autem efficit vmbram sphæricam, non tamen ex omni parte posito luminari: at vbicunque sol positus luceat, terræ figura est sphærica pyramidalis. Id quoque ex ijs quæ sensu animaduertimus, intelligi potest: neque enim lunæ defectiones, tales sectiones haberent: nunc enim in ijs quidem figuris quas singulis mensibus induit, omnes accipit differentias; nam & recta existit, & vtraq. ex parte curua, & concaua. In defectibus autem semper quæ distinguit, curuã habet. Ita fit, vt quoniã terræ obiectu, terræ ambit⁹, figuræ causa sit: Luna autem recta est, quando partiliter est dimidia, circa scilicet 7. vel 21. diem; tunc enim decisio non arcualis, sed recta apparet: amphycirtica autem, siue ex omni parte curua, quando est plena, quod accidit circiter 14. diem: vacua verò, hoc est gibborosa, & tunc est arcualis, quod fit 11. vel 17. die. Quare in menstruis figuris, decisio est omnis generis: menstruæ autem figuræ fiunt propter lunæ ad solem situm diuersum: in defectibus verò, non nisi arcualis cernitur: idq; propter obiectum terræ, cuius vmbra est sphærica. Cùm ergo defectum patiatur propter terræ interpositionem; terræ vtiq. circumferentia, quæ sphærica est, in huiusmodi defectibus causa erit arcualis figuræ. Ex quo constat terram esse rotundam. Præterea etiam per stellarum apparentiam patet, non solùm rotundam esse; sed mole paruam. cùm enim paululum ad meridiem & septentrionem progredimur; perspicuè alius nobis orizon circulus fit, vt stellæ quæ sunt super caput nostrum, magnam mutationem ostendant, & non eædem videantur ad vrsam, atq. meridiem migrantibus. Quædam enim stellæ in Ægypto, & in Cypro videntur: iis autem quæ ad Aquilonem pertinent, non videntur: & eæ stellæ quæ semper in locis aquilonem spectantibus videntur; in illis occidunt. Quapropter non solùm ex iis perspicuum est, figuram terræ rotundam esse; sed etiam magnæ sphæræ non esse: non enim tam citò claram & illustrem mutationem faceret ijs, qui tam breui cursu locum mutant. Itaq; ij qui eum locum, qui columnis Herculis finitimus est, coniunctum esse Indiæ, & ita vnum mare esse existimant; nõ ea afferunt, quæ valde incredibilia sint; sed ex Elephantis etiam id intelligi dicunt, quòd in vtrisq. illis locis, quæ extrema sunt, genus eorum existat, quasi extremis hoc accidat propter eam, quam habent coniunctionem. Auerroes columnas Herculis appellat idola, quorum vnum ait, positum esse in vltimo occidentis Hispaniæ, quod dicebatur Cadem, vel Indiæ, quodq; se vidisse affirmat: Alterum in oriente, quod ab Hercule insignum victoriæ positum est. Inter has autem columnas mare positum, putatur esse vnum, atq. continuum. Plinius lib: 7. cap: 11. ait: Elephantes fert Africa vltra Syrticas solitudines: & Mauritania, fert Æthyopes, & Troglodytas: ex quo apparet in extremis locis Elephantes gigni. Mathematici quoque omnes, qui circuitus eius magnitudinem exquirere, & dimetiri conantur, eum quadraginta stadiorum millia patere dicunt. ex quibus si ratiocinemur; non solùm rotunda moles terræ necessariò erit; sed etiam non magna, si cum astrorum magnitudine conferatur. Verùm hæc ad amussim speculari nostræ intentionis non est, cùm grandis adhuc nobis restet via. Dicamus igitur aliquid de partibus terræ habitabilis: quæ, vt communis est omnium propemodum sententia, in tres partes diuiditur, in Europam scilicet, Africam, & Asiam. Quoniam autem in Europa est sedes Christi domini nostri, Romæ scilicet; ab ea exordium mihi esse accipiendum putaui: & à partibus ipsius occiduis

Terra est rotunda.

Rationes mathematicæ.

1.

2.

Luna recta.

Amphycirtica.

Vacua.

Ex stellarum apparentia.

Terra est parua.

Columnæ Herculis.

Elephantes.

Magnitudo terrę quanta.

ad orientem pergendo, idq́ (quoàd fieri poteſt) breuiter, & vtiliter, curioſitatem omnem dimittendo. Aſsit igitur nobis fauor, & lumen Diui Pymandri, qui facit mirabilia ſolus.

DE EVROPA.

Europa vnde dicta ſit.

De Europa altrice victoris omnium gentium populi, longéq́ terrarum pulcherrima primùm verba faciamus: quæ, vt fabulantur Poëtæ, ab Europa Agenoris Phœnicum regis filia, nomen accepit, quam Iuppiter in bouem transformatus adduxit in Cretam. Hæc, authore Plinio lib. 3. cap. 2. Pomponio Mela, Strabone, aliiſq́ Coſmographis, ab ortu clauditur Tanai fluuio: qui & Silis & Diō à barbaris hodie dicitur. Huius fontes ſunt in Riphæis montibus: atq. duobus oſtiis euoluitur in Mæotidem. Habet præterea ab ortu paludem Mæoticam, Boſphorum Cimerium, Pontum Euxinum, Boſphorum Tracium, Propontidem, Helleſpontum, & Mare Ægæum. Ab occaſu terminatur Oceano occidentali: à ſeptentrione Oceano ſeptentrionali: à meridie mare noſtrum habet, & fretum, quod noſtris temporibus ſtrictū Sibiliæ appellatur. Terra eſt multiformis, & ad virorum virtutem ingenuè diſpoſita; eſt enim propemodum tota habitabilis: exigua duntaxat parte excepta, quæ propter frigoris violentiam inhabitabilis redditur: & hæc finitima eſt Tanaidis & Mæotidis incolis, Boryſthenenſibuſq́ in curribus degentibus. Habitabilis autem regionis id quod algidum eſt, & montanum laborioſè habitatur. Hæc eſt terrarum pulcherrima: diues opum: ſtudiiſq́ aſperrima belli: naturalemq́ temperiem afferens ad præclara hominum ingenia fouenda: ex quibus & artes diuerſæ, & ſcientiæ manârunt. habet fructus optimos, vitæq́ neceſſarios: & metalla quæcunq. vſui ſunt: beſtiarum quoq. ferarumq́ habet raritatem: fontium amœnitatem: fluminum ac marium pulchritudinem: inde omnigeram natatilium ſiue piſcium abundantiam. Sed de his ſatis. Et ab Italia primùm exordiamur.

Tanai fluui⁹.

Situs Europę.

DE ITALIA.

Italię nomen

Heſperia.

Italia mundi domina: terra omnium pulcherrima: Chriſti domini ſedes: Catholicæ fidei immobile fundamentum: ſanctorum requies, & ſepulchrum: Europæ pars nobiliſsima, priùs Heſperia ab Heſpero Atlantis fratre, qui à fratre pulſus, Hiſpaniæ atq. Italiæ nomen dediſſe putatur. Macrobius verò dicit, ab Heſpero ſtella ſic appellatā, quòd occaſui ſubiecta ſit. Ænotria quoq. appellata à bonitate vini, quod in ea naſcitur; nam Græci οἶνον, vinum dicunt: vel ab Oenotrio Sabinorum Rege: Virg: Æne: 1. Eſt locus, Heſperiam Graij cognomine dicunt: Terra antiqua: potens armis: atq. vbere glebæ: Oenotrij coluêre viri: nunc fama minores Dixiſſe, ducis de nomine gentem. Ab Italo vtiq. Siculorum Rege, qui agriculturam Italos docuit, legeſq́ condidit: atq. eam partem, in qua poſtea Turnus regnauit, à ſuo nomine Italiam appellauit. Timæus & Varro à bobus Italiam nomen accepiſſe arbitrati ſunt; tauri enim veteri Græca lingua Itali vocabantur: à quorum multitudine pulchritudineq́ Italiam vocauêre. Latium autem, & Auſonia, non totius Italiæ; ſed quarundam illius partium nomina ſunt. Latium enim eſt pars Italiæ, quæ citeriori Tyberis ripæ adiacet: vbi hodie eſt Roma: Auſonia verò dicta fuit Italiæ regio ad mare Tyrrhenum porrecta. In ea parte ſunt Beneuentum, Terracina ab Auſone Vlyſsis, & Calypſus filio, qui illic regnauit dicta: inde mare

Oenotria.

Virgilius.

Italus Rex.

Latium.

Auſonia.

Form Iatalię.

De laudibus Italię.

de mare Ausonium, quod est pars Ionij, Brutiam aluit, & à Tarento incipit. Est autem Italia omnis in formam cruris inter Adriaticum & Tuscum mare, à iugis Alpium dorsoq; Apennini porrecta: se paulatim attollens vsq. ad fretũ Siculum. In vltimo sui scinditur in duo cornua: quorum alterum Ionium spectat mare: alterum Siculum, in extremitate Rhegium oppidum habens: eius longitudo ab Augusta prætoria, quæ in Alpino fine sita est, per Romã Capuamq; porrigitur, vsq. ad oppidum Rhegium, Solino teste, decies centena & viginti millia passuum continet: latitudo verò quadrigenta decem, vbi maior latitudo: vbi verò minor, centum triginta sex: habet vmbilicum in agro Reatino. De laudibus autem Italiæ mirificè cecinit magnus ille Poëta 2. Geor:

Longitudo Italiæ.

Latitudo.

Mediũ Italiæ.

Laudes Italiæ à Virgilio describuntur in secundo libro Georgicorum.

Sed neq. Medorum syluæ ditissima terra,
Nec pulcher Ganges, atq. auro turbidus Hermus
Laudibus Italiæ certent: non Bactra, neq. Indi
Totaq; turiferis Panchaia pinguis arenis.
Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem
Inuertêre, satis immanis dentibus Hydri.
Nec galeis densisq; virum seges horruit hastis.
Sed grauidæ fruges & Bacchi Massicus humor.
Impleuêre, tenent, Oleæq;, armentaq; læta.
Hinc bellator equos campo sese arduus infert.
Hinc albi Clitumne greges, & maxima Taurus
Victima, sæpe tuo perfusi flumine sacro,
Romanos ad templa Deum duxêre triumphos.
Hîc ver assiduum, atq. alienis mensibus æstas
Bis grauidæ pecudes, bis pomis vtilis arbos:
At rabidæ Triges absunt, & sæua leonum
Semina, nec miseros fallunt Aconita legentes.
Nec rapit immensos orbes per humum, neq. tanto,
Squameus in spiram tractu se colligit anguis.
Adde tot egregias vrbes, operumq; laborem.
Tot congesta manu præruptis oppida saxis
Fluminaq; antiquos subterlabentia muros.
An mare quod supra memorẽ? quodq; alluit infra?
An ne lacus tantos? Te Lari maximeq;? teq;
Fluctibus, & fremitu assurgens Benace marino?
An memorem portus? Lucrinoq; addita claustra?
Atq. indignatum magnis stridoribus æquor.
Iulia qua Ponto longe sonat vnda refuso.
Thyrrenusq; fretis immittitur æstus auernis.
Hæc eadem argenti riuos, ærisq; metalla
Ostendit venis, auro plurima fluxit.
Hæc genus acre virum Marsos, pubemq; Sabellam.
Assuetumq; malo Ligurem, Volscosq; verutos.
Extulit hæc Decios, Marios, magnosq; Camillos.
Scipiadas

Ganges Indiæ fluuius, per quem prouincia significatur. Panchaia, Arabiæ regio est.

Massicus mons Cãpaniæ, optimi vini ferax. Clitumnus est fluuius, qui oritur ex fontibus oppiduli, qui nunc Bisignanus vocatur: in valle Spoletana, de quo dicit Plinius, quòd animalia, quę eum potabant, albos fœtus pariebant. Aqua est limpidissima.

Larius lacus. Benacus lacus. Portus Lucrinus, & Auernus.

In Baiano Campaniæ contra Puteolũ ciuitatem duo lacus sunt, Auernus & Lucrinus, qui olim propter copiam piscium, vectigalia magna præstabant. Sed cum maris impetus plerunq; irrũpens exinde pisces exclu-

Hermus Lydiæ fluuius arenas aureas trahens. Bactra regio iuxta Assyrios, ciuitas est Indiæ, in plerisq; locis aurum eruitur. Hydri, serpentis, cuius dentes immanes sunt.

Alienis mensi: i, quãdo alibi hyems in Italia penè æstas esse videtur. Aconita sũt venenorũ genera, quæ ferè in petris nascuntur Scythię, iuxta Mæotidẽ paludem. Spiram, collectionem volubilitatis, reuolutionẽ. præruptis, excelsis, & magnis. Mare superum s. Adriaticũ, & inferum Tyrrhenũ videlicet. Marsi velocitate pedũ plurimùm valebant, & à serpentibus erant illæsi. Alba finitima est Marsis, in excelso loco. Sabelli à colle Samnio dicti sunt. Nunc Aprutii appellantur inter Picenum, Campaniã, & Apuliã. Ligures inter Galliam atq; Hetruriam vicatim vitam agunt, terrã aran-

Marsi. Brutij.

Ligures.

bus Italię.

excluderet, & redẽptores grauia dãna paterentur, supplicauerunt senatui: & profectus C. Iulius Cæsar ductis brachiis exclusit partẽ maris, quę erat infesta, & reliquit breue spatiũ per Auernũ, qua & pisciũ copia posśit intrare, & fluctus non essent molesti. Quod opus Iulij dictum est: ambitiosè autem dixit vndam Iuliam.

Volsci.

Saturnia.

Scipiadas duros bello, & te maxime Cæsar,
Qui nunc extremis Asiæ iam victor in oris
Imbellem auertis Romanis arcibus Indum.
Salue magna parens frugum saturnia tellus.

arãtes asperrimam. venationibus quotidie vacant, captisq; feris fructuũ inopiam tuentur. Feroces sunt, & acuti ingenij, non solùm in bello, sed in communi vita. Verutum est telum breue, quo vtebantur Volsci. Volsci populi olim, vbi Terracina vrbs, & Asturia oppidũ, olim ciuitas, Circeusq; mons propè Campaniã. Italia dicitur Saturnia tellus, quia Saturnus in ea regnauit, quando erat aureum seculum.

Italiæ epitheta.

Itaq; Italia est metallis grauida: vbiq. vitalis & perennis salubritas: eximia cæli temperies: campi fertiles: aprici colles: innoxij saltus: opaca nemora: munifica syluarum genera; mira vitium, frugum, & olearum fertilitas: nobilia pecori vellera: opima tauris colla: perspicui, & piscosi lacus: flumina fontesq; saluberrimi: portus plurimi tutisśimi atq. delectabiles: maria pulchra, & vtilia: ita vt nulla regio laudibus Italiæ certauerit. Deniq;, si bonum omnia appetunt, vniuersas verò orbis nationes Italiam appetiuiſse, in eamq; veluti in omnium terrarum matrem confugiſse, constat satis: est igitur omnium terrarum gremium, alumna atq. regina. Nam & Gallis & Hispanis perpetuum studium fuiſse, atq. eſse scimus arua Italica attingendi posśidendiq;: ita vt reliquas terras Italiæ comparare non audeant. Germani, omnesq; nationes sub Aquilone degentes à condito orbe, Italicam amœnitatem, vbertatem studiosè quæsiuère. Troiani admonentur, vt antiquam exquirerent matrem. Sed quid his immoror? Nonne hæc est illa terra benedicta, & optima, de qua loquitur Psal: 15. Funes mihi ceciderunt in præclaris? Cùm, inquit, pater meus diuideret orbem, portionem mihi dedit in optimis, in optima terrarum: hæreditas autem domini est ecclesia Romana: omnium ecclesiarum matrix, vt paulò antè demonstraui. Etenim hæreditas mea optima est mihi, Græcè κράτιστη, hoc est, non optimam tantùm appellat, sed fortisśimam atq. potentisśimam. Pro hac autem hæreditate Christi tuenda conseruãdaq; Paulus & Petrus duo lumina mundi, non in alia orbis parte, quàm Romæ sanguine profuso martyrij certamen subire voluerunt; vt locum hæreditatis domini ostenderent, pariter & consecrarent. Ad eum locum sacra aliorum pignora Apostolorum aduecta sunt, Christi domini, eiusq; sanctisśimæ matris sacræ reliquiæ deportatæ: Martyrum sanguis hoc protestatur, quo tota propemodum Romana, imò Italica tellus consperſa madet. Sanctorum omnium desiderium fuit intensum Italiam visendi, in eaq;, veluti in dominì portione quiescendi. Itaq;, quamuis Romana respublica multis aucta victoriis, ius sui imperij terra mariq; protulerit; minus tamen est, quod illi bellicus labor subdidit, quàm quod pax Christiana subiecit. Per Petrum & Paulum, ad hanc gloriam vrbs Romana, & tota deniq. Italia prouecta est; vt gens sancta nominetur, populus electus, ciuitas sacerdotalis & regia: per sacram beati Petri sedem caput orbis effecta: latiùs præsidens religione diuina, quàm dominatione terrena. Diuinæ namq. prouidentiæ maximè congruebat, vt multa regna vno confœderarentur imperio: & citò peruios haberet populos prædicatio generalis, quos vnius teneret regimen ciuitatis: quæ quidẽ quantò erat per diabolũ tenaciùs illigata; tantò per Christum est mirabiliùs absoluta. Nam cùm duodecim Apostoli, accepta per spiritum sanctum omnium locutione linguarum imbuendum Euangelio mundum, distributis sibi terrarum partibus suscepisſent; beatisśimus Petrus princeps Apostolici ordinis, ad arcem Romani destinatur imperij: vt lux veritatis, quæ in omnium gentium reuelabatur salutem, efficaciùs se ab ipso capite per totum mundi corpus effunderet.

Psal: 15. Funes ceciderunt in præclaris.

Leo Papa in festo apostolorum Petri & Pauli.

Sedes Christi Roma.

 De laudibus Italiæ.

effunderet. Certatim itaq; hanc paruam mundi partem omnes planè hominum nationes solicitè exquisierunt, in eaq; aliquo opere extructo, sui nominis memoriam posteris reliquerunt. Nam quis ignorat, inquit Solinus loquens de antiquitate Italiæ, dictam, vel conditam à Iano Ianiculum: à Saturno Saturniam, siue Latium: à Danea Ardeam: à Comitibus Herculis Policlē: à Iasone templum Iunonis Argiuæ: à Pelopidis Pisas: Tyrrhenos à Tyrrheno Lydiæ rege: Argilā à Pelasgis, qui primi in Latium literas intulerunt. In Brutiis ab Vlysse extructum est templum Mineruæ: Parthenope à Parthenope vna Syrenum, quæ pro dolore, quòd prætereuntem Vlyssem cum sociis cantu non deceperint, in mare se præcipitârunt: vna hæc in eum delata est locum, vbi postea condita fuit Neapolis, præclara vrbs Campaniæ, quæ ab eius nomine etiam Parthenope est appellata, hodie Neapolis: cuius Ciues, teste Lycophronte, olim quotannis ad tumulum Parthenopes faces afferebant. Aiunt ergo vrbem à iuuentute Cumana conditam: qui cùm in eo loco Parthenopes corpus in veteri monumento conditum reperissent, nomen eius vrbi indidêre. Sed postquàm loci vbertate atq. amœnitate, maiorem in modum frequentari ciuitas cœpit; veriti ne Cumæ desererentur, diruendi Parthenopem consilium iniuêre: Quo facto, mox immani pestilentia vexati, oraculo moniti sunt, vt vrbem restituerent. Itaq; subitò instauratam, Neapolim, hoc est, nouam vrbem vocauêre: Præneste, vt Zenodius refert, à Præneste Vlyssis nepote, Latini filio: aut, vt Prænestini sonant libri, à Ceculo, quem iuxta ignes fortuitos iuuenerunt, vt fama est, Digidiorum sorores. Notum est à Philocte Petiliam conditam: Arpos & Beneuentum à Diomede: Pataium ab Anthenore: Methapontum à Piliis: Scillacium ab Atheniensibus: Sibarini à Trizenis, & à Sagaris Aiacis Locri filio: Salentinos à Liciis: Anconam à Siculis: A Misceo Achæo Crotonam: Rhegium à Calcidensibus: à Naritiis Locros: Liciano placet, à Mesappo Græco Mesappiæ datam originem, versam postea in nomen Calabriæ, quam in exordio Oenotri frater Peucetius Peucetiam nominauerat. Par sententia est inter authores à gubernatore Æneæ appellatum Palinurum: à tubicine Miseno, Misenum: à nutrice Caieta, Caietam: ab vxore Lauinia, Lauinium, quod post Troiæ excidium 4. anno Cussonio authore, extructum est. Æstate ab Ilio capto secunda Italicis littoribus Æneas appulsus, in agro Laurentij castra posuisse scribitur. vbi dum simulacrum, quod secum ex Sicilia aduexerat, dedicat Veneri matri, quæ Aphroditis dicitur; à Diomede Palladium suscipit, tribusq; mox annis cum Latino regnat, socia potestate quingentis Liguribus ab eo acceptis: quo defuncto summam biennio adeptus est. Deinde constitutæ sunt ab Ascanio Longa Alba, Fidenæ, Antiū, Nola à Tyriis: ab Euboensibus Cumæ: ibidem Sibyllæ sacellum est, eius quæ rebus Romanis quinquagesima olympiade interfuit: cuius librum ad Cornelium vsq. Pontificem consulebant: tunc enim vnà cum Capitolio igni absumptus est. Nam priores duos, Tarquinio superbo parcius pretium offerente quàm postulabat, ipsa exusserat. Fuit ergo, atq. est Italia velut gremium omium gentium, terrarum omnium alumna, atq. eadem parens, cælesti peculiariq; prouidentia electa, vt sit mater orbis terrarum.

Siluius. Qui primi in Italiam literas intulerūt. Neapolis. Præneste. Philoctete. Pataium. Beneuentum. Scillacium. Crotona. Rhegium. Locros. Calabria. Nola. Cumæ. Sibylla Cumana.

De situ Italiæ.

Taliæ situs talis ab antiquis scribebatur: ex vtroq. latere mari supero, inferoq; cingitur, Adriatico videlicet & Thyrreno: ab occasu ex parte vna, Rubicone vetusto Italiæ limite: nam fuit tempus, quo Cisalpina Gallia inter Italiæ regiones non numerabatur: ex altera parte Varo & mari Ligustico, quod à Varo ad lunam Hetruriæ vrbem excurrit: inde Tyrrhenum, quod ad Siculum fretum vsq; protenditur, vnà cū Siculo est ei à meri-

Situs Italiæ.

die, ab ortu eam allatrat Ionium, quod eſt inter Corcyram nigram, & Calabriam: Apenninus mons eam mediã ſecans perpetuis iugis ab Alpibus ad Siculum fretum, & Garganum montem vſq. porrigitur: & vtraq. perpetuò diſcriminat æquora tractu: pòſt in meridiem vergens, ad Leucopetram finitur. Diuiditur autem Italia in Liguriam, Hetruriam, Latium, Campaniam, Lucaniam, Calabriam, Apuliam, Samnium ſiue Aprutium, Picenum, Vmbriam, nunc ducatum Spoletanum. Quia verò de Liguria locuti ſumus; dicamus deinceps de Hetruria. Eſt autem Hetruria Italiæ regio, ad primam vſq. Tyberis ripam protenſa: Macra fluuio à Liguria diſcreta. Hetruſci dicti eius regionis incolæ, olim Tuſci appellati, auſpiciorũ & auguriorũ peritiſſimi. Dicta Hetruria ἀπὸ τοῦ ἑτέρου, καὶ ὅρου, eò quòd extendebatur ad alterã ripam Tyberis: qui eſt terminus inter Latium & Hetruriam. Tuſcia regio Italiæ celebris, à ſacrificiis, vt quidam arbitrantur, dicta: Græcè enim θύειν, ſacrificare dicunt: vel à ture, quo maximè in ſacrificiis vtimur: vel à Tuſculo Herculis filio. Hæc & Tyrrhenia dicta fuit, à Thyrrheno Atys filio: qui è Mæonia diſcedens, in Italiam venit: & eam partem occupauit, quæ ad mare ſita eſt: quod & Tyrrhenum dicitur. Hæc à Liguribus Romanisq́ finibus contingitur: iugis inacceſſis, & difficilibus referta. Eius fines Macra, & Tyberis amnes: centum & ſeptuaginta quatuor millia inter ſe diſtantes: longior eſt quàm latior. Strabo lib: 5. Tuſci campos vſq. amnem Tyberim poſſident, ait, quos ad ſolis ortum maximè fluuius alluit, donec pelagus intret. Parte autem ex altera Tyrrheno atq. Sardonico mari ſunt confines: ex Apenninis montibus (qui hodie mons Aluernæ vocatur: in quo ſanctus Franciſcus ſacra ſtigmata à Chriſto domino accepit: & inibi egregium eſt Franciſcanæ familiæ habitaculum, & miræ deuotionis locus) Tyberis effluit, atque pluribus augetur amnibus, partimq́ per ipſam Hetruriam, deinceps autem ipſam diſterminans: primùm quidem ab ea diuidit Vmbriam: poſtea Sabinos & Latinos, Romæ ad littus vſq. finitimos. Tuſcorum finis ſub ipſis eſt montibus, qui ex Liguria in Adriaticum ſinum eos quaq. verſum includunt: à proprio autem mari capiunt initium, atq. Tyberi. Romani Tyrrhenos Hetruſcos appellant atq. Tuſcos. Græci verò hoc eos nomine nominarunt à Tyrrheno Atyos filio, qui ex Lydia colonos hanc in regionem (ſicut traditur) dimiſit: Atys enim ex prognatis Herculis, & Omphales vnus, cùm ſterilitate ac fame populum emittere cogeretur; è duobus filiis ſorte iacta, Lydum quidem regni ſuccceſſorem tenuit: Tyrrheno autem maiorem applicans populum, foras abire iuſſit. Hanc ille tandem ingreſſus oram, de ſuo vocauit nomine Tyrrheniam. Cùmq́ ædificandis vrbibus, Tarcontem præfeciſſet, à quo Tarquinij cognomen accepit, ciuitates duodecim condidit. hunc ab ineunte ætate indolis gratia, caneſcentem fuiſſe fabulatur, tanta tùm in eo efflorescebat ſapientia. Ea igitur tempeſtate cùm vno ſub duce inſtructi eſſent, magna ipſorum erat potentia. Poſtremis inde temporibus, concordi illo regendi ſtatu diſſoluto, finitimorum viribus ceſſerunt. vnde agrorum beatitudine omiſſa, maritimas latrocinando artes inuaſerunt; & longinquas expeditiones factitare auſi ſunt. Poſt vrbem Romam conditam, Demaratus aduentat: frequentem è Corintho adducens populũ, qui à Tarquinienſibus acceptus, ex indigena vxore Lucumonem procreat. Is dehinc Anco Marco regi Romano amicitia deuinctus, adeptus eſt Imperium: & mutato nomine L. Tarquinius priſcus vocatus eſt. Hic igitur & pater, priùs Tuſciam magnis inſigniuère ornamentis: ille quidem artificum facultate & copia; hic autem præſtitis à Romana ciuitate opportunitatibus. Namq. memoriæ proditũ eſt, vt triumphalia, inſigniaq́ conſularia, & ſimpliciter magiſtratuũ decora in Romanam vrbem à Tarquiniis tranſlata ſunt: & virgæ, & ſecures, & tubæ, & ſacrorum faciendorum ritus, vt auguria, & Muſica, quam Romani ad Reſpublicas vſurpēt. Huius filius Tarquinius ſecundus extitit cognomento Superbus: qui regum ex-

Margin notes: Prouinciæ Italiæ. — Hetruria. — Tuſcia. — Fines Tuſciæ — Strabo. — Tyberis. — Mõs Aluernæ — Tyrrheni. — Atys. — Tarcon. — Lucumenon. — Laꝰ Tuſcorũ. — Tarquinius Superbus.

gum extremus, eiectus est è regno. Et quem Clusii Porsena, ea Tusca erat ciuitas, armis reducere conatus est. Quod vbi efficere fas non fuit, pace facta, in amicitiam populi Romani, summis receptis honoribus, donisq; magnificentissimis, abscessit. Hæc quidem de Tuscorum claritate. Vrbes nostris temporibus in Hetruria, Tuscia, siue Tyrrhenia capite sequenti præclarissimæ describentur.

Clusii Rex. Porsena.

De vrbe Romana.

Cvm iam de aliquot Hetruriæ vrbibus sermo breuis defluxerit, liceat de inclyta Roma orbis domina verba facere: idq; secundùm probatissimos huius rei scriptores. Strabo lib: 5. Romanorum originem ita descripsit: Æneam, inquit, vnà cum Anchise patre, & Ascanio filio Laurentum applicuisse, memoriæ proditum est, ad littus prope Ostiam ac Tyberim, paulùm à mari supra, circiter quatuor & 20. stadia oppidulum ædificâsse: aduentantem deinde Latinum regem Eboriginũ, qui tunc loca, vbi nunc Roma est, incolebant, cum Ænea societatem inisse aduersus finitimos Rutilos, qui Ardeam per id temporis tenebant: Vrbs in Latio à feruore regionis, sic dicta, quæ decem & octo miliaria ab vrbe est posita. Mart: Ardea solstitio Præstanaq; rura petantur: Quiq; Cleonæo sydere feruet ager. Dicta quoq; est Ardea à Danáe Persei matre, vel à Dauno Pilumni filio, qui eam condidit, vt quidam existimant. Distat autem ab Ardea Roma 100. et 60. stadijs. Victor verò à Lauinia filia, proximè vrbẽ cognomine ædificauit. Denuò conserentibus pugnam Rutilis, Latinus cecidit: at Æneas, re feliciter gesta imperium adeptus, suos etiam Latinos appellauit. hoc etiã & genitore humanis ex rebus excedente, Ascanius in Albano monte, qui quantùm & Ardea tantùm distat à Roma, Albam posuit, quæ, vt Liuius scribit, à situ porrectæ in dorso vrbis, Alba longa vocata est. Vulgatior fama est ab omine porcæ ibidem inuentæ, dum à Troia cum patre profugus venisset. Post autẽ ann: 400. Amulij ac fratris Numitoris facta memoriæ mandata sunt, partim fabulosè, partim propius fidem. Ambo enim ab Ascanij prognatis per successionem Albæ regnum acceperunt, quod vsq. ad Tyberim dilatatum erat. Cæterùm iunior Amulius natu, maiore supplantato, Regnum inuaserat. Verùm cùm Numitori filius adesset, ac filia; filium quidem inter venandum insidiis obtruncat: filiam verò, vt spem prolis interciperet, Vestæ sacerdotem constituit, seruandæ virginitatis gratia: eam Rheam Syluiam vocitant. Corruptã postea deprehendens, gemellis partu editis, Syluiam quidem coniecit in carcerem, fratri gratiam tribuens: puellos verò ritu patrio exposuit in Tyberim: quos Marte genitos fabulantur. Ii cùm à lupa catulorum instar lactari inspectarentur, Faustulus loci illius subulcus, sublatos enutriuit infantes. Coniectari licet subditum quendam Amulio locupletem, acceptos educâsse: & alterum quidem Romulum, alterum autem Remum nominâsse. Hi ergo cùm adoleuissent, impetu in Amulium facto, eum stirpemq; eius deleuerunt. Quibus extinctis & restituto in regno Numitore, domum reuersi, Romam condiderunt: & in locis non quidem arbitrio delectis, & idoneis, sed necessitate oblatis: solum enim neq. munitum, neq. agrum circum adiacentem alendæ ciuitatis satis fertilem habet. Orta autem inter eos seditione, inter ædificanda mœnia, Remum occisum fuisse, traditur. Plutarchus in Romulo fundamenta vrbis Romæ, à Romulo, & à Remo iacta scribit, anno tertio sextæ olympiadis, quo die fuit lunæ defectus. Dionysius & Eusebius primo anno septimæ olympiadis conditam volunt: post dirutum Ilium, anno 432. Solinus 7. olympiade conditam esse affirmat. Idẽ etiam author de vrbis Romæ vocabulo multa scripsit: Sunt, inquit, qui videri velint, vrbi Romæ ab Euandro primum nomẽ datum, cùm oppidũ ibi offendisset, quod

Strabo.
Æneæ aduentus.
Rutili Ardea.
Latini.
Ascanius.
Mons Albanus.
Alba.
Amulius.
Numitor.
Syluia.
Filij Syluiæ.
Lupa lactabat puellos.
Romulus.
Remus.
Roma quando condita est

extructum antea, Valentiam dixerat iuuetus Latina: seruataq; significatione impositi priùs nominis, Romam nuncupauit. siquidem Græcè ῥώμη, robur significat. Hier: contra Iouinianū. Roma fortitudinis nomen est apud Græcos, aut sublimitatis iuxta Hebræos.

Romà quid significet

Heraclidi placet: Troia capta, quosdam ex Achiuis in ea loca, vbi nunc Roma est, deuenisse per Tyberim: deinde, suadente nobilissima captiuarum, cui Rome nomen erat, incensis nauibus, posuisse sedes, & structo oppido Romen ab ea vocâsse.

Romen.

Agatocles scribit Romam non captiuam, sed Ascanio natam, Æneæ neptem, appellationis istius causam fuisse. Et hæc quidem de ratione nominis, & originis. Quarto mense ab vrbe condita Circenses ludos primus Romæ fecit Romulus, vt scribit Fabius pictor, quo die Sabinas rapuit. Circenses dicti, quòd ensibus circumdarentur; nam cùm rudis vetustas, loca huiusmodi ludis apta nequaquam ædificâsset; inter enses & flumina eos agebant, vt ignauis vtrinq. præsens esset periculum. Postea Tarquinio prisco rege, locus est designatus Circo: qui post modum Maximus est dictus.

Ludi Circēses

Regnauit autem Romulus annos septem & triginta. Tatius anno quinto, septima & vigesima olympiade à Laurentibus interemptus est. Numa regnauit annis tribus & quadraginta: sepultus sub Ianiculo. Tullius Hostilius annos duos & triginta regnauit in Velia: obijt olympiade quinta & trigesima. Ancus Martius, in summa sacra via vbi ædes Larium est, regnauit annos quatuor & viginti: obijt olympiade prima & quadragesima. Tarquinius priscus, annos octo & triginta. Seruius Tullius annos duos & quadraginta. Tarquinius Superbus annis quinq; & viginti.

Romanorum reges.

Incipiente igitur olympiade septima, Roma condita est, anno post Ilium captum quadringentesimo tertio. Certamen siquidem olympicum, quod Hercules in honorem ataui materni Pelopis ediderat intermissum, Iphitus Elæus filius eius instaurauit, post excidiū Troiæ anno quadringentesimo octauo. Ab Iphito ergo numeratur olympias prima: ita sex medijs olympiadibus interiectis, olympiade septima, Roma condita est. Olympias autem est quinq; annorum spatium, quod à Romanis lustrum dicitur. Hæc sint dicta de Romæ vrbis constructione.

Solinus.

Olympias prima.

Deinceps dicendum nobis erit de moribus ac dignitatibus Italiæ, Romanorum maximè. Triplex erat in vrbis hominibus conditio: seruilis scilicet, libertina, & ingenua. Ingenuorum triplex ordo: plebeius, equester, & patricius. Sacrorum ratio penes pontifices & flamines: summus honor, & potestas in dictatore, à quo nulla fuit appellatio. Ea dignitas semestris fuit: & ad eam per gradus fiebat à quæstura accessus, per ædilitatem, præturam, consulatum & censuram: non quòd per hos semper gradus iretur; sed in dignitate potestateq; huiusmodi ordo erat præscriptus.

Ciuium triplex conditio

Ingenui.

Dictator.

Siquidem in rei militaris negotio, miles Centurioni parebat: Centurio verò Tribuno, Tribunus Legato, Legatus Consuli seu alteri, cuius essent auspitia, Magister equitum Dictatori. Militaris ætas ex Seruij Tullij præscripto à septemdecimo anno in octauum & quadragesimum decurrebat.

Militiæ gradus.

Pacati in toga agebant: bellantes in sago, & paludamento. Est autem paludamentum chlamys imperatoria, id est, eorum qui exercitus educebant: quale illud est, quod hodie Cottam armorum vocamus. Liuius lib. 1. ab vrbe, paludamentum posuit pro veste militari, etiam eius, qui non esset imperator: bella feciali iure inferebantur, illataque soluebantur, non nisi legitimè.

Paludamētū:

Ciuitates autem sociæ, aut coloniæ, aut municipia dicebantur. Coloni vt membrum ciuitatis erant, & Romanis viuebant legibus: municipes verò suis. In his Decuriones, quod Romæ senatores. Purpura patricium distinguebat ordinem ab equestri: aurum equestres à plebeio. Maiestatis iudicia totius populi erant: rerum capitalium, iudicium, qui ad id sorte lecti essent, ex ea decuria, quæ eo anno iudicaret: ciuilium rerum, prætoris centum viralis hastæ aliaq; aliorum: hunc morem à Romulo reliqua Italia accepit. Romulus namq. iactis fundamentis Romæ vrbis absolutisq; omnibus, quæ ad illius munitionem necessaria erant; ad ciuium statum or-

Municipes.
Coloni.
Decuriones.
Patricii.
Equestres.
Plebei.

dinandum disponendumq; se conuertit. Diuisa itaq. inprimis trifariam omnis populi multitudine, singulis quibusq; partibus clarissimos duces præfecit singulos: deinde trium rursus earum partium vnamquamq. diuidens in denas partes æquales, illis quoq. duces præfecit fortissimos: vocauitque partes maiores tribus, minores verò curias: homines autem tribuum ducatus habentes, tribunos: curijs verò præsidentes, curiones. In decurias quippe curias diuisit: earumque duces, decuriones appellauit. Omnibus igitur in tribus, & curias diuisis: agrum quoq. in triginta partes diuidens, suam cuiq. curiæ partem tribuit: tantum ipse agri accipiens, quantum quidē ad sacrificium, templaq. satis esset: partē quoq. agri publicam relinquens. Illustres insuper genere, & spectatæ virtutis viros, & quibus erant filij, ab ignobilibus discreuit, humilibus, & egenis: vocauitq. tenuioris fortunæ, homines plebeios: qui verò melioris erant cōditionis, patres: proinde ab illis progeniti, patricij appellabātur. statuitq. quid vtrosq. agere opus esset: sacra quidē patricios perficere iussit: Magistratus gerere, ius dicere: ac secum quoq. publica administrare: deniq. vrbanis negotijs incūbere. Plebeios autē his muneribus absolutos, cùm inexperti essēt, & ob inopiam negotiosi: agricolari simul, & pascere pecora voluit: quæstuariasq; exercere artes. Ne verò dissiderent ab inuicē, patricijs plebeios cōmendauit: ac vnumquemq; permisit, quem vellet sibi patronum deligere: patronatum vocans, susceptum pauperū humiliumq; patrocinium. Itaq; vtrisq; commoda distribuit officia: beneuolas ciuilesq; coniunctiones disposuit; vt illi clientes tuerentur, tanquam patres suos filios: clientes verò è conuerso suis essent patronis obsequiosi: atque ita mutua concordia animorum, vrbis pacificum conuictum conseruarent. Consiliarios posthæc instituit: centum viros ex patricijs eligens: fecitq; delectum eorum hoc modo: Ipse vnum ex omnibus optimum designauit, cui committenda essent vrbana negotia, cùm ipse exercitū extra fines duceret: vnicuiq; tribuum edixit, vt tres viros ex se deligeret, qui ætate & generis splendore, sensuq; excellerent: post hos autem nouem viros: curijs etiam singulis imperauit tres maximè idoneos ex patricijs eligere. Hoc ergo modo centum consiliariorum numerum expleuit: & à Romanis Senatus est appellatus, qui ob authoritatem patres, ob ætatem Senatores dicti sunt. Deinde trecentos viros ex generosissimis familijs eligens, robustissimis corporibus, quos curiæ renunciārunt, eodem modo, quo ante Senatores, singulæ denos iuuenes, eos semper circum se Romulus habuit. Nomen commune omnes habebant: celeres vocati, ab exequendi ministerij celeritate: custodes regis erant. Regis autem hæc officia: Primum quidē templorum sacrificiorumq; principatum tenere: agereq; eum omnia, quæ ad deorum honorem cultumq; spectarent. Deinde, legum morisq; patrij custodem ipsum fieri, iurisq; simul omnis Senatum cogere: populum conuocare: potestatemq; sibi in bello imperatoriam esse. Senatorio ordini honorem & potestatem talem attribuit: omni de re, de qua referret regno, cognoscere, ac suffragium ferre: & quod visum maiori parte esset, id vincere. Plebi deinde tria hæc dedit: Magistratus creare: leges sciscere: & de bello decernere, cùm Rex vellet: neq. tamen potestatem horum absolutam, nisi & Senatus approbāsset. Ferebat populus suffragium, non quidem viritim, sed per curias conuocatus: & quod pluribus visum esset curijs, ad Senatum referebatur. Ex hac autem Romuli diuisione non ciuilia solùm negotia; sed bellica quoq; celeres illi exequebantur. Quandocunq; enim ei visum fuisset exercitum educere, non opus erat tribunos tunc per tribus, nec per curias centuriones, neq; præfectos equitum creari; sed Rex tribunis iubebat, illiq; curionibus, à quibus deinde decuriones edocti, statutos sibi quisq; milites educebat: vnà enim decenter instructi aderant. Mille etiam pugnatores elegit, quos ob numerum milites nominauit. Tum ipse se imperij insignibus & cætero habitu, & duodecim lictoribus cum fascibus præce-

Tribuni. Curiones. Decuriones. Agri diuisio. Plebei. Patres. Patricii. Patriciorum officium. Officia plebeiorum. Patronus. Patronatus. Clientes. Centum viri consiliarii. Senatus. Senatores. Patres. Celeres. Regis officia. Senatus dignitas. Plebis potestas. Suffragandi ritus. Celerum officia. Mille pugnatores. Milites.

Fasces 12. vultures. dentibus augustiorem populo reddidit: in quo fascium numero, duodecim vultures, qui ei augurium fecerunt, videri potest Romulus secutus; nisi ab Hetruscis morem ipsum aliquis potiùs sumptum dixerit: quibus cùm duodecim populi essent, magistratumq́ vnum communi nomine crearent: singuli suum illi apparitorem dare consueuerunt. Apparitores. Dicti sunt autem apparitores, quòd appareant, et præstò sint ad obsequendum: sunt enim ij, qui magistratibus circumstant parati ad obsequendum: quandoq́ tabellariorum officio fungebantur. Lictores autem, qui Carnificis officio fungebantur: quiq́ portabant fasces, & secures. Romulus etiam Ciuitatis vires augere volens, causam honestam cōmentus est: & rem in honorem Dei referens, templum in loco vmbroso construxit, confugientibusq́ ad illud, sponsor factus est per speciem religionis erga deos: nihil eos mali ab inimicis accepturos, ac si permanere apud se vellent: Ciuitates etiam participes faciebat, tradebatq́ agri portionem, quam bello quæsierant. Templum à Romulo factum. Fuit item et aliud institutum, vt ne captas bello vrbes funditus euerterent, aut in seruitutem redigerent: verùm missis in eam coloniis pro portione aliqua regionis, vrbes deuictas, colonias facerent Romanorum, & Reipub. participes. Lex in bello obseruando. Cæterùm, post Titi Tacij cædem, Romulus ad sacra conuersus, publica, & priuata multa instituit: legem de matrimoniis tulit, vt mulier viro socia esset pecuniarum, & cæterarum rerum, sacrorum etiam: & vt viueret ad mariti sui morem: domusq́ vt ille dominus, ita & hæc domina. Mulierem viro æquat. Morienti viro sine liberis succederet, sui cum prole æqua sit illi pars sua. Pœna adulterii. Adulteram conuictam, vir & cognati (vt vellent) necarent. Si vinum bibisset domi, vt adulteram punirent: vnde mos inualuit apud Romanos, vt quoties viri domum se reciperent, filias, & vxores osculo exciperent, sicq́ periculum facerent, vinum bibissent nec ne: magnam vitæ corruptionem ebrietatem reputantes. Vinum prohibitum mulieribus. Parentum in liberos, vt omne ius sit, statuit: siue vellet coërcere, siue verberare, siue vinctum rustico operi detinere: vendere quoq. permisit, & occidere. Si quis à patre venditus se in libertatem vindicârit; vt iterum ac tertiò patri ius vendendi sit. Ius parentum in liberos. fuit id legis caput: 300. deinceps anno in duodecim tabulis relatum. Mitigauit tamen nonnihil austerum carmen Numa Pompilius, qui tulit legem; vt nullum patris ampliùs ius esset in filium, vbi illius iussu duxerit vxorem. Militaris disciplina, & agricultura ciuibus permissa: vnde laudationis mos ille manauit ad posteros: bonus miles, bonusq́ colonus. Pacis tempore ruri intendebant: belli verò, disciplinæ militari: permisit mercari etiam quando res aliqua desiderabatur: huiusmodi fuêre Romuli leges.

Aliæ Romuli leges.

Peregrina sacra vrbe exclusa. Romulus religionis nequaquam immemor, templa, aras, deorumq́ simulacra instituit: quibus adiecit dies festos, sacrificia, ferias, nundinas, & alia pleraq́ ad deorum cultum pertinentia. Peregrina sacra, & ea inprimis, quæ Græcanico fierent ritu, vrbe exclusit, præter Herculea iam inde ab Euandri temporibus instituta. Herculea sacra. Alicarnaseus Dionysius Varronem secutus 60. ait sacerdotes, qui publica sacra facerent tributim curiatimq́ ab eo institutos. 60. sacerdotes. additos & his Aruspices diuinationum interpretes, Aurusp ices. curiarum singulis genius suus cum sacrorum ministris datus, communisq́ omnibus Vesta: Vesta dea. & annus in decem menses digestus. Numa postea Pompilius, annum ad cursum lunæ in 12. menses digessit: mutatoq́ mensium numero, siue ordine, Martius, qui primus tùm fuit, ac ineuntem inchoabat annum, duobus Ianuario, & Februario prælatis, tertius in ordine est factus. Fasti dies. Fastos quoq. dies fecit, & nefastos, quibus nihil cum populo agi poterat: Flamines. flaminem vnum Ioui creauit, qui Dialis est dictus, cum insigni veste Curu-

Romuli leges.

ste, curuliq; sella excoluit. Adiecit & alios duos, Marti vnum, Quirino alterum, ab insigni quod capite gestabant, quasi flamines dictos. Erant enim flamines spiritus, flatus, sacerdos vnius alicuius dei antistes: habebant in capite pileum, quod cùm per æstus ferre non poterant, filo tantùm capita religare cœperunt: nam nudis penitus capitibus incedere nefas erat. vnde à filo, quo vtebantur, flamines dicti sunt, quasi filamines. Vestæ virgines legit: hæ decem primos annos sacrorũ ritum perdiscebant, totidemq; deinde operabantur sacris: tertio decennio rudes, & nuper captas instituebant: postea, si quæ nubere vellet, fas erat alterum mallet sequi. Salarium his ex publico cõstituit: perpetua virginitate interim alijsq; cæremonijs venerabiles fecit. si qua incœsti conuicta esset, antè ora ciuium mœsto silentio efferebatur, viuaq. circa collinam portam in subterraneum specum dimissa, tellureq. super ingesta necabatur: Gradiuo Marti 12. sacrauit salios: hi mense, qui ab eo nomen traxit, plures dies celebribus locis vrbis solennẽ ducebant triumphum: tunica versicolori tegmine puniceo distincto amicti, æneo baltheo, & gladio succincti: dextera lanceam virgamq. gestabant, leua thraceam, ex ære peltam, altioribus pileis, & in conum exeuntibus capita insigniebant. A solenni saltatione salios Romani dixerunt: Græci verò curetas. Pontifex deinceps ab eo creatus est, cuius potestati omnia sacrorum iura subiecit: quibus hostiis, quibúsue diebus, ad quæ templa sacra fieri oporteret, formula edocuit. Interiecti etiam sunt tot sacris ordinibus feciales: his etiam cura tradita est; vt Romani nullum iniustum bellum cuiquam inferrent. si qua per iniuriam adempta Romanis fuissent, res ablatas ab hoste repetebant; quas si non reddidisset; bellum composito ad id carmine indicabant: legatorum iniurias vindicabant: quæ pia erant in fœderibus tuebantur: pacem sanciebant, eandemq. minùs legitimè sancitam, irritam habebant: si quid Imperator, aut exercitus, contra publicum iusiurandum fecisset; scelus expiare iussit. Puerum trimominorem lugeri vetuit: neq. natu grandiorem plures menses lugendum censuit, quàm vixisset annos: tempus longissimi luctus in decem menses extendit. Populum in diuersa distribuit collegia tibicinum, artificum, architectorum, infectorum, sutorum, coriariorum, fabrorum, figulorum: & ex variarum artium opificibus contactis vnum omnium nouissimum, sua singulis sacra venerationes dijs reddendas distribuit. Seruius Tullius in classes & centurias, omnem ciuium multitudinem diuisit: quorum ordinum ratio hæc fuit, vt hi, quorum res centum millibus censerentur, in prima classe essent, quæ centurias habuit octuaginta. Pari numero iuniorum seniorumque, vt hi ad vrbis custodiam præstò essent: iuuenes foris bella gererent: arma vtrisq. imperata, galea, clypeus, lorica, ocreæ, & hæc quæ corpus tegerent: in hostes hasta & gladius. Additæ sunt huic classi duæ fabrorum centuriæ, qui in bellum machinas ferrent, & ob id inermes. Altera classis ex viginti facta est centurijs, quarum census à quinq. & septuaginta millibus, ad centum millia extendebantur: arma illis scutum, galea, ocreæ, lorica duntaxat adepta: tela in hostes eadem, idem ætatis discrimen. Tertiæ classis census in quinquaginta millia descendit; totidem centuriæ, nec in armis quicquam præter ocreas variatum, par centuriarum numerus. Quartæ classis census adhuc minor: quippe qui à quinquaginta millibus in summam dimidio minorem contraheretur: nihil his datum præter verutũ, quod est telum breue, & acutũ. Quintam classem triginta centuriæ expleuêre: fundam his, & lapides missiles ferre in pugnam commissum. Cornices, tibicines, cum ipsis censi, in tres centurias distribuit: quadraginta millibus æstimata est hæc classis. Minor deinceps census reliquam habuit multitudinem, cui ob inopiam militiæ munus tributumq. Tullius remisit. Ciues iuramento adegit; vt singuli bona sua æstimarent, quibus etiam parentibus orti essent: quos filios haberent, cuius ipsi ætatis, cuius vxores, liberique, quæ illorum nomina, quo

Vestæ virgines.

Incesta virgo

12. Salii.

Vnde Salii dicti.

Pontificis authoritas.

Tempus luctus.

Diuersæ artes

Prima classis.

Secũda classis

Tertia classis.

Quarta classis

Quinta classis

Ciuitatis census.

vrbis loco, aut quo regionis pago domicilium haberent: proposita his pœna, qui fallerent, vt ademptis bonis, ipsi verberibus cæsi venderentur. Peditum numero distributo, ex primoribus ciuitatis, nouos scripsit equitum ordines: vt cum ijs quæ fuerant sub Romulo inauguratæ, quæq. illis postea à Tarquinio additæ duodeviginti essent centuriæ. Dena millia æris singulis ad emendos equos lata ex publico: & ad eos alendos duo millia in annum constituta: viduæ, equitibus attributæ, quæ annuam pecuniam penderent: fuerunt equitum peditumq; centuriæ nonaginta tres, quibus in ferendis suffragijs, sua omnibus ordinibus seruabatur dignitas: vt qui plurimi cēsi essent; maiora bellorum onera sustinerent, (nam ita comparatum à Seruio erat; vt non viritim, vt antea, sed pro census æstimatione singuli tributa penderent) hi primo loco suffragia inirent. Tullij regis prudentia ordinatum est, vt ordines in eo paria facerent, vt ijs qui maiora sustinerent onera; id commodi suffragijs reponeretur: quibus licet nemo exclusus videretur; vis tamen omnis penes equites, & primæ classis centurias esset constituta. In quorum potestate fuit creare quos vellent Magistratus: sancire leges: bella indicere: quorum trium potestas ab initio fuit à Romulo populo data: deinde Tarquinio ex vrbe eiecto, iterum mutata regiminis forma est: ac pro Regibus Consules habere cœptum: quibus omnia insignia permissa, quæ fuerant & regum, præter coronæ togæq; palmatæ vsum: cùm Brutus cum Collatino libertatis vindex hanc dignitatem centuriatis comitijs consequutus, ciues sacramēto adegit, ne mortalium quenquam ampliùs Romæ regnare paterentur. Senatorum numerum in trecentorum summam expleuit: regem sacrificulum creauit: qui ea sacra perpetrauit, quæ reges facere consueuissent. Leges Valerius tertius consul tulit, quibus prouocatio à Consulibus ad populum est permissa; vt capitale esset, huic, qui iniussu populi Magistratum caperet: ciuium vectigalia tollerentur; quò contigit, vt vulgo promptiores ad quæstus & opificia sint homines facti: addidit & alio capite, vt qui tyrannidem affectaret, impunè occideretur: ærarium in quo publica pecunia reponeretur, Saturni templum constituit: populo, vt duos quoq. quæstores crearet, permisit; est enim quæstor præpositus pecuniæ publicæ, ærarij curam habens. Creatus est dictator, à cuius imperio nulla esset prouocatio: dictatoris ei nomen inditum, à dictandi quæ vellet potestate, siue à dicendo potiùs, quia non populi suffragio creari contigisset; sed ab vno esset dictus, qui tùm summum in vrbe imperium haberet. Semestris illius dignitas apud Romanos fuit: nec alio pacto creari solebat, quam cùm vis aliqua maior repente exorta, ingentem vrbi cladem minitari videretur. huic cæteros magistratus eligere licebat: vt magistrum equitum, qui secundam post eum dignitatem gerebat, præsertim in equites, & accensos: iungebatur dictatori, sicuti regibus tribunus. Spurio Cassio, & Posthumio Cominio consulibus, plebi datum est, vt & suum haberent magistratum, qui sacrosanctus esset, vtpote inuiolabilis, cui auxilij latio aduersus Consules esset: disertè expressum, ne patrum cuiquam eum magistratum capere liceret. Hic Tribuni plebis nomine dicebatur. Tanta fuit ipsorum postea insolentia; vt, nisi eis placerent decreta Consulum & Senatorum, cassarent: comitijs creabantur, siue auspicijs, siue religione, primùm duo numero, deinde tres additi, ad vltimum quinque. Tria comitiorum genera Romæ olim vsurpata sunt: Curiata, cum ex generibus hominum suffragium ferretur, nomenq; ideò rei datum, quòd curiatim per lictorem calarentur. Centuriata, cùm ex censu, & ætate fieret, idq; per Cornicinem. Tributa, reliquum genus appellatum est, ex regionibus, & locis conflata: ex patribus centuriatis comitijs decem viri sine prouocatione creati: & in eos publicæ administrationis ratio omnis à Consulibus translata est, vt olim à regibus ad consules: hi condere leges iussi: decimo die ius singuli in orbem dicebant, quo in decem tabulas complexo, quod faustum felixq; esset,

leges

Marginal notes: Equitū ordo. — Tributi pēsio. — Equitum dignitas. — Consules inducti. — Brutus. — Senatores trecenti. — Contra tyrannum lex. — Ærarium constitutum. — Quæstores. — Dictator. — Magister equitum. — Tribuni plebis. — Tria comitiorum genera. — Decem viri creati.

Leges decem tabularum.

leges decem tabularum populo promulgauêre. Duodecim fasces præcedebant eum, cuius erat iurisdictio; sed diu non durauit Magistratus ille, quippe qui, vt tribunitia potestas ab eo ex vrbe in perpetuum tolleretur, à patribus excogitatus fuerat, recognita ab ipsis tribunis ipse sublatus est. Tum lege cautum, vt quod plebs vellet, totus populus teneret. Et alia: vt qui tribunis plebis ædilibus iudicibus noceret, eius caput Ioui esset sacrum, familia ad ædem Cereris liberi liberæq; venderentur. Item, vt alter ex plebe Consul deinceps crearetur: atq. vt inter patricios & plebeios connubia promiscua essent: Censores præterea creati duo, quibus scribarum ministeriũ, tabularum cura censendi formula commissa. Tanta illorum dignitas, atq. authoritas fuit, vt omnis morum ciuilisq; disciplinæ ratio, ab ipsis dependeret. Censor igitur præerat moribus populi, ac Magister morum dicebatur, qui censuræ officio eo tempore fungebatur. Magistratus & alius superadditus, qui ius diceret, Prætorem hunc vocare placuit, cui omnis publici priuatiq; iuris potestate permissa, nouũ ius condere, & vetera abrogare, facultas erat. Erat vnus ab initio, qui Vrbanus dicebatur: cùm verò multi peregrini in ciuitatem venirent; alius creatus est, qui Peregrinus dicebatur: quòd plerunq. inter peregrinos ius diceret: honorarium ius illud appellabatur, à Magistratus honore, regia illis insignia, & apparatus Consulibus penè æqualis. Permansit huiusmodi ciuitatis status vsq. ad Iulij Cæsaris tempora, qui Monarchiam Imperatorum in vrbe iterum aduexit. Consecrandi rationem apud Romanos, qua suos vita defunctos Imperatores consecrare, cæloq; inferre consueuerant, talem fuisse Herodianus scribit. Locabant siquidem in regiæ vestibulo super eburneum lectum auro stratum imaginem, defuncto principi perquam similem: recumbebatq; pallida effigies in modum ægrotantis: circa lectum, magnam diei partem assidebat Senatus omnis: ad leuam pullis vestibus amictus: ad dexteram lectæ ex omni nobilitate matronæ in albis vestibus; is enim color lugubris fuit in muliere olim, omni alioqui ornatu detracto: id septem diebus defuncto datur: Medicis velut adhuc spirantem interuisentibus, denunciantibusq; in dies morbum ingrauescere. Ad postremum, quasi tum demum vita defunctum, equestris senatorijq; ordinis iuuenes per viam sacram in forum deferunt: lecto in rostris deposito, pueri puellæq; patricij generis composito ab vtraq. parte cætu, hymnos in defunctum canebant, flebili carmine modulatos. Deinde, eburneo lecto cum effigie ex foro in campum Martium translato, ingens ibi suggestus quadrata forma lignea tantùm materia contexitur, multis gradibus in phari speciem fastigio assurgentibus. Singuli auro & purpura instrati, signis ex ebore factis, varijsq; picturis insigniter excoluntur: ac quò altiores illi minusq; patentes, eò minores his imagines prominebant: interiùs erat moles aridis referta fomitibus. Effigie secundo gradu collocata, omnibusq; odoramentorum generibus omnifariam admotis, quæ certatim à tota ciuitate eò congerebantur, nobilissimi iuuenes equestris ordinis trabeati tabernaculo obequitabant motu quodam pyrrhichio solenniq. decursu. Circumagebantur & currus, quibus insidebant rectores, personas illustrium principum gerentes: ac tum demum ab imperij successore face admota, circumfusa multitudo ab imis partibus molem incendit: ac simul ignis cœpit inualescere: ex ædificij fastigio aquila emittitur, quæ principis animam in cælum ferre putabatur: hoc vanæ superstitionis ordine inter deos colebatur. Sed gratias Deo per IESVM Christum filium eius, vnicum Dominum nostrum, cuius Euangelium depulit huius tenebras ignorantiæ: & verum lumen iam tenet vrbs Roma cum suo hodie Pontifice Gregorio XIII. in Anno magni Iubilei, 1575. 3. Augusti.

Censores. Prætor vrbanus & peregrinus. Ius honorarium. Quomodo defunctos cælo inferebant. Suggestus. Vana superstitio.

CATALOGVS CAESARVM.

Ost leges, & ordines, quibus vtebantur prisci illi Romani; par est, vt de Cæsarum, seu Imperatorum successione aliquid compendiose dicatur.

1. Iulius Cæsar. Iulius Cæsar primùm dictator Romanus: deinde dux exercitus, triumphator & victor multarum gentium: tandem primus Imperator, mense Quintili natus; ideoq. mensi illi nomen suum dedit. *Quintilis Iulius dictus.* Dictaturam quæ semestris dignitas erat, perpetuam in se recepit: ad hæc Imperatoris prænomen est ei à Senatu datum, quod libenter accepit. Cùm verò diuinos honores sibi fieri pateretur, in curia 23. vulneribus interfectus est, anno ætatis suæ 56. Habuit filiam, sed nullum filium: propterea C. Octauium ex sorore nepotem, hæredem instituit.

2. Octauius. Octauius patre Octauio senatore natus, ingenti stipatus multitudine Cæsaris interitum vindicauit: hic vrbem pro maiestate imperij ornauit: plurima publica opera fecit: templa præsertim, ædesq. sacras: pater patriæ totius populi consensu vocatus est. *Pater patriæ.* Dictus est quoq. Augustus, cùm post bella ciuilia imperium ordinâsset: vocatus est autem Augustus, id est, auctus Iouis ope. *Augustus.* Vixit annis 76. & regnauit annis 47. Ab eo dictus est mensis Sextilis Augustus, quòd hoc mense consulatum inierit: triumphos in vrbem intulerit: finisq. ciuilibus bellis impositus sit.

3. Claudius Tiberius. Drusus. Claudius Tiberius Cæsar filius fuit Tiberi Neronis, cuius mater Liuia post genitum Tiberium imprægnata, Augusto nupsit: tertioq. pòst mense Drusum Neronem in domo Augusti peperit, qui postea in Germania perijt. Tiberius verò ab Augusto in filium adoptatus est. Hic Illyricum domuit: de Germania triumphauit: mortuoq. Augusto, assecutus est imperium, anno 56. ætatis suæ. Fuit homo crudelis in filios, in nepotes, in ciues: libidini & vini potationi addictus: mortuus est in Campania anno ætatis suæ 78. imperij verò 23. Habuit vxorem primam Agrippinam, ex qua filium Drusum accepit: coactusq. est hanc grauidam inuitus dimittere, ac Iuliam Augusti filiam ducere vxorem; quam tamen postea ob adulterium interfecit.

4. Caius Caligula. Caius Caligula Germanici filius, in exercitu natus, & educatus, militibus admodum charus, Tiberio mortuo, imperio successit. In tam vanam gloriam prolapsus est; vt se adorari pateretur, hostiasq. expeteret. Tum sæuitiam in omnes propinquos exercuit: matrem in exilium relegauit: & inedia interfecit. Tiberium fratrem veneno sustulit: tres sorores suas cōstuprauit: Senatores multos occidit: inexplebilis luxuriæ fuit: sed talis crudelis bestia 50. vulneribus confectus, interijt, anno ætatis suæ 29. imperij verò 3. & decem mensibus.

5. Claudius Tiberius. Claudius Tiberius frater Germanici, & patruus Caligulæ, cùm Caius occisus esset, & inter milites tumultus exortus totam vrbem commouisset, timens ne & ipse raperetur ad supplicium, sese occultauit: inuentus tamen, & ad palatiū vrbis perductus, Imperator à militibus creatur: anno ætatis suæ 50. Curam vrbis habuit maximā: fuit natura sæuus & sanguinarius: gladiatorijs spectaculis plurimùm se oblectabat: conuiuijs, libidini plus nimio deditus. Veneno perijt 64. ætatis suæ anno, imperij verò 14.

6. Nero. Nero filius Domitij Ænobardi, & Agrippinæ filiæ Germanici, priuignus Claudij, vnde & postea Claudus Nero vocatus est, Claudio successit in imperio: procuratione matris suæ Agrippinæ, quam tamen filius necauit: hic primùm quinquennium liberalitate, clementia, comitate omnes principes facilè superauit: multasq. bonas leges tulit; sed mox Imperatoriæ dignitatis oblitus, musices studio adeò se addixit, vt in theatro publicè cantauerit, certaueritq. agonali certamine: comessationibus ita inseruiuit; vt è medio die ad mediam noctem protraheret inter scortorum sedens cœtus. *Neronis malitia.* Agrippinam matrem contaminauit: deinde interfici iussit: cadauerq. matris multis vulneribus confossum, spectauit intrepidus: multos

 Cęsares Romani.

multos affinitate sibi coniunctos interfecit: Senecam magistrum suum mori iussit: Senatores interemit: vrbem ipsam incendit: causatus ædificiorum deformitatem, & vicorum flexuras: durauitq́ incendium illud sex diebus, & noctibus septem, quod è turri tyrannus prospexit: cùm autem Galliæ & Hispaniæ defecissent, & audisset Galbam salutatum Imperatorem ab exercitu; furibundus cogitauit vniuersum Senatum perdere: sed cùm ab omnibus esset derelictus, nec quisquam repertus, qui eo petente sibi ceruicem amputaret; præceps cucurrit sese immersurus in Tyberim: sed cùm auocaretur à quodam, & audiret se hostem à Senatu iudicatum, & ab equitibus inquiri, ferrum iugulo adegit, anno ætatis suæ 32. cùm tredecim annis, & mensibus octo imperâsset. Habuit autem vxores tres: primam Octauiam filiam Claudij principis, quam vt sterilem dimisit, & tandem interfici iussit: postea duxit Pompeam Sabinam, quæ antea habuerat Rufum Crispinum, cuius filium Crispinum Nero occidit: tertiam accepit Statiliam Messallinam, cuius maritum trucidauit. Sergius Galba in adolescentia liberalibus artibus, & iuri operam dedit: Consulatum per sex menses gessit: Africam proconsul biennio obtinuit: Tarragonensem Hispaniam octo annis rexit: auditaq́ morte Neronis, ab exercitu Imperator salutatus est, cùm annorum esset 73. sed mense septimo, ab æmulo successore suo Otthone, trucidatus est. Ottho splendidis maioribus genitus, prouinciæ Lusitaniæ præfectus, summa cum laude administrauit. Deinde magna ambitione militum animos beneficiis deuinxit; vt successorem imperii, palàm omnes prædicarent. verùm cùm germanici exercitus contra Otthonem coniurâssent, & in Vitellii verba iurâssent; ille pugione sibi mortē intulit, anno ætatis suæ 38. imperii verò nonagesimo quinto die. Paulus Vitellius à militibus salutatus est Imperator in Colonia Agrippinensi: hic introiuit in vrbem cum armato exercitu: diuina humanaque iura commiscens, desæuiens in omnes: pascebatque oculos cùm quis coram se interficiebatur: libidini, & deliciis deditissimus: cibis vtebatur exquisitissimis: atque ita Romani imperii opes pretio mensarum consumebat. Quam ob causam, octauo imperii sui mense à militibus destitutus, & Romæ religatis post terga manibus, iniectoque ceruicibus laqueo, seminudus in foro omnibus fœdo spectaculo, multisque ictibus confossus, interiit: tractusq. est in Tyberim, anno vitæ suæ 57. imperii autem mense octauo. Flauius Vespesianus ex antiqua Flauiorum gente, tribus cum legionibus in Iudæa administrabat bellum Iudaicum, cum Tito filio suo maiore: eo tempore creatus est Imperator à militibus: vrbem afflictam confirmauit: militum audaciam compescuit: prouincias & ciuitates tumultuarias sedauit: ventris profluuio mortuus est, anno 69. ætatis, imperii verò decimo. Titus Vespesiani filius in Germania & Britannia militauit, non sine excellenti industria & modestia: crudeli oppugnatione Iudæā domuit, fame, ferro, & flammæ. Deinde Romam veniens, magna cum concordia imperium cum patre administrauit: eminuit clementia, liberalitate, pecuniæ contemptu, omniumq. virtutum splendore: febre correptus est, & extinctus: ætatis suæ anno 52. imperii verò 2. & tribus mensibus. Domitianus filius Vespesiani, sumptuosissima spectacula edidit: instituit quinquennale certamen: ædificia multa publica fecit: castrari mares vetuit: cupiditatis ab initio nullam suspicionem habuit. sed paulò pòst plurimos nobilissimos ex Senatu interfecit: & adiecit animum ad rapinas: die noctuque inter meretrices versabatur. periit anno ætatis suæ 45. imperii autem decimo quinto. Cocceius Nerua natus ex nobilissima domo, & mitissimo ingenio electus est Imperator: annos circiter habens sexaginta sex: mortuus est autem anno ætatis suæ sexagesimo octauo, vir mitis & probus. Traianus natus in Hispania, cùm esset 24. annorum, in Agrippina Colonia imperii suscepit habenas. Hic Dacius dictus est, ob deuictum Dacorum Regem: mortuus est in ciuitate Ciliciæ, quæ & Traianopolis postea dicta est: cùm imperâsset an-

[Margin notes: Nero incendit vrbem. — Neronis mors. — 7. Sergi9 Galba. — 8. Ottho. — 9. Paulus Vitellius. — 10. Flauius Vespesianus. — 11. Titus. — 12. Domitianus. — 13. Nerua. — 14. Traianus Hispanus.]

nos vndeuiginti, menses sex & dimidio, anno ætatis suæ 64. Aelius Ædrianus, con-
15. Adrianus. sobrinꝰ Traiani Imperatoris, cuius familia fuit ab Adria oppido Agri Piceni, quod & mari Adriatico nomen dedit. Fuit acri ingenio, & in græca lingua nobiliter eruditus: pacis magis, quàm belli cupidus: incidit in lethalem morbum, Baias petiit, ibique mortuus est.
16. Antoninus Pius. Antoninus Pius, adoptatus est ab Aelio Adriano, natura clementissimus, vultu placidus, statura decorus & longus: tanta diligentia subditos sibi populos rexit; vt omnes sub eo prouinciæ florerent: mortuus est anno imperii sui vigesimo.
17. Antonius Verus. Marcus Antoninus Verus, & Lucius Commodus pares erant imperii administratores: antea verò per ducentos annos vnus tantùm erat Augustus Cæsar. Fuit autem Marcus Antoninus magno ingenio philosophiæ deditus. Defuncto Pio
Duo fratres simul imperāt. Imperatore, à Senatu coactus est regimen publicum capere: fratrem sibi participem in imperio designauit, qui diuersis moribus erat imbutus: in imperii administratione ciuiliter se gesserunt: & magna cum prudentia se gubernârunt. Post multa gesta prælia, dum simul pugnant contra Marcomannos, alter apoplexia moritur in itinere: alter verò nempè Marcus Antoninus rempublicam tenuit: filiumque Commodū Cæsarem fecit: mortuus est autem anno imperii 18. vitæ verò 61.
18. Commodus. Commodus filius Marci Imperatoris à puero improbus fuit, crudelis, libidinosus, digladiator magis quàm Imperator: Senatum contempsit: honores, præfecturas per libidinum magistros vendebat: inter trecentas concubinas in palatio debacchabatur: in muliebri veste in theatro publicè sæpius se ostendebat: & cum digladiatoribus pugnabat. sed strangulatus periit anno vitæ suæ 32. imperii verò 14.
19. Ælius. Aelius Imperator salutatur post interitum Commodi: licet nomen imperii tanquam rem inuidiosam, & senectutem suam (erat enim sexagenarius) causando recusaret. Lætus præfectus prætorii, qui eum Imperatorem fecerat, quòd sæpiùs reprehenderetur ab eo, conuocatis militibus in palatio confodit: sexto imperij mense.
20. Iulianus. Iulianus patria Mediolanēsis, mercatus est imperium: magno militum comitatu, armis munitus, in aulam deductus est.
Imperium emitur. Ac tùm primùm corrupti sunt militum mores: & contemptus imperatoriæ maiestatis inoleuit: vbi autem Iulianus Imperium suscepit, vitam mollissimam duxit. Quam obrem inuisus militibus atque Senatui, abrogatum est ei Senatus authoritate imperium: tunc missis à Senatu, qui eum occiderent, inter mulierculas obtruncatur, anno vitæ suæ 36. imperii verò mense secundo.
21. Seuerus Afer. Seuerus in Lepti ciuitate Africæ natus, studiorum causa Romam venit: tandemque post quæsturam & præfecturam, Imperator est appellatus: quo tempore & Pescennius Niger à Syriacis legionibus Imperator est salutatus: congressi igitur apud sinum Issicum, vbi debellatus est Darius ab Alexandro magno, interiit Niger: sic ille imperium retinuit: mortuus est Eboraci in Britannia ætatis anno 89 imperii autem 18.
22. Marcus Aurelius. Marcus Aurelius filius Seueri Imperatoris, obtruncauit fratrem suum supra matris pectus. Postea enormem militibus largitionem tum in nummis, tum in annona dedit, cuius magnitudine illecti, vulgata iam cæde fratris, vnum illum declarant Imperatorem. Romam veniens, sæuiit in fratris domesticos. Relicta deinde Roma ad ripas secessit Danubii, vbi Germanos sibi associauit: & in Alexandriam profectus, sæuiit in Alexandrinos, & Parthorum populum: in Mesopotamia per Martialem centurionem pugione perfossus est. imperauit annis sex: vixit annis 43.
23. Macrinus. Opilius Macrinus accepit imperium, profectusque ad bellum contra Parthos, in conflictu interemptus est: filius quoque eius, quem Antoninum appellare decreuerat, occisus est.
24. Heliogabalus. Antoninus Varius Heliogabalus ex Antonino genere natus, dum Antoninus pater à Macrino interficeretur, fugit ipse in Iouis templum: deinde prudentia matris declaratus est Imperator: & occisus Macrinus à militibus. Romam misit figuram numinis Heliogabalis iudaici in tabula pictam, vnde ipse Heliogabalus dictus est, asserens se sangui-

ſanguine Antonini Baſſiani genitum. In ſenatu vocatus eſt princeps: & ipſe primus Cæſarum fecit matrem ſuam in ſenatu ſententiam dicere: homo fuit impuriſſimus: omnes enim honores, dignitates, præfecturas per libidinũ miniſtros adminiſtrabat: profanabat ſacra populi Rom: incœſtabat veſtales virgines: Oreſtam ciuitatem condidit: & humanas hoſtias ſacrificauit. Cùm ergo omnibus eſſet inuiſus, à militibus occiſus eſt in latrina, ad quam confugerat. Et cum non poſſet cloaca excipere cadauer, ob anguſtum foramen; tractum eſt per circi ſpatia more canini cadaueris: & in Tiberim tandem proiectum, ne vnquam ſepeliri poſſet. Occiſa eſt cum eo mater eius: cautumq; eſt, ne vnquam mulier ingrederetur ſenatum. Perijt anno imperij quarto. Alexander conſobrinus Heliogabali, in literis ac rei militaris diſciplina optimè inſtitutus, appellatus eſt Imperator: ſenatum & equeſtrem ordinem perpurgauit ab impuris hominibus: poteſtates ac magiſtratus vendi non eſt paſſus: pauperum filios publicè aluit: nemini ab alio damnum inferri permiſit: ſed omnibus operibus præſcripſit illam legem naturæ: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Nullum delictũ atrocius exiſtimabat quàm furtum, appellans fures Reipublicæ hoſtes. Cùm autem Germanicum bellum immineret, conſcripto exercitu ad Gallum profectus eſt, ibique, militibus quòd ſeuerior eſſet, trucidatus à Maximino duce, anno ætatis 29. imperij verò 13. Maximinus Thrax, à pueritia paſtor, ob corporis autem vaſtitatem ac robur prima ſtipendia ſub Seuero fecit: inter ſtipatores corporis ſui in aulam locatus, quòd virtute inter milites clarus eſſet: ferus erat, moribus aſper, ſuperbus, corpore procerus & vorax. Interfecto Alexandro, Maximinus vocatus eſt Auguſtus: cœpit eſſe crudelis, præſertim in nobiles; quoſdam enim in crucem adegit: quoſdam verò feris obiecit: alios fuſtibus verberauit. cùm Aquileiam obſideret, & duces aliquos ſuos trucidaret, in odium exercitus veniens, vnà cum filio trucidatus eſt in caſtris: pater ſexagenarius, & filius rigeſimum annum agens. Triennio regnauit cum filio ſuo.

Mulier recipitur in Senatu.

Crudelitas Heliogabali.

25. Alexander.

Lex naturæ.

Iuſtus imperator occiditur.

26. Maximinus Thrax.

De Maximo, Gordiano, Marco, Decio, Gallo, & aliis Imperatoribus.

Poſt interitum Maximini, Maximus electus eſt Imperator: venienſque cum omni exercitu Romam, decreti ſunt ei plurimi honores. Quod cùm Balbinus ægrè tuliſſet; exortæ ſunt inter eos tacitæ diſcordiæ. Porrò, Maximini exercitus vtrumq. odio habuerunt, quòd quem ipſi Imperatorem fecerant, occiſus eſſet. Cùm ergo Maximus contra Parthos, & Balbinus contra Germanos eſſent profecturi; ludis quibuſdam ſcenicis, milites tumultum excitârunt contra Maximum in Palatio: atq. ita ambo ſunt de Palatio deturbati: & per mediam ciuitatem ad caſtra raptati, atq. occiſi, cùm annum vnum imperâſſent. Gordianus electus eſt Imperator: profectuſq; eſt ad bellum Perſicum, tranſiens per Mœſiam, in Thracia hoſtes deleuit, atq. fugauit. Inde per Syriam in Antiochiam venit, quæ iam à Perſis tenebatur, triumphauitq; de hoſte. Erat tunc in exercitu Philippus quidam, qui Gordianum in odium militum duxit: circumuenitq; milites artibus; vt ſe Imperatorem poſcerent, quòd Gordianus nimiùm iuuenis eſſet, nec regere tantum exercitum valeret. Imperium igitur Philippo mandatum eſt; vt ille cum Gordiano pariter imperaret. At ille ſuſcepto imperio, curauit Gordianum occidi, ætatis anno 20. Imperij autem ſexto. Marcus Iulius Philippus Arabs, humili genere ortus, virtute rei militaris clarus, Romam venit: & ſub Cæſaribus militauit: cùmq; Gordianus contra Perſas profectus, primùm Præfectus creatus eſt, ac de imperio cogitans, Gordianum de Imperio turbauit: & clam occidi iuſſit: Et ſcribens

27. Maximus.

Balbinus.

28. Gordianus.

29. Philippus Arabs.

Romani. *Senatui literas, dixit Gordianum morbo extinctum, & se à militibus Imperatorem*
Christianus imperator. *creatum. Deceptus Senatus, ipsum Augustum appellauit. Hic seculares celebrauit ludos in Pompeij theatro tribus diebus totidemq; noctibus. Hæc & alia multa ludis secularibus exhibuit, licet Christianus esset; primus enim Cæsar nomen Christi pro-*
30. *fessus est: sed à militibus Veronæ anno Imperij sui quinto cæsus est.*
Decius Vngarus. *Decius in Pannonia inferiori natus, à militibus Illyricianis Imperator est factus: deinde à Senatu Augustus appellatus. Cogente autem Senatu, consortem imperij, ac Cæsarem fecit Decium filium suum: multa Christianis intulit supplicia: vixit annis 50. regnauit cum*
31. *filio suo biennio.*
Gallus. *Gallus Hostilius Imperator factus est à legatione, quæ integra mansit in prælio Scytharum: Hic ignominiosum fœdus percussit cum Scythis. Cumque paulò pòst Æmilianus à militibus Cæsar salutaretur, & Gallus motus illos vellet opprimere, interfectus est cum filio, anno ætatis suæ 47. imperij verò anno secun-*
Æmilianus. *do. Æmilianus autem post tres menses interfectus est.*
32. Valerianus & Galienus filius eius. *Valerianus, & Galienus filius eius, Imperatores facti sunt ab exercitu, qui in Rethia & Norico fuit. Valerianus impurus homo fuit vsq. ad senium: captusq; à Rege Persarum, ibiq; in vili seruitute consenuit.*
Imperator fit scabellum regis Persarũ. *Sapor siquidem rex Persarum, eo incuruato pedem ceruicibus eius imponens, equum ascendere solitus, pro scabello eo vsus. Galienus verò cùm audiret patris seruitutem, deliciosius plus solito viuebat. Valerianus septem, Galienus verò octo annis regnauit: fueruntq; sub eius Imperio multi Imperatores electi à militi-*
33. *bus in diuersis locis, sed omnes interfecti sunt.*
Claudius Dalmata. *Claudius Flauius Imperator, è Dalmatis genus trahens, fuit vir integerrimæ vitæ: proceræ staturæ, & ex nobili familia ortus. Hic Daciam recuperauit: barbaros vicit, & fudit: præsertim Scythas, & Gotthos, impetum in res Romanas facientes: morbo correptus, interijt, anno imperij se-*
34. *cundo.*
Aurelianus Vngarus. *Aurelianus in Pannonia obscura familia natus, procera statura, neruis validissimis, erumpentes Sarmatas attriuit: repulit Gotthos. mortuo Claudio, factus est Imperator: Marcomannos compescuit. Composito vrbis statu, ad orientem profectus est, partaq; victoria in Europā redijt: triumphumq; Romæ egit. Postea verò in orientem rediturus, inter Heracliam & Bizantium à Notario suo interemptus est, quòd*
35. *princeps esset truculentus: sex ferè annis regnauit.*
Annius Tacitus. *Annius Tacitus post interitum Aureliani, à Senatu eligitur Imperator: fuerat autem interregnum sex totis mensibus. Cùm exercitus nullum haberet principem, qui Aureliano conferri posset; retulit electionem ad Senatum: Senatus verò eam reiecit in exercitum, quòd sciret milites ægrè eos accipere, quos senatus elegisset. Tandem Senatus elegit Annium*
Imperator studiosissimus. *Tacitum. verùm Tacitus causatus est ætatem suam decrepitam, & corporis ægram valetudinem. Suscepto tandem imperio, vir fuit magnæ continentiæ, & studiosissimus: nullam noctem intermisit, in qua non aliquid scriberet, vel legeret. Interiit sexto mense sui imperij. Tunc Annius Florianus, Taciti frater, vir imperandi cupidus, mox sine senatus authoritate, quasi hæreditarium arripuit imperium; sed secundo*
36. *mense imperij, Tarsi à militibus occisus est.*
Probus Vngarus. *Probus è Pannonia oriundus, in adolescentia multa vltra Danubium fortiter gessit: in Africa contra Marmaridas fortissimè dimicauit: Carthaginem à rebellione vindicauit, quas ob virtutes electus est Imperator: post bellum Persicum, & alia præclarè gesta à militibus per insidias interemptus est: quòd nunquam militem pateretur otiosum. Obijt autem anno imperij*
37. *sexto.*
Carus Gallꝰ. *Carus Narbonæ natus, & Romæ literis educatus, per militares gradus creuit vsq. ad imperatoriam dignitatem: & bellum Persicum, quod Probus parauerat, cum omni diligentia aggressus est: & nisi fulminis ictu cecidisset, regnum Persicum sub-*
Numerianus. *uertisset. Mortuo Caro, Numerianus suscepit imperium: sed socer eius Arius Aper generum occidit. At paulò pòst Diocletianus ab exercitu in Imperatorem electus.*
Carinus. *Carinus autem volens inuadere Diocletianum, ab eo in Dalmatia occisus est. Diocle-*

tianus

tianus Dalmata, ex obscuris parẽtibus natus, victo Carino, Augustus est appellatus: & à Senatu magno honore exceptus. Tunc in Gallia, Britannia, Ægypto, Italia, multi 38.
surrexerunt Tyranni, ideoq; consortem imperij Maximianum Herculeum sibi delegit, quocum imperium gubernauit. Cùm autem Diocletianus in oriente plurimas nactus esset victorias; maximus est ei à senatu decretus triumphus, cum inclytis nominibus populorum, quos debellauerat: quibus non contentus, diuinos sibi vsurpauit honores; nam aureo & gemmato curru triumphauit: senio autem confectus, abdicauit se imperio Nicomediæ: quo die Maximianus Mediolani deposuit imperiales fasces: imperauerunt verò annis 20. Et Diocletianus post depositum imperium, mansit priuatus Nicomediæ Salonis, rei rusticæ indulgens annis 10. Fuit vir sagax, & acri ingenio: sed in Christianos valdè crudelis. Maximianus autem fuit valdè seuerus, stolidi ingenii, libidinosus, qui ægrè deposuit imperium: genuit Maxentium, quem postea milites prætoriani Imperatorem fecerunt: & ad quem se pater conferens, sperabat resumere imperatoriam dignitatem. sed cùm pro votis res sibi non succederet; profectus est ad generum suum Constantinum, qui eius filiam Faustam habuit: conabaturq; per insidias illum imperio deturbare: quod, vbi Fausta filia cognouit, indicauit marito, qui apud Massiliam illum obsedit: & laqueo necauit, hominem crudelissimum in Christianos. Constantius post abdicatum à Diocletiano imperium, factus est Imperator in Galliis, in Hispaniis, in Italia, & Africa: Galerius verò obtinuit imperium in Illyrico, Græcia, Asia, & Oriente. Habuit autẽ Constantius vxorem Helenam obscuri generis; fœminam tamen sanctam, ex qua Constantinum Imperatorem genuit. habuit & Theodoram Maximiani priuignam, ex qua sustulit Constantium patrem Iuliani, atque Constantiam, vxorem Licinii Imperatoris. hic Imperator valdè fauit Christianis: mortuus est anno imperii 13. Galerius verò, quem Diocletianus adoptauerat, & Cæsarem fecerat, tradita ei filia Valeria, prosperè pugnauit in oriente. Prætoriani autẽ milites Maxentium Imperatorem fecerũt, regnauitq; vt Tyrannus. Tunc Galerius fecit imperii consortem Licinium: ipse verò paulò pòst ob sæuam in Christianos sæuitiam, consumptis genitalibus periit: cùm solus regnâsset annos duos: cum consorte verò imperii annos sedecim. Constantinus natus 40.
patre Constantio, & matre Helena, à patre in Britannia agente creatus est Cæsar: Maxentius verò imperabat in vrbe, & quidem tyrannicè. Interim Constantinus vocatus est à senatu ad deturbandum Maxentium, qui iam à matre ad Christi fidem erat inductus: venit in Italiam. At Maxentius iussit iuxta Miluium pontem sterni nauibus ad decipulam compositis; vt insequentem hostem deciperet. Sed ille prior ante exercitum suum furibundus è portis proruit vrbis: immemorq; fraudis, pontem cum paucis aggressus, in profundum mergitur cum equo: nec vsquam comparuit eius cadauer. Perijt autem Tyrannus sexto imperij sui anno. Postea Constantinus Licinium Imperatorem persecutus, in Græcia apprehendit, & interfecit: cùm esset septuagenarius, & sedecim annis regnâsset. Fuit & alius Cæsar in oriente, Maximinianus, quem alij Maximinum appellant, in Christianos crudelissimus, qui oppressus est à Licinio, cùm regnâsset annis septem. Porrò, Constantinus fecit Cæsares filium suum Constantinum, & Licinium iuniorem, nepotem suum ex sorore, filium Licinij, quem sustulerat: ipse autem totum orbem gubernabat: prospera semper vsus fortuna. Senex in Sotiropoli vrbe mortuus, plenus dierum & bonorum operum. Constans & 41.
Constantinus fratres, filij Constantini Magni, ex testamento imperium susceperunt, atq. inter se partiti sunt. Constantinus accepit Galliam, Hispaniam, Britanniam, Hiberniam, & quicquid terrarũ erat extra Alpes: Constans verò tenebat Italiam, Africam, Illyricum, Dalmatiam, Macedoniam, & Achaiam, & quicquid à freto Propontidis Asiam versus protenditur. Constantinus autem hac partitione non contentus, cùm

Diocletianus Dalmata.
Diuinos expetit honores.
Maximianus.
Maxentius.
Maximiani mors.
39. Constantius. Helena sancta
Galerius.
Maxentius crudelis.
Licinius.
Constantinus.
Pons in Miluio.
Maxentius mergitur.
Licinius interficitur.
Constantius.

Constantinus moritur. tus, cùm bellum ageret contra fratrem suum, confossus Aquileiæ, moritur anno ætatis suæ 25. cùm nondum triennio imperâsset in Galliis. Tunc Constans potitur rerum in Galliis. sed ipse post aliquot annos interfectus est à factione Magnentij, anno sui imperij 13. Magnentius arripit imperium, obscuris ortus parentibus, vir astutus, & acer. Constantius audita morte fratris sui, venit ex oriente, & pugnans cum Magnentio, victor effectus est: cæsaq; sunt in eo conflictu 54. millia pugnatorum, et amplius: sed reparato exercitu, rursus Magnentius pugnare tentauit. sed denuò vincitur, confususq; Lugdunum se recepit, & ibi seipsum interemit, cùm quatuor propè annis imperâsset. Habuit tunc Constantius consortem imperij Gallum, qui quarto imperij sui anno propter sua scelera interfectus est. Post hæc Iulianum patruelem patris sui, fratrē Galli, Mediolani Gallis præfecit, Cæsarem fecit, adoptauitq;: & sororem Helenam vxorem dedit. Moritur anno imperij suo 38. Iulianus filius Constantij, fratris magni Constantini ex parte patris, institutus in fide Christiana, cœpit contra Christianos agere, ediditq; vnum librum contra orthodoxam fidem, quem Cyrillus Episcopus Alexandrinus doctissimè confutauit. Cùm in Galliis strenuè pugnâsset, à militibus vocatus est Imperator & Augustus. Deinde cum ingenti exercitu venit Constantinopolim: & transmisso Bosphoro à Chalcedone Nicomediam processit, quæ tunc terræ motu corruerat: inde Antiochiam perueniens, hyemauit ibi: sequenti vere Hieropolim profectus, in Mesopotamiam signa mouit: atq. hinc traiecto fluuio pugnam iniit cum Persis, acceptoq; lethali vulnere, et manu cruore repleta, vt Christo blasphemaret, in aërem sanguinem proiiciens, dixit: Vicisti tandē Galilæe, vicisti: sicq; mortuus est, cùm imperâsset solus annum vnum, & menses septem: ab eo autem quòd Cæsar fuit annos septem. Hic quanquam Christianos nimiùm insectaretur; sanguine tamen abstinuit. Iouinianus eligitur Imperator, Romanumq; exercitum traiecit vltra Tigridem fluuium, ibiq; fœdus iniit pacis ad triginta annos. Restituit Sacerdotes & Episcopos, præsertim Athanasium magnum, qui priùs sub Constantio & Iuliano pulsi fuerant: cumq; venißet ad locum inter Bithyniam & Galathiam, mortuus est: cùm imperâsset mensibus septem, anno ætatis 33. Valentinianus Nicææ in Bithynia ab exercitu electus est Imperator, atq. Valens frater eius collega designatus. Valens itaque Constantinopolim concedens, bella gesßit in oriente: Procopium deuicit, & occidit. Postea Arianus factus multa mala Christianis intulit. Valentinianus autem Saxoniæ populos tumultuantes, domuit: vbi & Gratianum filium appellauit Augustum. Paulò apoplexia tactus, mortuus est, anno ætatis 55. imperij vero vndecimo. Hic fuit erga Deum valde pius, & à iustitia nunquam alienus. Valens verò in hæresi perseuerans, cùm pugnaret contra Gotthos, accepta clade in fuga vulneratus sagitta, ex equo decidit, acceptusq; est in vile tugurium iuxta Adrinopolim, vbi strues erat cumulata palearum: locus verò septus erat ab hostibus, quia primo impetu capi non potuit: victor verò Alanus dum Imperatorem persequitur, inscius illic eum latere, ignem iniecit, quo Valens concrematus est, anno ætatis 50. imperij 16.

Magnentius arripit imperium.

Gallus.

42. Iulianus apostata.

Iulianus vulnere periit.

43. Iouinianus.

44. Valentinian⁹ Valens.

Mors Valentiniani.

Mors Valētis.

De Gratiano, Theodosio, Archadio & Theodosio.

45. Gratianus Valentinianus.

Gratianus filius Valentiniani Imperatoris, princeps religiosus erga Deum, pudicus, ac verecundus, liberalis, & comis in proximum, fratrem suum Valentinianum fecit regni participem: fudit circa Argentinam triginta millia Alemannorum. Deinde misit Theodosium magistrum militum cum exercitu contra Gotthos in Thraciam: & re bene gesta fecit illum censorem Imperij, tradito sibi oriente cum Thraciæ imperio. Gratianus verò dolo & insidiis Maximi Tyranni mortuus est, ætatis anno 29. imperij verò 15.

Mors Gratiani. Maximus.

De Carolo Magno & eius successorib.

Valentinianus iuuenis ad Theodosium properans, ab eo liberaliter est exceptus: admonitusq; ne sectaretur insanias Arianorum. Theodosius quoq. ingentes copias mouit contra Maximum tyrannum: cepitq; eum circa Aquileiam, & occidit. Valentinianus autem ab Italia in Galliam profectus, dum Viennæ negligentiùs ageret, fraude Arbogasti, Alanorum præfecti, noctu in cubiculo strangulatus est: anno eius imperij 18. Theodosius Imperator, eminenti statura, comis & clemens, Imperium Romanum restaurauit, filiosq; consortes imperij fecit: Archadium orienti, & Honorium occidenti præfecit. Ipse verò Mediolani consenuit: defunctusq; anno ætatis suæ 60. imperij autem 17. Diuus Ambrosius habuit funebrem orationem post obitum eius. Archadius orientis Imperator, moritur anno imperij 13. superstite filio Theodosio, qui regnum postea administrauit. Mater eius Eudoxa fœmina superba, cuncta pro suo arbitrio agebat: quæ cùm reprehenderetur à D. Chrysostomo, persuasit Archadio viro suo, vt sanctum hominem in exilium pelleret, in quo mortuus est: à cuius obitu tres menses prætereunt: & Eudoxa in partu, mortuo fœtu in vtero, asperrimis cruciatibus mortua est. Interim Honorius in consortem imperij accepit Constantium, cui & sororem desponsauit, qui magna indole sustulit tyrannos: & domuit barbarorum impetus, qui Galliam, Britanniam, & Hispaniam infestabant: sed immatura morte præuentus est, nempè septimo mense postquam Cæsar appellatus est. Honorius quoq; mortuus est, nulla superstite prole, anno regni siue imperij 31. Theodosius iunior filius Archadij, orientis Imperator, & Valentinianus occidentis, Romanum imperium rexerunt: fecit enim Theodosius Valentinianum consobrinum suum Cæsarem: vir Christianissimus, regnauit annis 48. febreq; correptus, mortuus est. Itaq; Valentiniano imperante, præpotentes tyranni surrexerunt, Gensericus in Africa, Attila Hunnorum rex in Europa, & Theodoricus Gotthus in Gallia. Confossus est autem Valentinianus consilio Maximi, qui arripuit imperium, cùm regnâsset annis triginta. Fuit Valentinianus vltimus Imperator, vsq. ad tempora Caroli Magni, qui rursus factus est Imperator. Durauit autem hæc imperij diuisio, à Constantino Magno ad Valentinianum tertium annis circiter 120. ad annum scilicet Christi 456. Itaque Carolus Magnus fuit primus Imperator, post Gotthorum atq. Longobardorum victoriam, filius Pipini regis Francorum. bella grauissima gessit, Aquitanicum, Longobardicum, Saxonicum, in Hispaniis, in Pannonia. venit in Italiam vindicaturus iniuriam factam Leoni tertio summo Pontifici Romano: ingressusq; in die natalis templum, vt oraret; Pontifex Leo coronam capiti eius imposuit: & Imperatorem Romanum pronunciauit, cui ab vniuerso populo Romano acclamatum est: Carolo pijssimo, perpetuò augusto, à Deo coronato, magno & pacifico Imperatori, vita & victoria. vnctus est deinde: & abolito Patricij nomine, quo priùs vtebatur, appellatus est Imperator, anno regni sui 33. Christi 801. imperante tunc Constantinopoli Irene, quæ pacem iniit cum Carolo magno. Diuisit inter filios suos regnum, Ludouicum Aquitaniæ regem, Bernardum verò nepotem ex filio Pipino, Italiæ regem dixit. sequenti anno Aquisgrani mortuus est, anno domini 814. imperij 14. ætatis 71. Ludouicus filius Caroli Magni, pius appellatus, mitissimi ingenij, à regni proceribus Imperator salutatus; filios suos, scilicet Lotharium in Italiam, Pipinum in Aquitaniam, & Ludouicum in Bauariam ablegauit. Sed inquieti filij patrem arctissimæ custodiæ mancipârunt, in Monasterio, D. Medardi Suessione, imperiumq; inter se partiti sunt. Sed proceres regni id ægre ferẽtes, Imperatorem suo imperio restituunt, qui filio Carolo tradidit regnum Aquitaniæ; Pipinus enim iam obierat: Lothario verò iam moriturus imperium commisit: mortuus est anno domini 840. imperij autem 26. Sepultus Metis in monumento Hildegardis matris. Carolus autem Aquitaniæ rex, cognominatus est postea Carolus Caluus. Lotharius, Pij Ludouici filius, suscepto imperio, ferox

Valentinian9.
46. Theodosius senior.
47. Archadius.
Eudoxa
Chrysostom9
Constantius.
48. Theodosius iunior.
Valẽtinianus vltimus imperator.
Imperij diuisio.
Imperatores à Carolo Magno.
Corona imponitur Carolo magno à pontifice Romano.
1. Carolus imperator.
Irene.
Mors Caroli magni.
2. Ludouicus imperator incarceratur.
3. Lotharius.

fuit in fratres suos, commissoq; bello, ita pertinaciter pugnatum est; vt magna pars nobilium Franciæ interierit. Composita autem pace, Carolus Caluus rex Franciæ declaratus est: Ludouicus verò Germaniæ vsq. ad fluenta Rheni: Lotharius autem maior natu Galliam Belgicam accepit, & regnum Prouinciæ. Sed Lotharius Imperator distributa tribus filijs suis hæreditate, monasticam vitam duxit. Reliquit autem tres filios, scilicet Ludouicum, Lotharium & Carolum. Siquidem Lotharius post decem annos imperij sui, regna filijs suis sic partitus est: Ludouico Italiam tradidit: Lothario Austrasiam & Lotharingiam: Carolo minori natu regnũ prouinciæ. Mortuus est autem anno Christi 855. cùm regnâsset annis sedecim. Lotharius quoq. filius eius paulò pòst, mortuus est in Italia ex peste cum magna parte exercitus.

Imperator fit monachus.

4. Ludouicus iunior.

Ludouicus secundus filius Lotharij, cui pater regnum Italiæ, & imperium assignauit, fuit vir pius, humanus, & iustus. Mortuus est anno imperij 19. anno autem salutis 874.

5. Carolus Caluus.

Carolus Caluus Ludouici Pij ex Iuditha altera vxore filius, ac Ludouici secundi Imperatoris patruus, cùm iam occidentalis Franciæ regnum annis sex & triginta gubernâsset, audita morte Ludouici Imperatoris; festinauit Romam pro corona imperiali accipienda, anno salutis 876. relicto Bosone vxoris suæ fratre rege prouinciæ. Deinde cum Sarracenos ex Campania vellet expellere, Mantuæ correptus febre moritur: imperauit biennio: regnauit 36. annis: mortuus est anno salutis 879.

6. Ludouicus tertius, balb9.

Ludouicus tertius Caroli Calui filius, Balbus cognominatus, vir simplex ac mitis, iustitiæ, pacis ac religionis amator, vnctus & coronatus est anno salutis 878. Mortuus verò anno 880. cùm vix biennio imperâsset.

7. Carolus Crassus.

Carolus iunior cognomento Crassus, princeps Christianissimus, cùm Normandi deuastarent multas prouincias Romani imperij, nec posset vires illorum reprimere; ex hostibus amicos & affines fecit, data scilicet Gotfrido illorum regi in matrimoniũ Gisla, filia Lotharij patruelis sui, & Frisia in dotem, addito baptismatis lauacro. Sed cùm nec sic diu pacem seruarent; Imperator tandem coactus fuit tradere eis locum ad habitandum in Francia: vnde hodie Normandi appellantur: quod non placuit subditis: quam ob causam Carolum regno abdicârunt. Mortuus est autem pauper sine honore: in abiecto monumento sepultus anno salutis 888. imperij autem decimo.

Normandi.

8. Arnulphus.

Arnulphus filius naturalis Carolimanni regis Bauariæ fit Imperator: vir strenuus, qui Sclauorum temeritatem repressit: & cum Nortmannis in ripa Mosæ grauissimè bellauit. Nouissimè verò quum Italiam tumultuantem pacare contenderet, graui morbo correptus, Ratisbonæ mortuus est anno salutis 899. duodecimo regni sui anno. Habuit duas vxores: filiam regis Græcorum, ex qua genuit Arnulphum malum: & alteram, quæ ei genuit Ludouicum Romanorum regem, ac Bauariæ ducem, qui ei successit in imperio.

9. Ludouicus quartus.

Ludouicus 4. filius Arnulphi Imperatoris, post patrẽ electus iuuenis pugnauit contra Lampertum, Berengarium, & Ludouicum Bosonis filium, qui pro imperio concertabant. Eo tempore Vngari in Germaniam eruperunt, quibus non potuit Imperator satis resistere: quia duces Germaniæ maximis discordijs laborabant. Mortuus est Imperator anno salutis 911. regni verò 12. In hoc defecit genealogia Caroli Magni. Centum annis & suprà Caroli Magni genealogia imperij rexit habenas.

Caroli magni genealogia defecit.

10. Conradus germanus.

Post Magni Caroli sublatam stirpem, designatur Augustus Conradus Franconiæ dux, opibus, ac robore animi præstantissimus. Porrò, Conradus aduersa valetudine laborans, Henricum Otthonis Saxonum ducis filium Imperatorem designauit: mortuus est anno Domini 919. imperij verò septimo.

11. Henricus.

Henricus in imperium Conrado successit, qui summa prudentia & fortitudine regnum administrauit: multaq; grauissima bella gessit contra Vngaros, Sclauos, Dalmatas, Bohemos: tandem tactus paralysi, designauit regem Otthonem filium suum maiorem: mortuusq; est anno ætatis 60. imperij 17. humanæ autem salutis anno 937.

12. Ottho magn9

Ottho Magnus filius Henrici regis, habuit in

principio regni sui multos æmulos, quos omnes expugnauit, grauissimaq; bella gessit in Germania. Deinde in Italiam profectus est: susceptaq; imperiali corona, & pacata Italia, reuersus est in Germaniam, morboq; subitaneo correptus est, ex quo interijt, anno salutis 973. regni 37. imperij 13. Ottho secundus Otthonis Magni filius, viuente patre Aquisgrani, Rex est declaratus, & Romæ inunctus: Ducem Bauariæ patruelem eius sibi rebellantem domuit: motus in Lotharingia excitatos compescuit. Lotharius Rex Galliæ Cæsarem oppugnat: Cæsar euadens periculum Lutetiam Parisiorum inuadit: concrematisq; suburbiis, depopulatus est agros: sed eruptione ciuium repulsus est. Pace postea composita inter Imperatorem & Regem Franciæ; bellum instituit contra Græcos, qui Apuliam & Calabriam occupauerant. Sed exercitu eius fugato, ipse cum paucis nauiculam trepidè conscendit: sicq; euasit, & Romã rediit: vbi iterùm congregato exercitu, Græcos & Sarracenos persequitur: sagittaq; venenata vulneratur: Romamq; rediens post paucos dies mortuus est: anno imperij 10. Ottho tertius, filius Otthonis secundi, ex Theophania græca Imperatrice natus, eligitur Imperator contra Italos, qui ad se imperium trahere contendebant. Veniens autem Roma à Gregorio V. Pontifice Romano, consanguineo suo, diadema imperiale accepit: qui nouam fecit formulã cum Cæsare Otthone de eligendo Imperatore; vt hæc electio maneret apud Germanos. Sed inter remeandum veneno perijt, nullo hærede relicto. Henricus sanctus dux Bauariæ, dictus Claudus, Rex Romanorum est designatus: & Imperator electus, coniugem illibatam virginem sicut accepit; ita in morte reliquit: multos Episcopatus auxit, & locupletauit: piè, castè, & sobriè vixit. mortuus est anno imperij sui vndecimo, regni verò 24. Conradus Saliquus, quòd descenderit à Sicambris, à quibus leges cœptæ sunt dici Saliquæ, & ipsi Franci Saliqui, qui ijs legibus vtebantur. Erat proinde inter cæteras lex Saliqua, vt soli virili sexus Reges à maribus regibus orti, regnum administrarent: nec ad eam dignitatem fœminæ admitterentur, in regno Francorum. Hic Conradus filius Hermanni ducis Francorum, successit in imperio Henrico piissimo. Coërcuit potenter vrbes Italiæ rebelles: circa Traiectum inferius ægrotare cœpit, subitaq; morte illicò sublatus, decimo septimo regni anno, imperij verò 14. Henricus tertius Conradi Imperatoris filius, ab Electoribus Romanorum Rex designatur, qui Vngariam variis motibus agitatam quietam reddidit, similiter & Italiam sedauit. mortuus est anno Christi 1056. ætatis suæ 39. imperij autem decimo. Henricus quartus filius Henrici tertij, viuente patre in regem est creatus: & post obitum patris sub tutela matris educatus. Abstractus verò à cura matris, licentiosissimè vixit: quapropter multis inuisus fuit: natoq; magno dissidio in Germania, Rudolphus Dux Sueuorum electus est in Regem Romanorum. atq. ita duo reges inter se pertinacissima bella gesserunt. Sed Rudolphus cecidit abscissa sibi dextera. Deinde Cæsar ingressus Italiam furibundus, coronatus est à Clemente: iactatus postea variis procellis, & à filio imperio priuatus, Leodij miserè perijt, qui sexagies & bis in acie pugnauit. Henricus quintus filius Henrici quarti, vir bellicosissimus, Moguntiæ factus & electus rex ab vniuersi regni principibus, accepto iuramenti sacramento: deinde Romæ coronam imperialem accepit anno salutis .IIII. In Traiecto inferiori mortuus est anno regni 20, imperij autem 14. nullo superstite relicto. Lotharius electus dux Saxoniæ, & in regem Romanorum, vir prudens, & religiosus, qui Henrici Imperatoris progeniem persequi cœpit, à qua olim & ipse persecutionem sustinuit. Natæ sunt multæ discordiæ in Germania inter duces Sueuiæ & Imperatorem, quas sanctus Bernardus Abbas Clareuallensis sedauit. mortuus est Imperator anno regni sui 13. imperij verò septimo. Conradus tertius filius Friderici ducis Sueuiæ, factus est Romanorum rex contra Henricum Bauariæ & Saxoniæ ducem, qui regnum summopere affectabat, quòd gener esset Lotharij, & secum haberet

13. Ottho secũd9

Pugnat contra Græcos.

14. Ottho tertius.

Itali volebant trahere ad se imperium.

15. Henricus sanctus.

16. Conradus Saliquus.

Lex Saliqua.

17. Henricus tertius.

18. Henric9 quartus.

19. HEnricus quintus.

20. Lotharius.

Sanctus Bernard9 Abbas.

21. Cõradus tertius.

Ierosolymam profectus est.

beret crucem, lanceam & coronam regiam. sed nihil profecit, imò morbo correptus mortuus est. Porrò, Conradus cum principibus regni sui Ierosolymam profectus est anno 1147. Reuersus verò moritur, anno quinto post reditum in Germaniam, id est

22. Fridericus Barbarossa.

anno 1152. Fridericus primus, vulgò Barbarossa, à rubea barba, filius fuit Friderici ducis Sueuiæ, frater Conradi regis: homo statura procera, facie eleganti, capillo & barba rufa, affabilis & mansuetus, manu & ingenio strenuus. In Germania exortas discordias compescit: Mediolanensem ciuitatem funditus euertit: simili modo egit cum ciuitatibus & oppidis Italiæ rebellibus: multa tunc paßi sunt Itali, &

Mors Friderici Barbarossæ.

Alexander Papa. Cùm verò in Syriam contra Saladinum traiecißet, & in Armeniam venißet, causa æstus mitigandi in flumen descendit: moxq́; in omnium conspectu, descendit in profundum sicut lapis, anno salutis 1190. imperij 37. filius verò Fridericus duxit exercitum per Syriam, vbi cum multis claris viris qui erant in exercitu, diem clausit extremum.

Alij Cæsares post Carolum Magnum.

23. Henric9 Sextus.

Enricus sextus filius Barbarossæ Imperatoris, princeps prudens, statura mediocri, facie decora, corpore tenui, sed animo inperterrito, electus imperator, in Italiam proficiscitur. Et cùm Guilelmus rex Siciliæ sine hærede defunctus eßet, magnates adulterinum sibi regem constituunt Trancredum. Papa id indignè ferens, Henrico Cæsari dat in vxorem Constantiam filiã Guilelmi regis Siciliæ defuncti. Tunc Henricus armata manu

Cõstantia filia Guilelmi.

Apuliam, Calabriam, Siciliam subegit: ac deinde ingentes copias misit Ierosolymam contra Sarracenos. Tandem verò cum vxore & filio Friderico in Siciliam ingreßus, mortuus est anno imperij octauo, superstite hærede vnico Friderico filio: sepultus est

24. Philippus.

Panormi anno salutis 1198. Philippus dux Sueuiæ, filius Friderici primi, princeps facundus & liberalis, à principibus Germaniæ electus in Romanorum regem: sopitisq́; quibusdã discordiis contra eum exortis, coronã recipit Aquisgrani, Saxonia adhuc rebellante, quam cùm compescere vellet, occiditur. Anno salutis 1208. imperij verò

25. Ottho quart9.

Philippi nono. Ottho quartus, primogenitus Henrici iunioris superbi Leo cognominati ducis Bauariæ & Saxoniæ, temerarius, audax & superbus, suscepto diademate, & Romæ contumelia affectus, Romandiolam contra datam fidem inuasit: & latrociniis depopulatus est. Quapropter anathemate percußus imperio deturbatur, principesq́; sacramenti religione, qua illi obligantur, absoluuntur. Ottho Lantgraphiũ Thuringiæ tanquàm rebellem persequitur: Interim Fridericus Siciliæ rex, filius Henrici sexti Imperatoris, vigesimum annum agens vocatur in Germaniam, vt imperium suscipiat: venit Fridericus in Basileam: quod cùm Ottho audißet Imperator, conatus est Fridericum de Basilea deturbare: sed frustra quidem, imò coactus est fugere, dedecore nõ paruo affectus: veniensq́; Saxoniam, dysenteriã sustinens, moritur anno salutis 1219. imperij autem 4. Interim eodẽ anno Fridericus vnctus & coronatus est Aquisgrani.

26. Fridericus secundus.

Fridericus secundus filius Henrici sexti, vtriusq́; Siciliæ & Ierosolymæ rex, Sardiniæ & Italiæ dominus, dux Sueuiæ, princeps strenuus, adolescens ad imperiũ eligitur, Ottone quarto reiecto, & Romæ coronã imperialem accepit, anno salutis 1220. filium

Filia regis Ierosolymitani, vxor Imperatoris.

suum Henricũ regem Romanorũ curat insigniri diademate. habuit vxores multas, ex vna genuit Henricum ducem Sueuiæ, regem Romanorum, qui ei succeßit in imperio: & ex alia quæ filia fuit regis Ierosolymitani, genuit Cõradũ, qui postea fuit Imperator. A Manfredo adolescente spurio ex concubina eius, in Apulia suffocat9 est:

Gibellini & Guelfi.

quod s. Conradũ filiũ hæredẽ instituißet. sub isto Imperat: exorti sunt in Italia Gibellini & Guelfi: omnesq́; vrbes Italiæ mutuis discordiis laborabãt, cũ multorũ strage & sanguine

ſanguine, nõ ſine magna vrbiũ, oppidorũ, prouinciarũ, dominorũ, ſeruorũq; iactura et dãno. Henricus filius Friderici 2. viuente patre, pene puer Romanorum rex declaratur: duxit in vxorem filiam Ducis Auſtriæ, ex qua genuit duos filios gemellos, qui ſublati ſunt veneno à Manfredo, ſpurio Friderici ſecundi, ne Siciliæ regnum illi auferent: Henricus verò à patre ſuo Friderico in Apulia, coniectus in carcerẽ, ibi miſerè periit. Cúmque Manfredus regnaret in Sicilia, venit Carolus Andegauenſis, gener, ſiue frater Ludouici regis Franciæ, & Manfredum vicit, & totum regnum occupauit. Conradus Friderici ſecundi filius, rex Siciliæ, & à matre Iole rex Ieruſalem, Dux quoque Sueuiæ, viuente patre in Regem Romanorum deſignatur. cùm regnâſſet in Sicilia duobus annis: à Manfredo veneno interemptus eſt: cùm reliquiſſet filium ſuum Conradinum in teſtamento omnium regnorum hæredem, anno ſalut: 1235. Conradinus verò cùm adoleuiſſet, vocatus in Italiam à Gibellinis, vt poſſideret auitum regnum, quod Carolus Gallus occupabat: veniens Conradinus in Italiã, inito certamine contra Carolum Gallum apud Beneuentum, dubio marte tres horas pugnatum eſt; victoria tamen Carolo Gallo ceſſit: Conradinus autem, & Fridericus Dux Auſtriæ ignoto habitu octo diebus delituerunt: proditi tandem, Neapoli ſecuri percuſſi ſunt: atque ita extincta eſt familia, ſeu genealogia Friderici Barbaroſſæ. Henricus Landgrauius Thuringiæ & Haſſiæ, frater Ludouici mariti ſanctæ Elizabeth, eligitur rex Romanorum in odium Friderici ſecundi & filii eius Conradi. Conradus autem dum nititur Henricum de ſuo regno deturbare; magna cum ſuorum ſtrage apud Francfordiam fugatus eſt, Sueuis eum perſequentibus: Henricus itaque vi imperium retinens, Vlmam, quæ partem Conradi ſequebatur, obſedit, in qua lethali vulnere accepto, mortuus eſt eodem anno, quo electus fuerat in Romanorum regem. Guilelmus Comes Holandiæ iuuenis imberbũ eligitur rex Romanorum: fuit homo belli, gubernauitque Holandiam, Selandiam, & Friſiam paternas prouincias: geſſitque multa bella contra Flandrenſes: ſubegitque Friſiam: cumque victor terram egrederetur, à quibuſdam fugitiuis ſecus viam in arundinelo latitantibus, cuſpidibus transfigitur, delatusque in glaciem cecidit: Friſones qui latitabant erumpentes, perimunt egregium regem: deinde Holandos expellunt, & trucidant. mortuus eſt autem anno regni ſui nono, qui fuit annus Chriſti 1255. Richardus filius regis Anglorum, in diſſenſione eſt electus: nam Moguntinus, Colonienſis, & Ludouicus palatinus elegerunt eum: alii verò principes Alfonſum regem Caſtellæ. Richardus inſoleſcens contra aduerſarios ſuos, terras Treuerenſis Epiſcopi depopulatur: Boppardiam obſedit, & expugnat. Deinde Angliam rediens, obſedit Londinum, ibique capitur, & liberatus in obſidione alterius ciuitatis, iaculo occiditur anno regni ſui ſexto. Rudolphus ab Habſpur, anno domini, 1273. vnanimi conſenſu in Romanorũ regem à principibus eligitur: vir maturæ ætatis: & qui ſub Friderico ſecundo ſtrenuè militauit. Veniens Aquiſgranum coronatus eſt: pugnauit contra Regem Bohemiæ Ottarium, qui 24. annis iniuſtè Auſtriæ ducatus occupauit: in quo quidem bello occiſus eſt Ottarius: & quatuordecim millia de ſuo exercitu ceciderunt: in Italia non eſt coronatus, ſed ſuppetias tulit Florentinis, Lucenſibus, Genuenſibus, in quo auaritiæ notam incurrit: obiit anno ſuæ ætatis 73. imperii 18. Chriſti autem 1291. Adolphus Comes à Naſſa à quibuſdam principibus elegitur: ab aliis verò Albertus Dux Auſtriæ; Adolphus tamen Aquiſgrani coronatur, qui cœpit Albertum perſequi, exercitumque in Colmarienſes mouit, qui à partibus Alberti ſtabant, & expugnauit: deinde Alſatiæ vrbes ſibi rebelles compeſcuit. poſthæc pugnat contra Thuringinam & Miſnam: & ad pacem coëgit. Contra regem Franciæ, propter regnum Arelatenſe pugnat: totaque Germania bellis ardebat: nam indignos principes extulit, dignis neglectis: adulteria patrauit: virginibus vim intulit: viduas violauit: ſimiliter

27. Henricus filiꝰ Friderici ſecundi.

Manfredus.

Carolus occupat regnum.

28. Conradus.

Conradinus Dux vltimus Sueuiæ occiditur.

29. Hẽricus Landgrauiꝰ, frater Ludouici mariti ſanctæ Elizabet.

30. Guilelmus Comes Holãdiæ.

31. Richardꝰ Anglus.

32. Rudolphus.

33. Adolphus.

Principes Germaniæ pugnãt inter se.
Adolphus in pugna occiditur.

fidem literis & sigillo obsignatam fregit. Quamobrem principes Germaniæ rogauerunt Albertum Ducem Austriæ; vt imperium sumeret, promittentes ei auxilium se præstituros: adhæserunt verò Adolpho, Ottho Dux Bauariæ, Rudolphus Comes palatinus, Francofordia, Spira, Vormatia: committitur bellum sex horis acriter propè Spiram, vtrinque multis occisis, multisque ab equis deturbatis. Adolphus solis radiis oculos eius hebetantibus, grauissimè concussus equo est deiectus. Cùm verò equo restitueretur, casu à superueniente Alberto, circa oculum ense traiecto, in collo quoque vulnus lethale accepit: sicque mortuus est, anno regni eius octauo.

34. Albertus.

Albertus filius Rudolphi, Dux Austriæ, post interitum Adolphi Aquisgrani coronatur, anno 1298. Ducatum Austriæ filio suo Rudolpho administrandum commisit: & Blancam sororem Philippi regis Franciæ in vxorem dedit: Princeps fuit fortissimus, qui duodecies collata acie dimicauit, semperq. victor euasit: Bohemiam ingressurus cum magno exercitu contra Ducem Carinthiæ, qui se regem Bohemiæ gerebat, à duce Ioanne occisus est; qui perpetuis carceribus traditus est à Papa: regnauit annis decẽ, vir magna prudẽtia & sagacitate.

35. HEnricus septimus.

Post cuius interitũ Henricus 7. filius Hẽrici Comitis Lutzelburgẽsis, & Beatricis cõmitissæ Hãnoniæ, iustitia & prudẽtia magnus, successit. A Friderici secundi morte vsq. ad annũ 1308. quando hic Henricus fuit electus, reges Romani abstinerunt ab Italiæ ingressu, nempè Rudolphus, Adolphus, & Albertus. Electus autem Henricus, & Aquisgrani coronatus, celebratisque nuptiis filii sui, atque rebus Germaniæ compositis; misit legatos ad summum Pontificẽ pro suscipienda corona imperiali: quo annuente, subsecutus est rex cum multis Ducibus, Comitibus, Baronibus, & aliis prælatis, susceptusque est honorificè à Mediolanensibus.

Turritani occiduntur.

Turritani autem mortem regi molientes, eorum fraude detecta; profligati sunt, atque interfecti. quod audientes celebriores vrbes Italiæ, Cæsari se passim dediderunt: Romam veniens cum magna solennitate coronatus est. volens autem ex Italia dissidia tollere, veneno interemptus est, anno imperii eius quinto, Christi verò 1313.

36. Fridericus tertius.

Fridericus eius nominis tertius, filius Alberti Ducis Austriæ, Romanorum rex, in discordia eligitur: competitor fuit cõsobrinus eius Ludouicus dux Bauariæ. accepit in vxorem regis Aragoniæ filiam: & Leopoldus frater eius Ducis Sabaudiæ filiam. Celebratis igitur nuptiis Basileæ: Fridericus cum magnis copiis Sueuiam ingressus, iuxta Eslingam cũ Ludouico pugnauit. deinde iterum apud Argentinam iuxta fluuium Bruscam duo magni exercitus conueniunt, stantque acies in planicie: Ludouicus verò intellecto stratagemate, se in Bauariam recepit. Iterum Fridericus Bauariæ Ducem bello lacessit: concurritur vtrinque: victoria Friderico cedit; sed resumptis viribus, militibus Friderici in fugam actis, Fridericus equo deiectus ab armigero, captus, & Ludouico adductus; custodiæ deputatur, ibique triennio mansit: liberatus verò, resolutus in dysenteria, mortuus est anno Christi 1330.

Fridericus capitur.

37. Ludouicus Bauarus.

Ludouicus Bauarus, Mediolani ferream suscepit coronam: & ex Mediolano misit Oratores Auinionem ad Pontificem, petentes; vt more maiorum imperialia insignia sibi conferat, idque secundò fecit. Pontifex verò Oratores ignominiosè repellit: Ludouicus autem Romam petit, & à populo Romano honorificè fuit exceptus.

Petrus Corbariensis Minorita fit Papa.

Imperator creat Papam Petrum Corbariensem, Nicolaumq; quintum appellat: mortuo Ioanne, creatur Benedictus 12. qui eodem modo cum Cæsare se gessit. Cæsar confitetur se christianum, & catholicum esse coram multis principibus, anno Christi 1339. Mortuo Papa, successit Clemens sextus, qui Ludouicum excommunicauit: & Carolus rex Bohemiæ electus est in regem. paulò post Ludouicus veneno corripitur: & ita mortuus est, anno Christi 1347. Numbergæ, in venatione, vbi ingentem vrsum offendit.

38. Carolus 4. rex Bohemiæ.

Carolus rex Bohemiæ nepos ex filio Henrici septimi, regnante Ludouico, à qui-

quibusdam electus, & Bonnæ coronatus, nõ est reputatus pro Cæsare legitimo, quòd tunc Ludouicus viueret: quam ob causam quatuor electores, scilicet Dux Saxoniæ, Archiepiscopus Moguntinus, Palatinus, & Brandeburgensis, elegerunt Guntherum Comitem, qui paulò pòst intoxicatus, periit: Carolus igitur, conciliatis sibi animis principum Germanorum, Italiam ingressus, Romæ suscepit coronam imperialem: inde Mediolanum, postea in Germaniam se contulit: eliminauitque Flagellatorum sectam. Carolus Pragense studium instituit, multaque collegia Canonicorum: ac ciuitatem ipsam ampliauit: anno salutis 1376. Venceslaus filius eius, quindecim annos natus, electus est in regem Romanorum, & coronatus: duxitq. vxorem Iohannam filiam Alberti Comitis Holandiæ, & ducis Bauariæ. Conradus moritur anno 1378. anno imperii 33. Guntherus Comes competitor Caroli, à quatuor illis electus, potionem accepit paratam à medico, quam iussit medicum prægustare, qua ille inuitus gustata, faciem mutans, in terram cecidit, & tertio die moritur: Guntherus verò reliquum ebibit: venenumque vomitu quantùm potuit eiecit; sed reliquiæ corpus regis suffocârunt, atq. mortuus est. Venceslaus filius Caroli quarti, Aquisgrani coronatur: sublimatus autem, voluptates sequebatur, magna vtens tyrannide: à Baronibus regni captus, quatuor mensibus custodiæ est traditus: donec per fratrem suum Ioannem Marchionem fuit liberatus: sed inde non est melior factus. sed cùm in peius semper iret, iterũ custodiæ mancipatur in Austria, Sigismundo eius fratre rege Vngariæ consentiente: sed inde elapsus, & ad regnum reuersus, priores assumpsit mores: moritur apoplexia, & paralysi, anno ætatis suæ 57. regni in Bohemia 55. anno, imperii autem 20. christianæ salutis 1419. habuit autem duas vxores.

Secta flagellatorum.

39. Guntherus.

40. Venceslaus.

Alij Cæsares post eundem Carolum Magnum.

IOdocus filius Ioannis Henrici Marchionis Morauiæ fratris Caroli quarti, Marchio Brandenburgensis, ante Rubertum electus est in Romanorum regem, cùm esset senex, & patruus Venceslai; non tamen fuit coronatus: sexque tantummodo menses imperauit. Rupertus Bauariæ Dux, & Palatinus Rheni elegitur: vir armis exercitatus, ac insignis iustitiæ cultor: Coloniæ ab Episcopo Coloniensi diademate est insignitus. deinde anno 1402. pro corona imperiali suscipienda Romam petere parat; sed morte præuentus, voti sui cõpos esse non potuit: mortuus est decimo imperii sui anno. Sigismundus filius Caroli quarti, primùm rex Vngariæ, deinde rex Romanorum. sub suo imperio fuit magnum schisma: scilicet tres Pontifices præesse volebant: vnde conciliũ Constantiense fuit indictum, durauitque ferè quatuor annis: successit concilium Basiliense, anno 1431. Romam profectus est, ibiq; corona accepta, rediit Basileam: veniensq; Bohemiam omnia dissidia composuit: mortuusq; est anno ætatis suæ 70. Christi verò 1437. Doctos homines fouit, amplissimisq; dignitatibus honestauit: habuit duas vxores, primam Mariam Ludouici regis Vngariæ & Poloniæ filiam, per quam regnum Vngariæ est consecutus: alteram Barbaram Hermanni Comitis Ciliæ filiam, ex qua suscepit Elizabetham vxorẽ Alberti Ducis Austriæ. Albertus quintus eius nominis, rex Romanorum, filius Alberti quarti, vix decem annos erat natus, quando pater eius veneno interiit. anno 1422. duxit vxorẽ Elizabetham Sigismundi filiam: & Morauiæ insigniores vrbes dotis nomine accepit: mortuo autem Sigismundo, à proceribus regni Vngariæ, vnanimiter est rex salutatus: atque anno Christi 1428. coronatus. deinde & Bohemiæ rex est salutatus ob vetus fœdus inter Bohemiæ & Austriæ reges, quo cauetur, vt deficiente in altera domo masculino hærede,

41. Iodocus.

42. Rupertus Bauariæ dux.

43. Sigismundus. Tres Papæ. Concilium Constãtiense & Basiliense.

44. Albertus quintus, Vngariæ & Bohemiæ Rex.

rede, ex altera foret aſſumendus: concordi quoque electorum conſenſu eſt electus Romanorum rex. moritur anno 1439, propè Strigonium, anno 2. ſui imperii. reliquit duas filias, & vxorem prægnantem, quæ peperit Ladiſlaum. Fridericus eius nominis

45. Fridericus quartus. quartus, ſi computetur Fridericus Ludouici Bauari competitor, filius Ducis Erneſti, & Cymburgæ Duciſſæ Maſouiæ, poſt Albertum eligitur Romanorũ rex, anno 1440. deinde Italiam ingreſſus ſuſcepit coronam imperialem, vbi & Leonora Eduardi filia regis Portugalliæ, illi datur in matrimonium: nuptiæ verò Neapoli celebratæ ſunt apud regem Alfonſum. reuerſus verò in Auſtriam, graues paſſus eſt inſidias, donec Auſtrialibus traderet Ladiſlaum regem. Defuncto autem Ladiſlao, Fridericus

Rex Vngariæ Mathia. Cæſar deſignatus eſt rex Vngariæ: alii verò elegerunt in regem Mathiam filiũ Ioannis Hunniadis: ſed coronari non potuit, quia corona apud Fridericum aſſeruabatur, quæ redempta eſt octoginta millibus aureorum. Fridericus regalia dedit Vladiſlao

Vladislaus. filio regis Poloniæ: & Elizabeth filiæ regis Alberti, qui deſignatus fuit rex Bohemorum. Mortuo Mathia anno 1490. Vladiſlaus rex Bohemiæ, factus eſt rex Vngariæ: Fridericus autem, filium ſuum Maximilianum aſſciuit conſortem imperii: obiit

46. Maximilian9. anno 1493. imperii 53. Maximilianus filius Friderici quarti, ſeu tertii & Leonoræ reginæ Portugalliæ, decem & octo annos natus, ex Vienna Auſtriæ in Flandriam venit; vt nuptias celebraret cum ſponſa, Caroli Burgundi filia. quibus peractis, genuit ex ea tres filios, Philippum, Franciſcum, & Georgium, atque filiam vnam Margaritam; quæ poſtea in morbum incidit, & mortua eſt: inſuper duo filij Franciſcus, & Georgius mortui ſuut: & Flandrenſes Philippum in ſuam acceperunt tutelam, inuito patre. Margarita verò filia Carolo octauo regi Franciæ deſponſata, in Galliam profecta eſt. deinde anno 1486. eligitur rex Romanorum. anno verò 1488. à ſuis eſt

Maximilian9 custodiæ dat9 captus, ac Brugis in aromatarii cuiuſdam domo cuſtodiæ per nouem menſes datus: decollatis pleriſque in eius conſpectu nobilioribus aulicis. at Fridericus collecto milite, veniens liberauit filium ſuum: deinde celebrauit ſecundas nuptias cum Maria

Sigiſmundus dux Auſtriæ. filia Ducis Mediolanenſis; cùm iam Sigiſmundus Dux Auſtriæ Maximilianum hæredem ſuarum prouinciarum inſtituiſſet, cogente eum ad id Friderico Imperatore. mortuus eſt autem Sigiſmundus anno 1497. relicta omni ſua facultate Maximiliano

Bellum contra Venetos. regi. Anno 1508. cœpit Maximilianus pugnare contra Venetos: habuit regem Galliæ in fœdere contra Venetos. mortuus eſt autẽ Maximilianus in Ianuario ann: 1518. Poſt mortem verò eius biennio durauit tumultus in Germania: nec ceſſauit, quouſq. Carolus nepos Maximiliani fuit electus rex Romanorum, qui fratri ſuo Ferdinan-

47. Carol9 quintus. do tradidit Auſtriam, Stiriam, Carynthiam, & Carniolam. Carolus quintus rex Hiſpaniæ & Siciliæ, Archidux Auſtriæ, & Dux Burgundiæ, electus eſt ad faſces imperii anno Domini 1519. die 28. Iulij. deinde anno 1520. duodecima octobris, fuit

Victoriæ Caroli. Aquiſgrani coronatus. cùm verò Vormaciæ celebraret comitia, fuit à Leone Pontifice miſſo Legato confirmatus in officio, anno 1526. in Ianuario celebrauit Hiſpali nuptias cum Iſabella ſorore regis Portugalliæ: anno 1527. ſexta die Maij exercitus Caroli quinti Romam expugnauit. anno 1525. in feſto ſancti Mathiæ Apoſtoli, comprehendit Franciſcum regem Galliæ apud Papiam. Anno 1530. 24. Februarii coro-

Coronatus. natus eſt Carolus quintus à Clemente Papa in ciuitate Bononienſi. anno 1535. expugnauit Carolus Imperator in Barbaria ciuitatem Tuniſſam, atque totum regnum: reſtituitque regem Altzacheum, quem Barbaroſſa pirata expulerat: nec Carolus quicquam ſibi retinuit de regno illo præter caſtrum vnum Collectina dictum: præterquàm tributum annuum, quod regi iniunxit. Anno 1541. conatus eſt Carolus expugnare ciuitatem Argieram in Mauritania: ſed ob aëris intemperiem, atque aëris magnam tempeſtatem id efficere non potuit. Anno 1546. & 1547. graue bellum fuit inter Cæſarem, & dominos germanos; ſed cæſar victor euaſit. Anno 1556. omnia

regna

 Cæſares poſt Carolũ Magnũ

regna ſuo filio regi Philippo aſsignauit: & in Hiſpaniam ſeceſsit: ibique in quodam Monaſterio vitam, quaſi monaſticam ducens, in pace diem clauſit extremum: anno 1559. Iſte fuit ille fortunatiſsimus Imperator, qui maximè ampliauit imperium, multis victorijs, eiſdẽ illuſtribus auctus & coronatus: vir natus ad maiora, imperterrito ſemper animo. Ferdinandus frater Caroli quinti vir ſtrenuus magno conſilio, atque prudentia, Archidux Auſtriæ ſuſceptus eſt, atque coronatus anno 1527. vnà cum coniuge ſua, 24. die Februarij in regem Bohemiæ, idq. Pragæ metropoli regni. Eodẽ anno menſe Nouembri, electus eſt Ferdinandus rex Vngarorum, coronatusq. in Alba regali. Deinde ſequenti Ferdinandus electus eſt in regem Romanorum: & paulò pòſt Aquisgrani coronatus. Eodem anno, menſe Martio Leonora ſoror Caroli & Ferdinandi Cæſarum, deſponſata eſt Franciſco regi Francorum, atque in reginam Galliæ iuncta. Anno 1530. venit Solymanus Imperator Turcarum, in Vngariam cum maxima populi multitudine, ſubegitque eam pro maiori parte: pulſusque tandem eſt ille tyrannus, virtute & induſtria duorum Cæſarum, Caroli ſcilicet & Ferdinandi. Defuncto autem Carolo, Ferdinandus ſuſcepit imperium: quod cum maxima iuſtitia, pace, & prudentia adminiſtrauit. Anno domini 1564. die 25. Iulii, mortuo Ferdinando Imperatore, Maximilianus illius filius imperij habenas ſuſcepit: concordiq. Germanorum conſenſu in demortui locum eſt ſurrogatus. Is cùm paternam auitamque æmularetur virtutem; contra Turcas fortiter, atque magna cum laude pugnauit. Annum circiter quinquageſimum, cùm in Hiſpaniarum regimine detineretur, contigit, vt quadam die venatum iret: imbre autem ſuperueniente, aulicis hinc inde diſperſis, in tugurium cuiusdam ruſtici ſe reciperet: cùm autem ille nefarius necem ei machinaretur, per filiam ruſtici nefario detecto conſilio, infeliciſsimam mortem euaſit, ruſtico interfecto, non ſine auxilio puellæ. In Flandriam inde ſe contulit ad Carolum quintum, cuius filiam in vxorem accepit, ex qua fœtu chriſtianiſsimæ prolis ſuſcepto, moritur anno 1576. decem annis Imperator. In cuius locum, Rudolphus huius nominis ſecundus, ſucceſsit, Maximiliani primogenitus: in eiſdem Ratisbonenſibus Comitiis, Cæſar proclamatus. Anno 1572. Rudolphus ſecundus, Imperator in regem Vngariæ eſt electus Pozoniæ, die 25. Septembris. In regem verò Bohemiæ electus & coronatus Pragæ, anno 1575. die 20. Septembris: in regem Romanorum Ratisbonæ electus, & coronatus in præſentia ſex electorum, ann: 75. 20. Octobris. In Romanorum Imperatorem electus & confirmatus Ratisbonæ, anno domini 1576. die 12, Octobris: ipſa die quando Maximilianus Imperator mortuus eſt; nominatus, & confirmatus Romanorum Imperator. cui ab vniuerſo orbe chriſtiano acclamatum eſt, & acclamatur: Rudolpho pijſsimo, perpetuò auguſto, magno & pacifico Imperatori, vita & victoria. Et reuera Imperator eſt pijſsimi ingenij, & morum manſuetudine cunctis amabilis, chriſtianæque fidei defenſor. Iam quantum eſt laudandum huius chriſtianiſsimi Imperatoris propoſitum, & exemplum: vtinam omnes tam pientiſsimi Imperatoris religioſiſsimam vitam æmula chriſtiani nominis imitarentur virtute: proculdubio, bene nobis ageretur: nec tot diſsidia, diſſenſiones, bella, populorum ſtrages, innocentûm interitus, fidei chriſtianæ detrimenta apud chriſtianos principes inuenirentur. Iſte eſt annus decimus ſui imperij: vtinam ad centum annos, cum felici chriſtianæ fidei profectu, & omnium rerum abundantia, & pace, Amen. Deus faueat, foueat, tueaturque ſemper noſtrum pientiſsimnm Imperatorem cum omnibus, qui catholicam fidem profitentur, tuentur, atque obſeruant.

Mors Caroli.

48. Ferdinandus.

Solymanus.

49. Maximilian9.

50. Rudolphus.

Aliæ vrbes in Latio.

Latium. Liris. Ost descriptionem Cæsarũ, ad alia loca, vrbes, atq. oppida Latii describenda, reuertamur: A Liri autẽ ad Tiberim vsq. Latiũ porrigitur. Saturnus arma Iouis fugiens, & regnis exul ademptis, hanc regionem Latiũ vocari maluit, ijs quoniam latuisset tutus in oris. Porrò, Liris fluuius Campaniæ est, ortus in Apennino, & Minturnas præterlabens: vernacula lingua Garilianus dicitur. Martialis: Cæruleus mons Liris amat, quem sylua Maricæ protegit. Vir: Et vmbrosæ Liris per regna Maricæ. Plinius lib. 3. cap. 5. Latium ea pars Italiæ, quæ est inter ostia Tiberis, & Circeios, millia passuum quinquaginta in longitudinem non excedens: quod postea prolatis imperij terminis, antiquũ Latium est appellatum. Deinde Latii nomine dictum est, quicquid est inter Tiberim, & Vulturnum amnes: totusque ille tractus diuiditur in Latium citerius, & Latium vlterius. Citerius Latium à Tiberis ripa, Fundos vsque protenditur: vlterius à Fundis vsque ad Vulturnum amnem. Varro Latium à Latino rege dici putat: alii à latente Deo. Ostia vrbs inter mare & Tiberim, quam Ancus Martius quartus Romanorum rex condidit. Liuius lib. 1. Ostia ab vrbe, in ipso maris fluminisq; confinio, vt totius mundi opes illo, veluti maritimo vrbis hospitio reciperentur. Strabo lib. v. Ad Apenninum Adriatico vicinum pelago sese habent, primi quidem Vmbri: post eos Sabini: postremi Latium habitantes, cùm omnes à flumine initium accipiant. Latinus igitur tractus inter Ostiæ littus, & Sinuessam vrbem, & Sabiniam iacet. Est autem Ostia vrbis Romanæ nauale, quò Tiberis erumpit, eam præterlabens: extenditur autem in longum, vsque in Campanum agrum, & Samnitum montes. Ardea vrbs in Latio à feruore regionis sic dicta, quæ decem & octo miliaria ab vrbe est posita. Antium, vrbs Latii, Volscorum caput, Romanorum colonia: dictum quòd ante alias vrbes in ipso littore sita sit: ad otium rerumq; vrbanarum variationem accommodata: colonia fuit Romanorum. Mons Circæus, qui & Ææus, quondam insula: verùm limus de Albanis montibus fluens, angustias aquarum, quæ Circæum à continente excludebant, repleuit, & continenti coniunxit. Tibur, siue Tybur, vrbs ad sextumdecimum lapidem distans ab vrbe Roma, quam Cato Solinus, & alij quidam à Catillo Arcade, classis Euandri præfecto, conditam esse arbitrantur. Plinius lib. 16. cap. vlt: ipsius vrbis originem antiquiorem esse docet, quàm vrbis Romæ, & extitisse adhuc tempore suo memoriam, ilices tres: etiam Tiburto eius vrbis conditore vetustiores, apud quas inauguratus traditur fuisse Tiburtus, dum vrbem esset conditurus. Tiburtes, inquit, originem multò ante vrbem Romam habent. apud eos exstant ilices tres: etiam Tiburtio conditore eorum vetustiores: apud quas inauguratus traditur: fuisse autem eum tradunt filium Amphiarai, qui apud Thebas obierit, vna ætate ante Iliacum bellum. Præneste, generis neutri, & hæc Prænestis, vrbs in Latio, quòd locus in quo sita est, montibus præstet: alii à πρῖνος, id est ilice, quæ ibi abundat. Solinus, à Præneste Vlyssis nepote, & Latini regis filio. Olim Polystephanos dicta est, hoc est, multarum coronarum, vt dicit Plutarchus. Quidam à Cœculo Vulcani filio conditam ferunt super Aretino monte. Virg. lib. 7. Nec Prænestinæ fundator defuit vrbis, Vulcano genitum pecora inter agrestia regẽ. &c. In hac fuit Fortunæ templum illustre, vt Strabo dicit lib: v. à Sylla ædificatum, à quo petebatur oraculum. Ambas vrbes Tyburam & Prænestam Strabo dicit in eadem montana regione constitutas esse: sed distare inuicem stadia centum: & Prænestum distare ab vrbe Roma etiam duplo, sed Tyburum minùs. Tarracina oppidũ, Volscorum lingua Anxur, vrbs prona in paludes, eò quòd colebatur inibi puer Iuppiter, qui Anxurius dicebatur, à verbo græco, quod sine nouacula interpretatur, propterea quòd barbam nõ rasisset: est etiam fons circa Tarracinam, qui aliquando dictus est Anxur. Caieta à nutrice Æneæ sic dicta, teste Virg 6. Æneid. Tu quoque littori-

Margin notes: Garilianus. Plinius. Latium citerius & vlterius. Ostia. Strabo. Ardea. Antium. Circæus. Tibur. Plinius. Tiburtes Tiuoli. Præneste. Polystephanos. Virgilius. Fortunæ templum. Tarracina. Caieta.

littoribus nostris Æneia nutrix Æternam moriens famā Caietam dedisti. Distat à Tarracina viginti millibus passu: portum Caieta eo in sinu habuit semper optimum, qui ab Antonio pio magnis exstructionibus instauratꝰ scribitur. Ea in via est ciuitas Fundana, decimo à Tarracina miliario, de qua Liuius lib: 8. Fundanis, quòd per fines eorum tuta parataq; semper extiterit via. Euntibus à Fundis Formias sinistrorsum est oppidum, à quo Galba Imperator originem habuit: dextrorsum verò est lacus Fundanus. Inde Itrum quinto, quæ ciuitas Lemurnarum fuit: & altero item quinto, sed extra viam Appiam est Caieta: ea autem decem millia passus viam habent inter arduos celsosq; montes; sed viti olea arborumq; consitionibus amœnissima regio, & secundùm littus, marisq; vndas, oppidum spelunca appellatum: vbi Strabo lib: 5. dicit, speluncas patere ingentes. Post speluncas in littore est Caieta, à qua ad Traiectū siue Lirim fluuium, nunc Gaurianum appellatum, millia decem passus extenduntur: terra vtiq. orbis totius amœnissima. Caietam Gelasius secundus, Fundanam ciuitatē Sother, papali ornant potestate. In conspectu autem speluncarum, quas ad Caietæ sinum esse diximus, sunt propositæ in Pelago duæ Insulæ, Pandana, & Pontia Colonia: quæ à continenti, ducentis quinquaginta stadijs diuisæ, iacent. Ex hac autem parte Latij fines attigimus. Reliquum est, vt Romam versus redeundo alia quædam describamus. In mediterraneis est Velitræ ciuitas vetusta, de qua Liuius in octauo: In Veliternos veteres ciues. ex ea Octauij Cæsaris Augusti progenitores originem habuêre: hodie est ciuitas notissima. Quinto ab ea miliario ad sinistram distat vetustissimi nominis oppidum Cora, ab vno trium fratrum conditum, quorum alius Tybur ædificauit: alius monti proximo Catillo cognomen dedit: de quo Virgil: 7. Tum gemini fratres Tyburtia mœnia linquūt: Fratris Tyburti dictam cognomine gentē: Catillusq; acerq; corax, argiua iuuentus. A Vilitris recto itinere est oppidum Sarmineta, omnibus propemodum notum: deinde aquæ fœtidæ, à quibus palus incipit Tarracinam vsque: inde Setia, Priuernum Theotonica simul & Britonum rabie destructum: cuius alumna fuit Camilla virgo, quam mirificè commendat Poëta Maro. hac transit via Appia, cuius prima vrbs Alba, 16. ab vrbe distat lapide: huius tredecim fuêre Albani reges de Æneæ, & Lauiniæ gente. Liuius scribit, Albam à Romanis destructam: Albanos in vrbem receptos, Cælium montem incoluisse. Virgil: in 1. Albaniq; patres. Et in 8. Ascanius clari condet cognominis Albam: quæ quidem vrbs trecentis annis ante Romam condita est. Siquidem in Italia Ianus regnauit, Saturnus deinde, post eum Picus, quem Faunus sequutus est: hinc Latinus successit: quo regnante, Æneas venit in Laurentem agrum, & Lauinium condidit. Ascanius in longam Albam, quam condiderat, regnum transtulit: vbi regnatum est annis quadringentis triginta & duobus: ab Ascanio 38. Posthumio 29. Ænea Siluio 31. Latino Siluio 50. Alba Siluio 39. Atyne 24. Capy 28. Capeto 33. Tiberino 9. Agrippa 40. Auentino 37. Proca 22. Amulio 43. Porrò ab vrbe condita anni numerantur sic: sub Regibus ducenti quadraginta vnus: sub Consulibus quadringenti sexaginta septem: sub Imperatoribus quadringenti septem. Sabini haud procul à Latinis degunt, intra Apennini iuga: ἀπὸ τῶ σέβειν, hoc est, à deorum veneratione, quos piè magis quàm magnificè colebant, dicti. Populi sunt in quarta regione Italiæ non procul à Roma, à cultu deorum cognominati Sabini, quasi Sebini. Silius verò à Sabo authore gentis, Sabinos dici putat: vnde lib: 8. ait: Pars laudes ore ferebant Sabe tuas, qui de patrio cognomine primus, Dixisti populos magna ditione Sabinos. Hos Plinius Apennini iugis vallatos vtrinque scribit lib: 3. cap: 12. Sabini, inquit, vt quidam existimauêre à religione, & deorum cultu Sebini appellati, Velinos accolunt lacus, roscidis collibus. Nar amnis exhaurit illos sulphureis aquis. Tiberim ex his petens, replet, è monte Siscello labens, iuxta Vacunæ nemora, & Reatæ in eosdem

Fundi. Formiæ. Galba Imp. Lemurnæ. Gelasius Papa Sother Papa. Pandana & Pontia. Velitræ. Cora. Virgilius. Sarmineta. Setia. Priuernum. Camilla virgo. Via appia. Alba. Reges Romanorum. Sabini q̄ sint. Silius. Plinius. Sebini.

conditus. At ex alia parte Anio, in monte Trebanorum ortus, lacus tres amœnitate nobiles, qui nomen dedêre sub laqueo, defert in Tiberim. In agro Reatino Cutiliæ lacum, in quo fluctuet insula, Italiæ vmbilicum. M. Varro tradit, Infra Sabinos Latium, à latere Picenum, à tergo Vmbria, Apennini iugis Sabinos vtrinque vallantibus. Strabo lib: 5. Sabinia, ait, inter Latinos, Vmbrosq́ iacet: extenditur ad Samnitum montes, propinquior Apennino ad Vestinos, Pelignos, & Marsos. Sabini angustum incolunt agrum: in longitudinem protensum à Tiberi vsque Nomentum oppidum stad: mille vsque ad Vestinos: paucas quidem, ac tenues habent vrbes, bellorum assiduitate vastatas: Amiternum, Curis vrbs quondam insignis: nunc autem viculus, ex quo exciti sunt T. Tatius, & Numa Pompilius, Romæ quandoque regnantes. Ager eorum egregiè oliuetis & vinetis præditus est, glandesq́ passim producit: maximè gregibus, & armentis student. Itaque Sabini, gens antiquissima est, cuius postquàm potiti sunt Romani, Fabio authore; tum primùm illorum diuitiæ auctæ sunt. per ipsos via salaria, non magnæ longitudinis strata est: in quā & Nomentana incidit, apud Heretum Sabinorum vicum, supra Tiberim iacentem, ex eadem collina porta inchoans. Dehinc Latium. Virgilius ante inditum nomen Italiæ, Oenotrios illam coluisse affirmat: Oenotriam verò, Sabinorum situm fuisse, cōstat. Virg: 7, Oenotria tellus. Seruius, Sabinis attribuit. Romanos quoq. à Sabinis originē ducere, ex Sabinarum raptu mulierum, satis est manifestum. In parte est, inquit Virgilius, data est Roma Sabini: propter fœdus initum inter Romulum & Titum Tatium. Siquidem ea lege recepti sunt in vrbem Sabini; vt in omnibus essent ciues Romani: suffragiorum voto duntaxat excepto: ab eis enim Magistratus nequaquam creabatur. Sabina ergo gens totius Italiæ vetustissima, multorum locorū oppida, montes, lacus, flumina obtinebat, quæ temporis antiquitate mutata sunt. Dicamus inprimis de Narnia ciuitate, arduo in colle sita, à profluenti Nare dicta, quam Liuius & Plinius nequinam fuisse dictam, affirmant. Hæc ciuitas pontem habuit superbissimi operis; sed hodie dirutum est, ciuili diuisione lacerata, suorum ciuium necem peperit. Septimo inde abest miliario Ocriculum in via Flaminea vetusti nominis oppidum: vltra quod Sabinæ fines Tiberim attingunt. Fuerunt autem olim in Sabinorum montibus qui nunc Reate, & inter Sabinam præsentis temporis regionē altissimi cernuntur. Mons bonus, Mallianum, apud Pedelucum montes incipiunt, qui sinistra ciuitate Reatina perpetuo in meridiem cursu continuantur: longè ab Apennino recedunt: Taliacotij montibus proximè adhærent, Tyburq́ feruntur: quos quidem montes olim Arcades incoluerunt: & Tetricæ horrentis rupes, monsque olim seuerus, mons sancti Ioannis, nunc mons Niger dicitur. Supra eos dextrorsum, est oppidulum caput Farfari dictum, quòd eo in loco Farfarus amnis originem habeat: fama vtique notissimus, qui nostri temporis Sabinam mediam diuidit. Imele autem sinistrorsum proximum villæ, quæ nunc oppidum Vacunna appellatur. Imele dextrorsum, imminet Mallianum, ciuiliter habitatum: & primarium hoc tempore Sabinæ oppidum. Post Arduum montem, in quo Mallianum, descendentes in Sabinæ mediterranea, vallem inueniunt amplam, in qua Imele fluuio proxima est sanctæ Mariæ, sanctiq́ Eutimij ecclesia: cui dextrorsum adiacet oppidum Turres: patria Numæ Pompilij. Nomentum ad hanc vrbi Romæ conterminam partem continet: supra Cures sinistrorsum in montibus sunt castella Stronconium, mons Caluus, & sanctus Petrus: inferiùs ad dexteram Contanellum, Rocha antiqua, & aspera, secus quam torrens labitur: Calentinus breui cursu in Tiberim ruens. Contanellum & Rocham antiquam supereminent colles alti: vltra quos est Buccinianum oppidum sancti Petri: inter Calentinum & Mallianum oppidum, sunt aliquot castella, Collis vetus, Stemiliana, Furanum, Gabinianum, transmissoq́ Calentino, castellum est in

Colle,

Marginal notes: Sabinorū situs. — Strabo. — Numa Pompilius. — Sabina. — Oenotria. — Virgilius. — Narnia. — Nar siue Negra fluuius. — Ocriculi. — Pedelucus. — Taliacotium — Tetricæ rupes. — Mallianum. — Imele fluui9. — Turres patria Numæ Pompilij. — Nomentū. — Stronconiū.

colle, Poggium Mirretum: cui torrentulus adiacet riuus Solis dictus. Sequitur ad Tiberim Farfari amnis hostium: qui quidem fluuius Farfar, & Fabaris olim dicebatur. Fabaris, inquit Seruius, per Fabinos transit, & Farfarus dicitur. Ouid: Amœnæ Farfaris vndæ. Sanè, longissimo tractu relictis transitisq; môtibus per plana labitur: opacis vndiq. tectus arboribus. In amœnissima verò planicie monasterium ipsi fluuio dextrorsum imminet amplissimum, decem castella obtinens. Porrò, vallis quam Farfarus efficit; multis habitatam castellis, montes, qui à Pedeluco Tibur vsq; continuo tractu sese extendere procurabant, interrumpit, diuiditq;. In hac valle Horatius villam habuit. vnde primo carminũ: Velox amœnum sæpè Lucratilem mutat Lycæo Faunus &c. Lucratilis est mons in Sabinis. Sequuntur ad Tiberim fluuij Curresii, siue Alliæ hostia: vbi Sabinæ regionis olim finis erat. Allia fluuius non longè ab vrbe Fidenæ inter mõtem Rotundum Anienemq; & Tiberim. Hæc de Sabinis. Ad quartã regionem Italiæ transeamus: quæ olim Vmbria dicebatur, ab imbre: Vmbri omnium Italiæ populorum antiquissimi: qui inundationi terrarum imbribusq; superfuisse creduntur. Vel dicta est Vmbria ab vmbra, quòd ea regio propter altitudinem montium & vicinitatem Apennini, vmbrosa sit. Dictus est Ducatus Spoletanus ab Hexarchis Italiæ sedem Rauennæ tenentibus. Quibus autem viribus, quaùe potentia bellandi valuerint; vel ex hoc cognosci potest, quòd Romam se oppugnaturos minati fuerint, authore Liuio lib: 9. Complectebatur hæc regio olim agrum Gallicum circa Ariminum, teste Plinio lib: 3. cap: 14. Vmbrorum gens antiquissima Italiæ existimatur: vt quos Vmbros à Græcis putent dictos, quòd inundatione terrarum imbribus superfuissent. Strabo lib: 5. dicit Ariminum esse Vmbrorum coloniam. Sunt autem hoc tempore Vmbriæ termini ab Apennino Tiberis fonte, hoc est, à monte Aluernæ vsq. Namiũ: Ex Apennino autem descẽdẽtibus obuiam fit Burgus sancti sepulchri, ciuitas hodie Episcopalis: cuius accolæ valent ingenio & armis: & ciuili discordia plurimùm affliguntur. Decimo lapide à Burgo est Tifernus: ciuitas castelli, plurimorum ciuium ciuilitate ornata: illustri præsertim familia Vitulorum: ex qua plurimi orti sunt bello clari, & armis insignes: à Plinio lib: 3. cap. 14. vocantur Tiberini, propterea quòd ad ripã Tiberis sint positi. Distat à Tiferno viginti millia passus. Eugubium ciuitas ad Apennini radices posita, vetusta & nobilis, ac ciuium suauitate repleta: in armis quoque non ignota, & obscura. Supra Eugubium castella sunt Brancha, deinde Schigia: quà olim erat via Flaminea ad Romandiolam. à Schigia secundùm Apennini latera, hanc ingredienti prouinciam obuium fit Costatiarium Eugubini agri oppidum: deinde Sigillum Perusinorũ: inter quæ oppida Chiesius fluuius oritur: qui inter Eugubinos Assisinatesq; mõtes delapsus fertur sub Channaria oppido in proximum amnem Tinium, siue Topitium. Inde Fossatum arduo in Apennini colle castellum: & quarto inde miliario Validum, cui Gualdum nomen indiderunt: quod oppidum à Longobardis ædificatum est. Per viam verò Apennini est Nuceria ciuitas, cognomine Alphatenia vetusti nominis, estq; ad Tenium, nunc Topinum amnem posita: iturq; illac duodecimo miliario Fulgineum, olim forum Flamminij: hodie ciuitas Episcopalis diues, & mercibus plena. Apud quam est planicies totius Vmbriæ amplissima, & amœnissima: in qua sunt ex vna parte Speliũ vetusti nominis oppidum. Inde Assisium, antiquitus Axium: sancti Francisci natiuitate clara ciuitas: in qua sunt etiam eius sacræ reliquiæ in templo miri operis ædificio: in planicie autem è regione ciuitatis, sancta Maria de Angelis, toti orbi veneranda ecclesia: Franciscani ordinis caput, vbi sanctus Franciscus è vita migrauit: & quotannis calendis Augusti est indulgentia plenaria, qua culpa pariter & pœna tollitur: ad quam singulis annis magna est populorum frequentia, ab anno millesi: ducent: 24. vsque ad hoc tempus 1586. 5. Augusti. Non longè est oppidum Cannarium, & in colle posi-

Farfarus amnis.
Farfar monasterium.
Horatius.
Allia fluuius.
Vmbria.
Ducatus spoletanus.
Plinius.
Strabo.
Burgus.
Castellum.
Eugubium.
Brancha.
Schigia.
Costaciarium
Sigillum.
Chiasi.
Topinus.
Fossatum.
Gualdum.
Nuceria.
Fulgineum.
Spellium.
Asisium.
Franciscus.

le positum oppidum Bettonium, quæ Topinus fluuius perfluit. Bastia quam alluit Chesius, qui sub Cannario Topino iungitur: inde ad Torsanum ruit in Tiberim: nec vllo Tiberis maiore augetur fluuio, præter Narem Anienemq;. Ad alteram Chiasii partem, sunt multa oppida: Fracta, ciuile oppidum, & humanitatis plenum: Montonium in colle positum, non longè à Tiferno, siue ciuitate Castelli. Supra Fulgineum ad sinistram arduo in colle est Treuium, siue Trebula: cuius Accolæ studia multarũ literarum plurimùm colunt, & ciuilitati intendunt: oppidum valde oliferum, & agri bonitate suaue. Sub colle huius oppidi perlucidus fons, tantam indefesso hiatu aquarum eructat abundantiam; vt intra stadij vnius cursum, amnem efficiat, qui in Topinum labitur: vocaturq; Clitumnus: de quo Virg: in Georgicis, vt dixi. Hinc Albi Clitemne greges, & maxima tauri: Victima sæpe tuo perfusi flumine sacro: Romanos ad templa deum duxère triumphos. Plinius scribit eam oram tauros gignere omnium Italiæ maximos: in quibus plurimi sunt albi. E regione autem Triuij ex altera parte Clitumni in amœno colle Falcum est oppidum, cuius incolæ valent ingenio, & agri vbertate fruuntur: sed discordia ab inuicem dissentiunt. Est inibi sacrum pignus sanctæ Claræ omnibus hominibus admirationi, & honori. Ad collis illi⁹ radices in via olim Flaminea, est Meuania Propertij poëtæ patria: qui de seipso scribit lib: elegiarum. Proxima supposito contingens Vmbria campo, Me genuit terris fertilis vberibus. Post Triuium imminet Spoletum, quam dicit Liuius lib: 20. Coloniam à Romanis deductam fuisse. Et lib: 22. Hannibalem, post Transimæni pugnam felicissimè gestam, per Vmbriã ad Spoletum peruenisse: inde cùm depopulato agro ad expugnandam vrbem accederet; magna vi repulsus, terga vertere coactus est, & in Picenum agrum exercitum deducere. Ciuitas est antiqua, religioni ac pietatis operibus intenta; sed nouarum rerum cupida, & facilis ad credendum. Nuceriæ, Fulgineo, Triuio atq. Spoleto imminent montes altissimi, plurimis inter se vallibus atq. torrentibus separati. Supra Fulgineum est Caputaquæ castellum, à scaturiente ibi celeberrimo fonte dictum: à quo amnis efficitur, breui tenuium aquarum cursu accedente. Suprà est Collis floridus. Et per Collem floridum itur ad Apennina arctissima claustra: Serauallis nomine, inde in Camerinũ, ciuitas vetustissima, finis Vmbriæ, & principium Piceni. Supra Spoletũ in montibus arduis est Ceretum & Pons: oppida à Nare fluuio ab inuicem diuisa: non longè est oppidum Tripontium, cuius iurisdictionis causa Nursini atq. Spoletani, non paruam inter se pugnam exercuisse leguntur. Non longè deinde inter montes, amœna planicie distinctos, Nursia iacet, sancti Benedicti patria: hoc tanto alumno clarissima & nobilis. ciuitas est vetustissima, quæ Quintum Sertorium nulli Romanorum ducum virtute secundum genuit: populos sub se plurimos habet, animi velocitate, ac corporis viribus præditos, sed verborum cõstantia, & simplicitate minimè. Inde versus alteram partem est oppidum Cassium, diues & mercibus plenum, multa sub se castella continens, populos duros, & fortes, & à seditione nequaquam liberos. Proximus adiacet mons Leonis in arduis montibus positus: & inferius ad Narem fluuium pons lapideus, ad oppidum Haronem: infra quod oppidum Nar fluuius Velini amnis lacusq; casu mirabili augetur. Is enim amnis Velinus in Apennino binos habet fontes: primum quidem ad ciuitatem regalem: alterum verò ad Interdochum oppidum: delapsusq; ad ciuitatem Reatinam, eam mediam secat: à qua originem duxerunt, Vespasianus, Titus, & Domitianus Imperatores. Progressus autẽ paruo spatio itineris à Reate Velinus amnis, multisq; fontibus auctis, Velinum efficit lacũ: nunc autẽ à pede Luci propinquo oppido vocitatum. Priùs verò quàm in lacũ aquæ colligantur, paludes efficiuntur: in quibus, vt dicitur, iumentorum vngulæ indurantur. In eo autem lacu, vt dixi, est vmbilicus Italiæ. Decidit autem ex eo lacu in Narem idem fluuius alta rupe, cuius ex sonitu casuq; fumus ascen-

Bastia. Cannariũ. Bettonium. Fracta. Treuium. Clitumnus. Virgilius. Plinius. Falcum. S. Clara. Meuania. Propertius. Spoletum. Caputaquæ. Collis florid⁹ Serauallis. Camerinum. Nursia. S. Benedictus Mons Leonis Amnis velin⁹ Reate. Lacus velin⁹, siue pediluc⁹ Vmbilicus Italiæ.

mus ascendit in sublime, aërem obnubilans, & spumans: scintillasq́ exilire faciens. vnde Virgilius in septimo.

Est locus Hesperiæ medio, sub montibus altis,
Nobilis & fama multis memoratus in oris:
Amsancti valles: densis hunc frondibus antrum.
Vrget vtrunq. latus nemoris medioq́ fragrosus,
Dat sonitum saxis, & torto vertice torrens.
Hic specus horrendum, & sæui spiracula ditis
Monstrantur, ruptoq́ ingens Acheronte vorago.
Pestiferas aperit fauces &c.

Virg: de lacu. Amsancti i. omni parte sancti.

Cæterùm Nar fluuius, de quo Virg: 7. Æneid: Sulphurea Nar, albus aqua, fontesq́ Velini: ex gemino fonte originem habet: & quilibet fluuium inchoat: ex duobus manans orificiis narium, animalis cuiuspiam speciem in saxosi montis capite imitantibus. Perlabitur hic fluuius Interamnam ciuitatem, quæ ex situ fluminum nomen accepit, quasi inter duos amnes posita: Vna fuit ex Coloniis Romanorum, teste Liuio lib: 27. cuius prata, teste Plinio, quater in anno irrigua secantur: non irrigua verò, ter: idq́ propter fluuij vicinitatem, & aquæ naturam, terræ pinguedinem afferentem. Ciuitas est bellicosa, & industria, atq. gloriæ cupida, nulliq́ cedere solita. Ex Interamna ad Ameriam paruum est iter: quæ vtiq. ciuitas est vetustissima: de qua Plinius lib: 3. cap: 14. Ameriam ante Persei bellū conditam, ait Cato, annis 1464 Patria extitit Roscij, quem Cicero parricidij accusatum contra Syllæ dominantis potentiam defendit. Patrem enim Roscij hominem locupletem, magis quàm par erat, in filium inclementem, clam occiderunt quidam: filiusq́ per occasionem discordiarum, quasi paternæ cædis author ab ipsismet interfectoribus accusabatur. Ciuitas est admodum curialis: parsimoniæ studiosa, ac bonis moribus ornata. Non longè positum est ab Ameria, oppidum Lucceolum, hodie Lugnanus: aëris temperie, ac agri fertilitate ornatum: nec non & accolarum industria, & humanitate: sicq́ de felici Vmbria satis dictum habeo.

Nera. Interamna. Ameria. Roscius Amerinus. Lucceolum. Lugnanus.

De Piceno siue Marchia Anconitana.

Voniam Picenum conterminat Vmbriæ, de qua locuti sumus; hac de causa, posthac de illa regione loquendum nobis esse arbitrati sumus. Nomen habet à Pico aue: quæ in vexillis Sabinorum Asculum proficiscentium consedit. Scribit enim Strabo lib: 5. Picentium conditores è Sabinorum terra profectos fuisse. Est autem Picus auis parua vncorum vnguium, cauat arbores, in quibus pullos educat: & scandit in subreptum felium modo. Dicta à Pico Saturni filio, qui ei nomen dedit, teste Plinio lib: 10. cap: 18. Sunt & paruæ aues, inquit, vncorum vnguium, vt Pici, Martio cognomine insignes, & in auspiciis magni. Quo in genere arborum cauatores, scandentes in subreptum felium modo, percussi corticis sono, pabulum subesse intelligunt: Pullos in cauis educant auium soli. Quoniam verò hæc auis Marti sacra est; idcirco Picus Martius interdum dicitur. Picos Romani veteres vocabant, quos Græci consueuêre appellare Gryphes, belluas quadrupedes, visu & forma terribiles, corpore leonino, rostro, alis, pedibus aquilis similes: habitare in Hyperboreis montibus, in Asiatica Scythia feruntur, vbi aurum & gemmæ nasci perhibentur: regionemq́ illam inhabitabilem reddere. Plautus: Picos diuitiis, qui aureos montes colunt, eos solus supero. Itaq́ illa regio, quæ priùs Picenum dicebatur, nunc Marchia Anconitana vocatur: Marchia autem perinde sonat, ac præfecta, & capitanea, vt ita dicam, regionis. Et reuera, Picenum vberrimæ

Picenum. Picus auis. Plinius. Pici vbi habitant. Marchia.

quondam

quondam fuit multitudinis: namq. trecenta, & sexaginta millia Picentium in fidem Romani populi venêre: nostro quoq. tempore copioso milite abundat: eruditorum eti am hominum frequentia, ac pinguedine terræ, sub ecclesiæ regimine consistens. Inci pit à Troento amne, vsq. ad Isaurum fluuium, qui nunc Folia dicitur: & hinc Apen nino, hinc mari supero terminatur. Isaurus autem, siue Folia, ex Apennino ad Cotu lum arcem, ortum habens, Pisauri ciuitatis vetustæ mœnia attingit: hinc & Pisaurũ nomen accepit: quòd scilicet prope, siue iuxta Isaurũ ciuitas illa ædificata, consistat. Fuit autem à Romanis condita: vnde Liuius lib: 39. à Romanis simul cum Mutina, & Parma Coloniam deductam, scribit. Ciuitas hodie pulchra, sub illustrißimi Ducis Vr bini regimine degens. Supra Pisaurum ad Foliæ fluminis sinistram ripam, est Mons- abbatis oppidum: è cuius regione Idaspis fluuius Isauro iungitur. Inter autem Ida psim & Isaurum, Pisaurensis, & Vrbinatis agrorum multa oppida numerãtur. In edi tißimo autem monte inter ipsa flumina Vrbinum vetusti nominis ciuitas, cuius memi nit Cornelius Tacitus, & à Plinio Metaurenses vocantur: caput est hodie ducatus, nobilis, & literarum studiis referta. Supra Pisaurum ad sinistrum est mons Baro- cius, et Nouolaria: inter quæ torrens labitur: Argilla, Fani fortunæ mœnia attingẽs. Est autem Fanum Piceni vrbs in littore Adriatico, inter Pisaurum & Senogalliam: non longè à Metauro amne sita: sic dicta, quòd in ea pulcherrimũ fortunæ templũ fuerit; fanum enim templum est, locus religiosus, à Faunis diis, qui solent diuinare: vel à Fauno, qui, authore Probo grammatico, primus cõditor fuit. Porrò, Metaurus fluuius velox est, distatq; à Fano tertio lapide: Candianus quoq. fluuius non longè di- stat: Candianum oppidum ab eo fluuio appellatum. Estq; Lucceolis locus, apud quem Eleuterius Italiæ Hexarchus fuit interfectus. Interiùs verò ad Metauri superiora pro gredientes, planiciem inueniunt speciosißimam, in qua primum est oppidum à Me- tauro penè Insula circumdatum, quod castrũ Durantis appellatur, à Guilelmo Du- randi Carnocensis decano à fundamentis ædificatum. Sequitur inde Senogallia vrbs antiqua à Gallis quondam Senonibus habitata: qui vrbe capta & incensa, à Romanis duce Camillo ad internecionem cæsi sunt: ciuitas est in Adriatico littore. Sunt verò multa interiùs circa Misam amnem oppida, & castella: Mons Bodij, Corinaltum, & Rocha: & paulò superius augetur Misa Sentino fluuio, ad Saxiferrati mœnia dela- bente, patriæ Bartoli Iurisconsulti peritißimi. Sentinus autem fluuius vetusti nomi- nis memoriam retinet, à Sentina vrbe vetustißima, supra saxum Ferratum stadio secundo. Sexto ab inde miliario est Fabrianum nobile oppidum, quingentis paßibus ab ipso amne, arduo in colle semotum: ex auersa à Fabriano regione, est Mathelica oppidum non ignobile, cuius nomen in Picentibus à Plinio ponitur, iuxta quod labi- tur torrens breui cursu in Esim. Post Esis ostia promontorium incipit, quod mons Anconæ nominatur. Est autem Ancona ciuitas nobilis, & mercatoribus plena, ædifi cata, authore Iuuenale, à Doricis Græcis, vel à Siculis, vt Plinius sentire videtur lib: 4. More autem græco, Ancon, cubitus vel curuus dicitur: eo enim in loco Italiam se flectere, ait Plinius: & aduersam huius cubiti partẽ, concauum esse limatum ac ma- ximum: quod à Pistoria incipiens per Casentinum Burgumq; sancti sepulchri, tan- quam primo cornu procedens, Centralem sinum apud Fossatum, & Gualdum, alterũ verò cornu ad Nursiam Casiamq; habet. Anconæ portum Traianus Imperator insi- gni opere extruxit, ac nauibus tutißimum reddidit. Primus post Cimericum promon torium, est amnis Musio, quem ad ostia aspidum vocant: Tertioq; ab eo amne milia- rio, & paulò supra mare vetustißima interijt vrbs humana: & paruo ab inde spatio mari adhæret Siriolum oppidum, in ipso Promontorio: Ad alteram verò Promon- torij partem, in mediterranea, primum est castrum Ficarellum: interius decimo ab Ancona miliario, est Auximum ciuitas vetustißima in monte sita, cuius radices Musio

Fines Piceni.
Troent.
Isaurus. Folia.
Pisaurum.
Mõsabbatis.
Vrbinum.
Mons Barucius
Argilla.
Fanum.
Metaurus fluuius.
Candianus.
Castrum Durantis.
Senogallia.
Misa amnis.
Sentinus fluuius.
Saxũm ferratum.
Bartolus.
Fabrianum.
Mathelica.
Ancona.
Cubitus Italiæ.
Portus Anconæ
Musio fluuius
Auximum.

De Piceno.

Musio alluit. Superius 12. miliario sub Apennini collibus, est Cingulum oppidum à Labieno ædificatum: & medio inter Auximum Cingulumq; spatio, est Staphilum, haud ignobile Piceni oppidum. Attingit verò in mediterraneis mari propinquioribus Musio Recanetum ciuitatem, quæ Recinetum principiò appellata est, ab Elio pertinace Romano Imp: ædificata: demolitis enim euersisq; Maceratæ fundamentis, eius accolæ in oblongum istud dorsum demigrantes, Recanetum ciuitatem ædificârunt. Quod quidem Recinetum de Creta marmoribus insculpta, quæ apud Maceratam visuntur, ex pare ostendunt. Porrò inter Recanetum, & Adriaticum est sancta Maria in Laureto, toti planè orbi notißima ecclesia: cuius beneficio ipse sum à faucibus mortis erutus, voto emisso eundem sacrum locum visendi, à me extrema valetudine laborante: meæ ætatis anno vigesimo: nunc autem 62. Laus tibi gloriosa mater, omnium gratiarum plenißima. Potentia fluuius sequitur: ad cuius ostium, eiusdem nominis vrbs, inter primas Picentium aliquando numerata. Ad primos Apennini colles præterlabitur sanctum Seuerinum nobile, sed nouum oppidum, ex reliquiis Septempedæ oppidi antiqui à Longobardis diruti, erectum. Inde sequitur S. Maria in Caßiano oppidum ad dexterã: & intus ad sinistram, paululùm à mari recedens ciuitas noua, & nono ab illo loco miliario Macerata ciuitas noui nominis, ciuilitatis & virorum non ignotæ literaturæ plena. Et quinto inde miliario, mons Vlmi oppidum: & ad Chientum amnem, est Tollentinum vetus oppidum: sancto confessore Nicolao famosum, & omnibus propemodum notum. Supra Tollentinum tertio miliario Belforte oppidum. Inde Camerinum ciuitas populi frequens atq. opibus famosa: à curuitate situs ita appellata: ab ea Camertes dicti sunt: quos Liuius scribit P. Scipioni in Armanda classe, quam in Africam duxit, cohortem vnam sexcentorum militum armatorum præbuisse. sunt & in mediterraneis Consignanum: & tertio inde miliario Aufida, nobile ac natura loci oppidum munitum: altißimis verò in montibus, qui prædictis oppidis è regione respondent, summo in Apennino, est mons sanctæ Mariæ in Gallo oppidum: cui in ipso Apennino propinqua est cauerna Sibyllæ: & lacus ille dæmonibus infamis. Arquata oppidum nobile. Item in Apennino mons Monachus non ignobile oppidum sub Asonis fluuij fonte situm. Ad Asonis autem sinistram littori fluuioq; adhæret Pedasum castellum, & supra est mons Nouem, hoc est à nouem nobilibus ædificatus: inde mons altus, Papæ Sixti V. natiuitate celebratus, ac illustratus, ordinis sancti Francisci. In Apennino fluuius oritur nomine Castellanus, qui paruo cursu ad mœnia Asculi defertur, & paruo inde spatio cadit in Troëntum. Asculum ciuitas vetustißima: aliquando Picentum prima fuit. Liuius 72. cùm dixisset Italicos populo bello sociali defecisse, primos ponit Picentes. Et lib. 76. dicit Asculum à Pompeio Strabone captum: quo in prælio cùm terra tremuißet Strabo tellurem cæde promissa placauit: post cædem nihilominùs incendiaq; commissa, vrbem euertit: propterea quòd Asculani initio belli missos ad se legatos interfecißet. Floruit hæc ciuitas viris præclarißimis, Tito Betutio: Baro oratore, quem Cicero in Bruto cæteris suæ ætatis externis oratoribus prætulit: Ventidio Basso duce Romano, qui primus Parthos attigit: Nicolao tertio Pontifice maximo. Est etiam alia ciuitas ex hac parte in Piceno, Firmium, nobilis vtiq;, & probis viris ornata: & Adria, & similia loca. Sed de Piceno, siue Marchia Anconitana satis sit dictum.

Recinetum. S. MAria in Laureto. Potentia fluuius. S. Seuerinum. Macerata ciui tas noua. Tollentinũ. Belforte. Camerinum. Consignanũ. Aufida. Cauerna Sibyllæ. Lacus. Mons altus. Asculum. Viri illustres Asculani. Nicolaus Põtifex Rom: Firmium.

Aprutium.

Osthac dicamus de Aprutio, cuius regionis populi priùs Samnites dicebantur à Samnio ciuitate: aiunt enim scriptores, Sabinos ad loca illa habitanda commeâsse: ideoq; priùs Sabellios, quàm Samnites fuisse nuncupatos.

Samnium.

patos. Aprutium autē dictum est ex tenui Præcuntino Samnitum agro, qui postea ab imperitis Aprutinus est appellatus. Meminit Plinius huius agri Præcuntini, quē dixit Piceno conterminum esse, à Troēnto amne: quà ad regni Neapolitani regionem obtinendam ingressus est Annibal & Cæsar. Est autem ad dictam Troēntis amnis sinistram oppidum Columella: & inde contrà Guerra, Ancaranum, Morum, Minotrassinium, quod vetus oppidum Plinius Tessuinum appellat: cui proximum est ostium Castellani amnis Asculū ambientis, quo se in Troentum exonerat. Ad ipsius verò Castellani sinistram, mons Sanctus, Macula, Buffarium, Sanctus Vitus, cui oppido hæret vallis Castellana, quæ à fonte illius fluuij nomen sortita est, aliquot viculis habitata. Ab ea autem valle ad Matricem vsq. nobile Præcuntinorum oppidū, Troēnto amni montes imminent altissimi, sine vlla prorsus hominum habitatione. Sequitur deinde in Præcuntinis fluuius Librata: quem ab aquarum colore Albulam maiores appellauerunt: qui quidem passus quinq. millia secundùm littus à Troento seiungitur: cui adiacent à dextris aliquot vici, Carapolis, Neretium, & à sinistris Torturetum, Sanctus Merus, & Sanctus Egidius, vnde Libratæ flum: fontes oriūtur: Salinus deinceps est amnis, ab Apennino defluens, à Librata fluuio vix duo millia passus semotus: habetq; à dextera in mediterraneis montibus, Rochetta Castellum, & Ciuitellam oppidum, arcem habens satis munitam. A læua est Montorium, & paulò superiùs Pog giū Morelli, & Magis: suprà Troia: quinq. dehinc millia passus abest Tordinus amnis, qui à Plinio Viuantius appellatur, oriturq; ab Apennino ad montis Corni radices. Hæret verò ei à dextris in littore maris oppidum Flauianeum: olim quidem nobile, nunc autem à paucis accolis cultum: quod quidem à Ptolemæo atq. Plinio Castrum nonum est appellatum: supra Flauianum dextrorsum in mediterranea parte, est Mosanum, Ripatonium, atq. Villantum: sinistrorsum verò ad littus maris, mons Paganus: & duodecimo inde miliario supra maritimam oram Tordino Viciola amnis connectitur, qui ab Apennino profluit, prope montem Cornum: ibiq; est Teramum nobilissimum illius regionis oppidum: paulò autem superiùs torrens nomine Flumicellus influit in Tordinum. A Plinio & Ptolemæo Interamna nominatur: propterea, quòd inter tria flumina situm obtineat. Prope locum, vnde Flumicellus oritur tria oppida consistunt, ita connexa ad inuicem; vt vno nomine vocentur Campli videlicet. Supra verò fontem amnis Viciolæ, est Bisignum & Rugnanum. A flumine Tordino vsq. ad amnem Vomanum secus littus maris sunt sex miliaria: infra cuiusmodi terræ interuallum, est Morum, Locaristum, custodia Vomani, Castrum vetus, Transmundum, Cautianum, Forcella, Mianum, Rapianum, Collis vetus, Fornarolum, Montorium, Ripa Montorij, Pog gium Vmbrechi, & Rosenum. Ad Vomani autem fontem vici sunt in Apennino populosi, Campus tostus, Pog gium Castellū, & Massionum: ad leuam habet Motullam, montem Viridem, & mōtem Gualchum; hucusq. Præcuntini: Deinde de Marrucinis loquemur. Post Vomanū amnem fluuius Plumba sequitur, cui adiacet castellum, quod portus Adriæ dicitur: suprà verò est Sylua oppidum, & Troia: Adria vetus Romanorum colonia, arduo in colle sita, Adriano Imperatore ciue ornata. Supra Adriam Plumbæ fluuio ad dexteram castellum hæret Celinum: ad ipsius verò fluuij fontem, oppidum est Schiranum: & secundo suprà mare miliario ad leuam, est ciuitas sancti Angeli: & Ilex oppidum Plumbæ amni pariter est propinquum. Distat à Plumba fluuio secundùm mare tria millia pass: Salinus amnis: eiq; ad dexteram adiacet in littore castellum, qui quidem ab accolis portus sancti Angeli appellatur. Suprà in mediterraneis partibus, Salinus augetur fluuio Sino, qui in Apennino oritur, ad Corni radices: cui à dextris multa imminent, Cassilentum, mons Siccus, Pignanum, Bisentum, Coruignanum, Serra, Valuianum. Paulò autē suprà augetur Salinus flumine Tauo: qui pariter in Apennino ad Cornum exoritur.

Præcuntinus. Aprutinus. Columella. Matrice. Librata fluui. Salinus fluui. Rochetta. Ciuitella. Montorium. Troia. Flauianum. Mons Cornu. Teramum. Tordinus flu. Massionum. Marrucina. Plumba flu. Adria. Adrian. Imp. Ciuitas S. Angeli. Salinus.

oritur. Inter hæc flumina, pari penè distantia, quarto à mari miliario, est ciuitas Penne, apud veteres satis celebrata. Tauo dextrorsum imminet collis Coruinus, & Lauretum nobile oppidũ. Sequitur in littore Æterni amnis in regione Primarij ostium; qui quidem amnis nunc Piscaria vocatur. Augetur autem huiusmodi fluuius, Nuria flumine apud monasterium Casæ nouæ, secus Apenninum ortum habens: sunt autem ad Nuriæ dexteram mons Siluanus, Castellum, Spoltorium oppidum, & Moscusum, Planellumq́; & Capagattum, & sub ipso fonte Abbatia. Supra Nuriam fluuium, Piscariæ amni à dextris adiacent Rosanum, Alandum, Petranicum, turris Antonelli, & superius est Castilionum: deinceps ascendenti obuius est fluuius, Caput aquæductus, vberrimo manans fonte: cui fluuio ad sinistram, Buxum primò, & superiùs ad fontem Offenum adiacet: inter ea verò est, duobus miliaribus ab eodem flumine semota, Ioannis Capistrani patria, qui vitæ sanctitate, ac miraculorum potentia, Franciscanam familiam illustrauit. Supra Capistranum in locis mediterraneis est oppidum Carapellum: de hinc arduo ascensu Piscariæ amni adiacet Vetoritum, & Raianum: & superius est Aquila præclara ciuitas, in qua est corpus sancti Bernardini Senensis, ordinis Seraphici Francisci, mirificè cultum, & exornatum. Roma sub Consulibus atq. etiam sub principibus florente, hi montes, quibus nunc vrbs Aquila insidet, duas habuêre vrbes: quarum vna Amiternum dicebatur, maiori populo ornata, quàm in præsenti inuenitur ciuitas Aquila. De Amiterno Virgilius loquens, Amiternas turrigeras appellat. & Liuius lib: 10. scribit: Amiternos sua sponte, Scipioni in Africam transmeare cupienti, auxilio extitisse. Fuit autem situm Amiternum in plano montis dorso, quinq. miliaribus ab Aquila semotum, cuius theatri, ac magnæ vrbis vestigia adhuc cerni possunt. Habuit illa ciuitas Salustium, authorem clarum: & Crispum nobilem Historicum. Altera ciuitas Furcorium appellabatur, in montibus Aquilæ adiacentibus situm, ab Amiterno octo miliaribus distans. Porrò Aquila dicta est, quòd instar aquilæ, cæteris esset vrbibus dominatura. Supra Aquilam amnis Æterni, siue Piscariæ fonti subiacet in Apennino oppidum mons Realis. Habet fluuius Piscaria sinistrorsum ad ostium in maris littore proximum Piscariam oppidum: cuius nomen, sicut etiam fluuij mutatum est; siquidem Aternum illam antiquam Plinius, atque Ptolemæus appellârunt. superius est vrbs Theatina ciuitas Dechieti Marrucinorum à Plinio appellata, septimo miliario à mari seposita. Auget superiore loco Piscariam Alba fluuius, binis auctus torrentibus, ex Maiella oriundis, inter quos est oppidum Manuplellum, & paulò superius Maiellæ adiacet Rocha Morisii, inferiùs Cusanum. & ad Piscariæ ripam, est oppidulum Turris dictum. Lucus deinde oppidum Piscariæ proximum, ad fluuij vnius ostium. Inter torrentes Caramanicum est oppidum non paruum: inde Cantalupum paruum oppidum, à Piscaria remotum, montiq́; adhærens: vnde fons viuus olei Petronici emanat: ad quod hauriendum Germani atque Vngari summa cum diligentia accedunt. Proximè ad Piscariæ ripam est oppidum Tochũ: & quatuor inde abest millia passus Populium, natura loci, munitionibus, atq. populi frequentia ornatissimum. Deinde sequitur Corfinium oppidum antiquum: Porrò ea Piscariæ pars, quæ ad Sulmonem labitur, geminum habet fontem: vnum quidem apud Pacentrum: alterum verò apud Vallem obscuram: delabentesq́; inde fluuij, apud Sulmonem coëunt. Sulmo autem est oppidum celebre, tum populi multitudine, ac ciuium honestate; tum ædificiorum nobilitate, Ouidio Poëta ornata: qui asserit à quodam Sulmone Æneæ comite conditam fuisse. huius erat Solimus Phrygia comes vnus ab Ida: à quo Sulmonis mœnia nomen habent. Exulabat tunc in Scythia, quando in Fastis hæc scripsit: Sulmonis gelidi patriæ Germanicæ nostræ. Me miserum Scythico quàm procul illa solo est. Ergo ego tam longè: sed supprime Musa querelas. Supra Sulmonem est Pectoranũ

Ciuitas Penne. Piscaria. Nuria flu: Castilionum. Capistranum Ioannes Capistranus. Aquila. S. Benrardus. Amiternum. Salustius. Furcorium. Amnis æterni fons. Mons Realis. Theatina ciu: Dechieti. Caramanicũ. Cantalu pum Fons olei Petronici. Tochum. Sulmo. Ouidius. Pectoranum.

Vallis obscura oppidum: superiùs est Vallis obscura, vicus planicie quinque millia passuum ornatus: quæ quidem planicies erat olim multorū frequentia populorum habitata, qui à Plinio Superquani Pelignorum appellantur. Fluuius autem apud Pacentrum ortus, cùm Maiellam montem à quo ruit linquere incipit, & in campos Sulmonenses labi; monasterium attingit, quod frater Petrus de Morrono colebat, quando ad Apostolici apicis dignitatem est assumptus: qui postea dictus est Papa Cælestinus. Ea itaque regio à Populio Sulmonem vsq. tota campestris, quæ antiquato Pelignorum nomine Valuensis dicta est. Vltra Maiellam ad dexteram Sari, nunc Sangri amnis, Piscraiæ proximus est ad mare Lentus fluuius, ex Maiella ortum habens, Ferentanorum Oræ primus: & ad leuam fluminis in maris littore Franca villa, quam antiqui Frentanam appellauerunt, vrbem Frentanorum primariam. Lento amni in mediterraneis hæret Buchianicum nobile ditissimumq; oliua oppidum: superiùs sub Maiella, est Rocha montis plani: & supra fontem Lenti, est castrū Menale. Ad Lentum in littore sequitur Forus amnis, à Maiella quoq. originem habens: cui dextrorsum quinto à mari miliario, est villa Maiana: & superiùs postea sub Maiella ad leuam, est Meglianicum: & supra ipsum fontem est oppidum Fara, & castrum Rapinum: & ad Maiellam est Penna. Ad littus redeundo, longè à Foro octo miliaribus, est amnis Morus: & supra littus est ciuitas antiquissima Ortona, quam Ptolemæus simul Piscariæ amnis ostio in Pelignis numerauit. Plinius verò, quicquid est à Piscariæ amnis ostio in Larinates Frenatorum oræ attribuit. Inter vrbem Cortonam & Forum amnem vsq. ad Maiellam montem, supra Tullum est Iuianum: & ad dexteram Ortonæ, est Arum, Arouacrum: & super hæc oppida est Casa Candidella castellum: superiùs est Sanctus Martinus: & illi sinistrorsum est Flettum. Inter Ortonam verò & Morum fluuium in mediterraneis, est Crechium: superiùs sunt Ariellum, atque Orsogna: Moroq; fluuio ad sinistram adiacet Sanctus Apollinaris: suprà est Frisium: & superiùs castrum nouum Lanciani. At supra eius fluuij fontem ad duo miliaria, est Guardia Galli: paruus deinceps fluuius ad Morū sequitur Feltrinus, cui vnicum hæret in littore castellum S. Vitus: & in eo spatio, quod quatuor millia passus ad Sarum amnem intercedit, est Lancianū ciuitas, in qua quotannis ad nundinas magna est populorum frequentia. A dextris Lanciani Palumbarium procul abest, cui Penna castellum in montibus hæret, & ad dexteram est fluuius Sarus, siue Sangrus: secus mare est monasterium sancti Ioannis, in quo olim celebre erat templum Veneris: suprà sunt fossa cœca, & Rocha sancti Ioannis: & paulò superiùs, Saro proximæ sunt ingentes reliquiæ vrbis dirutæ, quā Ptolemæus & Plinius Bicam, nunc Secam incolæ appellant. Auget dextrorsum amnem siue Sangrum Auentinus fluuius, in Superequanis Pelignorum apud Furcham originem habens: in ipsum verò Auentinum à dextris se exonerat Viridis torrens inter monasterium sancti Martini, & Faram oppidum: ad ortum autem torrentis, Maiellæ radicibus proxima sunt oppida, Ciuitella videlicet, & Lama. Auentino autem amni Viridi aucto torrente, à dextris est Tarantum, Lethum de Palena, Palenum pro Peligno corruptè dictum: nam ea est Pelignorum altera pars, qui à maioribus Superequani vocati sunt. Paulò superiùs est Furca oppidum. Apud hæc loca, vt in amplissimis montibus finit mons Maiella. Ad Furcam verò Pelignam, siue Palenam, ad leuam illius est planicies de Furca, supra quam sunt Peschum, Constantium, & Riuus sonulus, oppida populis frequentata: quæ quidem loca difficilem aditum habent propter montium asperitatem. Auentino amni sinistrorsum, quà eum influit torrens Viridis, proximum est Casale oppidum: superiùs collis Macinarum, & Falascusium. Inde altissimi montes Piciorum, vsq. ad Auentinum amnem, sed amni Sangro ascendendo multa adiacent oppida, Altinum, Rocca, Scalogna, Gipsum, Turricella, Penna hominis, Mons Niger, Bona nox villa, vbi ponte amnis est iunctus:

Marginal notes: Vallis obscura. — Papa Cælestinus. — Valuensis. — Lentus fluui9 — Franca Villa. — Villa Maiana. — Fara. — Penna. — Ortona. — Castrū nouū. — Guardia Galli — Sanctus Vitus — Lancianum. — Sarus fluuius. — Seca ciuitas. — Auentinus fluuius. — Pelignum. — Furca oppidū — Mons Maiella — Bonanotte.

Terra laboris.

iunctus: Mons Lapianus, Fallum: & paulò superiùs inter altissimos montes, est ciuitas Luparella, loci natura, ac gentis numerositate munita satis. Supra posteà sunt, Quatrum, Misserratum, Petra, Ansuria: & ad latus Sangri fluuij est oppidum S. Maria: superius Rocha quinq. milium: deinde Sangro torrens Rasinus coniungitur, qui oritur ad planiciem Rochæ: ad latus verò Torrentis, est Rocha de Rasino: & ad dexteram propè Sangrum, est Scontronum, denique villa Vallis Regiæ, fonti Sangri proxima. Verùm prope mare ad leuam fluminis, fuit ciuitas antiqua nomine Saro, quæ à flumine nomen accepit. Superiùs castrum Palieti est Suffectum à palearum copia sic appellatum; ibi enim paleæ triturantur. In monte Palani est Bomia, collis medius: & trans riuum, mons Ferrandus: inde Petra ferracina, cui supereminet castrum Pili: deinde est ciuitas Bucelli, Pesulum Pineatarij, S. Angelus de Pesculo, Castrum iudicis: suprà ad leuam, arduo in colle oppidum Capracotta. Et interiùs in depressa valle, adiacet Maiellæ Anglona oppidum, inde S. Petrus de Auelana: & postea ad Fari amnis fluenta castrum Sangri, opificibus varijs, maximè fabris ferrarijs frequentatum. Supra Eide fluuio hæret oppidum Aufidena: deinde Vallis regia, Ciuitella, Rocca: inter montes verò est Asserolum in Apennini iugo amnis Sarni fontibus subditum. At in littore maris sequitur Sentus fluuius, in monte Palario ortus: cui in mediterraneis à dextris Atissa, & Tornaticum oppida adiacent, & inter Sentum, ac proximum Asinellam fluuium, in littore est sancti Stephani monasterium. Intus verò est Burinum, Casale, Turinum, Polutrum, Sernium, Casalangra, Pilicornium. Ad Asinellæ sinistram in littore, est Penna castellum: superiùs verò est Vastum, nobile & vetus oppidum: quod prisci dixère Histonium. Asinellæ fluuio in mediterraneis, à dextris adiacet mons Dorisius oppidulum: superiùs ad Asinellæ fontem, est Gipsum, Carpinionum, Basilica, Gelinum, & Tripalum. Deinde Asinellæ proximus est in littore Triuius amnis, ad leuam habens montem Nigrum: & paulò superiùs Castellutium, Roccam viuarum, & Triuentum nobile oppidum. Amplius Salcitum est fossa cœca, Bagnodum, Ciuitas noua: deinceps altissimi montes Apennino iunguntur, ad Triuij amnis ortum, quibus in montibus sunt viculi aliquot abs multorum frequentia populorum. Post Triuium amnem Tifernus Samnitium vltimus fluuius, in mare Adriaticum illabitur: qui quidem fluuius apud Bouianum vrbem vetustissimam à monte Tiferno habet originem. Est autem Tiferno amni ad dexteram oppidum Termole, mari proximum, quod Guido Rauennas Interamnam putat fuisse, in qua magnus Plato de ideis librum scripserit. Intus octauo à mari miliario amni Tiferno ad mille passus hæret Guilimacum nobile oppidum: & superiùs octauo item miliario Guardia Alferi: inde alij vici vsq. Bouianum ciuitatem olim Samnitum opulentam. A Troento igitur amne vsq. Tifernũ Apuliæ conterminum, ex vno latere habet Apenninum: ex altero autem mare Adriaticum: quæ tota regio Aprutium vocatur.

Luparella. Sancta Maria. Saro ciuitas. S. Angelus. Anglona. Castrum Sangrine. Vastum. Triuius amn. Tifernus fluuius. Termole. Plato. Bouianum.

De Terra laborũ.

CÆterùm, altera pars Samnitũ, ex altera parte Apennini dependet, quæ quidem ad montes Samnitibus asscribitur: quæ verò in regionis planicie continetur, Terra laboris nominatur. Eadem siquidem flumina ex Samnitum montibus profluunt; quæ postea in plano, & mari proxima, ad terram laboris spectare dicuntur. Amnis Gariglianus ab antiquis Liris appellatus, in Samnio duos quidem habet fontes: vnum prope Capistrellum, quod est castrum in Apennino octo miliaribus supra Soram: alterum apud Postam, quatuor miliaribus

Liris. Gariglianus. Fontes Liris.

Terra laboris. à Sora separatum. Et hi quidem duo fontes subtus Soram, quandam insulam efficiunt, in qua est Pescum, Posta, & Lobrottolum. Sora autem in hac parte, est prima Samnitum ciuitas, quam Liuius Coloniam Romanorum extitisse affirmat, simul cum Alba agri Vestini. Porrò, Vestina vrbs fuit ad Lirim in campis, qui nunc Sessæ dicuntur. Quicquid enim ab ostio Liris, quo in mare defluit ad Soram vsque ipsi adiacebat fluuio, Vestinorum nomine censebatur: vnde Lucanus de Liri loquens, dicit; Vestinis aquis impulsus: & Suessa poëmetia, quæ nunc est Sessa, Vestinorum est appellata. Insulæ, quam Bifurcatus in samnio Liris efficit, montes supereminent altissimi, ad Apennini iuga pertinentes, in quibus nulla est hominum habitatio: ad leuam autem habet plagam, montibus circumseptam altissimis, quæ Comminium vocatur, octo habens castella multorum hominum frequentia ornata, videlicet Vigcalium, Aluitum, S. Donatum, septem fratres, Picinescum, Galliranum, & Casaliuerum. Eam verò plagam veteres Comminium dixêre ab vrbe eius nominis: cuius locus ab incolis nunc planè ignoratur. Ad eandem regionis oram, ad leuam illius est Atina ciuitas, secus quam Melfa fluuius labitur, ex Apennino oriens, & apud Fregellas in Lirim defluens. Descendendo autem ad infima illius regionis, ad latus amnis Melfæ sub castro Casaliueri, ad leuam est oppidulum, nomine Schiaui: & paulò inferius est Arpinum, patria Ciceronis, & Marij. sub Arpino ad leuam Melfæ fluuio, proxima sunt castella Fontana, & Arce. At sub Sora, vbi bina Liris capita coëunt, est Insuletta oppidum, ab ipsis duobus amnibus cinctum, quod maiores Interamnam vocauêre: secundùm verò amnium decursus, est Turris, Compalatum, & Insuletta: paulò verò superius est parua insula, in qua natus est Cicero, vt ipsemet suis in legibus affirmat. Apud pontem Coruum, qui Fregelle dictus est ab antiquis, Liri miscetur amnis, ex montis Casini radicibus profluens. nec multò longè ab illo flumine, & quinq. miliaribus à sancto Germano, in planicie est oppidum Aquinum, sancto Thoma doctore Angelico ornatũ, & Pescenino Nigro Imperatore, & Iuuenali poëta: vltra Aquinum, hinc ad leuam, est Roccha sicca oppidũ: hinc celso in monte, vbi vrbs olim fuit, Casinense est monasterium à sancto Benedicto conditum. Ad Casini quoque montis radices, nouum est oppidum Sanctus Germanus, à sancti Abbatis conditoris sui nomine appellatum: intra cuius mœnia, & per circuitum scatent vberrimi fontes, augentque amnem, qui ad oppidum sanctum Eliam oritur: quiq; tertius Lirim amnem in Samnitibus efficit. Vrbs verò, quæ erat in monte Casino, Liuio authore, colonia Romanorum dicebatur: Volsci, inquit, Potentiã insulam sitam in conspectu littoris incoluerant: & vicerunt, vt Casinum deduceretur Colonia, sicut factum est. Supra Liris fontem, haud longè Vulturni amnis origo distat: qui quidem fluuius superiore parte Samnites lambit, in mediterraneis verò, & maritimis, Campaniam. Descendendo autem ad dexteram Vulturni, est Montaquilum, Rocha Rauimola, inde sancta Maria de olïueto. In montibus autem Apennino contiguis, qui Vulturni amnis fonti supereminent à dextris, est mons Niger, & Riuus frigidus: & inferius est Forulum vetusti nominis castellum. Postea secundũ Vulturni decursus, est Fornellum, vini præstantia ornatum. Vulturno è regione Fornelli, est vallis Porcina, in qua vetusti oppidi ruinæ conspiciuntur. Et paulò inferius in Vulturnum influit amnis, ab Esernia delapsus: vetusta olim Romana Colonia, Liuius lib: 72. Esernia & Alba coloniæ, ab Italis obsessæ. Ad eum verò Eserniæ fluuium, paulò priùs, quàm in Vulturnum ruat; vestigia cernuntur ingentia vrbis vsque ad fundamenta dirutæ: vbi fuisse putatur Telesiam vrbem Samnitum potentissimam: vnde Liuius lib: 22. Hannibal Thelesiam capit. Thelesiæ adiacet Mastratum. Deinceps Beneuentana sequitur Ora, totius Samnij primaria. Ad Sabbati sinistram, vrbs est Beneuentum à Diomede condita: de qua Liuius lib: 9. Ad Beneuentum,

Sora. Vestina ciuitas. Sessa. Insula quam facit Liris. Comminium. Atina ciuitas. Melfa fluuius. Arpinum patria Ciceron: Insuletta. Pons Coruus. Aquinum. Mons Casin9. S. Benedictus. Vrbs Casina. Vulturnus. Fornellum. Esernia. Thelesia vrbs. Beneuentum.

Campania.

neuentum, quod tunc Maleuentum, triginta millia Samnitum cæsa. Est autem Beneuentum in campestri solo, cui colles sunt proximi fertiles, villis longè latèque frequentati. Sexto à Beneuento miliario, est Mons Fusculus oppidum, supra quod est turris: & aliud oppidum, quod Mons Nitidus appellatur. In valle, quam efficit Sabbatum amnis, ad leuam est mons Falconus: deinde Candida, & Serpitum: & in montibus tremulis est Vultaria. Calor fluuius tertio fermè supra Beneuentū stadio, Sabbatum influit, ad cuius dexteram hæc castella numerantur, Iapygium, Cusanum, Castrum vetus: & paulò superiùs est Montella nobile oppidum. Tropaldus fluuius in amnem Calorem influit: cui adiacet sylua grandis eiusdem nominis: cui Tropo alto, est Bonetum, Grotta, Manarda, Fiomarolum, & Vicus ciuitas: ad leuam autem istius fluminis, est Miletum, Amandum, & Iunculum: & in Apennino, est Ardus mons, qui ob difficultatem ascendendi vocatur Crepacore: ex hoc autem monte oritur fluuius Tropo altus, & Muscanus: qui eadem cum Tropo alto in Calorem amnem influit: cui à dextris hærent Cursanum, & mons Caluus. In colle est Arianum ciuitas, Ara olim dicta. Ad dexteram vallis Muscani, est mons Malus, Bonus Albergus, Casale, Albulum, Castrum Francum, & amnis Calor: paulò antequam amni Sabbato misceatur, prope pontem Valentinum, recipit fluuium Tamarum: inter hæc verò duo flumina, est Padule oppidum in regione primarium. Et paulò superiùs à dextris Tamari, est Sanctus Gregorius, Molinara, Casale Ioannis, Reganum, Sancta Maria de Colle, Cercellum, Consianum, Sancta Crux. vnde incipit amplissima sylua, quatuor miliaria latitudinis habens. Ad leuam Tamari est Petra, Pulcinna, Pauo, Pestulum, Farnetrum, Compolotarum, monasterium Gulietti, Marconum, saxum Honorij: & in Apennino Sepinum antiquū oppidum, Alta villa, Castrum vetus in dorso montis, vnde oritur amnis Tamarus. Ad sinistram Sabbati Amnis, est Telesia vrbs vetusta, vnde oritur fluuius ita frigidus, vt omnis reptilis sit expers. Limata oppidum Sabbato adiacet amni. Quatuor torrentes vno ore in Sabbatum influunt, quibus adhærent quatuor Castella S. Laurentius scilicet, Sanctus Lupus, Pons Landulfi, & Casaltonum. Hucusq. partim de Samnitibus, partim verò de terra laboris. Posthac de Campania absolutè loquamur.

Sabbatum amnis.

Calor fluuius

Tropaldus fluuius.

Vicus ciuitas.

Crepacore.

Arianū ciuit.

S. Crux.

Sepinum.

Quatuor torrentes.

De Campania.

Campania sic dicta quòd campestris sit: alio nomine terra Leboris nominatur: corruptè verò terra laboris. Plinius namq. in Italiæ descriptione, cùm ad Capuam peruenisset; campum illi adiacere dixit Leborinū, totius Italiæ amœnissimum lib: 17. eiusque solum arduum opera, & difficile cultu. Protenditur autem huiusmodi campestre solum à Tiphate monte, vrbi Capuæ imminente, ad Neapolitanos, Puteolanosque colles: & ad ostium Vulturni, quo sese in mare exonerat. Aiunt autem Capuani, campos illos, qui auersam vrbem nouam ad Attellanæ vrbis vetustæ ruinas ædificatam circumstant, in trecentorum annorum publicis priuatisque monumentis, Leborios fuisse nuncupatatos. Quamobrem tanta fuit Leborinæ terræ vocationis authoritas; vt Campaniam in suum nomen mutauerit. Sanè, cùm Capuæ nomen, ob odium Romanorum exosum esset; vicinarum vrbium incolæ, ac oppidanorum populi, Campanos se appellari ignominiosum, periculosumque esse arbitrantes; patrio nomine relicto, se Leborios vocauère, eorumque solum terram Leboris: quæ postea corrupto nomine, dicta est terra laboris. Incipit autem Campania ad dexteram Liris fluuij, de quo superiùs locuti sumus 251. Et Strabo lib: 5. ait, ferri desuper ex Apennino, & à Ve-

Terra laboris

Campi.

Leborini.

stinis:

Situs Cãpaniæ ſtinis: labiq́; in mare ad Fretealas vicum, quæ olim fuit præclara ciuitas. Lucanus: Vmbroſæ Liris per regna Maricæ, Veſtinis impulſus aquis. Fuit autem Marica, Liris amn: Seruio teſte in 7. Virg: vxor Fauni, dea littoris Minturnenſium, iuxta Lirim fluuium: Veſtini autem & Minturnenſes priùs appellati ſunt Auſones: ipſa quoque Italia Auſonia dicta eſt, & mare Auſonium. Itaque duæ vrbes olim præclaræ, Fretalæ, poſtea Minturnæ, & Maricæ ad Liris oſtium deletæ ſunt: omnisq́; prorſus Auſonum memoria. Mons verò Liris oſtio imminens, Campaniæq́; proximior, multis nominibus appellatur: nempè Gaurus, Maſsicus, Gallicanus. Cæterùm, mons Gaurus, inſtar montis Veſuuij, ſulphur emittit. Quod quidem aquæ oſtendunt calidæ, quæ paulò ſuperiùs nunc ſcatent, vbi eſt turris balneorum. Poſt Minturnum adiacet Trifanum, medium inter Minturnum, & Sinueſſam: quæ quidem Sinueſſa octoginta ſtadijs à Minturnis diſsidet, ſeu remota iacet. Liuius lib: 8. Placuit, vt duæ coloniæ circa Veſtinum Falernumq́; agrum deducerentur: vna quidem ad oſtium Liris, quæ nunc Minturnæ: altera verò in ſaltu Veſtino, Falernum agrum contingente, vbi Sinope à Græcis, à Romanis autem colonis Sinueſſa appellata eſt: huius autem ruinæ in terra quidem multæ apparent: in mari verò plures, ad caput montis, qui Draco dictus eſt. Supplet autem vicem Sinueſſæ oppidum Arx, mons Draconis dictum: vel potiùs eius Suburbium, mille paſſus à mari ſemotum. vbi verò Sinueſſa fuerit, aliud præter Balnea indicium nõ conſpicitur: quæ aſſerit Strabo multis morbis prodeſſe. Poſt Rocham montis Draconis, ſuper montem Maſsicum, villarum plenum, ex regione maris non habens aliquod hominum habitaculum: è regione verò Liris, inter ipſum & mare, via Appia, ad dexteram Maſsici, eſt octo milium planicies culta ſatis, ac villis plena: quæ vulgò dicuntur Caſali diſeſſa: campus vtique fœni ferax. In via autem Appia, cùm primùm ventum fuerit ad Maſsicum montem, eſt antiqua ciuitas Sueſſa, quæ olim Pometia vocabatur, & interdum Arunca: quæ quidem ſæpè ſedem mutauit: idcirco varia nomina accepit. A ſeſſa per viam Appiam eſt iter octo milium Carinolam vſque, olim antiqua ciuitas Calenum, vna ex parte territorio Falerni adhærens: ex altera verò monte Maſsico, tametſi veſtigia Caleni à præſenti Carinola aliquantulum diſtent. Mons præterea Maſsicus vſque ad ciuitatem Tianum porrigitur, & Calui, vocata Cales, vſque ad Caiazzam, antiquitus Calatiam. Iſte enim mons vno dorſo ad leuam, à Calui Venafrum vſque producitur: & inde ad Vulturnum recto curſu. Ex altera parte ad dexteram inclinatur, ſyluarum plenam: & ad Canaiellum contendit, ſiue Caliculam: & ad Vulturnum, in plano tamen. Itaque inter huiuſmodi montes, & Vulturnum, Venafri planicies relinquitur oliuæ feraciſsima, cui quidem hinc eſt Mignanum, Peſantianum, Varianum, inde Sextum, & ſuperiùs ſupra Vulturnum Aliſæ. Omnis itaque illa regio, atque terræ tractus, ad mare vſque, & ad montes eſt totius Italiæ amœniſsima, atque fertiliſsima: quem olim campum ſtellatæ vocauêre, cuius meminit Liuius in deſcribendo prælio Annibalis contra Fabium. Cæterùm Vulturni amnis oſtio à dextris olim adiacebat ciuitas Vulturnus nomine, quam Liuius lib: 26. & 32. oſtendit coloniam Romanorum fuiſſe, Vulturnum vrbem ad oſtia Vulturni amnis ſitam: vbi nunc oppidum Caſtellum ad mare dicitur. ſuprà eſt Caſtellutium, ſiue Caſalinum: ſupra quod duodecimo à mari miliario amni Vulturno adiacet vrbs Capua: nouo quidem loco, qui duobus miliaribus à priori Capua ſeiungitur, ſicut vetuſtæ vrbis fundamenta demonſtrant: in quibus erectum eſt templum ſanctæ Mariæ de gratia. Dicta eſt autem Capua à camporũ latitudiue, in quibus ſita eſt, teſte Cicerone: Liuius à Capy Samnitum duce, Virgilius à Capy Æneæ commilitone, qui eam condidit, dictam putant. Strabo lib: 5. quod eſſet 12. vrbium caput, hoc eſt, ipſa duodecima. Alij, quod omnem vitæ fructum capiat: ciuitas vtique

Marginal notes: Auſones. — Mons Gaurus — Minternum. — Trifanum. — Sinueſſa. — Sinope. — Draco mons. — Caſalidiſeſſa. — Sueſſa. — Carinola. — Calenum. — Tianum. — Cales. — Mons Maſsicus. — Calui. — Calicula. — Campus ſtellatæ. — Vulturnus ciuitas. — Caſtellutium

tas vtique multarum extitit deliciarum, & bellorum: in qua præclarißimi viri, virtutis neruos amiserunt: nunc sub rege Philippo catholico degit. Sequitur postea Atella vrbs, vbi est noua vrbs Anuersa: facit huius rei nobis fidem sanctæ Mariæ ecclesia, haud longè ab Anuersa, quæ cognomen in Atella vetustum retinet. Scribunt Poëtæ, Macrobius, Marcus Varro, Aulus Gelius, vrbem fuisse multæ luxuriæ deditam. Verùm Robertus Guiscardus illam Italiæ partem à Sarracenis Græcisq; laceratam, ad ipsius regni formam primus redegit: qui apud Atellam castra posuit: & ex vi aduersandi, Anuersæ nomen dedit, quam certè ipse condidit. Post Vulturnum sequitur Clanius amnis, apud Suessulam oppidum medio penè tractu inter Capuam & Nolam. Clanio autem haud longè à mari turris apposita est in Linterni ruinis. Est autem Linternum locus, in quo Scipio Africanus voluntarium duxit exilium: quem, fama est, morientem sepulchro inscribi iussisse: Ingrata patria ossa mea non poßidebit: vocant autem illum locum Turrim patriæ. Scatet autem inter prædictas ædificiorum ruinas aqua, quam pastores affirmant epotam omnes capitis languores curare. Linterno Cumæ ad quintum adiacent miliare: de cuius vrbis origine ita scribit Liuius lib: 8. Cumani, inquit, cùm à Calcide ciuitate Nigri pontis recederent, ad illam Italiæ oram venerunt, vbi postea extitit ciuitas Cumana: & primùm quidem ad Insulam Ischiam sedem posuerunt: deinde animo maiori concepto, ad continentem sedes transtulerunt, haud longè à Baijs, qui locus à Baio Vlyßis filio ibi sepulto, nomen accepit. Visa autem in littore vacuo muliere grauida, inibi ciuitatem Cumanam condiderunt. Ea modo vrbs omni est habitatore destituta, præter rupes saxo stupendas, & pinnas murorum excelsas: nihilq; restat integrum præter Sibyllæ antrum, quod ingreßus sum ego ipse anno 1560. in mense Augusto: Fuit quoque Cumis propinquus ad tria millia paßus Hamarum locus sacer, de quo Liuius lib: 23. Sacrificium ad Hamas nocturnum erat. Ad partem, qua Cumæ spectant in Auernum, & Baias, distat pariter ab vtrisque vrbibus fornix lateritio opere, sublimibus columnis sustentatus. Abest deinde quinto à Cumis Misenus mons, à socio Æneæ sic appellatus. Eidemq;, qua spectat in Cumas, Lacunæ adiacent: nunc mare mortuum appellatæ, circa quas in continentis supercilio, ruinæ & fundamenta cernuntur eximia. Itaque distant à Miseni promontorio hinc Cumæ quinto miliario: inde Lucrinus Auernusq; totidem. Porrò, illa ora maritima, quæ terram ambit, pulchra est, & amœna: in qua Baiæ fuerunt ciuitas opulenta: partim quidem integra in subterraneis, partim superiùs semiruta, & in ruinas collapsa veterum operum monumenta. Vnde Horatius: Nullus in orbe locus Baijs prælucet amœnis. Cumq; Missenus è regione Puteolos spectet, mare, quo inuicem dirimuntur, teste Suetonio in vita Caij Calliculæ, vix tria millia paßus, & sexcentos implet: vnde sinus Baianus à Miseno, in intimum Auernisinum quinis miliaribus, & totidem ab Auerno in Puteolos porrigitur. Cæterùm, Misenus mons, quà in promontorium coarctatur, etsi natura cauernosus sit; tantis tamen excauatus est operum laboribus, ac marmoreis columnis erectus; vt planè totus pensilis videatur. Erant autem, vt iam videre licet, intus balnea: erant natatoria: & ad cœnam luxumque triclinia: superiùs verò in continenti, & quà vergit in prædictum Mißenatium claßis locum, fundamenta videntur, vbi erat piscina mirabilis: & multa his similia antiquitatis monumenta. Sinus Baianus omnia eius littora decem millia paßuum à Miseno ad Puteolos in circuitu protensa ædificijs maximis continuata habuit. Extant thermæ ad ipsum Baianū sinum intimum: qui vnicus nunc locus, priscam Baiani appellationem, memoriamq; retinet. Sed & balneum longè infra, Auernum & Lucrinum petentibus, est obuium, tum ædificij structuram, tum etiam picturam conseruans, quod Ciceronis fuisse quidam putant. Supra illud est aliud Ciceronis balneum, in longam tortuosamq;

Atella vrbs. Anuersa.

Clanius amnis.

Linternum sepulchrum Scipionis.

Cumæ.

Ischia. Baiæ.

Sibyllæ antrum. Hamæ.

Misenus.

Lacunæ.

Baiæ.

Horatius.

Sinus Baian⁹

Descriptio montis Miseni.

Thermæ Baiani.

Balneum Ciceronis.

fossam saxo excauatum, quod sine aliquo aquæ calentis vsu, solo vapore sudores prouocat copiosissimos, & quidem saluberrimos, vt dicunt medici. Incipit autem Lucrinus. *ad eam sinus Baiani partem Lucrinus esse: An memorem, ait Virgilius, portus, Lucrinoq; addita claustra? quod Seruius sic exponit: In Baiano, ait, sinu Campaniæ, contra Puteolam ciuitatem, sunt duo lacus, Auernus & Lucrinus: qui olim ob piscium abundantiam non paruum quæstum nautis, ac piscatoribus afferebant: sed cùm maris impetus (vt dixi) pisces excluderet, Cæsar ductis bracchijs, partem maris infestam exclusit, ac paruum spatium per Auernum reliquit: quod opus, portum Iu-* Auernus, & Lucrinus lacus. *lium Suetonius appellat. Itaque Auernus & Lucrinus lacus antea siluarum densitate sic ambiebantur; vt exhalans inde per angustias, odor teterrimus superuolantes aues necaret: vnde & Auernus dictus est ab α & ορνεον, quasi auibus inaccessus. hunc locum Plutoni dicatum opinabantur: hinc ad inferos introitus patere credebatur. Cæsaris autem iussu deiectis siluis, amœna loca reddita sunt. Suetonius multa scribit, quæ Calligula, & Nero in illo tractu terræ Baiarum fecerunt. Auernus à Lucrino nunc separatus est, quod breue spatium à Cæsare relictum, quò* Clausura Cæsa: *piscium copia posset intrare, mare superinducta arena conclusit. Quæ quidem clausura diligentissimè de industria seruatur, ne aquarum augmento balnea destruerētur: quæ sunt hodie in Tripergula vico, plurima & saluberrima. Porrò, aquæ Auerni salsæ sunt, & nimiæ profunditatis; ita vt attingi non possint. Inde sequitur ci-* Puteoli. *uitas Puteoli, ciuitas vetusta, & toti orbi nota: in qua sepultus est Adrianus Imperator in villa Ciceroniana, vbi Antoninus successor templum pro sepulchro ibi con-* Villa Luculli. *secrauit. Inter Puteolos, & ciuitatem Neapolitanam, fuit villa Luculli, cuius gratia montem excauauit, vt mare introduceret. Procedentes eo itinere ad cauernā per-* Cripta Neap. *ueniunt, Criptam vtique dictam: vbi Pausilippus mons, pulcherrimus olim, teste Plinio, villisq; habitatus, ad sexcentos passus defossus, atque excauatus, planū via* Neaoplis. *Puteolana curribus iter præbet. Sequitur Neapolis vrbs vetusta, de qua paulò antè locuti sumus. In conspectu vrbis, est Veseuus mons, de quo multa ab authoribus scri-* Marlianum. *buntur. In mediterraneis duo extant loca, Marlianum, & vrbs Acerræ, cuius meminit Virgilius in Georgicis, vbi terras laudans culturæ excellentioris, ait: Talem di-* Acerræ. *ues arat Capua, & vicina Veseuo ora iugo, & vacuis Clanius non æquus Acerris. Est* Sessula. *enim omnis illa regio Leborina feracissima: Clanius autem oritur à monte super Sessulam, à Clanio gygante sic appellatus, teste Probo: ab Acerra autem Sessula quatuor miliaribus abest: hodie hæc ciuitas diruta, & ad solum prostrata iacet. Videntur* Montes Capuæ. *deinde ex parte aquilonari montes Capuæ, qui à Liuio Tifates nominantur. Imminent huiusmodi montes Capuæ vrbi, & ad Nolam vsque porriguntur, in quorū medio est vallis Gaudina, & Isclerus fluuius, qui in Vulturnum se exonerat, & ex montibus illis proficiscitur. Sunt autem in his montibus Grotta castellum, & pau-* Mons Taburnus. *lò superiùs mons Taburnus, de quo Virg: 2. Georg: Neu segnes iacent terræ, iuuat Ismara Bacco conserere, atque olea magnum vestire Taburnum: dirimit siquidem i-* Ariola. *ste mons Campanos à Samnitibus. Insidet autem monti nobile castrum Ariola: sub ea verò montium parte, quæ ad meridiem vergit, quasi ad montium radices, est* Magdalonū. *Meronida, & Caserta ciuitas, Magdalonum, ab aliquibus vocatur Metaleonis: superiùs ad tria miliaria, est Durazzanum: & in planicie est Arzentum castrum: & Neapolim versus, est sancta Agatha. In eadem planicie quoque ciuitas Nola ap-* Nola. *paret, de qua Silius Italicus lib: 8. Campo Nola sedet, crebris circumdata in orbem turribus, & celso facilem tuetur adiri planiciem vallo. Præclari ex ea viri prodiêre,* Paulinus Nolanus. *præsertim S. Paulinus Nolanus, ad quem S. Hieronymus, & Augustinus plurimas epistolas direxerunt: in quibus Paulini sanctitatem, doctrinam, atque eloquentiam* Sarnus. *mirificè commendârunt. In decliuio montis videtur Sarnus castrum, à Sarno flu-*

mine

mine nomen habens: de quo Virg: 7. Et quæ rigat oppida Sarnus: nunc Scafati à scafis nomen habet: quæ ibi tenentur viatoribus in agrum Nucerinum traijciendis. Siquidem ad quatuor miliaria proxima eſt vrbs Nuceria, cuius meminit Cicero in lege agraria: Neapolim, inquit, Pompeianos, Nuceriam ſuis præſidijs deuincient. Nuceriæ montes dextrorſum imminent, in quorum medio oppidum, à loci qualitate, atque ſitu nomen habens; Intermontes enim appellatur: vallisq; ſiniſtrorſum his montibus proxima, habet ſanctum Seuerinum, nobile oppidum: eaq; vallis omnigenum fertilis frugum. Ad infimam verò illius vallis partem, apud oppidum, quod Aqua malorum appellatur, fluuius eſt, qui paucis delapſus paſſuum millibus, hiatu terræ abſorbetur, & poſt centeſimi fermè paſſus ſpatium, integer in amplam ſcaturiginem euomitur: Cauaq; vrbs à ſitu appellata, valli & fluuio dextrorſum in monte imminet. Porrò, montes Nuceriæ à dextris celſi atque ampliſſimi in mare inferũ porriguntur, ac promontorium faciunt, quod Mineruæ nomen priſcis temporibus habuit: nunc autem à Malphi oppido nominatur. Regio illa in montibus, eſt olei ac vini feraciſſima: in maritimis verò oris, amœniſſima cedri, maliq;, quod Arantium vocamus, cæterorumq́ue malorum punicorum. Vbertim quoque Manna ſancti Andreæ apoſtoli manare dicitur: vbi ſumptuoſiſſimo in templo ſacra oſſa illius cõſeruantur. Inde ad Salernum vrbem iter eſt nauigantibus, de qua Lucanus libro 2. Radensq; Salerni, culta Siler: à flumine Sileri, mutata i in a. In ea eſt templum S. Matthæi Apoſtoli, in quo eius ſacrum corpus requieſcit: vigent quoque in ea multarum literarum ſtudia: regio amœniſſima, & deliciarum plena. Et hæc de Campania dicere habui.

Scafati. Nuceria. S. Seuerinus. Caua vrbs. Promontoriũ Mineruæ. Malphi oppidum. Manna S. Andrææ. Salernum. S. Matth.

De Lucania, ſeu Baſilicata.

Vcania regio, à Lucio Samnitum duce nomen accepit, qui in quodam Luco, qui nunc Boſcus dicitur, primus habitauit: inter Lauum, & Silarum amnes poſita iacet. Itaq. ab occidente habet Silarum amnem Campaniæ terminum: à meridie verò mare Tyrrhenum: ab oriente fluuiũ Lauum cum Brutijs, atque magnæ Græciæ parte: à ſeptentrione Apulienſes, Peucetios cum parte Hirpinorum. Eſt autem hæc regio pro maiori parte montuoſa, proinde difficiles habet aditus: & iter aſperum meantibus præbet. A Silaro igitur ſecus littus maris Calabriam contendenti, templum Argiuæ Iunonis obuium venit, teſte Strabone: vlteriùs ad ſex miliaria Poſidonia, quæ alio nomine Peſte vocatur: quæ à Sibaritis ſecus mare condita eſt. Primùm quidem Peſte vocata eſt: deinde à Græcis Poſidonia. Virg: 4. Georg: Biferiq; roſaria Peſte: quia ſcilicet bis in anno roſas emittit. Et Ouidius 1. de arte amandi: Caltaq; Peſtanas vincat odore roſas. Eſt enim locus magna amœnitate, ac aëris temperie ornatus. Olim ſinus Peſtanus, nunc Agropolitanus, ab Agropoli caſtro mari adiacenti, vocabatur. Huius autem ciuitatis quædam modo ruinæ apparent: vocatur hodie caput Leucoſi, à nomine inſulæ, quæ in illius conſpectu eſſe videtur, Leucoſia nomine: vna Syrenum, quæ inibi in mare ſe merſit, vt quidam fabulantur. Vltra hoc promontorium, inuenitur ſinus, in quo poſitum eſt caſtrum Turris maris, vbi priùs fuerat ciuitas Elia, à Focenſibus condita: à nomine fontis Ela, ſic vocata, vt Strabo ait. Alij putant à flumine Elete ſic eſſe appellatam. Marcus Cato affirmat Veliam fuiſſe nuncupatam: Plinius quoque & Pomponius Mella; eſt enim oppidum, ſeu ciuitas maritima, nomen habens à loco paluſtri in quo ſita eſt: nam Elos paludem ſignificat, vnde primùm Helia, & poſtea commutata aſpiratione in u, Velia dicta eſt: vnde Virg: 6. Portuſq; require Velinos. Fuit hæc ciuitas, authore Strabone, legibus, ac

Lucaniæ nomen. Termini Lucaniæ. Peſte. Poſidonia. Agropoli. Elia ciuitas. Velia. Portus Velinus. Virg.

statutis benè disposita: mœnium ac populorum fortitudine magnitudineq; munita: in rebus maritimis, mercibusq; comportandis, propter adiacentis terræ sterilitatē, multùm sollicita ac benè instructa. Parmenides, & Zeno Pythagorici in hac ciuitate nati sunt, vt dicit Strabo, qui doctrinæ eminentia, eorum patriam accumularunt. In illius conspectu sunt duæ insulæ Oenotriæ, Pontia scilicet vna, & altera Iscia. Plus vltra procedendo videtur castrum Pisciota, ab authoribus Bussentum appellatum: propterea quòd illius generis ligna, Bussi scilicet, inibi abundent. Videtur postea caput Pisciotæ, promontorium Pissiuntum, & oppidum Pissiuntum, flumen & portus. Vlteriùs est promontorium Palinuri, à Palinuro Phrygio, nauium Æneæ gubernatore ibi sepulto, sic nominatum: cuius meminit Virg: in 6. satis diligenter. Post huiusmodi promontorium, cernuntur in quodam monte mari imminenti Molfæ, siue Melfi castri ruinæ, à flumine eiusdem nominis, qui subtus illabitur, nomen habens. Aiunt quidam hunc amnem à Policastro ad duo milia abesse, & alterum esse amnem Lauum, quem modò Coccum appellant: qui quidem ab huiusmodi Melfi triginta miliaribus distat. Policastrum nobilis ciuitas, vltra est ostium amnis Laui, siue Talaui: tota hæc regio maritima Lucaniæ ad septuaginta quinque miliaria, secundùm Strabonem porrigitur. Porrò, in mediterraneis Lucaniæ à flumine Silaro rursus exordium assumentes, Calabriam versus, sylua quædam inuenitur, quæ lingua vernacula, il bosco di Eboli appellatur: à dextris deinceps super colle est castrum Sera, viginti miliaribus à ciuitate Salernitana diuisum, & ad duo inde miliaria in monte Apennino, Pistiglonum: deinde post sex miliaria, Castelluzzum, Cizignum, Petina, & Auletta. A sinistris autem in ascensu, videtur Pallum, Catuzzum, & Puccinum, Cosentinum, castrum sancti Angeli, Caglianum. Vltra Aulettam ad tria miliaria, est Pola, deinde incipit vallis Diani: vltra Aulettam ad duo miliaria, est spelunca, in qua inuenitur altare sancto Michaeli consecratum: ex qua magnus aquarum strepitus descendit in vallem, à qua fluuius Niger originem habet: quæ quidem aquarum abundantia ex paruo lacu oritur, qui in principio vallis Diani inuenitur: fluit postea fluuius Niger inter montes, & in Silarum se exonerat. Vocatur autem vallis Diani à castello Diani inibi posito: habet autem longitudinis viginti miliaria, quatuor verò latitudinis: pulchra nimis, ac frumenti omniumq; fructuum ferax. Ad dexteram ingressus ipsius vallis, stagnum, siue palus videtur, quæ speluncam ingreditur, vnde postea fluuius Niger generatur. Creat autem hanc paludem amnis Bottapicerni: sic dictus, quòd Picernum castrum alluat: & inde per montes descendens, arcto ostio in vallem Diani contendit, & inde per mediam illius planiciem discurrens, quietis locum accipit, stagnumq; duorum milium procreat. Augent autem huiusmodi paludem, plurimi aquarum riuuli vndequaq. ad ipsam confluentes. In colle Apennini, est castrum Dianum opulentum satis, & nobile, à quo vallis illa nomen sortita est. A sinistris Polæ, è regione septentrionali, Apuliam, & Peucetiam versus: ad decem & octo miliaria inter mōtes, est Potentia, ex illo latere Lucaniæ terminus: cuius meminit Plinius lib: 3. cap: 15. nominans eos Potentinos. Porrò, quatuor miliaribus à Pola, sequuntur radices collis Ateni, cuius populi à Plinio Atenates vocati sunt: inde sequitur Sala castrū, deinde Padula nobile castrum. Subter huiusmodi castrum, est grande & opulentum monasterium Cartusianorū. Inde ad quatuor milia ad radices collis, videtur mons Sanus: postea in arctum locum vallis reducitur: quam planè loci asperitatem, arctitudinemq; vsq. in finem conseruat. Itaque ad finem vallis ingreditur amnis Botta: inde itur ad syluam peregrini obscuram, ob arborum multitudinem, ilicum præsertim, magna altitudine, ita, vt cælum velint quodammodo attingere: estque, octo milium iter asperum, & minimè tutum meantibus. Ibi incipiunt sublimes

& asperi

Parmenides.
Zeno.
Pontia insula
Pisciota.
Palinurus.
Molfi.
Lauo, Cocco Fiume.
Policastrum.
Eboli.
Sera.
Castelluzzū.
Polla.
Fluuius Niger.
Vallis Diani.
Palus.
Diano.
Potentia.
Sala.
Padula.
Mons Sanus.
Bosco del pelligrino.

& asperi Lucaniæ montes. Post octo milium iter, est lacus Nigri Castri: ad cuius dexteram est Castrum Nouum, inter montes Turturella, & vlterius versus mare, Laurinum, Gioia, & Noia, Cuccarum, Franum, Casellæ, Saponara: videtur postea mons Morus, & sanctus Clericus, Riellum, siue Riuellum, Luria, ad cuius dexteram est Trechina, & paulò inferiùs versus mare in montibus, est Marathia. Ad sinistram Luriæ inter mõtes, est Lationicũ & Clarus mons, Castelluzum, sylua Lusilli, circuitu trium milium, deinde Taianmu castrum cum suburbio. Castrum à suburbio Sapri amnis dirimit, & is quoq. Lucaniam à Brutiis; Suburbium enim ad Lucaniæ, Castrum verò ad Calabriæ partem spectat: oritur namq; huiusmodi amnis à Vincinello castro Lucaniæ, & per aspera loca decurrens, in Tyrrhenum mare se confert, Calabros à Lucanis separans. Aqua huius amnis semper est clara, nec aliquo casu turbida redditur. Putant quidam hoc esse castrum Lanium, similiter, & Lauum fluuium. Hæc de Lucania secundùm Plinium, & Ptolemæum dicta sint, tametsi Strabo & Liuius longiorem illius situm descripserint.

Castrum Nigrum.
Riuellum.
Luria.
Sapri fluuius.
Lauus fluuius

De Calabria.

Calabri priùs dicti sunt Brutij, de quibus sic loquitur Strabo lib: 6. Eis, inquit, hoc à Lucanis nomen inditum est. Brutios enim Lucani rebelles fugitiuosq; vocant. Antea namq. Brutij Lucanorum pastores fuerant, à quibus transfugerunt, atque dehinc remissi, in libertate vitam exegerunt: qua tempestate Dion aduersus Dionysium exercitu ducto, cuncta in cunctos perturbata effecit. Hæc regio hodie simul cum magna Græcia Calabria nominatur, à calos, id est, bono, & bryo, scaturio, siue emano, quasi bona euomens, scaturiens, siue producens. Incipit autem à fluuio Lauo & per Tyrrhenum mare decurrens, in Siculum fretum porrigitur, inde per longum littus, ad Tarentum vsq. extenditur. Plinius lib: 3. cap. 10. Calabriam à Græcis, Mesapiam appellatam esse, affirmat: ab eorum duce Mesapio. Relicto itaq; flumine Lauo, inuenitur prima ciuitas Calabriæ ad littus maris Temesa, secundùm Strabonem. vnde Ouidius 15. lib: Terinosq; sinus Temeticq; Iapygis arua. Quæ quidem, authore Strabone lib: 6. ædificata fuit ab Ausoniis, & ab Etolis Toantis sociis exculta, qui postea à Brutiis extrusi sunt & ij postmodum ab Annibale funditus euersi. Fuit hæc ciuitas colonia Romanorum, vt dicit Liuius lib: 34. Tempsa, inquit, & Croto ciuium Romanorum coloniæ deductæ. Tempsanus ager de Brutiis captus erat. Brutij Græcos expulerunt: Crotonem Græci habebant. Tempsense vinum lib: 14. cap: 6. Plinius plurimùm commendat. Paulò vlteriùs videbatur Terriana, quæ à Strabone Terina est appellata: à Crotonensibus ædificata; quæ quidem vb Annibale fuit destructa. Inueniuntur autem ad littus maris Tyrrheni plurima oppida atq. castra: inprimis Scalia castrum, & ad decem miliaria, Cirilium, Diamante castrum, vnde plurimùm sacchari educitur, Beluidere, & inde Bonifacium, & postea Citrarium, deinde Paula castrum, in quo sanctus Franciscus de Paula natus est, miræ sanctitatis vir: canonizatus à Leone Papa decimo, ann: 1519. Inde ad quatuor milia, est castrum sancti Nunciti siue Lucidi, vbi habetur optimum vinum, vulgari lingua Vernazze. Deinde totidem miliaribus abest Castrum Fluuius frigidus: vbi est abundantia arantium Citronum, & similium. Vlteriùs est pulcher mons: deinde ciuitas Manthia, in qua est arx fortissima: videtur inde castrum Castiglonis, postea itur ad sinum sanctæ Eufemiæ, qui profectò incipit à promontorio, quod caput suberi appellatur, & finem recipit ad littus Tropiæ. A Strabone vocatur sinus Hipponiatus, similiter etiam & à Ptolemæo, ab Ipponio vrbe à Locrensibus condita: vocatur quoq. sinus Antiocus, Naptinus, & à Plinio & Tucidide

Calabri.
Brutii.
Strabo.
Calabria.
Mesapia.
Tempsa ciuitas.
Croton.
Terina.
Scalia.
Citra riuum.
Paula.
S. Franciscus.
De Paula.
Manthia.
S. Eufemia.

Sinus Euf. dide in 6. Magnus sinus Terinus à Terina ciuitate. Item sinus Vibonienſis Phocenſium à ciuitate Ippo Vibone. Habet Corallos multos, & inde planicies magna incipit arboribus conſita: quæ poſita eſt inter ſanctam Eufemiam, Neocaſtrum, Maidam, & Laconiam. Ab hoc ſinu vſq. ad ſinum Scyllaceum eſt iter per terram meanti viginti milium: per mare verò 286. milibus à ſancta Eufemia Amati amnis oſtium abeſt, & octo milibus per littus procedendo, amnis Angitola ſeiungitur: circa littus maris optimæ vineæ habentur: ex quibus optimum vinum de Triuio producitur. Eſt poſtea iter trium milium per myrtos: deinde per vineas & arbores odore fragrantes, Cedroni, Aranci, Limoni ordinatim diſpoſitas: inde ſequitur paruum caſtrum, vulgariter dictum Lopizzo: vbi magna Tunnorum copia à piſcatoribus capitur. Inde ad Beuonam caſtrum quatuor ſunt miliaria, vbi erat ciuitas Ippus: poſtea Vibo Valentia proxima mõti Leonis: hinc ad Tropeiam ſunt duodecim miliaria: quæ quidem ciuitas eſt rerum abundantia referta, & deliciis plena: nec non ciuium vrbanitate, & multitudine ornata: hinc ad promontorium Pelori Siculæ terræ quadraginta milia numerantur. Narrat Strabo illis in locis Medamam vrbem extitiſſe, cuius modò veſtigia cernuntur, & fons idem nomen retinens: quæ quidem ciuitas à Paganis deſtructa eſt: vnde caput de Baticani nomen accepit: quaſi à canibus Paganis percuſſi. Ad octo miliaria deinceps eſt ciuitas Nicotera, & paulò vlteriùs eſt oſtium Medunæ amnis, qui paulò poſt Sarnum ingreditur Metremum. Dirimitur à Nicotera Gioia octo milium interuallo, amœnitate loci, ac fructuum pulchra ſatis. Vlteriùs eſt fluuius Metaurus, qui hodie dicitur fluuius Seminariæ. Ad Gioia ad Palmam, eſt iter octo miliũ: inde caſtrum Bagnariæ: poſtea Silleum ſaxum, & Scyllæum promontoriũ ac Scyllæum oppidum: hodie dicitur Siglio. Ab hoc nomen Scylla accepit, de qua poëtæ mira loquuntur: Virg: 3. Æneid: Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo, Pubetenus, poſtrema immani corpore piſtrix. Delphini caudas, vtero commiſſa luporum. Ouid: Altera Scylla monſtrum medicamine Circes. Pube premit rapidos inguinibusq; canes: hoc promontorium eſt finis extremæ Italicæ partis, habens in conſpectu promontorium Pelori Siculæ telluris: quod vnum eſt trium, ex quibus trinaclia compingitur. Interuallum verò inter hæc, eſt viginti ſtadiorum: vt dicit Tucidides lib: 6. duo milia & dimidium, hodie lingua vernacula vocatur il Faro di Meſſina: quo ſeparatur Sicula tellus à continente. Inde ad paruum itineris ſpatium erat Colonella regina, ſpectans Rhegium ciuitatem: mos enim erat antiquis, vt huiuſmodi columnis ſuos terminos diuiderent; erat namq; turris alta atq. gracilis è regione promõtorij Pelori. A Scylla ad Catonam, quæ eſt in conſpectu Meſſanæ vrbis, eſt iter octo milium: vnde eſt Traiectus ex Italia ad Siculos, latitudinem ſex milium habens. A Catona ad Rhegium eſt iter ſeptem milium. Strabo lib: 6. Chalcidenſes, inquit, condidêre Rhegium: ſiquidem cùm ex oraculo Apollinis propter ſterilitatem Decumatim oblati fuiſsent. poſtremò è Delphis eò coloniam deduxiſse traduntur, & aliis ſecum aſſumptis è domo. vt autem author eſt Antiochus, Zanclæi Chalcidenſes ad ſe accerſiuêre, & ſtruendæ coloniæ principem Antimneſtum conſtituerunt: in cuius coloniæ parte, & Meſſinorum è Pelopenſo exules fuerunt. Quocirca Rheginorum principes, vſq. ad Anaxilai tempora, ſemper ex Meſſinorum ſtirpe conſtituti fuêre: qui ab Oenotriis eiecti, in Siciliam traiecêre. Ingens verò olim Rheginæ ciuitatis potentia fuit, validis quaque verſum caſtellis munita. Cæterùm, caſu quodam Rhegio nomen inditum eſt, qui huic obuenit regioni, Æſchylo teſte, nimirum Siciliam à continente vi terræ motus auulſam fuiſse. Ex quo ἀπο τοῦ ῥαγγηναι id eſt, à frangendo nomen aſsecutum. Poſt Rhegium, littus circuendo videtur Spartauento, caput armorum, quod ex tribus lateribus marinis aquis abluitur. Erat promontorium Leucopetra, teſte Strabone, & Ptolemæo. A Rhegio hucvſq.

Fluuius Amatus. Angitola. Lopizzo. Tunni. Mons leonis. Tropia. Meduna. Nicotera. Meduna amnis. Gioia. Metaurus amnis. Palma. Bagnara. Silla petra. Virg. Ouid. Scylla & Charibdis. Faro. Catona. Traiectus ſex millium. Rhegi. Gloria Rhegii Nomen vrbis Spartauento.

usq. sex milia & dimidium numerantur. Cicero in prima Philippica de hoc promontorio mentionem facit. Cùm, inquit, ex Sicilia ad Leucopetram, quod est promontorium agri Rhegini, venissem. &c. Deinde sequitur promontoriū Herculeum. Finis autē Rhegini agri, est fluuius Alessus, qui ex monte Apennino labitur, & per vallem profundam decurrens, postremò mare ingreditur. Rursus à Lauo amne per mediterranea loca meando, inter arduos montes super collem rotundum, est castrum Rotunda, sic nominatum quòd in loco rotundo sit positum, à Castellutio Lucaniæ vico, quatuor milibus semotum: & pari spatio inter montes conspicitur vallis sancti Martini, amœna satis: deinde est campus Temensis plurimùm habens voluptatis, vndique montibus cinctus. Fit postea descensus ad castrum Morani per arcta præcipitia, & lapidum angustias, vnde & scala Morani appellatur: inde oritur Sylaris fluuius aquæ limpidissimæ, instar Clitumni & in sinum Tarentinum sese recipit. In fine illius scalæ saxosæ est castrum Moranum, duodecim milibus à Rotunda diuisum: in colle sublimi positum, quaqua versum regionem habens bene cultam. Sequitur postea iter quatuor milium inter medios montes vsque ad Castrum Villare, super altum iugum conditum. Ex hoc loco Cosentiam versus, ad dexteram in monte Apennino, videtur castrum Sarracina, à Morano 4. milibus semotum, & totidem ex Sarracina vsq. ad altum montem pulchris admodum vineis, & arboribus fructuosis cinctum. Inde ad spatium vnius miliaris sunt mineræ salis: sunt quoque inibi altissimi montes perpetua niue candidi: in quibus magna copia Cristalli inuenitur, ex continuo frigore congelati: ad læuam autem eiusdem viæ in vallem descendendo, quæ est è regione Alti mōtis, tempore æstiuo Manna colligitur, quæ noctu ab aëre demittitur, præsertim si præcedenti die furiosa pluuia lapsa fuerit, & nocte sequente serenat: colligitur ex frondibus & truncis arborum. Ascendendo postea ad dexteram illius viæ, inuenitur amnis Esarus, ex monte Apennino oriens, apud Maluetum castrum: deinde in flumen Morani labitur, qui vocatur Sybaris, siue Cochilis. Ex altera verò parte fluminis apparet castrum Maluetum, in Apennino positum, & quatuor milibus inde S. Agatha & octo sanctus Genitus. In hoc autem monte inuenitur lacus nigram habens aquam plenus serpentibus. Post sanctum Genitum ad quatuor milia per montes mare Tyrrhenum versus, videtur Bonifacium castrum: & tribus milibus ciuitas sancti Marci. Porrò, ex alto monte ad decem milia super paruum collem, est castrum Rugianū: & vlterius Cuchiare amnis: deinde ad quatuor milia Turanus & castrum Regina: inde itinere trium milium confecto, videtur Mons altus ciuitas vini ferax: inde ad Rendam proficiscitur, oppidum in Apennini iugo positum: in apennino quinque milibus à Monte alto super Cosentiam antiquæ Pandosiæ vrbis vestigia videntur: ad cuius radices oritur amnis Sauutus: qui ab aliquibus Chiersinus amnis nuncupatur. Hæc est illa Pandosia in qua infelicem vitam cum morte commutauit Alexius rex Epirotarum, teste Liuio lib: 8. Erat hæc Pandosia ciuitas regalis Oenotriorum, & Brutiorum caput: labitur autem fluuius, qui à quibusdam Acheronte vocatur per profundam vallem inter arduos montes, Æltiliam & Martoranum, & in sinu sanctæ Eufemiæ se exonerat. Ab hoc autem amne vocati sunt habitatores Acherontini, authore Plinio lib: 3. cap: 5. Et Procopius 3. lib: vocat quoddam illius regionis castrum Acherontida. A Pandosia miliario videtur castrum Francum: eundo verò Cosentiam versus, videtur Busentum amnis, qui ortum habet à montibus Cosentiæ, eamq́; à plaga occidentis abluit, atq. circumdat: deinde ad septentrionalem plagam, flumen Grati ingreditur: prope mœnia ipsius ciuitatis, suburbium ab ipsa dirimendo: ingresso autem Grati fluuium, nomen proprium amittit. Porrò inter amnem Grati, & Apenninum est pulchra, & grandis vallis hincinde castellis munita: quam quidem diuidunt quinq. flumina, cum aliquot torrentibus, qui ab Apennino labuntur, & in fluuium Grati sese

Alessus fluui⁹.
Rotunda.
Sallis sancti Martini.
Campus Temensis.
Scala Morani
Moranum.
Castrum Villari.
Sarracina.
Alti montes.
Saline.
Cristallo.
Manna.
Esarus.
S. Agatha.
S. Marcus.
Rugianum.
Turanus.
Mons Altus.
Reuda.
Sauutus.
Pandosia.
Acherontini.
Busentum amnis.
Gratis fluui⁹.
Vallis Grati.

Cosentia. *sese exonerant. In fine verò huius vallis est ciuitas Cosentia, quam à suo suburbio amnis Busentum dirimit. Cosentia metropolis, & caput Brutiorum, pro maiori parte in descensu montis Apennini est posita, septemq; paruulos complectitur monticulos, in quibus illius ædificia constructa iacent: idcirco insignia vrbis, septem colles depinguntur. Deinde super iugum montis, ad plagam meridionalem, est arx fortißima, & bene munita: quæ toti imminet vrbi, & locis circumcirca existentibus. Est ciuitas nobilitatis plena, & diuitiarum: totius prouinciæ caput: armis & literis dedita: solo fertili ornata: ex qua præclara hominum ingenia prodierunt, Petrus Paulus Parasius Cardinalis, qui obiit Romæ ann: 1545. & alij plurimi.* Cardinalis Parasius. Gratis. *Cæterum, Gratis amnis, teste Herodoto in primo lib: Historiarum, nomen habuit à Grati fluuio in Pelopenso: oritur à paruo fonte, qui à Cosentia sex miliaribus abest, à latere orientis: deinde per arduos montes Cosentiam petit: illamq; illabitur à parte orientali: deinde Busentum ingreditur: & sic deinceps suo nomine gaudet, & toti planè valli nomen indidit: & in sinum Tarentinum aquis onustus se præcipitat. Porrò, aqua huius amnis efficit capillos flauos, Busenti verò nigros.* Ouidius. *Vnde Ouid: 25. lib: transformationum: Gratis, & hinc Sybaris nostris conterminus oris electro similes faciunt, auroq; capillos. Prodest etiam aqua Gratis non paruum infirmitatibus multis. Habet autem ciuitas Cosentia plures sub se villas, atq. castra, quàm aliqua Italicarum vrbium: quibus transitis, venitur ad oppidum Tabernarum,* Tabernarum oppidum. *in quo ipse Logicam audiui à duobus philosophis Bernardino & Grandonio, viris vtique pietate vitæ, ac philosophiæ, theologiæ quoq. scientia ornatis. Est enim sic bene instituta illa regio, & bonitate ingeniorum donata; vt omnes quodammodo philosophari videantur. Habet fluuium Ali, qui ex montibus oritur, & in mare Adriaticum decurrit, subtus oppidum, quod Castra Hannibalis vocatur. Inde ad ciuitatem Catacensem, ad sinum Scillaceum versus,* Patria Hannibalis. *est iter: quæ quidem est secunda in prouincia Calabriæ, ciuium nobilitate, fide ac humanitate prædita: nec non doctißimorum virorum præsentia ornata: aëris temperie, ac soli fertilitate satis diues: in qua quidem vrbe concepit me mater mea Catherina, ex patre Ioanne Baptista à Rosellis bene nato, & literarum haud ignaro: peperit verò apud Gimilianum oppidũ, ab vrbe sex miliaribus semotũ, prima Dominica mensis Augusti ann: 1525. in media die: in hac deinceps ciuitate educatus, bonas literas didici: postea Neapolim me contuli ann: 1546. ad philosophiæ studia mihi comparanda: inde Lutetiam Parisiorũ: postea in Angliã: ex qua Louanium contendi, vbi theologiæ operam dedi: deinde in Italiam redij: postea Cracouiam Poloniæ veni, in qua dedi operam libris imprimendis, anno 1586. 8 Iunii: Abest autem hæc ciuitas ab oppido Tabernarum itinere octo miliarium, à Squillacio verò duodecim: vbi est Istimus, siue bracchium terræ positum inter sinum sanctæ Eufemiæ, & Scillaceum.* Neocastrum. Catanzaro. *A Catanzaro ad Neocastrum est iter decem & octo miliarium: Neocastri autem solum est pulchrum, & fertile, & vsq. ad sanctam Eufemiam protenditur: vbi est sanctus Blasius in paruo colle, ad radices Apennini posito:* Sanct⁹ Blasi⁹ *Postea è regione, est oppidũ Maida, populo ac ciuilitate plenũ.* Maida. *A Maida ad octo miliaria in Apennino, est Franca villa,* Franca villa. *& post tria miliaria mons sanctus:* Mons Sanct⁹. *& inde ad quatuor, Baduarum Castrũ, & itinere decẽ miliariũ confecto, Laconia: à qua ad Roccam Angitolæ sunt 4. miliaria, & inde ad montẽ Leonis octo.* Mons Leonis *Manet hæc ciuitas in Apennino: quo in loco aliqui affirmant ciuitatem Ippinum fuiße seu Vibonem Valentiam: videntur vsque adhuc prioris ciuitatis ruinæ, vsq. ad paruum castrum Bibonam, ad littus maris positum.* Bibona. *Liuius lib: 35. Vibo Colonia deducta est ex senatusconsulti plebisq; scito. Inde ad octo miliaria est Filogasus sedes Illustrißimi Ducis Noceriæ:* Filogaso. *deinde Panaia, Belforte, & Surianum:* Surianum. *& peractis 12. miliaribus videtur Missagnũ: & ad sex miliaria, est Mellitũ: & post quatuor miliariũ iter, in alto monte prope mare ad duo miliaria, videtur*

Borellum,

 Magna Græcia.

Borellum & Briaticum satis honorabile castrũ, amœnitate arborum odorem spiran- Borellum.
tium refertum. Vlterius est Calimera: & post vallis ascensum inuenitur Rosarnum Mellitum.
habens pingue solum: habet etiam amnem eiusdem nominis. Post Sarnum incipit Briatico.
planicies lata quidem; sed inculta, & syluarũ plena. Ad sinistram itineris à Sarno ad
Seminariam, videtur Polistina castrum satis populi multitudine ornatum: & ad duo Polistina.
milia in Apennino castrum sancti Georgij: deinde octo milibus confectis ad radices
Apennini ciuitas terræ nouæ, magnæ multitudinis, & à sancto Georgio sex milibus: S. Geor.
sursum versus Grotaria: & decem milium itinere confecto, castrum Vetrum: & post Terra noua.
spatium sex milium, Motta Gioiosa: & ad quatuor deinde miliaria Stilum. A Ro- Castrum
sarno verò ad viginti milia, est amnis sanctus Leo: deinde Seminaria, oppidum satis Vetrum.
populosum: inde ascensus est in Apenninum, vnde fertilis tellus Seminariæ conspi- Stilum.
citur: deinde iter ad syluas Solani, in quibus soliti erant rapina viuentes, ducere vi- Seminaria.
tam: inde in ciuitatem Rhegium, de qua locuti sumus.

De Magna Græcia.

PLinius lib:3. cap: 10. A Locris, inquit, Italiæ fons incipit, magna Græcia Magna Græcia.
appellata, in tres sinus recedens Ausonij maris: quam Ausones te-
nuêre primi: patet 82. mil: pas: vt author est Varro: à Locris est Sagra, Locris.
& vestigia oppidi Caulonis, Mystia, Consilinum castrum, Concinthum,
quod esse longissimum Italiæ promontorium aliqui existimant. Deinde
sinus Scyllaceus, & Scylletium ab Atheniensibus conditum: nusquã angustior Italiæ Scylletium.
latitudo 20. scilicet milia pas: vsq. ad sanctæ Eufemiæ sinum. Liuius lib:8. huiusregi
onis meminit: & Virg:3. Æneid: Has autẽ terras, Italiq; hanc littoris oram Proxima,
quæ nostri perfunditur æquoris æstu Effuge, cuncta malis habitantur mœnia Graiis.
Sanctus quoq. Hier. in epistola ad Paulinum, ait, Platonem moratum fuisse in ea I-
taliæ parte, quæ magna Græcia appellatur: siquidem & Timæus Locrensis, Platonis Timæus Lo.
extitit præceptor. Porrò, Diodoro authore lib:12. & 13 Strabone etiam & Eustachio,
Locris ciuitas ab Euante, & ipsius sociis condita fuit, qui primi inter Græcos prope
sinum Grissæum habitârunt. Aliqui aiunt, ab Aiace Oileo ædificatam fuisse, & suis
sociis Naritiis: quod quidem Virgilius confirmare videtur lib:3. Æneid: Hîc & Na- Virg.
ryci posuêre mœnia Locri. Locrenses primi leges scriptas seruauêre, ac longo tempo-
re ipsorm rempublicam optimè gubernârunt. Plato in Timæo asserit, Italiæ florem Plato.
Locrim fuisse tum in diuitiarum copia: tum etiam in doctissimorum hominum nume
ro. Erat apud Locrenses splendidum Proserpinæ templum, cuius meminit Liuius lib.
19. & lib:31. vbi ex iussu senatus præceptum est, magna diligentia templum Proserpi- Templum
næ custodiri: & Plemineum Begatum, eiusdem templi violatorem carceri Romæ Proserpinæ.
mancipatum, puniri. A Locri ad castrum vetus, est decem milium spatium: & supra
vnum collem eminentem, est nobile castrum Stilum, quatuor milibus à mari semotũ: Stilum.
ad cuius læuam sunt mineræ ferri: & ad dexteram villam Pazzanum versus, trans- Mineræ ferri, & argenti,
misso fluuio, ad montis radices, minera argenti, & Azurri optimi: & hic prope, est
vena auri. Extra autem terminos Locrenses, fluit amnis Sagrianus, à quo castrum & auri.
nomen accepit: à Plinio, & Strabone huiusmodi amnis, Sagra vocatur. Temporibus Sagra.
Strabonis super ripam istius amnis, erat templum Castoris, & Pollucis: vbi 1000.
Locrensium cum Rheginis præliũ inierunt cum 130000. Crotoniensium, authore Tro-
go: Locrenses verò victores domum redière. Post istius fluminis transitum, est mons
Caulonus, in cuius apice posita erat, teste Iginio, ciuitas Caulonia, priùs Aulonia nun-
cupata, cuius modò vix videntur vestigia. Virg:3. Æneid: Attolit se diua Lucinia con Caulunia ciuitas.
trà, Caulonisq; arces. Ad dexteram territorij Locrensis, in mediterreneis circiter

Magna Græcia.

Gierazzo.

octo milia, est Gierazzum ciuitas ab augurio Falconis condita, quod ipsius nomen sonare videtur. Postea non longè à littore maris aliquot castella videntur, Turris Brutiana, Motta Brutiana, Bianco, Crepacore, Pandurum, Carenum, Motta Bubalina Condoiannis sex milibus à mari distans: inde campus Stilli, à Ptolemæo promontorium Carcinum appellatum: alio modo cocintum, à quo ad Scylletium est iter 22. milium, Strabo lib: 6. Scylletium, inquit, Atheniensium Colonia, eorum qui Nesthei comites fuēre, hoc tempore Scyllatium vocatur: ab vrbe sinus ipse Scylleticus nomē accepit. Porrigitur autem huiusmodi sinus Crotonem vsq., quod quidem interuallum quadraginta milia complectitur: in mediterraneis, est ciuitas belli castrum, ob Petilia ruinam inibi positæ. Virg: 3. Æneid: Parua Philottetæ sub nixa Petilia muro. Petilia dicta est ἀπὸ τοῦ πέτεσθαι, id est, volare: nam capto augurio condita est. Philoctetes autem fuit filius Pæantis Herculis socius, teste Seruio, quem Hercules, cùm hominem in Ætna monte deponeret, petiit ne alicui corporis sui indicaret reliquias: De quare eum iurare compulit, eiq; pro munere sagittas dedit, Hydriæ felle tinctas: postea Troiano bello responsum est: sagittis Herculis opus esse ad Troiæ expugnationem. Inuentus itaq; Philoctetes, cùm ab eo Hercules quæreretur, & primò negaret se scire vbi esset; tandem mortuum esse confessus est. Inde cùm acriter ad indicandum eius sepulchrum cogeretur; pede locum percussit: quum nollet dicere: Postea cùm ipse duceretur ad bellum, vnius sagittæ casu vulneratus est pedem, quo percusserat tumulum, cuius insanabilis cùm putorem Græci ferre non possent, diu quidem eum pro oraculi necessitate sustinuerant: ductum tandem apud Lemnum, sublatis sagittis, reliquerunt. Hic postea cum horrore vulneris sui ad patriam redire noluisset, paruam sibi Petiliam in Calabriæ partibus fecit. Meminit huius vrbis Liuius lib: 27. fuit enim populosa: nunc autem prostrata iacet. A sinu Scyllacæo ad Simarum castrum est spatium 12. milium: vbi aliqui aiunt Sibarim fuisse, aliqui verò inter amnem Gratis, & fluuium Morani: inde videtur ostium Tacinæ amnis, qui à montibus labitur, & sinum huiusmodi ingreditur. Inde videntur le Castelle, quæ à Plinio lib: 3. cap: 10. vocantur castra Annibalis: vbi est optimus portus maris. Vlterius ad sex miliaria, est Isola castrum, & totidem est caput columnarum, promontorium Laciniū, vbi erat templum Iunonis Laciniæ. Virg: 3. Attollit se diua Lacinia contra, à Lacinio fure ab Hercule interfecto nomen habens, qui cùm illam regionem à malis hominibus purgâsset, templum Iunoni erexit, eiq; nomen indidit, quod à posteris obseruatum est, vt scilicet Iuno Lacinia vocaretur. Erat autem templum illud maximis diuitiis ornatum, & ab hominibus illius temporis mirificè cultum. Liuius lib: 28. scribit in hoc templo ab Annibale aram erectam fuisse, tabulamq; collocatam, in qua literis Carthaginensibus, sua insignia facta insculpserat. huius autem magnifici templi vsq. hodie vestigia cernuntur. In hoc quoq. loco fuit Pythagoricum auditorium, cuius adhuc columnæ cernuntur. Hic est finis sinus Scyllacæi, & incipit sinus Tarentinus secundùm Plinium. Ex hoc autem Lacinio promontorio vsq. ad Epirum., est iter 75. milium. Ante promontorium Lacinium, est promontorium Giapigium, à Giapigiis illorum locorum accolis, sic appellatum: deinde promontorium Lacinium, ex quo Croto ciuitas antiquissima videtur: Crotos latinè saltatio, propterea quòd multi ludi ibi à Græcis fierent. Ait autem Antiochus sic conditum fuisse Crotonem: Appulsis inquit, Achiuis his oris, cùm per regionem eorum fœminæ vagarentur, quæ secum ab Ilio venerant: naues, quæ eos aduexerant succenderunt; vt nulli fas esset exinde abscedere: quam ob causam perplexi quid factu opus esset, à Dijs admoniti sunt, vt ibidem ciuitatem erigerent. Miserunt itaq; Miscellum, ad loci naturam explorandam: à quo loci qualitate perspecta, illum locum ædificandæ vrbis cæteris meliorem decreuit: ad Deorum oraculum reuersus, petiit, si hæc erat illa ciuitas, quæ vice alterius erat

Marginalia: Cocintū promontorium. Scyllacium. Bellicastrum. Petilia. Philoctetes. Simari. Sibari. Tacina fluuius. Castelle. Isola castrum. Capudelle columnæ. Templum Iunonis Laciniæ. Pythagoricū auditorium. Croto. Origo Crotonis. Miscellus.

Magna Gręcia.

Verba oraculi

rius erat erigenda, ad quem respondit oraculum, cum gibosus esset Miscellus. Terga breuis Miscelle, tuo de pectore omitte, Cætera perquirens frustra, en venaris iniqua. At Rectum quodcunq; datur, tu laude probato. Rediens ergo ab oraculo, Crotonem ciuitatem condidit, cui auxilio fuit Archia, qui ad Syracusanam ciuitatem erigendam properabat. Fuit autem hæc ciuitas ædificata quarto anno regni Numæ, & tertio an: 10 olympiadis. Prodijt ex hac vrbe Milo, de quo dicitur, quòd pugno taurum interfecerit, vnoq; stadio super se asportauerit, & similia multa. Alemeo Pythagoræ discipulus, Orpheus poëta, Formio militiæ dux, Philolaus philosophus, & his similes quàm plurimi. Ante Pyrrhi aduentum in Italia mœnia huius vrbis erant circuitus duodecim milium: post verò ipsius aduentum, vix dimidium ciuitatis remansit: hæc dolo à Dionysio Syracusano capta est, teste Liuio, deinde ab Annone Carthaginense: & lib: 35. ostendit deductam fuisse coloniam Romanorum. hodie hæc ciuitas est parua, sed altissimis, fortissimisq; muris munita, & arce validissima instructa. In mediterraneis, est Cutro à mari quatuor milibus distans, in arduo colle collocatur. Occurrũt deinceps duo amnes, Esarus simul cum portu, & Neæthus. Esarus à Tucidide lib: 7. vocatur Ilia: per huiusmodi enim portum Demosthenes, & Eurimenes, cùm prohiberentur territorio Crotoniatibus, mari transmisso, ad suos reuersi sunt. Plinius lib: 3. cap: 11. Amnis Neæthus. Quatuor milibus à fluuio Neætho diuisum est castrum Strongoli: & vlteriùs, est quasi promontorium, in quo est villa Ippizirum, in quo sunt optima pabula animantibus. Inde ad decem milia, est turris Imperatoris, in qua habetur antiquissimum ædificium: & ad quatuor milia, est ciuitas Cariati: & ad 14. milia, est ostium amnis Triunti: & ad tria milia, est Calopizzatum castrum: & ad octo milia, est ciuitas Rossanum, habens amplum, & fertile solum: & in vertice montis est Abbatia sanctæ Mariæ, diues & ab accolis miro studio deuotionis exculta: ad littus est magnum ostium amnis Grati. Transmisso hoc amne, videtur locus, in quo condita fuit ciuitas Sibaris secundùm Strabonem & Plinium, itinere 25. milium remota à Crotone. Quæ quidem ciuitas, teste Strabone, fuit ab Achæis ædificata: Solinus autem dicit, quòd à Troezenis, & à Sagari filio Aiacis Locrensis erecta fuerit. Posita fuit inter Gratim amnem, & Sibarim, ideoq; Sibaris nomen accepit. Ab hac ciuitate, teste Strabone 25. vrbes regebantur: proinde sæpè cum Crotoniatibus pugnabat: quæ quidem ciuitas à Crotoniatibus deleta est, aquis fluminis in illam irruentibus, quas Crotoniates ad illam direxerant: vt scribit Herodotus lib: 5. atq. 6. Deinde reliquiis huius vrbis ab Atheniensibus interfectis, alia ciuitas prope mare ab eisdem Atheniensibus erecta est, quam Thuriũ vocàuere à fonte proximo Thurio, teste Diodoro lib: 12. ciuitas vtiq. multa populi multitudine prædita: multarum quoq. delitiarum plena: posita inter illa duo flumina. Sibaritis ergo illis nihil mollius, nihilq; lascius inueniri poterat. hæc Lucanorum dominio subdita effecta: à Tarentinis verò destructa: demum à Romanis, mutato nomine, Copia vocata est. Meminit huius vrbis Liuius lib: 25. in quo populos Thurinos appellat: Vinum Thurinicum magnifiebat, teste Plinio lib: 15. cap: 6. Illa autem regio modò vocatur Thurana, & à Strabone Thuriana. Huius iam vrbis pauca ad littus inueniuntur vestigia: in planicie verò, vbi erat ipsa ciuitas, Manna colligitur, tempore æstiuo de cælo descendens super folia arborum. Vltra Thurium, erat Lagaria ciuitas ab Epeo, & Phocensibus erecta, teste Strabone, vnde vinum optimum educitur, sicut loquitur Plinius lib: 14. cap: 6. Transito Sibari, est fluuius Conchilis, qui ab antiquis Sibaris est appellatus, ortum habens vt dixi, à scala Morani. Tucidides lib: 7. hunc amnem Sibarim nominat. Demosthenes atq. Eurymedon, inquit, peditatum ad fluuium Sibarim ducunt per agrum Thurinum. Inde sequitur Syrus fluuius, vt Plinius dicit, & Strabo, nauigabilis quidem Strabonis tempore: à montibus oriens, in sinum illum delabitur: prope fluuium, erat

Milo.
Alemeus.
Orpheus.
Colonia.
Cutro.
Esarus.
Neæthus.
Strongoli.
Cariati.
Rossanum.
Abbatia S. Mariæ.
Sibaris.
Herodotus.
Turium ciuitas.
Copia.
Torranna.
Manna.
Lagaria ciuitas.
Vinum bonũ.
Syrus fluuius

Syrus ciuitas. ciuitas Syrus, à fluuio Syro sic nuncupata, à Troianis ædificata, cuius ædificationis signum erat Palladis statua, ab Ilio illuc aduecta, multumq; ab incolis culta: quæ quidem ciuitas ab Ioniis vi capta est, & planè destructa. Subdiderunt sibi Tarentini

Eraclea. Siridem, quam Eracleam vocauerunt. Ad tria milia inde in loco eminentiore, tempo

Eracleopolis. re Strabonis, erat Eracleopolis, à Plinio, Liuioq; Eraclea dicta: quadraginta milibus à ciuitate Thurinorum longè posita: Tarentinorum colonia. Vlteriùs est amnis Acri,

Acerus fluui⁹ à Strabone Acerus appellatus: & à Plinio Acrin, inde itur ad ostium fluminis Ta-

Talandrus fluuius. landri, & vlteriùs ad ostium amnis Bassentij: longiùs postea locus conspicitur, in quo fuerat ciuitas Metapontus, à Syro, & Eraclea 18. milibus distans. Itaq; à Rhegio, siue

Basſentium amnis. ab amne Alesso vsq. ad Metapontum posita erat magna Græcia. Erat autem ciui-

Metapontus. tas Metapontus in ampla & pulchra maritima planicie posita, duobus ferè stadijs à mari seposita: cuius hodie parua videntur vestigia. Putat Strabo à Piliis cum Nestore, qui Troia huc aduenerant, Metapontum ciuitatem conditam fuisse. Solinus verò à Locrensibus: Ephorus autē à Daulio tyranno de Crisia Delpho vicina: sed Antiochus à Metaponte Sisyphi filio: Alij quòd fuerit meta terminus Ponti, maris scilicet:

Pythagoræ mors. fuit autem hæc ciuitas euersa à Samnitibus. In Metaponto suum diem Pythagoras obijt, exactis in Crotone viginti annis: post eius verò obitum Metapontini domum Pythagoræ, in templum consecrârunt, ibiq; tanquam vnus ex deorum numero à Metapontinis colebatur. Erat in hac ciuitate templum Iunonis, cuius columnæ erant ex vitibus, vt scribit Plinius lib: 14. cap. 1. Meminit Liuius huius vrbis lib: 25. vbi scribit

Ippasus philosophus. Metapontinos ad Annibalis partes transiſſe. Ippasus philosophus, Pythagoræ discipulus fuit Metapontinus, teste Demetrio, in philosophia satis eruditus. Vltra Metapontum, spatio quatuor milium, prope mare in quodam loco eminenti viginti altæ, atq. magnæ conspiciuntur columnæ, quas auditorij Archytæ Tarentini extitisse, me-

Scola Archytę Tarentini. moriæ proditum est. Inter montes postea est Barnalda castrum: & inde ad duo milia ad radices montis, est Pomaricum, & in montibus Milonicum: & ad sex milia Grotolum castrum: & paulò vlteriùs, est Grassanum. Et in descensu, mare versus,

Tricaricum. ad radices montium, est ciuitas Tricaricum: inde itur ad amnem Bradanum: trans-

Mons Pelosus missio autem amne, in montibus videtur ciuitas montis Pelosi, quà transit Bradanus amnis: & inde sex milium itinere confecto, ad dexteram amnis, inter montes est ci-

Grauina. uitas Grauina: & vltra ad sex milia, in Apennino est Alta villa. Spatio deinde 12.

Alta villa. milium per Apenninum peracto, inuenitur pulchra vallis, in qua posita est ciuitas

Matera. Matera, Acherontia dicta. Item, totidem milibus per Apenninum confectis, videtur castrum Tertiæ, aquis abundans, & à Matera 18. milibus ciuitas Castellanetum:

Castellanetū. totidem miliaribus prope Tarentum. A Castellaneto sex milibus, per Apenninum,

Motula ciuit. est Motula ciuitas, à Tarento semota 12. milium itinere. Ad mare verò contendendo, confectis tribus milibus, in plano est castrum Pelesanum 12. milibus à Tarento seiunctum: & in curuatura Apennini tribus milibus distans à Pelesano, & quinq. à mari, est paruum Castrum Masafra, Ginosa, Colubranum, Alianellum, Alianum,

Tarentum. & Guarda cum his similibus. Ad mare deinde est nobilis, & antiqua ciuitas Taren-

Origo Tarēti. tum: de cuius origine sic loquitur Strabo lib: 6. Tarentum, inquit, ab heroe quodam nomen accepiſſe, literis proditum. At enim Ephorus de ipsius ædificatione, hunc in modum scriptum reliquit: Lacedæmonij aduersus Messenios belligerabant. Ii namque Regem Teleclum eò sacrorum causa profectum necauêre: illi vero iuramento se obstrinxêre, non antè domum reuersuros, quàm Messana solo adæquâſſent, aut omnes certè occumbere morti: vrbis verò suæ custodiam, & iunioribus, & natu grandioribus, in militiam profecti, reliquêre. Decimo postmodum

Matronæ Lacedæmonenses. belli anno Lacedæmoniorum matronas concilium ineuntes, nuncios ad viros miſiſſe, querentes haud pari sanè conditione contra Messenios bellum il-

lud ge-

lud geri. Hos namque commorantes in patria, in dies sobolem procreare: Lacedæmonios verò positis in hostili terra castris, vxores dimisisse viduas. qua ex re periculum impendere, ne patria virili destituta stirpe, deleatur. At illi simul sacramenti fide seruata, & mulierum verba figentes animo, eos ab exercitu mittunt, qui robore firmissimi, & iuuenta florentissimi fuerant. Eos namque minimè iuramenti communione teneri nouerant, adhuc consistentes in annis, cùm natu grandioribus ad bellum exierant: iusseruntq́, vt cuncti virginibus cunctis miscerentur, rati hoc pacto copiosiorem procreatum iri sobolem. Quæ cùm ita facta fuissent, nati ipsi Partheniæ nominati sunt. Messena tandem anno 19. expugnata, eiusq́ agro diuiso, reuenientes in patriam, Parthenias nequaquam cum alijs pari honore dignabantur, perinde ac matrimonio minimè progenitos. Itaque ipsi cum seruis conspirantes Helotibus Spartanis insidias ordiebantur. Conuenit autem, vt signum in foro, cùm adoriendum esset, tollerent pileum Laconicum. Re autem patefacta, infectũ remansit negotium. Persuasi verò à parentibus, vt foras in coloniam exirent, missi, Achiuos contra barbaros bellum gerentes offenderunt: in partem igitur periculorum assumpti, Tarentum ædificant. Cæterùm, amplissimæ Tarentinorum opes aliquando fuêre, rem suam ciuilem populari potestate gerentes: nam classe maxima cunctos superauerunt. Pythagoricam quoque philosophiam amplexi sunt: inprimis Archytas singulariter, qui diutiùs eius ciuitatis princeps emicuit. Sed de magna quondam Græcia satis dictum habeo.

Partheniæ.

Opes Tarenti.

Archytas.

Terra Hydruntis.

MAgnæ Græciæ proxima est terra Hydruntis, vernacula lingua, de Otranto, quæ Iapygia interdum dicta est, à Iapyge filio Dædali, Cretensium duce, qui ad hæc loca colenda commeauit. Item, Messapia vocata est à Messapo Græcorum ductore, teste Solino, & Virgilio quoq. 8. Æneid: Ductores primi Messapus. Est enim in Boetia mons Messapus, à Messapo Duce sic appellatus, qui in Giapygiam se contulit, ab eoq́ vocata est Messapia. Salentini prætèrea populi huius regionis dicti sunt à Salentinis Cretensibus, teste Strabone, qui huc commeârunt, regionem vtiq. illam habitaturi. Itaque terminus huius regionis à Tarento incipit: & vsque ad caput sanctæ Mariæ porrigitur, quod olim dictum est promontorium Iapygium, & Salentinum, inde Brundusium. A Tarento quinque milibus est monasterium sancti Viti, in quo habitant Monachi sancti Basilij, & peractis totidem milibus, inuenitur Monacicium: videntur etiam quàm plurimi alij vici: & quatuor milibus confectis, est Marrugium castrum: & ad littus templum sancti Petri, quod ipsius temporibus fuit erectum. Quò singulis annis innumerabilis confluit populorum multitudo, ad diem tertium Aprilis: inde videtur ciuitas Gallipolis sexaginta duorum milium itinere à Tarento semota, posita est super scopulum, vndequaque munita, ac mercatoribus peruia: Habet optimum & fertile solum, plurimum afferens olei, vini, croci, atq. piscium est abundantia. Eundo verò per littus, ad triginta milia, est caput sanctæ Mariæ, à magnifico templo diuæ Virgini ibidem erecto, nomen habens: quod quidem promontorium in mare longè lateq́ protenditur: vbi finem accipit mare Adriaticum, & incipit mare Ionicum. Cæterùm, vbi modò extat templum Virginis, priùs erectum erat templum Mineruæ, opulentum, & in magno honore habitum, atq. cultum, teste Strabone: cuius hodie aliqua cernuntur vestigia: de quo quidem Virgilius loquitur 3. Æneid: Æneas Didoni loquens. Crebescunt optatæ auræ portusq́ patescit.

Iapygia.

Messapia.

Salentini.

Caput S. Mariæ.

S Petrus.

Gallipolis.

Templum S. Mariæ.

Mineruæ templum.

Virgilius.

patescit iam proprior, templumq; apparet in arce Mineruæ. Ab hoc promontorio Lacinium vsque est iter 87. milium: hinc ad viginti milia videtur ciuitas Castrum: & totidem milibus confectis, inuenitur promontorium Leuca, à parua ciuitate Leuca sic dictum. Inter caput Leucæ, & insulam Sasonam, in mare Ionio existentem, proximam Apolloniæ Epiri, est quinquaginta milium iter: proinde est breuius spatium, quo ex Italia in Græciam nautæ traijciunt. Quamobrem Pyrrhus voluit pontem ex nauibus conficere, sicque Italiam Græciæ connectere: cuius etiam opinionis fuit Marcus Varro dux classis Pompeianæ. Igitur inter promontorium Leucam, & montes Ceraunios, est circiter spatium sexaginta milium: vnde Virgilius 3. Æneid: Prouehimur pelago vicina Ceraunia iuxta, vnde iter Italiam, cursusq; breuissimus vndis. Vltra huiusmodi promontorium, ad quatuor milia inuenitur Hydruntum magna ciuitas, & istius regionis caput, habens fortissimam arcem, & solum fertile, omnium terræ nascentium plenum. Ab Hydrunto ad octo milia, super scopulum, est castrum munitissimum, & simili spatio, scilicet Cataldus, vbi videtur turris instar portus Lezæ: post verò idem itineris interuallum, est ciuitas Brundusium, ab Ætolis conditum, qui Diomedem secuti fuerant. Aiunt nonnulli à Cretensibus fuisse cultum, qui istuc transmeauerant. Liuius libro 19. scribit fuisse coloniam Romanorum, magna quidem potentia; ita vt caput esset Salentinorum: hodie factionibus scissa, suæ antiquitatis amisit splendorem: habet portum nobilem, & arcem fortissimam: magnamque copiam olei. Cæterùm, iter inter Tarentum, & Brundusium pedibus conficiendum, est triginta duorum milium. à Tarento autem ad Brundusium in mediterraneis sunt multa oppida, atque castra. A Tarento Brundusium versus, ad octo milia, ad radices parui collis, videtur Missagnum, siue Messapia, terra frumenti, & olei, croci, & aliorum fructuum. Et inde ad quatuor milia, est Lezanum, & Orea super collem: quæ à Plinio vocatur Vria, libro 3. cap: 10. Ab Herodoto lib: 7. Iria. Tempore Strabonis videbatur in medio illius bracchij maris ciuitas Tirea, vbi erat magnificum palatium: hæc capta fuit à Lacedæmone Clemineo, aduersus quem Senatus misit Æmilium consulem, teste Liuio lib: 10. hodie locus eius non inuenitur. Porrò, solum Oreæ & Franchæ villæ plurimum frumenti producit. Inde ad octo milia ad radices dicti collis Tarentum versus, est Grotaglie: in qua quidem regione secundùm picturam Ptolemæi, fuit Rudia ciuitas Græca, patria Ennij poëtæ: cuius modò pauca videntur vestigia. Silius Italicus, quem Rudiæ genuêre vetustæ, Epitaphium in sepulchro Ennij positum à Cicerone describitur in Tusculanis: Aspicite ô ciues senis Ennij imaginis vrnam: hic nostrûm scripsit maxima facta patrûm. Nemo me lachrymis decoret, nec funera fletu faxit. Cur? Volito docta per ora virûm. Sed à Brundusio Hydrũtum versus eundo, antiquitus, teste Plinio, huiusmodi populi inueniebantur, nempè Egentini, Butontinenses, Decuani, Brunbestini, Narbonenses, Sturnini, & Tutini, Aletij, Lupiæ, Hyduntini: qui omnes Calabri dicebantur. Ciuitas Lupiæ, siue Luspia, ciuitas Lezæ, à Brundusio 24. milibus remota: à mari verò octo. Aletium, corruptè Valetium, ab aliquibus Litiesibus nomen habens. Virg: 3. Æneid. Et Salentinos obsedit milite campos Licius Idomeneus: fuerunt enim Salentini populi certæ cuiusdam partis istius Calabriæ, quam quidem primùm Calabri coluêre: deinde à Salentinis possessa: huc commeauit Idomeneus à Licio ciuitate Cretensium, patria pulsus. Virg: 3. Fama volat pulsum regnis cessisse paternis, Idomenea ducem desertaq; littora Cretæ: hæc ciuitas à promontorio Giapygio, siue Salentino, aut à templo diuæ Virginis triginta milibus distat: primatumq; tenet in illa regione, tum in ædificiorum pulchritudine, tum etiam in hominum multitudine, ciuilitate, atque diuitiarum copia. Inibi siquidem residet regium Apuliæ consilium: quo

Castrũ ciuitas Leuca.
Traiectus breuis in Græcia
Virgilius.
Hydruntum.
Brundusium.
Missagnum.
Iria.
Tirea.
Orea.
Grotaglie.
Rudia patria Ennii.
Lupiæ.
Lezæ.
Valetium.
Virgilius.
Salentini.
Regium Apuliæ consilium

populi Apulienses pro eorum litibus sedandis, componendisq; confluere solent. Hic natus est Robertus à Litio, ordinis minorũ Episcopus Aquinij, à quo aliquot sermones editi sunt. In mediterraneis, est castrum Busardum à mari sex milibus remotũ, & post tria miliaria, Andranum, & pari spatio confecto, Tricasum, optimum castrum, deinde Alessanum, & postea mons Sardus, villa sanctæ Mariæ, & alij quoque vici in regione vtique benè culta. Deinde videtur ciuitas Mineruinum à mari remotũ itinere duodecim milium. Per montem verò Sardum eundo spatium duorum milium, Gaglianum videtur, & post septem miliaria per viam, quæ ducit ad Vsentum, plurimæ villæ videntur, quas Græci colunt, ritus Græcorum, atque idioma obseruantes. Post terminos istorum, est Vsentum ciuitas super collem posita, ab Hydrunto viginti milibus distans. Erat olim magna ciuitas, vt ipsius ruinæ præseferre videntur: hodie verò est parua, quæ à Ptolemæo Vxentum nominatur. Inibi inuenitur, vbi Veretrum ciuitas priùs condita erat, cuius populi Veretrini à Plinio dicti sunt. Hac dimissa, videtur Spechiano, & vlteriùs Ruffianum, & post quinque milia Coranum, & pari spatio transacto, Corlianum, & inde ad quinque milia, videtur nobile castrum sancti Petri, in Galatina inter syluas olearum positum: postea est Soletum, Sternatium, Noia, & his similia plurima castra. Ad læuam Galatinæ post tria milia, videtur Nardo, siue Neritum ciuitas antiqua, ciuilis, & diues, ac plena populo, inde sequitur castrum Bonum, & Manduria in Salentinis: deinde ad Tarsantum itur, quod est Salentinorum finis.

Robertus à Litio.
Tricasum.
Mineruinum.
Vsentum.
Vxentum.
Veretrum.
Corlianum.
S. Petrus in Galatina.
Nardo ciuitas.

De terra Bari.

Posthac de alijs Apuliæ partibus est nobis loquendum: inprimisq; de ea, quæ descriptæ contermina est regioni, de terra Bari scilicet: quæ ab antiquis Apulia Pucetia dicta est: & longè antè Ausonia ab Ausono rege Armeniæ: qui, teste Beroso lib: 5. huc transfretauit, atq, moratus est. Aralij septimi regis Assyriorum, anno decimo, Armeni Laniginæ griphonij cum colonijs suis ad Aurunum Ianigenam venerant, quos exceptos hospitio etiam sedem cum Ianiginis, Ragenuis assignauit, classe quoque Auson eodem tempore ab Auruno fuit exceptus anno octauo sequente. Et ipsi sedes in orientali Italia, ab eodem consignata fuit: hac igitur de causa illa regio Ausonia est appellata. Fuit etiam vocata Apulia, id est, sine pluuia, propterea quòd rarò ibi pluit: vel ab Apulo antiquissimo huius prouinciæ rege, qui antè bellum Troianũ, habitandi gratia, hanc petijt Italiæ partem. Habet autem pro termino ab oriente Salentinos: à meridie Lucanos, Irpinos, & Samnites: à septentrione sinum Adriaticum: ab occidente amnem Fortorem, Caracenorum, & Frentanorum, Picenorum scilicet terminum. Vocatur autem Apulia Peucetia à Pecetio fratre Oenotrij, filio Licaonis, teste Dionysio Alicarn: 1. lib: historiarum. Peucetius enim & Oenotrius, antè 17. ætates, quàm esset bellum Troianum, ad hanc regionem ex Græcia se receperunt, habitaueruntq; supra Giapygios: ideoque populi huiusmodi Peucetij appellati sunt: & è regione alij Oenotrij dicebantur, ab Oenotrio vtique. Hi duo inter Græcos primi ad quærendas sedes, extra Græcorum terminos missi sunt, ante Troiæ excidium 375. anno, aut quadringentis. Vocabantur etiam incolæ Etoli, ab Etolis Græcis, à quibus descenderant: qui ex pulsis istinc Pediclis, sedes eorum obtinuerunt. Refert autem Strabo lib: 6. & Plinius lib: 3. Pediclos nouem iuuenes extitisse, & totidem puellas, qui ab Illyrico ad hanc Italiæ regionem contenderunt, ex quibus tredecim populi geniti sunt. Pedicli græcè, latinè pueri; hodie hæc regio vocatur

Ausonia.
Berosus.
Apulia.
Apulus rex.
Termini Apuliæ.
Peucetia.
Oenotrij.
Etoli.
Pedicli.

gio vocatur terra Bari, à ciuitate Bari, eiusdem regionis capite. Incipit autem ab amne Aufido Olofante: & altera pars extenditur vsque ad fluuium Fortorem, quæ dicta est Apulia Daunia, à Daunio antiquißimo eorum rege, Diomedis socero. Cæterùm, Apulia Peucetia, siue terra Bari primùm nobis describenda est. Itaque relicto Brundusii portu, ad septentrionem declinando, patet ingreßus ad littus maris ciuitatis Ostunij, quæ à mari quatuor milibus abest: in hoc littore videtur villa noua, Ostunij portus. Hinc ad 14. milia videntur vestigia antiquæ vrbis Egnatiæ: deinde numerantur quatuor milia vsque ad sanctum Stephanum super scopulum positum: inde ad duo milia secundùm littus inuenitur ciuitas Monopolis, Egnatiæ ruinis condita, à qua parum aberat, pulchra quidem, ciuilis, & nobilis; sed non magna: terra affert magnam olei, atque vini abundantiam. Confectis deinde quinque milibus, in eminenti præcipitosa, atque saxosa rupe ciuitas Polignani conspicitur, ciuilis satis, & populo plena: in ea quoque vrbe dignè coluntur corpora sancti Viti, Crescentij, & Modesti martyrum: solum illius est ferax vini, & olei optimi. Post septem milium spatium, inuenitur ad littus quasi maris templum sancti Viti, & inde ad duo milia Molla castrum ædificatum ad littus maris: & decem milium interuallo peracto, est antiqua ciuitas Baris, siue Barium, siue Baretum. Plinius Barionon appellat, dicitq́ quod priùs Iapyx dicta fuerit hæc ciuitas, à filio Dædali: deinde à Bariono vno ex numero Pedicliorum aucta, Barisq́ nuncupata. Est autem ciuitas pulchra, ciuium nobilitate, atque multitudine ornata, primatum regionis retinens: in qua olim Neapolitani, atque Siculi Reges corona donabantur: proinde vsque ad hæc tempora, vestimenta, atque insignia regalia conseruantur. Extat magnificum templum, in quo sancti Nicolai Episcopi Mireæ reliquiæ conseruantur: ex quibus emanat liquor, qui à ciuibus Manna vocatur: abundat quoque frumento, oleo, & vino. Hinc verò ad 12. milium spatiũ, est ciuitas Giuuenaziũ: pari quoq. rerum abundantia ornata. Et inde ad tria milia, ciuitas Marfeta, eiusdem quoq. soli, & diuitiarum plena. Post verò vnius miliaris interuallum, est magna ecclesia sanctæ Mariæ de martyribus, ad quam magna confluit populorum multitudo. Ad quatuor deinde milia, ad littus super rupes maris consistit ciuitas Bisegli, Vigiliæ à latinis vocantur. Hîc inuenta sunt oßa sancti Mauri Episcopi, sancti Sergij, & sancti Pantaleonis, ac digna sepultura condita: ex quibus etiam liquor fluit, qui Manna ab accolis appellatur. Deinde ad quatuor milia, est monasterium Fratrum minorum, sanctus Marcus de Colonna nomine: & inde ad spatium vnius miliaris, est ciuitas Trani, siue Trinium: à quo autem condita fuerit, literæ in porta ciuitatis scriptæ, manifestant: Tranum à Tyreno filio Diomedis, & à Traiano instauratum. Post sex milium iter confectum, est Barletta, siue Barulum oppidum nobile satis, & opulentum, ac plurimæ gentis plenum. Quatuor sunt oppida, quæ ciuilitatis dignitate plurimis præstant vrbibus: Barletta in Apulia, Fabrianum in Piceno, Pratum in Tuscia, & Crema in Lombardia. Abarletta tria milia paß: inuenitur amnis Lofanto, qui à Pomponio Mela lib: 2. vocatur Aufidus, & à Silio lib: 8. & 9. At parte in dextra sinuat, qua flexibus vndam Aufidus, & Curuo circumerrat gurgite ripas: terminus quidem Apuliæ Peucetiæ, & Dauniæ, siue Apuliæ planæ. Cæterùm, loca mediterranea talia eße dicuntur: à Brundusio 24. milibus abest Ostunum ciuitas, syluis olearum vndequaque vallata, & ad septem milia, est palus ex arundinibus composita. Ad radices collis, est castrum Fasanum: & in dorso est ciuitas de Conuersano: est collis saxosus, à Bari 15. milibus seiunctus. Solum Conuersani plurimum affert vini, frumenti, & olei: Brundusiũ versus, est sanctus Alicander, castrum ecclesiæ sancti Nicolai de Bari. Inde in colle iam dicto, videtur Martina castrum, ab Ostuno 17. milibus semotum: & 16. à Monopoli:

Lofante. Daunia. Ostunum. Egnatia. Monopolis. Polignanum. Corpus S. Viti, Crescentij, & Modesti. Bari. Vbi coronabãtur reges Neapolitani & Siculi. S. Nicolaus. Ginuenazo ciuitas. Marfeta. S. Maria Martyrum. Bisegli ciuitas Trani. Barletta. Quatuor castella, quæ ciuitates superant. Ostunum ciuitas. Conuersano. S. Alicander. Martina castello.

Monopoli, vmbrosis syluis vndique cinctus, in quibus sunt optima animantibus pabula. Super iam dictum collem, est antiqua ciuitas Cilio, quæ à Ptolemæo Celia vocatur, ex cuius solo non parum croci incolæ colligunt: locus etiam venationibus aptus. Deinde sequuntur Carauigna, sanctus Vitus, Cisterninum, Lugoritondo, Putiglanum, Aqua viua nobile castrum à Bari 15. milibus distans: Gioia, Caßanum, Altamura, Spinacciola octo milibus à Grauina distans, & paulò vlteriùs ciuitas Venusia, quæ à Connosa abest 15. Ad hanc ciuitatem è castris se recepit Terentius Varro consul Romanus cum 50. equitibus, tot millibus in ruiua Cannensi interfectis. Horatij poëtæ natiuitate, & doctrina illustris: In Apennino est Acheruntia ciuitas. Et inde ad 15. milia inter montes est Attella. A Venusia 15. milibus confectis prope fluuium Lofante, videntur vestigia dirutæ Cannis, in qua ab Annibale Pœno tot millia Romanorum cæsa sunt. Erat hæc ciuitas proxima fluuio Lofante, in pulchra planicie posita, quæ ab antiquis Cannusium vocabatur. Sequuntur pòst aliqua castra, ciuitas Bitontum, id est, bonum totum: quæ quidem ciuitas abundat frumento, vino, & oleo, & similibus vitæ neceßarijs. Sequitur castrum Terlitio, & postea ciuitas Riuo, siue Rubo, Corato: & ad octo milia ciuitas Andri, cuius accolæ ingenio, & industria valent. Sunt & alia castra in montibus.

Celia ciuitas.
Aqua viua.
Venusia.
Horatius.
Acheruntia ciuitas.
Cannæ quadraginta mili a peditum & 2700. equites
Bitontum.
Andri.

Apulia plana.

Apuliæ Dauniæ, siue planæ terminus orientalis, est terra Bari cum amne Lofante: meridionalis verò Apenninus cum Irpinis, & Samnitibus: occidentalis, Frentani, & Caraceni, hodie Samnium cum amne Fortore: septentrionalis, mare Adriaticum. Itaque transmißo amne Aufido, siue Lofante, apparet locus antiquæ Salapiæ, ab amne prædicto 20. milium interuallo seiunctus: qui quidem erat ad littus maris: à Ptolemæo Salpia vocatur, quæ condita fuit à Diomede, secundùm Varronem: secundùm verò alios ab Elfia Rodiano. Verùm relicta antiqua Salapia propter aëris intemperiem, ciues eiusdem in mediterraneis locis, Salpem condiderunt quatuor milibus à mari semotam. Videtur postea lacus Andurij semper aquarum plenus, de quo Plinius loquitur lib: 2. cap: 106. deinde inuenitur fluuius Candelaris: inde ad Manfredoniam octo milium est iter, quæ posita est super rupem, sinus maris montis Gargani: condita à Manfredo rege filio Federici secundi Imperatoris, anno 1200. vnde & Manfredonia dicta; nam priùs portus de Capitanata vocabatur: condidit autem eam Manfredus, vrbe Siponto destructa: translataq; est ad eam sedes Archiepiscopalis: tametsi Archiepiscopus Sipontinus nominetur. Est ciuitas nobilis, & populosa, & ad littus maris habet fortißimam arcem. Inde ad spatium vnius miliaris in rupe saxosa, quæ est ad radices montis Gargani, videntur ruinæ vrbis Siponti, quæ à Græcis Sipium appellatur, ob pisces sepios, vndarum impulsu ad littus transmißos. Fuit etiam Sipa appellata, teste Strabone, & à Diomede condita: à Salapia 20. milibus distans. Hæc ciuitas à Sarracenis euersa, ciuibus interfectis, & ipsa direptioni tradita. Alij aiunt, continuis factionibus fatigatam, ac crebris terræ motibus agitatam, peßum iuiße. Deinde sequitur ad littus ciuitas Apeneste funditus euersa: postea est mons Garganus orbi notißimus: de quo etiam Poëtæ loquuntur: Virg: 11. Victor Gargani condebat Iapygis. Lucanus lib: 5. Apulus, Adriacas exit Garganus in vndas. Horatius 2. carminum: Querceta Gargani laborent. Est autem mons altissimus, ad quem non patet facilis ascensus: in quo plurimæ amœnæ syluæ inueniuntur: plurimis tamen in locis absque arboribus consi-

Salapia.
Salpe.
Lacus Andoria.
Manfredonia.
Sipontecita.
Sipa.
Apeneste.
Mons Garganus.

Mons Garganus.

stens. Ex latere, quo mare respicit, bracchium porrigit ad orientem quadraginta milium longitudine: quod quidem ex Apennino nascitur, ex cuius radicibus dorsum montis prodit, multùm eminens, duobus milibus latum: longum verò viginti. Hoc montis dorso dimisso, incipit mons paulatim in altum se attollere; ita vt multùm in sublime porrigatur, tum magnitudine, tum etiam latitudine: fertilis tamen & abundans. Capit deinde tantam maris latitudinem, vt ipsius radices ducentorum milium circuitus spatium complectantur. Multis in locis decurrit in præceps, quibus scilicet mare intuetur: infra montem verò videntur aliquot lacus, lacus Varranus circum circa habens triginta milia, vbi aliquot vici, siue castella inueniuntur, Caprinum, Cognatum, Iscittella, ciuitas Vestæ: & inde ad decem milia Vestice castrum, ciuitas Rode, siue Vreum vel Vryas: vnde à Plinio ciues eiusdem Hyrini vocantur. Ad hoc promontorium, est finis Ionici sinus, & incipit Adriaticus. In conspectu istorum locorum, est sancta Maria di Tremite, insulæ Diomedis: & vlterius ad littus maris, est ostium Fiterni, siue Fetoris amnis. In summitate montis, est castrum sancti Angeli, à deuotissima illa spelunca Archangelo Michaeli consecrata, nomen habens. Hîc inuentum est templum sacrum sancti Archangeli Michaelis, anno Domini 586. octaua die Maij, Pontifice Romano Gelasio, & Imperatore Zenone, Archiepiscopo Sipontino Laurentio. Est autem locus non humanis, sed angelicis manibus præparatus: intus est saxum viuum, vnde incipit aditus à summitate, per maximam portam marmoream, à regni dominis erectam, ad meridiem positam. Inde patet descensus per 55. gradus septentrionem versus. Ex crebris autẽ fenestris hominum manibus fabrefactis gradus illi illustrati, descendentibus, atq. ascendentibus commodum præbent accessum introeundi, redeundiq́. In fine graduum omnium inuenitur cimiterium in plano, vbi plurimæ sunt sepulturæ, atque sacella. Per aliam portam deinde ex metallo fabricatam ingressus patet ad sacram speluncam, non quidem ante solis ortum. Hoc autem ostium occidentem respicit: ad dexteram videtur illa mirifica spelunca, sancti Archangeli domus, ad orientẽ porrecta, tota ex vno lapide viuo constructa, purum semper humorem distillante, horrida quidem, infima, & obscura. In medio est paruus chorus, quò ascenditur per quatuor gradus: cùm autem propiùs accesseris ad sacrum altare S. Archangeli, cogeris vel inuitus, sacrum illum locũ venerari. Ibi videtur altare à sancto Angelo consecratum, alio altari manibus artificis hominis facto, vestitum: vbi quotidianæ Missæ pro maiori parte celebrantur: qui quidem locus non omnibus patet. Inde non multùm longe, est fons diuini liquoris, semper scaturientis, qui pro medicina infirmitatibus accolarum circumiacentium, plurimùm prodest. Ad læuam sunt alia altaria, sacella, in quibus celebratur. Pauimentum speluncæ est ex albo, & rubeo marmore depictum: super speluncam, est viridis & crebra sylua, multaque loca, quæ ad pœnitentiam, atq. orationem inuitant, arbores magnæ ex viuis lapidibus prodeuntes: cùm per multum spatium montis, nec vna quidem arbor videatur. Inuenitur etiam in media spelunca crux ex crystallo, ibi diuinitus inuenta, quando sanctus Michael suam sacram domum hominibus patefecit. In medio istius montis, est planicies pulchra, in qua inuenitur castrum sancti Ioannis Ritondo fertile satis. Et ad radices versus meridiem prope planiciem inter sanctum Seuerum, & Manfredoniam, est castrum sancti Viti: in quo est magna serpentum abundantia. Ad latus montis, quod respicit ad meridiem, est Arignanum castrum: & versus occidentem, vnde incipit via ascendendi in montem, est sanctus Alicander, vbi est palatium Federici secundi Imperatoris, ad Præcinnam castellum. Inde ad sex milia versus occidentem, est turris maior: & totidem est sanctus Seuerus, quatuor milibus distans à monte sancti Angeli. Est autem

Circuitus montis.

Lacus montis

Ciuitas Vestæ

Vryas ciuitas.

Fiternum amnis.

Templum S. Archangeli.

Spelunca Angeli.

Fons diuini liquoris.

Castrum S. Ioannis.

S. Viti.

S. Alicandri.

Tore maggiore.

Apulia Giapygia

autem castrum opulentum, nobilitatis, ac populi plenum. Recitat Strabo lib: 6. in colle Drino duo templa idolis consecrata fuisse, in quibus responsa dæmonum dabantur. Sed de his hactenus. A sancto Angelo iter dirigendo per largam Apuliæ planiciem, in qua est non modica aquæ, atque arborum penuria, abundantia verò frumenti non parua: 18. milium itinere confecto, occurrit Foggia castrum, ferax frumenti. Inde ad sex milia Manfredoniam versus, videntur vestigia ciuitatis Arpe, quæ à Diomede condita fuit: à Virg: vocatur Argyripa lib: 11. Vidimus, ô ciues, Diomedem, Argiuaq; castra. Atque iter emensi casus superauimus omnes, Contigimusq; manum, qua condidit Ilia tellus. Ille vrbem Argyripam patriæ cognomine gentis victor Gargani, condebat Iapygis agris. Seruius ait Diomedem fuisse ex ciuitate Argosippio: deinde longitudine temporis, nomen corruptum, vt diceretur Argyripa, & postea Arpi. Silius lib: 8. Infaustum Phrygijs Diomedis nomine campum: Dumq. Arpos tendunt instructi pectora Pœni. Ex inde occidentem versus ad 12. milia, Luceria ciuitas inuenitur in paruo colle, qui planiciei imminet magnæ: à Ptolemæo Nuceria est nuncupata, mutata l in n. In qua tempore Strabonis erectum erat templum Mineruæ: ornatum, atque splendidum. Quæ quidem ciuitas euersa est à Constantio 2. filio Constantini 3. Imperatoris Constantinopolitani, Pontifice Romano Viteliano: fuit postea reædificata, sed non ad primum splendorem. Deinde tempore Federici 2. Imperatoris, iterum euersa, Sarracenis colendam tradidit, ideoq; dicta est Luceria Sarracenorum: sed à Carolo 2. expulsi sunt. Est ciuitas hodie mercatoribus multùm accommodata, ad quam bis in anno mercatores conueniunt. Hinc Apenninum versus, in ipso Apennino Teanum Apuliæ conspicitur; sic enim à Strabone vocatur. Huius meminit Liuius lib: 8. vbi ait, Teanenses conuenisse Lelium Plancum, & pacem apud eum iniisse. A Luceria deinde iter dirigendo septentrionem versus, occurrit Ferunzola castellum, quod aliqui Farentinum vocant: vbi mortem cum vita commutauit Federicus secundus magnus Ecclesiæ Romanæ persequutor. A Ferunzola 18. milibus confectis, videntur vestigia dirutæ vrbis. Circa latera Apennini, quæ orientem respiciunt, est Castelluzium, Petramotta, Mons coruinus, Volturanum, Cicellana, Castelum Francum, Alberottum, Biccarinum. A Luceria ad octo milia, est Troia ciuitas multùm diues, ac fertilis soli, ædificata à Bubagiano duce militiæ, Michaelis Imperatoris Constantinopolitani, Stephano Papa octauo. In hac ciuitate visi fuêre tres soles in meridie anno 1532. In Apennino sequitur Orsara, ciuitas Bouina, Delicetum: & inde ad septem milia Asculum ciuitas, quæ ab antiquis Satrianum vocabatur: quæ ciuitas magnam ruinam passa est, à Ruggiero filio Guiscardi: per planiciem verò ad maritimam oram eundo, propè illam quatuor milibus, est magnum templum sancti Leonardi, à Federico 2. Imperatore conditum. Inde ad 18. est Cidignola castellum, in hac quidem planicie, est abundantia frumẽti, penuria verò aquæ, & arborum. Cæterùm, quamuis terra Hydruntina vocata fuerit Giapygia; nihilominùs hæc pars Apuliæ, quæ scribenda remanet, vsq. ad montem Garganum, & amnem Fortorem Giapygia à Seruio appellatur: exponens illud Virgilianum: Victor Gargani condebat Iapygis agris: asserens illam partem Apuliæ, in qua est mons Garganus Giapygiam vocari. Est in ea campus Bassus, castellum in medijs montibus erectum, citra iuga Apennini, à Bouiano 12. milibus distans: quandoquidem ex illo latere Apulia incipiat. Ex hoc castello post quatuor milia versus Luceriam, inuenitur campus de petra. Et post sex miliaria, Petra Catella, castellum in altissimo monte positum: & inde ad quinque milia, est Machia, Celentina: & postea ciuitas de Biturata. Inde descensus patet ad planiciem, in qua itinere sex milium absoluto, inuenitur Luceria: deinde Baranellum,

Foggia. Arpe. Virgilius. Silius. Luceria siue Nuceria. Teanum. Ferunzola. Federici secũdi mors. Mons coruinus. Troia ciuitas. Tres Soles. Ciuitas Bouina. Asculum. Giapygia. Apulia. Luceria.

Bußum, Ratinum, Roccetta, mons Sagianus, Petrella, Castellinum, Moronum, & Giouenisium, quæ quidem castella sunt prope amnem Fortorem. Inuenitur autem in illis campis 16. milium, vsque ad maritimam oram antiquißimum castellum Gerion, vbi Annibalem gradum sistitiße commemorat Liuius lib: 22. Inde ad duo milia, est Casa Calenda castellum, & post sex milia Larinum nouum castellum. Cæterùm, amnis Fortore in sinu Adriatico se exonerat prope lacum de le Sina, quæ quidem ciuitas condita fuit à piscatoribus christianis, qui ex insula le Sina huc commeârunt: quæ quidem Insula in Sclauonia è regione est istius vrbis: à mari quatuor milium interuallo seposita. Abest autem ab hac ciuitate miliaris spatio lacus eodem nomine cum ciuitate nuncupatus: prope quem amnis Fortorius in mare decurrit, à Plinio lib: 3. cap: 10. vocatur lacus Pantanus, bonorum piscium, maximè anguillarum ferax. A le Sina quatuor milibus in apice montis est castellum Serra Capriola, quà transeunt animalia, quæ ad partes Italiæ superiores accedunt: vbi in singula capita animalium impositum tributum soluitur. In altiori loco videntur aliqua castella, scilicet Iulianus, Coltorto, Machia, & petra Catelli. Deinde ascendendo ad læuam amnis, videtur circus maior: & vlteriùs itur ad amnem iam dictum, Apuliæ terminum.

Gerion. Casa calenda. Le Sina. Lacus. Capriola.

De Gallia cisalpina.

Gallia cisalpina, quæ & togata, & tonsa dicitur, Ptolemæo & Plinio authoribus, intra padum, Rubiconem, & Apenninum claudebatur: vbi hodie Flaminea, & Romandiola. Verùm nostro æuo ad Alpes vsque protenditur: habet ab ortu Rubiconem fluuium, mare Adriaticum, & Istriam: ab occasu verò & septentrione, Alpes: à meridie Apenninum montem. Hæc autem diuiditur in Cispadanam, & Transpadanam. Sed priùs de vrbibus Pedemontanis loquamur: & inprimis de Taurino. Taurinum hodie, antea Augusta Taurinorum, quòd eius gentis caput eßet appellata. Taurini Iulij Cæsaris beneficio, ciues Romani sunt effecti. Vrbs ipsa à Gothis excisa est: denuò instaurata minor fuit, quàm priùs eßet: forma quadrata, ædificijs pulcherrimis ornata: lenißimo riuo media alluitur, cui nomen Duria, quod à flumine eiusdem nominis, quod prope vrbem labitur, accepit: fossa, muro, & aliquot turribus, & arce pulcherrima munita. Vrbs est in plano sita, ab oriente Eridanum flumen, quem Padum vocant, habet, à quo non plus mille distat paßus: ab occasu Alpes Graias: à septentrione Alpes, quas Cæsar summas vocat, & flumen Durium, cuius proximè meminimus: à meridie verò planiciem, eamq; fertilem, quæ patet paßus quinque millia, inter Padum & Alpes. Supra Padum ingens pontis moles est, saxis extructa, turribus & propugnaculis munitißima. Inter vrbem & Padum iacent horti amœnißimi, & irrigui: vltra Padum colles vitiferi statim occurrunt, è quibus vina præstantißima omnis generis habentur: huius vrbis causa gesta sunt plurima bella & strages, inter Carolum quintum, & Franciscum regem Gallorum: præcipuè anno 1544. iuxta Carmaniolam, in quo conflictu 13. millia ceciderunt virorum de Caroli exercitu: reliqui verò, aut capti, aut pecunia mulctati. Clarißimi in ea florent legum, & medicinæ doctores, ac aliarum artium, & scientiarum magistri: domicilium serenißimi ducis Sabaudiæ. Ducatus Taurini est magnus, tum populorum frequentia, tum diuitiarum omnis generis abundantia. Ad huius vrbis dominium spectant plura, & præclara oppida, Lanciũ, Belligerium, Pinnarolum, & similia multa. hanc ipse vrbem lustraui, rediens ex studio

Galliæ cisalpinæ situs. Taurinum. Duria. Alpes Graiæ & summæ. Fertilitas & situs Taurini. Ducatus.

De Taurino.

dio Louaniensi anno 1560. tempore Pij 4. Pontificis Roman: Quoniam autem mihi propositum est præcipuas ciuiuates Italiæ describere; post Taurini descriptionem de Genua ciuitate Liguriæ aliquid dicam. Genua est Ligurûm domina: vrbs celebris, clarißimaque in Ligustici maris littore à Saturni Regis filio Genuo condita, & cognominata: à Iano Italorum Rege post Troianam cladem ampliata: vbi Iani bifrontis idolum primò coli cœptum est, ideoque dicitur Ianua. Ab initio Romanis subdita fuit, vsque ad annum CHRISTI sexcentesimum: Tunc Rotaris Longobardorum Rex eam spoliauit: sed recuperatam postea, Carolus Magnus, eiusque filius Pipinus rex Italiæ, & successores Franci reges, per annos circiter centum, summa cum iustitia & humanitate gubernârunt. Cumq; Sarraceni irruerent in Corsicam insulam, sibiq; eam vendicâssent, Comes Ademarus præfectus Genuensium, cum Genuensibus classem expediens, eam eripuit de infidelium manibus, retinuitq; sub Genuensium potestate. Hæc ciuitas totius Ligustici sinus emporium est: aucta diuitiis, portu ædibusq; superbißimis. Excellit naualis belli peritia supra modum, vt annos multos maris imperio potiretur. Post Carolum Magnum filiosque eius, plurimam ciuium sustinuit tyrannidem, ideoq; peregrinos dominos recepit. Sane, agitata ciuilibus discordiis, imperij, quod habebat in mari, non paruam iacturam fecit. Anno Christi 1258. Genuenses pugnârunt contra Venetos, propter Tyrum & Ptoleimaidem, vbi vtriq; commercia exercebant: sed Genuenses freti auxilio Constantinopolitani Imperatoris Michaelis Paleologi, potiti sunt Gaza, ciuitate Venetorum, captoq; duce Venetorum profecti sunt vsq; ad fluuium & ciuitatem Tanaim, subiecerùntq; sibi Capham, qua 30. annis potiti sunt. Anno Christi 1237. instituerunt Genuenses ducem, iuxta formã ducis Venetorum, miseruntq; eum in Cyprũ, quam sibi subiecerunt: ceperuntq; Regem & reginam, ductosq; captiuos Genuam, paulò pòst imposito annuo tributo, dimiserunt: retinuerunt autem sibi Famagustam. Cæterùm, cùm primus Genuensium Dux infeliciter pugnâsset contra Venetos; priuatus est Ducatu, & in carcerem coniectus, alius loco eius subijt, qui magnam fecit cladem in Venetos, sed in bello interijt. Mox alius dux subrogatus, profectusq; ad Imperatorem Constantinopolitanum, ob præclaras in bellis à se res gestas, donatus fuit Insula Mitylene, quam Genuenses retinuerunt vsq. ad annum Christi 1454. Deinde anno 1381. susceperunt pro defensore vrbis suæ Carolum septimum regem Franciæ, qui vice tenentem constituit. Deinde relictis Gallis, Ducem Mediolanensium in defensorem acceperunt, vsq; ad annum Christi 1435. Tunc deserto duce Philippo, proprium instituerunt ducem, cuius constitutio non omnibus probata fuit; nam quidam regi Gallo, quidam Duci Mediolanensium adhæserunt. Nostro æuo creant ducem nõ perpetuum, sed annuum: liberi sunt, sed parum inter se pacifici. Ciues exercent grandia commercia, sulcantq; maria diuersa: vrbs eorum magna est, & diues atq; pulchra, tum situ, tum palatiis, habetq; commodum portum. Regio in qua sita est vrbs est Liguria, habetq; agrum rudem & saxosum: fuit olim hæc terra syluis obducta, habens paucos colonos, Ligures in magnis laboribus degunt propter soli infœcunditatem. Alexandria iuxta fluuium Tanarum (qui ex Liguria venit, & haud procul à Papia, Pado miscetur) sita est. Locantur aliquot insignes ciuitates, præsertim Alba, Asta, & noua Alexandria. Cæterùm, subuerso Mediolano per Fridericum primum, erant aliqui Ligures circa montem Apenninum, qui relictis prædiis suis, concesserunt ad villam quandam Roboreto nomine, vbi cœperunt extruere ciuitatem, quam Cæsaream in fauorem Cæsaris appellârunt. Pontifex verò Romanus nomine Alexander tertius, Christiano animo Imperatorem persequens, adiunctisq; sibi Venetis, & Mediolanensibus, aliisque populis, Imperatorem Italia pepulit: in cuius victoriæ memoriam, vrbs illa, vocata est ex eius Papæ Alexandri nomine Alexandria. Mons

Genua.

Idolum Iani.

Galli gubernant.

Corsica sub Genuensibus.

Genuenses cõtra Venetos.

Genuẽses creant ducem.

Genuenses potiuntur Mitylene.

Situs Genuæ. Liguria.

Alexandria. Tanarus fluuius. Asta.

Mons Ferrat⁹ Fertilitas. Ferratus, pars est Liguriæ cis Apenninum situs, fertilis & habitabilis, diei ferè spatio ab Alpibus diuisus, per patentes interim campos collibus magis quàm iugis eleuatus, vbi colonus nihil incultum, aut inaratum relinquit. Habet à dextera Tanarum: à sinistra verò Padum, feracemque admodũ inter hæc duo flumina planiciem positam. Huius fines sunt hinc Padus, inde Apenninus, & Tanarus ipse à fonte suo ad ostia quibus fertur in Padum: & in superiori parte montes, qui sunt proximi Moncaliero (Moncalierus.) vbi Pedemontium incipit. (Pedemontiũ.) Ad Padi ripam sunt huiusmodi oppida Basignana, vbi ponte Padus iunctus est, Valentia siue Valentium, Pomatum, Frassinetum, Casale, pons Sturiæ, Camiaum, Gabianum, Verrucula, Sanctus Raphael, Grassinum, & Moncaierium. Post Basignana mons Castellus, & Panonum, deinde Bergolium, postea Alexandria, supra quam sunt oppida Fœlicianum, Marum, Asta ciuitas, Monticellum, sancta Victoria, & Pollentum, superiùs Ceua oppidum nobile, (Ceua.) & sui Marchionatus oppida & castella, inter quorum medium Tanarus oritur. Deinde per Tanari sinistram descendendo, obuiam venit Alba ciuitas, (Alba ciuitas.) inde Roccha, Aquæ ciuitas. (Aquę ciuitas.) Infrà verò torrens Borbus: ad dexteram autem Damianum, Canachium, cui proximum est oppidum Carmagnola. (Carmagnola.) Post supradicta Padus: & in sinistro duorum cornuum, quæ subortu suo efficit, habent Vncinum in dextero & Criciciũ: inter quæ oppida, Padi ortus apparet, (Padi ortus.) quem Plinius fontem Visundum appellat, dicitque eum mediis diebus æstiuis arescere. Mons autem, à quo fons scatet, Vesulus à priscis authoribus est appellatus. (Vesulus mons) In Italia transpadana, ad Padi ripam est Mintius fluuius, (Mintius fluuius.) ex lacu Benaco originem habens. Prope Padum Gouernum oppidum, apud quem locum Leo primus Papa Romanus, Attilæ obuiam venit: (Leo Papa obuiat Attilæ.) Mintium amnem ponte iungit Valentium oppidum. Suprà ad lacum Emissorium est Piscaria magni portorij oppidum, arce & ponte magnifici operis erectum, vocaturque Garde lacus. (Lacus Garde.) Benacus habet oppida, (Benacus.) & vicos, ad dexteram Lagisium, Gardamque, à quo huiusmodi lacus nomen accepit, Turbolum, sub quo ingreditur Sarcha fluuius, (Sarcha fluui⁹) qui è montibus Tridentinis oritur. Ad Sarchiæ dextram Archusdrenna, Madrusium, Vocianum, superius in valle Pontionũ, & ad fluuij Sarchiæ fontem sancta Maria. Ad Mintij sinistram Godium, Volta, & Capriana: ad lacus verò sinistram Riuoltella, Desentianum, Mineruium, & in sinu quem facit lacus, Solodium. Deinde in circuitu Madernum, Bargnanum, Lucionium, & Riua, (Riua.) nobilissimum illius regionis oppidum, sic dictum à riuo sanguinis, (Riuus sanguinis:) quem Rex Longobardorum Grimoaldus, ex cæde Francorum effudit: qui in Italiam per Tridentum ingressi fuerant. Superiùs ad Sarchiæ sinistram Trennium, & Cardacionum. Est autem in lacus insula Sermienum. Vltra Mintium per Padi ripam est Burgus fortis: Paulò suprà sunt ostia amnis Olli, (Amnis Olli.) qui quidem fluuius è lacu Sebuino effusus, breui supra Padum tractu, ad dexteram, Clesio augetur fluuio, (Amnis Clesi⁹) prope cuius oppidum, Marcharia, & ad ipsa ostia Caluatum castellum est. Ad Clesii verò dexteram, Asola, mons clarus, cui amplissima adiacet planicies, & Lunatum oppidum: (Lunatum.) ad eius verò sinistram Gauardum, Buarnum, Angosenium, Ederum castellum, Ad Clesii autem fontem Bargatium oppidum: Ad Olli autem fluminis sinistram pons vicus, Vrceinoui, Vrceiueteres oppid: & supra ad Sebuinum est Isei oppidum. Ad lacus sinistram Sarnagum, Pranorum, Loarium, Monticulum Gemmium, & Edolium. Inter Clesium & Ollium amnes, est Brixia egregia, & pulchra ciuitas, (Brixia ciuitas) cuius incolæ plurimũ valent ingenio, animo, & viribus: quæ condita est à Gallis: modò sub Venetorum dominio manet, qui eam arce, vallo, armisque & militibus stipendiariis munitissimam habent. De ea scribit Liuius lib: 21. Romanis opem tulisse. Brixam præterlabitur Mella fluuius, (Mella fluuius.) scatentibus vbique fontibus. Habet Mellam ad dexteram, Monpianum, Concisum: ad sinistram verò, vbi crescere incipit, Chorium: subinde villam, & Vncinã, vbi influit Broccus torrens: & ad Brocci ortum, Lodrium, & ad fontem Mormæ, Alueum

De Mediolano.

Boratum, & Coium: ad Padi alueum Dosiolum: & pòst Vitellana oppidum, opibus & populo refertum. Inde miliaribus triginta, est Cremona vetus Romanorum colonia, simul cum Placentia deducta, vt dicit Liuius lib: 20. à Strabone lib: 5. vocatur Cremona, similiter à Cornelio Tacito lib: 17. & 19. & à Plinio lib: 3. cap: 18. Suprà ad dexteram est Macha Storma castellum: deinde ad ostia fluminis Abduæ, intus ad dexteram, paucis supra Padum miliaribus, Abduam influit Serius amnis: vbi imminet Abduæ Picciolum oppidum. Ad Serij fluminis sinistram, est Crema oppidum nobile, à Fede Barbaro, post Cremonæ afflictionem, in eiusdem ciuitatis opprobrium atq. damnum erectum. Supra huiusmodi oppidum, est Neberium, & Vertorium: & ad fluuij fontem Bardionum. Imminet ostiis Abduæ ad sinistram castrum nouum, cognomine Bucca Abduæ: interiùs autem secundùm amnis decursum circiter quinquaginta miliaribus, Lauda ciuitas: & inde ad tria miliaria Lauda vetus dicta: suprà Abduæ adiacet Cassianum oppidum: deinde mons Brigantius, regio quidem multis villis habitata, vini optimi, & castanearum feracissima. Vbi verò Abduæ mons astat, Brippum est oppidum: & inter varios montes supra Abdua dextrorsum, illabitur Brembus amnis: cuius conualli inter montes adiacet sanctus Petrus, sanctus Peregrinus, sanctus Ioannes. Contra Brembi amnis ostia est, Vauarium castellum. Inter Serium & Brembum fluuios, qui in Abduam influunt, in editissimis montibus est Bergomum, ciuitas à Gallis condita, mercibus atq. mercatoribus abundans, cui adiacet Triuilium, Mozanica, Ruminegum, Martinengum, & Carauagium: ad Padi autem dexteram Belgiosum, villa opulentissima. Supra Canturiam Comum ciuitas vetusta, lacui Lario contigua, quæ à Gallis erecta est. Ad lacus autem Larij, siue Comi sinistram Senobium, Arcinium campus, & alia huiusmodi: supra verò torrentem est Larium, Victoria, & inde castellum Clauenna. Ad dexterã Padi ripam, post Vmbronem, prima habentur Ticinij ostia: qui planè fluuius Verbanum, siue maiorem lacum exonerat. Adiacet huic amni ad dexteram Papia, de qua in præsenti capite dicam.

Cremona. Abdua fluui. Serius amnis. Crema. Lauda ciuitas. Brembus amnis. Bergomum. Martinengũ. Comum. Lacus Comi. Ticinus. Lacus maior.

De Papia, Mediolano, & aliis locis.

PApia, olim Ticinium, vulgo Pauia, ciuitas antiqua, quam veteres transpadanam, & Subalpinam, posteri autem Longobardiam vocauerunt. Alluuntur mœnia eius Ticino fluuio perspicuo, etiam cùm pluuiosum est cælum. In hac vrbe Longobardi, & alij post ipsos Italiæ reges olim habuerunt regiam suam sedem, antequàm à Carolo Magno Imperatore domarentur. Multa passa est temporum successu ob factionem Guelforum & Gibellinorum. Libera erat, sed Ioannes Galeatius Dux Mediolanensium, subiecit sibi: extruxitq; in ea arcem, & iuxta eam parauit insignem, atq. magnum venationis hortũ: qui tam magnus est; vt circuitus eius comprehendat viginti milia Italica, vndique muro cinctus, & diuersis animalium speciebus refertus. Abundat ciuitas his quæ ad victum pertinent, colligitq; vina plusquàm egregia. In situ istius vrbis captus est rex Franciscus post strenuum conflictum à Cæsarianis anno domini 1525. in festo Mathiæ Apostoli. Illustratur hæc ciuitas reliquiis sancti Augustini Episcopi Doctoris ecclesiæ maximi, & sancti Bernardini Feltrensis, ordinis sancti Francisci de obseruantia. Adiacent Ticino amni intus ad dexteram fossæ manufactæ, ab eodem fluuio ductæ. Hæret Abbia grassum: superiùs est Vigiuenum: inde Cuccionum: postea Sextium, lacui propinquum. Ad maioris autem lacus dexteram Angleria primum est oppidum: intus verò ad dexteram huius lacus partem, Varesium oppidum, populi frequentia illustre. Interiùs est Nouaria ciuitas. Ad Sicidæ sinistram, priusquàm Saruus influat, torrens est, ciuitas Vercellensis, de qua Martialis 10. Æmiliæ gentes & Apolli-

Papia. Longobardia. Barcus. Rex Franciscus capitur à Cæsarianis. Nouaria. Vercellæ.

Mediolanum.

& Apollineas vercellas. Ciuitas est episcopalis & antiqua. Sed tempus est, vt aliquid dicamus de Mediolanensi ciuitate. Narrant antiqui scriptores, olim Tyrrhenos inhabitâsse tractum illius terræ, qui Apennino mari Adriatico, & Alpibus terminatur: ad hos autem, ob loci vicinitatem Gallos commeâsse, specie ac fœcunditate terræ allectos. Cùm autem exiguam quandam belli occasionem nacti essent aduersus Tyrrhenos, impetu facto, è propriis sedibus eiecerunt: atq. ita duce Breno Mediolanum condiderunt. Strabo Mediolanum vicum iam pridem fuisse refert, quòd vicatim omnes habitarēt; sed tempestate sua eximiæ dignitatis ciuitatem: quippè quæ Insubrium metropolis esset. Fama vetus est ab apro lanato ex media parte, quem effosso solo inuenerunt, Mediolanum esse nuncupatum. Est circa hanc vrbem nobilis regio, tum cæli temperie, tum soli fertilitate, & affluenti rerum copia. vnde ciuitas suo abundans populo, & suis nitens viribus, semper gentis suæ dominium habuit: & quoties euersa, post excidium restituta, vbertate agri & propinquitate Alpium, ex quibus hominum copia affuit. Cæsares Romani mirum in modum hanc vrbem coluerunt: Traianus non solùm eam vrbem frequentauit; sed & nobilissimum palatium ædificauit. Maximianus Hercules, amplissimum templum Herculi excitauit, quod posteriores Diuo Laurentio martyri dicauerunt. In hac vrbe cultæ fuerunt liberales omnes disciplinæ; nam & Virgilius Mediolani literis operam dedit. Ingenti incremento res Mediolanensis tempore Gratiani Imperatoris aucta erat: nam quingentos & amplius annos, in multa & diuturna tranquillitate Mediolanenses vixerunt, vsq. ad diui Ambrosii tempora. Cùm illa tempestate pestifero Arij dogmate Italia infecta, laboraret, Mediolanum adeò peruasit; vt intra vrbem ipsam duo Episcopi armis repugnarent. Quieuit post modum ciuitas diui Ambrosii sustentata doctrina, & vitæ sanctitate vsq. ad Gothos, qui Italiam miserè vastantes, Mediolanum incendio, & direptioni tradiderunt. Postea sub Iustiniano Imperatote Mediolanenses à Gothis deficientes, rursus fuerant expugnati, interfecti & mœnia excissa. Durauit Gothorum imperium annis sesquicentum. Subsequuti paulò pòst Longobardi in eorum locum, vsurpauerunt Mediolanensis regionis ditionem. Mediolanensis regio olim dicta est Gallia togata, atq. Insubria, donec subacta fuit à Longobardis: qui anno domini 525 in interioribus Saxoniæ in magnum numerum multiplicati, primùm occupauerunt Bauariam & Pannoniam anno 542. deinde anno Christi 568. in Italiam venerunt, Pannoniam Hunis relinquentes. Ducenta itaq; millia Longobardorum cum vxoribus, ac liberis, & omni supellectile Italiam petierunt, quam & subegerunt, & in potentatus diuiserunt. Ingressi itaq; fori Iulij, siue Friuoli terminos, Alboinus rex Lombardorum præfecit illi prouinciæ Gisulphum nepotem suum, virumper omnia idoneum: deinde expugnauit Taurisium, Vincentiam, Veronam, Mediolanum, & alias multas vrbes: & spatio quatuor annorum totam Galliam togatam sibi subegerunt, quæ ab eis dicta est Lombardia. Regnauerunt autem Lombardi in Italia vsq. ad tempora Caroli Magni, annis scilicet 204. qui potenti manu illos compescuit, idq; anno Christi 776. Cepit quoq. Desiderium regem ipsorum vltimum, & relegans eum Lugdunum, constituit super eos duces alienos, qui tàm humaniter eos tractabant; vt iam ex sua gente rectores sibi non optarent. Post Carolum magnum surrexerunt quidam reguli in Italia, qui vocabantur Berengarij, qui Longobardorum regnum vsurpârunt, quos compescuit Ottho Magnus: liberauitq; Lombardiam de manibus Berengarij, eamq; incorporauit Romano imperio: Berengarium verò duxit secum in Germaniam, vbi & mortuus est. Anno Christi 1162. Fridericus Barbarossa Imperator expugnauit Mediolanum: & postea subsidio Parmensium & Placentinorum rursus in triennio est extructum, & instauratum. Obsedit autem Imperator vrbem septem annis quousq. illam expugnauit: factaq; præda, mœnia ciuitatis solo adæquauit:

Margin notes: Nomen ciuitatis vnde. — Imperatores Mediolanum coluerunt. — Mediolanensis felicitas. — Mediolani turbatio. — D. Ambrosius — Gothorum imperium. — Gallia togata — Longobardorum origo. — Lombardia Annis 204. regnauerunt Lombardi. — Berengarii. — Barbarossa expugnat Mediolanum.

De Mediolano.

adæquauit: vrbeq́; solo adæquata, aratrum per circuitum duci, & sal in perpetuam damnationem seminari iussit: missis innumerabilibus hominibus, mulieribus & pueris in Germaniam. Deinde verò anno 1170. conuenientes ciues Mediolanenses ciuitatem rursum reparauerunt: & cum omnibus ciuitatibus Lombardiæ, rursum Imperatori rebelles facti sunt, Anno Christi 1238. Fridericus secundus expugnat Mediolanum, multorum cæde facta, adductis secum in Apuliam optimatibus, & filio ducis Venetorũ: ibiq́; eos occidit. Anno Christi 1310. sub Imperatore Henrico septimo, erant Mediolani duæ factiones, quæ totam Italiam turbauerant, nempè Guelfi & Gibellini, qui anno Christi 1240. sub Imperatore Friderico exorti sunt: Guelfi erant à parte Romani Pontificis: & Gibellini à parte Imperatoris. Vocauit enim Fridericus secundus, eos, qui sibi fauebãt, Gibellinos, quod Germanicè sonat, illis se fidere, haud secus ac domus fidit se duobus muris robustis: quos verò nouerat sibi aduersos, Guelfos, id est, lupos appellauit. Multùm Mediolani præualuerat huiusmodi factionis malũ: vni adærebant vicecomites, & alteri Turriani: duæ scilicet magnæ & nobiles in ipsa vrbe familiæ, ob quarum dissensionem, tota ciuitas versa est in seditionem. Præualentes verò vicecomites, retinuerunt multo tempore vrbis gubernaculum: subiecti postea ad ducalem dignitatem. Nam rex Venceslaus accepta pecunia, fecit vicecomitem ducem Mediolanensem: priùs enim per totam Lombardiam erat præfectus sacri imperij: atq. in hunc modum bona pars Italiæ subtracta est à Romano imperio. Ioannes Galeatius primus dux Mediolanensium anno Christi 1250. vicecomes Theobaldus genuit Matthæum: Matthæus verò genuit Galeatium & Stephanum. Porrò Galeatius habuit filium Actium, in quo ista linea terminata est. Iste Actius quodam tempore cum humi in castris deposita galea dormiuisset, ac deinde rursum galeam capiti imponeret; ingressus fuerat serpens in galeam, egressusq́; & delapsus per faciem principis, in nullo illum læsit. Atq́; hinc est quòd principes Mediolanenses serpentem in suis insigniis habent. Porrò, Stephanus filius Matthæi, frater Galeatij, genuit Galeatium: & Galeatius Ioannem Galeatium, primum Mediolani ducem, Venceslai Cæsaris beneficio: Ioannes verò Galeatius genuit Ioannemmariam, Philippummariam, & filiam Valentiam nomine, quam vxorem duxit Ludouicus rex Franciæ. Philippusmaria reliquit filiam vnicam, Blancam nomine, quam duxit vxorem Franciscus Sfortia, qui ob fortia facta in militia, Sfortia dictus est. Mortuus est autem Philippus Maria. Franciscus autem Sfortia genuit Galeatium, Ludouicum, Philippum &c. & mortuus est post multa egregia facta anno 1404. cui in ducatu succedens Galeatius, occisusq́; est à subditis, quòd pessimè viueret: in eius locum substitutus est eius frater Ludouicus Sfortia, quem rex Maximilianus creauit ducem Mediolanensem. Habuit Galeatius filiam Blancam Mariam, quam duxit vxorem rex Maximilianus, tradito ducatu Mediolanensi Ludouico patruo puellæ. Itaq́; Francisco Sfortiæ primò successit in ducatu filius eius Galeatius, cuius filia Blanca Maria nupsit Maximiliano regi: filius Galeatij Ioannes Galeatius in locum patris successit, qui accepit vxorem Isabellam neptem Ferdinandi Neapolitani regis, ex eaq́; genuit Franciscum Sfortiam vltimum ducem Mediolanensem, ductum in Galliam, & Bonnam, quæ nupsit inuictissimo Sigismundo Polonorum Regi: qui planè ex Bonna genuit serenissimam Annam vxorem serenissimi Stephani Batthori regis Polonorum pugnacissimi & inuictissimi. Ex quo patet serenissimam Annam Reginã Poloniæ ex vtroq; parente serenissimam esse, atq. clarissimam. Sed eam magis commendant bona opera quæ exercet: quæq́; non omnibus Reginis, & Regibus communia sunt: ideoq́; cum suis coronis marcescunt, & diu consistere nequeunt.

Margin notes: Fridericus secundus expugnat Mediolanum. — Guelfi & Gibellini. — Vicecomites. Turriani. — Ioannes Galeatius prim⁹ dux Mediolanensium. — Genealogia ducum Mediolanensium. — Franciscus Sfortia. — Blanca Maria — Genealogia Sfortiana. — Genealogia serenissimæ Annæ reginæ Poloniæ, ex parte matris.

De Mantua & Verona.

Virgilius. Mantuæ situs

Antua antiqua ciuitas, nobilis poëtarum principe Virgilio Marone. Ciuitas ipsa est ampla, munita, & aspectu iucunda, nobilibus frequens, palatiis insignis, felici satis solo prædita. Hæc haud procul à Benaco lacu sita est, ex quo Mintius influit, qui exundans Mantuam vsq. labitur, ibiq; lacu facto, vrbem circuit. Inde etiam progrediens, breui cursu Padum influit. Agnouit hæc vrbs olim Imperatores, sed illi ex ea principatum facientes abalienârunt imperio. anno Christi 1220. ius dixit in hac vrbe Sordellus. Deinde anno 1328. Præfuit Aloisius anno 1420. Successione hæreditaria adeptus est dominium Ludouicus: & is duxit vxorem filiam Marchionis Brandenburgensis, quæ sanguine iuncta erat Cæsari Sigismundo. Et quum idem Imperator vice quadam Italiam ingressus, diuerteret ad Ludouicum; creauit eum Marchionem. Nostro æuo familia Gonzaga dominium habet ciuitatis, qui à Carolo quinto Duces creati sunt, & nuncupati. Ad cumulum autem ducalis dignitatis accessit Monsferratus nomine hæreditatis. Nam Marchionis Mõtisferrati vnica filia nupsit duci Mãtuano: & mortuo patre, dux Mantuanus illius quoq. Marchionatum obtinuit, splendidum satis. Hodie est dux nobili ingenio, & bonorum ingeniorum magnus Mecœnas: vxorem habens filiam Ferdinandi Imperatoris.

Familia Gonzaga.

Verona.

Verona ciuitas ampla, amœna, & iucunda, quam mediã secat Athesis fluuius, qui ex Tridentinis Alpibus oriens, auctus aquarum abundantia, Adriatico mari infunditur. Veronæ ante theatri molem, fuit & Amphitheatrum, ab Octauio constructum, cuius exterior paries marmoreus in tres arcuũ ordines mirandos diuisus, infimos, medios, & supremos altitudine incredibili extollitur: quorum vnusquisq. septuaginta duos continet arcus. Inter supremos quosque, statuæ pulcherrimæ erectæ erant. Supra arcuum ordines, alius inerat ordo fenestrarum 72 amplissimarum, aulis ingentibus toti Amphitheatro circumductis deseruientium, vnde exteriùs, & interiùs patebat despectus: per portas decem & octo patet aditus in ipsius interiorem planiciem, cuius longitudo perticarum 39, id est, 234. pedum; habet enim pertica sex pedes: altitudo verò 22. perticarum, & dimidiæ oualem constituens figuram. ab ipsius verò planicie pro sedibus, quadraginta duo insurgunt gradus. In gradibus ipsis hominum 23184. sessionem commodam habuerunt, cuique homini spatio pedis cum dimidio attributo, demptis portarum spatiis. Capacitas supremi gradus in circuitu perticarum 183. reperitur: medij autem, vigesimi primi à superiori descendendo, perticarum 142. Theatrum ipsum iam dudum magna ex parte corruit præ nimia vetustate: pars quoq. demolitione cecidit, rege Berengario mandante. Olim flumen extra vrbem, iuxta theatri murum currebat: quo deiecto, flumen deuectum est in ciuitatem. Fuit autem Verona ter à Barbaris incursantibus cõbusta, à Germanis direpta, terq; solo æquata: & à Galieno Imperatore instaurata. alij dicunt ab Antonio Vero. Prima Veronæ deuastatio facta est à militibus Vespesiani: altera Galieni tempore: tertia verò Attilæ regis Hunnorum tempore, anno scilicet Christi 427. Præfuit olim Veronæ Albuinus rex, statuitq; in ea sedem suam: quo interfecto, paruit Longobardorũ regibus: deinde fuit sub regimine ecclesiæ. Tempore verò Otthonis primi, fuit imperio cum multis aliis ciuitatibus subiecta: ac deinde tempore Friderici primi cum Mediolanensibus inito fœdere, libertatem est consecuta. Sed postea in tyrannidem migrauit, donec tandem ad populare regimen redacta est ciuitas sub vmbra Romanæ ecclesiæ. Tunc Scaliger quidam est prætor electus, cui anno 1277. successit frater: & postea Antonius Signorius, qui à Ioanne Galeatio vicecomite regno priuatus est: sicq; finitum fuit dominium Scaligerorum ann: 1396. Porrò, Galeatius vicecomes dominatus est Veronæ annis 18. quo defuncto, vnus ex

Amphiteatrũ Veronense.

Flumen.

Veronæ deuastatio.

Albuinus rex

Scaligerorum dominium.

Scalige-

De Aquileia.

Scaligeris rursus sibi vendicauit Veronam: quo sublato, Franciscus Carriensis sesqui anno potitus est Veronæ regimine. Veneti postea ann: 1405. vrbem occupauerunt, pacificèq́ in ea regnauerunt vsq. ad annum Christ 1509. tunc fuit septem annis sub Maximiliano Imperatore, qui anno 1517. eam restituit Venetis, atq. illi modò dominantur. Itaq́ ciuitas Veronensis est agri fertilitate diues: nobilißimo flumine ornata: præclarißimorum virorum doctrina illustris, nempè Zenone primo vrbis Episcopo, Ambrosianæ eloquentiæ imitatore, Catullo poëta nobilißimo, Plinio grauißimo scriptore. Supra Veronam est Tridentum, parua sed pulchra, & suauis ciuitas, in qua nostro æuo Sacrosanctum Concilium Tridentinum est celebratum sub Pio quinto summo Pontifice. Tridentum teste Iustino, à Gallis conditum est. Ad hanc vrbem augetur Athesis fluuius accessu amnis iuxta Pineam oppidum in Alpibus oriundi. Dextrorsum ac sinistrosum sunt multa oppida. Ex Verona iter est ad Vicentiam, quam Meduacus amnis mediam secat. Hæc vrbs à Gallis est ædificata: cuius ciues sua sponte Venetorum dominiū acceperunt: fuerunt illis non paruo auxilio, vt alias sibi finitimas ciuitates subijceret, scilicet Veronam, Patauium, Brixiam, Bergomū, Taruisiū, Fundum vrbis optimū; habet enim egregia vina, frumenti abundantiam, & eorū, quæ humano sunt vsui necessaria. Populus in ea multus: magna nobilium multitudo: sunt in ea egregij disciplinarum cultores, Medicorum copia (in quorū numero meritò censeri debet Dominus Vincentius Gattus Ser: Annæ Reginæ Poloniæ medicus insignis) Legistarū, aliarumq́ artiū: eò quòd populus valeat ingenio, viribus, & armis. In mediterraneis est vrbs Taruisium, vbi Totila quintus Ostrogothorū rex natus, educatusq́ fuit, eius patre Veronam, atq́ Taruisium poßidente. Ab hac ciuitate vocata est Marchia Taruisina: solum habet vini optimi feracißimum, frumenti, hordei, leguminum, fructus ferens suaues. Ciuitas est in plano posita, mœniis fortißimis munita: præclaris ædibus & palatiis ornata: habet flumen intra ciuitatem perspicuū, & lucidū, cuius aquæ nunquàm turbantur. Sunt in ea ciues suaues, paciśq cultores. Episcopalis ciuitas, viris doctis illustris: Forum Iulij, vulgò Friuoli. Circiter quinquaginta miliariis Italicis longa, & lata totidem eius regio, habet agrum amœnum & fertilem: oppidulis, ciuitatibus, & pagis refertum: comitibus & priuatis dominis pro maiori parte subiectum; Venetis tamen parent. Huius autem regionis metropolis Vtinum est, præclarißima, & amplißima satis ciuitas, ad quam Præfectus à Venetis mittitur, qui locum tenens vulgo appellatur. Aquileia vrbs, Carnorum metropolis, hodie verò in Foro Iulio non longe à mari Adriatico posita, olim potentißima claruit: iam vix inuenias vestigia ciuitatis: nec tot habet domos, vt pagus appellari poßit: Insigne nihil habet, præter antiquum & ruinosum templum, cuius Canonici propter cæli intemperiem, & adiacentes paludes, vix per trimestre tempus visitare poßunt. Patriarchatus titulo insignita est, & paret patriarchæ cum plurimis aliis Fori Iulii oppidis: Florere autem cœpit hæc ciuitas, & in summum dignitatis fastigium excrescere eo tempore, quo primùm Romani, populos sibi subdere tentârunt, qui circa Danubium habitabant. Octauius siquidem Cæsar Augustus maiorem bellorum partem per suos præfectos confecit, vt Suetonius narrat: Pannonica autē & Germanica per seipsum præsentem, vel non longè absentem. Nam & Rauennam, & Mediolanum ipsemet adijt, & Aquileiam vsq́ progressus est, Iulia eum comitante, quæ Aquileiæ abortiuum fecit. Sanctus Marcus Euangelista missus à S. Petro Apostolo Alexandriam verbi euangelici dißeminandi gratia, Aquileiam venit: prædicatoq́ ibi Christi Euangelio, ad normam viuendi euangelicā vrbem perduxit, cui Euangelium propria manu exaratum scripsit, qui quidem euangelij codex modò Venetiis aßeruatur. Hermagoras quoq. ad S. Marci euangelistæ sermones conuersus, Aquileiæ à principe Apostolorum Episcopus est institutus: qui sub Nerone cum Fortunato Subdiacono martyrium

Veneti. — Zenon prim⁹ Episcopus. — Tridentum. — Vicentia. — Taruisium. — Friuoli. — Vtinum metropolis. — Aquileia. — Octauius Augustus. — S. Marcus. — Codex euangelii. — Hermagoras. — Syrus.

subijt; ambo enim fuerunt securi percussi. Syrus Aquileiæ natus, & doctrina euangelica imbutus, missusq; Papiam, multa Papiensi populo Christianæ religionis beneficia contulit. Chromatius quoq. ex Aquileia fuit, ad quem D. Hieronymus multas epistolas scripsit. Ad triginta millia passuum est ciuitas Vtinum: superius inter excelsum montem est ciuitas Ciuedalis, pulchra, & ciuibus multis ornata, Germaniam ab Italia dirimens: sunt & circumquaq. plurima oppida, nempe mons Falco, Tarrus fluuius, Cisanus fluuius, Dogrium, Tergestum Romanorum colonia, tertio & trigesimo miliario ab Aquileia discretum, vt narrat Plinius. vltra verò Tergestum sexto miliario, est amnis Phormio, cui nunc est nomen Cisanus, qui olim erat Italiæ terminus: labitur propè Tergestum, & Iustinopolim caput Istriæ: à Phormione siquidem amne incipit Istriæ regio. Porrò, Istria est Italiæ regio, Illyrico contermina, centum viginti quinq. miliaria Italica circuitus eius complectitur: longitudo verò sexaginta. Ab amne Phormione, nunc Tisano, siue Cesano, ad Banaticum vsq. sinum protenditur, vbi Arsia amnis decurrens Istriam ab Illyrico dirimit. Istriæ populi originem habent à Colchis ab Ota rege missis ad Argonautas persequẽdos: qui postquàm Istrũ amnem ingressi sunt, & Argonautas non inuenissent; ausi non sunt ad Otam regem reuerti. Iuxta Aquileiam igitur consedentes, Istri dicti sunt ex Istro amne. Prima Istriæ vrbs est Iustinopolis, à Iustiniani primi Imperatoris filio erecta, cui successit in imperium. Est in Istria Emonia ciuitas, quæ modò vocatur Noua ciuitas, ad quam sunt Ostia Nauporti fluminis: deinde Parentium ciuitas vetusta: deinde in arduo colle vrbs Polona, Romana colonia, ibi Fanaticum promontorium longo tractu contra Anconam in mare se prorumpit, sinumq; Carnarium efficit. Sed tempus est, vt de ciuitate Venetiarum aliquid dicamus.

Chromatius. Vtinum. Ciuedalis. Amnes. Tergestum. Italiæ terminus. Istria. Origo Istricẽsis Ister amnis. Ciuitas.

De Venetiis.

Circa annum Christi 300. Veneti qui tunc in continẽti circa Adriam habitabant, audientes aduenire Hunnos gentem fortissimam, & ferocem, in mare fugientes, consederunt in paruulis insulis, quæ non multùm à se distabant: ibi victitantes, prout poterant, potissimùm victum piscatura quæritantes. Paulò pòst cœperunt in insulis illis ædificia erigere: in ea potissimùm, quæ vocabatur Rioalto, quòd mare ibi profundius esset: aut quòd hæc Insula emineret super alias. hac igitur occasione moti Veneti, posuerunt primum vrbis fundamentum super insulam Rioalto, anno Christi 420. vel vt alij scribunt, anno 456. Porrò, ex multarũ ciuitatum excidio, quas vastauerat Attila Hunnorum rex, supra modum efflorere cœpit vrbs Venetiarum. Primi autem conditores fuerunt Paduani, cœpitq; protinus vrbs crescere in ædificiis, dominio, potentia, opibus, numero hominum, & possessione terrarum, in mari atq. continenti, vt etiam temporis successu sibi subegerit magnas insulas, ciuitates, & regna in remotis terris. In summa vrbs illa magnificentissima, pulcherrima & ditissima, facta est regina maris, habitaturq; à maxima frequentia populi, ex toto ferè orbe terrarum. Vectigal quod ex vino, sale, oleo, aliisq; rebus magistratus recipit; ad duos milliones ascendit, hoc est, vicies centena millia ducatorum, præter tributa, census, & redditus, quos ex subiectis sibi ciuitatibus accipiunt. Habet in circuitu miliaria Italica octo, sita in æstuario maritimo. sunt per circuitum vrbis 25. insulæ, quæ ferè omnes à religiosis habitantur. Habet parochias 62. pontes publici in ea, præter priuatos, sunt 400. Nauigia accommoda omnibus vsibus, plus minusúe 8000. In nauali, quod vndiq; muro cingitur, assiduè quadringenti occupantur homines, conficiendis triremibus, atq; aliis maritimis parandis rebus. In Murano insula eximia conficiuntur vitrea vasa, quæ vulgò crystallina vocan-

Venetiorum origo. Rioalto. Quando ciuitas ædificata est. Vectigal. Situs ciuitatis Propugnacula vrbis.

vocantur: & per omnes regiones circumferuntur. Tuetur vrbem contra insanientis maris vortices, littus quoddam naturale ex mari eminens, quod in quinque locis transitum nautis & portum præbet: maximè apud duo castella, & apud Chiozam ciuitatem Episcopalem, distantem ab vrbe 25 miliaribus: diuitias, publicum ærarium, prouentus, vectigalia quis enarrare poterit? Anno Christi 810. corpus sancti Marci Euangelistæ attulerunt mercatores ab Alexandria Venetias, conditaq́ est pro honore eius Basilica magnificentissima. Anno Christi 1202. nacti sunt Veneti Cretam insulam, quæ antea fuerat Imperatoris Constantinopolitani. Anno 1400 Veneti occupauerunt Vicentiam, quæ fuerat de ditione vicecomitis Mediolanensis. Anno Christi 1473 acceperunt Veneti regnum Cypri: Iacobus enim rex Cypri duxit vxorem filiam cuiusdam patritij Veneti, qui vocabatur Marcus Comarius: cuius filiam post eius mortem Senatus sibi adoptauit, tandemque per eam regnum acquisiuit. Nam Iacobo rege mortuo, vxoreque prægnante relicta, Veneti ceu tutores, relictam Reginam ad se recipientes, regni administrationem vsurpârunt. Verùm non ante multos annos, Imperator Turcarum insulam illam occupauit, strage multorum facta: sicut postea dicetur in descriptione ipsius insulæ. Possident Veneti multas vrbes in Dalmatia, & Albania, multasque insulas: demptis illis, quas Turca violenter erripuit. Anno CHRISTI septingentesimo, Veneti primum constituerunt Ducem: antea verò Respublica fuit administrata, & gubernata, per Tribunos & Centuriones. Electus autem in ducem, quamdiu viuit, præest reipublicæ: nec Senatus quicquam agit sine eo, sicut nec ipse aliquid agit absque Senatu. Habet in rebus gerendis legem præscriptam, & certum modum, cui se conformet, quamq́ præuaricari nefas est. Ornatus eius non differt ab ornatu regis; gestat enim vestimentum purpureum auro contextum: capiti verò imponit mitram regiam ex lino factam, quam circumdat pileus purpureus cinctus coralla aurea. Quum Senatum ingreditur, habet paratum solium regium: & omnes ciues, etiam Senatores, quando coram eo loquuntur, discooperiunt capita sua, stantque coram principe. Omnia diplomata quæ à Senatu scribuntur, & ad exteros mittuntur, scribuntur nomine ducis, eiusq́ obsignantur sigillo. Sic quando leges euulgantur, sub nomine Ducis publicantur. Monetæ quoq. & aurei nummi cuduntur & signantur nomine, & imagine Ducis. In summa Dux in omnibus præsefert personam regis, excepto quòd habenæ plena illi authoritate non laxantur. Numerantur duci ex communi fisco singulis annis 3500. aurei, quos in priuatum vsum non licet vertere; sed in apparatum regium: aliâs enim hæredes eius post mortem ducis cogerentur restituere, si quid in eos esset collocatum. Quum foras egreditur, tenetur post se in suis sumptibus, longum habere seruorum gregẽ: & quater in anno septuaginta ciuibus lautum exhibere conuiuium. In solennitate Ascensionis Christi, pro more prædecessorum ingreditur pulchrã & ornatam nauem, vnà cum Episcopo & ciuibus aliquot: ductaque naui in vastum mare, proijcit annulum aureum in mare, & verbis profitetur se hoc indicio sibi despondere mare in perpetuum dominium. Vt autem electus est nouus Dux, cuditur noua moneta cum nomine & imagine Ducis: gestaturq́ dux magna pompa per forum sancti Marci: ipse verò interim sine cessatione spargit nouam monetam inter vulgus, quousque venerit ad locum, vbi ducali pileo adornatur. Cæterùm, quoâd nominis ethymologiam spectat, dicunt nonnulli, loca Adriatico mari, ab Istria ad Padi ostia vicina Henetos habitâsse. quorum regio hodie Venetia dicitur: & in intimo Adriatici maris recessu, Venetiæ vrbs. Aiunt quoque Venetos à Troianis esse progenitos, qui post Troianum excidium, cum magna hominum multitudine, duce Antennore Henetum venerunt, in intimum vtique Adriatici maris sinum: pulsisq́ Euganis, qui inter

Diuitiæ. Corpus S. Marci. Creta fit Venetorum. Veneti accipiunt Cyprum. Lex duci præscripta. Ducis ornat⁹. Ducis authoritas. Conuiuium ducis. Añulus in mare proiicitur. De nomine vrbis. Veneti Troiani.

inter Alpes & mare Adriaticum habitabant, eam regionem occupârunt. Cumque primùm ex nauibus egrederentur, ciuitatem ædificantes, Troiam vocauerunt: gentem verò totam h mutato in v, Venetos appellauerunt.

Patauium.

Patauium. Antennor. Sepulchrum Antenoris.

Atauium, vulgò Padua, à vicinitate Padi sic dicta, quasi Padauiũ: vel à petendo, quod Antennor telo auem petiße dicatur, eoq; in loco vrbem condidiße, vnde primum Antennoridæ dicti sunt: cuius sepulchrum cum epitaphio ipse vidi: quodque non longè à nostro monasterio est locatum. Fuit autem Antennor iste Troianus, qui vnà cum Ænea Italiam venit. Antennor verò Venetiam, seu ad regionem illam veniens, vrbem in ea condidit Antennoream primò dictam, postea Patauium, quasi Padauium, vt dixi. Fuit ista vrbs ante Christi natalem, Romanorum habitatio: non quòd noui coloni in eam translati eßent; sed quòd Paduanis ius eligendi Senatum Romanum conceßum esset. Attila Hunnorum rex primus eam destruxit: deinde à Narsete & Rauennatibus ædificatam, Longobardi incenderunt, & diruerunt. Carolus verò magnus & eius succeßores rursus eam instaurauerunt: sed tempore Friderici Barbaroßæ multa mala paßa est. Est in hac vrbe elegantißima domus Senatoria. Paruit olim Romano imperio: modò verò Venetorum dominio: mœniis, vallis, foßis, arcibus, & propugnaculis munitißima est in toto dominio Venetorum: loca multa, eaq; amplißima vacua habet: tum ad mœnia, tum paßim per ciuitatem. Palatijs cernitur insignis, & vijs fermè regijs: Academia ornata, & quidem frequentißima. Colunt incolæ agrum fertilißimum & felicißimum, ex cuius prouentu non solùm ciues, & aduenæ; verùmetiam & aliquot millia hominum aluntur: fluuius hic Brenta vulgò dicitur. Est in vrbe elegantißima Basilica sanctæ Mariæ, in qua iacent reliquiæ illius egregij confeßoris sancti Antonij Lusitani, ordinis sancti Francisci. conditus est in hac vrbe Titus Liuius historicus, cuius in hunc vsq. diem oßa ibi seruantur. Is quarto imperij Tiberij Cæsaris anno exceßit è vita, ætatis verò suæ 72. Ciuitas Ferrariensis cincta fuit mœniis à quodam Hexarcho, ideoq; inter antiquas Italiæ vrbes non computatur. Primùm fuit sub Episcopo Rauennensi: deinde dominium peruenit, ad nobilißimam familiam Estensem: primusq; dominus vocatus est Actius. Hunc subsecutus est Anno Christi 1225. Ecelinus: durauit huiusmodi familiæ legitima succeßio vsque ad annum 1394. tunc enim Nicolaus Estensis princeps, Leonellum reliquit principatus succeßorem: quo decedente, Borsius frater eius, & ipse Nicolai filius ex concubina ad principatum vocatus est: egregia forma iuuenis, & in armis cum laude versatus, dicendi & agendi peritus: qui cùm Cæsarem Fridericum Romam petentem, & inde reuersum magnificentißimè accepißet; super Mutinam & Rhegium ciuitates, ducatus honorem accepit: primusq; omnium in Estensi familia dux appellatus est. Fauit hæc nobilißima familia semper viris doctis: multisq; honoribus eos cumulauit: quin & principatus sui rationem habens, cum temporis succeßu, non parum auxit suæ ditionis dominium. Dux qui modò dominatur, est ditißimus auro & argento: vir prudens: in subditorum regimine, ditionisq; suæ propagatione sapiens, & circumspectus. Adiacet ipsa vrbs Pado fluuio, nobilis, potens, & ampla: elegantißimis ædibus, & palatijs ornata: vias habens amplas, & regias: frequens est mercibus: paludibus circumdata: atq. idcirco minùs felix in frugibus & vitibus; amœna tamen est & populosa. Porrò, Padus originem ducit ex niuosis Alpibus: exoneraturq; in Adriaticum mare; susceptis tamen priùs plurimis riuulis, & amnibus, qui vndique ex montibus accurrũt.

Antenorea. Prima Patauii destructio. Domus senatoria. Pulchritudo Patauii. Academia Patauiana. Brenta. S. Antonius. Titus Liuius. Ferraria. Familia estensis. Ducatus ferrariensis. Situs vrbis. Padus.

De Bononia & aliis Lōbardiæ vrbibus.

Plinius scribit libro 3. cap: 16. è gremio Vesuli montis celsissimum in fastigium erecti, finibus Ligurum & Gabinorum Visendo fonte profluere, condereq́ sese, & in foro Vibiensium agro iterum exoriri, nulloq́ amnium claritate inferiorem esse. Porrò, Græci illum vocant Eridanum, pœna Phaëtontis illustrem. Ad Canis ortum liquatis niuibus maximè crescit. Metrodorus refert, circa fontem Padi arborem sitam esse multùm Piceam, quæ Gallicè Pades vocatur, atque inde Padi nomen emanâsse. Pomponius Mella: Padus, inquit, ab imis radicibus Vesuli montis exortus, paruis se primùm fontibus colligit: mox alijs amnibus augetur & alitur, vt se per septem ostia effundat. Inde tam citò prosilit, vt discussis fluctibus, diu, qualem emisit vndam, seruet: donec eum ex aduerso littore Istriæ, eodem impetu profluens Ister amnis excipiat. Dictus est autem Eridanus, ab Eridano solis filio, quem Phaëtontem appellârunt, qui fulmine percussus, in idem flumen deiectus, extinctus est. Timauus amnis est Venetorum concordiæ atque Tergesto vicinus, de quo Virgil: 1. Æneid: Regna Liburnorum, & fontem superare Timaui. E montibus dilapsus, teste Possidoneo, decidit in profundum: deinde intra terram absorptus stadijs circiter 130. in mare decurrit. Alij dicunt ex amplissimo monte per nouem ostia delapsum, fontem efficere, sicq́ vno alueo in mare prosilire in sinum Trigestinum. Bononia magna & pulchra ciuitas: Pipinus, & post eum Carolus magnus eam tradiderunt Romano Pontifici possidendam. Postea tamen sæpè à vicecomitibus Mediolanensibus occupata fuit, cùm ditionem suam propagare satagerent. Sita est in plano, licet ex vno latere paululùm excrescat, vbi templum est dictum S. Ioannes in monte. Ab ea parte, qua Ferrariam itur, planiciem maximam habet: à reliquis verò partibus montibus cingitur, præsertim Hetruriam versus. Ciuitas est populosissima: abundantiam omnium rerum habens, quæ ad victum pertinent: fortes & feroces homines gignit: ciuilis & humana erga exteros: intenstinis tamen bellis sæpiùs laborauit. Quadraginta deliguntur patricij, quorum magna est authoritas, siue fuit in administranda ciuitate: habet Academiam celeberrimam, vt studiorum mater appellari possit. Rhegium Lepidum ciuitas, à Lepido triumuiratus tēpore ædificata: ciuitas pulchra, & solum habens fertile. Parma fluuius, ad cuius dexteram est Collorinium: intus via Æmilia Parma ciuitas, vetusta Romanorum colonia, quam Liuius lib: 40. simul cum Pisauro, & Mutina deductam Romanorum coloniam ostendit. Idem fluuius mediam secat. Fuit ciuibus ornata, vt dicit Macrobius in Saturnalibus. Martialis de Parma sic loquitur: Tondet & innumeros Gallica Parma greges; habet enim pascua multa, & optima, vnde casei optimi, qui ad exteras vsque nationes inuehuntur. Solum vrbis vini & frumenti feracissimū: dominatur in ea illustrissimus Dux, nobilissimæ familiæ Farnesiæ: pulchra est ciuitas, & terræ fœcunditate plenissima. Trebeia fluuius, ad cuius ostium est Placentia ciuitas sub eiusdem Ducis ditione, pulchra & amœna, populosa valde: & nobilium frequentia illustris: in ædibus, in palatijs, in agri fertilitate insignis: habet arcem fortissimam, mœnia, valla, fossas: denique rerum omnium copiam, quæ illustrem & munitam eam reddunt. Supra Placentiam locus est, clade Romanorum, quæ ab Annibale Pœno Sempronio Romano illata est, omnibus propè clarus. Sunt in hac parte Lombardiæ oppida multa antiqua, Mirandola, Corregium, nobilis Corrigiorum familiæ patria, Carpum opulentissimum oppidum, nobilissimæ piorum familiæ domicilium. Completa itaque huius tractus terræ descriptione, ad Romandiolæ descriptionem accedamus. Romandiola interdum Flaminea, interdum autem Æmilia appellatur. Sanè via Flaminea dicta est, quam Octauius Augustus, ab vrbe, vel potiùs à circo Flamineo Ariminum vsq. parari imperauerat. Æmilia sub Romandiola comprehenditur. Liuius libro 38. scribit, Marcum Æmilium consulem

Eridanus. Septem ostia. Timauus amnis. Bononia. Situs vrbis. Abundantia. Academia. Rhegium. Parma ciuitas. Casei. Placentia ciuitas. Oppida. Romandiola. Flaminea. Æmilia.

Liguribus subactis, viam à Placentia productam, Flamineæ coniunxisse: ideoque Æmiliam fuisse appellatam. Fines ergo Flamineæ ab Isauro ad Vaternum fori Cornelij, nunc autem Imolæ amnem, Æmiliæ verò ad Trebeiam fluuium Placentiæ vrbis dicuntur extendi. Sunt ergo in Romandiola hæ potissimism vrbes, Imola, Fauentia, Cesena, Ariminum, & Isaurus. Ariminus vetus ciuitas colonia Romanorum, ante natalem Christi 282. annis condita in Flaminea posita, non longè à Rubicone fluuio, qui hodie Pisitella vocatur, Galliam cisalpinam ab Italia dirimens. Portu non infeliciter ornatur: non admodum magna; diues tamen satis: pascuis & caseo abundans: vinum habet generosum: solum verò segetibus non vsque adeò accommodum sicut ager Cesenæ, qui est frumenti, & vini feracissimus. Rauenna est in Romandiola, vetustissima ciuitas, quam Rex Theodoricus olim pulchris adornauit ædificijs: in ea quoq. olim Hexarchi habuerunt sedem, qui scilicet in Italia locum tenebant Imperatoris Constantinopolitani: incepitq; huiusmodi regiminis status sub Cæsare Iustino anno Domini 620. durauit annis 164. Fuit Hexarchus summus magistratus, quem Constantinopolitani Cæsares Italiæ ita dabant; vt illis sine prouocatione populi parerent. Obibat in Italia Hexarchus ea omnia, quæ regiæ vicis erant: per quæ tempora de imperio Longobardorum reges & Hexarchi dimicauêre. Habuit autem Hexarchus immediatè sub se has ciuitates, Rauennam, Cesenam, Forum Liuij, Forum Cornelij, quæ hodie est Imola, Bononiam, Mutinam &c. quas quidem ciuitates tradidit postea Pipinus Romano Pontifici: quam quidem donationem consummauit Carolus magnus, & filius eius Ludouicus: sed temporis successu Rauenna fuit occupata à Venetis, quam recuperauit Iulius Papa. Est autem ciuitas posita ad mare Adriaticum: modò autem distat à mari, occupat palustres locos segetibus felicissimos, & vino non ita accommodos: frumenta suppeditat, Flaminiæ toti, & multis alijs regionibus. Pascua habet optima, idcirco abundat caseo, butyro, lacte, & carnibus: homines alit strenuos & cordatos, ac bello idoneos. Forum Liuij, vulgò Forli, ciuitas antiqua, propter bella quæ sustinuit, fecit sui iacturam non paruam, vt ipsius ruinæ docent.

Imola. | Terminus Italiæ, & Cisalpinæ Galliæ. | Rauenna. | Hexarchi magistratus. | Ciuitates Hexarchi. | Rauennę situs & fertilitas. | Forli.

De Florentia ciuitate Italiæ.

Lorentia Hetruscorum metropolis, prisco nomine Confluentia, siue Fluentia dicebatur, quòd ad Arni fluminis fluxum sita sit: ab eoque diuidatur: pontibus iungitur: collibus insuper vndique fermè ornata: circumcirca amplissima, pulchra & amplissima palatia, & ornatissima templa habet: elegantibus ornata ædificijs: amplo dilatata spatio: habitatoribus impleta. Anno Christi 1400 ciuitates Hetruriæ ei paruerunt: nunc autem ipsa cum illis paret serenissimo Francisco Medices, magno Duci Tuscorum. Floruit anno Christi 1430 in hac vrbe Cosmas cognomine Medices: eminuitq; tum prudentia, tum authoritate. Is enim princeps vrbis habitus, ciuitati leges ex arbitrio dixit: inopes ciues complurimos ditauit: matrimonia constitutis ex argento suo dotibus multa coniunxit: villas magnificentissimè ædificauit: in sacras ædes magna dona contulit: manasterium sancti Marci amplum & nitidum à fundamentis erexit. Parrochiæ suæ templum ex lapide Fesulano erexit, admirandi vtique operis structuram. Palatium sibi amplum & ingens in insigni vrbis loco, ex quadratis lapidibus erexit. Moritur anno 1464. reliquit filium nomine Petrum, qui & ipse potens fuit in vrbe. Successit ei in administranda republica filius eius Laurentius Medices, vir magni nominis: & qui ob res benè gestas celebris fuit in tota Italia: quippe

Florentia. | Pulchritudo ciuitatis. | Franciscus dux. | Cosmas. | Petrus. | Laurentius Medices.

De Florẽtia.

lia: quippe qui cum fratre ſuo Iuliano ditioni Florentinorum multos adiecit populos & loca. ſed Iulianus interfectus fuit in templo: Laurentius verò breui vulnere ſauciatus, ex manibus interficientium elapſus eſt: ſed capti ſunt omnes poſt commiſſũ facinus, & mortis pœna affecti. Magnum inde ſecutum eſt bellum: ſed Laurentij Medices prudentia ſedatum. Mortuus eſt Laurentius anno Chriſti 1492. reliquit tres filios, nempe Petrum, Iulianum, & Ioannem, qui & in Cardinalatus honorem ſubuectus eſt. Petrus verò ſuſcepit Reipublicæ gubernandæ authoritatem: ſed nõ diu præfuit, ob cauſam regis Galliæ, cum quo Piſæ & aliqua alia loca fœdus inierunt: quòd plurimùm diſplicuit Florentinis: adeò, vt Petrum hoſtem reipublicæ denunciarent. Senatus itaque auctus aliquot perſonis, per ſe voluit cuncta moderari. Et quoniam multi ex ignobili plebe in Senatum erant adoptati, nobiles verò neglecti; ſeminarium tumultuandi excitauit: defeceruntq; multa oppida ad ſuos priſtinos dominos. Anno Chriſti 1502 Florentini elegerunt ſibi ducem, qui talem haberet authoritatem, qualem habet Dux apud Venetos: ſed ille ſtatus regiminis paucis annis durauit: nam quum Carolus quintus imperialem coronam Bononiæ acciperet, & familia Medices exularet ab vrbe Florentinorum; laborabat Papa Clemens, qui erat de eadem familia, vt ſui reducerentur ad vrbem. Florentinis verò id recuſantibus, Cæſaris exercitus Florentiam cinxit, continuauitq; eam ſpatio decem menſium. Florentini autem videntes nihil ſpei ſibi ſupereſſe, dediderunt ſe Cæſari. Ingreſſus ergo Alexander Medices vrbem, qui Cæſaris naturalem filiam habuit vxorem, dominium occupauit, ſed interfectus eſt: poſt cuius interitum Coſmas Medices factus eſt Dux, vir magna prudentia, & ingenti iuſtitia, qui ducatum Florentinum maximè ampliauit, multasq; vrbes adiecit: exornauit vrbem magnis ædificijs: legesq; optimas dedit: vt meritò à ſummo Romano Pontifice Pio quinto inſigni titulo donatus ſit, nempè, vt Dux magnus Tuſcorum deinceps vocaretur. Ei ſucceſſit ſereniſſimus Franciſcus, qui non minori prudentia, & iuſtitia pollet in adminiſtrando, tuendoq; ducatus ſui regimine, cui iam omnes libenter, ob multas & eximias eius parent virtutes. Floret etiam eius frater dominus Ferdinandus, ſanctæ Romanæ eccleſiæ Cardinalis, vir cordatus, & ſplendidus, multis tum animi, tum etiam corporis dotibus ornatus. Illuſtriſſimus quoq. Petrus eorundem frater, in re militari ſtrenuus, qui apud Regem Philippum, ob res præclarè in bello geſtas, magnam conſequutus eſt laudem. Abundat ciuitas Florentia omnibus quæ ad victum pertinent: vina habet excellentiſſima, inter quæ Trebulanum, vulgò Trebiano primatum obtinet, quod & ſuauitate, & lenitate vino Cretico anteferri poteſt. Homines profert ingenioſiſſimos, & ad omnia idoneos: in literis & in armis æquè ſplendidos. Nunc mercatura excellunt, in extruendis ædificijs: in rebus nouis inueniendis plurimùm valent: veſtitu modeſtiſſimo vtuntur & graui: humanitate facile Hetruſcos omnes antecellunt: quemadmodum & ſermonis, & conuerſationis elegantia: cælo fruuntur maximè temperato. vnde eorum natura cæteris eſt temperatior, & humanior. Piſæ antiquiſſima Hetruriæ ciuitas, olim celeberrima & potentiſſima ciuitas, longè lateq; dominium ſuum armis propagauit. Nam circa annum Chriſti 1020. Piſani bis térue Sardinia inſula Sarracenos propulſârunt, in ſuamq; ditionem receperunt. Anno autem Chriſti 1108. inſulas Maioricam & Minoricam inuaſerunt: interfectoq; Rege eorum, homine Mahumetano, Reginam, eiusq; filium paruulum abduxerunt: & in fide Chriſti inſtructum, regem fecerunt in Maiorica. Hæc autem Piſanorum potentia perdurauit vſque ad Rudolphi Imperatoris tempora, qui eos humiliauit. Anno domini 1369. vendidit Carolus Imperator hanc vrbem Petro Cambacorta 12. millibus aureorum. Deinde vendita eſt Ioanni Galeacio vicecomiti, qui eam vendidit Florentinis. Piſani verò expulerunt Florentinos: ſed Florentini

Ioannes Cardinalis.
Petrus.
Senatus regis
Carolus V.
Clemẽs Papa.
Alexander Medices.
Coſmas Medices.
Dux magnus
Franciſcus.
Cardinalis.
Petrus.
Florentiæ fertilitas.
Florentinorum natura.
Piſæ.
Piſanorum potentia.
Piſani humiliantur.

tini iterum occupauerunt. Nunc verò seruit cum domina sua Florentia familiæ Me-
Situs vrbis. dices. Ampla est ciuitas, & flumine diuisa: pontibus verò iuncta cernitur: mœ-
Academia. nia altissima habet, eaq; marmoreis lapidibus extructa: egregiam habet Academi-
Cimiterium am: templum admirandum. Est & baptisterium ingens: cimiterium quoque am-
Pisanum. plum, mœnibus & porticibus clausum, cuius terra infra 24. horas corpus humanũ
consumere, & in seipsam conuertere potest. Habet agrum in tantum fertilem, vt
alijs locis suppeditet frumenta: vina non admodum bona: reliquos fructus medio-
criter bonos producit: pepones verò optimos. Mare vicinum habet, ideoq; merca-
turis exercendis est valde accommoda. Cælum non est admodum salubre præser-
Luca. tim exteris, & de nouo aduentantibus. Luca Hetruriæ ciuitas pulcherrima, diues
Diuitiæ Lu- & libera, regi Philippo commendata: ditionem habet exiguam, eamq; feracem:
censium. parum habet planiciei: quò fit, vt ciues mercaturam exerceant. Sericis insignis est:
palatijs magnificis egregiè extructa: mœnibus munitissima, populosissima. Sum-
Magistratus. mus magistratus vocatur Confaloniero, isq; singulis duobus mensibus mutatur.
Aliquot alij Senatores deliguntur, qui vocantur Domini: & mutantur in singulis
sex mensibus: omnes habitant simul cum Confaloniero in palatio semper. Fuit ali-
quandiu sub Genuensibus: deinde sub Domino Ioanne rege Bohemiæ: postea ven-
dita Florentinis, qui nouem mensibus ius dixerunt in ea. Interim venerunt Pisani,
asserentes sibi deberi ciuitatem, ob ius quoddam, quod ab Henrico Imperatore ob-
tinuissent, qui ob rebellionem ciuium eam Pisanis designauit. Non longè pòst venit
Carolus rex Bohemiæ, filius regis Ioannis, eiusq; dominium sibi vendicauit, posu-
itq; sui loco Cardinalem, qui acceptis à ciuibus 25 millibus aureorum, reddidit e-
Lucensium libertas. am liberam: atq; ita vsque in hodiernum diem in suæ manet libertatis dominio.
Senæ. Senæ, vulgò Siena ciuitas est Hetruriæ pulcherrima, diues & amœna, & in a-
Academia. mœnissimo loco sita: vniuersitate decorata: frequens Medicinæ studiosis propter
situs amœnitatem, & commoditatem victus, humanitatemq; ciuium erga exteros.
Fertilitas. Est ciuitas ampla, turribus, & propugnaculis benè munita: pabulum iumentis &
pecoribus suppeditat abundantissime: frumenti, vini, & olei, ac fructuum omnis
generis feracissima. Paret modò magno Duci Tuscorum serenissimo Francisco Me-
dices: ante triginta annos durum & crudele bellum sustinuit, non sine multorum
strage, & vrbis direptione, & incommodo: quia à Carolo quinto defecerat ad
Aretium. Gallos: fuit etiam tunc totius Italiæ magna lues & ruina. Aretium ciuitas no-
bilissima, & antiquissima à Græcis condita eo tempore, quo populus Israël à iu-
dicibus regebatur. Producit homines ingeniosissimos, & ad omnem rem aptissimos:
Situs vrbis. non minùs enim armis; quàm eruditione & arte pollent. In mediterranea, inquit
Strabo lib: 5. maximè verò ad montana extat Aretium. Meminit huius ciuitatis
Plinius libro 35. cap: 12. Retinet, inquit, hanc nobilitatem & Aretium in Italia. Et
Meuaniæ. cap: 14. In Italia quoque latericius murus Aretij & Meuaniæ est, Romæ non fiunt
Cortona. talia ædificia. Cortona Pelasgorum opus in edito monte posita, cui adiacet Trasyme-
Lacus Perusiæ nus lacus, valde piscosus, & aquis lucidis abundans: in quo loco 23. millia Romano-
rum interfecta sunt ab Annibale Pœno. Dicitur Trasymenus à Trasymeno pu-
Clusium. ero, quem Agylla Nympha rapuisse dicitur. Ad sinistram lacus, Clusium antiqua
ciuitas, in qua Porsena rex Hetruriæ sepultus est, vt dicit Plinius lib: 36. cap: 13.
habet agrum frumenti feracissimum, vt alijs oppidis suppeditet alimenta. Perusi-
Perusium. um antiqua, & pulchra ciuitas, nobili Academia ornata, populosa valde, & loci
natura munita: solum vrbis abundat optimo vino, frumento, & oleo: fruitur be-
nigno cælo, & pacifico ciuium conuictu: homines parit ad bellum, & ad studia
Tuder. idoneos. TVDER, siue TVDERTVM antiquissima & pulchra ciuitas, à Veijs
Hetruscis Tudernis condita, anno post Troiæ excidium 66. ante verò vrbem Ro-

mam conditam 365. annis: ante autem annum salutis humanæ 1119 anno. Ciuitas est in edito monte posita, fruitur optimo cælo: Thybris fluuius propè ciuitatem eius agrum alluit. Diues est agri fertilitate, qui profert vina egregia: frumentorum copiam, omnisq; generis fructus optimos, & quidem abundanter. Ciuitas est pulchra, ciues habens ingeniosos, humanos, & pacis cultores: qui exteris magnã exhibent humanitatem. Tuder, inquit Strabo lib: 5. clara ciuitas. Diu hæc ciuitas suis legibus vixit: Romanis verò suam ditionem propagantibus, sua sponte, illis paruit, à quibus & ciuilitate Romanorum donati sunt Tudertes, authore Lelio Sisenna apud nonum Marcellum. A Gothis, & Lombardis multa passa est, quibus per Carolum Magnum edomitis, & Italia pulsis, simul cum tota Vmbria, dono suprà dicti Imperatoris, summo Pontifici Romano, vsque ad hæc tempora, sine aliqua prouocatione paruit. In hac quoque vrbe ipse consistens circiter annos decem, Commentarios hosce in magnum Mercurium compilare studui, in nostro Monasterio propè ciuitatem, qui vocatur Mons sanctus. Episcopus tunc erat ciuitatis, Reuerendissimus Dominus Angelus Cesius: vir eruditus, & grauis: & in pascendo grege sibi commisso sagax & prouidus. Non longè abest à Tuderto, ciuitas Oruetana: deinde Viterbium, ciuitas pulchra, & proxima vrbi Romæ, in cuius agro sunt aquæ calidæ, quæ plurimùm iuuant malè habentes, atque aduersa valetudine laborantes. Antequàm Romam venias, occurrit tibi mons Soracte, qui nunc mons sancti Syluestri appellatur, in quo plurimi eremiticè viuunt. Sed de Italiæ descriptione satis.

Status ciuitatis. Gothi. Carolus magnus. In qua vrbe Annibal cõmentatus est Mercurium. Mons sanctus Episcopus ciuitatis Angelus Cesius. Oruetum. Mons Soracte

DE INSVLIS BRITANNICIS.

POstquàm locutus sum de Italia, & de eius partibus; de insulis Oceani maris aliquid loqui statui: & primùm de Hybernia, in qua olim homines illius regionis plurimùm intendebant iuri pontificio, erantq; optimi Canonistæ. Porrò, Hybernia insula in Oceano inter Angliam, atque Hispaniam posita, ab ortu habet Britanniam ipsam, vnius diei nauigatione propinquam: & Galliam ab austro: Hispaniam trium dierum nauali cursu affinem ab occidente: Oceanum magnum à septentrione: nec multùm distat à Scotia. Forma eius oblonga ad similitudinem oui, à meridie in septentrionem porrecta. Hybernia dicta ab Hybero flumine Hispaniæ, quòd illius accolæ primùm insulam habitâssent. Eius longitudo septuaginta, latitudo verò 23 milliaria Germanica complectitur. Est montuosior, & aquarum abundantior quàm Anglia: quippe quæ in editissimis montibus passim paludes & stagna habeat. Mira cæli temperies, fertilitas terræ insignis. Nullum gignit venenosum animal: nec aliunde illatum nutrit: maleficum habet lupum & vulpem: reliqua omnia animalia mansueta, & corpore minora quàm alibi. Hybernia omnis diuisa est in quatuor partes, quarum vna, quæ Austrum spectat, Momonia appellatur: altera Borealis Hultonia: tertia ad ortum solis Laginia: quarta ad occidentem Connacia. Momoniam à Laginia Suerus flumen qui ad Vatfordiam portum facit, quo ex Anglia breuior est traiectus, & à Connacia Sinneus diuidit: cuius principalis occidentalis oræ ciuitas est Limiricum, quod Cinneo, omnium totius Hyberniæ fluminum maximo, alluitur. Anno Christi 433. misit Cælestinus Papa sanctum Episcopum Patritium, qui filius erat sororis sancti Martini in Hyberniam; vt illi prædicaret Christum, atque in catholica fide instrueret: qui quidem multa bona contulit accolis illius gentis: & ad Christi fidem perduxit. Terra huius insulæ valde est pabulosa: nullum noxium animal gignit: non araneam, non ranam: omnia noxia animalia solo pulueri

Hybernia. Hybernię sit9. Hybernia vnde sit dicta. Hyberniæ magnitudo. Hybernia venenosum animal non patitur. Suerus flumẽ Portus. Limiricum ciuitas. S. Patricius. Puluis Hyberniæ necat animalia noxia.

lo pulueri iniecta, necat. Apes in ea non reperiuntur, gens inculta, & crudelis, & bello non inepta: summum honorem ponunt in armis, & bellicis rebus. Mare inter Hyberniam & Angliam ferè semper sæuit, vt non liceat traijcere, nisi certis quibusdam diebus. Sunt etiam inter Hyberniam & Scotiam multæ insulæ, quarum maxima meridionalis Mana, quindecim leucis longa est. Est lacus in Hybernia, in quo insula parua mediterranea, cuius incolæ cùm in agonia sunt, non moriuntur ibidem, nisi in aliud littus traijciantur. Purgatorium sancti Patricij, est antrum in quo horrenda spectacula conspiciuntur. Hæc ipse audiui in Anglia, cùm ibidē degerem anno 1558. dum viueret sancta illa Regina Maria, vxor Regis Philippi Catholicæ fidei sustentatoris.

Mana insula.

Purgatorium sancti Patricii.

De Regno Angliæ.

Britannia.

Britannia olim Albion, nunc Anglia ab Anglis Saxonum populis qui eam occupârunt, appellata: grandi angulo Rheni ostia prospicit: deinde obliquata retro in septentrionem, & occidentem latera abstrahit: alterum contra Galliam, alterum contra Germaniam: hominum in ea infinita multitudo: creberrima ædificia Gallicis ferè consimilia. Loca sunt temperatiora quàm in Gallia, remissiora frigora: terra optima frugibus atq. arboribus, & alendis pecoribus apta atque iumentis, quorum est magnus numerus & præcipuè ouium, quia nulli sunt in ea lupi. Habet aurum, argentum, ferrum, plumbum, stannum, & carbonem abundè. Hinc efferuntur pelles, & canes ad venandum aptissimi. Habet prægrandia flumina piscosa, alternis motibus, bis quotidie, modò in pelagus, modò retrò fluentia: habet fontes salinarum: habet & fontes calidos: habet gemmas, margaritas, & lapidem Gagatem plurimum optimumq́: hic lapis ignem in aquis alit, quem solo oleo licet extingui. Anglia diuiditur in tres partes, nempe Angliam, Vualliam, & Scotiam. Subdiuiditur verò Vuallia, quæ & Cambria & populi Vualles, in Cornubiam, siue Cornuualliam, Noruualliam, Souruualliam, & Vuestuualliam. Northuualenses sunt, qui versus septentrionem habitant, dicti ab alijs Norgales: Soutuualles verò sunt, qui meridionalem insulæ partem inhabitant: & Vuestuuales, quorum habitatio est ad occidentem. Anglorum subita ingenia, & in vltionem prona ferociaque. Scoti in bello fortes, inediæ, vigiliæ, algoris patientissimi, decenti forma, sed cultu negligentiori, inuidi natura, ac cæterorum mortalium contemptores. Cùm Iulius Cæsar extrema Galliæ inciperet armis subijcere Romanis, conatus est & vicinam insulam Britanniam eisdem facere obedientem: potitus est insula, eamq́ aperuit, vt etiam extranei commercia facere inciperent. Ante huiusmodi Imperatorem, solis suis parebat iudicibus. Anglia à Flandria distat, mari angusto dirimente hanc ab illa, quod propè Callesium putatur habere triginta millia passuum in latitudine: spatio duarum horarum, si venti fuerint secundi traiectus fieri potest. Angliam separant à Scotia amnes Tueda, & Suluaius, quos ipse vidi anno 1558. Est deinde alius magnus in Anglia fluuius, Sabrina nomine, originem sumens in Vuallia, & post multas ambages apud Bristout ruens in mare. Sunt etiam & alia duo insignia flumina in Anglia, vnum vocatur Vmbria, cursumq́ suum dirigit versus Eboracum, & recipiuntur ab ipso Trenta & Dunus: alterum appellatur Tamesis, ad cuius ripam collocatur regia Angliæ, nempè Londinum, insigne emporium, & mercatus in eadem vrbe, possuntq́ maiores naues per Tamesin illuc deduci. Tribus millibus passuum à Londino versus orientem, etiam iuxta fluuium Tamesin, est Greuenich,

Fertilitas Angliæ.

Lupo caret Anglia.

Lapis Gagates

Cornubia.

Northuualenses.

Anglorum & Scotorū mores.

Iulius Cæsar primus subiecit Anglos.

Callesium.

Flumina.

Londinum. Tamesis fluuius.

 De Angliæ Regibus.

Greuenich, regum Angliæ commune receptaculum, cui annexum erat Monasterium sancti Francisci, in quo ipse inhabitaui circiter annum vnum, tempore Reginæ Mariæ catholicæ fidei propugnatricis. Illuc naues ascendunt Londinum vsq;. In Tamesi fluuio, tria vel quatuor millia cygnorum domesticorũ inueniuntur. Alia insignis ciuitas Eboracum. Tertia insignis ciuitas Noruik. Duæ Academiæ Oxonij vna, & altera Cantabrigæ. Duo Archiepiscopatus, Eboracensis, & Cantuariensis. Anno Christi 156. fuit primus Christianus rex in Anglia Lucius: post eum regnauit Carentius, Coël, Octauius, Codanus, cuius temporibus Cornuba habuit ducem. Post eum regnauerunt Constantius, Vortigernus, cuius tempore Saxones in Angliam venerunt, fueruntq; ab ann: Christi 467. duo reges in Anglia: post Vortigernũ regnauit Aurelius, Vther, Arturus, qui strenuè pugnauit contra Saxones, Nortuuegos, Danos, Hybernos, Scotos, qui Britanniã sibi vendicare conabantur. Et cũ an: Chri: 542. Lucius dux Rõ: in Britannia cũ magno exercitu venisset; delet⁹ est eius exercit⁹ ab Arturo Angliæ rege. Post Arturũ multi principes regnauerunt in Anglia, nempè Cõstantius, Aurelius, Carentius, Etelbertus, cuius residentia fuit Cantuariæ. Post Etelbertum, regnauit Egbertus, Lotarius, Edricus, Vadredus, qui vixit circa annum Christi 710. Deinde anno 800. Egbrutus Vuestsaxo supra modum ampliauit Saxonicum regnum in Angliä idq; tempore Caroli Magni. Post eum regnauit Alfedrus, qui Oxonij instituit studiũ generale: successit ei filius Eduardus, & hic Danos ex Anglia abegit. Post Eduardum multi reges successiuè regnauerunt, vsq; ad regem Contonem, cuius regia fuit Londinum: & hic ad obedientiam coegit totam Angliam, Scotiam, Daniam & Noruegiam anno scilicet Christi 1000. creauitq; filium suum Regem Nortuuegiæ, & alium filium Daniæ: In Anglia autem regnauit Eduardus tertius, & eo mortuo sine hærede, factus est Vuilhelmus Normandus, ducis Ruperti filius, qui erat de sanguine eius, rex in Anglia: Mortuo Wilhelmo anno Christi 1085. regnauit filius eius Wilhelmus: & post hunc Henricus huius nominis primus, frater eius: hic duxit vxorem filiam regis Scotiæ: eorum temporibus vixit D. Anselmus Episcopus Cantuariensis. Paruit huic Henrico ad tempus Scotia, & Vuallia: Post hunc regnauit Henricus secundus, qui adiecit regno suo Hyberniam, Orcades insulas, Normandiam, Aquitaniam, atq. Vasconiam. Ipse interfecit sanctum Thomam Episcopum Cantuariensem: Successit ei in regno Ricardus filius eius, qui anno 1181. cum Philippo rege Franciæ profectus est in terram sanctam: in reditu verò captus est à ducibus Austriæ, magnáque pecunia mulctatus est: Reuersus in regnum, ex tristitia moritur. Regnauit post eum frater eius, cui Ludouicus rex Franciæ grauissima intulit bella; vt ille rebus suis diffisus, cum Pandullo Rom: Pontificis Legato pacem composuerit: pulsos Episcopos in patriam reuocauerit: Angliamq; & Hyberniam sedi Apostolicæ fecerit in æternũ vectigales: & magnum auri pondus, scilicet 70. auri marcas, in annos singulos pendere pollicitus est. Anno 1208. Regnauit in Anglia filius Iohannis Henricus tertius, cui successit filius eius Eduardus quartus. Hic domuit Scotos, interfecitq; 70. millia: ipse verò in suo exercitu amisit 7. millia. Successit ei in regno filius eius Eduardus quintus, & huic successit Eduardus sextus: qui anno Christi 1308. vicit Philippum regem Galliæ in ipso mari, haud procul à Flandria, interfectis triginta millibus Gallorum: post hæc pugnârunt iterum propè oppidum Cales: capitur Rex Galliæ, impositoq; annuo tributo, dimissus est liber. Eduardo successit primùm Ricardus tyrannus: deinde Henricus quartus: & huic successit Henricus quintus, qui multùm pugnauit contra Normandos, obtentaq; Rothomago, diripuit eam, iuuante illum Carolo rege Franciæ, cuius filiam duxerat in vxorem, anno Christi 1424. Mortuo autem Lutetiæ rege Henrico, post eum regnauit rex Henricus sextus, qui amisit Normandiam, quam pater eius acquisiuerat. Quin & æmuli eius regem creârunt Eduardum duci

Maria regina Angliæ.
Monasterium S. Francisci.
Cygnorum multitudo.
Reges Angliæ
Saxones.
Duo reges in Anglia.
Arturus rex insignis.
Conto insignis rex.
Henricus primus.
D. Anselmus.
S. Thomas Cãtuariensis.
Vectigal ecclesiæ.
Rex Galliæ vincitur, & capitur.
Eduardus sextus egregi⁹.

Henricus pellitur è regno, & moritur in carcere.

ducis Eboracensis hæredem anno 1459. quem totus populus secutus est, & Henricũ regno fugârunt. Qui postea rursum vocatus ab Anglis & ab Eduardo captus, incarceratus est: conspirantibus autem Anglis contra Eduardũ, liberatum Henricum ex carcere, regno restituunt. Eduardus accepto subsidio à Carolo Burgundo, cuius sororem habebat in vxorem, Angliam petit: & commisso prælio Henricum iterum capit: & coniectum in carcerem, ibi mori permisit. Mortuo Eduardo, regnauit Ricardus frater eius, qui iussit filios fratris occidi, quibus debebatur ius regnandi: quod videntes Angli, vocant Henricum septimum fratrem Henrici sexti ex matre in exilio agentem, & occiderunt in bello Ricardum. Duxit autem iste Henricus Eduardi regis primogenitam in vxorem: factusq; est rex anno 1474. cui successit in regno Henricus octauus, qui duxit in vxorem, Catherinam filiam Ferdinandi regis Hispaniæ, ex qua genuit Mariam reginam Angliæ, vxorem Philipi regis Catholici. Sed de regibus Angliæ satis.

Henricus octauus. Catherina.

De regno Scotiæ.

Scotia vnde dicta.

Referunt historiæ, Scotiam & Angliam vno nomine appellatam fuisse Britanniam, & Albionem, indiscretamq; remansisse insulam, vsque ad aduentum pictorum, & Scotorum irruentium in regionem, qui conati sunt ipsos Britannos expellere: sed illi auxilio Saxonum à Britannis repulsi, occupauerunt posteriorem insulæ partem, nempè septentrionalem regionem, quæ & ab ipsis Scotia dicta est. Sunt qui Scotos sic appellatos putant à Græca voce, quæ obscuritatem significat: quòd olim consueuerint pingere corpora sua obscuro colore, figurareq; horrendis picturis, quò hostibus maiorem incuterent terrorem. Terra in Scotia pro magna parte, est sulphurea, & viscosa: ideoq; ignis pabulum; magnus enim ibi est defectus lignorum: frumentum crescit ita, vt incolis sufficiat: pascua in vtroq. regno sunt optima, propterea lana optima. Abundant syluæ feris, maximè ceruis, damis, syluestribus capris, & apris: nec vsquàm locorum tot inueniuntur cuniculi, vt in Anglia. Scotia est piscosior, & carnibus pecorinis abundantior quàm Anglia: eò quòd habeat passim portus tutos, & aditus marinis aquis peruios: item lacus, paludes, fluuios, fontes piscibus plenissimos. Est multis in locis montuosa: & in summo montium æquata agri planicies pecori pabulum vbertim suppeditans. Iuxta ciuitatem Aberdoniam multa inueniuntur nemora, putanturq; esse Calidonia sylua, cuius meminit Ptolemæus: incipitq; duobus miliaribus ab Endiburgo regia Scotiæ. Est autem Endiburgus in prouincia Laudoniæ, sita ad Austrum miliario italico à brachio maris, in quod influit amnis Fortha, ab occidente veniens: habet autem ciuitas ipsa duos montes ad orientem. Ager vndiq; fertilissimus est: amœna prata, syluulæ, lacus, riuuli, arces plures quàm centum in circuitu vrbis, intra vnum miliare germanicum. Ad septentrionem, interuallo, vt dixi, miliarij italici, est brachium maris, iuxta quod situm est oppidum Letha: in cuius medio constructa est porticus, in qua simul videre licet centum magnas onerarias naues. Habet brachium maris ibi ad Aquilonem in latitudine septem miliaria. Est & ex altero latere aquilonari oppidum, & noua porticus extructa. Porrò, Endiburgus sita est in monte, habetq; in longitudine miliare italicum: in latitudine dimidium. Dies longissimus in Scotia, horarum 18. & æstate lucidæ sunt noctes. Vltra Scotiam versus septentrionem sunt Orchades insulæ, quæ omnes nostro æuo inhabitantur: circa annum domini 1100. regnauit in Scotia Edgarus, cui anno 1107. successit frater Alexander: vir pius, & iustitiæ amator: quo sine liberis defuncto, successit tertius frater Dauid: hic bis pugnauit contra Stephanum Anglorum regem propter limites regni. Eo mortuo successit

Scotiæ situs & fertilitas.

Calidonia sylua.

Endiburgus.

Letha oppidũ

Dies & noctes

Orchades insulæ.

Reges Scotiæ

De regno Scotiæ.

succeßit Macolmus filius Henrici, qui fuerat filius David. Guilhelmus succeßit fratri anno 1165. qui captus ab Anglis, quatuor arces pro sua liberatione dedit: semper inter hæc duo regna odia & atrocia bella fuere. Mortuo Guilhelmo anno 1219. Alexander filius eius, pacis amator succeßit patri, qui cadens de equo, fractis ceruicibus, expirauit: nullo relicto hærede. Post eum ordinatus est administrator regni Guilhelmus Vallaceus, qui desertus est à suis, qui sibi hanc gloriam inuidebant: Electo autem alio administratore Iohanne Cumyngo, Eduardus ingressus Scotiam, totam sibi subegit: voluitq́; in regno Scotiæ ius habere: idq́; requisiuit à Ioanne Baleolo, qui de antiquiore sorore Eduardi descenderat. Irritati Scoti Northumbriã populantur: vicos omnes edaci flamma consumunt: senes & pueros, ac mulieres trucidant. Anno 1322. Eduardus rex centum millia pugnatorum in vnum coegit, atq; in Scotiam misit: Scotis autem à facie eius cum rebus suis fugientibus, rex penuria victualium laborans, coactus est redire. Anno 1326. Eduardus rex Angliæ, & Isabella mater eius, mittunt oratores in Scotiam, & offerunt filio Roberti regis sororem Eduardi, & renunciant simul iurisdictioni suæ super regnum Scotiæ. Consentiens autem Robertus Bruseus, accepit Dauidi filio suo quinquenni Iohannam sororem Eduardi: Triennio post hanc concordiam, moritur: Propter impuberem autem regem, Thomas Ranulphus regno præponitur, sed moritur. Dauide autem rege res Scotiæ moderante, Eduardus vxoris suæ frater Calesium obsedit: Tunc rex Galliæ Philippus Valesius rogat Dauidem, vt Angliam hostiliter ingrediatur: ingreditur ille, sed ab Anglis capitur, & Scotia diripitur: Scoti Angliam ingreßi, plurimos interfecerunt. Eduardus qui captiuũ regem Scotiæ habebat, accepta clade à Scotis, Gallia relicta, & cum maximo exercitu Scotiam ingressus, paßim omnes trucidat: comburit Endiburgum, & Ladoniam: deinde non sine magno damno in Angliam reuertitur. Rex verò Dauid, datis obsidibus, in Scotiam reuertitur: sed non inueniens quod volebat, in Angliam reuevtitur, & obsides liberat. Anno 1356. Iohannes rex Galliæ captus est ab Eduardo Anglo: sicq́; apud se ille rex Anglus duos habebat captos reges. Regina Scotiæ soror Eduardi mortua est in Anglia, & Eduardus frater suus vir pugnacißimus mortuus est eodem anno: Dauid Rex Scotiæ mortuus in Endiburgo anno 1370. & electus est nepos eius Robertus Steuartus ad regnum: cuius posteri regnauerunt vsque ad nostra tempora. Nam post Robertum secundum, regnauit Robertus tertius: deinde Iacobus eius filius. Anno 1436. Iacobus primus rex Scotiæ dedit filiam suam Margaretam vxorem Gallo Ludouico vndecimo: anno 1447. Iacobus primus moritur: regnat Iacobus secundus, succedens patri in regno, moritur in bello. Anno salutis 1469. Iacobus tertius rex duxit vxorem Margaretam filiam Regis Noruegiæ: & in dotem accepit ius regis Noruegiæ in Orchadibus insulis: Iacobus verò quartus accepit vxorem Margaretam filiam Henrici septimi regis Angliæ, sororem regis Henrici octaui: Iacobus quartus Sororius regis Henrici octaui, fuit iustitia insigni, qui diu in pace & feliciter imperauit, nempe ad annũ 1514. moritur in bello contra Anglos. Regnauit Iacobus quintus anno 1515. qui duxit in vxorem primogenitam regis Galliarum: qua mortua, duxit aliam Gallicam dominam, ex qua vna filia genita est. Sed de regibus Scotiæ satis dictum habeo.

Rex Angliæ oppugnat Scotos.

Pax firmatur.

Calesium.

Dauid rex Scotiæ.

Rex Galliæ capitur ab Anglo.

Robertus.

Iacobus.

Iacobus rex Scotiæ.

De Hispaniæ Regibus.

Hispania vndiq. mari alluitur: ea duntaxat parte excepta, qua Galliam contingit: ibi altißimis montibus, quos Pyrrenos vocant, à Gallia seiungitur. Diuisa fuit olim Hispania in tres prouincias, Bethycam scilicet, quæ hodie est Granata: Lusitaniã, quæ est Portugalia: & Tarraconẽ,

Hispaniæ sit9.

quæ

quæ hodie continet Cataloniam, Castiliam, Nauarram, & Galliciam. Narrant Iosephus & Berosus, quòd Tubal Noë nepos primus fuerit rex Bethycæ: quòdq; extruxerit in ea regione ciuitatē, quam à se denominauit Tubal. Diuus Hieronymus & Eusebius aiunt Tubalem quintogenitum Iapeti filij Noë extitisse, & Hispaniam condidisse, anno à diluuio centesimo quadragesimo tertio: qui erat annus duodecimus Saturni Babylonici Nymbroti: ante Troiam conditam annis septem & triginta supra sexcentos: & ante annum Christianæ salutis, annis quatuor & septuaginta, supra centum & duo millia. Et quia Tubal pecuariæ rei operam dedit; ideò terra illa Tharacoa, id est, pastorum congregatio est appellata. Successit patri Tubali Iberus filius eius, à diluuio anno ducentesimo nonagesimo nono: à condita verò Hispania, cētesimo quinquagesimo sexto: vnde ab Ibero rege dictus est Iberus amnis, & Iberi qui illum circumincolunt cognominantur. Hic fluuius oritur sub Pyrennæi radicibus in Cantabris: & flexuosè serpens sub Ferrariæ promontorio mergitur in Baleare pelagus. Post Iberum regnauit Iubalda, à quo mons Iubalda nomen accepit: cœpit autem regnare anno à diluuio 336. ab ortu verò Abrahæ 43. & à condita Hispania 193. ante verò conditā Dardaniam 494. & ante Christum natum octuagesimo supra mille noningentos. Regnauit Iubalda ann: 64. Post eum Brygus Hispanis imperat: à diluuio quadringētesimo anno: à condita vero Hispania 267. ante Christi natiuitatem millesimo nongentesimo decimo septimo. Brygus apud Arameos sonat castellanum: & Brygola castellum: insigne enim sibi in vexillo castellum statuit: multaq; in Hispania castella fundauit: regnauitq; quinquaginta duobus annis. Tagus quintus rex, à diluuio quinquagesimo secundo supra quingentos: & à condita Hispania trecentesimo nono, ante conditam Troiam 378. ante annum Christianæ salutis sexagesimo quinto, supra octingentos & mille. Ab hoc Tago fluuius nomen accepit, diues piscatura & aureis arenis. Regnauit annis triginta. Bethus sextus rex cepit regnum Hispaniæ, à diluuio quadringentesimo, & octuagesimo secūdo anno: à condita Hispania 339. ante verò Troiam conditam 348. & ante Christum natum trigesimo quinto supra octingentos & mille. Ab hoc Bethyca regio nomen mutuauit. Bethus significat felicitatis locum: eò quòd regio illa sit saluberrimo aëre. Regnauit hic Bethus ann: 37. Gerion Afer teste Beroso, tyrannidē assumpsit à diluuio anno quarto decimo supra quingentos: & à condita Hispania 371. ante verò Troiam conditam 316. & ante Christi natiuitatem tertio supra octingentos & mille. Gerion aduenam sonat, quòd ex Mauritania Hispaniam inuaserit: regnauit annis 33. Porrò Gerionis tres filij fuêre, qui cœperunt regnare à diluuio anno quadragesimo nono supra quingentos: & à condita Hispania 406. ante autem conditam Troiam 281. ante humanam salutem millesimo 768. His regnantibus in Hispania, teste Beroso, & post eum Diodoro lib: primo 2.5. & 6. Thyphæus Ægyptius peremit fratrem suum Osiridem, cognomento Iouem, iustum, iustè imperantem. Libyus Hercules Osiridis filius, in vltionem paternæ cædis, bello facinorosis per totum orbem indicto, patruum suum Typhæum in Ægypto iugulauit: Busiridem in Phœnicia deleuit: Iunionem Typhæum in Phrygia enecauit: Milynum maris præfectum in Creta obtruncauit: Antheum Libycis arenis strauit: & tres Geriones singulari prouocatos certamine in Hispania sustulit: creauitq; regem Hispalum, contra Lestringones in Italiam profecturus. Regnauerunt Geriones in Hispania annis 42. Hispalus regnauit à diluuio nonagesimo anno supra quingentos: & ab Hispania condita 347. ante Troiam conditam 241. ante Christianam salutem 27. supra septingentos & mille. Ab hoc dicta est Hispalis vrbs, regnauit autem decem & septem annis. Hispanus filius Hispali, quem dicunt fuisse filium Herculis, regnauit in Hispania à diluuio anno septimo supra sexcentos: & à condita Hispania anno quadringentesimo 24. & ante Troiam conditam 223. & ante humani

Marginalia: Tubal rex Bethycæ. — Iberus secundus Rex. — Iberus fluuius — Iubalda 3. rex — Brygus 4. rex — Tagus 5. rex. — Tagus fluui⁹. — Bethus 6. rex. — Bethyca. — Gerion 7. rex — Trigeminus 8. rex. — Hercules Libyus. — Geriones. — Hispalus 9. Rex. — Hispalis vrbs. — Hispanus rex decimus.

De Regibus Hispaniæ.

mani generis salutem 1710. Ab hoc rege vocata est Hispania. Regnauit autem Hispanus 32. annis. Italia composita, Hercules Libyus rediit in Hispaniam: & post mortem nepotis sui iam senex rexit Hispaniam à diluuio anno 39. supra sexcentos: & ab Hispania condita 499. & ante Christianam salutem 1667. ossibus Herculis opulentum sepulchrum atque templum condidêre Hispani apud Gades. Annotant scriptores huius rei, modico interuallo distare Granatam à Mauritania; ibi enim ingreditur Oceanus per magnas angustias, quas Fretum Herculis, & Strictum Sibyllæ vocant: dissidentque à se littora Mauritaniæ & Granatæ septingentis passibus: & eriguntur ibi duo mōtes in cælum, vnus in Mauritania, qui Abila vocatur: & alius in Hispania, cuius nomen est Calpe: & hi à quibusdam vocantur columnæ Herculis: putantque olim vnum fuisse montem seu saxum perpetuo iugo coniunctum, quod Hercules suo robore perfregerit, intromiseritque oceanum in ipsam terram. Alij autem dicunt insulam Cades fuisse Herculis columnas. Alij asserunt in Gadibus fuisse templum Herculis, in quo positæ fuère duæ Æneæ columnæ, altitudine octo cubitorum, vbi nautæ olim sua vota soluere, & sacrificia facere consueuerant, quum feliciter locum illum attigissent: fuit etiam locus ille secundùm veterum opinionem finis mundi, nec ausi fuerunt longiùs naues ducere in mare citra periculum vitæ. Fuit etiam consuetudo apud egregios viros, vt columnas extruerent, in extremum locum peregrinationis suæ, sicut Alexander fecit in multis locis. Annibalem vota & sacrificia sua ad templum istud Gaditanum obtulisse tradunt scriptores. Hesperus frater Atlantis Itali, quem secum duxit Hercules Libyus in Hispanias, relictus est ab Hercule successor regni: ideoque ab Hespero rege, Hispania Hesperia est appellata: cœpit autem regnare in Hispania à diluuio 658. à condita Hispania 516. ante Troiam cōditam 171. ante vrbem Romam sexcentesimo tertio: ante humanatum Deum 1658. Atlas Italus rexit Hispanos à diluuio 669. à condita Hispania 526. ante Troiam conditam 161. ante vrbem Romam 593. ante Christianam salutem 1648. Tres fuerunt Atlantes, primus omnium Maurus: postremus omnium Græcus: horum medius socer Coriti Hetrusci Atlas Italus frater Hesperi: Is creato rege filio Sycoro, ipse in Siciliam, deinde in Italiam adnauigauit. Regnauit Sycorus à diluuio 682. anno à condita Hispania 538. ante vrbem Romanam 580. ante Troiam 148. ante annos salutis 1635. ab hoc pars Hispaniæ Sycoria dicta est, vbi est fluuius Sycorus: Regnauit annis quadraginta quinque: vigesimo anno Sycori, ortus est Deucalion saluator Thessaliæ: trigesimo septimo autem anno Sycori, natus est Moyses. Sicanus patri successit à diluuio anno 726. à condita Hispania 583. ante Troiam centesimo quarto: ante vrbem Romam 536. ante autem Christianam salutem 1511. Sicanus Italis, & Siculis nomen tribuit: Regnauit annis vno & triginta. Siceleus regnare cœpit anno à diluuio 757. à condita Hispania 614. ante Troiam 73. ante vrbem Romam quingentesimo quinto: ante aduentum Messiæ 1560. ætatis Moysis 42. paulò post Iasium Tuscum fratrem Dardani qui Troiam condidit, & primum Atheniensium regem Cecropem. ab isto Siceleo & filio Itali Siculi dicti fuerūt. Lusus filius Sicelei regnauit in Hispania à diluuio octingentesimo primo anno: & à condita Hispania 658. & ante Troiam 29. & ante vrbem Romam 461. & ante humanam salutem 1516. ab hoc rege dicta est Lusitania. Dictus est autem Lusus, quòd sacra ludis & saltu agebat. Huius anno 28. Dardanus, qui à Turrena sede Coriti in Samothraciam profugerat, Idæas Phrygiæ penetrauit ad vrbes, & Troiam condidit, quam à se primò Dardaniam nominauit. Siculus regnauit in Hispania à diluuio 832. anno à condita Hispania 689. à condita Troia secundo: ante vrbem Romam 430. ante annum salutis 1485. Regnauit hic Siculus annis ferè sexaginta. Testa regnauit in Hispania à diluuio 893. anno: & condita Hispania 750. & à condita Troia 64. ante conditam Romam 368. ante annum Christianæ

Hercules Libyus rex vndecimus.

Fretum Herculis.

Columnæ Herculis.

Templum Herculis.

Hesperus 12. rex.

Atlas italus 13. rex.

Tres Atlantes

Sycorus 14. rex.

Sycorus fluuius.

Deucalion.

Moyses.

Sican9 15. rex.

Sicelei 16. rex.

Lusus 17. rex.

Lusitania à Luso rege.

Siculus 18. rex.

Testa 19. rex.

stianæ salutis 1424. hoc eodem anno filius Dardani secundus rex Troiæ extitit. Hic Testa fuit oriundus à Libya Tritonide patria Mineruæ: condiditq; in littore Testam vrbem, eam Teucram vocauêre posteri: deinde Carthaginem nouam anno Testæ 47. Regnauit Romus à diluuio 968. à condita Hispania 325. à condita Troia 138. ante vrbem Romam 294. & annū salutis 1343. Fuit alius Romus qui in Latio Romā oppidulum auxit, quod Roma Itali filia condiderat: quod oppidulum postea Latina iuuentus per interpretationē Valentiam dixit. Roma græcè, latinè Valentia: sicut & Romus Valens. Ab isto Romo Valentia vrbs vetustissima cōdita. Palatuus filius Romi regnauit in Hispania, à diluuio quidem vno supra mille ann: & à condita Hispania 958. & à Troia fundata 171. & ante vrbē Romam 252. & ante annum salutis 1316. hoc anno Ilus filius Trois, regnauit quartus rex Troiæ: Regnauit & hic Palatuus decē & octo annis. Antequam Hercules Græcus natus esset annis duobus & quadraginta, Cacus etiā adolescens Celtiber regnauit: ob cuius victoriam monti Caco nomen imposuit, anno à diluuio millesimo 19. à condita Hispania 976. à Troia condita 188. ante vrbem Romam 244. & ante aduentum Christi 1298. Dictus fuit Vulcani filius, quòd primus in Hispaniā ferrum, & arma intulerit: artemq; militiæ maximè docuerit: regnauit annis triginta sex, & pulsus regno, in Italiam se contulit. Post eum regnauit secundò Palatuus paucis annis. Erythrus à colonis Erythreis cognomentum accepit, qui à mari rubro in Gades venientes, syluam Erythream incoluêre: regnauit anno à diluuio M.Lxi. à condita Hispania 1018. à condita Troia 231. ante vrbem 201. ante christianā am salutem 1272. perseuerauit autem vsq. ad euersionem Troiæ, id est, annis 68. Anno huius 25. Hercules Græcus Cacum in Auentino monte Romæ insidiosè peremit: Et eodem anno in Asiam adnauigans Laumedontem quintū Troiæ regem dolo obtruncauit. Erat enim Alceus Hercules pyrata maximus, non iusti belli & ordinatæ militiæ dux. annum autem agens ætatis 25. Ilium euertit: Priamus verò filius Laumedontis, anno sequente regnum exorsus, regnauit annis 44. quo anno cum Troia interijt. Mellicola ab excidio Troiano anno primo Hispaniæ imperauit, cuius proprium nomem fuit Gargoris, dictusq; Mellicola, quòd primus Hispanos mella colligere docuit: regnum autem exorsus est anno primo post Troianum excidium: à diluuio verò 1131. & à condita Hispania 1086. & ante vrbem Romam 131. ante autem Christum natum 1188. regnauit autem annis 67. Deinde Hispania ad prouincias, & particularia dominia conuersa est, vsq. ad Carthaginenses, & ad tempora Romanorum.

[Margin: Testa seu Teucra vrbs. Romus 20. rex. Valentia Roma. Palatuus 21. rex. Cacus 22. rex. Cacus mons. Erythrus 23. Rex. Hercules interfecit Cacū. Laumedon. Priamus. Mellicola 24. Rex.]

De aliis Regibus & ciuitatibus Hispaniæ.

Ntequam Romanorum regnum ad summum perueniret fastigium, Hispaniæ dominium sub Carthaginensibus fuit, durauitq; apud eos vsque ad alterum Africanum bellum: tunc Romani expulsis Carthaginensibus, Hispaniæ dominium adepti sunt: diuiseruntq; Hispaniam in Bethycam & Tarraconensem regionem, vndecim in ea iurisdictiones constituentes, mansitq; hæc administratio vsq; ad Attilam: tunc rursus alia administratione Hispania gubernata est. Nouissimè sub Sarracenis discriminata est in quinq; regna, scilicet Galliciam, Nauarrā, Castiliam, Cataloniam, cui & Aragonia annexa est, & Portugalliam, & Granatam. Porrò, in Gallicia non diu proprium & distinctum mansit regnum, sed amisso legitimo hærede, incorporata est Tarraconensi: nostro tempore vnus est rex omnium regnorum quæ habentur in Hispania, nempè serenissimus Philippus, filius Caroli quinti, rex Catholicus. Porrò, in regno Granatæ est Hispalis, nunc Sibilia, Corduba, Calpe mons, & Herculis columnæ, Strictum terræ, Vama, Malaga: Galliciæ regni partis Hispaniæ Tarraconensis, Compostella, Asturicensis, finis

[Margin: Varia administratio. Quinq; regna. Rex Philipus.]

De Regibus Hispaniæ.

sis, finis terræ, Almoia, Flauiona, Fonsrabia, Easo ciuitas, vulgò S. Sebastianus. Castellæ regni ciuitates, Toletum, Salamanca, Valeria, nunc Concha, Complutum, Alcala de Enares, Longronyo, vallis Oletana, vulgò Valladolit. Arragoniæ regni, Cæsaraugusta modo Sarragossa, Burges. Nauarræ regni, Pompilona pro Pompelon Vyana, Cathaloniæ regni, Carthago noua, Tarragona, Gerona, pro Gerunda, Barsalona, pro Barcinon. Portugalliæ regni Lysibona, Lisbona, Portugalla, Portugallo, Acorbriga, Badaioz, Merida, Cabo de S. Vincentio, Braga Metropolis, sancta Maria de Guadalupe. Cæterùm, Gotthi in Hispania regnum obtinuerunt, sed paulò pòst conuersi ab Ariana hæresi ad Catholicam fidem per sanctum Leandrum Hispalensem Episcopum, anno scilicet Christi 600. Deinde circa annum salutis humanæ 720. Muca Sarracenorum rex, traiecto mari, venit cum magno exercitu ex Africa in Hispaniam, interfectaq; nobilitate Gotthorũ, subegit Hispaniam, igne, ferro, & fame. Reliquiæ verò Christianorum, quæ superstites manserunt, creato nouo rege, plurima gesserunt cum eis bella, multosq; interfecerunt, donec tandem Carolus Magnus vi & armis illorum sæuitiam compescuit. Nam anno 778. congressus cum eis in Vasconia, amisit de suo exercitu quadraginta millia Christianorum: rediens autem in Galliam, instauratoq; exercitu suo milite Germano & Gallo, rursus adortus est hostem infidelem, duosq; reges in fugam conuertit; non tamen omnino extinxit: sed Christiani perpetuò cum illis pugnârunt, vsq. ad annũ Christi 1100. Tunc rex Ramirus secũdus huius nominis, trucidauit octoginta millia infidelium. Erat autem eo tempore ciuitas legionis, regia & residentia regis infidelium. Deinde anno 1216. cùm Sarracenorũ rex Hilminolinus vastaret, non solùm Hispanias, sed etiam Auinionem, aliaq; Christianorum loca, congregati in vnũ quatuor Christianorum reges, nempè Castiliæ, Aragoniæ, Portugalliæ, Nauarræ, processerunt obuiam Tyranno, & obtenta victoria, recuperauerunt legionis regnum: & reliqua omnia infidelium loca, præter vnum regnum Granatæ, in quo sese rex impius cum suis continuit. Deinde anno Christi 1147. cùm Conradus Imperator, & alij Christianorũ reges pro recuperanda terra sancta nauigio venirent in Hispaniam, visitarentq; reliquias diui Iacobi, quæ Compostellæ in Gallicia habentur, expugnaueruntq; Lisibonam ciuitatem, vbi sese continebant Sarraceni. Anno postea 1233. interfecit rex Catholicus Alfonsus ducenta millia Sarracenorum. anno autem 1480. Ferdinandus rex Hispaniæ, Aragoniæ, & Nauarræ, auus maternus Caroli quinti Imperatoris, oppugnauit regem Granatæ, Melem nomine, mari & terra sex integris annis: obtinuitque multas ciuitates, donec tandem anno Christi 1492. Sarracenorum siue Maurorum regnum deletum est: subactaq; est tota Hispania fidei Catholicæ. Occupauerunt autem Mahumetani Granatam 800. annis, antequam inde expelli potuerint. Eodem autem anno, quo victus est rex Sarracenorum, expulsi sunt Iudæi in magno numero, nempè centum & 24. millia: idq; fuit anno à condito mundo secundùm Iudæorum supputationem 5238. numerant enim Iudæi à principio mundi res gestas, sicut Christiani à Christo nato. Porrò, regnum Nauarræ, partim inter Vascones, partim verò inter Cantabros continetur: initium sumpsit circa annum domini 961. à quodam comite Bigoræ. Hic è montibus Pyreneis in vicinam Nauarræ planiciem cum exercitu descendens, omnem eam regionem, à Sarracenis liberauit: pro quibus meritis, rex in eo loco primus est appellatus: Similiter Pelagius patruus regis Rodorici, profectus cum reliquis Christifidelium in Austuriam, terram montosam, atq; in Galliciam, factus est rex eorum, obtentaq; ciuitate legionis, regnauit in ea viginti annis. Hanc sedem posteri Castellam nouam vocauêre, veteris differentia, quæ circa Cordubam & Hispalim fuerat. Sic enim Hispani regiam, & munitum locum appellant, dictiq; sunt post hunc nõ Gotthorum, sed Hispaniæ siue Castellæ reges. Regnum quoq. Portugalliæ cœpit circiter annum Christi 1110. Henricus enim Lotharingiæ comes è Gallia veniens, ma-

Ciuitates Hispaniæ.

Sarraceni Hispaniã inuadunt.

Carolus magnus extinguit Sarracenos.

Rex Ramirus octuaginta millia infideliũ trucidauit

Legionis ciuitas, & regnũ.

Reges & Imperator proficiscuntur in terrã sanctam

Alfonsus.

Ferdinandus.

Expulsio Sarracenorũ, & Iudæorum.

Regnum Nauarræ.

Regnum Castiliæ.

Castella noua

Regnum Lusitaniæ.

De Regibus Hispaniæ. ens, magnas aduersus Sarracenos res gessit. Quã ob causam Alphonsus sextus Castelle rex permotus, filiam Notham nomine Tyresiam ei locauit: Galliciæ partem, quæ in regno Lusitaniæ continetur, pro dote assignando. Ex eo postea matrimonio natus est Alphonsus, qui primus Lusitaniæ rex est appellatus. Primus item qui Vlixbonam à Sarracenis recepit, quorum quinq. simul regibus vno prælio superatis, quinq; scutorum insigne, facti monumentum posteris reliquit. Inde alij regnauerunt, scilicet Sanctius, Alphonsus, Dionysius Alphonsus, Petrus, Ferdinandus, Ioannes Eduardus 11. rex, Ferdinandus 12. Ioannes 13. Emanuel 14. Ioannes 15, cuius vxor Catherina soror Caroli quinti Imperatoris, Ludouicus infans, Isaeblla vxor Caroli quinti Imperatoris, alia quam duxit Carolus dux Sabaudiæ. Emanuel rex 14. habuit alteram vxorem Leonoram, quam postea Franciscus Gallorum Rex duxit vxorem. Nauarræ autem rex primus Enecus, Garsias filius eius, Sanctus cognomento Abarca, Garsias tremulentus, Sanctius maior, qui ducta vxore Eluiria filia comitis Castellæ, factus est per eam rex Castellæ: Ferdinandus rex Castellæ, Garsia rex Nauarræ, Ramirus illegitimus,, rex Aragoniæ, à quo descenderunt, Ramirus, Sanctius, Petrus, Ramirus, Viraca, Iacobus, Petrus, Iacobus, Martinus. Sed de Regibus Hispaniæ satis.

Alfonsus 6.

Lusitaniæ primus rex.

Reges Lusitaniæ.

Isabella vxor Caroli V. Imperatoris.

De fertilitate totius Hispaniæ.

Hispaniæ diuitiæ.

SVppeditat Hispania in multis locis abundè ea, quibus homo opus habet: vtpotè frumentum, vinum, fructus, oleum, pecora, linum, ferrum, metalla, mel, ceram, piscosas aquas, & his similia: foditur sal ex terra: non fatigatur terra tot ventis, vt Gallia: nec inficitur aër pestiferis paludibus & nebulis. Aurum, argentum, & ferrum, bonum & probatum, nullibi in tanta copia, vt in Hispania est inuentum; non enim effoditur solùm aurum ex mineris; sed & flumina cùm intumescunt ex pluuia, producunt auream arenam, præsertim Tagus fluuius: Inuenta sunt olim in Hispania fragmenta auri depurati, magnitudine dimidiæ libræ: sunt in eà diuersis in locis & calidi & frigidi fontes, ad diuersos morbos curandos efficaciam habentes. Magna in ea copia pecorum tum syluestrium tùm etiã domesticorum, præsertim equorum, quos propter eorum velocissimum cursum, putârunt nonnulli à vento conceptos. Noxiis animalibus non abundat, præter cuniculos, qui terram perfodiunt, & lædunt terræ nascentia. Flumina quæ per Hispaniam voluuntur, sensim & sine impetu mouentur: ideoq; suo cursu agros non deuastant. Sunt etiam multùm piscosa, quia mare plurimos per ea mittit pisces in terram. Gallicia, ob mineras quas nutrit, plurimùm commendatur; abundat enim plumbo, & aliis metallis: vnde interdum in hac regione aratrum particulas auri effodit. Porrò, cùm Gallia pluuiarum multitudine abundet, Hispania verò irriguis aquis vtatur, fossas enim à magnis fluminibus quàm longissimè trahit; hinc est, quòd bonitate, & sapore vini, frumenti, & carnium, Gallia præstantior Hispania inueniatur. Porrò, quia Hispania non ita septentrionalibus ventis, & frigoribus fatigatur, sicut Gallia; propterea oleum, mel, ceram, crocum, coccum, saccharũ, limones, cappares, dactylos, citrea mala, & punica, aliosq; aromaticos fructus abundantiùs producit, mittereq; dicitur in Galliam: potissimùm autem aliquot millia centenariorum lanæ, & vina multorum generum in oras maritimæ Galliæ Belgicæ, pruna passa, vuas passas, amygdala, castaneas, balenas salitas & cætera, quæ omnia ex Hispania nauibus in Italiam & Flandriam, singulis annis vehuntur. Hispanorum natura calida, sicca, color obscurus: equos habent magnæ pernicitatis, quos leuis armaturæ equites tibiis contractis pulchrè obequitant: hastiludia & militares actus sæpiùs exercent: taciturni dissimulare nouerunt, seueritatem affectantes: multa aqua dilutum vinum bibunt:

Tagus fluui9

Equi à vento concepti.

Flumina.

In quo Hispania præstãtior est Gallia,

Hispanorum natura.

bibunt: laborum, sitis, & famis in acie sunt tolerantißimi: & in strategematibus cautißimi, leui corpore, vt facile fugiant, & sequantur: frugalis vitæ, sicut & Itali. Veteres Hispani fuerunt semper bellicosi, malueruntq; habere bellum quàm otium. Cumq; extraneus abeßet hostis, ipsi domi excitauerunt seminarium discordiæ et belli. Anteposuerunt militares equos & arma bellica, proprio sanguini. Habet Hispania septem Archiepiscopatus, in Tarragonensi, in Cæsaraugusta, Toleto, Compostella, Brachara, vulgò Braga, Vlixbona, & Granata: sub illis autem sunt plurimi Episcopatus, Barcinon, Girona, Ilerda, Dertosa, Valentia, Maiorica, Ostia, Calagiera, Seguntum, Burgus, Palentia, Salamanca, Corduba, Legion, Carthago, Colimbria, Luca, Astorica, Almaria, Sibilia &c. habet quoque Hispania innumeras Abbatias, quatuor magistratus equitum seu ordinum, insignes commendaturas, & alios ordines, qui omnes ingentes poßident redditus. Est in Hispania principum virorum, Ducum, Marchionum, Comitum & Baronum ingens numerus. Duces numerantur in Hispania 25. quorum cuiusq; annuus census redditus, quinquaginta ac sexaginta ducatorum millia conficit. Marchiones viginti, tantundem ferè redditum percipientes. Comites sexaginta, quorum annuus redditus, à decem ad viginti millia est ducatorum, & aliquorum plus quàm quinquaginta. Alij autem Vicecomites, Barones, prouinciarum præfecti, Vicereges, Gubernatores, Mariscales, Alcades, omnes principes viri, sunt mihi incogniti. Sunt ordinum equitum magni magistri, vt sancti Iacobi, Alcantaræ, Galatrauæ, Rhodiensium sancti Ioannis, Montesæ, equitum quos vocant de Christus, & alij cognomento Dauis: horum cuiusque redditus millia ducatorum est quinquaginta, & plus. Toletana ecclesia ducenta millia ducatorum annuatim colligit, & solus Archiepiscopus octoginta millia. In Hispania iuridici conuentus sunt: in Castella, Granata, Gallicia, & Nauarra. Sunt & fidei inquisitores in Marranos, hæreticos, & Sarracenos, seuerißimè omnia agentes. Item habent Hermandad, id est, ciuium fraternitatem iuratam, vt in ictu campanæ ex vrbibus singulis multa millia hominum armatorum prodeant: & eum qui deliquerit per vniuersam prouinciam prosequantur, nuncijs: cursoribus ad alias omnes ciuitates præmissis, vt euadere nequeat. Deprehensum palo viuum alligatum, sagittis configunt. Magnates in Hispania, princeps Asturiarum, dux de Arsona, Commestabilis Castellæ, dux Friensis, Regis cubicularius, Architalaßus Castellæ & Granatæ, vulgò Amiraldus, & dux de Medina. Item duces de Beiar, de Scalona, de Medina cæli, de Medina Sidoniæ, de Arcos, de Infantazgo, de Alua, de Naiara, de Maqueda, de Albuquerque, de Cardonia, Commestabilis Aragoniæ, de Segorue, de Gandia, de Villa formosa, de Luna, de Sauiote, Amiraldus Aragonensis Marchio, Marchiones de Oristan, de Gotiano, de Villena, de Astorga, de Tarifa, de Zenete, de Comares, de Gibraleon, de Molina, de Dema: sunt alij inuumeri. Vniuersitates opulentia celebres in Hispania sunt, Salamantica, Complutum, Colimbria, Pincianensis, Seguntum, Ostia, Ilerda. Viri docti Hispani: Fulgentius, Isidorus Archiepiscopus Hispalensis, Paulus Orosius, Paulus Burgensis, Alphonsus rex Astrologus, qui edidit librum, scilicet historiam mundi, & librum de motibus cælorum & stellarum: Columella, Higinius, Sedulius poëta, Quintilianus Rhetor ac philosophus, magni pretij à Galba Cæsare Romam perductus, vbi scholam tenens clarißimus habitus est. Seneca orator, Stoicus philosophus Cordubensis, Neronis Imperatoris præceptor, patruus Lucani poëtæ. Tantæ fuit memoriæ, vt duo millia nomina recitata eo quo fuerant dicta ordine, mox recitabat. Biennio ante martyrium Petri & Pauli à Nerone morte mulctatur: in tepenti aqua apertis venis, spiritum exhalauit. Pomponius Mela, Iustinus historicus, Raimundus Lullus, commentator Auerroes, Auicenna medicus & philosophus, Albumazar, & alij multi. Dicam etiam aliquid de quibusdam

Septē archiepiscopatus. Episcopatus.

Nobiles Hisp.

Equites ordinum.

Toletana ecclesia.

Hermādad.

Magnates.

Vniuersitates.

Viri docti. Alfonsus Rex Astrologus. Quintilianus. Seneca.

Carthageni. busdam ciuitatibus Hispaniæ: inprimis autem de Carthagenia, quæ quondam nobilis fuit & potens, amœna & elegans ciuitas in Granata. Primùm est extructa, & noua Carthago appellata est, à duce Asdrubale, qui princeps erat ciuitatis Carthaginensis, in Africa positæ, cùm inciperet rursum augere & extendere dominium suæ ciuitatis, quam Romani in primo bello ferè extinxerant. Ista Carthagenia, teste Strabone, per singulos dies numerauit tributum Romanis duorum millium & quingentorum aureorum. Pallantia, Numantia, Cæsaraugusta, quæ vulgò Saragossa vocatur, sunt illustres in Castilia ciuitates: in Granata verò, vt dixi, Hispalis, seu Sibilia, & Corduba: in Portugallia Merida in Catalonia: Tarrago iuxta mare sita, est metropolis. Iberia regio est, quam intercipiunt Iber fluuius & montes Pyrenei. Vlixbona metropolis in Portugallia, Granata in Bethica, Pampalona in Nauarra, & Barsalona seu Barcinon in Aragonia, Lyon in Castilia, Colimbrica est finis terræ. Gades ciuitas est in insula Gadira, propè Granatam, extructa olim à Tyrijs, qui & Vticam ædificauerunt in Africa. Saguntum, ciuitas olim elegans in Tarraconensi: cumque amicitiam quæreret Romanorum, ægrè ferens id Annibal, expugnauit, & destruxit eam. Sed de Hispaniæ ciuitatibus satis.

Numantia, Cæsaraugusta, Saragossa.

Iberia regio.

De Maiorica & Minorica.

Minor insula.

ANtiquitus hæ duæ insulæ dictæ sunt Gymnesiæ & Baleares: vna Balearis maior, & altera minor: & vtraque fertilis, & optimè culta, postquàm Romani eas domuerunt. Minor insula spectat ad orientē, nutriens plurima armenta, præcipuè mulos, qui & magni sunt, & sonora voce. Referta est vtraque insula habitatoribus, qui scilicet triginta millia hominum excedunt: habitant in saxis concauis iuxta præcipites petras. In his insulis nullum nociuum inuenitur animal: proprium habent regnum, quod complectitur has duas insulas, & tertiam, quæ vulgò dicitur Euissa, & est alijs minor: habetque vnam duntaxat villam sitam super montem. Intromittitur certis temporibus mare in terram istius insulæ: & præcluditur locus introitus aquæ, & aqua sic in terra collecta, & inperturbata dimissa, in tantum congelatur salis aceruum, vt nedum Maiorica, & Minorica inde saliantur; verùm & onustæ naues in Italiam ductæ, multis ciuitatibus salis sufficientiam suppeditent. In Maiorica, & Minorica, optimum crescit oleum, quod inde ad Valentiam, Flandriam, & Italiam aduehitur. Fiunt quoq. tam boni in eis casei, vt alijs præstantiores sint, qui in Italia, & Hispania habentur. Abundant ceruis, cuniculis, crescitque in eis nobile vinum, & crescit satis frumenti. Habet Maiorica insignem ciuitatem ad orientem, quæ & ipsa Maiorica appellatur, habetque portum optimum, & est metropolis harum insularum, decoraturque studio vniuersali. Et est alia ciuitas in hac insula, nomine Pollentia, respicitque meridiem, sicut Maiorica septentrionem. Est autem insula iuxta maris littora multùm fœcunda: in interioribus verò est montosa, & infœcunda. Incolæ multa patiuntur à Sarracenis, qui quotidie ex Africa in eam traijciunt. Iacet hæc insula è regione ostiorum Iberi fluuij, patetque in eam ex Hispania iter nauigabile quatuor aut quinque horarum. Ad Ærgieram verò Mauritaniæ, spatium est duorum aut trium dierum. Minorica verò nullam habet insignem ciuitatem, sed plurimas villas, estque in littore maris, altis munita montibus, & condensis arboribus obducta.

Euissa.

Copia salis.

Oleum optimum.

Fertilitas insularum.

Pollentia.

Maiorica.

Argiera.

Minorica.

DE GALLIA.

Allia nomen accepit à duce Galate filio Herculis Ægyptij, qui se cõtulit in Galliam ante Troianum excidium: condiditq; in Celtica ciuitatem nomine Alexiam: & genuit ibi Galaten, cui adulto pater tradidit regnum. Is cùm regni fines extendisset, multaq; præclarè gessisset, ab eo populi dicti sunt Galatæ, ipsaq; regio Galatia. Romani verò extracta syllaba, ex Gallatia fecerunt Galliam. Alij putant, à Græca voce Gala, quæ significat lac, hoc nomen profectum fuisse: Galli enim candidiores sunt Hispanis. Diuiditur autem Gallia in duas partes: in Cisalpinam scilicet, quæ vltra Alpes in Lombardia locum habet, Italiæq; finibus concluditur: & in Transalpinam, quæ citra montes occidentem respicit. Porrò, Gallia Cisalpina vocata est Gallia togata, siue tonsa, quòd pilos raderet. Transalpina verò Gallia comata, quòd pillos nutriret. Cæterùm, Gallia Transalpina, siue comata diuisa est in tres regiones: nempè Belgicam, Celticam, & Aquitaniam. In Celtica olim regnauit Lugdus, à quo Lugdunum, & Lugdunensis Gallia nomen accepit: sicut & à Celta rege Celtica denominata est, & Græci olim populos Galliæ communiter Celtas nominârunt. Ita à ciuitate Narbonensi, dicta est Gallia Narbonensis: & Braccata à Braccis vestium genere, quam hodie vocant Langendocken. Hæc nomina temporis antiquitate in alia migrârunt: nam Gallia Celtica demigrauit in Galliam Lugdunensem, & Narbonensem: & hodie sunt Delphinatus, Sabaudia, Langendocken, & Burgundia. Aquitania adhuc retinet antiquum vocabulum, extenditurq; ad fluuium Ligerim. At Belgica à Beligio rege, qui in ea regnauit, ad Rhenum vsque secundum veterum descriptionem, propagata est; includit enim Alsatiam, Lotharingiam, Vastũ regnum, vulgò Vuesterich, Brabantiam, Flandriam, Geldriam, Normandiam, Britanniam, & Franciam, quæ est per circuitum Lutetiæ. Siquidem flumen Rhenum olim Germaniam à Gallia desterminauit, atqui hodie Alsatia, Vastum regnum, Brabantia, Holandia, Geldria, & aliæ prouinciæ, quæ Teutonicè loquuntur, non Franciæ, sed Germaniæ adscribuntur. Franciæ nomen deriuatum est à Franco Hectoris filio, seu nepote, qui post destructam Troiam, vt quidam volunt, fuit Dux Franconum in Germania: Francones autẽ occidentales, ex ea natione migrârunt, quæ trans Rhenum nunc quoque Franconia est. Hi enim anno salutis circiter 420 exagitati à vicinis, simul & mutandi melioris soli gratia, in proximam Galliam Belgicam cum eorum rege Clodio traiecère: locaq; Metensium primò, ac Tullensium tenuère: vbi AEtio Duce IMPeratoris, deinde Gotthis & Aquitanis, postremò Normandis ac Longobardis superatis; tota Gallia potiti sunt: atque ita populi Franci dicti sunt. Porrò, Burgundia in proprium euecta est regnum. Siquidem congregati Vandali consederunt ad Rhenum, constructisq; Burgis, id est, castellus, appellati sunt ab eis Burgundi. Et cùm illis non satis esset loci pro sui multitudine ad manendum; traiecerunt Rhenum cum trecentis millibus hominum, quibus adiuncti sunt multi Sueui, & Alani. Sedem itaq; figentes apud Eduos, Lingones, & Vesuntios, prouinciam illam in regnum Burgundicum sublimârunt, quod postea in ducatum, & comitatum redactum est. Burgundos autem Vandalos extitisse, Plinius apertissimè docet: Quidam, inquit, Germanorum vocantur Vandali, quibus annumerantur Burgundi. Subiecta verò fuit olim regi Burgundiæ tota Sabaudia, Delphinatus, comitatus Valentiæ, & quicquid citra Rhenum. Cæterùm, multiplicatis filijs regum Franciæ, distractum est regnum in multa regna: hæc autem diuisio contigit anno salutis 514. durauitq; vsque ad annum 618. vnum autem appellabatur Au-

Galliæ nomẽ
Galaten.
Duplex Gallia.
Gallia togata
Gallia comata
Celtica.
Lugdunum.
Narbonensis.
Delphinatus.
Sabaudia.
Burgundia.
Belgica.
Franciæ nomen.
Francus.
Francones.
Burgundi vnde.
Vandali.
Regnum Burgundicum.
Tria regna.

Austria. *tur Austrasia: alterum Neustria: tertium regnum Suessonis. Sedebat & Aurelianis rex proprius. Durauerunt autem Austrasia & Neustria longiori tempore quàm reliqua regna. Porrò, Austrasia extendebatur vsque ad Rhenum, habuitq; Rex ille regiam suam Metis: interdum verò Aquisgrani: alij dicunt Coloniæ. Et reuera, Austrasia complectebatur Lotharingiam, Brabantiam, & totam terram quam circumscribunt Mosa & Rhenus, à Colonia vsque ad Alsantiam. Vocabatur autem hoc regnum Austrasia ab Austraso rege.* Neustria. *Neustria complectebatur omnes regiones quæ inter Mosam & Ligerim sunt, fuitq; Lutetia eius regni metropolis. Eo autem tempore, quo Austrasiæ regnum à reliquis Galliæ regnis separatum fuit, rerum potitus est in Gallia Dagobertus rex nonus,* Dagobertus rex nonus. *qui primus possedit Austrasiam: ac deinde huic regno adiecit Burgundiam: & demum ferè totius Franciæ factus est dominus.* Arelatense regnum. *In hac autem Galliæ diuisione regnum Arelatense exordiū sumpsit, quod sub se habuit Subaudiam, Heluetiam, Delphinatum, dominium ducum Zæringensium, atque comitum Habspurg. Cæterùm, anno à Christo nato 449 oppressis Anglis à Saxonibus, qui Angliam occupauerant, coacti sunt discedere à patrijs sedibus,* Britannia minor. *atque alias quærere habitationes. Traiecto autem mari obtinuerunt terram illam, quæ è regione Angliæ in Gallia sita est, vocaueruntq; eam Britanniam, fueruntq; toti Galliæ graues, ac regibus rebelles: ægrè autem sub iugum reducti sunt à populis qui ex Suecia, Dania, & Noruegia venerunt: quique dicti sunt Nordmanni.* Nordmanni. *Sub Lothario enim Imperatore egressi, occupauerunt Britannicum mare: & ingressi Ligeris fluuij ostia, repentina irruptione loca adiacentia cædibus, ac rapinis depopulati sunt. Lutetiam ingenti præda spoliauerunt: Andegauum diripiunt: Turonensem vrbem spoliant: Leodium, Traiectum, Coloniam, Bonnam, & alias ciuitates deuastârunt: Treuerim grauiter afflixerunt. Hæc acciderunt anno salutis 880. quando Carolus Grassus præfuit Franciæ, qui coactus est inire cum eis fœdus, & dare locum ad manendum, qui hodie vocatur Nordmandia, ab antiquis illis Nordmannis.* Genealogia regū Frāciæ. *Porrò, primus rex Francorum Francus, deinde Clogius, Herimerus, Marcomirus, Clodomirus, Anthenor, Ratherus, Richimerus, Odemarus, Marcomirus, Clodomirus, Farabertus, Sunno, Childericus, Bartherus, Clodius, Vualtherus, Dagobertus, Clodius frater eius, Clodomirus, Richimirus, Theodomirus, Clodius, Marcomirus.* Principes. *Post hunc Marcomirum sequuntur principes, Dagobertus, Genebaldus, Sunno, Diocles, Meroueus, Leontius, Heribertus, Priam, Sigisbertus, Auselbertus, Ansigises, sanctus Arnolphus, Antisigisses. Iste princeps duxit vxorem Beggam, filiam ducis Brabantiæ, & factus est sacri Imperij Marsalcus. Filius eius Pipinus Carolus Martellus. Pipinus post Childericum cùm esset rex Franciæ, obijt anno 769.* Carolus Magnus. *Carolus magnus Rex Franciæ & Imperator 814. Ludouicus Pius, rex & Imperator, mortuus 840. Carolus Caluus, rex & Imperator, mortuus 878. Carolus Balbus, rex & Imperator, mortuus 880. Ludouicus, Carolus, Carolus cognominatus simplex, obijt 926. Ludouicus 955. Lotharius 986. Ludouicus 987. Eude comes Adegauensis, Rau de Burgundia, hi duo postremi non fuerunt de linea Caroli magni. Deficiente autem linea Caroli magni, Comites Parisienses ad se traxerunt regnum. Cùm Ludouicus enim 34 maturè moreretur, erat adhuc superstes patris sui Lotharij frater Carolus nomine, dux Lotharingiæ, qui legitimus erat in regno Franciæ successor: at Capetus, regnandi auidus, conuertit se ad insidias: cepitq; Carolum, & in carcerem coniecit, sibiq; vendicauit regnum. Porrò, Robertus comes Andegauensis & Parisiensis, genuit Robertum ducem Aquitaniæ. Roberto successit Hugo comes Parisiensis, atque reliquit successorem Hugonem Capetum regem Franciæ,* Capet⁹ & ei⁹ genealogia. *qui mortuus est anno 996. Filius eius Robertus obijt anno 1030. huius verò filius Henricus obijt 1060. Sequitur istum Philippus rex: mortuus anno*

1109.

De fluminibus Galliæ & ciuitatibus.

1109. cui succeßit filius eius Ludouicus Großus, qui mortuus est anno 1137. Hunc subsequutus est filius eius Ludouicus iunior, qui obijt anno 1179. filius verò eius Philippus Augustus, mortuus est anno 1223. in cuius locum succeßit Ludouicus 8. filius eius: obijt anno 1226. atque is reliquit filios Ludouicum sanctum, & Carolum, qui anno 1268. factus est rex Neapolitanus. Succeßit Ludouico sancto filius eius Philippus tertius, qui mortuus est anno 1286. cui succeßit Carolus, deinde Philippus pulcher rex, Philippus Valesius, Ioannes, Philippus longus, Ludouicus Huttinus, Carolus pulcher, Ioannes, Carolus albus, Carolus sextus, Carolus septimus, Ludouicus 11. Carolus octauus, qui rapuit dominam de Britannia, Ludouicus 12. Franciscus Agelomensis, Henricus rex.

S. Ludouicus Rex Franciæ.

De fluminibus Galliæ.

Flumina.

Rancia, siue Gallia vndique alluitur fluuijs, ijsq; pro magna parte nauigabilibus, quales sunt Rhodanus, Ligeris, Mosella, Mosa, Sequana. Isti & alij minores, partim prodeunt ex Alpibus: partim verò ex Pyreneis montibus, qui Hispaniam dirimunt à Gallia: & partim ex monte Cemmeno, qui ad Lugdunum ferè pertingit. Quidam autem in mare Anglicum labuntur: quidam vero in mare Mediterraneum: atque ita merces facilè ab vno mari in aliud transferri poßunt. Rhodanus fluuius Galliæ omniũ maximus ac rapidißimus, ex Alpibus per fines Allobrogum versus occidentem, in lacum Lemannum fluit, multasq; in superiori Valesia facit cataractas: plerunque ob præcipitium in petrosis locis in spumam resolutus, magno stridore & fragore ex Alpibus descendit, & alluit totam Valesiam. Geneuæ verò rursum lacum egrediens institutum cursum seruat vsque Lugdunum: inde conuersus in Austrum, tribus ostijs in mare Gallicum desinit. Liger fluuius inter Pictones & Nanitas excurrit: ex Auernorum finibus oritur: Heduosq; à Biturigibus diuidit: & non procul à Pictonibus in mare influit Oceanum, siue Britannicum. Garumna fluuius ex Pyreneo monte dilapsus, cùm hiberno imbre, aut solutis niuibus intumuit, diu vadosus, & vix nauigabilis fertur. At vbi obuius oceani exæstuantis accessibus adauctus est, ijsdemq; retrò remeantibus, suas illiusq; aquas agit, aliquantùm plenior: & quantò magis procedit; eò latior euadit: deinde magni freti similis effectus. nec maiora tantùm nauigia tolerat; verùmetiam more pelagi sæuientis exurgens, iactat nauigantes, atrociter vtique, si aliò ventus, aliò vnda præcipitet. Oritur octingentesimo à Narbone stadio in montibus Pyreneis, Celtas ab Aquitanis diuidens. Vanum fluuius circa Narbonæ fines, æstiuo tempore perexiguus: hyeme verò valde intumescit, & extenditur. Matrona fluuius Celtas à Belgis disterminat in finibus Lingonum: & prope Tulensem agrum, non longè à fonte Mosæ fluminis oritur. Catalanum ciuitatem episcopalem in Campania Francia interfluens, per Francorum regnum pergens, parum supra Parisiensem vrbem, Sequanæ fluuio infunditur. Sequana fluuius, post receptas aquas Matronæ, Celtas à Belgis diuidit: oriturque propè fines Heduensis, ac Lingonensis diœcesum in ducatu Burgundiæ: per Trecensem autem agrum, & Parisiensem ciuitatem dilapsus, Rothomagum ciuitatem præterfluens in mare Oceanum influit, retinens adhuc nominis vetustatem. Scalde fluuius inter Belgã Mosam influens in extrema parte Arduennæ syluæ, Tornacensem vrbem interseeat. Mosa oritur ex monte Vosego, qui est in finibus Lingonum in Francorum regno, non longè ab ortu Matronæ, & Araris, & parte quadam circa Nouomagium, sicq; à Celtis oriens, in Belgas dilabitur. Mosella similiter circa fines

Rhodanus. Liger fluui⁹. Garũna fluui. Vanũ fluui⁹. Matrona fluuius. Sequana flu. Scalde fluui⁹. Mosa. Mosella fluui.

Lingonum originem habens in Celtis, Metensem, ac Treuerensem vrbem præterfluit: & Confluentiam Germaniæ intersecat. Quoniam verò de Treueri alijsq; Galliæ ciuitatibus mentionem fecimus, posthac de ipsis latiùs loquamur. Treueris. *Treueris omnibus Galliæ ciuitatibus sua antiquitate præstat: nam* Trebeta. *Trebeta à sua nouerca Semiramide exclusus à regno Babyloniæ, cùm illa regni habenas sibi vsurparet, traiectoq; mari per multas ambages, & itinerum labores, tandem ad Rhenum peruenit, atque per illum & Mosellam fluuium, ad amœnam quandam vallem venit, vbi cœpit extruere ciuitatem, quam ex suo nomine Treberim appellauit. Id autem duobus ferè millibus annorum, ante Christum incarnatum contigisse, ex historijs apertè colligitur. Æneas Syluius scribit, hanc vrbem Roma antiquiorem esse, annis mille & trecentis.* Palatium. *Monstratur in ea palatium miri operis, quod ad instar Babylonici muri ex cocto lapide factum, tantæ firmitatis est; vt nulla arte frangi queat.* S. Maternus. Treuirorum Apostolus. *Diuus Maternus. S. Petri Apostoli discipulus, prima fidei fundamenta iecit in hac ciuitate. Quater expugnata est hæc opulentissima, & antiquissima ciuitas.* Metis. *Metis antiquissima ciuitas, quã Mediomatricum vocant ciuitatem; populi enim Mediomatrices eam regionem incoluerunt: sic dicti, quòd metropolis eorum medium teneret locum inter has tres ciuitates, Tullum, Virdunum, & Treuerim. Habet autem Metis Treuerim ad septentrionem, Tullum ad meridiem, & Virdunum ad occasum. Dicunt alij Metim sic appellatam, à Metio Romano, qui hanc vrbem à Iulio expugnatam, ampliauit & muris cinxit. Habet terram fœcundam, agros & vineas supra modum fertiles, qui alluuntur à præterfluentibus amnibus Mosella & Selna. Vtuntur incolæ vtraq; lingua Gallica & Germanica.* Rhemi. *Rhemi populi proximi sunt Celtis Suessonibus, quibuscum eodẽ iure, ac legibus viuunt. Ciuitas est metropolis, cuius omnes suffraganei sunt in Belgica, in qua rex Francorum vngitur, & consecratur.* Tornacenses. *Neruí, hodie Tornacenses, Attrebatibus, Ambianis, & similibus populis finitimi: hos Scalde, & Sabis flumina irrigant. Itaque Tornacum est ciuitas Episcopalis in prouincia Remensi, in limitibus Francorum regni sita.* Atrebates. *Atrebates, quorum meminit Cæsar in lib: 2. belli Gallici, in littore meridionali constituti sunt.* Arduenna sylua. *Arduenna sylua, cuius meminit Strabo libro 4. in Belgis totius Galliæ maxima, atque ingens, à Rheno fluuio per fines Treuerorum vsq. ad Tornacenses millibus passuum ampliùs quingentis, in longitudine patet.* Suesson. *Suesson ciuitas Episcopalis, vbi Diuus Medardus sub Clotario rege Episcopus fuit: habuerunt olim reges Franciæ in hac vrbe curiam suam.* Ambiani. *Ambianensium ciuitas in Picardia sita, sic appellata est ab Imperatore Gratiano, eò quòd aquis ambiatur, extructaq; est ab Antonio Pio, & filio eius Aurelio.* Lutetia Parisiorum. *Lutetia Parisiorum ciuitas celeberrima, à Iulio Cæsare condita, vocataq; Iulia, Musæo florentissima, & populo numerosissima.*

Versus.

Exoritur tandem locus altera regia Phœbi
Parrhisus, Cyrræa viri, Chrysæa metallis,
Græca libris, Inda studijs, Romana poëtis,
Attica Philosophis, mundi rosa, balsamus orbis
Sidonis ornatu, sua mensis & sua potu
Diues agris, fœcunda mero, mansueta colonis
Messe ferax, inoperta nubis, nemorosa racemis,
Plena feris, fortis domino, pia regibus, aura
Dulcis, amœna situ, bona quolibet, omne venustum,
Omne bonum, si sola bonis fortuna faueret.

Lutetia inter multa oppida sibi seruientia regina nominatur: insula, quam facit Sequana, primus vrbis situs: insulæ aliæ lusibus aptæ: pontes habet habitabiles instar

De vrbe Parisiensi.

ſtar platearum. Arx. *Arx regia magnificenter ad Sequanam constructa. Aula decens cultu, magnis operoſa columnis: lucida marmoreis turribus aſtra petit.* Spatium. *Si ſpatium videas, vrbem non eſse ſed orbem, congeſtas mundi dixeris eſſe domos. Tanta eſt populi multitudo, vt præ turba vix ſit homini via peruia. In hanc ciuitatem omnia fluunt, omniaq́ congregantur, omniaq́ venalia.* Studium. *Eſt in Lutetia inſigne ſtudium, quod fundauit Carolus magnus, ſolicitatus ad hoc opus inſigne per Claudium, Alcuinum, Ioannem, & Rubanum, qui fuerant diſcipuli venerabilis Bedæ doctoris, venerantq́ ex Scotia in Franciam.* Duodecim pares. *Inſtituit etiam Carolus Magnus duodecim principes, quos Pares appellauit, eò quòd pari dignitate aſtare debeant Regi, nulliq́ ſubiecti iudicio, niſi parlamenti. Erant autem iſti duodecim Pares ex cunctis nobilibus regni, quorũ* Epiſcopi ſex. *ſex ſunt ex collegio ſacerdotum, vtpote Epiſcopus Remenſis, Laudunenſis, Lingonienſis, qui etiam Duces appellantur, Bellouacenſis, Nouiomenſis, Cathalunenſis, qui Comites vocantur. Et ſex Principes ſeculares, dux Burgundiæ, dux Normandiæ, dux Aquitaniæ, comes Flandriæ, comes Toloſanus, & comes Campaniæ: ſed noſtro tempore quidam principes ſunt aboliti, vtpote dux Burgundiæ, & comes Flandriæ.* Parlamentũ Pariſienſe. *Habet autem parlamentum aliquot aſſeſſores, præſertim quando Pares Franciæ ſunt præſentes. Porrò, parlamentum Pariſienſe ſunt Iudices, diuiſi in quatuor conſilia & curias, quas cameras vocant. In prima ſedent quatuor præſides, & triginta conſiliarij, qui audiunt cauſas & lites: conſtituunt terminos, & faciunt dilationes: minores verò cauſas ipſi iudicant. In ſecunda ſedent decem & octo conſiliarij, ſicut & in tertia: & in vtraque ſunt quatuor præſidentes: & ex his, partim ſunt laici & partim doctores: quorum officium eſt, cauſas diligenter examinare: & quicquid illi decernunt, hoc vnus ex quatuor præſidentibus primæ cameræ denunciat partibus litigantibus, prima die ab illis determinata.* Areſtum. *Quam quidem ſententiam vocant Areſtũ, id eſt, firmam, à qua non licet appellare. Qui autem hîc reus iudicatus fuerit, cogitur dare iudicibus ſexaginta libras Turonenſes. Quòd ſi quis putet iniuriam ſibi factam, huic licet cauſam ſuam rurſus in iudicio proponere examinandam; ſed priùs depoſita duplicata ſumma iam dictæ pecuniæ. In quarta camera ſunt conſiliarij,* Magiſtri palatii. *quos vocant magiſtros palatij: ad quos pertinet illorum cauſas audire, qui ad regis obſequia deputantur, aut ſpeciali priuilegio donati ſunt. Sedent in hac camera ſolùm ſex iudices, licetq́ ab eorum ſententia prouocare ad parlamentum. In decidendis cauſis, cùm magna difficultas offertur, hæc omnium curiarum conſiliarijs congregatis, diſcutitur: quod etiam obſeruatur in his quæ Rex de Republica ſtatuit: huius enim Senatus decreto omnia eduntur.* Sequani & Hedui. *Hedui & Sequani fuerunt olim populi habitantes in Burgundia, in regione, vbi modò ciuitas eſt Diuionis: nec multum abfuerunt ab his populis Lingones, apud quos olim fuit inexpugnabilis illa ciuitas, quã* Lingones. Alexia ciuitas *Iulius Cæſar non ſine magno ſudore terræ æquauit. Apud Lingones ciuitas eſt Epiſcopalis in prouincia Lugdunenſi:* Lixouienſis ciuitas. *Lixouij populi inter Celtas, alio nomine Lexobij, ciuitas Lixouienſis, quæ eſt Epiſcopalis in prouincia Rothomagenſi, in ducatu Normaniæ.* Senones. *Senones finitimi Belgis, Pariſiis, ac Carnutibus, quorum ciuitas eſt metropolis in regno Francorum ſita, nomen antiquum retinens. Auernæ populi ſunt finitimi Heduis, Biturigibus, ac Borbonienſibus, nec longè à Lemonicibus, ducatum habent: cuius titulus duci Borboni inſcribitur.* Borbonii dux *Præmonſtratum iuxta oppidum Laudanum, haud procul à Picardia eſt locus, qui vocatur Præmonſtratum, vbi Anno* Præmonſtratenſes. *Chriſti 1120 ordo Præmonſtratenſium fuit inchoatus, ſub celebri viro Noberto.* Aurelia ciuitas *Aurelia, anno Chriſti 276. hæc vrbs constructa eſt, & denominata ab Aureliano, poſitaq́ ad ripam Ligeris amnis.* Attila. *Attila rex Hunnorum, ſtatuit eam, deuictis & exciſis Remenſibus, obſidere ceu opulentiſsimam. Et cùm illuc caſtra mouiſſet, traiecto Sequana fluuio, tanta vi oppugnationem adoritur, vt nihil magis anhelare videretur.*

Cænomani. *Hanc Cænomanorum vetustam vrbem volunt fuisse non minùs opibus, quàm munitione populoq; præstantem. Quamuis autem Attila arctissima circumuenit obsidione, & admotis machinis grauiter oppugnârit; parum tamen profecit: nam oppidani neq. deditione, neque muneribus, neque conditione aliqua hostilem sæuitiam sedare posse sperabant. Vna salus victis, nullam sperare salutem.*

De alijs vrbibus Galliæ.

Pictauia. Studium. Clanus fluu.

Ictauorum vrbs est antiquissima, insignis, & metropolis totius comitatus Pictauorum, siue Pictonum. Floret in ea famosa Vniuersitas, maximè studium iuris ciuilis, obtinetq; secundum locum post studium Parisiense. Vrbem circumdat Clanus fluuius, qui in Viennam labitur. Extât in illa monumenta, & reliquiæ quædam miræ antiquitatis: vt vetus quod dam theatrum: & quidam ductus aquæ iuxta vrbem. Floruit in ea D. Hilarius episcopus, doctrina, & sanctitate illustris. Bituris Galliæ Aquitanicæ vrbs, omnium Biturigum metropolis, tantæq; amplitudinis, vt reliquas totius Galliæ vrbes, paucis exceptis, facilè sua superet magnitudine. Sita est in solo palustri, fereq; omnibus ex partibus flumine & palude circumdata. Sunt qui putant ipsam à duabus turribus sic dictam, quasi Bisturris. Siquidem olim duas habuisse turres, memoriæ proditũ, à duobus fratribus, qui in ea regnabant, erectas: quarum vna extat adhuc, miri artificij opus. Populi ipsi Bituriges, Cubi dicti sunt, olim liberi: sed nunc inseruiunt regi Galliarum. Ager extra ciuitatem est valde frugifer, atq. omnium ferè rerum locuples, vt nihil in eo desiderari possit. Frequentiam ciuitatis commendat mercatura omnium rerum, & nundinationes, quæ ibi exercentur. In ea est Academia, in omni disciplinarum genere ornatissima, Theologiæ, Philosophiæ, Medicinæ, aliarũq; artium & scientiarum. Tolosa vrbs antiquissima, vbi nobile templum gaza refertum antiqua fuerat, quam si quis attigisset, exitu infelici plectebatur: sicut in ducibus Romanis certo experimento comprobatum est. Inde exortum est prouerbium: Ne tangas aurum Tolosanum. Hæc ciuitas Gotthorum sedes diu fuit: deinde à regib. Galliæ pulsi, intra Hispaniam se continuerunt. Hanc siquidem vrbem Theodoricus rex & Thorismundus filius, in sedem sibi elegerunt, tanquam ad imperij amplificationem, & conseruationem locum aptissimum. Tectosagium vrbs quondam fuit, quos in expeditionis societatem aduersus Delphos venisse historici memorant: hodie est frequentia hominum, & ciuilitate insignis, in qua S. Ludouicus episcopus fuit. Narbona antiquissima ciuitas, in qua tempore Strabonis amplissimum fuit emporium: & à qua tractus illius regionis, dictus fuit Narbonẽsis Gallia, cuius pars est Langendocken. In ea terra solum modico labore cultum, plurimos afferre fructus consueuit. Ibi tanta est copia ficorum, vt bona pars Europæ, hinc ficus & vuas compressas petat: rosmarinus mirificè crescit: maiores castaneæ quàm alibi locorum: poma citrina, mala punica, mala granata, vberiùs ibi quàm alibi crescunt. Plantantur ibi nobilissimæ vites, quæ & generosissimum proferunt vinũ. Porrò, Gallia Narbonensis à laxitate vestium, olim Braccata dicta est, amne Varo, & Alpium iugis, ab Italia discreta est: ab ortu monte Pyrenæo terminatur: ab occasu latus septentrionale Gebenna, siue Gemenus, & Iura montes claudunt: à meridie mari interno alluitur. Populi in ea insignes Tectosages, Vocuncij, quorum regio, teste Strabone libro 4. ad Allobrogas, seu Sabaudianos vsque protenditur: profundas in montanis valles habent. Delphinatus, vrbs Vienna Galliæ, quæ erat metropolis in Gallia, quæ erat prouincia Romanorum, nunc Delphinatus, extra Celtas et Belgas, et Aquitanos,

Margin notes: Hilarius. Bituris. Bisturris. Mercatura. Academia. Tolosa. Aurum Tolosanum. Narbona. Narbonensis Gallia. Braccata. Situs. Vocuncii. Delphinatus. Vienna.

tanos, quam fluuius Rhodanus præterfluit, ad eius citeriores ripas posita. Aquitaniæ situs, ab ortu Ligerim habet: ab occasu mare Aquitanicum: à septentrione pariter Ligerim, & Lugdunensem Galliã: à meridie iuga Pyrenei montis. Populi in ea celebres Sanctones, qui non longè, vt Cæsar dicit lib: 1. de bello gallico à Tholosatiũ finibus absunt. Sanctonũ vrbs Mediolanum in loco arenoso posita, ager nullarum frugum, nisi milij ferax. Ad Oceanũ spectant Sanctones, & Pictones, siue Pictauienses. Sunt quoque in Aquitania Bituriges: sunt etiã alij populi plurimi, quorũ quidam oceano vicini sunt: alij verò ad Tholosanos extenduntur. Aquitani dicti sunt, qui ad septentrionalem Pyrenes partem, & Gemenũ montem habitant: siquidem Aquitanos & Celtas Pyreneo monti adiacentes, Gemenus mons disterminat: Aquitanorum verò termini vsque ad Oceanum protenduntur: & intra Garumnam fluuium continentur. Celtæ autem ad alteram pertinent plagam, ad Massiliæ vtiq. atq. Narbonensium mare, rupes Alpiũ aliqua ex parte attingunt: Belgæ verò Oceano confines sunt, vsq. ad ostia Rheni. Gallia Celtica ab ortu Sequanam fluuium habet: ab occasu Ligerim: & supa ostium Ligeris Oceanum: à septentrione Oceano Britannico clauditur: à meridie monti Cæmeno, & Galliæ Narbonensi occurrit. Liger autem fluuius, vt dixi, non longè ab Hebduorum finibus, in Celtis oriens, eos à Biturigibus diuidit, in Carnutes lapsus, multisq; obliquis giris Aquitaniam alluens, in Oceanum Britannicum influit. Celtarum populi Hedui, omniũ clarissimi, finitimi Auernis, Biturigibus, Sequanis, Sebusianis, priscum latinum nomen inter Burgundos retinentes citra Arim fluuium, qui nunc Sagona appellatur, aliquos terminos non habent. In ducatu Burgundiæ, & Francorum regno positi sunt: quorum ciuitas Episcopalis Agustudunum, sita est in prouincia Lugdunensi. Habet autem Gallia Celtica Senonensem, Bituricensem, & Lugdunensem ciuitates Metropolicas: in eaq; sunt ducatus Bituricensis, Burgundiæ, Borbonij, Auernia, Audelinensis, Valesij, & Normaniæ: & quoâd citra Sequanam se extendit, comitatus etiam Burgundiæ Niuernensis, Antisiodorensis, montis Belicardi Ferretensis, Corolotensis, Matisconensis, Blesensis, Belauacensis, de Iouigni principatus auræ siccæ, & par comitatus Campaniæ, & multa huiusmodi. Sequani, Burgundiæ comitatum incolunt, quos à Gallia prouincia Romanorum Rhodanus fluuius diuidit: Finitimi sunt Heluetiis, Heduis, Lingonibus, ac Rheno prope fines comitatus nũc Feretensis, de his quæ in Burgundiæ ducatu sunt, nihil possidentes, eò quòd omnia illa speciali nomine Heduis, & Lingonibus sint ascripta. Northmanni, id est septentrionales viri: Normania regio vltra Sequanam fluuium, à Carolo Magno victa, fidem Christianam suscepit. Britannia citerior, in occasu Angliæ Britanniæ maiori, è regione sita est: multos habet populos, & ciuitates, quæ ad Oceanum spectant. Est Ducatus Britanniæ satis notus. Turones Carnutibus, & Andegauensibus finitimi sunt, proximi Oceano. Turonia ciuitas est Metropolis, cuius omnes suffraganei sunt in Celtica: & ex maiori parte in Britanniæ citerioris ducatu nomen retinentes, in regno Francorum sita: quam Andegauensem vrbem, sanctus Ludouicus Francorum rex à Britanniæ ducatu detraxit. Ciuitas est Turonibus ac Biturigibus proxima. Carnutes populi sunt Andegauensibus, & Turonensibus finitimi, atq. Oceano proximi. Parisii populi Senonensi prouinciæ attribuuntur, Bellouacis, & Agendico oppido proximi, & Melloduno oppido finitimi.

Aquitaniæ situs. Sanctones. Pictones. Bituriges. Celtæ. Belgæ. Situs Celtægalliæ. Liger fluuius. Hedui Celtarum populi. Agustudunũ. Senones. Ducat9 plurimi. Sequani. Northmanni. Normandia. Britannia minor. Turones. Andegaui. Carnutes. Parisii.

De Massilia, Lugduno, Arelate, & Auinione & aliis.

De Massilia.

Massilia.

MAssilia nobilis prouinciæ ciuitas, initium sumpsit tempore Tarquinij Romani regis, quingentis scilicet ante Christum natum annis, Phocensibus prima vrbis iacientibus fundamenta. Scribunt nonnulli, à Medis Phocensibus expulsis, Romam venisse, inde ad ostia Rhodani, ibiq; inuenientes littus solidum saxeumq;, & iuxta illud, agrum fertilem, condiderunt vrbem Massiliensem. Regio illa, in proferendo vino, & oleo accommodatior est, quàm in proferendo frumento: asperum enim habet solum.

Portus.
Situs vrbis.

Huic vrbi portus subiacet, saxum scilicet in theatri formam, ad austrum spectans. Vrbs vniuersa pulcherrimis circumcincta muris, magnitudine eximia: Cæsar lib: 2. de bello ciuili: Massilia, inquit, ex tribus oppidi partibus, mari abluitur: reliqua quarta est, quæ aditum habet: huius quoq. spatij pars est, quæ ad arcem spectat. Loci natura est valde munita longam & difficilem habens oppugnationem. Incolæ mari magis quàm telluri fidentes, nauigationem pro eorum ingenio delegerunt. Postmodum viribus præpotentes, quosdam vicinorum campos occupârunt: eisdem viribus vrbes nonnullas condiderunt.

Rhodanus.
Nicia.

Amnis Rhodani cursus, non parum commoditatis incolis affert. Est & Taurentium, Olbia, & Antipolis, & Nicea, siue Nicia ad Salyum gentem pertinens, & ad Lygures Alpium incolas, iis assunt naualia & armamentaria. Nicea siue Nicia non procul est à Varo flumine, à Massiliensibus condita.

Alpes maritimæ.

Alpes his regionibus proximæ, à Cornelio Tacito, & veteribus maritimæ vocantur, quòd in prouincia Hebredunensi, locisq; Lygustico mari finitimis consistant: qua ex Italia iter est ad Narbonensem prouinciam. Alpes autem dictæ sunt à candore niuium, quibus semper albæ apparent:

Pœninæ Alpes.
Auion sedes Roma: Pontificis,

vocantur Pœninæ Alpes, eò quò Annibal Pœnus primus fregerit, & per eas in Italiam peruenerit: sunt & aliæ Alpes, quæ alijs nominibus appellantur. Auion vrbs, ad Rhodanum sita miras habet vetustates, fuitq; ante aliquot annos habitatio Romanorum pontificum: nam Ioannes 22. Roman: Pontifex, curiam suam illuc ex Roma transtulit, mansitq; ibi Curia circiter 60. annos. Regina Iohanna Neapolitana debebat Pontifici Romano ratione regni sui magnam vim peccuniæ, pro cuius solutione dedit Pontifici Romano hanc vrbem perpetuò possidendam. Id autem contigit sub Clemente sexto, anno salutis 1360.

Volcæ.
Narbo.
Prouinciales.
Arelatum.

Cæterum, inter Alpes, & Rhodanum, vlteriores fluuij partes, Volcæ, quos auricomiscos appellant, magnum incolunt spatium: quorum portus, & nauium receptaculum, Narbo dicitur: Populi sunt prouinciales Aueniti: nunc autem Auionenses, Episcopalis ciuitas in prouincia Arelatensi. Arelatensis ciuitas non multum abest ab eo loco, vbi Rhodanus recipitur à mari, atq; ab ea vrbe totum regnum Arelatense nomen recepit.

fertilitas.

Sita est autem hæc ciuitas in prouincia ad occidentem, crescitq; in solo eius plurimum frumenti, vnde incolæ diuites redduntur. Adnauigant enim Genuenses ex Italia atq. Hispania ab occasu, & aduehunt frumentum.

Archiepisco.
Tria Concilia

Erectus est ibi olim Archiepiscopatus, & celebrata tria Concilia: primum tempore Constantini Imperatoris, & Syluestri Papæ: alterum quoq; sub eodem Papa, anno 326. tertium verò, anno 461.

Insula Rhodani.

Hæret vrbs ista ad collem, clauditur ab occidente Rhodano: ad orientem verò habet paludem magnam, & ad Austrum campum fertilem. Efficit enim ibi Rhodanus insulam quam Camargues vocant, quæ quatuor ferè miliaribus germanicis patet in longum, & latũ, ferax frumenti, & vini, & pascua plurima habens.

Ottho prim⁹.

Habebat hæc vrbs latissimum regnum, quod protendebatur vsq. ad Heluetios: sed Imperator Ottho primus, rege pulso propter alapam, quam dederat Episcopo in ecclesia, incorporauit perpetuò regnum Arelatense Romano Imperio.

Tarasco.
Aquæcalidæ.

Ab hoc loco vsq. ad Narbonem sexaginta tria miliaria sunt, & hinc Nemausum 88. è Nemauso per Vrgeum, atq; Tarasconensem ad calidas aquas, quas sextias nominant prope Massiliam, miliaria tria & quinquaginta. Lugdunum vrbs ad Rhodani ripas posita, & Viennæ finitima, de qua Seneca in epistola ad Lucillum refert,

eam

De Arelate & Lugduno.

eam fatali igne suo tempore exustam. Strabo lib: 4. Lugdunum in colle conditum, vbi Arar amnis, qui nunc Sagona dicitur Rhodano immiscitur. Conditum fuit à Lelio Munacio Planco, dum Galliæ comatæ præesset. Idem Strabo dicit Lugdunum suo tempore fuisse alteram omnium Galliæ vrbium nobilissimam & populosissimam, Narbonæ excepta. Quam ego ipse vidi anno sexagesimo, tempore Pij quarti, magnum mœniorum ambitum, colles duos, & vineta complectentem. Vidi magnum concursum externarum gentium, quæ in hac vrbe sedes collocârunt: omne enim genus mercium, in quamcunq; orbis partem ex hac vrbe commodissimè transferri potest, propter amnium cursum, & loci opportunitatē, nempè quòd ferè posita sit in medio Europæ. Hanc tantam loci opportunitatem animaduertentes Romani, cæteris rebus vrbem studiosè ornârunt: nam in ea vrbe argenteum & aureum numisma signare consueuerunt. Tributa & vectigalia eò ex omni Gallia comportabantur, quorum fuit tantus prouentus; vt vna Gallia stabilimentum imperij existimaretur: vnde Lugdunum tanquam sedes Romanis principibus constituta erat, ad quam perfrequenter inhabitandi gratia se conferebant, & quam magnificis ædificiis & structuris amplissimis exornârunt. Cùm autem Lugdunum tantis rerum incrementis auctum & confirmatum esset, incendio latè peruastante totum arsit; vnius enim noctis incēdium, totam strauit vrbem: tanta fuit incendij celeritas. Plutarchus sic scribit: Ibi nunc Lugdunum est, inquit, celeberrima Galliæ vrbs, quam longis postea temporibus à Planco Munatio conditam accepimus. Fuit iste Plancus Munatius nobilis orator, Marci Tullij auditor. Floruerunt in hac vrbe Antistites eruditione, & sanctitate insignes, Irenæus, Eucherius, Faustus quoq. Lugdunensis poeta clarus, & quàm plurimi huiusmodi. Allobroges qui hodie sunt Sabaudi, ducatum constituunt. Populi sic dicti sunt à rege quodam, cuius nomen fuit Allobrox, quorum metropolis fuit Vienna ad Rhodanum sita, quæ hodie quoq; metropolis est Delphinatus. Allobroges, id est Sabaudi ad Geneuam vsq. & Pedemontē extenduntur. Dicunt nonnulli nomen illud accepisse Sabaudios à Sabatiis populis, inter Alpes commorantibus. Sabaudia comitatus erat, vnus ex quatuor comitum Romani imperij: sed per Imperatorem in concilio Constantiensi creatus est dux Sabaudiæ. Ordo autem siue genealogia ducum Sabaudiæ ita ponitur, Aimon comes, Amedæus dux primus, Ludouicus, cuius vxor Anna Cypria, Ludouicus cuius vxor Carlotta consobrina eius, filia regis Cypri, Ianus Amedæus cuius vxor Violanta, filia Caroli regis Franciæ, Carolus primus, Ioannes Carolus, dictus Amedæus, Philibertus primus, Philippus cuius vxor Margarita Barbonia, Philibertus secundus, gener Cæsaris Maximiliani, Carolus secundus, qui in Hispania mortuus est, Philibertus, Philippus comes Gebenēsis, Ludouica mater Francisci regis Galliæ, Philiberta vxor Iuliani Medices. Nostro æuo tres duces, pater illius, qui sanctum Quintum in Gallia expugnauit, Nepos, modò adolescens dominatur, catholicæ fidei defensor. Geneua vrbs Sabaudiæ habet amœnum situm, & agrum fertilem atq. vineta vberrima, ab imo surgens & protensa ad collem, vbi Rhodanus ex magno lacu qui Lemanus nominatur, egreditur. Hæc vrbs fuit restaurata per Aurelianum Imperatorem: iacet ferè in medio regionis Sabaudiæ. Visontium nunc Bisontium & vulgò Bisantium, Besanson metropolis Burgundiæ. In eius agro est locus Salinensis dictus, vbi sunt duo fontes: alter aquæ dulcis, alter ex quo sal conficitur.

Lugdunum. Situs ciuitatis. Loci opportunitas. Lugdunum sedes Romanis principib. Munatius. Sabaudi. Allobrox. Vienna. Comitatus. Genealogia ducum Sabaudiæ. Geneua. Lacus Lemanus. Visontium.

Dicamus posthac de Galliæ fertilitate. Nullus fuit, inquit Strabo, angulus in Gallia incultus, præter lacus & nemora quæ culturam non admittumt. Potissimùm tamen prouincia, Langedoc, & aliæ regiones Mediterraneo mari propinquæ, miræ sunt fertilitatis, vt etiam ibi cupressi & rosmarini passim per campos crescant, mala punica, granata, citrones, nullibi frequentiora, quàm in ea prouincia. Nobile quoq. in

Galliæ fertilitas. Terra de Ocha, & Prouenza.

partibus

Aquitania.
Parisius.
Normandia.
Rothomagus
Omnes regiones Galliæ.
Burgundiæ regnum.
Delphinatus.
Burgundia diuisa.
Lotharingia.
Caroli magni progenies.
Ottho Imperator.
Nominum ethymologia.
Vasconia.

partibus illis crescit vinum, imò per totam Galliam, quæ tot irrigatur & fœcundatur amnibus. Aquitania nobilissimum habet fundum, aptum ad ferendum in copia vinum, vites, frumentum, oleum, frugiferas arbores, fontes, flumina aquarũ, prata, pascua, pecora, nemora, & similia, quibus opus habet hominis vita. Ager Parisiensis fertilissimus. Normandia præter Metropolitanam, & alias sex præcipuas ciuitates, habet nonaginta quatuor minora oppida, vicos quoq; & castella sine numero. Habet rex Galliæ Rothomagi in Metropolitana Normandiæ ciuitate Senatum doctissimũ, prudentissimosq; viros, qui toti prouinciæ ius dicunt. Sunt in ea vrbe potentes mercatores: habet hæc regio copiam piscium & pecorum, atq. frumenti: sed & pomiferarum arborum tanta est in ea multitudo; vt ex pomis potum faciant: & pro magna parte, in alias terras transmittũtur. Itaq;, regiones particulares in Gallia nostro æuo sunt istæ: Aquitania, Gasconia, Britannia, Turonia, Normandia, Picardia, Francia, Limosis, Auernia, Burgundia, Lotharingia, Prouincia Delphinatus, Ducatus Barensis, Ducatus Bercy, Ducatus Borboniæ, Campania, Langedock, Ducatus Sabaudiæ &c Hæ regiones omnes vtuntur lingua Gallica, præter Britanniam: Sabaudia, & Lotharingia rudiores sunt. Sunt autem memoratæ regiones sub corona Franciæ præter Sabaudiam, Lotharingiam, & partem Burgundiæ, quæ Romanum agnoscunt imperium. Etenim sub Conrado Imperatore, qui successit Henrico sancto, regnum Burgundiæ, quod centum & triginta annis Francis paruerat, subiectum est Rom: imperio, & redactum in prouinciam: tametsi bona pars Francis adhæreat. Ante memoratum tempus habuit regnum Burgundiæ sub se Sabaudiam vltra Rhodanũ, & quicquid est citra Rhodanum, vt est Delphinatus, & comitatus Valentiæ, qui in hodiernum vsq. diem feuda sunt imperij. Delphinatus hodie est principatus, qui consensu regis debetur primogenito suo, aut principi sibi in regno successuro. Est enim hic principatus proximior gradus ad regale fastigium: siquidem mortuo rege Delphinus in locum eius succedit: Hic Delphinatus ann: 1349. à Delphino Imberto venditus est regi Galliæ, consentiente Carolo quarto Imperatore. Ante tempus illud Francorum reges nihil iuris in Delphinatus habuerunt regimine. Cæterùm, Burgundia diuisa est in duas partes: altera Campaniam contingit, & ad Gallos spectat: altera verò Bisantium vsq. pertingit, Romanum imperium, & domum Austriæ adhuc agnoscit. Lotharingia priùs Austrasia dicta, sortita est hoc nomen à Lothario nepote Caroli Magni, incorporataq; Romano imperio sub Otthone primo. A Carolo enim Magno, vsque in quintam generationem posteri eius simul gubernauerunt Franciam & Germaniam. Extincta autem in quinta generatione tota posteritate, saltem in sexu virili Caroli Magni, Galli proprium sibi elegerunt regem, Germanis relicto imperio, quod priùs & Gallis & Germanis commune fuit. In illa autem imperij successione Ottho dux Saxoniæ, factus est Romanorum Imperator, qui Lotharingiam & Burgundiam reduxit ad imperium. Itaq;, Lotharingia à Lothario nomen accepit: Britannia verò à Britannis seu Anglis: Normandia autem à Normandis, id est populis Aquilonaribus: Aquitania ab obliquis aquis Ligeris, Francia à Francis populis, Picardia à Picardis populis: Turonia ab vrbe Turone: prouincia in qua Massilia est, à Romanis hanc appellationem accepit: Flandria à Flandra muliere, vxore Luderici primi gubernatoris ann: 782. Guasconia, siue Vasconia secernitur per Garumnam, siue Girundam fluuium ab Aquitania, appellataq; fuit tempore Caroli Magni regnum de Vasconia.

DE GER-

De situ Germaniæ.

DE GERMANIA.

Ermanorum vocabulum, Tuiſconum, & Teutonorum, profectum eſſe quidam dicunt à Tuiſcon, & Mannu eius filio: qui Germanicæ gentis authores, & conditores extiterunt. Mannus ſiquidē vnde ſuperior Germania, quæ nunc Alemania dicitur, tres filios habuit: Ingæuonem, à quo Ingæuones, Hermionem, à quo Hermiones, & Iſtreuonem, à quo Iſtæuones Danubij accolæ orti ſunt. Tum autem Germanorum cœpit appellatio, cùm Tungri Rhenum transgreſſi, Gallos expulerunt: & commilitones nunc Tungros ſe inuicem inuocarent, nunc Germanos. Alij volunt Germaniam dictam eſſe à Teutonico vocabulo, gar ein man, quaſi victrix multarum gentium. Beroſus ſic ſcribit: Sexto anno Semiramidis Reginæ Aſſyriorum, iuxta Rhenum Mannus Tuiſconis filius Germanorum regnum obtinuit. Vocata eſt autem Alemania à quodam lacu Lemano dicto: vel ab Hercule Alemano, qui imperium habuit ſuper Germanos, authore Beroſo. Porrò, in Germania prima gentium eſt Sueuia, deinde Franconia, Turingia, Voytlandia, ſpectat & meridiem Vindelecia: Deinde Morauia, cui iungitur Pannonia: huic Myſia prouincia, ad pontum vſq; cum Danubio decurrit. In medio Bohemia, quæ Cercinia ſylua tanquam natiuo muro vndiq; cingitur. Verſus Aquilonē habitant Miſnenſes, Saxones: ab ijs Rhenum verſus Vueſtphalia, Haſſia, Hartzia, Phriſia, Holandia, vltraq; Sarmatas porrigitur: quam quidem Sarmatiam habitant Pruſſi, Liuoni, Ruſſi, Maſouij, Lituani, Poloni, Walachi, Tranſyluani. Cæterùm, Germania à Gallis Rheno fluuio diuiditur: à Rethis & Pannonibus, ſecundùm vetuſtos Danubio: ab occaſu ſolis, Scaldem fluuium habet, qui Antuerpiam præterlabitur: à meridie Alpes: ab ortu Iſtulam, Vandalū fluuium, cætera Oceanus ambit. Porrò, ea pars, quæ Alpibus, & Danubio eſt vicinior, ſuperioris: quæ autē Oceano obuertitur, inferioris nomen habet. Sunt qui magnam eam vocant, quæ intra Rhenum, Danubium & Iſtulam eſt. Rhenus autem fluuius ex Adula monte, qui Rhetos, ab Heluetiis disiungit, profluens, mox à fontibus duos lacus efficit, Venetum, hodie lacum Cellæ, & Acronium, quem Rheti accolunt: pòſt ripis longè latèq; recedentibus, multa inſignia præterfluit oppida. Cataractas, inſtar Nili habet duas: alteram non procul à Schafhauſia: alteram ad Lauſſenburgum: vnde ex alto atrox, & feruens defluit: tandem tribus oſtiis, in Oceanum Germanicum exit: è quibus primum Helinum vocatur, alterum Leca, poſtremum Fleuum, Germanis inſula: totum hunc tractum, qui eſt intra Rheni oſtia Battaui tenent. Danubius quoq; à iugo Adnobæ montis effunditur, quaſi Adnubium, qui eſt pars Alpium: vicus ad quem fonte non admodum magno oritur, Tuneſchingen dicitur: omnium fluuiorum, qui in internum mare exeunt, poſt Nilum, maximus. Labitur per innumeras ferè gentes: & ſexaginta amnibus receptis, ſeptem oſtiis in Pontum Euxinum euoluitur. Danubius ripas gelu iungit, duratuſq;, magna plauſtra, & innumeros ferè homines tranſportat. In medijs caloribus alueo ſeſe quotannis effert, copioſaq; vi aquarum, propinqua ſibi loca, Nili modo irrigat. Ab origine Rheni, vſq. ad fontem Rhodani, eſt diſtantia itineris trium horarum, ſi rectum iter per apices & profundas montium valles continuari poſſet: ibi enim tanta eſt montium ſublimitas, vt illi nunquam deſtituantur glacie & niue. Inter Rheni & Rhodani fontes, eſt mons Gothardi, vnde prorumpit Ticinus, qui ad meridiem, per Italiam flectitur. Tertius fluuius Germaniæ Neccarus, qui & Nicrus, cuius ortus diſtat itinere trium ſeu quatuor horarum à fontibus Danubij: augmentum autem recipit, quoâd Rhenum labitur multis amnibus, qui ex Nigra ſylua vndiq; deriuantur. Quartus fluuius nauigabilis Germaniæ eſt Mænus ſeu Mogonus, qui Rheno miſcetur è regione Moguntiæ: ſumit autem originem à Bamberca. Quintus fluuius Germaniæ, eſt

Vocabulum Germanorū. Germanorū conditores.

Beroſus de origine Germanorum.

Alemania vnde vocatur.

Germaniæ gentes.

Sarmatiæ habitatores.

Germaniæ termini.

Germania ſuperior, & inferior.

Rhenus.

Rheni cataractæ.

Rheni oſtia.

Danubius.

Danubii oſtia ſeptem.

Rhodani origo.

Ticini origo.

Neccarus fluuius 3.

Germaniæ flumina.

Mænus fluuius.

Germaniæ.

Amasus fluuius. Visurgis fluuius. Albis fluuius. Sueuus fluuius. Viadrus fluuius.

Amasus, qui Frisiam perambulat, separatq; Westphalos à Saxonibus. **Sextus** *fluuius est Visurgis, qui ex Hassonia descendens, per Brunopolitanum ducatum, mare petit. Septimus est Albis fluuius, cuius fontes inueniuntur in Bohemia, abluensq; Misnam, & Saxoniam, exoneratur tandem in mare septentrionale. Octauus est Sueuus fluuius. Nonus est Viadrus fluuius. Decimus Vistula, seu Istula. In citeriori verò Germania est Mosella. Præter hos autem fluuios nauigabiles, sunt adhuc alij innumeri minores amnes, Germaniam irrigantes: de quibus non est modò scribendum.*

Germaniæ inferioris ciuitates.

Louanium. Annibal Louanii studuit. Bruxella. Antuerpia. Biscum ducis. Mechlinia. Lira. Gandauũ patria Caroli V. Tornacum. Caletum. Brugo. Flandriæ descriptio.

Ouanium ciuitas vniuersali studio, aërisq; salubritate, vineis, nemoribus, pascuisq;, & agri vbertate florens. In qua quidem vrbe studiorum causa, circiter sex annos diuersatus sum, cùm præesset regioni Carolus quintus, insignis Imperator. Bruxella aula Caroli quinti, venationibus, montibus & fontibus, nec non egregiis viris nobilis. Antuerpia, emporium per Europam, reliquasque mundi partes, mercium varietate, & portuum commoditate, percelebre. Biscum ducis ciuitas, armis strenuisq; viris munita, diuerso mechanico exercitio instructa, pascuis deniq. vberrimis ornata. Mechlinia, loci amœnitate, platearum amplitudine, atq; ciuium humanitate illustris. Lira boum nundinis, situsq; fortitudine præclara. Ciuitates Flandriæ, Gandauum, patria Caroli V. Imperatoris inuictissimi, in vigilia sancti Matthiæ anno 1500. nati. Tornacum, Caletum portus aptissimus. Bruge emporium præclarum, ædificiis pollens. Longitudo Flandriæ à Scaldi fluuio accipitur, qui versus Antuerpiam flectitur, vsq. ad nouam fossam, quæ est apud sanctum Odomarum, potestq; pedibus cursoris spatio trium dierũ confici: latitudo verò mensuratur itinere vnius diei, à Lysa fluuio versus mare. Hannonia & Artesia, præsertim Attrebates in ea annumerantur, ratione linguæ Flandriæ Gallicæ. Flandris frumentum ministrant Attrebatenses, Ambianenses, Cameracenses. Ambianum in Picardiæ ducatu, vbi caput Ioannis baptistæ esse dicitur. Lucenburgum habet egregium senatum, nemora multa, aërem salubrem, populum fidelem: cuius præcipuum studium est in pecoribus alendis. Lemburgensis ducatus, non procul ab Aquisgrano situs est: fuit aliquando comitatus: quando propinqui comites Hannonienses, Namurcenses, Louanienses, qui postea dicti sunt duces Barbantini, Holandenses, Leceburgenses, & reliqui circumiacentes, suas possidebant ditiones. Nomen habet à sua metropoli Lemburgo, quod nõ multùm distat ab Aquisgrano atq. Leodio. Aquisgranum celebre oppidum, à thermis & Caroli Magni inhabitatione, qui frequentes in eo habitationes habuit. Quidam Romanus, nomine Granus, Neronis frater veniens ad eum locum, inuenit aquas calidas, imò feruentes in loco plano, cœpitq; ibi condere ciuitatem, imposuitq; illi nomen ab aquis à se inuentis. Tungri populi, à quibus Tungrorum ciuitas nata est, fuerunt primi Germani, qui relicta patria, Rhenum transierunt, atq. alias sibi mansiones quæsierunt. Nec inuenitur in Brabantia vetustior ciuitas Tungrorum oppido. Iuliacensis ducatus, habet Bonna, Iuliacum, Leodium ciuitatẽ Episcopalem, Aquisgranum. Geldria, Cleuia, isti sunt ducatus, Holandiæ verò comitatus. Fuit autem Holandia antiquitus obducta magna sylua, ea præsertim parte, quæ est inter duos Rheni riuos. Est autem Holandia Germaniæ prouincia: ad septentrionem alluitur mari: & quod reliquum est, Rheni fluminis brachia intercipiunt, insulamq; efficiunt: est in pascuis vberrimis sita, pluribus stagnis, ac maris interfusa finibus. Ab oriente Frisos habet: à meridie Westphalos. Nutrit hæc regio illa pecora multa, patiturq; maris inundationes quàm plurimas. Ha-

Ambianum. Lucenburgũ. Lemburgensis ducatus. Lemburgum. Aquisgranũ. Tungri. Leodium. Holandia. Holandiæ ciuitates.

De Germania superiori.

mas. Habet ciuitates florentissimas, inter quas Amsterdamum primas tenet: vrbs propter mercimonia, quæ ibi exercentur, plurimùm celebris: alluitur atque circumluitur, instar Venetiarum aquis marinis. Roterodamum alia Holandiæ ciuitas. Drodacum Rheno cingitur, Delfin, Harlem, Almariam. Traiectum ciuitas Episcopalis, in qua omnes sacros ordines accepi, Gauda & similia multa.

Amsterdamũ. Traiectum. Annibal accepit ordinẽ Sacerdotii Traiecti 1550.

Germaniæ superioris ciuitates.

QVoniam Germania secundùm longum ab oriente in occidentem vsq. ad Rhenum, & aliquot miliaribus vltra protenditur, Rheni autem origo est in Heluetia: ab ea ergo initium facere decreui in descriptione Germaniæ superioris. Porrò, quam Romani olim Heluetiam vocârunt, hodie moderni Suiciam, & confœderatorum terram appellant. Incipit autem à summis Alpibus, desinensq. ab ortu, ad Rhenum excurrit in septentrionem vsq. Lausenberg: & inde reflectitur in occidentem secundùm tractum Iuræ montis. vsq. ad lacum Geneuensem, quousq. rursus pertingat ad Alpes. Cæterùm, gens Heluetiorum hoc tempore Germaniæ tribuitur, quòd sermone, cultu, & viuendi ritu à Germanis non distat: quamuis antiquitus inter Belgas habebatur: tunc enim tẽporis superioris Galliæ locũ obtinuit. Rhenus ab ortu, vt scribit Cæsar, agrũ Helueticum à Germanis diuidit, ab occasu Iura mõte, qui est inter Sequanos & Heluetios, terminatur: à meridie Rhodano, & lacu Lemano, cuius accolæ Alemanij, & totus ille tractus Alemania nuncupatur: à septentrione Augusta Rauricorum, quæ nunc Basilea est, finitur. Huiusmodi gens à dominatu regio libera: quippè quæ per Democratiã rempublicam, regat. Patitur hæc regio salis inopiam, & frumentũ plerumq; angustè, vel propter solis, & cæli inclementiam: vel quòd pro multitudine hominum modicis terræ finibus circumscribatur. Vrbes, Berna gentis caput, Schaffhusium, Lauffenburgum, Vutudurum, Solodurum, Tigurum, Vri, Lucerna, Sanctusgallus. Flumina, Rhenus, Arula, Turus. Iulius Cæsar domuit Heluetios gentem bellicosissimam. Lucerna ciuitas Heluetiorum, sic dicta à magna & peruetusta turri, quæ stat iuxta pontem in exitu lacus: ex qua olim nocturni ignes ostensi nauigantibus præluxerunt. Est autem ciuitas satis amœna, dignitate & opibus illustris, emporium habens commune Suitensium, vbi deponuntur merces, quæ ex Germania in Longobardiam, & Liguriam transmittuntur per lacum magnum, ad cuius finem Lucerna est sita: & spatio quinq. miliariorum, in Vraniam deferuntur: atq. inde dorsa equorum per montes, & valles Alpium Mediolanum vsq. transportantur. Tiguria vetustissima vrbs in amœno loco sita, ad exitum lacus magni, qui hîc desinit, excluditq; amnem, qui diuidit vrbem in duas ciuitates. Solum habet valde fœcundum: in vrbe est frumenti amplissimum forum, quod vndiq; aduectum, & distractum, per lacum Tygurensem ducitur ad loca Heluetiorum. Solodurum ciuitas vetustissima sita iuxta amnem Arolam. Friburgum ædificatum est à Bertholdo: cuius ciuitatis situs partim impositus est mõtis præcipitiis, petris suffulto, partim iacet in valle accliuis montibus clausa, circumfluitq; montem in imo per desinentem ciuitatem amnis quidam mediocris magnitudinis. Berna ciuitas sita est, velut in Peninsula, quam facit Arola fluuius, qui tàm magnus est, vt nauigari possit. Adiacens solum, omnium rerum est ferax, præterquam vini. Badensis ciuitas est sita in loco amœno, habetq; aquas salubres, & arcem munitissimam iuxta præterfluentem amnem: ciuitas elegans, & opulenta in medio confœderatorum sita: in qua Heluetij omnia sua celebrant comitia. Imminent ciuitati ab vna parte montes: ab alia verò alluitur magno flumine nauigabili.

Heluetiæ sit⁹. Gens Heluetiorum. Iura mons. Alemanii. Heluetiæ vrbes. Lucerna ciuitas. Suitensium. Tiguria. Solodurum. Friburgum. Berna. Badensis ciuitas.

De Rhetis.

Rheti.

Heti Tuſcorum proles, à Gallis pulſi duce Rheto, inter Rhenum, Lycum, & Danubium, Alpium iugis conſederunt: hinc Inſubribus, inde Aquileiæ propinquis. Veteres Rhetiæ limites à Rheno ad Lycum, vbi Rhetia ſuperior vocabatur, & vltra Lycum ad Oceanum, vbi Rhetia inferior, procurrunt: & à Danubio vltra Alpes, Veronam, & Comum vſque, & Rhetorum nomine adhuc cenſentur. Rhetiæ maximam partem Sueui hodie occupant: mons in ea præaltus Rhetico Heluetios ſpectans. Lepontij qui & Gryſones, Engedini, Churiſienſes, Atheſini, quorum caput Oenipons, Tridentini, Hegouij, quibus è regione, ad alteram Rheni ripam Turgauia obiacet, Alglauij, Vindelici, Vlmenſes, Comitatus Burgouienſis, & is tractus, cui nomen eſt Riſa, Vndelecia inſertus, vnà cum Comitatu Betingenſi. Valeſiani, qui & Seduni habent grandem, & longiſsimam vallem, vndique clauſam ingentibus altiſsimiſq; montibus, & præacutis petris, qui prò magna parte, altitudine ferè vnius miliaris Germanici eleuantur in cælum: multique eorum perpetuis temporibus, aut glacie irreſolubili, aut niue glaciali obducuntur: in imo verò iuxta radices montium, terra eſt optima, omnium rerum ferax. Extenditur longitudo eius ab occidente in orientem, itinere 4. dierum: latitudo verò eius eſt valde anguſta, niſi quòd prope Octodurum, & Sedunum, paulò ſpatioſior ſit. Siquidem illic multa prædia agrorum, & pratorum ſunt: montes autem adeò præcipites, accliues, & penduli; vt conſcendi nequeant. Ibi Alpes in modum faucium vtrinque concurrunt, relicto anguſto ſpatio, per quod Rhodanus euoluitur: & pons lapideus vna teſtitudine vtramq; fluuij ripam complectens, tranſmittit ingreſſuros in Valeſiam: nec poteſt quiſquam ingredi regionem ipſam, niſi per hunc pontem, qui iungitur arci: & quando præfectus claudit portam pontis, eſt tota Valeſia clauſa: quum hyemis tempore nulli pateat introitus, quàm per hunc pontem. Metropolis Valeſiæ eſt Sedunum, cuius incolæ duas linguas habent: Germanicam ſcilicet & Gallicam. Habent totam vallem è loco ſancti Mauricij vſque ad furcam montem pro vna ciuitate, quæ ad læuam, & ad dexteram, vice murorum, altiſſimis montibus clauditur. Eſt autem ager Sedunorum, per circuitum ciuitatis fertiliſsimus, & abundans vino, frumento, croco, caſeo, pomis, pecore, piſcibus, alijſque vitæ neceſſarijs. In præcipitijs verò montium, venatio copioſa ibicum, capricorniorum, murium Alpinorum, nobiliſsimarum auium, puta Phaſianorum, gallorum ſyluestrium, parniſarum, perdicum, vulturum, fulicarum. Annibal primus tranſcendit huiusmodi glacies, & caneſcentes vias. Conſtantia vrbs Germaniæ, non quidem magna, ſed tamen pulchra, & amœna, in eo ſita eſt loco, vbi Rhenus rurſus ex lapide Podamico emergens, in Alueum redit. Lacus omnium amœniſsimus eſt, multaque caſtella, & vicos vndequaque per ripas habet, aqua nitida, fundo perſpicuo: piſces fert varios, & multiplices, ſed non admodum copioſos. Sex miliaribus Germanicis, in longitudine patet: latitudine verò tribus. Rhenus duos facit lacus: Venetum & Acronium, inter quos Conſtantia ſita eſt. Baſilea ciuitas ampla clariſsimaq; in loco regio extructa tempore Imperatoris Gratiani, & Valentiniani: qui ſimul imperio præfuerunt. Itinere vnius diei ſupra Baſileam iuxta Rhenum è regione Vualdshut, incipit Iura mons altus, multiſq; ingentibus ſubnixus ſaxis. Colmaria imperialis, & elegans ciuitas, optimo loco ſita. Iſta eſt vna ex vetuſtioribus ciuitatibus, quæ in tractu Rheni à parte Galliarum inueniuntur. Seleſtadium ciuitas, muro cincta eſt ſicut Colmaria. Argentina eminentiſsima eſt vrbs, abundat omnibus bonis, excellitq; in opibus cunctas Rheni ciuitates: habet miram copiam vini & frumenti, vtpote quæ ſita ſit in optimo loco: feliciſsima habet hortalicia. Habet præter Rhenum, &

Gryſones. Tridentini. Valeſiani qui & Seduni. Valeſiæ ſitus. Sedunum. Sedunorum ager. Conſtantia vrbs. Conſtantiæ ſitus. Baſilea. Iura mons. Colmaria. Seleſtadium. Argentina.

De situ Germaniæ.

num, & alios multos occurrentes amnes. Ciuitas Imperialis Vissenburgensis, haud procul à Rheno sita. Ciuitas Landoia sita versus montes, duobus miliaribus distat à Rheno, ferax est vini, frumenti, & pabuli iumentorum: munita est fortalicijs, muris, turribus, propugnaculis, cincta fossis profundis. Iuuatur fluuiolo, qui partim per ciuitatem, & vicos eius, partim iuxta eam labitur. Spira, cuius olim incolæ Nemetes sunt appellati. Vangiones olim populi, hodie sunt Vormacenses, estq; ciuitas vetustissima, sita ad Rhenum in loco amœno, habet in orbem fundum nobilem, qui & generosum producit vinum, atque frumenti copiam. Sunt ei circumcirca plus minus ducenta oppida, fuitq; Vormacia metropolis eorum: magni nominis, tam apud Romanos, quàm apud Francorum reges: atque successores eorum Germanorum Cæsares, qui & multa ibi celebrauerunt comitia, consilia, nuptias, aliosque solennes habuerunt conuentus. Paruit hæc ciuitas ante Iulium Cæsarem, Treueriensibus, quibus tributum pendebant: deinde subditi fuerunt Romanis, vsq. ad Attilam regem Hunnorum, qui omnes vrbes Rheni in littore Gallico sitas, destruxit: & in solitudinem redegit. Erat ibi Archiepiscopatus, qui modò est Moguntiæ. Treuiri sunt, qui hodie cis Rhenum, Archiepiscopum Treuirensem agnoscunt, quorũ fines Rhenum attingunt: nam extenduntur vsque ad confluentes. Treuirorum ciuitas, autore Cæsare, longè plurimùm totius Galliæ equitatu valebat: magnasq; habebat peditum copias. Quin & propter Germaniæ vicinitatem, quotidianis excitata fuit bellis. Treuiris clarum domicilium principum, in quo Constantinus palatium extruxit. Moguntia sita est in loco amœno, vbi Mœnus fluuius ex Franconia descendens, Rheno miscetur: habet agrum satis fœcundum ab vtraq; Rheni ripa. Iulianus Cæsar fecit Moguntiæ pontem vltra Rhenum, in loco, vbi hodie sanctus Albanus quiescit. Inter sedes Archiepiscopales, apud Germanos, prima est Moguntiæ, secunda Coloniæ, tertia Treueris, quarta Magdeburgi, quinta Salisburgi, sexta Bremæ, & septima Rigæ in Liuonia. Moguntina sedes habet sub se Curiensem, Constantiensem, Argentinensem, Hildesheimensem, Bardebonensem, Halberstatensem, & Verdensem. Apud Moguntinos inuenta est ars impressoria. Eysalia terra multùm montosa & aspera, verùmtamen habet thermas ægrotis admodũ salutares, distantes sesquimiliario à Mosella amne: in eaq; conficitur ferrum optimum, fabrisq; commodissimum: parantur quoque fusiles fornaces, quæ in superiorem Germaniam delatæ, puta in Sueuiam, & Franconiam magni venduntur. Habet quoq. duos magnos lacus, qui valde profundi sunt, nec habent vllum riuum ingredientem. Vlmensem quoque lacum aiunt nonnulli tantæ esse profunditatis; vt fundus illius nulla mensura deprehendi possit. In medio Eysaliæ ager est syluestris et squalidus, vnde vix aliud quippiam, quàm auena elici possit: versus Rhenum tamen, & Mosellam, terra est fœcundior: circa oppidum Maien, quod de Treuerensi est ditione, mineræ argenteæ inueniuntur. Victus regionis præcipuus consistit in pecore, melle, & cera. Ciuitas Confluentia: confluunt hoc loco duo celeberrimi fluuij, Rhenus & Mosella. Ciuitas est antiqua, sicut & reliquæ omnes confluentes. Studuerunt enim veteres in huiusmodi Confluentijs condere ciuitates, & arces: quòd ea loca tutiora sint, & munitiora: multasq; ab amnibus cõmoditates haberent. Id videre licet in situ Basileæ, Argentorati, Moguntiæ, Bingij, Vlmæ: est frumenti ferax, & vini. Colonia Agrippina ab Agrippa dicta, in ripa Rheni sita: hæc fuit Vbiorum caput, in qua Romani perpetuas stationes habuerũt: gesseruntq; multa bella contra Germanos, præsertim autem contra Sueuos, qui eo tẽpore pro maiori parte habitabant in Saxonia iuxta Albim. Habet Archiepiscopatus Coloniensis sub se Episcopatum Monasteriensem, Traiectensem, Leodiensem, seu Tungrensem, Mindensem, & Osnabrugensem.

Vyssenbergũ. Landoia. Spira. Vangiones. Vormacia. Treueris, & Metis. Moguncia. Sedes Archiepiscopales. Ars Impressoria. Eysalia. Vlmensis lacus. Situs Eysaliæ Confluentia. Colonia Agrippina.

De Sueuia, & eius præcipuis ciuitatibus.

Sueuia.

Veuia dicta est à Sueuis populis, qui ex ea Scythiæ parte, quæ hodie Liuonia, & Prussia, alijsq́ Saxoniæ interioribus locis digressi, consederunt in ea parte, quæ prius Alemania fuit nominata, duobus clarissimis fluminibus, Rheno & Danubio irrigata. Terra est partim plana, partim mõtosa: ager regionis fertilis, cuius nulla pars inculta iacet, præter si quid, aut lacus, aut montes, aut syluæ occupant. Nemora in ea multa: frumentorum abundantia: pecorum magna vis: conualles plurimæ perennibus riuis clarissimæ: vndique amnes procurrunt, qui se vniuersi in Rhenum, & Danubium exonerant. Tota insuper regio salubritate gaudens, celebratissimis vrbibus, vicis, & castellis referta, arces excelsæ, natura & arte munitæ. Circa montes ferrum, argentum, ac metalla procreat: gens populosa, fortis, audax, & bellicosa, procera corpore, flauo crine, venusta facie & decora, ingenio singulari prædita: præstantissima Germanorum à Plutarcho dicta. Præcedit antiquitate Bauaros, Saxones, & Francones. In hac regione oritur Danubius, seu Ister, celeberrimum Europæ totius flumen: diuiditq́ Sueuiam in duas partes: superior & quæ meridiem respicit, vocata fuit olim Rhetia, & Vindelicia: Rhetia inferior, & superior complectitur lacum Podamicum, Agloiam, Curienses montes, vbi in summis Alpibus, Rhenus originem sumit: voluitur per saxa, & montium angustias, quousque ingrediatur amœnissimum lacum Constantiensem. Fons Danubij, vt dixi, est haud procul à Furstenberg: in villa Don, vnde Danubius. Gleba vtriusque ripæ est salebrosa, & horrida, quæ nullum acetosum profert vinum vsq. ad Austriam, vbi iuxta decursum Danubij optimum crescit vinum. Alia verò copiosè crescunt iuxta hunc fluuium, vbi Sueuia terminatur ad Nigram syluam, terra est amara. Ministerio Danubij deducuntur ex Nigra sylua rates procerarum arborum, quæ ad construendas domos sunt necessariæ. Norlinga antiqua ciuitas, in medio ferè Rhetiæ inferioris sita. Est huius regionis terra pinguis: diues pecorum & frugum: plaustris tamen & vitibus carens. Abundat iumentis, pratis, pomis, anseribus & suibus. Iulius Cæsar in 4. commentariorum libro scribit, Sueuos gentem bellicosissimam, centum pagos habere, ex quibus quotannis singula millia armatorum bellandi causa è finibus educuntur: reliquos verò domesticam rem peragere: quos anno pòst in armis esse oportet: illos verò domi remanere. Sueui non solum frumento, sed lacte, & pecore viuunt, multumq́ sunt in venatione: quæ res vires alit, & immani corpore homines efficit. Habuerunt Sueui reges suos temporibus Iulij Cæsaris, Augusti, Tiberij, Constantini.

Margin: Sueuiæ fertilitas. Sueuiæ situs. Sueuiæ antiquitas. Danubius. Ister. Rhetia Sueuia superior. Rhenus. Norlinga. Sueuorum mores. Sueuorum reges.

De Nigra sylua.

Nigra sylua.

Igra sylua est caput Hercynæ syluæ: est autem Nigra sylua pinifera, et obscura, proceris frequens arboribus, habens altissimos montes. Habitatur vndiq. exceptis quibusdam vastissimis iugis montium: fructiferas arbores & domesticas, nisi in conuallibus ægrè producit: sed pascua habet vberrima, multaque pecora: vnde rusticos habet diuites. In vallibus fontes, & riui vberes circumiacentia loca irrigantes, piscesq́ ferunt eximios. Ex ista sylua proceræ arbores, ceu rates colliguntur, & amnibus imponuntur: & in Danubium, aut Rhenum auehuntur. Sunt in hac sylua fontes, aquæ calidæ: hinc surgunt duo balnea famosa. Non desunt huic syluæ venæ argenti, & fontes salis: nonnulla habet oppida, vicos plurimos, & per gyrum sunt vrbes, arces, vici, & pagi decorantes.

Margin: Balneæ. Venæ argenti, & fontes salis.

decorantes. Incolæ cum magno labore exigunt à gleba frumentum, eò quòd terra sit valde saxosa, vt nonnunquàm nouem iuga boum, vix trahant aratrum vnum. Et quod mirum videtur, cùm aliæ gentes ex agris saxa, & lapides eijciant, veluti impedimenta frugum, hi vbertatis causa conseruant. Auena huius terræ optima est. Bona pars huius syluæ nostro æuo in habitationem humanam redacta est. Habent cultores optimas oues, venationes, pisces, aues, & varios arboreos fructus. Habent autem varios dominos; nam quidam subduntur principibus Austriæ: quidam verò Marchionibus Bandensibus: alij autem alios dominos habent. Inueniuntur in hac sylua habitatores, qui solis pecoribus viuunt, & collectione resinæ distillantis. Regio Wirtenbergensis fuit olim magnus comitatus, fuerunt in ea multa bella, & seditiones. Est in ea Tubinga ciuitas, Stutguardia, Thermæ syluestres, Notenburgum iuxta Neccarum. Vlma ciuitas Sueuiæ ad vnam Danubij ripam sita, vbi Hylerus & Blauus amnes Danubio miscentur: redditurq; Danubius inde nauigabilis. Habet hæc ciuitas agrum frumenti feracissimum, at vinum ægrè producit. Augusta, Rhetiæ primæ quæ Sueuia dicitur, ciuitas, Romani imperij diuitijs & opibus clarissima, in aprico loco sita, aërem habet saluberrimum, agrum fertilem, frumentosum, & planum. Sunt ei lata pascua, campi amœnissimi, viuiq; laticis fontes limpidissimi: prædia quoque & viuaria habet non ingrata, ædificia sumptuosissima, plateas amplas pariter & mundissimas, nec non mœnijs fortissimis, aggeribus, propugnaculis, & fossis inexpugnabilibus cingitur. Ciuitas Heidelbergensis, iuxta Neccarum sita, palatinatus metropolis, in qua nihil, quoàd humanum victum necessarium est, desideratur: extra mõtes in planicie miram habet terra frumenti vbertatem. In montibus decoquitur generosum vinum, & simul in eisdem crescunt castaneæ: in pede montium pulcherrimi plantantur horti: & in planis agris copiosa prouenit seges tritici, siliginis, hordei &c. syluæ & montes referti sunt feris, potissimùm ceruis, quin & incolæ plurimos in syluis nutriunt hircos, hœdos, capras, eò quòd hæc animalia, potiùs syluestribus delectantur saltibus quàm pratis. Præterea in Neccaro amne, qui medium alluit palatinatum, innumeri per singulos annos capiuntur pisces magni & parui. Descendunt quoque per hunc fluuium continuæ lignorum rates ex Otthonica sylua, quæ ex Neccaro in Rhenum deferuntur, atq. omnibus ciuitatibus Rheni à Spira vsque Bingium ad portas vsq. deducuntur. Est autem Otthonica sylua regio syluestris & montosa: cultura quoque difficilis, licet in quibusdam locis amœnas & fertiles habeat valles, in quibus satis frumenti colligi potest. Incolæ pro magna parte victitant ex pecoribus, ac deinde ex quæstu lignorum. Prouenit quoque in quibusdam felicioribus locis eius vinum. Habet oppida multa, sed plures villas & vicos. Hæc dicitur esse pars Hercyniæ syluæ, etiam si nullas, aut paucas habeat piceas arbores, sed magis quercus, & fagos. Latitudo eius extenditur à Neccaro vsque ad Mœnum: & longitudo à montana via, vsque ad Taberum fluuium, id est, vsque ad Franconiam.

De situ Germaniæ. Vuirtenbergensium. Vlma. Augustana ciuitas. Ciuitas Heidelbergensis. Palatinatus. Fertilitas Palatinatus. Otthonica sylua. Situs Otthonicæ syluæ.

De Bauaria.

BAuaria Germaniæ prouincia, à Bauaribus Hunnorum reliquijs, qui Noricis expulsis, in ea terra consederunt. Noricum olim fuit, Austriam, Stiriam, Charintiam in se comprehendens, quòd ijdem ferè homines eisdem moribus, & lingua vtantur. Regio est nemorosa multùm, & montosa: vnde sues glandibus, syluestribusq; pomis tantam copiam nutrit: vt veluti Vngaria boues, ita hæc sues cæteris regionibus largè suppeditet. Extenditur hæc regio versus meridiem vsque ad Alpes, & Athesim fluuium. Incoluerunt, inquit Strabo, Rheti & Norici summa Alpium cacumina, quæ in Italiam inclinantur.

Bauaria. Noricum. Bauariæ fertilitas. Athesis fluuius. Rheti.

Germaniæ.

clinantur: appellatiq; sunt Rheti Vennones, & Lepontij, qui & Grysones, vt paulò antè annotaui. Regio Bauariæ nostro æuo eſt cultissima, magnas & ambitiosas ciuitates habens, & oppida nobilissima: magna in ea copia frumenti, vinum autem agreste.

Ratisbona. Ratisbona insignis & vetusta ciuitas Bauariæ, ad ripas Danubij sita, iacet in commodissimo loco, vbi quatuor concurrunt flumina: habet pontem lapideum, opus insigne, arcuum 24, qui ciuitatem cum suburbio iungit.

Ratisbonæ vrbes. Monachus. Laus Guilhelmi ducis Bauariæ. Sunt & aliæ Bauariæ vrbes, Pataui, Eyſtet, Landishuta, Ingolſtadiū, Monachus, quæ ciuitas eſt Ducalis, sedes serenissimi Guilhelmi ducis clarissimi Bauariæ, viri apprimè omnibus titulis, & laudibus cumulati: nam etsi regio illa inclyta Illustrissimos habuerit duces, clarissimos Reges, inuictissimosq; Imperatores; nulli tamen eorum poſtponendus, imò præponendus eſt serenissimus Guilhelmus dux Christianissimus, & prudentissimus. Nā diuino quodam oraculo hunc inuictissimum principem Deus prouidit ecclesiæ suæ catholicæ, deditq; in murum æneum, & columnam ferream, ad conterendos scelestos, domandosq; rerum nouatores, inuentoresq; malorum. Plurimùm sanè commēdanda venit huius serenissimi Principis fides, qui inter tot religionis Christianæ scissuras, velut scopulus in medio frementium vndarum, integer, scelerisq; purus, immobilisq; permansit. Non enim multùm eſt inter bonos, bene viuere; sed inter schismata rectè sentire, rectèq; viuere, Hoc opus, hic labor eſt: quia facilis descensus Auerni. Salue igitur christianissime Princeps, catholicorum Ducum haud decus singulare, fidei catholicæ defensor, Ecclesiæ nostræ columna immobilis, iustitiæ christianæ splendor, peruersorum hominum flagellum, sectariorum frenum, catholicorum præsidium, malè viuentium pœna, doctorum, ac studiosorum, qui de fide catholica benè meriti sunt, & benè merentur amplissimus fautor, & nobilissimus Mecœnas: pauperum consolator, & subleuator, terror superborum, modestiæ norma, pudicitiæ titulus, bonorum morum disciplina: denique vt semel dicam, totius vitæ christianæ exemplar singulare. Altera pars Bauariæ, quæ vltra Danubium Bohemicū excurrit syluam, Norynbergā habet metropolim, quæ habet castrū in edito colle, quod olim castrum Noricum fuit appellatum, & Emporium celeberrimum.

Norynbergā. Interluit vrbem amnis Pegnicius cum multis pontibus lapideis, duas vrbis partes coniungentibus. Eſt autem in agro sterili & arenoso condita, ideoq; industrioso opus habet populo; habet enim homines ingeniosissimos: subtilium operum magistros: negociatoresq́ue prudentissimos.

Franconia. Franconia, siue Francia orientalis Germaniæ pars, & ferè Meditullium, Sueuiam & Bauariam à meridie habet: ab ortu Bohemi accolunt: Hassi, & Thuringi à septentrione. Regio latis ac densissimis syluis, asperisq; montibus clausa, difficulter adiri poteſt. Intus plana eſt innumeris oppidis, castris, & pagis exculta. Sylua quæ Hyrcinia dicitur, editissimis iugis per circuitum, veluti natiuo muro ambit.

Amnes. Moganus, siue Mænus nauigabile flumen, Sala, & Tuberus, Neccarusq; perlabuntur. Valles in quibus decurrunt amplæ sunt pariter, & profundæ, earumq; vtraque latera vitibus consita, vinum producunt: quod ob sui præstantiam ad remotissimas gentes transportatur.

Franconiæ vinum. Terra fertilis omnis eſt, hordeum, triticum, & omne frumentum, legumenq; satum, multo cum fœnore reddit.

Francones vnde. Francones primùm habitauerunt iuxta Rhenum, in regionibus, quæ hodie Geldria, & Holandia appellatur, citra vltraq; Rhenum. Inter autem multos Duces, quos habuerunt, vnus dicitur appellatus Francus, à quo ipsi deinceps dicti sunt Franci.

Francia. Insidiantes autem Galliæ, ab eis nouissimè denominata eſt Francia.

Fertilitas Frāconiæ. Profert hæc regio omnis generis frumentum, variasq; terræ radices vsui humano aptas. Eſt piscatio in ea non parua propter fluuiorum copiam, maior tamen venatio: feræ in nemoribus à principibus fouentur. Incolæ regionis laboris sunt patientissimi: & in vinetis colendis, tum viri, tum etiam mulieres exercentur. Vinum autem quod inde percipiunt, propter egestatem, vendunt:

dunt: ipsi aquam bibunt: ceruisiam contemnunt, nec facilè ad se ferri permittunt. Franconibus nostro æuo dominantur Burggrauius, Norynbergensis, Comes Palatinus Rheni, duo seculares: ecclesiastici verò, Babenbergensis, Herbipolensis, & Moguntinensis. Ciuitas Wirceburgensis Francorum orientalium caput, & metropolis, in plano sita est: extra vndique circumiacentibus monticulis, & collibus vitiferis: amœnis hortis & pratis intermixtis ornata: fossis præterea, vallis, mœnibus, turribus, & propugnaculis benè munita. Intus autem populosa, & splendida, & amplissimis ædibus extructa, subterraneis fluuijs aëris clementiam conseruantibus. Habet etiam plures puteos, viuis & dulcibus laticibus perpetuò scaturientes, ad quosuis vsus satis vtiles. Ad occasum Mœnus amnis proximè vrbem præterlabitur ad quæuis vitæ necessaria aduehenda, non modò incolis, sed externis etiam accommodatissimus. Vtrãque ripam ingens iungit pons lapideus, fortibus nitens pilis. Suinfordensis ciuitas sita est in ripa Mœni fluuij in loco fertilissimo, vbi vineæ plantantur: agri seruntur: ferrum, & ligna vberrimè proueniunt. Habet insigne forum frumentarium: vicinis oppidis, & vicis, sua ibidem distrahentibus, commodissimum. Hinc enim per fluuium frumentum ab emptoribus in alia loca, quò volunt, facilè abducitur. Rotenburgum ad Tuberum fluuium, ciuitas Imperialis, valde elegans, & amœnus locus, cuius situs est in edito colle, habens ad occidentem profundam vallem, per quam descendit Tuberus fluuius. Est etiam fundus adiacentis agri satis fertilis, producitq; copiam frumenti, vini, atque lignorum. Francofordia ciuitas in Francia orientali, aut potiùs in extremitate eius, ad Mœnum fluuium sita. Aucta est hæc ciuitas supra modum in diuitijs, & splendore ob commune totius Germaniæ emporium: quo vndique ex multis orbis partibus bis in anno conueniunt mercatores: & omnis generis merces illuc deferunt: nempè in medio quadragesimæ ante Pascha, & in medio mensis Septembris. Diuiditur hæc ciuitas ab ipso Mœno fluuio in duas amœnas ciuitates: ac rursum lapideo, & eleganti ponte sibi ipsi cohæret, vnoque Senatu, & Magistratu regitur.

Principes Franconiæ. Vuirceburgũ. Mœnus amnis. Suinfordensis ciuitas. Rotenburgũ. Francofordia Francofordiæ emporiũ.

De Austria.

AVstria olim Pannonia superior dicta, habet ab oriente Vngariam: ab occidente Bauariam: ad austrum montes Stiriæ. Latitudo eius trium, aut paulò minor dierum: longitudo verò duplo maior. Morauiam habet ab aquilone; nam eò vsq; hodie protenditur. Terra nobilis, aquis irrigua, vitibus consita, lignorum copiosa, agro fertili, piscibus abundans, vino exuberat; ita, vt circumiacentibus regionibus abundè potum suppeditet. Danubius eam mediã secat, alluiturq; multis alijs amnibus, quæ terram fertilem reddunt. Postquàm verò administratio Imperij ad principes peruenit, regio cultu ornata est: præsertim ab eo tempore, quo Rudolphus Habspurgensis rerum potiri cœpit. Tunc enim Austria legitimis hæredibus destituta, tradita fuit à Cæsare filio suo Alberto, qui & patri in imperio successit. Albertus autem filius Rudolphi dux Austriæ, post occisum Adolphum, iterum à principibus eligitur in regem Rom: atq. Aquisgrani coronatur anno 1298. Ducatum Austriæ filio suo Rudolpho administrandum commisit: inde alij sequuti sunt duces, & Imperatores, Henricus, Fridericus, Ludouicus, Carolus Rex Bohemiæ, Guntherus, Venceslaus filius Caroli quarti, Sigismundus filius Caroli quarti, qui feliciter pugnauit contra Turcas iuxta Nicopolim vrbẽ, Albertus quintus huius nominis, Fridericus eius nominis tertius, Maximilianus filius Friderici tertij, & Leonoræ reginæ Portugaliensis. Cùm verò decimumoctauum ætatis annum attigisset, mittitur ex Vienna Austriæ in Flandriam, vt nuptias celebret

Austria. Pannonia superior. Austriæ fertilitas. Austria regia. Genealogia Imperatorum Austriæ.

cum sponsa, Caroli Burgundiæ filia: ex qua quidem tres filios genuit, Philippum, Franciscum, & Georgium: filiam verò vnam Margaritham. Mortuo autem Maximiliano in Ianuario anno 1518. profluuio ventris; mox post eius mortem, excitatus est tumultus in Austria, durauitq; biennio: quousq. Carolus nepos Maximiliani fuerit electus Rex Romanorum. Is fratri suo Ferdinando tradidit Austriam, Stiriam, Carinthiam, & Carniolam. Carolus huius nominis quintus, rex Hispaniæ, & Siciliæ, Archidux Austriæ, electus est ad imperium Romanum regendum, anno 1519 die 28 Iulij. Anno 1526 in Ianuario celebrauit Hispali nuptias cum Isabella sorore regis Portugalliæ, ex qua genuit Philippum, qui nostro æuo est Rex catholicus, dominaturq; non solùm omnibus Hispaniæ regnis; verùmetiam Indijs nouiter inuentis: vtinam in multos annos Dominus nobis illum conseruet. Præterea genuit matrem moderni nostri Imperatoris, cuius memoria cum sanctorum benedictione haberi potest. Porrò, Ferdinandus Archidux Austriæ coronatus est vnà cum coniuge sua anno 1527. 24 die Februarij in Regem Bohemiæ: idq; Pragæ metropoli regni. Eodem anno bellum fuit inter Carolum & Clementē Papam. Anno 1530 venit Solymanus imperator Turcarum in Vngariam cum maxima populi multitudine, subegitq; eam pro maiori parte. Eodem anno coronatus est Carolus quintus à Pontifice Clemente in ciuitate Bononiensi: sequenti verò anno, Ferdinandus electus est in regem Rom: mense Ianuario. Eodem anno Leonora soror Caroli & Ferdinandi, mense Martio desponsata est Francisco Regi Gallorum. Anno 1535 expugnauit Carolus quintus in Barbaria ciuitatem Tunissam, atque totum regnum. Anno autem 1541 conatus est expugnare in Mauritana ciuitatem Argeriam: quod tamen assequi non potuit, aëris intemperie atque maris tempestate præpeditus. Anno 1545 siue 46. bellum egit contra Ducem Saxoniæ, & Landgrauium, fidei Catholicæ conseruandæ gratia. Iste fuit ille inuictissimus Imperator, catholicæ fidei accerrimus defensor, honestatis custos, iustitiæ atq. prudentiæ præclarum exemplar: cuius virtutes, & vires bellicas, cum felici & prospero euentu, non solùm Barbari Africæ, Germani, Galli, Itali, Turcæ experti sunt; sed & ipsi quoque Antipodes, quos victoria sua aperuit. Iste fuit ille prudentissimus atq. fortissimus Imperator, cuius faciem Solymanus Imperator Turcarum, qui cum ingenti exercitu venerat, Viennam Austriæ expugnaturus, sustinere non valuit. Ferdinandus Imperator, non minori prudentia, & arte bellica instructus, quàm Carolus quintus eius frater, multa præclarè gessit felicibus armis ad propagandum Romanum Imperium, fidemq; catholicam conseruandam. Ex Ferdinando natus est Maximilianus, qui patri succedens in imperium, strenuè contra Turcas dimicauit. Eius filius Rudolphus, nostro æuo tenet fasces Imperij, Imperator insignis pietate, & religione: armis quoque non inferior: qui ad modum boni parentis Imperium Romanum administrat. Quem Deus optimus maximus ad multos annos felicem & incolumem conseruet, ad bonum totius reipublicæ christianæ, Amen.

Carolus V. Rex Philipp9 Imperator noster. Ferdinandus Imperator. Solyman9. Carolus coronatur à Papa Clemente. Caroli V. laudes. Ferdinandus Imperator. Maximilian9 Imperator. Rudolphus Imperator.

De oppidis, castris, et villis Austriæ.

EX vtraque ripa Danubij adiacent multa oppida, castra, atq. villæ: infra Viennam verò plurima inueniuntur oppida, vsque ad Presburgum ciuitatem, quæ coronæ Vngariæ subijcitur. Crescit autem ibi optimum vinum. Vienna, olim Flauiana, siue Iuliobona dicta, Austriæ notissima ciuitas, Archiducatus metropolis, ante Christum natum adhuc culta ciuitas, & à Sarmaticis populis inhabitata. Residentia illustrissimorum Principū, & Archiducum Austriæ, Stiriæ, Carinthiæ, Croatiæ &c. studio literarum admodum

Vienna. Viennæ situs, & nobilitas.

dum nobilitata: eam vineta coronant, ædes ciuium magnificæ: frequens alienarum nationum ad hanc conuentus: quæ præterea tuendæ hominis vitæ sunt necessaria, magna copia: nobile mercatorum emporium. Duodecim in ea magistratus quotidie iura dant, & leges dicunt: quatuor ecclesiastici, quatuor vrbani, & quatuor extra vrbem. Stiria, olim Valeria dicta, eius latus septentrionale Austriam respicit: prouincia est montana, quàmuis in orientem excurrens, non paruas habet planicies: ab ortu Pannoniæ inferiori occurrit: ab occasu Carinthiæ, & montibus Athesinis: à meridie Sauum fluuium habet: nam Ciliæ comitatus, id temporis, Stiriæ adnumeratur. Hæc regio fodinis ferrarijs ferè omnibus totius Europæ regionibus præstat: ferrum enim molle, & ad quiduis sequax, plumboq; vicinius, ad exteras mittit. Nullius præterea rei, quæ vsui esse homini potest, indiga: vini, frumenti, pecoris, salis abundans. Drauus & Mura fluuij terram irrigant: Mura in Drauum exoneratur, ille autem in Danubium. Vrbes præcipuæ, Iudenburgum, in cuius montibus, qui prope sunt, nascitur spica Celtica, lanaria herba, Chintelfelda, Leubna opulentior, vbi Murtius amnis Muræ infunditur. In valle Halæ sal candidissimus coquitur. Est insuper Grætiũ gentis caput, Marpurgum, Pettouia, Cilia ad Sauum fluuium, Stirij agrestes populi. Carinthia montana regio, ab ortu & septentrione Stiriæ iungitur: ab occasu & meridie, Alpes & forum Iulij contingit: cuius pars etiam Carniola est. In hoc tractu flumina oriuntur, Drauus ex Noricis violentior: Sauus ex Alpibus Carnicis placidior. Vrbes Carinthiæ Sanctouitus, Villacum, Wolffsperga ad Lauatum fluuium sita, Cladefurtium. Huius vrbis ciues furibus non parcunt: qui furti fuerit accusatus, vel leuem suspicionem habuerit, inauditus suspenditur, nec purgandi sui tempus datur. Post eius diei, quo supplicium sumptum est, die tertio de mortuo iudicant: quem si insontem fuisse cognouerint, splendidè sepeliũt: si iure occisum comperierint, pendere sinunt. Comitatus Tyrolensis, vulgò Inspruck, est diues in argenti fodinis, quæ apud oppidum Schuuaz inuentæ sunt; vt suis diuitijs superet potentes ducatus. Sunt autem metalla huius loci nobiliora aliorum locorum metallis, præsertim æs. Est regio montosa, sed amœnas & fertiles valles habet, in quibus multa sunt oppida, & castra. Inspruck nobilis sedes Archiducis Ferdinandi, viri vndequaque serenissimi, atque catholici. Carnia, Carni Sclaui sunt, qui diuiduntur in duplicem Carnionalam: siccam scilicet, quæ aquarum indiga est: & alteram irriguam, in qua Sauus fluuius ortum habet. Istriam, si ab intimo eo sinu, vbi Tergestum situm est, metiri incipias, vsque ad oppidum sancti Viti 200 mil: pas: habet: latitudo eius 40 mil: pas: Tota hæc regio minimè plana est: non habet tamen arduos montes, neque infœcundos; sed colles potiùs, qui sunt vitibus, oleis, & alijs fructibus consiti: frumento quoque, pascuis, & pecoribus abundant. Liburnia est pars Istriæ, à Pannonijs seiungitur ex parte ortus, & aquilonis montium iugo: ex parte verò occidentis & austri, mari Adriatico terminatur. Etenim à Dalmatia decurrens regio, hinc mari, illinc montibus clauditur. Veteres coloni Illyrii & Liburni, non obscuri, sed celebres extiterunt: hodie frequentissima gens Sclauinorum. Vrbes, & oppida Istriæ quæ mari adiacent, sunt: Mulga, Iustinopolis, Insula, Piranum, Rubinum, Sanctus Vitus, & alia multa. Omnium autem celeberrima est Iustinopolis, caput Istriæ: ea est in scopulo posita, longè à continenti, cui longo ponte iungitur. Abundat ea ciuitas vino, oleo, & sale, non ita tamen frumento: vinum habet admodum generosum, aërem saluberrimum: habet ingenia præclara ad literarum studia, & ad res magnas benè gerendas. Illyria ab Illyrio Polyphemi, & Galatheæ filio nomen habet, eaq; sub extremis Alpium radicibus longissimè per totum Adriatici maris littus effunditur: à solis ortu Mysia superiore terminatur: ab occasu Istri eam excipiunt: Alpes, & vtraque Pannonia à septentrione: Adriaticum mare à meridie. Illyrii ad occidentem æstiuum, Croatia,

Stiria. Stiriæ fodinę. Stiriæ fertilitas. Vrbes. Carinthia. Flumina. Vrbes. Furum pœna Comitatus Tyrolensis. Ferdinandus Archidux. Carnia. Sclaui. Istria. Fertilitas Istriæ. Liburnia. Istriæ ciuitates. Iustinopolis. Istriæ situs. Croatia.

atia, olim Liburnia adhæret, inter Cuspam, & Sauum flumina, & Mœsiam superiorem sita. Illyrico nomine censentur Dalmatæ, Liburni, Istri, & Carni. Hæc natio, vt fama est, à Colchis originem duxit, qui ab Æta rege ad persequendos argonautas raptores filiæ suæ, missi, primùm Istrum, deinde Sauum fluuium ingressi, vsque ad Adriatici maris littus penetrauêre: quos cùm non inuenirent, siue metu regis, siue tædio longi itineris, ibi consedêre: Istriq; ex vocabulo amnis, quem nauigârunt, sunt appellati. Vrbes in hoc tractu Scardona, Pola, Iustinopolis, Aquileia, Tergestum, Concordia, Foroiuliensium, & aliæ plurimæ. Flumina, Titius, Timauus, inter Concôrdiam, & Tergestum, Natiso qui attingit Aquileiam, Arsia. Dalmatia à Lissa oppido sumit initium, & procurrit ad Scordonam vrbem vsque. A septentrione Liburniam, & Mœsiæ superioris partem habet: à meridie sinum Adriaticum. Vrbes Dalmatiæ, Epidaurus, siue Ragusium, Scutaris, Scordona, Salona, Dama, Stridon patria sancti Hieronymi. Flumina, Dryllo, Drinus, Nar, mons Adrius, qui ita Illyriam, & Dalmatiam secat, sicut Apenninus Italiam.

Istriorū gens vnde. Aquileia. Timauus. Flumina. Dalmatia. Stridon patria S. Hieronymi.

De Hassia, siue Landgrauia.

TEutoniæ inferiori regio illa adscribitur, quæ à Mœno versus septentrionem extenditur: hæc enim Hassoniam, Thuringiam, Misiam complectitur. Hassia autem habet Rhenum sibi occiduum: Thuringos ab ortu: Vuestphalos & montana quædam à septentrione: Franconiam verò à meridie. Producit regio colonis suis victum necessarium, nutrit pecora, ferax est frumenti, non autem vini, nisi vbi Rhenum contingit, & iuxta ripam Loni fluuij. Vrbes sunt, Marpuga, Alsfelda, Cassula Landgrauij, scilicet ipsius sedes, Mons regius, Butzbachium. Flumina, Visurgis, Luppia, & quædam alia, Fidda, Lona, qui prope Lonsteynum in Rhenum egreditur. Ab Hassia haud procul abest potentatus ille, qui Chatti vocantur. Populi Thuringi, alio nomine Sorabi, adeò cumulauerunt eorum vires, vt proprium constituerent regem, vsque enim ad Mœnum flumen in Franconiam, eorum imperium propagatum est: sed anno 524. abolitum est eorum regnum à regibus Francorum, qui non modò Franciam, siue Galliam in sua habuerunt potestate; verùm & Thuringiam, & Franconiam. Erfordia metropolis Thuringorum, magna, ac memorabilis vrbs, prouinciæ caput. Misia, seu Misna, caput Misnensium, vnde nomen regioni datum est, & hanc Albis fluuius alluit: cuius Marchionatus terminatur ad regionem Thuringorum. Lipsia ciuitas, in Misnia posita, mercibus augetur ter quotannis, ad quam quàm plurimi mercatores confluunt: diuidit Sala fluuius Thuringos à Misenis, vtrorumque regio omni ex parte densis syluis, & crebris montibus munita: præterquam vbi altera alteri, & vtraq. Saxoniæ iungitur. Thuringi habitant in optimis illis, & vberrimis campis, qui sylua Semana, & Meliboco monte, ac Sala fluuio cinguntur. Misenorum verò montes, metallorum, præcipuè argenti, fertiles sunt. Colles ad Albim siti, vinum gignunt: planicies autem abundat frumento. Montes qui cingunt Bohemiam, vsque ad Misniæ regionem, omnium metallorum, maximè verò argenti feraces. Saxonia à Saxonibus populis antiquum nomen retinet: ab occasu Rheno terminatur: ad aquilonem Dacos, & mare Balteum habet: Francones ad meridiem: ad ortum verò Prutenos. Siquidem per diœcesim Bremensem per Westphaliam, vsq. ad Rhenum pertingit: & à meridie ad Hassiam, & confinia Thuringiæ: multæ namq. terræ, & regiones redactæ sunt in linguam, & mores Saxonum, nempè terra Brunsuiciensis, Luneburgensis, Magdeburgensis, & Halberstadensis. Gens Saxonica, sui generis atq. nobilitatis curam habens, proprium, syncerumq; sanguinem seruauit: aliarum

Hassia. Hassiæ situs. Hassiæ vrbes. Flumina. Chatti. Thuringi. Erfordia. Misia. Lipsia. Misseni. Montes habentes venas argenti. Saxonia. Saxoniæ sit⁹.

rum gentium connubijs exclusis omninò. Proinde habitus, ac forma corporis, & ma-
gnitudo, comarum color, idem penè in omnibus. Ante Christum natum perpetua cer-
tamina cum Danis gessit. Est ager Saxoniæ omnium, præterquam vini ferax: argen Saxoniæ fertilitas.
ti atq. æris fossiones multas habet. Ad Goslariam, & plerisq; aliis locis, salem ex fon
tium quorundam aquis albissimum coquunt, et vectigal ingens percipiũt. Hordeum Sal albus.
& triticum serunt, quæ & esui, & potui abundè suppeditant necessaria: Habet Saxo Metalla.
nia varia & multa metalla, præsertim in monte Meliboco, qui à Chattis extenditur
ad Saxones. Nostro tẽpore duplex est Saxonia, superior & inferior. Superior habet Saxonia superior.
Electurã: inferior verò est prope Luneburgũ, & Lebenburgũ, iuxta Albim, comple-
ctiturq. Holsatiã, Stormariã, et Diethmarsiã. Brunsuicũ totius Saxoniæ metropolis, Brunsuicum.
et ciuitas permaxima, populosa, mœniis, vallis, turribusq; munita, magnificis domibus,
amplissimis, & perpolitis plateis instructa: Hanc vrbem perlabitur Onacra amnis,
duasq; in partes ciuitates diuidit, totaq; vrbs in plano posita est. Luneburgum ciui- Luneburgũ.
tas est munitissima cincta vallis & fossis, habetq; figuram quadratam: abundat ma-
xima copia salis. Magdeburgum Saxoniæ vrbs, sita ad Albim fluuium, fuitq; olim Magdeburgũ
Imperatorum sedes. Carolus magnus, expugnata Saxonia, in ea prouincia decem E-
piscopatus erexit. Primus autem Episcopatus à Carolo in Saxonia institutus, fuit
Magdeburgensis. Wittenbergum domicilium ducum Saxoniæ superioris, apud quos Wittenbergũ
Electuræ dignitas est. Westphalia vera, & vetus Saxonia est, Rhenum sibi habet
occiduum: Visurgum à solis ortu: Phrisios à septentrione: montana Hassiæ à meridie.
Sicambri, Cherusci, & Bructeri olim hæc loca habitârunt. Carolus Francorum rex
cognomento Magnus, Westphalos bello victos, ad Christi fidem, relicta idolatria, Vuestphalia.
compulit. Westphalia & vini & frumenti inops, potus est ceruisia: vrbes sunt Pada- Vrbes.
burna ad Amisium amnem: Oseburga, Prema ad Visurgum: vrbs Mindensis ad Vi-
surgum pariter: Flumistus ex Adnoba monte, Westphaliam, & Frisiam percurrens,
in Oceanum effunditur. Luppia in ipsa Westphalia nascens, inter Menapios, in Rhe-
num influit. Vesera in monte Maleboco natus, in oceanum euoluitur. Frisia ab ortu Frisia.
Visurgum, & Saxones habet: Rhenum verò à cardine occiduo: Traiectum à septen-
trione: à meridie autem Westphaliam: Gens ferox, firmo corpore, terra paludinosa,
pabula habet laudatissima: in pecuarijs omnis ferè eorum possessio, magna lignorũ Frisiæ situs.
inopia: & ob id bituminosum cespitem vrunt, & fimum bubulum. Adulterij nulla est
apud eos venia. Vrbes, Dauentria, Norda, Suollis, Emeden, Gruningum. Flumina, Vrbes.
Rhenus, Vidrus. Anno domini 1230. tanta maris inundatio est suborta; quanta non Frisii mari
est audita à diebus antiquis, quæ inuoluit omnem terrã maritimam, vt multa millia opprimuntur
hominum perierint, & iumenta sine numero: veniens enim repentina calamitas pau-
peres & diuites effecit eiusdem sortis & conditionis. Brandenburgum ciuitas, vnde Brandenburgum.
tota regio denominationem habet, Vuandalorum primaria ciuitas; inter eas enim re- Vuandali.
giones, quas Vuandali habitârunt, fuerunt Brandeburgenses, Pomerani, Pruteni, Bo-
hemi, & Poloni: fuit constructa à Brandone principe Francorum: Francofordia ve- Francofordia
rò iuxta Oderam sita, à Francis populis: Est huius vrbis iucundissimus situs, ab or-
tu interlabitur Viadrus fluuius, hodie Odera dictus, piscium copia abundans: ab oc- Odera fluui9.
casu verò meridie, & borea, cingitur vinetis innumeris: collectaq; vina, per Viadrũ
in Pomeraniam, Danaiam, Borussiam, & vicinas partes distrahuntur. Desunt huic
ciuitati metalla, & aromata: habet autẽ satis fœni & lignorũ: fuit cõdita anno 1253.
Magnopolensis ducatus, vulgò Meckelburg: fuit olim vna ditio cum comitatu Magnopolensis ducatus
Suuerinensi, Rostockensi, & Stargadensi: Est regio abundans frumento, ligno, pi-
scatione, venatione, & iumentis. Est præterea bene munita ciuitatibus, oppidis, arci-
bus, & villis.

De regione Pomerania.

De regione Pomerania.

Pomerani. Teutoni.

Omerani, qui antea dicti sunt Hermiones, & Teutoni atq. Pruteni: quorum regio Prußia, nostro tempore vocatur, vltra Oderam in ortum, & septentrionem habitant, quamuis Pruteni vtramq; Istulæ ripam accolant. Hi ab ortu Istulam fluuium habent: ab occasu Saxones: ab aquilone sinum Codanum, seu mare Balthium, à Balthia insula dictum: à meridie vsque ad Silesiam sese extendunt. Ager bonus frugibus, pecoris abundans, vitibus tamen malignior. Est sanè grauis, & pestilens ora Pomeranorum, & Prutenorum, quæ per littus extenditur: sed ea portio quæ à mari introrsus recesßit, salubris. Ripa maris Pomerani est vallo solidißimo munita; vt nulla eius inundatio terræ nocere queat. Pomerania est aquis irrigua, stagnis abundans, nauibus peruia, diues agris, pascuis, pomis, lignis, riuis, montibus, venatione, pecore, frumento, piscibus, butyro, melle, cera & huiusmodi generis rebus. Est quoq. optimè culta ciuitatibus, oppidis, arcibus, & villis: nec vllus in ea est locus vacuus, aut incultus, nisi quem, aut lacus, aut montes occupant. Cibum multis aliis terris per circuitum positis, abundè suppeditat. Ante Christi natiuitatem, Vandalica lingua vtebatur: moribusq; suis viuebat, quousq; Romano imperio se subdidit. Ab eo enim tempore vnà cum religione, Saxonicam linguam didicit, qua & modò vtitur. Vrbes Pomeraniæ in littore maris, præter paucas mediterraneas, sunt, Stetinum, Neugardia, Stargardia, Colberg, Caminum, Castlinũ, Grisppuualdum, Sundrum &c. Vuollinum oppidum olim clarißimum Vuandalorum emporium celebre, atq; magnum in Europa. Rugia insula septem miliaria habet in longitudine, estq; terra fertilißima, & promptum horreum Sundensibus. Prußia, latinè Borußia, olim Hulmigera, sicut adhuc quædam portio, iuxta Vistulam appellatur Culmigeria. Regio est frumenti ferax, aquis irrigua, colonis plena, pecoris in ea ingens vis, multa venatio, atq; piscatio. Habet Prußia ab oriente Lithuaniam: à meridie Poloniam: ab aquilone Liuoniam: & ab occasu POmeraniam. Habet hodie magnum commercium cum habitantibus veterem Vandalici tractus regionem. Habet maritimas vrbes, montem regium, sed omnium locupletißimam ciuitatem Gedanensem: in qua insigne est mercatorum emporium. Intus ad mediterranea in ripa Vistulæ fluminis influens, vnde omnis negotiatio in Gedanum confluit. Anno 1000. S. Adalbertus Pragensis Episcopus, veniens ad Ossam fluuium, traiiciensq; illum, ingressusq; regionem, cœpit Prutenis nomen Christi cum religione Christiana proponere: sed à Sacerdotibus idolorum perfossus est septies iuxta mare, & caput abscissum, suspendentes truncum corpus in arbore. Hospes verò eius collectas corporis partes, in vnum congregans, fecit sepeliri. Audiens autem Boleslaus dux Poloniæ, occisum patrem optimum, à quo perductus fuerat ad fidem, mißis muneribus, sacrum martyris corpus ab impijs hominibus mercatum, transtulit in suam ciuitatem Gneznam, curauitque honorificè sepeliri. Cùm autem omnes in circuitu gentes, Christo crederent, & gentilitatis error Prußiam occuparet, primus eam inuasit à mari rex Daniæ, atq; ita metu regis religionem Christianam perceperunt. Verùm rege cum exercitu in Pomeraniam abeunte, iterũ Pruteni pristinum gentilitatis errorem complexi sunt, donec per fratres Teutonicos ad plenam religionis Christianæ notitiam perducerentur. Ordo autem Teutonicorum initium sumpsit Ierosolymis, anno Christi 1190. in hospitali beatæ Mariæ virginis. Daniæ regnum comprehendit latißimam terram, olim Cimbrica Chersonesus est appellata: habet ab ortu sinum Codanum: ab occasu mare Germanicum: à septentrione, Schondiam: à meridie Saxoniam. Incolæ eius regionis, ante & post natum Christum multa bella præclarè gesserunt cõtra Germanos, et alias nationes: præsertim anno 50

Marginal notes: Situs Pomeraniæ. Codanum. Mare Balthiũ. Pomeraniæ fertilitas. Vandalica lingua. Vrbes. Emporium Vandalorũ. Rugia insula. Prusſia. Borusſia. Prusſiæ situs. Vrbes. Gedanum. S. Adalbertus Apostolus Prutenorum. Pasſio S. Adalberti. Prutenorum conuersio. Ordo Cruciferorum. Daniæ situs. Cimbri. Danorũ bella

ante natum Christum: magnus hinc populus vnà cum mulieribus & pueris, egressus, venerunt in Westphaliam: atq. hinc digressi, & traiecto Rheno, pluribus aucti populis, venerunt tandẽ per Alpes in Italiam; vt alias sibi quærerent sedes. Quod Romani videntes, summis viribus obstiterunt, magnamq; stragem fecerunt. Siquidem Cimbri siue Dani amissis 80. millibus virorum, separati à Germanis, & Gallis, quos apud se habebant, ferè omnes iuxta Athesim sunt à Romanis deleti. Teutonicorum verò agmen, apud prouinciam Narbonensem se recipiens apud aquas Sextias percussi, occubuerunt. Aliquot annis post Christum natum, iterum Dani, qui Normanni vocabantur, terminos suos exeuntes, Galliæ littora infestantes, omnia igne, cædibus atq. rapinis complebant. Cæterùm, tota Dania penè insularis est, maris faucibus intercepta. Prima est orientalis, cuius potissima orientaliũ est Scania, in qua est Lundensis Archiepiscopatus, quæ magnitudine sua, & opibus facilè superat reliquas regni prouincias. Hæc dotata est cæli beneficio, telluris obsequio, portuum, & emporiorum commoditate, maritimis opibus, lacuum & fluminum piscatione, venatione nobilium ferarum, auri, argenti, æris, & plumbi inexhaustis venis, oppidorum frequentia, ciuilibus institutis. Occidua pars Daniæ est Iutia, quam Ptolemæus appellat Chersonesum Cimbricã, quæ quasi lingua procurrit inter duo maria longè in Boream, quomodo Italia in Austrum. Hæ itaq; duæ regiones Scania & Iutia, extremitates sunt regni Daniæ, & præcipua membra, quibus interceptæ sunt multæ insulæ: quarum locupletissima est Silandia, quæ nunc Selandia, in qua multæ sunt ciuitates, & arces, atq. regia ipsa. Ibi Roscilida olim potens & munita ciuitas, ecclesiis decorata, & regum monumentis: nunc autem tenuis effecta propter eius insolentiam. Porrò Dan, in sua Dania regnum tenuit: vnde & ipsa regio nomen accepit. Tempore Snionis regis ingens annonæ caritas incidit: quapropter coacto consilio, sententia lata est, vt qui viribus aliis præstarent; alienas sedes quærerent: collecta ergo magna manus hominum, primùm conuenit in Scaniam, indeq; egressa, nauigatio Gotlandiam applicuit, vbi Longobardorum accepêre vocabulum: vocant enim Itali Lõgobardos, quasi longos barbaros. Latini siquidem Bardos, homines tenui sensu, pingui minerua, quibus de sapientia parum est, appellare consueuerunt. Etenim, sicut Gotthi Romanas prouincias diu afflixerunt, & Normanni in Galliarum littoribus, sedes cum nomine firmârunt, & in Italiam egressi, regnum Neapolitanum, imò vtriusq; Siciliæ, fundârunt; sic Dani, quorum pars Scanij sunt, proprium sibi decus vendicant. Nam Longobardiæ regnum in Italia fecerunt, & aliquot seculis tenuerunt. Gotthia habet agrum frugibus & melle optimum: terminatur à septentrione finibus Sueciæ: ab occasu mõtibus Norduuegiæ: à meridie, & ortu sinu Gotthano. Pecorum fœtu, ac pastu omnibus aquilonaribus regionibus antefertur. Opportunitas fluminum & syluarum cibique magna. Peregrinis mercibus omnis regio plena: quòd vbiq; domesticis rebus abundet ad commutationem faciendam, nempe pellibus, metallis, cupro, & similibus. Gotthi & Sueci à multis retro seculis, sub vnius principis imperio egerunt: sed Sueciæ nomen apud domesticos, apud extraneos verò Gotthiæ prævaluit: hæc enim gens diu Italos, Gallos, atq. Hispanos afflixit. Insigniores vrbes Gotthiæ sunt, Lodhusia portus & emporium, Waldburg vrbs insignis cum arce, Halmstat, Helsinburg, vrbs arce insignis, Landskron, Malmogia portus, & emporium, Calmaria vrbs magna, portus & emporiũ, habetq; arcem similem arci Mediolanensi. Varnem, vbi est sepultura veterum regum, Lincopia ciuitas Episcopalis, Halladia ducatus, in Lundis metropolis, sed quæ in Scandia est, Smalandia ducatus, Tnischia ducatus, Verendia ducatus, Blechingia ducatus, Visbi ciuitas Gotthiæ, vbi emporium fuit antiquum, & celeberrimum, postea Danorum, & Moschorum piraticis excursionibus, afflictũ, & desertum. Est tamen hodie fertilitate agri & arce insignis. Ex hac & aliis terris veniunt pelles nobilium ferarum, quarum æstimatio exæquatur auro & gemmis.

Romani contra Danos.

Normanni.

Scania, id est, amœna.

Fertilitas.

Iutia.

Chersonesus. Cimbrica.

Silandia.

Roscilida.

Daniæ origo

Longobardi.

Bardi.

Normanni.

Longobardiæ regnum.

Gotthia.

Gothiæ fertilitas.

Suecia.

Ciuitates Gotthiæ.

Halladia ducatus.

Pelles nobilium ferarum.

De regno Sueciæ.

Suecia.
Sueciæ situs & fertilitas.

Vecia, seu Sueonia, florentissimum aquilonis regnum, ab occasu habet Gotthos: à Borea Vuermilanos cum Scricfinnis: ab oriente Finlandiã, et Russiam: & ab Austro Balthicum mare. Est autem hæc regio aquilonarium fertilissima: ager frugum, & mellis ferax, diues argenti, æris, plumbi, ferri, & pecoris, locuples immenso prouentu piscium ex fluminibus, lacubus, & mari, venationibus quoq. ferarum, duplo excellens regnum Norduuegiæ in magnitudine, in populo, metallis, & aliis prouentibus. Est tamen in multis locis aspera & montosa. Est in ea ciuitas instar Venetiarũ tota in aquis fundata Stockholmia, regia, & emporium, quam mare ingreditur duobus ramis tàm largis aquis; vt naues onerariæ extensis velis cum suis oneribus inuehantur. Est hæc regio peregrinis mercibus plena, eò quòd domesticis rebus abundet, pellibus scilicet pretiosis, ac metallis, ad commutationem faciendam. A Norduuegis & Danis, altissimorũ montium iugis discernitur: omni probro grauius habent, alicui aduenæ hospitium denegare. Midelphatia ducatus australior. Angermania, post quam Helsingia ducatus, Gestritia ducatus, Feringia ducatus, Vspalia ciuitas metropolitana, Coperdalia ducatus, Oplandia ducatus. Totus tractus Oplandiæ habet fossiones argenti cupri, & chalybis. Nicopia vrbs insignis, cum munitissima arce. Kollmol nemus disterminat Sueciam à Gotthia. Norduuegia fuit regnum aliquandiu admodum florens, tenuitq; imperium per Daniam latè per insulas maris, quamdiu domesticum imperium per hæreditariam successionem administratum fuit. Postea sub interregno, consensu procerum statutum est; vt Reges per electionem susciperentur. Sed hoc parum eis profuit, imò sub potestatem Danorum redacti sunt. Habet enim Dania in sua potestate omnes nauigationes Norduuegiæ: Hæc mittit in reliquam Europam pisces frigore induratos, & in fustem extentos: captura illorum laudatissima in Ianuario, quando superest frigus, vt indurentur; nam in mensibus clementioribus marcescunt. In occidentali Norduuegiæ littore, verno tempore balenæ dominantur, adeò quòd ad centum perueniunt cubitos. Hæ tùm gregatim conueniunt ad prolificandum: Et tunc temporis maximè periclitantur naues, vel quòd in earum corpora inijciuntur, vel in foueas submerguntur aquarum, quas ipsæ relinquunt. Rugiunt horrendè: spiracula duo habent in summa fronte, quæ tecta sunt folliculo: respirantes, efflant vndas in modum densi nimbi. Spinadorsi continet amplexu vlnas tres: internodia singula vnam. Nidrosia metropolis huius regni, quondã insignis, nunc in vici formam redacta: sunt in regno Norduuegiæ multæ insulæ, castra, oppida, ciuitates, Vuarthus, præsidium impositum Laponibus, Macur oppidum, Reon castrum, Congelle emporium, Bohus castrum minitissimum super boreale latus, Hammaria ciuitas Episcopalis. Separatur Norduuegia à Suecia excelsis, & asperrimis montibus perpetua niue obductis. Finlandia, eadem etiam Finnonia, vnde sinui Finnonio nomen est, pulchrior, & amœnior Suecia. Habuit olim titulum regni, tanta est eius amplitudo, nunc verò titulum habet Dinastiæ. Excellit hæc terra Sueciam in frumenti feracitate, atq. bonitate, quia plana, & pro bona parte non tam montosa, vt Suecia: loca, eius insigniora sunt, Gusta castrum, Abo ciuitas, Rasburgum, Viburgum, Carelia ducatus: Viburgũ tenet extremitatem Finlandiæ, versus Russos & Moscouitas, estq; totius regni præsidium. Habent Phinnones perpetuam pugnam cum Moscouitis in sinu Phinnonico, æstate quidem naualem, & hyeme glacialem. Quàm verò populosa fuerit ista, & aliæ circumiacentes regiones, grauissimi authores testantur, qui scribunt hinc instar apum populos emigrâsse. Islandia insula, quæ per immensum à cæteris secreta longè sita est in oceano, vixq; à nauigantibus agnoscitur. In ea æstiuo solstitio, sole signum

Altera ciuitas Venetiarum.
Hospitalitas.
Norduuegia.
Pisces frigore indurati.
Balena.
Nidrosia.
Finlandia.
Vrbes.
Phinnones cũ Moscouitis.
Islandia. Vbi non est nox.

De regno Sueciæ.

cancri transeunte, nox nulla: brumali solstitio perinde nullus dies. Nomen habet à glacie, quæ illi ad Boream perpetuò adhæret; nam ibi incipit mare congelatum. Tam grandis est insula, vt populos multos contineat: solo pecorum pastu, & captura piscium victitantes. Specus habitant plerunq;, aut montium latebras colunt in excauatis mansiunculis: communi tecto, victu, & stratu gaudent cum iumentis. In simplicitate vitam agunt, nihil amplius quærentes, quàm quod natura concessit: nam & montes habent pro oppidis, & fontes pro delicijs. Insula multa sui parte est montosa, & inculta. Qua autem ex parte est plana, præstat plurimùm pabulo tàm læto, vt pecus depellatur à pascuis, ne ab aruina suffocetur. Sunt in hac insula montes elati in cælum, quorũ vertices perpetua niue candẽt: radices verò sempiterno æstuant igne. Primus qui occidentem versus est, vocatur Hecla, alter Crucis, tertius Helga, id est, sanctus. Ab Hecla non longè absunt fodinæ sulphuris: vnicum vectigal insulæ; mercatores enim naues eo onustas euehunt: Mons ipse cùm furit, horribilia tonitrua insonat: proiicit ingentia saxa: sulphur euomit: cineribus egestis terrã tàm longè circumcirca operit; vt ad vigesimum lapidem coli non possit. Glacies maris discreta, & in plurimas fracta particulas, octo mensibus circumfluitat insulam: & magnis molibus littori illisa, sua attritione ad petras, magnum edit sonum: Vtuntur incolæ piscibus induratis in farinam contritis loco panis, qui apud eos non crescit. Lapones extremi sunt Schondiæ in septentrione populi: à meridie excipiuntur Gothnia: ab ortu, oceano Hyperboreo: ab occasu intimo sinu iuxta arcem Vuardus. Lapones dicuntur, qui rebus gerendis inepti sunt: Gens inciuilis, suspiciosa, & ad omne externi hominis vestigium, nauigiiq; conspectum fugax: exigua est illis corporis statura: artem sagittandi vel à puero edocti; matres enim pueris cibum non præbent, nisi scopum à se propositum feriant: veste vtuntur stricta, & toti aptata corpori. Hyeme vtuntur pellibus vrsorum artificiosè laboratis, easq; astringunt supra caput, soliq; oculi patent, corpore reliquo toti contecti sunt. Atq. ita Lapones industria & arte muniti, hyemes & aquilones omnemq; iniuriam à cælo solerter perferre student. Amaxobij vocantur, hoc est, vitam in tabernaculis, & in curribus agentes: panes duratos in farinam edomant, atq; inde panem conficiunt: venationibus plurimùm student, quia est magna copia ferarum apud eos, estq; nefas si mulier exeat tabernaculum ianua, qua vir eo die est ad venationem profectus: agrum non colunt. Terra non fert serpentem, sed culices illic sunt grandes & infesti: vtuntur nauigiis viminibus compactis: faciunt vestes intextas auro & argento. Pelles Armeliarum, Martarum, Zebellarum, mercibus nostrorum mercatorum permutant: sic tamen, vt omne mercatorum nostrorum colloquium atq. conspectum defugiant: & mutua rerum venalium collatione facta, relictis medio loco pellibus, syncera fide cum ignotis & absentibus commercia exercent; habent enim linguam peculiarem asperam, & plerumq; ignotam vicinis. Gens validissima est, & diu libera fuit, armaque sustinuit Nordwegiæ & Sueciæ, donec tandem sub tributo redacta est; pendit enim pretiosas ferarum pelles: equos non habent, sed eorum loco feram domant, quam ipsi Reen vocant: Hæc fera est iustæ magnitudinis, pilo propè asini hirsuto: vngulas habet bifidas: & cornua ramosa instar cerui, sed tenuiora & longiora, lanugine quadam obducta, & ramis rarioribus: assequitur 24. horarum spatio triginta miliaria germanica: signum vtiq. magnæ pernicitatis, magnarumq; virium. Statuas lapideas in montibus erectas pro dijs habent. Quando Laponibus sol occidit post æquinoctium Autumnale, habent noctem vnam per tres ferè menses, quo tempore non habent lucem meridianam, nisi qualem crepusculum apud nos habet: & quando sol ante æquinoctium Vernum redit ad Hemisphærium, diem illum solenniter colunt. Vltra Lapones in Aquilonem, Pygmæi reperiuntur: quorum qui longissimi sunt, pueri decem anno-

Nullus dies.
Mare congelatum.
Hecla mons igneus.
Mons sulphuris.
Pisces indurati loco panis.
Laponia.
Laponũ conditiones.
Ars sagittãdi.
Laponum industria.
Amaxobii.
Venatio.
Commercia.
Lingua aspera.
Pelles pretiosæ.
Reen fera.
Nox trium mensium.
Pygmæi.

Gronlandia. Butyri abundantia. Bothnia.

rum apud nos mensuram non excedunt. Gronlandia virens terra, ob pabuli copiam sic dicta: cuius pecoris quanta sit copia, hinc spectare licet, quòd sub tempore quo ad eos nauigatur, componunt promercales ingentes strues butyri & casei. vnde etiam coniectamus, terram non esse asperam montibus: Inter Nordwegiam & terram incognitam, & Sueciam, quam ab ortu habet, protenditur. Est præterea Bothnia, quæ in Nordbothniam & Ostrobothniam diuiditur: vrbs inibi præcipua Corshalm.

DE MOSCHOVIA.

Moschouia. Situs Moschouiæ. Volga. Cosacii. Tartari duplices. Hercina sylua. Lingua Moschouitarum. Flumina. Moscua Metropolis. Dux & non Rex. Tanais fluui⁹. Volha fluuius. Ocha fluuius. Apum abundantia. Vrsi.

Oschouia intra Sarmatiæ limites clauditur: à Moscho amne Moschouiam vrbem interfluente, dicta: Ipsa regio latißimos fines habet; nam cùm ab occasu habeat mare Baltheum & Boristhenem fluuium, vltra Tanaim, & Raga flum: qui nunc Volga est, terram Permeskam, & Iuhuram, Vngarorum olim sedes, & Tartaros Kosanenses ab arce Kosan, quæ est ad Rha fluuium dictos, in ortum supra quingenta miliaria germanica ad Tartaros, Sauolenses, Nohaienses, Sabolenses, qui sunt Moschouiæ, limes orientalis procedit. A septentrione terminatur oceano conglaciato: à meridie vastißimis campis, nec non & Lithuania, & Ruscia, & arce Smolensi. Est terra magna ex parte campestris, & pabuli ferax: verùm æstate propter colliquatas niues, campi paßim in paludes abeunt. Hercynia sylua quæ à ripis Rheni per Germanos & Sarmatas ad Ripheos montes, & oceanum Scyticum, variis nominibus acceptis, vsq. excurrit, Moschouiam mediam secat. Inde feruntur ad nos vestes penulæ, ad omnem aëris molestiam excludendam, idoneæ: lingua vtuntur non absimili Dalmatiæ: & Dalmatam loquentem clarè intelligunt: sunt homines statura proceri: robustis artubus: hirsuti: glaucis ferè oculis: tenui victu: potu frequentiùs saturi, quem ex melle conficiunt: in arcibus domesticis tuendis dextri & fideles: in bello autem equestri & pedestri, non ita fortes sese hostibus exhibent: Est terra multis fluminibus ornata, Ocha, Volha, Dzuuina, Borysthene, Dnieper: piscibus ob id variis & feris abundans: pecora parua habet, & communiter mutila. Moscua metropolis regionis, lignea, vt aliæ ciuitates: multas habet plateas, sed dispersas: Mosca amnis ipsam intersecat. Arx in medio vrbis in plano sita, septemdecim turribus, & tribus propugnaculis pulchris & validis ornata, in quibus nobiles aulici morantur. Palatium in quo dux est, Italico more constructum. Inuisum genti regium nomen: idcirco suum dominum, ducem, vt magis popularem appellant. Multos ducatus habet, ex quibus ingruente bello, plus quàm ducenta millia hominum, duobus, aut tribus diebus contrahuntur: Arant ligneo aratro: segetes verò propter frigus foliis & arborum ramis tegunt: & in suis stubis & æstuariis exsiccant atq. triturant. Tanais nominatißimus fluuius, fontes suos & originẽ in Moschouia habet, in ducatu Rezensi: consurgit de terra plana, sterili, limosa, paludosa, & nemorosa. Cùm verò peruenerit ad orientem ad metas Scytiæ, & Tartariæ, recuruatur ad meridiem: perueniensq; ad paludes Mæotidas, illas ingreditur. Volha verò fluuius, aliquot miliaribus in septentrionem tendit: cui coniungitur Ocha ex Moschouia profluens, in meridiẽ gyrans, auctus multis amnibus, in mari Euxino exoneratur. Terra Moschouiæ, neq; vitem, neq; oleum habet: campi tamẽ eius tritici, siliginis, milij, paniciq;, & omnis generis leguminum segetes ferunt. sed certißima messis in cera & melle consistit; regio enim tota fœcundißimis apibus plena est: quæ in ipsis arborum caueis, probatißima mella conficiunt. Hinc per syluas, & opacißimos saltus, frequentia apum examina, ramis arborum pendentia videre licet, quæ nullo æris crepitu colligere sit necesse: Reperiuntur sæpè fauorum ingentes mäßæ arboribus conditæ, veteraq; mella deserta ab apibus: abundat hæc regio vrsis, qui &

vbiq;

De Liuonia.

vbiq; mella & apes quærunt, non tantùm vt ventrẽ saginent; verùm vt & visui consulant: Ingentes sapidissimosq; pisces, & ante alios sturiones, Volga fluuius præbet: pelles habent nobilissimas: vino aduectitio vti solent, sed in festis diebus tantùm. Quædam regiones Moschouitarũ, colunt lunam, solem, stellas, bestias syluarum: Non arant ibi: non seminant: non habent panes neq; pecunias: feris syluarum, quæ apud eos abundant, vescuntur: & non nisi aquam bibunt: morantur in densis syluis, in tuguriis ex virgultis compositis: vestimenta de lana non habent: pellibus variis teguntur. Proxima Moschouiæ est regio Colmogora, frugibus abundans, quam interluit Diuidna maximus fluuius septentrionalis, qui inundat campos, instar Nili, pinguiq; alluuie algori cæli resistit: frumentum terræ traditum, nullo aratri beneficio prouenit, sed admirabili celeritate naturæ festinantis, oritur simul, & adolescit, atq. in aristas educitur. In Diuidnam influit Iuga amnis, in ipsoq; confluentium angulo celebre est emporium nomine Vstinga, quod distat sesquicentum miliaribus à Moscha regia vrbe: quò trasmittuntur pretiosæ pelles distrahendæ. Liuonia à Prussis, Lithuanis, & Russis circumsessa, terra est palustris, nemorosa, arenosa, plana, absq; montibus, irrigua fluuiis: & perinde satis piscosa: pro maiori parte inculta: fertilis tamen agris, & pascuis abundans. Abundat etiam pecore & venatione; habet enim vrsos, alces, vulpes, lynces, maturos, zabellos, hermelinos, varios pirolos, castores &c. lepores in ea nati mutant hyeme & æstate colorem: hyeme enim sunt albi, & æstate grisei coloris: Russi quoq; inferunt in Liuoniam pelles vrsorum albas, quas ex frigidissimis septentrionis partibus adducunt. Plures adhuc more gentilium viuunt: vnus adorat solem, alius lunam: vnus elegantem arborem, alius lapidem, aut aliquid aliud simile. Habet regio ista aliquas insignes ciuitates, quæ sunt Riga, Tarbata, Tart, & Reualia: Distat Riga à Riualia 50. à Tarbata 30. à Vilna Lithuaniæ 40. à Kunisbergo verò Prussiæ 60. germanicis miliaribus. Riga metropolitana ciuitas in fundo arenoso sita, iuxta nauigabilem fluuium qui vocatur Duna, venit ex Russia, duobus miliaribus infra Rigam mari miscetur: potus Liuonum est ceruisia, medo, & optimum vinum, quod à Rheno per mare aduehitur: veniunt ad vrbem Rigensem, ex multis nationibus mercatores, nempè Moschouitæ, Turcæ, Hispani, Angli, Scoti, Germani, vt ibi commercia exerceant. Est Prussiæ atq; Lithuaniæ contermina regiuncula, quæ Samogithia dicitur, syluis & fluminibus circumsepta, 50. miliarium longitudine: cuius gentes proceræ & pulchræ staturæ, agrestes tamen, moribusq; incultæ: Æs nullum habent: humiliter ædificant, ex limo culmoq; tiguria, in carinarũ aut galearum formam, in quorum culminibus fenestram vnam faciunt tàm patentem, vt toti ædificio lucẽ supernè præbeat: focus perpetuo igne in singulis vnus, circa quem familia vniuersa sedens, non solùm cibos coquit; sed vehemens etiam frigus depellit: vaporaria seu stubas nullas habent: ad diuinationem & auguria gens inclinatur: præcipuum ei numen ignis, quem sacrosanctũ perpetuumq; esse putant, quòd in edito colle, ad fluuium Neuyasa, assidua lignorum impositione, per Sacerdotem aleretur. Wladislaus Poloniæ rex, qui eam gentem ad Christi fidem compulit, turrim, in qua consistebat ignis incendit, & ignem disiecit, & extinxit. Succidit deinde syluas, quas nõ secus quàm sanctas, & deorum suorũ habitacula venerabantur: omniaq; quæ in syluis habebantur. Lithuania, Poloniæ connectitur, magna sui parte palustris, plurimumq; nemorosa, & ob eam rem difficilis aditu, aquis palustribus cuncta obtinentibus: Hyeme commertia cum Lithuanis commodiora, paludibus & stagnis alta glacie concretis: rara in Lithuania oppida: villarum incolatus infreqnens: accolarum diuitiæ pecora, pellesq; multigenum ferarum, vt Zebellinæ sunt, & Harmelinæ, quibus regio plena est, ceræ ac mellis abundans. Caput regionis est Vilna ciuitas Episcopalis, in qua residet Illust: & Reuerendiss: Dux, & D. D. Georgius Radziuil,

Sturiones. Idololatræ. Vestimenta. Colmogara. Diuidna fluuius. Frumentum oritur & adolescit. Liuonia. Fertilitas Liuoniæ. Lepores albi. Idololatræ. Ciuitates. Riga. Duna fluuius Potus Liuonũ Samogithia. Ritus regionis. Ignis adoratur. Lithuania. Lithuaniæ diuitiæ. Zebellinæ. Harmelinæ pelles.

Cardinalis S. Romanæ Ecclesiæ, accerrimus & fidelissimus Catholicæ fidei defensor: duo fortissima castra habens: vnum in monte situm, alterum inferius in plano. Lithuani medone spisso, item tenui, & vario modo cocto vtuntur: quo etiam inebriantur: armenta habent omnis generis, & feras syluarum, saltus, deserta, & syluæ sunt magnæ, atq. in eis sunt magnæ & multæ feræ, vrsi, boues syluestres, onagri, & equi syluestres, cerui, damæ, dorcæ, apri: sedent à meridie in medium noctis in conuiuiis. Russia superior & inferior, pars Polonici regni, ad orientem habet Moschum: & est terra fertilissima: cereris & mellis feracissima; agro enim rudè culto, & parum inuerso atq; exarato, frumentoq; superseminato, tribus annis sponte frumentum germinat, ita tamen quòd colligendo tempore messis segetem, quippiam granorum permittatur in terram decidere, ad surgendum ex eis frumentum, sine aliqua alia cultura: Gramen quoq; & pascua citò, & vberrimè producit. Quare apum tanta est ibi copia, vt mella nedum in alueariis, aut arboribus; verùmetiam in rupium & terræ cauernis reponant: optimus ibi medonis potus, & grandes cerarum orbes, qui in alias regiones deportantur: pisces ex cæli influentia succrescunt: sal in quodam loco siccis temporibus colligitur: versus Tanaim verò & Mæotim, vbi est alba Russia, sub Moscho, terra calamo Aromatico & Reupontico abundat, pluribusque herbis & radicibus aliis humanæ vitæ accommodis. In medio Russiæ est Leopolis ciuitas, bene munita, aëris salubritate, ciuium humanitate, fide, doctrina, atque prudentia. vt verè dici possit Leonis ciuitas, non ab eo, qui in memoriam adeptæ victoriæ, contra habitatores illius terræ nomen ciuitati dedit; sed potiùs à Leone de tribu Iuda, qui ita Leonem rugientem ibi deuicit, vt nullum prorsus patiatur hæreticum. Salue igitur sancta ciuitas: benedicat te sancta trinitas: sancti qui sunt in te, orent Deum pro te & me, Amen. Habet arcem in edito colle munitissimam, & inexpugnabilem: vallo & fortissimis mœnis circumcingitur. In septentrionem sunt tractus Chelmensis & Belzensis. Confluunt ad eam mercatores vndiq;, negotiandi gratia: habet propè ciuitatem montes & vinum, quamuis magna copia aduehatur vini ex Candia, Vngaria, Moldauia, Walachia: abundat optima ceruisia aduectitia, bobus, ouiũ gregibus, pellibus mardorum & vulpium: abundantia inibi piscium non parua, propter plurima stagna & lacus. Huic annectitur Podolia terra frumenti feracissima, pecoris diues: accolæ tamen simplices, & rusticam vitam agentes.

[Margin: Pot⁹ Lithuanis. — Russia alba. — Russiæ fertilitas. — Apum copia. — Leopolis metropolis Russiæ. — Oratio pro Leopoli. — Fertilitas Leopolis. — Podolia.]

DE REGNO BOHEMIAE.

BOHEMIA, Germaniæ limitibus circũcingitur: hercynia verò sylua tanquam natiuo muro vndiq; clauditur: Albi fluuio media irrigatur, atq; quodam alio, Multauia nomine, ad cuius ripam Praga sita est, amplissima ciuitas, totius regni caput. Omnia eius flumina, quæ Bohemiam irrigant, in Albim exonerantur. Oritur autem Albis fluuius in montibus qui Bohemiam à Morauia separant: deinde per abrupta montium & concaua vallium decurrens, tandem in Oceanum suas aquas transmittit: pisce atq; armentis abundat: cum volucre ferisq; hordei, & tritici ferax, olei sterilis: apud Litomeritium colles consiti vitibus ac vineis vinum acerbum gignunt. A solis ortu Marcomannos, siue Moltauos habet: ab occasu Bauariam & Francones: ab aquilone Saxones: à meridie Noricum & Pannoniam superiorẽ. Verùm hãc nationem, quæ hodie Bohemiam colit, à Dalmatis originem habuisse, memoriæ proditum est: nam Czechus & Lechus fratres, ob rem domi turbatam, è finibus suis eiecti, perditorum hominum collecta multitudine, in Germaniam venerunt: Czechus ad Albim fluuium consedit: Lechus verò Poloniã occupauit. Gens Bohemica ab initio agrestis & immanis erat; modò

[Margin: Bohemia. — Praga. — Flumina. — Albis fluuius. — Situs Bohemiæ. — Conditores Bohemiæ. — Czechus. Lechus. — Pragæ situs.]

modò vtcunq; mitior. Praga, vt dixi, caput est regni, sedes regum, in tres diuisa partes, quæ singulæ sua habent nomina, scilicet Praga minor, vetus, ac noua. Minor sinistrum latus Multauiæ fluminis occupat, coniungiturq; colli, in quo sita est regia, & sancti Viti augustum templum. Vetus Praga in plano iacet: vniuersa magnificis adornatur operibus: habet enim prætorium, forum, curiam, & Collegium Caroli Imperatoris. Iungitur autem minori Pragæ lapideo ponte quatuor & viginti arcuū. Nouam ciuitatem separat à veteri fossa profunda, vtraque muro munita. Anno Christi 1086 apud Moguntiam in concilio Principum ab Imperatore Henrico, eius nominis quarto, Wratislaus rex declaratur: Moldauia, & Silesia prouincijs regno Bohemiæ additis. Morauia, Marcomannis olim habitata, ab ortu Vngariæ, & Oderæ occurrit: à limite occiduo Bohemiam: Silesiam à septentrione: à meridie Teium, & Austriam spectat. Regio est pisculenta, ob lacuum, & fluminum multitudinem: vini, frumenti, & ad eam partem, qua vergit in Austriam, etiam croci ferax. Vrbes, Olomutium metropolis, vrbs in plano sita ad ripam Marchiæ, cuius nostris temporibus Episcopus est Illustriss: & Reuerendiss: Princeps D. Stanislaus Pawlowius ex nobili familia ortus &c. vir pietate insignis, & armis catholicæ fidei contra aduersarios eiusdem, apprimè munitus: eruditione singulari: præcipuus studiosorum, maximè verò theologorum fautor, & mecœnas: pauperum pater: præsul vigilantissimus: arcens gregem à morsibus luporum: egregius ecclesiarum ædificator, & instaurator, pro quibus reficiendis & instaurandis, nec non & erigendis omnia quasi sua impendere studet. Hunc, Deus Opt: Max: pro sua magna pietate & clementia erga genus humanum, Ecclesiæ suæ dedit in murum æneum, & columnam ferream. Vtinam quàm diutissimè, & quàm felicissimè, ad bonorum consolationem, & præmium: malorum verò repressionem, & pœnam. Bruna, Iglauia, Chremsirium, Znoyma, Teius, Marchia, Igia: sermo gentis mixtus est, Teutonicus, & Bohemicus. Silesia dicta à Schleso amne, vel Schleso Rege: Odera fluuius eam perlabitur. Latitudo eius itinere trium dierum conficitur: dierum verò quatuor longitudo: extenditurq; ab Vngaria vsque ad Brandenburgensem Marcham: habet regio duos præcipuos ducatus, vnum in Legnitz, cui magna pars regionis obtemperat: alterum in Schuueidnitz, qui paret regi Bohemiæ. Terra ipsa vallatur montibus, multisq; inspergitur syluis: plurimis riuulis irrigatur, quos montes Bohemiæ emittunt, & ad Oderam destinare contendunt: ex quibus terra redditur fœcunda. Wratislauia caput Silesiæ, ciuitas amplissima, ad ripam Oderæ sita, quondam à Duce Wratislao constructa, & denominata, magnificis ædibus est instructa, & ornata.

Pons Pragæ. Morauia. Marcomāni. Vrbes. Silesia. Silesiæ situs. Wratislauia.

DE REGNO POLONIAE.

POLONIA insignis Europæ regio, terra frigida, & glacialis, ideoque vino destituta natiuo, atq. oleo: qui tamen defectus compensatur magno prouentu frumenti, siliginis, hordei, pisorum, aliorumq; leguminū. Abundat quoque pecoribus, carnibus, melle, lacte, butyro, cera, auibus, piscibus, & fructibus. Habet tauros, & equos syluestres, onagros quoque, & omnis generis cornuta animalia. Ad mare Balthicum mittit, & vendit boues, magnam copiam siliginis, frumenti, hordei, aliorumq; seminum, ceram, ligna quercina, & taxina, picem varij generis, plumbum in suo genere optimum, & salis maximam copiam. Est namque in ea sal minerale, quod ex terra eruitur atque exciditur, grandis molis, & ponderis: habet quoque sal per decoctionem collectum, & factum: lazurium ex montibus pretiosæ bonitatis, ferrum in plerisque locis, & cuprum. Sub excelsorum montium Sarmaticorum iugis, exciditur cuprum ex lapidibus

POLOnia. Poloniæ fertilitas. Salis copia. Cuprum.

De regno POloniæ.

dibus in magna quantitate, habens plurimum argenti, quod secernitur, per separationem: aurum in certis montibus, & fluuijs reperitur. Habet succinum de genere electri: fodinas etiam sulphuris in aliquibus locis. Hæc regio vasta est, & plana, ideóque Polonia vocata est; significat enim Sclauonica lingua, Pole/ planum: alio nomine Sarmatia dicta est. Hæc Silesiæ ad occidentem contermina est: Prutenis & Massouitis à septentrione: ab oriente Ruthenis: à meridie Vngaris, Carpato monte, quem Krapak vocant, interiacente. Hæc in partes duas diuiditur: quarum quæ Saxonibus, Prutenisque vicina est, maior Polonia dicitur: altera Vngariæ ac Russiæ obiecta, minor vocatur: in qua est Cracouia sedes regni, cum arce elegantissima, quam inclytus Rex Sigismundus ante aliquot annos magnificis structuris instaurauit, ex quo genita est serenissima regina Anna, quæ nupsit inuictissimo STEPHANO Bathorio, serenissimo Regi Poloniæ anno 1576. qui hodie anno 1586. 8. Octobris, regnum Poloniæ magna cum pace, & iustitia administrat. Vt autem serenissimæ Annæ Reginæ prosapiam huic nostro operi inseram; nonnihil paulò altiùs est mihi petendum. Iagiello dux Lithuaniæ, filius Olgierdi, nepos Gedemini ex vxore prima, Rex Poloniæ baptizatus, nominatur Wladislaus anno 1386. 14. Februarij. Scholam Cracouiensem inchoatam à Cazimiro magno, perfecit anno 1402. moritur admodum senex, post multa egregia sua opera anno 1434 pridie Calend. Iunij, cùm regnâsset in Polonia annis 48. Eius quatuor fuerunt vxores, Hedrogia filia minima natu Ludouici regis, Anna Wilhelmi Ciliæ Comitis filia, Elizabetha ex Pilecensium familia, Sconsa, filia Andreæ Ioannis Kijouiensis ducis, ex matre sorore Vitoldi. Ex ea nati sunt, Elizabetha vxor Henrici, Stoplensium in Pomerania ducis. Wladislaus, Cazimirus, & alter Cazimirus Andreas, electus Bohemiæ rex, anno 1437. sed reiectus, iterum præficitur Lithuaniæ, venit in Poloniam anno 1447. & Rex imposita corona declaratur: & cùm multa bella præclarè gessisset, moritur anno 1491. 7 Iunij: sepultus Cracouiæ, cùm vixisset annos 64. regnâsset autem annos 45. Liberi Cazimiri ex Elizabetha Austriæ, Albertus, Alexander, Fridericus, Sigismundus, natus anno 1467. Calend. Ianuarij. Ioannis autem Alberti fratris sui beneficio, ducatum Glogouiensem & Opauiensem est consecutus. Deinde anno 1500 post fratris mortem, anno 1506 electus est Rex Poloniæ, 8. Decembris, & coronatus est anno 1507. 24. Ianuarij: qui post octuagesimum primum annum ætatis, & menses tres, post plurima eius heroica, & immortalia opera, moritur Calend: Aprilis. Duæ illi fuêre vxores: altera Barbara, Stephani Comitis Scepusiani, Palatini Transyluaniæ filia: altera verò Bona Sforzia, Ioannis Galeacis ducis Mediolanensis, Isabellæ Aragoniæ, reginæ Neapolitani filia. Ex regina Bona genuit Sigismundum Augustum, anno 1520. qui coronatus post mortem patris anno 1530. bellum gessit contra Moschum, moriturque sine liberis anno 1572. 23 Iulij. Filiæ verò Sigismundi ex Bona regina, Isabella vxor Ioannis regis Vngariæ, Sophia vxor Henrici iunioris ducis Brunsuicensis, Catherina vxor regis Sueciæ, Anna vxor inuictissimi Stephani Bathorij, serenissimi regis Poloniæ, viri admirabili prudentia, acri ingenio, infracto animo, eruditione singulari, venustissimo sermone, sobrietatis, silentij, liberalitatis, atque magnificentiæ regiæ studiosissimi: & quod his omnibus præstantius est, fidei catholicæ obseruantissimi. Ad cuius conspectum tacet ferox Turca: silent dolosi Tartari: Moschouitæ verò rebelles quiescunt: cæteræque conterminæ nationes, tam sapientissimi, & inuictissimi regis prudentiam, fortitudinem, dexteritatem, experientiam in rebus bellicis, regnique administratione, admirantur, & suspiciunt. Iste est ille serenissimus Rex, vir serenissimæ Annæ reginæ, ex præclara Iagiellonis stirpe oriunda. Hæc est illa sancta regina Anna, in qua verè viget gratia catholicæ fidei, & christianæ probitatis: hæc est illa mulier fortis, cuius pretium est de vltimis finibus. Ista est illa laudatissima regina, mater pau-

Margin notes: Argentum. Aurum. — Pole, planum — Carpatꝰ mõs. — Polonia duplex. — Serenissimæ reginæ Annæ prosapia. — Sigismundi electio. — Regina Bona. — Rex Stephanꝰ — Laus Stephani Regis. — Laus Annæ reginæ.

ter pauperum: pupillorum & orphanorum subleuattix: religiosorum asylum: afflictorum refugium: desolatorum consolatrix. In tribulationibus patiens: sine murmure: absque querimoniæ indicio: in orationibus assidua: in vigilijs, & sanctis sacrificijs indefessa: silentij obseruatrix: bonorum operum diligentissima æmulatrix. Hæc dico, non quia ipse audiui, sed quia ipse vidi, & certo experimento didici. Istæ sunt duæ coronæ, imò vna corona, qua ornatur nostris hisce temporibus augustum Poloniæ regnum. Istæ sunt duæ aureæ catenæ, quibus cingitur & sustentatur Polonorum fortitudo. Isti sunt duo fontes, quibus irrigantur vniuersæ Polonicæ regiones. Istæ sunt duæ rosæ, quæ nunquam marcescunt, quarum suauissimus odor, nedum Polonos, Russos, Lithuanos, Prutenos, Liuonios, Transyluanos; verùm etiam alia regna, prouincias, vrbesq́ quàm longissimè positas peruasit, & ad sui suauitatem allexit: vt à multis non temerè dicatur: Curremus post odorem vnguentorum tuorum. Hoc saluberrimo odore, deuij à fide catholica, ad gremium matris ecclesiæ, libentissimè redeunt, virtutum exemplis magis, quàm sanguine, & ferro permoti: hoc amentes, fiunt sapientes: stulti sapientiam recipiunt: mancipia dæmonum, fiunt serui Christi. Eia, nunc Reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram: sitis exemplo fidei catholicæ, & morum probitate his, quibus dominamini, scientes, & vestrum & illorum dominum esse in cælis, apud quem non est personarum acceptio, aut vicissitudinis obumbratio.

Laus vtriusq.

De Cracouia.

PAulò antè annotaui, duos viros Lechum & Czechum, in terram vastam, eamq́ incultam venisse, quæ postea Bohemia, & Polonia dictæ sunt: Czechum autem loci amœnitate delectatum, in Bohemia atque Morauia, sua fixisse tabernacula: Lechum verò cum suis in Silesiam, & Poloniam processisse. Addunt nonnulli, Rus Lechi Germanum terram occupâsse, quæ ex ipsius nomine Russia nominatur: Rutheni verò Polonos Lechitas appellant. Prima autem arx Lechi fuit Gnezna, metropolis Poloniæ, in fundo plano sita, à cuius agri planicie, regio ipsa Polonia, quasi plana nominatur, quæ antè Sarmatia dicebatur. Porrò, habitans Gneznæ Lechus, gentem illam, non armis, sed pace sibi coniunxit: agriculturam coluit, populis vrbes & loca assignauit. Defuncto autem Lecho, & stirpe eius extincta, nobiles apud Gneznam, pro administranda vnicuiq́ iustitia, ac obeundis Reipublicæ officijs, elegerunt duodecim Palatinos: qui quidem modus deligendi vsque ad hæc tempora perseuerat. Post multos verò annos, videntes Rempublicam malè gubernari, elegerunt sibi vnum rectorem solertem, & strenuum, Graccum nomine, ad radices montium Sarmaticorum iuxta Istulam commorantē, à quo erecta est in colle Væuel, supra fluuium Istulæ sito, eiq́ ciuitatem adiecit, quam Cracouiam ex suo nomine appellauit. Eo tempore draco quidam in specu eiusdem montis latitans, homines vastabat, & pecora: sed prudenter huic periculo prouisum est; inter cibos enim, qui bestiæ offerebantur, sulphur & cauma ignitum insitum est, cera piceq́ mixtum, quæ omnia bellua illa immanis absumens, extincta est. Fundata itaque ciuitate Cracouiensi, metropolis regni effecta est, sensimq́ incrementa accepit. Fluuius Rudys circumgyrat totam ciuitatem, agitatq́ rotas molares, atque ingreditur vrbem per fistulas, & spargitur in omnes plateas. Habet ipsa ciuitas septem portas: elegantissimas ædes in circulo ciuitatis: elegantissimam, splendidissimamq́ arcē in edito loco: celebrem Academiam, multis disciplinis instructam: frequentiam nobilium: religiosorum non paruum cœtum: duas Canonicas, siue domus Canonicorum, Cathedralē scilicet, & sancti Floriani. Cathedralis verò præpotentibus & nobilibus

Lechus. Czechus. Rus. Gnezna Lechitæ. Palatini. Graccus. Arx Cracouiensis. Draco Cracouiæ. Rudys. Cracouiæ laudes.

Canonicis ornata: sedes est Episcopalis, in qua sepulchra Regum conseruantur, & Reges consecrantur. In hac autem vrbe magnus est omnium propemodum nationum accessus: mercatorum multitudo: militum copia: omnisq; artis artifices quàm plurimi: deniq. vt semel dicam, sola Cracouia est Polonia. Cæteræ autẽ ciuitates, & oppida, castella, & huiusmodi, quàm maximè absunt à Cracouiæ ciuilitate, fertilitate, amœnitate, vrbanitate. Ab altera verò ripa Istulæ, est Cazimiria posita, à Rege Cazimiro nomen habens: Istula alluitur, quæ sub arce in duos riuos secta, oppidum in modum insulæ circumcingit. Sita est alia pars Cracouiæ ex latere Silesiæ, quæ vocatur Clepardia: in qua sita est Canonica sancti Floriani: Cazimiria autem Cracouiæ iungitur per pontem ligneum. Plagæ regionis amœnæ: gens in vniuersum prudens, multaq; comitate in hospites. Terra ferax tritici: pascuis idonea: armenta latè pascuntur: venatio multiplex: equus syluester: bos ferus. Plumbum habet, & sal, quo nullũ in regno vberius vectigal inuenitur. Graccus moriens duos filios, & vnam filiam reliquit. Dicunt nonnulli natiuitatem Christi quadringentis propè annis Graccum præcessisse. Porrò, Graccus senior, regnare incepit post mortem patris, qui inuidiæ fraternæ non euasit discrimen; ab eo enim interfectus est: ob cuius facinus, mœrore confectus homicida, breui consumptus est. Tunc Cracouienses Vandam sororem eorum, pro regina acceperunt, quam postea pro assecuta victoria contra Rittigerum, dicunt seipsam dijs immolâsse, & de ponte in Istulam se præcipitem dedisse, cuius corpus vno miliario à Cracouia fuit repertum: vnde & fluuius, in quem se iniecit, dictus est Vandalus: & gens circa fluuium Vandalitæ. Hic fluuius, qui alio nomine Wisla, & Istula appellatur, de alto in bassum labitur, originem habens à montibus Sarmaticis, in ducatu Teschinensi, per mediam Poloniam decurrit ad mare Balthicum, atq. propè Gedanum, auctus multis fluminibus, in ipso mari exoneratur. Item, Chronus fluuius nauigabilis, qui hodie Niemen dicitur, oriturq; ex palude oppidi Kopiolvus. Rubon alius fluuius, qui originem habet ex Lithuania. Item Odera, quem Ptolemæus Viadrum nominat, oritur in Polonia prope oppidum Odri. Item Warta fluuius, qui originem habet ab oppido Kromolow. Item Tyras, qui Dniester vocatur, ex monte Sarmatico Biesſked Russiæ prorumpit in terra Premisliensi, separatq; Daciam, quam vocant Bessarabiam, & Walachiam, à terra Russiæ. Aliud flumẽ Buk, emergit ex palude prope Olesco. Borysthenes, vulgò Dnieper, initium habet ex syluis, & paludibus Moschouiæ. Extincta autem Gracci familia, Polonis ciuilibus dissidijs laborantibus, administratio Regni Premislao Polono, homini solerti, & astuto, atque viribus strenuo, committitur: qui propter suam astutiam, & calliditatem, lingua vernacula, Lesſko est appellatus: quintus regni gubernator post Lechum. Post eius mortem quidam adolescens, vocatus Lesſko secundus, creatus est in Regem, homo temperatus, iustus, mansuetus, fortis: qui senio confectus obijt, relinquens filium, qui Lesſko tertius est vocatus, regnauitq; summa prudentia, relinquens post se vnum filium legitimum, Pompiliũ nomine, cui regni Monarchiam designauit: ex pellicibus verò viginti filios, quibus distribuit regni prouincias. Pompili⁹ itaq. suscepto regno, transtulit sedẽ Gneznam: deinde inter lacum Kruswicã, sedẽ posuit regalem, in qua consumptus est à muribus: reliquit autem filium in ætate puerili, cui nomen erat Pompilius: patrui autem eius administrabant regnum. Adultus autem factus, vxorem duxit: deinde ipse & vxor ipsius veneno patruos necauerũt: in vindictam autem tanti homicidij, quadam die conuiuia celebrante rege, de cadaueribus patruorum mures egressi in magna multitudine, in conuiuantem tyrannũ filios, & vxorẽ, rabidis morsibus mures insiliunt. Extruuntur ardentes foci, & in medio eorum locatur Pompilius, coniux, & filij: per flammas autem mures transeuntes, tyrannum inuadunt. Inde in naues Pompilius ascendit cum suis in altitudine

stagni:

Sola Cracouia est POlonia.
Cazimiria.
Clepardia.
Fertilitas.
Gracci posteritas.
Vanda regina
Vandalus fluuius.
Istula fluuius.
Poloniæ flumina.
Odera fluuius
Warta.
Buk.
Borysthenes.
Premislaus.
Leszko.
Pompilius.
REx comeditur à murib⁹ cum filijs & vxore.

De regno POloniæ.

stagni: mures naues rodebant, in tantum; vt aqua perforatis rimis ingressa, submersionem minaretur: nautæ pertimentes naufragium, in littus naues deduxerunt. Inde alia caterua murium occurrentes, iuncta prioribus, acriùs infestabat. His visis defensores, omnes aufugerunt: Pompilius autem se recepit in turrim altiorem, quam mures rabido cursu ascendentes, vorauerunt regem, reginam, atque filios tyrannorum, solis ossibus relictis.

Miraculū murium.

Post nefandi Pompilij horribilem interitum, quidam agricola Piast nomine, non alta, sed robusta statura, electus est in regem: hic fuit prima stirps Regum Polonorum, terminata in Cazimiro secundo, & Ludouico. Eiusdem stirpis rami, sunt principes Silesiæ. Dux Piastus transtulit regiam, ex illo lacu, in cuius turri perierat Pompilius, quam turrim ipse vidi in mense Iulio, anno 1585. Gneznam.

Piast agricola Rex.

Prima stirps Regum.

Quo mortuo, Semouitus filius eius regnauit, plurimùmque regnum dilatauit: sublatusque immatura morte, vnicum filium minorem nomine Lesko reliquit, tempore Arnulphi Rom: Imperatoris, & Michaëlis Imperatoris Græcorum. Lesko adultus factus, imitabatur paternas virtutes, nempè prudentiam, liberalitatem, iustitiam. Eo defuncto, filium Zemomislaum reliquit, qui prudenter regno præfuit: relinquens post se Miesko filium suum, qui fuit decimusquartus gubernator Poloniæ: mittit in Bohemiam pro filia ducis Boleslai sibi nubenda: fuit autem Boleslaus occisor fratris sui Venceslai.

Semouitus Leszko.

Zemomislaus.

Mieszko.

Occisor Wenceslai.

Non abnuit Boleslaus dare filiam, dummodò ille abrogato gentili ritu, Christo nomen tradat. Consentit ille, & eodem die Gneznæ sacrum baptisma recepit: & cum virgine Dabrowka matrimonium contraxit: mandauit etiam edictum, vt omnes in ciuitatibus, & villis, fractis idolis, sacrum baptisma reciperent: ipse verò Princeps erexit nouem Ecclesias cathedrales in suo dominio: duas Metropoles, Gneznæ & Cracouiæ, cæteras Suffraganias, nempè Posnaniensem, Plocensem, Culmensem, Camenecensem, Lubecensem.

Princeps Poloniæ fit christianus, Anno 965.

Genuit autem filium Boleslaum, qui anno 984. accepit Iudith filiam Geysæ regis Hungarorum, & nuptias Gneznæ celebrauit.

Boleslaus.

Anno 990. Wlodimirus dux Russiæ ducta vxore, sorore Basilij, & Constantini Imperatorum Constantinopolitanorum, sacrum suscepit baptisma: confregitque idola, & templa eorum: iussitque, vt omnes Rutheni Christi fidem reciperent.

Russia accipit fidem Christi Anno 990.

Deinde anno 999. sancto Adalberto Episcopo occiso à Prutenis, & per Boleslaum Gneznam reducto, Ottho III. Imperator Rom: facto voto, visitauit limina diui Adalberti, qui magnificè exceptus est à Boleslao principe Poloniæ: eiusque eximiam liberalitatem, & vrbanitatem, atq. magnificentiam admiratus, Imperator in ecclesia, conuocatis Pontificibus, iussit Boleslaum in regem Poloniæ vngi, & deductum supra sedem maiestatis eum coronauit: atq. à sua suorumque successorum Imperatorum obedientia, posterosque reges Poloniæ perpetuò absoluit. Facta est autem coronatio Boleslai anno 1001.

Ottho Imperator visitat limina S. Adalberti.

Primus REX Poloniæ coronatus ab Imperatore.

hic Rex gessit magna & victoriosa bella, contra Bohemos, Russos, Brandenburgenses, Pomeranos, & Cassubios: coëgitque Pomeranos & Cassubios ad obedientiam: ac deinde Prutenis bellum indixit, & ad soluenda tributa coëgit. Mortuus est autem anno 1024. erectis quatuor ferreis columnis in quatuor limitibus regni, in signum adeptæ victoriæ. Deinde electus est in regem eius filius Miesko, qui ventri, otio, somno atq. voluptati operam dedit: quam ob causam exteræ nationes, quas eius pater subdiderat, à regni obedientia defecerunt.

Mieszko.

Eo mortuo, filius eius Cazimirus, probus adolescens, literis imbutus, non est electus in regem; timebant enim Poloni, ne patris vestigia sequeretur: præsertim cùm adhuc haberet matrem superstitem, toti regno exosam, quam Poloni coëgerunt regno excedere. Filius autem excedens cum matre, Parisiis literis operam dedit, monachusque effectus est in Cluniaco, non absq. matris consensu: peruenitque ad Diaconatus gradum.

Cazimirus.

Regina de regno recessit. Rex fit monachus.

Interim omnes Duces contra Polonos surrexerunt: quapropter coacti sunt Poloni reducere Cazimirum in regnum, priùs obtenta Papali authoritate. Ingressus autem Cazimirus Poloniam, Bohemos repressit: & anno 1041. coronatus est Gneznæ, accepta in vxorem sorore ducis Russiæ. Coronato

Boleslaus. Sanctus Stanislaus Episcopus Cracouiensis. POLonia priuatur corona. Wladislaus dux Poloniæ.

autem rege, regnum quieuit in pace. Mortuus est autem Cazimirus anno 1058. Boleslaus autem eius filius coronatus est in regem anno 1058. qui fuit homo libidini, & voluptati deditus: quem cùm corriperet sanctus Stanislaus, & excommunicaret, rex furiosus, Episcopum sanctum gladio in caput percussit, & interemit: quod audiens Papa, Poloniæ regno coronam ademit, omnesq; ab obedientia regis absoluit. Impius autem rex paulò pòst in amentiam versus, apud Hungaros perijt. Boleslao igitur ita miserrimè extincto, Wladislaū eius fratrem Poloni in ducem elegerunt, anno 1082. hic dux accepit filiam ducis Bohemiæ in vxorem: iniusta decreta fratris sui rescidit: malè ablata restituit: oppressos à potentibus defendit. Hic pugnauit contra Pomeranos & Prutenos, qui negabant tributū, & præfectos expellebant. Bohemos quoq. & Morauos afflixit: tandem senio confectus, viuens filio suo legitimo Boleslao meliorem partem Poloniæ assignauit: Zbigneo autem illegitimo filio, Masouiam, Poloniam maiorem, Pomeraniam, & Prussiam. Hæc fuit prima diuisio regni Poloniæ. Moritur anno 1102. Duobus itaq; fratribus Poloniæ præsidentibus, illegitimus contra legitimum fratrem bellum mouit: illegitimo tamen superato, omnia eius recepit. Cùmq; illegitimus Zbigneus antè fratrem supplex procumberet; obtinuit, vt dux Masouiæ remaneret: cùm verò semper esset rebellis, à fratre occiditur. Moritur anno 1193. suis filijs primùm Polonia diuisa. Quadraginta septem vicibus hic Dux bellicosissimus, publica acie, signisq; collatis pugnauit, & semper victor euasit: excepta duntaxat vltima pugna, quam habuit in Russia. Conuenientes ergo Poloni, elegerunt Wladislaum primæuum ducem, iuxta mortui ducis testamentum, cui cæteri subessent. sed cùm bellum gereret contra fratres suos, ab eisdem pulsus est suo ducatu, & in Germaniam se recepit: & post ipsum vxor cum filijs ad Conradum regem Romanorum.

Polonia diuiditur. Boleslaus. Dux Masouiæ rebellis. Wladislaus primæuus dux.

Boleslaus Crispus creatur Dux supremus in Polonia.

Boleslaus Crispus.

Anno 1146. Boleslaus Crispus, fratrum consensu, atque Prælatorum, & Baronum, Poloniæ Monarchiam sortitus est. Hic fuit benignissimus in fratres suos, & maximè liberalis in omnes, pugnauitq; contra Fridericum Imperatorem Barbarossæ: filiosq; fratris sui expulsi, promouit apud Imperatorem, vt Silesia dotarentur. Pacata igitur Polonia, tres fratres contra Prussiam expeditionem fecerunt: ea expeditione Prussia vniuersa, fidem Christi & baptisma suscepit: idola confregit: & tributa Polonis soluere iurauit. Mortuo autem Boleslao Crispo, legauit testamentum filio suo vnico Lesskoni, anno 1173. sed de consilio Procerum, & Prælatorum, electus est in Monarchiam Poloniæ Mietslaus. Sed cùm intollerabilis esset eius tyrannis, substituerunt in locum eius iuniorem fratrem Cazimirum, feceruntq; eum Monarcham. Exclusus autem Mietslaus senex à suo principatu, contulit se in Silesiam, vbi cum vxore, & tribus filijs, sub magna rerum penuria vitam egit. Mortuus est Cazimirus anno 1194. subitò hausto poculo. Proceres, & primores regni conuenientes, elegerunt Lesskonem natu maiorem ducis Cazimiri in Monarcham, qui Albus vocatus fuit à cæsarie alba. at Conradus frater eius, factus est dux Masouiæ, qui tyrannidem exercuit in Christinum Plocensem, conseruatorem adolescentiæ suæ. Tunc temporis Tartari vastauerunt Poloniam, Silesiam, Morauiam, Hungariam. Mortuus est autem Conradus dux Masouiæ, anno 1247. nepotis sui Boleslai iniustus oppressor. Dux Boleslaus decimus quartus, à rege Boleslao, vir insigni virtute, præfuit Poloniæ annis 37. non sine maximis bellis externis: moritur anno 1274. sub istius administratione sal repertum est. Post Boleslaum, Henricus successit: & post eum Lessko Niger, qui è vita excessit anno 1281. cui successit Boleslaus Masouiæ dux, senatus assensu: sed modico tempore rerum potitus, Monarchia pulsus est. Huic successit Henricus dux Silesiæ: moritur

Prussia venit ad fidem anno 1164. Mietslaus. Cazimirus. Leszko Albus. Tartari. Boleslaus. Sal repertum. Henricus. Leszko Niger. Boleslaus.

De regno POloniæ.

anno 1291. sumpto veneno. Mortuo Henrico duce Cracouiensi, duo eius ducatus diuisi sunt inter duos duces: nam ditio Cracouiensis obuenit Premislao, & Wladislao principatus Sendomiriæ. Anno 1295. Premislaum secundum Poloni vnxerunt in regem, Gneznæ. sed interfectus est à Marchionibus Brandenburgensibus: vixit autem annis 38. & regnauit mensibus septem, & diebus vndecim. Deinde electus est Wladislaus dux Cuiauiæ, Cazimiri filius: postea, quia malè viuebat, proceres electionem eius abrogauerunt, & Wenceslaum regem Bohemiæ, in regem Poloniæ suffecerunt, & Gneznæ inunctum, coronauerunt: moritur anno 1305. Tunc Lokietek paulatim ducatum Cracouiensem in obedientiam recepit. Interim Poloni bipartiti; nam Poloni maiores exacerbati, elegerunt sibi in principem Henricum ducem Glogouiensem, Conradi ducis filium: reliqui verò Poloni Lokietek adhæserunt, qui expugnauit Henricum, & Poloniam in vnam Monarchiam reduxit. Et tunc cœpit cogitare de coronatione sua: misit ergo ad Papam in Auinionem pro coronatione: & impetrauit, vt anno 1320. in ecclesia Cracouiensi coronaretur. Ab eo autem tempore Cracouiensis ecclesia habet ius coronãdi Reges in magno Poloniæ regno: communiq; decreto sancitum est, vt in arce Cracouiensi corona, aliaq; regalia seruarentur. Habuit autem iste Rex filium Cazimirum nomine, cui Lithuanorum princeps dedit filiam in vxorem: sponsa veniens Cracouiam, baptizata est, & Anna vocata est: sicq; pax composita est inter Polonos & Lithuanos. Deinde vertit se contra Marchionem Brandenburgensem, qui iniustè vendiderat Pomeraniam Cruciferis: & Premislaum primum regem occiderat, deuastaueratq; Poloniam. Depopulatus est igitur terram eius citra & vltra Oderam, vsque ad Francofordiam: & onustus multa præda, rediijt in Poloniam. Deinde anno 1331. pugnauit contra Cruciferos, & interfecit quadraginta millia illorum. Incœpit autem illa pugna ab ortu solis, vsque ad horam diei nonam. Mortuus verò est anno 1333. cùm duodecim annis regnâsset. Post Wladislaum regem, electus est Cazimirus filius eius in regem, regnauitq; annis quadraginta: hic inter reges Poloniæ, regnum magnificauit, templorum, castrorum, ciuitatum, & curiarum varia structura, sed in comessationes & Venerem intemperatus fuit. Post mortem Cazimiri, Ludouicus rex Hũgariæ, nepos ex sorore Cazimiri eligitur in regem Poloniæ: coronaturq; in Polonia anno 1370. præfuitq; regno annis duodecim: mortuus autem reliquit duas filias, nempè Mariam, quæ eo viuente desponsata fuit Sigismundo Marchioni Brandenburgensi, & Heduigim promissam Wilhelmo duci Austriæ. Mortuo Ludouico, coronata est Heduigis in reginam. Wilhelmus dux Austriæ vana spe ducebatur regiæ dignitatis consequendæ apud Polonos: nam Iagiello Lithuaniæ dux, cùm adhuc esset infidelis, anno 1385. misit fratres suos cum muneribus ad reginam, qui introducti ad conspectum reginæ, dixerunt: Si dominum nostrum Iagiellonem dignaberis accipere; spondet ille suscipere fidem Christi cum omnibus suis Lithuanis: omnes captiuos sublatos ex Polonia dimittere: & terras suas perpetuò regno Poloniæ vnire. Offert se terras Pomeraniæ, Culmensis, & quascunq; à regno Poloniæ alienatas, recuperare. Anno Domini 1386. Iagiello cum fratribus suis baptizatus est Cracouiæ, & Wladislaus appellatus: eademq; etiam die nuptias celebrauerunt: terrasq; Lithuaniæ, Samogitiæ, & Russiæ regno Poloniæ perpetuò incorporauit: deinde in regem Poloniæ vnctus & coronatus est, anno Christi 1387. Rex autem cum regina, & duce Masouiæ, Lithuaniam pergunt: & populum illum ad Christi fidem induxit: extinxit sacrum eorum ignem: idolorum templa, & aras excidit: syluas subuertit: interfecit serpentes quos adorauerunt: denique sublato paganismo, & instructos in fide Christi, sacro baptismate perfundi curauit. Fundauit quoque in Wilna cathedralem ecclesiam. Iste rex pijssimus Cracouiæ studium generale erexit. Mortua eius vxore in partu, accepit aliam hæredem regni Poloniæ, scilicet Annam Wilhelmi Comitis Ciliæ filiam. Anno 1416. tertiam accepit coniugem:

Henricus dux Silesiæ.
Premislaus Rex.
Rex Bohemiæ Rex Poloniæ.
Diuisio Polonorum.
Lokietek.
Cracouiæ est ius coronandi Reges.
Anna Lithuaniensis.
Cruciferi occiduntur 40. millia.
Cazimirus.
Ludouic9 rex Hungariæ & Poloniæ.
Heduigis Regina.
Iagiello.
Lithuania recepit fidẽ Christi, anno 1386.
Wladislaus.
Iagiello coronatur anno 1387.
Cathedralis ecclesia Wilnæ.
Studium Cracouiæ.

deinde anno 1422. quartam accepit coniugem, nomine Sophiam, ex qua genuit Wladislaum & Cazimirum, qui paulò pòst moritur: deinde Cazimirum alterum. Mortuus est autem Iagiello senio confectus, anno 1437. Successit filius eius Wladislaus: in felice omine ad Hungariæ regnum vocatus: coronatus in Alba regali: deinde cõgregato exercitu anno 1443. Romaniam vsque Macedoniam pertransiit: instituitq; graue Turcarum certamen, ex quo magnam laudem reportauit. Postea anno 1444. cum nouo exercitu à Segedino copias mouit ad vrbem Nicopolim, ad quem venit Palatinus Transalpinæ Walachiæ, monuitq; ne cum Turca congrederetur, qui in magna veniebat multitudine: sed Rex forti animo vergens ad Varnam, ibi in pugna interijt, anno sui regni in Polonia 10. in Hungaria 4. Victus in acie nõ ampliùs apparuit viuus, neque mortuus. Occiso Wladislao, Cazimirus dux magnus Lithuaniæ frater eius postulatus est ad regem: & cùm apud Lithuanos moram faceret, Boleslaus Masouiæ princeps, electus est in regem. Hæc dum Cazimirus sciret, properè Poloniam venit. Postea anno 1445. idem Cazimirus in regni sociam assciuit Elizabetham filiam Alberti Romanorũ, Hungariæ, & Bohemiæ regis, ac ducis Austriæ Ladislai, Hungariæ & Bohemiæ regis sororem, ex qua sustulit multos filios, & filias. Hic Cazimirus vniuersam Prussiam adeptus est, anno 1492. moritur ex profluuio ventris eodem anno, relictis sex filijs, & septem filiabus, perceptis omnibus sacramentis. Porrò, ex filijs quatuor successiuè fuerunt reges in Polonia. Cazimirus secundogenitus, in Wilna quiescit tumulatus: vltimus filius Fridericus Cardinalis, Archiepiscopus Gnesnensis, & Episcopus Cracouiensis. Wladislaus primogenitus Cazimiri, viuente patre designatus est rex Hungariæ, & Bohemiæ. Anno Christi 1492. Poloni post Cazimirum defunctum elegerunt filium Ioannem Albertum, qui non diu, neque feliciter regno præfuit. Post eius mortem electus est Alexander dux Lithuaniæ. sed in profectione contra Tartaros mortuus est. Deinde Sigismundus minimus natu, anno 1506. factus est rex Poloniæ, gessitq; magna prælia contra vicinas nationes, præsertim contra Moschouitas, ex quibus strauit anno 1514. triginta millia, mense Septembri. Iste Sigismundus, vt dixi, cum prima vxore habuit vnam filiam, quam duxit Marchio Brandenburgensis: cum secunda verò vxore Bona, habuit vnicum filium Sigismundum Augustum, & filias quatuor. Post Sigismundum Augustum, modò regnat inclytus Stephanus Bathori, serenissimus rex Poloniæ: vir bellicosissimus: cum omnibus egregiis ducibus, & regibus conferendus. Is præterito bello Moschouitico, superbum & immanem illum ducem Moschouiæ humiliauit, domuit, & in tantum animi mœrorem induxit ob partam victoriam, & Liuoniam sibi direptam; vt ex nimia tristitia periret. Is serenissimus Stephanus, Stephano Palatino sub Ioanne rege Transyluaniæ, matre Anna Thelegdi, anno salutis 1533. die DD. Cosmæ & Damiani natus: in pueritia bonarum literarum studia, & venustatem sermonis est consecutus. Adolescentiam in aula Ferdinandi Imperatoris, eiusdemq; Hungariæ regis, maturiorem verò ætatem in bellis Hungariæ ciuilibus, magna cum laude, & animi modestia, ac corporis robore, viribusq; infractis exercuit: in quibus & candentes globos nouum incendiorum genus alijs omnibus incendijs præsentius primus inuenit, instituitque. A Ioanne Transyluaniæ principe ad Ferdinandum, ac Maximilianum Imperatores, iterumq; ad Maximilianum Imperatorem solum Legatus missus: in secunda legatione, ob turbatas eo absente conditiones pacis, biennio detentus est: quod quidem tempus in probatissimorum doctissimorumq; virorum libris legendis transegit. Post mortem verò Ioannis principis Transyluaniæ, Regis Ioannis filij, prudenter eius vrbis receptis præsidijs, in qua princeps obierat, Transyluaniæ princeps ab omnibus salutatur. Bekesium, quem Ioannes princeps Transyluaniæ in successorẽ sibi delegarat, in locũ principis succedere cupientem, & in locum munitum & expugnatu difficilem, se recipientem, nouo quodam equo Troiano delusum, inde ad Maximilianũ Impera-

Wladislaus.

Rex POloniæ feliciter pugnat contra Turcas.

Rex nõ apparuit viuus neque mortuus.

Cazimirus.

Cazimirus moritur.

FRIdericus Cardinalis.

Ioannes Albertus.

Alexander.

Sigismũdus.

Sigismundus Augustus.

Stephan⁹ rex vicit Moschouitas.

peratorem confugientẽ, eiusq; præsidijs ex arcibus Hungariæ ditionis Cæsareæ munitum, bellum in Transyluanos instaurare tentantẽ, fugauit atq; deturbauit. Interim, quia ad maiora natus erat, sicut exitus rei clarissimè cõprobauit, Rege Henrico Galliarum, qui tunc temporis Regni Poloniæ habenas regebat, & ob mortẽ Regis Galliæ, regnũ POloniæ deserente, pars plurima Polonorũ, Sereniss: STEPHANVM in regnum vocauit, acclamauit, & elegit. Quod quidẽ non sine singulari prouidentia & beneficio Dei factũ, nullus animi compos ambigere poterit; nam de illius inuictissima in fidem Catholicam animi cõstantia hoc ferunt: quòd cùm totum planè Hũgariæ regnum cum Ioanne principe Transyluaniæ à fide sanctæ & indiuiduæ Trinitatis in sectã Arianorũ defecisset; ipse solus cum suis in Ecclesiã cõfugierit, ibiq; sanctissimæ Trinitatis nomẽ vltrò confessus fuerit, & gratiarũ actiões retulerit. Et quia nõ erubuit S. Trinitatem confiteri coram hominibus; sancta quoq; Trinitas non erubuit eum tàm magno regno præficere, ac virtutibus regalibus insignitũ, multis victorijs auctum, & bellorũ splendoribus ornatũ, toto ferè orbi spectatissimũ reddere. Is mox Poloniam se cõferens, sedatisq; factionibus, ac cõpositis belli tumultibus, qui in principio noui regis exoriri solent, magna cũ dexteritate & prudentia totũ regnum pacificauit, rebellibus et insolentibus castigatis, ac dignis pœnis affectis, Cracouiæ est coronatus, Anno Dñi 1575. 1. Maij, præsens annus est vndecimus sui regni. Vtinam ad multos annos. Insurgente postea bello Moschouitico, domuit superbũ Ducẽ, totamq; Liuoniam Regno Poloniæ integram restituit, atq; adiunxit. Cùm autẽ feruentissimus suæ Maiestati animus esset ad S. Romanæ Ecclesiæ authoritatem dignitatemq;, illũ Dominum ANdream Bathori, nepotem suum ætate floridum, probis moribus ornatum, zelo fidei Catholicæ plenum, ad Papam Gregorium, huius nominis tertiumdecimum destinauit: quem ab omni prorsus Italia, dignis honoribus cumulatum, & ab ipsa vrbe, ac Illustrissimis & Reuerendissimis Cardinalibus, denique à sanctissimo D. nostro Papa honorificentissimè benignissimèq; susceptum, Cardinalemq; insignem creatum, Poloniam remisit. Sed iterum sapientissimus STEphanus, ad Sixtum quintum, eundem redire disposuit. Atq; ita Illustrissima domus Bathori, & splendore regio illustratur, & Cardinalatus honore, nec non virtute & magnificentia Illustrissimi Principis Transyluaniæ fratris germani, nostri serenissimi Regis decoratur. ANDREAS Bathori Cardinalis.

Cùm sim in descriptiõe Poloniæ, nõ tacendũ putaui aliquid inserere & describere de aliquibus Illustrissimis & clarissimis istius Regni Senatoribus: nec nõ de alijs nobiliss: viris, quibus incũbit de reb⁹ arduis, et ad bonũ toti⁹ regni ptinẽtibus agere.

Inprimis obuiam venit Reuerendiss: & Illustriss: Dñs, D. STANISLAVS KARNKOWSKI, Archiepiscopus Gnesnensis, primus princeps Regni Poloniæ: vir admodũ humanus, tractabilis, omnibusq; amabilis: Christianæ religionis non paruum præsidium: Theologorum ac studiosorum cõmunis pater: pietate in omnes celeberrimus: eruditione insignis: modestia, deuotione ac temperantia clarissimus. Deniq; omnium virtutum schola, & exemplar lucidissimum: cuius virtutis & prudentiæ in arduis negotijs regni disponendis magna extant argumenta. ARchiepiscopus Gnesnen.

IOANNES SOLIKOWSKI à Solkow, Archiepiscopus Leopoliensis, ex nobili familia in Palatinatu Siradiensi oriundus: à primis annis in literis & pijs moribus enutritus: in vtroq; genere plurimùm profecit. In officio pastorali sibi commisso, ita piè, modestè, & sanctè se gerit; vt ab omnibus propemodum, velut alter sanctus Nicolaus Episcopus Smirnensis habeatur. Huius sancti antistitis vitæ probitate, & eruditione singulari permotus inuictissimus Stephanus, ad Sixtum V. Pontificem magnum, magnis honoribus cumulatum, legatum nobilissimum destinauit: apud quem non paruam laudem & honorem est consecutus. Est enim vir admodum humanus, facie ipsa aliquid insigne pietatis prætendens: eloquio suauis: sermone venustus: verbis grauis: opere pius: consilio prudens: patientia mitis: lenitate mode- ARchiepiscopus Leopoliensis.

 stus:

ſtus: paupertate diues: nobilitate temperatus: fide feruens: zelo Dei ignitus: denique omnium virtutum ſchola & magiſterium.

Epiſcop⁹ Cracouienſis.

Adeſt nõ ſilentio inuoluendus Illuſtriſs: & Reuerendiſs: Princeps ac Dñs, D. PETRVS MYSZKOWSKI, Epiſcopus Cracouiẽſis, dux Seueriẽſis &c. de quo verificari poteſt illud Poëtæ Italici: Che tanto vixe, & tãto ſeppe. Et reuera, vt dicit D. Hieronymus: In ſenibus decreſcentibus viribus, ſola ſapientia creſcit. Eſt enim noſter Illuſtriſs: & Reuerendiſs: Antiſtes, ſapientia clarus: multarum rerũ experientia inſignis: ingenio acutus: animo perſpicax: parſimoniæ cibi & potus ſtudioſus: in rebus arduis, & intellectu difficillimis, & inuentu obſcuriſsimis, plurimùm valet conſilio & authoritate, & induſtria, ſicut multa eius exempla comprobârunt.

Epiſcopus Wladiſlauienſis.

Inſerendus venit Reuerendiſs: & Illuſtriſs: Dominus, D. HIERONYMVS Comes à ROZDRAZOW, Epiſcopus Wladiſlauienſis & Pomeraniæ: ex his parentibus ortus, qui in fidei Catholicæ defenſione immobiles ſemper perſtiterunt. A prima pueritia optimè inſtitutus, vt facilè in hac parte cæteros omnes ſuperaret: optimis moribus, ac Chriſtiana vita ſemper ornatus. Quas ob inſignes virtutes, morumq; elegantiã, Chriſtianã quoq; pietatem, nec non & ſingularẽ doctrinã, Pius V. Põtifex maximus, chriſtianiſs: quoq; Rex Hẽricus, nec nõ & ſereniſs: Stephanus magnus rex Poloniæ, eũ in Epiſcopũ Wladiſlauieñ. & Pomeraniæ euexerunt, & veluti lumẽ præclarũ ſuo in candelabro collocârũt: vt omnes eũ & ſuſpicere valeãt, & imitari queant. In quo loco ſplendet, vt ſydus fulgidiſsimũ. Vtinã quàm diutiſsimè.

Epiſcopus Poſnanienſis.

Sequitur Reuerendiſs: Dominus D. LVCAS KOSCIELECKI, Epiſcopus Poſnanienſis: ex præclariſsima & nobiliſsima familia oriundus: vir admodum prudens, ingenioſus, & in pauperes liberalis. Eſt autem ciuitas Poſnanienſis pulcherrima, & nitidiſsima: pulcherrimis ædibus & palatijs inſtructa: habet Palatinatum, & Epiſcopalem inſignem cathedram, optimum Magiſtratũ, plura Collegia, plurimoſque religioſos, nec non & diuitias multas, & fertile ſolum: vnum patitur incõmodum, quòd interdum alluuione, ſeu abundantia aquarum, tota quaſi obruitur & moritur in aquis, non ſine magno incommodo, & iactura ciuitatis.

EPISCOpus Plocenſis.

Ecce toti penè orbi cognitus apparet Reuerendiſs: atq; Illuſtriſs: Dominus D. PETRVS DVNIN WOLSKI, Epiſcopus Plocenſis, velut alter Aaron cum rationali & lapidibus pretioſis: vrbanus, ciuilis: vt non ſolùm Polonum videas; ſed Italum, ſed Gallum, ſed Hiſpanum: ita enim perfectè huiuſmodi linguas callet, vt in vnaquaq; iſtarum regionum natum & enutritum putes. Quòd ſi illius inſtructiſsimam Bibliothecam inſpexeris; dij boni, quid ibi non reperies? Signum profectò, non vnius, ſed multarum ſcientiarum clariſsimum; ſiquidem plus ætatis, vitæque ſuæ in legationibus regijs, apud Italos, Hiſpanos, Galloſq; cõſumpſit; quàm apud Polonos. Vir eſt admodum prudens, ſagax, magnæq; experientiæ, liberalis, comes, atque ſuauis: ſuæ domui benè præpoſitus: vigilans in officio Epiſcopali: largas condens eleemoſynas in ſinu pauperum: ſplendidus non ſine multis impenſis in his, quæ ad ornamentum Eccleſiæ pertinent. Vtinam in multos annos ſemper in melius.

EPIScopus Warmienſis.

Non deeſt huic propoſito Reuerendiſs: D. MARTINVS CROMERVS Epiſcopus Varmieñ. cui laudes addidiſſe, decerpſiſſe eſt: cuius eloquẽtia, & ſermonis venuſtas, in conſcribendis hiſtorijs, velut flos latinitatis enituit: cuius vitæ ſanctimonia cum inſigni eruditione pariter coniuncta, optimè perſpecta Sereniſsimus SIGIſmundus AVGuſtus, & inuictiſsimus STEphanus, Reges POloniæ: & ſanctiſsimus Papa GREgorius XIII. in Epiſcopum Varmienſem eum ſuffecerunt. Quod quidẽ officium, munuſq; Epiſcopale, piè, diligenter, & magna cũ laude exequitur, etſi aduerſa valetudine laboret. In ſenectute verò conſtitutus, à ſtudijs & ſanctis operibus atq; eleemoſynis minimè vacat: ſuam doctrinam, & viuens, & moriens Eccleſiæ profuturam eſſe decreuit; non enim ſibi ſoli, ſed omnibus nobis laborauit.

Sequitur Reuerẽdiſs: Dominus ALBERTVS BARANOWSKI,

Vicecancellarius & Episcopus Premisliensis: vir clarus, à primis annis optimis moribus imbutus: in literis benè versatus: in fidei Catholicæ defensione semper armatus: apud serenißimum Regem non paruam gratiam est adeptus, propter singularem suam modestiam, magnamq; dexteritatem & prudentiam in negotijs regni pertractādis atq; absoluendis: vnde Secretarius maior primùm institutus: in cuius muneris functione cùm prudenter se gesßisset, Vicecancellarij munere donatus est: nec non & Episcopali dignitate euectus. Quibus in muneribus ita prudenter, ita modestè, ita benignè se gerit; vt Rex noster sapientißimus familiarißimè eo vtatur, mirificeque diligat: omnibusq; qui rectè sapiunt, charus, acceptusq; sit. Est enim vir affabilis, comis, suauis, prudens & discretus: in rebus sibi commißis fidelis: in conficiendis velox: in laboribus subeundis promptus: in periculis cauendis dexter: in malis hominibus fugiendis cautus: & quod supra omnia eminet, bonus Catholicus, & religionis Christianæ integer zelator. Vtinam ad multos annos quàm bellißimè. EPIScopus Premisliensis.

Sequitur Reuerendiß: D. ADAMVS PILCHOWSKI, Episcopus Chelmeñ. de quo illud D. Pauli verificari potest: Bonum certamen certaui: cursum consummaui: fidem seruaui; hic enim prouectæ ætatis, & in senili ætate splendet magna experientia rerum: in rebus agendis dexteritate: in rebus aduersis patiētia, temperantia morum, liberalitate, & clementia: ita vt dicere poßit: De reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi DOminus in illa die iustus iudex. EPIScopus Chelmensis.

Nobilis inter alios nobis occurrit Illust: & Reuerend: Dñs D. PETRVS KOSTKA, Episcopus Culmensis, verè in culmine generosi & liberalis animi positus: cui si tanta facultatū copia suppeteret, sicut generosa animi amplitudo, maiora præstaret. qui cum Diuo Ambrosio dicit: Ecclesia aurū habet, non vt cōgreget; sed vt eroget: vt non immeritò cum doctißimo, & eloquentißimo Paulino Episcopo Nolano, qui in seruum se vendidit, vt cuiusdam pauperrimæ viduæ filiū redimeret, conferri poßit. Adest præterea huic Reuerendiß: Domino linguæ suauitas, sermonis lepor, eloquētia varia, philosophiæ celebris notitia, ingenij perspicacia, iudicium maturum, sagax, & promptū, liberalitas singularis, affabilitas eximia, morū suauitas: vt cùm videris hominē, & paululùm eius mores perspexeris, eius capiaris amore. Non patitur in suo regiminis culmine sectarios, rerū nouatores, inuentoresq; diffidentiæ. EPIScopus Culmensis.

Nō deest nobis Reuerendiß: D. LAVRENTIVS GOSLICKI, Episcopus Camenecensis, & Abbas Claræ Tumbæ: vir admodum ingeniosus, prudens, sagax, circumspectus, ac perspicaci prudentia polens: in obeundis sibi commißis muneribus regum mira dexteritate, arte, atq; solertia, omnia diligenter est executus. Quam ob causam non paruam laudem apud exteros, ad quos legatione functus est, aßecutus est. Iis ergo & similibus operibus permotus serenißimus Stephanus, in Episcopalem dignitatem eum euexit: cui Deus pro sua bonitate Spiritum sanctum cōmunicare dignetur, vt suo officio pastorali rectè fungi valeat. Episcopus Camenecensis.

Lætißimus se offert huic spectaculo Reuerendiß: D. ANDREAS PATRICIVS NIDECKI, Episcopus Vendensis, qui instar grani sinapis, creuit in arborē magnā, ita, vt volucres cæli in ramis eius requiescerēt: quod est summæ veræq; virtutis. Sic enim tàm magni precij magniq; honoris virtus est, vt non nisi pro prijs laboribus parari poßit. Is doctißimus vir ab ineunte ætate ita literarū studijs animum accōmodauit, vt doctißimus euaserit, pariterq; et eloquentißimus. Quamobrem nō paruam laudē & honorē apud Regem Sigismundum Augustū, ac serenißimā reginam Annam est consecutus. Cùm enim animaduerteret pientißima Regina tanti viri prudentiā singularem, doctrinarū eximiam eruditionem, linguarum cognitionē, rerum agendarum mirabilē solertiam, senectutē plenam sapientiæ, optimam aulicæ vitæ experientiam, probitatē viri, honestatē, religiositatemq;, multis honoribus ac dignitatibus auctū, suæ aulæ regendæ præfecit, & à cōsilijs, et à secretis habere voluit. Episcopus Vendensis.

Scri-

Scripsit de Ecclesia eruditè et elegāter, vt legentē mirabiliter delectet et doceat. Huius præclari viri eruditione, & catholicæ fidei zelo permoti, Papa Sixtus V. & serenissimus Stephanus rex Poloniæ, in Liuoniæ Episcopū eū euexerūt, & euectū confirmārunt, ac Warsauiæ consecratus est magna cum solennitate, & omnium applausu, & gaudio. Vtinam quàm felicissimè & diutissimè cum magno profectu sui gregis, ac omniū fideliū pace, & tranquillitate plenissima, animi quoq; sui cōcordia felicissima.

Stanislaus Socolouius.

Nūc verò in particulari nō videtur mihi prætereūdus Reuerendus D. STANISLAVS SOCOLOVIVS, Præpositus S. Floriani, nec non Canonicus Ecclesiæ Cathedralis Cracouieñ. Is à primis annis Græcis Latinisq; literis operā dedit: & in vtraq; lingua celeber euasit. Deinde in Italiam profectus, ac omnia penè scientiarū genera consecutus, Bononiæ cum summa omniū admiratione & laude Theologiæ Doctor creatur. Inde Poloniam rediens, & à magno Stephano in Theologum & Concionatorem assumptus, sexennium apud sapientiss. Regem exegit: cōciliauitq; sibi ita animum Regium, omniumq; Principū Poloniæ, & totius deniq; regni, suæ vitæ probitate, & eruditione singulari; vt velut doctrinæ præfulgidum sydus inter Polonos habeatur. Verùm, cùm ex continuis & immensis laboribus, concionibus, belli tumultibus, varijsq; itinerum incommodis, scriptionibus, perpetuis quoq; studijs, grauissimum capitis dolorem incurrisset; coactus est Cracouiam redire gratia consulēdæ sanitatis: vbi vsq; hodie manet, & vtinam ad multos annos. In hoc præstantissimo viro nihil possumus desiderare, nisi robur capitis, & totius corporis optimam valetudinem. In ægra tamen valetudine, egregia opera edidit de censura orientali, de Ecclesia, aliosq; insignes tractatus & conciones, quæ passim circumferuntur.

Hieronymus Pouodouius.

Reuerendus etiam D. HIERONYMVS POVODOVIVS, Polonus maior nobilis, & Ecclesiæ S. Mariæ Cracouiæ Archipresbyter, non est omittendus: vir admodum pius & eruditus, atq; egregius Ecclesiastes, totiq; Regno charus & acceptus, præsertim serenissimo regi Stephano, à quo donatus est hoc munere Presbyteratus, ob eximiam viri laudem & eruditionem. Is vir Dei non segniter exercens munus sibi commissum, feruentissimis doctissimisq; suis sermonibus, ac præclarissimis probatæ vitæ exemplis, plurimos incredulos, & à fide Catholica aberrantes, conuertit ad prudentiam iustorum: & in dies non cessat parare Domino plebem perfectam. Edidit multos libros tùm in lingua latina, tùm Polonica, elegantes & eruditos, quibus mirificè nostram fidem illustrauit. Sæpiùs in causis decidendis, quæ ad bonū totius Regni spectant, accersitur: & in huiusmodi laboribus subeundis strenuum se semper præstitit, & inuictum. Est enim vir admodum bonus, purus, simplex, sine typo, sine fastu, absque dolo: diuitiarum contemptor: ambitionis expers: zelo fidei feruens, & vitæ probitate fulgens, velut sydus fulgidissimum, nostris hisce temporibus. Vtinam ad multos annos semper in melius.

Palatinus Cracouiensis.

Hos sequuntur deinde seculares; Quorū ex numero primus est Illust. & Magnificus Comes à Teczyn Dominus D. ANDREAS TĘCZYNSKI, Palatinus Crac. ex antiquissima Teczyniorum Familia: vir magni consilij: magnæ authoritatis & experientiæ: Catholicæ fidei æmulator, & egregius propugnator: Regni, & Christianæ Reipub. maximum præsidium & fulcimen: vir magnanimus, fortis, omnibus gratus, beneficus, & humanus. Vtinam ad multos annos.

Castellanus Sēdomirien.

Inter cæteros etiam eminet Comes Illust: & Magnificus D. STANISLAVS TARNOWSKI à Tarnow Castellanus Sendomirieñ. vt genere, nobilitate, & antiquitate, ita magnificorū operum probatissimis exemplis, atq; certis experimentis insignis: qui suos, sua, deniq; seipsum pro salute Reipub. sæpius liberè obtulit: vir prudentissimus, patiētissimus, pariter & humanissimus: Christianæ religionis atq; Catholicæ fidei singularis defensor, & propugnator. Vtinam in melius ad multos annos.

IN hoc eodem numero censendus est etiam Illustris & Magnificus Dominus D. ANDRE-

D. ANDREAS OPALINSKI, Marsalcus regni: penes quem est vniuersi senatus ordo et aulæ Regiæ administratio: vir infracto animo: forti pectore: qui resistere potest iniquitati, ac malos & rebelles comprimere: quiq; non respicit ad personam hominis, sed omnia iustè & legitimè agit: administrat iustitiam vnicuiq; prout decet: cui Deus opt: Max: pro sua pietate, & regni conseruatione firmam & diuturnam valetudinem præstare dignetur. Marsalcus regni.

Equidem dum mente complector Illustris & clariss: Domini Ioannis Samoscij, regni Poloniæ magni Cancellarij, inprimis prudentiam singularem, eximiam solertiam, ingenij acrimoniam non paruam, summam omnium propè scientiarum cognitionem, multarum rerum exactam experientiam, animi inuictam fortitudinem in periculis obeundis, in bellis conficiendis egregiam dexteritatem, in tumultuarijs factionibus regni comprimendis admirabilem prouidentiam, ornatissimam sermonis venustatem; non possum non mirari, quomodo in vno homine tot simul conspirauerint virtutes. Is prudentissimus dominus natus in arce auita familiæ Samosciæ Skokowka in Palatinatu Belsensi Russiæ anno XLII. S. CIↃ. IↃ. die 19. mensis Martij. Paternum genus ex antiquissimæ Coslorogorum gentis stirpe, quæ ex Siradien: & Lancicien: Palatinatu in Russiam translata fuerat: eius pater Castellanus Chelmen: extitit, militiæq; prætoriæ præfectus: Maternum verò ex Herbortis nobili inprimis, ac clara apud Russos familia traxit: cùm probæ adolescentiæ annos ageret, in Galliam missus ad Franciscum Delphinum, primi eius nominis Regis filium, relictaq; aula literarum studijs vacare maluit, idq; per quadriennium quam diligentissimè curauit. Inde ad Italos commigrauit conquirendæ sapientiæ gratia, apud quos non paruam laudem, & honoris splendorem est consecutus. Itaq; suis confectis studijs, absolutiq; negotijs, Poloniam reuersus, ob summam viri authoritatem & prudentiam regi Sigismundo Augusto charus acceptusq; extitit. Archiuum regni multis seculis intactum, à rege sibi creditum, singulari industria, & admirabili iudicio breui in ordinem redegit: multaq; alia in secretariatu documēta dedit: paternasq; præfecturas post patris mortem cum summa regis Sigismundi Augusti beneuolentia & authoritate est adeptus. Post obitum verò dicti regis, in interregno, authoritate, atque dexteritate regno plurimùm profuit. Inter legatos in Galliam ad Henricum regem missus est, à quo Knissinensi præfectura donatus est. Post discessum verò Henrici, non paruam gratiam iniit apud sereniss: Stephanum: in primo enim quasi regni aditu, Vicecancellarij munere accepto, eos qui in electione diuersum senserunt, aditum ad gratiam Regis prudentissimi illis faciendo, ad concordiam & consensum reduxit. inde magnus Cancellarius factus. In bello verò Moschouitico inuictissimus Stephanus huius præclarissimi viri industria comperta, solerti quoq; prudentia in rebus bellicis ritè disponendis, eum totius exercitus vniuersalem ducem constituit. Confecto itaq; bello Moschouitico, egregiam laudem, & ampla spolia ad Polonos referentes, Cracouiæ nobilissimos atq; faustissimos inuictissimo Stephano, regi serenissimo triumphos exhibuit. Deinde Tartaris Poloniam inuadentibus, terga vertere coëgit. Quapropter rex sapientissimus, vt talem, tantumq; virum arctissimo sanguinis vinculo sibi deuinceret; Griseldem fratris sui Christophori Transyluaniæ principis filiam in matrimonium collocauit. Priùs autem habuerat in vxorem sororem Illustrissimi ac Reuerendiss: Cardinalis, Episcopi Vilnen: ex nobilissima familia Radziuilorum. Regni deinde rebelles compescuit: & magna cum modestia & prudentia negotia regni disponit, ordinat, & tuetur. Religionis Catholicæ obseruantissimus, benignus, amabilis, liberalis: munificentissimus in omnes qui rectè sentiunt de fide Catholica: qui debitum honorem, reuerentiam, fidem, amorem inuictissimo regi Stephano Magn⁹ Cancellarius.

exhibent: qui pacem regni quærunt, & inter principes regni discordias non seminant: semper armatus contra omnes fortunæ impetus: serenissimo regi Stephano gratissimus & acceptissimus. Vtinam quàm diutissimè, ad totius regni statum felicissimum tuendum conseruandumq́.

Marsalcus M: D: Lithuaniæ.

Adest non silentio tegendus Illustr. Dux in Olica & Nieswiesß Dominus NICOLAVS RADZIVILVS, magnus Marsalcus M.D. Lithuaniæ: Catholicæ fidei magnus propugnator: qui ob consequendam adipiscendamq́ omnium propemodum rerum experientiam; totam penè Europam perlustrauit, cum suis magnis incommodis, quæ ijs hominibus solent accidere: vir admodum prudens: multarum rerum experientiam habens: & in regimine Ducatus Magni Lithuaniæ plurimùm præstat; ita vt ius fidei Catholicæ per eius suorumq́ Germanorum egregiam atq́ circumspectã administrationem in optimo statu sit constitutum: quos Dominus deus ad multos annos, ad totius reipub: Christianæ emolumentũ conseruare dignetur.

Thesaurarius Magnus.

Non deest etiam nobis M: & Illustr. D. IOANNES DVLSKI, magnus Thesaurarius Regni vir fidelis in rebus gerendis Regni: in negotijs arduis dexter & prudens, humanus, affabilis, & liberalis: & quod ijs omnibus præstat, catholicæ fidei æmulator atq́ obseruator diligentissimus.

Non est etiam prætereundus Illustris & Magnificus D. NICOLAVS FIRLEI de Dambrouica, Castellanus Biecen: & Referendarius S. R. M. qui non solùm nobilitatis genere; sed etiam probitatis & humanitatis est illustris: vir clarus: omnibus notus & charus, ob insignes illius virtutes & animi dotes, quibus clarè prætendit se ad maiora natum esse: cuius votis Deus faueat, prosperet, atque confirmet.

Referendarius regni.

Non vereor de Generoso & Magnifico D. IACYNTHO MLODZIEIOWSKI, Vicethes: regni, aliqua loqui: quæ non obscuro, nec vario sermone; sed clarissima, & vna omnium voce de tam præclaro viro proferuntur: eius laus per totum regnũ diffunditur, probatur, & commendatur. Profectò argumentum eximiæ huius viri probatissimæ laudis certissimum esse potest, quòd Rex noster sapientissimus, & prudentissimus, beneficentissimus, & gratissimus, thesauros regni dispensandos ei commiserit. Quod quidem officiũ ita prudentissimè exequitur, ita fidelissimè administrat; vt cum magna pace totius regni, maximaq́ gratia serenissimi, res omnes agantur. Est enim vir prudentissimus & humanissimus: in thesauris regiis distribuendis expertissimus: cui non deest ingenij acumen, animi robur, perspecta rerum agendarum experientia: denique pietas mentis singularis, & optima voluntas ad benefaciendum: vtinam quàm diutissimè.

Vicethesaurarius regni.

In rebus honoris, vitæ, & aliarum rerum grauiũ, regio nomine Marsalcus Magnus decreta foribus apertis pronunciat: in causis leuioribus partim pronunciat Referendarius spiritualis, partim Referendarius secularis: Iidem vicissim, auditas à se tanquam ab assessoribus regijs causas, neq́ certo exitu conclusas, publicè Regiæ Maiest: exponunt.

Hos deinde Secretarij tam spirituales, quàm seculares sequuntur: futuri deinde senatus veluti seminarium: ex his quippe alijs atque alijs decedentibus officia senatus dignitatesq́ supplentur.

Franciscus Weselinus.

Sunt deinde & alij quàmplurimi, qui vel ob doctrinam, vel ingenium, vel ob alias animi virtutes, dotes, & fidem, Regi Stephano sunt chari: quorum ex numero est Generosus D. FRANCISCVS VESELINVS Hũgarus, ex nobili an-

bili antiqua familia originem habens: qui ab ineunte ætate, tum in aduersis, tum etiam in secundis rebus sacræ Maiest: Magni Stephani, regis Poloniæ inuictißimi, firmã semper animi fidem, & inuictum pectoris robur præsetulit: ob cuius indolem, ad omnia quæ in humanis rebus amplißima sunt comparatã, eum & adamauit sereniß: rex Stephanus, & in Transyluania inter intimos suos eum asciuit. Quo in munere ita suam illi operam, fidem, diligentiam, officium probauit; vt cùm potißimùm eius opera singulari priuatè & publicè vteretur, doleretq; talem iuuenem errore fidei religionisq; teneri pientißimus rex; non priùs de charißimo sibi ministro laborare destitit, quoad eum ecclesiæ Catholicæ recuperauit. Is præclarus dominus genitus est ex quodam domino Wolfgango Veselino Hungaro, viro forti, & in arte militari strenuo: qui in multis bellis, contra patriam hostes, magna cum omnium laude sæpißimè pugnauit, magnosq; in huiusmodi genere bellandi honores est consecutus. Ad huius autem egregij domini mentionem faciendam, partim quidem me incitauit eius laudum digna commendatio: partim verò nobilis Stephanus Bondonius Vngarus: vir acri & circumspecto ingenio: qui conquirendæ sapientiæ gratia, sub varijs Academijs, & disciplinis hactenus militauit: nunc demùm auidius cupiens de fonte Tantali bibere, aurea Herculis cathena attractus, ad maximum totius orbis Gymnasium Lutetiam scilicet Parisiorum, gratia magni Stephani nostri regis & præsidio munitus, libentißimè se cõtulit. Porrò, in ornatißimo domino Francisco Veselino, illud potißimùm commendandum censeo, quòd velut columna immobilis, inter fluctus & tempestates religionis Catholicæ apud Hũgaros semper inflexibilis permansit, & tutus, non clypeo, sed catholicæ fidei veritate munitus. Quam ob rem apud omnes Catholicos, præsertim autem apud Magnum Stephanum regem nostrum serenißimum, magnam operum laudem, simul cum fide Catholica coniunctam sibi comparauit: vt non immeritò inter præclaros viros, qui Regiæ Maiest: sunt à secretis, præcipuus habeatur. Est enim vir admodum humanus: morum honestate conspicuus: omnibus amabilis, gratus, atq; acceptus: fidus in rebus sibi commißis: alacer in eisdem exequendis: prudens in controuersiis inter præclaros viros exortis, componendis. Quapropter congratulor (vt debeo) tantæ suæ felicitati, & virtuti: vtinam in multos annos semper in melius. Perge igitur præclare domine quò virtus tua te vocat, quod summa cum laude cœpisti: teq; natalibus tuis dignum præsta. Impone summam manum tuis immortalibus monimentis: certa cum maiorum tuorum laudibus, quibus tuamet virtute, plus lucis attulisti, quàm acceperis. Vnum certamen reliquum esse tibi puta, vt teipsum præire contendas, & teipsum vincas: quod facturum te spero, gratia domini nostri Iesu Christi, Amen.

Stephanus Bondonius.

DE REGNO HVNGARIAE.

Hungaria: Situs Hungariæ.

HVngaria ab Hunnis, vel Hungaris populis ex Scythia profectis, qui eam incolunt, nomen sortita est. A Drauo ad meridiem sumit initium: à septentrione, Sarmatis, quos Polonos, & Getis, quos Walachos, dicimus terminatur: ab occasu Austriam habet, superioris quondam Pannoniæ caput: ab oriente Mysiam, quam Rhetianam nunc appellant. Danubius omnium quos Europa habet fluuiorum maximus, mediam interfluit: atq. in citeriorem & vlteriorem scindit. Citerior est ea, vbi olim Pannoniæ fuerunt: hæc ab vlteriore Hungaria Danubio, ab Austria, & Norico, radicibus Cœcij montis, à Sclauonia Drauo, à Bosna, & Rascia Sauo fluminibus terminatur. Huius citerioris Hungariæ caput est Buda regni sedes. Nobiliora in ea oppida, Alba regalis, coronatione & sepultura regũ insignis, Strigonium metropolitana, Quinqueecclesiensis, Episcopalis sedes,

Danubius.

Hungaria citerior.

Buda regni sedes.

Alba regalis, in qua reges coronantur.

De regno Hũgariæ.

sedes, Sopronium, Iaurinum, & Sabaria diui Martini patria. Lacus habet duos nobilißimos, Balaton & Fertou. Huic citeriori Hungariæ, vbi Drauum transieris, annexa Sclauonia eſt, pars olim Pannoniæ superioris, inter Sauum & Drauum poſita. Sed vltra Sauum protenditur vſq; ad flumen Hunnam, vbi Croatia incipit. Poſtquam

Patria S. Martini Croatia.

Dalmatia ſequitur, per oram Adriatici maris, quæ partim Veneto, partim Turcæ paret: minima eius pars eſt Regi Hungariæ ſubiecta. Loca mediterranea Boznenſes tenent, & Raſciani, qui olim Mœſii ſuperiores fuerunt. Hungaria vlterior montibus Carpathiis ſupra Poſonium incipientibus, & longißimo flexu ad littus Euxini maris porrectis, à Morauia, Sileſia, Polonia, & à Rußia diſtinguitur, vſq; ad eum locum, vbi regio eſt, quam Maromaruſsiam vocant. Ibi enim alij montes & ſyluæ ab eo loco Seuerinum verſus tendentes, à Tranſyluania, & Valachia Tranſalpina ſeparant. Hanc vlteriorem Hungariam Tibiſcus fluuius piſcoſißimus, in montibus Maromaruſsi ortus, mediam interfluit. Hæc Hungaria oppida habet nobiliora: ad ſeptentrionem Poſonium, Tirnauiam &c. Ad meridiem verò Colaciam, Bacchiam, Segedinum &c. & vltra Tibiſcum, Varadinum, Debrecinum, cum fodinis auri & argenti. Hæc regio nulli alteri regioni, hominum robore, pecorum fœcunditate, vbertate ſoli, metallorum copia, cæli benignitate, & pulchritudine ſitus, cedit: ferox hominum genus, vt ſtatim aliquid Scythicum ineſſe intelligas: ſitis, famis, & aliorum laborum pluſquam modicè patiens. Nobilitas apud eos, militari ſplendore definitur: rebus bellicis ſolùm ſtudent. Hæc natio Turcas vincere conſueuit: quæ nunc pro magna parte Turcis ſubiecta eſt. Pannones ab initio eam terram tenuerunt, Pæones olim dicti, inde Hunni habuêre gens Scythica. Mox Gotthi: & poſt eos Longobardi, nouißimè Hungaria, ex Scythica egreßi regione, quæ non longè à Tanais ortu extat, & Iuhra hodie dicitur, Duci Moſchouiæ tributaria. Hunni autem in Europam venerunt anno ſolutis 373. & Valente imperante traiecerunt, ex centum & octo tribubus, decies centena & octo millia hominum, qui imperium propagare pergunt, & quicquid intra Tanaim, ac Tauricam Cheroneſum fuit, in ſuam ditionem redegerunt: deinde ad Danubium vſq; atq; Germaniam, omnia cæde & terrore compleuerunt: eiectiſq; Gotthis è ſedibus ſuis traiecto Danubio, Pannoniam quoq; ſibi ſubdiderunt. Delectabat enim eos regio, quòd feracitate ſoli, & cæli benignitate præſtantißima eſſet. ſed huiuſmodi ſedes in Pannonia, non ſine multo ſanguine ſibi compararunt: nam à Macrino Romanorum præfecto, iuxta Danubium centum & viginti quinque millia in primo conflictu cæſa ſunt: in ſecundo autem 40. millia. ſed interfecto Macrino, victoria potiti ſunt anno 401. Porrò, ab ingreßu Hunnorum in Hungariam anno 28. electus eſt in regem Attila vir fortis & prudens, imperandiq; cupidißimus. Erat enim acri & circumſpecto ingenio, breui & valido corpore, indefatigabili animi magnitudine, animo crudeli, & elato, egregia forma, toruo aſpectu, capite grandiuſculo, oculis imminutis, rara barba, ſimo naſo, canis ferè crinibus, ſubnigro colore. In vexillis coronatã ferebant aquilã. Attilæ inſcriptio hæc erat: Attila metus orbis, Deiq; flagellum. Suſcepta igitur regia dignitate, Budam veterem iuxta Danubium, ſedem ſibi elegit: fratrem verò ſuum Europæ Scythicæ præfecit: ipſe autem cum innumera multitudine prouincias Romanorum adoritur: inprimis vtramq; Myſiam, Thraciam, Macedoniam, & Illyricum graui bello ſolicitat: atq; in primo prælio ſuperior euaſit. Deinde Attilæ ſunt plurimi confœderati. Vnde quingenta millia armatorum habuiſſe fertur. Ex Pannoniis mouet, Illyricum diripit, & incendit: inde Germaniam tanto furore aggreditur, vt vicos paßim, & oppida concremaret: ſacra & prophana dirueret, nec ætati, nec ſexui vnquam parceret. Magnæ Germaniæ tantùm pepercit, quia in ſua militia habebat Sueuos, & Marcomannos. Superato Adulæ montis iugo in Heluetios graſſatur: ac demum in Galliam Belgicam effunditur,

Hungaria vlterior.
Tibiſcus fluuius.
Ciuitates.
Fodinæ auri & argenti.
Hungariæ fertilitas & conditio.
Pæones Hũni.
Hunni venerũt in Europã anno 373.
Hunnorũ regnũ ꝓpagat.
Cæduntur Hunni.
Attilæ mores.
Attilæ titul⁹.
Armatorum 500000.
Attilæ crudelitas.

funditur, turbatq; omnia. Constantiam, Basileam, Argentinam, acri obsidione vexat, & breui tempore potitur, non sine magna hominum cæde, spoliaq; ampla reportat. In campis Catalaunicis ita contra Ætium Patricium Romanum, & Theodoricum regem pugnauit; vt riui sanguinis in torrentem redacti, cadauera traherent. Cùm autem Trecacenses peteret, Lupus vrbis Episcopus obuiauit Attilæ: Tu ne, inquit, es Hunnorum rex, flagellum Dei? Ego sum, inquit, Attila. Adhæc Lupus: Felix & faustum Domini Dei mei flagellum adueniat: & patefactis mox portis, cum magno plausu regem admisit. Cuius Attila humanitate victus, per mediam vrbem exercitum tanta modestia duxit, vt ne pullum quidem gallinaceum læserit. Italiam autem ingressurus, exercitum per Illyricum, ad Adriaticum mare perduxit: subuertensq; obuias ciuitates, Tragurium, Scardonam, Salonam, tandem ad Aquileiam peruenit, quam trium annorum durissima obsidione fatigatam, ferro & igne consumpsit. Euersa itaque Aquileia, Attila ad Padua castra mouit, quam expugnauit, & incendit: deinde Veronam diripuit. Eodem tempore depopulatus est Brixiam, Bergamum, similiter Mediolanum fraude circumuenit, & depopulatus est: Papiam quoque diripuit. Leo autem Pontifex Romanus Attilæ occurrit, monuitq; vt à cæde abstineret, exterruitq; ita; vt non multa verba facere posset: viderat enim duos senes, qui districtis ensibus astabant, mortem minitantes, nisi legato suo paruisset. Atque ita Hunni regis edicto, sedato furore, cædibus & incendijs abstinuerunt. Reuertitur Attila cum ditato exercitu in Pannoniam, & varia de partis victorijs edidit spectacula. Moritur profluuio sanguinis è naribus continuo suffocatus, noctũ cum Baccho, & Veneri inseruiret. Attilæ reliquiæ Pannonias incoluerunt. Rex eorum reliquit Theodoricum regni hæredem, qui paulò pòst Italiæ regno potitur: cui successit nepos eius Athalaricus, cuius regni caput fuit Rauenna. Contra eum mittitur à Iustiniano Belisarius, qui occupata Sicilia, Neapolim expugnat: atque inde Romam adoritur, & capit, Rauennamq; expugnauit, & captum regem duxit in Constantinopolim, sicq; Ostrogotthorum exitus fuit. Nam reliquiæ Attilæ diuisæ sunt: Hunni enim habuerunt regem suum, similiter Ostrogotthi, qui excurrebant in Thessaliam, & Illyricum, & omnia diripiebant.

Riui sãguinis trahebant cadauera.
Lupº Episcopus obuiauit Attilæ.
Aquileia obsidetur & expugnatur.
Padua.
Verona.
Brixia.
Pergamum.
Mediolanum.
Leo Papa cõpescuit Attilã.
Attilæ mors.
Theodoricus.
Athalaricus.
Rauenna.
Ostrogotthi.

De Longobardis.

Longè post Attilæ mortem, Longobardorum rex intelligens nutare Gotthorum regnum, cum magno exercitu, Pannoniam ingressus est, anno scilicet salutis 530. & annos circiter 42 incoluerunt. Cùm autem Narses nomine Græci Imperatoris, Italiæ præesset, tyrannicèq; imperaret, Longobardi euocantur ad huiusmodi tyrannum extrudendum. His auditis Albuinus rex Longobardorum, coactis omnium Longobardorum familijs, acceptisq; secum è Saxonibus socijs cum liberis & vxoribus circiter 20000 ad emigrandum se præparauit: Pannoniam Hunnis, cui fœdere obstricti erant, & cum quibus habitauerant 42. annos, relinquens. Primùm ergo occupat Venetorum regiones, & Foroiulianos: deinde Vicentiam, Veronam, Mantuam, Brixiam, Bergamum. Et cùm in Italia annos tres, & menses sex regnâsset, coniugis insidijs interemptus est. Interim autem dum Longobardi dominantur in Italia, Hunni qui manserant in Pannonia, euocant è reconditis, & asperis Scythiæ sedibus contribules suos, & cognatos, qui turmatim venerũt, liberos, vxores, pecora & vniuersas denique facultates secum adducentes, in septẽ exercitus diuisi, quorum quilibet 30 millibus hominũ, & 857 constabat: primumque venerunt in Transyluaniam. Hærentes autem aliquandiu in septem castris, ad explorandam Pannoniam mittunt, cognitaq; terræ bonitate, eam occupant, interfectis

Longobardi Pannoniam subigunt.
Narses.
Albuinus occupat Italiã.
Hũnorũ secũda emigratio.
Septẽ castra.

Sarmatis, sedesq; vltra citraq; Danubium inuenêre, ingeniumque intendunt ad muniendam Hungariam. Expugnatis autem, spoliatisq; vicinis regionibus, expeditionẽ in eos Carolus Magnus mouens, octo annis eos infestauit, antequam domarentur. Hunnorũ nobilitas concidit, omnesq; vires exhaustæ sunt: Franci verò ditati in Gallias redierunt: non tamen ex Pannonia eijci, extirpariq; Hunni potuerunt. Deinde Carolus Magnus rebellantes Saxones, domat: & in Daciam, Pannoniam, & diuersas regiones dispersit. Post Carolum Magnum, Hungari sub Arnolpho Imperatore, Germanos adoriuntur, & vastant, nullum feritatis genus prætermittentes. Ex Germania in Galliam pergunt: & vbiq; crudelissima cæde debacchantur. Hac itaq; expeditione benè ditati Hunni ad propria remeârunt. Ad hunc autem modum afflicto Romano imperio, conuerterunt se ad imperium Constantinopolitanũ: lacessunt Mysiam superiorem, Illyricum, Thraciam, Macedoniamq;, incursionibus, & rapinis: deniquè vertunt arma in Bulgaros, ex Sclauorum genere ortos: diu cum principibus Græcorum bella gesserunt, qui ad internecionem ferè redacti, stato quotannis stipendio, mulctati sunt. Potiti verò Hungari hac victoria, mouent arma in Italiam: Itali verò magna pecunia se redimerunt ab eorum seruitute. Deinde Alemanos repetunt, atque solita crudelitate diripiunt: & sic victoria elati, per Gallias effunduntur: templa passim diruunt, & incendunt: Metensem, Treuerensem, & Aquisgranensem agrum infestant: omnia sacra, & prophana populantur: sed Otthonis primi conflictu eneruati, in quiete deinde manserunt. Postea cùm Geysa princeps in populo Hungarico emersit, acceptam Christi fidem in populo propagare, atque amplificare studuit: cui successit hæreditario iure diuus Stephanus, qui post patrem, Hungarorum rex creatus est, anno 997. qui vniuersos Hungaros ad fidem Christi recipiendam monuit, etiamsi contra eum bellum intestinum oriretur, quod tamen diuinæ gratia superauit. Sororem Henrici Imperatoris vxorem duxit, ex qua genuit Emericum virum sanctum. Porrò, anno 1211. Tartari in Europa incogniti prodeuntes, cum quinquies centenis millibus, in Hungariam eruperunt, tribusq; annis afflixerũt, non sine magna hominum cæde, omniumq; vrbium, & oppidorum depopulatione: onusti autem præda, sua repetunt. Cæterum, Petrus nepos ex sorore diui Stephani, regnauit post auunculum suum. sed quia perditè viuebat, pulsus est regno: & loco eius, Albam sororium diui regis, Hungari sufficiunt: sed tertio anno regni sui in bello interficitur, quod cum suo competitore gerebat. Postea Andreas consanguineus diui regis, fit rex, promulgauitq; edictum per vniuersum Pannoniæ regnum: Quicunque Hungarus, aut Hungariæ incola, deposito pagano ritu, ad veram Christi fidem non redierit, ac sacram legem à diuo Stephano traditam non receperit; capitalis esto: Vicus, oppidum, ciuitas, demolita templa reficito; Petrus enim rediens ad regnum, omnia profanauit. Cùmq; Andreas senio grauaretur, declarauit filium suum Salomonem in regem, qui interfectus est à fratre suo Bela in bello. Ipse autem Bela ad Albam contendit, & ibi regni coronam accepit: pacem, & ocium in regno seruauit, ne qua fieret in commercijs fraus, aut dolus. Factiosos rusticos, qui pristinam perfidiam Scythicam renouare volebant, obruit: carceribus tradidit: & multis malis affecit. Atque hæc fuit tertia Hungarorum defectio à fide catholica. Tertio anno regni moriens, Salomoni regnum reliquit. sed Geysa frater maior natu, omnium consensu, declaratur rex: & frater eius Ladislaus dux regni pronunciatur. Regnauit annos tres: & post eius mortem Ladislaus eius frater eligitur in regem, virum iustum, & perpetuæ castitatis obseruantissimum. Porrò, Ladislaus gloriosa bella gessit contra finitimas nationes: moriens autem, Almum filium suum successorem regni designauit. sed primogenito Colomanno regnum resignans, ab eodẽ excœcatus est cum filio. Sed Colomanno miserrimè extincto, Stephanus eius filius post patrem regnauit,

Carolus Magnus contra Hungaros.

Hungari post Caroli mortẽ affligunt ipsũ Romanum.

Hungari vexãt imperiũ Cõstãtinopolitanum.

Ottho Imperator domuit Hungaros.

Geysa prĩceps christianus.

S: Stephanus rex Hũgariæ. anno 997.

S: Emericus.

Tartarorũ numerꝰ 500000

Andreas.

Andreæ edictum.

Bela rex 4.

Hungarorum defectio tertia à fide.

Salomon.

Geysa.

Ladislaus.

Almus rex.

regnauit, qui moriens absque liberis, Belam filium Almi, quamuis cœcum, regni successorem instituit. Hungari intellecta Belæ probitate, ac sapientia, non minus cœcũ, quàm oculatum amabant: passus est tamen Bela magnam seditionem ab adulterino filio Colomanni, quam sine sanguinis effusione compescere non potuit. Anno autem salutis 1141. regni autem 9. mortuus est ex hydropisi, quam ex cõmessationibus contraxerat. Geysa adolescens præclaræ indolis successit patri in regno, qui mortuus est anno 1161. Stephanus filius grandior natu, potitus est regno: moritur anno 1173. non sine magna clade nobilium, qui interfecti sunt in bello, quod gesserat contra patruum suum, qui ipsum regno pepulerat. Post ipsius mortem eligitur Bela frater eius: vir maturus & integer, iustus, & seuerus: regnauitq; octo annis: & mortuus est anno 1181. Ladislaus successit patri in regno: & cùm vltra sex menses non regnâsset, immatura morte decessit. Andreas successit nepoti suo, qui in militiam Ierosolymitanam profectus est: cuius filia Elizabeth sancta, Ludouico Landgrauio Thuringio coniugata, quæ quintum vix annum nata, mirabilis sanctimoniæ specimẽ exhibebat. Pater eius Andreas cùm regnâsset 34. annis, mortuus est anno salutis 1235. Bela primogenitus succedit patri, qui in Hungaros fuit nimis crudelis. Huius regis tempore, Tartari irruunt in Russiam, Poloniam, Hungariam, & omnia ferè loca deuastant. Regem ipsum, & omnes Proceres in fugam verterunt, multisq; interfectis, & tribus ciuitatibus desolatis, post tres tandem annos abierunt. Postquam autem regnauit Bela 36. annis, mortuus anno domini millesimo, ducentesimo, septuagesimo quinto. Stephanus successit, qui magna bella gessit contra Australes, & Bohemos, & Bulgaros. Mortuus est tertio regni sui anno. Cui successit Ladislaus, qui pugnauit cum Rudolpho Cæsare, & contra Othocarum regem Bohemiæ: qui cùm circiter 14. annis regnâsset, miserabiliter occisus est anno 1299. Andreas filius Stephani fratris paterni, sed non materni sanctæ Elisabeth, succedit Ladislao. Nam rex Andreas, pater sanctæ Elisabeth, post interfectam vxorem suam, rediens ex terra sancta, aliam duxit vxorem, ex qua genuit Stephanum: Stephanus verò hunc Andream, ex vxore Veneta. Conspirantes autem quidam contra eum, elegerunt Carolum Martellum, Caroli regis Siciliæ filium, qui hæreditaro iure, regnum ad se pertinere asserebat. Viuente itaque Andrea regnum ingressus est, atq. aliquot annos fuit apud Hungaros cum Carolo filio suo, antequam rerum potiri posset: quia authoritas Andreæ regis electi, facilè conculcari non poterat. Postquam ergo regnauit vndecim annis, mortuus est anno 1301. Deinde Carolum Caroli Martelli filium, Hungari elegerunt in regem, quem alij vocant Carolobertum. Is secundo regni sui anno bellum gessit contra quendam Matthæum, qui regis imperia aspernabatur: deinde contra Walachos. Deinde in Apuliam nauigauit: hac spe ductus, vt à Roberto fratre, filium suum electũ, in Italia relinqueret, Pontificis authoritate coronatũ: Hungariæ autem regnum Ludouico filio suo primogenito resignaret, atque addiceret. Robertus patruus gratulabundus occurrit, ac Carolum, & puerum Andream amplexatur: & regnum sibi delegauit. Ludouicus adolescens acclamationibus populorum, susceptus est in regem. Is accepit Margaritham Cazimiri regis Polonorum filiam in vxorem: multaq; bella gessit, eaq; feliciter in Transyluania contra Tartaros, contra Bohemos, & in Dalmatia contra Venetos. Post Dalmaticum, Neapolitanum ingruebat bellum, ob interitũ fratris Andreæ, qui serico laqueo suspensus est, consentiente vxore sua Iohanna, quæ postea nupsit alteri consobrino. Veniens autem Ludouicus rex Hungariæ, Neapolim expugnauit; Iohanna enim regina cum suo viro adultero aufugierat in Galliam Narbonensem. Ritè autem omnibus dispositis, pacatoq; regno, redit in Hungariam. Secũdò Neapolim rediit, & rebelles compescit, pacatoq; regno Hungariã repetit. Et cùm eo tempore Cazimirus rex Poloniæ, sine liberis moreretur, designauit hunc Ludouicum

Bela rex 10: cœcus.

Geysa.

Stephanus.

Bela.

Ladislaus.

Andreas milítat Ierosolymis.

S. Elizabeth.

Bela.

Tartari irruunt.

Stephanus.

Ladislaus.

Andreas.

Conspirantes cõtra Andreã: Carolus Martelus.

Carol9 filius Caroli Caroloberti.

Robert9 adoptat Andreã.

Ludouic9 rex Hungariæ.

Andreas Rex Neapolitanus laqueo suspenditur.

Rex Hũgariæ vicit Neapolĩ.

Ludouic⁹ rex Poloniæ.

cum nepotem suum, successorem regni. Habuit vxorem Elisabetham, filiam Stephani Bossonensis: ex qua genuit duas filias, Mariam vxorem Sigismundi, & Heduigim: quæ post mortem patris, sortita est regnum Poloniæ: & optimatum consensu, Iagielloni principi Lithuaniæ coniuncta est, vt paulò antè annotaui. Ludouicus verò rex, cùm esset annorum 56. mortuus est, disposito regno in manus Mariæ filiæ, cui adoptauit maritum Sigismundum, filium Caroli Imperatoris. Obijt autem anno salutis 1382.

Ludouic⁹ moritur.

Maria Ludouici filia, Sigismundo adhuc puero ex compacto ita nupsit; vt ad maturas vsque nuptias virum non duceret. Interim ob patris merita pro rege magis, quàm pro regina habebatur: sed proceres æstimantes se contemni à regina, miserūt Episcopum Sagabrinensem in Apuliam ad regem Carolum Andreæ filium, inuitantes ad regnum. Venit Carolus, & in Alba regali à Strigonensi Episcopo coronatus est. sed anno 1385. inter reginas occiditur.

Carolus Rex inter reginas occiditur.

Sed Ioannes de Hornach, Croatiæ præfectus, vltus est Caroli interitum: ipse tamen comprehensus à Sigismundo rege, miserabiliter occiditur. Sigismundus itaq; cum regina, congregauit concilium Budæ: in quo regina perfidiam procerum accusauit, qui se regno spoliare conati sunt. Tunc Sigismundus cognita causa, 32. securi percussit. sed horum procerum mors, multorum laborum, & discriminum causa fuit.

Sigismundus rex icarcerat.

Ipse autem Sigismundus postea à suis captus, & carceri mancipatus est: & post mortem Mariæ vxoris suæ, regno pulsus est, anno 1401.

Ladisla⁹ Apuliæ Rex.

Interim Ladislaus Apuliæ rex, à proceribus Hungariæ vocatus ad regnum, in Sclauonia coronatus est in regē: sed videns se deceptum, quia Hungari adhæserūt Sigismundo, quem expulerant, vendidit sua, quæ habebat in Sclauonia, & reuersus est Neapolim. Sigismundus autem infeliciter pugnauit contra Turcas apud Nicopolim, propterea proceres Hungarorū, Ladislaum regem declarant.

Sigismundi mors.

Moritur Sigismūdus anno salutis 1437. ætatis verò suæ septuagesimo: regnorū autem, ac inprimis Hungariæ 51. Romanorum 27. Bohemiæ 17. & imperij Romani 5. sepelitur Hūgariæ in ecclesia Varadiensi.

Albertus dux Austriæ.

Albertus dux Austriæ, qui habebat in vxorem filiam Sigismundi, successit Sigismundo: vno, eodemq; tempore, rex, & Imperator creatus: pugnauit cum Polonis, qui sibi Bohemiæ regnum præripere contendebant: pugnauit cum Turca, qui in Hungariā irruere parabat. sed morbo præuentus, moritur anno salutis 1439.

Albertus moritur.

corpus eius ad Albam regalem delatum, ibi Norici, Bohemi, Hungari mortuum regē deplorant. Mortuo rege, regina prægnanti vtero ab eo relicta, vocatis Hungariæ proceribus, eos paucis alloquuta, regni proceres de nouo rege consilium habuerunt. Erat tunc temporis Polonorum regis Cazimiri Germanus, Lithuaniæ dux Wladislaus, quē Hungari elegerunt in regē, missis Cracouiam nobilissimis legatis, interim regina peperit filium, cui nomen imposuit Ladislaus. Porrò dux Lithuaniæ, accepta legatione, stipatus militibus Hungariā venit: & à multis regni proceribus, in Buda ad regiam, velut Hungariæ rex, introductus est. Verùm interim regina, & nonnulli principes se mutuò cohortantes, Albam regalem petunt: ibiq; in festo Pentecostes, Ladislaum hæredem regni, qui nondum menses quatuor compleuerat, per manum Archiepiscopi Strigonensis inungi, & sacro diademate coronari, solenniter procurant.

Ladislaus puer coronatur.

His rebus confectis, regina cum suo filio ad Imperatorem Fridericum festina diuertit. Post discessū reginæ, Wladislaum Hungari coronāt reliquijs sancti Stephani, coronæ loco, quam regina secum detulerat.

Wladisla⁹ coronat̃ reliquijs S. Stephani.

Interim Amurates, Turcarum princeps, audita regni discordia, illud inuasit. sed à Polonorum viribus repressus est primò, & secundò: sed dum tertiò apud Varnam christianorum, & Turcarum acies, congrediuntur, Wladislaus dum fortiter pugnat, equo deiectus, obtruncatus, occubuit.

Wladislaus obtruncatur.

Instante adhuc regis pueritia, Triumuiri creantur, qui omnia gubernent. Petunt Hungari à Friderico Imperatore Ladislaum hæredem: nō consentit Imperator. Hungari Ioannem Hūniadem, qui multis cladibus Turcas affecerat, gubernatorem sibi eligūt:

Ioānes Hūniades gubernator Hūgariæ.

sed

ſed poſtea Ladiſlaus Viennam ductus, exceptusq́ magnis honoribus: fit conuentus Bohemorum, & Hungarorũ: adeſt gubernator regni Ioann: Hunniades, multiq́ Proceres, quibus rex inter primores locum eminentiorem dedit, vbi gubernator onus ſui officij, quod iam octo annos geſſerat, ſponte depoſuit: regnumq́ Hungariæ regi Ladiſlao reſtituit: quem rex viciſſim Comitem Briſticenſem creauit. Cæterùm, quamuis Ladiſlaus rex appellaretur; alieno tamen arbitrio viuebat: nam tribus viris, ſcilicet Ioanni Hunniadi Pogiebratio, & Comiti Ciliæ regna ſua cõmendauit: vnde ortæ ſunt multæ diſcordiæ, clades, ac multorum interitus. Comes enim Ciliæ obtruncatus, perijt: & filius Ioannis Hunniadis capite plectitur. Porrò, anno 1458. Ladiſlaus rex Magdalenam Caroli regis Franciæ filiam accepit in vxorẽ, & locus nuptiarum delectus Praga Bohemiæ: ſed cùm eſſet annorum 19. intra triginta ſex horas moritur. Poſt eius mortem, Georgius Pogiebratius, regis imperiũ in Bohemia retinuit. Hungariæ autem proceres apud Budam, Mathiam Coruinum, quem Ladiſlaus duxerat ſecum captiuum Viennam, 18. annos natum, eligunt in regem. Ductus autem fuit captiuus ex Vienna, & ſexto ſui regni anno, ſalutis verò 1464. coronatus eſt: Fridericus enim Imperator ſacram coronam ſancti Stephani, quam apud ſe habebat, liberè reſtituit. Fuerat autem corona regis Hungariæ apud Fridericũ Imperatorem 24. annis. Mathias bellum geſſit contra Fridericum Imperatorem, multaq́ oppida, iuris eius, in ſuam redegit poteſtatem, in quibus & Vienna vrbs Auſtriæ fuit. Mortuo autem Georgio Pogiebratio rege Bohemiæ, Imperator Fridericus in eius locum deſignauit Wladiſlaum Cazimiri regis Poloniæ filium: cuius mater fuit filia regis Alberti, & ſoror regis Ladiſlai. Quod ægrè ferens rex Mathias, bellum indixit: ſed priusquàm illud exequeretur, obijt, nulla ſuperſtite prole, anno 37. poſtquàm regnare cœpit. Mortuo Mathia, Wladiſlaus Cazimiri regis Poloniæ filius, quem Bohemi ſibi regem creauerant, ab Hungaris quoque eligitur in regem: duxitq́ in vxorem Comitiſſam ex Gallia, quæ ei genuit Ludouicum, & Annam. Ludouicus ſucceſſit patri in regno: & ſub eo anno Domini 1514. ſuborta eſt in regno magna ſeditio propter nouum exactionis genus. Anno Domini 1526. Ludouicus Hungariæ Bohemiæq́ rex, bonæ ſpei adoleſcens, inter Drauum, Iſtrumq́ flumina cum paucis, & incautus occurrens hoſti, dolo magis, & perfidia ſuorum, quàm virtute circumuentus, trucidatur. Quo extincto, Hungariam ipſam hoſtis celeri itinere percurrens, igni depopulatur, & præda ditatur. firma quæq́ loca præſidijs munit: infirma verò demolitur. Poſt hæc magnũ oritur diſſidium inter Ferdinandum ducem Auſtriæ, & Ioannem Czpuſienſem Tranſyluaniæ præſidem, de regno. Ferdinandus aſſerebat id ex dotalibus pactis ad ſe pertinere: Ioannes verò Comes electionis iure ſibi deberi: qui ad Turcam confugit, & apud ipſum patrociniũ inuenit. Venit enim Ioanni ſuppetias laturus cum maximo belli apparatu, & Viennam obſedit: omniaq́ per circuitum, cæde, igne, ferro, & flamma deuaſtauit. ſed timens aſpectum inuictiſſimi Imperatoris Caroli V. turpi fuga ſibi conſuluit. Recedens enim ex Vienna, quinta die in Budam peruenit, diſtantem triginta miliaribus Germanicis à Vienna: plurimos amittens in celeri illa profectione. Sed hucuſque hiſtoriam texuiſſe, ſufficiat; nam velle bella Turcarũ contra Hungaros deſcribere, alterius eſt operis.

Ioã: Hũniades Comes Briſticenſis.

Comes Ciliæ obtruncatur.

Ladiſlaus moritur.

Georgius Pogebratius rex Bohemiæ.

Mathias Rex Hũgariæ extra lineam.

Corona regni Hũgariæ fuit apud imperatorẽ 24: ann.

Mathias moritur.

Wladiſla9 rex Hungariæ.

Ludouic9 rex Hungariæ.

Ludouic9 trũcat in bello.

Turca iuadit Hungariam.

Turca obſidet Viennam.

De Dacia, Raſcia, Seruia.

Huiuſmodi regio Dacia olim appellata eſt, fortaſſis à Danis, qui olim è terra ſua egreſſi, hîc ſedes fixiſſe dicuntur. Quin & Saxones olim à Carolo Magno huc miſſi, adhuc in media externa natione, patrium retinẽt ſermonem. Diuiditur hæc regio in minores regiones, nempè in Tranſyluaniam,

Dacia.

Marmatia. Carpathi mõtes. Tibiſcus. Tiſſa. Viſtulæ fons. Bulgari, qui & Tartari.

uaniam, Seruiam, Bulgariam, & Walachiam. Eſt etiam in Dacia, Marmatia in Carpatis montibus collocata, vnde Tibiſcus oritur: vbi ſal marmoris inſtar effoditur: & tanta quidem copia, quanta pro multis regionibus ſufficere poßit. Tibiſcus fluuius mediam Daciæ regionem abluit, in Danubium profluens, appellaturq́ hodie Tiſa, è monte Carpatho profluens, vnde etiam Viſtula emergit. Bulgari, putantur è Scytia olim egreßi: ferox gens: homines ſunt ſtatura quadrata: lata facie, & obeſa: oculis contortis & concauis: ſola barba horridi, cætera raſi: corpore valido: animo audaci: equis, alijsq́ animalibus quoquo modo interemptis, ſuauiter veſcuntur, demptis porcis, à quibus abſtinent: inediæ ſomniq́ patientißimi: vno in loco non diu cõmorantur: iuſtitia apud illos nulla.

Valachia. Flaccia.

Walachia, Getica olim dicebatur, hodie Walachia à Flaccis Quiritum gente. Romani enim ſuperatis Getis atque deletis, Flacci cuiusdam conſilio, eò coloniam miſerunt. vnde primùm Flaccia, deinde corrupta voce Walachia dicta eſt. Aſtipulatur huic ſententiæ, corruptus ſermo Romanus, qui apud Walachos inuenitur. Daci poſtea eam terram tenuerunt: nunc Theutones, Ceculi, & Walachi tenent.

Teutones.

Theutones fortes viri ex Saxonia illuc à Carolo Magno transmißi: à ſeptem vrbibus quas habitant, patrio ſermone vocantur Siebenburgenſes.

Valachiæ ſit⁹.

Agriculturæ, reiq́ pecuariæ Walachi, vt plurimùm ſtudent. Eſt Walachia lata regio, à Tranſyluanis incipiens, vſque in Euxinum protenſa pelagus: plana fermè tota, & aquarum indigua, cuius meridiem Iſter fluuius excipit. Fuit colonia Romanorum: pars eius Turcarum imperio, pars verò Hũgariæ regno paret.

Trãſyluaniæ ſitus.

Tranſyluania appellatur ſeptem caſtra, vt paulò antè annotaui: vndique magnis montibus, ſiue Alpibus, ceu ciuitas propugnaculis munita, circumcingitur: & ex hoc, belloferè inſuperabilis. Extra Alpes habitant Walachi, orientem, meridiem, & ſeptentrionẽ verſus.

Moldauia. Soſsauia. Ciuitates Trãſyluaniæ. Metropolis.

Ea pars Walachiæ quæ eſt, à ſeptentrione, vocatur Moldauia: habet homines bellicoſos, qui ſemper ad bella gerenda ſint parati: Metropolis regionis vocatur Soſſauia. Inter multas ciuitates, quas habet Tranſyluania, inſigniores habentur, Hermenſtat, Kronenſtat, Schleſpurg, Medwiſch, Briſtricium, vulgò Næſen, Claſenburg, Milenbach, Weißenburg, &c. Metropolis verò Cibinium, vulgò Hermenſtat, quæ ferè tantæ eſt magnitudinis, quantæ Vienna Auſtriæ, optimè munita: à paludibus & piſcinis cingitur, ideoq́ per mille paſſus non patet ad eam acceſſus.

Rubea turris.

Non procul hinc eſt Rubea turris, arx munitißima, ſita in Alpibus iuxta decurrentem amnem, vbi anguſtus inter montes introitus patet in regionem, eſtq́ ceu propugnaculum totius terræ: vt ab illa parte nemo ingredi queat, ſi arcis præfectus repacula obijciat.

Arces.

Eſt quoque & alia arx fortis infra oppidum Milebach, iuxta Bros oppidum: vbi quoq. iuxta flumen inter conualles, & niuoſas Alpes, iter eſt, quod ducit in Tranſyluaniam.

Preſſouia. Iter anguſtũ. Tergouiſtus.

Poſt Cibinium eſt Preſſouia, in cuius agro creſcit plurimum frumenti: creſcit & vinum, ſed auſterum: abundat pecoribus. Patet hinc iter anguſtum per Alpes ad Tergouiſtum, idemq́ iter per arcem Turzfeſt, cuſtoditur, ne hoſti facilis ſit acceſſus. Negociantur Græci vſque ad hanc ciuitatem, adferentes aromata, linum, tapetia, & ſimilia, quæ vltra vſque ad Budam vehuntur. Tergouiſtus, vulgò Teruis, Metropolis Walachorum, & ſedes peculiaris principum inacceßibilis, non muro, nõ mœnibus cincta; ſed foſſa, vallo, & aggeribus, cum ſudibus acutis exteriùs poſitis: ſita inter paludes obductas lutoſis ſyluis, & lacunis aquarum, ita quòd hyeme tota circumfinitima regio, penè immeabilis ſit.

Dacia.

Hæc eſt prouincia Daciæ, apud veteres Romanorum colonia. Ibi gens eſt barbara, crudelis, diuinationibus intenta. Diſtat autem hic locus duorum dierum itinere à Corona, ſiue Preſſouia.

Langenau.

Inter Tergouiſtũ & Coronam, eſt oppidum Langenaw, quod Chriſtiani inhabitant, eſtq́ ibi depoſitio mercium, quæ à Tergouiſto in Tranſyluaniam transportantur.

Hunniad.

Eſt etiam in hac regione Hunniad oppidum, loci natura munitißimum: vnde Ioannes Hunniades, pater

Mathiæ

De Tranſyluania.

Coruinus.
LausCoruini.

Mathiæ regis Hungarorum: alio nomine vocatus eſt Coruinus. Hic Tranſyluaniæ prouinciam cum imperio, ob rem optimè geſtam impetrauit. Ipſe Wladiſlao Polono confœderatus, multis ſtragibus Turcas affecit: nam vicies cum Turca proſperè conflixit: bis tantùm præ militis inopia, cedere coactus eſt.

Trāſyluaniæ fertilitas.
Ceculi.

Habet Tranſyluania numeroſum populum: poteſt ad bellum educere 100. millia armatorum; quia Ceculi loco tributi, à quo liberi ſunt, niſi quando rex moritur, omnes proficiſcuntur ad bellum. Iuxta oppidum Medwiſch, creſcit vinum in magna copia. In oppido Saltzburg, foditur ſal è terra, ſicut & in Ceculia apud vicum Aderhel albiſſimū foditur ſal, quod vehitur in Burgelandiam, vſque ad Coronam.

Sal albiſſimū.

Apud Clauſenburgum foditur etiam ſal. Nulla ciuitas in ea regione vetuſtior Albaiulia, vulgò Weiſſenburg. eſt ibi ſedes epiſcopalis.

Albaiulia ſedes epiſcop.

Iuxta oppidum Schotten, foditur aurum, ſicut & in Altenburg: et inueniuntur nonnunquam particulæ auellanæ nucis. Itaq; Tranſyluania feraciſſima eſt pecoris, vini, frumenti, auri, & argenti: amnes nonnulli aurea ramenta ferunt, auriq; fragmenta: quandoq; ſexquilibralia trahunt: montibus eſt vndique circumſepta in modum coronæ.

Aurū in Tranſyluania.

Apud vicum Eyſenberg, eſt minera ferri. In ſyluis iubati boues, & vrſi, ac ſylueſtres equi: vtriusq; eorum mira pernicitas. Flumina præcipua, Alutas, fortè hodie Baralutus dicitur, & Moroſſus, vterq; nauigabilis.

D: Stephanus

Diuus Stephanus rex Hungariæ ſubiugauit imperio ſuo montoſam Tranſyluaniæ terram, atque armis populum eius ad fidem Chriſti compulit. Ingreſſus autē cum exercitu in prouinciam illam, inuenit in curia ducis Gyulæ, qui de ſuo genere erat, ſed deſciuerat à fide, magnum theſaurum auri & argenti, quem dux rapinis, & deprædationibus coaceruauerat: & ex illo conſtruxit ſumptuoſiſſimam baſilicam Albæ regalis.

Alba regalis vnde conſtructa.
D. Stephani leges.

Iſte ſanctus & chriſtianiſſimus Rex tales leges tulit: Inprimis de ſicarijs, adulteris, & homicidis: Item de vi, latrocinijs, & furtis, vt capitalem ſententiam ſubirent. Reges Hungariæ multo tempore Tranſyluaniam gubernauerunt, per prouincialem, ſiue præfectum: noſtra autem tempeſtate regitur per ſereniſſimum Stephanum Bathori, inuictiſſimum Poloniæ regem: progenitum ex præclara & catholica familia Bathori: in qua quidem præclariſſimi fuerunt in bellicis rebus duces: nam anno 1526. quo Solymanus Hungariam validiſſimo exercitu eſt aggreſſus, tempore Ludouici eius nominis ſecundi, Hungariæ & Bohemiæ regis, Comes, tunc Palatinus, Stephanus Bathori, ſuperſtes Stephani Bathori, qui ſub Mathia rege magna cum laude rem Tranſyluanam adminiſtrauerat, ex fratre Andrea nepos, fortiſſimè cum Turca pugnauit: & ſic fortiter pugnans oppetijt.

Laus Stephani Bathori.
Mors Andreæ Bathori.

Is Stephani Waywodæ pater fuit, integerrimi, ſapientiſſimi, qui in Tranſyluania feliciùs pugnauit: ac vnà cum Paulo Kiniſio collega ſexaginta hoſtium millia interfeciſſe dicitur. In hoc autem eſt commendatiſſima ſereniſſimi Stephani Bathori familia, quòd omnes ex ea progeniti, fidei Catholicæ fuerint obſeruantiſſimi.

Boſnæ regnū.

In Pannonia ſuperiori, ſiue citeriori continetur Boſnæ regnum. Quidam putant Boſnonenſes à Beſſis Bulgariæ populis emanâſſe: qui cùm viuerent in diſcordia cum Bulgaris, excluſi inferiori Mœſia, in ſuperiori Mœſia ſedē poſuerunt, iuxta Sauum fluuium. Deinde temporis longitudine, vocabulum gentis confuſum eſt, mutata e in o, vt à Beſſis, Boſſis, dictum eſt Boſna: vt Melita, Malta. Boſna fuit tributaria regni Hungariæ.

Tributaria regni Hūgariæ.

Anno Chriſti 1415. Princeps Boſnæ deficit à Sigiſmundo rege Poloniæ, initq; fœdus cum Turca. Quod videns Sigiſmundus, cupiensq; reducere Boſnam, miſit magnum exercitum. ſed Turca fortior Sigiſmundo, fugato eius exercitu, retinuit Boſnam. Sed non longè pòſt, Hungari collecta forti manu, Boſnam recipiunt, in fugam conuerſis, qui regionem obtinebant. ſed Turca iterum Boſnam ſibi ſubiugauit. Habet regio illa vrbem Iaizam in edito monte poſitam, quam duo amnes circumfluunt, præruptisq; rupibus, & vadis obfirmant.

Iaiza vrbs.

Ad radices montis, & ad ambitum vrbis amnes illi confluunt, admixtiq; vnà in Sauum

 feruntur.

feruntur. A tergo profusa est planicies. Bosnensis regni hæc olim erat caput, inexpugnabili arce, ac hostibus inaccessibilis. Milliatzka fluuius dirimit eam in duas partes. Habet & alias quasdam insignes ciuitates, Schwonicam, Warbosanien, & similes. Ab Istria, vt dixi, vsque ad Butnam, quod est oppidum in finibus Epiri, sunt 400 millia passuũ: totum hunc tractum veteres appellàrunt Illyricum, nostri Sclauoniam vocant. Diuiditur verò in Liburniam & Dalmatiam. Ab Arsia enim vsq. ad Scardonam fluuium, Liburnia est: inde vsque ad Epirum, Dalmatia. Vrbes, oppida, insulæ, fluuij, totius huius oræ Illyricæ, hi sunt: cis Fanaticum sinum, quem vulgari vocabulo Carnarium appellant, quod soleat sæuissimis tempestatibus, multas vorare naues, sunt duæ insulæ, Chersum atque Auserum: deinde alia, Veggium, siue Veglia: mox alia Arba, & alia, cui nomen Pagus, vbi salinæ multæ. Succedunt & aliæ insulæ, sed non ita nobiles, donec Tragurium venias, marmore nobile: mox Lesina, deinde Lissa, deinde Corcyra, & alia insula illi proxima. Meleda, in quam impegit nauis Pauli, alio nomine Melea, seu Mitylene. In continente verò, & iuxta littora hæ sunt vrbes: Senia, vulgò Segna, vnde erat traiectus in Italiam his, qui ex Pannonia ventitabant: mox Enona, modò Hona, vbi fluuius est Pausinus. Statim occurrit Iadera vrbs clara, olim bellicosa & potens, hodie Zara. Deinde Scardona fluuius, & ciuitas quæ Turcis paret: paulò pòst Sicum, hodie Sibenicum. Mox Spalatrum Diocletiani Imperatoris patria, huic proxima, sed lõgè à portu circiter 1500 pass: Salona Rom: colonia pulcherrima, à qua non multùm abest Clissa, arx munitissima: & non longè hinc Stridon oppidum, diui Hieronymi patria. Istrij dicunt se habere villam vetustissimam, cui nomen Stridon, atque ex ea natum volunt D. Hieronymum: tum Narona, modò Narenta fluuius. Deinde non longè Ragusium, siue Epidaurum ciuitas magna, ac libera: diues opum, & nauibus instructa: iusta & sapiens Respublica. cuius Archiepiscopus extitit ante aliquot annos Dominus Chrysostomus Calaber, meus patriota, ordinis D. Benedicti: vir clarus, eruditus, & valde pius: cuius pietatis fragrantia, & odor sanctitatis adhuc spirat in naribus illius Catholicæ ciuitatis. Cracouiæ ipse vidi D. Thomam Natalem, ex eadem ciuitate oriundum, Medicinæ artis peritissimum, nec non Illustrissimi & Reuerendissimi Episcopi huius ciuitatis medicum: & propter insignem illius eruditionem, vitæq; probitatem, Canonicum Cracouiensem: cuius eruditionis præstantia animaduersa, pro incredibili in homines doctos amore, idem sapientissimus idẽ doctissimus Stephanus Rex, eundẽ in album nobilitatis Polonæ retulit & inscripsit. Ab Epidauro 40 millia pass: castrum nouum. Mox Risanum, olim Rhizinium. In intimo verò sinu Ascriuium, modò Catharum ciuitas. Non longè à Catharo Olchinium, olim Colchinium, quia fuerat à Colchis conditum, nunc Dulchinium. Abundat hæc ora maritima omnium rerum copia, gentemq; habet robustam, & bellicosam. Sed de his satis, nunc ad Græciæ descriptionem properandum mihi est.

Illyricum. Sclauonia. Liburnia. Dalmatia. Carnarium. Chersũ insula. Veggium. Salinæ. Lesina. Meleda, seu Mitylene. Zara. Diocletiani Imperatoris patria. D. Hieronymi patria. Ragusium. Chrysostom⁹ Archiepũs Ragusanus. Thomas Natalis Ragusan⁹ Catharum.

DE GRAECIA.

GRæcia Europæ regio, sæpè mutauit nomen suum; nam & Hellas dicta est, à quodam Græco, qui in ea olim dominabatur. Sed nullum firmius nomẽ illi mansit, quàm Græcia. Hæc itaq. ab Isthmi angustijs incipit: & à septentrione in meridiem porrecta, qua sol oritur Ægæis, qua occidit Ionijs fluctibus opponitur. Thermopylæ mediam secant, vt Apenninus Italiam. Iuga montium à Leucade & mari, ad occidentem solem versa, ad alterum mare, quod ad ortum spectat, tendentia. Extremos montes ad occasum, Oetham vocant, quorum quod altissimum est, Gallidromum appellant, per cuius vallem in Malliacum sinum iter est, non latiùs sexaginta passibus. Hæc est vna via militaris, per quam si nemo

GRæcia. Græciæ sit⁹. Oettha. Gallidromũ.

pro-

De GRæcia.

prohibeat, traduci poteſt exercitus: cætera loca adeò ardua, & perplexa; vt nec expeditiſsimis quidem ſint peruia: ideo Pylæ, quaſi portæ dictæ: & à calidis aquis inibi naſcentibus Thermopylæ. Iacent ad mare verſa, Arcanania, Ætolia, Locris, Phocis, Boetia, Eubœa, penè terræ annexa. Attica, & Peloponeſus longiùs prædictis in mare excurrunt, diuerſa montium ſpecie, & qua ad ſeptententrionem obuerſa iacet, includitur Epirus, Magneſia, Theſſalia, Pthiote, & ſinus Malliacus. Peloponneſus quaſi quadam ceruice per Iſthmum Atticæ iungitur, totius Græciæ arx quondam dicta: ipſe enim locorum ſitus, imperium quoddam deſignat. Multi ſiquidem ſinus inſunt, & promontoria multa, ideoq; platani folio comparatur, eò quòd multi ſinus eam lanciniant, longitudine & latitudine ferè æqualis. Iſthmi anguſtias, quinq; aut ſex millia paſſuum latitudinis continere dicunt. Hæc prouincia hodie Morea vocatur, continetur q; in ea Meſſania, Laconia, Ærgos, & Archadia. Laconia in qua Lacedæmonia à Lacedæmone, à quo etiam clara & potens ciuitas ædificata eſt. Hæc quoq; Sparta dicta eſt à Sparto Phoronæi filio. Lycurgus inſignis philoſophus ciuitatis ſtatū optimis inſtitutis & legibus excoluit: cùm antea omnibus ferè Græcis in moribus deteriores inuenirentur. Viginti octo ſeniores inſtituit, qui duobus regibus aſsiderent, prouiderentq; ne nimiū Democratia inualeſceret: & rurſus, ne, qui regnum tenerent tyranni cum quippiam molirentur: Suſtulit omnem auri & argenti vſum, ferreumq; nummum induxit: ac tum demum omnis furandi occaſio eſt ſublata. Omnes ad hoc artes vt inutiles vrbe eiecit: publica conuiuia inſtituit, vt diuites promiſcuè, & inopes vni adhiberentur conuiuio: Exarſerunt ex ea re potentiorum iræ, impetuque in eum facto, alter eſt illi oculus baculo excuſſus: proinde cautum eſt, ne Spartiatæ cum baculo ampliùs ad conuiuium intrarent: Frequentabant id pueri veluti temperantiæ Gymnaſium: Virgines curſu, paleſtra, iaculo exercebantur: Lugendi tempus vndecim erat diebus finitum: ciuibus peregrinari non permiſit, ne alienos mores vrbi importarent: Iuuenes non ampliùs vna veſte toto anno vtebantur: nec aliquis ſplendidiùs altero epulabatur: Pueros puberes non in forū, ſed in agrū deduci iuſsit, vt primos annos non in luxuria, ſed in omni labore & opere agerent: Nihil eos ſomni cauſa ſubſternere, & vitā ſine pulmēto degere: nec priùs in vrbem redire, quàm viri facti eſſent, ſtatuit. Virgines ſine dote nubere iuſsit, vt vxores nō pecuniæ cauſa eligerentur: Maximū honorem non diuitū & potentū, ſed ſenum eſſe voluit. Regibus poteſtatem bellorum, magiſtratibus iudicia, & annuas ſucceſsiones, ſenatui cuſtodiam legum, populoq; ſublegendi ſenatum, vel creandi quos vellet magiſtratus, poteſtatem commiſit. Deinde, vt æternitatem ſuis legibus indicaret, iureiurando ciuitatem obligauit, nihilſe eorum quæ ſanxiſſet mutaturum, priuſquam reuerteretur. Profectus autem Cretam, ibi mortuus eſt. Achaia ampla Græciæ regio, vndiq; mari circumſepta, præterquàm à ſeptentrione: dicta ſic ab Achæo Iouis filio. Eſt etiam alia Achaia extra Peloponneſū, in qua ſunt Thebæ, Boetia, Megaris. Achaia verò intra Peloponneſum peninſula eſt: vndiq; mari cincta, præter exiguā partem à ſeptētrione, Iſthmo ſcilicet, vbi ſita fuit Corinthus, vrbs olim ditiſsima, caput Achaiæ, condita à Siſypho anno ætatis Moyſis octuageſimo. Euerſa, & rurſus reſtaurata à Corintho Oreſtis, ſeu Iouis filio. Vltimò à Romanis accenſa, & ſic diruta iacet. Archadia, Achaiæ pars mediterranea, in medio Peloponneſi ſita, regio montoſa, cuius incolæ plerìq; ſunt paſtores. Iupiter apud Archadiam in magno pretio habitus, ob præclariſsimas eius virtutes, Iouis nomen adeptus eſt, cùm priùs Lyſania vocaretur. Porrò, cùm eſſet nobilis genere, & ad Athenas ſe conferret, videretq; Athenienſes rudes, optimis legibus eos inſtituit, ideoq; Attici Deum Iouem vocauêre. Vnde templum ſuum habuit in Olympia Archadiæ ciuitate, quod fuit vetuſtate & cultu nobile. Ante templum lucus ſylueſtribus conſitus oleaſtrix, ex quibus victores, connexis ramis, corona-ban-

Via militaris. Pylæ. Thermopylæ. Epirus. Peloponeſus. Morea. Vrbes. Laconia. Lacædemōia. Spartia. Lycurgus. Lycurgi leges. Lycurg⁹ priuatur oculo. Matrimonia. Honor ſenū. Achaia. Thebæ. Boetia. Megaris. Corinthus ciuitas. Archadia. Iupiter docuit Athenienſes.

Templum Iouis in Archadia.
Olympias.
Lustrum.
Certaminum coronæ.
Prometheus ex silice ignẽ deduxit.
Atlas.
Messenia.
Lephantus.
Argos.
Epidaurus.
Æsculapii templum.
Troezeuna.

nabantur. Hinc dictus est Olympus Iupiter: & certamina quinquennia, ibi in honorem Iouis Olympia fuerunt appellata: confluebat ad istud templum quinto quoque anno ex tota Græcia ingens hominum multitudo, cùm ob Iouis honorem, tùm ob certamen, quo inter Græciæ agones, nullus erat nobilior. Ab his annis, Olympiades cœptæ sunt numerari. Olympias spatium est quinq; annorum, quod à Romanis lustrum dicitur. Hinc Græci per Olympiades supputare cœperunt. Certaminũ coronæ erant: oleaster, laurus, apium, pinus. Prometheus in Archadia floruit, vir acutissimi ingenij, & spectatæ peritiæ, qui cùm in altissimo Caucaso monte resideret, & Astrologiam didicisset, eam primus Assyrios docuit: Quin & ignem primus ex silice eduxit, vt Plinius testatur. Atlas quoq; in Archadia floruit, vir multæ contemplationis, qui astrorum cursum inuenit, & primus de Astronomia inter Græcos disputauit. propterea eum cælum portare finxerunt. Tertia in Peloponneso regio, admodũ fertilis, & multis amnibus irrigua, Messenia appellatur, quam Spartani sibi subdiderunt. Modona, & olim Methone ciuitas est littoralis Peloponnesi: quã cùm obsideret Philippus Rex Macedonum, oculum amisit ictu sagittæ. Lepanthus ciuitas maritima, haud procul à Corintho sita. Argos regio & ciuitas sita in parte Pelopõnesi, quæ respicit oriẽtem, vnde Argi, & Argiui populi. Epidaurus ciuitas sita est in recessu Saronici sinus: natura munita: montibus circumdata: nobilis templo Æsculapij. Ibi consuetudo fuit, vt noctu ægroti in eo dormirent, atq; hoc modo in somnis à numine curari dicebantur. Troezeuna nobile oppidum, mari superstans Chersonesi: dicta quandoq; Aphrodisia, & Sarona, & Posidonia, & Apollonia.

De Græcia exteriore extra Peloponnesum.

Regiones Grẽciæ exterioris.
Thessalia.
Olymp⁹ mõs.
Achaia
Hella.
Boetia.
Megara patria Euclidis.
Thebe.
Phocide templum Appollinis.
Attica.
Athenæ.
Figmenta poetarum.

Xterior Græcia extra Peloponnesum sunt Attica, Thessalia, Achaia, Boetia, Phocis, Ætolia, Locris, Epirus. Thessalia campus est maximus ac curuus: vndiq; montibus cinctus: ab oriente Ossam & Pelion habens montes: ab occasu Pindum: ab aquilone Olympum: & à meridie Othryn. Ex Pindo Peneus amnis oritur, vndis lucidis amœnus, viridanti riparũ germine, canoro auium concentu. Achaia quæ & Hella, & à latinis Græcia à Græco rege appellata, à cuius filia vocata est Attis, incipit ab Isthmo Corinthio: & ad littora Ægæi maris porrecta, vsq; in Macedoniam & Thessaliam, quam cum omni Boetia intra suum nomen includit, extenditur.. In Boetia est Megara, patria Euclidis geometrarum principis. Fuit Thebe Bacchi & Herculis patria, ab Alexãdro Magno postea euersa. In Phocide parua regione mons est Helicon, in quo constructum fuit templum Apollinis. sub eo autem fuit Delphi oppidum. In Attica regione fuit Atheniensis ciuitas, vnde humanitas, doctrina, religio, iura, leges ortæ, atq; in omnes terras distributæ putantur. Hac ciuitate nihil habuit ipsa Græcia clarius atq; nobilius: vtpote quæ fuit liberalium mater literarum: & philosophorum parens: ipso quoq; situ spectabilis: quoddam totius Græciæ refugium: in quod vicinæ vrbes bellicis terroribus, aliisq; calamitatibus afflictæ confugiebant: tutissimum adnauigantium receptaculum: totius mundi gymnasium. Strabo scribit Athenas petram fuisse in planicie sitam, in qua Mineruæ templum fuit: vbi & perpetuus ignis cum virginum cœtu fouebatur. Dicta est Cecropia à Cecrope rege, & Mopsapia à Mopso: postremò à Minerua Athenæ; Græci enim Mineruam vocant Athenam. Instaurante Cecrope Athenarum vrbem, subitò aquam in quodam loco prorupisse dicitur: & alio loco reperta olea arbor: interrogatus Apollo Delphicus quid agendum foret; respondit, quòd olea Mineruam, aqua verò Neptunum significaret, essetq; in ciuium arbitrio, vt ex alterius duorum nomine ciuitas vocaretur. Congregatis omnibus vtriusq; sexus, viri adhæserunt Neptuno: mulieres verò Mineruæ. quæ & obtinuerunt, vt ex Mineruæ nomi-

uæ nomine appellaretur. Tulit Cecrops tres leges in mulieres ad Neptuni placationem, quem illæ postposuerant suo suffragio Mineruæ: videlicet ne vlla vnquam mulier senatum ingrederetur: vt nulla earum proles maternum nomen accipiat: & ne quis eas Athenienses, sed Atticas dicat. Habuerunt Athenienses in Peloponneso 12. vrbes, totidemq; in littore minoris Asiæ condidêre: inter quas omnium pulcherrima fuit Ephesus, quā totius Asianæ Ioniæ regiam constituit Androchus. Draco primùm Atheniensibus leges conscripsit, de quibus Demades dicere solebat, Draconem non atramento sed sanguine leges scripsisse. Omnibus ferè legibus mortis pœnam præscripserat. Qui otij & desidiæ erant conuicti, capite plectebantur: qui olera fructusue in alieno prædio legissent, eodem puniebantur supplicio, quo & parricidæ. Solon Salaminus abrogatis prioribus legibus, alias condidit: lege vetuit, ne parricidij affectatæq; tyrannidis damnati, magistratum caperent. Subsidia vlla filius patri non deberet, à quo non esset arte aliqua ad vsum vitæ institutus. Qui illegitimo essent thoro procreati, ne parentes alerent. Mœchum in adulterio deprehensum, impunè necari voluit. Eorum liberos, qui in prælijs occubuissent, publicè nutriendos, erudiendosque præcepit, similiter si oculos amisissent: cauit ne is fieret curator, ad quem post pupillorum obitum substantia spectaret. Et qui alteri vnum oculum eruerit, ei ambos erui debere. Et quæ non posuisti, ne tollas, si quis secus facit, capitale esto. Principē, si ebrius deprehensus esset, morte puniendum. Sed heu illa florentissima ciuitas cecidit, paruiq; oppidi gestat imaginem. In Phocide duæ olim fuerunt celebres ciuitates, scilicet Elatea, & Delphica vrbs sita iuxta montem Parnasum in fundo saxoso, quam & mons asperrimus, aliaq; adiacentia saxa tuentur à quocunq; hostili incursu. Templum autem Apollinis Delphici olim positum fuit in monte Parnaso: in rupe vndiq; impendente, vbi & ciuitatem frequentia hominum fecit. In medio fermè montis planicies exigua est, atq; in ea profundum terræ foramen, ex quo frigidus spiritus, in quodam velut vento in sublime expulsus, mentes vatum in vecordiam vertebat, impletosq; Sathana, responsa dare cogebat. Incubabant autem foramini virgines: & Pythij vates, alienatiq; à sensu, de interrogatis respondebant. Cæterū, Apollo Delphicus fuit medicinæ repertor, herbarumq; primus cognitor, author carminis, præses vaticinij, habuitq; sagittandi peritiam, & chordæ vocalis, vtpote cytharæ repertor: hanc ob causam post mortem à Poëtis, sapientiæ Deus nominatus.

Cecropis leges. Atheniensiū vrbes. Ephesus. Draco legifer. Solonis leges. Contra ebriū. Delphicum oraculum. Mons Parnass. Pythii vates. Apollo delphicus.

De Macedonia.

QVæ nunc Albania dicitur, olim Macedoniæ portio fuit, ad occidentem versa. Dicunt nonnulli hoc genus hominum ex Albania quondam venisse, quæ vicina Colchidi in Asiatica Scythia memoratur. Velona in Albania non magna ciuitas, est in portu maris sita, qua breuissimus est in Italiam traiectus. Habuit initio Macedonia angustos terminos; sed virtute suorum regum & gentis industria, subactis finitimis, centum quinquaginta populis dominabatur. Protenditur autem inter duo maria, Ægæum & Adriaticum: & latus eius meridionale protegunt terga Thessaliæ atq; Magnesiæ. Epirus quoque Macedoniam attingit: & Illyrica terra altera Meridiem, altera Septentrionalem excipiens. In Adriatico littore Dyrtachium vetus ciuitas iacet, Epidaurus antè dicta. Nec procul infra terram Appollonia fuit, optimis instituta legibus, & Augusti Cæsaris studio memorabilis: ibi enim Græcas literas didicit. In altero littore Thessalonica est, potens quondam ciuitas, ad quam D. Paulus duas epistolas misit. Fuit autem hæc ciuitas olim situ eximia, aggeribus, fossis, mœnibusq; egregiè munita. Tradita fuit Venetis: Venetis autem Amurates Turca eripuit. Hæc est illa Macedonia,

Albania. Macedonia. Velona. Macedoniæ magnum dominium. Apollonia. Studium Augusti Cæsaris. Thessalonica.

quæ

quæ peperit Alexandrum magnum orbis domitorem: hodie maior eſt Adrianopoli: minor verò Conſtantinopoli. Teſſalia. *Inter Macedoniam, Epirum, & Atticam, Theſſaliæ regio comprehenditur, campus maximus, ac curuus, & vndiq; montibus cinctus. Habet ab oriente Oſſam, & Pelion: ab occaſu Pindum, à quo Peneus amnis: ab aquilone Olympum: & à meridie Othryn. Strabo ſcribit dictam fuiſſe priſcis ſeculis Pyrrheam à Pyrrha Deucalionis vxore.* Deucalonis diluuium. *Ibi Deucalionis tempore ingens imbrium illuuies maiorem partem populorum Theſſaliæ abſumpſit: paucis, qui ad montium cacumina ſeſe receperunt, conſeruatis. Inter quos Deucalion Parnaſum petierat, ratibuſq; ad ſe confugientes, per ſumma Parnaſi iuga benignè fouebat: ideoq; dictus eſt genus humanum reparâſſe.* In Theſſalia 24. montes. *In Theſſalia ſunt 24. montes, olim quidem continui, ſed per terræmotum diſrupti: qui fabuloſè per Herculem ſecti feruntur: finxeruntq; poëtæ gigantes congeſsiſſe vndiq; in hunc modum montes, & ſaxa, quibus voluerunt Iouem exturbare è cælo.* Gigantũ habitatio. Epirus. *Epirus, olim Moloſſa dicta fuit: regio eſt Græciæ, in qua olim Pyrrhus regnauit: ab ortu Achaiam habens: ab occidente mare Adriaticum: & à ſeptentrione Macedoniam.* Pyrrhus. Albania. *Hodie autem cum maxima Macedoniæ parte, Albania dicitur. Quondam vrbibus, populiſq; fuit frequentiſsima, ſed à Rom: ſubacta, cùm ſæpius deficeret, in ſolitudinem penè redacta eſt.* Atticapugna. *Apud Epirum fuit illa memorabilis pugna, in qua Cæſar Auguſtus nauali prælio Antonium ſuperauit: ſimul & Ægypti reginam Cleopatram. Thracia, quæ hodie Romania, à Thrace Martis filio, ſiue ab aſperitate ſic dicta; Thraci enim aſperum dicitur, regio eſt ſterilis: niſi vbi mari vicinior eſt; frigida enim eſt, & eorum quæ ſeruntur, malignè admodum patiens.* Thraciæ vrbes. *In ea quondam vrbes celebriores fuêre, Apollophania, Enos, Nicopolis, Byzantium, quæ poſtea à Conſtantino Conſtantinopolis dicta eſt: & in maius aucta glorioſiſsimi imperij ſedes, & orientis totius caput delecta,* Bizantium. *Peryntho s, Lyſimachia, Callipolis: Amnes verò Hebrus, Neſtos, Strymon. Montes, Hemus, Rhodope, & Orbelos. Homines habet feros, aſperos, numeroſos: adeò, vt ſi, ad vnius imperium regerentur, inexpugnabiles forent.* Thracũmores *Thraces omnes homines antecedunt, cæruleis oculis, ac truci viſu, terrifico vocis ſono, annoſa ætate: Ædificia modicè ab humo eleuata habent: populus eligit in Regem ſpectatum moribus, & inueterata clementia: etiam annis grauem: & cui liberi non ſunt.* Rex qualis. *Quadraginta rectores accipit, ne in cauſis capitum ſolus iudicet. Quòd ſi ipſe etiam peccati alicuius arguitur, morte mulctatur.* Thraciæ mare. *Mare, quod iuxta Thraciam, Europam ſeparat ab Aſia, ſupra Conſtantinopolim, verſus ſeptentrionem, appellatur Pontus Euxinus, quaſi bonum hoſpitium: quod tamen per contrarium dicitur, cùm ſint in mari illo vaſtiſsimo loca aſperrima, & aliena à bono hoſpitio.* Pont⁹ Euxin⁹ *Iuxta Conſtantinopolim contrahitur mare in magnas anguſtias, quæ ſunt veluti oſtium Ponti, per quod Pontus ipſe influit in Propontidem: ipſæq; anguſtiæ vocãtur Boſphorus, à bouis meabili tranſitu; eſt enim latus quingentorum paſſuum, ſiue quatuor ſtadiorum, quæ faciunt dimidium miliare Italicum, vbi Darius pater Xerxis copias tranſuexit.* Boſphorus. *Eſt & Cimmerius Boſphorus, per quem palus Mæotica in Pontum defluit: ſic dictus à Cimmereis populis, qui partem eius frigidiſsimam incolunt.* Palus Mæotica. Propontis. *Cæterùm, longitudo harum anguſtiarum extenditur verſus Propontidem, quatuor miliaribus germanicis: ibiq; mare rurſus in latum diffunditur ſtadijs quingentis: & in longitudinem protenditur ſtadijs mille & quingentis: vocaturq; eo loco Propontis. Deinde iterum in arctum coit & ſtringitur, vt ex Europa traiectus non ſit, niſi ſeptem ſtadiorum: vocaturq; ibi Euripus, ſiue Helleſpontus, ſeparans mare Ægæum à Propontide, intermedia fauce.* Euripus. Helleſpontus. *In eius contrarijs littoribus duo antiquiſsima extant oppida, Seſtus in Cheroneſo Thraciæ, & Abydus in Aſia, quæ potentiſsimus Xerxes olim ponte coniunxit: & traduxit ſepties centena millia hominum pedites & equites.* Xerxis exercitus. *Helleſpõtus vocatur lingua Italica Strettodi Callipoli: & duo caſtra è regione poſita*

vocantur

vocantur castra in angustijs maris. Taurica Chersonesus complectitur 17. miliaria Germanica, habetq; ciuitates, Eupatoriam, Ethedosiam, Solar, & duo castra. Ciuitatem Solar appellant Tartari Chrion: peninsula verò Precop. Habitatores eius sæpè excursiones faciunt in Rußiam, Lithuaniam, & Poloniam.

Taurica Chersonesus.
Tartari.

De Insulis Græciæ.

Candia siue Creta, insula in mediterraneo mari, centum vrbium fama clara: in longitudine habet ducenta & septuaginta millia passuum: in latitudine verò quinquaginta millia. Circuitus eius quingenta octuaginta octo millia passuum complectitur. Dicta est primùm Cureta ab habitatoribus Curetis: & per syncopam Creta atq; Candia: metropolis hodie appellatur Candia. Insignes in ea vrbes antiquæ sunt Cortyna, Cidon, Gnosus, Minois regia, vbi Minos nouem annis regnauit, & Ida mons, omnium quæ in ea sunt celeberrimus, qui & celsißimo assurgit vertice. Tota insula plena est montibus & vallibus, habetq; multas syluas: & maximè cupreßi, per insulam intensum spirant odorem. Optimi vini feracißima Maluatici à Malua monte sic dicti. Radamanthus Iouis ex Europa filius, incultum illud hominum genus, ad mansuetius vitæ genus perduxit: sequutus inde Minos, adhuc magis in iustitia floruit. Lacedæmones, & aliæ vetustißimæ Græciæ ciuitates, teste Platone, ex Creta leges, & instituta sibi acceperunt. Fundus terræ feracißimus est frumenti, & pascuosus: profert etiam saccharum. Propè Cortynā ciuitatem Labyrinthus fuit, cuius dicunt adhuc extare vestigia, opus maximè spectabile fuit. Eubœa, siue Nigropontus, insula in Ægæo mari, Bœtiæ admodum vicina, à qua Euripo angusto maris portu separatur, vt etiam insula continenti ponte iungatur. Duo amnes sunt in Nigroponto, Cereum & Neleum, diuersarum naturarum: nam si animalia ex vno bibant, albescit pilus eorum: alterius autem aqua pota, pellem nigram efficit. Habuit insula quondam duas insignes ciuitates, Chalcidem, & Erethriam: In Chalcide Aristoteles philosophorum princeps mortuus est. Is Nicomachum medicinæ artis professorem patrem habuit: prima ætate in Macedonia enutritus, sed cùm adoleuisset transtulit se Athenas, vbi Platonem 20. annis audiuit. Vocatus à Philippo rege in Macedoniam, decem ferè annis Alexandrum instituit: Alexandro verò in Asiam profecto, redijt Athenas, docuitq; cum magna gloria. Accusatus quòd non rectè de dijs sentiret, metuens periculum, abijt in Chalcidem, ibiq; reliquum vitæ transegit. Vixit sexaginta tribus annis, fuit paruus: gibbosus, & malè formatus, balbutiensq;: sed diues, vt qui præceptor & Secretarius Alexandri esset. Cyclades insulæ sic dictæ, quòd circa Delum earum clarißimam in cyclum seu orbem sitæ sint. Numerantur autem in mari Ægæo quinquaginta tres, quarum nomina antiqua sunt, Samus, Samothracia, Imbrus, Pathmos, Anaphe, Tenedos, Cia, Chius, Tenus, Thasus. In Amatho foditur metallum: in Anticera crescit elleborus: & in Chia mastix. Delos inter omnes principatum tenet, vbi Apollo & Diana dicuntur nati. vnde insula in tanta religione fuit; vt cum claßis mille nauium Delum appulisset, quicquam violare, aut attingere non auderet. Continet hæc insula in circuitu suo quinque millia passuum. Fuit in ea olim singulare emporium seruorum emptitiorum, præsertim, postquam Romani deleuerunt Cartaginem & Corinthum. In Paro insula gignitur marmor candidißimum. Naxos, quæ & Strongile, & Dionysias, olim Bacho sacra. Scytus insula clara Homeri sepulchro. Nisyrus insula vinum ferens laudatißimum. Biarus in mari Cretico, asperitate situs, & cæli inclementia infamis. Sunt in ea mures, qui lethalem inferunt morsum; ita, vt ferrum vsq; rodant: arborem si attigerint, aridam reddant. Therasia, Carphatus, Samos, seu Samothracia in

Candia.
Sit⁹ Candiæ.
Cureta.
Vrbes.
Minos regnauit.
Ida mons.
Radamāthus.
Fertilitas Candiæ.
Labyrinthus.
Nigropont⁹.
Aristotelis vita.
Cyclades insulæ.
Pathmos.
Delos patria Apollinis & Dianæ.
Parius lapis.
Naxos Bacho sacra.
Homeri sepulchrum.

Samos patria sibylæ & Pythagoræ.

cia in mari Ægæo, vnde Sibylla Samia, atq; Pythagoras philosophus. Pythagoras musicæ plurimùm doctus, Geometriam omnem perfecit: atq; pondera, & mensuras inueniens, Græcis primùm contulit: in numeris exercitatißimus, & in syderali scientia absolutè doctus. Eius institutum fuit, ne quis scholam eius intrans, de philosophia ante quinquennium disputaret. Sub Samothracia in Ægæo mari innatat Lemnos insula: ab occasu Athon montem spectans: ab austro, sed longo tractu, Cretæ opposita est. Est autem maior Samo, habetq; vrbem maritimam Myriam, & Ephestiam mediterraneam, vbi colebatur Vulcanus Deus ignis: quem cùm Iuno peperisset, vt est in fabulis, eumq; turpem conspexisset; è cælo in eam insulam deiecit. Alij dicunt, quòd cùm Vulcanus Iunoni matri contra Iouem opem ferret, præcipitatus est. Cea finitima est insula Eubœæ, vbi vestes bombycinæ ad fœminarum luxum olim texebantur. Dicam aliquid de Constantinopoli antequàm ad insulas maris Adriatici perueniam: Inclyta vrbs Bizantium, ante Ligos dicta: à Lacedæmonijs Pausania duce condita est, in angustißimo Europæ, Asiæq; Euripo. Pausanias hanc vrbem reparans, septem annis possedit, ordinauitq; caput Thraciæ, & appellauit Byzantium. Post eum aliquando fuit sub Atheniensibus: aliquando sub Lacedæmonijs. sed iterũ collapsa vsq; ad tempora Constantini magni Imperatoris: qui, vt refert Diuus Hieronymus, omnes denudauit ciuitates, vt nouam Romam adornaret: cumq; Imperator vellet hanc nouam vrbem, nouam Romam appellare, & regionem ipsam Romaniam; præualuit vulgus, quòd à conditore Constantinopolis vocaretur. Pera è regione Byzantij, ab altera ripa sinus maris sita: vrbs ipsa triangularis est, habetq; duo latera ad mare, & vnũ ad continentem: habet hæc vrbs, in hunc vsq; diem vetusta ædificia, qualia sunt, templum sanctæ Sophiæ, palatium Constantini, ad occasum vrbis iuxta mœnia situm: & aliud palatium rotundum eius Imperatoris apud templum sanctæ Sophiæ ad sinistram positum, sed pro magna parte dirutum: Columna Serpentina ex vno saxo facta. Hæc vrbs inclyta subuersa est crudeliter à Mahumeto Turcarum Imperatore anno Christi 1453. quinto Calendas Iunias. Inde Callipolim, & Chersonesum primò, deinde totam penè Thraciam, atq; Græciam occupauit. Quantùm deinde malorum Christiani experti sunt in expugnatione Belgradi, Rhodi, & Budæ; nemo est qui ignoret. Anno salutis 1509. magno terræmotu in ea vrbe tredecim millia hominum perierunt. Imperatores Constantinopolitani, Constantinus magnus, Constantius filius Constantini magni, Iouianus Constantini magni ex fratre nepos, Valentinianus, cuius collega frater eius, Valens Gratianus filius Valentiniani, Theodosius iunior filius Archadij, Martianus, per Pulchriam sororem Theodosii factus est Imperator: Leo, Zeno, Anastasius, Iustinus, Iustinianus, cuius imperij anno nono cœpit Gotthicum bellum: confusas leges in epithomen redegit: in quinquaginta digestorum libros singula contraxit. Hic princeps templum magnificentißimum sanctæ Sophiæ admirando ædificio extruxit. Iustinus minor nepos ex filia Iustiniani, Tiberius ascitus à Iustino ad imperium, vir iustus, sapiens, strenuus, Mauricius Cappadox genere Tiberij, primùm humilis notarius, Phocas præfectus Scythiæ, postquam Mauricium interfecit, à scelerato exercitu electus est Imperator, Heraclius, post interfectum Phocam adeptus est imperium, Constans filij Constantini iunioris, Constantius Constantini filius, Iustinianus minor, Philippicus, Anastasius, Theodosius tertius, Leo patria Isaurus, Constantinus eius nominis quintus, Leo quartus: Mortuo Leone, Irene Augusta imperium suscepit: Michael, Leo, Michael, Theophilus, Michal, Basilius, Leo, Alexander frater Leonis, Constantinis Leonis filius, Romanus, Nicephorus, Ioannezimisces, Basilius, Constantinus, Romanus, Michaël, Michaël, Michaël, Isahacius, Constantinus, Eudoxia, Michaël, Nicephorus, Alexius, Caloioannes, Manuel, Andronicus, Isahacius, Alexius, Alexius: Balduinus Comes Flandriæ eligitur imperator,

Lemnos. Vbi colebatur Vulcanus claudus. Cea insula. Constantinopolis. Constantinus magnus. Pera. Palatiũ Constantini. Capta à Turcis. Imperatores Constantinopolitani. Iustinianus. Phocas. Heraclius. Irene. Eudoxia. Balduinus.

De Sardinia.

rator, Henricus Flandrensis, Petrus Antisidoriensis, Robertus filius Petri, Balduinus secundus, Michaël Paleologus, Andronicus filius Michaëlis, Andronicus iunior, Ioannes Coloioannes, Manuel, Ioannes filius Manuelis, Constantinus septimus, Manuelis filius, fratre Ioanne sine liberis mortuo. De quibus copiosiùs scripsi in genealogia, seu successione summorum Pontificum.

De Sardinia.

SArdinia circumdatur ab oriente Tyrrheno pelago: à meridie Africo: ab occasu Sardoo: & à septentrione mari, quod ipsam, & Corsicam interluit. Plinius lib: 3. naturalis historiæ: Sardinia, inquit, ab oriente patet 188. millia passuum: ab occidente 170. à meridie 74. & à septentrione 122. in circuitu 560. mi: paß: Abest ab Africa secundum eundem 200. millia passuum. Porrò, ea Sardiniæ pars, quæ Corsicam spectat, montosior est; sed qui montes amœni sunt, & humanis necessitatibus vtiles: opposita verò pars, quæ Africam spectat, planior est: tritici abundantissima: amœnior quoq; sed altera amœnior est: abundat tota insula frugibus, pecore, & armento: habetq; equos multos robore, agilitate, & pulchritudine præstantes: abundat in hac regione adeo triticum; vt à mercatoribus multæ quotannis naues tritico oneratæ, abducantur in Hispaniam & Italiam: vini optimi magna passim per insulam colligitur copia, albi & nigri: venationem habet maximam: multiq; rustici ex sola venatione viuunt: præsertim qui in montibus habitant. Abundat Sardinia apris, ceruis, damis, & alio quodam animali, quod muffonem vocant: quodq; alibi in tota Europa non inuenitur. Nullum gignit Sardinia lupum, aut aliud eiusmodi nocens animal: In Sardinia non est serpens, neq; vllum venenum, sed pestilens aër: Habet præterea regio flumina multa, & amœna, sed non profunda: habet pisculentissima stagna: sunt quoq. balnea multa salubrium & calidorum fontium inter castrum montis regalis, & oppidum S. Gauini: argenti fodinæ in ea regione ditissimæ sunt, maximè apud ciuitatem Ecclesiarum: Salinas verò habet magnas in multis locis: meliores sunt prope Calarim. Athenienses, expulsis Afris, eam insulam occupauerunt, & condiderunt Calarim ciuitatem: Aliquot annis pòst, Romani contra Carthaginenses pugnârunt: & tandem eam sibi subiugauerunt. sed rursus Sardina ab Afris occupata est, quousq; Pisani & Ligures Italiæ populi, suasu Rom: pontificum, expulsis Afris, insula potiti sunt: deinde Iacobus Aragonum rex eam obtinuit. Hodie paret catholico Regi Philippo serenissimo Hispaniarum regi, 1586. Calaris Sardiniæ primaria ciuitas, in quatuor partes diuiditur: media, quæ fortissimo septa est muro, propriè vocatur Calaris: ea verò, quæ in orientem spectat, appellatur Villa noua: pars autem, quæ meridiem respicit, vocatur la Marina: & quæ ad occidentem vergit, Stampax nominatur. Sardi sunt corpore robusti, agrestes: laboribus assueti, præter paucos: luxui dediti: literarum studio parũ sunt intenti: venationi autem deditissimi sunt: multi pecuariam faciunt rem, agresti cibo, & aqua contenti: Qui in oppidis & villis habitant, pacificè inter se viuunt: aduenas amant, & humaniter tractant: sunt Sardi optimi equites: sunt ob solis ardorem subfusci coloris. Si quando Piratæ Sardiniam diuertunt, mox à Sardis in fugam vertuntur.

Sardinia. Sardiniæ sit⁹. Sardiniæ fertilitas. Lupus nõ est in Sardinia. Flumina. Balnea. Argenti fodinæ. Salinæ. Calaris. Sardonum mores. Optimi equites.

De Corsica.

COrsica insula, Græcè Cyrnum, distat à Sardinia per vnum miliare germanicum, spatium quinque millia passuum. In interioribus insulæ partibus sunt altissimi, asperi, & saxosi montes, instar Alpium, ideoq; habet homines agre-

Corsica.

Vinum generosum. Fertilitas.

nes agrestes, feroces, qui ipso aspectu referunt animi ferocitatem. Crescit optimum & nobilissimum vinum in ea insulæ parte quæ respicit Liguriam: Referta est auibus & bobus, resina & melle. Ea autem pars quæ respicit Hetruriam Italiæ, est mediocriter plana: habet ibi fœcundum solum, & producit nobiles & dulces fructus: In reliquis verò locis aditu est difficilis, ob montium asperitatem: olim habuit 33. ciuitates: hodie non nisi vnam paruam, quæ vocatur Bastia, in qua residet insulæ gubernator: in ea parte terra est populosior, vocaturq́ Campoloro, campus de auro; propterea, quòd ibi generosum crescat vinum, castaneæ, & aliquantulum tritici. In ea extremitate Corsicæ, quæ respicit Sardiniam, est arx fortissima: natura munita: Bonifacio dicta, vbi optimus est portus, habentq́ ibi Genuenses præsidia militum. Distat Capraria à Corsica 30. miliaribus Italicis, in qua habitant pauci homines agrestes, qui colunt vinum, quod ibi valde generosum crescit, præsertim rubrum: Habitant autem incolæ propter piratas in sublimi castro, inter saxa locato: Distat ab Italia, miliaribus Italicis sexaginta. Ilua insula, italicè Elba, non multum distat ab Italia: estq́ satis fertilis: sunt in ea ferri & chalybis fodinæ: est triplo maior Capraria. Sunt & aliæ insulæ in mari Ligustico, Gorgona, Planasia, Oglasia, & aliæ quas omitto.

Bastia ciuitas. Bonifacij castrum. Capraria. Elba. Fodinæ ferri.

De Sicilia.

Sicilia. Trinacria. Pelorus. Scylla. Scyglum. Charybdis. Calofarus.

Icilia nomen habet à Neptuni filio; nam antea Trinacria vocabatur, & Triquetra à tribus eius promontorijs: quorum vnum Pelorus, ad Italiam, & aquilonem vergens contra Scyllam, decem miliaribus à Messana distat. Est in eo promontorio turris, quæ procul venientibus vadum transeundi ostendit. Scylla scopulus in continenti, vbi oppidum Scyllum è regione, cuius memorata turris vltra Fretum abest tribus miliaribus Italicis: tanta enim ibi est latitudo Freti, vt etiam bos tranare queat. Charybdis vorticosum mare, nuncupatum à singulis Calofarus, quasi Calofaros; ibi enim faces noctu accenduntur nautis portum petentibus. Scribunt veteres inter Siciliam & Italiam nullam fuisse discretionem: & eo loco terram Oenotriam appellatam fuisse, sed ingenti terræmotu scissam fuisse. Ibi mare est impetuosum, & excurrentium vndarum concussionibus, magnus editur sonus, instar horribilis latratus; vt etiam à longè audiatur: aliud est promontorium, vocatur Pachynus, ab aëris crassitudine, nunc verò Caput passorum: habetq́ duo cornua, vnum ad ortum, & alterum ad austrum spectat: tertium est Lilybeum, Africæ & Lybiæ oppositum: centum miliaribus à Carthagine ad orientem remotum: hinc sereno cælo videri potest Africa. Iuxta promontorium istud mirabiles inueniuntur lapicidinæ, ex cuius saxis olim muri Carthaginenses fuerunt facti. Discernitur insula in tres valles, & desinit quæq́ vallis in vnum promontorium. Vna, quæ Pelorum habet, nemorum plena: altera quæ extenditur ad Nothum frumentarijs tum campis, tum nemoribus læta, pecorumq́ fœcunda, Pachynum continens: tertia Mazaræ, frugiferarum arborum propè impatiens: messibus armentisq́ abundans: Lilybeum sibi vendicat promontorium. Ambitus insulæ 616. miliaribus Italicis definitur. Ceres apud Siculos in pretio fuit; agrorum enim cultum excogitauit: boues domuit: & aratro terram sulcis proscidit, & semina tradidit: & sic panem conficere docuit. Panormus ciuitas antiquissima, sita in loco amœno & fertilissimo: ad septentrionem spectat, pelagoq́ alluitur Tyrrheno: muris septa perquam altis: secundùm mare arx est, quam Castrum ad mare nominant: tres antiquæ ciuitatis portæ, & veteres muri multis cum turribus lapide quadrato constructi: ibi inueniuntur lapides literis inscripti, quibus Noe tempore fuisse, probari potest: Templum ingens Panormi, vbi Siciliæ Reges sepulti iacent. Propè eum ad orientem celebre ho-

Pachynus. Lilybeum. Tres valles in insula. Ceres in Sicilia. Panormus tēpore Noē.

bre hospitale. Altera parte est locus, vbi veteri consuetudine aureas coronas reges accipere consueuerunt: nam & Rogerius, & vterq; Guilelmus Tancredus, Henricus Imperator, Fridericus filius, Manfredus, & Petrus Aragonensis, ibi regio diademate donati sunt. Dulcium arundinũ, quarum ex recocto succo fit saccharum, fertiles in Panormitano agro fiunt messes. A Panormo haud longè est fundus, cui Cifala nomen: vbi aquæ sunt calidæ, ægrotis admodum salubres. Syracusa antiqua ciuitas, olim triplici septa muro, quæ cum Carthagine æquis viribus aliquando certabat: ex ea Dionysius tyrannus centum viginti peditum, equitumq; 12 millium exercitum, ac naues quadringentas eduxit. Erat enim tùm manu, tùm loci natura munitissima. Portus adhuc habet duos, qui cùm diuersos inter se aditus habeant, in exitu sunt cõiuncti, quorum coniunctione insula ipsa disiungitur. In faucibus portuum arx erat tyrannorum, Hieronisq; regis domus, qua prætores postea vti solebant, thesauro plena: & armorum copia ita munita; vt hominum septuaginta millia illis armarentur. In insula huius vrbis est fons, cui nomen Arethusa: tunc incredibili magnitudine plenus piscium, qui fluctu totus opertus fuisset; nisi munitione, ac mole lapidum à mari fuisset disiunctus. Regnauit in hac vrbe Dionysius 38 annis: vigesimum autem quintum annum agebat ætatis, cùm regnare cœpisset. Cùm autem ob sæuitiam omnibus inuisus redderetur; absque omni regio apparatu, in Italiam tacitus profugit: deinde Corinthum in exilium proficiscitur, vbi totis diebus in lupanaribus residebat. Nouissimè ludimagistrum se professus, pueros in Triuio docebat. Agri Syracusani, omnium quæ ad victum humanum pertinent rerum, longè sunt feracissimi; tritici enim omnisq; leguminum generis, lætissimas ferunt segetes. Ibi quoq. armẽtorum copia & pecudum: aucupij etiam maxima commoditas. Syracusani olim regali potestate, & magistratu totius insulæ Siciliæ potiti sunt: nam Gelo Syracusanorum rex, Carthaginensibus bello iam profligatis, vniuersæ Siciliæ dominium obtinuit. At vbi Romanorum prouincia Sicilia facta est, Syracusis erat prætoria domus, in qua homines Romani manebant, qui ius dicere consueuerant. Catana vrbs est in planicie, habens montem Ætna ad septentrionem: in eo loco vbi hodie diuæ Agathæ est templum. Fuerunt olim celebres thermæ, marmoreis columnis. Ager vrbis est totus fertilis, præsertim vini optimi feracissimus: pecora quoque optimis pascuis, quæ ibi sunt, in tantùm saginantur; vt in ipsa pinguedine suffocarentur: nisi interdũ sanguine circa aures elicito, leuarentur. Agrigentum peruetusta ciuitas, atq. opulenta, quam olim Carthaginenses euerterunt. Phalaris Cretensis ob seditiones domo profugus in Siciliam commigrauit, atque Agrigenti principatum obtinuit: vir prudens, & in militia clarus: literis, ac liberalitate insignis. Messana ciuitas vetusta: Charybdis freto, portuq; natura ipsa facto discreta: ab occasu collibus munita: tritici messibus, quia montibus clauditur & Pelago, caret: nemoribus abundat. Sed tota propè eius messis in mororum folijs consistit. Probatissima enim à Messaneis lana serica, in multas Europæ partes mittitur. Mons Ætna, suis mirus incendijs, materia plenus sulphurea, humidis generatur nutrimentis. Thucydides ab eo tempore quo Græci Siciliam tenuerunt, tres Ætnæ ignis innundationes commemorat. Orosius refert, M. Æmilio, Lucioq; Oreste Consulibus, horrendis cum sonis flammas eundem eructâsse montem. Anno 2. post martyrium S. Agathæ, qui fuit ducẽtesimus quinquagesim° quart° post Christũ, mirabiliter arsit. Anno 1329. factis quatuor profundissimis hiatibus, magnum prorupit ignis flumen. Ignis ille nullo frigore temperatur, neque frigus per illius calorem dissoluitur. Supremum fastigium montis est planum, comprehenditq; per circuitum circiter viginti stadia, tria propè miliaria Italica. Anno 1537. incredibilis magnitudinis ignea massa de incenso sulphure facta, ex ipsius Ætnæ nouis factis crateribus, cum maximo fragore prolapsa, non quidem

Panormi reges coronabantur.

Sacchari plantatio.

Syracusa Regia ciuitas.

Dionisii exercitus.

Hieronis domus.

Arethusa fons

Dionisii sæuitia.

Fertilitas Syracusæ.

Syracusanorũ potentia.

Catana Vrbs.

D. Agathæ templum.

Agrigentum.

Messana.

Lana Serica.

Mons Ætna.

Ignis flumen

Causa incendii.

veslociter, sed passim ruebat: colles, nemora, saxa, rupes, pagosq; combussit. Est autem hæc insula in inferioribus suis partibus tota cauernosa, atque plena sulphure, alumine, igne, & aqua, alijsq; similibus, quæ ignem fouent: ignis autem esse nequit sine respiraculo, sed vbiq. sese exerit: sicut & in Sicilia multæ inueniuntur calidissimæ thermæ. Ingressus præterea aër in cauernas, excitat flammam, quæ exitum petens, fumum & ignem euomit, multisq; in locis suos quærit caminos, per quos respiret. Interdum quoque in visceribus terræ tanta est ignis violentia; vt cum flamma lapides adustos & arenam expellat, calore incluso omnia latera cauernarum concutiente, & commouente.

Vulcana insula.

Non longè à Sicilia est parua quædam insula, quæ hodie Vulcana appellatur, dedicata à gentilibus Vulcano: & hæc habet collem fastigiatum, vnde noctu ignis, interdiu autem fumus exalat: in quo flamma per ventum excitatur, sedatoq; vento, flamma extinguitur. Est autem tota insula Vulcana aspera, petrosa, & ignibus scatens. Flante vento à meridie, consurgit circum insulam caliginosa nebula: si verò Aquilo spiret, erumpit ex camino eius flamma ignis, auditurq; magnus fragor, sonitusq; crepitantis ignis.

Lipari.

Lipari insula non procul à Vulcana sita, abundat fructibus, alumine, & salubribus thermis: vocataq; fuit aliquando Eolia: habetq; ciuitatem vnam, quam Liparum vocant: habet optima pascua, & copiam aluminis.

Ethalia.

Non multùm abest ab ea Ethalia, quæ mineras habet, vnde ferrum excoquitur.

Malta.

Inter Siciliam & littus Africæ, sita est insula Malta, quam Ptolemæus Melitam nominat, inhabitaturq; nostro æuo à Rhodianis militibus, qui per Turcam pulsi sunt Rhodo insula. Sunt & aliæ insulæ circa Siciliam, scilicet Ænaria, quæ hodie Iscla appellatur: nec multùm abest à Caieta.

Iscla.

Item Cosyra, Ægusa, Strongile, Didyma, Ericusa, &c.

Siciliæ administratio.

Syracusani ab initio in Sicilia imperium tenuerunt, vsq. ad Marcum Claudium Marcellum tertiò consulem, qui post Carthaginense bellum, Syracusas profectus, triennio vrbem oppugnauit, atque Siciliam in prouinciæ formam redegit, Romanisq; subegit: vnde Romani non parum commoditatis acceperunt. Durauit autem ista administratio vsque ad Caroli Magni tempora. Tunc partito inter vtrunq. imperium orbe, Sicilia omnis cum Calabria & Apulia, Constantinopolitano cessit imperio, cui sine controuersia paruit, vsque ad Nicephorum Imperatorē, quo

Saraceni occupant Apuliam

tempore Sarraceni Apuliam, Luceriam, & alia nonnulla loca occupârunt anno 914. vnde sæpè postea factis excursionibus, Calabriam, Neapolim, & alia loca penetrârunt: sed post annum ferè centesimum expulsi sunt per Tancredum Normandum,

Tancredus.

virum in armorum gloria illustrem. Is Ierosolymam petens cum aliquot millibus Normandorum, Siciliam, Apuliam, & Calabriam cepit. Atque postea moriens imperium posteris suis dimisit, qui Comites Siciliæ dicti, 43. annorum spatio magna cum felicitate creuerunt.

Comites Siciliæ.

Successit autem Tancredo filius Robertus, qui Apuliam per se, & Siciliam per Rogerium fratrem rexit, atq. constitutus est per Romanum Pontificem dux Feudatarius.

Robertus Neapolim cepit.

Ipse Neapolim primus possedit, longaq; obsidione superauit. Post Robertum ducem, Siciliæ dominabatur Rogerius, quo mortuo successit Guilelmus. sed dum proficisceretur Constantinopoli, nuptias facturus cum filia Imperatoris Constantini, Rogerius fratris sui filius, capta absentis occasione, regnum inuadit.

Rogerius.

Guilelmus spe nuptiarum frustratus, regnoq; simul eiectus, nimia animi tristitia confectus, apud principem Salernitanum, obijt. Rogerius variè in regno iactatus est, moriens Panormi, reliquit filium suum Guilelmum successorem, qui regnauit annos duodecim, mortuusq; reliquit Guilelmum filium suum hæredem, cognomento Bonum, qui mortuus est postquam regnauit 25. annis. nullumq; reliquit filium.

Guilelmus Bonus.

Tunc electus est quidam ex genere Roberti, nomine Tancredus: sed Henricus Friderici Imperatoris filius accepit Constantiam in vxorem, Rogerij regis filiam, persequensq; Tancredum bello, Neapoli obsessum interfecit: & regnum vtrunq; Friderico filio, ex Constantia

Fridericus.

ex Constantia sublato, reliquit. Res tandem deducta est ad Manfredum Friderici filium: is à Carolo fratre regis Francorum, duce Andegauensium priuatus est regno: qui quotannis quadraginta millia nummorum aureorũ Pontifici Romano pendebat. Porrò, Carolus postquam interfecit Manfredum, & Conradinum Friderici Imperatoris nepotem, vindicauit sibi citra vltraq; Pharum, Siciliæ regnum. sed Petrus Aragonensis, iure hæreditario Constantiæ vxoris suæ, quæ Manfredi regis filia fuerat, regnum Siciliæ inuasit, anno 1283. Carolus hoc tumultu extinctus est Neapoli, superstite Carolo eius filio, qui pugna nauali cum Petro rege apud Siciliam congrediens, superatus & captus est. Moritur paulò pòst ex vulnere Petrus, relictis duobus filijs, Iacobo & Friderico. Fridericus ex Hispania cum classe veniens in Siciliam, vexatam à Roberto Caroli filio, non solùm Siciliam, sed & Calabriæ partem assecutus est: donec tandem pace facta, & Carolo liberato, conditiones factæ sunt, quòd Carolus duos filios obsides daret, & Fridericus Siciliam dum viueret, haberet. His actis, Carolus paucis pòst de vita decessit, relictis ex Maria filia regis Hungariæ, filijs quatuordecim, è quibus notiores fuerunt, Carolobertus, qui postea rex Panno niæ fuit, & pater Andreæ, qui successit in regno Apuliæ Roberto patruo, & interfectus à Iohanna fuit. Diuus Ludouicus Archiepiscopus Tholosanus, Robertus dux Calabriæ, qui in regno patri successit. Philippus princeps Tarentinus, pater Ludouici coniugis secundi Iohannæ reginæ. Habuit quoque duas filias, quarum vnam Blancam dedit Iacobo Aragoni, & Leonoram Friderico Iacobi regis fratri: Iacobus rex tradito regno Siciliæ fratri Friderico, secessit ipse in Aragoniam. Mortuo autem Martino Aragonum rege vltimo sine prole, orta est de regni iure contentio, inter Ioannem & Ferdinandum patruum, quòd vterque se propriorem Martino stemmate materno diceret: sed Ferdinandus vno gradu proprior, frater Henrici regis Castellæ, vtrunque regnum Aragoniæ, & Siciliæ obtinuit. Alfonsus à Iohanna regina Neapolitana adoptatus, multis bellis Siciliam obtinuit, & regno Neapolitano adiecit. Ei successit Ferdinandus, quem ex pellice sustulit: is morbo perijt anno 1494: & succedit Alfonsus iunior filius eius: sed vix anno regnauit, fugiensq; à Carolo Gallorum rege in Siciliam, filio Ferdinando permisit regnum. at nec filius Gallum regem expectauit: Rex itaque Gallus potitus Neapoli octo fermè mensibus, reuocatus est in Galliam: & Ferdinando rursum regnum oblatum est à subditis: sed post biennium sine liberis mortuus est: pater quoque suus mortuus est in Sicilia: patruus verò Ferdinandi Fridericus, vtriq; regno est suffectus. Ipse quoque post sextum annum sui regni, exercitu Ludouici regis Gallorum, in Ænariam insulam pulsus, regis misericordiæ in Galliam profectus, se permisit. Interim Ludouicus Gallus, & Ferdinandus Hispaniæ rex, regnum expugnârunt. Cùmq; in rebus regni diuidendis, magna inter eos oriretur discordia, ventum est ad pugnam, superatisq; Gallis, Hispani interim dominantur.

Carolus. Petrus Aragonensis. Fridericus. S. Ludouicus episcop⁹ Tholosanus. Dux Calabriæ. Iacobus rex. Ferdinandus rex. Alfonsus. Ferdinandus.

Genealogia regum Neapolitanorum.

CÆterùm de hac Regum genealogia sic quidam locuti sunt: Excluso, inquiunt, Friderico à regno, partiti sunt duo reges regnum Neapolitanũ, sic quòd Campania & Calabria cederent Ferdinando Hispano: Neapolis verò cum suis ciuitatibus esset Galli. Cùmq; præfecti vtriusq; partis inter se magna laborarent discordia, ventum est anno 1501. ad magnam cædem, in qua tria millia Gallorum ceciderunt, defeceruntq; principales ciuitates, Neapolis, Capua, & aliæ à Gallis ad Hispanos: nec ampliùs cessauit iurgium inter Gallos & Hispanos. Numerant nonnulli annos, quibus sub diuersis familijs fuit regnum.

Reges Neapolitani. Sub diuersis familiis.

Neapolitanis.

gnum. Normandi ipſum poſſederunt annis 335. duces Sueuia annis 76. Galli poſt Sueuos annis 178. Aragonenſes vſque ad hæc tempora. Regnum Neapolitanum à Normannis habet initium. Tancredus, vt dictum eſt, anno domini 1008. Apuliam, & Siciliam ſibi ſubiugauit, quando Apulia erat Comitatus, ſimiliter & Sicilia: ſucceſſu tamen temporis facta ſunt duo regna: licet circa annum Chriſti 1050. vnum fuerint regnum. Rex primus fuit Rogerius, filius Roberti Normandi: nepos autem Tancredi. Tranſactis deinde aliquot annis, diuiſum eſt regnum iſtud in duo regna: vnũ, nempe Siciliæ regnum, poſſederunt Aragoni: Galli verò regnum illud, quod eſt extra Farum. A vetuſta autem ciuitate Neapoli, vocatum eſt regnum Neapolitanum. Anno milleſimo, & quadrageſimo, Robertus Normannus in defunctorum fratrum ſuccedens locũ, Apuliã ſibi vendicauit: à Pontifice Romano Nicolao Calabriæ Apuliæq; Dux declaratur. Mortuo Roberto anno 1077. Rogerius filius eius principatum obtinuit in Neapoli, & in Sicilia: & à Pontifice Romano Anacleto, rex declaratur. Moritur anno ſalutis 1052. atque in eius locum ſubijt Guilelmus eius filius: & vtriuſq; Siciliæ rex declaratur. Mortuus eſt Panormi, anno 1166 in cuius locum ſucceſſit Guilelmus ſecundus filius eius: moritur Panormi ſine liberis. Eligitur Tancredus eius patruus, Rogerij ex pellice filius. Henricus Friderici Ænobarbi filius, accepta in vxorem Conſtantia Guilelmi ſecundi ſorore, qui recepit primò Siciliam, deinde Neapolim, inuentumq; etiam iuxta Neapolim Tancredum, interficit exercitus eius. Rex verò Henricus, genuit ex Conſtantia filium Fridericum nomine, hæredem horum regnorum. Potitus autem Fridericus regno triginta annis, ſtrangulatus eſt in lecto à filio ſuo Manfredo, quem genuerat ex ancilla, feceratq; ducem Tarentinũ. Conradus filius Friderici imperij ſuſcepit habenas, licet in eius abſentia Manfredus occupare regnum ſtuduerat. Conradus reuerſus ex Alemania, erat enim Sueuus, ſicut & eius maiores, primùm Siciliam occupauit: deinde obſeſſam Neapolim fame domuit, muroſq; eius, & nonnullas priuatas & publicas ædes ſolo æquauit, ſicq; potitus omni Sicilia. Altero poſt eius aduentum in Italiam anno moritur. Inſtituit Conradus hæredem Henrici fratris ſui filium Conradinum, eius quem Fridericus in carcerem coniectum, necauit. Quo audito Manfredus, regnũ occupauit, ſimulans Conradinum mortuum eſſe: cùm verò multa inſolenter ageret, Vrbanus quartus Romanus Pontifex, vocauit ex Gallia Carolum fratrem Ludouici regis Galliæ, Comitẽ Andegauenſium prouinciæ Narbonenſis, eiq; vtriuſq; Siciliæ ius conceſſit. Veniens Carolus, regniq; fines ingreſſus, commiſſo bello apud Beneuentum, Manfredum in acie interfecit. Porrò, titulus regni Ieroſolymitani annexus eſt titulo regni Siciliæ, propter vxorem Friderici ſecundi Imperatoris, quæ filia fuit regni Ieroſolymitani, attulitq; marito ſuo, loco dotis titulum & ius, quod pater habebat ad memoratum regnum. Atque hinc eſt, quòd omnes reges Siciliæ reges Ieroſolymitani appellantur. Cæterùm, occupato regno Neapolitano à Carolo, Conradinus à Neapolitanis vocatur ad regnum: veniens autem, captus eſt à Carolo, & Neapoli ſecuri percutitur, anno 1268. Deinde anno 1281. Siculi deficientes à Gallis ad Petrum Aragonum regem, qui in vxorem habuit filiam Manfredi, vno eodemq; die omnes Gallos perimerunt. Veniens ergo Petrus, conflixit cum Carolo Caroli regis filio, viuumq; in ſuam recepit poteſtatem: & mox in Aragoniam deduxit, quatuorq; annis in carcere detinuit: hoc autem contigit anno 1297. Interim Carolus pater eius ex Gallia Neapolim redijt: vrbem trepidam confirmat: ipſe cum copijs in Apuliam ſe confert; vt contractis vndique nauibus, in Siciliam traijceret: ſed ſubito morbo correptus interijt: ſicq; Aragonus manſit rex Siciliæ. Compoſito verò tandem diſſidio, Carolus è vinculis liber dimittitur, deditq; duos filios obſides, Carolum & Ludouicum: ipſe verò remanſit Neapoli: & Aragonus regnum Siciliæ ſibi reſeruauit. Poſt Carolum, regnum ſuſcepit

Marginal notes: Neapolitani regni initium. Primus rex. Diuiditur regnum. Robertus. Rogerius. Guilelmus. Guilelmus. Tancredus. Henricus. Fridericus. Manfredi impietas. Conradus. Conradinus. Carolus. Titulus regni Ieruſalem. Siculi interficiunt Gallos. Petrus Aragonus. Carolus. Sanctus Ludouicus obſes

De Regibus Neapolitanis.

scepit filius eius Robertus, Calabriæ dux, cuius sororem duxit vxorem Iacobus Aragonus rex Siciliæ. Carolus audita Iacobi Aragoni morte, adortus est Siciliæ regnum: sed aduersam pugnam sentiens, Neapolim rediJt. Interim Fridericus Aragonus, successor Iacobi regis, ducta classe in Calabriam, breui eam regionem in suam redegit potestatem. Defuncto autem rege Roberto anno 1343. superstites fuerunt duæ, ex defuncto iam Carolo filio eius neptes, ex quibus Iohanna maior natu, quæ nupserat Andreæ Hungaro, successit in regno, virumq; Andream suspendio sustulit: & Ludouico Tarentino principi, filio Philippi fratris Roberti regis, iterum nupsit. Audito autem Ludouici regis Hungariæ, Andreæ fratris aduentu, Ludouicus & Iohanna Narbonam fugerunt. Et cùm iterum tentarent repetere regnum, superueniens Carolus Andreæ Hungari filius, potitur regno vniuerso, captamq; reginam nouercam suam, strangulandam carnifici dedit. Carolus deinde vocatus ad regnũ Hungariæ, trucidatus est in quodam conuentu, superstitibus Ladislao & Iohanna, quos impuberes apud vxorem Margaritham Neapoli reliquerat. Ladislaus accepit regnum, sed non diu vixit, Neapoli occubuit, hærede relicta Iohanna sorore. Nupsit duci Geldriæ: sed eo mortuo, & certior facta de morte Caroli regis fratris sui, Neapolim rediJt: secundò nupsit Iacobo Marchiæ comiti, quibusdam conditionibus, vt, scilicet Tarenti princeps diceretur: regni verò administratio libera Iohannæ remaneret. Sed regni Principes id indignè ferentes, suaserunt Iacobo, vt regium nomen acciperet. vnde Neapolim veniens, exceptus est vt rex, potitusq; castello nouo. Sed Iohanna breui curauit, vt Iacobus maritus conijceretur in carcerem, ex quo liberatus fugit in Galliam, ibiq; obijt apud oppidum Bisuntium. Post hunc Ludouicus Andegauensis declaratus est rex Siciliæ. Sed cùm paulò pòst reginæ Iohannæ bellũ indiceretur, timens, Alfonsum regem Aragonum in filium adoptauit, qui videns in muliere inconstantiam, circumsedit eam in arce Campania, quæ Neapoli sic appellatur: sed à Sfortia fusus, in fugam est versus. Tunc Iohanna Ludouicum Andegauensem, abdicato Alfonso, in filium adoptauit. At Alfonsus id sentiens, multa expendebat contra Martinum Pontificem, quem inimicum sentiebat: & interea mortua est Iohanna regina inconstantiæ. Post eius mortem, Renatus defuncti paulò antè Ludouici frater, regnum obtinuit: sed ab Alfonso victus, regnum Alfonsus adeptus est anno 1442. mense Iunio: moritur sine liberis ex iusto matrimonio, anno 1458. cùm regnâsset Neapoli annis 16. relinquens Ferdinandum, quem ex pellice susceperat ducem Calabriæ, qui patri successit in regno. Verùm Iohannes Lotharingiæ dux, Renati filius vocatus ad regnum, venit, occupauitq; Apuliam. Ferdinandus audiens hostem ingressum regnum, processit illi obuiam, magnoque animorum ardore vtrinq; est pugnatum: donec Aragonensibus in fugam versis adeò, vt ægrè Ferdinandus in fugam Neapolim se receperit. Deinde reparato exercitu, commissoq; bello, Ferdinandus victor remansit. Habuit autem Ferdinandus liberos, Alfonsum, Fridericum, Ioannem, & Franciscum. Ioannes effectus est Cardinalis: Alfonsus verò genuit Ferdinandum, & Isabellam. Alfonsus præfectus rei bellicæ, infeliciter pugnauit, & anno 1487. multa tyrannicè egit: ideoq; quidam ex regno Neapolitano, elapsi, Ludouicus Sfortia quoque gubernator Mediolanensium, Carolum Francorũ regem multis largitionibus in Italiam vocauerunt; vt regnum Neapolitanum ex Andegauensium successione sibi debitum, repeteret. In ipso autem belli apparatu, Ferdinandus obijt, anno 1494. & Alfonsus filius eius dux Calabriæ, rex Neapolitanus est salutatus. Carolus verò rex Galliæ cum magno exercitu ingressus est Italiam, Romamq; peruenit. Vbi autem Alfonsus Carolum aduentâsse Romam cognouit, memor scelerum suorum, vltrò se regia potestate abdicauit, Ferdinandumq; filium pro se regnare iussit. Ipse cùm traiecisset in Siciliam, non ita multò pòst, obijt, cùm vix

Robertus.

Andreas Hungarus.

Regina strangulat maritũ.

Carolus Hungarus.

Regina strangulatur.

Ladislaus.

Iohanna regina.

Alfonsus Aragonus.

Ludouicus Andegauẽsis.

Renatus.

Ferdinandus.

Ferdinandus pugnat cõtra Iohannem.

Ferdinandi liberi.

Alfonsus.

Ferdinandus. Carolus Francorum rex.

vnicum regnâsset annum. Ferdinandus autem à Carolo Francorum rege duobus mēsibus exactus, vsque Neapolim nullum habuit impedimentum: moratus autem Neapoli mensibus ferè quatuor: deficiente paulatim exercitu, timere cœpit, præsertim cùm Ludouicus dux Mediolani, & Veneti contra eum conspirâssent, in Galliam rediit, & biennio pòst morbo extinctus est. Interea Neapolis à Caroli fide desciuerat: & redeunti Ferdinando portas aperuit, qui mortuus est, cùm duo de viginti regnâsset mensibus. Tunc Neapolitani Fridericum Ferdinandi patruum in regnum admiserunt, qui quinquennio regno dominatus est, sed postea expulsus est à Ludouico rege Francorum, qui successit Carolo fratri suo in regnum. Ludouicus igitur potenter regnum subegit, Fridericus autem sua sponte secessit in Galliam ad regem. Priùs autem quàm Fridericus expelleretur, Ludouicus Gallus iniit fœdus cum Ferdinando Hispaniæ rege, vt regnum Neapolitanum ex æquo diuiderent: sed orto inter se iurgio ob cuiusdam oppidi causam, initum est bellum, fugatisque Gallis, victoria apud Hispanos remansit, atque vsque ad hæc tempora regno dominantur. Sed vtinam ipsi reges Neapolitano regno in propria persona præsiderent: melius profectò res ageretur cū pauperrimis regniculis.

Fridericus. Ludouic⁹ rex Francorum.

DE ASIA, ALTERA parte Orbis.

Asiæ situs.

SIA altera tripartitæ terræ pars, ab Asia Oceani & Thethyos filia sic dicta. A meridie per orientem vsque ad septentrionem protenditur: ab occidente habens Nylum & Tanaim cum Euxino ponto, & parte mediterranei maris: tribus autem aliis partibus iungitur Oceano, qui ab oriente Eolus, à meridie Indicus, à septentrione Scythicus nominatur. Taurus mons mediam quodammodo continentem diuidit: ab oriente in occidentem excurrens, partem ad aquilonem, partem ad meridiem relinquit. Asia est cælo temperata, solo fertilis, ideoque omnium animalium genere plenissima. Multas & spatiosas habet solitudines, maria, arenas, asperos montes, & loca quæ habitari non possunt, ideoque non est ita populosa sicut Europa. Præcipuæ olim Asiæ regiones fuerūt, Babylonia, Persia, Syria, Scythia, Asia minor, India: sed de Asia minori priùs loquamur. Prima portio Asiæ minoris est totus ille tractus, qui ab Amano monte & sinu Issico intra Tauri iuga ad confinia Cariæ vsq. porrigitur, cuius partes Cilicia, Isauria, Pamphylia, Lycia. Altera pars quam totius continentis nomine Asiam minorem appellant, quam à septentrione Bithynia, & ea linea quæ à Rhindaci fluminis ostio ad montem Dindymum ducitur, finiunt: ab Austro Pamphylia, Lycia, & mari Rhodo: ab ortu Galatia & Lycaonia: ab occidente toto Ægæi maris excursu, quod eo loci Icarij & Myrtoi nomen pariter habet: huius membra, Caria, Ionia, Æolis, Troas, Lydia, vtraque Phrygia, vtraque Mysia: tertium Chersonesi membrum ab ostio Rhindaci secundùm expositam lineam incipit: ad Trapezunta vrbem & Euphratem in ortum tendit: in meridiem verò vltra Antitaurū ad Amanum & Tauri iuga immittitur: partes sunt Pontus siue Bithynia, Paphlagonia, Cappadocia, Lycaonia, Galatia, Armenia minor, Pisidia: sed priùs à Bithynia exordiar. Bithyniæ & Ponti termini sunt à limite occiduo, Bosphorus Thracius, & Propontidis pars: à septentrione pontus Euxinus: ab ortu Paphlagonia & Galatia: ab austro ea linea quæ ab ostio Rhindaci fluuij ad montem Dindymum protenditur, siue Asia, quæ propriè minor dicitur. A Bithyno rege Bithynia dicta fuit: hæc etiam authore Eusebio, Pontus est dicta. habuit olim multas insignes ciuitates, nempè Nicæam, Chalcedonem, Heracleam, Libyssam, vbi Annibal sepultus fuit, Prussam, quam hodie Bursam vocant,

Mare Eolum. Indicum. Scyticum. Limites Asiæ. Regiones Asiæ. Regiones Asiæ minoris. Bithynia. Pontus. Nicea. Annibalis sepulchrum.

Asia minor.

cant, Nicomediam, Apamium &c. Nicea metropolis Bithyniæ, & quasi mater aliarum ciuitatum ob sui magnificentiam & fertilitatem, in campo sita, in singulis lateribus portæ singulæ. Hic iubente Constantino magno celebratum est Concilium Nicenum, trecentorum & decem & octo episcoporum: & condemnata est hæresis Ariana, anno domini 1372. Paphlagonia ab oriente habet Halym fluuium, qui ortus ex Armeno monte in Pontum effunditur: à cardine occiduo habet Parthenium amnem. Vrbes clarißimæ sunt, Tios, Cromna, vbi olim Heneti populi: Amysus quam Athenienses, cùm mari imperarent, condiderunt. Amastris, Cythorus. Synope, & cætera. Galatia, quam Galli & Græci misti incolunt, composito vocabulo Gallogræciam vocant: à septentrione habet Paphlagoniam: à solis ortu Cappadociam: à limite meridiano Pamphyliam & Pisidiam: ab occasu Bithyniam, Mysiam, Phrygiam. Vrbes, Ancyra, Gordium, Laodicia, Tauium: à diuo Paulo edocti fuerunt fidem CHristi. Porrigitur ex Cappadocia in Galatiã Argæus mons, qui perpetuis pruinis riget. Porrò, Gallorum ter centena millia è sua regione egressa, pertransierunt Italiam, Pannoniam vtranque, Illyricum, Croaciam, Græciam, aliasq; multas regiones. Cùmque in Macedoniam venirent, habuerunt Antiochum Soterum obuium, qui contra Gallos subordinauit quindecim, seu sexdecim elephantes, quos cùm equi Gallorum sentirent, subito horrore sunt concußi, & retrò acti sessores deiecerunt, atque ita confusa est acies Gallorum. Athenas inde venerunt, & interfecto Atheniensium rege, desolatisq; Thermopolis, etiam deorum templis non pepercerunt: sed dum Apollinis ædem apud Delphos spoliare cœpißent, partim terræ motu obruti, partim grandine & frigore dißipati, reliqui ab accolis vulnerati sunt. Brenus autem rex illorum in prælio vulneratus, cùm dolorem ferre non poßet, pugione vitam finiuit. Eo mortuo superfuerunt reliquiæ adhuc Gallorum quindecim millia peditum, & tria millia equitum: qui cùm à rege Bithyniæ vnà cum Græcis vocati venißent in eius auxilium, partem regni tenuerunt, & ab vtrisque populis Gallogræci sunt dicti: postea sub Augusto subiecti fuerunt Romano imperio. Contingit ab vna parte Galatiam Pisidia, regio non admodum magna, quæ habet Antiochiam ciuitatem celebrem, cuius fit mentio in Actis Apostolorum cap: 14. Antiochiæ Paulus Euangelium gentibus annunciauit. Sunt etiam Oronda, Apollonia, Neopolis &c. Lycaonia habet Iconium, Derbam, Lystram. In Lystra natus est Thimotæus discipulus S. Pauli. & in eodem S. Paulus fuit lapidatus. Iconium est metropolis Lycaoniæ. Cappadociam Paphlagonia, & Gallogræcia ab occasu terminant: ab ortu Armenia minor, Scordiscus mõs, Colchis, ac diuersarum linguarum gentes, Tibareni, Mosyni, Buxeri, Macrocephali: à septentrione pontus Euxinus. Nomen habet à Cappadoce fluuio, quem Thermodonta appellant: priùs fuit dicta Leucosyria. Persæ dum rerum potirentur in Satrapias duas eam diuiserunt: Macedones eiectis Persis, in duo regna; nam quicquid eius adiaceret Tauro monti, Cappadociam propriè vocabant: reliquum verò quod Ponto appropinquaret, Cappadociam magnam: Romani in prouinciam redegerunt. Pro magna parte arenosa est & saxosa, ideoq; non fertilis, quin & magna lignorum penuria in ea est. Metropolis in ea Cæsaria, dicta à Claudio Tyberio Cæsare. Est & alia Cæsarea in Palestina, quæ antea dicebatur Turris Stratonis. Iulianus apostata crudeliter hanc vrbem est insectatus, quòd fideliter Christo adhæreret. S. Basilius fuit Episcopus huius vrbis. Alia ciuitas in Cappadocia Cucusum, in qua exulauit D. Chrysostomus. Alia ciuitas Eupatoria, postea Amasia, & tandem à Pompeio Magnopolis dicta, patria Strabonis geographi. Nazianzum, in quo D. Gregorius Nazianzenus doctißimus in scripturis, præceptor diui Hieronymi episcopus fuit. Armenia minor, ab ortu Euphrati & Armeniæ maiori conterminat: à septentrione ad Orbalißenam præfecturam vsque progreditur. Tauri iugum quod à Cilicia in aquilonem

Concilium Nicenum.
Paphlagonia.
Heneti populi
Galatia.
Vrbes.
Argæus mõs.
Equi refugiunt elephãtes
Brenus rex Gallorum.
Pisidia.
Antiochia.
Lycaonia.
Iconium.
Derba.
Lystra.
Cappadocia.
Cæsaria.
Basilius.
Chrysostom⁹
Strabo.
Nazianzenus
Armenia minor.

lonem abducitur, & mons Scordiſcus, à limite occiduo eam claudunt: à meridie Cilicia, Amanus mons, & Syria Comagena.

Vrbes Armeniæ.

Habet Armenia minor Leontopolim, Theodoſiam, aliam ſcilicet ab ea, quæ eſt in Taurica Cherſoneſi, Sebaſtiam, Comanam, Nicopolim,

Pompeii victoria.

vbi Pompeius Romanus victoriam obtinuit contra Mithridatem Ponti regem, & Tigranem regem maioris Armeniæ.

Amazones.

Amazones, vxores Scytharum, quæ remanſerunt poſt maritorum interitum: nam Scythæ olim domo pulſi, cum vxoribus in Cappadociæ ora conſidentes, & ſpoliare finitimos conſueti, per inſidias trucidati ſunt. Vxores quæ maritos ſecutæ fuerant, videntes orbitatem ſuam, & ſuorũ, arma ſumpſerunt, fineſq; ſuos defendentes, mox bella intulerunt finitimis. Auxerũt rempublicam ſine viris: & ne feliciores aliæ alijs viderentur, viros qui domi remanſerant, interficiunt. Pace poſtea armis quæſita, ne gens interiret, concubitum finitimorum ineunt: et ſi qui mares naſcebantur, interficiebantur. Virgines non ocio, neque lanificio, ſed armis & venationibus exercebantur, inuſtis dextris mammis, ne ſagittarum iactus impediretur. Itaque maiore parte Europæ ſubacta, Aſiæ quoque

Epheſus.
Smyrna.

nonnullas ciuitates occupauêre. Epheſum & Smyrnam in Aſia minori condiderunt: in Cappadocia verò Themiſcyriam præcipuam vrbem inhabitauêre.

Cilicia.

Cilicia, ab ea parte qua ſolem orientem intuetur, Amano monte finitur: à ſeptentrione Tauri verticibus, Armenia minore, & Lycaonia: ab occaſu Pamphilia: à meridie mari Iſsico: vndique ferè aſperis & altis montibus cingitur.

Portæ Ciliciæ

Habet quoque per aſperos illos montes anguſtos exitus, quos portas Ciliciæ vocant,

Alexander magnus.

per quas olim Alexander Magnus, cùm in orientem penetrare contenderet, non ſine magno periculo exercitum traduxit. Vbi montibus caret, fœcundiſſima eſt, omniumq; rerum ferax.

Tarſus patria diui Pauli.

Metropolis prouinciæ eſt Tharſus, quam hodie vocant Teraſſam, eamq; interſecat Cydnus amnis, ex Tauro monte originem trahens. Vere tumet, cùm niues ſoluuntur: reliqua anni parte tenuis & placidus: aqua eius ſi pedes in ea macerantur, podagram ſanat. Fuit patria diuo Apoſtolo Paulo. Tharſenſes philoſophiæ adeò dediti erant, vt Athenienſes, & Alexandrinos ſuperarent. Sardanapalus rex Aſſyriorum hanc vrbem cōdidit, & Anchialam.

Antrũ Nympharum.

Alia vrbs Ciliciæ Corycus, à qua Corycius ſpecus, antrum Nympharum. Creſcit in agro huius ciuitatis optimus crocus.

Traianus.

Selinuntis alia Ciliciæ ciuitas, ſed quæ poſt mortuum in ea Traianum, dicta fuit Traianopolis.

Iſsicus ſinus.

Item, vrbs Satalia ſita in ora Ciliciæ, vnde nunc ſinus nobiliſſimus nomen habet: olim Iſsicus dictus, ab Iſſo ciuitate, quam hodie Iaiaſſam vocant,

Alexandri cōflictus cum Dario.

vbi Alexander Macedo vicit potentiſſimum regem Perſarum Darium, ideoq; Nicopolis ab eo dicta eſt. Darius ſcripſit Alexandro: Rex regum Darius, conſanguineus deorũ, Alexandro famulo meo, iubeo & mando tibi, vt reuertaris ad parentes tuos, cubes in gremio matris tuæ, & docearis virile officium, ad quam tibi miſi habenam Scythicam, pilam & loculum cum aureis: pila conuenit ætati tuæ, aureos miſi, quibus neceſſaria emas &c.

Alexander reſpondet Dario

His lectis literis, Alexander Dario rurſum ſcribit: Pro auſpicio habeo quæ miſiſti: habenam accepi, qua vtar in eos, qui tibi ſubditi ſunt: pila verò, tui & totius orbis imperium promittit: aurum autem opum tuarum dominium teſtatur. Lectis his literis Darius, ſcripſit ad Satrapas: Alexandrum adoleſcentem, inſanientem, puerilibus verberibus cædite: & purpura indutum nobis reddite.

Pamphylia.

Pamphylia tota monte Tauro ſepta, regio enim tota eſt montana, procumbitq; in mare, abundat optimis paſcuis, quia montes vbique extrudunt amnes, terram irrigantes. Attingit hæc terra à meridie mare mediterraneum, vnde & ibi mare Pamphylium dicitur: ab ortu Melam fluuium habet: à parte aquilonari Gallogræciam & Cappadociam: ab occaſu Lyciam.

Vrbes.

Inſigniores ciuitates, Perga, Aſpendus, Phaſelis in monte ſita.

Diana Pergæa

A Perga dicta fuit Diana Pergæa, propter templum quod in ea vrbe habuit. In Aſpendo Veneri ſues ſacrificauerunt.

Lycia.

Lycia regio inter Pamphyliam & Cariam, propè tota Tauro

monte

Asia minor.

monte premitur, eius iugis bona parte clausa. Præcipuæ vrbes Patera D. Nicolai patria, Pinara, Xanthus, quod etiam fluuij nomen est in eadem regione, Myra, Olympus mons Chimera in ea est, nocturnis ignibus flagrans, vt Ætna in Sicilia. In cuius cacumine leones habitant: in medio verò propter bona pascua, capræ: & in radicibus serpentes. vnde poetæ finxerunt monstrum esse, quod flammas euomat, caput & pectus habeat leonis, caprinum ventrem, & caudam draconis. Caria magnam Tauri montis partem concludit: ab ortu Lyciam habet: à meridie mare Rhodium: & ab occidente pariter: à septentrione Phrygiam, & Lydiam. Caria olim Doris fuit, quam antiquitus Pelasgi habuerunt. Vrbes Cariæ, Halicarnassus, in qua ciuitate Artemisia regina sepulchrum viro suo Mausoleo adeò magnificum construxit; vt ex septem spectaculis mundi esse censeatur: attollebatur enim in altum 25. cubitis, cingebatur columnis 36. & ab eo pretiosa sepulchra Mausolea dici cœperunt. Colossæ, epistola Pauli celebriores. Ionia ab ortu Lydiam habet, quæ & Mœonia est: ab occasu mare Ægæum: à septentrione Æloim: à meridie Cariam. Miletum vrbs Ioniæ clarissima, Thaletis patria, physiologiæ & Mathematices author: Anaximander Thaletis discipulus, Anaximanes, Hecatæus, Timotheus musicus in ea ciuitate geniti. Posidium promontorium, & oppidum Branchidarum oraculum appellatum. Prienæ Biantis patria: Magnesia ad Menandrum: Clazomene Anaxagoræ patria. In Ionia sita est celeberrima Ephesiorum vrbs, quam 32. anno regni Dauid, conditam fuisse ab Androco filio Codri Atheniensium regis, memoriæ proditum est. Amazones quoque construerunt in ea ad honorem Dianæ nobilissimum templum, vnum inter septem miracula orbis: ducentis & viginti annis à tota Asia factum fuit in solo palustri, ne terræmotum sentiret: In eo centum viginti septem columnæ fuerunt, & à singulis regibus factæ, sexaginta pedum altitudine, inter quas triginta sex cælatæ fuerunt miro artificio: vniuersi templi longitudo erat 425. pedum, latitudo 220. Operi præfuit Ctesiphon architectus: fuitque templum in tanta veneratione, vt qui ad illud confugissent, magnis immunitatibus donarentur: Illuc quoque ex omnibus ciuitatibus & nationibus tanta, & tot munera & dona conferebantur; vt nullum in diuitiis templum cum eo conferri possit: in hoc templo D. Paulus tribus annis prædicauit, conuertitque maiorem vrbis partem ad Christi fidem: postea venit in hanc vrbem sanctus Ioannes euangelista, & in ea mortuus est. Cæterùm quidam Gotibus Eroastus, vt sibi perpetuam sui facinoris pararet memoriam, templum illud incendio concremauit.

Vrbes. Diui Nicolai patria. Mõs chimera. Caria. Doris. Vnum ex septem spectaculis mundi. Colossæ. Ionia. Miletum patria Thaletis. Ephesiorum vrbs. Vnum ex septem mirabilibus. Templum Dianæ. D. Paulus. D. Ioannes.

De Lydia, Phrygia, Mysia, & Troia.

Lydia, siue Mæonia, ab austro perfunditur Meandro fluuio: à septentrione est Mysia: ab ortu Phrygia maior: ab occasu Ionia & Æolis: Regio est fertilissima, profert vinum optimum, mel, crocum, & alia multa, irrigaturque flexuosis Meandri recursibus. Metropolis eius & regia sedes fuit olim Sardis, cui præsedit Crœsus rex ditissimus: Hic Crœsus thesaurum suum aliquando Soloni ostendens, an quisquam felicior esset interrogauit: Solon respondit: neminem ante obitum beatum esse vocandum: cumque à Cyro rege Persarum, cui Crœsus sæpius rebellauerat, igni adiudicatus esset, & in rogo cremandus sederet, recordatus verborũ Solonis, alta voce clamauit: ô Solõ Solon: Interrogante Cyro quid sibi vellet: respondit Crœsus, Solon vir sapientissimus, olim me monuit, neminẽ esse in hac vita felicem, quod iam experior. Tum Cyrus fortunæ varietatem perpendens, eum non solùm dimisit; sed etiam inter proceres & conciliarios recepit: Est etiam in hac regione Philadelphia, quæ multa mala per terræmotũ perpessa est. Item Thiatyra, Sipylus, Tantalis, quas deleuit terræmotus. Scribit Plinius lib: 2. historiarum, sub

Lydia. Fertilitas. Sardis. Cræsi thesaurus. Verba Solonis. Philadelphia. Thiatyra.

Asia minor.

rum, sub Tyberio Cæsare vna nocte 12. ciuitates terræ motu cōcidisse. Mysia duplex, superior & inferior, maior & minor, in qua multæ celebres fuerunt ciuitates, nempe Scepsis, Adramittium, Apollonia, Traianopolis, Pergamus, Troadem quidam Mysiæ annumerant. Phrygia duplex, maior & minor: maior ab aquilone contermina est Galatiæ, à meridie Pisidiæ, minor verò ad Hellespontum tendit: Vrbes Ancona, Synnada, Celonæ, quæ postea Apamea dicta; inclinat enim minor Phrygia ad Propontidē.

Terræ motus deleuit vrbes. Mysia. Pergamus. Phrygia.

In minori Phrygia est Ida & Imolus montes, atq; Pactolus fluuius aureas venas habens: ex ea fuit Sibylla nona, quæ mira de iudicio Dei extremo est vaticinata, tempore iudicum Israelitarum: Fuit in Phrygia rex Tantalus vir auarissimus, quem fingunt poëtæ ad conuiuium inuitâsse alios deos: Et quum eorum Deitatem experiri vellet, filium Pelopem eis comedendum apposuit, mentitus alias esse carnes. Qui cognoscentes facinus, non solùm abstinuêre; verùm collectis in vnum membris, puerum ad vitam reuocârunt: Quapropter Iupiter in infernum Tantalum trusit, hoc supplicio damnatum, vt inter aquas cùm sit, sitiat: & inter redolentia poma esuriat.

Ida mons. Sybilla Phrygiæ. Tantalus rex.

In minori Phrygia sita fuit olim ciuitas Ilium, quam vulgo à regione ipsa Troiam vocant: Hæc vrbs post diluuium 828. annis condita est: ante verò Christi incarnationē 1200. regnâruntq; in ea sex reges Dardanus, Erictonius, Troës, Ilus, Laumedon, Priamus, sub quo vrbs fuit subuersa à Græcis: cùm enim vice quadam Priamus rex Troiæ absens esset, irruentes Græci in regnum eius, euerterunt Ilium, abieruntq; cum magna præda, secum abducentes Hesionem regis sororem: Rex autem instaurauit vrbem, & ex sua vxore Hecuba quinq; filios genuit, Hectorem, Paridem qui & Alexander, Deiphobum, Helenum & Troilum, atq; tres filias, Andromacham, Cassandram, & Polyxenam. Misit autem Antenorem principem affinem suum in Græciam, qui repeteret Hesionem: cùm autem Græci id facere recusarent, & legatum contumelijs affectum, ablegâssent, Priamus capto cum suis consilio, paratis nauibus, collectoque milite, in Græciam misit, Paride duce: Classis autem appulsa est Cythereæ insulæ, vbi erat templum Veneris vetustum, toti Græciæ venerandum: Tunc autem temporis erat festum Veneris, confluebatque magna populi multitudo. Helena autem Menelai regis Spartæ vxor, cuius regnum non longè distabat ab insula, audito Troianorum aduentu, desiderabat eos videre; atque huius rei gratia sub specie votorum soluendorum, ad insulam venit. Et cùm prima luce ingressa esset Phanum regia pompa: Paris quoque ingressus est templum apparatu regio: Et vt mutuò se conspexissent, incensi sunt alterutrum: Paris occasionem non negligens, suis clam imperat, vt noctu nauem abducant, rapta antea Helena, & spoliato templo: quod audiens Priamus gauisus est, sperans pro Helena sibi Hesionem restituendam fore. At Castor & Pollux audientes sororem suam Helenam abductam, cōnscensa naui, illico sequuntur, sed orta tempestate haud procul perierunt à Lesbio littore: Menelaus verò rex audiens raptam vxorem, ex fratris Agamemnonis consilio solicitat omnes reges & principes Græcorum ad vindicandā iniuriam. Paratis ergo mille & ducentis nauibus, magnis copijs, rectà tendunt contra Troianum regnum, reges scilicet Mycænorum, Spartanorum, Boœtiæ, Phocidis, Vlysses rex Ithacæ insulæ, Achylles rex Thessaliæ &c. miseruntq; ex Tenedo insula legatum, qui Helenam repeteret, & satisfactionem pro spoliato Phano. Negat Priamus, nisi restituant Hesionem: Irritati Græci Troianos adoriuntur: depopulantur omnia, propinquas ciuitates, & Lesbum insulam: capiunt quoq. Polydorum Priami filium recens natum, quem Priamus miserat in Thraciam, ad Hecubæ vxoris suæ fratrem Thraciæ regem, vt si Troia caperetur, saltem ille paruulus relictus genus instauraret & vrbem. Obtulerunt ergo Græci hunc filium pro Helena: sed renuente Priamo id facere, Græci in conspectu Troianorum, puerum lapidibus obruunt. Hector in-

Troiana ciuitas. Troiæ reges. Priami filii. Citherea insula. Helena Menelai regis vxor. Castor & Pollux. Mille & ducētæ naues. Polydorus. Polydori mors. Hector.

Asia minor.

ctor interim sæpè educit exercitum ex vrbe, fiuntq; multa prælia & cædes. Menelaus à Paride sagitta per fœmur transfigitur: & Achilles vulneratur ab eodem: non desistit illum persequi, donec eum interfecit, & Troianos in fugam vertisset. Paulò pòst Achilles visa Polyxena filia Priami, promittit ei depositionem armorum: Succedit in locum eius Palamedes dux, sed à Troianis occiditur, Troilo Hectoris fratris partes strenuè obeunte, & sauciante Menelaum, Diomedem, & Agamemnonem, multosq; interficiente: videntes autem Græci suam iacturam, cogunt Achillem descendere in aciem. Is cùm insequeretur Troilum, videretq; equum eius cadentem, accurrens transfodit eum: Cùm autem essent indiciæ inter vtrunq; exercitum, Hecuba promittit Achilli Polyxenam se daturam, si Phanū inermis ingrederetur: quod cùm ille fecisset, à Troianis interemptus est: Quod audientes Græci, prælium aggrediuntur, Troianosq; interficiunt: & reliquos ad portas vsq; persequuntur. Postera die Agamemnon dux instruit exercitum, pugnauitq; cum Pentesilea regina Amazonū, quæ à Troianis in auxilium fuerat vocata, eamq; interfecit, eiusq; exercitum deleuit. Videns Priamus fortunam sibi aduersari, exquirit à suis quid facto opus sit: quidam decernunt, Helenam esse reddendam, alij pacem petendam, tertij fortiter pugnandū, quorum sententia præualuit: At Priamus metuebat, ne illi qui pacem suaserant, vrbem perderent; ideoq; monuit suos, vt eos clam interficerent: quorum principes fuerunt Antennor & Æneas. Quod cùm illis innotuisset, mittunt clam ad hostem, & pollicentur vrbis proditionem, saluis tamen ipsis & rebus eorum. Constituta itaq; sequenti nocte certa hora ab Antenore & Ænea, venerunt hostes, & inuenerunt portam apertam, irrumpentesq; obtruncant obuios quosq;: Priamus re cognita confugit ad aram Iouis: Menelaus ingressus regiam, deprehensum Deiphobum, qui post mortem Paridis, sibi Helenam iunxerat, necat: Pyrrus autem Priamum iuxta aram iugulat: postea ciuitas direpta, & in fauillam redacta: Agamemnon autem adducit, & restituit Menelao Helenam quasi vim passam: bellum autem illud durauit annis decem, & mensibus octo: cæsa sunt in direptione vrbis ducenta 76. millia hominum. Antenor ab Agamēnone constitutus est rex Troiæ, in qua 22. annis regnauit: deinde à filijs Hectoris pulsus, cum paucis Troianis Venetam prouinciam concessit: & Patauinæ vrbis fundamenta iecit. Æneas verò cum vniuersa familia Italiam venit, & per Tyberina ostia haud longè à Laurento vrbe consedit, vbi & quibusdam regis latini agris occupatis, Troiam nouam condidit: & tandem Latium cum Campaniæ parte obtinuit, tribusq; annis regnauit: à cuius posteritate nati sunt Remus & Romulus. Post Priami regnum, Cyrus rex Persarum nobili nationi iugum imposuit: deinde Xerxes Darij filius, qui Hellespontum ponte è nauibus facto, strauit, vidensq; copias ex editiore loco, illachrymatus est, cogitans post annos 100. ne vnum à tanto numero superstitem futurum. Deinde Græci recuperatis viribus, mutuis seditionibus pugnant, in Peloponneso potissimùm Athenienses & Lacedæmones, vt grauissimus historicus Thucydides octo libris diligentissimè scribit. Deinde Philippus Macedoniæ rex Græciam occupauit: postea Romani: modò Turcarum dominio premuntur. Sic itaq; res Græcorum miserabilem sustinent seruitutem. Troas est regiuncula, quæ attingit Hellespontum à Troade oppido: ibi est Sigæum promontorium, mons Ida, & iuxta Ilium vrbs: Troadis fluuius Simois, cui Xantus iungitur.

Menelaus vulneratur.
Palamedes.
Achillis mors
Pentesilæa regina amazonum.
Consilium Priami.
Anteuor.
Æneas.
Deiphobi mors.
Priami mors.
Antēnor iecit fundamenta Patauii.
Cyrus rex Persarum.
Xerxes plorat
Troas.
Simois fluuius
Xantus.

IN-

Rhodus insula & aliæ.

INSVLAE ASIAE MINORIS, *& inprimis de Rhodo.*

Rhodus.

Hodus vrbs, à qua insula Lyciæ Rhodi nomen sortita est, ante annos salutis humanæ 740. à Phoreneo Argiuorum rege condita est: & in vrbis fundamento rosæ capulum iuuentum, à quo ciuitas & insula nomen accepit. Hæc insula triginta miliaria Germanica complectitur: fuit in hac Insula statua Iouis, vnum ex septem miraculis mundi. Sultanus Ægypti cùm Rhodum insulam inuasisset, ex ære statuæ Iouis, quam confractam reperit, nonâgentos Camelos onerasse fertur, atq; in Alexandria transmisisse. Habet insula ista tres ciuitates, Lindum, Camyrum, & Rhodum, quæ habet aptißimum portum: Anno domini 1308. Rhodus insula in potestatem Christianorum venit: nam prius Saraceni eam occupauerant. Anno domini 1480. Mahometus Othomannus Turcarum imperator, ingenti hominum multitudine Rhodum expugnare contendit, decima Calendas Iunij eiusdem anni, tribusq; mensibus fortißimè oppugnauit: At Petrus Rhodiorum magister, non minori fortitudine hosti restitit & expugnauit, coegitq; suis finibus excedere: Anno autem 1522. Solimannus vndecimus Turcarum imperator, cum magno christianorum dedecore insulam expugnauit: Lesbus insula in Ægæo mari Æolicarum vrbium metropolis, à Borea in austrum protensa, quingenta & sexaginta stadia longitudinis habens, feraci agro, vt inter insulas fortunatas computetur. Chius insula nongentorum stadiorum ambitu continetur, habet Pelmeum montem altißimum: abundat in quadam eius parte Aruisia nomine Maluatico vino: nascitur in ea mastyx, vnde mercatores lucrum facere soliti sunt: Samus nomen duarum insularum, vna est in mari Ægæo, adiacens Thraciæ, quæ & Samothracia appellatur: altera in mari Ionio iuxta Ephesum, Iunoni dicatißima, quòd in ea nata sit, educata, atq; Ioui nupta, vbi antiquißimum fuit templum: hinc Iuno Samia dicta est. In ea Pythagoras quoq; philosophus natus est, necnon & Sibylla Samia: Omnium rerũ est feracißima, vino duntaxat excepto. Iuxta Samum est Icaria insula, ambitus trecentorum stadiorum: vocabulum sortita est ab Icaro Dædali filio, qui vnà cum patre è Creta fugiens, fretus alarum fiducia, cùm vltra patris iussum altiùs euolâsset, solisque ardore cera, qua pennæ continebantur, liquefacta, decidit in mare. vnde postea mare Icarium dictum est. Cous seu Coum insula in mari Icario, ambitus quingentorum & quinquaginta stadiorum, tota fertilis, & optimo vino abundans: in ea est ciuitas Astypalea, in cuius suburbano Æsculapij templum fuit valde insigne: & multis donis opulentum. Apelles pinxerat in eo templo Venerem, quæ postea Iulio Cæsari Romæ dicata est, pro qua remissa Cois centum talenta ex imperato tributo, dicunt: Alexãder Macedo à nullo pingi voluit, nisi ab Apelle; fuit enim pictor eximius, patria Cous, ingenio & gratia præstantißimus. Hippocrates quoq; Pythagoræ discipulus, omnium medicorum princeps, in insula Coo est natus: Hic medicinam post Æsculapij mortem quingentis annis sepultam, in lucem eduxit. Fuit autem Æsculapius frater Apollinis, qui medicinam à fratre repertam, ampliauit, herbarumq; vires inuenit: Mortuus est autem Hippocrates annos natus centum & quatuor: In Cilicia natus Dioscorides, qui mira scripsit de simplicibus. In Bergamo Mysiæ natus est Galenus medicus excellentißimus: vixit etiam ipse annis 140. In Lesbo natus est Theophrastus eloquentißimus, Aristotelis discipulus, & in schola successor. Æsculapius in Bithynia in ciuitate Prussa natus est. Progenuit ergo illa regio Asiæ minoris præclarißimos & sapientißimos viros.

Marginal notes: Vnum de septẽ miraculis. — Ciuitates. — Petrus Rhodorũ magister. — Lesbus insula. — Chius insula. — Samos. — Somothracia — Iunonis patria. — Pythagoræ patria. — Sibylla Samia — Icaria insula. — Icarus Dædali filius. — Cous insula. — Apelles. — Æsculapii tẽplum. — Hippocrates. — Æsculapius. — Dioscorides. — Galenus. — Theophrast⁹.

De

De Asia maiori, & inprimis de Babylonia & Chaldæa.

Ost diuisionem linguarum, in sola Chaldæa remansit lingua Hebraica: Nemroth Gigas ad obedientiã suam coëgit, qui remanserat in Chaldæa, inchoauitq; Monarchiam primam; fuit enim iste princeps eorum, qui turrim ædificabant teste Iosepho. Itaq; primam Monarchiam, scilicet Assyriorum Nimbrotus, aliqui dicunt Saturnus, inchoauit, qui imperauit annis 56. Secundus rex huius Monarchiæ Belus siue Iupiter filius Saturni, regnauit annis 62. Tertius rex Ninus Iouis Beli filius, regnauitq; annis 52. fuit homo natura bellicosus, & virtutis appetens, multaq; bella gessit annis 17. totamq; Asiam sibi subiecit: & constituit Assyriam caput Monarchiæ suæ: Belo patri eius pro sua consolatione, fecit fabrifieri imaginem, quam & in tanta habuit veneratione; vt omnes ad illam confugientes, omnem haberent securitatem: vnde idola apud homines cœperunt in honore haberi. Iuxta Tigridem in Aturiæ campo erexit ciuitatem grandem Niniue, in qua coegit maiori ex parte habitare Assyrios, & quidem potentiores: ex reliquis nationibus voluntarios assumpsit: destructa est postea Niniue à Medis: sepultura autem Beli à Xerxe. Quarto loco regnauit Semiramis vxor Nini annis 42. Hæc antecessit militia, triumphis, diuitijs, victorijs, & imperio plurimos ex mortalibus: Ipsa Babyloniam maximam ex oppido fecit, vt magis dici possit illam ædificâsse, quàm ampliâsse: vrbs ab vtroq; latere Euphratis, vt medius interfluat ædificata, cuius mœnia ambitu stadia 360. complectebatur: frequentibus turribus ac magnis: erat tanta operum magnificentia; vt in muri latitudine, sex equorum currus vnà prodire possent: muri verò ex cocto latere, arena, pice, ac bitumine erant compacti: altitudo erat 32. pedum: turres 250. pontem qua parte fluuius angustior fluebat, construxit, stadiorum quinq; longitudinis, columnis in profundo summa arte iactis pedes 12. distantes: lapides truncis ferreis, immixto iuncturis liquefacto plumbo cõiunxit: ante columnas firmos composuit angulos, quibus ab omni aquarum impetu tutæ essent: pontem qui triginta pedum latitudinem habebat, coniunxit ex cedrinis, cyparissis, ac palmarum trabibus, spectatæ magnitudinis: ab vtroq; fluminis latere murum duxit stadijs 360. pari mœnium vrbis magnitudine: Regias iuxta flumen ex vtroq; pontis latere ædificauit, quæ aspectum latæ vrbis præbebant, & ciuitatis erant propugnacula: In vrbis medio templum Ioui erexit mirandæ altitudinis, in quo Chaldæi astra obseruabant. Ex Armeniorum montibus, lapidem excidi fecit longitudine pedum 150. latitudine verò spissitudineq; 24. hunc magna curruum multitudine ad flumen Euphratem delatum, nauiq; impositum Babyloniam detulit: & in via insigniori erexit. Quintus rex apud Babylonios Zameis Nanias, filius Semiramidis, annis triginta octo regnauit: In regno Babylonico parum resplenduit: ornauit tamen templa deorum, & Chaldæos ampliauit, nempè homines Astrologiæ, Theologiæ, atq; Astronomiæ deditos. Sextus Babyloniæ rex Arius, regnauit annis triginta, qui adiecit imperio omnes Bactrianos, & Caspios subiecit. Septimus Assyriis imperat Aralius annis 40. vir iste claruit ingenio & studio militari: & primus adauxit pompas & gemmas & muliebres delitias. Octauus rex Babyloniæ Baleus, cognomento Xerxes, regnauit annis 30. appellatus est autem Xerxes, id est, victor & triumphator, quòd imperauerit duplo plus gentibus quàm Aralius. Erat enim militia ferox & fortunatus, propagauitq; regnum vsq; prope Indos. Nonus rex Babyloniæ Armatritis, imperauit annis 38. homo voluptati & delitiis deditus. Decimus rex Assyriorum Belochus, annis triginta quinq; regnauit: qui idcirco à Belo sumpsit cognomen:

Monarchia Assyriorum. Saturnus. Belus siue Iupiter. Ninus. Initium idololatriæ. Niniue ciuitas. Semiramis. Euphrates. Babylon. Pons Semiramidis. Regiæ. Templum. Vnum de septem miraculis mundi. Zameis rex quintus. Arius. Aralius. Baleus Xerxes. Armatritis. Belochus.

Aſsyriorū Reges.

qui cùm imperium voluit exercere, maximus Beli, ſiue Iouis amator fuit, circa auſpicia & diuinationes occupatus. Baleus. *Vndecimus fuit Baleus, annis quinquaginta duobus regnauit: hic poſt Semiramidem ſupra cæteros enituit fama. ſplenduit imperio vſq; intra Indos.* Altades. *Altades duodecimus rex Babyloniis fuit, regnans annis 32. hic interpoſuit tempus ſuum delitiis, exiſtimans vanum eſſe, laboribus vitam ſuam occupare: idcirco ſuum inſtitutum fuit, vt vita ſua diuitiis & gloria frueretur.* Mamitus. *Decimustertius Babyloniæ rex Mamitus, regnauit annis triginta: is milites exercuit, & aſſuefecit laboribus: & interpoſitis delitiis, vnguentis & opobalſamis, militiam & pugnas exequebatur, cœpitq; formidini eſſe Syris & Ægyptiis.* Mancaleus. *Quartus decimus imperator, ſiue rex Babyloniæ Mancaleus, annis triginta regnauit.* Sferus. *Quintus decimus Aſſyrijs imperat annis 20. Sferus: vir, de cuius geſtis & prudentia omne vulgus perſonat.* Mamelus. *Sextusdecimus rex Mamelus, Babyloniis imperat annis 30.* Sparetus. *Decimusſeptimus rex Babyloniorum fuit Sparetus, & regnauit annis 40. ſub iſto rege terræmotus terruit Babylonios.* Aſcatades. *Decimus octauus rex præfuit Babyloniis Aſcatades annis 41. qui omnē Syriam ſuæ ditioni ſubiugauit:* Aminthon. *inde Æminthon 20. Belochus iunior 21. Belloparens, Lamprides, Panyas, Scozarinus, Mitreus, Tantaneus, Tantheus, Thineus, Decirllus, Epaulus, Laoſtenes, Pirythidias, Ophrateus, Ophraganeus, Aſtrazapes, Sardanapalus, Belochus, Theglaphalazar, Salmanazar, Sennacherib, Aſſarhaddon, Merodach, Baldan, Benmerodach, Nabuchodonoſor primus, Nabuchodonoſor Mag: filius, Euilmendus, Methaſtus, Reguſſar filius eius, Labaſſaſſadach filius eius ſecundus, Balthaſar filius eius, Darius Medus ſocer Cyri, Cyrus Perſa, Cambiſes, Darius Hiſtaſpis, Xerxes qui & Artaxerxes.* Doctrina apud Babylonios. *Nutrierunt Babylonij doctos viros, quos Chaldæos vocabant, & hi ad cultum Deorum erant deputati: philoſophabantur quoq; per omnem vitam, peritiſsimi Aſtrologi. De deſtructione Babyloniæ prophetauit Iſaias 13. Et erit Babel, quæ inclyta fuit in regnis, decor & magnificentia Chaldæorum, in ſubuerſionem inſtar Sodomæ & Gomorrhæ. Cubabunt ibi beſtiæ horrendæ: habitabunt ibi* Destructio Babyloniæ. *Strutiones, & piloſi ſaltabunt ibi. Reuera, tempore quo Nabuchodonoſor rerum in oriente potiebatur, Babyloniæ ciuitas adhuc fuit in ſua magnificentia: deinde vrbis partem per ſe diruerunt, & partem tempus conſumpſit, & Macedonum negligentia, præ*- Seleucia caput regni. *ſertim vbi Seleucus Nicator Seleuciam ad Trigim condidit ad ſtadia 300. Babyloniæ proximam: Nam & ille, & poſteriores omnes circa hanc vrbem magnopere ſtuduerunt, & regni caput effecerunt, quæ nunc Babylone maior eſt, quanquam magna ex parte deſerta ſit. Magna igitur ciuitas, magna ſolitudo.*

De Arabia.

Arabiæ ſitus & diuiſio. *ARabia ſita eſt inter Iudæam & Ægyptum, vbi Aſia Africam reſpicit: triplex Arabia, Petreia, Deſerta & Felix. Arabia Petreia à limite occidentis terminatur Ægypto: ab ortu Arabia Felice: à ſeptentrione Iu*- Nabathea. *dæa: à meridie ſinu Arabico: in ea ſunt Nabathei, vnde & Nabathea eſt appellata: ciuitas metropolis eſt Petra, quæ ab Iſaia petra deſerti nominatur. Hac iter Hebræi pro parte fecerunt, cùm ex Ægypto proficiſcerentur: ipſa in plano eſt ſita, circumſepta rupibus altis, inter quas fontes vberrimi ſunt: extra verò circuitum regio ex magna parte deſerta, & ſine aquis: in hac regione eſt Sina mōs,* Mons Sina. Sepulchrum D. Catherinę. *in quo lex Moyſi diuinitus conceſſa, & ſepulchrum D. Catherinæ: in hanc Arabiam fugit Moyſes à facie Pharaonis ad ſacerdotem Madian Exod: 2. Hæc regio in multis locis eſt ſterilis, arenoſa, petroſa, aſpera, laboratq; penuria aquæ.* Arabia deſerta. *Arabia deſerta etiam Scenitis; nam gens vagabunda ſine certis domiciliis, in tabernaculis & tentoriis agit: σκήνωμα enim Græcis tentorium notat: ab ortu habet Babyloniam, & ſinum Perſicum*

ſicum attingit: ab occaſu finitur Petræa, & ea linea, quæ ducitur à montibus Arabiæ Felicis ad Nagudam vrbem Meſopotamiæ: à Borea Meſopotamia: à meridie montibus Felicis Arabiæ occurrit. Huius incolæ ſunt Bathanei, Orcheni, & Mattheni: regio inculta & deſerta, alto ſabulo pleraq; operiente: & inprimis aquarum inops: In hanc Arabiam venerunt filij Iſrael, in eaq; quadraginta annis habitârunt. Arabes liberi viuunt, nec vlli vnquam externo regi paruerunt: agriculturam aut parum, aut nihil exercent: paſcua omnis generis pecorum, præſertim camelorum, optima habent: ſine ædificiis in tentoriis habitant: prope Euphratē verſus Chaldæam & Perſiam, pauca oppida habent; in mediterraneis autem nulla, ſed vagantur cum pecoribus: Inſignis eorum ciuitas Amphipolis. In hac regione ſtagnū eſt ingens, Aſphaltum producens, ex quo non paruum vectigal percipitur: eius aqua odoris eſt peſſimi, ſaporem habens amarum: piſces non producit, neq. aliquod aquatile animal: & cùm plures aquæ dulcis fluuij in illud decurrant, nequaquam tamen aquæ natura immutatur. Arabia felix inter duo maria Rubrum & Perſicum poſita eſt, inſtar Italiæ, quæ ſita eſt inter Tyrenum & Adriaticum mare: à ſeptentrione Arabiam deſertam & Petræam habet: ab auſtro mare Rubrum: ab ortu ſinum Perſicum, & mare quod à faucibus illius ad Syagrum promontorium vſq. effunditur: ab occaſu ſinum Arabicum. Cinnamomi, thuris, myrrhæ, ladani, & aliorum odorum maximè felix: auri grana inter glebas terræ inueniuntur: mellis, ceræ, pecudum mirè abundans, ſuibus exceptis: hoc animalis genus ſi inuehitur, illicò emoritur. Cinnamomo & Caſſia ignes fouent: naſcitur in Arabia Phœnix viuax, vnica ſemper auis, quadraginta & quingentis annis durat. Illius regionis gentes ditiſſimæ ſunt, ſed imbelles, & mercatores potiùs quàm milites. Sabæi in ea regione propter thura ditiſſimi, quorum regio Saba: Arabes verò, qui gloria armorum præſtantiſſimi ſunt, Cathromoritæ appellantur: vrbem habet Mecham, in qua eſt ſepulchrum Mahumeti: Sabæorum pleriq. ſunt agricolæ: aromata alij legunt: In Æthyopiam ob negotia nauigant, nauigio corio contectis. Huius gentis metropolis eſt Saba, ſupra montem ſita, vbi alia auro, alia argento, quædam lapidibus ſplendent: nonnulla ex elephantorum dentibus exculta, ebore domorum limina, tecta, parietes conſtruunt: Nabathæi omnium continentiſſimi, in quærendis opibus mira gentis induſtria, & in tuendis maior. Qui rem domeſticam minuit, publicè punitur: qui verò auxerit, honore afficitur: veſtimenta aurea non tantùm mulieres, ſed etiam viri deferunt, torquibus collum ornantes, armillis manus, aures inauribus: ſacerdotibus non licet extra locum ſacrum proficiſci; deprehenſus enim extra limites ſacros interficitur.

Situs Arabiæ. Filii Iſrael in deſerto Arabiæ. Amphipolis. Mare mortuū Arabia felix. Fertilitas Arabiæ felicis. Phœnix. Sabba regio. Mecha vrbs. Saba metropolis.

De Aſſyria.

Aſſyriæ & Babyloniæ nomen ſæpè confunditur propter vices regnorū, & alternata imperia. Aſſyriæ autem regio ab Aſſur filio Sem eſt appellata. Regio eſt Babyloniæ contermina, & Syriæ pars: ab ortu attingit Mediam: ab occaſu finitur Meſopotamia & Tigri flumine: à meridie Suſianam habet: & à ſeptentrione Caucaſum montem & Armeniam maiorem: Raró pluit in Aſſyria, vnde frumentum fluminis irrigatione, & ingenio agricolarum paratur, cuius eximia eſt abundantia; palmis veſcuntur, ex quibus mel & vinum conficiunt: alunt comas, vnguentis delibuti foras prodeunt. Quartus liber regum cap:20. oſtendit quòd tempore Ezechiæ regis Iudæorum hæc duo regna Babyloniæ & Aſſyriæ erant diſtincta; nam Sennacherib rex Aſſyriorum obſedit Ieroſolymam: & ab angelo magnam ſui exercitus cædem accepit: Rex verò Babyloniorum magna munera ad Ezechiā regem Iudæorum miſit. A Nino vſq. ad Sardana

Aſsyria. Situs. Mons Caucaſus. Fertilitas. Duo regna diſtincta.

ria.

Sardanapali mors.

palum vltimum regem Aſſyriorum anni 240. interceſſerunt: reges verò triginta quinq; ſeu triginta ſex. Poſtquam autem Sardanapalus in extructa pyra ſe, & ſuas diuitias iniecit, Arbaſtus ſucceſſit, & regnum ad Medos tranſtulit. Scribit Euſebius, ante Chriſti natiuitatẽ 818 anno, reges Mediæ expugnâſſe regnum Aſſyriæ, Sardanapalum viciſſe, & regnum ſibi ſubieciſſe: is potiſſimùm fuit Cyrus, qui & Cambyſen filium in vita ſua regno præfecit. Primus Aſſyriorum rex nominatus fuit Arbaces, deinde tertius, aut quartus Sennacherib, qui decem tribus Iſraël ex Samaria captiuas abduxit. Et cùm regnum Iudæorum funditus delere vellet, ab angelo prohibitus eſt. Deinde ſuo tempore creuit Babyloniæ potentia & circumiacentia ſibi regna ſubiecit, ſicut Daniel propheta loquitur cap: 2. Tu es rex regum, cui rex cælorum dedit regnum forte, potens, & glorioſum: Hoc autem regnum poſtea fuit per Cyrum & Darium occupatum, vt idem propheta clariſſimè oſtendit. In regione Aſſyriæ non procul à ciuitate Arbela, in ſecundo armorum conflictu, Alexander Magnus Darium regem potentiſſimum ſuperauit, priuauitq; ſua Monarchia. Primus autem conflictus commiſſus eſt in regione Ciliciæ, vt paulò antè annotaui: in hac pugna ſecunda quæ in Aſſyria facta eſt, proſtrata ſunt ex Perſis quadraginta millia virorũ: ex Macedonibus verò circiter trecenti viri: Habebat militem congregatum equites & pedites decies centena millia ex Bactriana, Maſſagetia, Sogdiana, Babylonia, Perſia, Media, Parthia, Armenia: parauerat quoq; ducentos currus falcatos: ſed induſtria Alexandri omnia proſtrauit. Manſit autem Monarchia apud Medos annis 230. Darius autem videns fortunam ſibi aduerſari, in Arbelam ciuitatem ſe recepit, in qua ſuum theſaurum condiderat: ſuperueniens autem Alexander, ciuitatem cepit & omnia diripuit: Elapſus autem Darius in Bactrianam venit, ibiq; interfectus occubuit: Nam duo Satrapæ Beſſus & Narbazanes, in gratiam Alexandri venire cupientes, Darium ſolitarium inuenientes, lethaliter vulnerârunt: Alexander citato curſu poſtera die ſuperuenit, inuenitq; Darium adhuc ſpirantem, qui dixit: En mihi tali fortuna conſtituto, ſepulturam non inuideas, ô Alexander: rogo etiam vt matrem meam & vxorem meam commendatas habeas: filiam verò Roxanenem, vt tuo coniugio dignam accipere non dedigneris, & ſic efflauit animam. Alexander autem cupiens ſcire quis Darium interfeciſſet, in publico ita ait: gaudeo nunc me hoſtem maximum ſuperâſſe, licet ipſe executus non ſim: habeo tamẽ gratiam condignam his, qui eum mei nominis gratia interfecerunt: quo audito Beſſus & Narbazanes ſe produnt, quos Alexander aſpiciens interrogauit: cur regem ſuum ſimul & propinquum, & benefactorem interfeciſſent? Indignatuſq; iuſſit arboribus inflexis homicidas pedibus alligari: quæ rurſum in aërem dimiſſæ, locumq; ſuum repetentes, ſubitò homicidas illos per medium diuiſerunt.

Babyloniorũ & Aſſyriorum regna fiunt vnum.

Daniel propheta.

Darius priuatur ſua monarchia.

Durauit Monarchia Medorum annis 230.

Verba Darii ad Alexandrũ

Alexandri verba.

De Perſia.

Perſia. Perſopolis.

Erſia ſiue Perſidis orientalis regio, à Perſe Iouis & Danaës filio dicta: à quo & Perſopolis totius regni caput, & populi Perſæ dicti ſunt. Fuit olim regio potentiſſima, circumdata altis montibus: Ora maritima æſtuoſa eſt, atq; ventoſa, fructuum inops, præterquàm palmarum: Mediterranea regio campeſtris eſt, omnium ferax, optima pecorum nutrix, fluminibus & lacubus plena, vt totius quaſi Aſiæ prouincijs fertilitate præſtat. A ſeptentrione Medis terminatur: ab occaſu Suſiana: ab ortu ſolis duabus Camaniis: à meridie parte ſinus Perſici. In Perſepoli metropoli totius regionis, olim reges Perſiæ ſuam habuêre manſionem, quam Alexander expugnans, in ea magnum theſaurum inuenit, quem multi reges congeſſerant: poſſederant enim reges Perſiæ Monarchiam

Situs.

Theſaurus in Perſopoli.

poſt

Persia & Media.

post Medos, 250 annis, quæ tandem ad manus Alexandri peruenit. Reges creabantur ex vna familia: & qui regi non parebat, capite & brachijs amputatis insepultus abijciebatur. Regnum Persicum exortum est post regna Assyriorum & Medorum, primusq; rex fuit Cyrus, Astyagis Medorum regis nepos: deinde Cambyses, Darius Hystaspis: quartus Xerxes maximus omnium regum Persarum, qui decies centena hominum millia in Græciam traduxit, & maria pontibus iunxit: Athon montem cōtinenti abscidit. Cùm verò postea inertiæ se dedisset, relicta militia, paucis pòst annis à præfecto suo in regia interficitur. Successit ei secundùm Eusebium Artabanus: deinde Artaxerxes, Sogdianus, Darius Nothus, Artaxerxes qui & Memnon maritus Hester, Artaxerxes qui & Ochus, Arses, Darius, quem Alexander Magnus vicit, postquam Monarchia annis ducentis quinquaginta steterat apud Persas. Alexander regnauit 12 annis: in Babylonem rediens, mortuus est. Post Alexandrū in Syria & in Asia regnauit Seleucus Nicanor annis 32. Antiochus Soter Asiæ & Syriæ 19 annis. Antiochus Theos annis 15. Seleucus Callinicus annis 20. Seleucus Seratonus annis 3. Antiochus magnus annis 36. Seleucus Philopater siue Soter, annis 12. Antiochus illustris qui & Epiphanes, annis 11. Antiochus Eutipater annis 2. Demetrius Seleuci socer annis 12. Alexāder annis 10. Demetrius Nicanor annis tribus. Antiochus Sedetes pius annis 8. Demetrius secundus annis 4. Antiochus Gryphon annis 12. Antiochus Sicisenus annis 19. Philippus annis 2. Iulius Cæsar Monarchiam auspicatur, & annis quinque eius Monarchia durat. Octauius Augustus Cæsar Monarcha manet annis 56. sub quo natus est CHRIstus. Cæterùm, pueri Persarum à 5. anno vsque ad 24 discunt equitare, iaculari, sagittare, & inprimis vera loqui. Ad æstum & frigus perferendum, torrentium transitu exercentur. In armis, & in madidis vestibus perdurant, pascunt, & rusticantur: glandibus, & piris amaris vescūtur: quotidianus cibus post cursum, & alias agitationes, panis durissimus, aqua potus. De rebus maximis non nisi medio potu consultant: eam demum consultationē firmiorem rati, quæ ab ebrijs sit inita. Ridere coram rege aut spuere, nefas arbitrātur. Tempore natiuitatis Christi regnum Persicum fuit sub Romanis: anno autem 632. Saraceni ademerunt imperium: Imperator autem Persarum appellatur Sophi. Est insula in mari Persico tribus miliaribus Germanicis distans à continenti, in qua est ciuitas quæ vocatur Ormus, omnibus maritimis vrbibus præferenda. Procul illinc itinere dierum trium leguntur conchæ, quæ pariunt margarithas. Hinc 12. dierum iter est ad ciuitatem Eri, in qua tanta est serici copia, vt vna die emere queas tantùm serici, quod ternis camelorum millibus onerandis sufficiat. Est & alia ciuitas Schira nomine, in qua omnifariam pretiosi lapilli inueniuntur. Susiana est pars Persiæ, authore Strabone, inter Persiam & Babyloniam posita, à Susis clarissima vrbe sic denominata. Siquidem Persæ & Cyrus, debellatis Medis, in Susis imperij sedē locauerunt: cùmq; regias apud Susam maximè exornâssent, Persepolim nihilominùs & Pasargadiam magnopere coluerunt. In locis enim progenitorum munitioribus thesauri Persarum asseruabantur. Inter Susam ac Persiam montana quædam aspera & prærupta interiacent, quæ angustias habent difficulter peruias. Est Susiana opulenta, sed torridum & æstuosum habet aërem, præsertim circa vrbem propter montes quosdam altissimos, qui omnem Borealem flatum excipiunt: frumento adeò abundat, vt & hordeum & triticum in planicie centuplum ferat: nonnunquam autem ducentuplum. Susa hodie Baldacha, vel Caliphus, vbi parantur ex auro & serico pulcherrimi panni. Rex Tartarorum anno 1250. hanc ciuitatem expugnauit, inuenitq; turrim plenam auro, argento, & lapidibus pretiosis, in quam regem vrbis coniecit, ibiq; fame perijt, qui pro tuenda ciuitate, aurum & argentum militibus erogare neglexit.

Regnum Persicum.

Xerxes.

Reges Persarū

Alexander regnauit 12. annis.

Reges post Alexandrum magnum.

Iulius Cæsar.

Mores Persarū

Sophi.

Ormus ciuitas.

Conchæ quæ habent margarithas.

Susiana.

Susis ciuitas.

Fertilitas.

Caliphus.

De Media, & Hyrcania.

Mediæ situs. *EDIA ab ortu habet Hyrcaniam, & Parthiam: à septentrione Hyrcanum mare attingit: ab occasu Armenia maiore & Assyria: à meridie Susianæ, & Perside excipitur. Media multùm extenditur ab occasu in orientem: at in latitudine longè contractior est longitudine. Strabo tamen aliud sentire videtur. Est magna ex parte alta & frigida, præsertim montes Ecbatanis imminentes: & qui apud Rhagas & Caspias portas consurgunt. Huiusmodi etiam sunt Caucasi montes à Tauro emissi, plurimas faciunt valles, inter quas & multæ planicies inueniuntur. Sunt autem Caspiæ portæ inter Medos & Parthos, claustra interruptis angusto transitu montium iugis, quarũ longitudo octo millium passuum est: latitudo tanta, vt vix singula plaustra per eas meare possint. Vrbes Mediæ, Apamea, Laodicea, Rhaga, Seleucia, Arsatia, & quæ Seleucus rex condidit. Ecbatana, in Ecbatanis reges Medorum tempore æstiuo habitare consueuerunt: tempore verò hyemali in Seleucia iuxta Tigrim fluuium. Cæterùm, deleto Assyriorum regno, Medi Asiæ imperio potiti sunt, Arbace regnante: qui cùm Sardanapalum bello superâsset, regnâssetq; duo de triginta annis, imperium alij successu temporis acceperunt, scilicet Mundanes, Sosarmon, Carmis, Arbianes, Arsteus, Arceus, Artines, Artibanus, sub quo Parthi defecerunt à Medis. Item Astibara, Apanda, qui à Græcis Astyages nominatur, & hic à Cyro rege Persarum deuictus est, Medorum regnum, Persis reliquit. Durauit Monarchia Medorum 350 annis. Cyrus ex filio nepos Astyagis, Medorum extinxit imperium, & ad Persas transtulit victo Astyage, quem regno Mediæ priuatum, genti Hyrcanorum præposuit, non victoris, sed nepotis fungens officio. Post Persas Medi Macedonibus paruerunt, deinde Parthis: aliquando autem victricia Romanorum signa Mediam transierunt: nostro æuo sub magno Cham degere dicuntur. equitandi & sagittãdi studium magnum est apud Medos: & religiosa à subditis in reges salutatio. Hyrcania ab occasu Medos, à septentrione Pelagus cui nomẽ dedit: ab ortu Margianos, à meridie Parthos attingit. Regio est valde opulenta: magna ex parte planicies, præclaris vrbibus adornata Talabroca, Samariana, Carta & regia Tape: opulentiæ signum ducunt, quòd vitis vini metretam affert, ficus modios sexaginta: frumentum ex semine culmis decidente sine cultu nascitur, & adolescit. Maxima mellis copia ex arborum folijs defluit: in arboribus mellificantur: quercus folia ante ortum solis flumina multo melle madent, sed orto sole dicidit. Ocho & Oxo fluminibus Hyrcania irrigatur, quibus Indiæ merces per Ochum in Hyrcanum mare deferuntur: & inde in Albaniam traijciuntur, atque ita ad sequentia loca. Cùm Magnus Alexander ageret in Hyrcania, Thalestris, siue Myrinthea Amazonum regina, ei cum trecentis mulieribus obuiam venit, ac tertio decimo pòst die completo, discessit. Cœpit tunc Alexander delitijs & luxui intendere: Diadema Persicum capiti suo imposuit, alba tunica cum cingulo, more Persarum vtens. Equos instructu Persico ornari fecit, & fœminarum delitijs inseruire: quæ emolliunt animos virorum. Nutrit Hyrcania pantheras & tigres. Panther animal est Pardo simile, varij coloris: & prorsus ferum, mite tamen si saturatum fuerit: dormit tribus diebus, & post tertium diem lauat se & clamat, emissoq; suaui odore conuocat omnes feras, quæ odore eius ducuntur, estq; omnibus feris amicum præter draconem & aspidem. Panthera verò quæ & Pardalis, diuersum dicitur esse animal à Panthero; est enim omninò ferum & maculosum animal: quadrupes suo odore solicitat, sed capitis toruitate terret. Abscondit ergo se, & cùm propè accesserint, ex latebris prosiliens, corripit & violat. Pellis eius est ita dura, vt ferro non cedat. Tigris est animal miræ pernicitatis; nihil*

Marginalia: Caspiæ portæ. Vrbes. Ecbatana. Medorum reges. Astyages. Anni Monarchiæ Medorũ. Magnus Cham. Hyrcania. Hyrcaniæ fertilitas. Flumina. Alexandri luxus. Pãther dormit tribus diebus. Panthera. Tigris.

Parthia. Carmania.

enim adeò præcedit quod non aſſequatur: quod cernitur, cùm catulorum raptorem inſequitur. Parthi vndique ſepti ſunt montibus: Hyrcanos & Coronum montem à ſeptentrione habent: ab ortu Ariam: Carmaniam deſertam à meridie: ab occaſu Mediam. Inclytæ fertilitatis regio, & amœniſsimus ſitus, in ea parte quæ Chora dicitur, ſolitudinibus tamen quibuſdam ſqualet, & pleraq́ eius loca, aut æſtus aut frigoris magnitudo poſsidet: nam prærupta montium niuibus, campeſtria verò ſolis ardoribus infeſtantur. Parthi Aſsyrijs Medisq́ imperantibus obſcuriſsimi erant: victoribus prædæ extiterunt: deinde Macedonibus paruerunt: poſtea felicioris fortunæ potiti, Romanos orbis dominos multis cladibus affecerunt. Studium equitandi & ſagittandi magnum apud Parthos. Vt quiſque locuples eſt, ita magnum regi ad bellũ ituro equitatum præbet. Auri argentiq́ nullus olim niſi in armis vſus fuit. Parthi ſunt natura taciti, ad faciendum quàm ad docendum promptiores: in cibum parci: fides dictis promiſsisq́ nulla, niſi quatenus expedit. Non colunt terram, nec agunt mercimonia in externis regionibus: neque curant rem pecuariam, ſed ſtudent curſui equitatui, bellis, iaculationibus: potiſsimùm autem dant operam ſagittandis venationibus, vnde viuunt. Pugnant procurrentibus equis: ſæpè fugam ſimulant: & cùm maximè viciſſe te putas, tunc ſine mora circumfuſi vndique in modum grandinis atque nimborum denſas ſagittas emittunt. Romani tempore quo Iulius Cæſar oppugnabat Gallos, miſerunt contra Parthos validum exercitum, cui præerat Marcus Craſsus conſul, inexplebilis auariciæ, qui amiſsis vndecim legionibus, ipſe quoque interijt. Caput autem eius cum dextera manu reſectum, ad regem Parthorum delatũ eſt, qui faucibus eius liquatum aurum infundi iuſsit, cuius cupiditate arſerat. Simile quiddam Tomirydes regina Maſſagetarum in Scythia oſtendit, quæ cum Cyro potentiſsimo Perſarum rege bello congreſſa, ipſum vita pariter & caſtris ſpoliauit, atque ita vlta eſt filij ſui interitum, quem Cyrus priùs à matre obuiam miſſum cum ſuis per inſidias interfecerat. Mortui enim caput in vtrem humano cruore plenum demiſit, his verbis inſultans: Filij mei ſanguinem hauſiſti, & meum ſitiſti Cyre: at ego cruore te ſaturabo. Bibe nunc & exſatia te. Porrò, Parthi Scytharum exules fuerunt, quod vocabulum indicat; nam Parthus Scythico ſermone exulem notat: ij ſeditione domo pulſi modicam terram inter Hyrcanos, Arios, & Carmanos tenuerunt. Carmania duplex, vna quæ ſimpliciter Carmania vocatur: altera autem Carmania Deſerta, quæ à limite orientis Ariam habet: ab occaſu autem Perſidem: à ſeptentrione verò Parchoatram, & Parthiam: à meridie Carmaniam alteram ſpectat. Habet hæc regio fluuium Hytanin, in quo auri ſtrigiles inueniuntur. Habet etiam argenti & ſalis venas: vitem verò quæ ſæpè cubitalem racemum faciat, magnis ac denſis acinis. Nemo vxorem ducit, niſi caput hoſtis amputatum ad regem pertulerit: Abũdat hæc regio Alabaſtrite lapide probatiſsimo. Inter Carmaniã & Gedroſiam ſunt Ichthyophagi, id eſt, qui ſolis piſcibus viuunt, tàm ipſi quàm pecora eorum: pecorũ verò carnes piſcibus præbent. Domicilia ex oſsibus cætorum, & oſtreorum conchis magna ex parte faciunt: nam trabium & fulconum vſum coſtæ præbent, portas maxillæ, ex vetebris fiunt mortaria, in quibus piſces ſubiuguntur, & ad ſolem aſſantur: poſtea ex his panem conficiunt, frumenti pabulum admiſcentes; rarum eſt enim frumentum apud eos. Margiana ad ſinum Caſpium ſita: ab occaſu habet Hyrcaniã: à ſeptentrione Scythiam intra Imaum montem: à meridie Ariam: ab ortu Ochum amnem: regio eſt vitifera, vndique montibus cincta: aditu difficilis, propter arenoſas ſolitudines. Alexander Magnus vrbem Alexandriam in ea condidit, qua diruta à barbaris, Antiochus filius Seleuci rurſus eam inſtaurauit, & appellauit Seleuciã.

Parthia.
Chora.
Parthorum virtus.
Parthorũ modus pugnandi.
Marcus Craſſus auro impletur.
Caput Cyri ſanguini immerſum.
Parthus quid ſignificet.
Carmania deſerta.
Alabaſtrum.
Ichtyophagi.
Frumento indigens.
Margiana.
Alexander.

Bactri-

Bactriana, Sogdiana, Saca.

Bactriana. Vrbes. Bactra vrbs. Bactrus fluui⁹ Zoroastres. Cameli. Sogdiana. Oxus fluuius. Merces Indiæ Iasartus fluui. Sacæ. Tarina regina. Aria. Paropamisaides. Aracosia. Gedrosia. Alexander cōdidit octo ciuitates. Scytharum origo. Duæ Scythię. Scythia libera Massagetæ.

BActriana regio ab occidente habet Margianam, siue Ochum fluuium: ab ortu Oxum, cuius fontes in Oxia lacu: à meridie Ariam: à septentrione Sogdianam. Regio est montosa, accessuq; difficilis: hominum numero ac viribus potens: rerum omnium ferax, oleo duntaxat excepto. Sunt in Bactriana plures vrbes insignes: inprimis Bactra vrbs, eademq; metropolis, ad Bactrum fluuium, qui & vrbi & regioni nomen dedit, sita: vrbs Adrapsa. In Bactris grana tritici tantæ magnitudinis nascuntur; vt singula spicas nostras æquent. Bactrianorum rex erat quondam Zoroastres philosophus, qui cōparato valido exercitu, Nino regi Assyriorum occurrit. Hic artes magicas in Perside primus inuenit. Scribitur de eo, quòd eodem die riserit, quo natus est. Rex Bactrianorum misit Dario triginta millia equitum contra Alexandrum. Camelos optimos gignit, ad magnos labores perferendos aptissimos. Sogdiana est regio sterilis, propter sabulosos campos, & aquarum penuriam, maximè versus ortum solis, & meridiem. Oritur in ea ex Caucaso monte Oxus insignis fluuius, qui labens per Bactrianam, receptis multis alijs amnibus, fit tam magnus; vt in multis locis sex stadijs in latitudinem extendatur, atque pateat: tandem magno impetu in Caspium mare mergitur. Merces ex India ad Oxum fluuium septem dierum spatio deferuntur, inde ad Caspium mare, postea per amnem Cyrum aduerso flumine in Armeniam, & inde in Pontum. Oxio fluuio maior est Iasartus, qui in magnitudine excellit omnes amnes, qui in Caspium mare labuntur. Oritur apud Sacas, & sensim crescit aliorum amnium accessu: deinde exoneratur in mare Caspium. Sacæ populi, ab ortu Sogdios habent: à septentrione Scythas intra Imauum: ab ortu Scythas extra Imauum: à meridie Indos. Habet ea regio mulieres robustas, & belli gloria illustres. Tarina illius gentis regina, propinquas gentes barbaras, superbia elatas ac Sacis imperantes, expugnauit, maioremq; eius regionis partem ad mitiorem vitam traduxit: multas quoque splendidas condidit ciuitates. Post ipsius mortem erectum est illi ad perpetuam memoriam miræ magnitudinis sepulchrum. Aria à septentrione Margianam & Bactra: à cardine occiduo Parthos & Carmanos: ab austro Brangianam: ab ortu Paropamisadas habet. Vrbes eius, Artarcana, Alexandria. Achaia à conditoribus sic dicta, regio optimi vini ferax. Adriam sequuntur Paropamisaides populi à Paropamisso monte, quem à septentrione habent, sic appellati: habent multas niues & ingentia frigora: sed regionis asperitas Alexandrum non impediuit, quin homines illos sibi subderet. Deinde Arachosia, & Gedrosia, & Drangiana regiones sequuntur, in quibus locis Alexander condidit octo ciuitates. Sunt regiones illæ Indiæ conterminæ, afferentes aromata præcipuè nardum & myrrham, quibus Alexandri exercitus pro tecto & stratis vtebatur. Deinceps aliquid dicamus de Scythis Asiaticis, extra Imauum montem degentibus: de alijs verò postea dicemus. Scythia gens primùm iuxta Araxim fluuium consedit: nacta verò regem bellicosum, propagare cœpit suæ ditionis imperium, vsque ad Caucasum, & Mæotidam paludem, aliaq; loca ad Tanaim vsque flumen, à quo Scythia ipsa longo tractu, versus ortum protensa, Imauo monte in duas quasi Scythias diuiditur, quarum vna est intra Imauum, altera verò extra: libera ab alieno imperio. Nam Scythæ Darium Persarum turpi fuga affecerunt: Cyrum cum omni exercitu trucidârunt: Alexandri ducem cum copijs vniuersis deleuerunt: arma Romanorum Scythiam non attigerunt. Est autē hæc natio & laboribus, & bellis aspera, magnisq; pollet corporis viribus. Massagetæ sunt populi Scythiæ, vltra mare Caspiū: pugnāt ex equis & pedibus: vtroque pugnæ genere inuicti: sagittis, hasta, auro in baltheis & capitis ornatu vtuntur: nihil omninò

serunt:

De Scythis.

serunt: pecoribus victitant & piscibus: lac plurimùm potant: vacant continuis bellis & venationibus: habent maximas syluas, maximasq; solitudines, in quibus animalia diuersi generis sustentantur, quorum pelles nobilissimæ sunt, & magno venduntur, vt sunt mardorum, zabellorum, & similium. Hæc Scythia hodie Tartaria appellatur. Sunt autem Scythæ statura corporis procera & benè constituta, singularíq; cæli influentia suffulta. Assuefiunt à pueritia ad tolerandos labores, famem, frigora: assuefaciunt etiam pecora sua ad austeriora pabula, vt plerunque solis folijs arborum, & dumetorum surculis nutriantur. Inde fit, vt magna modicis expensis gerant bella, magno suo commodo: breuis quoque temporis spatio longa conficiunt itinera. Quando longè absunt ab hoste, propè sunt. Non temerè aggrediuntur hostem, nisi priùs eis constet de consequenda victoria. Sunt miri & astuti ad fallendum hostem. Alexander inuasit Scythas subactis Bactrianis, sustinuitq; horrendam cæli tempestatem; fuit enim continuus cæli fragor, & passim cadentia fulmina visebantur, vt milites stupentes, nec progredi, nec considere valerent: nam imber grandinem effundens, instar torrentis effusus est. Alexander tanti mali patiens, circuibat milites, contrahebat dispersos: alleuabat prostratos, hortabaturq;, vt proxima quæque suffragia occuparent. Mille militum tempestas illa absumpsit. Quidam Macedo gregarius miles, arma seq; sustentans, tandem in castra peruenit. Quo viso Alexander, quanquam ipse tunc maximè admoto igne refouebat artus, ex sella sua exiliuit, torpentemq; militem & vix compotem mentis, demptis armis in sua sede iussit sedere. Ille diu sedit, nec vbi requieuerat, nec à quo esset exceptus, agnouit. Tandem recepto calore vitali, vt regiam sedem regemq; agnouit, territus surgit. Quem intuens Alexander: Ecquid intelligis miles, inquit, quantò meliore sorte quàm Persæ sub rege viuis? Illis enim in sella regis consedisse capitale foret, tibi saluti fuit. Hinc Alexander Sagas petens, totam regionem depopulatas est. Deinde animum adiecit ad Indicum bellum. Scythis qui sunt vltra Imauum montem annumerantur Seres: mite genus hominum ab armis, & aliorum mortalium cætu abhorrens: commercia cum peregrinis rebus in solitudine relictis, absentes summa fide peragunt, apud quos ex arboribus lana, quam sericum vocamus, frondibus priùs in aqua perfusis, depectitur. Apud Seres nulla meretrix, adultera nulla, neque fur, neque occisus homo fertur: magnus legum suarum metus: & quia castè & iustè viuunt, nec erugine, nec grandine, aut pestilentia, cæterisúe malis affliguntur. Vehitur lana illa in omnē orbem: in Calecuth, Tyrum, Damascum. Tauroscythæ à Tauro monte, circa quem habitant, sic sunt appellati: sunt autem homines syluestres & contentiosi: quisque hostis caput domum portat, & fusti impositum supra tectum erigit: viuunt rapina & bello. Sunt quoq. in illis regionibus Antrophagi, id est, humanæ carnis comestores, qui agrestissimos omnium hominum mores habent: non iudicijs, nō legibus vllis vtentes. Budini ingens natio atque numerosa, cæsiis oculis omnes atque rufi. Geloni ab vrbe Gelonos, agriculturæ operam nauant: frumento victitant, & hortos possident. Agrippæi alius populus, sub excelsorum montium radicibus incolunt: homines qui ab ipsa natiuitate calui sunt, mares pariter & fœminæ: simis quoque naribus, & ingenti mento: ex arboribus victitantes. Issidones, alius populus: ij caput patris defuncti inaurant: & pro simulacro vtuntur quotannis hostias offerentes. Cæterùm, Scythia intra Imauum, ab occasu habet Volga fluuium magnum, qui ortum habet ex Moschouia, & longissimo tractu in mare Caspium exoneratur: labitur aliquandiu in Boream: tandem sensim in ortum flexus: postea in meridiem per plana Tartarorum loca se diffundit: & mare Caspium viginti quinque magnis ostijs ingreditur: à limite orientis Imauo monte excipitur: à septentrione habet Saomedos & Paratas populos: à parte meridiana Sacas, Sogdianos, Bactrianos, qui & ipsi inter

Pelles animalium.

Scytharū mores.

Alexander inuadit Scythas

Alexandri humanitas.

Seres populi.

Calecuth.

Tauroscythæ.

Antrophagi.

Budini.

Geloni.

Agrippæi.

Issidones.

Scythia intra Imauum.

Volga fluuius

Sauromatæ. *Scythas habentur: & mare Caspium à Caspijs montibus sic dictum. Itaq. Sauromatæ ex Sarmatia Scythica, parte Asiæ non habuerunt certas mansiones, sed continuò migrârunt de loco ad locum: modò verò habitant à Tanai fluuio secundùm littus* paludes Mæotidæ. *maris versus Bosphorum, & mare Tanais fluuij, olim dictæ sunt paludes Mæotidæ: & hinc extenduntur vsque Colchidis regionem, itinere octo dierum contra orientẽ. Inhabitant totam regionem absque ciuitatibus & castris: frequentior habitatio eorum in valle quadam Cromuc dicta, vbi aër est clementior, & terra fertilior: sunt* Tartari. *Tartaris contermini,& traiecto Bosphoro infestant Tartaros, qui in Chersoneso habitant, & in qua Cassa est ciuitas. Congelato autem hyemali tempore mari, sæpè et* Scythæ circa Mæotidem paludem. *ipsi infestantur à Tartaris. Vescuntur carnibus ferinis, & domesticis: carent frumẽto, tritico, & vino: sed ex milio, & alijs leguminibus conficiunt panem & pultem. Domicilia constructa sunt ex culmo, arundine & lignis. Hunni, postea Hungari ex hac terra originem acceperunt. Bona pars huius terræ nostro tempore vocatur Cumania: & est principatus Tartariæ. Condidit Alexander iuxta Tanaim fluuium* Alexander. *ciuitatem, quam vocauit Alexandriam, continentem 60. stadia, dieq́ decimo septimo tecta domibus imposuit.*

De Tartaris.

Tartaria. Situs. Cracuris.

Artaria, quæ olim Scythia fuit, à fluuio Tartar, qui per eam labitur, nomen accepit. Regio est plurimùm montosa: & vbi campestris est, sterilis, nisi aquis irrigetur. Ciuitates in ea nullæ, nullæ villæ præter vnam, quæ Cracuris dicitur. Ignes fouent incolæ arido boum & equorũ stercore. Aër & cælum intemperatum: tonitrua & fulmina in æstate horrenda audiuntur: æstum magnum mox niues, & densa frigora consectantur: vẽtorum flatus adeò validi, vt ingentes arbores, radicitus euellant. Viuunt sine lege, Forma Tartarorum. *sine vllo vitæ cultu. Omnium hominum deformißimi: corpore, vt plurimùm, parui: oculos habent grossos & prominentes: palpebris penè coopertos: in mento raros habent pilos: graciles sunt in mèdio: radunt caput per verticem ab aure vna ad aliam in occipitium: capillos in reliqua parte nutriunt: boni equites, pedites mali, nullus pedes vadit: campanulas resonantes ex equi collo pendentes gestant: sermone horrido sunt, & clamoroso: cantantes luporum more vlulant: caput quatiunt: ad ebrietatem bibunt: in campis sub tabernaculis habitant, æstate in montibus, hyeme autẽ in planicie; plerique namque pastoris exercitium habent: panem non habent, neque* Tartari quomodo pugnãt. *pinsunt: Tartari pugnaturi brachia ferreis laminis circumdant, corrigijs quibusdam concatenatis: equites sunt agiles sagittandiq́ peritißimi: in prælijs & rebus gerendis solertißimi. Duces & principes bellum non intrant, sed procul stantes suos acclamant, atque hortantur: sagittaturi dextrum brachium ab armatura eximunt: & tanta vi postmodum sagittas emittunt; vt nullum armorum genus illas abijciat. turmatim pugnas capessunt, turmatim fugiunt: & sagittarum ictibus sequentem à tergo hostem conficiunt. Inde pugnantium paucitatem conspicati, subitò in pugnam redeunt, ac tunc maximè vincunt, cùm victos esse putas. Diuiso exercitu ex omni parte regionem inuadunt, vt eis occurri non poßit, nullusq́ incolarum effugere queat. Nulli sexui, aut conditioni parcunt, sed omnes promiscuè interimunt: ex recentibus vulneribus sanguinem bibunt: nemini seruant fidem: incontinentißimi omniũ sunt. A bellis redeuntes, pecora in pascua ducunt & custodiunt, venantur, & secum luctando exercent. Cætera mulieribus committunt facienda. Regem electuri in lo-* Electio regis Tartarorum. *cum campestrem aptum conueniunt: & tum eum, qui successione vel votis eligitur, in thronum aureum collocant: atque vnanimi & excelsa voce omnes in hunc modum*

acclamant:

acclamant: Rogamus, volumus, præcipimus, vt domineris nobis. Respondet ille: Si hoc à me vultis, necesse est, vt parati sitis quicquid præcepero facere. Respondent illi: Sumus. Respondet rex: Ergo oris mei sermo de cætero gladius meus erit: fitque applausus à populo. Principes interea ipsum è regio solio exceptum, supra filtrum in terra stratum humiliter sedere faciunt, ita alloquentes: Vide sursum, & agnosce Deum: ac respice filtrum in quo sedes deorsum: si benè administraueris, ad votum habebis omnia: sin malè, à Deo humiliaberis, atque spoliaberis, vt ne exile quidem hoc filtrum tibi relinquatur. Quo dicto, charissimam vxorem adiungunt, & ambos cum filtro eleuantes, hunc omnium Tartarorum Imperatorem, illam Imperatricem salutant. Adsunt ab omnibus gentibus, quibus imperat dona: & quæcunque rex defunctus reliquit: de quibus nouus Imperator vnumquemque principem donat, cætera sibi reseruat. In potestate Imperatoris sunt omnia: nec quisquam potest dicere, hoc est meum. In sigillo eius est hæc superscriptio: Deus in cælo, & Cham in terra, Dei fortitudo, & omnium hominum Imperator. Quinq. maximos & robustissimos habet exercitus, quinque duces, per quos omnes qui obstant, expugnat: aliarum gentium legatis, ipse non loquitur, nec etiam in conspectũ admittit: nisi tam ipsi quàm munera à quibusdã mulieribus ad hoc deputatis priùs purgati fuerint. Per medias personas respõdet: quibus, quando, & quandiu loquitur, flexis genibus auscultare debent, & ita attente, vt ne verbo quidem aberrent; nemini enim licet Imperatoris verba mutare: nemini latæ ab illo sententiæ obuiam ire. Tanais itaque fluuius occidentalis est limes Tartariæ, extenditurque ad extremum orientem, ad regnum Cathay: vbi regiam habet summus Tartarorum Imperator, quem magnum Cham appellant. Vrbs in qua habet regiam, Ions appellatur. Porrò, genealogia Tartarorum Imperatorum ita describitur: Primus Imperator Cingkis, Sator, Imperatorum Zauolhensium. Huius filius Locueham, qui genuit Zaincham tertium Imperatorem, qui ab alijs Bathi appellatur: & deuastauit Russiam, Poloniam, Silesiam, Morauiam, & Hungariam, quique cum Tartaris accepit sectam Mahumeti. Quartus ex Bathi genitus Temir, qui est Tamerlanes, qui totam Asiam vastauit, & vsque ad Ægyptum pertransiit: hic Imperatorem Turcarum Baiazeth vicit: & captiuum catenis aureis alligauit, secumque pro spectaculo circumduxit. Quintus Combila Can, qui ciuitatem Ion in Cathay extruxit. Sextus Tamor: deinde Hoccota, Gigno, qui patri successit in imperio Cathay: Iochus verò frater occupauit Persiam: & Tur alius frater Scythiam & alias regiones: & Baydos quartus frater venit vsque ad Hungariam. Sed tempus est, vt ad Indorum descriptionem accedamus.

Cham Imperator.

Regnum Cathay.

Ions.

Tartarorum imperatorum genealogia.

Tamerlanes.

De Indiæ regione.

INDIA regio ab Indo flumine sic dicta, diues opum, auro & gemmis, atque margaritis abundans: mediam intersecat Ganges fluuius, ideoque intra & extra Gangem India nominatur. Porrò, ea quæ est cis Gangẽ, ab occasu finem habet Indum: ab ortu Gangem: à septentrione montem Imauum: à meridie sinum magnum & mare suum. Ea verò quæ est extra Gangem, ab ortu excipitur regione Sinarum: ab occasu Gange: à septentrione Scythiam & Seres habet: à meridie pelagus Indicum: & hæc quidem maior dicitur, non perinde tamen exculta atque illa altera. Itaque prior, siue minor India quæ nobis vicinior est, duobus magnis fluuijs Indo & Gange includitur: à septentrione verò separatur à Scythia & alijs septentrionalibus regionibus per montem Taurũ, qui in Pamphilia exurgens, in orientem porrigitur, quo vsque tandem pertingat ad Indiam: flectitur tandem ad aquilonem, euaditque vsque ad Riphæos montes, plura insignia,

India.

Situs Indiæ.

India maior & minor.

Mons Taurus

Imauus. *gnia, siue montium titulos recipiens: nam & Imauus dicitur, & Emodus, & Paropamisus, pro gentium & linguarum varietate. Vbi in excelsissimam surgit sublimitatem,*
Caucasus. *tem, Caucasus appellatur, tametsi quidam Caucasum à Tauro diuidunt. Ex hoc mõte*
Indus fluuius *Indus & Ganges ortum habent. Indus decem & nouem recipit amnes clarissimos, priùs quàm in mare se mergat. Maxima eius latitudo ad quinque vel sex miliaria*
Ganges. *Italica extenditur: profunditas verò quindecim passus habet. Porrò, Ganges decem & nouem nauigabiles fluuios recipit, qui in aliquibus locis 12 miliaria Italica continet latitudinis: profunditate autem est vadosissimus; mensuram enim centum pedũ*
Magnitudo. *implet. Nutrit Crocodilos, Delphinos, & alia huiusmodi animalia. Tantum littoris occupat India, quantum per 40 dies & noctes velificantibus cursus est: adeò fu*
Quinq; millia ciuitatum. *it & populosa, vt quidam in ea quinque millia ciuitatum fuisse dicant: nec mirum, cùm Indi à suo natali solo nunquam recesserint. Bis metit fruges: Fauonij flatus a-*
Bis metit fruges. *ërem salubrem efficiunt: vice hyemis Ethesias patitur ventos. Australis Indiæ ora abundat aromatibus, cynnamomo, pipere, calamo, nardo: ebenum arborem sola pro*
Fertilitas Indiæ. *ducit: Psittacum auem, & Monoceron bestiam. Abundat berillis, chrysoprasis, adamantibus, carbunculis, margaritis multis & gemmis. Habet cælum temperatum, vbertatem soli, aquarum abundantiam, maxima animalia, ingentes arbores, quarũ proceritas sagitis superari nequit. Arundines tantæ proceritatis, vt singula interno dia alueo nauigabili ternos interdum homines ferant. Foditur etiam in India aurum & argentnm, sed non ferrum: omnia maiora nascuntur in Indorum regione, quàm in*
Indorum mores. *alijs terris, vt scribit Plinius. Indi in victu sunt frugales: & à furtis magnopere abstinent: simplicitati student, ac vitæ puritati, & parsimoniæ, ideoq; omnia eis prosperè succedunt. Vinum non nisi in sacrificijs bibunt: potum ex oriza & hordeo conficiunt: cibus magna ex parte oriza sorbilis est. Qui falsus testis deprehenditur, extremis decurtatur digitorum articulis. Qui membro aliquo quempiam priuauerit: et pœnam talionis suscipit, & manu truncatur. Qui artifici manũ oculumq; ademerit,*
Regis Indorũ honor. *capitalem subit sententiam. Regi interdiu dormire non licet. Si qua mulier regem ebrium occiderit, hoc munere donatur, vt sequenti regi coniugio copuletur. Regi Indorum cùm in publico conspicitur, thuribula præportantur, totũq; iter per quod fertur, odoribus completur: aurea lectica margaritis circumpendentibus recubat. In cultu corporis sunt splendidi; nam aurum gestant, & gemmis & lapillis ornantur: cæsaries promissa omnibus, nigri coloris. Porrò, Indorum gens in septem ordines o-*
Indorum ordines septem. Primus ordo Philosophorum. *lim fuit diuisa: in primo autem ordine collocati sunt Philosophi, qui cæteris honore & dignitate apud Regem præstantiores erant: ab omni operæ immunes: non seruiũt neque imperant, recipiuntq; à priuatis ea, quibus sacra dijs faciant, curantq; defunctos tanquam dijs charissimos, & rerum quæ apud inferos fiunt, optimè conscios.*
Secundus Agricolarum. *Secundus est agricolarum, qui solis agris colendis intendunt. Nullus hostis eos lacessit neque spoliat, quia in communi vtilitate versantur. Viuunt in campis cum vxoribus & liberis, neque in vrbes commeant: dant regi tributum: nulli priuato licet agros possidere absque tributo. Quin etiam fructuum partem regibus impendunt.*
3. Pastores. *In tertio ordine sunt pastores, qui neque in ciuitatibus, neque in villis commorantur. Vtuntur tabernaculis, venatu ac retibus: tutas à feris auibusq; regiones reddũt. Ad*
4. Artifices. *quartum ordinem spectant artifices, quorum pars armis, pars rusticis instrumentis, alij alijs vtilibus rebus fabricandis tempus impendunt. Hi immunes sunt à tributo,*
5. Milites. *& à rege frumenta recipiunt. Quintus conuenit militibus, qui belli disciplina exercentur, qui ex regia victum habent: equi quoque & elephanti, qui bello apti esse cõ-*
6. Superintendentes. *spiciuntur. Sextus est ordo superintendentium, quorum officium est: quæcunq; fiunt in India, inspicere, & regi intimare. In septimo ordine consiliarij numerantur,*
7. Consiliarii. *qui præsunt publicis consilijs, numero paucissimi, sed nobilitate & prudentia præ-*

stantissimi:

stantißimi. Sic ergo Indiæ politia distributa, non licet alicui ordinem, aut exercitium mutare, nec alterius ordinis vxorem ducere. Si quis infirmatur, hunc familiares occidunt, dicentes illum morbo tabescere: & licet se ægrotare neget, illum nihilominùs necant & epulantur. Si quis incolumis ad senium peruenerit; itidem mactato pascuntur: pauci ergo eorum ad senectutem perueniunt. Bragmani populi Indiæ simplici vita viuunt: nullis rerum illecebris capiuntur: nihil appetunt aliud quàm ratio naturæ flagitat, diuturnaq; salute perfruuntur. Vna lex illis est: contra ius naturæ non ire. Hæc gens sole calescit: rore humectatur: sitim riuo extinguit: thorum ministrat humus: in defoßis telluris speluncis, aut concauis montium latebris habitant: membra papyri tegmine tegunt: pestilentiam, aut alios corporis morbos Bragmani non patiuntur. Medicinæ remedium, parsimonia est: ad concubitum non admonet libido, sed sobolis amor: nulla ludibria spectacula affectant: sed theatrum spectare cùm volunt, gestorum monimenta relegunt. India abundat Elephantis ita, vt illis agri colantur, & quæq; necessaria domum vehantur: sunt natura mites, & ad rationale animal proximè accedunt: inest illis quædam indita obedientia: & officiorum quæ didicerunt memoria: amoris quoq. & gloriæ cupiditas: quidam aurigas suos, qui in bello ceciderint, ex prælio eximunt: quidam anterioribus pedibus vtero subiectos seruauerunt. Quòd si quem ex magistris seu curatoribus per iram interfecerint, adeò illius interitum lugent; vt præ mœrore à cibo abstineant: & interdum ad mortem vsq; obdurent. Elephanti non nisi in abdito coeunt: mas quinquennis, & fœmina decennis: pariunt vt equi plurimùm vere: vnicum veluti equi pariunt: habent mammas in pectore inter anteriores pedes: viuunt quantum longæui homines: quidam ad ducentesimum perueniunt annum: gaudent amnibus, tametsi ob magnitudinem corporis, natare nequeant: frigoris sunt impatientes: duos prominentes dentes, loco postium & sustentaculorum sepium homines vsurpant: vnus ex illis nouem habet pedes in longitudine, & tres palmares mensuras in craßitie, vt pro totis viribus vix quispiam à terra paululum leuare queat. Porus rex pugnauit contra Alexandrum cum octoginta quinq. Elephantis, vltra currus trecentos, & peditum triginta ferè millia. Sed ab Alexandro victus est, nouem confectus vulneribus: postea tamen ægrum curauit haud secus, quàm si pro ipso pugnâsset, confirmatumq; in amicorum numerum recepit. Porus autem rex ostendit Alexandro thesauros suos, deditq; ei & toti exercitui immensa munera: Alexander deinceps magno apparatu interiora Indiæ ingredi disposuit: conditis antea duabus vrbibus in vtraq; fluminis, quod superauerat ripa. Proceßit ergo ad interiora Indiæ: Syluæ erant propè in immensum spatium diffusæ, procerisq; arboribus vmbrosæ: cæli temperies salubris: aquæ largæ manant è fontibus: serpentium magna vis erat: squamis fulgorem auri reddentibus: morsum serpentium mox sequebatur interitus: sed ab incolis remedium oblatum est. Hinc in regnũ Sophitis peruentũ est: deinde peruenit ad signa Herculis & Liberi. Erant autem imagines ex auro factæ, nec erat Herculi Liberoq; concessũ vltra procedere: his honoratis vlteriùs progressus fuisset, nisi dissuasum fuisset, ne tentaret quod etiã illi tentare nõ sunt ausi: diuertit ergo ad sinistrã, id est, ad septentrionẽ Indiæ, venitq; in regionẽ asperã & montosam, vbi immensos reperit serpentes & Rhinocerotes. Venit quoq. ad paludẽ siccã, per quam dum transire tentaret, belua noui generis prosiliuit, vnoq; ictu repentino 2. milites occidit, quã hastis nõ valentes interficere, tandẽ malleis cõminuerũt. Inde peruenit ad syluas Indorũ altißimas, collocatisq; castris iuxta fluuiũ quendã, pabulatores, & lignatores emißi redierũt, nunciantes venire è syluis Elephãtorum immensos greges ad expugnanda castra. Imperauit ergo Alexander Thessalicis militibus, vt ascenderent equos, secumq; tollerent sues, quorum grunitus, timere bestias nouerat, & occurrere Elephantis iußit. Deinde alios cum hastis subsequi equites, &

Infirmus.

Bragmani.

Lex Bragmanorum.

Elephanti.

Elephanti natura.

Elephanti dentes.

Porus rex.

Alexandri humanitas.

Serpentũ vis.

Regnum Sophitis.

Quousq; Hercules peruenit

Rhinocerotes.

Sues fugant Elephantes.

tes, & tibicines omnes in prima acie adesse, pedites in castris remanere iussit: ipse cum Poro rege & equitatu præcedens, vidit agmina bestiarum in se erectis proboscidibus tendentia: At Porus rex affirmat Elephantos facilè in fugam verti, si equites verberare sues non destiterint: nec mora, trepidant Elephanti, & conuersi priores saltus petere cœperunt, buccinis & garunitibus perterriti: Primo deinde auroræ diluculo, in alias profectus est Indiæ regiones, viditque in campo patenti mulieres, virosque pilosos in modum ferarum toto corpore, pedum altos nouenorum, sine veste & nudos, quos Indi Ichthyophagos appellant. hi assueti sunt fluminibus, nec non stagno, crudo pisce & aquarum haustu viuere: Quos cũ peregrini adire volunt, vicinis se immergunt gurgitibus. Duas magnas in India Alexander vrbes condidit ad Hydaspim fluuium: quarũ vnam Niceam appellauit: alteram verò Bucephaliam, ab equo suo Bucephalo ibi sepulto. Erat Bucephalus equus forma spectabilis, quem indomitum pater Alexandri domi asseruabat: tam enim ferus fuit; vt nemo eum tangere auderet, volebatque rex Philippus eum abijcere. Alexander verò cùm adesset, mollitiem multorum arguit, affirmans se id præstare posse: Ait Philippus: si id non feceris, quam pro hac insolentia pœnam dabis? Equi pretium soluam, inquit: sublatoque risu, Alexander festinauit, corripuitque equum, ac contra solem statuit: animaduerterat enim eum ad vmbram conturbari: deinde ipso molliter circumducto, blandè iuba attrectata, reiecta sensim chlamyde, equum securus ascendit: laxas habenas, vrget calcibus, fit ingens clamor: Philippus verò præ gaudio illachrymatur, descendentisque caput exosculatus: Aliud, inquit, tibi quære regnum, quia Macedonia non te capit. Venit Alexander cùm esset in India ad quendam amnem, in quo erant Hippopotami, id est equi fluuiales binis vngulis, quales sunt bobus, dorso equi & iuba atque hinnitu, cauda obtorta, dentibus aprorum aduncis, inter profundos aquarum gurgites emersi apparuerunt, qui raptos milites in vertice absorpserunt: iussit Alexander centum & quinquaginta in flumen mitti, quos propulsos Hippopotami iusta affecerunt pœna. Inde soluentes ambulauerunt tota nocte, siti & armorum onere confecti: tota nocte incursantibus leonibus, vrsis, tigridibus, pardis ac lyncibus cogebantur resistere: quæ genera ferarum promiscue eis in syluis occurrebant: venerunt tandem ad stagnũ quod vnicum erat in illis regionibus, ibique sese refecerunt: nocte sequenti, ad primos radiantis lunæ ortus, subitò arreptis caudarum aculeis, Scorpiones consuetam petentes aquationem, ad castra Alexandri innumeri confluxêre. Hæc prodigia insecuta est immensa cærastarum atque serpentum multitudo, variis distorum coloribus. At milites frontem castrorum densauerant clypeis: & in manibus longas habebant hastas, quarum spiculis malas bestias configebant: & plures ignibus necabant. Quæ res propè duas horas milites solicitos tenuit: Pota autem aqua minores abire cœperunt: maiores verò latebras petierunt. Deinde ad tertiam horam noctis binorum & ternorum cristati serpentes aduenerunt, columnarum grossitudine aliquanto proceriores, qui ad potandam aquam ex vicinis montium speluncis processerant: oribus squamisque suis humum atterentes: quorum pectora cum trisulcis linguis fauces exertebant, stillantibus veneno oculis, quorum halitus pestifer erat: cum his hora ampliùs vna Macedones pugnauerunt: triginta seruis, & viginti militibus amissis. post discessum serpentum, cancri immodicæ multitudinis, crocodillorum pellibus contexti ad castra venerunt, quorum duritia thoracis vel loricæ ferrum respuebat. Multi ignibus vsti, multi se in stagnum receperunt. deinde superuenerunt albi leones, tauris magnis similes, apri ingentes, lynces, tigrides, & horribiles pantheri miscebant prælia, illisque fugatis, adueniunt vespertiliones columbinorum, corporum magnitudinem æquantes, exercitum infestantes. Vna præterea noui generis bestia comparuit, tribus armata in fronte cornibus, equo simile habens caput, maior Elephante: atrij coloris,

quam

Homines & mulieres pilosi in modum pellis.
Ichthyophagi

Bucephalus Alexandri equus.

Trecentis annis ante Christum natum Alexāder Indiam superauit.
Hippopotami

Cærastæ, serpentes, Scorpiones.

Cristati serpentes.

Bellum contra serpentes.

Albi Leones.

quam Indi appellant Odonta. Hæc vbi sitim expleuit, intuens castra, subitò in milites impetum fecit, quam nec ignis ardor retardare valuit. Ad quam reprimendam triginta sex milites fuerunt interfecti, atq. tres & quinquaginta falcati, inutiles facti, vixq; tandem defixa venabulis occubuit. Venerunt & mures Indici in castra vulturibus similes, quorum morsibus vulnerata quadrupedia, statim expirabant. Exercitu igitur tantis per totam noctem plagis afflicto, Alexander locorum demonstratores crurifacio affecit, manibus confractis: castris inde amotis, peruenit Alexander ad loca Bactrianorum auro, diuitiis opulenta: inde ad Porum regem, de quo paulò antè loquuti sumus. Odonta crudele animal.

De India vltra Gangem fluuium sita.

N India vltra Gangem inueniuntur homines syluestres nigro colore, sicut Æthiopes. Solinus & Megastenes scribunt, per diuersos Indiæ montes esse homines capitibus caninis, armatos vnguibus, ad sermonem humanum nulla voce, sed latrantibus tantùm sonantes asperis rictibus: odore viuunt pomorum syluestriū: quidam sunt monoculi: quidam aures habent ad pedes defluentes, quarum duricie arbores conuellunt: quidam habent latos pedes, vt soli oppositi ab æstu se tueantur: Sunt mulieres quæ quinquennes concipiunt, viuuntq; vsq. ad octauum annū: sunt qui ceruicibus carent, & in humeris habent oculos: sunt quoq. Pygmæi, in extrema parte montium Indiæ habitantes: homines breues, qui pugnant contra grues: salubri cælo semperq; vernante dotati; Pygmi namq; cubitus dicitur: insident autem arietum & caprarum dorsis armati sagittis, atq. ita ineunt certamen. Ciconiæ abituræ in vno certo loco congregantur, comitatæq; sic, vt nulla sui generis relinquatur, nisi captiua & serua, prædicta die recedunt: nemo vidit agmen discedentium nec venientium, sed venisse cernimus: vtrunq. nocturnis fit temporibus: sunt campi patentes in Asia, vbi congregatæ inter se commurmurant: eam deniq; quæ nouissimè aduenit, lacerant atq; ita abeunt. In Thessalia capitale est, ciconiam occidisse: ciconiæ nidos eosdem repetunt: & genitricum senectā inuicem nutriunt, atq. sustentant. Dum grues pontum transuolare intendunt, primū omnium maris angustias petere consueuerunt, inter duo promontoria Crimetopum & Carambim: mox saburra & arena se implent atq. aggrauant, ne vento in aliam impellantur viam, accipiunt quoq. lapillos: & cùm in mediū pontum transierint, abiiciunt eos è pedibus, vt homines in mari subter eas nauigantes, putent lapillos pluere: cùm verò attigerint continentem, euomunt arenam ex gutture: colla imponunt præcedentibus: fessos duces ad terga recipiunt: dux erecto prouidet collo: cæteræ dormiunt capite subter aliam condito. Draco magnus est in India, habens dentes acutos & serratos: maiorem tamen vim habet in cauda: si quem cauda ligauerit, occidit: circa semitas delitescit per quas Elephanti gradiuntur: crura cauda sua alligat & innodat, suffocatosq; perimit: habentur in India & Æthyopia vicenum cubitorum: habet draco solùm venenum in lingua & felle, ideoq; Æthyopes amputata lingua, draconis carnibus vescuntur: dum sibilat, emittit flatum contagiosum, & inficit aërem: in mari & in fluminibus quandoq. habitat: in speluncis & antris latitat: rarò dormit, semper ferè vigilat: aues & bestias deuorat: acutum habet visum, vt in montibus videat prædam suam: Inter Elephantem & Draconem perpetua pugna; nam Draco cauda constringit Elephantem: Elephas verò pede, & proboscide prosternit Draconem: habet enim tantum robur in ipsa proboscide, vt arborem radicitus euellere queat: habet etiam India serpentes horrendos longos & aspides: Scorpiones quoq. alatos, sed non sunt ita infesti, sicut quidam parui & semicubitales, qui passim in tuguriis, in va-

Monstra humana. Pygmæi. Grues. Ciconiæ. Grues quomodo volant. Draconis natura. Serpentes longi & aspides. Scorpiones alati.

sis, &

sis,& in sepibus inueniuntur,quiq; hominem lethaliter vulnerant. In aliis locis sunt serpentes bicubitales,alati in modum vespertilionum, qui noctu solent circuuolare, & vrinæ stillas emittere:si quem tetigerint,rabidum & scabiosum efficiunt. Gripes in India aligeri quadrupedes: viribus potentes leonis modo,recuruis vnguibus,dorso nigri,priori parte purpurei,alis albificantibus,ore aquilino,igneis oculis,captu difficiles,nisi fuerint pulli: nidificant in mõtibus:congrediũtur pugnando cũ omni animali,excepto duntaxat leone & elephanto : aurum fodiunt apud Bactrianos in desertis locis,ex eoq; nidos nectunt:accedentes verò arcent,& extrudunt: tertio deinde aut quarto anno redeunt. Sunt in India symiæ plurimæ & canes ita generosi;vt duo leonem audeant inuadere:& tam mordicùs retinere; vt ille nequeat se ab eis eximere. Est etiam Rhinoceros in illis terris , vbi Elephantes gignuntur , pugnatq; cum Elephanto: habet huiusmodi animal duo cornua, alterum insigni magnitudine ex naribus procedens simum forma,durumq; instar ferri:alterũ quod supernè erumpit,exiguum quidem, sed validissimum : quando hoc animal Elephantum adoritur , limat cornua ad saxa, aluumq; eius maximè petit,quam scit suis ictibus peruiam esse : & grauiter ictam, cornutamq; gladio proscindit. Est autem Rhinoceros par Elephanto longitudine:minor verò cruribus.Elephantus dentibus cutem Rhinocerotis durissimam,cornutam & testeam,violento ictu verberat,atq; laniat , vt inde succumbat: pugnant propter meliora pascua,quæ conatur vnus alteri eripere. Sunt in India plures insulæ,quarum vna vocatur aurea Chersonesus, eò quòd abundet auro, lapidibus pretiosis,& variis aromatum generibus: Est rex Nasirgæ, opibus,ac imperio potens. Ager Nasirgæ vrbis tritici,vuarum,ac omnium ferè fructuum, exceptis pomis citreis,expers: ibi incipiunt inueniri omnia aromata. Calecuth Indiæ emporium celeberrimum est in continenti,& ædes eius Pelago alluuntur: panno serico incolæ obscœna tantùm velant,cætera sunt nudi:pedibus incedunt nudis , apertoúe capite prodeunt. sunt etiam ibi multa auium genera,quarum mane & vesperi cantus tàm suauis est;vt nihil amœnius audiri possit : Magna est incolis voluptas ex suaui auium concentu, vernantibus floribus,virentibusq; toto anno omnifariam arboribus,mira cæli clementia,incredibiliq; temperie,hyeme æstateq; nusquam sæuientibus: sed hoc malum habet,quòd rex,regina,omnisq; populus idololatriæ dæmonum inseruiant. Sed ecce circumscribendo,Calecuth deuenimus: & Armeniam maiorem,ac Syriam reliquimus. Ad illas ergo regiones describendas reuerti,necesse est.

Gripes aurũ fodiunt.
Simiæ,canes.
Rhinoceros pugnat cum Elephanto.
Insulæ.
Nasirgiæ rex.
Calecuth regnum.

De Armenia maiore.

Rmenia maior ab occasu Eufratem habet,& iuga Tauri,quæ à quibusdam Moschici montes appellantur: ab ortu mare Caspium , & montes Caspios:à septentrione Albaniam,Iberiam , Colchidem: à meridie Niphatem montem.Est autem Armenia lata regio,aspera tamen ob montes,colles,& valles: montes versus Colchidem & Iberiam sunt semper niuales.vnde fit,vt iter agentes , in summis montium cacuminibus, niue obruantur:. Habet Armenia magna aquarum stagna & paludes.Tigris fluuius in Armenia nascitur: rapit hic fluuius secum sua pernicitate arenam & saxa,tantùmq; vna die progreditur;quantùm quis pedes septem diebus ambulare potest. Alexander Magnus non sine magna difficultate ex hac regione in Mediam venit. Sunt in Armenia Gordei montes, quos sacra scriptura vocat Ararat, in quibus resedit arca Noe. Colchis regio est feracissima,profert linum,canabem,ceram & picem,& aurum:ciuitas eius Sebastolis in mari Euxino potentissima,vbi olim celeberrimum fuit emporium. Iberia orientalis in qua aurũ inuenitur,sicut Iberia Hispaniæ,propter imminentes montes ha-

Armenia maior.
Montes Armeniæ.
Stagna.
Tigris fluuius.
Arca Noe.
Colchis.
Iberia.

tes, habet aditus difficiles. Albani qui sunt Caspij maris accolæ, fœcundum solum habent: terra sementem omnem etiam domesticam sponte fert, sine labore, atq. cultura: Ægypti feracitatem exuperat: aëris mira temperies: vites quinquennio putantur: in bimatu nouellæ fructum ferunt: adultæ adeò fœcundæ, vt post magnam vini copiam, maximam in palmitibus luxuriam ostendant. Nec minori fœcunditate abundant pecora. Homines pulcherrimi & magno corpore, capillo albo, vnde Albania nomen accepit: Pij sunt in senes, & in progenitores: viuunt sub magni Cham regis Tartarorum potestate. Cyprus insula inter Ciliciam & Syriam sita, diues, olim Veneri sacra, cui & primùm in hac insula fuit constitutum templum. abundat vino & oleo: frumenti quoq; satis habet: abundat crystallo, ære: aërem tamen insalubrem habet. Ambitus insulæ est trium millium, quadringentorum ac 20. stadiorum: distat autem à Cilicia 50. millib: pass: vt etiam cerui gregatim à Cilicia natare soleant in Cyprum. Habet insula omnia, quibus fabricari possunt naues. Crescit elegans sal in ea, quod in modum glaciei foditur ex terra. Habet Cyprus duas insignes ciuitates: Famagosthã ad terram & ad mare turribus & propugnaculis munitam, & Nicosiam octo miliaribus hinc distantem, vbi reges Cyprorum regiam habuerunt sedem: hodierno tempore redacta est insula sub dominio imperatoris Constantinopolitani. Syria diuiditur in Palestinam, Phœniciam, Damascenam prouinciam, Cœlem, Comagenam, Apamenam, Iudæam, Idumæam, & Samariam. Syria à septentrione terminum habet, Ciliciam & montem Amanum: à meridie Arabiam Petreiam: ab ortu Euphratem & Arabiam desertam: ab occasu pelagus phœnicium siue Syriacum. Palestina olim Chanaam dicta, Idumæam, Iudæam, Samariam, & Galilæam complectitur. Ab ortu limitem habet Libanum: ab occasu mare Phœniciæ: à septentrione Phœnicem: à meridie Arabiam Petreiam. Idumæa sita est inter Ægyptum & Iudæam: & est portio Arabicæ terræ, valde fertilis ex ea parte qua mari alluitur: sterilis verò versus montes Arabiæ. Vrbes eius, Gaza, Ascalon & Azotus, Maresa: in Ascalone natus est Herodes, qui occidit infantes Bethlehemiticos: Iudæa succedit Idumææ, de qua nobis aliquid dicendum. Iudæa cuius metropolis est ciuitas Ierusalem, est diues frugibus: aquis illustris, opima balsamo: in medie orbis constituta: magna fruitur cæli temperie, atq; elementorum gratia. Hanc Israëlitæ quadraginta annis quæsierunt: vno & triginta regibus in ea deuictis, sibi subiecerunt. in hac terra sancti patriarchæ habitauerunt: prophetarũ oracula prodiderunt: vnigenitus Dei filius natus est ex intemerata virgine Maria, cuius liuore sanati sumus: in hac terra nati sunt Apostoli, & spiritum sanctum acceperunt: hæc terra palmetis & balsamo inclyta, quod omnibus odoribus præfertur: arbuscula viti similis folia rutæ habet: inciditur vitro, aut osseis cultellis, lachryma quæ ex incisura manat, opobalsamum dicitur, cui præcipua gratia est, secunda semini, tertium locum cortex obtinet, vltimus honos ligno. Iudæa est longa, sed non lata: longitudo eius habet ducenta miliaria Italica: aliqui ponunt à Iordanis origine vsq; Bersabæam, quæ contermina est Idumææ centum viginti: latitudo eius supputatur à mari mediterraneo vsq; ad Iordanem, spatio quinquaginta quinq;. Mons Libanus dirimit Phœnicen à Galilæa: habet abietes & cedros, aliasq; nobiles arbores, ex quibus insigniora Iudææ ædificia construuntur; per rates enim in mari adducuntur, vt narrat quintum caput tertij regum: Ad pedes montis Libani scaturiunt duo fontes, ex quibus Iordanis fluuius concipitur: coniunguntur autem illi duo riuuli iuxta Cæsaream ciuitatem: continuè deinceps largis venis crescens, ingreditur Samaconitem paludem: deinde lacum Genezar, qui & mare Galilææ atq. Tiberiadis appellatur: egressus autem Iordanis hoc mare, petit mare mortuum in quo nihil viuere potest: est lacus bituminis: fuit locus ille vallis syluestris, qui conferebatur paradyso Dei. Post Sodomam autem euersam, & vicina loca extincta, mutatus

Albania feracissima. Cyprus Insula. Ambitus insulæ. Famagostha. Nicosia. Syria. Palestina. Idumæa. Iudææ Fertilitas. Balsamum. Situs Indiæ. Mons Liban. Iordanis fluuii origo. MareGalilææ. Mare mortuũ

est amœnus ille locus in lacum bituminis, ita vt per octo millia passuum procul à lacu, vtraq. ripa fluminis, sentias afflatum bituminis. Porrò, ciuitas Ierosolymitana sub rege Melchisedech vocata est Salem, fuitq; tum temporis metropolis parui & contracti regni: deinde verò dicta est Iebus à Iebusæis incolis, quos Iudæi eijcere non potuerunt vsq; ad tempora Dauid, qui vnctus in regem expugnato fortalicio huius ciuitatis, monte Sion, qui & postea ciuitas Dauid appellatus fuit, atq; superatis Iebusæis, transtulit regiam sedem ex Ebron in Ierusalem. A Salomone vocata est Solima quasi Salomonia: Hæc est ciuitas sancta, ob veri Dei sanctissimas leges, cultum, templum, prophetas, Apostolos, deniq; quia in ea sanctus sanctorum vixit, docuit, mira quoq; opera edidit, atq; morte sua nos sanctos effecit. In vno autem eodemq; montis tractu tres sunt colles, siue monticuli, qui quandoq; vna appellatione Sion dicuntur: aliquando verò peculiaria sortiuntur nomina. Primus est Sion, qui ob sui eminentiam respectu totius terræ promissionis specula interpretatur: in quo arx erat dicta ciuitas Dauid, quam à Ierusalem seiungebat quidam hiatus: Hîc Dauid cum aliis regibus Iuda sepultus: hîc Christus nouissimum pascha celebrauit: discipulorum pedes lauit: Eucharistiæ Sacramentum instituit: discipulis resuscitatus apparuit. Secundus est mons Moria, in quo ædificatum fuit templum Salomonis. Tertius est mons Golgaltha, id est, Caluariæ, à Caluaria sic dictus, quòd scelerati ibi decaluarentur, Christi pretioso sanguine vnctus, & gloriosa passione celebratus, qui est Deus verus, & homo verus, non duo tamen, sed vnus est Christus.

Ierosolyma. Ciuitas Dauid. Sion. Vbi Sacramẽtum institutũ.

De Ducibus, Iudicibus & Regibus Iudæorum.

Duces Iudæorum. Iudices Iudæorum.

Rimus Dux Israëlitici populi magnus ille Moyses annis 40. secundus autem Iosue, qui introduxit populum in terram promissionis ann: 26. Deinde fuit interregnum 10. annis: inde Iudices populum curauerunt, quorum primus fuit Othoniel an: 40. 2 Ehud an: 80. 3 Sangar an: 1. 4 Delbora cum Barach marito suo an: 40. 5 Gedon aliâs Ieroboal ann: 40. 6 Abimelech an: 3. 7 Thola an: 23. 8 Iair an: 22. 9 Iepthe an: 6. 10 Esebon an: 7. 11 Ethoa an: 10. 12. Abdon an: 8. 13 Samson an: 20. 14 Heli an: 40. 15 Samuel ann: 20. Primus rex Iudæorum Saul an: 20. 2 Dauid an: 40. 3 Salomon, an: 28. 4 Roboam an: 17. sub quo diuisum est regnum. 5 Aza pius rex an: 41. Roboam primus rex Samariæ seu Israel, secundus Nabab an: 2. 3 Basa an: 24. 4 Hela an: 2. 5 Ambri diebus 7. 6 Amri an: 12. 7 Achab an: 22. 8 Ochozias an: 2. 9 Ioram an: 12. 10 Iehu an: 78. 11 Ioachas an: 17. 12 Ioas 16. 13 Ieroboam 41. 14 Zacharias an: 6. 15 Sellum filius Iabis an: 4. 16 Monathes Tharsensis filius Cadi an: 10. 17 Pharaias filius Manassen an: 2. 18 Pharaias filius Romeliæ an: 20. 19 Oseas filius Etaan, an: 9. Decem & nouem reges Samariæ siue Israël. Post Aza autem regem Iuda, regnauit in eodem regno sextus rex scilicet Ioram 8. annis: Hebræi dicunt 28. annis regnâsse. 7 Ochozia. 8 Athalia soror Achab an: 7. 9 Iohas an: 40. 10 Amazias an: 29. 11 Ozias, qui & Azarias an: 31. 12 Ioachan an: 16. 13 Achas an: 16. 14 Ezechias an: 29. 15 Manasses an: 55. 16 Amon an: 20. absente patre captiuo. 17 Iosias rex pientissimus an: 32. 18 Ioachis filius Iosiæ an: 3. 19 Ioachim, qui & Heliachim an: 11. Decem & nouem reges vsq. ad captiuitatem Babyloniæ. 20 rex Iuda Ioachim siue Iechonias an: 3. & pòst captiuus migrat in Babylonem. 21 Zedechias an: 11. euersio templi sub isto rege Iuda. Post captiuitatem Babyloniæ primus dux Zorobabel aliâs Barachias filius Salathiel an: 58. 2 Resa filius eius an: 56. 3 Ioanna filius eius 63. 4 Iudas Hircanus an: 14. 5 Ioseph an: 7. 6 Simeis Abner an: 11. 7 Mathathias an: 11. 8 Arsamath an: 9. 9 Nargedataxat an: 10. 10 Helingar an: 8. 11 Naum

Reges Iudæorum. Reges Israel. Reges captiui in Babylone. Duces Iudæorum post captiuitatem Babyloniæ.

Reges Iudæorum.

Malioth an:7. 12 Amos Sirac 14. 13 Mathathias Silon an:10. 14 Ioseph iunior Arses an:60. 15 Iohan Hirninus an:17. Quindecim duces vsq. ad Machabæos, quorum primus fuit Mathathias an:36. 2 Iudas Machabæus an:6. 3 Iona thas an: 18. 4 Simon an:8. 5 Hircanus & Iohannes priscus an:31. 6 Aristobolus an:1. 7 Iohannes Alexander an:27. 8 Alexandra Iannei vxor 9. 9 Hircanus an:34. decimus Herodes Ascalonita an:37. sub quo natus est Christus Dominus, cuius linea ita describitur: Adam, Seth, Enos, Caian, Malaliel, Iared, Enoch, Mathusalem, Lamech, Noë, Sem, Arphaxat, Cainan, Sale, Heber, Phalek, Rehu, Saruch, Nachor, Thare, Abraham, Isaac, Iacob, Iudas, Phares, Esram, Aram, Aminadab, Naasson, Selmon, Booz, Obeth filius Booz, Iesse filius Obeth, Dauid, Salomon, Roboam, Abia, Asa, Iosaphat, Ioram, Ochozias, Ioas, Amazias, Ozias, Ioachim, Achas, Ezechias, Manasses, Amon, Iosias, Ioachim, aliàs Eliachim, Ioachim siue Iechonias, Salathiel filius Iechoniæ, Zorobabel, Abiud, Elias, Azor, Sadoch, Achim, Eliud, Eleazar, Mathan, Iacob, Ioseph, Christus verus Deus & verus homo nascitur de virgine Maria anno Augusti Cæsaris 42. Itaq; regnum Iudæorum in dominium Romanorum deductum est, mansitq; sub diuersis principibus, non absq; maximo Iudæorum detrimento, vsq; ad annum Christi 609. Tunc enim Cosdroe rex Persarum ciuitatem sanctam diripuit: aliquibus tamen Christianis dimissis, qui eius possessionem retinuerunt vsq. ad imperium Henrici quarti: tunc Saraceni omnibus christianis eiectis, terram sanctam occupârunt: Christi tamen sepulchrum non tetigerunt, non quidem deuotionis, sed lucri futuri gratia. Anno deinde 196. collecto vndequaq. milite Christiano, sub ducibus Gotfrido comite Bononiensi, & Balduino, & Eustachio, item alijs principibus Gallis 600. millium peditum & equitum 100. milia, expugnauerunt Niceam vrbem populosissimam: cuius vrbis dominus erat Solimannus Turcarum princeps, qui à Tarso Ciliciæ vsq. ad Hellespontum omnes possidebat prouincias, congressusq; cum Christianis in fugam versus est: Capta autem fuit Nicea an:1097. subactis etiam alijs ciuitatibus, Tarso, Antiochia, Tripoli, Beryto, siue Baruto, venerunt Sidonem & Tyrum, deinde Ierusalem: Anno 1099. in mense Iunio Christiani castra posuerunt ante sanctam ciuitatem: & 10. die Iunij ciuitatem expugnârunt, quam inclytus Gotfridus rexit, & reparauit, collocauitq; Patriarcham, & alios Episcopos. Anno 1100 mortuus est, cui successit Balduinus, qui expugnauit Cæsariam, & alias maritimas ciuitates, interfectis Saracenis: cepit etiam Ptolemaidem auxilio fretus Genuensium & Venetorum. Mortuus est autem iste secundus rex 1118. nulla relicta prole. Tunc electus est in regem tertium Balduinus à Burgo, ex alia familia, filius Hugonis Comitis Rastellæ: obijt 1131. Eligitur Fulco Comes Andegauensis, moritur an: 1141. Eligitur Balduinus rex quintus, qui expugnauit Ascalonem ciuitatem maritimam. Mortuus est an: 1163. in Februario, cui successit Almericus frater eius, qui multa bella gessit in Ægypto: mortuus est an: 1173. cui successit Balduinus eius filius: cùm autē laboraret morbo Elephantiæ, regni administrationem commisit Guidoni sororis suæ viro. Itaq; defuncto Balduino leproso, Guido sororis suæ maritus creatus est rex, quod ægrè ferens Raimundus Comes Tripolitanus, defecit cum Tripoli Tiberiade, & totius Galilææ principatu à rege Ierosolymitano. Saladinus autem rex Damasci videns dissidium Christianorum, coacto ingenti milite Ptolomaidē obsedit, magnamq; stragem fecit christianorū. Similiter fecit in Tiberiade, cepitq; ipsum Guidonem, expugnauitq; ciuitatem sanctam: an:1187. postquam 88. fuerat annis in manu Christianorum, à Gotfrido vsq. ad Guidonem. Post mortem Saladini Asiæ dominatoris principes germaniæ & multi Episcopi cum magno exercitu terram sanctam ingrediuntur, & loca quædam expugnauerunt: sed audita morte Imperatoris ad sua redierunt, non sine magno incommodo Christianorum inibi remanentium. Anno 1118. Ioannes rex Ierusalem, & Dux Austriæ

Duces Machabeorum. Linea Christi. Regnum Iudæorū in potestatem Romanorum. Cosdrones. Saraceni. Christiani. Solimanus. Nicea. Christiani expugnant Ierusalem. Primus rex Gotfridus. 2. Balduinus. 3. Balduinus. 4. Fulco. 5. Balduinus. 6. Almericus. 7. Balduinus. 8. Guido. Noua expeditio christianorum in terrā sanctam.

Cairum. Ioannes rex Ierusalem.

strix obsedit Damiatam, siue Eleopolim ciuitatem Ægypti expugnauit: facileque Sultanum Christiani superâssent: nisi Ioannis regis Ierusalem audacia impedimento extitisset, qua volebat Damiatam suo subdi imperio, & dominio. Deinde 70. millia militum Christianorum Cairum adoriuntur. Sultanum indies prouocantes ad certamen. sed Christiani inedia victi an: 1221. Damiatam reliquerunt, & in Tyrum se receperunt.

Ius regni Ierosolymitani datur dotis nomine.

Paulò pòst Ioannes rex Ierosolymorum locat filiam suam Ioelem Imperatori Friderico secundo, eiq; ius Ierosolymitani regni condonat dotis nomine: sicq; reges Siciliæ illud ius retinent. Anno deinde 1225. Sultanus restituit Imperatori Friderico Ierusalem, & totum regnum exceptis quibusdam castris. Sed Christiani diu non manserunt in regni dominio. Anno 1248. Franci cum rege suo Ludouico Damiatam

S. Ludouicus Rex Franciæ.

obsident: sed peste sæuiente, infeliciter pugnauerunt: captusq; est rex cum duobus fratribus suis Carolo & Alfonso. Anno 1269. Ludouicus rex Franciæ cum duobus filijs & alijs proceribus apposuit animum ad terræ sanctæ recuperationem: sed peste sublatus est in Aphrica: Carolus tamen frater eius rex Siciliæ bellum prosequens Saracenos coegit; vt Christianos captiuos restituerent: & quòd omnibus ciuitatibus Thunetici regni prædicaretur fides Christi, & volentes baptizari, non impedirentur

Fratres Franciscani in sepulchro.

Ann: 1290. Sultanus vi cepit Triopolim, Sidonem, Berytũ, & Tyrum, deinde Ptolomaidem euertit, atq. ita Christianum nomen ex tota Syria sublatum est, exceptis duntaxat fratribus Franciscanis, quibus Sultanus an: 1336. sepulchri domini custodiam commisit, non sine consensu summi pontificis. Itaq; ciuitas Ierusalem toties destructa & reædificata, nouissimè anno salutis 1517. deletis Sultanis Ægypti, sub quorum dominio diu fuerat, à Turca occupata est, atq; ab eodem anno 1542. reparata, & muris ampliata. Hæc de ciuitate sancta dicta sufficiant: posthac de alijs vrbibus & regionibus regni Ierosolymitani aliquid dicemus.

De aliis vrbibus & regionibus regni Ierosolymitani.

Iericho. Balsamum.

Ericho, à dictione Hebraica, Irericha, quæ bonum odorem signat, nomen accepit: crescit enim in ea nobilissima balsami herba. properat nasci, infra tertium annum fructũ ferens: folium proximum rutæ perpetua coma. Inciditur vitro, vt dixi, lapide, osseisq; cultellis: ferro læditur. Incidentis manus libratur, ne quid vltra corticem violet: succus è plaga

Balsamum in Ægyptum translatum.

manat, eximiæ suauitatis, sed tenui gutta: postquam autem Titus destruxit Ierusalem, planta illa in Ægyptum translata est prope Cairum. Primùm balsamum tantæ est efficaciæ, vt quamlibet carnem eo perunctam longo tempore à fœtore præseruet.

Tyriacum. Tyrus serpens

Reperitur in hac regione Tyrus serpens, vnde Tyriacum conficitur, longitudinis semicubiti, crassitudinis autem digiti, colore griseo intermixto maculis rubris, natura cœcus, præsens habens venenum, cui nullo remedio obuiari potest: sed membrum eo læsum, resecari necesse est. est crinitus circa caput: & irritatus, videtur ignem fouere in lingua.

Galgal. Transitus Iordanis. Ptolomais.

Galgal non procul à Iericho iuxta Iordanem situs est locus: vbi filij Israël ex Ægypto profecti transierunt Iordanem. Ptolomais ciuitas in Phœnicia, colonia Claudij Cæsaris, à Ptolomæis regibus, vrbs olim munitissima, triangularem habens figuram, cuius duo latera iunguntur mari, & tertium respicit terram. Ager fertilis, optima pascua, vineæ elegantes, amœnissimi horti.

Samaria.

Samaria olim metropolis regni decem tribuum, vnius diei itinere distat à Ierusalem: fuit amplissima ciuitas, duplici cincta muro, intus complectens montem circumhabitatum: in supino dorso montis erat superbissima regio: prospectus ex arce vsq. ad Ioppensem portum, Arabiamq; Petreiam: Ager irriguus fontibus, omnium propemodum rerum feracissimus.

Sebaste.

Herodes, hanc ciuitatem collapsam restaurauit, vocauitq; Sebasten, id est, honorabilem ciuitatem. Restaurauit quoq. Cæsariam Palestinæ in littore maris magni,

iuxta

iuxta Carmelum montem positam. quæ antea turris Stratonis vocabatur, in qua in honorem Cæsaris magnificam domum albo marmore construxit. Inter Samariam et mare Galilææ montes Hebal & Garizin, mons Gelboe, primi Regum vlt: Iuxta hūc olim sita fuit Bethulia, vbi Iudith magnanimis mulier Holofernem interfecit. Galilæa duplex, superior quæ & Gentium vocatur, atque inferior: vtraq. ferax& passim culta: neque pars earum vlla otiosa. Campos habet cum varijs arboribus consitos, tum maximè oliuetis, vinetis, ac palmetis. Irrigatur autem abundè montanis torrentibus ac fontibus aquæ perennis. Nazareth ciuitas Galilææ, vbi CHristus educatus est. Capernaum, Cana vbi Christus fuit in nuptijs. Tiberias, vbi extra mœnia thermæ sunt naturales. Est etiam in hac regione ad radices montis Libani Cæsarea Philippi, à Philippo Herodis filio, in honorem Cæsaris constructa, quæ antea Paneas dicebatur, vbi ex Panio antro scaturiunt fontes Iordanis. Est in ea mons Thabor in tribu Nephtalim, qui in medio campi maximi assurgit ad stadia triginta, habens planiciem mirè rotundam: à parte autem Boreali est inaccessus. In eo creditur Christus transfiguratus: & diuersus est à Thabor, qui per latam tribum Isachar extenditur. Phœnicia Iudææ propinqua, habet à meridie Galilæam: & ab occasu mare mediterraneum: à cardine orientis Arabiam desertam & Euphratem: à septentrione vtramque Armeniam. Phœnices solers hominum genus inuentione literarum, Arithmeticæ, Astronomiæ, Nauticæ, & purpurarum piscatu maximè insignes: nobilissimas vrbes Phœnices habuerunt Tyrum, Sidonem, Berytum, siue Barutum, in qua est celebre emporium, in loco robusto & inexpugnabili. Montes habet, Carmelum & Libanum. Tyrus vrbs potentissima, sita in corde maris: insula quondam, & à continenti diuisa 70 passibus: formam habuit rotundam: in rupi durissima posita, quam Alexander Magnus septem mensibus oppugnauit, & tandem expugnauit. Sidon vrbs olim maritimarum vrbium maxima, dicta est antiquitus Sychem, ab eius conditore nepote Noe: sita ad commodissimum continentis portum: extensa in longum per planiciem, per littus. Purpura est genus piscis ex concharum genere, vnde succus colligitur tingendis vestibus accommodatus. Habet autem succum illum in medijs faucibus: congregatur autem verno tempore: reliquo verò tempore sterilis est. Cùm vita succum emittit, & ideò viuas capere oportet: lingua eius prælonga, nempè digitalis, qua capit prædam, & capitur ipsa. Vno ictu cædenda est; nam si diu dolorem patitur, amittit colorem. Damascus Syriæ vrbs, in regione Damascena, quæ & Cælesyria primaria, & antiqua, quam serui Abraham erexerunt. Est cāpestris, à Ierusalem distat itinere sex dierum: fluuius limpidissimus vrbem interfluit: scatet omnifariam fructibus. Locus vbi S. Paulus conuersus, est extra ciuitatē ad primum lapidem. Antiochia, vbi prima cathedra principis Apostolorum, christianiq; primi appellati, duodecim millibus passuum recedit à mari, montibus clausa, habetq; portum ad Orontis ostia. Fuit aliquando Syriæ totius metropolis, nomēq; accepit ab Antiocho, qui eam ampliauit. Est alia Antiochia in monte Tauro in Cōmagena Syriæ. Haud procul ab illa prima Antiochia, distat Seleucia potens ciuitas: vnde nauigatio instituitur in Cyprum. Inter duas Antiochias sita est in quodam colle Alexandria ciuitas, vbi Alexander Darium regem in fugam vertit. Cælesyriam Libanus & Antelibanus complexu suo ambiunt: vbi Damascus vrbs, & Damascenæ regiuncula, & Decapolis ab oppidorum numero dicta. Traconitis regio clauditur Iordane, & monte Hermon: habet Gerram & Eleram ciuitates. Flumina Syriæ clara sunt, Iordanis, Orontes, quod in Cælesyria exortum subtus terram se abscōdit: iterumq; prosiliens per Apamiensem agrum & Antiochiam procurrens, in mare defertur. Montes, Hermon, Casius, Carmelus, Libanus, Antelibanus. Mesopotamia, latinè Memnis, quasi inter duos amnes media. Ab aquilone terminatur Ni-

Turris Stratonis. Gelboe. Bethulia. Galilæa. Nazareth. Capernaum. Cana. Cæsarea Philippi. Thabor. Phœnicia. Mons Carmelus & Libanus. Tyrus. Sidon. Sychem. Purpura. Damascus. Conuersio Pauli. Antiochia. Seleucia. Alexandria. Cælesyria. Traconitis. Mesopotamia.

phate mõte: ab austro Arabia deserta: latus orientale Tigris: occidentali autem Euphrates alluit, qui eam quotannis Nili more irrigat. Ager Mesopotamiæ omni genere frugum abundans, vicis frequentiùs quàm vrbibus habitatur. Oppida, Haram, Charram, Edessa, in qua tempore Christi Abagarus regnabat. Euphrates ex Periarde monte maioris Armeniæ ortus, vbiq; ripis æqualis, lentè fluit: cursum ad occasum haberet, nisi Taurus mons sese huic opponeret: inde in meridiem auersus, Mesopotamiam complectitur: in sinum Persicum tendit; sed moritur, & nusquam manifesto exitu effluit. Tigris oritur in regione Armeniæ maioris, in specus subtus terram mergitur, rursumq; exortus vasto alueo sinui Persico infunditur. Hæc autem breuiter dixisse de Asiæ regione diligenti lectori sufficere credo.

Fertilitas. Haram. Charriam. Euphrates. Tigris.

DE APHRICA.

Aphrica. Nilus.

Phricam ab Asia disterminat Nilus, qui à meridie in Æthyopiam diffunditur, & Ægyptum perlabitur, mirabiliq; fœcunditate irrigans, nouem ostijs mari infunditur. Europam ab Aphrica diuidit mare mediterraneum, quod ab occidentali Oceano circa Gades insulam, & columnas Herculeas, non ampliùs decem millibus passuum patens, terras aperit atque intrat. Aphrica à cardine orientis Nilo, ab alijs autem partibus mari terminatur. Est regio plurimùm inculta: arenis sterilibus obducta: cæli calore deserta: noxijsq; animalibus infesta. Mare quo à septentrione cingitur, Lybicum vocatur: à meridie Æthyopicum, ab occidente Athlanticum. Vbi verò Aphrica Europam spectat, agros habet feracissimos. Ægyptus regio Aphricæ fertilissima, pluribus decorata & culta ciuitatibus. Ab oriente Rubro mari, Palestinæq; coniungitur: ab occasu Cyrenem & Aphricæ residuum habet: à meridie vsque in Æthyopiam protenditur: à septentrione mare Ægyptium. Post regnum Assyriæ omnium regnorum regnum vetustissimum; erat enim tempore Abrahæ. Causa huius antiquissimi regni extitit fertilitas terræ, quæ à Nilo irrigatur: per medium enim eius labitur, & singulis annis totam terræ superficiem humectans adducto limo fœcundat adeò, vt totius mundi horreum dicatnr. Multoties etiam contingit, vt mulieres in Ægypto tres aut quatuor edant fœtus. Et mensis partus octauus, qui apud nos periculo vitæ non vacat, apud Ægyptias mulieres salubritatis est signum. Hanc ob causam primam hominis creationem contendunt Ægyptij apud illos factam fuisse, vsumq; seminandi frumentum eos primùm inuenisse. Deam quoque frumenti Isidem, & eius maritum Osiridem. Carmeses, id est Cam filius Noe, cui in sortem obuenit Ægyptus genuit Isidem, quæ in campo inuenit frumentum sua sponte natum, cogitauitque quomodo homo eo frui posset: docuit ergo colere terram, & cultæ semina committere, atque ita fruges colligere, & panes conficere. Inuenit etiam literas, & docuit leges. Istum Cam vocant Iouem, & filium eius Dionysium, à quo natus est Hercules. Multi fuerunt Hercules, præcipuus tamen filius Iouis ex Alemannia, qui existens in cunabulis, geminos angues à Iunone immissos elisit. Adultus hydram colubris & capitibus pullulantem, face & ferro in Lerno palude oppressit. Ceruam æripedem aurea habentem cornua, in monte quodam cursu deprehendit, atq. interfecit. In Nemea sylua iuxta Cleonas insusitatæ magnitudinis leonem iugulauit: & detractã pellẽ pro insigni gestauit: Anteum gigantem in Lybia victum iugulauit: aurea mala in Hesperidũ hortis, interempto priùs dracone peruigili, qui ea custodiebat, sustulit: ad inferos descendit: & Cerberum iter prohibentem triplici catena vinctum ad superos traxit. Porrò, Ægyptum Nilo scindente triquetram terræ figuram retinet: ideoq; à multis Delta cognominata est. Circumdatur vndique mari sabuloso, & montibus,

Mare Lybicũ. Mare Attlanticum. Egyptus. Horreum mundi. Mulierum fœcunditas. Isis Dea frumenti. Cam filius Noe. Herculis heroica facta. Ægypti figura.

tibus, vt sit aditu difficilis. Inter mare rubrum & mare mediterraneum, exiguum est interuallum: sed mediat inter ea maria mons quidam asper, quem transcendere oportet eum, qui ex Ægypto pedes cupit ire in Arabiam Petreiam, vel in Palestinã. Ab occidente clauditur montibus & mari sabuloso: succedit ei magnus campus palustris iuxta Marcotim paludem. Ab Austro desinit in eminentes, asperos, & saxosos montes, vbi Nilus ex Æthyopia per cataractas & scopulos cum magno fragore & spuma deuoluitur. Sunt autem cataractæ plures, sed maxima in Æthyopia & Ægypti finibus sita. Tempore Ezechiæ Regis Iuda, Æthyopes Ægyptum sibi subiecerunt: deinde Cyrus Persa: postea sub Regibus suis manserunt vsque ad tempora Alexandri Magni, anno ab vrbe condita 340. Mortuo autem Alexandro Ptolemæus Lagi filius, primus ex Alexandri ducibus, Ægyptum, Cyprum, & Phœniciã obtinuit. Hic Iudæos Ierosolymis die Sabbathi vacantes cepit, multosq; captiuos abduxit. Regnauit in Ægypto an: 40. Huic successit Ptolemæus Philadelphus filius, per Antiphrasin sic dictus, quòd fratrem Argeum interfecerit: sororem Arsionẽ matrimonio sibi iunxerit: & alteri fratri bellum intulerit. Iste rex Iudæos liberos esse iussit: Eleazaro sacerdoti mandauit, vt sacros libros in græcum sermonem versos traderet, quos bibliothecæ dedicaret, quam nobilissimam aliquot millium voluminum Alexandriæ constituerat: quæ postea perijt, in expugnatione quam passa est à Iulio Cæsare: regnauit annis 38. circa finem vitæ podagra & mala valetudine vexatus. Tertius Ptolemæus Endegeses, seu Euergetes, qui deos omnes quos Cambyses rapuit, referre curauit, ideoq; tale nomen sortitus est apud Ægyptios: regnauit annis 26. Quartus rex Ptol: Philopater, quòd patrem, fratremq; & amicos fecerit occidi, vt solus dominari posset: cùmq; omnia facinorosè ageret, mortuus est, cùm iam regnâsset 17. annis. Quintus rex Ptol: Epiphanes, filius præcedentis successit in regnum, sub quo Machabæorum gesta contigerunt: regnauit annis 24. Sextus Rex Ptol: Philometer, regnauit cum matre Cleopatra filia Antiochi illustris: sed quam postea interficiendo, cognomentum & ipse per antiphrasin accepit: regnauit annis 21. vel secundùm alios 36. Septimus rex Euergetes, frater Philometeris, ob crudelitatem pulsus, Romam venit à Senatu auxilium petiturus: regnauit annis 20. vel 29. Octauus Ptol: Phiscon, qui & Soter dictus, qui populum Romanum regni Cyrenaici hæredem reliquit: regnauit annis 17. Nonus rex Ptol: Alexander, matre Cleopatra, annis 10. Nonnulli hunc Alexandrum vocant Auletem, quem Alexandrini eiecerunt: imò & tribus liberis eiectis maribus. Cleopatram natu maiorem regno præposuerunt. Auletes verò Romam fugiens, obtinuit, vt Ptolemæus cognominatus Dionysius, admodum puer, cum Cleopatra in tutelam populi Rom: reciperentur. Iste Ptolemæus cognominatus Dionysius, Pompeium ad eum confugientem interfici iussit: Cleopatram & sororem eiecit: sed Cæsar interfecto Ptolemæo, in Ægyptum restituit. Hanc post Cæsaris mortem Antonius, Asiam petens, repudiata Octauia, sibi matrimonio iunxit. Decimus rex Cleopatra, quæ vbi nupsit Antonio, & illum persequeretur Augustus, obuiam fit Augusto exornata diuersis ornamentis, quam Augustus custodiri iussit. Tunc illa se ad triumphum seruari intelligens, è custodia elapsa, in pretioso suo sepulchro, iuxta Antonium, sibi aspidem in sinistro brachio admisit, & eius veneno, quasi somno soluta est: eiusq; morte tota progenitorum ipsius linea extincta est. Ducentis & nonaginta annis Ægyptus Ptolemæos habuit reges, vsque ad Cleopatram. Deinde habuit Præfectos vsque ad annum Christi 619. Tunc sub Heraclio Imperatore irruentes Saraceni ex Arabia, in Ægypto dominatorem constituerunt, quem lingua eorum vocauerunt Sultanum, qui totam Syriam sibi subiecit, durauitq; eius potestas vsque ad annum Christi 1517. Tunc expugnata fuit Ægyptus à Solymo Turcarum Imperatore, atq. extinctus Sultanus. Huic etiã

Cataractæ Nili.

Reges Ægypti post Alexandrum. Primus rex.

Secundus rex

Versio 70. interpretum.

Tertius rex.

Quartus rex.

Quintus rex. Machabæi.

Sextus rex.

Septimus rex

Octauus rex.

Nonus rex.

Dionysius.

Cleopatra impudens mulier.

Decimus rex.

Cleopatræ mors.

Sultanus.

Reges Asiæ post Alexandrũ magnum

loco conuenit regum Asiæ successionem texere. Primus Antiquinus annis 18 regnauit. Secundus Demetrius, qui Seleuco suum imperium dedit. Demetrius 6. Seleucus 17. Quartus Seleucus Callinicius annis 20. Quintus Seleucus Seratonius annis 3. Sextus Antiochus Magnus annis 36. Septimus Seleucus Soter, siue Philopater annis 12. Octauus Antiochus illustris, qui & Epiphanes, annis 11. Nonus Anth: Eutipater annis 2. Decimus Demetrius Seleuci socer annis 22. Vndecimus Alexander annis 10. Duodecimus Demetrius Nicanor annis 3. Tertius decimus Antiochus Sedetes pius annis 9. Quartusdecimus Demetrius secundus annis 4. Quintusdecimus Antiochus Gryphon annis 12. Sextusdecimus Antiochus Sicisenеus annis 18. Decimusseptimus Philippus annis 2. Deinde Iulius Cæsar Monarchiam auspicatus est: & annis propè quinque eius Monarchia perdurauit.

Monarchia Iulii Cæsaris.

Ægyptiorum iudicia.

Operæpretium erit scire quàm pulcherrima iudicia, & leges extiterint apud Ægyptios. Triplex erat hominum ordo: primus erat Sacerdotum ordo, qui in magno honore habebatur, tum propter Deorum cultũ, tum propter doctrinæ eminentiam, qua cæteris præstabant mortalibus. qui planè sacerdotes ex communibus vectigalibus viuebant. In secundo ordine habebantur Reges, quibus portio vectigalium debebatur, quam ad vitæ cultum, ad bella fouenda, ad liberalitatem erga strenuos, & doctos homines impendebant. In tertio ordine milites. Trinus alius ordo apud eos habebatur, agricolarum, pastorum, & opificum, quorum iudicia magna cum ratione audiebantur.

Sacerdotum ordo apud Ægyptios.

Leges Ægyptiorum.

Leges Aegyptiorum antiquæ hæ fuère: Periuri capite plectebantur, qui in Deum, pietatem, in homines verò fidem violabant. Mortis reus erat, qui non erueret, si modò posset, hominem à latronibus iniuriam patientem: si verò non posset, & non denunciâsset, vapulabat plagis ad certum numerum, triduoq; carebat cibo. Filiorum occisores tribus diebus noctibusque continuis circa corpus defuncti assistebant, vt sic continuo dolore affligerentur. Parricidæ verò articulatim præacutis calamis cædebantur, atque viui super spinarum aceruum comburebantur. Hi qui secreta hostibus reuelâssent, lingua priuabantur. Ei qui monetam falsam efficeret, ambos manus amputabantur. Ei qui mulierem liberam violâsset, virilia exsecabantur. In adulterio spontaneo deprehensus, virgis cædebatur, ad mille plagas, mulier naso mutilabatur. Morbos ieiunio, aut vomitu curabant.

Filiorum occisores.

Parricidæ.

Violatores mulierum.

Serpẽtes alati

Vento Aphrico inuehitur ex vastitate Lybiæ magna vis serpentum alatorum, qui singulis annis magnũ detrimentũ hominibus & agris inferunt, maiusq; inferrent: nisi ab Ibidibus interficerentur; est enim Ibis Ciconiæ similis, diuersa tamen à ciconia: auis excelsa, rigidis cruribus, corneo proceroq; rostro, auertens pestem ab Ægypto: quod enim nobis præstant Ciconiæ tutelæ officium, idem exhibent Ibides Aegyptijs, ideoq; talibus auibus magnum habent honorem & reuerentiam.

Ibis auis.

Heliopolis.

Heliopolis ciuitas Solis posita, in aggere habens Solis templum, maxima & munitissima ciuitas, magno ambitu murorum cincta, in quibus centum portæ fuisse dicuntur. Primi Aegypti reges in ea regiam habuerunt. Strabo dicit fuisse ciuitatem sacerdotum, qui multa habebant priuilegia & libertates.

Ciuitas Sacerdotum.

Memphis.

Memphis vrbs Aegypti olim magna & populosa: secunda post Alexandriam: vbi fuerunt Pyramides & regum sepulturæ, à rege Ogeloo ædificata, cuius filia Memphis nomen dedit ciuitati. Posita est in loco, vbi Nilus primùm accipit diuisionem, △ Deltæ formam faciens. A cæteris partibus vndique lacus fuit effossus, qui ciuitatem redditi munitissimam. Quam ob causam posteri reges relictis Thebis, in Memphi regiam habuerunt. Postea verò vltra Nilum habitantes, eam vrbem coluerunt, quam Babyloniam Aegypti atque Cayrum appellauerunt. Habuit hæc ciuitas Memphis Nilum ad latus orientale, vbi tamen inter Nilum & vrbem magnus agger positus est, qui prohibet inundationem Nili. E regione eius vltra Nilum sita est illa ciuitas Babylon, seu Cayrum, quæ fuit sedes Sultanorum.

Babylonia Ægypti.

Cayrus.

Cayri circuit⁹

Cayri circuitus complectitur sexaginta, vel septuaginta milia-

ria Italica:

ria Italica: & quamuis innumeram habeat populi multitudinem; abundat tamen rebus, lignis duntaxat exceptis, quæ ibi in pondere venduntur. Memphis templum Apis habebat, qui idem est quod Osiris. Erat autem Bos qui & Serapis dictus, corpore niger, candida fronte, in tergo alba nota insignis, duplicibus pilis in cauda: si pabulum oblatum sumpsisset; omnia prospera denunciabat: si verò abnueret recipere cibum; cladem aliquam ostendebat futuram. Alebatur in septo quodam, videbaturque per fenestram quandam in septo. Pyramides Aegypti positæ sunt in montano quodam & saxeo supercilio, ad septentrionalem vrbis Memphiticæ plagam. Est autem Pyramis moles quadrata in multam altitudinem assurgens: à fundamentis sensim ad sublimitatem gracili semper modo ascendens vltra excelsitatem omnem, quæ manu fieri possit. Trecenta sexaginta hominum millia annis viginti amplissimam Pyramidem construxisse produntur. Labirynthus Aegypti opus insigne: vnde Dædalus sumpsit exemplar eius Labirynthi, quem fecit in Creta, in quo sunt itinerum ambages, occursus & recursus inexplicabiles. Arsione ciuitas, priùs dicta Crocodilorum ciuitas; Aegyptij enim in ea Crocodilium venerabantur: in lacu quodam nutriebatur à sacerdotibus pane, carne, & vino, quæ à peregrinis afferebatur ad huius modi spectaculum venientibus. Ad ripam lacus aperiebat sacerdos os beluæ: & carnem & mustum imponebat. In Nilo & in Gange inueniuntur. Oua anserinis similia sunt, ex quibus pullus genitus, ad sedecim aut octodecim cubitorum magnitudinem excrescit: longitudine vitæ hominis: dorsum eius squamosum, duricie præcipua, cauda prælonga: ex vtroque oris latere dentes habet perplures, in quibus duo maximè eminent: non solùm homines, sed etiam alia animalia deuorat: vnguibus grauiter discerpit, quos habet omni mucrone acutiores: quos dentibus lacerat, nunquam sanantur. Deuoraturus hominem lachrymari dicitur: vnde prouerbium: Crocodili lachrymæ. Dies in terra agit, noctes in aqua. Timidus est, vt qui persequentes fugiat, fugientes persequatur. Alexandria vrbs Aegypti, ante Christi natiuitatem anno 320. ab Alexandro magno condita, voluitque esse caput Aegypti, conditaque est in capite Nili. Alia est Alexandria inter duas Antiochias, & tertia in Tanais: quarta in Italia propè Papiam, siue Ticinum. In hac Alexandria Aegypti, sepultum fuit corpus Alexandri Magni: nam mortuus est in Babylone, & per Ptolemæum curiæ suæ magistrum, Memphim translatum: deinde post paucos annos in Alexandria conditum. vnde Augustus Cæsar post deuictum Antonium, veniens Alexandriam, Alexandri corpus reuerenter aspexit. Munitur autem Alexandria vndique immeabili solitudine, aut importuoso mari, aut fluminibus, aut syluosis paludibus. Ab vno latere habet mare mediterraneum: & ex opposita parte Mareotim lacum, in quem riui quidam ex Nilo deducti sunt. Ex Alexandria patet aditus ad Cairum vsque: & inde itinere terrestri ad mare Rubrum, ex quo nauigatur in Arabiam, Persiam, & Indiam. A septemtrione habet pulcherrimum portum, in cuius prospectu insula erat Pharos nomine, quam Cleopatra regina coniunxit ciuitati per firmissimum aggerem. Habuit hæc vrbs doctissimos viros, Amanum episcopum, Clementem, Origenem, Athanasium, Didymum, Theophilum, sanctam Catherinam, & alios. Extra mœnia ciuitatis sunt pulcherrimi horti, in quibus varia arborum & plantarum genera nutriuntur, quæ virorem suum nunquam abijciunt: vt mala punica, limones, citrea poma, & similia. Floruit Alexandriæ insignis ille Ptolemæus Astronomorum princeps, natione Alexandrinus, literarum studijs clarus, temporibus Adriani & Antonini, qui cæli rationem diligentiùs explicuit, magnamque illam compositionem edidit, quam Almagestum vocant. Deinde descripsit Geographiam vniuersalem, distinxitque in viginti duas tabulas particulares.

Fertilitas Cairi.
Apis Ægypti.
Pyramides Ægypti.
Vnum de mirabilibus mundi.
Labirynthus Ægypti.
Crocodili ciuitas.
Crocodilus gignitur ex ouo.
Crocodili lachrymæ.
Alexandria vrbs Ægypti.
Corpus Alexandri magni
Alexandriæ situs.
Alexandriæ fertilitas.
Ptolemæus Astronomus.
Almagestus.

Nilus fluuius.

De Nilo & eius incremento, & decremento.

Nili origo.

Nilus vnus ex maioribus totius orbis fluuijs, ex Aphricæ fluuijs colligitur, ex montium niuibus, atque magnorum lacuum & paludum occultis scaturiginibus. Alij dicunt recta ex Aethiopia in Aegyptum descendere, ex resolutione niuium montis Lunæ: Nascitur, inquit, Diodorus Siculus, ex fontibus in extremis Aethiopiæ finibus, ad quos propter æstus nullus aditus fuit, variasque lustrat regiones, magnosque flexus facit. Porrò, Nili origo sic probatur: Aestiuo tempore quando sol est prope solstitium æstiuale, & longißimè recedit ab australibus terris, Nilus habet consuetum cursum; quando verò post festum Ioannis Baptistæ sol recedit, & reflectitur in meridiem, & æstas incipit apud interiores australes, resoluitur nix in montibus, & Nilus incipit crescere, & sensim inundare, ac magnam Aegypto fœcunditatem afferre. Alij dicunt ex Getulia & Libya ortum habere: potest fieri, vt aliquis inde fluuius oriens, accurrentibus riuis, Nilo misceatur. Nili incrementum incipit à solstitio æstiuo, vsque ad æquinoctium, semperque nouum limum secum ferre consueuit. Aqua leniter fluente, eam agricolæ paruis aggeribus arcere valent, & pro suo libitu vti. Quatuor aut quinque mensibus exactis, absque aliquo damno aut impensa, fructus colligunt vberrimos. Vineæ quoque eodem rigatæ modo, multo vino abundant. Terra inculta pecori ad pastum relicta, adeò exuberat herbis; vt oues bis pariant in anno, bisque lanã reddant. Vrbes, vici, agricolarum mapalia in altiori loco sita sunt: bestiæ quæ in cãpis remanent, suffocantur aqua, nisi ad altiora loca se receperint. Pecora inundationis tempore, in stabulis reclusa domi nutriuntur. Vulgus otio torpet: epulis & voluptati indulget. In nouilunio, quod proximè sequitur introitum solis in cancrum, Nilus incipit crescere, quousq. sol peruenerit ad finem leonis: tunc sensim aqua rursus decrescit, quoàd sol egreßus fuerit libram, tunc Nilus suo alueo concluditur. Signa fertilitatis, quando in profundioribus Aegypti locis, Nilus sexdecim cubitis in altum ascendit, atque inundat, iustum dicitur habere augmentum: vnde illo anno magna speratur fertilitas. Si altior fuerit, in terræ cedit detrimentum, eò quòd aqua in profundioribus locis tardiùs desiccetur. Si verò fuerit minor, quòd tota terra irrigari nequeat, cultoribus obest. Agricolæ tunc conantur aquam in eos agros deducere, qui stagnari nequeunt. Inundante Nilo 12 aut 13 cubitis, famem expectant: si verò 14. fertilem annum præstolantur. Irrigata, & exsiccata terra, circa duodecimum Octobris diem agricolæ seminant agros, vsque ad Calendas Nouembres: & in sequenti Maio colligunt meßem. Rhenus & Danubius contrariam habent naturam: inundantes enim corrumpunt agros, quia sua alluuione bonum fundum soli auferunt: similiter & in prata limum inducunt sterilem & pestiferum. Nilus multas facit insulas, & aliquas magnas. Delatus in locum qui dicitur Delta, tanquam à vertice scinditur in duodecim fluenta, quæ descendunt in mare mediterraneum. Sed de Nilo satis dictum habeo. Sacerdotes Aegypti cibo vescebantur simplici, vini potandi certa mensura: iuxta aram hostijs deductis, astante rege, magna voce audiente populo prospera omnia illi precabantur, iustitiam, pietatem, religionem, humanitatem. Reges verò nihil per superbiam, aut iram, aut aliam ob iniustam causam, licentiam habebant agendi. Neque id ægrè ferebant, existimantes parendo legibus se beatos fore: hac vsi erga subditos iustitia reges, omnibus erant chari: regis vitam omnes tuebantur, atque maiori cura prosequebantur quàm filiorum & vxorum salutem: mortuum verò magnis laudibus cumulabant. qui secus se gerebant, carebant sepulchri honore. Sed de Ægypto hæc sufficiant.

Nilus quando crescit.

Incrementũ Nili.

Oues bis pariunt in anno

Incrementi tempus.

Signa fertilitatis.

Quando seminant.

Nili insulæ.

Sacerdotes.

Regis iustitia.

De

De Æthiopia.

Ethiopia dicta est ab Aethiope Vulcani filio, qui illi præfuit: submeridiano cardine iacet. Circa partem occiduam montosa est: in mediterraneis verò arenosa: at circa ortum solis deserta. Duplex numeratur Aethiopia, vna in Asia, in Aphrica altera. Porrò, quæ in Aphrica est, hodie India dicitur, quæ ab oriente Rubro mari alluitur: à septemtrione autem Libyæ & Aegypto coniungitur: ab occasu verò interiorem Libyam habet: à parte autem australi, alteram habet Aethiopiam maiorem, & magis australem. Primi omnium mortalium creduntur indigenæ, & seruitutem nunquam experti. Primi deorum cultum habuerunt: primasq; sacrorum cæremonias. Tanto honore atq. amore regem prosequuntur; vt si rex fuerit claudus, aut monoculus, vel aliquid huiusmodi sustinuerit, domestici sponte sua eadem patiantur. Rex ab his potissimùm declaratur, qui forma, peritia, ac robore cæteros antecellit. Ex illa magna India ingēs Indorum multitudo in Aethiopia consedit, abolitaq; veteri voce Aethiopes nuncupantur. Ciuitas Meroe ab antiquis temporibus fuit Saba vocata: & postea à rege Cambyse Meroe denominata, quam scribit Plinius regiam fuisse, atque metropolim Aethiopiæ. Hodie verò amplissimum est imperium, vt duobus & sexaginta regibus Imperator eorum dominetur. Hæc dicunt locorum indigenæ. In Saba ciuitate mansit tempore Salomonis regina austri, quæ venit audire sapientiam Salomonis. Deinde mulieres regiam administrationem vsurpantes, Candaces sunt dictæ, vt narrant Actus Apostolici cap: 8. Quoniam verò regio ista cœpta fuit vocari India, factum inde quidam putant, vt Pretoiannum, seu Presbyterum Ioannem in Indiam Asiæ, alij in Indiam Æthiopiæ locauerint. Vltra regnum Meroe, sunt vastæ solitudines, calore nimio torridæ, in qua habitant magni serpentes, qui dracones appellantur. Habet Æthiopia quosdam populos, qui vocantur Rizophagi iuxta fluuium Asam, à radicibus arundinum sic dicti, quibus victitant; terunt enim lapidibus radices, & placentas faciunt, soleq; desiccatas edunt: pugnant cum leonibus, qui ex deserto, vt minores dilanient bestias, egrediuntur: actumq; esset de illis; nisi quia sub ortum canis, innumera, nullo agitante vento, culicum multitudo ad ea loca aduolat, quæ homines ad paludes fugientes minimè lædunt, leones verò abire ex his regionibus compellunt, tùm morsu aculeato, tùm sono vocis territos. Alij populi his propinqui nominantur Ilophagi: hi fructus qui ex arboribus decidunt, colligentes, edunt: reliquo tempore herbam in vmbrosis nascentem locis decerpunt. Habent quoque tantam peritiam ascendendi in arbores ex continuo vsu; vt de arboribus, quasi aues prosiliant. Cyneci super arbores dormiunt. Achæi bellum exercent cum elephantis: & ad lapsum impulsos, trucidant. Acridophagi, id est, locustarum deuoratores, paulò cæteris breuiores, macilenti, ac supra ramos dormiunt. Veris tempore Zephyrus & Libycus venti, magnum locustarum numerum ex deserto ad eos deferunt: hæ permagnæ sunt, sed colore alarum turpi & squalidæ, quæ sale super infuso diutiùs seruantur: & cibum præstant se capientibus. Homines leues & veloces sunt corpore, quadragesimum annum non excedunt. Cynamimi populi circa meridionalem Aphricæ partem habitantes, prolixas admodum barbas habent: greges syluestrium canū nutriunt ad præsidium vitæ: nam ab æstiuo Tropico vsque ad medium hyemis, Indici boues innumera multitudine eorum regiones ingrediuntur, quos canibus comprehensos, recentes edunt: alios verò saliunt ad futurum vsum vitæ tuendæ. Ichthyophagi ferarum vitam ducunt: nudi per omnem vitam degunt: habitant in Arabico sinu. Troglodytæ, id est, cauernarum incolæ ob nimios calores: vtuntur vulgares potu, succo arboris paliuri: potentiores ex quodam flore expresso: nudi incedunt;

Æthiopia duplex.
India.
Æthyopia maior.
Regis honor.
Ciuitas Saba.
Regina Austri
Candaces reginæ Æthiopum.
Pretoiannus rex.
Rizophagi populi.
Ilophagi.
Cyneci super arbores dormiunt.
Achæi.
Acridophagi.
Cynamimi.
Ichthyophagi.
Troglodytæ.

quando siti præmuntur, statim bibunt, alioqui extinguerentur æstu. Coquunt cibos suos in sole sine igne. Vltra Æthiopiam est Libya interior & exterior, nomenq́ accepit à Libo Mauritaniæ rege, qui in hanc irrumpens regionem, eam sibi subdidit. Est autem latissima & exusta regio, habens multos populos multumq́ arenæ: in ea enim sunt Nasamones, hodie Mauri, Anochitæ, Garamantes, Getuli. Mauri dira natio. Garamantes habitant in locis syluestribus, & omnium hominum commercia aspectumq́ refugiunt: nihil bellicæ armaturæ habent: nec defendere se audent. Athlantes iuxta montem Athlantem habitant: solem ascendentem execrantur, quòd torridus & ipsos, & regionem perdat. Asbestæ habitant vbi Ammonis est oraculum. Apud eos Cambyses cum toto exercitu extinctus est. Apud eos quoque est fons solis, qui frigoris & caloris momenta singulis noctibus & diebus capit. Itáque omnes Libyci populi sub diuo habitant, victu more ferarum contenti. Nobiliores inter eos nullas habent ciuitates, sed turres aquis proximas; in eis reponentes quæ vsui sunt necessaria humano: hastis & lapidibus pugnant: nullam externis hominibus fidem seruant, quòd omni prorsus humanitate caret. Sunt quoque in Libya & Mauritania Pantheri, qui & Pardales, sæua animalia, veloci cursu, glauco colore, intermixtis multis maculis, simijs & ceruis insidiantur. Capiuntur Pardi nimio potu vini, quo inebriantur, & dormiunt, atque sine labore capiuntur: ponunt enim venatores vinū, vbi Pardi bibere consueuerunt. Struthio auis est immensa in Aphrica: habet caput pilis minutis tectum, oculos grossiores & nigros, non dissimilis forma & colore Camelis, collo oblongo, rostro breui atque acuto, mollibus pennis, duobus cruribus, pedibus vngula fixa, vt ex Camelo & aue animal huiusmodi constare dicas: volatile et terrestre: propter grauitatem volare non potest, sed velociter graditur: vnguibus bisulcis lapides comprehendit, quos fugiens in persequentes iacit: concoquit quicquid deuorat sine aliquo delectu: parit multa oua, sed non omnia sunt accommoda ad pullorum procreationem: parat nidum suum in foueam arenæ, & circumædificat propugnaculum in modum muri, ne aqua pullos lædere valeat. Sunt in interiori Aphrica, siue in Æthiopia Cynocephali, quorum canina sunt capita, canina ora, qui ipso latratu magis bestias quàm homines se esse profitentur. Alij vnum tantùm oculum in media fronte habent. Alij sunt statura cubitali, Pygmæi scilicet. Alij singula habent crura, & non flectunt poplitem; & tamen mirabilis sunt celeritatis: qui Sciopodæ vocantur. hi, Plinio teste, æstiuo tempore in terra supini iacentes, pedum se vmbra protegunt. Quidam alij sunt sine ceruice, habentq́ oculos in humeris. Sunt etiam & monstrosa animalia in Arabia. Sunt insuper Basilisci, qui solo visu interficiunt hominem. Est & Scorpius minutum animal, quo nihil nocentius habet Libya. Itáque animalia in Aphrica, teste Salustio, plures interficiunt homines, quàm morbis intereant. Verùm non ignorare oportet Athlantem montem Aphricam in duas partes inæquales diuidere, quarum minor & angustior pars mare mediterraneum attingit: maior verò vltra Athlantem extenditur vsque ad Oceanum meridionalem: & inhabitatur à diuersis Nigritis seu Æthiopibus. Latus verò Aphricæ à Carthagine vsque ad Herculis columnas feracissimum est: non sic autem mediterranea & interiora Aphricæ. Diuiditur autem Aphrica in Mauritaniam, Numidiam, Aphricam, Cyrenaicam, & Aegyptum. Hodie vocatur Barbaria, Regnum Thunes, Regnum Marrochorum, Regnum Fess, Argieræ, &c. Porrò, mons Athlas incipit in Oceano occidentali, extenditurq́ in orientem vsque ad Nilum fluuium Ægypti: atque in tantam sublimitatem ascendit, vt eius cacumen infrà in planicie videri neque at; nam ferè è medio montis nubes incipiunt: hyeme & æstate niues habet: arboribus vestitur, & fluminibus irrigatur: & omni genere fructuum abundat, qua spectat mare mediterraneum. Indigenæ vocant illum columnam cæli: quòd Athlas rex

Mauritaniæ

[Margin notes: Libya interior & exterior. — Garamantes. — Fons Solis. — Pantheri qui & Pardales. — Pardi inebriantur. — Struthionis natura. — Cynocephali. — Monoculi. — Pygmæi. — Sciopodæ. — Basilisci. — Scorpius. — Athlas mons. — Africæ diuisio — Montis Athlātis descriptio. — Columna cæli.]

Mauritaniæ dies cum suis noctibus in eo sedit: & primus omnium cursum solis & lunæ, syderumq; omniũ ortus & occasus hominibus tradendos curauit. Æthiopes qui vltra Athlantem habitant non sunt ita feri, vt illi Æthiopes qui mediterranea interiora occupant. Nigritæ qui habitant versus occidentem, abundant ebore, quia in eorum terra est copia Elephantum. Iidem, sicut & Getuli, capiunt in littore maris conchylia purpurarum atq; muricum, quorum sanguine tinguntur nobiliores panni, qui purpurei vocantur. In Aphrica magna est copia leonum: inueniuntur quoq; in Thracia iuxta ostia Danubij, in Armenia, in Parthia; non ita tamen feroces, vt Thracia. Habet autem leo magnum caput, eminentes palpebras, longum pilum iuxta collum & mentum. qui in Arabia generantur, habent longum pilum in collo & in anterioribus pedibus: qui verò in Libya & in interiori Aphrica, habent ferocem & toruum aspectum, rarumq; in membris pilum: sed cæteris omnibus robustiores sunt. Aristoteles tradit Leænam primo fœtu parere quinq. catulos: ac per annos singulos vno minus, ab vno sterilescere, quousq; tandem in vnam prolem partus desinat. Habet Leæna duo vbera parua in medio ventre, eò quòd non habeat magnum lactis stillicidium. Leo infirmis est lateribus, reliquo corpore robusto, ceruice præsertim validissima, quòd osse vno rigida constet, nec vetribis vllis iungatur. nascitur apertis oculis, minimo somno deditus, rarus in potu, vescitur alternis dieb: à saturitate interim triduo cibis caret. Leonis vita est longa: leoni ex feris inest clementia in supplices; nam prostratis parcit: & vbi sæuit, in viros prius quàm in mulieres fremit: infantes non nisi magna fame adactus, deuorat. Immota cauda leonis, placitum se ostendit: vbi verò iracundia corripitur, primùm cauda verberat terrã: deinde ira crescente flagellat tergum. diu retinet vindictam contra animal à quo læsus est: vulneratus nouit percussorem, & in quantalibet multitudine appetit: fugiens non obuertit tergum quasi pauidus, sed pedetentim progrediens & murmurans respicit retro: ex ossibus leonis ceu ex lapide ignis excuti potest, ita calet eius natura; ideoq; interdum præ nimia ira moritur: sæuum hoc animal timet gallorũ cristas cantusq;, maximè autem ignes.

Nigritæ. Purpura. Vbi inueniuntur leones. Leonis natura. Leænæ part⁹. Leonis clementia. Ossa leonis reddunt ignẽ.

De Mauritania.

Mauritani Indi populi fuerunt, qui cum Hercule ad hæc loca profecti, nomen regioni indiderunt. vel Mauri dicti sunt à μαῦρον, quod est nigrum, nigri sunt enim. Hæc regio & Hispania tenui freto intromittunt mare Oceanum, quod Mediterraneum appellatur: spatiaturque vsq; Constantinopolim, Syriam, & aliquando versus Schytas. Huius oceani introitus ab Hispania in Aphricã septem miliaribus italicis concluditur. Ex vtroq; littore opposito consurgunt duo montes, nempè duo saxa eminentissima, quasi ex industria dissecta, quò mare in terram intromitteretur: quod Herculem fecisse Poetæ finxerunt, ideoq; Herculis columnæ appellãtur. Porrò, illa quæ Aphricæ latus obtinet, vocatur Abyla: quæ verò est ei opposita in Europa, Calpe. mare verò interfluens fretum Herculeum vel Gaditanum ab insula adiacente. Cæterùm duplex est Mauritania, orientalior à rege Bocho Bochiana denominata, postea à Romanis Cæsariensis. Altera Tingitana à Tingi ciuitate, iuxta angustias Gaditani freti sita. Tingi autem ciuitas condita fuit ab Antæo portentosæ magnitudinis homine. Lixos Antæi regia, & iuxta Hesperidũ horti aureis arboribus & pomis famigerati. sed eius rei nullum extat vestigium: & præter oleastros inibi conspicitur nihil. Mira est Mauritaniæ fertilitas: nam agri inquibusdam locis centesimo fœnore reddunt cultoribus messem: vites verò duorum hominum complexus capere non potest: vuarum verò racemi cubitales. Claudius Imperator singulari fauore complexus est Iol ciuitatem

Mauritania. Oceani introitus. Columnæ Herculis. Abyla. Calpe. Gades insula. Cæsariensis. Tingi ciuitas. Mauritaniæ fertilitas.

Mauritania Cæsariensis.
Iuba rex.

Mauritaniæ: & instauratam, appellauit Mauritaniam Cæsariensem, à qua & tota prouincia Cæsariensis est appellata. Strabo id ascribit Augusto Cæsari, qui Iubam regem superauit: filium verò eius puerum Romam duxit: bonisq; literis, & ingenio præditus, Augusti liberalitate paternum regnum recepit. Habuit Ptolemæũ ex Antonij & Cleopatræ filia natum, quo per Caligulam interfecto, Mauritania in duas deducta est prouincias.

Cirta ciuitas.
Siphaces rex.
Vandali Aphricam occupârunt.

Cirta ciuitas in Numidia sita, potens olim & opulenta, in qua duo reges habitârunt, Siphaces & Iuba. Tempore sancti Augustini venerunt Vandali in Hispaniam: & traiecto Gaditano mari cum Genserico rege, in Mauritania celebriores ciuitates occupauerunt, nec à Romanis expelli potuerunt: tenueruntque sub potestate sua Aphricam 96. annis. Septensis ciuitas septem fratres, à septem montibus, qui à simili proceritate dicti sunt fratres: non procul est ab Abyla monte sita. Numidia pars est Aphricæ minoris, inter Tingitanam & Carthaginensem regionẽ.

Massinissa.
Numidia.

Numidæ dicti, quòd ante Massinissam regem ferè vitam pastoritiam viuebant: radicibus, carne, lacte & caseo vtebantur. Plinius scribit Numidas Nomades dici, à permutandis pabulis, circumferentes domos plaustris ductilibus: vnde vagi dicuntur. Angustior est quàm Mauritania, sed magis culta & durior, vbi Numidicum marmor effoditur.

Marmor.

Alluitur Ampsaca flumine ex Atlante deriuato: præter marmoris ferarumq; prouentum aliud nihil habet insigne. Ab ortu habet Carthaginensem regionem: à septentrione mare quod tendit ad Sardiniam versus: ab occasu Mauritaniã: & à meridie Æthiopiam.

Hippon.
Regium.
Aphri: minor

Claræ vrbes in Numidia, Hippon & Regium. Maximus atrocissimarum ferarum in omni Numidia prouentus. Mauritaniæ & Numidiæ succedit Aphrica minor, quæ quondã pugnauit cũ Romanis pro imperij dignitate.

Carthago.
Mons Mercurij.

huius Aphricæ caput Carthago à Didone condita post Troianũ bellum: Fuit autem hæc ciuitas constructa in quodam loco seu colle eminenti, qui vocabatur mons Mercurij: poterantq; Romani ab Ostia ciuitate Tiberis, biduo, flante vento, ad Carthaginem nauigare. Post tertium bellum Punicum, Romani in formam prouinciæ Carthaginem redegerunt: & Massinissæ cõmissa est à populo Romano.

Massinissa rex

Fuerat autem Massinissa Numidarum regulus: & in Aphrica primùm populi Rom: hostis: postea amicissimus vsq; in finem vitæ perseuerauit. In mèdio vrbis arx fuit, quam Byrsam vocauerunt, in cuius vertice Æsculapij templum erat, quod Asdrubalis vxor capta vrbe secum concremauit. Arci, portus subiacebat. In initio belli trecentas vrbes in Libya habuerũt.

Excidium Carthaginense.
Tria bella punica.

Anno ab vrbe condita 602. tertium bellum Punicum factum est. Primum autem coegit Carthaginenses decedere Sicilia & Sardinia: & per continuos viginti annos persoluere Romanis puri argenti tria millia talentorum. Deinde anno ab vrbe condita 534. bellum Punicum secundum, illatum est Romanis per Hannibalem Carthaginensium Ducem. Cùm itaq; senatus Romanus Carthaginem delendam censuisset; profecti Consules in Aphricam castra prope Vticã tenuerunt. Ibi Carthaginenses euocati, iussiq; arma & naues tradere, illicò arma tradiderunt. Deinde consules cùm aliquantam muri partem diruissent, à Carthaginensibus sunt repulsi. sed Scipio Scipionis Aphricani nepos, tribunus militum, repulso intra muros hoste, defendit oppressos:

Carthago igne consumpta.

tandem viriliter pugnans, Carthaginem diruit; arsit enim ipsa ciuitas 17. diebus: dirutaq; est omni murali lapide in puluerem comminuto: viginti duo millia passuum amplexa muro: tota penè mari cingebatur absq; faucibus, quæ à tribus millibus passuum aperiebantur: qui planè locus murum triginta pedes latum habuit: saxa quadrato in altitudine cubitorum 60. Arx illa fortissima concidit: atq; ita Carthago septingentis annis postquam condita erat, deleta est: inde vocatus est Scipio Aphricanus minor. Permansit autem Carthago in fauillis 22. annis: deinde à Romanis instaurata, nõ tamen in ea vt priùs magnificentia.

Vandali Carthaginẽ occupârunt.

Postea anno Christi 443. Vandali Carthaginem occupârunt 96. annis, qui à Belisario sub Iustiniano Imperatore Carthagine pulsi

sunt, Gilimire rege argentea catena vincto, & in Constantinopolim ducto. Paulò pòst sub Heraclio Persæ Carthagini magna damna intulerunt: deinde ann: 608. Saraceni magna potentia egressi de Arabia, totam exteriorem Aphricam occupauerunt, Carthaginem deuastantes. Multa ergo illa imperialis ciuitas, tot insignibus & illustribus viris ornata sustinuit incommoda: clades perpessa est: direptiones pertulit. Tunis ciuitas vna ex vetustioribus Aphricæ ciuitatibus, in sinu Carthaginensi posita, è regione Siciliæ, quam Saraceni fecerunt sibi regiam, & S. Ludouicus rex Galliæ expugnauit: ex ruinis Carthaginis plurimùm ampliata est, atq; decorata: est in regno Tunetano Paulus Tritonia, vbi Minerua apparuisse dicitur, quæ alio nomine Pallas interpretatur. Hæc Iouis primogenita fuit: ipsa prima lanificium inuenit: hæc ipsa vsum olei adinuenit & docuit: ipsa sapientiæ dea, & artium inuentrix dicitur. Sunt circa finem Aphricæ versus Ægyptum duo periculosissima loca, nempè arenosa in mari, Syrtes propter aquas reciprocas dicta; significat enim σύρειν trahere: siquidem in his locis est magna maris & terræ inæqualitas; nam in vno loco est magna maris profunditas: & in alio mare est vadosum. etenim spirante vento, cumulus arenæ qui supra mare fuerat, in profundissimas residet valles: & qui deprimebatur, mox super aquas erigitur. Sanè ad hunc modum affluxu & refluxu maris ad viginti aliquando miliaria arena transfertur: vnde fit, vt vbi hodie fuit vadosum, cras sit profundissimũ: si naues inciderint in arenosos cumulos, naufragiũ euadere nequeunt. Minor Syrtis à Carthagine trecentis millibus passuũ distat: maior verò quadringentis viginti quinq. millibus. Iuxta minorem Syrtim sita est ciuitas Tacapa, cuius agri vites bis in anno fructum reddunt. In Aphrica minori rarò pluit; sed copiosus descendit ros matutinus, irrigans superficiem terræ. Cyrenaica regio à metropoli Cyrene vrbe maxima, nomen accepit, quæ in campo quodam adeò edito iacet; vt nauigantes eam videre valeant. Fuit ædificata à Batto quodam Laconico, ob regionis bonitatem: fuit aliquando sub regibus Ægypti: veniens autem in manus Romanorum, facta est prouincia, cum Creta coniuncta: ab hac ciuitate tota prouincia Libya Cyrenea dicta est. à Plinio vocatur Pentapolis, propter quinq. vrbes quæ in ea inueniuntur, quarum hæc sunt nomina, Beronice, Arsione, Ptolomais, Apollonia, ipsaq; Cyrene. Abundat ipsa vrbs Cyrene scaturiginibus fontium, hortis, & arboribus, miraq; amœnitate ager eius ornatur. Altior est Ægypto, suoq; circuitu octoginta stadia habuit. Cyrenenses fuerunt Aristippus Socraticus, Cyrenaicæ philosophiæ author, & Areta eius filia, quæ patri successit in schola, Callimachus poëta, Eratosthenes Mathematicus, Synesius orator. Iudæi quoq; qui translati fuerant à rege Assyriorum, ibi habuerunt Synagogam, vnde Simon Cyrenensis qui portauit crucem post dominum Iesum. Cæterùm, illa fertilitas non extenditur vltrà tria vel quatuor miliaria à mari versus Atlantem: desinit tandem in sterilem arenam: nutrit hæc regio versus montana leones, onagros: habet aspides & basiliscos. Est autem basiliscus genus serpentis, habetq; in capite candidam maculam, qua ceu diademate quodam ornatur: habetq; acutissimum caput, os rubeum, oculos & colorem ad nigredinem vergentes: sibilo omnes fugat serpentes: frutices afflatu exsiccat: exurit herbas: rumpit saxa: inficit aerem vbi manet; vt sine exitio aues præteruolare nequeant: homines solo aspectu interficit: palmam non excedit: quemlibet tamen magnum serpentem solo halitu necat: in latibulo iacens totam interimit ciuitatem: colore albus, cauda intersecta duabus nigris lineis, omnium serpentum atrocissimus. Marmarica regio in Aphrica: ab occasu habens Cyrenaicã: à septentrione mare mediterraneum: ab oriente Ægyptum, à meridie Libyam: habet terram asperam & squalidam. similiter & populum incultũ & rudem, vocaturq; Libya exterior. Porrò, Aphrica minor ab Ægypto, Cyrene, & Marmarica per incultam & arenosam, ac veno squalentem terram separatur. Porrò, Marmarica exterior & maritima, adeò feracissima est, vt

Tunis ciuitas

S. Ludouicus rex Galliæ.

Paulus Tritonia.

Syrtis quid sit

Minor & maior Syrtis.

Vitis bis in anno fructum reddit.

Cyrene.

Pentapolis.

Cyrenensium viri eruditi.

Simon Cyreneus.

Basiliscus.

Marmaricæ fertilitas.

vnum semen multiplicetur in ducenta, & aliquando in quadringenta. Sed quia agri animalibus venenatis exuberant; tegunt agricolæ pedes & crura ocreis & aliis tegumentis ex pellibus factis. Apud illos inuenitur melilotus arbor, ex qua vinum conficiunt. Porrò, Marmoridæ interiores nullis subsunt legibus: latrocinijs semper intenti: victu ferarum more contenti, nihil domesticum edunt: pellibus caprarum teguntur: loca mediterranea arenarum cumulis referta, serpentes habent, qui Cerastes vocantur. In Marmarica interiori olim fuit Ammonis templum, id est, Iouis arenarij templum: est enim Græcis ἄμμος arena. Cambysen rex Persarum audiens templū illud magnificis donis locupletatum, misit exercitum qui templum spoliaret, sed quinquaginta millia hominum in arena suffocata sunt. Aliquot deinde annis Alexander magnus veniens in Ægyptum, statuit adire templum Ammonis: veniens ad idolum post immensos labores, consuluit Ammonem, an totius orbis imperium satis sibi destinaret: vates respondit: terrarum omnium fore rectorem, inuictumq; mansurum, donec excederet ad Deos. Oblatis itaq; donis, rediens in Ægyptum Alexandriam inter Mareotim paludem, & mare mediterraneum ædificauit. Porrò, inter vastam solitudinem templum Ammonis ita ramis ambientibus contectum est; vt sol in densam cadat vmbram: multi fontes dulcibus aquis passim manantibus alunt syluas: cæli quoque mira temperies, verno tempori maximè similis: omnes anni partes pari & firma salubritate percurrit. Habet Ammonis nemus in medio fontem, aquam solis vocant, quæ sub lucis ortum tepida manat: media die cùm vehemens est calor, frigida eadem fluit: inclinata ad vesperam calescit: & media nocte feruida exæstuat. Hæc quidem de Africa minori: de interioris verò Africæ populis, dixi, quòd Æthyopiæ nomen habent, & alicubi Indiæ, cuius prima pars est Libya interior, in qua sunt Getuli & Garamantes. Getuli asperi & inculti olim erant, quibus cibus erat caro ferina: lege & imperio alicuius non regebantur: vagi, palantes: qua nox coegerat, sedes habebant. Garamantes grandis & inculta natio, Senegæ regionis nomen id temporis acceperunt. Nigris fluuius, qui nunc Senega, cui eadem natura quæ Nilo, hos à Getulis dirimit.

Melilotus arbor ex qua fit vinum. Cerastes. Ammonis templum. Cambyses. Alexander magnus consulit Ammonem. Aqua solis. Getuli. Garamantes.

De Senegæ fluminis regione.

Senega fluuius disterminat Nigritas ab Azanegis: desertum ab irrigua & feraci terra: trans flumen illud homines sunt nigerrimi, proceræ staturæ, aptissimi corporis: & omnis illic regio viret & vernat: pomiferis arboribus referta. At citra fluuium, homines sunt subcinericei coloris, contractæ staturæ: flumen autem Senega à Nilo deriuari quidam arbitrantur; nam quemadmodum ille Ægyptum, ita planè iste Æthyopiam fœcundat. Porrò, Nigritæ qui primo loco regnum Senegæ obtinent, hi sunt in introitu regni Æthyopiæ: inopes, nullas habent vrbes, carent lapidibus: & angusta est regio: omnibus licet tot vxores sibi copulare siue ducere, quot alere potest. Itaq;, regnum Senegæ Nigritarum introrsus orientem versus conterminum est regioni Tuchmoræ: & ex parte meridionali regnum habet Cambriæ: ab occiduo autem Oceanum: à septentrione verò, Nigro flumine clauditur. Incolæ non habent vinum, triticum, hordeum, neq; auenam; sed milium, fabam & pisum, quæ seminant in Iulio: & paulò pòst metunt in Septembri: eorum potus est succus palmæ, lac, & latices: illa autem arbor anno continuo succum instar lachrymarum emittit: vt autem vberiorem habeant succi prouentum; arbores sauciant, & statim prosilit succus, qui excipitur vase aliquo: & serum lactis præsentat: estq; eius incredibilis suauitas: & vt vinum inebriat, ni aqua immixta fuerit: qui prima die prouenit ex sauciata arbore est dulcis: sed indies suauitatem amittit, & fit acidum & acre: pascua ibi plurima, & arbores ingentes: lacus plurimi

Senega fluui⁹. Nigritæ. Regnum Senegæ. Succus ex arbore inebriat.

Aphricæ regiones.

plurimi & suaues, & pisces innumeri. Oleum regionis habet odorem violaceum, saporem olei, siue oliuæ, & dapes, vt crocus inficit. Sunt ibi serpentes multi, etiam alati, sed Nigritæ sciunt incantare, & fascinare serpentes. Habet regio boues, sed nostris minores, leones, pardos, lupos, capreolos, lepores: sunt in ea Elephantes syluestres, qui gregatim incedunt, vt in nostris nemoribus apri: scatet regio psitacis, qui mira arte in arbore excelsa faciunt nidos pensiles in surculo tenui, cui serpentes seipsos credere non audent, mole grauati corporea. Conueniunt Senegenses die Lunæ & Veneris in pratis quibusdam ad suas nundinas, in quibus vendunt pannos bombicinos, legumina, oleum, milium, pelues ligneas, storias palmarum foliis complicatas, & alia complura à mulieribus venduntur: à viris autem aurum & arma: permutant omnia pro altera re, quia pecuniam signatam non nôrunt: equi ibi non sunt, & præ nimio æstu viuere nequeunt. Porrò, non longè à regno Senegæ est regnum Cambriæ, auri feracissimum: non procul ab eo est promontorium, quod vocatur Caput viride, densissimis arboribus, eisdemq; toto anno viridibus consitum: est caput admodum eminens, & visu pulcherrimum: incolæ illius regni adorant idola: legem nullam habent: & sunt viri truculentissimi, arcu vtuntur, ac venenatis sagittis. Regio frequens est arboribus: irrigua fluminibus, ideo ferè est inaccessa: meridiem versus est ostium Cambræ fluminis, cuius latitudo ad quinq. miliaria italica extenditur, cuius littora ex vtraq; parte fluminis conserta sunt arboribus: ex hoc flumine dictum est regnum Cambræ. Subest regnum regi Melli, qui magnus Imperator Nebeorum dicitur: vescuntur Oriza & carnibus, vestiunturq; bombicinis: habent quoq; Elephantos syluestres. Vltra caput viride & regnũ Cambræ, peruenitur ad caput Bonæ spei, quod est frons Aphricæ, vbi scilicet Aphrica sensim reflectitur, ad aquilonem & orientem: hic enim continentis Aphricæ finis est, vbi incultũ genus hominũ. Inter caput Bonæ Spei & regnum Melli multi & varij sunt populi, & quidem incogniti: nam quidam sunt ita feroces, vt cum eis commercium aliquod contrahi non possit: qui verò in psitacorum regione habitant, præditi sunt humanitate: inibi verò psitaci, brachium & dimidium, longitudine excedunt, multimodi coloris: Incolæ nudi incedunt: & conficiunt panem ex radice, quam igname vocant: capillum habent prolixum: barbam & palpebras vellũt: ferunt labrum oris inferius perforatum: & in huiusmodi foramine ponunt lapillos, vt videatur labium gemmatum. Mulieres verò gemini digiti crassitudine labra habent, latissima fronte, & prægrandibus dentibus, eiusdemq; instar niuis albificantibus: incolæ quotidie piscantur, & piscem vnum capiunt, qui dolium nõ mediocri crassitudine excedit: longitudine verò duo dolia superat. Vltra caput Bonæ Spei est regnum Melindæ, & Zaphla insula, quæ aurum fert, & paret regi Mauro, qui in alia insula habitat, nomine Cholo. Sunt in insula Zaphla montes, vbi auri fodinæ sunt quàm plurimæ: estq; in eis auri vis ingentissima: vnde tota India & Persia aurum suum haurit, & nauibus vehit: Habitatores Melindæ vtuntur scriptura, & lingua Arabica: Nigritæ interiores subsunt Pretoianni. Porrò, regnum Pretoiannis non procul à regno Melindæ incipit: huiusmodi regnum est in India Æthiopica, & non in India Asiatica: confine est regno Soldani Ægypti ab vna plaga: ab alia verò regno Melindæ: ab occasu autem pertingit ad Nigritas siue Æthiopes interiores: ab oriente coniungitur mari rubro. Colit hic rex Christum, & habet Euangelium, sed in cæremoniis dissidet à Romana ecclesia: asserunt Philippum Apostolum apud eos prædicâsse Euangelium. Regnum Pretoiannis, vt quidam dicunt, amplissimum est: excellitq; in diuitiis, auro, argento, & lapidibus pretiosis alias terras. Quadraginta reges obediunt Imperatori Pretoianni, quibus aliqui sunt tributarij. Thomas Apostolus sepultus est in regno Æthiopum. Cameli & vrsi albi, equi cum duobus cornibus. Mulieres Seorum habent: tres reginæ Amazonum procedunt ad bellum cum infinita mu-

Oleum regionis triplicis virtutis.

Animalia Senegæ.

Merces Senegensium.

Regnum Cãbriæ.

Caput viride.

Cambra fluuius.

Melli rex.

Caput bonæ spei.

Psitacorum regio.

Panis conficitur ex radice.

Regnum Melindæ.

Auri fodinæ.

Regnum Pretoiannis.

Philippus Apostolus illi regno prædicauit.

Thomas Apostolus sepultus in Æthiopia.

De nouo mundo.

Rex Pygmæorum.

Insulæ fortunatæ.

ta mulierum multitudine. Pygmæi sunt boni Christiani, & sunt vbiq; tuti in Aphrica: rex Pygmæorum procedit ad bellum contra aues, easq; suis vocibus fugant, conseruantq; fructus, quos aues perdere consueuerunt. E regione montis Æthlantis insulæ fortunatæ numerantur, in omnia frugum genera fœcundæ, in quibus tellus quotannis fruges inarata reddit: imputata floret vinea: aër & venti saluberrimi, vtpotè qui nulla paludum graui nebula inficiuntur. Homines in capite tantùm pilos habent, in superciliis, palpebris & barba nullos. Herba apud eos nascitur, super quam in faciem cubant, cùm facietas vitæ eos ceperit: ac post paruum somnum è vita migrant. Discordia, atq; omnis & corporis & animi ægritudo illis ignota: domos habent nemora & deorum lucos: duos habent fontes, vnius aquam qui gustauerit, risu soluitur in mortem: remedium est, ex altero bibisse: felicitatem summam putant his carere rebus, quæ dolorem possent egentibus afferre. Vocantur insulæ Canariæ ob nimiam earum fertilitatem: numerantur decem: ex quibus tres incultæ iacent, reliquæ inhabitantur: in quibusdam Christus notus est: in quibusdam incolæ idola colunt. Non habent ciuitatem muro cinctam, sed habitant in oppidis non clausis. In Tenciffa insula est lapis Adamantinus, altitudine nouē miliariorū, qui iugiter fragat instar Ætnæ montis: homines incolunt cauernas montium, hordeo, carnibus, & caprino lacte victitantes. A Canariis insulis abest Caput album, vbi est sinus maris, & insula Dargin, in qua potum dulcem aqua præbet: vasta est ista regio, adeò, vt si ex transuerso metiaris, itinere dierum sexaginta haud consequaris magnitudinem: alluitur ab vna parte oceano. Eius regionis incolæ viuunt hordeo & cariotis, quibus vbertim abundant: potus illis camelorum, & aliorum animalium lac. nunquam quiescunt, sed vagantur per deserta: camelorum ingens est illis copia, quibus comportant æs atq; argentum, & quàm plurima: exercentur magna commercia in insula Dargin, ad quam conueniunt variæ nationes. Sed hîc sistat calamus de mundo veteri: & in sequenti capite de nouo loquar.

Duorum fontium natura.

Insulæ Canariæ.

Lapis Adamãtinus.

Lapis ardet sicut Ætna mons.

Dargin insula

DE NOVO MVNDO.

Columbus.

DE nouo orbe, siue de insulis nouiter inuentis. Author huius nouæ inuētionis extitit Christophorus Columbus propè ciuitatem Ianuensem, in quodam oppido in edito loco posito natus, vt ipse vidi ann: 63. Is in aula Regis Hispaniarum diu diuersatus, animum induxit inaccessas orbis partes adire. Affuit regis auxilium, præparatisq; omnibus ad labores tàm longissimi & periculosissimi itineris necessariis, prima Septembris luce ann: 1492. soluit ab Hispaniæ littoribus, à Gadibus versus insulas fortunatas, quas nunc Cannarias appellant: inde soluens nauigauit versus occidentem, tandemq; inuenit aliquot insulas, quarum alteram vocauit Hispaniam, alteram verò Iohannam. Veniens autem ad insulam Iohannam, audiuit innumeros auium concentus: & inprimis lusciniarum quæ densissimis inerrabant nemoribus, mense Nouembri: vidit quoq; limpidissima flumina, eademq; ad potandum suauia: portus magnos & celebres. Deinde conuersa naui ad orientem, venit ad insulam, quæ postea dicta fuit Hispania: appellensq; terram, conspecti sunt ab incolis regionis, qui protinus se receperunt in densa nemora. Hispani autem persequentes vestigia fugientium, mulierem quandam corripientes, ad nauem cùm perduxissent, vino & obsoniis repletam, & eleganter vestitam, ad suos remiserunt; nam ipsi nudi incedentes, humaniores ignorabant delicias. Veniente itaq; muliere ad suos, tali humanitatis, atq; liberalitatis exemplo alij inuitati, cateruatim ad nauem properant: in ollis testaceis & vasis vitreis aurum secum ferentes: aurum pro nouis illis vestibus permutare cupientes. Contracta itaq; amicitia, obseruatisq; incolarum

Columbus quando recessit.

Insula Iohanna.

Insula Hispania.

Nouæ insulæ.

colarum moribus, deprehenderunt eos regem habere: à quo honorificè sunt excepti. lustratis autem eorum domibus, viderunt eas miro modo sine ferro constructas; omni enim ferro carent: loco panis vtuntur incolæ regionis radicibus quibusdam, quæ saporem habent, quem molles recentesq; castaneæ: aurum in auribus appensum ferunt: non exercent commercia: nec fines suos egrediuntur: aurum legunt in arenis cuiusdam fluminis, quod ex altißimis montibus deriuatur: deinde fundūt in frusta, demum in laminas. Non habent quadrupedia, nisi cuniculos: serpentes verò sunt ibi immensæ vastitatis, sed innoxij: sunt quoq; syluestres turtures, anates, anseres, nostris proceriores, psitaci quàmplures, alij coloris prasini, fului alij: alij verò Indis non absimiles. Insuper, insula gignit masticon, aloe, & alia quæ sunt his non dißimilia. Cæterùm, Columbus dimißis apud regem insulæ triginta octo viris, qui mores regionis explorarent, & idioma addiscerent, ipse lætus reuersus est in Hispaniam, assumptis secum decem viris illius regionis: læto vultu à rege Hispaniarum excipitur, & nouo nomine donatur, vt deinceps vocaretur Admirans oceanum. Paratis denuò nauibus cum omni genere armorum, atq; commeatuum sufficientia, nec non seminibus frumentis, & plantis diuersis assumptis; prosperè peruenerunt ad Canibalorum insulas, vbi homines humanis carnibus vescebantur. Omnibus autem illis insulis relictis, peruenerunt ad insulam Hispaniam, inueneruntq; socios suos trucidatos fuisse à rege, cuius fidei cōmißi erāt. Verùm rex dedit debitas pœnas pro tanto in nostros patrato scelere. Lustrantes postea regionem, inuenerunt flumina aurifera, & montem aurifero sabulo conspersum. Quo in loco Columbus ciuitatem condidit, muroq; præcinxit: atq; hinc digressus, totam ferè lustrauit insulam: & in interioribus arcē exstruxit, minasq; auri ibi explorauit. Paulò pòst inter insulanos & Hispanos orta est discordia: quia Hispani dum quærerent aurum, radices euellebant, quibus insulani panem conficere consueuerant: lis ergo composita est, vt singulo trimetri, auri quædam pondera Hispanis soluerent: qui verò aurum non habebant, pendebant aromata. Anno 1501. Bimestri legerunt supra duodecim mille libras auri. Columbus autem relicto fratre suo Bartholomæo in præfectum insulæ, in Hispaniam redire constituit; vt regem Hispaniarum de rebus quæ agebantur, & de statu insularum certiorem faceret. Deinceps Castellani & Portugallenses obtenta authoritate Alexandri sexti summi pontificis, diuiserunt sibi insulas, vt Castellani ad occidentales, Portugallenses verò ad orientales insulas proficiscerentur. Itaq; Castellani per meridiem in occidentem nauigantes, continentem terram amplißimam, insulas verò maximas, auro & margaritis refertas inuenerunt. Portugallenses verò per meridiem & littora Hesperidum, & æquatorem, & tropicum capricorni prætereuntes, in orientem nauigārunt: per Arabicum & Persicum sinus in Indiæ littora intra Gangem, vbi nunc maximū emporium est, & regnum Calecuthicum, delati sunt. Hinc ad Taprobanam, inde ad auream Chersonesum nauigārunt, vbi nunc Malacha celeberrima vrbs, & maximum orientis emporium situm est, peruenerunt. Ex hac sinum magnum ingreßi sunt, ad Synarum vsq; populos. Sunt autem non procul à Malacha, Moluccæ insulæ, quæ aromatibus exuberant, & inde in Malacham vehuntur. Deinde rex Hispaniarum electus imperator misit quinq; naues, quibus Magellanum ducem præfecit, ad insulas Moluccas ann: 1519. Ex Hispali ergo soluens Magellanus, venit ad promontorium S. Mariæ, vbi Canibali & Antrophagi morantur. Inde multas regiones lustrantes, aduersa tempestate iactati, venerunt ad Selani insulam, quæ erat diues auri, & Zinziberis: ibiq; commißo prælio, Magellanus occubuit cum alijs septem. Amißo autem duce, elegerunt claßis præfectum, Ioannem Serranum, qui dolo captus est à regulo Subuth. Hispani soluunt à Pornæ, tenduntq; ad Moluccas, quæ eis ab eodem rege commonstratæ fuerunt. Veniunt autem ad littora insulæ Solo, vbi margaritas magnitudine

Hispani recipiuntur ab incolis.

Auri abundantia.

Serpentes innoxii.

Columbus vocatur admirans.

Flumina aurifera.

Ciuitas condita à Columbo

Hispani diuidunt orbem.

Regum Calecuthicum.

Malacha ciuitas.

Moluccæ insulæ.

Margaritæ maximæ.

Ostreum 47. librarum.

ouorum turturum colligunt; sed quæ non nisi in altißimo mari expiscantur. Cepe-runt tunc incolæ, quum Hispani ad eos venißent, Ostreum, cuius caro 47. librarum erat. Ex quo coniicere licet, margaritas miræ magnitudinis illic reperiri; vniones enim conchyliorum partum eße, constat satis. Inde venerunt ad insulam Gilonam, vbi homines longis & pendulis sunt auribus, adeò, vt humeros attingant. Deinde venerunt Moluccas, quæ sunt numero quinq;, tum citra, tum vltra, tum sub æquinoctiali sitæ. Vicinæ sunt omnes, sed paruæ, & angustæ. Apud habitatores nihil est præterquam aromata. Viuunt pane & piscibus. In Theodori insula, magna est copia Garyophyllorum: illorum arbores in rupibus nascuntur: & ita densantur, vt plerumq; lucum faciant. Insula Muthil cinnamomum gignit. Arbor est surculosa, siccitate gaudens, simillima arbor, quæ fert punicum. Huius cortex ad solis ardorem dehiscens à ligno auellitur: & paululùm ad solem detostus, fit cinnamomum. Huic propinqua est insula Bada, in qua myristica nux nascitur, cuius arbor procera, amplaq; est: hæc apud nos muscatæ flos vocatur, nobile & salubre aroma. Zinziber verò paßim in singulis huiusmodi inuenitur: herba similis est illi quæ crocum fert. Sed ad Columbum vertamur. An: Christi 1498. Columbus quinq; naues direxit ad Hispaniam insulam: & cùm aliis ipse perrexit versus meridiem, traiecturus æquatorem, ac deinde deflexurus ad occidentem. Perueniens igitur ad Caput viride, vltrà nauigauit vsq; ad zonam torridam, non sine magno vitæ discrimine, propter extremos calores. Hinc diuertens nauem in occidentem, salubriorem inuenit aërem: & venit tandem ad terram cultam & inhabitatam: vbi inuenit contra ipsum, & socios, cymbam cum 24. iuuenibus sagittis onustis; quos ad se allexit musica excitata per tibicines. Hinc venerunt ad regionem, quæ Paria vocatur, habitatoribus plenã: qui toti humani erga exteros erant: ostendentes vniones, aurum, baccas, & alias similes opes introducentes. Cœperunt autem nostri percunctari eos, vnde tantum auri eruerent: illi autem, quia sermone vti non poterant, nutibus & signis ostendebant è montibus acquisiuiße, quibus tutum non erat per id temporis eos montes adire, propterea quòd Antropophagi & Canabali montes obseruent, itidemq; faciunt quàm plurimæ ferocißimæ bestiæ. Deficiente autem tritico, coactus est Columbus ad insulam Hispaniam se conferre, inuenitq; omnia ferè confusa. Nam Hispani qui erant in insulis, fratri Columbi obedire noluerunt, quin & grauißimas querelas apud regem Hispaniæ mouerunt, & vinctum ad regem miserunt. Postquam Columbus regum indignationem incurrit; Petrus Alfonsus, Columbi socius, sulcandi maris non ignarus, præparata naui ad Pariã insulã accessit: ad Curtanã quoq;, vbi cum incolis cœpit exercere cõmercia; pro acubus & campanulis margaritas accipiens. Ingreßus quoq; terram honorificè fuit exceptus. In eorum nemoribus visuntur Pauones innumeri: mares vix differunt à fœminis: innumeri quoq; sunt ibi Fasiani. Hinc venit in regionem Canchietem, quæ abundat auro, psitacis, bombice, & incredibili temperie aëris. Postea delatus est in aliam frugiferam regionem, apud quorum incolas nullam potuit amicitiæ inire rationem. hinc diuertit in Cinianam regionem, vbi innumeri sunt vniones: priùs tamen incidit in Canibalos, quos tormentis bombardarum in fugam coëgit. Itaq; Alfonsus onustus vnionibus, patriam repetere curauit. Anno 1499. Vincentius, dictus Pinzonus, venit in Caput viride, profectusq; est vltra æquatorem: & inueniens in quadam insula homines, nulla ratione illos sibi conciliare potuit. Relictis ergo illis, aliam adiit terram, in qua innumeri populi inermes atq; nudi occurrerunt, simulantes se illorum amicitiam appetere. Cùmq; vnus in turbam illam cãpanulam proiecißet ex naui; illi vicißim in nostros frustum auri proiecerunt, cuius auri maßam vnus ex nostris tollere cum vellet, illi mira pernicitate hominem corripiunt: nostri relicta claße, socio sunt auxilio. committitur bellum, in quo non sine magno labore ad nauem redierunt.

Aromatum copia.

Comlumbi tertia nauigatio.

Paria insula.

Columbus sustinet calumniam.

Nouæ insulæ.

Pauones Indiæ.

Vnionũ copia

Bellum inter Hispanos & Insulanos.

Hinc

Hinc soluentes venerunt ad regionem Payra, & adiacentes insulas, quæ gignunt Cassiam electissimam: inuenitur ibi animal prodigiosum; habet enim partem anteriorem, quæ vulpem repræsentat, posteriorem verò Simiæ persimilem: pedes effingit humanos: aures autem habet noctuæ, & infra consuetum alueum, alium habet, instar crumenæ, in qua delitescunt catuli eius, donec tutò prodire possint in pastũ. Deinde loqui conuenit de Vesputij nauigationib⁹, vt de insulis nouiter inuentis copiosior notitia haberi possit. Anno Domini 1497. 20 mensis Maij, cum quatuor nauibus venit ad insulas Fortunatas, inde in 27 diebus peruenit ad terram magis occidentalem: inuenitq; ibi gentem nudam innumeram, qui conspectis nostris fugerunt ad montem propinquũ. Inde duos dies nauigauit, donec solidum inueniret portum: inuenitq; plures homines, quos ad se allexit, oblatis nolis, speculis, crateribus cristallinis, & similibus iocalibus. Hi habent peritiam natandi, quorum arma sunt arcus & sagittæ. Mulieres parturiunt nullo ferè dolore, ita, vt in crastinum alacres ambulẽt. Septennio quolibet, aut octennio mutant sedes suas, ne ex longiore residentia aër corrumperetur. Aurum, vniones, iocalia, cæteraq; similia, quæ in Europa pro magnis diuitijs habentur, ipsi nihili pendunt. Communis eorum victus est, arborea quædam radix, quam in farinam comminuunt: alijsq; carnibus præterquam hominis perrarò vescuntur. Omnes hostes quos capiunt, perimunt, & magna feritate deglutiunt. Hinc soluens, venit post dies aliquot ad quendam portum, vbi magna hominum multitudo accessit ad nostros, tum natando, tum cymbis vecti: & subitò arcubus contra nostros pugnârunt, in qua pugna viginti ex illis ceciderunt. Relicto ergo portu, longè progressus, venit in gentem tractabilem, & humanam, quæ benignè nostros exceperunt, manseruntq; apud illos nouem diebus. Est autem eorum regio multùm amœna, fructifera, syluis maximis plena, quæ omni tempore virent. Sita est eorum regio directè sub Pararello, qui Cancri tropicũ describit. Prouincia ipsa Paria ab incolis nuncupatur. Hinc longissimè nostri nauigantes, & plurimas gentes prætereuntes, & vbique aurum inuenientes, venerunt tandem ad nationem humanissimam, vbi perstiterunt 37 diebus, conquestiq; sunt de habitatoribus insulæ Ity, quòd illis essent infestissimi, eosq; manducarent. Polliciti sunt nostri se cum illis pugnaturos fore. Assumptis ergo septem illius regionis incolis, post septem dies peruenerunt ad illos truces homines: & armis instructi, pugnârunt per duas horas, & in fugam verterunt, multis interfectis, & vulneratis, & 25 captis: ex nostris vno interempto, & 21 vulneratis, & paulò pòst sanatis. Dederunt autem septem illis, qui comitati fuerant ex captiuis, tres viros & quatuor mulieres, quos cum magno gaudio ad suos reduxerunt. Nostri verò Hispaniæ viam sequentes, cum multis captiuis, anno 1499. decima Octobris Calicium venerunt: vbi & captiuos vendiderunt, & lætissimè excepti fuerunt. Secunda Vesputij nauigatio, facta est mox sequenti Maio eiusdem anni: peruenitq; ad torridam Zonam, & inuenit terram extra æquatorem, ad partem Austri sitam. Terram autem cùm non posset ingredi, hinc inde per mare spatiabatur. Cùmq; sic vagaretur, comprehendit cymbam, in qua erant viginti homines, qui in mare prosilientes, omnes euaserunt, præter duos quos ceperunt. In lintre autem eorũ, quam demerserant, bis geminos iuuenes inuenerunt, quos in tellure aliena ceperant, quorum singulis ex recenti vulnere virilia absciderant. Hos recepit in suas naues, didicitq; ex nutibus eorum, se à Canibalis captos, & propè diem manducandos. Hinc venerunt ad portum tutum, inuentisq; multis hominibus, cum illis commercia fecerunt, vnica nola ementes quingentos vniones. In ea regione, vinum ex fructibus & seminibus expressum, vt ciceram ceruisiamq; albam bibunt. Inde abeuntes inuenerunt insulam, vbi populus simplicissimus est & benignus: aquam dulcem non habẽt, sed colligunt rorem nocturnum decidentem super certis folijs, auriculis asini similibus.

Nouæ insulæ.

Animal prodigiosum.

Vesputij nauigationes.

Gens quæ despicit aurum, & margaritas

Pariasamœna regio.

Secunda Vesputii nauigatio.

Populus simplicissimus.

Gigantum in sula.

Vnionum copia.

Tertia Vesputii nauigatio.

Quarta Vesputii nauigatio.

bus. Viuunt ex piscibus maris : nulla habent rura, aut domos, sed habent folia quædam grandia, sub quibus à solis feruore, sed non ab imbribus se protegunt. Hac insula relicta, venerunt ad insulas Gigantum: ingreßi enim casas quasdam, inuenerũt duas vetulas & tres iuuenculas maximæ staturæ: interim superuenerunt 36 viri ad huc multò maiores mulieribus, ferentes arcus & sagittas, nec non & sudes magnas instar clauarum: ex quorum conspectu nostri territi, naues repetebant. Insequentes verò Gigantes vsque ad mare, cœperunt sagittas vibrare in Hispanos, quousque illi duas machinas in eos dirigentes, terribili sono in fugã eos verterunt. Inde recedentes venerunt in terram, vbi amicè suscepti sunt: plures vniones pro leui pretio emerunt. Obtulerunt quoque quasdam Ostreolas, vbi in quibusdam centum & triginta vniones inueniebantur. Inde recta ad Calicium Hispaniæ nauigârunt. Anno 1502. 10 Maij ex mandato regis Portugaliæ, soluit Vesputius à portu Lisibonæ: peruenitq; ad æquatorem. Decimaseptima Augusti peruenerunt ad terram, in qua homines multi erant bestijs prauiores: sita est terra illa quinque gradibus vltra æquatorem. Homines illius regionis crudelißimi, tres Hispanos ad eos egreßos interfecerunt: duos comederunt: & iuuenem quendam egreßum ad colloquendum cum mulieribus, in frusta ipsæ mulieres discerpserunt; sed eandem pœnam illæ mulieres passæ sunt ab hominibus illius regionis. Hinc vltra progreßi venerunt vltra Tropicum Capricorni, vbi polus meridionalis eleuatur 32 gradibus. Deinde nauigârunt versus Austrum, donec polus ille attolleretur 52 gradibus. Sed tempestatem illius maris ferre non valentes, redierunt Lisibonam. Anno Dñi 1503 disposuerat Vesputius quartò nouas insulas quærere, præsertim Melcham in oriente positam, vbi est statio nauium, quæ à Gangettico sinu, & ab Indico mari adueniunt. Venit autem primùm ad virides insulas, ac inde peruenit ad Seralionam australem, Æthiopiæ terram. Vnde paulò vlterius progreßus, vidit insulam in medio mari altam & admirabilem, incultam tamẽ, & plenam auibus, muribus, lacertis, & serpentibus, in qua præfectus nauium suam nauem perdidit; illisa est enim ad scopulum: & nautis euadentibus, quæ claßi necessaria erant, perierunt: ac proinde coacti sunt Lisibonam repetere. Porrò, nostro tempore in huius insulas frequens est nauigatio, propagataq; est religio Christiani nominis, & fidei catholicæ, cui benedixit DEVS. Amen.

DE GENEALOGIA SIVE CONTI- *nuata Ecclesiæ Catholicæ succeßione.*

Septima ætas mundi.

Christi natiuitas.

Actenus de situ terræ, eiusq; regionibus, ac diuersarum gentium moribus, denique de multis regnis & regibus, atque incolis terrigenis, clarè & compendiosè, fauore diui Pymandri, locutus sum. Par est, vt posthac de incolis, non terrigenis, sed planè cælestibus, quorum conuersatio est in cælis, nempè de summis Pontificibus Romanæ ecclesiæ loquar; ne huic libro tantorum principum, & quidem cælestium insignis honorandaq; genealogia deesse videatur. Septima ætas mundi, & nouißima hora initium sumpsit à primo CHRISTI aduentu: durabitq; vsque ad secundum, cuius temporis iam agitur annus 1586. 27 Augusti. IESVS CHRISTVS *Pontifex maximus in æternum manens, natus anno 42 Augusti: baptizatus anno 15 Tyberij: & crucifixus anno 18 eiusdem. Paulò antequam ascenderet in cælum, dixit Petro: Simon Ioannis, diligis me plus his? Pasce oues meas. Quibus potißimùm verbis Simon filius Ioannis, iam antè à Christo nominatus Petrus, seu Cephas, omnium discipulorum primus, ac summus Ecclesiæ totius pastor est constitutus, anno à Christi natiuitate 33. Iulius Cæsar primus*

Eccleſiæ continuata ſucceſſio.

ſar primus Imperator præceſſit CHRIſti natiuitatem, regnauitq; annos 5. menſes 7.
Octauianus Auguſtus annis 56. Tiberius annos 22 aliàs 23. Caius Caligula annos 3
menſes 10 dies 18. Anno Domini 38 S. Petrus ſedit Antiochiæ ſeptem annis, vt Da-
maſus in Pontificali tradit,& Gregorius lib: 6 epiſt:37. Anno Dñi 44 S. Petrus ſub

S. Petrus primus pontifex

Claudio & Nerone, Romanam fundauit eccleſiam, primusq; in ea ſedit circiter annis
25. licet ſæpiùs ab vrbe abfuerit. Claudius Imperator regnauit annos 13 menſes 9 di-

Prima perſecutio eccleſiæ

es 28. Nero annos 14 menſes 9. S. Petrus antequam crucifigeretur, S. Marci Euan-
gelium approbauit, ipſumq; miſit in Alexandriam. Galba Imp: poſt Neronem men-
ſes 7. Clemens Romanus à S. Petro pontifex Romæ ordinatus, ab adminiſtratione
Pontificatus abſtinuit vſque ad mortem Lini & Cleti, quòd ijs etiam S. Petrus præ-
dicationi & orationi vacans, curam ſummi Pontificatus, dum viueret, demandâſſet.
Secundus Pontifex Rom: Linus Herculani filius Volateranenſis, Tuſcus, ſedit an: 11

2. Linus.

men: 3 dies 12. Ottho Imperator an: 1. men: 3. Vitellius menſes 7 Anno Domini 77
Cletus tertius Pontifex Æmiliani filius Romanus de regione Exquilina ſedit annos 6

3. Cletus.

men: 5 dies 3. Veſpaſianus Imper: an: 9 men: 11 dies 22. Titus an: 2: men: 8. Domiti-
anus an: 15 men: 4. Secunda perſecutio Eccleſiæ. Nerua an: 1 men: 4 dies 8. Clemẽs

Secunda perſecutio.

Fauſtini filius Romanus, de regione ſecunda cæli montium, ſedit an: 9 men: 4 dies 26.

4. Clemens.

Tunc fuerunt, Ebion, Cerinthus, Nicolaus Antiochænus hæretici. Quintus pontifex
Anacletus, Antiochi filius, Athenienſis Græcus, anno domini 84. ſedit an: 12 men:

5. Anacletus.

2 dies 10. Quo tempore fuerunt, Saturninus, Baſilides, Carpocrates hæretici. Imp:
Traianus an: 19 men: 6 dies 5. Tertia perſecutio Eccleſiæ. Sextus Pontifex Eua-

Tertia perſecutio eccleſiæ

6. Euariſtus.

riſtus anno domini 96. Bethleemites ſedit an: 13 men: 3. Septimus Alexander Ale-
xandri filius Romanus, ex vico caput Tauri an: 109. ſedit an: 7 men: 5 dies 19: A-

Quarta perſecutio.

drianus Imp: annos 21. Octauus Xiſtus paſtoris filius Romanus, de regione Via Lata,

7. Alexander.

anno domini 117. ſedit an: 9 men: 10 dies 19. Nonus Teleſphorus Anacoretæ filius

8. Xiſtus.

Græcus, anno domini 127. ſedit an: 10 men: 8 dies 28. Eo tempore extiterunt Ophi-

9. Teleſphorus

tæ, Caiani, Sethiani, Nazaræi hæretici, contra quos ſcripſerunt, Irenæus, Iuſtinus
in admonitorio contra gentes. Decimus Hyginius Philoſophi filius Athenienſis Græ

10. Hyginius.

cus, anno domini 138 ſedit an: 4. Antonius Pius Imperator an: 23 men: 3. Tunc Ger-
don, & Marcion, Archontici, qui dicebant rerum vniuerſitatem ab Archangelis fa-
ctam. Valentinus, qui aſſeruit quoddam Chaos ab initio fuiſſe, & Chriſtum de cælo
carnem attuliſſe. Vndecimus Pius Ruffini filius Aquileienſis, anno domini 142 ſedit

11. Pius.

an: 11 men: 5 dies 27. Hæret: Bardaſſanes, ex ſchola Valentini diſcipulus. Duodeci-

12. S. Anicetus.

mus S. Anicetus, Ioannis filius, de vico Humiſia Syrus, ſedit ann: 9 men: 8 di-
es 24. Imper: M. Antoninus Verus cum L. Aurelio annis 19 men: 1. Fidei aduer-
ſarij, Tatianus, qui nuptias, & carnium comeſtionem damnauit. Princeps fuit En-
cratitarum, id eſt, continentium. Alius aduerſarius Seuerus, qui cum Encratitis
conſentit. Tertius decimus Soter Concordij filius, Fundanus latinus, anno domini

13. Soter.

163 ſedit an: 7 men: 11 dies 18. Imper: Antoninus Commodus, an: 13. Aduerſarij Hy
dopraraſtæ, qui aqua ſola in myſterijs vtebantur. Apelles Marcionis diſcipulus, qui
carnis reſurrectionem negabat. Adamiani, Alogi, Aſcondrogitæ. Quartusdecimus
Eleutherus Abundi filius, Nicopolitanus Græcus, anno domini 171. ſedit an: 15 dies

14. Eleutherus.

15. Aduerſarius Montanus adiunxit ſibi Priſcillam & Maxillam, velut prophetiſ-
ſas ſuas. Quintusdecimus Victor, Fœlicis filius Apher, anno domini 189. ſedit annos

15. Victor.

octo. Aduerſarij Cataphryges, qui dicebant Spiritum plura docuiſſe in Montano,
quàm Chriſtũ in Euangelio. Imper: Ælius pertinax mẽ: 6. Iulianus Iuriſperitus mẽ:

Quinta perſecutio.

7. Seuerus pertinax ann: 18. Sextusdecimus Seuerinus Nabundij filius Romanus,

16. Seuerinus.

ſedit annos 20 dies 17. Anno domini 198 Imperator Caracalla annos 6 men: 2. Ad-
uerſarij Helceſaitæ, qui dicebant fidem ore tenus negare, cùm neceſſitas vrgebat,
indifferens

Eccleſi:cõ tinuata ſucceſsio. indifferens eſſe. Decimusſeptimus Caliſtus Domitij filius, Romanus, de vico Rauen-
natum, ſedit an: 5 men: 1. dies 13. Anno 218 Imperat: Aurelius, Antonius Heliogabalus
17. Calliſtus. annis 4. Decimusoctauus Pontifex Vrbanus Pontiani filius Romanus, ſedit annis 7
18. Vrbanus. men: 7. dies 5. anno domini 223 Imp: Diadumenus, Macrinus, Albius, Edax an: 1.
19. Pontianus Decimusnonus Pontianus Calphurnij filius Romanus, ſedit an: 5 men: 5. dies 2. Vige-
20. Anterus. ſimus Pontifex Anterus, Romuli filius, Græcus, ſedit men: 1. dies 14. Imperator A-
21. Fabianus. lexander Seuerus annos 13. anno domini 236 Vigeſimusprimus Fabianus Fabij filius,
Romanus, anno domini 237. Idem Fabianus anno domini 248 ſedit an: 14 dies 6. Im-
Sexta perſec: perator Maximus an: 3. Sexta perſecutio. Imperator Gordianus an: 6. Imperator
Philippus, primus ex Imperatoribus chriſtianus, an: 5. Porrò, anno domini 249 poſt
Septima perſecutio. mortem Fabiani vacante Romana ſede, Presbyteri & Diaconi Eccleſiæ Romanæ ad
tempus aliquod vniuerſalis Eccleſiæ curam geſſerunt. Decius Imperator, an: 1. anno
domini 250 Cornelius Caſtini filius, Romanus, 22 Pontifex. Aduerſarij Nouatiani,
22. Cornelius. ſeu Cathari. Concilium maximum Romæ cogitur ſub Cornelio Papa. Lucius Porphy-
23. Lucius. rij filius, Romanus, anno domini 253 ſedit an: 1. men: 3 di: 13. Imper: Gallus & Volu-
24. Stephan⁹. ſianus, an: 2. men: 4. Æmilianus men: 3. Vigeſimus quartus Stephanus, quem diuus
Hieronymus in dialogo contra Luciferanos vocat 26. à beato Petro, ſed an: 3 men: 3
dies 24. Sub Cornelio fuit Concilium Carthaginenſe, de rebaptizandis hæreticis. De-
Octaua perſecutio. nique perſecutio illa ſeptima ſub Gallo & Voluſino. Anno domini 255 Sabellius A-
pher Pentapolitanus, Hermogenis ſectator malè ſenſit de Trinitate. Valerianus &
Galenus an: 15. Hierachas, nuptias non admiſit: & ideò cum ſolis continentibus ver-
ſabatur. Paulus Samoſatenus dicebat Chriſtum eſſe purum hominem. Vigeſimusquin-
25. Xiſtus. tus Xiſtus iunior, Philoſophi filius Athenienſis Græcus, ſedit an: 1. men: 10 dies 23.
anno domini 258 aduerſarius fidei Manes Perſa, vnde Manichæi. Vigeſimusſextus
26. Dionyſius Dionyſius monachus, ſedit an: 10 men: 5. dies 5. anno domini 260 Imper: Claudius an:
Nona perſec: 1. men: 9. Quintilius diebus 17. Aurelianus an: 5 men: 6. Vigeſimusſeptimus Fœlix
27. Fœlix. Conſtantij filius, Romanus, ſedit an: 4 men: 5. anno domini 271 Imp: Tacitus, men:
28. Eutychianus. 6. Florianus men: 2. di: 20. Vigeſimusoctauus Eutychianus Maximi filius, Lunen-
ſis, Tuſcus, ſedit an: 8 men: 6 di: 4. Imperator Probus an: 6 men: 4. Carus cum Ca-
29. Caius. riono & Numeriano an: 2. anno domini 275. Porrò, anno domini 283 Vigeſimusnonus
Decima perſ: fuit Caius Cai filius, Salonenſis Dalmata, ſedit an: 12 men: 4 di: 6. Imper: Diocleti-
30. Marcellin⁹ anus & Maximianus, an: 20. Trigeſimus Marcellinus Proiecti filius, Romanus, ſe-
dit an: 7 men: 9 di: 26. anno domini 296. Imper: Conſtantinus primus. Cæterùm, an-
31. Marcellin⁹. no domini 304. Trigeſimus primus Marcellinus, Benedicti filius, Romanus, de re-
gione Via Lata, ſedit an: 5. men: 6. di: 21. Imper: Galerius an: 16. anno autem domini
32. Euſebius. 309. Trigeſimusſecundus Euſebius, Medici filius, Græcus, ſedit an: 1 men: 7 di: 27.
33. Melciades. Imp. Maxentius & Maximinus an: 6. anno domini 311. Trigeſimustertius Melcia-
des Apher, ſedit an: 3. men: 2. qui in epiſtola ad Epiſcopos Hiſpaniæ, dicit Spiritum
ſanctum ſuper aquas baptizmi ſalutifero deſcendere illapſu. anno domini 314. Tri-
34. Sylueſter. geſimus quartus S. Sylueſter Ruffini filius: tunc Donatiſtæ, qui dicebant Catholi-
cam eccleſiam eſſe apud ſe. Sub eodem Pontifice, & Imperatore Conſtantino primo,
fuit Arriana hæreſis. Eodem tempore ſub Sylueſtro celebrata eſt prima Nicæna
Synodus, ex 318 Epiſcopis. Sedit ſanctus Sylueſter an: 20. di: 4. Conſtantinus verò
35. Marcus. an: 30. men: 10. Anno domini 314. Trigeſimusquintus Marcus, Priſci filius, Roma-
36. Iulius. nus, ſedit men: 8. di: 12. anno domini 336. Trigeſimusſextus Iulius, Ruſtici filius,
Romanus, ſedit an: 24. men: 5. di: 16. Imper: filij Conſtantini Magni, Conſtantinus,
Conſtans & Conſtantius, an: 24. Tunc Eunomius docebat filium per omnia eſſe diſ-
ſimilem patri. Tunc Macedoniani à Macedonio vrbis Conſtantinopolitanæ Epiſco-
po, docebant Spiritum ſanctum non eſſe Deum. Tunc Antropomorphitæ, qui par-
tes humani

 Ecclesi: cõ

tes humani corporis Deo tribuebant. Anno domini 348 Constantius fit Arianus. tinuata
Porrò, anno domini 352. Trigesimusseptimus Liberius, Augusti filius, Romanus, se- successio.
dit an: 15 men: 4 di: 17. Tunc Luciferiani, qui negabant Episcopos lapsos in hæresim, 37. Liberius.
posse ab Ecclesia recipi, Anno domini 366 Fœlix Anastasii filius, Romanus, sedit in
schismate, dum adhuc Liberius viueret; fuit enim biennio in exilio. Trigesimuso- 38. Damasus.
ctauus Damasus, Antonij filius, Lusitanus, sedit an: 18. sub Damaso. Anno domini
381. celebrata est secunda Oecumenica synodus Constantinopolitana, contra Macedo- Conciliũ Con
nium. Imper: Iulianus apostata an: 1 men: 8. Iouinianus men: 8. Valentinianus cum stantinopoli-
Valente fratre Ariano, an: 13. men: 5. Anno domini 384 Apollinaris dicebat Chri- tanum contra Macedoni
stum suscepisse carnem sine anima. Seleucius dicebat materiam elementorum Deo um.
coæternam: angelos de igne & spiritu creare animas. Impera: Gratianus cum Va- Doctores Ec-
lentiniano 2. an: 6. cum ipsis, & post ipsos, Theodosius primus an: 11. Iustina Va- clesiæ & san-
lentiniani iunioris mater, & ipsa Ariana fuit, & filium infecit. Anno domini 384 cti Episcopi intra trigentesi-
fuerunt Priscillianistæ. Priscillianus episcopus Cæsaraugustæ, vnà cum Instantio & mum & qua-
Saluiano episcopis, sententia Maximi, Treueri capitis damnantur. Anno domini 385 dringẽtesimũ
Trigesimusnonus Pontifex Syricius Tiburtij filius, Romanus, sedit an: 13 men: 1 die: annũ fuerunt
25. Tunc erant Iouiniani, qui dicebant omnia peccata esse æqualia: & negabant in- 39. Syricius.
temeratam matrem Christi virginem in partu extitisse. Anno domini 388 Quadra-
gesimus Anastasius Maximi filius, Romanus, sedit an: 3. Impera: Archadius & Ho 40. Anastasius.
norius an: 13. Anno domini 402 Quadragesimus primus Innocentius, Innocentij fi- 41. Innocentius.
lius, Albanus, sedit an: 15. Halaricus Gotthorum rex Romam expugnat, & diripit.
Anno domini 416 Quadragesimussecundus Zozimus Cappadox, sedit an. 2 men: 4 42. Zozimus.
di: 7. Heluidius aduersarius fidei, qui volebat eiusdem esse gloriæ virgines & ma-
ritatas. Vigilantius impugnat cleri cœlibatum, adeò vt Episcopi sceleris Vigilantij cõ
sortes, non ordinarent Diaconos, nisi priùs vxores duxissent. Anno domini 419.
Quadragesimustertius Bonifacius Iucundi filius, Romanus, sedit an: 4 men: 9 di: 28 43. Bonifacius.
Anno domini 423 Quadragesimusquartus Cælestinus Prisci filius, Romanus, sedit 44. Cælestinus.
an: 8 men: 10 di: 17. Imper: Theodosius iunior an: 27. Valentinianus tertius an: 30. Tertia Oecũe
Pelagiani & Cælestiani de peccato originali, & de baptismo paruulorum, quos nega nica Synodus
bant in Adam peccâsse. Pelagius fuit Brito, habebat discipulum nomine Cælestinũ, celebratur cõ
vtrique docuerunt, peccatum ex primo homine in alios non propagatione, sed imi- tra Nestoriũ
tatione transisse. Quadragesimusquintus Xistus Romanus, sedit an: 7 men: 11. Conci Ephesi.
lium Mileuit. Anno domini 440 Leo magnus quadragesimussextus Pontifex, sedit 45. Xistus.
an: 20 men: 1 di: 13. Quarta Synodus Oecumenica sub Leone Chalcedoni celebrata est, 46. Leo magnus.
contra Eutychianos. Imperator Martianus an: 7. Anno domini 461 Hilarius 47 47. Hilarius.
Pontifex, Crispini filius, Sardus, sedit an: 6 men: 3 di: 10. Imperator Leo primus an:
16. Aduersarius fidei Nestorius, qui dicebat Christum hominem tantùm in vtero
virginis fuisse conceptum: deinde Deum homini fuisse permixtum. Theodorus Mo-
psuetenus, quaternitatem pro Trinitate impiè dogmatizauit. Anno domini 467 Sim 48. Simplicius.
plicius Castini filius Tiburtinus, 48 Pontifex, sedit an: 15 men: 6 di: 23. Imp. Zeno
an: 17. Aduersarius fidei Eutyches presbyter, qui dicebat duas naturas, vnam fa-
ctam in Christo: denique corpus Christi, quod assumpsit de beata Virgine, non esse no
stræ substantiæ. Anno domini 483 Fœlix secundus iunior, vocatus 3 Roman, sedit 49. Fœlix.
an: 8 men: 11 di: 8. Imperat. Anastasius an: 26. Eutychianus. Anno dñi 492. Quin-
quagesimus Pontifex Gelasius Valerij filius, Apher, sedit an: 4 men: 8 di: 19. An- 50. Gelasius.
no dñi 496 Anastasius secundus iunior, Petri filius, Romanus, sedit an: 1 men: 11 51. Anastasius.
di: 24. Anno domini 498 Symmachus Fortunati filius, Sardus, sedit an: 15 men: 7 52 Symmachus.
di: 28. Anno dñi 514. Quinquagesimustertius Pontifex Hormisda Iusti filius, Fru- 53. Hormisda.
sinonius Campanus, sedit an: 9 di: 17. Imperator Iustinus primus an: 8. Eutychiani

 in duodecim

tinuata successio. *in duodecim sectas diuisi sunt. Zenon & Anastasius Imperatores voluerunt quandam pacem imaginariam facere inter Catholicos & Eutychianos: sed ad nihilum valuit: Quæ enim conuentio Belial cum Christo? Cuius rei gratia tempore Anastasii Imperatoris Concilium Chalcedonense publicè in ecclesiis non prædicabatur, neque*
54.Ioannes. *reijciebatur ab omnibus. Anno dñi 523 Pontifex 54 Ioannes Constantij filius, Tuscus, sedit an: 2 men: 9 di: 16. Anno autem domini 526 successit Fœlix tertius, dictus 4.*
55.Fœlix. *Castorij filius, Samnis, sedit an: 4 men: 2 di: 18. Anno domini 530 Quinquagesimus sextus Pontifex Bonifacius iunior, Siggeuultes filius, Romanus, sedit an: 1 dies 2.*
56.Bonificiꝰ. *Imperator Iustinianus an: 40. Anno dñi 532. successit in locum Bonifacij Ioannes iu-*
57.Ioannes. *nior, Mercurius, Proiecti filius, Romanus, sedit an: 2 men: 4 di: 6. Anno dñi 534*
58.Agapetus. *Pontifex 58 Agapetus, Gordiani filius, sedit an: 2 di: 29. cui successit Syluerius*
59.Syluerius. *Hormisdæ filius, Campanus, sedit an: 1 men: 10 di: 7. cui successit Vigilius Pontifex*
60.Vigilius. *60. Ioannis Consularis filius, Romanus, sedit annos 17 men: 6 di: 26.*

De continuata Ecclesiæ successione.

Conciliũ Constantinopolitanum.

Nno Domini 537 quinta Synodus œcumenica Constantinopoli celebrata est contra Theodoriti scripta in Cyrillum, & alios. Anno dñi 555 sexagesimusprimus Pontifex Pelagius, Ioannis Vicariani filius, Romanus, sedit
61.Pelagius. *an: 5 men: 10 di: 28. cui successit Ioannes Catelinus, Anastasii illustris*
62.Ioannes. *filius, Romanus, sedit an: 12 men: 11 di: 19. Imperator Iustinus secundus,*
63.Benedicꝰ. *annos 11. Anno dñi 575 Pontifex 63 Benedictus Bonsus, Romanus, sedit an: 4 men:*
64.Pelagius. *1 di: 29. Imperator Tiberius annos 7. Anno dñi 579 sexagesimusquartus Pelagius iunior, Vnigildi filius, Romanus, sedit an: 10 men: 2 di: 10. Anno dñi 590 sexagesi-*
65.Gregorius Magnus. *musquintus Gregorius Magnus, Gordiani senatoris filius, Romanus, monachus, sedit an: 13 men: 6 di: 10. Imperator Mauritius annos 9. Surrexerunt noui Donatistæ in Aphrica, noui quoque Pelagiani, quæstio de sacris imaginibus, Armeniorum er-*
66.Sabinianꝰ *rores. Imperator Phocas an: 8. Anno domini 604 Pontifex 66 Sabinianus Bleianus, Tuscus, sedit an: 1 men: 5 di: 24. Anno verò 607 Pontifex 67 Bonifacius ter-*
67.Bonifaciꝰ *tius, Romanus, sedit men: 8 di: 27. cui successit Bonifacius 4 Valeriensis Marsus,*
68.Bonifaciꝰ. *sedit an: 6 men: 8 di: 11. Imperator Heraclius an: 29. Sexagesimusnonus Pontifex*
69.Deꝰ dedit. *Deus dedit, Romanus, sedit an: 3. di: 21. Anno dñi 619 Pontifex septuagesimus Bo-*
70.Bonifaciꝰ *nifacius 5. Neapolitanus, sedit an: 3 men: 11 di: 7. cui successit Honorius Campanus,*
71.Honorius. *an: 12 men: 11 di: 7. Aduersarij fidei Monothelitæ, qui vnam voluntatem, vnamque actionem & operationem in Christo ponebant. Septuagesimussecundus Pontifex Se-*
72.Seuerinus *uerinus, Romanus, an: 1 men: 2 di: 4. An: dñi 639 Pontifex 73 Ioannes 4: sedit an: 1*
73.Ioannes. *men: 9 di: 18. cui successit Theodorus Ierosolymites, sedit an: 6 men: 5 di: 18. Anno*
74.Theodorus. *dñi 647 Pontifex 75 Martinus Tudertinus, Tuscus, sedit an: 6 men: 1 di: 28. In cu-*
75.Martinus Tudertinus. *ius ciuitate ipse composui commentarios in Mercurium. Imperat: Constantinus 3. men: 4. Constantius 3. an: 28. Aduersarius fidei Mahumet, qui ex Iudaica & Ariana superstitione, nouam sectam condidit, quam amplexi sunt Sarraceni. An: dñi*
76.Eugenius *654 Eugenius Romanus Pontifex 76. sedit an: 2. men: 9 di: 24. An: dñi 657 Ponti-*
77.Vitalianꝰ *fex 77 Vitalianus Segnius, Volscus, Latinus, sedit an: 14 men: 5 di: 29. Imperat: Constantinus 4. à patre in partem imperij suscipitur, solus imperat an: 17. An. dñi 672*
78.A Deo datus. *successit A Deo datus, Romanus, Monachus, sedit an: 4 men: 2 di: 15. cui successit*
79.Domnus. *Domnus Pontifex 79. Romanus, sedit an: 2 men: 5 di: 15. An. dñi 679 Octuagesimus*
80.Agatho. *Pontifex Agatho, Siculus, sedit an: 2 men: 6. An. dñi 682 Pontifex 81 Leo, Siculus,*
81.Leo Siculꝰ *sedit men: 10 di: 29. cui successit Benedictus 2. Romanus, sedit men: 10 di: 2. Impe-*
82.Benedicꝰ. *rator Iustinianus 2. an: 10. Anno dñi 685 Ioannes Antiochænus, sedit an: 1 di: 9. cui*
83.Ioannes.

successit Conon Thrax, Pontifex 84. sedit men: 11. Deinde Sergius Tiberij filius, An tinuata
tiochænus, Syrus, sedit an: 13 men: 8 dies 23. Leontius imperium inuadit, an: 3. quo successio.
expulso, Liberius 3. eligitur, regnat men: 7. sed paulò pòst Iustinianus imperio re- 84. Conon.
stituitur, regnatq; an: 6. Agonychitæ, quoties orant, genuflectere nolunt; sed sem- 85. Sergius.
per stantes precantur. Anno dñi 701 Octuagesimussextus Pontifex Ioannes 6. Græ 86. Ioannes.
cus, sedit an: 3 men: 2 di: 14. cui successit Ioannes 7 Pontifex 87. Platonis filius, Græ 87. Ioannes.
cus, sedit an: 2 men: 7 di: 17. cui successit Sysinius Ioannis filius, Syrus, sedit di: 20. 88. Sysinius.
Post ipsum Constantinus Ioannis filius, Syrus, sedit an: 8 men: 1 di: 20. Imperator 89. Cōstatinus
Philippicus Monothelita an: 1. men: 6. Anastasius 2. an: 3. Theodosius tertius an.
1. Anno dñi 716 Nonagesimus pontifex Gregorius 2. Romanus, sedit an: 14 men: 90. Gregori-
10 di: 22. cui successit Gregorius 3. Syrus, qui sedit an: 10 men: 8 di: 24. Pontifex us 2.
verò 92 Zacharias Græcus, sedit an: 10 men: 8 di: 15. Anno domini 731 Imperator 91. Gregorius
Leo 3. Iconomachus an: 24. sanctorum imaginum oppugnator. Nonagesimustertius 3.
Gregorius 4. sedit an: 5. Nonagesimusquartus Stephanus 2. Romanus, sedit di: 4. 92. Zacharias
Nonagesimusquintus Stephanus 3. sedit an: 5 dies 29. Nonagesimussextus Paulus, 93. Gregorius quartus.
Romanus, sedit an: 10 men: 1. Nonagesimusseptimus Stephanus 4. Siculus, Mona- 94. Stephanus
chus, sedit an: 3 men: 5 di: 27. Imperator Constantinus an: 34. men: 2 di: 26. cum 2.
Leone 4. filio an: 5 fecit magnam Synodum contra sanctas imagines. Concilium La- 95. Stephan: 3
teranense à Stephano celebratur contra Constantinum, statuitur sacras imagines 96. Paulus.
templis reddendas esse. Anno dñi 772 Nonagesimus octauus Adrianus, Romanus, 97. Stepha: 4.
sedit an: 23 men: 10 di: 17. Imperator Constantinus 6 cum matre Irene an: 19. Iren 98. Adrianus.
sola an: 4. Transfertur imperium ad Francos. CAROLVS Magnus annos 14.
Synodus septima Constantinopoli contra Iconomachos celebratur, Episcoporum 330
Imperatores Græci, Nicephorus an: 8 men: 6. Stauratius an: 3. Michael 2. an: 2.
Leo 5. an: 7 men: 5. Anno domini 796 Nonagesimusnonus Pontifex Leo 3. Romanus 99. Leo tertius
sedit an: 20 men: 5 di: 18. Anno dñi 816 Centesimus pontifex Stephanus 5. dictus 100. Stephan.
4. Romanus, sedit men: 6 di: 23. Imperat: Latinus Ludouicus Pius an: 15. Græcus dictus 4.
verò Michael Balbus an: 9. Hic Ludouico Imperatori libros Dionysii de Hierarchia
misit: Christi religionē subuertere studuit. Anno dñi 817 Centesimusprimus Pascha 101. Paschalis.
lis, Romanus, sedit an: 7 men: 3 di: 17. Centesimussecundus Eugenius 2 iunior, Ro- 102. Eugenius
manus, sedit an: 3 men: 6 di: 24. Anno dñi 824. cui successit Valentinus Romanus, 103. Valentinus
men. 1 di: 10. Huic successit Gregorius Romanus, sedit an: 16. Imperat: Græcus 104. Gregorius
Theophilus filius præcedentis Imperatoris, sanctarum imaginum oppugnator, disen
terijs extinctus est, cum regnâsset an: 15. Lotharius 1. Ludouici filius an: 15. Anno
dñi 844 Imperator 3 in occidente, ingenti prælio à fratribus victus est. Sergius 105. Sergius 2
secundus 105 pontifex, Romanus, sedit an: 3 men: 2 di: 3. cui successit Leo quartus 106. Leo 4.
Romanus, sedit an: 8 men: 3 di: 6. Hic oratione præmissa Saracenos Romæ iuxta
Vaticanum prælio vicit. Imperator Græcus Michaël & Theodora mater eius, an: 11
Per hanc Imperatricem imagines sanctorum restitutæ sunt: & omnes ab exilio re-
uocati. Michael deditus crapulæ, in lecto ebrius confossus est. An: dñi 855 Pon-
tifex 107 Ludouicus Romanus, non Ioannes fœmina, sedit an: 2 men: 8 di: 16. Lati- 107. Benedi-
nus Imperator Ludouicus 2. filius Lotharij. Quartus Imperator Gallus an: 11. contra ctus. 3.
Saracenos in agro Beneuentano prosperè pugnauit. Benedicto successit Nicolaus 108. Nicolaus
Magnus, Romanus, sedit an: 9 men: 6 di: 20. An: domini 867 Adrianus pontifex Magnus.
109 sedit an: 4 men: 11 di: 12. Imperator Græcus Basilius, an: 17. In venatione ictus 109. Hadrianus
à ceruo, & perfractis intestinis, mortuus est. Concilium generale 8. Constantinopo- 2.
li celebratur. Adriano successit Ioannes 8. Romanus, sedit an: 10 di: 2. Latinus Im- 110. Ioannes.
perator Carolus 2. Caluus an: 6. Carolus 3. Crassus an: 12. Græcus verò Leo 6 an. 18 8.
Basilij filius, qui Bulgaros, & Saracenos deuicit. Latinus Imperator Arnolphus,
 nepos

tinuata nepos Caroli an: 12. An: domini 882 Pontifex 111 Martinus Tuscus, sedit an: 1 men:
successio. 1. cui successit Adrianus 3 Romanus, sedit an. 1 men. 3 di. 19. Latinus Imperator Lu-
111. Martinus. douicus 3. an. 6 aliâs 10. Nouem Imperatores Galli, deinde translatum est imperiū
112. Hadrianus ad Longobardos apud Italos. Centesimus tertiusdecimus Stephanus 6. dictus 5. Ro-
113. Stephan:6 manus, sedit an. 6 di. 9. Anno 891 Pontifex 114 Formosus Portuensis, qui multa in-
dictus 5. commoda in Pontificatu pertulit. Formoso successit Bonifacius 6. di. 15. cui succes-
114. Formosus. sit Stephanus 6 Romanus, sedit an. 1 men. 2 di. 19. Latinus Imperator Berengarius
115. Bonifaci9. 1. an. 4. Apud Germanos Conradus 1. an. 7. Berengarius 2 an. 4. Græcus Impera
116. Stephan: tor Alexander frater Leonis, delitijs deditus, enormi fluxu extinctus est. Constan
tinus Leonis filius & nepos Basilij, regnauit cum patre Leone, & cum patruo Ale-
xandro, & cum matre annos 13. Et cum Romano qui regnum arripuerat an. 26 so-
lus 15. Romanus iunior, filius Constantini, ignauus, vino, otio, ac luxui deditus, mor
tem obijt, anno eius imperij 13. Apud Germanos Henricus primus annos 18. Ponti-
117. Romanus fex 117 Romanus, Tuscus, sedit an. 4 di. 23. cui successit Theodorus 2. Romanus, se-
118. Theodor9 dit di. 20. Quem secutus est in Papatu Ioannes 9. Tiburtinus, Monachus, sedit an. 1
119. Ioannes 9 di. 15. Post ipsum Benedictus 4. Romanus, sedit an. 3 men. 6 di. 15. Centesimus ve-
120. Benedict: 4. rò vigesimusprimus Leo 5 Forensis, Ardentinus, sedit men. 1 di. 10. Huic successit
121. Leo 5. Christophorus Romanus, sedit men. 7. Et post ipsum Sergius 3. Romanus, sedit an.
122. Christop: 7 men. 3 di. 16. Sergio successit Anastasius 3 Romanus, sedit an. 2 men. 1 di. 22. An-
123. Sergius 3. no autem domini 912. Centesimus vigesimusquintus Pontifex Lando, Sabinus, sedit
124. Anastasi9 3. men. 6 di. 22. Hunc secutus est Ioannes 10. Romanus, sedit an. 15 men. 2 di. 15. Im-
125. Lando. perator Latinus Hugo an. 10. Berengarius 3 an. 11. Lotharius 2 an. 2. Centesimus
126. Ioãnes 10 vigesimusseptimus Leo 6 Romanus, sedit men. 6 di. 15. Centesimus vigesimusocta-
127. Leo 6. uus Stephanus 8. dictus 7. Romanus, sedit an. 2 men. 1 di. 15. Centesimus vigesimus
128. Stephã:8. nonus Ioannes 11 Romanus, sedit an. 4 men. 10 di. 15. Centesimus trigesimus Leo 7.
129. Ioãnes 11. Romanus, sedit an. 3 men. 6 di. 10. Centesimus primus Stephanus 9 dictus 8 Roma
130. Leo 7. nus, sedit an. 3 men. 4 di. 15. Anno domini 942 Centesimus trigesimussecundus Pō-
131. Stephan:9 tifex Marinus, Romanus, sedit an. 3. men. 6 di. 14. cui successit Agapetus 2 iunior,
132. Marinus. Romanus, sedit an. 9 men. 7 di. 10. Imperator Rom. Berengarius 4. cum Alberto
133. Agapetus filio an. 11. Anno 946 Pontifex Agapitus contra Berengarium Italiæ regem, Ottho-
nem ex Germania vocat. Ab hoc Agapito petijt rex Dauorum Frotho, suum regnū
diuinis literis, & Christianorum ritibus institui. Ioannes 12 Romanus, Pontifex 134
134. Ioãnes 12 sedit an. 8 men. 4 di. 6. Anno do. 956 Hic Otthonem Germanorum primum Impera-
135 Benedict 5 torem coronauit. Cui successit Benedictus 5 Romanus, sedit men. 6. Anno domini
136. Leo 8. 964 Pontifex 136 Leo octauus, sedit an. 1 men. 3 di. 12. cui successit Ioannes 13 ex
137. Ioãnes 13. numero verò Pontificum 137 Romanus, sedit an. 6 men. 11 di. 5. Imperator Latinus
Ottho 3 an. 17. Græcus Nicephorus Phocas, vir pius, qui multa gessit bella contra Sar
recenos, qui occupauerant quasdam terras imperij sui, nempè Calabriam, Siciliam,
Candiam, Ciliciam, & Cyprum, an. 10 fraudeq; interfectus est in cubiculo regio. An
138. Benedic:6 no domini 972 Pontifex 138 Benedictus sextus, Romanus, sedit an. 1 men. 6. cui suc-
139. Donus. cessit Donus Romanus, sedit an. 1. Porrò, anno domini 974 Pontifex 140 Bonifaci-
140. Bonifacius 7. us 7 Romanus, sedit an. 1 men. 1 di. 10. Huic successit Benedictus 7 Romanus, sedit
an. 9 men. 1 di. 10. Anno domini 975 post Benedictum Pontifex 142 Ioannes 14 Pa-
141 Benedic:7 piensis, sedit men. 8. Post eum Ioannes 15 Romanus, sedit an. 9 men. 10. Anno au-
142. Ioan. 14. tem domini 995 Pontifex 144 Ioannes 16 Romanus, sedit men. 4. Græcus Imperator
143. Ioann:15. Ioannes Zimisces an. 6. qui post occisum Nicephorum imperio est potitus, gessit
144. Ioan:16. grauissima bella cum Roxolanis, & Bulgaris, victorq; rediens Constantinopoli ho-
norificè receptus est. postea à cubiculari suo lethali poculo sibi propinato, & epoto,
paulatim tabescens, mortem obijt. Post Zimiscen, Basilius & Cōstantinus 8. an. 53

filij Romani

Eccl: continuata successio.

filij Romani iunioris. Fuit autem Basilius auariciæ studiosissimus. Passus est æmu-
lum in regno Secerum, & Phorcam tyrannos; sed pessimè vtrique successit. Pu-
gnauit etiam contra principem Bulgarorum, qui Thraciam, Macedoniam, & Græ-
ciam ferro, & igne vastauerat. Bulgariam tandem vniuersam imperio Constantino-
politano subiecit. Vixit annos 72. regnauit an. 53. Latinus imperator Ottho quartus,
an. 18. Cæterum, pontifex 145. Gregorius 5. Saxo, anno domini 995. sedit an: 2 men: Qui concessit
8. Hic Pontifex imperium Germanis concessit: cum imperatoris voluntate septem e- imperiũ Germanis.
lectores constituit, Moguntinum, Coloniensem, Treueriensem episcopos, Saxoniæ du-
cem, Comitem Palatinum, Marchionem Brandeburgensem, his regem Bohemiæ, ar-
bitrum adiecit. Porrò anno domini 998. Pontifex Syluester 2. Aquitanus, sedit an. 145. Gregori9 5. Saxo.
4 men. 6 di. 12. Anno verò domini 1003. Ioannes 17. Romanus, sedit men. 4 di. 25. Cui 146. Syluester 2.
successit Ioan. 18. Rom. sedit an. 5 men. 7 di. 29. Post ipsum Sergius 4. Rom. Sedit
an. 2 men. 9 di. 12. Huic successit Benedictus 7. dictus 8. Rom. sedit an. 11 men 8 di. 147. Ioan. 17.
21. Anno domini 1024. Pontifex 151. Ioannes 19. Romanus, sedit an. 9 men. 9 di. 9. 148. Ioan: 18.
Imperator Latinus Henricus 2. cœpit regnare anno domini 1001. & regnauit an 23. 149. Sergius 4.
men. 5. Henricus 2. an. 14. siue 11. imperauit. Græcus imperator Constantinus Basi- 150. Benedictus 7.
lij frater ineptissimus ad Imperium, vtpotè gulæ, luxuriæ, & otio deditus, regnauit
tres annos, moritur septuagenario maior. Huic successit eius gener, Romanus Ar- 151. Ioannes 19
gyrius, carnifex pro rege factus, durus exactor. Imperauit an. 5. & dimidium. La-
tinus imperator Conradus 2. an. 15. Quem Ioannes 19. coronauit. Post ipsum Benedi- 152. Benedic: 8
ctus 8. dictus 9. Rom. sedit an. 12 men. 4 di. 20. Anno domini 1045. Pontifex 153. 153. Gregorius 6.
Gregorius 6 Rauennas, sedit an: 1 men: 7 di: 20. Græcus Imperator Constantinus 9.
an: 12. Latinus Henricus 3. an: 17. Anno domini 1047. Pontifex 154. Clemens Saxo 154. Clemens 2. Saxo.
Germanus, sedit men: 9 di: 15. Quem insecutus est Damascus 2. Bauarus Germanus, 155. Damasus 2.
sedit di: 23. Huic successit Leo 9. Ælfata Francus, sedit an: 5. di: 8. Imperatrix Græ-
ca Theodora sola an: 2. Pontifex 157. Victor secundus, Sueuus, Germanus, sedit 156. Leo non9
annos 2 men: 3 di: 16. Huic successit Stephanus decimus, dictus nonus, Lotharin- 157. Victor 2.
gus Gallus, sedit annos 7 di: 28. Imperator Græcus Michaël Stratioticus annos 4. 158. Stephã: 10
Eius tempore Agareni ferè totam Siciliam occupauerant. Pontifex 159. Nicolaus 2. 159. Nicolaus 2.
Allobrox, sedit an: 2 men: 5 di: 27. Imperator Latinus Henricus 4. an: 48. persecu-
tor Ecclesiæ Romanæ. Græcus imperator Constantinus 10. an: 7. Vir in Deum pius,
moribus mitis, & æqui obseruantissimus. Eudoxa vxor Constantini regnauit men: 7.
Eo tempore barbaræ gentes irruerunt in Cappadociam, & Ciliciam, & Normanni
duce Roberto, occupauerunt Apuliam atq; Calabriam. Romanus Diogenes an: 3. quẽ
filij Eudoxæ oculis priuârunt. An: dom: 1061. Pontifex 160. Alexander Mediola- 160. Alexander 2. pugnat
nensis, sedit an: 11 men: 6 di: 22. Hic pugnauit cum Cadolo Parmeniensi Episcopo, cum Antipa.
quem præsules Longobardiæ & Germaniæ, habito conuentu Basilææ, in præsentia Imperator fit
imperatoris, Papam elegerant, victor euasit. concilium Mantuæ celebratur, vbi sta- monachus.
tututum est Papam à solis Cardinalibus eligendum esse. Imperator Græcus Michael
an: 7. Qui cùm non esset aptus ad resistendum Turcis, & Sultano, electus est Nice-
phorus à ciuibus, qui ingressus in Regiam exuit Michaelem imperio, & vestiuit habi
tu Monachi. Sed Paulò pòst Alexius salutatur imperator; qui occupata regia, Ni-
cephorum cogit abire in monasterium: vbi aliquandiu manens, mortuus est. Anno
dom: 1073. Pontifex 161. Gregorius Saonensis, Bonifacij filius, monachus, & prior 161 Gregori9 7
Cluniacensis, sedit an: 12 men: 1 di: 3. Centesimus sexagesimus secundus Victor terti- 162 Victor 3.
us Beneuentanus, sedit an: 1 men: 3 di: 24. Post ipsum electus est Vrbanus 2. Gallus 163 Vrbanus 2
D. Oddo ex oppido Castilionis Diœcesis Remensis, sedit an: 11 men: 4 di: 18. Alexius
Græcorum Imperator cum Turcis se coniunxit, ob inuidiam in Latinos principes, in
Palestina bellum domini gerentes, an: 33. regnauit. An: dom: 1107. Paschalis ponti- 164 Paschalis

Eccl: continuata succeßio.

fex, sedit an: 18 men: 5 di: 9. Cum imperatore multa habuit agere. Anno dom: 1118.
Gelasius 2. Caietanus D. Ioannis Crescentij filius, sedit an: 1 di: 5. Deinde in eius lo-
165 Gelasius. *cum sufficitur Calistus Burgundus, Guido Gulielmi Burgundiæ Comitis filius, sedit*
166 Calistus. *an: 5 men: 10 di: 13 Latinus imperator Henricus 5. an: 29. Græcus Ioannes Cõmenus*
an: 16. Gallis & Venetis infestus. In venatione dum arcum vehementiùs intenderet,
telo intoxicato à seipso, manum suam sinistram traiecit: quo in vulnere mortuus est.
Latinus imperator Lotharius 2. aliàs 3. an: 1. Pontifex 167. Honorius 2. Bononiensis
167. Honor 2. 168 Innocentius. *D. Lambertus de Fagnano, sedit an: 5 men: 2 di: 3. An: 1130. pontifex Innocentius 2.*
Romanus, sedit an: 13 men: 7. Cælestinus 2. Tifernas Tuscus, sedit men: 5 di: 13.
169 Cælestin⁹ secundus.

De continuata Ecclesiæ succeßione.

Mperator Græcus Emanuel an: 39. fuit vir in omni vitæ suæ cursu maliciosus; nam exercitum Conradi imperatoris in auxilium suum missum aquis venenatis sustulit, & similiter Ludouicum Francorum regem decepit. Morbo autem extinctus, perijt. Pontifex 170. Lucius 2. Bo-
170 Lucius 2. *noniensis, sedit men: 11 di 4. Latinus imperator Conradus 3. annis 15.*
171. Eugeni⁹ 3 *Anno autem domini 1145. Pontifex Eugenius 3. Pisanus, sedit ann: 8 men: 4 di: 12.*
172 Anastasius 4. *Anastasius 4 Romanus, an: 1 men: 4 di: 24. Imperator Romanus Fridericus 1. regnauit 37. an: persecutor ecclesiæ. An: dom: 1153. Pontifex 173. Adrianus 4. Anglus,*
173 Adrianus 174 Alexander 3. *sedit an. 4 men: 8 di: 28. Pontifex 174. Alexander 3. Senensis, sedit an: 21 men: 11.*
di: 23. Concilium Lateranense ex episcopis 300. sub Alexandro 3. Alexandro suc-
175 Lucius 3. *ceßit Lucius 3. Lucensis an: 4 men: 2 di: 28. Deinde eius sedẽ tenuit Vrbanus 3. Me-*
176 Vrbanus 3 *diolanensis, an: 1 men: 10 di: 25. Anno domini 1187. Gregorius 8. Beneuentanus men:*
177 Gregor: 8 178 Clemẽs 3. *2. di: 27. Cui succeßit Clemens 3. Romanus, an: 3 men. 2 di: 20. Postea electus est*
179 Cælesti: 3 *Cælestinus 3 Romanus an: 6 di: 11. Imperatores Græci, Andronicus Conneus Manueli succeßit in imperio, consobrinus eius, quia filius Manuelis Alexius erat puer. Cùm verò Alexius esset 15. an: interfecit eum, & inclusum in sacco proiecit in mare. Sed prælio victus ab Isachatio Angelo, imperio deiectus est, & ignominiosè occisus. 57. Imperator Isachacius Angelus vir iustus & æqui obseruantißimus, ex Pelopõneso est accersitus ad imperium. 58. Imperator Græcus Alexius Angelus, frater minor Isachacii, qui per parricidiũ adeptus est imperium; priuauit enim fratrem suum oculis, & in carcerem coniecit, vnde & mortuus est. Eadem impietate quæsiuit perdere Alexium filium Isachacii, nepotem suum, nisi fuga sibi consuluißet. Veniens autem in Cretam, & inueniens Balduinum, & alios Latinos principes, duxit Constantinopolim: qua expugnata, & Alexio fratricida in fugam verso, Isachacius ex carcere liberatur: & Alexius post mortem patris, imperator est declaratus. Sed paulò pòst à Mursypho fraude innocenter necatur. Sed huiusmodi tyranno extincto, vrbs Constantinopolitana ad Francos translata est, è quibus Balduinus est primus Græcorum Imperator. Latinus imperator Henricus 6. an 11. Anno domini 1198. Pontifex Inno-*
180 Innocẽt: 3 sub quo cœpit ordo Fratrum minorum. *centius 3. Romanus, sedit an: 18 men: 6 di: 9. Ottho Imperator ab Innocentio coronam imperij suscepit: postea cùm contra iusiurandum multa oppida Romanæ Ecclesiæ occuparet, regnumq; Neapolitanum legitimo hærede priuare vellet, pluries admoni-*
Imper: Ottho excõmunicatur à Papa. *tus, nec correptus, à Pontifice excommunicatur, imperijq; titulis priuatur. Vnde rex Bohemiæ, Landgrauius Turingiæ, Dux Austriæ, Archiepiscopi Moguntinus, & Treuerensis, & ex militibus præstantiores Otthonem deseruerunt. Imperat: Græci,*
Conciliũ Lateranense sub Innocentio 3. *Balduinus & Henricus an: 12. Fuit Balduinus Comes Flandrensis, Henricus frater Balduini. Imperator Latinus Fridericus 2. & ipse persecutor Papæ, regnauit annis 33.*
181 Honor: 3. *Anno domini 1217. Honorius 3. Romanus, sedit an: 10 men: 8. Hic coronauit Fride-*

ricum

 Eccl:con-

vicum secundum, & postea excommunicauit, eò quòd non rectè se habuit circa pro- tinuata
pagationem fidei, & terræ sanctæ conseruationem, quam quidem excommunicatio- successio.
nem confirmauit Gregorius 9. Romanus, qui post Honorium 14 an: rexit Ecclesiam, 182 Gregor: 9
& men: 5. Sub isto S. Franciscus ex hac vita migrauit in cælum, an: domini 1226. 4. S. Francisci
Octobris, ætatis suæ an: 42. Imperat: Græci, Petrus Antisiodorensis an: 5. Robertus mors.
an: 7. Balduinus an: 33. Gregorio nono successit Cælestinus 4. Mediolanensis, sedit 183 Cælest: 4.
di: 17. Huic sufficitur Innocentius 4. Genuensis, sedit an. 11 men. 5 di. 14. Celebra- 184 Innocē: 4.
tur generale concilium Lugduni. Imperator Latinus Conradus 4 .an. 11. An. domi.
1254. Alexander quartus pontifex Romanus, Anagninus, sedit ann. 6 men. 5 di. 5. 185 Alexand.
Imperator Græcus Michael Paleologus, qui interfuit Concilio Lugdunensi, in quo S.
Bonauentura Cardinalis, & doctor Seraphicus è mundo labili euolauit in cælū, ætatis
suæ an. 53. Regnauit Michael an. 35. Ex tutore vi factus est imperator, interfectis filijs S. Bonauen-
Theodori, expulsis eiectisq; Latinis. Pòst an. 58. quibus Franci & Galli regnauerunt. turæ mors.
Anno Dñi. 1261. Pontifex Vrbanus 4. Trecensis Gallus, sedit an: 3 men: 9 di: 25. Huic 186 Vrban: 4.
successit Clemens 4. Narbonensis Gallus, sedit an: 7 men: 9 di: 25. Imperator Latinus 187 Clemēs 4
Rodolphus an: 19. An: dñi. 1271. Gregorius decimus Placentinus, an: 4. men: 4. 188 Gregor: X
Concilium Lugdunense secundum pro recuperanda Palestina, & contra hæreses Græ-
corum de processione Spiritus sancti. Post Gregorium 10: Innocentius quintus Bur- 189 Innocē: 5.
gundus obtinuit sedem apostolicam men: 5 di: 1. Huic succesit Adrianus 5. Ligur. 190 Adrian: 5.
men: 1 di: 7. In cuius locum suffectus est Ioannes 20. aliàs 21, Lusitanus, men: 8 di: 8. 191 Ioānes 21.
Deinde electus est Nicolaus 3, Romanus, sedit an: 2 men: 8 di: 29. & post ipsum Mar
tinus 2. dictus 4. Turonensis Gallus, sedit an: 4 men: 1. di: 7. Pugnauit cum Petro 192 Nicolaus 3
rege Arag: inuadente Siciliam. Huic successit Honorius 4. Romanus, sedit an: 2 di: 1. 193 Martin: 4
Hic ordinem eremitarum Parisijs nondum receptum, probauit: Carmelitanis al- 194 Honor: 4
bum aßignauit amictum, cùm priùs nigro vterentur. Postea Nicolaus 4. Asculanus 195 Nicol: 4.
Picenus rexit ecclesiam an: 4 men: 1 di: 14. Imperator Latinus Adolphus an: 7. Post
Nicolaum Cælestinus 5. men: 5 di: 7. Vir pius & simplex, dignitatem seposuit. Post 196 Cælest: 5.
Cælestinum Bonifacius 8. Anagninus, an: 8 men: 9 di: 18. Sextum librum decretali- 197 Bonifaci-
um ordinauit, Apostolis, Euangelistis, & 4. doctoribus honores duplicauit: Iubileum us 8.
annum instituit: Ludouicum Galliæ regem inter sanctos numerauit: multa paßus est
viuens, & moriens. Post Bonifacium Benedictus 9 dictus 11. Taruisinus Italus ordi-
nis prædicatorum, men: 8 di: 16. An: dñi 1305. Pontifex Clemens 5. Vasco, Ecclesi- 198 Benedi: 11
am Romanam regit an: 8 men: 10 di: 10. Cardinales in Galliam vocat, sedem Papa- 199 Clemēs 5
lem in Auinione constituit: vbi succeßores manserunt an: 74. Ab isto Clemente fa- Sedes Aposto
ctæ sunt Clementinæ. Concilium generale celebratur Viennæ Galliæ sub Clemēte quin lica in Auini-
to, in quo Clementinæ confirmatæ sunt: & multa contra Iudæorum insolentiam ordi- one.
nantur. Imperator Græcus Andronicus filius Michaelis Paleologi, patri in imperio
succedit, regnatq; 15. an: Latinus imperator Albertus an: 10. Henricus an: 7 men: 9.
Ludouicus tertius an: 33. Imperator Græcus Andronicus 2. cum Ioanne Caracuzano
an: 52. Andronicus iunior, vir impius, qui auum suum Andron regno exclusit. Io-
annes Caloiannes dictus, succedit in imperio patri Andronico iuniori, licet Ioannes
Caracuzanus tutelari nomine regnum gubernaret aliquandiu, donec se illo abdicaret.
Anno dñi, 1316. Pontifex Ioannes 21 dictus 22. Caturcensis Gallus, an: 18 men: 3 di: 28. 200 Ioan: 22.
Hic Pontifex S. Ludouicum Episcopū Tolosanum, & S. Thomam Aquinatem in ca-
thalogum sanctorum retulit. Ludouicus Cæsar à Pontifice excommunicatur. Anno
dñi 1334. Ioanni 22. succedit Benedictus Tolosanus 10 dictus 12. Tolosanus Gallus, se- 201 Bened: 10 dictus 12. To-
dit an: 7 men: 4 di: 6. Hunc autem secutus est Clemens 6. Lemouicensis Gallus, sedit losanus Gallus
an: 10 men: 7. Annum iubileum in quinquagesimum reduxit, multaq; habuit agere 202 Clemēs 6
cum imperatore, & principibus eiusdem. Imperator Latinus Carolus 4. an: 32. Anno
domini

tinuata successio. dñi 1352. *Innocentius 6. succedit Clementi sexto in Papatu, Lemouicensis Gallus, sedit*
an: 9 men: 8. di: 26. Ex iurisconsulto factus est Papa. Post Innocentium 6. Ecclesi-
203 Innocē: 6 *am rexit Vrbanus 5. Lemouicensis Gallus, an: 8 men: 2. di 27. Post Vrbanum 5. Apo-*
204 Vrban: 5. *stolicam sedem obtinuit Gregorius 11 Lemouicensis Gallus, an: 7 men: 2. di: 27. Hic in*
205 Greg: 11. *crepans episcopum quendam, quòd suam Ecclesiam relinqueret, & Curiam Roma-*
Sedes Aposto *nam sequeretur, responsum accepit, eandem suam quam eius esse causam, quia ipse*
lica ex GAllia *Romanam Ecclesiam relinqueret. Latinus Imperator Venceslaus an: 22. Anno dñi.*
Romam iterū transfertur. *1378. Vrbanus 6. Neapolitanus, sedit an: 11 men: 6 di: 7. Schisma ortum est in Eccle-*
206 Vrban: 6 *sia, propter duos creatos pontifices ab Italis, & à Gallis, durauitq; an: 39. ad Martini*
quinti electionem vsq;. Pontifex semel creauit 29. Cardinales. An: dñi. 1389. Boni-
207 Bonifa: 9 *facius 9. Neapolitanus rexit Ecclesiam an: 14 men: 11. Multas habuit controuersias*
208 Innoc: 7. *cum vice comitibus Mediolanensibus. Innocentius 7. Sulmonensis, sedit an: 2. di: 21.*
209 Greg. 12. *Latinus imperator Robertus Bauarus, an 10. Gregorius 12. Venetus, an: 8. men: 7 di 5.*
210 Alexād: 5. *Alexander 5. Cretensis Græcus, sedit men: 10 di 8. An: dñi. 1410. Ioannes 22 dictus*
211 Ioannes. *23. Neapolitanus, sedit an: 5. di: 15. Latinus imperator Sigismundus an: 27. Sub eo-*
Conciliū Cō- *dem Pontifice fuit concilium Constantiense, cuius tempore erant tres Pontifices, v-*
stantiense. *nus, qui Vrbano successerat: alter à Collegio Cardinalium electus, vel saltem à pluri-*
bus de collegio: tertius de concilii consensu. Cùm ergo tunc propter schisma non esset
certus Pontifex, concilio demandata est authoritas. Vnde Gregorius 12. per Carolū
Malatestā Papatui suo renunciauit: Benedictus verò ad hoc induci non potuit; sed à
suis derelictus. Illud ergo concilium semper legitimum quidem, sed non semper ve-
213. Martin: 3. *rum: in fine solo œcumenicum. Anno domini 1417. Martinus 3. dictus 5. Romanus,*
sedit an: 13 men: 3 di: 10. Depositis Ioanne 23. Gregorio 12. & Benedicto 13. Eugenius
214 Eugen: 4 *5. Venetus, rexit ecclesiam an: 15 men: 11 di: 21. Ordinis Cælestinorum, an: domini.*
1431. Concilium Basiliense inchoatur an: 1437. Duratq; an: ferè sex, in quo Amade-
us dux Sabaudiæ eremita eligitur in pontificem; sed in Romanam sedem ascendere
Conciliū Florentinum. *nequiuit. Imperator Latinus Albertus 2. Pontifex synodum Ferariensem an: 1438.*
celebrat, quam postea Florentiam transtulit, præsente Paleologo Græcorū impera-
Synodus LAteranensis. *tore: de Spiritus sancti processione, conueniunt cum Romanis Græci, Armeni, Indi,*
sed domum reuersi, denuo negant. Papa Synodum Lateranensem indicit, an: 1449.
Basiliense concilium Losannam transfertur, ibiq; statim dissoluitur an: 1449. Sigis-
mundum imperatorem diademate coronauit. Cum Columnensium familia bellum
215 Nicolaus. *gerit. Imperator Latinus Fridericus 3. an: 54. Pontifex Nicolaus 5. Lucensis an: 8 di:*
S. Bernardi canonizatio. *19. S. Bernardinum Senensem in sanctorum numerum retulit, Fridericum Impera-*
torem cum coniuge coronat. Imperator Græcus Constantinus Paleologus an: 9. An:
216 Calixtus 3 *domini 1455. Calixtus 3. Valentinus an: 3 men: 4. Huic successit Pius 2. Senensis,*
217 Pius 2. *Æneas Syluius dictus, an: 5. men: 11. di: 27. Paulus 2. Venetus, sedit an: 6. men: 10.*
218 Paulus 2. *di: 26. Xistus 4. Sauonensis ordinis minorum. An: 1471. præest ecclesiæ an: 13. di: 4*
219 Xistus 4. *Iubileū in 25. an: reduxit: & ipse primus celebrauit. Innocentius 8. Genuensis, sedit*
220 Innocē: 8
221 Alexād: 6. *an: 7 men: 10 di: 27. Latinus Imperator Maximilianus, an: 28. Alexander 6. Va-*
222 Pius 3. *lentinus Hispanus, sedit an: 11 di: 8. Pius tertius Senensis, sedit di: 26. Anno domini*
223 Iulius 2. *1503. Iulius secundus pontifex 223. Sauonensis, sedit an: 10 di: 11. Bononiam vi cepit:*
ad Rauennam pugnat cum Gallo. Concilium Lateranense sub Iulio secundo. Luthe-
224 Leo 10. *ranorum secta incepit pullulare. Anno domini 1513. Leo 10. Florentinus, sedit an: 9.*
225 Adrian: 6 *Anno domini 1522. Pontifex 225. Adrianus 6. Traiectensis an: 2. Præceptor Caroli*
5. homo doctus & pius. Imperator Latinus Carolus quintus. Anno domini 1523. Cle-
226 Clemēs 7 *mens 7. Pontifex 226. Florentinus, an: 10 di: 7. Carolus quintus Bononiæ à Papa*
Clemente magna cum solennitate in festo S. Mathiæ an: 1530. coronam imperij su-
scipit. Florentia sub dominio ducis ex nobilissima familia Medices constituitur.

Anno

Eccl: continuata successio.

Anno domini 1534. Paulus tertius Romanus, sedit an: 15. Prius Alexander Farnesius Ostiensis Episcopus dictus: huius neptem Henricus, qui postea rex factus, Francisci regis Galliæ filius vxorem duxit. Henricus 8. rex Angliæ ab Ecclesia alienatus 227 Paulus 3.
est an: 1536. Iulius tertius Aretinus, sedit an: 5 men: 1 di: 16. Anno domini 1550. quo 228 Iulius 3.
tempore in Academia Louaniensi ego Theologiæ vacabam, & Carolus quintus Bruccellis bellissimè agebat, & pax magna erat, & omnium rerum abundantia per totam Germaniam inferiorem. Sed paulò post, multa incommoda, strages, & ruinas creberrimas passi sunt incolæ illius regionis. Anno Domini 1555. Pontifex 229. Marcellus 2. Tuscus, vir insignis pietate, & eruditione, sedit dies 21. In cuius locum electus est

Concilium Tridentinum

229. Marcellus 2.

Paulus 4 Neapolitanus, ex principum familia an: 4 men: 2 di: 27. Rex Galliæ ma- 230. Paulus 4
gnum militum numerum in Italiam misit: Rex Hispaniæ Neapolitanum regnum defendit: Itali tumultuantur: Senenses sua libertate spoliantur. Pius quartus Medio- 231. Pius 4.
lanensis an: 5 men: 2 dies 15. Italia quiescit à bellorum turbine. Imperator Latinus Ferdinandus, frater Caroli 5 an: 6. An: 1560. Porro an: 1564. Imperator Maximilianus 2. filius Ferdinandi, & pater Rudolphi moderni Imperatoris. Ann: 1566, Pius 232. Pius 5.
5. Alexandrinus, catechismum edidit & breuiarium, ac missale reformauit, ex Tridentini Concilij decreto, Ordinis Prædicatorum, vir eruditus & sanctus, de ecclesia dei bene meritus: sexto iam sui pontificatus anno, mortem obijt: cui vitam in hoc seculo diuturnam, in futuro æternam, omnes pii exoptant, & precantur. Successit Pio quinto Gregorius 13 Bononiensis, vir pacificus, prudens, & doctus, qui- 233. Greg: 13.
multa collegia instituit, & in pace Dei ecclesiam gubernauit: tredecim annis Cardinalis, & totidē Pontificis, officio functus. An: do: 1585. in mense Aprili, sedem apo 234. Sixtus 5.
stolicam ascendit Sixtus quintus, Ordinis S. Francisci, vir inprimis eruditus, & ecclesiæ Dei zelum habens, sicut eius pontificatus initia protestantur. Imperator Rudolphus Maximiliani filius, christianæ fidei & pacis obseruantissimus.

DE IMPERATORIBVS TVRCARVM.

CIRca finem istius historici tractatus, inserui originem Othomāni, eiusq; familiæ successionem. Othomannus à Galatiæ loco, in quo natus est, Othomānus est apellatus. Asiam minorem occupauit: fuit vir humili loco natus; sed ob virtutem rei militaris, magnum sibi nomen comparauit. Siquidem Bithyniam, & omnes circa Pontum prouincias, decem annorum spatio, sibi subiecit: atque ita Turcicum imperium est auspicatus: 28 an: rerū potitus: filio suo Orchani imperium reliquit. Orchanes Othomanni filius paternæ feritatis æmulus, copijs apparatuq; instructior, rem inchoatā à patre auxit, mirificeq; propagauit: Domuit enim Mysiam, Lyconiam, Phrygiam, Cariam, regnumq; in Hellespontum vsque & Euxini littora protendit. In causa fuit Græcorum dissidium, vt Othomannica res cresceret, & Prussiam Græcis adimeret. Dissidentibus autem eis, Cantacuzeno magis quàm Paleologis fauet, primus ab eo in Europam accersitus traiecit. Imperii sui an: 22. filium post se reliquit Amurathem: cum Tartaris verò pugnans occubuit. Amurathes Orchani filius, vir robore animi, industria, laborū tolerantia insignis. Duo erant suo tēpore Constantinopoli Imperatores, inter se pertinaciter dimicantes, quorum vnus Amurathem ad sui tutelam vocauit, pro precio laboris promissa sibi Callipoli. Amurathes maturè in Thraciam per Hellespontum copias traduxit: Europæ autem opibus illectus, dum vlcisci imperij hostes simulat, occupata Callipoli, in Cherroneso cætera Græca oppida infestis armis petebat anno Christi 1363. atque ita sine magno negotio magnam Thraciæ partem sibi subdidit. Mysiam adortus, armis subegit. Bessos, Triballos domuit: Seruiam, Bulgariamq; ingressus,

Othomannus

Orchanes.

Amurathes.

Amurathes occiditur.

ingressus, occupata priùs Adrinopoli, inito certamine cum hoste, sub inguine confossus occubuit, à Lazari seruo in domini vindictam. Regnauit an: 23. duos reliquit filios, Solymanum & Baiazetum. Solymanus latè in Asia imperabat: qui cum Baiazeto in Europam properante, confligens occubuit, totiusq; rei summa ad Baiazetum est deuoluta. Baiazetus Amurathis filius & Solymani frater, imperio successit: vir callidus, imperii appetens, & quietis impatiens: vniuersam Thraciam suæ ditionis fecit, excepta Constantinopoli & Pera. Thessaliam, Macedoniam, Phocidem, & Atticam occupauit. Mysos quoq;, qui hodie Seruii, Illyricos, Bosnenses, Triballos, siue Bulgaros, assiduis prælijs vexauit: patris mortẽ sic vltus. Principẽ Bulgarorum interfecit: alios subegit, alijsq; tributa quotãnis soluenda indixit. Constantinopolim omni agro, & suburbanis spoliauit; vt cogeretur imperator egredi: & ex Italia & Gallia mendicare auxilia. Octo an: Constantinopolim obsederat: expugnâssetq;, nisi Hungarorum, Gallorumq; formidans aduentum, illis ad Nicopolim occurrisset: in qua plane pugna nostros fudit, captiuosq; duxit. Reuersus Constãtinopolim, biennio obsidet: adueniens autem Tamerlanes Scytarum rex, in Gallatiæ & Bithyniæ confinio superatur Baiazetus: viuusq; in cauea cathenis aureis vinctus, ac circumductus: tandem dimissus, cæsis priùs in bello ducentis Turcarum millibus, inglorius in Asia paulò pòst moritur. Incidit hæc clades Turcis an: 1397. Quintus Imperator Turcarũ Calapinus, vel Alpinus, filius Baiazeti, inter quatuor fratres maior natu, post aliquas strages moritur. Orchanes filius successit, tenella ætate adolescentulus, ac ideo à Moyse patruo suo breui extinctus: qui moriens fratri Mahometi regnum per manus tradidit. Mahometus hoc nomine primus, sextus Turcarum rex. Valachis tributa grauia imperauit: Macedoniam bello domuit: & vsque ad pelagus Ionium signa promouit: Bosnensem regem constituit, qui postea interfectus est à strenuo milite de Macedonia. Mortuus est autem Mahometus anno decimoseptimo sui regni: Anno verò Christi 1422. constituit regiam sedem in Adrinopoli. Amurathus Mahometi filius, hoc nomine secundus, veniens in Thraciam, pugnauit cum Mustapha patruo suo, cui Græci fauebant: eumq; vicit, & totũ imperium est assecutus: accepit Thessalonicam, in ora Macedoniæ sitam, amplitudine, antiquitate, pulchritudineq; ciuitatem illustrem: quæ tunc à Venetis tenebatur. Occupauit omnes gentes, quæ erant in Peloponneso, vsq; ad Corinthiacum sinum, Epirum, Ætoliam, Illyricorum oppida subegit, Mysiã, Hungariã, aliasq; circũiacentes regiones vexauit. Belgradũ adoritur, & in suã ditionẽ trahere conatur: sed ab oppidanis ita sunt missilibus & faculis obruti; vt 7. millia Turcarũ perierint. Ea clade perculsus Turca, obsidionem soluit. Ioannes Hũniades princeps Trãsyluaniæ, Seruiã ingressus, Turcas potẽter expulit: multosq; captiuos abegit: arces & vicos recuperauit. Deinde coacto exercitu, Turcas Transyluaniam deuastantes, strauit, & prædam recuperauit. Indignatus verò Amurathus, misit ducem cum magno exercitu in Transyluaniam, iubens, vt omnia depopuletur. Aggreditur hostem Hunniades: arripiunt hostes fugam: subsequuntur Hungari: & omnem campi planiciem cadaueribus implent. Wladislaus Polonus tertio regni sui anno, grandem conflauit exercitum: venitq; in Bulgariam, similiter Hũniades ex Seruia ingressus est Bulgariæ regnum: obuia quæq; igne, & fero deleuit. Pugnauit ea die quinquies contra Turcam, semper victor. In sexta aliquot millia Turcarum ceciderunt: quatuor millia capta cum nouem signis militaribus, ac 13. ducibus. Turcæ pacem petunt: conceditur à rege Wladislao cum certis conditionibus: sed suasu multorum, non seruat pactum: prosequitur victoriam: traducit in Mysiam atq; Bulgariam: castrametatus est apud Varnam. Amurathus cognito hostium aduentu, exercitum ex Asia traduxit in Europam. Ordinata acie, fit pugnæ initium: Acies christiana Turcas in fugam vertit: Amurathus prælio excedere statuit. Diu ancipiti Marte pugna tum

Marginal notes: 4. Baiatsetus. — Baiatsetus in cauea circum fertur. — 5. Calapinus. — 6. Mahomet⁹. — 7. Amurath⁹. — Belgradũ oppugnatur. — Ioã: Hũniades — Transyluania oppugnatur. — Wladislaus. — Lacus ex sanguine.

tum: tantumq́ sanguinis effusum est; vt in modum lacus campi stagnarent. Rex Wladislaus, ad Turcæ milites delatus, cùm equus eius grauiter in latere sauciatus esset; telis obrutus est, anno sui regni 4. Salutis verò Christianæ 1444. in vigilia S. Martini. Caput eius postea detruncatum, ac infixum hastæ, populis ostentatur. Hũniades cùm corpus regium habere non posset, fuga salutem quæsiuit, cæteriq́ omnes fugæ se commiserunt. Conflictus ille trium dierum & noctium spatio continuatus est. In clade illa Varnensi cæsa sunt 30. millia Christianorum, 40. autem millia Turcarum. Veniens Amurathus Adrinopolim, Mahometem ex liberis suis maiorem præfecit imperio: atq; inde in Asiam reuersus est. Sed cùm Ioannes Hũniades iterum instauraret bellum, coactus est regredi, & iterum inire certamen, in quo triduo dimicatum est: victoriaq́ apud Amurathum remansit. Haud longè pòst, mortuus est Amurathus, eiusq́ corpus in Prusiam Bythiniæ vrbem delatum. Mahometes Amurathi filius, patre truculentior fuit: interfecit enim fratrem infantem, ne pater solus sepeliretur. Similiter & sextum Amurathi filium strangulauit. Deinde ad expugnandam Constantinopolim animum adiecit: quam quidem non expugnâsset, si ciues absconditos thesauros in bonum commune erogâssent. Post expugnatã Constantinopolim, an: Christi 1455. expeditionem fecit in Hungaros: maximisq́ copiis Belgradum siue Albam regiam obsedit. Mahometem nostri sagitta petunt in pectore: in terra exanimum deiiciunt. Quem mortuum credentes Turcæ, noctu semiuiuum abducunt: omnes in fugam conuersi, victoriam christianis relinquunt: relictis omnibus rebus, turpi fuga per noctem obscuram abierunt. Mahometes noctu ablatus, altera die ex dolore vulneris ad se redijt: intelligens infamem cladem, voluit veneno sibi vitam adimere: fecissetq́ votis satis, nisi fuisset prohibitus. Post cladem istam sequenti anno Hunniades morbo correptus, moritur cum magno planctu Hungarorũ. Porrò, Mahometes quietis impatiens, Trapezuntium expugnat, Mytilenem insulam Ægæi maris, Bosnam, Peloponnesum, quam posséderant Thomas & Demetrius fratres, vltimi christianorum principes Pelæologi: inter se enim dissidebant. Mysia potitus ac omni penè Græcia. Deinde ex Bosna veniens, Isthmum cæde & strage ingressus, Venetorũ agros facilè occupauit: ac crudelissimè Chalcidem vrbem iu Eubœa insula expugnauit, cùm 30. diebus obsedisset, & continenti insulã ponte coniunxisset. Diebus nonaginta insulam Rhodum oppugnat: vbi accepta magna clade, abijt confusus. Hidruntem in Apuliæ & Calabriæ finibus, subito incursu oppressit; sed insperato suffocatus est morbo, an: ætatis suæ 58. An: verò Christi 1481. Baiazetus secundus filius Mahometis habuit Zyzimum minorem eo natum: qui multa contra Baiazetum molitus, vt eum regno pelleret, nunc per Sultanum, nunc per Rhodianos milites, tandem in Galliam concessit, & inde Romam, vbi diem suum obijt. Interea Mathias Ioannis Hunniadis filius, Hungariæ rex Bosnense regnum è Turcarum manibus subtraxit: Sabatiam quoq; arcem munitissimam, ad littus Saui fluminis sitam, Turcis ademit. Baiazetus verò in Syriam profectus, Sultano bellum inauspicatum intulit. Cæterùm, cùm esset homo formidolosus, & mero maderet, in omnem luxum resolutus, nullum insigne bellum gessit; siquidem natura pacis magis quàm belli erat studiosior: filij autem eius intestinis seditionibus laborabant. à Ianizaris suis imperio deturbatur: & paulò pòst veneno sibi dato à filio suo iuniore, moritur, cùm 31. an: imperium rexisset, an: salutis 1512. Selymus 10. Turcarũ imperator minor natu, Tartaris iunctus, & impetrata filia reguli cuiusdam Tartari in vxorem, immensa breui collecta multitudine Tartarorum, Adrinopolim venit: & paulò pòst à Ianizaris imperator in regia declaratus. Is crudelis tyrannus patrem veneno sustulit: nepotes ante se strangulari iussit. Pater quoq; adolescentum, similem subijt mortis iniuriam. Fratrem autem maiorem natu, iussit ligatis in dorso manibus, per pedes in terram prosterni, ac

Wladislaꝰ rex cadit.

8. Mahomet: 2

Constantinopolis expugnatur.

Clades Mahometi.

Hunniades moritur.

Rhodus oppugnatur.

9. Baiazet: 2.

10. Selymus.

mox collum chordis stringi, & sic strangulari: cadauerq; currui impositum, qui paratus nigro velo astabat, Brussiam ad sepulturam vehi. Selymus itaq; post nefandã suorum cædem, cum magno exercitu traiecit in Aphricã, & eiecto Sultano, magnam Ægypti partem occupauit. Sultanus enim equorum pedibus attritus, vitam finiuit: erat planè homo pinguis, & senio confectus, annorum scilicet 76. Creatus autem nouus Sultanus, Selymum adoritur, eiusq; ordines inuectus: ac primùm quidem ex vtraq; parte machinæ æreæ globulos in hostes, maximis militum acclamationibus, emisère. Mox ingens Mamaluchorum numerus Turcas circumdedit. Ianizari tamen seruato ordine, Mamaluchos terga dare coëgerunt: qui postea in carcerem missi, decollati sunt. Porrò, octauo calendas Februarij an: 1517. Alcairi arcem ingressus est Selymus: nec multò pòst pontem è nauibus supra Nilum fecit. Sultanus autem videns fortunam sibi aduersari, rebus suis fuga consuluit: inter Cannas autem & Iuncos in palude pectore tenus in aqua latitans inuentus, ad Selymum perductus est. Selymus autem adhibitis torturis, hominem vexauit, vt thesauros proderet: at ille incredibili quadam animi constantia, nihil vnquam indicauit. Vnde Selymus eum mulæ insidentem, atq; annexum gutturi laqueum habentem, per totam vrbem duci, ac demum suspendi iussit. Sublato igitur Sultano cum omnibus Mamaluchis, prouinciæ omnes, etiam quæ in extrema sinus Arabici parte sitæ erant, Turcis sese dedidêre. Reuersus autem Constantinopolim, vlcus in renibus contraxit, quòd canceris in morẽ serpens, Selymum necauit, an: ætatis suæ 46. imperij autem 8. Salutis autem 1520.

Selym⁹ Ægiptũ inuadit.

Sultanus interficitur.

De vndecimo Imperatore Turcarum.

11. Solyman⁹.

Olymanus vnicus Selymi filius, patri successit in imperio: & cùm nouum Sultanũ nonnulli creare vellent; omnes huius rei authores necari iussit. Deinde in Hungariam expeditionem parauit. Erat tunc temporis Rex Hungariæ Ludouicus iuuenis, & propter ætatem adhuc rerum imperitus. Veniens autem Solymanus, sine magno labore, & paucis è suis amissis Belgradum expugnauit, insigne propugnaculum, an: 1521. Deinde sub Iunij mensis finem Rhodum oppugnat: duosq; montes construxerat, spatio duorum à ciuitate miliariorum, ligonibus, atq; eius generis instrumentis, contra vrbis fossas, terra proiecta, & in eam altitudinẽ coaceruata: machinasq; æreas imposuit: omnemq; defendendæ vrbis commoditatem abstulit. Philippus autem Villadamus, Gallus, Rhodiensium equitum magister, machinis æreis multos strauit; ita vt fossæ vrbis Turcarum cadaueribus replerentur. 30. millia Turcarum disenteriæ morbo perierunt. Tandem deiectis turribus, ac mœnibus demolitis, per subterraneos cubiculos Turcæ vrbis extremas partes occupauerunt: semperq; progredientes, christianos cedere cogebant. Præterea machinæ quædam æreæ, quas mortarios vocant, vrbis interiorem partem impetentes, tecta ac pauimenta domorum, vsq; ad terram cum maximo omnium terrore perforabant. Transierant aliquot menses ab incepta obsidione, & Rhodijs suppetias tulit nemo. Quam ob causam omni spe destituti, Turcæ sese dediderunt: cùm illo tamen priùs pacti, vt viuere illis concederet, & res suas possidere, demptis machinis æreis, quòd Turca & promisit, & seruauit. Sexto ergo mense obsidionis Turca Rhodum occupauit. Deinde an 1526. Hungaris bellum indixit. Cumq; Belgradum venisset, Ludouicus rex, omni christianorum auxilio destitutus, hosti vadit obuiam cum paruo exercitu, scilicet 24. millibus. Qui cùm Mogacium inter Budam ac Belgradum peruenissent, anteriorem Turcici exercitus partem haud procul abesse conspexerunt. Viginti millia equitum erant, qui planiciem infestabant: Hungâri verò inter curruum septa clausi, equos ducere ad Danubium non poterant, sed puteos excauabant.

Turca expugnauit Belgradum.

Rhodus expugnatur.

cauabant. Interea Solymanus cum reliquo exercitu se suis adiunxit. Conferuntur signa: committitur certamen: equitatus Turcicus in Hungaros immissus est: quo atrociter à fronte pugnante, turma itidem Turcicorum equitum currus à tergo inuasit. Cùmq; ijs succurrere necesse esset; equites qui in regis præsidiũ erant, eò missi sunt. Interea multi ciciderunt, & rex ipse inter fugiendum in palustrem quandam foueam descendit: ex qua cùm emergere ascendendo conaretur, ab equo, qui in terga in paludem obuersa decidit, oppressus est. Solymanus cum 200 hominum millibus Budam venit: vrbisq; arcem his conditionibus obtinuit; vt homines & res priuatæ incolumes seruarentur, quod Solymanus firmiter seruauit. Hæc quidem contigerunt anno salutis 1526. 4 Calendas Septembris. Deinde cùm esset contentio inter principes christianos de regni Hungarici administratione; vocatus Turca, venit cum ingenti multitudine: recuperat Budam: castra mouit in Austriam: & vi sua omnia diripit & deuastat, multaq; ostẽdit crudelitatis exempla. Viennam Austriæ cum 200 & 50 millibus armatorum obsidet 6 Calend: Octobris: tormentorum ictibus, muro locis aliquot disturbato, suos vrbem inuadere iubet. Atrociter ergo militibus murũ adorientibus, fit magnum certamen; sed Turcis magis cruentum: idẽ factum in tertia oppugnatione. Vicies hostis subijt muros: vicies cum ingenti strage à ciuibus repulsus. Videns autem Turca se nihil posse proficere, obsidionem soluit Idibus Octobris, 60 hominum millibus, & eò ampliùs in oppugnatione amissis. Deinde anno domini 1531 agente Aquisgrani Ferdinando, ratus Turca tempus opportunum, quo Christianos vexaret, in Hungariam recurrit. Viennam iterum tentare volebat: sed Carolus & Ferdinandus ad suos scripserunt, vt diligentiùs curarent, ne aliquod detrimentum Respublica christiana pateretur. Descenderunt itaque in aciem, & castra Solymani partim cæsa, partim verò capta sunt. Anno Christi 1542 Solymanus occupauit aliquot ciuitates in Morea, quas Veneti adhuc residuas habebant. Eodem quoq. anno mortuus est Ioannes Waywoda, qui ad se regni iura pertinere dicebat. Turca iterum in Hungariam rediens, rursus subegit Budam & Pestum, imposuitq; præsidia fortissima. An: 1543 cùm Carolus quintus, & Franciscus rex Galliæ inter se dimicarent, Turca interim occupauit Strigonium, & Albam regalem. Sed de potentissimis, pariterq; atrocissimis Turcarum Imperatoribus breuiter hæc sint dicta.

Rex Hũgariæ periit in palude.

Vienna Austriæ à Turca obsidetur.

De Longobardis, & alijs Romani imperij tyrannis.

Romanum imperium sicut à legitimis Regibus accrementa virtutis semper suscepit; ita ab improbis, & tyrannis detrimenta potestatis. Postquam enim Valentinianus Romæ à suis occisus fuit; surrexêre tyranni, imperium Romanum inuadentes: ex quibus primus fuit Maximus ciuis Romanus, quem Gensericus Vandalorũ rex ex Aphrica euocatus, trucidauit. Deinde cùm Augustulus præesset imperio occidẽtis, Odoacer ex Hunnis cum instructissimo exercitu Italiam penetrauit: Augustulum vicit: Romã sibi subegit: sublatumq; est imperium circa annum Domini 471. Romæq; regnauit annos 14. paruipendens Zenonis Imperatoris Constantinopolitani arma & consilia. Tandem Imperator misit Theodoricum regem, qui ex Gotthis fuit, cum magno exercitu, tradiditq; ei Italiam, vt esset rex in ea. Veniens igitur Theodoricus, superatoq; Odoacro, Italiæ dominium obtinuit: & cùm esset Arianus, multùm afflixit catholicos. Theodorico successit in regno Theodatus, Vitigis, & Ildouadus: qui omnes Gotthi erant: dende ijdem creârunt Totilam regem. Interea autem temporis & Longobardi ir-

Maximus Tyrannus.

Odoacer.

Theodoricus.

Totila.

Longobardi.

di irruerunt in Italiam. Quod audiens Imperator Constantinopolitanus, misit in Italiam legatum, Longinum nomine: qui Rauennæ cõmorans, Imperatoris ciuitates continuit, quas in Italia habebat. Tunc iussu Iustiniani Imperatoris, nouus fuit per Lõginum in Italia institutus Magistratus, quem Hexarchatũ Rauennensem dixerunt: erat enim vicarius Imperatoris Constantinopolitani. Rauennæ non Romæ versabatur, quòd illa barbarorum irruptionibus direpta iaceret. Id autem factum est anno Christi 570. durauitque vsque ad annum 756. fueruntque quatuordecim Hexarchi.

Longinus. Hexarchatus Rauẽnensis.

Longobardi postea occupauerunt Italiam: nam Rauennam expugnârunt, simulque Imperatorem omni iurisditione Italica priuârunt. Vnde Luitprandus Longobardorum rex, eam Italiæ partem, quæ Constantinopolitano Imperatori subiecta fuerat, suæ fecit ditionis: finitimisque vrbibus circumquaque captis, ipsam quoque Romam obsedit.

Longobardi erigũt regnũ in Italia.

Pipinus rex Galliæ, vocatus in auxilium Ecclesiæ Romanæ, venit cum ingenti exercitu, cui ad ipsas montium fauces occurrerunt Longobardi: sed victor Pipinus euasit, regemque illorum Aistulphum, Papiæ inclusum, armis extorquet, & ad conditiones præscriptas coegit: sed non stetit promissis. Pipinus sequenti anno, nempè anno 756. Italiam repetens, Longobardorum vires oppressit, & Rauennatem Hexarchatum, & alia Italiæ loca, quæ erant subiecta imperio, Ecclesiæ Romanæ dedit.

Pipinus Rex Galliæ supat Longobardos

Cùm autem vltimus Longobardorum rex Desiderius, in Romanum Pontificem Adrianum aliquid moliri cœpisset; Carolum magnum Pipini filium pro sedis Apostolicæ defensione Pontifex implorauit: qui mox in Italiam cum exercitu veniens, Desiderium cum exercitu suo occurrentem, acri prælio fudit: & oppida illorum omnia in deditionem accepit, captumque regem vnà cum vxore & liberis in Gallia exulatũ relegat. Et sic Longobardorum regnum, quod annis plus ducentis in Italia manserat, in vniuersum deletum est, anno salutis 776.

Vltimus Rex Longobardorum.

Carol⁹ Magnus delet Lõgobardos.

Porrò Carolus Magnus, quæ pater suus Pipinus Ecclesiæ Romanæ dederat, amplioribus donis, & priuilegijs cumulauit. Anno 801 decernit ipse Pontifex Romanus magna voce Carolum Magnum Imperatorẽ, ac donat diademate Romæ in Basilica sancti Petri, acclamante populo Romano ter: Carolo augusto, à Deo coronato, magno pacifico Imperatori, vita & victoria. In hũc itaque modum Romanum imperium peruenit ad Gallos, quod 330 ferè annis apud Græcos fuerat. Habuit autem Carolus Magnus subiectam Galliam, Germaniã, Brittanniam, atque Italiam: mansitque imperium Romanum apud Carolum Magnum & posteros eius, vsque ad annum Christi 905.

Caroli Magni coronatio.

Tunc Berengarius, qui in Longobardorũ terris principatum obtinebat, totam Italiam multis modis afflixit. Quod cùm audisset Ludouicus tertius, in Italiam venit, vt Berengarij audaciam arceret. Existente autem Ludouico Veronæ, intromissus est clàm Berengarius in ciuitatem, comprehendensque Ludouicum, eruit illi oculos: obtinuitque Berengarius regnum in Italia.

Berengarius.

Ludouicum 3 Berẽgari⁹ priuat oculis.

Paulò pòst circa annum salutis 913 cùm omne semen virile de Carolo Magno defecisset, contendebant pro Romano imperio Itali, Galli, atque Germani. Imperator quoque Constantinopolitanus bellis lacessiuit Italiam, mittens Sarracenos qui eam perderẽt: Germani tamen retinuerunt imperium. Berengarij quoque, & alij quidam homines, qui de nullo regio stemmate fuerunt orti, contenderunt ascendere ad regium fastigium, quisque pro sua libidine: etiam cùm in Germania interim essent Imperatores. Durauerunt autem Berengarij annis circiter 50: quousque Ottho primus in Italiam veniens, captum Berengarium secundum, duxit secum Bambergam vbi & mortuus est: sicque extincti sunt Berengarij.

Ortho 1. Berẽgariũ domat.

De Got-

Gotthi & Hunni.

De Gotthis, Hunnis, & Vandalis.

ANno salutis 412 Alaricus rex Gotthorum ex Constantinopoli in Illyricum venit, omniaq; subuertit. Romam deinde veniẽs, obsidione eam cinxit adeò; vt ciues magnam inediam paterentur. Demum expugnatam vrbem triduò deuastant Gotthi: capitur Roma, quæ antea totum ferè orbem ceperat. Incenderunt Gotthi plurima vrbis ædificia: & multos Senatorij ordinis diuersis subdidêre supplicijs: dato tamen priùs præcepto; vt si qui in sancta loca, præcipueq; in Basilicas Petri & Pauli confugissent; hos inprimis inuiolatos, securosq; esse sinerent. Deinde, per Campaniam & Brutiam simili feritate debacchantes, Rhegium peruenerunt, in Siciliam transfretare cupientes: sed naufragiũ passi, multisq; submersis in Scylla & Charybdi, redire coguntur. In reditu autẽ rex Gotthorum morbo correptus, subita morte Cosentiæ moritur. Gotthi timentes, ne in regis ossa aliqua vindicta fieret, deriuato quodam fluuio, in alueo sepulchrum statuunt: ibiq; Alaricum regem cum pretiosa supellectili recondunt: moxq; reuocato fluuio, ne quis monumentum scire posset, fossores obtruncant. In Alarici locum Athaulfum regem, affinem eius, constituunt. Redeuntesq; Romam, si quid residuum fuit, eradunt. Anno salutis 454 Hunni rege Attila vastant Italiam: Aquileiam diripiunt, & euertunt: cunctamq; regionem Foroiuliensem: profecti inde diruerunt Paduam, Veronam, Vicentiam, Brixiam, Bergomum &c. Tunc etiam ob metum Hunnorum, cœpta est ædificari vrbs Venetorum. Excisis regiis vrbibus, Ticino atq. Mediolano, dum Romã ire vellet, prohibitus est à S. Leone Papa, vt antea annotaui fol: 357. Anno Christi 456 venit Gensericus rex Vandalorum ex Aphrica, ducens secum trecenta millia hominum, collectorum ex omni natione, atque ex varijs populis: & diripuit in vrbe tàm ecclesias quàm domos sine vllo discrimine. Ingeniosiores verò artifices, & alios insignes viros, misit in Aphricam: postea despoliauit Capuam, Nolam, & ferè totam Campaniam. Anno salutis 545 Totila à copijs Gotthorũ rex effectus, mox Italiam incendijs & populationibus deuastauit: expugnataq; Sicilia, ad vrbẽ properat, eamq; expugnauit, disiecit mœnia, bona diripuit, multos interfecit, vrbem incendit. Pelagius Diaconus occurrit illi cum Euangelico codice, & precabatur misericordiam. Tunc iussit Totila, vt cessarent interficere ciues: qui verò ad direptionem excurrere vellent, illis non esset prohibitum. Incendit autem Capitolium igne: pluraq; alia palatia fuerunt combusta: & homines residuos distraxit in Campaniæ ciuitates. Senatores verò accepit obsides: euacuauitq; in hunc modum Romam. Tredecim diebus flamma quotidie domos Romanos depascebatur. Deinde expugnauit Spoletum, demolitusq; est muros eius. Oppugnauit quoque Rauennam. At Belisarius Patricius reparat interim vrbem, eamq; munitionibus circumsepsit: & ciues expulsos redire iubet. Accepto hoc nuncio Totila, cum suo exercitu ad euertendã vrbem redijt: cum quo Belisarius congressus, in fugam vertit, vt plures Tiberi demergerentur, quàm gladio caderent. Cùm autem Belisarius vocatus à Cæsare, Constantinopolim se contulisset, Totila occupat vrbem: non autem ita sæuit, vt priùs. Audiens autem Augustus Italiæ calamitates, misit Narsen cubicularium suum, cum ingenti exercitu, qui vrbi & Italiæ suppetias ferret. Is autem ad Italiam veniens, cũ Longobardis fœdus inijt: & ad Alboin legatos dirigit, quatenus ei pugnaturo cum Gotthis auxilium ministraret. Tunc Alboin per sinum Adriatici maris milites misit, qui coniuncti cum Romanis, magnum inière certamen: in quo rex Totila, qui vltra decem annos regnauerat, interficitur, atque ita Italia à Gotthis liberatur: & Lõgobardos benè honoratos Narsen ad Pannonias remisit. Anno ab vrbe condita 642. ante Christi aduentũ anno 110. pugnauerunt Romani contra Cimbros, Teutonas, Tygurinos,

Alaricus rex Gotthorũ Romã expugnat

Alarici sepultura.

Hũni vastant Italiam.

Venetiarum constructio.

Vãdali vastãt Italiam.

Gotthi rursus vastãt Italiã.

Totilæ crudelitas.

Spoleti expugnatio.

Belisarius expugnat Totilam.

Narsen.

Alboin.

Totila interficitur.

Cimbri contra Romanos.

gurinos, & Ambronas, Gallos, atque Germanos, qui Romanum imperium extinguere conabantur, trecenta vtique millia armatorum. Cimbri ortum habent ex Dania, ac reliquis septentrionis regionibus: qui cùm per maris inundationem suo solo pulsi essent, ad Danubium consederunt: & inde profecti per Heluetiam, venerunt in Hispaniam. sed expulsi per Celtiberos, venerunt per Galliã; vt ingrederentur Italiam. Mittentes autem legatos ad Senatum, petierunt, vt aliquid terræ sibi daret, quasi stipendium, vt manibus & armis eorum vteretur. Sed quod nequiuerant precibus impetrare, armis obtinere constituunt. Ventum est ad pugnam: Syllanus, Manlius, Cepio Romanorum duces, cum suis exercitibus à Cimbris cæduntur. Manlius consul interfectus est: duoq; filij eius cæsi: octoginta millia Romanorum sociorumq; trucidata.

Romani à Cĩbris cædũtur.

Marius.

Maximus tunc Romæ luctus fuit: miseruntq; Romani C. Marium & Q. Catulum, qui posuerunt castra ad aquas Sextias, vbi Isara & Rhodanus in se confluunt. Itaq. Marius occupatis compendijs, præuenit Cimbros, & compositis ordinibus, committitur pugna, in qua Romani victores euaserunt. Quarto die rursus productæ vtrinque acies in campum, vsque ad meridiem pari discrimine pugnauêre. Post verò meridiem incalescente sole, vsque ad noctem cædes magis quàm pugna protracta est. Ducenta millia armatorum cæsa sunt: octoginta millia capta. Relicta sunt in eo loco ex cadaueribus resolutis tot ossa, vt Massilienses posteris annis ex ossibus occisorum macerias circa vineas componerent. Cæterùm, Teutones & Cimbri, cum suis copijs Alpium niues emensi; qui enim in pugna ceciderunt, Galli fuisse memorantur, per iuga Tridentina, in Italiam descenderunt: traiectoq; Athesi flumine, Romam venire contẽdunt. Marius haud procul à Verona Cimbros aggressus, die determinato, conseruntur manus: cæduntur ad centum & quadraginta millia Cimbrorum: quadraginta millia capta. Romani milites ex vtroque exercitu Marij scilicet & Catuli, trecenti periêre. Itaque in duobus prælijs 340 millia sunt cæsa, & 140 millia capta: absque innumera multitudine mulierum, quæ se suosq; paruulos necauerunt.

Cimbrorum interitus.

Cæduntur Cimbri.

Numerus cæsorũ 340000. & 140000. capta.

De Annibale.

Etsi plurimi tyranni, ac ferocissimæ gentes non parum Romam incommodârunt; Annibal nihilominùs Pœnus omnes in hoc genere laudis facilè superauit. Nam anno ab vrbe condita 534. Annibal expugnauit Saguntum florentissimam Hispaniæ ciuitatem, Romanis amicam, annũ ætatis suæ agens 20. Romanorum legatos, qui ad se missi fuerant, ignominiosissimè est auersatus. Porrò, Annibal relicto in Hispania fratre Asdrubale, Pyreneos montes transiuit, inter ferocissimas Gallorum gentes, ferro viam aperuit: & nono pòst die, à Pyreneo ad Alpes peruenit, vbi Montanos Gallos superat, qui eius ascensum impedire conabantur. Inter inuias rupes igni, aceto, ferroq; viam aperit. Nono pòst demum die, cum maximo labore ad plana peruenit, cum 100 millibus peditum, & 20 millibus equitum, ac 37 Elephantis. Cognito autem Annibalis ad Italiam aduentu, exercitus Sempronij & Scipionis apud Ticinum Annibali occurrunt: commissoq; prælio, Romani penè extinguuntur. Tunc se Annibali multi Itali dedidêre. Cùm per Apenninum in Hetruriam transiret, in niuibus magnus hominum numerus, iumenta, & Elephanti penè frigore perierunt. Deinde in Arno fluuio magnam quoque sociorum, iumentorumq; partem perdidit. Et Annibal oculum, quo iam dudum in Alpibus æger erat, violentia frigoris, vigiliarumq; ac laboris amisit. Paulò pòst ad Trasumenum lacum, cum Romanis manus conseruit: cæsaq; sunt 25 millia Romanorum. Deinde per Picænum iter faciens, apud vicum qui Cannæ appellatur, duos Consules strauit, ac 44 millia Romanorum interfecit. De exercitu verò

Annibal pugnat contra Romanos.

Annibal aperit viã inter Alpes.

Victoria Annibalis.

Annibal oculum amisit.

Victoria ad Trasumenum lacum.

Annibalis

Annibal Pœnus.

Annibalis tria millia cæsa sunt, & magna pars sauciata. Fuisset ille dies vtique statui Reipublicæ Romanæ vltimus; si Annibal sua victoria benè vsus fuisset: si ad vrbem euertendam properâsset. Successu autem belli elatus, respõsa per interpretes dabat: neminem ciuium suorum ad castra sua admittebat. Desæuit postea in captiuos Romanorum, varijsq; supplicijs interfici iussit. Pro testimonio verò victoriæ suæ, tres modios annulorum aureorum Carthaginem misit, quos è manibus interfectorum detraxerat. Inuasit autem residuos Romanos vltima desperatio, vt Italia excederent, nisi Cornelius Scipio tribunus tùm militum, idemq; postea Aphricanus, districto gladio prohibuisset, singulis mortem inferre minitans, pro defensione patriæ, omnesq; in sua verba iurare coëgisset. Verùm mox fortuna vertit se contra Annibalem: nam Claudius Marcellus Annibalis exercitum prælio fudit primus. Occiduntur quoque in Hispania à Romanis 25 millia, & decem millia capiuntur: occisa sunt in Sardinia duodecim millia, subactaq; est Romanis Sardinia, quam Carthaginenses occupauerant: sicq; imminutis fractisq; rebus Romanæ reipublicæ, subitò Romani spem aliquã habuerunt Annibalem posse superari. Decimo anno postquàm Annibal in Italiam venerat, mouit exercitũ de Campania versus Romam, incredibili totius ciuitatis metu: accessitq; ad portam Collinam: cui cùm exercitus Romanus obuiam veniret, circiter nouem millia hominum interfecit. Scipio annos natus 24 Proconsulem agebat in Hispania: primoq; impetu Carthaginem nouam Hispaniæ cepit, vbi stipendia maxima, præsidia valida, copiæ auri argentiq; magnæ Pœnorum habebantur, & nobilissimi hospites, quos ab Hispanis acceperant. Ibi etiam Magonem fratrem Annibalis captum cum cæteris Romam misit. Romanis ingens lætitia oritur. Annibal interim frequenter dimicans cum Romanis, victor aliquoties euasit: donec tandẽ consul Romanus ex eius exercitu octo millibus interfectis, Annibalem cum reliquis fugere in castra coëgit. Interea Q. Fabius Maximus expugnato Tarento, ingentes deleuit Annibalis copias, atque triginta millia hominum captiuorum vendidit: prædam militibus dispartiuit: pecuniam hominum venditorum ad fiscum retulit. Tum multæ ciuitates, quæ ad Annibalem transierant, rursus Fabio Maximo adhæserunt. Deinde ob desperatas res in Hispania, Asdrubal in Italiam vocatus, & proditus, ab exercitu Romano interfectus est, caputq; eius Annibali ante castra proiectum est: fueruntq; cum Asdrubale occisa 59 millia Pœnorum: quæ cùm Annibali innotuisset, ad Brutios se recepit. Posthæc cœpit Annibal diffidere de belli euentu: contrà, Romanis magnus accessit animus victoriæ. Annibalis prudentia in hoc potissimùm cõmendatur, quòd exercitum habuerit ex diuersis hominibus collectum, in quo tamen nullus tumultus audiebatur, tot annis manens in terra hostium, cum tanta temporum & fortunæ varietate. Anno 14 postquàm in Italiam Annibal venerat, Scipio creatus consul, missus est in Aphricam, vicitq; ducem Pœnorum, & ingentem multitudinem interfecit: Syphax quoque dux captus cum infinitis spolijs, Romam missus est. Qua re audita omnis ferè Italia, Annibalem deseruit: ipse quoque in auxilium vocatus est Carthaginis, quam Scipio vastare cœperat. Ita an: 17 Italia liberata est ab Annibale, quam flens dicitur reliquisse. Legati Carthaginensium pacem à Scipione petierunt: Annibal quoque frequentibus prælijs à Scipione victus, coactus est ipse petere pacem: & ad colloquium mutuum accedere. Vbi cùm se diu attoniti admirarentur, atque suspexissent, & colloquium inter vtrosq; esset, Scipionis conditiones Carthaginensibus non placuerunt; imò iusserunt Annibalem pugnare: commissum maximum prælium: Scipio victor reuertitur. 80 Elephanti sunt capti & occisi: Carthaginensium militum interfecti viginti millia & quingenti. Annibal inter tumultum elapsus, Adrumetum confugit: postea Carthaginem venit. Inuenta sunt in castris Annibalis argenti pondo viginti millia, auri octuaginta. Plusquàm quingẽ-

Victoria Annibalis ad Cãnas.

Scipio Aphricanus.

Fortuna pugnat contra Annibalem.

Annibal venit Romã, nõ tamẽ ĩ ingressus.

Scipio cepit Carthaginem Hispaniæ.

Q. Fabius expugnauit Tarentum.

Annibalis frater in Italia interficitur.

Annibalis sũma prudẽtia.

Scipio vincit ducẽ Pœnorũ

Annibal Italiam relinquit.

Annibal loquitur cũ Scipione.

Annibalis thesaurũ Scipio dirimit.

tæ naues in altum productæ, in conspectu ciuitatis incensæ sunt. Scipio iam tunc cognomento Aphricanus, cum ingenti gloria triumphans, vrbem ingressus est. Finitũ est autem hoc secundum Punicum bellum post annum 19. quàm cœperat. Annibal clàm profugit ad Antiochum: sed sequenti prælio cùm pro Antiocho pugnaret, nauali prælio victus est à Scipione. Deinde se contulit ad Bithyniæ regem, à quo cùm iam per Romanos repeteretur, & iam tradendus esset manibus Romanorum, veneno sibi vitam ademit. Sed de Pœno Annibale satis.

Annib: mors.

MERCVRIVS.

Conspice maris diffusionem, fluxum fluminum, aëris amplitudinem, ignis celeritatem.

Commentum XII.

De terræ soliditate, maris diffusione, fluxu fluminum, nonnulla dicta sunt: par est, vt de reliquis duobus elementis simul cum Mercurio aliquid dicamus. Verùm, quia posset aliquis ambigere, an quatuor sint elementa, nec ne? Dicamus cum Philosopho, quare sint quatuor: tametsi in primo libro Pymandri fol: 74. de hoc negotio disputauerimus. Secundo de generatione tex: com: 16. 23. Qui, inquit, mox duo faciunt elementa, vt Parmenides; horum media materiam profitentur, vt aërem, & aquam. Et tex: com: 34. Quòdsi cuiusq; alterum corrumpatur, facilè quidem fiet: non tamen eorum generatio reciproca erit &c. Quia igitur quatuor tantùm sunt qualitates primæ, nempè caliditas, frigiditas, humiditas, atque siccitas, sex modis combinabiles, ipsis in sua simplicitate remanentibus, quorum duo sunt incompossibiles, calidum scilicet, & frigidum, & humidum, & siccum: idq; propter eorum contrarietatẽ. Cùm igitur tantùm sint quatuor qualitates primæ; fit, vt quatuor sint elementa. Item, quatuor sunt motus simplices recti: quatuor ergo sunt corpora simplicia rectarum dimensionum. Sanè, tantùm quatuor sunt loca, quæ à corporibus simplicibus haberi possunt. Cõsequentia patet; motus enim, à termino ad quem, speciem recipit. Antecedens similiter notũ est: duo siquidem sunt loca contraria, quæ maximè absunt ab inuicẽ: & duo media, quia nimirum quatuor sunt naturæ simplices: quarum quælibet in proprium locum effectiuè inclinat atque impellit; etenim leuitas concauum Lunæ petit: quæ quidem leuitas, est forma substantialis ignis. At leuitas secundùm quid, impellit in locum sursũ secundùm quid: & hæc quidem est forma substantialis aëris. Eodem quoq. modo, grauitas secundùm quid, in locum deorsum secundùm quid, quæ est forma substantialis aquæ: grauitas verò simpliciter, in centrum mundi: & ipsa est forma substantialis terræ. Elementorum ergo numerum, simplicium rectorum, in specie numerum motuum sequi, patet satis. Itáque, si grauitates elementorum eiusdem essent speciei, & leuitates similiter: atque ita ex numeris earum haberetur numerus elementorum. Leuitatis igitur ignis, causa est caliditas primò: leuitatis verò aëris, causa est non caliditas, sed humiditas primò: grauitatis verò terræ siccitas, & aquæ frigiditas primò. Sed diceret aliquis: Inter contraria potest esse vnum medium tantùm, & plura etiam, teste Philosopho, 4 cæli, com: 38. ergo potest esse vnum tantùm elementum medium. Auerroes soluit dubium: Duplex, inquit, est contrarietas: vna quidem

Quatuor esse elementa.

Sex modi cõbinationis.

Motus quatuor.

Leuitas.

Grauitas.

Obiectio.

Solutio.

circa idem

Elementa quatuor.

circa idem subiectum, diuersum tamen secundùm formam: atque ita verum est, posse esse vnum tantùm medium. Alia verò contrarietas est secundùm subiectum, & formam diuersa: & huic quidem opus est duobus medijs, quorum vnum se habeat vt forma respectu alterius. Hac autem contrarietate cùm inter se contraria sint elementa; idcirco duo media inter ea inueniri, necesse est. Patet ergo non esse vnum tantùm elementum; quia nimirum non est tantùm motus vnus simplex rectus, sicut docet Philosophus 3 cæli, tex: com: 55. Dicamus igitur: Vniuersaliter, inquit, dicentes elementum esse vnum, peccant manifestè; vnum enim motum ponunt tantùm naturalem in omnibus corporibus, cuius contrarium videtur. Videmus enim quod omne corpus naturale, habet principiũ motus naturalis. Si omnia corpora sunt eadem; omnia habebunt eundem motum. Et quantò magis corpus fuerit maius; tantò motus illius erit fortior. Ex quo verificatur, ait Auerroes, quòd in omni corpore naturali simplici, sit principium alicuius motus naturalis simplicis: & quod necesse sit, vt numerus corporum simplicium, sit secundùm numerum motuum simplicium: quia numerus motuum, consequitur numerum suorum principiorum. Hæc illi. Itàque non est vnum tantùmmodo elementum; alioqui omnia essent aut grauia, aut leuia: cuius contrarium sensus nos edocet. Amplius, est in natura rerum aliquod elementũ: ergo sunt plura elementa: propterea quòd sunt plures motus simplices, & plura quoque loca. Motus enim simplex corpori simplici est tribuendus, teste Auer: 1 cæli, com: 8. Et laborauit, Io: Gramma: ait, secundùm quod narrauit Alpha: in contradicendo propositioni dicenti: quòd omnis motus simplex idem secundùm speciẽ, sit corporis simplicis secundùm speciem: ex hoc quòd cùm in corporibus diuersis secundùm speciem, inuenitur vnus motus specie. Verbi gratia, quia in aëre & igne inuenitur vnus motus in specie. Similiter fingit de terra & aqua. Quapropter non sequitur, vt omnis vnus motus in specie, habeat vnum corpus in specie proprium. Et hoc quod dixit, non est ita. Motus enim ignis esset idem cùm motu aëris, si moueretur ad eundẽ locum specie: motus namque vnus specie, est ad locum vnum specie: locus autem ignis necessariò differt à loco aëris: & ideò, si aër poneretur in loco ignis; descenderet inferiùs. Hæc ille. Adde, quòd elementa sunt miscibilia: sunt ergo plura; nihil enim sibimet miscetur, præsertim homogenum vniforme, & simplex. Item si esset vnum tantùm elementum; profectò secundarum pluralitas materiarum deficeret omninò, & primæ similiter, & consequenter simplicium substantialium formarum. Præterea, alterationis, corruptionisque principium intrinsecum mixtis inest; alioqui corruptioni non essent obnoxia: à principijs ergo contrarijs illud insit, necesse est. Plura ergo vno sunt elementa, non tamen infinita. Sanè, mixtorum principia non sunt infinita: alioqui de mixtis non haberetur scientia: 8 Phys: tex: com: 75. Transire infinitum, est impossibile; finitas enim vbi possibilis, melior est: 8 phys: tex: com: 48. Et 1 physi: tex: com: 41. Melius est, inquit, accipere principia finita, sicut fecit Empedocles. 1. poster: tex: com: 6. Ratio mixti speciem aliquam præsupponit, ex omnibus quidem elementis compositam, seu quæ potest componi. Item si essent infinita elementa; essent vtique infinita corpora sublunaria, & sic infinita capacitate: atque ita aliquod elementum infinitæ extensiuæ magnitudinis: quod patet esse falsum ex quarto libro, in quo de infinito disputaui. Profectò, tunc necesse esset, infinita inueniri loca, motus, naturas, & denique infinitum mundum: quæ omnia tanquam absurda in quarto libro iampridem sunt explosa, & à Philosopho 3 cæli, com: 41. Item, elemento tribui non posset diffinitio, neque generatio; infinita enim vinci non possunt, neq. transiri, 2 de gener: tex: com: 36. Quoniam autem non in infinitum possibile est ire. Adde, quòd tunc in vno eodemque corpore simplici, essent infinitæ qualitates: in corpore verò mixto infinitæ contrarietates; vt docet Philosophus 2 de gener: tex: com: 35. Non ergo est

Quòd sint 4. elementa.

Aristoteles.

Auer.

Quòd non sit vnũ elementum.

Motus simplex corpori simplici conuenit.

Alia ratio.

3.

Elementa nõ sunt infinita.

1.

2.

3.

4.

quatuor.

Non esse duo elementa, neq; tria.

go est vnum, nec infinita elementa, nec etiam duo: propterea quòd non sit vna tantùm prima contrarietas: neque tantùm duo loca: neque tria, quandoquidē inter tria extrema tantùm, duæ contrarietates primæ, minimè conseruari queant. Loca præterea elementis disposita sunt plura tribus: sunt ergo tantùm quatuor elementa; quia hæc sufficiunt pro simplici, & cōposita natura conseruanda. Itaq. Philosophus primo

Quatuor motus recti simplices.

cæli elementorum numerum à diuersitate motuum accepit: Quia, inquit, quatuor sunt motus recti simplices, nempè ad medium simpliciter, & secundùm quid, & similiter à medio; ideò quatuor sunt elementa. Et secundo cæli hoc idem ex situ contrariorū perquisiuit: Si, inquit, est vnum contrariorum in rerum natura; & reliquum: terra est ergo & ignis: positis verò duobus extremis, duo media inueniri, est necessarium. Et in 3 & 4 cæli, per qualitates motiuas, eandem rem demonstrauit, nempè per grauitatem absolutam, & respectiuam, similiter etiam per leuitatem. Quatuor quoque sunt combinationes, 2 de gener: com: 28. Ex his ergo rationibus Philosophi quatuor

Ignis elemētum dari.

esse elementa, patet. Sed dicet aliquis: Si ignis elementum esset in sua sphæra; profectò in eo, sicut & in cæteris elementis, animalia viuerent: denique lucem emitteret, viderique posset à nobis. Recitat Philosophus primo metheororū illorum sententiā, qui professi sunt, ignis elementum non dari in rerum natura; sed totum hoc medium interuallum, aëris plenum esse: partem verò aëris cælo proximam, ob sui puritatem, igneam existere magis: ideoq; ab aliquibus ignem vocari. Sed aduersus huiusmodi sen-

Rationes.

tentiam, Philosophi rationibus fretus, facilis erit mihi pugna. Arguo ergo sic:
1. Motus simpliciter sursum est; alioqui non esset motus simpliciter deorsum: igitur, ignis est; proprium enim, & essentiale alicuius accidens, subiecto non existente, minimè subsistere poterit: sicuti homine non existente, nec etiam risibile inueniretur. Sed hoc modo se habet motus simpliciter sursum ad ignem: est ergo ignis elementum.
2. Amplius, terra est: igitur ignis. per regulam contrariorum secundo Topicorum: si vnum contrariorum est, & reliquum.
3. Item, leuitas simpliciter est: igitur ignis est, cui hæc leuitas propriè tribuitur.
4. Præterea, combinatio calidi & sicci est possibilis: igitur est ignis.

Auer.

Auer: 4 cæli com: 32. sic arguit. Partes ignis, & motus earum ad superius, demonstrant ignem esse, & suum motum ad superius. Sic, si in vniuersum mare non sentiretur; tunc ex hoc quod videmus, quòd omnes fluuij currunt ad medium, sciremus, quòd inter aërem & terram, est eius locus. Vniuersum igitur & par-

Partes ignis demonstrant ignem.

tes cuiuslibet trium elementorum, cōprehenduntur sensu in suo loco naturali: partes autem, quæ sunt extra suum locum naturalem, comprehenduntur moueri ad suum totum, siue vniuersum. De igne autem comprehenditur nihil, nisi partes: vnde notum est, illas partes moueri ad suum totum existens in loco suo naturali. Et hæc est demonstratio quia, ad probandam aliquam speciem, quæ raro contingit in hac scientia. Addit deinceps rationem, quare ignis non luceat in propria sphæra: Quemadmodum, inquit, congelatio aquæ accidit, non ea quippe ratione, qua est aqua; sed potiùs qua terreis est mista vaporibus; ita ignis lucet, non quatenus ignis, sed quatenus mistus est terreo denso. At in proprio loco consistens, peregrinam non admittit

Alexander.

dispositionem. Vnde Alexander, teste Auerroe 4 cæli. com: 32. & 1 cæli com: 91. & 2 de genera: com: 21. ait, ignem dici æquiuocè de nostro, & de illo, qui in propria sphæra consistit. Primò quidem, quia ille est vitæ conseruatiuus: noster verò corru-

Animaduersio.

ptiuus. Deinde, quia non calefacit, noster autem summè calefacit. Verùm, si Alexander essentialem dicat esse æquiuocationem, audiendus non est: quippe quia omnis ignis eiusdem sit speciei: sin verò per accidens æquiuocationē accipiat; verum dicit. Vocatur autem ignis in sua sphæra vitæ conseruatiuus, propterea, quòd radij solares è cælo delapsi, ad animantium vitam conseruandam, per sphæram ignis transeuntes, aliquam illius partem secum assumunt, quæ solis calori permixta atq. affecta,

vim

Elementa quatuor.

vim conseruandi habere dicitur. Itaq; ille ignis non habet actu calorem, quia nimirũ calor, nostro igni sensibili est accidens, quatenus est in terreo corpore: ille verò in sua sphæra, est aptitudine calidus. Philoponus: Est, inquit, calidissimus; non tamen calefaceret: tum, quia nostros poros non repleret: tum, quia longissimè à nobis abest. Quare non lucet & non calefacit.

Sed diceret quispiam: ignis rarissimè substantiæ existens, alia vincere non potest: ignis ergo in sua sphæra non calefacit. Sanè, ipse ad mixtionẽ naturaliter descendit: est ergo frigidus & grauis. Adde, quòd ipse non lucet: non ergo calidus in summo. Tenet consequentia, à negatione proprij ad negationem subiecti. Antecedens patet: si enim luceret in propria sphæra; impedimento esset nobis, quò minùs cælum & stellas consiceremus. Amplius, si ignis esset calidus in suo loco naturali, calore suo cuncta inferiora consumeret. Profectò, si esset primò calidus, esset quoq. in summo siccus; caliditas namq. vniuersam humiditatem absumeret, qua sic absumpta, esset summè siccus; alioqui magis posset exsiccari, & rarefieri: & sic igne erit aliquid rarius, atq. calidius. Item, si ignis est primò calidus; tunc ignis caliditate, cætera essent calida: quia, primò tale, est causa aliis, vt sint talia. Consequens est falsum: aer namq. est calidus non primò; non tamen ob caliditatem ignis. Adde, quòd tunc calidæ influentiæ, ipsum aliqua caloris vi non afficerent. sed ipsum virtute caloris afficiunt, quia est actiuum, approximatum passiuo, non impeditum: ergo quod prius. Obiectio. 1. 2. 3.

Dico, ignem in sua naturali sede esse calidum in summo: extra verò eam, non esse: bene tamen ob motum cæli, & ipsiusmet ignis, ac ob rationem luminis ibi à concauo cæli reuerberati, ad naturalem suæ sedis dispositionem reuocari. Solutio.

Ad primum negatur assumptum; calefacit enim conterminam aëris extremitatem. Ad confirmationem: cùm aliqua vis ignis deorsum descendit, aliqua tunc, ipsius pars à motu cæli rarefacta, inferiùs depellitur. Ad aliam confirm: non est proprium ignis lucere; sed cùm alicui rei miscetur: mixtus siquidem aeri, lucet: aquæ verò flammam efficit: terræ autem carbonem. Ad primam.

Ad secundum negatur consequentia: non enim corrumpit totum aërem, quandoquidem aëri insit potentia resistendi: proinde mutua corruptione inter se decertant. nam sicut interdum ignis partem aëris corrumpit: ita vicissim & aër ignis partem. Ad confirmationem, negatur consequentia: quia stat oppositum, non tamen in sua naturalissima dispositione: sed conceditur consequens, neq. caliditati conuenit humiditatem simplicem consumere. Admittitur præterea, certum quendam ignem posse magis siccari, rarefieri atq. calefieri: sicq; certo quodam igne posse esse aliquid rarius atq. calidius: ignis nihilominùs extranei corporis permixtionem non sustinet, citò illud consumit enim: siccitas autem calorem non intendit, sed fortius actiuum reddit. 2.

Ad 3. negatur consequentia; est enim ibi æquiuocatio de primo tali. Ad confirmat: summè calido non addunt influentiæ calidæ calorem: partim, quia non sunt intensioris productiuæ caloris: partim verò, quia passum intensiorem calorem non recipit. De numero ergo elementorum & ignis caliditate, hæc habui dicere. 3.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

Quòd non sint quatuor elementa.

Vatuor combinationes primarum qualitatũ, vtpote combinatio calidi & sicci, principiũ est ignis: combinatio verò calidi & humidi principium est aëris: at combinatio humidi & frigidi, aquæ: frigidi verò & sicci, terræ est principium. Elementorum ergo principia sunt combinationes possibiles, quæ se habent vt principia materialia, & vt formæ Combinationes quatuor.

Ignem in suo loco esse calidum.

etiam elementorum. Etenim, si elementa considerentur in fieri; combinationes materi
alium fungentur dispositionum officio, quibus elementa fiunt: sin autem in facto, tūc
profectò combinationes, qualitates sunt, & formæ elementorum. Duo præterea sunt
Duo motus in genere. motus in genere, in specie verò quatuor: ita & elementa sunt quatuor in specie, duo
autem in genere. Adde, quòd quatuor sint termini, in quibus duæ sunt contrarieta-
Quatuor termini. tes: sex modi coniugationis, quorum quatuor sunt possibiles: duo verò impossibiles.
Sed qualitates primæ, quatuor termini sunt, in quibus duæ sunt contrarietates, quæ
sex modis combinari possunt: quarum combinationum duæ fieri non possunt, nempè
calidum & frigidum, humidum & siccum: relinquentur ergo quatuor, vtpote cali-
dum & siccum, quæ quidem combinatio igni tribuitur: calidum & humidum, hæc
verò aëri: humidum & frigidum, ad aquam pertinet: siccum & frigidum, combina-
Primum argumentum. tio terræ naturæ deseruiens. Verùm, contra huiusmodi & similia posset aliquis sic ar
guere: Ex natura combinationum non habetur quatuor elementa esse, sed esse posse:
quippe, cùm illa ratio non sit de inesse, sed de possibili: non ergo sunt quatuor elemen
2. ta. Amplius, si dentur corpora naturalia, duas sibi qualitates perscribentia; dari quo
que possunt corpora, quæ vnam tantummodò sibi qualitatem determinant: quorum
vnum erit calidum tantùm, aliud verò frigidum, aliud humidum, & aliud siccum
tantùm, atq; ita erunt octo elementa. Sanè, alius est quaternarius elementorum nu-
merus, ab his, quæ communiter ponũtur elementa; combinatis siquidem qualitatibus,
vna earum naturaliter est prior: dualitatem namq; naturaliter præcedit vnitas. Pri-
ma ergo corpora, quæ sunt elementa, duas sibi non perscribunt qualitates. Alia er-
3. go sunt elementa ab his, quæ modò vocantur elementa. Item, si datur caliditas ligans
ignem cum aëre: & humiditas aërem cum aqua: & frigiditas aquam cum terra: igi-
tur necesse est dari siccitatem sociantem terram cum alio elemento. Valet consequen
tia; non enim maiorem habet virtutem vna primarum qualitatum in coniungendis e-
lementis symbolicis, quàm alia: humiditas quoq; non est potentior suo contrario, sicci
tate scilicet: ergo quod prius. Præterea, grauitas, & leuitas, sufficienter diuidunt ele-
4. menta: non sunt ergo elementa plura duobus. Item, tres sunt motus simplices: igitur
5. tria sunt elementa; nam tria sunt loca tantùm, nempè sursum & deorsum, & medium:
6. & sic tria elementa, quæ in ea loca naturaliter feruntur. Item, vnum est elementum,
quia vna tantùm est materia prima: ergo tantùm vnum est primum corpus. Reuera,
vno inuento principio intrinseco, vnum est etiam principiatum ex illo. Adde, quòd
accidentaliter vnum elementum ab altero separatur, vt ignis ab aëre, vt per magis &
minùs calidum, & rarum: vnum est ergo elementum. Profectò, materiæ elementorũ
sunt eiusdem rationis: ergo & formæ. Patet consequentia: quandoquidem formæ al-
terius rationis, potentia indigent alterius rationis; potentia enim specificatur per a-
Solutio. ctum: ergo &c. Ad hæc & his similia, facilè est respondere: & ad primum quidem
1. respondet Auerroes: In natura necessaria, inquit 2. cæli, non differt possibile & inesse.
Quare, si quatuor possunt esse combinationes; sunt vtiq; quatuor elementa: et si quatu
or esse possunt elementa; sunt proculdubio quatuor. Elementa esse, præsupposito vni-
2. uerso, est necesse, cùm ad illius perfectionem spectent. Ad 2. cuilibet elemento duas
Duæ qualitates cuiq; elemento. inesse primas qualitates, est necessarium; alioqui non absq. delectu naturarum quod
libet in quodlibet commeare posset, atq. transmutari: quia nimirum non in quodlibet
aliud elementum in qualitatibus contrarietatem haberet, vt calidum tantùm, ad hu-
midũ tantùm: similiter frigidũ tantùm, ad siccũ tantùm. Non essent præterea misci-
bilia ad inuicē elementa: Mixtio enim præsupponit alterationem miscibilium. vnde
cōsequenter nullũ ex omnibus elemētis æquè primò ad mixtionē cōcurrentibus, esset
mixtũ perfectũ. Ad confirmationē, licet valeat: binarius est: ergo vnitas est; nō tamē
valet, hoc corpus duas sibi perscribi primas qualitates: igitur, necesse est dari vnum
corpus

corpus, quod sibi vnā tantùm determinet. Dicis, corporibus simplicibus simplices debentur qualitates: non ergo combinatæ. Respondeo, qualitatis simplicitati combinationem non obsistere, neque etiam remotionem; sed qualitatum simplicitatem tolli per esse qualitatem ex primarum refractione qualitatum resurgentem: cuiusmodi est complexionalis qualitas, quæ formam mixti naturaliter consequitur. Ad 3. 3.
negatur vltima consequentia; necesse est enim dari statum; alioqui in infinitum iretur: colligatur enim terræ elementum per ignis siccitatem, quem naturæ author sursum locauit, vt sic elementorum terminaretur ordo. Ad 4. quamuis grauitas & le- 4.
uitas sufficienter diuidant simplex respectum; non tamen in duo tantùm: quandoquidem in simpliciter, & secundùm quid sit attributa illarum diuisio, sicuti ex supradictis potest esse manifestum. Ad 5. Motus circularis elementum nobis minimè osten 5.
dit, nisi æquiuocè tantùm: quia cælum non est elementū, propterea, quòd non est miscibile, sed elementorum principium. sed motus rectus in quatuor diuiditur: atque secundùm illam diuisionem habetur numerus elementorum. Ad confirmationem dico, 6.
media esse duo: igitur quatuor sunt elementa. Ad 6. verum est, esse vnum corpus primum nobilitate, perfectione, causalitate, atq. continentia; non tamen esse compositum ex materia prima: ideoq; consequentia non valet. Ad confirmationem respondet philosophus 2. de generatione tex: com: 31. Si elementa, inquit, essent eiusdem speciei specialissimæ: idem ergo substantialiter esset ignis, & aqua: quod omnibus modis falsum esse, natura ipsa nos edocet. Amplius, vnius transmutatio in alterum esset profectò accidentalis, non autem substantialis. Deniq. idem esset naturaliter calidum, & naturaliter frigidum; esset enim simul aqua, & ignis: quæ omnia fieri non possunt. Hæc de numero elementorum.

CAP. II.

Qualitates primæ.

Ostenso elementorum numero, deinceps dicamus, quomodo caliditas, frigiditas, siccitas, & humiditas sint qualitates primæ: quod quidem apertè docetur à philosopho 2. de gen: tex: com: 8. & 6. Principium, inquit, & primum existimantes esse materiam inseparabilem quidem, subiectam autem contrariis. Neq; enim calidum materia est frigido, neque hoc calido; sed subiectum amborum. Et est sensus: primum elementarium principium, est materia: secundum verò forma, quæ est contrarietas: tertium verò sunt ipsa quatuor elementa. Materia autem prima numeratur inter elementaria principia, propterea quòd est incorruptibilis atq. à formis contrarijs inseparabilis: forma verò naturalis, siue ipsa contrarietas, est corruptibilis. Itaq;, materia est inseparabilis, & subiectum amborum. Quapropter, primum quidem potentia corpus sensibile, hoc est materia, principium est: secundò autem sunt contrarietates: dico autem, vt frigiditas & caliditas: tertiò verò sunt ignis, & aqua, & talia. Ponuntur autem elementa tertio loco: quia cùm sint composita ex materia & contrarietatibus; corruptibilia sunt atq. generabilia: contrarietates verò, non nisi per accidens, quatenus sunt elementorum partes, quæ per se corruptioni sunt subdita: idcirco minus habent de ratione principij; quia corruptibilitati magis approximant. Contrarietates verò ad principij rationem magis accedunt; quia manent, nec per se corrumpuntur. Empedocles autem asseruit, ipsa elementa non esse in substantias transmutabilia; sed tunc nō esset in eis alteratio: cuius oppositum sensus ostendunt. Auer: com: 6. de gen: Empedocles ait, elementa non trasmutabilia ad inuicem: & si esset sicut fingit, non esset in eis alteratio, scilicet differentiæ eorum, quæ sunt calidum, humidum, frigidum, siccū. Verùm

Qualitates primæ.

Materia primum principium.

Empedocles.

Auer.

Qualitates primæ sunt principia.

Qualitates primę.

Verùm licet cõtrarietates per se non transmutentur; sunt nihilominùs principia: quæ verò sint, & quot, & qualia, quidam supponentes, non aßignârunt. Quoniam igitur quærimus sensibilis corporis principia, non perpetui: quærimus ergo principia corporis generabilis, quod est quale; non enim fieri potest, vt aliquod corpus sit generabile, & corruptibile, nisi quale extiterit: generatio siquidem & corruptio materiæ insunt, quatenus sunt paßiones: illud ergo corpus quale sit, necesse est. Adde, quòd corpus generabile sit materiale, materiale verò, motum habet: motus verò naturalis, grauitate fit, aut leuitate: corpus ergo materiale graue est, aut leue. sed grauitas & leuitas sunt qualitates corporis: qualis ergo corporis principia, quærimus. Amplius, corpus quale est sensibile: sensus verò qualitates comprehendunt: qualitates autem sensibiles ad tactum spectant, cùm sint cæteris communiores: circa quas tactus versatur: Hoc, inquit philosophus, corpus est tangibile: tangibile autem, cuius est sensus tactus. Manifestum etiam, quòd non omnes contrarietates causant principia & species corporis; sed solùm quæ secundùm tactum: nam secundùm contrarietatem differunt, & secundùm tangibilem contrarietatem. Ideo, neq. albedo & nigredo, neque dulcedo & amaritudo, similiter autem neq. aliarum sensibilium contrarietatum aliqua, facit elementum. Nec potest aliquis dicere, quòd contrarietas, quæ est in visu, sit prior contrarietate tactus, ait Auerr: non enim quærimus in hoc loco prioritatem secundùm finem & formam; sed secundùm subiectum & materiam, quæ est prioritas secundùm naturam. Ipsorum autem tangibilium com: 8. diuidendum est primò, quæ primæ differentiæ, & contrarietates. Sunt autem contrarietates secundùm tactum, hæ, calidum, frigidum, humidum, siccum, graue, leue, durum, molle, lubricum, aridum, asperum, crassum, subtile. Horum autem quidem graue & leue, neq. actiua sunt, neq. paßiua; non enim quia in aliud quoddam egerint, vel ab alio patiantur, nuncupantur. Oportet autem actiua & paßiua ab inuicem esse elementa: cùm misceantur, atq. transmutentur inuicem. Calidum autem & frigidum, & siccum, & humidum, hæc quidem quia actiua, hæc autem quia paßiua dicuntur; calidum enim id est, quod congregat cognata: nam disgregare, quod quidem facere autumant, est congregare cognata; contigit enim alienigena tollere: frigidum verò, id est, quod coniungit, & congregat similiter, & cognata, & alienigena. Auer: in com: cuius tex: Grauitas, inquit, & leuitas non sunt actiuæ neq. paßiuæ: grauitas enim non inducit grauitatem neq. leuitatem: sicut neq. nomina earum significant ipsas, nisi secundùm motum solum, sine actione & paßione. Sed necesse est, vt prima contrarietas elementorum sit actiua & paßiua ad inuicem: etsi non, nihil accidet ab eis. Itaq; graue quidem & leue non sunt actiua, neq. paßiua alterationis, quia non faciendo, vel patiendo alterationem dicuntur; non enim graue applicatum agit in eo producendo grauitatem. At elementaria principia agant, necesse est, & patiantur ad inuicem: propterea caliditas, humiditas, frigiditas, siccitas sunt primæ qualitates; quia ab eis aliæ originem habent, non autem ipsæ ab aliis. Verùm graue & leue ab aliquibus ponuntur qualitates primæ localiter motiuæ: quia verò motus localis est simpliciter prior aliis motibus in elementis præsertim: alios ergo elementorum motus præcedit: quoniam ipse tempore præcedit substantiam elementi: Motus namq. localis est in subiecto, quod est ens in potentia eßentiali: quemadmodum ascensus est in eo, quod est ignis in potentia. Qualitates ergo motiuæ sunt simpliciter priores alteratiuis. Amplius, Commentator 1. de gene: com: 56. Si calor & frigus, inquit, sunt in eis: igitur & grauitas & leuitas, & durities & mollicies: cùm istæ qualitates appareant esse priores inesse corpori, quàm illæ. Ad primum respondet Aristoteles 2. de partibus animalis cap: 1. Grauitas & leuitas sunt posteriora qualitatibus primis. Et Auer: 7. phys: com: 15. Densitas ait, & raritas sunt apud rerum qualitates, sequentes calidũ & frigidum. Amplius,

Marginalia: Qualitates tactus. — Auer. — Calidum. Humidum. Frigidum. Siccum. Graue. Leue. Durum. Molle. — Auer. — Graue & leue non sunt actiua alteratiõis. — Obiectio. 1. — 2. — Solutio. 1.

 Qualitates primę.

Auerroes 2. de gen: tex com: 45. grauitatem & leuitatem importare ait, grauitationem & leuitationem: quæ quidem motus deorsum atq. sursum manifestant: & sic posteriora sunt elementis, suas proprias qualitates habentibus. Contrarietas præterea, inter grauitationem leuitationemq́, non est prima contrarietas : propterea quòd à prima contrarietate posteriores contrarietates fiant. sed à grauitatione & leuitatione non fiunt posteriores contrarietates ; quia grauitatio & leuitatio non sunt actiua, sed contrarietatem tantùm significant secundùm motum, sine passione & actione, teste eodem Commentatore 2. de gen: com: 8. ergo quod prius. Ad 2. probatio consequentiæ Aristotelis, est ex concessis ab antiquis: aut ex eo, quod famosum erat apud antiquos, & sic loquitur Auerroes: De raro & denso, apud antiquos fuit opinio: Rarum & densum esse quosdam atomos, & principia rerum. Contra quos pugnat Auerroes 7. phys: com: 11. Et quia, inquit, qualitatum attributarum alterationi, aliæ sunt primæ, vt caliditas, frigiditas, humiditas, & siccitas : & aliæ secundæ, & sunt illæ, quæ fiunt ex istis: verbi gratia: Densum & rarum, & color & sapor. Sed dices, cur philosophus 8. physicorum tex: com: 55. raritatem & densitatem affirmat esse prima omnium passionum principia : Et principium, inquit, omnium passionum, est densitudo & raritas; grauitas enim & leuitas, & mollities, & durities, & caliditas, & frigiditas existimantur esse modi densitudinis & raritatis. Et densitudo & raritas, sunt congregatio & segregatio, per quas dicitur substantia generari & corrumpi. Auerroes soluit obiectionem inibi: asserens motum localem esse priorem generatione, siue rarum & densum sint principia transmutationis, vt dixerunt antiqui: siue humidum, calidum, siccum, frigidum, vt sensit Aristoteles: Principium omnium qualitatū inquit, apud antiquos est densitas & raritas ; existimant enim quòd primæ qualitates, sicut grauitas & leuitas, mollities & durities, reducuntur ad istas duas qualitates. Et hæc non est opinio Aristotelis: sed intendebat declarare, quòd hoc commune est duabus opinionibus, Aristotelis scilicet, qui dicit, quòd principia transmutationis sunt quatuor qualitates, caliditas scilicet, frigiditas, humiditas, & siccitas: & opinioni eorum, qui dicunt, quòd principium omnium qualitatum sit densitas, & raritas. Et sunt illi, qui dicunt partes esse atomos. Item 7. physicorū com: 15. Densitas & raritas sunt qualitates sequentes calidum & frigidum. Et 2. de gen: com: 15. Et visum est, inquit, quoniam tacuit raritatem & densitatem propter hoc quòd sunt qualitates non actiuæ, consequentes calorem & frigus. Quia autem videmus qualitates istius generis, aut actiuas, aut passiuas, aut neutras. Neutras autem impossibile est esse differentias elementorum: actiuas reduci in illas quatuor, scilicet in calorem, frigus, humidum & siccum. Et manifestum est de istis quatuor, quoniam non redduntur ad inuicem: igitur istæ quatuor sunt differentiæ priorum corporum : & cùm istæ quatuor non inueniantur nisi coniunctæ; manifestum est, quòd numerus corporum, quorum istæ sunt formæ, est secundùm compositionem plurium ex istis qualitatibus primis. Hæc ille. Ex quo patet ad mentem philosophi, suiq́ commentatoris raritatem & densitatem, frigiditatem sequi, & caliditatem. Sed dices: Si rarum & densum sequerentur calidum & frigidum; in causa esset, quia rarum sequitur caliditatem, & densum frigiditatem: sed non in omnibus hoc veritatem habet; stat enim aliquid calidius, & densius esse altero : nam cor est calidius ac densius pulmone: similiter caro viri, est solidior atq. calidior, quàm sit caro fœmellæ. Dico, quòd raritas sequatur caliditatē, quatenus qualitates primæ non sunt commixtæ, & densitas frigiditatem, humiditatem, ac etiam siccitatem: non tamen est necesse, vt densius sit frigidius ; terra enim densior est aqua, non tamen frigidior. Et in mixtis, non omne densius, est frigidius; potest enim fieri, vt materia densa, ab aliquo agente superiori, maiorem, quàm rara materia, recipiat calorem. De molli & duro, idem est iudicium: authore philosopho 7 phys:

Auer. | 2. | Rarum densū Auer. | Obiectio. | Solutio. Auer. | Opinio antiquorum de raro & dēso. | Numerus qualitatum. | Obiectio. | Solutio. Raritas sequitur calorem. | Molle & durū

Qualitates primę. phyſ: tex: com: 14. Prima contraria ſunt, inquit, calidum & frigidum, humidum & ſiccum. Contraria ſequentia iſta ſunt, durities, mollities. Et 2. de gener: tex: com: 13. Molle eſt humidi, durum verò ſicci. Mollities ergo eſt ex humiditate: durities verò ex ſiccitate. Itaq́, ſi molle & durum, ad rarum & denſum comparentur, vt dicit Auerroes 4. phyſic: com: 85. denſitatem ſequitur grauitas, & duricies: idq́ verum eſt in pluribus; nam interdum rarius, eſt grauius, vt plumbum eſt rarius; ſed tamen grauius ferro. vnde com: 15. 2. de gener: Vitrum eſt rarum, & graue: nubes autem denſæ & leues. Et 3. cæli com: 10. Lapis pretioſus Diaphan⁹, vt Saphirus, eſt grauis & rarus: non ergo omne denſum eſt graue, licet frigiditas operetur denſitatem, grauitatem, quietem. ſimiliter non omne rarum eſt leue: licet caliditas operetur raritatem. Raritas namq. à pluribus poteſt accidentibus originem habere; quia in accidentibus, non omne quod fit, fit à ſuo ſimili. De aſpero & leni, Auerroes idem habet iudicium 2. de anima, com 117. Ex qualitatibus primis fiunt aſperum & durum. Et 2. de gener: com: 15. Aſperitas eſt ſiccitatis, lene autem humiditatis: atqui ibidem ait, vitrum eſſe lene, non tamen humidum. Dico, lenitatem ex humiditate eſſe in ſuperficiali extremitate corporis repertam; quæ humiditas poſtea in mixto non vincit: lapides in aqua geniti, lenes ſunt, & duri: ideoq́ eſt à Commentatore in commento iam citato dictum, aſperitatem vniuerſaliter ſignificare ſiccitatem multam, in ſuperficie rei aſperæ: lenitatem verò humiditatem in eius ſuperficie. Quapropter, lapides qui fiunt in aqua, duri ſunt, & lenes: & hoc fortaſſe voluit dicere Alexander: Hæc ille. De groſſo & ſubtili philoſophus 3. cæli tex: com: 43. Ex raro & paruis partibus fit ſubtile: ex denſo autem & magnis partibus, fit denſum. Et 2. de gener: tex com: 10. Subtile inquit, repletiuum eſt, ſubtilium & paruarum partium; totum enim totum tangit: ſubtile autem maximè tale. Manifeſtum autem, quoniam ſubtile quidem erit humidi: groſſum autem ſicci: & rurſus, lubricum quidem humidi. Omne ergo ſubtile, inquit Auer: eſt humidū. ſed non omne humidum eſt ſubtile: ſubtilitas ergo ex humiditate; cùm humiditas ſit prior ea natura: oppoſitum verò eius eſt ex ſiccitate. Lubricum autem aliquid humidum paſſiuum eſt, velut oleum; lubricitas enim eſt humiditas admixta cum aliquo, quod inducit ei, ait Auer: difficilem diuiſionem, & paſſionem. Omne igitur lubricum, eſt humidum: non tamen è diuerſo. Et cùm lubricitas ſit ex humiditate: ariditas ergo erit ex ſiccitate: aridum quidem ſicci; aridum enim quod perfectè ſiccum: quapropter & coagulata ſunt propter defectionem propriæ humiditatis. Iam verò & mollia humidis, & dura ſiccis ſubijciuntur. Molle enim eſt, quod cedit in ſe, nec mutatur, quod quidem humida faciunt, ideoq́ non eſt humidum molle, ſed molle humidum: durum autem ſicci. Durum enim eſt, quod coagulatum; coagulatum enim ſiccum. Omne, inquit Auer: tex: com. 13. 2. de gene: molle, eſt humidum: & non omne humidum eſt molle: quapropter ex humiditate & ſiccitate eſt duricies: cùm durum eſt coagulatum: & coagulatum eſt ſiccum. Itaq́, caliditas, humiditas, frigiditas, ſiccitas ſunt qualitates tangibiles primæ, authore philoſopho 2. de partibus animalium, cap: 1. humiditas enim & ſiccitas, caliditas & frigiditas materia ſunt corporum compoſitorum: cæteræ autem differentiæ eas ſequūtur, vt grauitas & leuitas, & reliquæ id genus affectiones; quia primum ſubiectum, materiam primam videlicet, ſibi in quatuor partes diuidunt. Amplius, ipſæ ſunt primorum corporum, hoc eſt, elementorum differentiæ: & ad illas aliæ ſenſibiles qualitates reducuntur. Deniq́ illæ ſunt contrariæ, à quibus nullum alterans vniuocum præſupponitur: bene autem æquiuocum, cuiuſmodi eſt cælum. Et de his hactenus.

Margin notes, in the order printed: *Auer.* — *Denſum & graue.* — *Aſperum & lene.* — *Groſſum & ſubtile.* — *Auer.* — *Lubricum & arridum.* — *Molle. Durum.* — *Caliditas. Humiditas. Siccitas. Frigiditas.*

CAP: III.

Tex:

Ambę qualitates nō sunt in sūmo.

Tex: philosophi com: 14. 2. de gener: & corrupt:

Icuntur autem siccum & humidum multifariam: nam sicco & vdum & humidum opponuntur: atq; etiam humido siccum, & congelatum: sunt autem hæc sicci & humidi eorum, quæ prima dicta sunt. Sensus est, sicco opponitur humidum in superficie, & in profundo: & vdum, quod est in superficie tantùm humidum. Simili ratione & humido opponitur exsiccatum in superficie: & congelatum, quod est siccum vtroq; modo. Quoniam verò vdo opponitur siccum, & vdum quidem est id, quod in summis partibus alienū humorem habet: madens verò id, quod in intimis: siccum autem id, quod humore priuatum est, & caret: non est id quidem dubium, quin vda in humidis sint, & sicca, quæ illis contraria sunt, in siccis, quæ primum locum obtinent. Adhuc autem humectum, & congelatum similiter: humectum quidem enim est, quod habet propriam humiditatem in profundo: congelatum illud est, quod hac ipsa priuatur. Quare, & horum erunt hoc quidem humidi, illud verò sicci. Sanè, humidum in profundo, est propria, & naturali virtute humidum, vt metalla: humidum verò in superficie, quod alienum habet humorem. At humidum simpliciter in vtroq;, partim natura, partim alienigenam habet humiditatem. Manifestum est igitur, quòd cæteræ omnes differentiæ in has primas quatuor reducuntur: hæ autem non ampliùs in minores; non enim calidum est quod humidum, vel quod siccum: neq. humidum quod calidum, vel quod frigidum: nec frigidum & siccum sibi inuicem: nec sub calido & humido sunt. Quare necesse est, has esse quatuor. Quoniam autem quatuor elementa sunt, eorum autem quatuor, sex coniugationes, contraria autem non nata sunt coniungi; calidum enim & frigidum, rursusq; humidum & siccum, idem esse non potest; certè quatuor erunt elementorum coniunctiones calidi & sicci, calidi & humidi, frigidi & sicci, frigidi & humidi. Et hæc ratio consentanea est his simplicibus corporibus, quæ videntur, videlicet igni & àëri, & aquæ & terræ. Ignis quidem enim calidus & siccus est: Aër verò calidus & humidus: nam àër est veluti euaporatio: aqua autem frigida & humida: terra verò frigida & sicca. Ita fit, vt rectè istæ differentiæ primis naturis tributæ esse videantur: & ex earum ratione horum numerus constet. hæc paulò antè à nobis dilucidata sunt. Reliquum est, nunc elucidare, vtrum ambæ qualitates, quas vnum elementum sibi determinat, sint summæ. De quo quidem negotio philosophus loquens 2. de gener: tex: com: 23. dicit singulis elementis vnam tantùm in summo qualitatem eße concessam: Sed tamen simpliciter, inquit, quatuor entia vnius vnumquodque est; terra quidem sicci magis quàm frigidi: aqua frigidi magis quàm humidi: àër autem humidi magis quàm calidi: ignis autem calidi magis quàm sicci. Vnaquæq; istarum, ait Auer: in eodem commento, quatuor qualitatum simplicium, est in vnoquoq; illorum in fine. Terra autem sicca magis quàm frigida. Aqua frigida magis quàm humida: àër verò humidus magis quàm calidus: ignis calidus magis quàm siccus. 4. metheororū com: 10. idem sentit. Necessarium est, inquit, quòd in elementis non sint duæ qualitates substantiales in fine. Quoniam si ignis calor, & siccitas in eo eßet in fine, & sic frigiditas, & humiditas in aqua; nunquam temperarentur & admiscerentur ignis & aqua, vt facerent aliquid. Et propter hoc quòd siccitas ignis nō est in fine, nec humiditas in aqua, potuit eße, quòd vnum eßet potentius, & ideo admiscent se.. Aristoteles quoq. 2. de gener: tex: com: 49. Mixtum, inquit, ex terra & aqua, est etiam mixtum ex aqua & igne; quia aliter illud mixtum eßet frigidum in summo: quod quidem veritatem non haberet; si elementum aliquam sibi qualitatem in summo non determinaret. Reuera, nullum elementorum duas sibi primò determinat qualitates: alioqui duo sine ordine, & immediatè vnam sequerentur naturam.

Philosophus.

Text: expo.

Vdum.

Humectum.

Humidum in profundo.

Sex combinationes.

Ignis calidus & siccus.

Aer calidus & humidus.

Aqua frigida & humida.

Terra frigida & sicca.

Vnumquodq; elementum habet vnam qualitatem in summo.

1.

2.

Ambequalitates nō sunt in sūmo.

Quodlibet ergo elementum duas habet qualitates: quarum vnam sibi primò determinat, aliam verò secundò; eandem enim qualitatem duobus subiectis specie differentibus, æquè primò conuenire, fieri non potest. Quam ob rem, cùm caliditas igni, & áeri conueniat, primò quidem igni, deinde áeri attribuitur: nam si áeri primò conueniret, natura eum in cōcauo lunæ locâsset: vbi velocitate motus cæli, caliditas aptißimè conseruatur. Itaq; vnumquodq; elementum habet vnam qualitatem in summo: alteram verò remissam: non quidem per admixitionem contrarij; non enim remißio semper fit per contrarij admixitionem: stellæ namq; sunt partes nobiliores orbis, teste Commentatore 2. cæli com: 15. & non sequitur, vt remißio sit semper per admixtionem contrarij, sicut dicit Alexander in multis locis. Conuenit etiam huiusmodi ordo iustitiæ distributiuæ, quæ inuenitur in entibus. Quare, cùm elementa sint partes vniuersi; maximo ad inuicem ordine, connecti, necessarium est. Dicis, Auerroem 3. cæli com: 67. contrarium dixiße. Ignis, inquit, in actu habet caliditatem, & siccitatem in summo: ambas ergo qualitates habet in summo. Dico, ab Auerroe inibi positam fuiße differentiam, inter elementa suis in locis existentia, in quibus habere dicuntur eße liberum, & in actu: & existentia in mixto, in quo ambas habent qualitates remissas per contrariorum admixitionem. Item, arguit contra Auicennam ambas qualitates in quolibet elemento summas eße docentem: sicut videre est in libro de cælo ipsius Auicennæ cap: vltimo. At Commentator com: 15. super: 1. canticæ canticorum Auic: oppositum tenet & defendit. Verùm nonnulli aliter sentiendum putârunt, ambas videlicet qualitates in quolibet elemento eße in summo, in naturali dispositione constituto: alteram tamen priùs atq. eßentialiùs: vtpote ignis est in summo calidus & siccus, sed priùs & eßentialiùs calidus, quàm siccus. Fauet huic sententiæ illa regula philosophi in posterioribus, vbi ait, quòd quando duæ paßiones per se competūt vni subiecto; neceße est, vt ordine quodam competant, nempè vna priùs, altera verò posteriùs; non enim poßunt duo æquè primò alicui ineße. Et hoc dixiße videtur philosophus 2. de gen: tex: com: 23. dum ait: Licet simpliciter quatuor existant; vnumquodq. tamen vno est; ignis enim magis est calidus quàm siccus, hoc est, priùs: Græcè siquidem mallon, Latinè magis, interdum sonat priùs; vt magis calidus, hoc est, priùs calidus. Accedunt ad hæc rationes, quibus ipsorum sententiam munire student: Si inquiunt, altera elementi qualitas non est in summo, sed remißa; aut per admixtionem contrarij, quæ profectò elemento in sua naturali dispositione existenti, tribui non potest, propterea quòd est purum & liberum ab huiusmodi peregrina qualitate; eßet enim trium qualitatum: & sic omnia elementa eßent symbola, quod est falsum: aut sine contrarij admixione; & tunc etiam minimè conuenit simplici elementorum naturæ, in sua dispositione naturali rupta eße, atq. remißa. Verùm, si bene atq. attentè philosophi verba considerentur, quæ ab eo dicta sunt 2. de gener: tex: com: 23. & 4. methe: tex: com: 10. facilè animaduertere licebit, eam fuiße ipsius mentem, vt quodlibet elementum vnam in summo sibi determinauerit qualitatem: alioqui, si æquè summæ in quolibet inuenirentur; nulla intercederet vnius cum altero mixtio, atque commercium; par enim in vtrisq; eßet virtus resistendi. Vnde propterea, quòd elementum constat ex duplici qualitate, vna quidem in summo, altera verò remißa: nam quatenus sunt ad inuicem transmutatiua; eatenus neceße est, vt qualitatibus contrariis participent: quia verò proxima sunt; idcirco in aliqua qualitate communicant. Sanè, quatenus ignis áeri proximus est, in caliditate communicant: at quatenus vtrunq. agit in alterum, atq. transmutatur; siccitate & humiditate decertant. Qualitates ergo non sunt in quolibet elemento ambæ in summo. Quòd autem aër sit sumē humidus, ex humidi diffinitione patet 2. de gene: tex: com: 8. quia est id, quod est malè terminabile, termino alieno, quod quidem áeri magis, quàm aquæ competit.

Marginalia: 3. — Remisßa qualitas in elemento. — Obiectio. — Solutio. — Auicenna. — Quot qualitates sint in summo. — Rationes. 1. 2. — Solutio. 1. — Cur elementa constant ex duplici qualitate. — Aer summè humidus.

Elementorum qualitates.

Terra autem non est summè frigida propter maximam remotionem cæli, à quo largiri frigiditatem, grauitatem, & quietem, dicere videtur Commentator 2. cæli, & mundi, commento nonagesimo quarto; quandoquidem actus actiuorum fiant in patiente disposito, & aliquis effectus ex diuersis causis exeat, atque procedat. Amplius, illa distantia non est causa sufficiens, sed priuatiua: quod verò dicit Philosophus, & commentator primo Metheororũ terram esse frigidissimam, intelligendum est, terræ frigiditatem non esse calori admixtam: non autem aquæ frigiditate maiorem. Neque ignis est siccior terra, propterea quòd eius caliditas consumit humiditatem, quia in eo caliditas non est in actu, vt dicit Alexander, & commentator 4 cæli, com: 32. quia nimirum maxima inest ei raritas, & non est caliditas combustiua, si est in igne nostro, qui est in extranea materia. Sic etiam docent 2. de gener: & corruption: com: 21. Ille autem ignis, quantum ad actum secundum nõ summè calefacit, ob maximam raritatem. Etenim maxima dimensio, quam recipit materia, est raritas, teste Auer: 2 de anima, com: 97. cum qua stat forma ignis. Benè tamen illa caliditas, quantum ad primum actum, est in summo. Quamobrem, licet omnem consumere valeat humiditatem; nequit tamen summam largiri siccitatem: in causa autem est, quia ignis materia, illam capere non valet; sed materia quæ stat sub forma terræ. Terra ergo est siccior igne: tametsi siccitas ignis, alicuius humiditatis permixtione non sit facta remissior. Deus ergo, & natura quodam ordine formas, & qualitates distribuerunt: quia bonum vniuersi consistit in ordine: vnde qualitates primæ non sunt causæ adæquatæ leuitatis, & grauitatis, sicut docet Commentator 3 cæli, asserens illam rationem esse à signo, quod aër sit grauior quàm leuior. Amplius, grauitas & leuitas, teste Commentatore 3 cæli, com: 9. non sunt eiusdem rationis in mixtis, & in simplicibus corporibus: neque etiam in simplicibus, omnibus modis sunt idem. Quapropter, etsi in simplicibus summa leuitas, summam insequatur caliditatem; summa tamen grauitas, non insequitur summam siccitatem, neque summam frigiditatem. In causa autem est, quia caliditas & frigiditas non sunt æqualiter actiuæ: ideoq; non sequitur, quòd si summa caliditas sit causa summæ leuitatis; quòd summa etiam frigiditas sit causa summæ grauitatis. Nec valet, quod solet dici: contrariæ causæ, sunt contrariorũ effectuum; quandoquidem contrariæ causæ non sint æqualis virtutis, nec etiam causæ adæquatæ. Summa igitur grauitas insequitur summam terræ siccitatem. Grauitas ergo in simplicibus quandoq; humiditatem, nonnunquam siccitatem sequitur: in mixtis verò alia ratio habetur. Porrò, in elementis ambas qualitates contrarias habentibus, vt in igne & aqua, grauitas & leuitas, contrarias causas insequuntur, videlicet caliditatẽ & frigiditatem. In habentibus autem symbolum, secus res se habet; nam grauitas sequitur aëris humiditatẽ, aquæ frigiditatem, terræ siccitatem. Ratio autem est, quia elementa eiusdem non sunt rationis inter se, nec etiam compositis comparata: leuitas verò sequitur ignis caliditatem. Cùm ergo frigiditas non sit tantæ formalitatis, seu actiuitatis, quantæ est caliditas; non sequitur, summa leuitas sequitur ad summam caliditatem: igitur ad summam frigiditatem summa grauitas. Frigiditas præterea aquæ, est coniuncta humiditati, cuius interest aliquo modo rarefacere, atque ita impedit summam grauitatem: sequitur ergo summam siccitatem, quæ est connexa frigiditati. Dicis, aqua est grauior aëre: igitur est humidior aëre: sed nihili valet consequentia; grauitas enim non sequitur aquæ humiditatẽ, sed frigiditatem, sicut leuitas sequitur ignis caliditatem. Dicis, summus effectus prouenit à summa causa. sed leuitas in summo prouenit à summa caliditate: grauitas ergo summa à summa frigiditate proueniet; sic enim contrariorum effectuum erunt contrariæ causæ. Respondeo, licet effectus in vltimo proueniat à causa in vltimo; in simplicibus nihilominùs grauitas in vltimo

Terra non est summè frigida.

Ignis non est siccior terra.

Calidit: ignis in sua sphæra.

Siccitas ignis

Causæ leuitatis & grauitatis.

Terra grauis & sicca.

Grauitas & leuitas.

Frigiditas aquæ.

Obiectio.

Solutio.

Obiectio.

Solutio.

qualitates ciusdem speciei.

prouenit à distantia, & siccitate in vltimo: atq. ita effectus intensus insequitur summam causam. Itaq; quando causæ contrariæ aliquorum effectuum non sunt æquè potentes, & suis effectibus adæquatæ; nō est necesse, vt pares proferant effectus. Adde, quòd grauitas & leuitas in simplicibus non solùm actiuas, verùmetiam passiuas insequuntur qualitates: ergo quod prius. Sed aliquis posset contra prædicta sic arguere: Arist: 4. Metheororum tex: com: 39 ait: Elementorum proprijssimè, sicci quidem terra, humidi verò aqua: aqua igitur est elementorum humidissima. Respondeo, Aristotelem ibi loqui de elementis, quatenus ad mixti compositionem veniunt: in mixtis verò vniuersaliter residentibus, terra & aqua, quoàd molis dominium præualent. Secus autem res se habet, si elementa in seipsis considerentur: nam etsi sicut calor generat calorem, & frigus generat frigus; sic humiditas generet humiditatem, & siccitas siccitatem; in generatione tamen mixti alio modo se habent: quia duæ earum reliquis duabus dominantur. Sic docet Commentator 4. metheoro: com: 1. Quomodo ergo singulis elementis singulæ in summo assignatæ sunt qualitates, breuiter dixi.

Obiectio. Solutio.

CAP: IIII.

Tex: Philosophi com: 37. de generatione lib. 2.

Elementorū numerus.

OMnes enim & qui simplicia corpora elementa faciunt; hi quidem vnū, alij autem duo, alij tria, alij quatuor faciunt. Quicunque igitur vnum tantùm esse asserunt, deinde densitate, & raritate alia generant; his euenit profiteri duo esse principia, & rarum & densum: aut calidū & frigidum. Sunt quidem hæc actiua, vnum tantùm subijcitur, veluti materia. At, qui mox duo asseuerârunt, quemadmodum Parmenides ignem & terram, horum media materiam profitentur, vt aërem & aquam; duo siquidem posuit ex parte formæ, ignem & terram, & duo ex parte materiæ, aërem, & aquam, admixta ex duobus extremis. Similiter faciunt ponentes tria principia: medium enim ait Auer: ponunt mixtum ex duabus extremitatibus. Isti enim sunt, qui cum igne & terra, ponunt aërem: & assimilantur Platoni ponenti paruum, & magnum, & vnum; facit enim medium mistionem, & ferè eadem volunt: nisi quod hi quidem medium in duo diuidunt; illi autem vnum solum faciunt. Plato siquidem, teste Philopono, duo quædam supposuit principia, magnum & paruum, & aliud tertiū, quod quidem misturam magni & parui appellauit, materiā scilicet: magnum verò & paruum, formales differentias. Quia ergo mediū inter elementa numerauit; idcirco tria principia ab eo posita fuisse, ait Philosophus: duo verò à Parmenide; propterea quòd media inter principia non retulerit. Circa principium primi libri Pymandri, vbi ex professo Platonis opinio à nobis posita est, de hac re latiùs, dilucidiùsq; locuti sumus. Sequitur tex: Quidam autem & mox quatuor dicunt, vt Empedocles: sed hic quoq. in duo quatuor contrahit; igni enim cætera omnia opponit, facitq; contraria: ignem enim dixit esse calidum, alia tria frigida: sicq; illa quatuor in duo contraxit, in calidum videlicet, & frigidum. Tex: Verùm, ignis & aër, & vnumquodq; dictorum, simplex minimè est, sed mistum; sunt enim simplicibus similia, non tamen eadem. Verbi gratia: quod simile igni est, igneum, non ignis: & quod aëri, aëreum: similiter autem & in alijs. Ignis autem est superabundantia caliditatis, quemadmodum & glacies frigiditatis; congelatio enim & vstio superabundantiæ quædam sunt: hæc quidem frigiditatis, illa verò caliditatis. Si igitur glacies est congelatio humidi & frigidi; & ignis erit vstio calidi & sicci: ideo nihil ex glacie generatur, neque ex igne. Sensus est, corpora quæ apud nos simplicia videntur, minimè simplicia dicenda sunt; sed illis

Parmenides.

Plato. Tria principia.

Empedocles.

In duo contraxit quatuor.

Quid sit ignis

Apud nos corpora simplicia non dari.

Symbolæ qualitates eiusdem speciei.

ſed illis potiùs ſimilia: ignis enim purus & ſimplex eſt, in quo eſt exceſsus calidi: & glacies ſiue aqua pura, in qua eſt exceſsus frigiditatis; congelatio namq. & vſtio ſuperabundantiæ ſunt; vſtio quidem caliditatis, congelatio verò frigiditatis: hæc autem in aqua pura & igne inueniuntur. Congelatio igitur & vſtio pro ſuperabundantia accipiuntur qualitatum in propria, naturaliq́ diſpoſitione exiſtentium: & ſic à Philoſopho intellectæ ſunt: non autem pro ea, quæ in mixtis à nobis conſpicitur. Glacies ergo ſiue aqua pura, eſt congelatio ſeu exceſsus humidi, & frigidi: ignis verò vſtio, ſiue exceſsus calidi & ſicci. Et cùm hæc non ſint in ſua ſede remiſſa, ideò ex illis nullum miſtum gigni poteſt. Sequitur tex: 22. Quatuor autem exiſtentibus corporibus ſimplicibus, vtraque duorum vtriusque locorum eſt. Ignis enim & aër, eius ſunt, quod in extremum fertur: terra autem & aqua illius, quod in medium: extrema quidem, ac puriſsima, ignis & terra ſunt: media autem & inuicem miſta, aqua & aër, atque vtraque vtriſq; contraria. Igni enim aqua contraria, aëri autem terra; ſunt enim hæc ex contrarijs paſsionibus conſtituta. Senſus eſt, quatuor corpora ſimplicia duo loca extrema habent: duo verò media. Vtraque verò eorum, quæ ſunt in vna dualitate, aduerſantur alijs in alia dualitate exiſtentibus. Quæ autem vergunt ad continens vltimum, ſunt contraria vtriſque eorum, quæ vergunt ad medium: non quidem ſimul; ſed ſingula ſingulis: ſic igni aqua aduerſatur, aëri verò terra. Hæc autem contraria ſunt, non ſecundùm eorum ſubſtantias; ſed ſecundùm qualitates, ex quibus ſunt eorum differentiæ. Tex: 23. Et licet ſimpliciter quatuor exiſtant; vnumquodq; tamen vno eſt: terra enim ſicco magis eſt quàm frigido: aqua autem frigido magis quàm humido: aër autem humido magis quàm calido: ignis calido magis quàm ſicco. Vnaquæque ergo, ait Auer: qualitatum illarum ſimplicium, eſt in vno illorum in fine, ſicut præcedenti ex quæſtione ſatis patere puto. Sed ambiget aliquis, an caliditas ignis & aëris ſint eiusdem ſpeciei ſpecialiſsimæ: ſimiliter & humiditas aëris & aquæ, & frigiditas terræ & aquæ, & ſiccitas ignis & terræ. Ad quod quidem dicimus, eiuſdem eſſe ſpeciei: alioqui aëre in ignem conuerſo, ignea & aërea caliditate, ignis eſſet calidus. Quare, ſi aërea caliditas corrumperetur, alterius ſpeciei exiſtens; profectò in habentibus ſymbolum, per pauciorum non eſſet corruptionem facilior tranſitus: quod planè Philoſopho aduerſatur 2 de gener: tex: com: 24. Cùm igitur ab igne & aëre qualitates eiusdem rationis inducantur, & ab vniuoco agente fiant; illæ proculdubio qualitates ab vtriſq; eorum factæ, eiusdem erunt rationis: ſiquidē, ſi propriiſsimè comparentur, in ſpecie vtique vniuocantur. Amplius, ſi hæ duæ caliditates ſpecie ab inuicem differrent: mixtum igitur erit duplici caliditate calidū: áerea & ignea ſcilicet. ſimiliter & frigidum; vtraque enim formarum elementarium in mixto conſeruatur. Item, tunc octo eſſent elementa: admiſsis namque duabus caliditatibus, pari neceſsitate duæ frigiditates eſſent admittendæ; omnes enim hæ in mixto habentur: & de humiditate, & ſiccitate ſimile erit iudicium: aliter, mixtum conſeruari non poſſet: atque ita octo eſſent humores, & primæ qualitates, quod eſt contra omnium Philoſophorum ſententiam. Duæ præterea non eſſent contrarietates; frigiditati enim aquæ & ignea aduerſaretur caliditas, & àe rea, quod eſt falſum. Adde, quòd ſi ex duobus elementis tertium conficitur, nempè ex igne, & aqua, áer: caliditas ergo ignis, aquæ frigiditatem vincat, neceſſe eſt: & humiditas aquæ ignis ſiccitatem: igitur caliditas ignis, & áeris, & humiditas áeris & aquæ non differunt ſpecie ſpecialiſsima. Adde, quòd ex terra & aëre aqua gignitur, ſiue gigni poteſt, 1. Metheororum: terra enim frigefacere poteſt aërem: inter illa ergo eſt contrarietas, non quidem per diuerſitatem exiſtentem inter caliditatem, & caliditatem; ſed inter caliditatem & frigiditatem. Patet ergo quomodo huiusmodi qualitates non differunt ſpecie. Sed contra prædicta poſſet ſic aliquis arguere: Caliditas

Contraria elementa.

Coutrarietas qualitatum.

Qualitates symbolicæ sunt eiusdem speciei.

1.

2.

3.

4.

Argumenta contraria.

ignis,

Symbolæ qualitates eiusdem speciei.

ignis, & caliditas aëris, formas essentiales specie distinctas consequuntur: differunt ergo specie. Valet consequentia; quia causarum specie differentium, effectus quoq. specie differunt. Amplius, caliditas ignis naturaliter inhæret igni, violenter verò
1. *aëri: differunt ergo specie. Denique, leuitas ignis & aëris differunt specie: eorum*
2. *ergo caliditates similiter se habebunt. Consequentia patet; quia leuitas est effectus caliditatis: antecedens autem perspicuum esse potest; quia leuitas aëris & ignis, ad*
3. *loca specie differentia inclinat: ergo quod prius. Amplius, ignea caliditas siccitati est compossibilis, non autem aërea: illæ ergo caliditates differunt specie. Consequentia patet: antecedens probatur; transubstantiato enim igne in aërem, caliditas remittitur, idq; per humiditatem. Adde, quòd áëris humiditate flamma conseruetur, aquea verò extinguitur: illæ ergo humiditates specie distinguuntur. Tenet consequentia; effectus enim contrarij à causis contrarijs proficiscuntur, vt docetur 4. Metheororum. Simile quiddam videre licet in siccitate ignis & terræ; illa enim cũ raritate, & caliditate consistit, hæc verò cum densitate & frigiditate: quæ omnia speciei diuersitatem ostendunt. Iterum, si caliditas ignis & áëris eiusdem sint speci-*
4. *ei, & in igne est summa: in áëre ergo erit remissa, idq; per contrarij admixtionem: atque ita áër non esset simplex. quòd si sit simplex, & pura: alterius ergo erit rationis quàm caliditas ignis. Sanè, in generatione alicuius elementi, quantum de vno contrario inducitur, tantum de alio corrumpitur. sed tota frigiditatis latitudo à generante aquam ex áëre inducitur: igitur tota corrumpitur latitudo caliditatis: atq. ita áër conuertendus in aquam, esset summè calidus. Præterea, si grauitas & leui-*
5. *tas elementorum specie differunt: qualitates ergo actiuæ similiter se habebunt; illæ enim actiuas qualitates insequuntur. Subiecta insuper eorum differunt specie: ergo & eorum propria. Denique, calores differunt, vtpote febrilis, & naturalis: ergo quod prius. Respondeo ad primum argumentum, admittoq; antecedens: nego verò*

Soluuntur argumenta.

consequentiam; illis siquidem formis huiusmodi effectus per accidens, nõ autem per
1. *se attribuuntur. Ad 2. similiter approbo antecedens: nego verò consequentiam; quia*
2. *naturalitas & violentia sunt accidentales, non autem essentiales differentiæ. Ad confirmationem, negatur antecedens; omnis enim leuitas conuenit specie cum omni*
3. *leuitate: similiter & omnis caliditas cum omni caliditate. Ad 3. negatur assumptũ; neque enim necesse est, in áëris generatione ex igne remitti calorem: siccitati autem non est compossibilis áërea caliditas propter humiditatis connexum. Ad confirmationem, flammæ conseruatio ab humido prouenit áëreæ substantiæ, quod facilè in flammam conuertitur: idq; non meritò qualitatis tantùm; quandoquidem immoderata olei abundantia, flammam suffocet. Ad 4. stat siccitas cum calidissimo, raris-*
4. *simo, & cum frigidissimo densissimo: ideò negatur consequentia. Ad confirmatio: elementorum simplicitas, non sequitur accidentia intensa, vel remissa, per contrarij admixtionem; sed potiùs naturas simplices: non ergo caliditas in áëre, est remissior caliditate ignis (vt dixi) per contrarij admixtionem. Ad aliam confirmationẽ, minor est contingens; potest enim aqua, & sub summa, & sub remissa generari frigiditate: siquidem cùm ipsa ex terra, quæ fuit summè frigida, generatur; in esse frigiditatis remisso, eam gigni, minimè necesse est: sed cùm ex calidis gignitur, benè potest generari in esse remisso frigiditatis. Ad 5. negatur consequentia: grauitas*
5. *siquidem & leuitas sunt formæ substantiales, quæ sunt alterius rationis: quod quidem sentiendum non est de qualitatibus, quòd scilicet in elementis alterius rationis similiter se habeant. Ad 4. non sunt illæ quarto modo propriæ elementorum qualitates. Ad aliam, non est in illis qualitatibus per se differentia, sed in substantijs: naturalis enim calor, est spiritus bonus: putrida verò fuligo, est contra naturam. Quomodo ergo symbolæ qualitates in elementis symbolum habentibus, sint eiusdem speciei specialissimæ, dixi.*

CAP: V.

Symbola faciliùs generantur.

CAP: V.

Tex: Phil: 24. com: de generat: lib: 2.

Voniam determinatum eſt priùs, in corporibus ipſis ſimplicibus generationem reciprocam eſse: ſimul autem & ſecundùm ſenſum videntur generata, non enim eſſet alteratio; ſecundùm enim tactibiles paſſiones alteratio eſt. Dicendum, quis modus reciprocæ transmutationis eorũ ſit, & vtrum quodlibet ex quolibet fieri poſſit: aut hæc quidem poſſint, illa autem non poſſint. Generatio elementorum. *Senſus eſt, quoniam determinatum ꝫ cæli ſimplicibus corporibus reciprocam ineſſe generationem; cadit enim ſub ſenſum, calidum ex frigido, & humidum ex ſicco generari, & quæ ſunt id genus. Sanè, ſi non eſſet mutua iſtorum generatio; nec etiam mutua alteratio, quæ ſecundùm tactibiles fit qualitates. ſed hoc ſenſum deſtruit aliter docentem: eſt ergo mutua ad inuicem generatio. Tex: Quod quidem igitur omnia inuicem apta ſunt transmutari, manifeſtum eſt; nam generatio in contraria, & ex contrarijs eſt: elementa autem omnia habent inuicem contrarietatem, cùm differentiæ contrariæ ſint; his quidem enim vtræq; contrariæ, veluti igni & aquæ. nam hoc quidem ſiccum & calidum; illud verò humidum & frigidum: his verò altera ſola, veluti áëri & aquæ: nam hoc quidem calidum & humidum; illud verò frigidum & humidum. Patet igitur vniuerſaliter quodlibet ex quolibet eſſe aptum generari.* Generatio fit ex contrariis. *Senſus eſt, contraria ex inuicem fiunt. ſed elementa ſunt contraria, quia ipſorum differentiæ ſunt contrariæ: elementa ergo fiunt ex inuicẽ: hoc eſt, quodlibet ex quolibet elemento.* Elemẽta ſunt contraria. *Tex: 25. Iam autem ſecundùm vnumquodque non difficile eſt videre, quomodo quidem omnia ex omnibus erunt; differt tamẽ illud penes velocius & tardius, facilius quoque & difficilius; quæcunque enim habent ſymbolum ad inuicem, velox horum transmutatio eſt: quæcunque autem non habent, tarda; quia facilius eſt vnum quàm multa transmutari.* Quæ habent ſymbolum. *Verbi gratia, ex igne quidem erit áër, altero faciliùs transmutato; hoc enim erat calidum & ſiccum: hoc verò calidum & humidum: quapropter, ſi vincatur ſiccum ab humido, áër erit: rurſus autem ex áëre, aqua erit, ſi vincatur calidum à frigido; hoc enim erat calidum & humidum, hoc autem frigidum & humidum. Quapropter, transmutato calido, aqua erit. Eodem modo ex aqua fit terra, & ex terra ignis; vtrumque enim ad vtrumque ſymbola habet. Aqua quidem enim frigida & humida: terra autem frigida & ſicca: proinde victo humido, terra erit. Et rurſus, quoniam ignis quidem calidus & ſiccus eſt, terra autem frigida & ſicca: corrupto frigido, ignis erit ex terra. Elementis, inquit Auer: habentibus communem qualitatem, quæ ſymbolum appellatur, eſt facilis transmutatio; quia altera tantùm corrumpitur: altera eadem manet: modò vnum, quàm plura faciliùs eſt transmutare, vt ignis fit áër, corrupta ſiccitate tantùm, & remanente caliditate. Et hæc eſt facilior generatio.* Auer. *Tex 25. Quapropter manifeſtum, quòd circularis erit generatio in ſimplicibus corporibus, & facillimus hic modus transmutationis; quia ſymbolum exiſtit in his, quæ deinceps ſequuntur. Senſus eſt, in ſimplicibus corporibus, eſt circularis generatio; quia quodlibet ex quolibet fieri poteſt: præſertim ea, quæ habent ſymbolum, puta ignis & áër, áër & aqua, aqua & terra; quia vna tantùm ſuperanda eſt qualitas.* Circularis generatio. *Tex 26. Ex igne aquam, & ex áëre, & rurſus ex aqua & terra áërem & ignem contingit quidẽ generari; difficiliùs tamen, quia plurium eſt transmutatio: neceſſe enim eſt, ſi erit ex aqua ignis, corrumpi & frigidum & humidum. Et rurſus, ſi ex terra áër, corrumpi & frigidum & ſiccum. Similiter autem etſi ex igne, & áëre, aqua & terra, neceſſe eſt ambo transmutari. Hæc igitur tardior generatio eſt. Horum, inquit Auer: quæ* Difficiliſgeneratio in non ſymbolis.

Symbola faciliùs generantur.

uer: quæ contrariantur in duobus, erit per corruptionem harum duarum differentiarum. Verbi gratia; ignis enim non fit aqua, nisi per corruptionem caliditatis & siccitatis: et hæc est difficilior generatio. Cæterùm, facilior generatio in habentibus symbolum esse dicitur: non quia velocior & tardior penes causam & tempus sit intelligenda, nec valet: Hæc generatio est facilior: ergo in minori tempore; quandoquidem quælibet generatio, est in non tempore, sed penes effectum, cui vna tantùm est qualitas superanda: ignis namque faciliùs in âerem, quàm in aquam mutatur; quia cum humiditate est illi pugnandum, non autem cum humiditate & frigiditate. Itaq;, respectu eiusdem subiecti, faciliùs ex symbolo fit symbolum, quàm ex contrario contrarium; nam effectus in generatione symboli ex symbolo, est vna qualitas: in generatione verò ex contrarijs, sunt duæ. Modò hic effectus est maior; proinde generatio difficilior. Respexit ergo Philosophus, teste Philopono, ad qualitates nō quidem corruptas, sed ex corruptione derelictas, quarum vna remanet in generatione ex symbolo: ex non symbolo verò, duæ. Penes, inquit, eandem materiam, nam penes diuersas non est vna; sed duæ potiùs generationes. Quando ergo in generatione, vna qualitas relinquitur; hæc generatio dicitur minor, & facilior: quando verò duæ; maior & difficilior. Aliqui putârunt vtramque symboli qualitatem in generatione corrumpi, vocari nihilominùs faciliorem atque velociorem; quia elementum corrumpendum, minorem habet virtutem resistendi per vnam, quàm per duas qualitates. Sed aliud omninò Philosophus in textu sentire videtur: vbi apertè testatur, faciliorem esse symboli generationem: propterea, quòd faciliùs est vnum, quàm duo transmutare: penes ergo effectum, non autem penes causam, velocitatem accepit. Præterea, sicut duorum ad duo; ita vnius ad vnum est proportio. & sicut vnum corrumpitur; ita vnum agit in habentibus symbolum: velocitas ergo est æqualis. Quamobrem ait Auer: velociorem esse generationem symbolam; quia pauciora corrumpuntur. Patet etiam ex textu, quomodo quodlibet elementum fiat ex quolibet elemento, aptitudine vtiq; & potentia. Sanè, elementa bifariam considerari possunt; vno quidem modo quatenus sunt in proprijs locis: atq; ita elementum non potest fieri immediatè, nisi ex sibi vicino: ex remoto autem fit mediante generatione elementi medij. alio modo, quatenus sunt extra propria loca, & sibi inuicem immediatè applicata: & sic elementum immediatè fieri potest, tàm ex vicino, quàm ex remoto; extremo enim extremo coniuncto, immediatè generatio vnius, ex corruptione sequitur alterius: sic aqua in magnum ignem proiecta, illico in ignem conuertitur.

Facilior generatio in habentibus symbolum.

Si in symbolis corrumpitur vtraq; qualitas.

Quodlibet fieri ex quolibet.

1\. Itaq;, cùm elementa sint ad inuicem contraria; vnum vtiq; agere potest in alterum: fieri ergo potest, vt fortius sibi assimilet debilius: atq; ita debilius conuerti in naturam fortioris.

2\. Ampliùs, ipsa elementa materiam habent eiusdem rationis: inuicem ergo transmutantur; alioqui generatio, & corruptio nullo modo caderent in naturā. Cum itaq; vnum elementum in alterum præualet, symbolum, aut etiam non symbolum, facta eorum approximatione, impediente extruso extrinseco; dominans, in se conuertit alterum, non quidem totum; alioqui elementorum ordo destrueretur; sed aliquam illius partem. Sanè, pugillus terræ in quodlibet aliud elementum transmutari potest, idq; immediatè; terra namque cum quolibet elemento contrarietatē habet, aut secundùm duas qualitates, aut secundùm vnam tantùm. Si ergo pugillus terræ approximetur aquæ; aqua in quantum humida, in terram aget in siccitate destruenda: inducenda verò humiditate. destructa autem siccitate, terræ forma destruitur; siccitas enim cum frigiditate, est dispositio, à qua terræ forma in materia conseruatur. Ex particula ergo terræ, ob virtutem actionis contrariæ, aqua generatur: si autem pugillus terræ approximetur aëri; caliditate aëris destruente frigiditatem terræ, & humiditate siccitatem, quibus destructis, veluti dispositionibus formam terræ

Quomodo quodlibet elementum potest mutari in aliud.

mam terræ conseruantibus: ipsam quoq; terræ formam destructum iri, necesse est; conuenientibus aëris formæ qualitatibus inductis. De alijs quoq; elementis similis ratio haberi potest. Cæterùm, transmutatio vnius elementi in alterum, facilior dici potest duplici ex causa: nempè aut propter causas actiuas, quæ sunt qualitates primæ, quibus ad inuicem agunt elementa: aut propter resistentias, quæ fiunt à qualitatibus contrarijs, vtpote caliditas resistit frigiditati, siccitati humiditas. Itaque, elementa ex parte potentiarum, vel qualitatum actiuarum, quæ quidem elementa non habent symbolum, cæteris paribus, faciliùs ad inuicem transmutantur: etenim aqua in ignẽ faciliùs quàm in aërem transmutatur: vbi enim est fortior actio, ibi alteratio est facilior, & vnius in alterum velocior transmutatio; transmutantur enim ad inuicem per actionem contrariam, quæ est inter ea ex qualitatibus contrarijs. Fortior est ergo actio in non habentibus symbolum; quia per duas agit qualitates, per vnam verò in habentibus: ideò debilior actio, & tardior transmutatio; siquidem citiùs particula aquæ addita magno igni, in ipsum, quàm terræ particula conuertetur. At si elementa habentia symbolum ex parte resistentiæ considerentur; facilior est transitus, & velocior, quia minor resistentia; vna enim qualitate pugnant, alia verò conueniunt. Profectò, terra cum aqua in frigiditate conuenit: dissentit verò siccitate: cum aëre autem vtraq; qualitate pugnat. Plus ergo vni, quàm alteri resistit. Quomodo ergo in symbolica generatione sit facilior transitus, & vnum elementum in alterum immediatè verti possit, paucis dixisse me puto.

Symbola faciliùs generantur.

Generationis symbolicæ ratio.

Vbi fortior actio.

Ex parte resistentiæ.

CAP. VI.

Tex: Phil: com: 27. de generat: lib. 2.

I autem vniuscuiusq; alterum corrumpetur; facilè quidem fiet, non tamen eorum generatio reciproca erit; sed ex igne & ex aqua, tàm terra quàm aër erit: ex áere verò & terra, tàm ignis quàm aqua. Quando enim aquæ corrumpitur frigiditas, ignis autem siccitas, áer erit; remanet enim huius quidem calidum, huius autem humidum. Quando autem ignis quidem calidum, aquæ autem humidum, terra; quia relinquitur, huius quidem siccum, huius autem frigidum: similiter autem ex áere & terra ignis & aqua. Quando enim áeris corrumpitur calidum, terræ autem siccum, aqua erit; relinquitur enim huius quidem humidum, huius verò frigidum. Quando autem áeris humidum, terræ autem frigidum, ignis; quia relinquitur huius calidum, huius autem siccum, quæ quidem erant ignis. Est tertius modus generationis, ait Auer: vt aliquid istorũ generetur ex duobus: cùm ex vtroq; illorum corrumpetur qualitas contraria illi elemento, & remanet contrarietas propria. Verbi gratia: cùm ex igne corrumpitur siccitas, & ex aqua frigiditas; tunc generatur áer; ex igne enim remanet caliditas, & ex aqua, quæ sunt áeris differentiæ. Sed hoc non contingit in omnibus; non enim contingit vnum generari ex duabus, nisi cùm illa duo contrariantur sibi in duabus differentijs. Ex igne ergo & aqua generantur terra & áer: & ex áere & terra, ignis & aqua. Tex: 28. Confessa autem ad sensum ignis generatio, maximè enim ignis flãma: hæc autem est fumus ardens: fumus autem ex áere & terra. Generatio quidẽ ignis, ait Auer: ex eis videtur per sensum; flamma enim non est, nisi fumus accensus, in terra factus: fumus autem est áer & terra. Dicitur autem flamma ignis, quatenus in ea prædominatur siccum, quod habet ex terræ corruptione, & calidum ex corruptione áeris humiditate. Tex: 29. In his autem quæ consequenter sunt, non contingit corrupto in vtroq; altero elementorum, fieri transmutationem in vllum corporum,

Tertium elementum ex duobus.

Tertius modus generationis.

Flamma.

Fumus.

Ex symbolis elementis nõ gigni tertiũ.

Tertii elementi generatio.

porum; quia relinquuntur in ambobus, aut eadem, aut contraria: ex neutris autem contingit generari corpus. Verbi gratia: si ignis quidem corrumpatur siccum, aëris autem humidum, relinquitur in ambobus calidum: si autem ex vtroque calidum, relinquuntur contraria, siccum & humidum. Similiter autem & in alijs. In omnibus enim his, quæ per consequentiam existunt, hoc quidem idem, illud verò contrarium.

Quare ex symbolis non fiat tertia generatio.

Sensus est secundùm Auerroem: ex duobus elementis symbolum habentibus, fieri nō potest; vt aliquod tertium elementum generetur: quoniam quando ex vno aliqua differentia corrumpitur, & ex altero alia, puta, corrupta ignis siccitate, & aëris humiditate; remanebit vtriusque caliditas. Ex vna autem qualitate tantùm elementū constare non potest. Si verò caliditas in vtroque corrumpatur; remanebit vtique in igne siccitas, & in aëre humiditas, contrariæ differentiæ: ex quibus elementum aliquod conflari non potest. Tex: 30. Quoniam quidem ergo omnia ex omni generantur, & quomodo ex inuicem transmutatio generatur, dictum est: hoc est, declaratum est, quot modis potest omne generari ab omni: & quomodo fieri non potest, vt vnum à tribus generetur, & vnum à duobus symbolum habentibus; sed ex duobus minimè symbolum habentibus. Cæterùm, si elementa considerentur, quatenus proprijs virtutibus agunt; profectò ex duobus elementis contrarijs, tertium non gignetur; non enim aget ignis in aquam, quin humiditatem simul & frigiditatem eius corrumpat. Etenim, si vnius dominium obtinet qualitatis; & alterius etiam, pares sunt enim: ignis ergo in aqua corrumpenda, vtrisque illius qualitatibus corruptis, ignem, & non tertium elementum generabit. Contrà, si aqua præualuerit in ignem; similiter se habebit: at si elementa considerentur, quatenus stellarum sunt qualitate disposita & affecta; sic certè temperantur, vt ex duobus elementis contrarijs tertium generetur.

Virtute cælesti fit tertium elementum.

Argumenta contraria.

Verùm, contra prædicta sic posset aliquis arguere: Ex terra non potest immediatè ignis generari: non ergo quodlibet elementum immediatè in quodlibet elementū mutatur. Antecedens patet: ab extremo enim non fit permutatio ad extremum, nisi

1. per medium: sicut ex albo non fit permutatio ad nigrum, nisi per medium colorem. sed terra & ignis sunt duo extrema elementa: ex terra ergo non generatur ignis, nisi aqua priùs genita, & äëre. Sanè, si ex elemento fit elementum: vnum ergo contrarium fit, & producitur ex suo contrario, quod est falsum. Consequentia patet, quia elementa sunt contraria: falsitas consequentis probatur; vnum enim contrarium, alterum corrumpit: non ergo fit ex suo contrario. Antecedens est 1. Phys: Consequentia patet. Amplius, si quis diceret, licet vnum contrarium corrumpat alterum quoàd formam, non autem quoàd materiam: quia verò vnum elementum fit ex alio, quatenus sui oppositi formam corrumpit, propriamque in materiā inducit: nihil ergo argumentum concludit. Contrà, tunc elementum ex elemento nullo modo fieret: si enim ex elemento fieret, in suum oppositum corruptum elementum conuerteretur: sicut dum ex frumento fit panis, conuertitur in panem. sed elementum corruptum in elementum nequaquam conuertitur, quia materia non conuertitur; intransmutabilem enim dicit esse primus liber Physicorum. nec forma conuertitur, quia corrumpitur ab agente opposito. Nullo ergo modo elementum ex elemento fieri potest. Si dixeris, quòd licet materia in elementum oppositum non conuertatur, nec etiam forma; fieri tamen dicitur elementum ex elemento, quatenus forma oppositi elementi in materiam introducitur. Contrà, tunc enim non esset generatio elementi ex elemento; quoties enim ex ente in actu, fit ens actu, non est generatio simpliciter: 5. phys. sed si ex elemento fit elementum, ex ente actu, fit ens actu: quia elementum, ex quo fit, iam est actu. Non ergo elementi ex elemento est generatio simpliciter: atque ita quodlibet non fit ex quolibet elemento. Item, si ex duobus elementis generatur tertium,

2.

Replica.

3. hoc est, si ex terra & aqua per virtutem ignis generetur äër; plura enim nō dantur:

ignis

Tertii elementi generatio.

ignis certè áëris dispositionem causare non valet, humiditatem scilicet: propterea quia est calidus & siccus: similes ergo dispositiones causabit. Quare, si nequit humiditatem producere, quæ est áëris dispositio; nec áërem etiam. Quòd si dixeris, non esse necesse, áërem, vt tertium elementum produci; sed posse ipsum ignem generari in specie, qui est elementum tertium distinctum ab aqua & áëre. Contrà, quòd ignis non potest generare ignem, vt tertium elementum ex terra & aqua; alioqui in igne duæ essent qualitates in summo gradu. Valet consequentia: Si ignis enim ex terra & aqua producit ignem: terræ ergo approximatus, solā frigiditatem corrumperet; hac enim sola cum terra pugnaret. Manebit ergo siccitas terræ, vt dispositio ad formam ignis. Sed siccitas terræ est summa qualitas terræ: summa ergo siccitas in igne servatur. Duæ ergo qualitates in summo gradu haberentur in igne. Dicis, terræ siccitatem non esse æquè intensam, sub forma ignis existentem, ac sub forma ipsius propria. Contrà, tunc enim cum siccitate ignis staret gradus humiditatis: quod est absurdum: cum forma namq. in summo gradu non existente, stare potest aliquis gradus formæ oppositæ; siquidem cum caliditate vt octo, stat frigiditas, vt duo. Si ergo siccitas ignis non est in summo; stabit aliquis gradus humiditatis. Ampliùs, ex duobus elemētis non habentibus symbolū, non potest generari tertium; quia vel vtrumq. est æquè potens: vel alterum potentius reliquo. Si primū: ergo non agent, nec patientur ad inuicē: Si tanta, inquit phil: 7. phys: est resistentia patientis, quanta est potentia agentis; inter ea non est actio: atq. ita non generabitur tertium elementum. Si verò potentius: conuertet ergo debilius in se; & sic tertiū ab eis distinctum minimè generabitur. Iterum, agens in primo instanti generationis existat, necesse est: alioqui aliquid generaretur sine generante; siquidem in primo esse tertij geniti elementi, duo elementa corrupta sunt, à quibus tertium elementum generatur. Adde, quòd agens generans non corrumpitur in instanti generationis: nam priùs naturaliter desinit agere in extrinsecum, quàm seipsum defendere; maiori enim opus habet virtute ad agendum in extrinsecum, quàm ad resistendum. Si ergo in hoc instanti corruptum est agens; admisit vtiq. virtutem extrinseci immutandi: quod quidem contingeret, si duo elementa tertium gignerent. Item, agens corruptiuum per se non habet virtutem in suam materiam agendi; alioqui posset seipsum corrumpere: quod quidem contingeret in hoc casu: quandoquidem quodlibet elementorum duorum, seipsum in tertium conuerteret. Profectò, agens in agendo speciei suæ metas non transgreditur: aliter plus perfectionis in causato quàm in causa inueniretur: quod quidem euenire, necesse esset, si ex duobus minùs perfectis elementis, tertium vtroq. perfectius generaretur: nempe ex áëre, & terra ignis, à quo & áëris caliditas, & terræ siccitas vinceretur: ergo quod prius. Præterea, si ex igne & aqua terra generari potest, aquæ frigiditate ignis vincente caliditatem, & ignis siccitate aquæ humiditatem 2. de gen. tex: com: 27. ignis ergo agendo in aquam, eam non calefaceret: quod pro absurdo habetur & impossibili. Adde, quòd tunc ignis calefaceret quidem aquam, eam tamen non exsiccaret; eius namq. caliditas aquæ frigiditatem vinceret: aquæ verò humiditas, ignis siccitatem. Respondeo ad primum argumentum: sententia illa veritatem habet in motu locali; non enim fit transitus lapidis à cælo ad terram, nisi per áërem medium. Stante igitur igne in sphæra sua, & terra in loco suo deorsum; nunquam ex terra immediatè ignis generaretur: sed propositum philosophi antè à nobis declaratum est. Ad 2. Elementum ex quo fit aliud, dupliciter consideratur: primum quidem secundùm se, & sic est actu; deinde quatenus eius materia est in potentia ad formam oppositi elementi; atq. ita est ens solùm in potentia: quemadmodum aqua in se est actu: ignis verò in potentia; in materia enim aquæ nondum est ignis, potest tamen esse. Itaq; non fit elementum ex elemento, quatenus est in actu in se considerato;

Margin notes: Replica. (beside "esse necesse, áërem…"); Replica. (beside "ignis. Sed siccitas…"); 4. (beside "ignis non est in summo…"); 5. (beside "Iterum, agens in primo instanti…"); 6. (beside "duo elementa tertium gignerent. Item…"); 7. (beside "frigiditate ignis vincente…"); Soluuntur argumenta. (beside "betur & impossibili…"); 1. (beside "tas, ignis siccitatem. Respondeo…"); 2. (beside "tum est. Ad 2.…").

Tertii elementi generatio.

sed potiùs quatenus eſt in potentia forma elementi generandi, in materia elementi corrumpendi. Ad 3. *conſiderata ignis ſiccitate non in ſummo, ſtare poteſt cum ea*
3. *aliquis gradus humiditatis: conſiderata verò ignis caliditate in ſummo; minimè: ignis enim proprium eſt, exſiccare: & calidi conſumere humidum. Ad* 4. *vnum eſt po-*
4. *tentius reliquo, idq; dupliciter: primò quidem vltra mediam latitudinem, puta quòd ſit vnum potens, vt* 9. *& alterum vt* 2. *vel* 3. *& ſic proculdubiò potentius, in ſeipſum conuerteret debilius: ſecundò autem, quando potentius eſt circa mediam latitudinem, nempe in proportione ſexqui altero; vt vnum ſit potens, vt* 6. *alterum vt* 4. *Et ſic non eſt neceſſe, vt potentius, in ſeipſum vertat debilius. Præterea, ſi elementum dominaretur elemento ſecundùm vtramq. qualitatem; tunc proculdubiò, ſic ageret in aliud, vt in ſeipſum conuertere poſſet. At quando vna tantùm qualitate præualet, altera qualitate ſymbola exiſtente; tunc ſecundùm proportionem agit maioris ad minus; quamùis alterum ad ſe non conuertat: quia nimirum ſecundùm qualitates ambas neutrum alteri dominatur. Agente igitur ignis caliditate in aquæ frigiditatem, & aquæ humiditate in ignis ſiccitatem; ignis vtiq. calefaceret, non autem exſiccaret a-*
5. *quam. Ad* 5. *Duplex eſt agens, principale quidem & inſtrumentale. Rurſus, agens principale eſt duplex: vnum certè, quod ſibi reſeruat virtutem agendi: & aliud alterũ dans virtutem ad agendũ. Porrò, agens inſtrumentale, vt maneat vſq. ad inſtans eductionis formæ, minimè eſt neceſſe. Principale quoq. quod virtutem largitur alteri, non eſt neceſſarium exiſtere; pater enim generans dedit ſpermati virtutem gignitiuam: proinde fieri poteſt, vt in inſtanti generationis, infantis pater non ſuperſit. Sed agens principale, quod virtutẽ actiuam ſibi reſeruat, eſt cælum, quod ſemper adeſt. Cùm igitur illa duo elementa inſtrumenta ſint ad tertium elementum producendum, & generatio illius tertij ſit æquiuoca potiùs, quàm vniuoca, quæ ab alio eiuſdem ſpeciei generatur ſiue fit; ſufficit illa duo elementa, tanquàm inſtrumenta, ad tertij generationem concurrere. Ad confirmationem, argumentum ſupponit falſum, nempè vim actiuam tertij elementi eſſe principaliter in duobus quæ corrumpuntur. Ad* 6.

Agens principale duplex.

6. *Negatur ſequi oppoſitum illius aſſumpti: vnum enim ex duobus elementis aliud alterat, non autem ſeipſum, ſed alteratur ab altero: ideoq; nullum illorum elementorum in tertium ſe conuertit: ſed cælum vtrunq. conuertit, vnius ab altero materiæ præparatione diſpoſita. Ad confir: generans in vniuoca generatione, intra ſuam ſpeciem agit; quia nimirum genitum eſt eiuſdem ſpeciei ſpecialiſsimæ cum generante. At vbi generatio fuerit æquiuoca; tunc effectus eſt alterius ſpeciei, ſiue rationis à generante. proinde, ſi effectus minoris extiterit perfectionis, quàm ſua cauſa; tunc profectò infra ſuam ſpeciem generans dicitur egiſſe. ſi verò maioris, vltra ſpeciem. Concedo igitur aſſumptum, nec illius oppoſitum ſequitur: quandoquidem genitum nobilius eſſe inſtrumento, nullum inde abſurdum ſequatur: duo verò elementa, vt inſtrumenta concurrunt ad generationem tertij. Ad* 7. *Concedo primum conſequens; ignis enim*
7. *in illo caſu ſecundùm caliditatem perdit ſuam vim: licet vincat aquã ſecundùm ſiccitatem. Ad confirmationem concedo conſequens: ſiccitas namq. eſt caliditatis effectus per accidens, non autem neceſſarius: tametſi interdum fiat, vt in mixto caliditas ſubtilians, ipſum humidum euaporare faciat: & ſic in mixtione dominentur partes ſiccæ, quæ priùs non dominabantur. Hæc dixi de tertio elemento, quomodo ex duobus conficitur: poſthac dicemus de alijs rebus aliquid.*

Cælum agens principale.

QVAESTIONIS SECVNDAE. CAP. I.

De Aëre, Tex: com: 9: 1. Metheororum.

Primò

Rimò quidem igitur dubitabit vtiq. quis circa vocatum áërem, quæ eius natura constituenda sit in mundo ambiente terram: quemq; locum, atq; ordinem teneat, si cum cæteris elementis conferatur. Postquàm aliqua dicta sunt, quæ ad elementorum cognitionem spectare videbantur; post hac dicamus aliquid de áëre, eiusq; mutationibus, idq; secundùm Aristotelis doctrinam, qui de rebus naturalibus mirificè disputauit. Mouet autem philosophus quæstionem propter Anaxagoræ sententiam, qui putauit spatium è cælo ad terram, áërem dici: cælum verò ipsum, ignem. Quam ob causam quærit philosophus, quæ sit áëris natura: & quomodo à quolibet elemento specie distinguatur. Est autē áër magis humidus quàm calidus 2. de generatione tex: com: 23. Aër, inquit, est magis humidi quàm calidi. Ex quo patet, vt dixi, vnam qualitatum summam in singulis elementis inueniri. Susceptiuum, inquit philosophus 7. phys. tex: com: 29. cuiuslibet accidentis non est contingens; sed vnum vnius primum: ideoq; 2. de gener: tex. com: 23. ait: Sed tunc simpliciter quatuor entia vnius vnumquodq; est: terra quidem magis sicci quàm frigidi: áër verò magis humidi quàm calidi. Fauet etiam huic sententiæ Commentator 4. cæli com: 39. Omnes, inquit, conueniunt in hoc, quòd humiditas in áëre sit maior quàm caliditas. Alexander quoq. atq. Philoponus 2. de gener: tex: cō: 9. affirmant áërem esse humidiorem aqua, ex diffinitione humidi 2. de gener: humidum est, malè terminabile termino proprio, quod quidē propriùs aëreo quàm aqueo humido conuenit. Com: 4. cæli 39. Aër est humidior cæteris elementis: & per illā partem humidam descendunt fulmina, idem 23. 2. de gen: & 4. metheor: com: 10. & in primo lib: canticæ canticorum com: 15. Quod verò 3. cæli com: 67. aliud dicere videtur, loquitur ad mentem Auicennæ: nō autem secundùm propriam sententiam. Idem quoq. sentit Alexander in primo met: cap: 4. quòd vnumquodq. elementum habeat vnam qualitatem in summo. Vnde, licet áër sit aqua humidior; non humectat tamen corpus sicut aqua; quia corpori sicut aqua non applicatur: imò desiccat corpora, quò magis est calidior. Cæterùm, áëris humiditas est duplex, qualitatiua in substantia áëris radicata, & hæc est áëris naturalis: alia est humiditas substantialis áëri permixta, vtpote vapor áëri permixtus: quæ quidem humiditas ab aqua eleuata, per áërem disseminatur, aut à superiori parte distillatur. Ex his ergo patet, áërem nō esse frigidū, sed natura calidū, & humidū: propterea quòd violenta esset áëri frigiditas. Porrò, áëris regio in tres partes diuiditur 1. metheor: cap: 4. in superiorē igni conterminā, mediā, & inferiorē: superior calida propter ignis commercium, motusq; cælestis vicinitatem: inferior similiter propter radiorum reuerberationem: media verò frigida propterea, quòd radiorum reflexio, atq. reuerberatio ad eam non pertingit. Accenditur autem magis áër ex stellis accedentibus ad punctum zenith, ex quibus fortior fit impressio. Habet autem áëris regio hæc inferior humiditatem sibi aduentitiam, à vaporibus sibi immissam: media verò frigiditatem, non quidem sibi naturalem, sed extrinsecus comparatam: nam si suæ relinqueretur naturæ, calidus vtiq; esset; sed propter continuam quasi exalationum, seu vaporum mutationem, inibi se volutantem, & commouentem, frigida regio nominatur. Est ergo áër summè humidus, deinde calidus, non autem frigidus. Sed quispiam dubitaret: Si ita res se habet, cur Auer: 4. metherorū ait: Sicci quidem terræ, humidi autem aquæ. & Galenus primo farmacorum: Aqua est magis humida quàm omnis res. Et in lib: de complexionibus: Non potest dari animal summè humidum sicut aqua. Adde, quòd hyems est 1.
humidior vere, quæ aquæ attribuitur, ver autem áëri: aqua ergo est humidior áëre. Deniq. aqua humectat, áër verò exsiccat; cutis namq. nostra ab áëre tacta riget, similiter pāni humidi in áëre extēsi exsiccātur: ergo quod prius. Amplius, humiditas 2.
separari potest ab áëre, non autē ab aqua: non ergo áër est primò humidus; nam quæ

Philosophus.

Anaxagoras.

Aër magis humidus quam calidus.

Philosophus.

Comment.

Alexander.

Philoponus.

Auicena.

Aëris humiditas.

Aër non est frigidus.

Humiditas aëris non aduētitia.

Argumenta contraria.

Galenus.

3. primò insunt, non sunt à subiecto separabilia. Item, Aër leui infrigidatione mutatur in aquam: ipse ergo nō est calidus. Insuper, nullam sibi caliditatem describit; quia indifferenter se habet ad calidum & frigidum: & quodlibet illorum celeriter recipit: non ergo est natura calidus. Respondeo ad primū argumentum, licet aqua ob suæ

Soluuntur argumenta.

1. substantiæ densitatem fortiùs operetur humectando quàm áër; ipsa tamen remissiorem habet gradum humiditatis: siquidem aqua calida, maiore afficit calore manum tangentis quàm flamma, tametsi minùs sit calida. Ad dictum Auer: ipsemet negat hanc cōsequentiam: talis effectus hoc operatur in corpore: ipse ergo est talis naturæ. Proinde, ait, 2. de anima: com: 105. Non graduantur apud medicos res secundùm suas complexiones in se; sed secundùm comparationem earum ad corpus humanum. Ad sententiam Galeni similiter est respondendum; dicit enim aquam esse summè humidam, ob fortiorem effectum in humectando, quem efficit aqua in rebus corporeis: nō autem propter intensiorem gradum. Ad aliam confirmationem, negatur assumptū: quamuis enim humiditas hyemis sit humidior extensiuè, quia plures pluuiæ in ea cōtingunt; non tamen intensiuè: neq. in aqua depluta in hyeme maiorem experimur humiditatem, quàm in ea, quæ ex áëre labitur in vere. Ad aliam confirm: quòd áër exsiccat, in causa est stellarum qualitas; qua áër affectus, corpora nostra afficit, & disponit. Ad 2. Humiditas ab aqua non separatur, propter fortiorem humiditatis resistentiam existentem in corpore denso: ab áëre verò faciliter propter debilem siccitatis actiuitatem existentem in corpore humido: vnde humiditas secundùm essentiam est in áëre: secundùm autem apparentiam est in aqua; quia nimirum sensui euidentior est aquæ humiditas: proinde in animalibus humiditas áërea est conuenientius pabulum caloris naturalis, quàm aquæ humiditas. Itaq;, humidum áëris dicitur formale, aquæ verò materiale: siue áëri subtile, aquæ autem grossum. quod quidem intelligendum est ex parte subiectorum; vt inter illas humiditates sit accidentalis distinctio, non autem essentialis inter illas qualitates.

Aqua quomodo dicatur sūmè humida.

Ver humidū.

2.

Humiditas in aere secundū essentiam.

3. Ad 3. cùm áër sit substantiæ subtilis, debilis est ad resistendum: ad recipiendum verò facilis: ideoq; negatur consequentia. Etenim facilis passio à frigido, aliquando fit à frigido; nonnunquam à frigiditate rei naturalis: interdum à raritate porositatum corporis: sæpè à subtilitate substantiæ, sicut est in proposito. Quare, etsi calefactio sit áëri naturalis; frigefactio nihilominùs est contra illius naturam. Ad confirmationem, Aëris indifferentia sumi potest ab eo, quod sibi naturaliter determinat: & tunc negatur assumptum; propterea quòd caliditatem sibi determinet: aut certè sumi potest à modo substantiæ facilè passibili: & tunc neganda est consequentia, licet antecedens concedatur: sed de his hactenus. Deinceps loquamur de áëris grauitate & leuitate. Philosophus 4. cæli com: 30. Sua, inquit, in regione omnia grauitatem habent præter ignem: etiam áër: signum autem est, quoniam plus trahit inflatus venter vacuo. Commentator 4. cæli com: 30. & 39. Elementa media propriis in locis, licet sint grauia & leuia; magis tamen grauia; áër enim descendit à regione ignis: à terræ verò & aquæ regione ascendit: est ergo grauis & leuis in loco eius medio. Item, sagitta propulsa mouetur sursum, & deorsum in áëris loco: Aër ergo & sursum trahit, & deorsum impellit: igitur grauitatem habet & leuitatem. Ampliùs, detur lignum, cuius elementa sint aqua, áëre duntaxat excepto, elemētis in plumbo existentibus: addatur deinde ligno magna áëris pars, cæteris paribus existentibus; proculdubio lignum citiùs plumbo descendet, idq; ob áëris grauitatem. Patet hoc etiam in vtre vacuo & pleno: nam plenus magis trahit. Adde, quòd áër re subterposita remota descendit naturaliter: superposita verò ablata, præter naturam ascendit: plus ergo habet grauitatis, quàm leuitatis. Insuper, pars leuissima animalis, vt pote spiritus, est grauis: non quidem ratione terræ, quia omni ex parte est áëreus: ergo quod priùs. Annotat Auer: duos

Aeris grauitas & leuitas.

Philosophus.

Comment.

Rationes.

1.

2.

3.

4.

5.

Themistij

Themistij errores, quorum vnus erat: media elementa non faciliùs ascendere, quàm descendere; sed pari facilitate ad illud se habere: alter verò, quòd elementa media, in suis proprijs locis non sint grauia, neq; leuia. Si, inquit, sunt grauia; tunc in eorum locis violenter quiescerent; omne enim graue, deorsum naturaliter descendit. Fauet huic sententiæ textus: Cùm igitur, inquit, fiat ex aqua àër, & omninò ex graui leue; eo ipso sursum venit, & non vlteriùs fit; sed illic est. Quare àër cùm ponitur in regione aquæ, vel terræ; mox leuis efficitur: cùm autem in proprio loco collocatur; mox stat, & nullo modo mouetur. Adde, quòd tunc solus ignis in suo loco naturaliter consisteret. Signum quoq. positum de vtre, nihil valet: quandoquidem vter grauis sit, ob suæ pellis grauitatem, aut propter àëris condensationem descendat. In soluendis Themistij rationibus, Auerroes duplici vtitur distinctione: nempè, grauitatem vno modo posse accipi pro qualitate; qua illa elementa grauia, & leuia esse dicuntur: alio verò modo pro dispositione, qua tendunt deorsum potiùs quàm sursum: non quidem simpliciter, sed propinquorum elementorum remotione facta: atq. ita grauitas est facilitas descendendi: sic enim spiritus animales, cùm sint aërei, faciliùs descendunt, quã ascendunt; hæc siquidem pulsa mouentur. Deniq., cùm àër sit magis humidus quàm calidus: est ergo magis grauis quàm leuis. Posset aliquis huiusmodi sententias sic ad inuicem conciliare, distinctione priùs posita: scilicet, vt grauitas accipiatur pro qualitate, qua aliquid dicitur formaliter graue: & pro actu secundo, quo graue dicitur actu moueri deorsum: sic viuere accipitur pro esse, & pro operari. Tunc dici potest, elementa media in suis sphæris esse leuia formaliter atq; grauia, actu vtiq. primo, nõ autem actu secundo, de quo Themistij rationes loqui videntur. Auer: 3. cæli com: 39. Grauitas, inquit, mediorum elementorum suis in locis, est maior leuitate eorum. Patet à signo: quia in alto vociferans, aut sonans, longiùs auditur; quàm si in imo loco id faceret. Quam ob causam, in sublimibus locis, huiusmodi instrumenta collocantur, in quibus àër est subtilior, & à vaporibus magis liber, ideoq; magis mobilis. Aër ergo secundùm mentem philosophi, & Auerrois, est magis grauis, quàm leuis. Sed aliquis posset contrà sic arguere: Si elemẽta haberent grauitatem & leuitatem; duas vtique haberent formas substantiales, nempe grauitatem & leuitatem: quæ profectò elementis propter illorum simplicitatem tribui non possunt. Quare, aut ambæ elementis non insunt, aut certè non sunt formæ elementorum substantiales. Item, si àër plus habet grauitatis quàm leuitatis: magis ergo descendit quàm ascendit; graue enim natura descendit. Atqui àëris proprium est ascendere: non est ergo natura grauis: nam in aliquo loco habentia grauitatem, ibi violenter quiescunt: in sua ergo regione àër violenter quiesceret. sed omne violentum non est perpetuum: àër ergo non esset perpetuus: atq. ita vniuersi ordo destrueretur. Adde, quòd si grauitas & leuitas sint substantiæ; vnde profluunt ex primis qualitatibus? Item, aqua faciliùs ascendit quàm àër descendit: non ergo àër est magis grauis quàm leuis; alioqui citiùs descenderet, quàm aqua ascenderet: aqua namq. ingrediens fialam super aquæ superficiem positam, sursum erigit: àër verò in ea inclusus, non descendit: sicut dicit Commentator 4. cæli com: 39. ergo quod priùs. Respondeo ad primum, grauitatem & leuitatem in medijs elementis inueniri secundùm quid, non autem simpliciter 4. cæli tex: com: 27. Simpliciter, inquit, neutrum horum graue aut leue; sed per comparationem: atq. ita forma substantialis àëris, est plus grauitas quàm leuitas. Dicis: Igitur forma substantialis àëris inclinaret deorsum secundùm quid, in quem etiam aqua inclinat. Dico: Aëris conditionem, siue naturam aquæ, conditioni comparatam, plus leuitatis habere: ad se verò, plus grauitatis; pari namq. impulsu àëri illato ad sursum, atq. deorsum; deorsum faciliùs mouebitur: 4. cæli com: 29. & 39. Quam ob causam, ait inibi Commentator, àëris impulsi motum sursum, violento proximiorem esse. Ad 2. Quamuis àër ratione mo-

Themistii rationes.
1.
2.
Auerroes soluit.
Grauitas pro facilitate descendendi.
Formaliter leuiã & grauia.
Argumenta.
1.
2.
3.
Soluuntur argumenta.
1.
Grauitas comparatiuè.
2.

tus magis ascendat; maiorem tamen habet facilitatem descendendi, quia grauior quàm leuior. Ad confirmationem: quæ sunt grauia, ac etiam, vt ita dicam, grauitantia, veluti terra in áere; inibi violenter locata consistunt. At quæ sunt grauia, non autem grauitantia, sicuti est áer in sua sphæra; nequaquã violenter in sua regione detinetur: tametsi facilè deorsum impelli possunt. Ad aliam confirmationem: forma substantialis elementi, vt dicitur 4. cæli com: 40. primis ex qualitatibus causalitatem habet: & locus est causa elementorum: Causa, inquit Auer: motus ad superius & ad inferius, est forma corporis: & causa formæ est locus: & causa loci, est corpus sphæricum. Itaq; differentiæ substantiarum, sunt accidentia. neq. id erit absurdum; quandoquidem elementa esse diminutum habeant. In animalium autem formis, accidentia causata sunt, & non causa. Huiusmodi autem accidentales differentias aliæ substantiales differentiæ præcedunt: quæ ab earum formis substantialibus sumuntur. Ad 3. áer calefactus, ait Alexander, ex contactu aquæ frigidæ frigesit, atq. ita condensatur: & sic minorem occupat locum: vnde & aqua ipsum insequitur ad vacuum extrudendum. Sed ab Auerroe pro causa secunda accipitur: nam prima apud eum, est áer calefactus naturaliter, & quodammodo ignitus, qui naturaliter ascendit, locumque ascendendi aquæ relinquit. Quomodo ergo áer sit magis grauis, quàm leuis, dixi.

Aer est grauis non grauitãs

Comment.

CAP. II.

De Cometis.

Dilucidatis áeris proprietatibus, eiusq; locis distinctis; loquamur deinceps de his, quæ fiunt in prima eius parte: & inprimis de Cometis, qui crinitæ stellæ appellantur. Vnde Lucanus lib. 1. Ignota obscura viderunt sydera noctem, Ardentemq; polum flammis cæloq; volantes: Obliquas per inane faces, crinemq; timendi: Syderis & terris minitantem regna Cometen. De causis huius, non parua fuit inter antiquos controuersia. Nam quidam dixerunt, nempè Anaxagoras & Democritus, Cometen, cælestem habere materiam, quia nimirum acie oculorum vtriusq. interuallum percipere nequiuère. Anaxagoras, inquit philosophus, primo metheororũ, & Democritus, aiunt esse Cometas Symphasim errantium stellarum: quum propterea, quia propè veniunt, putantur se inuicem tangere. Alij, id est, Itali, siue Pythagorici dixerunt esse stellam creatam cum cauda, siue coma: quam sententiam secutus est Seneca, asserens Cometen esse stellam motu, & lumine ab aliis distinctam. Alij verò Cometen esse rem mixtam, ex parte quidem cælesti, & ex parte elementaria. pars quidem cælestis, est stella, quæ à regione humorem attrahit: elementaris verò humor sursum attractus. Huius autem sententiæ fuère, qui sub Hippocrate Chio, & discipulo ipsius Æschylo extiterunt. Verùm omnibus his, inquit philosophus, accidit dicere impossibilia. Primò quidem igitur dicentibus, quòd Cometes sit vnus ex numero planetarum: nam multi visi sunt extra circulum zodiacum: deinde & plures ex vno facti sunt sæpè. Primã rationem contra primam opinionem, secundam verò contra secundam, Auerroes affirmat esse directam. Arguit postea contra Æschylum & Hippocratem: Adhuc, inquit, etsi propter refractionem comam habent, sicut aiunt Æschylus & Hippocrates, oporteret apparère aliquando sine coma; quia moueri potest extra solem: non solùm septentrionem versus, vbi dicunt comam habere; sed ad alia quoq. loca: atq. ita aliquando visa fuisset in alijs locis sine coma. Ex eo enim quia est erratica, & à sole deficere potest in multa loca; contingere potest, vt interdum sine coma conspiciatur, præsertim secundùm illorum sententiam, qui aiunt, non nisi in septentrione comam habere posse.

Cometes qd.

Causæ cometis.

Anaxagoras. Democritus.

Itali.

Seneca.

Hippocrates. Aristoteles.

1.

2.

3.

De Cometis.

Aiebat namq. Hippocrates & Æschylus Cometen fieri non poße, nisi in septentrione, extra tropicum cancri, & sole duntaxat decurrente inter arietem & cancrum, quasi prope cancrum. Ait ergo philosophus Cometen fieri poße extra septentrionẽ, & sole existente prope capricornum: etenim magnus Cometes factus est, parum ante terræ motũ, qui fuit in Achaia, quo multæ vrbes corruerunt: parùm ante inundationẽ loci eiusdem. Ortus autem fuit in æquinoctiali versus austrum, ibiq; longo tempore fulsit. Athenis autem Archonte Eucle Molonis filio, in regione Aquilonari Cometes ortus est mense Ianuario, cùm sol in brumæ solstitio eßet. Aßerit deinde philosophus hypeccauma facilè quidem inflammabile, non autem citò extinguibile, Cometis materiam eße; est enim multum, & densum, ac debita proportio agentis ad ipsum. Deniq. continua exhalatio priori deperditæ succedit. Hanc autem philosophi sententiam posteriores secuti sunt omnes: nempè Alexander, Auicenna, Auer: Algazeles, Albumasar, Ptolemæus. Hæc de materia Cometis. De agente autem dicit idem philosophus, eße aliquod igneum, cui obiter occurrit exhalatio: mouens verò exhalationem, eße calorem solis; Sole namq. terram calefaciente, exhalatio eleuatur: quæ obuiam veniens alicui igneo, mox accenditur, fitq; Cometes. Addit Albumasar in libro de magnis coniunctionibus, Martem, non quidem simpliciter, sed illis annis dominantem, in quibus trium sunt superiorum coniunctiones. Præterea, si in aliquo anno quapiam fuerit superiorum coniunctio planetarum, & Mars eius anni dominus; eodem quoq; anno Sol & Mars exhalationes afferent, ex quibus Cometes exurget. Adde, quòd si superiorum coniunctio nulla extiterit; Marte nihilominùs dominante, cometes videbitur; si aut per corpus, aut per radios in áereis seu terreis signis fuerit, luna verò in áereo constituta: potißimùm verò id fiet, si eius erit Mars dominus signi, quod Iupiter tenet in anni principio In libro verò de floribus: Fit, inquit, Cometes, quoties in annuis reuolutionibus, aut coniunctus, aut oppositus est Saturno: potißimùm, si cauda draconis Saturnum hostiliter pulset, vel Saturno fuerit coniuncta. Hæc ab illo de causa particulari dicta sunt. Ptolemæus in lib: apotelesmatum, à luminarium ecclypsibus proficisci arbitratus est: præsertim si Mars aut Mercurius ecclyptici signi dominator fuerit. Hæc de agente Cometis. Forma autem substantialis ipsius, est forma ignis: aut secundùm alteram opinionẽ, est forma terræ; per hanc enim reponitur in prædicamento substantiæ, & in aliqua specie eiusdem prædicamenti. Si verò est accidentalis; sic à Plinio, & ab Astronomis plurimæ numerantur: Aristoteles aut à figura recta, aut à figura circulari numerauit: nempè à rotunditate comæ vel à longitudine exhalationis. Porrò, finis Cometis est duplex, generationis scilicet, & geniti: generationis quidem, est substantialis forma Cometis, qua in specie Cometis collocatur: rei verò genitæ finis, est expurgatio terræ, decus vniuersi: vel salus hominum, secundùm aliquorum sententiam; vt scilicet homines illo signo admoniti, caueant sibi à malis operibus. sed præcipuus finis Deo notus est, cuius nutu, huiusmodi Cometæ, & áeris accensiones solent aliquando contingere. De generatione Cometis dicendum nobis est, vnde, & quomodo fiat: pro cuius rei declaratione scire nos oportet, ignitas impreßiones per exhalationis impreßiones generari: quarum aliqua traiecta appellatur, aliqua verò exusta. Traiecta quidem generatur stella cadens: cùm enim ad mediam áeris regionem peruenerit, ab illius pulsa frigidate, traijcitur atq. ita generatur. Verùm ex exusta exhalatione, impreßio ignita fit, & quidem duplex: altera quidem succeßiua, nempè cuius pars prima inflammata, & extincta: secunda deinde inflammata, & similiter extincta: tertia similiter se habebit, & sic consequenter, quousq. tota penitus exuratur: & quæ huiusmodi sunt, stellæ volantes appellantur. Altera verò perdurat: prima namq. illius pars accensa non extinguitur, parte secunda accensa; sed ad finem vsq. perseuerat exustionis: & talis vocatur Co-

Contra Hippocratem.

Cometes Achaiæ.

Cometes Athenis.

Materia cometis.

Agens.

Albumasar.

Regnãte Marte fit cometes

Ptolemæus.

Forma cometis.

Finis cometis

Generatio cometis.

Stella cadens.

Stellæ volãtes

tis. catur Cometes. Cæterùm, differentiæ generales Cometis plurimæ numerantur: quarum prima est, quòd aliqui Cometæ parui, aliqui verò magni sæpè visi sunt. Deinde differunt figuris; nam alij recti, alij verò circulares apparent. Colore præterea dissentiunt, quippe qui & rubei videntur, & squalidi. Item, alij sublimiores, alij verò inferiores, & in septentrione, & in austro. Præterea, alij per se, alij in stellarum frontispicijs. Sextò, alij in autumno, alij in vere; his enim temporibus calor sufficit ad exhalationem eleuandam: æstate verò minimè, propterea quòd maior est resolutio, quàm exhalationis generatio: hyeme propter caloris debilitatem, generari non potest. Ptolemæus ait, interdũ apparêre ecclypsis tempore: septem continuos dies perseuerat: aliquando octuaginta, teste Plinio: alij sex mensibus, minimum spatium, circiter horam. Deniq., aliqui eodem modo semper se habent: alij verò in continua sunt mutatione. Locus autem Cometis est duplex: vnus physicus, alter astronomicus: physicus verò est vltima superficies corporis continentis: atq. ita physicè loquendo voluit philosophus aliquem Cometen prope cælum collocari, propter alicuius syderis attractiuam virtutem: aliquem verò in inferiori parte regionis âereæ. Locus verò astronomicus, alius est verus, alius apparens. verus autem est, linea exiens à centro terræ, transiens per centrum Cometis, quæ terminatur ad aliquod punctum primi mobilis. apparens autem, est linea exiens ab oculo, transiens per centrum cometis: terminaturq; ad aliquod punctum in primo mobili: vel est punctum terminans. Motus quoq. cometis est ab ortu ad occasum: & ab occasu ad ortum: & quidem celerior motu alicuius planetæ eodem modo se mouentis. Eo namq. anno, quo Carolus Gallorũ rex Siciliam ingressus est, Cometes inclinante se iam die, in occasu apparuit: non multis pòst diebus in ortu, antequam sol exurgeret, visus est. Mouetur præterea à septentrione in austrum secundùm latitudinem, extra, & intra tropicos, saltem secundùm locum apparentem. Sic apparuit anno 1506. 3. Augusti. Insuper mouetur sursum: aliquando deorsum: & è contra: Multis ergo motibus mouetur. Causa verò motus, quo mouetur ab ortu ad occasum, est âer, cui insidet Cometes: qui quidem âer, mouetur ad motum primi mobilis. Habet etiam motum ex cælesti virtute, sub qua oritur; vnumquodq. enim nascitur sub cælo, suaq; cælesti dote donatur: proinde cometes ex sua genitura sic disponitur; vt huiusmodi motibus moueatur. Itaq;, Cometes quatenus est quoddam mixtum, mouetur ab elemento prædominante: quatenus verò cælesti virtute donatur, ad influxum illius naturaliter mouetur. De significatione Cometis. varia est apud antiquos de hoc negotio sententia: de qua disputare non intendo, cùm multa dicantur, à quibus fides catholica maximè abhorret: communiter autem aiunt prætendere siccitates, terræ motus, ventorum afflatus, bella, principum mortes, sectarum euentus, sterilitatem, penuriam, famem: de quibus nonnulla exempla poni possunt. Anno 1472. in Germania Cometes apparuit in opposito libræ, habens caudam graduum ferè 30. ad occidentem directam; paucis pòst diebus stetit in ariete, mutauitq; caudam ad orientem prope Pleiades. Quem quidem secutæ sunt epidemiæ magnæ, æstas feruentissima, inaudita siccitas, & quibusdam in regionibus ignis è terra erupit. Anno 114. Comete facto, in Galatia tres vrbes corruerunt: similiter in oriente, multæ vrbes horribili terræ motu perierunt. Eodem quoq. modo 377. post Cometen factus est terræ motus quasi per totum orbem: quo mare suum locum egressum est: & multarum insularum vrbes corruerunt. Cometes quoque significat maximos ventorum flatus, teste philosopho. ventos verò huiusmodi comitantur marium inundationes, regiones operientes: casus magnorum lapidum de cælo: arborum atque vrbium ruinæ. Dicunt quoque Cometen protendere bella, tyrannides, nouos ritus, discordias, vltiones, prædas, furta, vindictas, piraticas rapinas, mutationes regnorum, incendia, rebelliones, & quæ sunt generis eiusdem. Anno 448.

Differentiæ generales cometis. 1. 2. 3. 4. 5. 6.

Tempus durationis.

Locus cometis. Locus physicus. Locus Astronomicus.

Motus cõetis.

Causa motus.

Significatio cometis.

Siccitates.

Terræ motus

Ventorũ flat⁹

Bella.

De Cometis.

Comete aßiduò micante, Attila primus Germanorum Imperator, magnam Italiæ, & reliqui orbis partem deuaßtauit. Anno ab hoc Comete tertio, Valentiniano Imperatore à suis Romæ interfecto, Maximus imperium inuadens, occupauit. Anno à Comete sexto, Gotthi ingenti exercitu Hispaniam inuadunt: & anno 7. Seuerus, annis quatuor Rauennæ tyrannidem vsurpauit. Anno 722. duobus Cometis apparentibus, non multò post tempore Leoprandus Longobardorum rex Romam obsidet: Sarraceni præterea in Hispaniam nauigant, eiusq́ prouinciæ partem occupant. Anno Millesimo, viso Comete, Ottho Imperator cum Gescente Patricio, qui Romæ principatum occupârat, conflixit, eumq́ occidit. Anno quarto à Comete, Henricus cum Arduino, imperium occupante, acerrimè pugnans, vicit. Anno 1097. apparente Comete in occidente, non multo pòst tempore Gotthfridus Ierosolymam cepit. Dicunt quoq́ nonnulli, mortes principum per Cometen demonstrari. Anno 1264. pluribus diebus Comete apparente, die quo extinctus est, Vrbanus obijt. 589. cùm per mensem apparuißet, Patricius Hexarchus moritur, & complures alij principes. Anno 824. horribili Comete viso, eodem anno Romæ Imperator obijt. Anno 324. apparente Comete, Constantinus moritur. Affirmant etiam nouæ doctrinæ euentus ostendi: tribus Cometis Neronis tempore apparentibus Romæ, tunc ibidem Petrus & Paulus euangelizabant. 589. an: per mensem Cometes visus: & anno ab illo quarto Mahumetus in Arabia nascitur. Anno sexto à Comete, Britannia ad Christi fidem conuertitur. 1097. in occidente Comete apparente, Cistercienßis religio exoritur: primumq́ eius Cœnobium fundatur. Cæterùm, an stellæ vim aliquam habeant in actus humanos, in quarto libro diffusè ostendi. De causa autem significationis sic loquuntur Peripathetici. Ex Cometis impreßione aërem affici, ex quo sic affecto illa generantur, nempè spiritus calidiores, adusti, cholerici, & ad mala procliues. Est præterea signum multarum exhalationum, quarum quædam intra terræ viscera conduntur, ex quibus terræ motus oritur: aliæ verò in infera aëris regione, quasi à media repulsæ, in ventos comeant. Cometes præterea cùm Martis & Mercurij nuntius sit, ea prætēdit, ait Ptolemæus, quæ ad Martem & Mercurium spectant. Porrò, aiunt Astrologi, quòd si Cometes sit versicolor, Cometis dominator fit Mercurius, eiusq́ prætendit effectus: si roseus, Venus: si igneus, Mars: si aureus, Iupiter: si niger aut plumbeus, Saturnus: & sic per singulos distributus Planetarum colores, atq́ distinctus, singulos prænuntiat cuiusq́ Planetæ effectus. De loco verò Cometis sic aiunt, in ea terræ regione effectus prætendere, ad quam caudæ apex Cometis dirigitur: Quia ignea, inquiunt, semper ad locum suæ mineræ prospectant. In vniuersum autem in ea suos prætendunt regione effectus, in qua quidem videntur. Quòdsi tempore matutino appareat; citiùs exurget, quod demonstrant: si in ortu, primis quatuor mensibus: sin autem aduesperascente die, tardiùs. Hæc de Cometis. De lacteo autem circulo locutus sum libro quarto, fol: 369. propterea supersedeo labori.

Attila. Valentinian⁹ Gotthi. Longobardi. Saraceni. Ottho imper. Henricus. Arduinus. Mortes principum. Vrban⁹ Papa. Constantinus Sectarum euentus. Causa significationis. Colores cometis. Locus cõetis. Tēpus cõetis.

CAP. III.

De rore, & pruina.

Osthac dicendum nobis erit de aquearum impreßionum virtute: quæ quidem secundùm eßentiam per se eiusdem sunt speciei. Differunt verò per accidens: & inprimis de rore, quæ est tenuißima impreßio; est enim humor, qui sereno tempore cælo fluit, serena nocte, non gelu, neq́ ardoribus, neq́ ventis flantibus. Aristoteles primo Metheororum dixit fieri ex vaporatione modica; quum pluuia ex largo vapore progeneretur. Apu-

Ros. Aristoteles.

leius

& pruina.

Apuleius. Virgilius.

leius libro de mundo: Ros nocturnus humor, quem serenitatis tenuitas spargit. Virg: 2 Geor: Exigua tantùm gelidus ros nocte reponet. Gignitur itaq; ex vapore debiliter calido, grosso, & humido, in infima aëris parte, per frigus nocturnum condensato, & in aquam resoluto. Cadit autem frequentiùs circa crepusculum: tunc enim aëris infima regio est frigidior. Cùm autem vapor de humido aëreo, quod viscosum est & dulce, multùm habuerit, & in rorem resolutus, herbis adhæserit, adueniente solis calore, decoquitur; aquositateq; consumpta ad modum albæ farinæ, aut sacchari in folijs relinquitur, & Manna dici solet. Ex tali autem rore epar opilatur: & sic oues rorem pascentes, moriuntur. Quòd verò ros sit vapor cæteris subtilior, rarior, & minor; vel ex hoc maximè patet, quòd celeriùs à sole resoluitur, & consumitur. Arist: 1. Meteor: Quantum verò de die ex eo euaporat, si non sublatum fuerit ad eam, quæ eleuatur aquam, propter paucitatem ignis, id est, calidi sursum ducentis: & iterum deorsum latum, cùm infrigidatum fuerit, nocte vocatur ros & pruina.

Manna.

Ros vapor subtilior.

Auer.

Pruina.

Est autem ros, inquit Auer: subtilis pluuia, irrigans herbam, & non mollificans terram, à leui caliditate exsiccabilis: pruina verò subtilis, & pauca nix admodum farinæ herbam albificans, quæ à paruo solis aspectu eliquescit. Efficiens ergo roris & pruinæ, iuxta Arist: Auer: Alexandri sententiam, est calidum, diurnum, in imo causatum à solis motu diurno, ab ortu in occasum; sol enim ab ortu in occasum decurrens, de die vapores eleuat, atque sursum attrahit. Est etiam frigidum nocturnum: sole namque decurrente sub terra ab occasu in ortum, vapores eleuati, ob noctis frigidum constipatur: atque in aquam roridam, seu pruinam conuertuntur. Causa ergo efficiens, est calidum diurnum eleuans, & nocturnum frigidum inspissans: causa verò materialis, est communis vapor à calido diurno eleuatus, habens parum caloris. Modus generationis, vt dixi, est vapor debilis de die eleuatus, & frigiditate noctis affectus, mox descendens per modum roris, siue pruinæ.

Causa efficiēs rorem, & materialis.

Aristoteles.

Quādo fit ros

Ros siquidem fit, ait Philosophus 1. Metheor: cùm concretus fuerit in aquam vapor: & nec sic fuerit æstus propterea, quòd aut locus calidior, aut hora sit, vt exsiccetur sursum ductus, neque sic frigus, vt ipse vapor congeletur; fit enim ros in temperie, & in locis temperatis: pruina verò è contrario. Sanè, licet aqua, quoâd dispositionem, media sit inter vaporem, & pruinam; non transit tamen vapor priùs in pruinam, quàm fuerit conuersus in aquam sensibilem. Itaque, congelabile est vapor, & aqua secundùm substantiam, non tamen aqua sensibilis: ideoq; in aquam verti potest sensibilem post congelationem sui. Palàm est ergo, quòd vapor, ait Philosophus, sit calidior aqua; habet enim eleuantem adhuc ignem. quare amplioris frigiditatis est ipsum cōgelare; etenim vapor dum eleuatur, habet exhalationem sibi commistam, & radiorum reflexione exsiccatur: ideoq; est calidior aqua, à qua fit, siue eleuatur: quam ob causam pro congelatione vaporis in pruinam, plus frigiditatis adesse necesse est, quàm si in rorem conuerti deberet.

Tempore trāquillo.

Fiunt autem ambo & serenitate, & tranquillitate; non enim eleuabuntur, non existente serenitate: neque vtique constare poterunt vento flante. In causa autem est, quòd quando non est tempus quietum, vapores roridi nō eleuantur, sed crassiores potiùs, & calidiores, atque pluuiosi: vento autem flante, roridi vapores conflari non possunt. signum autem est, quòd fiant hæc, quia non longè suspenditur vapor; nam in montibus non fit pruina.

In montibus nō fit pruina.

Causa autem vna est quidem hæc; quia sursum ducitur ex concauis, & humidis locis. Quare, caliditas sursum ducens onus maius suis viribus; non potest ipsum eleuare ad magnæ altitudinis locum; sed propè dimittit iterum. Adde, quod aër existens in altis, dissoluit consistentiā. Loquitur Philosophus de montibus, quorum summitates proximæ sunt secundæ regioni aëris, in quibus hæc minimè fiunt: tùm quia vapores eò loci minimè ascendunt: tùm etiam propter ventorum flatum, qui inibi quodammodo perpetuò vigent. Fit autem ros

 De rore, & pruina.

tem ros vbique flante Austro, non Borea: præterquam in Ponto, vbi flante Borea fit: Austro verò spirante, minimè. Similiter temperie quidem fit, hyeme autem nõ fiet. Auster autem temperiem facit: Boreas verò hyemem, quæ exhalationis extinguit caliditatem. Pro Austro autem accepit auram mitem, & quietam, à meridie venientem; quæ quietis & placatis spirat temporibus. In Ponto autem Auster non sic facit temperiem, vt fiat vapor; quia nimirum inibi non est temperatus: Boreas verò propter frigiditatem, calidum congregat, quare multò plus euaporat: frigiditate autem noctis superueniente, quod euaporauit, in rorem transit. Simile quiddam videre est in puteis, alijs in regionibus existentibus, quiq; Borealibus euaporant: nam Borea frigido puteum circumcingente, calidum putei congregatur; quòd agens in aquam, effumare eam facit. Verùm, Borealia per se extinguunt caliditatem, antequam constet aliqua vaporum multitudo, licet per accidens aliquibus in locis contrarium contingat. In Australibus autem congregatur vaporosa exhalatio, ob quietam atque temperatam auram spirantem, & huic rei fauentem. Causa materialis, ex qua pruina conficitur, est vapor tenuis; crassior tamen vapore, quo ros constare dicitur. Fit autem ille vapor à calido solis, & stellarum, de die huiusmodi vaporem eleuante, atque sursum agente. Generatur deinde à frigido intensiori, frigido roris, quod quidem vaporem cogit eleuatum, eumq; in pruinam conuertit. Sanè, frigus in generatione pruinæ vaporem calidum, non modò in aquam resoluit, vti fit in generatione roris; verùm etiam resolutum congelat. Pruina, à perurendo dicta, quòd fruges, & virgulta perurat. Ex rore gelido nascitur: nec fit nisi immoto aëre, & sereno. Cic: 1. de nat: deorum. Pars obriguerit niue, pruinâue longinquo solis abscessu. Fit autem pruina tempore veris, & autumni, de nocte & die: modò asint, quæ ad illius generationem spectant. Generatur in infima aëris regione, vt volunt Arist: Auer: & Alexander. Quòd verò non fiat in media aëris parte, vel ex hoc potest esse manifestum, quòd in altis locis minimè inuenitur, nisi vbi sunt aquæ, è quibus in die possunt eleuari vapores. Quare, etsi in aliqua mediæ regionis parte, conueniens frigiditas inueniretur, ad pruinam conflandam; vapor nihilominus pruinosus, priusquàm locum illum conscenderet, à noctis frigido condensatus, in pruinam verteretur. Itaq; tenuis vapor immediatè ab excessiua noctis frigiditate spissatus, in pruinam transit. Sed dicis: Inspissatio est passio aquæ: Negatur, potest enim vapor immediatè inspissari, conuertiq; in nubem, vel in niuem, aut in pruinam, & nequaquam prius in aquam: non potest tamen congelari, nisi fuerit actu aqua. Cæterùm, licet pruina sit exsiccata; semper nihilominus habet partem vnctosam, atq; viscosam: ideòque descendens adhæret folijs, & pilis barbæ, & similibus. Quamobrem, pruina triduo apparente, pluuiam futuram prænuntiat; indicat enim vapores maiores fieri, ex quibus mox pluuia sit secutura. Tempore veris apparens, arbores pullulantes exurit, propter quod ex pestilentibus aquis vapores illi coacti sunt; ideoq; perdunt erumpentes arborum gemmas. Hæc de rore, & pruina dixisse sufficiant.

Flante austro fit ros.

Quãdo fit ros in Ponto.

Euaporãt putei Boreales.

Pruinæ generatio.

Causa efficiẽs

Tempus.

Locus.

Inspissatio.

Congelatio.

Exurit arbores.

CAP: IIII.

De nubibus.

NVbes fiunt ex crassiori vapore, quàm ros & pruina: non tamen ita crasso, vt sit aqua; maiori enim opus habet frigiditate, si in pluuiam sit cõuertenda: siquidem maior spissitudo, est maioris frigidi effectus. Causa verò agens disponens, est calidum solis, & stellarum eleuans vapores. Agens verò generans, est frigidum intensum, quod occurrens vapori à

Causa materialis.

Agens disponens.

Agens generans.

caligine

caligine eleuato, illum vtiq; maiori condensatione inspissat, quàm sit pruina. Fit autem sub loco mediæ regionis, parùm infra locum, in quo fit pluuia: ideoq; non statim in pluuiam conuertitur. Vel dici potest, eundem locum pluuiæ possidere: non tamen citò pluuiam fieri; quia non tam citò eius calidum extinguitur. Nubes, licet sint rore grauiores; non tamen descendunt, propter calidum annexum, quod congelationi maiori repugnat. Accedente postmodum maiori frigido, & ipsius calido deficiente, in pluuiam conuertitur, & ita ad terras dilabitur. Cæterùm, etsi nubes pluuiam præcedant, contingit nihilominùs interdum, sine aliqua nube præcedente, pluuiam fieri: contingit namq; tempore æstiuo aërem condensari à frigido, vel ab aliquo influxu frigido, & sic pluuiã descendere. Celeriùs autem fiunt tempore æstiuo, quàm hyemali; quia materia vaporosa sursum petens, ob magnam infimæ regionis caliditatem, quæ vndique illam circumstat, per antiperistasim celeriter inspissatur: quia verò in hyeme minor antiperistasis fit; hac de causa materia tardius congregatur. De nubium autem significatione sic aliqui loqui soliti sunt: Nubes rubræ, inquiunt, circa occasum, ventos prætendunt, atque serenitatem; nuntiant enim vaporem illum à solis calore aduri posse, ac sic tandem in ventum resolui. Præterea, nubes septentrionales sunt serenitatis nuntiæ, maximè hyeme; significant enim materiam paulatim resolui, & procul à nobis pelli. Similiter concauæ nubes. Nubes autem nigræ, pluuiam protendunt, maximè, quæ veniunt à meridie, vtpote à loco humido. Nubes verò, vt vellera sparsæ, & plurimæ in ortu, aquam in triduo; aquosæ sunt enim. Præterea, nubes, quibus altissimorum montium cacumina teguntur, quia crassorum copiam vaporum significant, qui nequaquam à solis calore decoqui possunt, hac ratione, & ipsæ quoque futuræ pluuiæ indicium ostendunt. Quid ergo sit agens, locus, tempus, & natura nubium, breuiter dixi.

Locus.

Quando non descendit.

Celeriùs fiunt æstate.

Prognostica.

Nubes rubræ

Nubes septentrionales concauæ.

Nubes nigræ

Nubes sparsæ

CAP. V.

De pluuia.

Materia pluuiæ.

DE pluuiæ materia sic inuenimus probatos locutos fuisse Philosophos, nempè aërem, vaporem, nubem pluuiæ materiam esse, aut esse posse: à quolibet enim istorum pluuia fieri potest. Ex aëre quidem sine vapore fieri potest aqua; quodlibet namque elementum (vt paulò antè dictum est) immediatè in aliud elementum verti potest. Ex vaporibus, qui maximè accedunt ad aquæ naturam: ex nubibus, vt communis est omnium sententia. Porrò, materia nubis est minùs crassa, quàm sit materia niuis, & grandinis: grando enim & nix, fiunt à materia terrestri magis: & opus est illis intensiori frigido, quàm pluuiæ. Adde, quòd citiùs pluuia, quàm nix & grando dissoluitur: hæc de pluuiæ materia. De agente verò disponente, sic loquimur: Si per vaporum eleuationem à corporibus humidis pluuia fiat; agens disponens, est calidum cæleste, vapores ad mediam eleuans aëris regionem. Quòd si sit agens generans; tunc proculdubiò erit frigidum mediæ regionis aëris, à quo materia iam adducta, condensatur atq. inspissatur: Quando verò pluuia fit sine vaporum eleuatione, vtpote per aëris ingrossationem; tunc mediæ regionis frigiditas est agens disponens, & generans: infrigidans enim aërem, in vaporem conuertit: & maiori frigiditate accedente, tandem in pluuiam resoluit. Eo autem in loco fit pluuia, vbi niues fiunt: eo namque in loco effectus fieri debet, in quo est eius materia præsens. Pluuiæ præterea non fiunt in montibus sublimibus, quia nec etiam nubes eò ascendunt. Omni præterea tempore pluuia fieri potest; quoniam omni tempore vapores à calido cælesti ad mediam aëris regionem eleuari

Agens disponens.

Agens generans.

Locus generationis pluuiæ.

Tempus pluuiæ.

eleuari poßunt: maximè autem circa finem autumni, & principium veris, quandoquidem tunc temporis vapores plures fiant; calidum siquidem potens est in eleuando, non autem in consumendo: & plures in hyeme, quàm in æstate; calor namque æstiuus eleuat, & consumit: in hyeme autem minimè. Quamobrem, temporibus, & locis frigidißimis pluuiæ non fiunt, quia vapores non fiunt: etsi fiant in locis, & temporibus calidißimis, à calore resoluuntur. Ex quo perspicuum esse potest, quare in vna regione magis, quàm in altera pluat; quia nimirum vna est humidior, & temperatior altera: ideoq; vapores plures fiunt, ex quibus pluuia conficitur. In Ægypto non pluit propter æstum: sub polis verò ob intensum frigus. Plerumque autem pluit, quàm ningit, vel grandinat; quia terra pluuijs madefit, è qua sic dispoſita rursus vapores eleuantur, qui in pluuias conuertuntur: cùm verò ros & pruina fiunt, non sic ab eis terra afficitur; vt iterum euaporet. Interdum è cælo labitur quædam magna inundatio, ita; vt ex vase aqua fundi videatur: in causa autem est, quòd nubes tota absceßu calidi, in aquam comeat: proinde tota simul ruit, non absque multarũ iactura atque dispendio rerum: membra quoq; læsa præsentiunt pluuiam; quia nostra corpora à continente aëre alterantur: celeriùs verò membra imbecilliora, magisq; paßiua. Cùm verò ante pluuiam vapores moti aërem alterent; membra debilia sic ab aëre affecta, aliquid patiuntur, sicq; futuræ pluuiæ signum ostendunt. Aliqui anni sunt pluuiosi; quia maiores in illis eleuati sunt vapores: propterea, quòd frigidiores stellæ dominabantur: aliqui verò sicci, propter contrariam dispositionem in illis inuentam. Æstiuæ pluuiæ impetuosiores; quoniam tempore æstiuo aëris caliditas est maior, quæ à vehementiori nubis frigido extrusa, maiori impetu ad terram dilabitur. Signa autem pluuiæ securæ, aliquando ex sole colligi poßunt; nam quando sol est pallidus, aut fuscus suo in ortu; eius diei pluuiam enuntiat: si verò in occasu, noctis securæ. Color namque ille ex pluuialium vaporum inter nos, & solem interpositione, seu interiectu producitur, qui illis maximè temporibus soliti sunt exurgere, & in altum ferri. Sol præterea si magnus oritur, aut occidit, idem prætendit: accidit enim ei illa magnitudo propter aërem craßiorem, qui futuram pluuiam denuntiat. Halo circa solem quando diu hæret, pluuiam denotat; fit enim roridis, & pluuiosis vaporibus interpositis. Parahelius circa solem vnus, vel plures, est magnum pluuiarum signum; non enim fit, nisi ob pluuiosos vapores, in quibus solis radius relucet. Quando sol lucet in ortu, & super illum nigra, vel longa nubes apparet instar trabis magnæ, si citò euanescat; indubiè diuturnam pluuiam prætendit: in occasu verò apparens, nocturnam: sin autem diu manserit, terrestreitatem: atque ita erit sterilis. Iris sereno tempore apparens, aquam nuntiat: post pluuias verò serenitatem, teste Ptolemæo; habet enim aliquid calidi & frigidi pluuiosi. Quare, cùm sereno tempore apparet, nuntiat futuram vaporum eleuationem: post verò pluuias apparente, signat temporis serenitatem, vtpotè vaporum humiditatem à calido cælesti esse consumptam. Sol concauus, aut maculosus, vel sub nube oriens, aut occidens, est pluuiosus. Si die tertia ante coniunctionem, vel oppositionem Luna nigra visa fuerit, aut spißa; pluuiam prætendit. Plures halones circa lunam idem denuntiant. Luna quarta si nigra fulserit, pluuias dicit: cuius si cornua obtusa fuerint; certiùs idem præsagit: similiter plena luna nigra: in causa autem est vaporum pluuialium interpositio. Stellæ quoque si apparuerint sicut & luna, eiusdem pluuiæ sunt nuntiæ: Aselli qui sunt in cancro, vix in sereno apparent, ait Ptolemæus, quin pluuias denuntient; occultantur namque à vaporibus pluuiosis interpositis. Animalia minùs occupata, atq. habentia corpora imbecilliora, temporum mutationes præsentiunt. Itaq; gallus in prima noctis parte cantans, vel propè solis occasum, indubiè nuntiat atq; præcinit pluuiam futuram: ardea super nubes volans: grues in aëre fugam agitantes: vacca in

Marginal notes: Vbi pluat. — In Ægypto sub polis non pluit. — Magna inundatio. — Membra læsa sentiunt pluuiam. — Plus in vno quàm in alio anno pluit. — Signa pluuiæ ex Sole. — Halo solis. Parahelius. — Nubes vt trabs. — Iris. — Halo Lunæ. Luna quarta. — Stellarũ signa — Cantus galli.

Animalia pluuiam ostendentia. cælum suspiciens, & captans naribus auras: hirundo circa lacus volitans: ranæ in limo querulæ: formica oua extollens: coruorum agmen è pastu rediens, alisq; perstrepens: fluuiales aues, derelictis vndis, prata quærentes: asini sibi aures fricantes: oues plus solito nimis pascentes: muscæ nimis mordentes: cornix supra petram crocitans, maximè si petra fuerit in aqua: picus cùm summo mane nitat in hyeme. Hæc & his similia, futuræ pluuiæ ostendunt indicium. In hyeme matutina tonitrua: in æstate vespertina, vel meridiana, similiter vespertinæ corruscationes ante tres dies pluuias prædicunt. Idem præsagiunt motus nemorum, scintillatio olei in lampadibus ardentibus: falx nigra quæ secuit herbas: halo circa lumẽ candelæ: paleæ eleuatæ volitantes, & folia similiter. Sunt autem serenitatis signa: rubedo vespertina circa solem apparens inter occidendum, siue cùm occidit; significat enim vapores eleuatos de die, rursus labi de nocte: cùm enim sol sit prope terram, & illi interponantur inter nos & solem; quasi in terra esse videntur: potissimùm signum rubedo apparens post pluuias: sol purus limpidus nullis nubibus opertus, cùm exoritur: luna in plenilunio limpida, pura: luna tertia splendida: halo circa lunam, paulatim decrescens et clarus: stellæ maiores de more splendidæ, & puræ apparentes: grues quidam volantes cùm non redeunt: noctua de die cùm in tempestate canit: vespertilio volans extra domum, cùm foramen exierit: bos supra sinistram ancham iacens: in pluuijs cũ splendor apparet in Borea. Hæc & similia, visa sunt serenitatis signa.

Scintillatio olei. Serenitatis signa. Sol limpidns. Luna pura. Grues.

CAP. VI.

De Niue.

Materia niuis

MAteria niuis, est crassior materia pluuiæ: minùs verò crassa materia grandinis; nix enim citiùs quàm grando, & tardiùs quàm aqua dissoluitur: ex crassiori ergo materia constat. Itaq;, niuis materia, est nubes propter calidum distractum, ad magnam congelationem deducta, quæ de aëreo multum quidem, de terreo verò parum habet. Agens disponens, est calidum ab humidis corporibus vaporem eleuans, ad locum generandæ niuis. Agens autem generans, est frigidum agens in vaporem, non subitò totam illius caliditatem expellens; sed paulatim potiùs: frigiditate siquidem loci, calidum vaporem extrudere incipiente, & non totum simul, paulatim calor remittitur, ipsaque frigiditas non remanet, sicut erat intensa. Quoniam verò frigiditas paulatim remittitur; idcirco non valet illam materiam congelando indurare: ideoq; remissè congelando, niuem generat: proinde mollis est; quippè, quæ à tanto frigore non est congelata, à quanto & grando. Frigiditas ergo quæ efficit grandinem, est maior, vtpotè, quæ subitò expellit calidum in nubibus inclusum: non quodlibet ergo excellens frigus est causa efficiens niuem; sed excellens frigus per aërem dispersum. Si enim esset vnitum & excellens; induraret, & sic grandinem faceret. Locus niuis generandæ apud Philosophum in 1. metheor: est medium mediæ aëris regionis, in quo putat non posse tantam frigiditatem fieri, quæ posset grandinem indurare. In altissimis namq; montibus, quorum cacumina mediam aëris regionem attingunt, sola nix, non autem grando visa est. Locus ergo generandæ niuis, est sublimior loco, in quo grando generatur. Non posset, inquit Auerroes, grando fieri, nisi frigidum fortificaretur per antiperistasin à forti calido, quod quidem in infima regione inuenitur. Quòd si infrigidatio excellens ab alto repulsa occurrat vapori, in loco pluuiæ existenti, illum subitò coget, vnde nix priùs, quàm aqua generabitur: atq; ita in loco pluuiæ potest nix generari. Præterea, aqua descendente à media aëris regione, à caliditate circum-

Agens disponens. Agens generans. Nix mollis. Frigiditas grãdinis maior. Locus generationis niuis. Medium aëris

stante per antiperistasim vniri potest: atq; ita frigiditate aucta, remisse aqua congelatur, & nix efficitur. Amplius, in frigidissima hyeme fieri potest, vt frigiditas aliqua intensa deorsum deprimatur, quæ occurrens aquæ pluenti, priusquam descendat, in niuem conuertit. Sed hæc raro & per accidens contingunt. Aristoteles verò loquitur de niuis generatione, vt in pluribus. Modus autem generationis niuis talis à Philosopho describitur: Quamuis, inquit, condensatio vaporum, per quam fit pluuia, congelationem præcedat, ex qua fit nix; non enim fit transitus de extremo ad extremum sine medio; ad generationem tamen niuis, aquæ siue pluuiæ generatio nequaquam præcedit. Magna igitur frigiditate vigente, vapores priùs congelantur; quàm in guttas vertantur. Itaq; cùm niuei vapores ad locum generationis venerint; illic à frigiditate loci condensantur: & quidem priùs congelantur, quàm in aquam vertantur; non enim aqua est medium transitus, sed condensatio: siquidem aliquid congelari potest, etiamsi actu aqua non sit; modò condensatum sit, & aqua secundùm substantiam. Tempus generandæ niuis (vt communis est omnium sententia) est finis autumni, & principium veris: in his enim temporibus media regio frigiditatem fortè dispersam habet; ideoq; in æstate nix non descendit. Est autem nix alba; quia fit ex materia diaphana ad lucem disposita: lux namque tali materiæ incorporata, niuem efficit albam. Adde, quòd frigiditas valde intensa, agens in materiam humidam, albam illam reddit; frigiditas enim est mater albedinis, maximè si necessarias conditiones habuerit. vnde homines septentrionalem ac frigidam plagam incolentes, albi sunt: è contra, qui in contraria regione versantur. Porrò, nix mollis est, propterea quòd aliqua ipsius caliditatis pars, quæ priùs erat in nube niuosa, in ipsa remanserit; ideoq; non est omnibus modis dura: duritiæ vtiq; à tali caliditate repulsa. At caliditas in materia grandinis vndequaq; à frigido extrusa, materia illa abscessu caliditatis indurata, in grandinem transit. Nix magis in montibus, quàm in planis, aut in vallibus fit, & conseruatur; montes enim sunt plurimùm vaporosi, vtpote qui in suis cauernis calidos vapores capiunt: aptiorẽ ergo præstant materiam niui generandæ. Viget præterea in montium verticibus frigiditas magis dispersa; quippe qui à radiorum reflexione longè absunt. Itaq;, tum materiæ, tum agentis præsentia, in montibus nix meliùs, aptiùsq; conseruatur: vnde & in quibusdam montibus perpetuò nix per durat: nam priusquàm vna soluatur, altera redit. Hac ratione fit, vt in montibus nix, in planis pluuia descendat; viget siquidem in vallibus caliditas, qua nix liquescit, & in pluuiam conuertitur. In æstate quoq; si nix in media âëris regione generetur, suo in descensu liquefit, descenditq; vt pluuia. Niuem prætendit cælum quadam alba obscuritate obductum; priùs enim quàm nix descendat, nubes, ex qua nix est generanda, dispergitur in âëre: quæ, quoniam multum habet lucis, & frigiditatis; idcirco cælum, & obscurum apparet propter nubes, & album propter lucis frigiditatisq; commercium. Idem præsagit nubes magna alba: âër turbidus clara turbatione, cùm etiam calidior est solito: quod quidem contingit propter calidum, quod de nube expellitur. Si temporibus opportunis nix ceciderit; magnam affert terræ fœcunditatem, propterea, quòd materia niuis multum habet de terreo benè calido, âëreo commixto. Calidum autem illud paulatim egrediens, materiam liquefacit: atq; ita ob bonam permixtionem terrena fœcundat, seminibusq; pabulum optimum præbet: vnde annus fertilis & abundans prædicitur.

Modus generationis niuis

Tempus generationis.

Nix est alba.

Nix est mollis

Nix in montibus.

Non in planis

Signa niuis.

Cælum albũ.

CAP: VII.

De grandine.

De grandine.

Materia grandinis.

MAteria grandinis eſt vapor cæteris craſsior: quippe qui de terreſtri habeat multùm, de aëreo autem parum. Nonnunquam profectò in grandinis globis, & puluis, & pili, & minuta ligna, & paleæ inueniuntur: quod quidem ſignum eſt, à magno calore materiam illam ſurſum attractam, ſeu pulſam fuiſse. Reuera, materia illa eſt cæteris calidior, vtpote nubes de calidiſsimo exorta vapore.

Agens diſponens.

A calido ergo agente, atque diſponente ad locũ generationis ſui eleuata eſt: & ab agente generante, nempè à fortiſsimo frigido genita:

Agens generans.

quod quidem ita valet frigiditate; vt omnem prorſus extinguat, atque abſorbeat materiæ illius caliditatem. Vnde fit, vt cæteris aqueis impreſsionibus, grando frigidior ſit; eſt enim ab eius materia tota caliditas, virtute frigidi ſubitò, & ſimul expulſa; ideoque & reliquis durior.

Modus generationis.

Cæterùm, cùm frigiditas nubis paulatim creſcat, gradum priùs pertingit, in quo particulas nubis in labroteras conuertit: illo autem aucto ab antiperiſtaſi, ad gradum deuenit, in quo guttæ deſcendentes per interualla continentiæ nubis conuertuntur in grandines.

Locus grandinis.

In altis autem montibus, grando non fit, nec etiam in minoribus: generatur ergo in infima aëris regione. In montibus autẽ ſunt terrei vapores ex illorum viſceribus prodeuntes, qui ſurſum eleuati, ſicut in niuem, ita & in grandinem conuerti poſsent. Aſsunt præterea venti, à quibus nubes deferuntur: poſset ergo nubes grandinoſa moueri in directo montis, & inibi in grandinem conuerti. Verùm nihilominùs eſt in illorum montium verticibus ventos non inueniri, qui tertiam àëris regionem attingunt.

Regio temperata.

Fiunt autem grandines in regionibus multæ ſerenitatis; quandoquidem non fiant, niſi ſerenitate præcedente.

Regio calida apta grandini.

Etenim vapores, qui in huiuſmodi regionibus multiplicantur, ſunt certè valdè calidi, ideo grãdini generandæ, aptam exhibent materiam. Quam ob cauſam, magis in regionibus calidis, quàm frigidis grandines fiunt; regio enim calida eſt ſerenior, materiamque grandinoſam miniſtrat, vtpote craſsior, atque terreſtrior cæteris: regio verò frigida cõtrario modo ſe habet. Non fiunt autẽ in extremis regionibus calidiſsimis, propter virtutem reſolutiuam in illis dominantem: neque in frigidiſsimis, propter vaporum defectum.

Tempus grandinis.

Grando, etſi omni tempore fieri poſsit; maximè tamen in vere, & autumno; eo enim tempore plus viget euaporatiuum: & calidum mediæ regionis, ſufficit ad antiperiſtaſim adminiſtrandam, efficiendamque. Eſt autem grando circa ſuum centrum durior, quia frigidior: circa verò circumferentiam mollior, quia calidior.

Signa grandinis.

Præſide conſtellatione, quæ àëris mutationem denuntiat; potiſsimùm Saturno exiſtente in ſignis, & locis ipſius cæli frigidis, & Mercurio apparente in hyeme, conſueuit grando deſcendere. Nubes erecta in montium verticibus, quadam quaſi alba pellicula colorata, grandinem futuram denuntiat. Similiter, quando quibuſdam nubibus ſtantibus, aliæ ſuper illas feruntur:

Apes. Lupus.

Apes in ſerenitate procul non euolantes: lupus vlulans in planis & cultis locis in tribus diebus, idem nunciat: lupus, & omne animal ſylueſtre ad culta loca ſe recipiens:

Starnæ. Anſeres. Hirundo alba.

Starnæ vel Perdices, ſi manè coadunatæ euolauerint: anſeres clamantes cùm volant, & circa cibum pugnantes: ſi paſser aut hirundo alba apparuerit, nigra verò pluuiam: coruus permutans voces multas: cornices ab Auſtro volantes: oues cùm manè coeunt: boues magis quàm conſueuerant comedentes, & poſtea ſuper dexteram iacentes: mures ſaltantes & ſtridentes: terræ viſcera multa viſa, flammæ, vel fauillæ nigræ. Hæc & ſimilia ſecuturæ grandinis prædicunt aduentum.

Grandinis dona.

Grandines fructibus obſunt, tum abſcindendo, quando magnæ ſunt: tum etiam cùm paruæ extiterint illos mortificando; ſunt enim frigidiſsimæ: frigiditas verò, eſt naturæ inimica: proinde non ſolùm fructus deſtruunt, quos inuenerint; ſed etiam futuri anni ſecuturos.

Sterilitas ãni.

Grando penuriam illius anni deſignat, & futuri; ſiquidem grandinoſa frigiditas, eſt ſumma & valdè mortificatiua. Aqua remanens ex liquefactione grandinis, terræ viſcera ingrediens,

De Grandine.

ra ingrediens, seminarium terræ calidum sua frigiditate mortificat. Prætendunt præterea grandines in ea regione, in qua fiunt, iumentorum morbos, & hominum; fructus siquidem & herbæ quæ nascuntur post grandinum aduentum, sunt crudi & indigesti, deniq. & insipidi: quare animalibus omnibus nocent. Philosophus primo libro metheor: Est, inquit, grando Crystallus, siue gelu: & aqua hyeme congelatur: grandines autem primum quidem, ac maximè vere congelantur, & autumno oriuntur: deinde æstate: hyeme verò rariùs, & cùm minus viget frigus. Grando in eo loco oritur, in quem propè à terra vapores feruntur, in locis magis temperatis. Absurdum est autem coagulari aquam in eo loco, qui sursum est, siue in media regione, siue in infima; quia non potest nubes coagulari in grandinem, antequàm fiat aqua: coagulatio enim est passio aquæ: nec potest nubes priùs in aquam conuerti, & postea in grandinem congelari: alioqui, si nubes priùs fieret aqua, & deinde congelaretur, aqua aliquo tempore staret sursum eleuata: & sic graue suæ naturæ derelictum, non descenderet. Ad hanc quæstionem sic quidam respondebant: Licet, inquiunt, nubes priùs conuertatur in aquam, quàm in grandinem; non tamẽ in magnas guttas, sed in stillas, quas psecades Græci appellant: stillas verò congelari: & sic congelatas coadunari ad inuicem, & congregari ad formam, & magnitudinem grandinis. Respondet philosophus: Etiamsi, inquit, hæc omnia fuerint vera; non videtur fieri posse, vt sic congelatæ ad formam grandinis continuentur; nam congelata continuari, seu copulari non possunt, quemadmodum humida: mistorum enim copulatio, est humiditas. Accidit autem, ait philosophus, in valde altis montibus non fieri grandinem. Item, aliquando visæ sunt nubes delatæ cum sonitu multùm propè ipsam terram, vt terribile videntibus, & audientibus, tanquàm futuro aliquo maiori: aliquando autem & sine sono. Visis talibus nubibus, grando fit multa, & magnitudine incredibilis, & figuris non rotunda. Propterea non multa fit latio ipsius; tanquàm prope terram facta coagulatione. Sanè, grandines impetuosæ motæ in âere, sonum efficiunt: & tantò maiorem, quantò ipsæ maiores extiterint. Ad hæc accedit motus exhalationis calidæ & frigidæ siue siccæ; quæ eo tempore coarctatur intra nubes, ab earum scilicet frigiditate; hæc enim petens exitum, scidit nubem, & causat sonitum. Aliquando visæ sunt sine sono: vel quia non motæ per âerem, vel quia non est exhalatio intra illas recondita. Non est autem sphærica ipsa grando, vt dicit philosophus, & Alexander; quia congelatio facta propè terram, non multo tempore ab âere calido grando cogi, seu circumdari potest: idcirco tam breui tempore formam sphæricam induere non valet. Ampliùs, si grando fit à parte mediæ regionis suprema, quia illa est cæteris frigidior: magnæ ergo grandines in illa fierent. Tenet consequentia; quia maius congelatum à fortiori fit congelante: fortius verò congelans, est frigidius. sed consequens est falsum, quia magnæ, non sphæricæ. Hoc autem signum est, quòd grando sit congelata prope terram: latæ enim de longè, propterea, quia ferũtur diu: circulares fiunt, figuræq́ rotundæ, & magnitudine minores. Illud ergo perspicuum est, non ex eo grandinem cogi, quòd in superiorem locum, qui sit frigidus, nubes repellatur. Quoniam verò, antiperistasim siue calorem & frigus inter se omni ex parte confligere cernimus, ob eamq́ causam æstate interiores partes terræ obrigescunt, & hyeme calent; hoc etiam in superiori loco fieri putandum est. Itaq́, æstiuis mensibus, ac temporibus, frigus, quod intus inclusum se opponit calori, qui vndiq́ imminet, interdum aquã celeriter ex nubibus elicit, interdum grandinem: ob eamq́ causam æstiuis diebus, & multò maiores quàm hyeme, guttæ cadunt; maiore enim vi, & impetu descendunt labunturq́, cùm sint densiores: densiores porrò cadunt, propter concretionis celeritatem, quod fit contrà, ac Anaxagoras censet. is enim, cùm in frigidum âera ascendit, hoc ei euenire dicit. nos autem, cùm in calidum delabitur, atq. id tum maximè contingere, cùm in maximè ca-

Iumentorum mors.

Philosophus.

Quod non fiat in media regione aeris.

Psecades.

Humiditas causa mistionis.

Sonus grandinus.

Quare non est spærica.

Figura minores.

Antiperistasis Frigidi & calidi pugna.

Anaxagoras.

mè calidum defluit. Cùm autem frigus etiam magis in intimas partes à calore compulsum resistit; aqua orta cogitur, fitq; grando. Quod tum deniq. vsu venit, cùm celeriùs concretio existit, quàm aqua cælo cadat. Si enim tanto temporis interuallo deorsum feratur, & ingens vis frigoris breuiore cogat; nihil obstat, quò minùs tum cùm in âëre suspensa est, cogatur; si modò breuiori tempore fiat cõcretio, quàm deorsum feratur. Delatio aquæ, inquit Alexander, deorsum in tempore fit, & congelatio in tempore. Si ergo tempus congelationis, minus est tempore delationis; accidit aquã adhuc sursum existentem congelari, priusquàm descendat. Huic astipulatur visus; in temporibus enim maximè frigidis, videmus aquam descendere deorsum à tectis, quæ tamen, priusquàm descendat, in glaciem vertitur. Potest ergo dici, grandinem fieri in media, vel in infima regione, vbi nubes pati potest antiperistasim: nec sequitur, graue stare sursum quiescens; quia nubes conuertuntur ad aquam: aqua verò priusquam descendat, congelatur. Sequitur textus: Et quantò vtiq. propinquius, & subitò simul tota magis fiat congelatio, & aquæ labroteræ fiunt, & guttæ, & grandines maiores; propterea quia breui feruntur loco. Sensus est: quò grando in locis nobis proximioribus generatur; eò in calidioribus: proinde maior caliditas âëris circumstantis fit in nube, ex qua grando gignitur, maiorq; antiperistasis: ex quo frigiditas intra nubes conclusa, maior atq. fortior redditur: & coagulatio simul tota, & velocior, ac maiores guttas habens. Quantò ergo grando, seu gutta in loco nobis viciniori generatur; tantò vtiq. maior ad terram dilabitur: siquidem non minoratur in descensu. nam si alioqui remotè veniret, in longo descensu; ab âëris caliditate partes angulares liquescerent: & sic paruæ & rotundæ fierent. Guttæ præterea aliquando magnæ descendunt; quia nimirũ in delatione, ob breue descendendi spatium, diuisionem sui non sustinent: atq. ideo magnæ existunt: Et non crebræ guttæ, quæ magnæ cadunt propter eandem causam: Guttæ, inquit, magnæ, vtpote labroteræ non cadunt crebræ; sed inter guttam, & guttam magnum tempus intercedit. in causa est, quia descendunt per breue spatium; priùs enim descendunt, quàm aliæ fiant. Sequitur textus: Minùs autem in æstate fiunt, quàm vere & autumno fiunt: magis tamen quàm hyeme; quia siccior âër est æstate: in vere autem adhuc humidus: in autumno iam humectatur propter aduentum futuræ hyemis. Fiunt autem aliquando & circa maturationem fructuum grandines, propter eandem causam. Sed dicet aliquis, in æstate est magna caliditas: potest ergo esse magna antiperistasis, atq. ita tempus opportunũ grandini generandæ. Item, hyeme multi vigent vapores: ergo quod suprà. Dico, generationi grandinis opus esse materia, vtpote vapore: & agente, nempè forti antiperistasi. Quoniam verò in æstate materia raro fit; ideo raro grandines fiunt: In hyeme verò licet adsit materia; deest nihilominùs antiperistasis: propterea illa non contingunt. at in autumno, & vere, vtrisq; præsentibus, grandines copiosiùs descendere solent. Hæc de materia grandinis, & agente efficiente dicta sunt. De iuuante deinceps loquuturi: Confert, inquit, adhuc ad celeritatem coagulationis, & præcalefactam esse aquam, quod accidit in autumno, & vere, & æstate; aqua enim calefacta citiùs infrigidatur. In Æthiopia & Arabia æstate ingrauescunt imbres, & non hyeme, & frequenter eadem die: ob calidum vtiq. magnum nubes circumdans: proinde nubes magnam patiuntur antiperistasim, sicq; ingrauescunt imbres, & eadem die sæpè quidem. vnde licet vapores ex imis partibus non eleuentur propter vehementiam æstus; eleuantur nihilominùs, inquit Alexander, ex montibus altis, quæ illis in regionibus habentur. De pluuia quidem igitur, & rore, & niue, & pruina, & grandine, propter quam causam fiant, & quæ natura ipsorum sit, satis dictum habeo.

[Margin notes: Alexander. — Aristoteles. — Vis rationis Aristotelis. — Quare aliquãdo grando est parua. — Guttæ magnæ. — Grandines fiunt circa maturationem fructuum. — Agens iuuãs grandinis generationem. — Imbres in Æthiopia, & Arabia.]

QVÆ-

QVAESTIONIS TERTIAE CAP. I.

De corruscatione.

DE aliis áëris impreßionibus locuturi, de corruscatione loqui decreuimus, de qua philosophus 2. metheoror: abundè disserit: De corruscatione inqut, & tonitruo, adhuc autem & de typhone, & incensione, & fluminibus dicamus. Etenim horum omnium idem principium existimare oportet: siquidem quæ extrusione in nubibus generantur, aut est tonitruum, aut ventus, aut corruscatio, aut fulmen, tametsi corruscationis species esse dicatur. Tonitruum autem fit exhalationis extinctione: corruscatio verò exhalationis inflammatione: ventus exhalationis extrusione: fulmen exhalationis calidæ, & siccæ à lateribus nubis violenta extrusione. Porrò, corruscatio non est paruarum aquarum splendor guttarum in nube existentium, vt quidam volunt; alioqui in qualibet nube corruscatio appareret; quandoquidem in qualibet nube huiusmodi guttæ inueniantur. Corruscatio præterea non est formaliter ignis præexistens, & inclusus intra latera nubis; frigiditate enim nubium extingueretur omninò. Corruscatio quoque non est astrorum fulgor: alioqui tempore sereno, corruscatio appareret: quippè, cùm eo tempore sydera magis fulgeant. Insuper, corruscatio, non est exhalatio calida & sicca sola sine permixtione humidi, aliter esset ventus. Deniq;, non est exhalatio calida & sicca humido vnctoso permixta; ex tali enim fiunt discursus syderei. Est igitur materialis causa corruscationis, exhalatio calida, & sicca nubibus permixta: effectrix verò, est commotio, atq. agitatio talis exhalationis, ad nubium latera percutiens. Modus autem generationis est talis: cùm exhalatio calida & sicca permixta vaporibus nubilosis, simul cum illis sursum fertur, stellarum solisq; virtute eius subtile euolat ad vltimam áëris regionem, quæ calida est: eius verò crassum, & corporeum nubibus permixtum, simul concurrens in loco nubium, intra nubis latera includitur. Inclusum verò circumdatur à frigido nubis, & sic per antiperistasim vnitur, atq; magis inspißatur; ita vt eius caliditas magis vigoretur. Vigore autem concepto, atque agens in propriam materiam, calefacit magis, subtiliat, atque rarefacit; proprium enim calidi est, rarefacere. Quamobrem ignitur & inflammatur. Quia verò magis rarefacta, ampliorem locum petit, ex tali fractione laterum nubis fit sonus, qui dicitur tonitruum. Itaq; corruscatio est exhalationis inflammatio ex forti agitatione ipsius intra latera nubis producta: vnde fit, vt materialis illius causa sit exhalatio inflammata: effectrix verò, fortis illius agitatio, quæ fit in nubis ventre; hæc enim adeò subtiliat, vt inflammet. Exhalatione igitur existente forti, cum raritate & debilitate laterum nubis, corruscatio erit fortis & magna: sonus verò paruus; sonus namque fortis fit, quia percutiens, & percussum sunt valde densa. Corruscatio autem parua fit, quando exhalatio est debilis, & rara cum fortitudine, & densitate laterum nubis; apparet enim tunc, veluti lux per pannum scißum: sonus autem ob hanc causam paruus est, imò sine corruscatione transit aliquando, cum videlicet exhalatio est valde debilis: latera verò nubis valde obscura & densa: ita, vt frangi non poßint. Densioribus præterea existentibus nubibus cum exhalationis densitate, atq. fortitudine in ventre nubium inclusæ, multa fit, & valde tonitruosa corruscatio; valde enim obsistit percussum percutienti. Ex quo patet, quare corruscatio paruo tempore duret; materia siquidem ipsius citò resoluitur: deinde exiens de angusto ad amplum locum, adeò dispargitur; vt visum terminare nequeat. Sunt autem multæ corruscationis species, quarum vna generis nomine corruscatio tantùm dicitur: & hæc quidem ad terram non descendit: alia vocatur incensio, cuius aliqua pars ad terras

Philosophus.

Tonitruum.

Corruscatio quid sit.

Materia corruscationis.

Causa effectrix.

Modus generationis.

Tonitruum

Corruscatio fortis.

Parua corruscatio.

Corruscatio multa.

Quare corruscatio paruo tẽpore durat.

Corruscationis species.

Corruscationis effectus. *terras venit, ignitione äerem colorante: alia vocatur fulmen. Magnarum corruscationum tempore, plurimæ capiuntur anguillæ; tunc enim aquæ cauernorum, in quibus illæ condebantur, redduntur amaræ, & insipidæ, illarum pabulo minimè accomodæ: idq; propter exhalationum ad illas descensum, quo fiunt lutosæ, ac proinde suis pulsæ cauernis, in laqueos incidunt absconditos. Eo præterea tempore herbæ, & flores arescunt; aucta namq; exhalatione cum corruscationibus herbæ exsiccantur & flores. Cæterùm, exhalatio cùm sit ignea; deorsum propellitur: nubes siquidem, vt plurimùm, in supera parte densior est, propterea quòd per illam magis appropinquat ad frigus intensum, & excessiuum. Aliquando verò exhalatio lateraliter scindit nubem; quia infera pars ascensu vaporū aliquando fortificatur: prohibet autem nihil:*

Tonitrus sine fulmine. *interdum superam nubis partem exhalatione scindi: cùm scilicet fit tonitrus sine fulmine. Vapores, & exhalatio, eundem loci finem habent, nempè mediam regionem, ad quam simul & eodem tempore conueniunt; non tamen simul incipiunt eleuari: sol namq. priùs vapores, quàm exhalationem eleuare incipit: quia verò vaporum eleuatio est tarda, vtpotè materia crassa, & grauis: ascensus verò exhalationis velox; te-*

Exitus exhalationis. *nuis enim est materiæ & leuis; idcirco exhalatio priùs eleuatur, ad vltimum postea ad eundē locū perueniunt. Exhalatio in ventre nubis inflammata pro inflammationis ratione egreditur; exhalatione siquidem tota simul ignita, totum etiam simul egreditur: sin autem per partes, quia prior est tenuior succedenti, similem quoq. exeundi modum tenebit: hinc videmus eandem nubis partem sæpè tonare: successiuè*

Exhalationis colores. *verò exhalatio, & ignitur, & egreditur. Quòdsi exhalatio accensa multùm subtilis extiterit; alba lucida apparebit; non enim vehementem habet flammā, sed subtilem: ideo cadens supra corpora, non comburit illa; quoniam ob sui raritatem, paruam habet actiuitatem. Sin autem exhalatio accensa fuerit minùs tenuis; corruscatio appa-*

Rubea. *rebit citrina: si exhalatio magis spissa, glutinosa, corruscatio videbitur rubea: si mul-*

Vt carbo. *tùm densa, atq. cum crasso humido valde permixta, apparebit rubicunda, sicut carbo: & cadens supra corpora, consumit: quam dicunt vates, esse sterelitatis indicium: si fumosa & nigra, ac valde terrestris, hæc apparet nigra, & in lapidem conuertitur:*

In lapidem conuertitur. *quæ dicitur fulmen, de quo postea. Hæc extracta sunt ex philosopho 2. metheror: Exhalatione, inquit, duplici existente, hac quidem humida, illa verò sicca. Supponit*

Duplex exhalatio. *duplicem exhalationem, humidam scilicet, & siccam: deinde mixtum ex vtrisq;, potestate vtrasq; habere: tertiò tale mixtum posse conflare in nubem, altera illarum*

Nubes est frigidior in superiori parte. *prædominante: quartò, nubes in superiori parte sui, spißiores, & frigidiore esse; ea enim parte deficit calidum in nube: & qua ex parte disgregatur à nube versus tertiam äeris regionem, illic necesse est, nubem consistentem frigidiorem, ac densiorem esse, propter calidi siue calidæ exhalationis defectum. Ad hoc accedit, quòd nubes secundùm superiorem partem sui, proximior est regioni äeris mediæ: in illa ergo frigidior & spißior. Dicis, nos videmus fulmina, & id genus moueri deorsum, quæ tamen calida sunt. Ad hoc respondet philosophus, illa mon moueri secundùm eorum naturam; quandoquidem vnumquodq. eorum natum sit ferri sursum;*

Artificiales fulgures. *sed extrusione potiùs ad contrarium densionis. Vnde pyrenes, id est, artificiales fulgures, qui tenentur in digitis, mouentur ad contrarium locum ei, in quo digiti sunt, ex quibus extruduntur: etenim hi pondus habentes, feruntur sursum. Hæc de corruscationis natura, modo, atq. ordine sint dicta.*

CAP: II.

De

De Tonitruo.

Eparata quidem igitur caliditas, in superiorem locum dispargitur, inquit philosophus lib: 2. metheoror. Quæcunq. autẽ sicca exhalatio intercluditur in transmutatione aëris, qui infrigidatur; hæc conuenientibus nubibus segregatur: Vi autem lata, & offendens ad continentes nubes, facit percussuram, cuius sonus vocatur tonitruum. Sensus est: cum nube, quæ inspissatur in media regione, duplex est exhalatio: altera calida leuior, & rarior, quæ nube derelicta, in superiorem spargitur locũ, ibiq; aut euanescit, aut in flammam vertitur: altera verò exhalatio crassior & remissior, quasi grauior recluditur in nube, cum inspissatur, quæ patiens antiperistasim à frigiditate nubis, fortificata, offendit latera nubis ipsam continentis, scinditq; illam: in scindendo verò sonat, qui quidem sonus tonitruum dicitur. Causæ ergo tonitrui effectiuæ sunt percutiens, & percussum: percutiens quidem, est exhalatio calida & sicca in nube conclusa: percussum verò est ipsa nubes, quæ scinditur. Quoniam igitur tonitruum proficiscitur ex percutiente exhalatione & nube percussa: qualis ergo erit proportio exhalationis percutientis ad percussam nubem; talis profectò proficiscetur sonus: & quia plures sunt proportiones, ideo plures tonitruorum species. Non ergo quælibet exhalatio in ventre nubis inclusa, tonitruum efficit; illa enim aut percutit, & non scindit: aut percutit & scindit: aut neq. percutit, neq. scindit: vltima tonitruum non facit; interdum enim latera nubis adcò sunt debilia; vt sine sono scindantur. Si itaq. exhalatio fortis, latera nubis fortiter percutiens, illa scindere non valet; tonitruum efficit obtusum, tumultuosum & graue: si verò sciderit, & quidem difformiter, & interruptè; tonitruum reddit scissiuum: si vno ictu sciderit, tonitruum facit impetuosum: si scidit via resolutionis, tonitruum reddit crepatiuum: si debiliter, tonitruum facit sufflatiuum: at si non sciderit, ob sui debilitatem, sed intra nubem extinguatur; tonitruum cum stridore efficitur, veluti ferrum ignitum cùm extinguitur. Ex quo perspicuum esse potest, aliquando corruscationem præcedere tonitruum, vtpotè quando contingit, materiam aliquam priùs inflammari ob fortem antiperistasim, deinde intra nubis latera agitari; sic enim tonitruum via naturæ, corruscationem sequitur. Interdum verò tonitruum corruscationem præcedit, & quidem tempore manifesto: vtpotè quando illa exhalatio priùs fortiter agitaretur, quateretq; nunc hoc, nunc illud nubis latus, & demum post longum tempus accenderetur; tunc enim via naturæ tonitruum corruscationem præcedit. Interdum corruscatio & tonitruum simul sunt; quando nimirum contingit tonitruum fieri in loco propinquo: tunc aliquando contingit, nubem satis propè gigni: quæ quidem tonitrua sunt valde periculosa; quoniam fulmen celeriter frangendo deorsum mouetur. Corruscatio aliquando diu satis videtur priùs: deinde tonitruum auditur, licet simul facta sint; auditio enim per species fit minùs intentionales quàm visio: hac de causa citiùs videtur quàm auditur. Porrò, materia tonitrui & corruscationis est eadem; exhalatio enim vt inflammata, est corruscationis materia: ipsa eadem, vt diuersimodè percutiens, est causa tonitrui. Fit autem, inquit philosophus, percussura eodem modo, vt comparetur maiori minor passio, in flamma fit sonus, quem vocant alij quidem Vulcani risum, alij Vestæ, alij minas horum: fit autem, cùm exhalatio in flammam conuersa fertur, ruptis & exsiccatis lignis; sic enim & in nubibus facta spiritus segregatio, inspissitudinem nubium offendens, facit tonitruum. Reuera triplex in igne fit sonus: scintillatus, quo scintillæ generantur: crepitus, quo spiritus exitum quærens, lignum erumpit: alius fit in flamma, quæ est risui similis; hic enim fit, quando secundùm aliquod tempus continuum, circumstantem locum flamma percutit: percutiendo sonum facit, risui similem; conuersa

Tonitruum.

Duplex exhalatio.
Leuior.
Grauior.

Causæ effectiuæ.

Quando exhalatio facit tonitruum.

Tonitruũ obtusum.

Tonitruorum species.

Tonitruum sequitur corruscationem.

Corruscatio & tonitruum simul.

Philosophus.
Vulcani risus.

truo. uersa enim exhalatione in flammam ruptis lignis, tali motu mouetur, ac risui similem reddit sonum. anus dicunt lignum loqui. Cæterùm, Vesta, vt dicunt poëtæ, fuit Saturni filia ex Ope, quæ pro terra aliquando accipitur, eò quòd rebus omnibus vestiatur, seu quòd vi sua stet: Ouid: lib: 6. fastor: Stat vi terra sua, vi stando Vesta vocatur. Interdum ponitur pro igne: Ouid: Nihil aliud Vestam, quàm veram intellige flammam; quia ignis siue flammæ dea. Vnde virgines Vestales inextinguibilem ignem asseruabant: qui si fortè fuisset extinctus, accensa per fomites ex sole flamma, purus & cælestis, non hominum manibus excussus, ignis eliciebatur. Fuit etiam hoc nomine virgo perpetua, cui Vestales virgines sacrificabant. Vulcanus deus, quo ignis significatur, canusq; per aëra volat; volat enim flamma & candida est. hinc & Mulciber appellatur, quòd ferrum mulceat; fingunt enim poëtæ hunc fuisse deum, & Iouis ex Iunone filium, qui faber Ioui fulmina contra gigantes fabricauerit. Fabulæ interpretatio est, quòd Vulcanus fuerit ignis inuentor, quo beneficio ab Ægyptiis deus creatur. Cùm enim arbor ictu fulminis in montibus confragrâsset, ligna propinqua hyberno tempore flamma sunt comprehensa. Qua ex re Vulcanum calore lætatum, deficiente igne, addidisse illi nouam materiam dicunt, & eo modo continuato igne, alios homines cōuocâsse ad eius aspectum, tanquàm à se reperti. Non temere ergo antiqui illum flammæ sonum, Vulcano siue Vestæ dedicârunt. Sed dicis, crepitum ignis esse similiorem tonitruo, quàm risum Vulcani. Dico, Vulcani risum fieri eruptis lignis; nō enim moueretur exhalatio post conuersionem eius in flammam, nisi lignis eruptis: ita tonitruum fieri eruptis nubibus: quoàd ergo ipsius eruptionem, Vulcani risum præseferre videtur. Sequitur tex: Omniformes autem soni fiunt, & propter varietatem nubium: & propter intermedios ventres, quatenus continuitas deficit spißitudinis. Tonitruum igitur hoc est, & fit propter hanc causam. Sensus est, omniformes fiunt soni ob duas quidem causas, nempè ob varietatem nubium, & intermedios ventres, qui sunt intra nubes, quatenus continuitas spißitudinis deficit. Adde differentiam exhalationum nubem percutientium, sicut dictum est. Hæc de tonitrui natura sint dicta.

Lignū loqui.

Vestadea.

Vulcanus de⁹

Inuētor ignis

Obiectio.

Solutio.

Varietas tonitruorum.

CAP: III.

De Fulmine.

Fvlmen est exhalatio calida & sicca, à lateribus nubis violenter extrusa, cum impetu vel incendio. Fulmen ergo non est semper lapis; alioqui semper vulneraret, cuius contrarium experientia docet. Itaq;, non quodlibet fulmen inferiora percutit, ob tenuem vtiq; exhalationem, cuius resolutio præuenit eius casum ad terram. Ea ergo sola exhalatio facit fulmen vulnerans, quæ crassa est; sua enim craßitiæ resolutioni plurimùm resistit, ita vt ad terram cadere valeat, priusquàm resoluatur. Exhalatio autem, quæ in lapidem conuertitur, est fulmen, siue lapideum fulmen, & illa est viscosa, crassa, terrestris, valde decocta atq. exusta: quippè quæ in nigrum, vel rubrum lapidem vertitur. Forma verò lapidis est, vt sit acutus altera ex parte, propterea quòd ad eam vapor primò inclinabatur, cùm decoqueretur; hic enim cadens de nube, penetrat muros, animalia, & arbores, sicut rei gestæ indicia docent. Exhalatio autem de nube cadens, quæ in lapidem non inspißatur, sparsa de nube effunditur, quæ quidem propter nubis frigiditatem per antiperistasim de nube extruditur. Quia verò cum magno impetu lapidem mouet, qui generatur in nubibus, sicut pilam, quæ repercutitur proiecta. Cecidit aliquando cum tonitruis ferrum, & omne metalli genus: aliquando, vt

Quid sit fulmen.

Non omne fulmen percutit.

Lapis fulmineus.

Forma lapidis.

Auicenna narrauit, cecidit corpus vituli, mortui tamen. Horum causas physici dixêre, esse diuersas proportiones partis siccæ cum humida. Ex his ergo sequitur, exhalationem, quæ est fulmen, si plus calida quàm impetuosa extiterit, superficiales partes absq. interiorum læsione alterare atq. afficere; ob modicum enim impetum, diu in superficialibus partibus moratur: proinde caliditas sine corporis vulnere, sine penetratione totius corporis pilos comburit: sin autem multùm impetuosa extiterit, & corpora quibus occurrit, fuerint dura; ad minutas partes illa frãgit, veluti in arboribus experientia frequens ostendit. At vbi hæc exhalatio æqualiter se habebit ad vtrunque, alterat vtiq. & vulnerat. Cùm igitur fulmen non semper cum lapide descendat; propterea philosophus disputans de tonitruis, lapidis non meminit. A Peripatheticis triplex fulmen distinguitur: vnum quidem quod dissipat: aliud verò quod vrit: tertium quod obtenebrat. Porrò, fulmen, quod obtenebrat, tenuem habet flammam; tenuis exhalationis est enim: quod verò dissipat, materiam habet crassam: quare non valens penetrare, dissipat & frangit: vrens verò, rebus quas ferit, plurima relinquit ignis indicia. Sunt autem plurimi istarum rerum effectus: magno siquidem cadente tonitruo, vina in doliis, & subuertuntur, & corrumpuntur. Imò, authore Plinio, dolia exhauriuntur intactis operimentis, nulloq; alio vestigio derelicto. In causa verò est, quòd putrefactio sit quædam propriæ atq. innatæ extraneatio caliditatis: exhalatio quoq. calida cùm sit & sicca, & subtilis, magno impetu descendens, per poros transit dolij ad vini substantiam, eius propriam & innatam caliditatem alterando, quam cùm à propria ipsius natura diuerterit, illicò corrumpit. Aliquando præterea dolium fulmine percussum frangitur, stante nihilominùs vino, & non se effundente. In causa autem est exhalatio, quæ cadit cum fulmine; ignea enim cùm sit, vinum circumcirca crusta vestit, instar pellis, quæ vinũ retinens, non effunditur. De cæteris autem liquoribus simile potest esse iudicium. Verùm, animal, vinum, & similia fulmine icta, venenum sapiunt; exhalatio namq. sicca adusta, & vrens, multas vini partes, vel animalis humiditates per viam suffocationis, aut prohibitæ transpirationis redditur venenosa: ideoq; sapore & odore sulphurea sunt omnia. Quapropter, bibens aut vescens huiusmodi; aut demens redditur: aut citò moritur. Ex veneno siquidem derelicto hæc virtus proficiscitur: vnde fit, vt animalia venenosa fulmine icta, à suo corrigantur veneno; corruscationis enim exhalatione humor venenosus extinguitur, paulatimq; cum fulminis exhalatione euanescit. Oua quoq. gallinarum illo tempore, aut frangũtur, aut sterilia fiunt; exhalatio namq; illa, quæ est corruscatio, cùm oua ferit, si crassa fuerit, illa frangit: si tenuis, penetrans per poros, spiritum gignitiuum in albumine contentum dissoluit: & sic oua redduntur sterilia. Amplius, corui ignem deferre videntur per âerem; nam cum corruscationibus, multæ interdum ignitæ impressiones fiunt, quibus deorsum extrusis, coruorum obtutus inflammatur pariter, & obtunditur: quapropter rubra illa aspicientes ignita, quasi carnes insectantur: sicque ore ignem ferre videntr. Fulmen præterea interdum corporis, & fœmoris pilos vrit, reliquo corpore illæso remanente: interdum alterat corporis colorem tantùm: aliquando interficit, & nullum vstionis apparet vestigium: interdum verò apparet. In lignis percussionis relinquitur signum, vnde & albissima fiunt. Omne præterea percussum fulmine, caput vertit contra fulminis impetum. Arbor insuper fulmine icta, astulas euulsas contra fulmen erigit. Hyeme & æstate, teste Plinio lib: 20. rara fiunt fulmina, contrariis de causis; hyeme enim densatus âer crassiore corio inspissatur, omnisq; terrarum exhalatio rigens ac gelida, quicquid accipit ignei vaporis, extinguit: vere autem & autumno crebriora fiunt fulmina, corruptis in vtroq; æstatis hyemisq; causis: crebriora autem spectantur, sole decurrente per sagittarium, & hanc ob causam poetæ sagittarium appellant, quòd eo tempore Iuppiter sagittas emittat.

Cecidit corpus vituli mortui.

Quare philosophus non meminit lapidis.

Fulminum species.

Fulminum effectus.

Frangitur dolium, & non effunditur vinum.

Fulmine ictũ est venenosũ.

Oua gallinæ fiunt sterilia.

Oculi coruorum obtunduntur.

In quibus tẽporibus fiant fulmina.

tat. Inde fit, vt in Scythia, & Ægypto huiusmodi fulgura minimè fiant: altera nimio frigore, altera autem calore, illa non habendo hæc autem exhalationem consummendo. Qua de causa in Italia crebra fulmina fiunt, quia nimirum mobilior aër, mitiore hyeme, & æstate nymbosa, semper quodā modo vernat, & autumnat. Tonitrua hyemalia & matutina prætendunt aquas: æstiua verò, si vel meridie, vel vespertina sint, idē enuntiant. Corruscationes vndecunq. fiant, inde aquam vel ventum indicant: & vespertinæ similiter: si ab Austro corruscauerit, aquam vel ventum nuntiat: Zephyrus corruscans ad Boream, tempestatem vel aquam protestatur: æstate vespertinæ corruscationes confestim ante tres dies aquas ostendūt. in autumno corruscationes, quæ à Borea sunt, aquosæ declarantur. Quando in anno fulmen magna ædificia elidit, præcipuè templa; frugum inopiam atq. sterilitatem præsagit, maximèq; fructus sui temporis. Plinius lib: 2. cap: 55. Ex ijs, inquit, quæ terra gignuntur, auri fruticem non incidit aut lædit fulmen: nec vnquam quinq. altius pedibus descendit in terram. Ideò pauidi altiores specus tutissimos putant, aut tabernacula è pellibus belluarum, quas vitulos marinos appellant; quoniam hoc solum animal ex marinis non percutiat: sicut nec ex volucribus aquilam, quæ ob hoc, armiger huius teli fingitur. Inter Terracinam, & ædem Feroniæ, turres bellicis temporibus desiêre fieri, nulla non earum fulmine diruta. Quam ob causam maiores nostri in domibus laurum plantare consueuêre. Tyberius Imperator, tonante cælo coronam lauream suo capiti imponebat; quoniam, vt inquit Suetonius, fulmine afflari negatur id genus frondis. Narrant boni authores corallum contra fulmen valere: lapidem quoq. qui cum fulmine cecidit, si in ostio suspendatur, domum à fulmine præseruaturum: dormientes quoq. & prægnantes nequaquam fulminari. hæc physicè dicta sint: catholici verò sanctiora, ac veriora dicunt. Aqua benedicta plurimùm contra fulminum ictus valet: campanarum sonitus: & his similia. Hæc de fulmine dixi. De halo autem cum Aristotele 3. metheororum pauca dicamus. Ipsius halo, inquit, apparet sæpè circulus totus: & fit circa solem & lunam, & circa splendentia astrorum. Adhuc autem non minùs nocte quàm die: & meridie quàm serò: diluculò autem minus, & circa occasum. Hæc ille. Halo, quem nostri coronam lunæ appellant, totum circulum habet: iridis verò semicirculum. Fit circa solem, lunam, & sydera notabili quantitate splendentia; quia emittunt radios ad nubem ipsius superpositam, è qua ita refrangitur; vt halo appareat. Omni tempore anni apparere potest, modò nubes apta colligatur inter stellam, & nostrū aspectum. Verùmtamen magis autumno; tunc enim nubes apta magis viget: in hyeme autem propter nimiam nubium densitudinem, transparentiam radiorum prohibentem: æstate verò ob nimiam caliditatem, nubem rarefacientem, vt radios refrangere nequeat: minùs apparere potest: magis autumno quàm vere, quoniam vernalis nubes propter frigiditatem ex hyeme præterita derelictā, densior est, quā autumnalis, ideoq; refractioni ineptior. Magis autem apparet de nocte circa lunam, quàm interdiu circa solem; propterea quòd luna temperatam habens caliditatem, vim exercet in humidis. Minùs autem in occasu ac ortu apparet; quoniam tunc vapores crassiores sunt, ita, vt radiorum refractioni apti non sint. Itaq; halo est circulus circa lunam, aut aliud astrum apparens, qui fit vapore in raritate, & densitate mediocri, diametraliter inter astrum, & visum nostrum interposito, super quem lumen astri incidens, ipsum in medio disiungit, in extremitatibus radijs refractis, ob vaporis densitatem, in quibus colores videntur debiles tamen. Eadem ex causa colores varios in aëre cernimus: maximè autem puniceum circa solis ortum, vel occasum. Similiter & virgas coloratas in nubibus discontinuis videmus. In nocte quoque voragines, & hiatus in cælo videre nos dicimus; cùm eadem in vapore, cuius mediū densius est, propter longiorem distantiam contingant. Soli autem si nubes à latere obiectæ fuerint,

In Italia crebriora fulmina.

Signa tonitrui & corruscationis.

Remedia contra fulmina.

Laurus non læditur.

Corrallum.

Dormientes.

Halo quid sit.

Tempus.

Magis circa lunam.

Materia.

Colores.

Soles plures.

ctæ fuerint, ex reflexione plures videntur: sic speculo aquæ immerso cum sole stellæ cernuntur, tametsi secundaria sit solis imago.

CAP: IIII.

De Iride.

Ridis, inquit Philosophus tertio metheor: nunquam fit circulus: neque maior semicirculo decisio. Et occumbente quidem, & oriente, minimi certè circuli: maxima autem portio. Eleuato autem magis; circuli quidem maiores, minor autem portio. Hæc ille. De Iride cum Philosopho locuturi, paulò altiùs huius rei materiam auspicabimur. Iris ab εἴρειν*, quod est nuntiare. Nam Poëtæ deorum nuntium fingunt: Virg: Irim de cælo misit Saturnia Iuno. Est autem arcus tricolor in nube rorida, & concaua ex resplendentia Solis oppositi apparens. Nubes siquidem rorida ob continuas guttulas satis tersa atque polita, ad instar speculi se habet: proinde ipsum solem præseferre ob paruitatẽ guttularum non valens, ex radiorum reflexione, quosdã colores repræsentat: quemadmodum ex resplendentia solaris luminis per vitrum aqua plenum, in opposito pariete videntur. Etenim nube densiore existente, fortior fit reflexio, videturq; color puniceus; album enim visum per nigrum, rubeum, siue puniceum apparet: nube verò rara existente, fit reflexio debilis, & viridis color cernitur: at si rarior extiterit, reflexio erit debilior, apparebitq; color alurgus purpureus: color verò glaucus, ex iuxtapositione viridis, & punicei generatur: ideoq; iride deficiente, puniceus comeat in glaucum. Sunt, inquit Philosophus, quidam colores, quos pictores facere non possunt, hoc est, phantasticos, & ex duobus coloribus resultantes: quosdam autem ipsi miscent. Puniceus autem, & viridis, & alurgus, non fit mixtus: Iris autem hos habet colores pro veris, & non ex phantasticis resultantes. Color verò inter puniceum & viridem, est flauus, qui phantasticus appellatur. Tex: Parelij autem & virgæ fiunt ex latere semper, & neq; desuper, neq; ad terram, neq; ex opposito, neq; etiam nocte; sed semper circa solem: adhuc autem, aut dum ascendit, aut dum descendit semper: secundùm plurima autem ad occidentem: dum autem in medio cæli est, rarò, vt in Bosphoro aliquando accidit; per totam enim diem simul orientes duo parelij permanserunt vsq; ad occasum. Hæc ille. Accidentia narrat, quæ circa virgas parelios contingant. Est autẽ virga linea quædam perpendiculariter ab ea cæli parte, quæ est ad latus solis descendens, in qua facit angulos rectos. Color verò huius lineæ aut pallidus, aut fuscus, aut trisectus est, vt color iridis. Pallidus quidem ob subtile aqueum, quod in vaporibus existens, illustratur ad pallorem: fuscus verò propter frigus opprimens, atq; condensans ipsos vapores, in quibus solis radij obfuscantur: trisectus verò coloribus iridis; quoniam vapores qui à nube ad terram diffunduntur, in quibùsue radij solis suscipiuntur, secundùm rarum & densum, diuersi ac dissimiles apparent. Parelij, latinè imagines solis, vel soles: vnde parelus, quasi alter sol. Est autem vapor à latere solis collocatus, refractis ab ipso soli radijs apparẽs, veluti alter sol. Fiunt, inquit Philosophus, ex latere solis semper, non desuper ad solem, neq; ad terram, seu directè sub sole. Neque ex opposito ad solem, ad ortum scilicet, vel occasum: ex quo patet duo esse latera solis, vnum quidem boreale, quod ad nos vergit: alterum verò australe, & illud tendit ad Æthiopas, vel ad Antipodes. Duæ etiam sunt contrarietates solis: antè scilicet & retrò. Sole ergo tenente cæli medium, antè dicitur occasus, retrò verò ortus. Parelij ergo fiunt ex latere solis semper australi scilicet, aut boreali. Refrangitur autem visus: ab omnibus videtur planis:*

Quid sit iris. Iris est fœdus Virgilius. Colores. Puniceus. Philosophus. Colores veri. Parelij. Virgæ. Color virgæ. Pallidus. Parelij imagines solis. Latera solis. Duæ contrarietates. Quæ refranguntur.

horum autem eſt, & aër & aqua. Aqua quidem cùm eſt rara : aër verò cùm eſt ſpiſſus: huiuſmodi quoque ſunt nubes, caligo, nebula, & id genus. Lumen autem, teſte Alexandro, refrangitur: quod exiens à corpore lucido, in oculum tendit: colores verò mouent diaphanum illuminatum, aliquo modo illud colorando. Viſus autem refrangitur ab aëre, ſpiſſo, ſeu craſſo exiſtente, aut permixtione exhalationis terreſtris, & craſſæ, aut inſpiſſatione facta à frigido; vtroùis enim modo aër inſpiſſatus accedere videtur ad opaci naturam, cuius eſt prohibere multiplicationem viſus, vel luminis ſecundùm rectum. Poteſt etiam radius viſualis refrangi, non quidẽ ab aëre ſpiſſo, ſed ſua in diſpoſitione exiſtente, propter viſus debilitatem: qui non valens penetrare aërem ſpiſſum, eo veluti ſpeculo vtitur. Propter viſus, inquit, debilitatem, ſæpè etiam ſine inſpiſſatione, facit refractionem. Qualis ægritudo accidit Antipheroti Oretano debiliter videnti, qui ſibiipſi occurrere videbatur, vt vbiq. ſuam imaginem cerneret. Patiebatur hoc, quia viſus refrangebatur ad ipſum; ſic enim debilis erat, & tenuis adeò ob infirmitatem; vt & ſpeculum fieret propinquus aër, & non poſſet repellere, ſicut qui longè eſt & ſpiſſus. Philoſophus in lib: de ſomno ait, in melancholicis humoribus, qui de vno organo ſenſitiuo mouentur ad aliud, idola in memoria exiſtentia, ad exteriora ſenſoria ferri, non ſolùm in ſomno; verùmetiam in vigilia. Humor igitur melancholicus, ad organa aliquando exteriora motus, diuerſas affert ſecum imagines: quoniam verò accidit interdum, vt propriam imaginẽ ſenſorijs exterioribus offerat; propterea Antipheron propriam imaginem conſpexit. Sic Caius Caſſius inter pugnandum in campis Philippicis, Cæſarem minabundum vidit. Alexander: Erat, inquit, ſuper pupillam Antipherontis humor, ſiue ſpiritus innaturalis craſſus, & per totum diffuſus, qui alterando viſum interiùs, ægritudine tenuem & debilem fecit, vt aliquod ex trinſecum, velut imaginem propriam reputaret. Hac de cauſa promontoria à mari auulſa videntur: & ſpirantibus ventis auſtralibus, nauium magnitudines, montes, & arbores, maiora, quàm ſint, eſſe videntur. Viſus quoq. ab aqua maximè refrangitur; ſunt enim quatuor, ex quibus refractio fieri poteſt: nempè aër, aqua, nubes, rorida caligo: fit autem maximè refractio ab aqua: deinde à nube rorida: poſtea ab aëre ſpiſſo, & caligine: ſed à caligine magis, è cuius refractione fit halo: fit igitur refractio maximè à nube incipiente, hoc eſt, quæ incipit aqua fieri: nubes enim rorida, quæ fit ex guttulis, eſt magis ſpeculum, quàm caligo, ex qua fit halo: ideoq́ magis refrangit viſum. Itaq́ ad colores iridis formandos hæc ſunt neceſſaria: vt ſcilicet incipiat pluere: vt aër in nubibus exiſtens conſiſtat in rorationes, & guttulas, quæ ſunt parua ſpecula: tertiò, vt non pluat: poſtremò, vt ſol aut aliquod corpus fulgidum, ad oppoſitum nubis diametraliter ponatur. His ita ſtantibus, nubem ipſum primò ſpeculum fieri neceſſe eſt: ab illa deinde nube refractionem ad fulgidum oppoſitum: tertiò illius fulgidi obiecti in vnoquoque ſpeculo, quod eſt paruũ, & ad ſenſum indiuiſibile coloris emphaſim, non figuræ: in iride ergo eſt coloris, & non figuræ corporis apparitio. Cæterùm, nihil refert ad rei rationem, ſi iris appareat in reliquijs, ſiue in pluuiæ principijs: modò aër ſit ad guttulas conuerſus, quæ (vt dixi) ſunt ſpecula. Itaq́, duo tantùm ſimpliciter ſunt neceſſaria ad iridem efficiendam: quorum alterum eſt corpus fulgidum: alterum ipſa nubes. Ex parte autem ſolis, vt ſit ad oppoſitum nubis diametraliter: ex parte vero nubis, vt ſit rorida, hoc eſt, ex multis guttulis aggregata. Color autẽ in iride in tanta apparet magnitudine, tametſi parua ſint ſpecula, in quibus apparet aſtri color, & non figura; quia ex illis guttulis fit ſecundùm ſenſum vna continentia, quæ propter loci diſtantiam vna videtur magnitudo, & ita vnus color, qui, quoàd ſenſum, ex omnibus illis coaleſcit. Quare, quoniam contingit hæc accidere, cùm ſe habeant hoc modo, & ſol & nubes, & nos ſumus in medio ipſorum, erit propter refractionem emphaſis quædam: quæ quidem et

Viſus ab áëre refrangitur.

Antipheron.

Philoſophus.

Humor melãcholicus fert imagines.

Alexander.

Viſus ab aqua refrangitur.

Quomodo nubes fit ſpeculum.

In irride eſt coloris apparitio.

Duo neceſſaría ad irrídem

tunc videtur, & non aliter se habentibus, iris facta. Ad quatuor, nempè corpus fulgidum, nubem, diametralem oppositionem frigidi, & nubis: quintum addit, vt scilicet visus noster sit inter solem & nubem; tunc enim & non alio modo videtur iris facta. Quòd igitur iris sit refractio facta visus ad solem, manifestum est: quapropter ex opposito semper fit: halo autem circa ipsum. Differt autem iris ab halo colorum varietate; nam iris fit à nube aquea, & de longè fit refractio: situs autem oppositus est longissimus: halo verò fit de propè, & ab aëre albiore secundùm naturam. Itaq; halo est circa fulgidum: iris verò ad oppositum. Iris multos habet colores: halo pro maiori parte vnum. Iris longè abest à fulgido; quoniam in diametro situm habet: halo autem minimè; inter nos enim, & fulgidum est. Hæc autem de causis iridis dicta sunt à nobis breuiter.

Quintũ addit

Differt iris ab halo.

CAP: V.

De coloribus iridis.

Deinceps cũ Philosopho de iridis coloribus verba faciamus: Apparet, inquit lib: 3 Metheororum, fulgidum, per nigrum, aut in nigro. Differt autem nihil, puniceum: videre autem licet, & viridium lignorum ignẽ, quòd rubram habeat flammam, propterea quòd fumo multo mixtus sit ignis, fulgidus existens, & albus. Et per caliginem & fumum sol apparet puniceus. Hæc ille. Fit, inquit, color puniceus, corpore existente fulgido, quando videtur per medium nigrum: aut fuerit in medio nigro collocatum. Etenim color fulgidi est albus, medij verò niger: albo verò nigro mixto, inde puniceus resultat medius color: quare, apparebit rubeus. Apparet id in igne, qui licet sit albus, in nigro, hoc est, in flamma visus, rubeam prætendit imaginem: similiter & sol, in caligine videtur puniceus. Tex: Quapropter iridis quidem refractio prima, talem videtur habere colorem; à guttis enim paruis fit refractio: quæ autẽ ipsius halo minimè. Prima, (ait) ac maxima iridis circumferentia, est punicea; adsunt enim omnes causæ, vt potè fulgidum nigrum, per quod tale fulgidum videtur: tale igitur fulgidum, nigro illius circumferentiæ mixtum, puniceũ videtur; à guttis enim paruis, quæ nigræ sunt, fit refractio: & ita color speculi miscetur colori fulgidi. In halo autem minimè; tum quia speculum non est ita nigrum, vtpotè aëreum, album, & rarum: tum quia halo, est fulgido propinquior, & sic radius fulgidi fortiùs incidit in speculum. Ampliùs, vt plures colores appareant, opus est, vt nubes in guttas paruas conuersa diu remaneat, quæ neque dissoluatur, neque penitus in pluuiam migret. At nubes, quæ est circa solem, diu stare non potest; siquidem crassa si extiterit, mox à calore solis, in nubem mutabitur nigram pluuialem: si verò rara, ab eodem calore in continentem aërem dissoluetur: atque ita sub forma speculi diu permanere non poterit: hac de causa halo plures ac varios colores habere non potest. Secus autem se habet nubes iridis; quippe quæ diametraliter abest à sole; ideoq; in illo intermedio est longa mora, vt non tam citò calor solis per antiperistasim consumat roridam nubem. Apparet quoque iris circa lucernas, vt plurimùm australibus existentibus, fitq; hyeme. Maximè autem manifesta fit, humidos habentibus oculos; horum enim visus, citò propter debilitatem refrangitur: fit autem ab humiditate aëris, & ab euaporatione à flamma defluente & mista. Tunc enim fit speculum, & propter nigredinem; fumosa enim est euaporatio illa. Sensus est, ad illam iridem producendam, omnes propemodum causæ præstò sunt: tempus hyemale, ventus auster, aër humidus, flammæ euaporatio, quæ illi aëri commista, speculum aptum reddit: quare eo tempore sæpe hæc contingere solent. Aliquid tamen interest inter vtramque iridem; nam iris lucernæ

Colores iridis. Philosophus.

Color puniceus.

Prima circumferẽtia iridis punicea.

Quare halo nõ habeat varios colores.

Iris circa lucernas.

Differentia inter vtramq; iridem.

apparet purpurea: solis verò punicea, quoàd primam saltem circumferentiam. Lucernæ prætereà lumen, non album, sed purpureum apparet; est enim visus paucus, & debilis, qui refrangitur in iride lucernæ: & speculum refrangens, est nigrũ, crassum, atq. fumosum: at fulgidum visum per valde nigrum apparet purpureum, hoc est, rubeum, obscurum. Remi prætereà postquam percussam aquam maris sursum sustulerint, in minutissimas guttas deducunt, expansamq; ad modum speculi, soli opponunt: ad quam cùm inciderit radius solis, refrangitur, apparetq; iris; potissimùm si ad latus maris, vbi fit percussio, vmbra extiterit: ex cognitione autem punicei coloris, alios intelligere possumus. Est autem iris tricolor: nam alius color est insensibilis: Prima, inquit, exteriorem puniceam habet; à maxima enim peripheria, plurimus incidit visus ad solem: maxima autem quæ extra: contigua autem, & tertia proportionabiliter. Hæc ille. Sensus est, à sole ad ipsum visum fit maior refractio, quæ fortiùs alterat visum: fortior autem alteratio colorem facit puniceum, qui profectò ipsi, quod refrangitur lumini, est proximior. Contigua autem peripheria, quæ media est, & tertia, quæ est vltima, proportionabiliter colorem habent puniceum: nam cùm à secunda peripheria debilior fiat refractio; color in ea videbitur obscurior, & sic viridis apparebit. In tertia autem cùm color erit adhuc multò obscurior, quia minor refractio fiet, alurgus videbitur. A minori autem, & maiori peripheria non fit refractio, per quam coloris visio fiat sensibilis. Illa quia fortior, nullum præter aëris calorem facit; hæc, quia debilior, præter illum minimè alium colorem apparere facit. Quare, inquit, si quæ de colorum phantasia dicta sunt benè; necesse est, & tricolorem esse ipsam iridem, & his coloribus colorari. Xanthus apparet, propterea quòd secus se inuicem appareant; puniceum enim iuxta viride, album apparet. Sensus est, Xanthus, hoc est, flauus, siue citrinus color apparet quidem, non ex visus refractione, seu luminis; non enim esset iris tricolor, ait Alexander; sed ideo apparet, propterea quòd secus inuicem puniceum, & viride appareant: puniceum enim iuxta viride prospectum, album apparet, hoc est, tendens ad album, quale est flauũ aut citrinum. Tex: signum autem huius est, quoniam in nigerrima nube, maximè pura fit iris. Accidit autem tunc puniceum videri magis xanthum esse. Est autem xanthus in iride color inter puniceum & viridem: propter nigredinem igitur eius, quod in circuitu est nubis, totum ipsius apparet, quòd puniceum est album; est enim ad illa album. Sensus est, quòd color flauus resultet per contrapositionem ad nigrum, vel ex hoc maximè patet, quòd in nube nigerrima tres solummodò colores videantur: puniceus enim color, ob nubis nigredinem, non rubeus clarus, sed flauus apparet. Et iterum, marcescente iride propinquissimè, cùm soluatur puniceum, nubes alba existens adiuncta secus viride, permutatur in flauum, non in viridẽ colorem, qui magis tendit ad nigrũ. Cæterùm, quatuor metheorologicas emphases in sublimi aëris regione fieri asserit philosophus; nempè iridem, halo, parahelium, & virgas: quæ quidem ex refractione luminis facta à nube, ad nostros oculos perueniunt; visio enim non fit, teste Auer: 2 de anima, per extramissionem, alioqui color non esset per se visibilis: quippe qui non per rationem sibi intimam, sed per radium visualem sibi extrinsecus accedentem, videretur. Et reuera, visio non fit transmittendo; nam sensus patitur à sensibili, excellens enim sensibile corrumpit sensum: quod quidem minimè fieret, si sensibile non ageret in sensum. Sanè, sensibilibus abeuntibus à nostris sensibus, memoriæ, & idola remanent rerum: sensibilia ergo mouerunt sensus. In sensus agunt ergo.

2. Iterum, quibus sunt oculi humidi, parua visibilia maiora videntur: in causa autem sunt illorum imagines, quæ illorum oculis imprimuntur; quæ crassos humores reperientes, crassæ ipsæ quoque apparent: secus autem res se haberet, si visio extramittendo fieret; siquidem debilis cùm esset, non maiora, sed minora visibilia redderet:

debiliter

Marginal notes: Iris in aqua maris. — Iris triolor. — Puniceus. — Viridis. — Alurgus. — Flauus. — Quartus color — Resultat ex puniceo & viride. — Colores illi fiebant ex refractiõe luminis ad visum. — 1.

debiliter visum, apparet obscurum, & paruum: ait Philosophus 3 metheor: Sed dubitabit aliquis: quomodo huiusmodi sint in medio, & lumen etiam, intentionaliter, an realiter. Ad quod dici potest, aliquam formam esse realiter in aliquo subiecto, posse dupliciter intelligi: nempè, ibi esse absque intellectus operatione, & hoc modo lumen realiter esse in medio: alio modo, quando est in eo, non quidem vt alterius rei similitudo, & ita lumen non est in medio; necessariò enim lumen est in medio, vt lucis similitudo. Etenim si lumen esset in medio, non quidem vt lucis similitudo; tũc & lux & lumen cùm viderentur, facerent speciem in sensu: & ita lux non videretur per lumen, sicuti per propriã speciem: quod planè ab omnibus reijcitur. Lumen ergo est realiter in medio, quia non per operationem intellectus, & intentionaliter; sed vt lucis similitudo. Lumen autem refractum, si refrangens sit coloratum, secundùm superficiem, aut profundum, est principium phantasiæ coloris alterius; proueniet enim color ille ex præsentia luminis, in perspicuo per opacum terminato, diuersimodè tamen; nam ex multo lumine, & pauco opaco, fit phantasia albi coloris: ex multo autem opaco, & pauco lumine, phantasia nigri coloris: phantasiæ autem mediorũ pro proportionibus medijs: colores autem iridis sunt veri; illud enim quod visus iudicat se apprehendere per se, & primò; proculdubio est color secundùm veritatem; sensus enim non decipitur circa proprium obiectum. sed in apprehendendis iridis coloribus, & huiusmodi, sensus iudicat se apprehendere: sunt ergo veri colores, quos se apprehendere iudicat. Item, in iride sunt veri coloris principia; est enim ibi perspicuum terminatum per opacum ratione materiæ: lumen existens actu, ratione formæ: ergo quod prius. Itaq; colores iridis sunt veri colores, in nube naturaliter verè existentes: tametsi esse debile, ac imperfectum habeant; nam color aliquando luminis præsentiam, in perspicuo per opacum terminato consequitur: aliquando verò principia corporis intrinseca, ipsa scilicet miscibilia in mixto existentia, esse permanens habentia, & absolutum. Color ergo, qui ex luminis præsentia in opaco terminato causatur, habet esse debile, non constans & permanens: at color ex principijs intimis causatus, habet esse permanens & perfectum. Itaq; colores huiusmodi non ex sola refractione prodeunt; cum luminis enim refractione, adest mixtio luminis cum opaco. Non sunt quoq; ita veri, sicut illi, qui ex intimis mixti corporis causantur principijs; sunt tamen veri, causati ex mixtione luminis cum opaco. Quia verò non habent esse permanens sicut & illi; idcirco ex quocunq; situ indifferenter videri non possunt. Alij dicunt, emphases istas posse accipi dupliciter: formaliter, & obiectiuè: & formaliter quidem esse species lucidorum corporum: obiectiuè verò colores illorum, & non nubium. Sunt ergo (secundùm istorum sententiam) lucidorum corporum colores emphasticè repræsentati per species à nubibus ad oculos refractas: quæ ideo emphasticè illos repræsentare dicuntur; quoniam non purè, sed speculorum coloribus commistæ refranguntur. Res est magnæ caliginis, ita vt vnusquisq; veleat in hoc negotio abundare in sensu suo. Cæterùm, quomodo fiant colores, & visio, alibi Deo authore dicemus. Et de iride hæc dixisse sit satis.

[Margin notes: Quomodo lumen sit in medio. — Quomodo lumen sit realiter in medio. — Colores iridis esse veros. 1. 2. — Sunt tenues colores. — Alia opinio.]

QVAESTIONIS QVARTAE. CAP. I.

De ventis.

DE ventis posthac loquamur, de quibus Philosophus 2 metheor: disertè copioseq; disputat: De spiritibus, inquit, dicamus, sumentes principiũ quod dictum est à nobis iam priùs. Sunt enim duæ species exhalationis: vna quidem humida, altera autem sicca. Humida quidem pluentis aquæ, sicca (Philosophus.)

Materia venti

verò spirituum principium est. Hæc ille. De materia ventorum nulla prorsus inuenitur inter Philosophos controuersia; asserunt enim eam esse exhalationem terrestrē tenuem: nam crassa, quæ in terræ visceribus conditur, est terræmotus materia. Nec tenuis, quæ vnctoso ac pingui humido permista; hæc enim traiectionum, ac stellarum discurrentium materia est; sed quæ pingui humido vacet: nam permista humido aquoso, licet humido pingui careat; est nihilominùs coruscationum materia. Venti ergo materia, est exhalatio terrestris, tenuis, carens pingui & aquoso humido, subtilis effecta ac calefacta, & exsiccata à sole & à stellis: est ergo huiusmodi exhalatio calida & sicca. vnde quamuis terrestris exhalatio sit frigida & sicca; in venti tamen descriptione ponitur calida: quia nimirum per eam ventus est describendus qualitatem, quæ tunc illi actualiter inest. At in vento reperitur exhalatio actu calida, vtpotè per solis stellarumq; actionem calefacta: est igitur ventus exhalatio calida & sicca, quæ impetuosè à frigiditate mediæ regionis propellitur, aërem ad magnam distantiam fugans.

Quid sit calida & sicca exhalatio.

Forma venti.

Cæterùm, ventus dupliciter considerari potest: vno quidē modo, quatenus est quoddam mistum substantialiter in propria specie constitutum, & sic forma venti est quædam forma mixti imperfecti, cui specificum nomen non est impositum, per quam ventus est tale mixtum in propria specie constitutum; sic enim & cætera mixta formas substantiales habent: altero autem modo sub ratione venti, quatenus vnus ventus differt ab altero, non quidem substantialiter, sed accidentaliter differentia motus: & sic forma venti est motus localis, quo ventus ex aliquo regionis puncto, ad suum oppositum mouetur; huiusmodi enim motu venti inter se specie distinguuntur.

Motus localis

Causa finalis venti.

Finalis autem causa venti est duplex, generationis quidem est eius forma, quæcunq; illa sit: rei verò genitæ, est bonum vniuersi. Causa autem effectrix est sol, teste Philosopho 2 metheor: Lato, inquit, sole circulariter, & cùm quidem appropinquauerit, caliditate eleuante humidum: longiùs autem facto propter infrigidationem consistente, iterum sursum ducto vapore in aquam, propter quod hyeme magis fiunt aquæ in nocte, quàm die. Existit autem in terra multus ignis, & multa caliditas: & sol non solùm supernatans, terræ humidum trahit; sed etiam terram ipsam desiccat calefaciens. Sensus est, sol æstiuo tempore trahit vapores, illosq; sursum conseruat: non quidem in vaporum, sed in aëris formam, in quem mutantur: hyeme verò sub forma pluuiæ deorsum demittit. Sol etiam suo motu fumum efficit; etenim cùm terra multum ignis atque caliditatis virtute contineat, sicuti mare multum humiditatis: sol autem non solùm humidum terræ supernatans trahit; sed etiam terram ipsam exiccat calefaciens, & in fumum conuertit. Itaq; quo tempore vapores eleuat; & fumos etiam, qui iterū redeunt: verùm, quia vapores nō vna, sed diuersis formis vestiti, ad terram descendunt, nempè sub forma pluuiæ, roris, & pruinæ; sic etiam exhalatio sub forma ventorum, tonitruorum, & huiusmodi. Solis igitur motu vtraq; exhalatio eleuatur & redit. Exhalatio igitur vaporosa, pluuiarum: fumosa verò ventorum principium est. Exhalationē autem differre necessarium est, & solem: & eam quæ in terra est, caliditatem hoc facere, non solùm possibile est; sed etiam necessarium. Sensus est, ventus differt à pluuia: & fumosa igitur exhalatio à vaporosa; effectus enim sunt oppositi, ventus scilicet & pluuia.

Causa effectrix ventorū & pluuiæ, est sol.

Vapor.

Exhalatio.

Ventus nō est aër motus.

Quoniam autem aër est altera species ab vtraq; exhalatione; perspicuum est illas non esse idem, sicut quidam aiunt, eundem aërem motum ventum esse: consistentē autem, siue inspissatum iterum aquam. Profectò, aër constat ex his exhalationibus secundùm alteram qualitatem, puta ex exhalatione fumosa sicca, & calida, & ex vapore frigido & humido. Ab vtrisq; autem differt secundùm alteram qualitatem: & conuenit etiam; est enim aër humidus & calidus.

Alia opinio.

Alij dixerunt aërem esse ventum tantùm, non ventum, & aquam, vt primi: Aër, inquiunt, est ventus à certo terræ puncto,

puncto, vt potè Boreas à septentrione, & Auster à meridie. Sed absurdum est, vt áër iste circumfusus, vndequaq; motus, ventus nominetur; nam sicut fluuios existimamus, non qualitercunq; esse aquæ fluentis, neq; si habeat multitudinem; sed oportet fontanum esse, quod fluit; sic & de ventis se habet. Mouebitur enim vtiq; magna multitudo aëris ab aliquo magno casu, non habens principium, neq; fontem. Oportet ergo aërem esse motum ab aliqua exhalatione, veluti ab aliquo fonte, siue principio. Alexander asserit venti generationem cum fluuij productione cognationem habere: Sicut, inquit, paruæ partes aquæ, in diuersis terræ partibus genitæ, cùm ad aliquem locum decliuiorem confluunt, fontem constituunt, qui fluuij origo est, cui in itinere per concaua loca aliæ aquæ coniunguntur, quæ ab alijs fontibus descendunt, & sic fit fluuius magnus, ad mare decurrens; sic diuersæ partes exhalationis, à diuersis terræ partibus, eleuatæ sursum colliguntur ad aliquem vnum locum, à quo repulsæ, ventis originem tribuunt & principium. Itaq; causa effectrix vniuersalis est sol: aëris verò media regio, ventorum causa proxima; sua enim frigiditate exhalationem accedentem procul pellit. Quam ob causam, ipsamet est generationis ventorum causa, siue locus; idem enim est locus pluuiarum, & ventorum. Siquidem ventorum materia est rarior atque leuior ea, ex qua pluuiæ generantur: crassior verò atq; grauior illa, ex qua traiectiones, & discursus fiunt. Hunc locũ duobus millibus à nobis distare, Ptolemæus affirmat: locus autem generationis ventorum per accidens, est montium concauitas, in quibus contingit inueniri frigidum pellens, & exhalationem calidam & siccam, atque aliquod calidum, à quo huiusmodi exhalatio eleuetur. Frigiditas igitur montis, huiusmodi exhalationem propellens, ventum producit. In montibus ergo potest ventus gigni, per accidens tamen. Itaq;, quæ sit materia, forma, finis, causa effectrix, ac generationis locus per se, & per accidens, patet satis. Materia enim est exhalatio calida & sicca, tenuis sine vnctoso, & humido: hoc idem à Philosopho docetur 2. metheor: Testantur, inquit, facta dictis; quia enim continuo quidem, magis autem & minùs, plus & minùs fit exhalatio, semper & nubes, & spiritus fiunt secundùm tempus vnumquodque, vt apta sunt. Quia autem aliquando quidem vaporosa fit multiplicior: aliquando autem sicca, & fumosa; quandoq; quidem pluuiosi anni sunt, & humidi: interdum verò ventosi & sicci: aliquando igitur accidit fieri & siccitates, & imbres multos simul, & secundùm magnam & continuam regionem: aliquando autem & secundùm partes; quia nimirum in vna eius parte fit siccitas, in altera imber simul. Nam sæpè regio in suo ambitu, siue circulo, imbres tempori conuenientes accipit, & quidem multos: in eius verò medio siccitatem: aliquando autem contrario modo se habet. Causa autem, cur aliquando passio huiusmodi, vniuersam regionem occupat, & quidem, vt plurimùm, est, quia partes cùm sint propè, propter paruitatem regionis, similiter ponuntur ad solem: nisi aliquod diuersum, vtpotè mons, sylua, vel stagnum, impedimento extiterit. Quin imò aliquando secundùm hanc quidem partem exhalatio sicca facta est amplior; quia inibi locus est suæ generationi aptior: secundùm aliam verò eiusdem regionis partem, fit magis vaporosa, ob eandem rationem. In vna ergo eademq; regione, pro exhalationis diuersitate, atq; partium, potest esse imber & ventus. Vtraque etiam pars in vicinam comeat regionem, vel sicca exhalatione in propria regione pꝑmanente, humida abeat in regionem propinquam: aut ad aliquem locum remotum à spiritibus propulsetur: aliquando autem hæc quidem mansit, contraria autem idem fecit. Et accidit hoc sæpè sicut in corpore, si superior venter siccus, inferiorem contra disponit. Et hoc sicco existente, humidum esse superiorem, & frigidum. Sensus est, si locus in quo epar est, fuerit siccus; stomachus erit humidus per antiperistasim; ab epatis enim siccitate stomachum circundantis, humiditas stomachi augetur: plerumque enim fit, vt qui epar calidum

Fluuij & venti similiudo.

Media regio causa effectrix ventornm.

Locus generationis ventorum.

Philosophus.

Anni pluuiosi & ventosi.

Quare in vno loco viget vẽtus, & non in alio.

Exemplum corporis.

calidum habent, frigido sint stomacho: frigiditas equidem stomachi, à calido epatis coadunatur, atque ita fit fortior. Etsi venter inferior fuerit siccus, superior vicinus erit humidus; crescit enim superioris humiditas per antiperistasim inferioris: Sic, inquit, accidit circa loca pati antiperistasim, & exhalationes permutari. Quòd autem hæ duæ exhalationes sint distinctæ, ex hoc patet, quòd pluuia cessante, surgunt venti. Adhuc, inquit Philosophus, post imbres ventus fit, in illis locis, in quibus erant geniti imbres; cùm enim pluerit in aliqua regione, terra desiccatur, tùm à calido, quod est in ipsa; non enim pluuia illud penitus extinxit: tùm à sole & stellis. Hæc autem desiccatio, est venti corpus, & origo; nam hac surgente, venti dominantur & surgunt: post imbres ergo ventus; illis enim contrarijs existentibus, contrarij quoque sequuntur effectus. Item, ventis sedatis, emergunt pluuiæ: sedationis profectò causa, est exhalatio calida, quæ à terra attollitur, & in superiorem partem fertur: vbi inuenta media aëris regione frigida extinguitur, ipsa in nubẽ conuersa, ex qua fit aqua. Cessantibus ergo ventis, emergunt pluuiæ. Ampliùs, & cùm in eundem locum, ad quem compulsi erant venti, nubes compelluntur, & ad ipsas nubes mediæ regionis frigiditas antiperistificabit, illas circuendo aqua fit: & ita descendens siccam exhalationem infrigidabit: sicq; ex ventis fit aqua propter easdem causas. Iterùm, quòd ex fumosis exhalationibus fiant venti, perspicuum esse potest vel ex hoc; quia maximi venti fiunt à septentrione, & à meridie; propterea, quòd ibi plurimum sit exhalationis huiusmodi. Sol enim non transit super apicem eorum, qui illas colunt regiones; sed ad illa loca accedit, & ab illis recedit. Super occasus autem, & ortus semper fertur, propter hoc nubes consistunt in lateribus. Et fit accedente sole ad austrum, & Boream exhalatio humidi; quippe qui valet humidas exhalationes eleuare, non autem resoluere: ideo abscedente sole in contrarium locum, aquæ, & imbres emergunt. Ideo, proptèr lationem quidem solis, quæ est ad tropicos, & à tropicis, & æstas fit, & hyems: æstas quidem quando aqua & vapores sursum eleuantur: hyems verò cùm aqua fit iterum, & cadit. Quoniam autem plurima quidem aqua in his locis est, in quæ vertitur, & à quibus auertitur sol: hæc autem sunt, & quod ad arctum est, & quod ad meridiem: vbi autem plurimam aquam terra suscipit; ibi plurima erit exhalatio, sicut ex viridibus lignis plurimum fumi. Exhalatio autem hæc ventus est; rationabiliter vtique hinc fient plurimi, & principalissimi venti. Quomodo ergo fit duplex exhalatio, & quomodo venti, & pluuiæ fiant, dixit Philosophus.

Cessante pluuia surgunt venti.

Ventis sedatis emergunt pluuiæ.

Venti magni Septentrio, & Auster.

Tempora ãni

CAP. II.

De motu venti.

Causa motus.

1. Postquam venti audiuimus causas; deinceps audiamus illius motum, de quo multa dicta sunt ab antiquis. Quidam enim arbitrati sunt, ventorũ materiam dissimilarem esse, & tenuem quidem, locum superiorem petere: crassã verò inferiorem. Cùm igitur vna impediatur ab altera, ad latus obliquumq; exhalatio moueri compellitur. Exhalationi præterea
2. sursum motæ medium frigidum occurrit, à quo pulsa, iterùm deorsum mouetur ad calidam regionem, è qua iterùm ob illius caliditatem sursum eleuatur: sicq; vnus motus alteri aduersatur. Cùm igitur motus venti non sit penitus sursum, nec etiam similiter deorsum: ad latus ergo fit, necesse est. Adde, quòd Iupiter (secundùm
3. Astronomorum sententiam) aquilonares ventos, & quidem salubres moueat: Sol orientales: Luna occidentales: Mars meridionales. Adhæc accedunt signorum triangularitates; ea namque quæ est Arietis, orientales concitat: Tauri verò meridionales: & sic

Signorum triangularitates

*& sic de reliquis simile erit iudicium. Ventos igitur ita moueri aiunt, quoniam exha-
lationes à terra eleuatæ, ita mouentur. Auer: Auicenna, & Alexander affirmant,
exhalationem, quæ est materialiter ventus, vltra mediam àëris regionem moueri nõ
posse, ab illius vtiq. frigiditate repulsam, & deorsum remissam. Verùm, ad terram
vsq. minimè pertingit: primò quidem propter calorem, qui obuiando, illam subleuat:* Ventus moue-tur ad latus.
*deinde propter exhalationem nouam, quæ continuè sursum mota, priorem ad ter-
ram reuerti non patitur: exempli gratia, exhalatio, quæ est materialiter borea, vl-
tra mediam àëris regionem non attollitur, vtpotè ab illius frigiditate depulsa: neque
ad terram vsq. redit, nouarum ascensu exhalationum impediente: ad latus ergo com
pellitur: non quidem aquilonis, ob nimiam illius frigiditatem: ad austrum ergo pro-
pulsabitur, continuatq; motum versùs eum locum, ad quem cœpit impelli; eius namq.
naturæ àër est, vt propria in regione, ad eum locum motum continuet, ad quem cœ-
pit moueri. Adde, quòd exhalatio si consideretur, vt corpus tali frigiditate affectũ,* Motus venti est mixtus.
*deorsum naturaliter descendet; frigidum enim est generatiuum grauitatis: sin au-
tem, vt motiuum est solis stellarumq; instrumentum; sic illud mediæ regionis frigidũ
ad latus obliquè tortuoseq; exhalationem mouebit. Itaq;, non mouet eam deorsum;
propterea quòd huiusmodi motus obuiet particulari naturæ rei motæ: nec omninò
circulariter; pugnat enim contra naturam illius frigidi, quod est mouens particula-
re. Mouet ergo exhalationem motu mixto, obliquo scilicet, ac tortuoso, qui quidem
motus corpori tribuitur, quod à diuersarum naturarum agentibus gignitur. Ampli-* Generans dat
ùs, generans dat vento formam, & accidentia, quæ formam consequuntur, quorum vento motũ.
*vnus est motus; mixtum siquidem in media regione, ab ipso generante qualitatem
recipit, qua mouetur motu, suæ speciei conuenienti, atq. conformi: vnde etsi generans
remotum, motu circulari moueatur; genitum tamen habere potest qualitatem, qua
moueatur motu sibi conuenienti ab vtroq; agente; generantia enim simul coniuncta
possunt esse virtualiter talia, ratione contraria ei, qua sunt formaliter talia; potest* Piper.
*enim frigidum calefacere, licet caliditas aduersetur frigiditati actuali, qua illud est
tale. Sic piper, quod est actu formaliter frigidum, virtualiter calefacit: venti ergo
motus non est à medio, neq. ad medium; sed ad latus: vnde à philosopho vocatur la-* Philosophus.
tio obliqua: Latio, inquit, obliqua ventorum est, & non sursum neq. deorsum; exhala- Latio obliqua
tione enim facta, quæ est ventorũ substantia, & materia, venti spirant circa terram, ventorũ est.
*propè eius superficiem in rectũ, vtpotè ab ortu ad occasum, aut à septentrione ad au
strũ: vel è contrà: àër autem, teste Alexan: est in circuitu supra circũferentiam al-
tissimorum montium, consequiturq; lationem cælestẽ: exhalatio verò fumosa, quæ est
tota ventorũ substãtia, illũ motũ pro posse imitatur: nõ omninò ergo illũ sequi valet.
vnde & lateraliter mouetur. Dici quoq. potest aërẽ sequi exhalationis motũ, qui est
ventus, nõ autẽ ipse aër: sequitur autẽ àër motũ exhalationis, ne detur vacuum, in re
rum natura. Sed vnde mouetur ventus lateraliter: sursum vtiq;; quia nubes, quæ sur-
sum est, antequã in terra vẽtus percipiatur, lateraliter mouetur: principiũ igitur mo* Principium
tus venti, est sursum. Motus quidẽ .n. sursum est, ait philosop: & contingit præuenire motus latera-lis.
eum venti motũ, qui fit deorsum, quãdo àër euidens scilicet aut nubes, aut calidũ sur Sursum.
*sum fuerit; videmus enim nubem moueri, & in terra ventum non sentimus. Signifi-
cat enim principium venti, quod motum est, euidenter ventum præuenire: quasi sur-
sum ipsis habentibus principium; non enim posset nubes priùs sumoueri, nisi ibi ven-
tus priùs esset. Soluit autem hanc philosophus quæstionem: Quoniam, inquit, ventus
est multitudo quædam siccæ ex terra exhalationis mota circa terram; palàm est,
quòd principium motus venti, quo mouetur in latus, sit sursum: principium verò ge-
nerationis, & materiæ ventorum, deorsum in terra. Qua quidem tenderit exhalatio,* Deorsum.
quæ ascendit, inde est causa illius motus lateralis. Sed exhalatio descendit ad latus

 priùs

Motus venti non est à motu cæli.

priùs per partem superiorem: ibi est ergo causa sui motus. Quòd si dixeris motum venti manare à motu cæli: contrà, latio corporum cælestium, quæ sunt longiùs à nobis domina est terræ; illam alterat enim: non autem domina est ventorum, ita, vt motu cælestium venti moueantur: venti ergo non mouentur motu circulari. Et simul exhalatio de inferiori loco sursum fertur: locus ergo inferior est principium motus sursum: & non motus lateralis principium. Ampliùs, omnis effectus circa suam originem magis apparet. sed motus lateralis, in parte superiori magis apparet: ibi ergo est sui motus origo: materia autem ventorum ex terra est, & huiusmodi etiam generationis principium. Quòd autem pluribus exhalationibus secundùm modicum venti fiant, sicut fluuiorum fontes fiunt humefaciente terra, patet in operibus, hoc est, re ipsa; fluuij enim vnde fluunt, minimi omnes sunt: procedentes autem, aliorum fontium accessu, validi fiunt: ita quoq. & venti, vbi primùm spirant, tranquilli sunt, & parui: deinde paulatim alijs exhalationibus collectis, validi fiunt, & magni. Hæc ille. Hoc negotium de motu venti ab Aristotele non satis explicatum habemus. Sed dubitabit aliquis, vtrum motus ad latus sit vento naturalis: ad quod dici potest, quòd si ventus pro exhalatione accipiatur, ad latus nequaquam naturaliter mouebitur: si verò vt ventus tali qualitate affectus, sic motus lateralis, est illi naturalis; ferrum namq; vt ferrũ, non mouetur naturaliter ad Magnetem; sed vt tali Magnetis qualitate affectum. Si inspexeris ergo propriam exhalationis naturam, non est ei naturalis; exhalatio enim natura superiorem locum petit: est verò illi naturalis, bono vniuersi inspecto: quo fit, vt vnum contrarium excludat alterum. Sed de motu venti satis. Deinceps loquamur de ventorum naturis, quæ crases à Græcis, à nostris complexiones vocantur: in quo quidem negotio hæc sunt obseruatu digna, nempè ventos diuersimodè intelligi posse: atq. pro huiusmodi diuersitate, singulis quibusq; qualitatem esse tribuendam. Sanè, si quoàd substantiam venti considerentur; proculdubio, venti omnes sunt natura frigidi, & sicci; ventus enim est exhalatio terrestris, quæ est substantialiter terra frigida & sicca. Si verò quoàd eorum qualitates, per quam ventus est talis actu naturaliter, ita omnes venti sunt actu naturaliter calidi & sicci; ventus enim materialiter, atq. substantialiter, est exhalatio eleuata à solo, à quo habet caliditatem non repugnantem siccitati: ideoq; in ea actu remanet caliditas & siccitas, virtualiter autem frigiditas. Si verò venti considerentur quoàd qualitates accidentales, sibi extrinsecus aduenientes, nempè ratione àëris, qui cum exhalatione mouetur; sic à philosopho duæ assignantur ventorum complexiones, aliquos scilicet calidos, alios verò frigidos esse. Auer: verò ait, australes calidos & humidos, aquilonares frigidos & siccos, orientales verò & occidentales inter hos medios, quasi temperatos. Ex àëris verò lociq; qualitate, vnde venti spirant, insunt illis huiusmodi complexiones accidentales: ea namq. participant, qua àër afficitur. Quæ ergo sint ventorum complexiones, quiq; ipsorum motus, beuiter dixi.

Ventos fieri sicut fluuij fiunt.

Motus est vẽto naturalis.

Ventorum naturæ.

Calidi & sicci.

Calidi & frigidi.

Auer.

CAP. III.

Causa mouens atq; sedans ventos.

Sol est causa præparans.

DE causa venti sedante atq. mouente, vna propemodum est omnium sententia, à sole scilicet ventus sedari, atq. commoueri: Sol, inquiunt, ventis materiam præparat; quandoquidem ab eo fiat & sicca & calida exhalatio, quæ est causa necessaria, sine qua ventus esse non potest. Effectrix verò causa, vt dictum est, est mediæ regionis frigiditas, à qua illa exhalatio pellitur: non quidem totalis; nam necessaria est caliditas, siue frigiditas lateraliter

liter pellens. Sol præterea quando intenso calore regionem afficit, ventorum materiam dissoluit; quippe qui exhalationem generari non patitur. Similiter, cùm remissè calefacit; frigiditas enim in terræ superficie sparsa, obstruit poros terræ, prohibetq́; exhalationem & fieri, & eleuari: quod quidem nequaquam contingeret, si temperatus adesset solis aspectus. Itaq́; sol commouet sedatq́; ventos: commouet, inquam, materiam præparando: sedat verò, aut nimiùm, aut remissè calefaciendo. Eodem quoq. modo & pluuia se habet: nam si pluuia sua magnitudine exhalationem vicerit; illam prorsus extinguet: si verò modica extiterit, ventos augebit, materiam vtiq. illis præparando. Cùm enim exhalatio calida & sicca, inquit Alexander, supra pluuiam plenarium dominium obtinuerit; pluuiam ad sui naturam conuertit: si verò pluuia fuerit moderatæ ebullitioni apta, terra verò valde sicca; tunc nouos ventos commouebit: terra siquidem valde sicca existente, è qua nihil effumare poterat, nihil effumat sine humido: moderata pluuia superueniente, illico fit ebullitio, è qua exhalatio valde fumosa surgit, ventorum vtiq. nutrimentum, & origo. Pluuia ergo posse nouos ventos generari, & genitos sedari, constat satis. Frigus præterea si fuerit intensum, & sine pluuia terram comprimendo purificabit; sic exhalationi viam aperiet: si verò non ita intensum; exhalationes extinguet, dum illas comprimens, eleuari non sinit, aut generari. Si verò fuerit mediocre, & quidem cum humiditate, terræ poros obstruens, ventos omninò eliminabit. Quòd si fuerit paruum, terræ poros oppilare non poterit: & proinde ventos minimè sedabit. Patet ergo quomodo sol, pluuia, frigus, ventos commouere atq. sedare valeant. Cæterùm, si ita res se haberet, proculdubio omnes anni essent æquales; cùm enim idem sol semper perseueret, moueatq́; materiam ventorum, quæ post illius eleuationem, atq. repulsionem, fit ventorum materia coniuncta: omnes igitur anni essent ventosi & tranquilli. Pro huius ergo rei absurditate euitanda, aliam ventis causam addiderunt, cuius accessu anni dissimilares fiunt. Cum sole, inquiunt, accedat, necesse est, reliquarum virtus stellarum, siue planetarum, quæ nouis cum sole vel luna configurationibus, vel inter se etiam configuratis, & dispositis, annos ventosos, & tranquillos efficiunt. Quoties, aiunt, Iupiter fuerit lunæ coniunctus, noui venti nascuntur: & quoties luna cancrum peragrat, venti mouentur: quòd si luna Iouem petierit in cancro, sine dubio venti palàm spirabunt. Item, lunæ cum Mercurio configuratio idem faciet: cum Saturno, ventos nigros efficiet: cum Ioue salubres: cum Marte calidos igneos: at cum sole existente in ventoso signo, calidos & pessimos. Item, si sol fuerit in capricorno, & luna in scorpio vel capricorno, tauro aut virgine, frigidissimos ventos concitabit. Idem eueniet, sole existente in aquario & Saturno in opposito, luna alterum horum respiciente: Saturno autem retrogrado existente in signo terreo, & Marte similiter se habente, venti sedantur. Hæc longa obseruatione Mathematici didicêre: quibus puto in hac scientia esse credendum. Porrò philosophus 2. metheor: de hac re ita loquitur: Sol, inquit, sedat, & commouet ventos. Debiles quidem & paucas existentes exhalationes exterminat ampliori calido: & quod in exhalatione minus est, disgregat. Sensus est, dupliciter sol sedat ventos: debiles quidem exhalationes exterminando suo ampliori calido: & quod in exhalatione minus calidum est, disgregat; omne enim magis calidum minus calidum extinguit. Ponit deinde secundum modũ: Sol, inquit, ventos fieri nõ permittit, exhalationis generationem præueniendo vt dixi: adhuc autem ipsam terram præuenit exsiccans, antequàm facta fuerit congregatio simul tota: sicut in multum ignem, si modicum inciderit vstibile, præuenit sæpè priusquàm fumum faciat exustum. Textus est satis clarus: Propter quod circa Orionis ortum maximè fit tranquillitas vsq. ad Ætesias & Prodomos. Ortus Orionis fit, sole tenẽte geminos; tũc enim per solis occasum, in ortu Orion videtur. in 4. lib: de hoc sydere locuti sumus: ortus autem

triplex

Sol commouet & sedat ventos.

Pluuia mouet & sedat vẽtos.

Frigus cõmouet ventos.

Mathematicæ rationes.

Ex varietate planetarum varietas ventorum.

Philosophus.

Duobus modis sol sedat ventos.

1.

2.

Orionis ortus.

Triplex ortus *triplex numeratur: cosmicus scilicet, quo stella oritur summo mane ante solis ortum: alius Chronicus, quo stella oritur post solis occasum: & iste quidem duplex, aut ex parte orientis, vtpotè quando sole occidente, stella apparet in oriente: & hoc modo Orion parùm ante Ætesias & Prodomos oritur; sole enim tenente geminos, & occubente, Orion de nocte cum sagittario, ex parte orientis oritur: atq. ita ait philosophus fieri tranquillitates, ab Orione vsq. ad Ætesias, & Prodomos, qui aquilonares*

Prodomi. *venti sunt. Prodomi dicti præcursores, quòd ortum caniculæ dies circiter octo præcedant.*

Ætesiæ. *Ætesiæ quasi annui, ἔτος enim annus est; ex omnibus enim ventis, hi statis per singulos annos spirant temporibus: nempè post ortum canis, & versiones æstiuas: aut ex parte occidentis, & sic Orion oritur ferè in principio autumni; sole enim occidente cum libra, prope occidentem post solis occasum, Orion videtur: & ita ait philosophus circa hunc ortum Orionis, qui est in permutatione temporis, turbationes fieri. Orion*

Orion magna stella. *inquit Alexander, est imago composita ex multis stellis, ideo occupat magnam partem cæli, & sic ortus eius, & occasus pluribus diebus durant; non enim totus simul, aut occultatur, aut apparet: propterea à philosopho vocatur indiscretus, & difficilis, & occumbens, & oriens; quia in permutatione temporis accidunt, & ortus æstate aut hyeme. Est enim cælestis imago, quæ vt homo depingitur ense subcinctus, dextra clauam tenens, occasum respiciens, & cum tauro decertans. Cùm igitur Orion in principio autumni oriatur, indiscretus dicitur; quia indiscretè commouet ventos, vtpotè*

Orion indiscretus. *nunc ad dispositionem temporis præcedentis: nunc autem ad dispositionem consequentis. Permutationes autem turbulentæ propter indeterminationem sunt. Ætesiæ autem flant post versiones, & canis ortum: & neq. tunc, quando maximè propè fuerit sol: neq. quando longè: & diebus quidem flant, noctibus autem cessant. Ætesiæ ergo*

Ætesiarum tempus. *non fient, quando sol fuerit maximè propè, nempè in cancro: neq. quando fuerit maximè longè, in capricorno scilicet. Causa autem est; quoniam prope quidem existens præuenit exsiccans, antequam fiat exhalatio. Cùm autem abscesserit modicùm, mediocris iam fit caliditas, quare congelatæ aquæ, quæ erant in montibus septentrionalibus liquescunt, & terra exsiccata, & à propria caliditate, & à sole, quasi turgescit, &*

Ætesiæ non fiunt sole existente in cancro. *exhalat. Itaq; Ætesiæ non fiunt sole existente in cancro; tum quia præuenit exhalionum generationem: tum etiam quia nondum à terra septentrionali exhalationes eleuauit; disposuit enim, & non liquefecit. Quare, etsi fortior sit caliditas in cancro respectu moræ; respectu tamẽ terræ, est minor: propterea quòd non remouerit disposi-*

Ætesiæ nocte deficiunt. *tionem contrariam, nec niues liquefecerit, sed disposuerit. Nocte autem deficiunt: quia congelatæ eliquescere cessant, propter frigiditatem noctium: nihil autem exhalat congelatum aut siccum sine humiditate, sed calefactum exhalat. Dubitant autem quidam, propter quid Boreæ quidem fiunt continuò, quos vocamus Ætesias post æstiuas conuersiones; Austri autem quomodo non fiunt post hyemales. Respondet:*

Leuconoti. *Sed habet, inquit, rationem; fiunt enim quidem qui vocantur Leuconoti opposito tempore: non sic autem fiunt continuò, propter quod latentes faciunt inquirere Leuconoti: albi Austri non fiunt sic continuò, & ordinatè, vt Ætesiæ; fiunt enim sole aquariũ, & pisces tenente, appellanturq; venti albi; quia ipsis spirantibus, magna viget àëris serenitas. Incipiunt autem flare leniter, cùm hirundines ad nos redeunt: vulgò di-*

Ponẽtes. *cuntur ponentes, quòd vires ponant, sole occumbente: cùm autem non fiant ita fortes*

Ætesiæ fiunt ordinatè. *& ordinatè sicut Ætesiæ; dubitationis inquisitionem augent. Ætesiæ autem ordinatè fiunt; quia aquilo spirat à locis, quæ plurimum habent aquæ atq. niuis: quibus liquefactis à sole post æstiuas versiones magis, quàm sole existente in illis, spirant Ætesiæ. Sic enim & æstus fiunt sole existente in leone, non quando sol maximè appropinquauerit ad arctum; sed cùm ampliori tempore illa loca calefecerit: adhuc autem prope, scilicet in leone, vel virgine: calor ergo est maior, sole non valde elongato; sed propè*

existente

existente. Similiter autem, & post hyemales versiones flant Ornithiæ: etenim hi Ætesiæ sunt debiles: minores & tardiores Ætesiis flant. Austri Græca Ornithiæ, eo tempore spirant, quo nouæ aues ad nos veniunt: ornis enim Latinè auis, & apud nonnullos qualea vel Coturnices; 70. enim die incipiunt flare, sole scilicet tenente pisciũ ferè medietatem, vtpote decimum gradum. At Æthesiæ post versiones æstiuas spirare pro magna sui parte incipiunt trigesimo die, sole vtiq; tenente leonem. Quòd verò non ante istud tempus Ornithiæ spirent, probat philosophus: Longiùs, inquit, sol abest à tropico æstiuo, è quo Ornithiæ spirant, ideoq; minùs inualescit eius calor, illaque loca sufficienter calefacere nequit. Cùm ergo incipiunt Ornithiæ; sol aliquo modo recessit à capricorno, & pro parte cæpit ad cancrum accedere: obseruatio autem docet sole ingrediente pisces, Ornithias fieri: seriùs post brumam Ornithiæ, quàm Æthesiæ post æstiuas versiones spirant. Non continui autem similiter flant; quoniam in superficie, atq. debiliter segregantur, hoc est, à terra non plenè humectata separantur; propterea quia sol nondum appropinquat. Hæc autem cùm magis congelata sint, maiori indigent caliditate: propter quod interpollatè isti spirant, paruam habentes materiam, quousq. vtiq. iterum in versionibus æstiuis flauerint Ætesiæ: terminus ergo Ornithiarũ, est noua spiratio Ætesiarum; quia ventus debet aliquis semper esse: Vult inquit, quàm maximè continuè huc semper flare ventus; omnis enim species perpetuitatem quærit. Itaq; Ornithiæ ad tempus Ætesiarum, non quidem præcisè terminãtur; sed circa illud tẽpus cõplentur, eò quòd sol est in tropico æstiuo, & exhalationes iam factas resoluit: præoccupat verò futuras. De ventorum autem causa sedante, atq. mouente, tanta dicta sunt.

Ornithiæ. Ornis auis. Tempus quo spirant. Non flant cõtinuè. Finis ornithiarum.

CAP: IIII.

Ventorum numerus.

Qvatuor sunt venti principales, à quatuor mundi plagis orientes: quorum quilibet duos habet laterales, fiuntq; numero duodecim. Oriens scilicet, habet Subsolanum calidum, & siccum, Eurum, & Vulturnum; sed Eurus Austro est proximus: Vulturnus verò Aquiloni. Auster seu Nothus calidus & humidus, habet à latere proximo Euro, Euroaustrum: ex altero Aphricum austrũ, contiguum Africo vel Libyco. Zephyrus seu Fauonius frigidus & humidus, habet à parte dextra Aphricum, siue Libycum: à leua Chorũ. Septentrio, vel Aparctias frigidus & siccus: à dextris Circiũ: à sinistris Boream vel aquilonem. Hi duodecim venti mundi globum suis flatibus circumagunt. Subsolanus autem dicitur, qui sole oriente subnasci videtur, Græcè αϖελιωτης, απο τȣ ηλιου, *id est, à sole. Eurus, eo quòd ab eo, id est, ab oriente spiret, cuius halitu flammeo fructus vruntur. Vulturnus ab oriente hyberno spirat, teste Plinio lib: 2. cap: 47. dictus à vulturis volatu, quòd altè resonat. Lucretius: Altitonans Vulturnus & Auster fulmine pollens. Auster ab hauriendo aquas vocatus; crassum enim áërẽ facit, & nubila nutrit. Græcè dicitur* νοτους από του της νοτιδος, *hoc est, ab humiditate: Is interdum aërem corrumpit, Euroauster dictus, quòd ex vna parte habeat Eurũ, ex altera Austrum. Austro Aphricus, quòd coniunctus fit hinc inde Austro & Aphrico. Zephyrus flat ab occasu æquinoctiali aduersus Eurũ, quasi Zoiferos vitam ferens, vel quia fert quæ sunt ad vitam: eo sanè vento plantæ omnes germinant, & pullulant. Aphricus à propria regione nomen accepit; in Aphrica enim initium flandi sumit. Chorus, græcè argestis, contra Aquilonem flat: vocatus Chorus, quòd ipse ventorum circulum claudat, & quasi chorum faciat. Septentrio dictus à circulo septem*

Venti principales. Subsolanus. Auster. Fauonius. Aquilo. Eurus. Vulturnus. Auster. Nothus. Euroauster. Austroafricus Zephirus. Aphricus. Chorus. Septentrio.

Circius.

lo septem stellarum, quæ vertente se mundo, resupinato capite ferri videntur, Circius dictus, quòd omnia turbet ac circum vertat, nulli violentia inferior. Lucanus: Solus littora turbat Circius. Aquilo à vehementissimo volatu instar Aquilæ sic dictus, græcè Boreas: flat ab æstiua, & solstitiali plaga: vel quòd aquas stringat, & nubes dissipet. Boreas, quòd ab hyperboreis montibus spiret. Hæc illi dixerunt. Sed arguet aliquis: Aut ventorũ numerus censendus est, pro materiæ conditione, aut pro formæ, & locorum qualitate. sed cùm materia sit vna specie, numero autem infinita: venti ergo sunt vnus specie, numero verò infiniti. Similiter, omnes venti sunt eiusdem formæ, quia eiusdem exhalationis specie, locorum conditione idem continget: Cùm enim puncta sint infinita, per quæ transeunt venti; ipsi quoq. erunt infiniti. Ad hæc quidam dixerunt, ventos esse duodecim pro numero signorum zodiaci: quæ cùm sint numero 12. venti quoq. eodem numero claudentur. Dicuntur quatuor venti tantùm, propter quatuor mundi partes principales: duo autem ob primas qualitates, quibus actu sunt tales. Tria autem sunt signa orientalia, nempè aries, taurus, pisces: tria occidentalia, libra, scorpius, virgo: tria septentrionalia, cancer, gemini, leo: tria meridionalia, capricornus, sagittarius, & aquarius. Si inspexeris, inquiunt, duo æquinoctia, & duo tropica, sunt quatuor principes: si quatuor combinationes qualitatum; quatuor etiam numerantur: nam alij sunt frigidi & sicci, septentrionales scilicet: alij calidi & humidi, vtpote australes: alij calidi & sicci, vt orientales: alij frigidi & humidi, vt occidentales. Porrò, istorum sententiæ Aristoteles obsistit maximè 2. metheror: asserens plures ventos á parte aquilonis fieri posse: non ergo pro numero signorum zodiaci venti numerantur. Idem à parte orientis, tres oriri dixit: alium videlicet, vbi sol oritur, quando ingreditur arietem, nempe in ortu æquinoctiali: alium in oriente æstiuo: tertium in oriente hyemali. Posuit postea inter Aparctiam, & orientem æstiuum, oriri vnum medium, Mesem scilicet: totidem quoq. posuit oriri ex parte occidentis: Igitur qui oritur in oriente æstiuo, tauri signo minimè correspondet: nec signo geminorum, qui oritur in oriente hyemali: nec etiam piscibus, & aquario: ventorum ergo numerus non respondet numero signorum: de aliis etiam simile potest esse iudicium. Amplius, 12. signa tenent 12. mundi partes. sed secundùm Aristotelem, quot venti sunt apud nos; tot etiam apud Antipodas: sunt ergo venti numero viginti quatuor. Ptolemæus præterea quatuor signorum triangularitates distinguit, secundùm quatuor ventos principales: non autem asserit ventos esse duodecim, secundùm numerum signorum. Itaq; Aristoteles ab oriente tres ventos posuit, & totidem ab occidente: quibus addidit duos tropicos: ex parte septentrionis duos collaterales, & vnum inter meridiem, & ortum hyemalem; & sic omnes apud Aristotelem sunt numero 11. Ab alijs negatur, situs ventorum positus ab Aristotele: quòd fortasse longa obseruatione aliud perceperint. nec valet: Transit infinita puncta: infiniti ergo sunt venti; non enim sufficit regio puncti materiæ venti præparandæ: magna sit terræ regio, necesse est, vt exhalationem sufficientem præparare queat. Vt autem, quod dictum est, manifestè pateat, philosophi verba adducere curaui: Essendi: inquit, plures ventos à locis, qui sunt ad arctum, quàm ab his, quæ sunt ad meridiem, causa est, & quia habitabilis ad hunc locum; & quia multò plus de aqua, & niue reponitur in hac parte: propter illa sub sole, & sub illius latione sunt. Quibus in terra liquefactis, & calefactis à sole & terra; necessarium est ampliorem, & ad plurimũ locum fieri exhalationem propter hanc causam. Sensus est, hæc nostra terra habitabilis, supponitur ad hunc locum, hoc est, pro maiori parte habitationum, habet plus materiæ, ex qua venti generantur: ideoq; plures venti in ea fiunt, quàm in alia parte opposita. Sunt autem, ait, dictorum ventorum Boreas quidem, quiq; Aparctias est, principalissimi, & Trhascias, & Meses, Aquilo. Zephyrus, id est, Fauonius, Argestes, id est

Aquilo. Boreas.

Quòd sint plures duodecim

Quatuor. Duo orientalia. Aries. Taurus. Pisces. Occidentalia. Libra. Scorpio. Virgo. Septentrionalia. Cancer. Gemini. Leo. Meridionalia. Capricornus. Sagittarius. & Aquarius.

Ptolemæus.

Venti xi.

Aristoteles posuit vẽtos xi.

Plures venti in aquilone.

Nomina ventorũ aparctias

id est Chorus, Aphricus, Auster, Libonotus, Phœnicias, Euronotus, Subsolanus, Eurus, id est Vulturnus, Cecias, qui Subsolani & Boreæ cõmunis est: ad austrum verò, tum is qui hoc nomine propriè appellatus à meridie flat, tum Aphricus, referuntur: ad Subsolanum, tam is qui ab exortu æquinoctiali, quàm Eurus, id est, Chorus. Phœnicias vtriusq; est particeps. Zephyrus, qui idem Fauonius, & Natiuum, & Eurum continet: generali autem nomine alij Aquilones appellantur, alij Australes. Fauonij verò aquiloni attribui solent; frigidiusculi enim sunt, quòd spirent ab occasu, & austro Subsolani, calidiores enim sunt, quòd ab ortu prodeant. Distincti ergo frigore, calore, & tempore, his nominibus nuncupati sunt. Cæterùm, ventorum potentissimi, septentrionales habentur, atq. australes; in septentrione enim, teste philosopho, & Alexandro, terra est magis exhalationi apta, ob niuium magnitudinem, quàm terra ortus, seu occasus. Locus verò vnde spirat Auster, est capacitate, & magnitudine latior cæteris: hac de causa, vterq. ventus cæteris præstat potentia spirandi. Per accidens autem contingit, teste Auerroe, Subsolanum, seu Zephyrum maiores esse, ob regionis alicuius conditionem. Adde, naturalissimum esse, vt suum corruptiuum quælibet res deuitet, atq. abhorreat: quoniam verò exhalatio à calido resoluendo corrumpitur, à frigido extinguitur. Cùm autem Aquilo frigore, Auster verò calore valeat: vtriusq; locum veluti sui corruptionem machinantem, exhalatio fugiens, vehementiam, atq. celeritatem huiusmodi spiritibus incutit. Auerroes: Licet, inquit, exhalationes plures, atq. maiores sint in ortu, & occasu, quàm in septentrione, & austro; illæ tamen conuertuntur in pluuias. Alij dixerunt, Austrum & Aquilonem, ideo potentia vehementiaq; spirandi cæteris spiritibus, seu ventis antecellere; quòd oriens & occidens sint loca sicciora, ideoq; exhalationi minùs congrua: Aquilo verò, & Auster contrario modo se habeant. Hæc de numero, & potentia ventorum, dixi.

Ventorum potentissimi. Aquilo. Auster. Quare potentissimi. Auer.

CAP. V.

De temporibus ventorum.

Temporibus mediis spirare ventos asserunt physici: proinde philosoph: lib: Problematum particula 15. problemate 4. asserit, ventos solitos esse spirare mane, & vespere; in meridie enim ob magnam solis caliditatem, venti cessant: in media verò nocte propter maximam frigiditatem, extinguuntur. Quare mane & vespere spirant; sunt enim hæc tempora quasi media in toto naturali die. In eleuatione solis, venti surgunt, deinde augeri, siue minui consueuerunt. Ætesiæ spirant vigesima die post æstiuam versionem: Prodomi, octo dies ante canis ortum: Auster post versionem brumalem septuaginta dies. Hyeme venti circa auroram spirant: æstate verò circa occasum. hyeme à parte orientali, & manè: æstate à parte occidentis, & serò. Zephyrus circa occasum spirat: Apeliotes, hoc est, subsolanus circa ortum. Zephyrus spirat vere & autumno, maximè tamen vere.

Philosophus. Spirant mane & vespere. Ætesiæ. Prodomi. Auster. Zephyrus. Apeliotes.

Oriens.

Cecias græco, Leuante, Subsolanus, Apeliotes, Sciroco, Vulturnus, Eurus.

Septent:

Aperctias, Septentrio, Tramontana, Magistro, Chorus, Argestes.

Occidens.

Ponente, Fauonius, Zephyrus, Libege, Aphricus, Mezogiorno, Auster, Nothus.

Antiqui ex vnius temporis dispositione, naturam alterius annotârunt, & quidem ex ventis: Autumnus, inquiunt, serenus, ventosam, & quidem multam prædicit hyemem:

Autumnus serenus quid significet.

mem. Si ante quartam diem, lunæ cornua non apparuerint, vento Fauonio flante; totus mensis hyemalis erit. Si Ætesiæ, qui temporales borei dicuntur, multo tempore flauerint, & autumnus est ventosus; tranquillam hyemem nuntiant. Sin autem autumnus est tranquillus, ventosa hyems erit. Quando primæ lunæ rectitudo inclinatur; erit mensis borealis: quando verò deorsum fuerit; mensis australis. Per rectitudinem philosophus intelligit cornua recta in libro de signis temporum. venti occidentales citò sedantur: orientales verò diutiùs durant. Boreæ plerumq; numero impari desinunt; propterea quini, septeni, atq. noueni sunt: Austrini verò numero pari gaudent, teste philosopho in libro iam dicto. In causa dicunt esse Astronomi Iouem, qui cùm septentrioni præsit; diurnus est, & masculinus. Mars verò cùm præsit meridiei, nocturnus est: ideoq; venti, qui à Ioue concitantur, magis masculescunt, & ita desinūt numero impari, qui masculinus est numerus. Si in cōceptione quoq. fœtus, inquit philosophus in lib: de animalibus, septentrionalis ventus spirat; natus erit masculus: sin autem meridionalis, fœmella. Venti, qui surgunt de die, diuturniores sunt his, qui surgunt de nocte. vnde Aristot: 26. part: problematum: Nocturnus borea, non videbit diem tertium. Etenim in die venti ex magna atq. forti causa emergunt: in nocte verò à debili. Cùm autem tertius sit prima dies critica; iure nocturnus tunc primò desinit. Ampliùs, venti plerumq. cum sole, & oriente luna incipiunt. Sin autem oriente sole, & luna non cessant, qui moti fuerunt; ad plures dies spirare solent: propterea 26. particula ait: Si ab aurora flare incipiunt, durant magis. Item, luna diminuta, magni surgunt venti, teste philosopho in lib: de signis temporum; à causa namq. fortissima incipiunt. Auster non incipiens, sed desinens, imbrem affert. Arist. 16. part: problemat: 18. Quoniam incipiente aër adhuc calidus est, cum è loco calido spiret: in processu verò temporis refrigeratus in aquam meliùs consistere potest. Rursus, auster incipiens quidem, paruus fit, finiens verò magnus: Borea verò contrario modo se habet; incipiens quidem magnus fit: finiens verò paruus. Quoniam, inquit philosophus part: 26. problem: 38. 44. omnes venti in medio sunt fortissimi: quia verò borea propter vicinitatem sentitur vsq. ad finem; idcirco in fine debilis videtur. Auster verò, quoniam procul spirat; vsque quò fortificatur, sentitur: cùm verò deficit, non sentitur: ideo in fine fortis videtur; verus enim illis finis est propè ipsum medium, tametsi alius nobis videatur. Auster siccus incipiens, desinit humidus, Eurus subsolanus aquosus est, tenues aquas ferens. Humidi sunt maximi Chorus, & Circius: Argestes, & Boreas grandinosi, atq. niuosi: Calidi, Auster, Zephyrus, & Eurus.

Margin notes: Qui venti diutiùs durant. — Iupiter præest septentrioni. — Venti diurni longiores. — Austri ortus. — Borea. — Ventorum significationes

Humidi.	Calidi.	Sereni.	Aquosi.
Lips,	Auster,	Aparctias.	Eurus.
Cecias,	Zephyrus,	Thrascias.	
Apeliotes.	Eurus.	Eurus.	

Sicci.	Frigidi.	Corruscarij.
Argestes,	Meses,	Aparctias, Argestes,
Eurus.	Aparctias.	Thrascias, Meses.

Philosophus. Philosophus 26 part: problem: 42. Meliùs comedimus, inquit, atq; digerimus Borealibus flantibus, quàm australibus; quia frigidiores sunt. 41. In Austrinis, homines, inualidiores sese reddunt. Part: 1. problem: 24. 49. Austri sicci, & inaquosi febriles sunt. Et eadem particula: problem: 23. & 51. Euro flante, maiora videntur omnia: & sic visiones læduntur, quatenus obscurissimum aērē ventus ille efficit. Lib: de generatione animalium: Conceptiones, quæ septentrionalibus ventis flantibus, fiunt, masculescunt; contrahunt enim huiusmodi venti humores, ne quò minùs

Margin note: Septeutrio est masculinus.

minùs ad alia membra fluant; tussim tamen efficiunt, propter pectoris exsiccationem: membra ad operandum inepta reddunt; quia neruos contrahunt: alijsq́; generis eiusdem sunt impedimento: flores, vites, & arbores lædunt: humores exsiccant: pulmonem sua siccitate dilacerant. Galenus, prima particula, problemate 20. Temporũ & ventorum mutationes, morbos generant, aut dissoluunt & determinant, & faciunt. Quare, si venti septentrionales hyemem occupauerint: ver autem austrini, & pluuiosi: æstas proxima, grauis erit febribus: atque ophthalmijs. Si hyems austrina fuerit, & pluuiosa: ver autem siccum, & aquilonium; & ver & æstas morbos afferent, & molestias. Si æstas sicca & aquilonia extiterit; autumnus ex aduerso humidus, atq́; austrinus; hyeme proxima, dolores capitis fient, cancitas, tussis, quæ demũ in phthysim euadent. Si æstas borealis & sicca, & autumnus etiam; flegmatici, & mulieres illo tempore bene se habebunt. Hæc de ventorum significationibus dicta sunt. Dicamus deinceps de signis ventorum. Philosophus in libro de signis temporũ, & Ptolemæus ab animatis ventos annotârunt. Anates quatientes, ventum prædicunt. Canis voluens se in terram, magnum ventum præsagit. Ericius eo loco in quo habitat, duo foramina facit, alterum ad boream, alterum ad austrum: quodcunque obstruit, inde ventum sentit: & si vtrunque obturauerit, magnum ventum agnoscit. Telæ arenarum multæ, quando per aërem feruntur, ventum nuntiant. Octo signa ab illustribus authoribus obseruata sunt: primum, quod obseruatur (vt Ptolemæus inquit) die tertia ante coniunctionem, vel oppositionem, vel dimidiationem Lunæ: & si rubra, & subtilis apparuerit, videaturq́; quasi moueri; ventorũ flatum præsagit: idem post coniunctionem, vel oppositionem, vel dimidiationem est obseruandum. Secundum, quod obseruatum est à Plinio: si luna quarta rubicunda fuerit. Tertium, luna plena rutilans, circa se orbem habens, ex qua parte orbis splendet, inde ventum indicat venturum. Quartum, si ante ortum solis nubes rubescant. Quintum, sol occidens ruber, ventosus est. Quòd si post occasum solis in occidentali plaga, nubes rubeæ, vt carbones accensi apparuerint; certum ventorum signum præseferunt. Idem ostendit sol ruber, vel puniceus; si ante eius occasum talis videatur; præsertim si magnum tempus ante occasum intercesserit, aut tota die sic persliterit. Sextum, si post occasum solis nubes in occidente in longum extendatur versus septentrionem, aut versus austrum: & multùm rubicundæ appareant, & inter eas cælum clarum videatur; infra tres dies proculdubio, ventus spirabit. Septimum à stellis sumitur, si apparuerint maiores solito, & lumine, & quantitate, præcipuè aselli, qui sunt ad præsepe. Octauum à Plinio 18 lib: cap: vltimo ponitur, somnium hominum si fuerit de auibus. Ampliùs, si austro flante, à borea corruscauerit, citiùs cessare consueuit. Stellæ currentes per aërem, ventũ ostendunt, quia à vento feruntur, ait Philosophus particula 26. proble: 12. & priùs illic ventus est, quàm apud nos: ideò vnde stellæ feruntur, inde exurgent venti. Æstate, vbi corruscationes & tonitrua; inde ventus fortis spirat. Hæc & similia, sunt signa ventorum. Cæterùm, de loco austri, vnde spiret, sic lòquitur Philosophus lib: 2 metheor: Auster, inquit, spirat à terra Æthiopũ, quæ est æstiuæ versioni subiecta; voluit enim alterum boream spirare ad Antipodas ab eorum polo, qui non peruenit ad nos. Imò illa habent austrum, qui spirat à versione hyemali, quæ illis est æstiua, & peruenit ad eos. Habent quoque cæteros ventos, sicut & nos. Nostri autem venti spirant à partibus 11 vel 12. orizontis nostræ terræ: nullusq́; venit ab aliqua parte orizontis terræ antipodum. In causa autem est, quia sol ad illorum terram, terræq́; orizontem similem habitudinem habet: inde fit, vt quot apud nos, totidem apud eos ventos generet. Auster, inquit Philosophus lib: 2 metheor: ab æstiua regione flat, & non ab altera vrsa; nam cùm regionis, quæ habitari potest, duæ partes sint: vna quæ ad superiorem verticem siue polum, qui est super nos,

Galenus. Hyems pluuiosa. Æstas borealis. Signa ventorum. Octo signa. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. Locus austri. Philosophus. Antipodæ. Auster flat ab æstiua versione.

nos,pertinet: altera,quæ ad alterum, & ad meridiem, figuramq́; tympani imitetur; (talis enim terræ habitabilis figura eſt) hanc illius figuram ductæ ex illius medio, & centro lineæ diuidunt: duosq́; conos efficiunt: quorum vnus quidem habet baſin tropicum,alter verò eum circulum, qui nobis totus ſemper apparet: apicem autem in medio terræ. Eodem autem modo ad inferiorem polum,alij duo coni terram ſecant. Hæ autẽ ſolæ habitari poſſunt, non intra ſolſtitiorum orbes: neq; enim vmbra ad ſeptentriones diffunderetur: nunc autem inculta ſunt ante loca,quàm vmbra vel deficiat,vel ad meridiem mutetur. Ea autem,quæ ſeptentrionibus ſubijciuntur,præ frigore inculta ſunt. Senſus eſt, Auſter ab æſtiuo ſolſtitio flat,non à polo meridionali, vbi eſt altera vrſa:quiq; Antipodibus eleuatur. Vt hoc autem clariùs redderet, totã terram diuidit ad diuiſionem zonarum cæli: quarũ prima meridionalis appellatur: ſecunda Capricorni:tertia torrida:quarta Cancri:quinta ſeptentrionalis. His quinque in terra correſpondent,quarũ duæ non ſunt habitabiles propter frigus,polares ſcilicet: torrida non eſt habitabilis propter æſtum. Duæ verò quæ ſunt ſub tropicis, nempè zona,quæ ſubijcitur zonæ Capricorni, & quæ Cancri; ob aëris temperiem habitabiles ſunt. Supponit deinde terram, quam nos habitamus, circum circa fines habere: ex parte ortus ſcilicet, & occaſus:ex parte terræ torridæ,& poli ſeptentrionalis: ſunt ergo partes terræ tympanicæ. De terra quoque Antipodum ſimile poteſt eſſe iudicium, quibus meridionalis eleuatur, veluti nobis polus ſeptentrionalis;habebet enim conum in centro,& baſin in zona Capricorni. Quælibet ergo pars terræ habitabilis,erit tympanica. Itaq;,ex centro terræ,quod eſt in medio mundi,exeunt ductæ lineæ: altera ad tropicum Capricorni: altera ad polum meridionalem: & aliæ duæ ſimiliter exeunt ex eodem centro verſus nos ad cælum: quarum altera vadit ad Cancrum, altera ad polum noſtrum. Quæ ſi voluantur circa terras habitabiles,nempè illæ duæ circa ſuam,& hæ noſtræ circa noſtram; tympanicæ figuræ relinquentur: quia nimirum lineæ iſtæ hoc pacto hinc inde ductæ in centro terræ duos conos efficiunt,ratione ſaltem diſtinctos. Porrò, alter iſtorum baſin habet, ſpatium Cancri, quod ab illis duabus deſcribebatur lineis. Alter verò ſpatium Capricorni: Et faciunt, inquit, hæc terræ diuiſiones: quia quot lineæ,tot diuiſiones faciunt. His deſcriptis,concludit ſuum intentum: Hæ,inquit,duæ ſolæ habitari poſſunt. Media,quæ eſt inter tropicos, eſt inhabitabilis; alioqui vmbra non eſſet ad arctum eorum, qui habitant. Conſequens eſt falſum: quia ſi homo moueretur verſus torridam, antequam perderet vmbram, quæ erat verſus ſeptentrionem;inuenit loca,quæ præ magno æſtu habitari nõ poſſunt:minùs ergo zona torrida habitari poteſt. Vult ergo Philoſophus duas eſſe terræ partes, quæ benè & ordinatè habitari poſſunt: noſtram ſcilicet, & quam colunt Antipodes. Hoc Ariſtoteles dixit per coniecturam,teſte Alexandro; quia ſol eodem modo ſe habet ad illam, ſicut ad noſtram. Noſtris autem temporibus, ex longa nauigantium experientia rei veritas cognita eſt; quòd nimirùm regio illa habitatur. Quã ob cauſam ridiculoſè ſcribunt nunc periodos terræ,ait Philoſophus, dicentes figuram terræ habitabilis eſſe circularem;voluerunt enim terram habitabilem circum circa, totam habitari poſſe: quia à polo ad polum circuendo, & ab ortu in occaſum girando, hoc,inquit,eſt impoſſibile, & ſecundùm apparentiam,& ſecundùm rationem. Etenim ratio oſtendit,quòd ad latitudinem quidem determinata ſit, quia non per totam lineam,quæ eſt ab vno, ad alterum polum eſt conueniens habitatio: circulo autem copulari contingit:hoc eſt,ab ortu ad occaſum,eſt habitabilis propter aëris temperiem; non enim excedunt æſtus & frigus ſecundùm longitudinem, ſed ſecundùm latitudinem. Hæc de ſignis, & ſignificationibus ventorum.

[Margin notes: Regio habitabilis. — Polus antipodum. — Quinq; zonæ — Partes terræ tympanicæ. — Duos conos. — Media regio eſt inhabitabilis. — Error geographorum tempore aëris. — Longitudo. — Latitudo terræ.]

CAP. VI.

De loco

De loco Austri.

Terra non premitur nimio ardore, aut frigore in longitudinem; sed in latitudinem, ita, vt sicubi maris vastitas non prohiberet; tota pedibus peragrari posset: & hoc ipsum in nauigationibus, itineribusq; pedibus conficiendis animaduerti licet; longitudinis enim & latitudinis magna est distinctio. Nam quòd à columnis Herculis vsque ad Indiam pertinet, eò quòd ab Æthiopia vsque ad Mæotim, & ad extrema Scythiæ loca, maius quàm quinque ad tria sint: si quis nauigationum atque itinerum rationem habeat, quantùm earum rerum certa exploratáq; cognitio hauriri potest. Atqui vsq. ad incultas terræ partes eam, quæ habitatur in latitudinem, cognitam habemus; etenim altera pars vltra inculta est, quòd frigore rigeat: altera quòd vratur calore. Quæ autem vltra Indiam, columnasq; Herculis sitæ sunt; eæ propter mare coniungi minimè ita videntur; vt tota sit continens, terraq; habitetur. Quoniam necesse est aliquem locum eandem habere rationem ad alterum polum; quam is, quem nos incolimus, ad eum qui supra nos est, habet; non est id quidem dubium, quin eadem ratione cùm cætera alia, tùm ventorum situs respondeat. Itaq;, quemadmodum hic Aquilo est; sic etiam illis ab vrsa illorum locorum ventus est quidam, qui huc peruenire non potest; quando quidem ne noster quidem Aquilo ad omnem terræ partem, quæ incolitur, peruenit; est enim Aquilo quasi Apogion spiritus, id est, à terra flans spiritus, siue ventus, & illic desinens; ideoq; terræ habitator ventus: semper enim est prope terram: ideoq; à vulgaribus terranei venti appellantur. Quare, licet habitatio hæc posita sit ad vrsam, quasi polo nostro vicina: & idcirco in illa plurimi Boreæ spirent, quasi diuersi in diuersis terræ partibus; hîc tamen deficit, longè ergo minùs ad illos peruenire potest. Etenim non peruenit ad mare australe, quod est extra Lybiam. sed quemadmodum hîc Boreæ & Austri flant ex aduerso; sic ibi Euri & Zephyri ex aduerso sibi succedentes, semper spirant: Zephyrus quidem ex occidente: Eurus verò ex oriente. Itaq;, nautæ, qui illa loca enauigant, loco Boreæ, Euro vtuntur & Zephyro. Igitur, teste Alexandro, apud Antipodas non solùm est ventus, qui velut alter Aquilo à polo spirat, qui illorum capitibus supereminet; sed qui venit ex aduerso, puta ex brumali versione. Quòd quidem igitur Auster non sit ab altero polo spirans ventus; manifestum est. Quoniam autem neq; ille est Auster, neque is qui ab Hyberno solstitio exoritur, præsertim cùm alium etiam à solstitio æstiuo flare oporteret, quandoquidem ita proportio seruabitur: nunc autem nullius est; vnum enim ex illis locis flare constat; necesse profectò est Austrum esse ventum eum, qui flat à loco eo, qui calore vritur. Is autem locus quod solem proximum habet, aquis & pabulis caret: seu neq. aquas habent, neque nomas, quæ propter liquefactionem à sole procuratam, Ætesias efficiunt; sed quia idem multò vastior, longèq; ac latè vehementior, maior & calidior quàm Aquilo, faciliusq; huc ille, quàm hic illuc penetrat. Quæ horum ventorum causa sit, quamq; inter se rationem habeant, dictum est. Intellexit, inquit Alexander per nomas, loca niuosa, atque congelata: ex quorum liquefactione, herbæ oriuntur. Posthac loquamur de ventorum contrarietate: Primũ, inquit Philosophus 2 metheor: hoc positum sit, siue supponatur, contraria loco ea esse, quæ plurimùm loco distant: quemadmodũ ea specie contraria, quæ specie plurimùm differunt. Plurimùm autem ea loco inter se distant, quæ media linea, quæ diametros dicitur, inter se absunt.

Philosophus.
Terræ longitudo maior.
Terra inculta
Auster nõ venit ad nos.
Apogion.
Bora noster non venit ad mare australe.
Auster non est ab altero polo
Zona torrida.
Nomæ.
Qui vẽti sunt sibi contrarii.

Venti

Venti contrarij.

Meridionalis Nothus	*Septentrionalis Boreas.*
Zephyrus occidens æquinoctialis	*Apeleotes ortus æquinoctialis.*
Eurus ortus hyemalis	*Argestes, Olimpia, Sciron occidens æstiuus.*
Cecias ortus æstiuus	*Lips occidẽs hyemalis.*

Venti non contrarij.

Aparctias.

Thrascia	*Mese.*
Anominum	*Phinicia.*

Thrascia medius est Argesti, & Aparctiæ, Mese, Ceciæ, & Aparctiæ: Thrascia autem & Mese, non sunt contrarij; quia diametraliter non absunt: Mese enim esset contrarius, si spiraret ex latere aduerso meridionalis Nothi, puta supra Anominum, & Thrasciæ supra Phiniciam. De Anomino quoque & Phinicia simile est iudicium. De ventis igitur, & de ipsorum generatione, & accidentibus, hæc dixi.

QVÆSTIONIS QVINTÆ CAP. I.

De terræmotu.

Philosophus.

Ongruum esse puto, nos deinceps de terræmotu disputationem texere: causa enim, authore Philosopho 2 metheor: huius passionis annexa huic generi est: siquidem causa terræmotus, generationis ventorum causam consequitur. Sunt autem de eo tria tradita, & à tribus: nam & Anaxagoras Clazomenius, & ante eum Anaximenes Milesius prodiderunt: & his posterior Democritus Abderites. Anaxagoras quidem ait æthera natura sua in sublime ferri, eundemq; cùm in inferiores terræ partes, & concauitates inciderit, eam mouere. Putauit enim terram esse raram, & valde spongiosam: in superiori verò parte, quam nos incolimus, ob imbrium ad eam descensum, coniunctam atque compactam: in inferiori autem parte antrosam. Ampliùs, à superficie terræ, quam nos habitamus, cælum versus, sursum appellauit: à superficie verò opposita deorsum. Addidit aërem, qui est sub superficie terræ, huic nostræ opposita, suapte natura moueri sursum: cùm autem non posit sursum liberè ferri propter superficiem, quam nos habitamus, quæ est compacta, & aditum exeundi non præstat; inde fieri, vt motus aër intra terræ viscera, eam quatiendo tremere faciat. Ad hanc quidem igitur sententiam, ait Philosophus. Nihil fortè oportet dicere, tanquam valde simpliciter dictam; deorsum enim locus est, ad quem grauia feruntur: sursum verò, ad quem leuia: sed ex omni parte grauia ad terram feruntur: & eodem modo leuia versus cælum. Ampliùs, si terra esset lata atque plana, vt dicit Anaxagoras; eundem profectò omnes haberent orizontem, quod est planè falsum; nobis enim translatis de polo ad polum, & de ortu ad occasum, nouus orizon semper offertur:

Tria de motu tradita.

Anaxagoræ opinio de terræ motu.

Soluit philosophus sententiam Anaxagoræ.

in causa autem est; quia terra est sphærica & gibborosa. Item, Anaxagoras contra seipsum pugnat; dixit namque terram manere in aëre, & supernatare quodammodo, propter ipsius latam figuram: nunc verò, quati & moueri sursum ab ima parte, cùm impellitur. Ex hac præterea Anaxagoræ sententia, reddere rationem non valemus accidentium, quæ in terræmotu contingunt, cur scilicet in aliquibus locis, & temporibus, hæc res euenire soleat. Democritus autem censet terram quæ aquæ sit plena, cùm aliam aquam pluuiamq; recipit, ab ea moueri. Etenim amplior facta solito, cùm concauitates plus aquæ capere nequeant, aqua vim inferente, fit terræmotus. Insuper, pars terræ inferior exsiccata, humiditatem à parte superiori attrahit, quæ à superioribus ad inferiores partes ruens, illis concussis, terræmotum facit. Hanc Democriti sententiam, veluti puerilem, sua non reputauit responsione dignam: tùm etiam quòd ex sua ipsius sententia, falsitas illius manifesta fieret. Anaximenes verò terram ait, cùm madet & exsiccatur rumpi, ab ijsq; fragmentis quati, quæ incidant. Id autem accidere potest propter siccitatem; terram enim priùs humefactam, à sole & stellis exsiccari contingit, & ita demum rumpi. Etenim exsiccatio partes rumpit constringendo: ex his ergo ruptis fragmentis in alteram terræ partem incidentibus, terræmotum atque concussionem fieri affirmat. Propter humiditatem quoque simile potest esse iudicium; humiditas enim relaxat: & relaxando partes terræ abrumpit; & sic ruentibus partes inferiores concutiunt. Soluit Philosophus has Anaximenis rationes: Si, inquit, ita res se haberet, frequentiùs terra esset subuersa, siue subbysata, vt ita loquar. Præterea, quare in locis similiter dispositis in humiditate & siccitate, in vno fit terræmotus, in altero autem minimè; huius rei rationem non habuit Anaximenes. Ampliùs, ij qui in hac sententia sunt, concedant necesse est, terræmotus rariùs semper oriri, terramq; ipsam ad extremum desituram moueri: præsertim cùm id, quod impletur, eam vim, & naturam habeat. Tamdiu, inquit Alexander, decidit, quamdiu partes inferiores concauæ repleantur, & totum æquetur. Cùm autem terræ concauitates sint finitæ: tanto igitur tempore fuissent repletæ: atque ita nullus penitus inueniretur terræmotus. His igitur confutatis atq. explosis, suam inserit philosophus sententiam: Cùm, inquit, perspicuum sit, terræmotum ita fieri non posse; necessarium est, quòd & ab humido, & à sicco fiat exhalatio: necesse est, his existentibus fieri terræmotus; est enim terra per se quidem sicca: propter imbres autem, habens in se ipsam humiditatem multam: quare & à Sole, & ab eo qui est in ipsa igne calefacta, magna vis ventorum, & foras erumpit, & in illius visceribus hæret: eaq; interdum tota continuato impetu foras erumpit: interdum intus tota fluit: nonnunquam verò etiam diuiditur. Terræmotus ergo causa materialis, est ipsa terra quæ mouetur: formalis verò est modus, quo motus ille terræ inest: & is quidem multiplex; nam alius quidem est agitatiuus, ad dextrum & ad sinistrum: alius subuersiuus, quo terræ pars inferior fit superior: alius perforatiuus, quo in ipsa pori fiunt, non tamen magni: alius tremulus, quatenus instar membrorum trementium ipsa tremet: alius ruinosus, puta quando superior terræ pars ruit, in profundū: alius impulsiuus, quo superior terræ pars à suo naturali situ procul pellitur: alius vectiuus, quando superior pars ab inferiori vehitur: alius deniq; eleuatiuus, atque depressiuus, quo terræ superficies modò eleuatur, modò deprimitur: huiusmodi sunt modi formæ terræmotus. Finalis autem causa generationis terræmotus, est ipse motus: rei verò generatæ est bonum vniuersi. Causa effectiua est duplex: vna quidem vniuersalis & præparans, radij videlicet solis & stellarum, à quibus terra exsiccata, exhalatio generatur, & in visceribus, & in superficie terræ: in visceribus quidem, quatenus ibi generatur, & per illa mouetur: in superficie verò, quatenus è superficie terræ eleuatur, & in eius concauitatibus recluditur per antiperistasim nocturno

Democriti opinio.

Anaximenis opinio.

Soluit rationem Anaximenis.

Alexander.

Opinio philosophi.

Materia terræ motus.

Forma terræ motus.

Finalis causa.

Causa præparans.

Causa efficiẽs

frigore. Alia est causa efficiens, quæ quidem non est quælibet exhalatio à superficie terræ sursum petens, nec in terræ concauitatibus reclusa, quæ est multùm permixta humida; est enim materia fontium, per condensationem ipsius à frigido: nec est aër intra terram reclusus; nam talis per condensationem à frigido factam, in aquam conuertitur: nec ignis sub terra reclusus; propterea quòd est causa incinerationis, & adustionis: nec etiam aqua; alioqui in loco fontium fieret terræmotus, & sine aqua nunquam: at qui multi terræmotus cum cinerum emissione visi sunt fieri: nec ipsa terra; alioqui quilibet terræmotus esset depressiuus. Est ergo vera particularis causa terræmotus exhalatio calida, & sicca, multùm de terrestri crasso participans: aut in visceribus terræ genita, & per illa mota: aut in superficie, & postea reclusa. Hæc autem exhalatio pro sui augmento, & decremento, alijsq; conditionibus accedentibus, puta terræ dispositione resistentia, porositate, diuersas efficit terræmotus species; nam si exhalatio parua extiterit, existentibus lateribus speluncæ fortibus, de latere ad latus mouetur: sicq; fiet terræmotus agitatiuus: cùm verò fuerit multa, & violenter commotiua; erit terræmotus subuersiuus: dispersa verò existente, terræ quoque superficie non æqualiter dura, nec æqualiter compacta; fiet terræmotus perforatiuus: cùm verò hæc exhalatio fuerit debilis, terraq; valde grauitans, exhalatio verò totam terram mouere non valeat; erit terræmotus tremulus. Ruinosus autem fit, terræ seu montium fundamenta aqua corrodente, aut igne terrã comburente. At cùm exhalatio ob noctis frigiditatem, exeundi aditum non habet, & in profundum terræ secundùm rectum mouetur; tunc terra deprimitur, sine fractione: deinde redit sursum, & sic fit terræmotus impulsiuus. Quòd autem exhalatio huiusmodi sit per violentiam aliorum corporum motiua, 2. metheor: Philosophus ostendit: Necesse est, inquit, & quod ad plurimum aptum est moueri, & quod vehementissimum, maximè tale esse. Vehementissimum quidem igitur ex necessitate, quod citissimè fertur; percurrit enim maximè propter velocitatem: ad plurimum autem natum pertransire id est, quod per totum ire maximè potest: tale autẽ est subtilissimũ. Quare, siquidem spiritus natura talis fuerit, maximè corporum spiritus erit motiuus. Etenim ignis quando cum spiritu fuerit, fit flamma, & fertur celeriter. Non igitur aqua, aut terra causa est, sed ventus terræmotus: cùm accidit, vt in eius visceribus fluat, id quod foras exhalando erumpit. Itaq;, maxima ex parte maximi terræmotus tranquillo cooriuntur tempore; nam cùm exhalatio continuatur, ferè principij impetum subsequitur, ita vt vel intus inclusa simul, vel foras toto impetu feratur. Maximi, inquit, terræmotus fiunt in tranquillitate; quia exhalatio simul consistens, tota mouetur: quò prima pars eius ex aliqua particulari causa determinauerit motũ. Quapropter, aut intus tota mouetur, prima parte incipiẽte se moueri: aut tota extra, prima parte similiter se mouente. Ad naturã enim elementi spectat, vt totum vnum, & continuum, primæ partis motum sequatur. Tex: Quosdam autem fieri terræmotus etiam vento flante, nihil irrationabile est; videmus enim aliquando simul plures flare ventos, quorũ cùm alter intra terram fertur, vento extante terræmotus futurus est. Sed horum minor vis, & impetus existit; propterea quòd eorum principium & causa distracta sit. Itaq;, terræmotus qui fiunt ventis flantibus in aëre, debiliores sunt; quoniam exhalatio, quæ est principium & causa ipsorum, in duas partes diuisa est: quarũ altera intus, altera extrà spirat. Plures quoque ac maiores terræmotus noctu existunt: qui autem interdiu, meridie oriri solent, quòd meridies ferè sit pars diei omniũ tranquillissima, præsertim cùm sol tùm cùm maximam vim habet, exhalationem in terram dissipet, & meridie maximam habeat: noctesq; sunt diebus tranquilliores, propter solis absentiam; ideò, tùm in terræ visceribus huc, atq. illuc ventorum impetus fertur, quemadmodum refluxus in contrariam

Vera causa terræ motus.

Terræ motus agitatiuus.

Subuersiuus.

Perforatiuus.

Tremulus.

Ruinosus.

Impulsiuus.

Exhalatio subtilissima.

Philosophus.

Maximi terræmotus fiũt in trãquillitate.

Terræ motus cum vento.

Terræ motus in nocte maiores.

De terræmotu.

trariam fluxus partem fieri solet: sed prima luce maximè, quòd tùm venti flandi initium soliti sunt facere. Sic igitur intus contingit permutari principium ipsorum, sicut Euripus, tunc terræmotum maiorem atq; diuturniorem facit. Euripus, locus est inter Eubœam, & Atticam, septies in die vndas absorbens, & septies euomens. Cæterùm, in nocte, vt dicit Philosophus, fortiores fiunt terræmotus; nam terra infrigidata atq; humectata noctu propter solis absentiam, prima luce, ob solis aduentum aër incipit calefieri circa terram: frigidum ergo terræ ad præsentiam contrarij fortificat calidum internum terræ, quod est exterioris exhalationis principium: quod quidem instar Euripi ad intra ex aliqua particulari causa permutatur, propter scilicet multitudinem exhalationum, terræmotum efficit fortiorem. Tex: Adhuc autem, & circa loca talia fortissimi fiunt terræmotus, in quibus mare maximè fluctuat, vel regio raritates, & concauitates quasdam habet. Itaq; in Helesponto, in Achaia, & Sicilia, & in talibus Eubœæ locis existunt maximè; videtur enim penetrare sub terram mare, ob eamq; causam Thermæ quæ ad Ædepsum sitæ sunt, extiterunt. In ijs autem locis terræmotus fiunt propter angustias locorum; ventorum enim vehemens fluxus, qui quidem ex terra efflari, & irrūpere naturæ vi solet, obiectu impetuque maris magnam vim habentis, in terram iterum repellitur. Regiones etiam omnes, quæ raritatibus & concauitatibus abundant, cùm magnam vim ventorum recipiunt, crebriùs quati solent, & vere & autumno maximè: & in pluuiosis, & in siccis præcipuè fiunt propter eandem causam; hæc enim tempora maxima ventorum vi exagitari solent: maximè cùm æstas æstu, hyems gelu vacuitatem motuum & impulsionū afferant, quòd hyems nimiùm frigida sit, arida nimiùm æstas: atque in siccitatibus quidem aër ventorum plenus est; est enim tum denique siccitas, cùm plus expirationis aridæ, quàm humidæ excitatur. Per imbres autem terræmotus existunt, quòd et maior vis exhalationum in eius visceribus innascitur, & angustioribus locis recipitur, eaq; expiratio in angustiorem locum compellitur, cùm terræ concauitates aquis tùm refertæ sunt. Cùm enim superior esse incipit, quòd magna vis in paruum locum concluditur, ventus ipse & eruptione, & impetu suo grauiter impellit. Hæc Philosophus. Et est sensus, terræ spongiosæ multum exhalationis recipiunt, quæ maris, aut nouarum accessu, exitum appetentes, terram quatiunt, ac tremere faciunt. Ver præterea & autumnus, multam exteriùs exhalationem afferunt, qua sic existente, si ob aliquam causam contingat interiùs fieri, magnus fiet terræ motus. Æstate verò & hyeme licet fieri possint exhalationes interiùs; rarò tamen fiunt: propterea quòd nō fiant exhalationes exteriores. In annis etiam siccis, quando dominatur exhalatio sicca, & aër similiter siccus, fiunt terræmotus; quoniam venti augentur, quibus auctis, nonnulli ob aliquam causam particularem recluduntur: & sic fiunt terræmotus. Fiunt quoque terræmotus in annis pluuiosis; in visceribus enim terræ maior fit exhalatio, quibus repletis ex aqua pluta, in arctiorem locum exhalatio compellitur: fluens verò intus fortiter, offendens terram, illam quatiendo mouet. Itaq;, in annis siccis fit terræmotus ex ventorum ad extrà generatione, & illorum ad intrà accessu: in pluuiosis verò ex exhalatione intrinseca per antiperistasim facta, quæ postea locorum angustia mouetur per viscera ex amplioribus, ad angustiora loca: & sic efficit terræmotum; dictum est enim superiùs frigiditate circumdante calidum terræ fortificari per antiperistasim: fortificatum verò exhalationes facere. Quid ergo sit terræmotus, & quomodo, & vbi fiat, dixi tanta.

Euripus.

Quare fiant terræ motus in nocte.

Terræ motus in Achaia.

Regiones spō giosæ.

Ver. Autumnus.

Fiunt terræ motus.

Æstate & hyeme rari terræ motus.

In ānis siccis.

In annis pluuiosis.

CAP: II.

De signis terræmotus.

Signa terræmotus.

PLurima ab authoribus ponuntur signa terræmotus: quorum vnum à sole acceperunt, quando videlicet sol est caliginosus; eo enim die vapores è terra exire incipiunt, qui solem obfuscant, ac sanguineo alterant colore: simili quoque colore afficitur luna, ob eandem vtique causam: aliud signum est lunæ, & solis ecclypsis: præsertim autem solis; quandoquidem sol supra terram, luna verò super aquas potentior sit: tertium signum ab auibus accipitur, quæ super terram diu manere non audent; sed sæpiùs ex vno ad alium conuolant locum; habent enim capita valde aërea, & à cælesti influxu mutabilia: sic enim gallus sentit mutationes horarum. vnde Anaximenes ex volatu auium terræmotum prædixit: quartum signum, est aquarum turbatio in puteis maximè naturalibus, vel salsedo, vel alius sapor: id autem contingit propter exhalationes per terræ venas exeuntes. Hoc signo Phericides, authore Plinio, terræmotum prædixit. lib: 2. cap: 81. Nauigantes quoque sentiunt non dubia coniectura, sine flatu intumescente fluctu subito, aut quatiente icti: intremunt verò & in nauibus posita, æquè quàm in ædificijs, crepitúque prænuntiāt. Est & in puteis turbidior aqua, nec sine odoris tædio: quintum tranquillitas; cùm enim futurus est terræmotus, vniuersa ventorum materia congregatur, atque intra terræ viscera recluditur. Hoc signo omnes propemodum vtuntur, potissimùm cùm post vastosum ventum subitò succedit: sextum signū, stantes in naui, cùm aliquid manibus apprehenderint, illud tremit sine vento, & fluctu: in causa autem est; quoniam nonnullæ exhalationes leues è terræ visceribus exhalare incipiunt, quæ leuem tremorem efficiunt: septimum, est maris tumor absque vento & fluctu; exhalatio enim iam sub mari ascendere incipit, quæ aquæ mista illam sursum eleuat, atque pellit: octauum, soni auditi: quorum aliqui similes sunt sono aëris præ nimio vento sonantis; cauernarum namque multitudo, in quibus exhalatio est, valde dilatatur: & hic quidem sonus in principio motus materiæ fit: alij verò sunt sibillatiui; exit enim materia cum impetu per angustas terræ rimulas, & hi in terræmotus augmento sentiuntur: alij collisiui, ob vehementem scilicet durorum corporū commotionem, qui quidem in ipso terræmotu fiunt: alij fractiui; quia nimirum exhalatio iam obstacula frangere incipit; ampliùs enim retineri non potest: ideoque in fine sentiuntur: nonum signum fuit Anaximandri, nebula scilicet sterilis, longa, gracilis, alba ad modum lineæ constituta versus occasum: decimum signum fuit Calistenis, nimirum ante terræmotum columna ignis in aëre inspecta; multa enim in terra materia existente, eaque ad supremam aëris regionem ascendente, inflammatur, & propter motum columnæ formam accipit: vndecimum est præapparens Cometa, sicut apud Achaiam, quo ibidem apparente, simul fuit terræmotus, & fluctus. Oportet autem intelligere, inquit Philosophus, quòd sicut in corpore nostro, & tremoris & pulsus causa est spiritus intercepta potentia; sic in terra ventum idem facere: & terræmotum alium esse eius quasi tremorem: alium quasi pulsum. Et quemadmodū sæpe cùm vrina reddita est, sequitur in corpore tremor quidam, quòd confertim spiritus extrinsecus in partes interiores penetret; sic eadem in terra fieri. Sensus est, quemadmodum omnium motuum nostri corporis, tremoris & pulsus præternaturalium scilicet causa est virtus, siue potentia spiritus, ventositatis scilicet, quæ intra meatus nostri corporis intercipitur, & mouetur; ita necesse est intelligere, intra terram à ventosa exhalatione similia fieri, nempè similes præternaturales motus. Præterea, sicut in corpore nostro tremor aliquando fit per intrusionem venti ad interiora, vt exemplo vrinantium patet, nonnunquam quia intus fit ventositas; sic etiam in terra aliquando terræmotus fit per ventorum intrusionem, & per ventositatis genituram,

Marginalia: 1. 2. 3. — Gallus sentit mutationes horarum. — 4. Phericides. Plinius. — 5. — 6. — 7. — 8. — Soni diuersi. — 9. — 10. — 11. — Philosophus. — Exemplum motus corporis.

turam, quæ in terræ visceribus fit. Tex: Quantam autem vim spiritus & ventus ha- Potentia vẽti.
beat, non solùm ex iis quæ in aëre eueniunt perspiciendum est, ibi propter magnitudi
nem aliquis hæc talia fieri posse existimabit; sed etiam in corporibus animantium: Philosophus.
nam & thetani, siue rigores, & spasmi, seu neruorum distentiones motus quidam sunt Spasmi.
spiritus: quæ quidem tantum habent virium; vt si multi simul conentur vim afferre
motui ægrorum, superare non possint: ita in terra fieri, vt magna paruis comparem,
intelligere debemus. Harum autem rerũ signa nostro etiam sensu obseruata sunt; iam
enim locis quibusdam terræmotus extitit, qui non antè desiit, quàm ventus qui mo- Ecnephias procella.
tum attulerat, supra terram eruptione perspicuè facta, procellæ instar prodiisset: vt
etiam nuper ad Heracleã ponti vsu venit: & antea in Hiera insula, quæ vna est ex Heraclea.
Æoli insulis; in hac enim terræ pars intumuit, & ascendit velut montis magnitudo Insula Æoli.
cum sonitu: tandem autem erupta exiuit vehemens ventus, scintillas cineremq; secũ
rapiens, Liparamq; vrbem, quæ haud procul aberat, cineribus aspersam, funditus e- Lipara.
uertit, peruenitq; ad nonnullas Italiæ vrbes: atq. etiam nunc vbi illa euomitio fuit, cer
nitur. Nam ignis qui in terra oritur, hanc esse causam putandum est, cum ipse spiri-
tus impulsus incenditur, diuiso priùs in paruas partes aëre. Sensus est: Causa ignis,
qui in prædicta insula, & in aliis locis extitit, exhalatio fuit, quæ scilicet percussa
ab aliqua interiori terra, & quasi velocitate sui motus distracta, & rarefacta,
primò accenditur, ipso áëre, siue exhalatione dissecta atq. distracta in paruas par-
tes; hæc enim cùm sic accensa extra propellitur, fit ignis. Itaq; putat philosophus his Ignis exhalationis.
in locis genitam exhalationem motus celeritate rarefactam accendi: quæ vrendo,
& calefaciendo terram, in cinerem vertit. Trogus lib: 4. aliam rationem addidit: Si-
cilia, inquit, terra est cauernosa, & fistulosa, quò fit, vt ventorum flatibus pateat: vbi
ignis concipitur, intrinsecus sulphur habetur & bitumen: vbi ventus per spiramenta
cauernarum incubuit diu luctans, concipitur, sic Ætnæ durat incendium. Atqui nõ Ætna.
semper per ventorum subingressum incendium fit; sed interdum per generationem
ventorum intrinsecam, vt asserit philosophus. Vesuuius quoq. cauernosa præsefert Vesuuius.
antra adustis lapidibus plena, vt facilis coniectura sit, ea loca quondam arsisse; sed
cessante materia, flammas defecisse. Alio signo probat philosophus ventum fluere Philosophus.
sub terra: Fluere, inquit, ventum sub terra, ex iis etiam quæ in eadem insula eueni-
unt, perspici potest; cùm enim Auster flaturus est, ante denuntiat; sonum enim red- Sonus terræmotus signũ.
dunt ea loca, ex quibus ex flammæ, siue exsufflationes erumpunt, propterea quòd
mare iam propellitur à longè, & ab eo id quod ex terra excitari debet, introrsus cõ-
pellitur. Qua autem parte mare infunditur, ea sine terræmotu resonat, propter &
locorum amplitudinem; subiens enim in immensum diffunditur, & áëris impulsi pau
citatem. Sensus est, quando ventus Auster debet spirare, antequam spiret, & ad in-
sulas perueniat, prænuntiatur eius aduentus; nam loca, ex quibus exhalationes e-
rumpunt, sonum edunt: proinde nautæ cùm præsenserint oras huiusmodi locorũ re-
sonare, Austri præsagiunt aduentum. Mare siquidem à longè priùs ad insulas ab Austri aduentus precognoscitur.
austro propellitur, antequàm ipse ad illas peruenerit; priùs enim mouet mare è re-
gione, ad illas insulas; vigorem namq; habet in maria suæ regionis: deinde auctis vi-
ribus ipse sequitur. Porrò, exhalatio, quæ in illis locis extra versabatur, à vi maris
compulsa, intra terræ viscera redire cogitur: maris quoq. aduenientis frigiditate co-
acta, frangitur áër, ac variis modis resonat. Hæc est causa sonorum Ætnæ, & pluri- Sonus Ætnæ
um locorum, in quibus aliquando auditi sunt soni de subterraneis locis. Non fit au-
tem terræ motus ob huiusmodi exhalationum coactionem, siue intrauersationem,
propter locorum amplitudinem. Philosophus: Adhuc autem fieri solem caliginosum, Sol caliginis.
& obscuriorem sine nube: & ante matutinos terræmotus aliquando tranquillum cæ-
lum, magnusq; rigor, eam causam quam dixi, confirmant; nam & sol caliginosus, ob-

scuriorq́; sit, necesse est: tum cùm ventus se in terram recipere incipit, qui quidem áerem dissoluit atq. dissipat. Et prima luce tranquillum cælum ac frigidum; tranquillum enim vacuumq́; à ventis ferè illud esse orportet, quod in terræ visceribus quasi refluxus quidam ventorũ existat, idq́; ante maiores terræmotus sepiùs; ventus enim qui non partim foras, partim in visceribus terræ inclusus diffunditur; sed simul agitatur, plus virium habeat, neceße est. Frigus autem accidit, quòd exhalatio, quæ per se calida est, intro conuertitur. Sensus est, sol obscurus apparet propter áeris inspissationem; tempore namq́; terræmotus omnes propemodum exteriores exhalationes intrauersantur: proinde áer suo calore priuatur, ac frigidus redditur, spissus & obscurus; calor enim, qui cum exhalationibus in áere erat, ipsum aêrem calefaciendo, puriorem reddebat. alia patent. Sed dices, ventus aquilo est frigidus, & est exhalatio: non ergo omnis exhalatio est calida. Respondet philosophus: Omnes venti, inquit, sunt natura calidi: per accidens verò frigidi, vt Aquilo mouens aërem septentrionalem multo, & frigido vapore plenum: sic etiam spiritus per os exsufflatus; is enim è proximo calidus est, vt apparet, cùm aspiramus, quanquàm non æquè percipitur propter paruitatem: de longè autem frigidus propter eandem causam, quam in ventis valere dixi. Deficiente igitur in terra tali potẽtia, continuus propter humiditatem vaporosus defluxus frigus facit, in quibus locis accidit fieri hanc paßionem. Sensus est, deficiente in terra tali potentia, calida scilicet exhalatione, continuus defluxus, qui vaporosus est propter humiditatem, hoc est, áer, qui continuus est terræ, & aquæ, ob continuum humiditatis defluxum, frigus facit: non quidem vbiq́; sed his in locis, in quibus accidit hanc paßionem fieri, quæ terræmotus appellatur; non enim vbiq. frigiditas fit, sed in ea regione, vbi exhalationibus depauperatur. Tex: Eadem autem causa est eius significationis, quæ interdum terræmotus solet antecedere; nam aut interdiu, aut post occasum nubecula tenuis ostenditur porrecta & longa, vt lineæ longitudo, quæ in rectum ducta sit, vento deficiente propter migrationem, lociq́; mutationem. Sensus est, quando de nocte venturus est terræmotus die præcedente, aut paulò ante occasum solis, serenitate existente, nubecula subtilis apparet; exhalatione enim deficiente ab illa, propter mutationem ex áere ad viscera terræ, vaporosus áer, qui erat exhalationi admixtus, pauca admodum exhalatione sibi relicta, frigiditate continentis inspissatur in nubeculam, calidæ vtiq. exhalationis defectu. Diffunditur autem hæc nubes terram versus in longum, & in rectum propter materiæ, siue exhalationis motum. Etenim cùm exhalatio, quæ à nube segregatur, in terram secundùm rectum ab ea sit propulsa, nubes similiter per eiusdem loci rectitudinem diffunditur. Ex quo patet nubeculam illam oblongam, quasi de cælo ad terram videri. Tex: simile quoq. accidit & in mari circa littora; cùm enim fluctuum impulsu effunditur & redundat; tùm ad modum densi & inflexi fluctus, qui ad littora franguntur, reddi solent: cùm autem tranquillum est mare, propter exiguam effusionem, tenues & recti. Quod igitur mare in terra, id ventus in áeris obscuritate, & caligine efficit: ita, vt cùm cælum ventis vacat, nubes quæ áeris quasi fluctus est, ad modum recta tenuisq́; relinquatur. Sensus est, cùm cœperit mare fluctuare, propterea quòd venti intrauersantur, agitantq́; mare; inde crassæ & distortæ valde erumpunt: craßæ quidem multitudine exhalationum aquam eleuantium: distortæ verò; quia impetuosæ & celeriter motæ. At quando tranquillitas mari dominatur, caliginosa expulsa exhalatione, inde subtiles fiunt & rectæ. Quando ergo in áere inuenitur tranquillitas, ventosa exhalatione remota, recta & subtilis omninò relinquitur exhalatio, ac si nubecula sit áeris eruptio, siue vnda. Tex: Propter hæc autem, & circa ecclypses lunæ aliquando contingit fieri terræmotum; cùm enim incipit lunaris defectus, calidum luminis terram deserit: proinde áer infrigidatur, quem exhalatio

nes ab-

Tempus quietum.

Omnes ventos esse calidos.

Nubecula subtilis.

Terræmotus in nocte.

Quare illa nubecula est oblonga.

Exemplum ex mari.

Ecclypsis Lunæ terræmotus ostendit.

De terræmotu.

nes abhorrentes, ad terræ viscera redeunt: vnde fit vt inde terræmotus erumpat. Fiunt etiam & venti ante ecclypses sæpè; siquidem venti futuri in principio noctis, lunæ defectum in media nocte venturum denuntiant: qui quidem venti achronici, hoc est, tempestiui appellantur. Quòd si prima luce futura erit ecclypsis, media nocte venti exurgent; lunare namq. calidum tabescit, quando luna ei loco proxima erit, in quo futurus est ipsius defectus, qui quidem est caput, siue potiùs cauda draconis; eo enim in loco vmbram ingreditur luna: verùm ante id temporis, calidũ luminare ventos abigebat, ne in áërem irruerent, quo deficiente, venti exoriuntur, à quibus áër cõcutitur, & mouetur. Remisso itaq; calore, quo aêr detinebatur & quiescebat, rursus pellitur, oriturq; ventus paulò maturiùs, cùm seriùs defectio sequi debeat. Ante autem lunæ defectum mouentur venti, quando luna per sex horas ad vmbram appropinquante, sol à nostro declinat hemisphærio, aut declinauit omninò: ideoq; dictum est ab Aristotele, interdum ista contingere. Hæc pauca cum philosopho de signis terræmotus dixisse sufficiat.

Venti ante ecclypsim.

CAP. III.

De portentis terræmotus.

MVlta terræmotus portenta antiqui obseruauêre philosophi: quorum primum est, vrbium atq. oppidorum ruina, & magna hominum periclitatio: secundum, nouorum fontium generatio, antiquorum verò corruptio; motu enim terræ antiquis scaturiginibus obturatis, nouæ ob terræ aperturam, generantur: tertium, effusio maris super terram, faciens aliquando cataclysmum: pulsum profectò mare à Borea, & instar magni montis in sublime coactum, Borea quiescente, ab Austro in terram propellitur: vnde fit, vt terram sua magnitudine obruat aquarum: quartum, est nouorum montium generatio, teste Plinio lib: 2. eleuantur enim ab exhalatione partes terræ, quibus sic remanentibus mons congeritur: quintum, diuisio montium à terra: sic Sicilia auulsa est ab Italia, & Hispania ab Aphrica: sextum, vrbium incineratio: Plinius lib: 2. cap: 84. Tiberij Cæsaris principatu, inquit, 12. vrbes Asiæ, vna nocte terræmotu prostratæ sunt: septimum, est mors, seu mortalitas animantium, maximè ouium; exeunt namque vapores crudi, fœtidi, quibus áër inficitur, & pascua: octauum, est pestis hominum; ob eam profectò causam, quòd fructus, áër, & animantia tabo corrupta sunt: vnde & mors hominum sequatur necesse est. Neronis temporibus, inquit Seneca accidente terræmotu in Pompeiana regione, gregem ouium mortuum fuisse: hominum etiam magnam multitudinem. huius argumentum accipitur à puteis longo tempore opertis; quos si quis introierit, illicò moritur: sunt enim illic carentia euentationis genitæ qualitates lethales, quæ mox necant introeuntem: nonum est sterilitas, quæ contingit ob caliditatem, & venenosas qualitates: propter vredinem quoq;, quæ terræ motum consequitur. Posthac cum philosopho loquamur de terræmotus accidentibus. Cùm ingens, inquit, terræmotus futurus est, non continuò, nec semel quatiendi finem facit; sed primùm vsq. ad dies quadraginta sæpè progreditur: deinde etiam ad vnum annum, & biennium iisdem in locis denuntiat. Magni autem terræmotus, causa est ingens vis ventorum, figuræq; locorum, per quæ feruntur. Vbicunq. enim ventus refertur, nec facilè penetrat; ibi & vehementer quatiat, & coerceatur necesse est in angustiis, non aliter atq. aqua in corpore, quæ elabi non potest. Itaq;, quemadmodum pulsus in corporibus nostris non repente, nec citò desistunt; sed sensim vnà cùm morbo ipso; sic perspicuum est principium, à quo exhalatio orta est, ventiq; impetus, atq; impulsus, non statim omnem materiam consumi, à qua ventus is quem σεισμὸν id est,

Portenta. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.

Seneca. Mors ouium. 9.

Philosophus. Quanto tempore durat.

est, terræmotum vocamus, originem habet. Tamdiu igitur necessariò quatit, quoad horum reliquiæ consumptæ sint: quanquam id iam leuiùs faciant, & ad eum finem, dum minùs sit exhalatum, quàm quod planè mouere possit. Sensus est: Causa terræ motus longioris, est exhalationis magnitudo, atq. terræ dispositio, per quam decurrit exhalatio. Exhalatio præterea si multa fuerit, atq; crassa, multo eget tempore, atq. agitatione, vt minuatur, & spiret, præsertim si aditum exeundi paruum inuenerit, & obstructum. Quare, necesse est, vt diutiùs luctans, intra ipsam moretur. Tex: facit autem & spiritus sonos, qui sub terra fiunt, & ante terræmotus, & sine terræmotibus iam alicubi facti sunt sub terra. Etenim, sicut percussus aër omniformes emittit sonos; sic & aër ipse percutiens, omniformes potest facere sonos; nam nihil interest, vt aër ipse sit percussus & percutiens: quandoquidē omne percutiens in percutiendo repatitur; siquidem percutiens est physicum corpus, quod quidem in mouendo mouetur. Adde, quòd percutiens, per contactum percutit: in percutiendo ergo repatitur. sed aër sub terra percutit; offendit enim solidas terræ partes: omniformes ergo emittit sonos. Tex: Motum porrò sonus præcurrit, quòd tenuis sit, minutissimisq; partibus constet: & quòd faciliùs omnia, quàm ventus soleat peruadere: cùm autem minor est, quàm vt mouere terrā præ paruitate possit; mouere quidem eam non potest nec impellere: quia autem offendit ad solidas, & concauas moles, & omniformes figuras; omniformes emittit sonos, adeò, vt nonnunquàm terra, quemadmodum prodigiorum scriptores confirmant, mugire videatur. Idem confirmat Aristot: lib: problem: particula 25. problemate 20. In paludibus, inquit, quæ iuxta flumina sunt, fiunt soni, qui vocantur bomugi, quos fabulantur esse sacros dei tauros. Itaq; exhalatio huiusmodi, quæ sonum reddit, est minor quàm terram possit mouere, rara atque apta ad meatus terræ penetrādos. Deniq., cùm illos pertransit, partes terræ solidas offendit, & concauas, variis modis figuratas: ideoq; varios sonos emittit; videmus enim alium sonum emittere tubam, alium cytharam, alium fistulam, alium deniq. grauicordium & organum, pro differentia concauitatum in figuris: similiter se habet exhalatio. Ponit deinde philosophus tertium accidens, nempe inundationem regionis: Quin etiam, inquit, aquæ interdum terræmotu visæ sunt erumpere; non tamen propterea motus aqua causa est: sed siue à summa terræ parte, siue ab infimis partibus vim ventus afferat; is est qui motum affert: sicuti vndarum ac fluctuum venti, non ventorum vndæ causa sunt; aliter enim isto pacto, huius effectus causam, terræ tribuere licebit: quandoquidem non secus atq. aqua euertitur, & quasi conuoluitur, dum quatitur ac mouetur; effusio enim quædam euersio est: sed vtrunq. eorum causa est, vt materia tamen; patiuntur enim, & non agunt: ventus autem, vt principium est. Sensus est, ex terræmotibus multæ aquæ apparuerunt, quæ in visceribus terræ delitescebant; à vi enim ventorum solutis visceribus, atq. repaculis, quibus detinebantur, foras venerunt. In qua quidem actione, aqua, & terra materiæ, ventus verò efficientis munere fungitur. Tex: Vbi autem vnà cum terræmotu inundatio euenit, venti qui intra se cō trarij spirant; causam afferunt: quod tum deniq. fit, cùm ventus qui terram pellit, mare, quod ab alio vento fertur, omninò repellere non potest: propellens autem, & coarctans ad vnum, magnum pelagus congerit; tunc enim necessarium est, victo hoc vento, simul totum pulsum à contrario spiritu erumpere, & facere cataclysmum, siue inundationem. Sensus est, aliquando terræmotu factus est cataclysmus; contrarijs nāq; ventis luctātibus, puta Austro & Aquilone, Aquilo verò mare ex littoribus in altum adducens, in montem magnū cogit: victo autem Aquilone ab Austro, mons ille aqueus in terram propellitur, cuius effusione, sequitur regionis inundatio. Tex: Id quod in Achaia quoq. vsu venit; alia enim ex parte Auster, illinc Aquilo flabat. Cùm autem cælum ventis vacaret, ventusq; intus flueret; vnà cum inundatione terræmotus ali-

Quare diu durant.

Philosophus.

Soni sub terra

Philosophus.

Sonorū causa

Bomugi soni.

Terrā mugire

Inundatio regionis.

Lacus.

Philosophus.

Cataclysmus.

Philosophus.

De terræmotu.

tus aliquando extitit: eoq; magis, quòd mare, ei vento qui sub terra huc illucq; pellebatur, nullum erumpendi, sed obsistendi locum præbuit. Cùm enim vim vltrò citroq; inferrent; tum ventus terræmotum effecit, fluctus inundationem. Sensus est, extra in mari regionis Achaiæ Auster præualens dominabatur: Boreas verò in Achaia non dissimiliter se gerebat. victo deinde Borea, mare, quod ab eo in altum submotum fuerat, Austro compellente, in Achaiam rediens, plurimam partem illius regionis occupauit: interim ventus intra terram conclusus, terram quatiens commouit: eoq; magis quò post inundationem aditum exeundi mare ei obstruxerat. Ponit deinde philosophus discrimen inter terræmotum & ventum: Terræmotus, inquit, fiunt secundũ partem terræ, & quidem paruam: venti verò, licet non fiant super totam terram; fiunt tamẽ secundùm magnã illius partem: in causa quidem est; quia terræmotus fieri nequeunt, nisi multis exhalationibus congregatis, quæ priùs sparsæ nihil virium habere poterant. Sic & siccitates, & imbres fieri solent; non enim fit siccitas vniuersam terram exurens, nec similis inundatio: hæc siquidem cùm ex excessu exhalationum fiant, sol verò in vniuersam terram æqualiter non agat; non videtur fieri posse, vt siccitas vniuersalis, sit terræmotus atq. cataclysmus. Et terræmotus, inquit, fiunt per hunc modum: venti autem non. Nam etsi tum venti, tum etiam terræmotus, à sole principium accipiant, illud in vnum congregante; diuersimode tamen: exhalationes siquidem ex quibus venti fiunt, ita à sole principium accipiunt in vnum; vt in diuersa venti spirent: exhalationes verò, ex quibus fiunt terræmotus, vt in vnum coeant: Hi quidem, inquit, in terra principium habent, vt ad vnum omnes compellantur; sol enim non similiter potest illas exhalationes diffundere: sublimes verò exhalationes, quas congregat in vnum, vt ventum ex illis faciat, vtq; in diuersa loca fluant, magis diffundere valet: In causa est, inquit Alexander, quia terra est de difficili mobilis: opus est ergo multa exhalatione, in vnum coacta, vt moueatur. At ventorum exhalationes in vnum reducuntur, non quidem vt in vnum ventum migrent; sed potiùs vt ad diuersa loca fluant; quandoquidem parua exhalatio aërem mouere possit: principium ergo acceperunt à solis latione secundùm differentias locorum. Deinceps declarat species terræmotus, dicens: Quandoquidẽ igitur fuerit multus ventus, mouet terram, vtiq. vt tremor ad latus. Existit autem rarò, ac certis quibusdam locis, quasi pulsus quidam sursum deorsumq; agitatus. Itaq; rariùs hoc modo quatit quòd non facilè ita magna vis causæ concurrere valeat: præsertim, cùm multis partibus soleat superare, ea quæ in longitudinem patet exhalatio, eam, quæ in altitudinem protenditur. Sensus est, quòd autem motus tremor ad latus fiat sæpius, in causa est exhalatio, quæ congregatur ad longitudinem, de ortu scilicet in occasum, multò maior existens ea, quæ est à profundo; hæc enim congregatur ad primam crustam terræ, quam sol facilè penetrat. Terræmotus verò, qui fit, vt pulsus, vtpotè ab imis ad summa, est difficilior, propterea, quòd sol illa loca nõ penetret, atq. periculosior sit; vbicũq; enim talis terræmotus extiterit; in summis terræ partibus, multitudo lapidum cernitur, eorum instar, qui in caldariis ebulliunt: nam cum huiusmodi terræmotus fuit, Sipelus, & ager qui Plegræus dicitur, ac Liguria, euersa sunt funditus: postremò, insulas in medio Ponti, siue maris existentes, ad illas confert, quæ prope terram iacent. In insulis, inquit, quæ pleno mari alluuntur, & cinguntur, minùs terræmotus existit, quã in iis, quæ continenti sunt finitimæ; maris enim vastitas illas exhalationes infrigidat, & sic reddit immobiles: deinde, grauat suo pondere, vt exire nequeant: tertiò, vim illis infert humectando. Frigiditate igitur, pondere, atq. humiditate insulæ quæ pleno mari alluuntur, rarò terræmotu quatiuntur. Maris, inquit, vastitas expirationes tùm refrigerat, tùm pondere suo cohibet, atq. coercet. Mare etiã exagitatũ à ventis; fluit, & refluit, & non patitur terræmotũ: nec insulæ, quæ in illius medio sunt positæ;

Achaiæ terræ motus.

Philosophus.

Differentia inter terræmotum & ventum.

Siccitas non est vniuersalis.

Alexander.

Species terræ motus.

Motus ad lat⁹.

Vt pulsus.

Ager plegræus.

Discrimen insularum.

Insulæ vnæ non sustinent terræmotum.

quandoquidem sint tanquam maris partes. Adde, quòd magnum occupet locum, & ex hoc, & non in hoc exhalationes fiant. at ex insulæ, quæ continenti vicinæ sunt, pars quædam sunt continentis. Hæc de terræmotu, philosopho authore, in vnum digessimus. Reliquum est, vt ad sapientissimum Mercurium redeamus, qui admonuit suum Tatium, vt aëris amplitudinem suspiceret: & ex his quæ in eo fiunt, Deum optimum maximum intelligeret.

DE ELEMENTO IGNIS.

MERCVRIVS.

Ignis actam celeritatem, astrorum cursus, cæli rapidam velocitatem, ô felicissimum spectaculum, ô beatissimam visionem; siquidem vno luminum motu, seriem mundi totius comprehenderes: immobilem factorem concitum, latentem quoq; perspicuum cerneres.

Commentum XIII.

Text: expo.

TVDIOSE quærit sapientissimus Mercurius, suum Tatium ad Deum cognoscendum erigere, ex his quæ videntur, ad inuisibilium contemplationem transmissum. Enumeraui, inquit, tibi tria elementa, ex quorum cognitione, & eorum, quæ in illis fiunt, Deum intelligeres. Superest, vt ignis elementum tibi depingam, quàm velox sit illius motus, quamúe actionem in hæc inferiora habet: astrorum quoq. cursus: cæli rapidam velocitatem. Optarem tibi fili hoc bonum, vt scilicet videres hoc felicissimum elementorum spectaculum, ac beatissimam rerum omnium visionem; siquidem vno luminum motu, seriem totius mundi comprehenderes. *Sensus est, vno tantùm diuinorum luminum radio illustratus, totius mundi ordinem comprehenderes. Sanè, quemadmodum sufficit visui nostro vnus radius solaris, vt cernere valeat, suoq; fungatur munere videndi; omnes enim radios ferre non potest: quippe qui aciem eius obtunderent, & à luce omninò deducerent, illius proportione destructa, & substantiæ conditione funditus euersa; ita planè, imò meliùs, atq. sublimiùs se habet diuinitatis radius, ad nostram intelligendi capacitatem. Si semel respexerit, vnico suorum luminum motu, instruit intelligentem, ita, vt semel tetigisse, docuisse sit. Conspiceres Deum immobilem, quia est suum esse: ideoque nescit moueri; quia nescit immutari; qui enim mouetur, de loco ad locum pergit: etsi non corporis gressu, mentis tamen actione; quia nimirum aliter se habet modò hìc, quàm priùs. At qui omnia replet, & nulli deest, nulliusq; indigus, & à suo statu moueri non potest: quomodo non erit immobilis? In primo Pymandri de hac materia disputâsse me memini. Et ne quis desiperet, putans Deũ ita esse immobilem, vt otio torpeat:* Animaduerte, *inquit,* factorem esse immobilem; *propterea quòd à suo esse dimoueri nequeat, nullamq; subire potest transmutationis vicissitudinem:* omnia tamen concitè peruadentem, *omnia penetrantem; quippe, qui omnia, quæ sunt extra ipsum, in seipso*

Vnus radius diuinitatis.

Deus immobilis.

Deus latens.

seipso habeat: & per seipsum cognoscat, penetret, & gubernet. Latentem quoque perspicuũ cerneres. *Appellat Deum latentem, propterea, quòd oculis non pateat mortalium; sed mundo corde cernatur. Hic, quem mortales, & rudes latere putant, sese conspicuum omnibus reddit, ita, vt manibus palpari poßit: sic superiùs dictum est fol: 109. Verùm, par est, vt posteaquàm de tribus elementis locuti sumus, de quarto etiam, nempè de igne aliquid loquamur, de quo paulò ante à nobis dictũ est, ignis elementum eße in rerum ordine fol: 444. sapientißimus quoq. Mercurius hoc idem constantißimè tuetur, ignem inserens elementorum numero: quod profectò minimè ab eo fieret; si hoc elementum numero elementorum deeßet, & in rerum ordine non haberetur. Et in Asclepio idẽ confirmat.* De cælo, *inquit*, cuncta descendunt in terrã & in aquã, & in aërẽ: ignis solùm, quod sursũ versus fertur, viuificat: quod deorsũ; ei deseruiens. *Plato in Timæo: Vt igitur, inquit, hic mundus eßet spectabilis, atq. tractabilis, & sine igni videri nihil potest, nihilq; sine solido tangi, & solidum absq; terra nihil; ideo in operis huius exordio Deus ignem primò terramque creauit. Et iterum in eodem libro: igne hinc euolante, quippe cùm non fiat in vacuum exitus, proximus aêr pulsus mobilem adhuc molem in ignis sedem impellit, ipsique ipsam commiscet. Est ergo secundùm Platonem, supra elementum aëris, ignis sedes. Et iterum: Igni, inquit, sæpè miscetur aquæ pars tenuis, atq. humida: quæ ab igne destituta, ab aëre quoq. deseritur, cogiturq; in seipsam: & si supra terram id cõtigerit, grando fiet, &c. Plotinus lib: 6. enn: primæ cap: 3. Ignis præter cætera corpora, inquit, pulcher; quoniam si cum elementis aliis conferatur, speciei obtinet ordinem: nempe, & cæteris eminentior est: & omnium subtilißimus, quasi incorporeæ iam naturæ propinquus: solus ipse non suscipit alia, cùm ipsum alia capiant; calefiunt namque alia, ipse verò non suscipit frigus. Præterea, colorem ipse primus habet: cætera verò ab hoc coloris speciem accipiunt. Philosophus 4. cæli tex: com: 32. Si igitur, ait, est aliquid, quod omnibus eminet, vt & ignis videtur in ipso aêre sursum latus: aêr autem quiescens: patet hoc ad extremum ipsum ferri: quare nihil grauitatis ipsum habere potest; subeßet enim alteri. Quod si hoc eßet; aliquid aliud eßet profectò, quod ad ipsum extremum moueretur, quod super omnia quæ feruntur, collocaretur. Nunc autem nihil eße videtur: ignis ergo nihil grauitatis habet. Et est sensus: quod omnibus supereminet, est omnium leuißimum simpliciter. ignis omnibus superfertur; alioqui alicui alteri non superfertur, quod est falsum: ignis ergo omnibus supereminet, & supra aêrem sursum latus: tale ergo corpus ad ipsum extremum fertur. Et primo metheororum: Ignis est in superiori elemento: igni autem áer continuus est: quare propter motum prohibetur congregari in aquam. Ignis contiguus est cælo: áer verò igni: cælum ergo rapit ignem, vt sibi contiguum: ignis verò áerem. Ex his ergo sententijs perspicuum eße potest, ignis elementum, inter cælum, & áerem contineri. Sed aliquis dubitabit, an ignis moueatur motu diurno: & inprimis dicet: Corpus naturale in proprio loco quiescit. sed ignis in concauo lunæ, est in proprio loco: ibi ergo quiescit, & non mouetur. Sanè, aut motus cæli diurnus est igni naturalis, aut præter naturam: vnius siquidem corporis secundùm speciem, vnus specie est motus naturalis. sed igni naturalis est motus à medio: non ergo illi naturaliter conuenit motus circa medium. sin autem est ei præternaturalis: ergo accidentalis, & ita perpetuus eße non potest. Dici potest, ignem, & supremam partem áeris moueri à cælo naturali cõtinuatione copulata, virtute vtiq. primi motoris vnita; virtus quippe primi motoris sese deorsum extendit, ad ea vsq. corpora, quæ non impedita circulo moueri poßunt. sed ignis est huiusmodi: mouetur ergo motu diurno. Ad primum argumentum dico, mobile, quod ad aliquem locum mouetur, non simpliciter in eo quiescere, sed solùm eo motu non moueri, quo priùs ad eundem locum mouebatur. Ad 2. ille*

Ignis elementum esse.

Asclepius.

Plato.

Ignis sedes.

Grando.

Plotinus.

Philosophus.

Ignis omnib⁹ supereminet.

Quare ignis nõ moueatur motu diuino.

Soluuntur argumenta.

Motus cæli est naturalis igni

ille motus non est naturalis igni, neq. præternaturalis, sed non naturalis: aut est naturalis naturalitate communis virtutis, qua cuncta mouentur. Non est ergo purè per accidens, nisi secundùm propriam naturam: est autem per se communi natura. Cæterùm, calorem fieri non solùm ex motu & ex sole; verùm etiam ex igne in eodem libro apertè confirmat: Videmus, inquit, motum, quoniam potest disgregare áerem, & ignire, vt & lata liquefacta est videre sæpè. Id igitur quod est fieri æstum, & calorem, sufficiens est efficere & solis latio; velocem etenim oportet non longe esse: quæ quidem igitur astrorum velox quidem est, longè autem minimè: quæ verò lunæ, deorsum quidem, tarda autem: quæ autem solis, ambo hæc habet sufficienter. Motus ergo cum lumine, & loci vicinitate, est causa caloris. Addit: Et quia ambiens ignis

Ignis fertur deorsum.

per aerem spargitur frequenter motu, & fertur violentia deorsum: áer ergo calefit ex motu, ex lumine, & ex igne; cælũ enim suo motu sæpè pellit non parum de igne, & deorsum mittit: vnde áer calidus efficitur. Quam ob rem ait Alexander, quando est coniunctio Saturni, & Martis in signo, in quo Mars præest, suo motu nõ paruas ignis partes deorsum descendere cogit. Addunt præterea nonnulli Astronomi ita magnam fore astrorum coniunctionem; vt ipsum ignem in terram depellat, qua vniuersus orbis ardeat, atq. exuretur: stellæ autem non sunt formaliter calidæ; si enim orbes es-

Futura conflagratio.

sent ignei; suis vtiq. motibus inflammarentur: atq. ita in regione cælesti esset discursus stellarum, qui quidem fit in suprema regione aeris, in qua quò citiùs mouentur exhalationes; eò citiùs ignescunt. Signum, inquit, est sufficiens, quòd qui sursum locus est, non sit calidus, neq. ignitus: & discursus stellarum, quæ in nocte videntur, in eo non fiant, sed deorsum in regione áeris. Adhuc autem sol, qui maximè quidem videtur esse calidus, non rubeus, aut igneus, qui profectò color igneis calidisq; conuenit

Sol albus non igneus apparet.

corporibus: at color albus sua quidem albedine propinquat ad lumen, qui quidem color nonnunquam frigidis inest corporibus, vt niui scilicet: quòd si in ortu, seu occasu igneus interdũ appareat; in causa est exhalatio crassa, sicut dictũ est. Tex: His autem

Philosophus.

determinatis, dicamus cur in cælo flammæ accendi videantur, & stellæ traijci, & quæ

Faces. Capræ.

à nonnullis vocantur faces atq. capræ; hæc enim idem sunt omnia, ex eademq; causa; sed magnitudine ac paruitate differunt: horum quidem taliumq; multorum, tale est principium; cùm enim à sole terra calescit, exhalationem necesse est fieri, non vnam nec simplicem, vt quidam putant, sed duplicem: vnam quidem in qua plus vaporis insit: alteram in qua plus spiritus: hanc autem quam vaporem appellat, eius quidem humidi corporis, quod est in visceribus terræ, & super terram esse oportet, atque ita illa exhalatio, quæ ex humidis eleuatur, est humida: quæ verò est ipsius terræ, quæ est sicca, fumosa & sicca: vapor ergo humidus; quia ab humidis subtollitur: fumus verò siccus; quia à siccis. sed fumosa est calidior, & leuior: ideoq; tertiam áeris re-

Exhalatio duplex. Sicca. Humida.

gionem, igni conterminam attingit: altera verò humidior & grauior. Huius autem duplicis exhalationis duplex causa numeratur: nempe sol causa efficiens, & materia ipsa elementa; ex siccis namq; & humidis corporibus vnum fit aggregatum, quod à philosopho terra nominatur. Quia verò duplici natura constat, duplex ex eo emergit spiratio: ex humida, vapor: ex sicca exhalatio: & hæc quidem sublimiorem, illa verò inferiorem petit áeris regionem. Quia verò exhalatio ad supremum áeris locum contendit, qui est calidus, & siccus: vapor verò inferiorem, qui est calidus & humidus:

Ignis primũ elementum.

ex consimili causa patet corporum ordo: primùm quidem est sub circulari latione, quod calidum est & siccum, ignis videlicet elementum, pro igne & exhalatione ac-

Exhalatio dicitur ignis.

cepit: non tamen eodem modo; elementum enim calidum & siccum proprio nomine ignis appellatur: exhalatio verò impropriè ignis appellatur. Innominatum, inquit, est & illud commune, quod est in omni fumosa disgregatione; quia nimirum caret nomine proprio. attamen quia necessarium est, tale corpus maximè aptum vt exuratur,

exuri; ideò vtimur nominibus, & sub hac natura eſt aër, nempè ſub igne. Tex: Oportet autem intelligere velut hypecauma, ſiue ſucceſsio..em, quam modo ignem nominauimus, per extremum globi, ſiue ſphæræ, quæ terram ambit, pertinere: vt quouis paruo impulſu, ſæpè fumi inſtar, incendatur; eſt enim flamma aridi ſpiritus feruor. Senſus eſt, ſecundùm Alexandrum, exhalatio non eſt ignis actu; ſed in proxima potentia. vltimum hypecauma, quod modico motu circulari, quo mouetur aër ſupremæ regionis, accenditur, ſicut fumus cùm extinguitur flamma. Porrò, flamma eſt ardor, ſiue incenſio ſicci ſpiritus, materiæ calidæ, & ſiccæ ſcilicet: hypecauma verò eſt ipſa materia facilè inſtammabilis. Quà igitur talis conſtantia, hoc eſt, quacunq; ergo ex parte hæc talis res conflata opportunitatem nacta ſit, cum orbis agitatione, cui ſubiecta eſt, impellitur; ea potiſsimùm incendi ſolet. Cauſæ ergo iſtius accenſionis ſunt, ipſum hypecauma, & motus circularis: modus verò quo generantur, pro aptitudine partium quæ inflammantur, diſponitur: cauſa verò formalis, eſt illamet, quæ eſt ipſius ignis: finalis verò, vt ignis generetur, qui ad mundi perfectionem pertinet: finis verò, qui eſt ab extra, vt ipſe mundus expurgetur: vnde Seneca in quæſtionibus naturalibus: In magna, inquit, tempeſtate apparent quaſi ſtellæ velo inſidentes, quas iuuare tunc periclitantes exiſtimant, Caſtoris & Pollucis numine, quibus pluries apparentibus, tempeſtas ſedatur. Differunt autem ignitarum impreſsionum generationes, quæ in ſuprema aëris regione fiunt: primò quidem ipſius hypecaumatis partium poſitione, & ſitu: deinde multitudine atque paucitate; ſiquidem hypecauma latitudinem, & multitudinem habens æqualiter, & à motu circulari fuerit accenſum, ſæpè videtur, vt flamma accenſa veluti in campis ardens ſtipula; ſi autem hypecaumati plus longitudinis, quàm latitudinis inſit; videri poſſunt dali ſiue ſtipites accenſi, vel torres, & eges, hoc eſt, capræ ſaltantes, & ſydera volantia. Aliquando autem ignitæ fiunt impreſsiones: non tamen in ſuprema aëris regione; ſed à frigore, in media aëris regione exiſtente; etenim aëre à frigore illius mediæ regionis conſtantiore, atque craſsiore effecto, calidum vſtæ exhalationis extruditur, ſegregatur, atque inde inflammatur: atque ita ad latus mouetur. Itaq; huiuſmodi vſtarum exhalationum latio, traiectioni potiùs, quàm vſtioni ſimilis eſſe dicitur. Sed dubitabit vtique aliquis, vtrum velut ſub lucerna cùm poſita ſit exhalatio, id eſt, fumus, ita vt ſuperna lucerna ſit accenſa, & inferior extincta, & fumus extinctæ, ad lucem ſuperioris accenſæ pertingat, accendatur: tametſi viſus non diſcernat, inter ignem accenſum, & accendentem; quia nimirum mirabilis eſt huiuſmodi velocitas ignium, in diuerſis partibus exhalationum exiſtentium; quippe, qui etſi ſucceſsiuè accendantur; ob nimiam tamen velocitatem ab oculis diſcerni non poſſunt. Similis certè eſt traiectioni, non ei tamen, quæ in alio, atque alio corpore fit; propter vtique talium generationem, cuius cauſa non diuerſi, ſed vnus ignis apparet. An eiuſdem corporis ſint tales diſcurſus, an ſcilicet idem corpus ſit à principio motus vſque in finem: Ad quod quidem dici poteſt, tales impreſsiones dupliciter fieri poſſe: aut ſucceſsiuè, vt exemplum lucernarum docet: aut ſubitò, veluti flamma, quæ in fulmine fit. Itaq; quando flamma fit ſucceſsiuè, nobis vno motu nihilominùs moueri videtur: at quando fit ſubitò, & ita apparet, & eſt rei veritas. Videtur itaque, ait, propter ambo, id eſt, vtroq; modo moueri; quia exiſtente eodem corpore, & non exiſtente: quædam enim fluunt ſucceſsiuè ſic, vt à lucerna ſuperiori accenſa, flammam fieri diximus: & quædam, quia expelluntur deorſum, traijciuntur, quaſi ſubitò fierent: veluti ex digitis traijciuntur fulgures. Quare, & in mari, & in terra videntur hæc ſydera cadere, & nocte & die, & ſerenitate exiſtente. Deorſum autem traijciuntur, vt in pluribus; propterea, quòd coagulatio, hoc eſt, nubes, vel aër mediæ regionis inſpiſſatus, exhalationem extrudens, deorſum traijcit. Eſt enim aër velut nebula

Philoſophus.
Fumus.
Flamma.
Hypeccauma.
Cauſæ accenſionis.
Seneca.
Accenſionũ differentia.
Sydera volantia.
Quomodo fiat accenſio.
Soluitur quæſtio.
Exhalatio fit ſucceſsiuè.
Fit ſubito.

Traiicitur exhalatio.

bula illa sua spißitudine grauis, grauis autem naturæ interest pellere deorsum. Hac de causa, & fulmina deorsum cadunt, vtpote ab illo aëre graui traiecta, atq; depulsa, quorum generatio non est succeßiuè facta exustio; sed segregatio ab expulsione effecta. Fit igitur hæc expulsio à nube frigida graui: nam calidum suaptè natura, sursum euolat: inuento tamen ab eo frigido, deorsum quasi pulsum traijcitur. Impreßio ergo ignita his duobus modis fieri potest, succeßiuè scilicet, & subitò, sicut iam dictum est.

QVAESTIONIS PRIMAE. CAP. I.

De exusta & traiecta exhalatione.

Philosophus. Exusta.

Postquam audiuimus ignis elementum eße, & igneas in eo fieri figuras, operæpretium erit deinceps describere, quonam modo exusta & traiecta exhalatio fiat. Quæcunq; igitur magis, ait Philosophus, in supremo loco consistunt; exusta fiunt exhalatione, nempè, per generationem partis post partem vsque in finem: quæcunque autem demißiùs, in media videlicet aëris regione, vel saltim propè, vtpotè occursu nebulæ, aut aëris sereni & frigidi, hæc fiunt segregata, hoc est, traiecta exhalatione; propterea, quòd humidior exhalatio, vapor scilicet, est concreta & frigida, ideoq; deorsum tendit, quia est grauis, inspißata, & deorsum facit calidi traiectionem. Deorsum itaq; tendit traiecta exhalatio, tùm quia est grauis, inspißata atq; congregata: tùm quia frigidum fugit, tanquam sibi contrarium. Disputat deinceps Philosophus de causis motus syderum cadentium: Propter positionem, inquit, exhalationis quouis modo contingat, nempè quouis modo posita sit exhalatio secundùm altitudinem & latitudinem; sic feruntur aut sursum, aut deorsum, aut ad latus. Et est sensus, propter positionem exhalationis, id est, hypecaumatis, quouis modo ponatur, sic cadentia sydera feruntur. Plurima autem horum syderum ad latus feruntur: cuius causam affert: Quia, inquit, duabus feruntur lationibus: violentia quidem deorsum, natura verò sursum: ideoq; omnia secundùm diametrum, hoc est, obliquè secundùm latus feruntur: proinde discurrentium syderum plurima latio obliqua fit: cùm enim neutra vincente ferantur; videntur plerunque ferri motu ex sursum, & deorsum motu composito: quod planè est ad latus secundùm diametrum moueri. Omnium itaq; horum causa, vt materia quidem, exhalatio est: vt autem mouens, aliquando quidem eorum causa est latio, quæ sursum, vtpotè eorum, quæ in suprema aëris regione fiunt, aliquando aëris concreti densitudo, nempè quæ fiunt infra tertiam regionem aëris, quæ traijciuntur ab aëre frigido. Porrò, locus vniuersalis, in quo ista fiunt, sub Luna continetur; non enim, vt vulgares putant, sydera cadentia in corporibus cælestibus numerari poßunt; in cælo namque formaliter istæ paßiones, impreßionesq; nequaquam inueniri poßunt. Omnia ergo hæc, inquit Philosophus, sub Luna fiunt, eorum celeritas declarat, cuius similitudinem in ijs, quæ à nobis iaciuntur, perspicere poßumus, quæ quoniam nobis vicina sunt, celeritate stellas, Lunam, & Solem videntur longè multumq; superare. Sed dubitabit aliquis non temerè, an ignitæ impreßiones naturaliter generentur, atq; moueantur. Ad quod quidem dici potest, eorum generationem naturalem eße; nulla enim species fit à casu, teste Auer: 8 phys: sed huiusmodi impreßiones in aliqua rerum naturalium specie continentur: earum ergo generatio est naturalis. Item, quorum principia, ex quibus constant, sunt naturalia; & composita quoque similiter se habebunt. sed ignitarum impreßionum principia sunt naturalia, nempè exhalatio, vt materia, & motus, vt agens: ergo quod priùs. Omnis præterea generatio est naturalis, in

Traiecta.

Causa motus cadentium syderum.

Latio obliqua

Locus vniuersalis ignitarũ exhalationũ.

Ignitæ impreßiones naturaliter generantur.

qua

quâ forma naturaliter vnitur materiæ. sed ignitæ impreßiones ita se habent: naturaliter ergo generantur. Ad 2 dico cum Philosopho, & Alexandro, impreßiones ignitas moueri naturaliter bifariam intelligi posse: nempe alias quidem esse ex exusta exhalatione compositas, succeßiua generatione productas: & hæ quidem localiter non mouentur, nisi motu aëris, in quo sunt, qui profectò motu diurno mouetur: hæc quippe sicut generantur; ita etiam corrumpuntur: horum præterea generatio cùm ab vno extremo incipiat, quoàd vsque ad aliud pertingat, licet à nobis planè discerni non poßit, propter loci distantiam; profectò secùndùm locum eas moueri, necesse est: alio modo quædam impreßiones fiunt ex traiecta exhalatione: quarum motus sursum est naturalis secundùm formam, illarum forma ignea existente: motus verò deorsum violentus, vtpotè formæ contrarius. Patet ergo quomodo & naturaliter generentur, & naturaliter quoque moueantur. Sequitur tex: Multæ autem rerum species, ac imagines interdum nocte serena in cælo concretæ conformatæq; cernuntur: vt hiatus, vt foßæ, vt colores cruenti: quarũ etiã eadem est causa. Cùm enim aër superior ita concrescat, vt ignescat, ardorq; nonnunquam talis existit, vt flamma ardeat, interdũ quasi faces, ac stellæ traijciãtur; non est mirũ, si idem aër concretus varijs coloribus præditus sit. Loquitur Philosophus de his, quæ fiunt per colorationẽ tantùm: Videntur, inquit, in cælo nocte serena multæ species, vt chasma, hoc est, hiatus; & bothynus, vorago, siue fouea, & sanguinei colores: causa autem horum est eadem; non enim differt flamma à phantasmate, nisi quia phantasma excolorata tantùm constat exhalatione: flamma verò excolorata & accensa. Exhalatio namq; cùm vertitur in flammam, coloratur & accenditur: potest ergo colorari, & non accendi. cùm enim eò vsque aër sursum est, vt ignitio fiat ex illo; nullum erit absurdũ, si idem aër constans, hoc est, eadem exhalatio, vel idem aër exhalationibus constans, sine accensione multis coloribus coloretur; potest enim colorari, absque eo, quod accendatur, vt dictum est. Cæterùm, causa colorum est refractio luminis diminuti ab ipsa exhalatione inter nos, & lucidum interposita: refractio verò duobus indiget, lumine scilicet diminuto, ad exhalationem multiplicato: et aëre, siue exhalatione inter nos, & lucidum interposita, tale lumen, cùm quadam transparentia refrangente. Quoties igitur exhalatio turbida superat lucis transparentiam, color niger apparet: è contrà, si transparentia exhalationis turbulentiam vicerit; color albus fit: at si transparentiæ & turbulentiæ proportio fuerit æqualis; rubeus, & sanguineus color in cælo apparebit: apparet autem de nocte, quòd lumen tunc sit remißum, quod ad exhalationem diffunditur: in cælo verò nos videre putamus; propterea, quòd inter cælum & exhalationem sensus distantiam non percipit: in sereno tempore, quòd tunc exhalationes adsint, nubibus sensus nostros minimè occupantibus. Per densius igitur trãsparens minus lumen, & eius refractionem, aër omnifarios colores suscipit, maximè phœniceum & purpureum, quòd hi potißimùm ex ignei albiq; temperatione existunt, permistis secundùm appositiones: per igneum exhalationem, & per album lumen remißum intellexit: fiunt autem ex albo & igneo permistis secundùm superappositiones, proportionatis scilicet; quoties namq; lumen remißum, ad turbidam exhalationem diffunditur, purpureus color emergit. Est autem purpureus, color sanguinis; nam purpura conchilium est, de cuius sanguine fit color ille. Album cum turbido plerumq; facit rubrum, veluti orientia astra & occumbentia, si cauma, siue vredo fuerit: veluti quando Sol est in Leone; tunc enim astra rubra apparent: eo nãque tempore inter solem & nos exhalationes ponuntur, propterea sol rubeus apparet: similiter in ortu & occasu. Et per fumum phœnicea apparent, rubra scilicet exhalatione interposita. Sed dices, omne refrangens est speculum, & in omni speculo apparet imago, siue figura eius obiecti, quod in illo refrangitur: si ergo exhalatio

stellarum

Naturaliter mouentur.

Philosophus.

Variæ formæ ignitæ.

Color sine accensione.

Causa colorũ

Color niger.

Albus.

Rubeus.

Phœniceus.

Purpureus.

Obiectio.

stellarum lumen refrangit; in ea vtiq; stellarum apparerent figuræ: quod rei veritas minimè comprobat. Respondeo, atque dico duplex esse speculum: alterum quidem obiectum diminutè refrangens, quod quidem colores, non figuram obiecti repræsentat: veluti fumus quoties stellarum lucem refrangit: & hoc est, quod à Philosopho dicitur: facit autem & refractionem, cùm speculum fuerit tale; vt non figuram, sed colorem suscipiat: alterum verò non est transparens, ideoq; & colorem obiecti, & figuram repræsentat. Exhalatio autem se habet ad modum speculi primi, non penitus opaca; sed aliquo modo transparens. Cur verò huiusmodi colores in cælo non longo tempore durent; in causa est, constantia exhalationis velox, quæ scilicet citò euanescit. Hiatus, quos Græci chasmata appellant, ex obscuro & nigro proficiscuntur; album namque disruptum & distinctum ab obscuro & nigro, facit aliquam apparere profunditatem: in causa autem, cur aliquando ex hiatu excidunt torres, & ardentes stipites: aliquando verò sine horum emissione fiant; est aër denigratus, quando in medio magis congregatur. Sic enim aêre constricto, calidum intra ipsum reclusum, propter constrictionem augetur: & sic velut torris accensus excidit, & in ima descendit: cùm verò non fuerit ita intensè concretus; hiatus videtur. Multoties, inquit Philosophus, ex talibus & dali excidunt, quando congregatur aêr magis: concretus autem, nempè sufficienter, non ita intensè hiatus videtur. Omninò autẽ in nigro album multas facit varietates, vt flamma in fumo. Per album Philosophus intelligit colorem corporis luminosi, lumen scilicet: & per nigrum colorem ipsius aëris exhalationibus pleni. Die autem sol prohibet hæc sua luce videri, maiore lumine minùs obfuscante. Prohibet etiam alios colores fieri, excepto phœniceo, nigro scilicet; hunc enim non prohibet fieri vnà cum albo. Alij autem propter similem colorationem non apparent. De discurrentibus quidem astris, & ignitis, adhuc autem, & de talibus phantasmatibus, hæc dixisse, authore Philosopho, satis debet esse legenti.

Solutio. Duplex speculum. Hiatus. Torres. Stipites. Philosophus. Phæniceum.

MERCVRIVS.

Quòdsi per ea etiam quæ terra sustinentur fragili, & quæ profunditate conduntur, Deum artificem inuestigare volueris; age fili, circũspice humani corporis opificium, cuius admonitione perdisce, quis tam pulchræ imaginis conditor, quis oculorum pictor, quis nares auresq; tornauit, quis labia distendit oris.

Commentum XIIII.

Vmmo studio, summaq; diligentia Mercurius contendit, vt DEI notitia omnibus innotescat, præsertim suo Tatio tantopere Deum scire cupienti: Si, inquit, ô fili, sat tibi non est, ex elementorum naturis, & eorum, quæ in ipsis geruntur, Deum scisse; adhibeo tibi, atque tuos ob oculos pono, magnum spectaculum, hominis scilicet opificium, mirabili Dei fabricatum sapientia. Ex cuius quidem pulchritudine, quis tam pulchræ imaginis conditor sit; te intellecturum puto. Sanè, quia hominis anima actuare debebat corpus ad suas operationes

Hominis opificium.

perationes exercendas; illud temperatissimum sortita est, cæloq́ simillimum, vt cælestis animi muneribus fungi pacatiùs posset. Hanc verò temperantiam necessariò sequitur imbecillitas; complexio enim in qua nimis excedit calor, vix à calore & frigore læditur: nam calor ingens remissiores calores exuperat, & impetum frigoris frangit. At si in aliqua complexione frigus excellat, non quælibet frigiditas extrinseca, iniecta percipitur, & æstum facilè tolerat: similiter vbi humiditas, aut siccitas præualet. Ergo, quia necessaria homini complexio temperatissima, omnium terrenorum; consequens fuit, vt imbecilla esset corporis humani natura: nam vbi quatuor qualitates consona temperatione miscentur; quæcunq́ noua qualitas aduenit, excedere cogit aliquam ipsarum quatuor qualitatum: vnde Auicenna ait, humani corporis constitutionem esse temperatiorem, quàm vel sit vnquam, vel esse possit omninò: addita etiam virtutum dispositione congrua, quibus agat, patiaturq́, & hoc pro intellectionis opere, meliùsq́ cæteris mentis actionibus exercendis: vnde Plato in Timæo: Deus, inquit, potuisset tam solidum facere corpus; vt ab externis minimè læderetur: sed voluit facere, vt speculationi esset paratius. Addit Auicenna: Si obduruisset homo vt lapis; non potuisset loqui. Ampliùs, placuit authori nostro optimo, sacerdotes suos, qui in sphæris superioribus cantant, manere ibi semper eosdem: quoniam propter loci felicitatem, sine labore vitam agunt: in terris verò sacerdotes suos diuturnas moras trahere noluit; quoniam non debetur labor perpetuus, aut longus his, qui sedulò Deum laudant: ideò, dimittit huc eos quotidie, ac reuocat, vt per successionẽ continuam fiat in terris, quod fit per eandem vitam in cælis. Præterea, cùm fecisset hominem Deus propter se, & patriam cælestem; conueniens fuit, vt quotidie ad eam suspiraret: quod non faceret, nisi continuis incommodis afficeretur, atq́ vexaretur: vnde Lactantius de opificio hominis: Qui, inquit, queruntur de hominis fragilitate; id potissimùm queruntur, quòd non sempiterni dijq́ sint. Queruntur, inquit Seneca, diuinorum munerum iniqui æstimatores, quòd non mole corporis æquemus elephantes, velocitate ceruos, leuitate aues. Vix sibi quidam temperant, quin eò vsque impudentiùs prouehantur; vt naturam oderint, quòd infrà deos simus. Profectò, quicquid nobis negatum est, dari non debuit: si enim immortalis esset homo, & non imbecillis potiùs; non egeret indumentis, nec domibus: quid opus esset igitur sapientia Palladis, & igne Vulcani? Accepit igitur sapientiam, vt aduersus nocentia fragilitatem suam muniat. Feret præterea homo insolentissimus, si fragilis non esset: probatur: Nam ferè iura omnia humanitatis, quibus inter nos cohæremus, ex metu, & fragilitatis conscientia oriuntur: nam imbecilliora animalia congregantur: vt quoniam viribus se tueri nequeunt; multitudine tueantur: at fortiora solitudines appetunt; quoniam robore viribusq́ confidunt. Quamobrem, qui hominem, inquit Philosophus, non benè, sed deterrimè omnium animalium constare aiunt, quia nudum, improtectum, atque inermem creatum referunt; non rectè ij sentiunt: cætera enim animalia vnum auxilium habent, idq́ nullo modo valent permutare, sed quasi calceata semper dormiunt, nec vestitum vnquam deponunt: at homini multa habere auxilia licet, atque subinde mutare. Bestias facilè finitis instrumentis instruxit, quibus determinatas actiones phantasiæ, ad certum quiddam natura, directè exequerentur. At quum homo infinitis actionibus, per infinitam cogitationem faciat; nõ congruit ei ad illas peragendas natura infinita propugnacula, vel instrumenta suppeditare: sed dũ mentem manumq́ dedit; artes omnes atque instrumenta concessit. Item, non dedit illa, quoniam noluit tam delicatam corporis nostri dispositionem deformare: nam si homini ferinos dentes, aut cornua, aut vngues, aut caudam, aut varij coloris pilos dedisset; quis non videat, quàm turpè animal futurum esset homo? cortex siquidẽ ambit arborem: penna tegit volucrem: piscem squama operit: lana ouem induit: pilus

Corpus imbecille.

Complexio hominis imbecilla.

Auicenna.

Plato.

Quare est imbecillis.

1.

2.

3.

Lactantius.

Seneca.

Sapientia hominis.

4.

Philosophus.

Animalia habent vnum auxilium.

5.

Mentem pro instrumentis dedit.

De corpore hõinis.

iumenta,& feras vestit: concha testudinem excipit: ebur elephantem iacula timere non facit. Nec tamen sine causa factum est, quòd cùm singula animalia arma habeant naturæ suæ, secum nata; solus homo inermis nascitur, & nudus; oportuit enim, vt illis quæ sibi præuidere nesciunt, natura consuleret: homini autem ex hoc etiam maior experiendi occasio præstaretur; cùm illa, quæ cæteris naturaliter data sunt, propria sibi ratione inueniret: multò enim magis nunc enitet ratio hominis hæc eadem inueniendo, quàm habendo claruisset. Nec sine ratione prouerbium sonat, quòd

Ingeniosa fames.

ingeniosa fames omnes excuderit artes: vnde, quemadmodum diuersis animalium generibus diuersas natura defensiones, ad tuendam propriam vitam, salutemq; constituit, vt leonibus vires, ceruis cursum, canibus venationes, aquatilibus natatione͂, volatilibus volatum; ita hominum generi in cunctis huiusmodi defensionibus, cæteris animantibus minori, rationem tradidit, quasi donum quoddam, quod cunctis facultatibus illis æquipolleret: vnde fit, vt cuncta nostro subsint imperio: nam equi celeritas in nostra cadit emolumenta: canum pugnacitas hominem tuetur: & sic singu-

Statura hominis.

la animantia homini famulantur. Adde, quòd solus homo, teste Philosopho lib: 4. de partibus animalium, animalium omnium erectus est; quoniam eius natura atque substantia diuina est: officium autem diuini, est intelligere atque sapere: quod non facilè esset, si vasta corporis moles assideret; pondus enim tardiorem reddit mentem, & sensum communem. Itaq;, erectus homo duabus ex causis; tùm quia est animalium perfectissimus, acceditq; plurimùm ad cæli qualitatem: tùm, quia proportione corporis calidior est alijs omnibus: calidi verò proprium est, in erectum tollere. Animalia verò reliqua medio se habent modo; quoniam minùs ad cæli qualitatem accedunt, minusq; habent caloris erigentis. Est & alia huius rei ratio à fine sum-

Homo spectator superum.

pta: nam surrecta hominis figura, ostendit supernarum rerum hominem spectatore͂ esse, quarum spectaculum ad nullum aliud genus animalium pertinet. Cùm statuisset

Lactantius.

Deus, inquit Lactantius, solum hominem facere cælestem; hunc ad cæli contemplationem erexit, bipedemq; constituit, scilicet, vt eadem spectaret, vnde illi origo est.

Ouidius. Plato.

Propterea Ouidius ait: Os homini sublime dedit. Et Plato in Timæo: Vnde primus animæ datus est ortus; inde diuina vis, caput, radicemq;, & originem nostram pendentem suspendens, totum dirigit corpus.

Mercurius.

Mercurius quoque: Generatio hominum, inquit, ad diuinorum est operum cognitionem, testimoniumq; naturæ: ad imperandum omnibus quæ cælo tegu͂tur: ad cælestium discursum suspiciendum: ad potestatem DEI, & naturæ progressum contemplandum.

Text: expo.

Rectè ergo dictum est à Mercurio, Deum ex hominis opificio cognosci posse, & quidem excellenter. Per ea, inquit, quæ terra sustinentur, fragilia, & quæ profunditate conduntur: hoc est, per hominem, qui omnium est animantium fragilissimus, atque nobilissimus, & magna diuinæ sapientiæ profunditate conditus. age fili, circumspice humani corporis opificiu͂, cuius admonitione, & specta-

Oculi hominum.

culo, perdisces sapientiam artificis: quis oculorum pictor? Quis, inquit, depinxit, deditque homini duo lumina ita pulchra? Ex omnibus, inquit Plato in Timæo, faciei partibus, primi luciferi oculorum orbes corruscant, hac causa dati. Ignis certè, illius qui non vrit quidem; sed illuminando suauiter diem inuehit mundo,

Plato.

participes oculorum orbes dij fecerunt. Intimum siquidem nostri corporis ignem, huius ignis germanum, syncerumq; per oculos emanare voluerunt, in quibus lenis congestusq; vbi ignis huiusmodi sit; sed per eorum duntaxat solidiorem angustamq; medietatem ignis purior euolet, crassior verò cohibeatur.

Oculorum ignis.

Itaq;, cùm diurnum lumen applicat se visus radio; tunc ea duo inter se similia concurrentia, neque commista, quò oculorum acies diriguntur, ibi in vnius iam domestici corporis cohærent speciem: vbicunque videlicet tam intimi, quàm externi luminis fit concursus. Totum igitur hoc, propter

propter similitudinem, passionem eandem sortitum, cùm quid aliud tangit, vel ipsum ab alio tangitur; motum huiusmodi ad corpus omne, perq; id ad animam vsque diffundens sensum efficit, qui visus vocatur. At postquàm in noctem discesserit cognatus ignis, visionis radius euanescit; nam in aërem sibi dissimilem erumpens, permutatur, atque extinguitur, cùm nullam habeat cum proximo aëre communionem, vtpotè ignis splendore carente. Salubre palpebrarum tegmen, dij oculis machinati sunt, quibus obductis, vis illa ignis intimi conniuentia tegminis coërcetur, compressaq; interiores motus perfundit & mulcet, quibus relaxatis atque mollitis, quies oritur. Rerum optimarum (vt arbitror) cognitionem nobis oculi attulerunt; nam hæc quæ de mundo disputantur, nunquam inuenta essent, si neq; sydera, neque sol, neque cælum suspici potuissent. Cognitio verò diei ac noctis ab oculis orta, fecit, vt dinumeratione quadam, mensium, annorumq; ambitus metiremur: tempus cognosceremus: vniuersæ naturæ ordinem scrutaremur: quibus ex rebus philosophiam adepti sumus. Quo bono nihil vnquam maius mortalium generi datum est, deorum munere, neq. dabitur. Hoc igitur maximum oculorum beneficiũ esse dico, minora alia prætereo. Hæc Plato. Ex quo percipi potest, quis ignis sit oculis cognatus: quiq; sit finis, cuius gratia ab omnium parente Deo hominibus oculi donati sunt. Idem quoque 1. metheor: Philosophus sentire videtur: Et maximè, inquit, aliorum qui est per ipsos oculos; non enim solùm vt agamus; sed vt nihil agere debentes, ipsum videre præ omnibus, vt dicam, alijs eligimus. Visus ergo præfertur alijs sensibus, propter administrationem, quam homini exhibet: vnde homo sapit & intelligit. Et libro de natura animalium primo, cap: 9: Oculi duo, inquit, quorum partes, superior, inferiorq; palpebræ appellantur: humor oculi interior, quo videmus, pupilla est: quod eam ambit, nigrum dicitur: quod postremò nigrum circumdat, candidum, siue albugo. Candidum oculi magna ex parte simile in omnibus est: at quod nigrum dicitur, variat; alijs enim atrum, alijs admodum cæsium, alijs fuluum, alijs caprinum, quod morum optimorum indicium est; & ad cernendi claritatem primatum obtinet. Cæsius color est valde albus, qualis inest noctuæ: sunt fului oculi leonis, quia aurei coloris. Solus ergo potissimùm animalium homo numerosa oculorum varietate notatur, cùm cæteris in suo singulis genere color sit idem, equis exceptis, qui interdum oculis proueniunt cæsiis. Sunt oculorum alij grandiores: alij parui: alij modici: qui optimi habentur: item alij nimiùm prominentes: alij conditi, siue intus collocati: alij modicè, hoc est, temperatè siti. Qui conditi sunt, clarissimè cernunt: modicus tamen situs, nota morum est optimorum. Et aut nimiùm se aperiunt celeriter, & claudunt: aut rigidi, intentiq; constant: aut modicè, seu temperatè nutant. Et hi notam laudabilium morum habent, qui mediocriter conniuent: reliquorum alteri impudentiæ, alteri inconstantiæ indices sunt. Hæc Philosophus sapienter descripsit.

Visus. Palpebræ. Quies. Cur oculi dati sunt hominibus. Philosophia magnum bonum. Philosophus. Palpebræ. Pupilla. Variæ pupillæ. Varietas oculorum.

CAP: II.

Quis nares, aurésque tornauit?

Mercurius.

Rosequitur Mercurius, alias humani corporis partes explicare: Quis, *inquit,* nares tornauit? *Sunt autem nares propiè latiores nasi partes, atque foramina, in quibus sunt spiracula, per quæ odor, vel spiritus nare non desinit. Etenim, supra nasum in cerebro est olfactus organum, ne facilè possit à contrarijs offendi. Sunt autem duæ carunculæ instar mamillarum concauæ, & spongiosæ, versus cerebrum suspensæ, habentes cooperculum, quod aëris inspiratione, respirationeq; clauditur atq. aperitur. Huiusmodi autem*

Nares. Organum olfactus.

tem organum, vt omnes odores capere valeat, eſt natura calidum, ac omnium odorum expers. Porrò, in homine ob cerebri magnitudinem, cuius complexio eſt frigida, virtus olfaciendi, maximam ſui patitur iacturam. Quamobrem nos aper auditu excellit, lynx viſu, ſimia guſtu, vultur olfactu, & aranea tactu. Cæterùm, à corpore odorifero, calore reſoluente, odor per medium diffunditur ad nares vſque, ibiq́ inſpiratione attracta, & reſerato cooperculo, ad caruncula pertingit, ad quas rami vnius nerui à ſenſu cõmuni exeuntis protenduntur: per quos ſpiritus olfactiuus, ad ſpecierum odoris delatus occurſum, immutatur, fitq́ olfactio confuſa. Verùm, anima ad ſpiritus regreſſum excitata, animaduerſa illius ob varias ſpecies immutatione, ſeſe ad obiectum conuertit: vnde illæ ſpecies emanârunt, atque ita ipſum aſſimiliationis via ſecernit, atq́ dijudicat. Odor namq́ in principio realiter per fumalem euaporationem per medium tranſit: circa verò organum non realiter, ſed per ſpecies diffunditur; ſiquidem ſpiritus olfactibilis, ob ſui ſpiritualitatem, non niſi à ſpeciebus immutatur: ſenſibile enim ſupra ſenſum poſitum non ſentitur. Itaq́, olfactus eſt potentia ſenſitiua apprehenſiua odoris per nares, aëre vel aqua mediante. Obiectũ verò olfactus eſt odor, qui quidem eſt paſſio digeſti in humido, alteratiua olfactus de potentia in actum. Proinde ſiccitate terreſtreitati coniuncta, vi caloris in humido digeſta, qualitas gignitur, qui odor appellatur. Id autem latè videre licet in pomis, in quibus ſiccitas terreſtris, in humido calore ſolis digeritur, quoâd vſque pomum odoriferum fiat. Odorum igitur principia ſunt, ſiccitas in humiditate, & calor agentis: quæ quidem in harmonia, & proportione variantur, nec ſemper eodem modo concurrunt: hinc variæ odorum ſpecies generantur, nempè aromaticus, ſalſus, amarus, acutus, acetoſus, ſtypticus, ponticus, vnctoſus, dulcis, inſipidus, ſiue fœtidus. Plato in Timæo: In madefactione, inquit, quorundam, vel putredine, vel liquefactione, vel euaporatione gignuntur odores. Cùm enim in aërem aqua, vel aër in aquam tranſit, in medio iſtorum odores fiunt, omnisq́ odor aut fumus eſt, aut caligo. Sed horũ quod ex aëre mutatur in aquam, caligo: quod verò ax aqua in aërem, fumus. Duo ſunt ibi nomina manifeſta, ſuaue ſcilicet & moleſtum: hoc quidem diſturbat violatq́ omnem eam capacitatem, quæ à ſummo capitis vertice ad vmbilicum protenditur: illud verò eandem mulcet, & amico quodam ingreſſu naturalem eius ſeruat habitum. Hæc Plato. Philoſophus lib: 1. hiſtoriæ animalium: Pars, inquit, faciei naſus eſt, quæ meatũ præbet ſpiritui: aërem enim ea parte reddimus & accipimus. Itaque, licet ſecundùm Philoſophum, aër & ſpiritus idem ſint ſubiecto; differunt tamen: nam ſpiritus nominatur, quatenus anhelatur: aër verò quatenus elementum tenue eſt, quod animantia ſpirantia refrigerat. Sequitur, ſternutamentum quoque, quod flatus vniuerſi eruptio eſt, id eſt, aëris attracti expulſio tota ſimul per nares facta, ſignum augurale vnum ex ſpiritibus ſacrum. Verùm, ſpiratio principaliter fit per pectus, non tamen ſine naribus; ſiquidem vna pars aëris per pectus, minor verò pars per nares ſpiratur. Porrò, inſpiratio & expiratio, per gurgulionem, ſiue guttur fit, quod eſt canna pulmonis: non de parte aliqua capitis, at gurgulio per medium pectoris pertendit: ſpiratio ergo principaliter fit à pectore. Sed datur viuendi facultas, etiam ſi deſit ſpiratio, ait Philoſophus, olfactus, id eſt, ſenſus odoris, hac eadem parte ſubminiſtratur. Sanè, viuunt piſces, & exanguia, quæ non ſpirant. Mobiles eſſe nares natura voluit, nec ſicut aures immobiles, ſua naturali compoſitione; mouentur enim nares dilatatione & conſtrictione, aures autem humanæ nullo modo. Pars naſi quæ cartilago eſt, inter ſeptum eſt, inter ſcilicet naſi & eius carnem: quæ autem meatus inane, vacuum & non vnus meatus; naſus enim bipartito diſtinctus eſt tramite, idcirco habet duos meatus inanes. Rectè ergo dictum eſt à ſapientiſſimo Mercurio: **Quis tornauit nares?** hoc eſt, ad tornum cauauit, & poliuit. Eſt autem tornus in-

Modus olfaciendi.

Olfactus.

Obiectum.

Odor.

Species odoris.

Plato.

Philoſophus.

Sternutamentum.

Guttur.

Quæ non reſpirant.

Text.

De corpore hõinis.

ſtrumentum fabrile, quo ligna, ebur, & reliqua huiuſmodi polita redduntur. Sequitur tex: Quis etiam tornauit aures. *Eſt autem auris, teſte philoſopho primo de hiſtoria animalium, pars capitis, qua audimus, non qua ſpiramus; errat enim Alcmæon, qui capras ſpirare per aures credidit. Auris autem partis exterioris, cui nomen auricula, pars altera, quæ ſuperior eſt, innominata, à Theodoro pinna vocatur, propterea quòd eſt pars auriculæ ſumma. Altera quæ inferior, labus dicitur, hoc eſt, fibra. Tota autẽ ipſa auricula ex cartilagine, carneq́ꝫ conſtituta eſt. At pars interior naturam habet ſimilem conchleæ, in os deſinentem. Eſt enim pars interior auris forma anfractui conchleæ ſimilis, & in os deſinens: talis autem eſt figura oſsis in aure interiore, qualis eſt ipſa auricula, quæ exteriùs cernitur. Os igitur auriculam, quæ eſt exterior pars auris, imitatur: in quod vtique os, quaſi in vltimum vaſculum ſonus deuenit. Porrò, ab oſſe petroſo ad cerebrum, nullus eſt meatus; ne videlicet áër frigidus cerebrum ingrederetur: imò pannus eſt ante oſsis petroſi ſtricturam, ne ſoni ingreſſu cerebrum commoueretur: at in oris palatum vſq. ſemita pertendit, & vena de cerebro deſcendit eodem. Itaq́ꝫ, ſemita ab oſſe petroſo venit, & vena de cerebro deſcendit, quaſi callis veniens in palatum oris: proinde ab aure ad cerebrum nullus patet acceſſus: à cerebro autem ad palatum, eſt, & callus, & vena. Aures homini immobiles ſunt. Nam eorum, quæ ſenſum obtinent audiendi, alijs auriculæ ſunt, alijs deſunt, meatuſq́ꝫ ipſi audiendi patent, vt ijs, quæ penna aut cortice, ſquamaúe integuntur. At ea, quæ animal generant, omnia auriculas habent, excepto vitulo marino & delphino, & ſimilibus. Vitulus autem marinus meatus continet manifeſtos, vice aurium quà audit. At Delphinus audit quidem, ſed nullis cauernis, quæ vicem præſtant aurium. Cætera animalia ſuas mouent auriculas. Situm aures hominis eundem in orbe quo oculi obtinẽt, hoc eſt, ſunt circulares ſicut & oculi. Hæc philoſ: propterea dixit Mercurius:* Quis aures tornauit? *nempè circulares fecit? Eſt enim auris cartilaginoſa, vt fortitudine ſua ſit ſemper patula: tortuoſa verò, & anfractibus ornata; ne extrinſeca, & auditui inimica quoquo modo ſubitò ingreſſa, ipſum dolore & damno afficerent. In profundo auris os quoddam eſt poroſum, ſiccum, & durum: in quo rurſus pellicula quædam, quam alij meringam, alij timpanum auris vocant, connaturali áëre repleta, ſoni ſpeciebus prorſus vacans; vt omni ſono ſimilis fieri poſsit. Medium audiendi eſt áër, vel aqua: in vtroq. enim conſtituti ſonũ percipimus. Porrò, à cerebro neruus quidam protenditur: & paululùm progreſſus bifurcatur: cuius rami ſinguli ad ſingulas aures deſcendunt: ſpiritum auditiuum ad timpanum vſq. deferentes; quiq́ꝫ ſpeciebus ſoni aërem incluſum pulſantis, immutatur: illiſq́ꝫ configuratus regreditur: ad cuius regreſſum, anima excitata, animaduertens ipſum immutatum, ad obiectum conuerſa, à quo ſpecies illæ prodierunt, ipſum diſcretè percipit & diſcernit. Spiritus autem ſenſibilis egreſſum ad organum, neceſſarium eſſe, vel ex hoc maximè patet, quòd in ſomno ſonus in aure receptus, multoties minimè auditur; nerui ſiquidem vaporibus impediti, ſpiritum audibilem exire prohibent: fortior autem ſonus meatus aperit, & calore vapores reſoluit; hinc ſpiritus audibilis exiens, dicto modo immutatur. Itaq́ꝫ, auditus eſt potentia ſenſitiuæ, apprehenſiua ſoni in aure, mediante áëre vel aqua: ex quo patet, ſonum illius obiectum eſſe, aurem verò, organum: áërem autem vel aquam, medium: multiplicationem verò ſpeciei ſonoræ ab obiecto verſus aurem fieri, Boëtius in primo muſices docet, idq́ꝫ ſimilitudine aſſumpta: Cùm, inquit, in paludibus vel quietis aquis iactum eminus mergitur ſaxum, priùs in paruiſsimum orbem vndam colligit: deinde maioribus orbibus vndarum globos ſpargit: atq. eo vſq. dum fatigatus motus ab eliciendis fluctibus conquieſcat: ſemperq́ꝫ poſterior, & maior vndula pulſu debiliore diffunditur. Quòdſi quid ſit, quod creſcentes vndas poſsit retũdere, ſiue offendere; ſtatim ille motus reuertitur: et quaſi ad*

Aures. Pinna. Labus. Os auris. Aures immobiles. Vitulus marinus. Delphinus. Auris tortuosa. Meringa. Modus audiendi. Auditus. Boëtius.

Multiplicatio speciei sonorũ.

si ad centrum, vnde profectus fuerat, reconditur. Ita igitur cùm aër pulsus fecerit sonum; pellit alium proximum, & quodam modo fluctum aëris ciet, diffunditur, & omnium circumstantium simul ferit auditum. Atq. illi est obscurior vox, qui longiùs steterit; quoniam ad eum debilior pulsi aëris vnda peruenit. Porrò, idem sonus numero, à pluribus simul, diuersis tamen speciebus percipitur, sicut et idem color à pluribus simul cernitur; formato enim sono, aliæ eius species multiplicantur versus aurem vnius in dextera sedentis, et alterius in sinistra conquiescentis. Plato in Timæo: Omninò, inquit, vocem ponamus pulsationem quandam ab áëre, per aures cerebrumque & sanguinem vsq. ad animam penetrantem: natam quoq. ex ea motionem, incipientem à capite, & in sede iecoris desinentem, auditum vocemus. Motio quidem velox, acutaq; prouenit: tarda, grauis: vna æqualis atq. lenis: contraria verò aspera: magna quæ multa, parua quæ pauca. Hæc Plato. Auditum autem nonnulla animantia, teste philosopho 2. de partibus animalium cap: 10. Situm in capite habent debita ratione; nam quod inane vocatur, plenum aëris est, hoc est, aurium concauum, plenum est áëris connati: sed sensorium audiendi, ad áërem pertinet connatum. Cum ergo in capite sit huiusmodi instrumentum, & ab áëre sonoro percutiatur; in capite ergo erit sedes auditus: vt igitur ab oculis meatus ad venas circa cerebrum sparsas tendunt; sic ab auribus meatus in occiput penetrant. Est autem occiput posterior pars cerebri; cuius substantiam non penetrant meatus; alioqui cerebrum audiret, & videret. Verùm, aures positæ sunt in medio capitis, teste Auer: vt ad auditum omni ex parte sonus pertingeret. Cæterùm, aures orbem capitis æquis portionibus secant, ait philosophus, tenentq; medium; auditur enim non modò per directum; verùm etiam vndiq; quod quidem fieri non posset, nisi aures medium tenerent. Visus verò parti priori mandatus est; cernitur enim per directum: hac ratione in parte anteriori collocati sunt oculi. Motus etiam ante fit, quo animal de loco in locum mouetur: prospiciendum autem est eodem, hoc est, versus eum locum, quò motus agitur. Nares inter oculos ratione optima collocatæ sunt; gemina enim sedes quæq; sensoria est, propter duplicem partem corporis, dextram scilicet, & sinistram Itaq; pro corporis ratione, duplex est sensorium, duo nempè oculi, duæ aures, nares quoq. duæ. Sed in tactu incertum propterea; quia primum sensorium non caro, non pars eiusmodi aliqua est, sed aliquid intimum. Quare ergo nares, & aures sic dispositæ sint, dixi.

Plato. Philosophus. Occiput. Auer. Philosophus. Situs sensuũ. Gemina sedes

CAP: III.

Quis labia distinxit oris? Quis neruos tetendit, atque ligauit?

Mercurius.

N eodem dicendi genere Mercurius perseuerans, reliqua hominis membra siue partes, studiosè describit: Quis, *inquit,* oris labia distinxit: *ille vtiq. mundi opifex & humani ædificii sapientissimus artifex. Sunt autem labia, siue labra, extremitates, & opercula oris, & veluti vallum quoddam ad tegendam dentium deformitatem à natura datum. Vnde philosophus 2. de partibus animal: cap: 26. Animalibus, inquit, labrorum natura ad salutem tutelamq; dentium adiuncta est. Quam ob rem, vt quæq. exquisitè, beneq; dentibus prædita sunt, aut contrà; sic quoq. eam dearticulatam obtinent partem. Homini autem mollia, carnosa, & quæ separari possent labra adiuncta sunt: tum dentium tuendorum gratia, vt cæteris: tum etiam potiori causa, vt bene esset; nam ad vsum sermonis ea quoq. proficiunt. Et reuera, per labia homines formant, ac edunt sermonem,*

Labia. Philosophus. Officium labiorum.

monem, & pulchritudinem sortiuntur. Sermo namque qui voce promitur, ex literis constat: quòd si lingua talis, & labra humida atq. agilia non essent; maxima literarum pars exprimi non posset: quippe, cùm literæ partim lingua, partim labris comprimantur. Cùm igitur has partes illicò necesse fuit accedere idoneas, & natura huiusmodi præditas, ad vsum iam dictum; carne institutæ sunt, eaque mollissima, qualis caro hominis est, scilicet quòd maximè omnium animalium valeat sensu tactus. Homo itaque omnium maximè animalium sensu facilis est, & mollis lingua: nam hæc vim tangendi præcipuè obtinet: gustus autem tactus quidam est. Proinde, cùm lingua gustu vigeat; tactu etiam vigeat, necesse est. Sequitur Mercurius: Quis neruos tetendit, atq. ligauit? Nerui autem, vt dicitur 2. de anima: com: 116. habent introitum in sensum & motum. A Gal: 5. de vtili: parti: cap: 9. dicitur, triplici intentione à natura neruos esse distributos: alios propter sensum: alios propter motum: nonnullos verò ad percipiendum contristantia. Porrò, inter partes exangues, causam sentiendi præcipuam neruos habere, Themistius 1. de anima cap: 14. super tex: 32. affirmat. Sic etiam com: 2. de anima. com: 116. Neruorum iuuamentum, authore Gal: est ad deferendum sensum, & motum voluntarium omnibus membris. Aristoteles verò ait, prodesse ad temperandum calorem intrinsecum, vt det virtutem sentiendi. Plato in Timæo: Arbitratus, inquit, nostri corporis opifex, ossium naturam, aridiorem rigidioremque quàm oporteat fore: & cùm ignita euaserit, atq. frigefacta, illisuram corrupturamque citò semen internum, neruorum carnisque genus effinxit; vt neruis quidem membra reliqua vincientibus, intensis remissisque circa cardines ipsos, corpus omnem ad flexionem tensionemúe promptum, & agile redderet: caro verò tegmen foret aduersus frigus, & calorem: neruos verò extremæ parti capitis Deus circumponens, spinæ dorsi eos quadam similitudine circumplicauit, summasque illi maxillas sub vultu depinxit: reliquos per omnia membra disseminauit, articulum connectens articulo. Hæc Plato. Porrò, de neruorum origine philosophus 3. de natura animalium ca: 5. disputans, illã à corde manare profitetur: Nerui, inquit, in animalibus habẽtur hoc modo, vt etiam eorum origo sit in corde; cor enim neruulos suo ampliore ventriculo continet: est enim ventriculus ille nimis neruosus, et vena, aorta appellata, neruosa est, & quidem vltimæ partes eius omninò neruosæ sunt. Sunt enim vltimæ partes aortæ, omninò solidæ atq. corpulentæ: tenduntur que modo neruorum, parte nimirum, qua desinunt applicata ad ossium nodos lubricos siue mobiles. Porrò, Galenus arbitratur, neruos nasci ex cerebro, eò quòd non sint infixi in ipso. Cæterùm, natura neruorum, teste philosopho in eodẽ loco, non more venarum continua de eodẽ initio procedit; siquidem venæ ab ipso corde continuæ procedunt, ad partes vsq. in quibus illarum finis positus est: nerui verò minimè. Etenim venæ, vt in depictis canabis figuram totius corporis describunt, hoc est, fontibus riuo multiplici sparsis: Est enim canabus, teste Theodoro, veluti fons multis riuulis deriuatis: corporibus autem admodum extenuatis, partes omnes venulis refertæ conspiciuntur: vnde macillenti venulis pleni videntur: corpulenti verò carne. Sanè omnes venæ ex æquò ramificantur: at nerui apud iuncturas, atq. ossium inflexiones sparguntur. nam si eorum natura esset continua; latè iam in extenuatis corporibus continentia omnium pateret. Nerui ergo non sunt continui ab initio vsq. ad finem. Cæterùm, summæ neruorum partes, quæ membrum ad saliendum accomodatum continent, poples dicitur; est enim poples neruorum pars ea, quæ est sub genu, qua úe corpus ad saliendum idoneum redditur: quæ verò se geminam porrigit, tendo nominatur: est autem tendo neruus in scapulis, à ceruicibus proficiscens, qui geminatus antè, & retrò, complectitur corpus. Sed partes, quæ ad vires corporis iuuant, attendo, & humerarius: est enim attendo siue humerarius, neruus, qui per humeros & bracchia tendit. Reliquæ verò partes, quibus ossium nodi ligantur

Caro hominis mollissima.
Lingua.
Nerui.
Neruorũ officium.
Plato.
Philosophus.
Origo neruorum.
Galenus.
Venæ.
Canabus.
Nerui principales.
Poples.
Tendo.
Attendo.

gantur, nomine vacant; siquidem apud græcos nodorum oßium neruuli, nomen non habent; omnia enim ossa, siue foris vicißim tangantur, non per vnius in alterum scilicet intromißionem, sed per propinquitatem potiùs, siue alterum os, alteri inseratur, neruis ligantur: & circiter ossa quæuis neruorum copia ducitur, siue neruorum multitudo habetur: capite excepto, quod quidem non neruis, sed oßium cõmensuris continetur.

Nerui natura fissilis.

Nerui autem natura fissilis, in longitudinem tendit: findi per latitudinem nõ potest: intendiq́; vehementer idonea est. Profectò, reditus ad sanitatem, neruo truncato, non patet, bene verò fixo. Humor circa neruos mucori similis, albidus, glutinosusq́; consistit; quo ipsos neruos, & nasci, & ali dicitur: etenim humor mucosus, neruos nutrit, & eorum est materia: ex eisdem planè nutrimur, ex quibus sumus.

Neruus ignẽ non patitur.

Neruus ignem non patitur; corrumpitur enim, cùm ignitur: & incisus per latitudinem solidari non potest. Pars corporis nulla stupore afficitur, quæ neruo caret; stupor namque, qui sopor etiam dicitur, iis tantùm partibus accidit, quæ neruis communicant. Neruis plurimis pedes, manus, & scapulæ continentur, colla quoq. & lacerti. Quibus verò animalibus sanguis datus est, iJsdem nerui adiuncti sunt: sed quæ nullos habent

Quibus insint nerui.

articulos, priuataq́; pedibus, & manibus sunt; iJ prætenues incertiq́; habentur. Amplius, sunt nonnulli nerui tenuißimi, qui græcè νὲς latinè fibriæ, siue filamenta tenuißima appellantur:

Fibriæ.

& horum quidem duo genera: quorum primum, nempe fibriæ inter venam suam, & neruum habent naturam: aliæ verò humorem saniem appellatũ continent: tendunt à neruis ad venas, ac inde ad neruos, quasi ligando venas cum neruis, & è contrariò: secundum autem genus fibriarum est, quod consistere in sanguine solet, quanquàm non cuiusq́; animalis. Porrò, sanguis abstractis fibriJs non concrescit nec densatur, sed illis stantibus; sunt enim fibriæ huiusmodi filamenta, quæ apparent in sanguine.

Genus Fibriarum 2.

Cæterùm, licet id genus fibriarum, maiore ex parte in sanguine animalium insit; tamen cerui, damæ, bubali, & aliorum quorundam sanguini deest. Quocirca, eorum sanguis non similiter, ac cæterorum concrescit; sed ceruorum perinde, vt leporum solet spissari, videlicet non coitu firmiore, vt cæterorum, sed fluuido, quale lac, quod sine coagulo sponte coiuerit.

Cerui & bubali sanguis.

Bubali sanguis aliquantulùm ampliùs spissatur; quippe, qui proximè ouillo, aut paulò minùs consistat. Hæc philosophus.

Auer.
Septem paria neruorum.

Porrò, Auer: collig: lib: 1. cap: 7. ait capita neruorum à cerebro descendere; & in eo septem paria capitum coniungit: Par primum sunt nerui duo, qui videntur oriri à cerebro, prope ex opposito duarum caruncularum similium capitibus mamillarum, in quibus fit odoratus: & ipsi coniunguntur oculis: atq. ita de aliJs neruis latè, copioseq́; disserit. Sequitur Mercurius: Quis irrigauit venas. Dicta est vena quòd per eam veniat sanguis; est enim conceptaculum sanguinis misti confusiq́; cum spiritu naturali: in qua, vt ait Gellius lib: 18. cap: 10. plus sanguinis, minùs spiritus. Plinius lib: 11. cap: 37. Inter hos, inquit, latent arteriæ, id est spiritus semitæ: his innatant venæ, id est, sanguinis riui.

Venarum natura.

Venæ, suaptè vi immobiles sunt, & sanguinis tantùm dimittendi gratia explorantur: arteriæ autem, motu atq. pulsu suo, habitũ & modum febrium demonstrant. Vena affert spiritum nutritiuum; quoniam sanguis est nutrimentum corporis: neruus affert spiritum sensitiuum. Nerui magni, sunt causa motus totius corporis. vbicunq. est vena, ibi est neruus, & arteria.

Arteria.

Super arterias locantur venæ, præterquàm in dorso, in quo magna arteria, quæ trachia dicitur, est posita super venam.

Philosophus.

Philosophus lib: 3. de natura animalium, de natura venarum accuratè disputat, quorundam opinionibus reprobatis: Natura venarum, inquit, ita se habet: duæ intra thoracem venæ continentur, spinæ appositæ: iuxta spinam altera maior, quæ partem priorem adit: altera minor, quæ posteriorem: & maior quidem dextram potiùs sedem obtinet, minor sinistram, quàm aortam nonnulli vocant, ἀπὸ τοῦ ὁρᾶν à videndo dicta; quoniam cùm neruosior sit, etiam in mortuis videtur: non enim veluti & cætera cele-

Aorta.
Venæ à corde veniunt.

 De corpore hōinis.

ræ celerius aboletur. Ambæ ex corde originem ducunt; transigunt enim totæ cætera viscera, per quæ tendunt, suam seruantes naturam, vt nihil contrahāt detrimenti, quò minus & sint venæ, & appellentur. sed cor non eodem permeant modo, verùm ei tanquàm suæ parti continuantur, magisq́ ea, quæ prior, & maior est. Situ autem tali oriuntur, vt altera suprà, altera infrà sit: & cor inter eas positum amplectantur. Habent intra se corda sinum triplicem, non eiusdem tamen magnitudinis; minutissimorum enim animalium sinus arctiores sunt, ita, vt vnus, qui amplior est, vix conspici possit: reliqui præ ipsorum exiguitate, sensum effugiunt: mediocrium verò animalium, non solùm primus, verùm etiam & secundus sinus conspicuus est: at maximorum animalium omnes sinus perspici possunt. Cùm autem priorem in partem cor suo acumine spectet; sinus, qui amplissimus est, dextrum, supremumq́ recipit situm: minimus sinistrum: mediocris medium: qui autem maximus inter eos sinus est, longè reliquis ambobus amplior est; omnes tamen ad pulmonē foramine spectant perpetuò: sed propter exiguitatem meatuū latet, præterquàm in vno. Porrò, vena maior ex amplissimo supremoq́ sinu oritur, & in dextris: vena ergo maior oritur in dextris cordis: deinde per mediū sinū accipit formam venæ, vt potē, cùm ipse cordis ventriculus medi⁹, venæ sit maioris particula, in qua sanguis restagnet. Aorta de sinu medio exit, nō eodē modo; sed per fistulā multò arctiorē init societatē: & cùm vena maior per cor exit, aorta à corde tēdit in reliquū corp⁹. Differt præterea vena maior ab aorta: nā ipsa mēbrana & cute constat: aorta verò arctior est, & vehementer neruosa, deductaq́. longiùs, hoc est, ad caput, aut ad imas partes, in angustū admodum coarctatur, ac nerui naturā, ex toto accipit, vbi desinit. Itaq́, vena aorta est longa, maior verò non ita: Item aorta desinit in neruū, maior autē in carnem: vena maior per cor exit, aorta verò à corde: maioris materia, cutea mēbrana est, aortæ neruea. Processus autē venæ maioris ad pulmonem, & spinam, atq. ad alia membra, talis à Philosopho describitur: Pars, inquit, prima venæ maioris sursum de corde proueniens, tendens ad pulmonem, & ad coniunctionem aortæ; in pulmone enim inuicem coniunguntur: vena autem maior in duas partes scinditur: quarum altera pulmonem adit: altera verò spinam, & vertebram colli vltimam. Rursus, quæ adit pulmonem, in duas partes secatur; quia nimirum pulmo, in duos quasi pulmones est discretus: pulmo autem singulas fistulas, singulasq́ foramina, siue meatus venales subit, & ampliora, & arctiora foramina, ita vt pars nulla pulmonis sit sine meatu venali; tametsi vltimæ partes, atque extremitates visum effugiant. Quò fit, vt pulmo, omni ex parte refertus sanguine videatur: hos autem venæ maioris meatus, qui in pulmone sunt, vel in alio quouis membro, supra meatus ex arteria continuantes induci, ad visum patet: altera autem pars maioris venæ, per spinam ipsam porrigitur, atq. protenditur, teste Homero, venamq́ inciderat omnē, quæ per dorsa means, ceruices fertur ad imas. Deinde ostēdit philosophus, quonā modo, ab hoc membro, in costas distributio fiat: Hinc, inquit, venulæ singulæ, ad singulas costas, & vertebras ferūtur. Finditur præterea vena maior iuxta vertebram, quæ supra renes posita est, ita membra venæ maioris in ramos sparguntur. Rursus, pars illa superior, qua vena maior venit ex corde, in plures scinditur ramos: qua quidem parte sic scissa, vena maior duo loca petit, principaliter scilicet; quia nimirum vena maior, alias minores venas in latera, & humeros mittit: quæ deinde per alas homini, ad manus feruntur, quarum venarum capita, iugulares appellamus, qua primùm scinduntur: sed qua scissæ ceruicem subeunt iuxta pulmonum arteriam tendunt. Quibus iugularibus foris apprehensis, siue constrictis, corruunt homines in terram, quasi attoniti, & exangues; illarum siquidem compressione venarum, prohibentur spiritus animales à corde moueri ad cerebrum, & à cerebro, ad membra motus, & sensus. Deinde, quomodo deriuentur eiusmodi venæ, insinuat:

Sinus triplex cordis.

Vena maior.

Aorta.

Differentiæ inter duas venas.

Processus venæ maioris.

Altera pars.

Homerus.

Scissio venarum.

Iugulares.

re hõinis. *Ita,inquit,porrectæ,amplexæq; per intermediam arteriam, sub cute proficiscentes,*
amplectuntur aortam: & vltrà progredientes, ad interuallum aurium feruntur, par
Alia diuisio. *te scilicet, qua maxillæ faucibus coeunt. Denuo inde scinduntur in venas quatuor,*
ab eo scilicet loco, in quo maxillæ faucibus coeunt rami venæ maioris. scinduntur au
1. *tem in quatuor venas: quarum vna remeans per collum, & humerum descendit: &*
2. *cum priore propagine, ad flexum brachij copulatur, nec vlterius descendit: secunda,*
3. *ad palmam, & ad digitos cessat: tertia, de vtraq; sede aurium ad cerebrum pertinet*
siue continuatur, atq. in multos pertenues ramulos spargitur: itaq; membranam cu-
stodem cerebri subit, quam dicunt piam matrem: cerebrum autem ipsum omniũ, ex
pers sanguinis est: nec aliquid venæ maioris, vel minoris, in id cerebrum desinit: re-
4. *liqui autem rami ab eadem vena maiore prodeuntes, quæ ad aurium interuallum ter*
minabatur, partim quidem ambiunt caput, partim ad sedem sensuum, dentesq; graci
li venularum serie terminantur. Hæc de vena maiori dicta sunt à philosopho: post
hac audiamus, quæ ab eodem de vena minori, siue aorta sint disputata.

CAP: IIII.

De vena minori, siue aorta.

Vena minor. *Ena etiam minor, inquit philosophus cap: 4.3. lib: de natura animalium,*
quam aortam diximus nominari, eodem spargitur modo in ramos, qui
partes venæ maioris consequuntur; quò enim maioris venæ rami ten-
dunt, eodem & minoris: hoc duntaxat excepto, quòd meatus eius, & ve
nulæ multò minores sint, quàm venæ maioris. Itaq;, venas, quæ spargun-
tur locis superioribus à corde, hunc in modum haberi nouimus. De inferioribus verò
Venæ sub corde. *à corde eiusdem venæ maioris partibus, deinceps philosophus disserit: Pars, inquit,*
maioris venæ, cordi subiecta, fertur elatior siue sublimior; eleuatur enim in aliquibus
septi locis, & reflectitur supra ipsum, quæ applicata tum ad aortam, tum etiam ad
spinam membraneis, flaccidisq; siue languidis, minùsq; rigidis, ac vegetis meatibus
continetur. Mox vena ad iecur ab ea mittitur breuis, sed lata, de qua multæ ac tenu-
es sparsæ, in iecur obliterantur. Rami inde ab ipsa iecur transigente, duo procurrunt:
Septum. *quorum alter ad septum, & præcordia desinit. septum & præcordia, vnum est expo-*
sitio alterius; nam septum & septum transuersum, & præcordia, & cunctus idem
est. Alter ramus supera repetit, hoc est, iterum redit ad superiores partes, ductusq;
per alam ad lacertum brachij dextri se porrigit, parte scilicet, qua cæteris venis se
Vena epatica. *applicat iuxta flexum interiorem, vocaturq; iecoraria, siue hepatica. Quam ob rem*
sanguine hinc misso à medicis, dolores iecoris quidam leuari possunt. Cæterùm, pars
altera venæ eiusdem breuis quidem, sed crassa, latus petit sinistrũ, porrigitq; ad lienẽ
quem sparsa per ramulos subit, sicq; aboletur, siue exterminatur. Hæ sunt duæ partes
Propago venæ. *maioris venæ, quæ cordi subditur. Quin etiam ab eadem maiore vena, propago pari*
modo ad lacertum sinistri brachij mittitur: sed quæ ad brachium dextrum proce-
dit, eadem quæ pertingit ad iecur, est: sic coincidit cum iecoraria: hæc verò quæ ad
sinistrum peruenit, diuersa est ab ea, quæ ad lienem spectat: vnde non coincidit cum
lienaria. Aliæ item à vena duæ propagantur, quæ cordi subiecta est: quarum altera
Pancreum. *ad omentum, altera ad id, quod à carne pancreum græcè, latinè totum caro dicitur,*
porrigitur intestinum, quod est pancreum: ventriculus est totus carneus. De qua sci
licet vena pancrei complures venæ per lactes, siue per mesenterium tendunt: quæ o-
mnes in vnam desinunt venam grandem, per totum intestinum, & ventriculum ad
gulam vsq. porrectam, quæ & ipsa ramos de ijs, quas perreptat siue serpit partibus,
spargit

ſpargit complures: vtraque igitur, tam maior, quàm aorta, renum tenus, ſiue iuxta renes, vnà atque perpetuò tendit. In loco autem vbi renes incipiunt, capitibus venarum potiùs adhæreſcunt, funduntur& in duo membra, veluti in litera lambda vtraq. λ quam ſi inuertas, facies v literam latinam; nam ſi aorta & vena maior, quæ coeunt in renibus, ad coxas comparentur; ſe habent, vt λ. ſin ad ſuperiores partes, vt v. Deinde ſequitur, vergit& magis in partem poſteriorem corporis vena maior, quàm aorta. Porrò, ſpinæ annecti aortam potiſſimùm circa cor venulis prætenuibus, & neruoſis, notum eſt. Ducitur eadem de corde, nimirum amplitudine inſigni: ſed procedens arctior atq. neruoſior euadit. Mittit ea quoq. ad lactes ramos, quemadmodum maior: verùm longe minores; mittit enim per anguſtos ramos, & fibris proximos: quippe per quos extenuatos in fibras, & capillamenta, cauas tamen ceſſare aduertimus. Ad iecur autem & lienem, nulla ab aorta continuatur vena: nullus quoq. ramus mittitur. Rami autem illi, in quos vtraq. vena ſcinditur, ad vtram& coxam proficiſcuntur, atq. ita, vt os ipſum attingant. Ad renes etiam à maiore, aorta& venæ deueniunt; ſed concauitatem renum non penetrant: verùm in corpus eorum aſſumuntur, & in eorum naturam abeunt. Nec non duo alij meatus ab aorta validi, & perpetui ad veſicam procedunt, atq. etiam alij de cauo renum, ad eundem modum veniunt, qui nullo modo attinent ad venam maiorem. Singulis item renibus, à medio, venæ inchoatæ, cauæ neruoſæq; iuxta ſpinam ipſam, per ramos ſe porrigunt: deinde in vtram& coxam conduntur, atq. deliteſcunt, ita, vt nullo modo appareant: deinde iterum porrectæ in clunes videntur, quarum vltimæ partes, in ſexu virili ad veſicam conijciuntur. Hæc & ſimilia à philoſopho de natura venarum diſputantur, quibus nihil addendum eſſe putaui; propterea quòd clariſſima ſint: detrahendum quoq. nihil; ne imperfecta remaneret inquiſitio de venarum natura. Quis ergo, inquit Mercurius, irrigauit venas? *Rectè quidē; nam inſtar fontiū vniuerſam irrigant corporis noſtri compagem. Sequitur tex:* Quis oſſa congeſsit ſolida? *Poſt neruos & venas de oſſibus loquitur: Quis inquit, oſſa ſolida congeſſit: vt veluti baſes, & columnæ totam corporis machinam tuerentur: Eſt autem os fundamentum corporis, quod neruis alligauit natura. vnde Cicero 2. de natura deorum: Quid dicam de oſſibus, quæ ſub iecta corpori, mirabiles commiſſuras habent, & ad ſtabilitatem aptas, & artus finiendos accommodatas, & ad motum, & ad omnem corporis actionem? Plato in Timæo: Oſſium, inquit, natura eſt ita compoſita, his nempè omnibus medullæ generatio initium præbuit; vincula enim vitæ illius, quam anima corpori iuncta ducit, applicata medullæ, ex ea& per omne diducta, vinciunt, fulciunt& corporis noſtri constructionem: ipſa verò medulla, eſt ex alijs generata. Philoſophus 2 de part: animalium cap. 8. Natura oſſium, ait, adhibita eſt, vt ſua duritie rem mollem ſeruarent in ijs, quæ oſſa habent. Similis autem natura eſt oſſibus & venis; vtraq. enim ex vno orta continua eſt: & neq. os vllum ſeorſum per ſe habetur; ſed aut pars continui eſt, aut tangit, atque annectitur, vt natura, & tanquam vno continuo&, & tanquam duobus, diſtinctiſ& ad flexum vtatur. Simili ratione neq. vena vlla ſeorſum per ſe eſt; ſed omnes pars ſunt vnius. Nam ſi quod os ſeparatum eſſet, accideret, vt nec officio fungi poſſet: cuius gratia natura oſſium habetur. quippe, quòd nec flectendi, nec dirigendi cauſam vllam præberet; cùm non continuum eſſet, ſed interceptum: & lædere proculdubio poſſet, perinde quaſi vel ſpina, vel ſpiculum carni infixum: vena etiam ſi qua ſeparata, nec ſuæ origini, cordi ſcilicet continua, tenderet per corpus, ſuum ſanguinem ſeruare non poſſet; calor enim profluens à corde, facit ne ſanguis gelet in venis: atque ita ſeruat ſanguinem, quatenus vena eſt cordi continua. Putreſcere etiam ſanguis videretur, qui à ſuo fonte remotus eſſet. Principium autem venarum cor eſt: oſſium verò quod ſpina dorſi vocatur, videlicet in ijs omnibus, quæ oſſa habent; hinc enim cætera oſſa*

Lambda. Connexio aortæ. Meatus aortæ. Text: Merc. Oſsis natura. Cicero. Plato. Medulla. Philoſophus. Oſsium & venarum conformitas. Principium oſsium. Spina.

tera ossa oriuntur & continuantur. Est enim spina, quod longitudinem ac rectitudinem continuat animalium; sed cùm corpus inflecti per animalis motum necesse sit: ita constat, vt & vna sit propter continuitatem, & distincta pluralitate suorum ossulorum: hinc fœmorum, brachiorumq́ ossa dependent continua, & versus eam partem ossa arctiùs connectuntur, qua flectendum est neruis deligantur, extremaq́ sibi cohærent, alterũ cauum, alterum rotundũ, aut vtrumq́ cauum: medio talo, quasi clauo complexo: vt flecti, extendiq́ possint. Aliter enim, aut nullo pacto, aut non bene motus eiusmodi agi posset. Nonnulla verò extremis similiter se habentibus in rotunditate, coniunguntur neruis connexa: his tribus modis ossa connectuntur.

Auer.

Auer: 2. colliget: cap: 8. Ossium maius iuuamentum est, inquit, ad fortificandum & stabiliendum corpus; sunt enim sicut fundamentum corporis, & iuuamentum.

Tria iuuamẽta ex ossibus.

Secundum est ad tuendum, & abscondendum, vt os cranei respectu cerebri: & ossa pectoris respectu cordis. Tertium iuuamentum, vt superfluitatum vaporosarum, sicuti sunt commissuræ, quæ sunt in craneo, fieri posset resolutio.

Numerus ossium.

Ossa hominis sunt 348. absq. ossibus paruis, quæ replent spatia iuncturarum, & sine osse epiglottis, & osse cartilaginoso quod dicunt aliqui anatomici esse in corde. 1. colliget: cap: de anatomia dentiũ & ossium. Ossa capitis humani, sine dentibus, sunt 23. teste Auerr. 1. colliget: cap: de ossibus capitis: ossa manus triginta ibidem, ossa pedis 29. ibidem: ossa spondiliũ à capite vsq́ os nominatum hagit, 24. ossium omnium vltimum in homine concrescit, quod cerebrum obtegit: 1. de natura animalium cap: 7. Os capitis in muliere habet vnam suturam in orbem, os viri habet tres.

Caro circa ossa.

Porrò, caro circa ossa consistit vinculis modo fibrarũ tenuibus adhærens, teste Phil: 2. de partibus animal: cap: 9. cuius causa ossium genus habetur. Vt enim qui ex limo, aut alia massa humida animal effingunt, firmo aliquo subdito corpore obducunt atq. afformant; sic natura ex carnibus animal condidit. Cæteris igitur scilicet carnosis ossa omnibus subiacent, aut flectendi gratia, si mouentur; aut conseruandi causa, si immobilia sunt: vt costæ, quæ pectus salutis viscerum gratia claudunt. venter autem omnium ossibus vacat, ne tumori impedimento sint, qui per cibum ingestum exurgat, necesse est: atq. etiam ne fœminis incremento partuum obstent: & fœtibus, quos gerunt in vtero. Lib: 3 de natura animalium cap: 6 de ossibus capitis sic disputat:

Ossa capitis.

Ossa animalium, inquit, ab vno omnia dependent, nec est vllum, quod seorsum ipsum per se maneat: initium verò in omnibus, quæ ossibus constant, spina est: quæ compacta ex vertebris à capite ad coxas porrigitur.

Vertebræ.

Vertebræ omnes foramine medio peruiæ sibi iunguntur. Extat os capitis continuum nouissimis superimpositum vertebris, quod calua dicitur latinè, græcè cranium:

Calua hominis.

eius pars serrata, vbi dentes inuicem copulantur, suturæ nomine significatur: quæ etiam commissura appellatur. Pars hæc non simili modo in quoq. genere animaliũ habetur: aliis enim osse continuo, nulla scilicet commissura compacto, calua perficitur, vt cani: alijs compacto, vt homini, sed differenter à fœmina, vt dictum est. Sed iam visum est viri caput, sine vlla sutura. Constat autem caput, teste philosopho, ossibus sex, quorum duo exigua scilicet reliquorũ comparatione circa aures posita sunt.

Maxillæ.

Maxillæ à capite pertenduntur ossa duo, quarum inferiorem animalia omnia mouent, excepto fluuiatili crocodilo; hic enim non inferiorem, sed superiorem mouet. Maxillis dentium genus inhæret os partim cauum, partim solidum: & adeò firmum, vt solum inter ossa ferri aciem respuat.

Fibula.

Oritur à spina fibula, qua scilicet os ossi cõnectitur: est enim genus ossis circularis, quo coniungitur os ossi, clauis siue humerus, pars, quæ diuidit pectus à ceruice, alio nomine furcula appellatur.

Ordo costarũ.

Et à spina etiam oritur ordo costarũ, Pectus etiam costis impositum est, quæ quidem inter se coeunt, ac pectus claudunt: Aliæ autem costæ inferiores, quæ infra costas sunt, quibus clauditur pectus, præ nimia ipsarum breuitate, non coeunt, nec ventrem claudunt; nullum enim animal est, quod

Scapulæ.

quod circa ventrem os habeat: siquidem costæ huiusmodi tali nequaquam magnitudine protenduntur, vt ventrem claudere queant. Sunt item ossa humerorũ, & quæ scapulæ appellantur, & quæ his annexa dependent brachia, & manus. Modus idem compaginum vel in ijs est, quæ crura habent priora, qualis est modus compaginum eorum, quæ habent manus & brachia. Post coxam, seu vertebrum, & ancham sequitur acetabulum, siue concauum os, infra videlicet, qua spina desinit, & ossa iam crurum oriũtur. Quibus verò fœmora, & tibiæ constant, pernæ aut culinæ nomine appellantur. Pernam vocat totam partem tibiæ, fœmoris & coxæ, quorũ pars malleolus est, & malleoli calcar videlicet in ijs, quæ habent malleolos: ab his ossa pedis minuta, & plura ossicula subiacent. Hæc de ossibus breuiter collecta sint. Sequitur Tex:

Acetabulum. Pernæ.

Merc. text.

Quis carnem pellicula tenui circumtexit? *Quis, inquam, est ille sapiens artifex, vt carnem, rem quidem corpulentam, tam leui tegmine conderet, ac tenui vestimento sustentaret? Auer: lib: 1. cap: 10 colliget: tres posuit species carnis: Carnis sunt tres species, inquit, vna est caro mixta cum neruo, & chorda: & illa nominatur lacertus, siue musculus, quæúe est maior pars totius corporis. Secunda, est species carnis puræ, in qua sunt multa ligamenta: & hæc est minor species corporis. Tertia, est carnis glandulosæ: & caro pura est illa, quæ est in capite veretri, & quæ est in loco occulto dorsi: & ex illa est caro existens inter dentes. sed caro glandulosa, est testiculorum, & mamillarum: & ex illa est etiam in radice linguæ: & ex illa est caro existens sub ascellis, & in duobus emũctorijs: & quæ post aures, & in collo, & istius speciei quæ est inter intestina, & neruos. Et lib: 2: cap. 8. ponit duas species, vnam quidem quæ à Galeno musculosa appellatur, quæ est instrumentum motus localis. Et caro simplex spongiosa inguinum; & sub ascellarum, quæ facta est propter expulsionem superfluitatum. Caro est primum & proprium organum tactus, secundùm Philosophum 2 de partibus animalium, cap: de carne. Galenus autem posuit cerebrũ, & neruum esse principium sensus tactus. Verùm, si tactus in primarum consistat tẽperamento qualitatum, & cerebrum est frigidum, & humidum, neruus verò frigidus & siccus; quomodo ex istis fieri poterit temperamentum? Caro autem est magis temperata inter omnia humani corporis membra, propterea est instrumentum tactus, quia communicat omnibus animalibus, sicut etiam sensus tactus. Et animalium perfectorum carnibus sunt sparsi multi nerui ad carnis complexionem temperandã; nerui enim sunt similes complexioni cerebri: carnis autem temperantia pro maiori parte sequitur complexionem cordis; ideoq; caro sic benè temperata, non erit macilenta, neque pinguis. Quartò colliget: cap: 2. Caro est primum membrum ex similaribus quod generatur, & minori concoctione ac tempore generatur, quàm nerui, venæ, atque membranæ. 2 de generat: animalium cap: 2. Caro, teste Platone in Timæo, est tutela æstus, & hyemis, quem sequitur Galenus 1. de vtil: part: cap: 3.*

Auer. Carnis tres species.

Galenus.

Caro est instrumentum tactus.

Caro sequitur cor.

Plato.

CAP: V.

Quis digitos articulosq; discreuit?

Mercurius.

Manus.

E manibus, illarumq; digitis sermo posthac decurrat cum Mercurio, necesse est: in quorum opificio, non parua elucet sapientia artificis DEI. Dicta est autem manus à manando, quòd ex brachijs manet, vel quòd ex ea manent digiti, aut quòd sit totius corporis munus; ipsa enim cibũ ori ministrat: ipsa operatur omnia, atque dispensat: per eam accipimus, & damus. Dextera manus vocatur à dando; ipsa enim pignus pacis datur: ipsa fidei testis,

Dextra.

testis, atque salutis adhibetur. Læua, quòd aptior sit ad leuandum. Palma est manus expansis digitis, sicut cōtractis, pugnus. Digiti nuncupati quòd decem sint, vel quòd decenter iuncti existant, propterea à digerendo quidam deriuari arbitrantur, quòd natura miro decentiq; ordine digitos digesserit, siue disposuerit. Digitorum nomina sunt hæc: pollex, index, infamis, siue famosus, medicus, medicinalis, seu ānularis, quòd in eo annuli primùm gestari consueuerunt, minimus, qui & auricularis. Philosophus lib: 4. de partibus animalium: Recta, inquit, ratio exigit, vt quoniam homo pruden tissimus est omnium, ideò manus habeat; manus enim instrumentum sunt. Natura autem, vt homo prudens, ita tribuere solet cuique rem, quâ vti possit; agit enim natura consultò. Rectiùs sanè tibia dabitur perito tibicini, quàm peritia tibiæ ei, qui tibiam habet: contingit profectò interdum, & eum rudem esse; rem enim minorem maiori, potioriq; natura addere solet, vt pote cornua bobus, dentes apris, non maiorē, nobilioremq; minori, hoc est, cornua muscis, & dentes formicis. Quòd si ita melius est, natura ex ijs, quæ fieri possunt, facere consueuit, quod melius sit. Homo ergo nō propter manus, vt dixit Anaxagoras, prudentissimus est; sed quia prudentissimus est omnium animalium, ideò manus obtinet. Qui enim prudentissimus est, rectè plurimis vti instrumentis potest. Manus autem esse videtur non vnum instrumentum, sed multa; est enim (vt ita loquar) instrumentum ante instrumenta. Natura igitur ei, qui artes plurimas recipere potest, manum reddidit, quæ ad plura instrumenta vtilis est. Qui autem hominem non benè, sed deterrimè omnium animalium constare aiunt, nudū, atq. inermē creatum referunt; non rectè ij sentiūt. Cætera enim animalia vnum auxiliū habent, idq; nullo pacto possunt permutare; sed quasi calciata semper dormire, ac omnia agere, nec vestitum vnquam deponere pleniorē, nec arma mutare, quæ semel acceperint, necesse est. At homini multa habere auxilia licet, eaque subinde mutare. Arma etiam quæ velit, & vbi velit, capere potest. Manus enim & vnguis est, & vngula, & cornu, & hasta, ensis, & quoduis aliud genus armorum: quippe qui omnia hæc sit, quoniam omnia sumere potest, & tenere, cui manus naturæ forma etiam adhibita est congrua; diuisa enim, & multifida est in digitos: nam et in eius diuisione componendi facultas est: atque ita tùm diuidendi, nempè digitorū iuncturas, tùm componendi facultatem habet. Vti etiam homini licet sua manu, modo simplici, modo duplici, hoc est, clausa, & non clausa. Quin & flexus digitorum ad capiendum, premendumq; commodissimè habent: vnus à latere adiunctus est digitus, pollex scilicet, quòd polleat: isq; breuis & crassus, sed non longus. Vt enim si manus omninò deesset, potestas capiendi non fieret; sic nisi digitus hic à latere adesset, non eadem illa facultas probè daretur. Rectè etiam nouissimus digitus, qui auricularis est, paruus est, & medius longus, quia se habet tanquam remus medius nauigij; quod enim officio manus capitur, circum per medium digitum complecti potissimùm, necesse est: factus est enim hic medius digitus longus propter amplitudinem, & capacitatem comprehendendi. Sicut remi medij in naue, cæteris sunt longiores, quò plus aquæ in naui impellenda complecti possint. Auricularis minimus, quoniam retentio in clausura manus, in ipsum desinit. Proportionabiliter autem ex vtraq; parte, index & auricularis breuiores medio facti sunt: vt manus ipsa commodè in pugnum contrahi possit; sed pollex ideò magnus dicitur, tametsi paruus sit, quia cæteri sine eo inutiles sunt. Grossus verò, propterea quòd cæteris in virtute præstat. Vngues etiam rectè natura molita est, quippe quæ cæteris animalibus eos vel ad vsum alium dederit, homini autem operimenti tantùm gratia excogitauerit. Digitos enim extremos integunt, & tuentur. Hæc Philosophus clarè & perbellè. Cæterùm, caro quæ est intra manum circumcirca digitorum monticulos, non est quoddam corpus carneum, sicut sunt corpora musculorum; sed instar cerebri albet, & multorum constat neruorum,

Marginal notes: Digiti. — Pollex. — Philosophus. — Manus instrumentum sunt — Quare homo nudus nascitur. — Manus pulchritudo. — Pollex. — Auricularis. — Medius digit⁹ — Vngues. — Caro volæ manus.

De corpore hõinis.

rum, venarumq; capitibus. Mouentur autem manuum digiti à 28 musculis, vt dicũt Anatomistarum peritißimi: & quilibet digitus ex tribus oßulis conflatur, quæ tribus articulis mediantibus, simul coniunguntur. In quolibet verò digito primũ oßum, reliqua duo großitie, ac magnitudine superat: secundum verò tertium. Cuiuslibet autem oßuli principium largius est, finis verò satis arcta magnitudine clauditur: Oßula ex parte interiori sunt aspera & dura, quò commodiùs res tenere, ac constringere poßent: forinsecus verò gibbosa, vt sic faciliùs flecti, & onera ferre poßent. Hæc & his similia, dici solent ab huius artis doctißimis. Sequitur tex: Mercurij: Quis fundamenta pedum extendit? *Vocat Mercurius pedes fundamenta, quia nimirum gestant totam machinam humani ædificij. Pes autem, totum dicitur, quod est à femore ad calcem: diuiditurq; in coxendicem, femur, genu, femen, poplitem, crus, surã, & imum pedem, qui calx appellatur: diuiditurq; in conuexum pedis, quæ pars superior est, & calcaneum, quæ est pars posterior: item in volam, quæ est pars medij pedis caua, & plantam, quæ pars tota inferior est. Homini pedes, ait Philosophus 4 de partibus animalium, maximi proportione magnitudinis sunt; solus enim erectus est. Ita qui duo pondus corporis totum suscepturi eßent, longitudinem, latitudinemq; obtinere debuerunt: digitorum verò pedum magnitudo non conuenit cum digitorum manuum magnitudine; manus enim officium capere, atque capta premere: ideò longos habet digitos; nam longi digiti ad capiendum aptißimi sunt, & ad retinendum captum promptißimi. Capit autem manus ea parte, qua se flectit: cui digiti huius operis perficiendi gratia adiuncti sunt. Pedis autem officium est, tutè firmiterq; constare; sunt enim corporis fundamenta, quibus corpus stat atque constat. Quod quidem tutè constare, ea parte pedis effici putandum est, quæ infixa, siue solida est: extremũ autem pedis non est solidum, sed fixum, & quidem melius se ita habet: nam si pes totus fidus eßet; totus planè consentiret, parte aliqua laborante: nisi enim pes plures digitos haberet, locis inæqualibus, homo suis sese pedibus sustinere non poßet; quod planè fixos digitos habenti accidere non potest: breues etiam minùs offendi, lædiq; poßunt. Quamobrem hominum pedes multifidi, & breui digiti sunt: sicq; firmiter stare poßunt, minùsq; lædi. Vnguium genus eadem causa pedes, qua manus obtinent; extrema enim operienda, muniendaq; potißimùm sunt propter imbecillitatem. Hæc Philosophus. Primum os pedis, à græcis vocatur Astragalus, à latinis talus: ab aliquibus nux balestræ, propterea quòd illius similitudinem gerit: in cuius altiori parte tibiæ columnæ coeunt, ideoq; ad rotunditatem tendit. Aliud os calcaneum nominatur, omnibus maius, sicut primum etiam durum, & rotundum amplum, asperum, & nequaquam æquale, musculorum ratione, qui inibi nascuntur: collum pedis quatuor ex oßibus constat, quæ figura, magnitudine & situ ab inuicem distant. Pecten pedis pars superior, inter collum & digitos posita: planta pars inferior eiusdẽ, æquali situ disposita. Pecten ex quinque oßibus conficitur, quæ quodam ordine, ad ea, quæ in collo pedis sunt, connectuntur: singuli verò digitorum pedum ex tribus oßibus, excepto pollice, cui insunt tantùm duo, quorum primum efficit pectinis os primum, & auxilio est non paruo, vt figere terræ pedem valeamus. In quolibet autem pede oßa numero æqualia sunt oßibus manus, vno minùs: etenim in manibus sunt 27 oßa, absque minimis, octo in bracciali, quatuor in palma, & quindecim in digitis. In pedibus verò 26 nimirum calcaneus talus, quatuor in collo, quinque in pectine, siue planta, & quatuordecim in digitis. Hæc de pedum, manuumq; oßibus dixiße satis eße puto. Brachiorum autem oßa duo sunt, quæ adiutoria vocantur, quæq; exteriùs aliquantulum sunt gibbosa: interiùs verò aliquantulam concauitatem habent: quorũ capita spatularum pixidem ingrediuntur: videlicet dextrum dextro, & sinistrum sinistro: alia verò capita cubito sunt connexa. In cubito autem, instar instrumenti*

aquam

Margin notes: Osa digitorũ. — Pedũ natura. — Philosophus. — Homo solus erectus. — Officiũ pedũ. — Breues digiti. — Ossa pedum. — Talus. — Calcaneum. — Pecten. — Numerus ossium manuũ & pedum. — Brachiorum ossa.

aquam haurientis rotula viget. Quamobrem, natura concauitatem eam disposuit, qua superioris focilis extrema, eam faciliùs ingredi possent: denique, vt forti ligamine ab
Rasceta. ea detinerentur: à cubito verò vsque ad manus rascetam, duo intenduntur focilia: quorum minùs in superiori brachij parte residet: aliud verò, quod inferiùs est, maius nominatur: horum extrema cum additamentis, quibus perficiuntur iuncturæ, ver-
Musculi, & ossa omnia. sùs rascetam sunt. Porrò, ossa corporis humani, secundùm Auicennam, sunt numero 248. præter ossa sisamina: musculi verò, secundùm eundem 531. septem sunt paria neruorum, quæ ab anteriori cerebri parte proficiscuntur: triginta verò paria, quæ à nucha manant, & vnus solus in fine ossari oritur, teste Aliab: ser: 2. partis primo lib: de dispositione regali.
Capitis ossa. Capitis ossa sunt numero 36. exceptis dentibus: sex scilicet à quibus olla capitis propriè conficitur, & vnum, quod est fundamentum atq; sustentaculum: in quorum numero habetur quoddā aliud os magnum, in parte posteriori sub craneo existens, inter craneum & superiorem mandibulam situm: à quo diminutio in ossium figuris inuenta, completur. In superiori autem mandibula sunt ossa 14.
Ossa spinæ. & in alia mandibulæ parte totidem. At quæ spinam, & dorsum efficiunt 30. Ossa sub colo duo sunt, quæ furculæ dicuntur. Sunt & ossa spatularū, & pectoris. Porrò,
Pectoris ossa. pectus siue thorax membrorum spiritualium est statio, in qua quidem partes continentes hæ sunt, nempè cutis, caro musculosa, mamillæ, & vltima ossa: contentæ verò partes, cor, pulmo, panniculi, ligamenta, nerui, venæ, arteria, meri, siue isophagus, trachea, siue arteria:
Thorax. Thorax septem ossibus constat, quorum extrema cartilagine in-
Pixis. teguntur: in superiori parte thoracis, posita est pixis, in qua gulæ furcula basem habet: inferiùs verò versus os stomachi, cartilaginem habet satis lenem, ideoq; super os stomachi posita subsistit. Huiusmodi autem ossa per modum appodiationis, ad inuicem connectuntur, & septem quidem ossibus septem costæ copulatæ videntur. Ab
Costæ. vtraque quidem parte, atque ab vtroque capite cum spondilibus, quæ quidem costæ sunt curuæ, proprioq; nomine loca costarum appellantur: post quarum terminationē à parte anteriori, pectus nomen vocatur: à spondilium verò parte completarum, latus costarum nomen habet, propterea quòd completæ dicuntur. Post huiusmodi se-
Mendosæ. ptem, quinque quoq; ab vtroq; latere sequuntur, quæ mendosæ vocantur: atq; in posteriori parte, quinque spondilibus iunguntur: in anteriori verò ventris lacertis, propterea quòd ea in parte non habent, vbi cùm ossibus (vt ita dicam) appodiantur. Huius rei gratia mendosæ, siue falsæ dicuntur; quia nimirum in loco coniunctionis lacerto-
Musculli. rum, ad instar ventris cedunt, & plicantur: musculi autem pectoris, authore Auicenna sunt 18. ex quibus quidam collo connectuntur, quidam diaphragmati: quidam costis, & dorso: quidam spatulis, & humeris: quidam denique sunt propriè thoracis
Mamillæ. musculi. Mamillæ ex carne rara, alba, glandulosa, atque spongiosa constant: ad quas nerui complures à cerebro confluunt: venæ quoque ab epate ad illas diriguntur: similiter arteriæ à corde, cum quibus omnibus maximam coniunctionis cognationem ha-
Spondilia. bent. Cæterùm, spondilis est os perforatum, à quo spina, siue dorsum efficitur, per cuius foramen nucha à primo ad vltimum nucha decurrit: insunt autem spondili ascendentia, atque descendentia additamenta varia, quæ successiuè spondilis ligamentis colligantur, quoàd vsq. ad vltimas spinæ partes ligando ad modum triremis carinæ peruenerint. Est autem huiusmodi ordinatio aliqua in parte, veluti optima nuchæ tutela: & ex vniuscuiusq; spondilis lateribus, nerui proficiscuntur, qui ad dextram, & læuam corporis partem tendunt. Sunt præterea partes dorsi spondiliū qua-
Gallenus. tuor, teste Galeno 12 & 13. de vtilitate particularium. Prima est collum, secunda spondiles, tertia quinque, quarta sex spondilibus finitur. Et hoc est, quod Mercuri-
Textus. us in suo textu prosequitur: Quis, *inquit*, perforauit poros, atque meatus ape-
Pori. ruit? Sunt quoque pori in cute, quibus superfluitates purgantur corporis, & capilli oriuntur.

li oriuntur. Sunt etiam & alij pori, atque meatus, quibus vrina, & excrementa foras mittuntur; sed de his satis dictum puto.

CAP: VI.

Quis splenem coëgit atque compreſsit? quis pyramidem impreſsit cordi figuram? quis iecoris porrexit fibras? quis pulmonum sculpsit fistulas? Mercurius.

Iro ordine sapientiſsimus Mercurius humani ædificij secreta rimatur: proinde aliquot enumeratis partibus illius extrinsecis, ad intrinseca ingreditur enumeranda, atq; enucleanda: Quis, *inquit,* splenem coëgit atque compreſsit? *Est enim splen in sinistra parte intestino innexus, natura mollis & rarus, longitudinis, craßitudinisq; modicæ; ideoque dictum est à Mercurio coactum atque compreßum. Plato in Timæo huius rei neceßitatem, proprietatemq; describit: Proximum, inquit, iecori ad sinistram locatũ est membrum, vt purum hoc semper clarumq; reddat, & instar speculi nitens atq. perspicuum, ad imaginesq; exprimendas accommodatum. Quapropter quando propter corporis morbum sordibus iecur abundat, lienis raritas id purgans, eas cõbibit, cùm membrum hoc concauum sit, & exangue: vnde purgamentis impletum, excrescit tumetq; sanie. At rursus cùm mundanum corpus est restrictum, in seipsam cõsidet. Philosophus lib: 3 de part anim: Omnium, inquit, viscerum vsus communis venarum gratia est, videlicet quo venæ, vtpotè pensiles sustineri, & copula viscerum stabiliri ad corpus poßint: quasi enim ancoræ per partes deductas iaciuntur ad corpus. Verbi gratia, de vena maiore ad iecur, & lienem deuenitur: etenim viscerum eorum natura quasi clauus corpori eam affigit, scilicet iecur & lien in latera corporis venam maiorem affirmant; ad hæc enim sola rami ab illa mittuntur: epar ergo & lien, sicut ancoræ funes accipiunt; ita & ipsa venam maiorem. Iecur quoque & lien iuuant ad cibi concoctionem; nam cùm sanguinea sunt, calidam habent naturam. Verùm, lien per accidens neceßarius est, quomodo stomachi fæces, & vrina; non enim excrementũ, quod mittitur ad splenem, siue lienem est omninò neceßarium, sicut nec vrina in omnibus. Ex quo fit, vt in nonnullis lien deficiat magnitudine; quia nimirum aut non inest omninò, aut satis minimus: in volucribus præsertim, habentibus ventriculum, hoc est, stomachum feruentiorem habentibus; siquidem caloris stomachi nimietate, humidum excrementum in vapores conuertitur: hoc modo se habent colũbi, accipitres, milui, & similibus; habent enim exiguum lienem: Multis etiam squamatis exiguis, quæ vesica etiam carent, quoniam excrementum per carnem laxiorẽ in pennas & squamas transit; lien enim vapores vacantes diuertit, & attrahit ex ventriculo, & concoquere eos potest, vt qui sanguineus sit: lienis ergo officium ex Philosopho patet. Quòd si plus humoris melancholicis sit, quàm naturali corporis dispositioni conueniat, propterea quòd parum caloris lien habeat, humoremq; attractum æquare non valeat; corpus præ nimio excremento, ad splenem iam transmißo, languescit, & propter confluuium humoris ad lienem, sæpè accidit, vt lienosis ventres præduri reddantur, quomodo ijs, qui supra modum mingunt, quiq; diabetici nominantur; obdurescit enim venter ex diuerticulo humoris ad vesicam: in quibus verò parum excrementi, siue humoris melancholici est, vtpotè in auibus, & piscibus: in ijs aut non magnus, aut notæ gratia duntaxat habetur. Auerroes 1. lib: colliget: cap: 28. Forma splenis, ait, est longa, positus est in parte sinistra ligatus ligamentis*

Splenis natura. Plato. Lien. Philosophus. Vtilitas lienis. Quæ non habent splenem. Morbi ex liẽe. Diabetici. Auer. Forma splenis

 coniungentibus

coniungentibus pelliculæ existentibus supra ipsum, cõtinuatur stomacho ex vna parte, ex altera costis posterioribus: & oriuntur ab ipso conducta duo, quorum ori stomachi coniungitur: aliud verò hepati, versus concauitatem. Hæc ille. Statio ergo Statio splenis. *splenis est in sinistra parte ventris, quibusdam ligamentis ligatus, quæ continuantur cum panniculo super eo situato: quod quidem membrum ab vna parte stomacho connectitur; ex altera verò costis mendosis. Ab eodem splene duo oriuntur pori, quorũ vnus ad os stomachi porrigitur: alter ad hepatis concauitatẽ transit. Hæc pauca de splenis natura, forma, officio, necessitateq; sint dicta.*

DE CORDE HOMINIS.

CAP: VII.

Text. Merc. **Quis pyramidem impressit cordi figuram?**

Cordis figura *Cordi humano pyramidalem tributam esse naturam, sapiens Trismegistus miratur, & quærendo discere quærit. Est enim cor pinealis figuræ, & ipsius caro valde dura, & lacertosa, in sua præsertim radice, quæ planè plurimùm est lacertosa; & duris ligamentis neruisq; confecta. Dura autem illius caro, studiosè à natura est instituta, ne sui iacturam facillimè faceret, dum omnium pateret occursui: quapropter non indoctè dictum est ab* Cordis situs. *Auicenna, cor solutionem suæ continuitatis pati non posse. Cordis situs est in medio pectore in cæteris animantibus: in homine verò vergit ad sinistrum. Philosophus lib: 3. de partibus animalium, cap: 4. Situs cordis, inquit, sedem obtinet principalem, non est tamen prorsus in medio; sed magis superiùs quàm inferiùs, & parti priori propinquius, quàm posteriori. Natura enim rem nobiliorem constituere in locis nobilioribus solet, nisi quid maius impediat: cordis verò hunc esse locum latißimè in ho-* Medium loc⁹ regis. *mine patet. Est autem cor in medio, vt dicit Auer: lib: 2. colliget: cap: 9. de iuuamentis membrorum officialium; quia hic est locus regis: ad hoc, vt sit regimen hu-* Alexander. *ius, ad omnia membra proportionatum, meliùsq; custodiatur. Alexander in paraphrasi lib: de anima, cap: vlt: Cor est quasi animal (ait) in animali obseptum, conclu-* Auerroes. *sumq;; ideoq; est colligatum cum alijs membris principalibus, teste Auer: 7 colliget: cap: 2. Cordis membrana, qua inuoluitur, dura adeò est & densa; vt vix ferro incidi* Præcordium. *queat, appellaturq; pericordium, siue præcordium: antiqui verò præcordium, teste Galeno in prima particula separatorũ sermonũ, os stomachi appellare consueuerũt. Habet autem cor duos magnos ventriculos, in dextera vnum: in sinistra verò alte-* Tres ventriculi. *rum: in quorum medio adest capsula aliquantulum superiùs collocata, panniculisq; neruosis circumsepta, quæ ventriculus quoque appellatur. In dextro autem ventriculo, duo continentur foramina, quorum alterum ideò est à natura institutum; vt venæ ab hepate manantes faciliori meatu ad eundem ventriculum sanguinem deferre* Foramina cordis. *possent. In illo autem foramine tres reperiuntur panniculi, quorum incessus, etsi de foris ortum habeat; intus tamẽ finem accipit: quò fit, vt quod ingreditur, reflectatur. Aliud verò venæ est foramen, os etiam quod ab eodem cum pulmone continuatur: os autem illud quàmuis sit venæ, & non arteriæ; quia tamen eius tunicæ sunt grossæ satis & spissæ; ideò à multis vena arteria appellatur. Arteriarum autẽ tunicæ sunt duriores spißioresq; tunicis venarum, idq; non temerè à natura dispositum est; siquidem arteriæ continuæ mouentur: ex quarum profectò motu, si eas disrumpi contingeret; non parum membrorum dispendium homini accederet, quale ex venarum disruptione nequaquam accessurum putatur. Super ipso autem ore, à quo prædicta*

Panniculi.

vena oritur, tres collocantur panniculi, quorum inceßus, licet interiùs oriatur, foris tamen finitur: quod quidem à natura ſapienter eſt institutum, vt ad id reflecteretur, quod à corde egreditur.

Sinister vẽtriculus.

In ſiniſtro autem ventriculo duo reperiuntur foramina, ex quibus eſt os, à quo magna procedit arteria: & ab ea totius corporis arteriæ originem habent. Inſuper, ſuper eodem oſſe tres panniculi poſiti ſunt, quorum inceſſus intus incipit, & foris terminatur; vt reſpondeant ad id, atq. reflectantur, quod à corde egreditur de ſpiritu, & ſanguine: qui quidem ſanguis per totam cordis ſubſtantiam protinus à natura diuiditur: idq́ quantitate temperata. Reſiduum verò ſanguinis ad cordis nutrimentum delegatur, & ad foueam mediam à natura dirigitur.

Purificatio ſanguinis.

In hac verò fouea calefactionem, ſubtiliationem, & depurationem recipit. Cúmque purus euaſerit, ad ſiniſtrum ventriculum tranſmittitur, in quo de ipſo ſanguine puro, fit ſpiritus generatio. Is autem ſpiritus cæteris præſtat elementis, ac corporibus ab eiſdem genitis, & claritate, & puritate. Alio autem foramine, quo vena ad pulmonem tendit, aër à pulmone attrahitur, & ad pulmonem tranſmittitur: in quo quidem foramine duo etiam reperiuntur panniculi, quorum inceſſus deforis incipit, & intus finitur, quibus aër recipitur, ad cordis refrigerium.

Arteria venalis.

In ſiniſtro autem ventriculo alia inuenitur arteria, vna tantùm tunica contecta, quæ à nonnullis arteria venalis nuncupatur, quippè cùm ab ea ſubtilis ad pulmonem ſanguis mittatur, atque per eius ſubſtantiam diffunditur: deniq́ ex illo ſanguine nutritur.

Duo additamenta.

Duo quoque habet additamenta ad ſimilitudinem paruæ auriculæ, quorũ alterum in parte ſiniſtra, alterum verò in dextra ortum habet. Cor autem, teſte Auer: 2 colliget: de complexionibus membrorum, eſt neceſſariò calidum propter ſpiritum, & partem carnoſam, & propter ſanguinem, & eſt ſicut clibanus. Libro autem 1. cap: 34. cordis formam eam eſſe dicit:

Forma cordis

Forma cordis, inquit, eſt rotunda ad modum pinæ, ſed tranſuerſa, propterea quòd acuitas cordis verſus corporis inferiora exiſtit: radix verò ad ſuperiorem illius partem vergit. Habet etiam cor pelliculam vnam groſſam, ipſum circumdantem: verùmtamen verſus radicem, tota non coniungitur. Poſitum eſt in medio pectoris, ſed caput ſiue acuitas ad partem ſiniſtram tendit, ex quo magna oritur arteria; ideoq́ in ea pulſus maior apparet.

Pulſus maior.

Et habet cor concauitates duas magnas, vnam ex parte dextra, aliam ex ſiniſtra: & verſus radicem ſuam, eſt vna res cartilagini ſimilis, quæ quaſi eſt totius cordis fundamentum. Porrò, à concauitate dextra ad ſiniſtram ſunt viæ, & in dextra habentur orificia duo, vnum ipſorum eſt venæ coniunctæ epati, quæ ab epate ſecundùm Galenum, & à corde ſecundùm Ariſtotelem proficiſcitur.

Orificiũ dextrum.

Supra verò huiuſmodi orificium, ſunt tres pelliculæ ſeſe aperientes, ſiue dilatantes, quando ſanguis ingreditur: deinde conuenienter ſe claudunt. Et orificium ſecundum eſt venæ coniungens ſe ex iſta concauitate in pulmonẽ: & eſt vena vna quæ non pulſat, quia tunicæ illius ſunt groſſæ ad ſimilitudinem arteriæ. Et iſtud orificium habet pelliculas aperientes ſe extra:

Orificium ſiniſtrum.

& in concauitate partis ſiniſtræ ſunt duo orificia, vnum eſt arteriæ magnæ, habetq́ pelliculas tres aperientes ſe intrinſecus, verſus partem ſuperiorem. Secundum autẽ orificium, eſt arteriæ coniungentis ſe cum pulmone. ſupra autem huiuſmodi orificium eſt pellicula vna, aperiens ſe intus, & extra: & habet cor additiones duas ſimiles auribus, quarum vna ad dexteram, altera ad ſiniſtram exiſtit. Hæc ille.

Cordis temperantia.

Cordis temperantia, eodem authore lib: 4. colliget: cap: 2. primò ex pulſu, deinde ex anhelitu cognoſcitur; quando enim pulſus non eſt magnus, neque paruus, neque tardus, neque velox, neque rarus, neque ſpiſſus, neceſſariò ſignificat temperantiam complexionis cordis, inter calidum et frigidum, ſiccum & humidum. Talis autem pulſus in his inuenitur, qui in climate temperato viuunt: ex quo patet, quòd temperantia in membrorum cordi adiacentiũ complexione, vtpote pectoris, & ſimilium, certum ſignum ſit cor eſſe temperatum:

Cor temperat alia membra.

virtus enim informatiua, non nisi mediatè cordis calore alia membra format, & cõpingit: etenim cordis complexio toti corpori sese cõmunicat. Propterea, quando cordis complexio est temperata, membra pro maiori parte sunt temperata in caliditate; omnibus siquidem membris à corde complexio largitur, qua agunt & patiuntur. Quam ob rem, cordis caliditatem omnium membrorum sequitur caliditas, excepta resistentia accidentis, ex membris in toto dominium habentibus, veluti est hepar & cerebrum. Corda animalium calidorum & humidorum, sunt maiora cæteris, sicut & animantia, quæ in locis humidis nascuntur. Cor, teste Galeno 6. de vtil: par: cap: 15. habet omnem modum attractionis, siue à vacuo, siue à calido, siue à virtute fiat. Verùmtamẽ, cordi familiarius nihil est ad refrigerationem spiritu, & ad nutritionẽ sanguine: vnde patet, ad sanitatis ægritudinisq; regimen tuendum, aërem non parum cõferre. Cor, teste Arist: 1. de natura animaliũ, cap: 4. est vtriusq; virtutis princeps, & sensualis, & motiuæ: quarum altera, nempè motiua, actiua est: sensualis verò passiua. Verùm sensualis, simplicium, motus verò organorum ratione princeps censetur: quam ob causam ex partibus similaribus, & dissimilaribus constat: similares sensui, dissimilares motui congruunt. 1. de natura animalium, cap: 4. cor dicit esse primum sensorium tactus: quod quidem intelligendum est de carne cordis. In 2. autem de anima cap: 40. carnem esse medium: sed de carne extrinseca loquitur, quæ est in reliquo corpore; illa enim est vt medium: caro autem cordis, quæ est intus, est sensorium: idcircò Alexander inibi ait: Cor, inquit, ratione carnis, est principium virtutis sensilis: ratione verò neruorum, virtutis motiuæ. Cor est principium lætitiæ motus, tristitiæ, & omnium sensuum. 3. de part: animal: cap: 4. & de sensu & sensato. vnde cor & iecur omnibus animalibus necessaria sunt: cor quidem propter caloris originem, hepar verò ad concoquendum cibum, cap: 7. vbi supra. Et de generatione animal: 2. lib: cap: 4. Cor est primum, quod in formatione fœtus actu secernitur. Et cap: eodem: Cor est primum quod viuit, & vltimum quod moritur. Vnde nullum vnquam animal ortum est, teste Aristotele 4. de gener: animalium cap: 4. sine corde: ex quo cordis principatus ostenditur. Auer: 7. phys: com: 1. Motum primũ per se in animali est cor: Et com: 4. eiusdem lib: Galenus opinatus est, inquit, quòd corde ablato ab animali, posset moueri, & viuere, veluti testudo & chamæleo: sed asserit Auerroes se vidisse arietem, absciso capite, ambulasse. His de causis dubitatur à quibusdam, quod sit principium motus, & vitæ, cor an cerebrum: & profectò sensoria omnia, in cerebro esse videntur: igitur, quod est principium sensuum; est etiam principium motus. Ex alia parte, cor est principium motus, quia est primum viuens, & vltimum moriens. Amplius, 3. de partibus animalium cap: 4. est venarum principium. Sic etiam à Platone docetur clarissimè in Timæo: Cor venarum originẽ, inquit, fontemq; sanguinis per omne corpus impetu quodam manantis, in stipatorum regione suspendit natura: vt quando iræ vis excandescit, ratione nuntiante, si quid extrinsecus iniustè fiat, vel intrinsecus aliqua concupiscentia turbet; tunc celeriter per angustos quoslibet meatus, quicquid in corpore sensus est particeps, iussa minasq; persentiat, atq. ita obediat obsequaturq; omninò, tolleretq; in omnibus præstantissimi illius imperium. Hæc Plato. Philosophus 3. de part: anim: cap: de corde, asserit cor esse venarum principium, & sanguinis. Galenus voluit cor esse principiũ sanguinis arterialis, non venalis, sed hepar. Sunt qui hanc Galeni sententiam tueri volunt, eamq; eiusdem Philosophi sententijs astruere nituntur. Aristoteles 3 de part: anim: cap: 7. nullum sanguine præditum caret corde, & hepate: cor adest propter caloris originẽ, & hepar cibi cõcoquendi gratia. Sanguis ergo, qui est verus humor, & nutrimentum verum habentibus sanguinem, consequenter generatur in hepate: in corde autem subtiliatur, & disponitur per accidens. Idem sentire videtur Auer: 2. colliget:

Cordis attractio.

Cor principiũ mouendi, & sentiendi.

Cor primò viuit.

Cor primum motum.

Cor venarum principium.

Plato.

Philosophus.

Galenus.

Quòd hepar sit principiũ sanguinis.

1.

Auerroes.

colliget cap: de iuuamento hepatis. Hepar, inquit, est mutatiuum cibi ad conuertendum ipsum in sanguinem, à quo ad omnia membra destinatur. Idem, hepar habet virtutem digestiuam, quæ facit sanguinem. Ampliùs, ibi est veri sanguinis generatio, 2. vbi superfluitates, & eius excrementa generantur; à qualibet enim digestione, aliqua superfluitas resecatur. sed secundùm Arist: & Auer: in habentibus sanguinem, Auer. sanguis est vltimum nutrimentum: phlegma autem, & vtraq; cholera superfluitates: hepar autem sua virtute huiusmodi superfluitates à sanguine secernit: generat ergo sanguinem. Atqui Arist: 3. de part: animal: cap: 4. expressè affirmat cor esse principium omnium virtutũ; quia vbi fieri potest vnum, multitudini est præferendum; Rationes Aristot: natura siquidem & deus nihil frustra faciunt 1. cæli tex: com: 32. ideoq; vim nutritiuam, atq. sensitiuam cordi attribuit, posuitq; sanguinem in corde generari. Nam in nulla corporis parte, extra venam, nisi in corde inuenitur. 3. de natura animalium ca: 3. Itaq;, deuoratus, & ingestus per os cibus, indeq; in intestina, & ventriculum collocatus, euaporatur, & sursum spirat per venas, per quas permanat ad iecur: in iecore Formatio sanguinis. verò mutatur, & natura sanguinis tingitur: à iecore influit, & subit ad cor; in quo quidem vincitur & conficitur plenissimè, ibiq; in sanguinem perfectè conuertitur. Et venæ quidem aliæ cor adeunt, aliæ à corde proueniunt: quæ verò adeunt, tanquàm Venæ cordis. ministræ & gerulæ sunt: quippe quæ à iecore ad cor, incoctum sanguinem deferant, quem cor susceptum, decoctum sanguinem reddit, per venas, quæ ab ipso procedunt, atq. in totum corpus distribuit. Hæc Themist: in com: super lib: de somno & vigilia Themist: cap: 13. Auer: 2. colliget cap: 11. Hepar seruit cordi, quia nimirum suum illi præparat Auer: nutrimentum. Item, veri humoris generatio digestione perficitur, quæ à calore procedit. sed cor est fons caloris: ab eo ergo procedit veri humoris, id est, sanguinis generatio. Itaq;, cor est prima origo, & fons sanguinis; principiũ enim vnum esse oportet, Cordis situs. vbicunq. fieri potest: aptissimus autem omnium locorum medius est: medium autem vnum est, & tale, vt vndiq. attingi, vel æquè, vel proximè possit. Cor cæteris animalibus in medio pectore est: homini tantùm vergit paulò ad læuam, vt eius refrigerationem moderetur, ac compenset. Nam homo cùm habeat pro sui corporis proportione, pectoris latitudinem præ cæteris animantibus latiorem, si vertex cordis ad dexteram vergeret; præ nimia frigiditate, læua tabesceret. Quæ ergo sit figura, & natura cordis, breui me descripsisse, puto.

CAP: VIII.

Quis iecoris porrexit fibras?

Cor & iecur sunt præcipua viscerum ventris: proinde de iecore inquisitionem instituit, completa de corde inquirendi diligentia. Quis, inquit, Iecoris forma iecoris porrexit fibras? hoc est, extremitates tetendit. Sunt autem fibræ omnium extremitates rerum: vnde & iecoris, & cordis, & cuiuscunq. visceris extremæ partes, fibræ appellantur. Virg: 6. Nec fibris re- Fibræ. quies datur vlla renatis. Iecur verò, siue hepar in dextro latere sub costis superioribus versus posteriorem partem locatum est; est enim membrum carnosum, rarissi- Situs hepatis. mæ tamen substantiæ, coagulatis sanguinis similitudinem gerens: est etiam penulatum, ex quinq. vtiq. penulis: in parte autem intrinseca, est concauum, ab extrinseca Penulæ. verò gibbosum, idq; vt ab eo stomachus amplecti possit. A parte verò diafragmatis, ipsius gibbositas clariùs apparet. Ligatum est ligamentis profectò iecur continuantibus, cum panniculo super ipso existente. Ab eius præterea concauitate quædam oritur cannula, quæ hepatis porta vocatur. Et est vna vena, quæ de eius interiori spermatica materia gignitur. Hæc autem vena in varias atq. diuersas diuiditur: proinde Porta iecoris.

ab ea 7. vel 8. venas manare aliqui affirmant: atq; per prædictam portam, ad modum
Vena epatis.
radicum arborum effluere ad finem stomachi, ad ieiunium intestinum, quousq; ad intestinum rectum peruenerint: quæ profectò venæ ita in diuersas partes minutissimè distributæ,
Meseraicæ.
Meseraicæ appellantur. Illarum verò interest, totam chili bonitatem, succositatemq; ad epar deferre: quæ quidem à porta venali cum suis radicibus, per totam iecoris substantiam diffunditur. Porrò, à gibbositate iecoris vena nascitur;
Vena chilis.
quæ concaua siue chilis appellatur, à qua vnà cum suis radicibus, alijsq; venis obuiantibus, totus sanguis à iecore genitus, planè educitur. Ipsa verò superius, atq. inferius sese propagando nutriendi causa per totum corpus, sanguinem prædictum distribuit.
Tres substantiæ fiunt in iecore.
Galenus lib: 2. de virtutibus naturalibus cap: penult: in iecore per decoctionem tres fieri substantias, duas videlicet superfluitates, & vnam naturalem, constanter affirmauit. Aristot: lib: 1 de natura animalium cap: 18. Iecur, inquit, sub septo positum à dextro latere est: Rotundum iecur hominis est, ac simile bubalo, siue iecori bouino.
Iecoris vtilitas.
Et lib: 3. de part: animalium cap: 12. Iecur, inquit, ad sanitatem atq. temperiem corporis plurimùm confert: finis namq; eorum in sanguine situs est potissimùm: iecur autem omnium viscerum, excepto corde, sanguine refertissimum est. Et lib: 1. de natura animalium capit: 18. Fellis priuationem vel in victimis nonnusquam percipi,
Quæ carent felle.
certum est. Quippe cùm parte quadam agri Chalcidici Eubœæ fel nullum pecori sit. At in naxo omnibus fermè quadrupedibus adeò grande, vt qui sacra fecerint aduenæ stupescant, rem scilicet prodigij loco sibi arbitrantes, non talem esse naturam terræ illius quadrupedum. Iecur venæ maiori annexum est nulla ex parte aortam attingens; vena enim quæ à maiore proficiscitur, iecur transigit, siue meat, parte scili-
Portæ iecoris
cet, qua portæ appellatæ iecoris habentur. Hæc philosophus. Auerroes autem 1. libro colliget: capit: 27. similia profitetur: Epar, inquit, positum est in latere
Hepar habet formam lunę
dextro costarum superiorum, & forma ipsius est forma lunæ, habetq; concauitatem in parte lateris stomachi & additamenta, in aliquibus quatuor, in aliquibus verò quinq. ipsum autem cooperit supra latus dextrum stomachum, & gibbositas ipsius est versus diafragma, & est ligatum ligamentis coniungentibus se pelliculæ supra ipsum existenti. Oritur autem à concauitate ipsius epatis cannale vnum, quæ ianua epatis appellatur, habens formam venæ, excepto sanguine; nõ enim habet sanguinem. Illud autẽ cannale in partes diuisum est quantitate plurimas: ex quibus partes plu-
Duodenum.
rimæ ad stomachum descendunt: & ad intestinum quod vocatur duodenum; & aliquæ partes ad intestinum ieiunum; & ita per alia intestina decurrunt: quousq. sese copulauerint intestino recto. Porrò, illud cannale, quod est in porta epatis, in partes ipsius interiores diuiditur, vtpote in venas capillares, & capillis similes. Et à parte
Vena magna.
gibbositatis epatis apparet vna magna, à qua omnes venæ totius corporis volant, siue exeunt; cuius radix diuiditur ab epate ad partes ipsius minutas similes capillis, cui obuiat cannale, quod porta nominatur; per ianuam verò epatis chimosum nutrimentum ingreditur, & in illis venis decoquitur: & demum per illam venam magnam in sua gibbositate existentem egreditur. Hæc Auerr: non dissimilia dicens ab his,
Fellis natura.
quæ dicta sunt. Fel positum est in epate, & habet vias duas: vna coniungitur in cõcauitate hepatis, & alia ramificatur, & coniungitur in inferioribus intestinis infun-
Philosophus.
do stomachi: Arist: 4. de part: animalium cap: 2. Fel, inquit, habet maior pars animaliũ, quibus sanguis inest; idq; aut in iecore, aut in intestinis sepositum, quoniam non minus epati, quàm intestinis familiare est: hoc ita esse maximè in piscibus constat: cùm enim pisces fel habeant omnes; tum magna ex parte suis intestinis annexum continent: nonnulli etiam toto intestino pertextum, vt amia. vocat Aristotel: amias, quòd
Locus fellis.
gregatim vagentur & cum thynnis cognationem habent. Plato posuit fel in epate, quòd in eo sit anima cupitiua: cuius operationes à felle excitantur, nempe mordendo ad vltio-

ad vltionem concitat: laxando verò iram sedat. Contrà, ait philosophus, multa sunt animalia in hepate fel non habentia; quibus tamen anima inest cupitiua. Equus, mulus, asinus, ceruus, dama felle carent: camelus non discretum, sed venulis quibusdam confusum habet: vitulus etiam marinus caret: & inter pisces marinos delphinus. Sunt & quæ partim habeant, partim non habeant eodem in genere, vt mures, quod idem & homini accidit. Aliqui enim in iecore fel habere visuntur: aliqui carent. Itaq; de toto genere anceps & incerta est scientia: & tamen omnia animalia concupitiuam animam habent. Anaxagoras errauit, dum putauit fel esse causam morborum acutorum, cholericorum scilicet: Cùm fel abundat atq. excedit, ait, aspergitur in pulmonem, & venas & costas: & inde cholera, & morbi in diuersis corporis partibus emergunt: nam ijs animalibus accidunt illa, quæ felle carent. Fel ergo non est illorum causa; in anatomizatis enim horum animaliũ corporibus, id etiam inueniretur, nempe cholera, per illorum membra aspersa. Amplius, humoris cholerici copia, quæ per apostemata emanat, conferri non potest cum fellis conceptaculo, siue vase, vt sit illius pars. Potest enim hic cholericus humor, qui apostema facit, generari per essentiam eo ipso in membro, in quo apostema accidit: & ita non profluet ab ipso felle. Quare, sicut bilis est excrementum illius partis, in qua gignitur; sic quoq; fel iecori adiunctum, non alicuius rei gratia, sed excrementum iecoris esse videtur, quo scilicet sanguis expurgatur, & dulcis, membrisq; conueniens relinquitur. Quomodo & alui, intestinorumq; sedimen, siue stercus, quo sanguis purgatur, & membris nutriendis vtilis relinquitur. Non est tamen absurdum, quòd licet fel sit quoddam excrementũ; ipso tamen ad aliquam peculiarem vtilitatem leuandam, naturam vti: mouet enim aluum, teste Galeno, & ad expurgandas fæces incitat. Cæterùm, quibus iecoris constitutio salubris est, & sanguinis natura, quæ iecur subeat, dulcis accedit; hæc aut nullum fel suo in iecore habent, aut venulis inclusum continent: aut partim habent, partim non habent. Quam ob rem iecinora eorũ, quæ felle vacant, dulcia sunt: particula autem iecori, quæ felli subdita est, dulcissima est: in non habentibus fel, est amara, teste Auer: in causa verò est, quòd vniuersa choleræ amaritudo à felle attrahatur. At verò quæ minùs puro sanguine constant; hæc excrementum, quod fel appellamus, semouent; excrementum enim contrarium alimento esse vult, & amarum dulci. Et sanguis integer, dulcis est, hoc est, totus sanguis dulcis est: igitur fel est excrementũ sanguinis. Summa autem dictorum est hæc. Excrementum est ei in sapore contrarium, cuius est excrementum: idq; perspicuum est satis. Sed fel sanguini in sapore est contrarium, quia est amarum, sanguis verò dulcis: igitur est excrementum sanguinis: nullius ergo finis causa est; sed sanguinis purgamentum. Quamobrem pulchrè à veteribus dicitur illis, qui causam, cur diutiùs viuatur, fellis vacuitatem esse aiunt, argumento ex solipedum ceruorumq; genere deducto; hæc enim & felle vacant, & diu viuunt. Adde, quòd longæuæ vitæ ratio ab hepate bene disposito, non à felle dependeat: proinde hepatis & non aliorum viscerum fel est excrementum. Cordi felleus humor appropinquare non potest: neq. renum, aut pulmonis potest esse excrementum; quia cæterorum viscerum nullum est necessarium animalibus, nisi iecur. Vbicunque ergo fel est, siue in hepate, siue in intestinis, est excrementum. Hæc Philosophus.

Plato.

Quæ carent felle.

Anaxagoras.

Vtilitas fellis.

Gale.

Iecinora.

Fel est excrementũ sanguinis.

Longæuæ vitæ causa.

CAP: IX.

Quis pulmonum sculpsit fistulas?

Miratur

Pulmonis forma.

Miratur sapientissimus Mercurius pulmonis sculpturam, fistulas, quibus áerem attrahit ad cordis recreationem fouendam. Est autẽ fistula, per quam aqua educitur: fusa à fundendo, siue ferendo dicta: vel à φυσάω verbo græco, quod latinè sonat influere, siue inspirare. Pulmo autem est natura spongiosus, ideoq́ spiritus capax, qui diuiditur in similitudinem vngulæ bouis, & duæ illæ partes fibræ vocantur. apud veteres pluraliter tantùm dicebantur, pulmones: quorum officium in Timæo à Platone pulchrè describitur: Cùm, inquit, cognosceret natura, cor rerum terribilium obiectu trepidaturum, & ira sæpiùs flagraturum, idq́ opus omne per ignem fore, æstus huiusmodi temperandi gratia, pulmonum tegmen cordi adhibuit, molle primum atq. exangue: deinde cauis extrinsecus fistulis spongiæ instar distinctum, vt spiritu potuq́ hausto cordis ardorem huiusmodi respiratione & refrigerio tepefaciat. Quam ob causam, arterias tanquam aquæ ductus per pulmonum substantiam deriuauit, eamq́ cordi, quasi mollem saltum circumdedit: vt quando nimia feruet ira, inde ad faciliorẽ obedientiam temperatum deferueat, sedatoq́ tumultu rationi faciliùs, cum ira ministrare & obsequi valeat. Hæc Plato. Ex quib⁹ perspicuè cognoscitur, quàm pulchrè Mercurius pulmonum fistulas appellauerit. Similis quoq́ dicendi disputandiq́ modus 3. de partibus animalium cap: 6. ponitur à philosopho: Pulmo, inquit, ideo habetur, quia genus animalium quoddam pedestre est; calorem enim refrigerari necesse est: quod extrinsecus ea quæ sanguinem habent, desiderant; sunt enim calidiora. at quæ sanguine carent, vel suo natiuo spiritu satis refrigerari possunt: naturalis siquidẽ eorum spiritus pulsat, atq. ipsius spiritus pulsu refrigeratur. Extrinsecus autem vel aëre, vel aqua attractis refrigerari, necesse est. Quamobrem, piscium nullus habet pulmonem, sed pro eo branchias obtinent; aqua enim refrigerantur, vt aëre, quæ spirant. Quamobrem, omnia quæ spirant habent pulmonem: spirant autem pedestria omnia, & aquatilium nonnulla, vt balæna & delphinus, atq. etiam cete omnia, quæ per fistulas hauriunt aquam gurgitando. Pulmo igitur spirandi officio delegatus est, qui originem quidem sui motus accipit ex corde; aut quia in corde est anima, quæ est principium motus corporis, & ita principium effectiuum intelligeretur; aut ob causam finalem: caloris cordis siquidẽ refrigerãdi causa est. Sua igitur pulmo amplitudine, atq́ inanitate, siue spongiositate, aditum spiritui patefacit. Cùm enim attollitur seu aperitur; influit spiritus, & sic fit inspiratio: cùm verò contrahitur, spiritus effluit; & ita fit expiratio. Pulmo ergo est instrumentum spirandi, habetq́ à corde sui motus principium. Qui verò asserunt cordis palpitationem, qui est saltus, & motus cordis, qui alternatim fit ex pulmone manare; non bene sentiunt, tum quia cor homini, propè dixerim, animalium vni palpitat; quia homo solus spe rei futuræ expectationeq́ mouetur, quinimò affectu timoris, gaudij ac tristitiæ magis homo mouetur, quàm cætera animantia. In cæteris ergo, aut non est palpitatio, aut minimè cognoscitur. In pluribus præterea animantibus cor aliquo interuallo distat à pulmone, situmq́ superiùs tenet, vt nihil ad cordis palpitationem conferat. Pulmo igitur spirandi gratia datus est omninò. Hæc philosophus. Itaq́ pulmo est membrum raræ substantiæ spongiosum & alligatum cum mediastino panniculo cooperiente cor, ne ab ossibus pectoris tangatur. Habet insuper cannulam, quæ in diuersas partes per pulmonem distribuitur. Hæc canna, inquit Æuer: 23. cap: prim: lib: colliget: quando descendit sub trachea, diuiditur in duas partes, quarum quælibet in plures partes distribuitur, circa quas profectò pulmonis caro fabricata consistit, quæ est corpus pulmonis. Medietas autem pulmonis in dextra situm habet concauitate: altera verò in sinistra. Et canna quidem pulmonis præparata est instar formæ annulorum, ex cartilaginibus; sed incompletis annulis, propterea quòd in tertiæ annulorum partis quantitate, suæ extremitates vni pelliculæ

Vtilitas pulmonis.

Plato.

Philosophus.

Refrigeratio cordis.

Pisces non habent pulmonem.

Causa spirationis.

Palpitationis causa.

Cãna pulmonis.

Corpus pulmonis.

De corpore hõinis.

pelliculæ coniungantur: villis quoq. & ligaturis multis. Sunt verò annuli illius cannæ duri & cartilaginosi: & eorum gibbositates, versus exteriorem corporis partem tendunt, pelliculaq; per viam rectam annulos contingens, manibus palpari potest.

Annuli cannæ.

Porrò, non parua est huius cannulæ atq. pulmonis vtilitas; siquidem per pulmonem aëris frigidi hominem circumdantis fit attractio, quousq. per sinistram cordis auriculam, ad suam fumosam caliditatem temperandam veniret, hora quidẽ dilatationis cordis: indeq; fumosam cordis superfluitatem susciperet. Reuera, aër hominis naturam circumdans, in operatione cordiali, ingentis frigiditatis spiritus reperitur: sine cuius temperamento propter fumosam, & magnam cordis caliditatem, animalis spiritus suffocaretur. Quoniam autem aër circumdans, non erat ita purus, ac humanus; rationi consentaneum fuit, vt per medium rarum transiret, quo aër ab omni impuritate mundaretur: cuius rei explendæ gratia, anhelitũ natura disposuit. Sed de pulmone satis.

Vtilitas cannulæ.

Posthac dicamus de diaphragmate, quod quidem vnum est de membris in pectoris concauitate contentis: cuius principium à thoracis capite incipit: inferiùs deinde ad vtrunq. latus ex transuerso descendendo porrigitur, quoâd vsq. ad duodecimas dorsi spondiles peruenerit. Est autem panniculus sua in terminatione musculosus valde, spiritualia à nutritiuis membra separans, habensq; cum cerebro mediantibus neruis colligantiã. Diahpragma præterea huius rei gratia institutũ est à natura; vt sua continua motione cor euentilaret: quemadmodum fabrorum folles, qui suis in fistulis aërem suscipiunt ad ignem nutriendum.

Diafragmatis natura.

Folles.

Mediastinus quoq. panniculus est diahpragmati similis, à quo pectoris longitudo diuiditur: similiter & mediũ pulmonis: alligatur verò spondilibus dorsi, pulmonem suspendendo. Huius autem vtilitas est, quòd si læsio aliqua, vni parti accideret; in totum corpus peruadere non posset.

Mediastini natura.

Pleura quoq. est panniculus valde sensibilis, costas tegens, ac apostemati plurimùm obnoxius: ideoq;, quando in eo apostema gignitur, pleuresis dicitur. Hæc de thoracis membrorum natura dicta sint.

Pleura.

Posthac de ventris conditione sermo decurrat. Venter inprimis diuiditur in partes continentes, & contentas: partes autem continentes sunt, quoâd partem anteriorem, mirach, & siphac: quoâd verò ad partem posteriorem, sunt quinq. spondilium ossa. Mirach autem ex quatuor partibus constare videtur, nempè ex cute, pinguedine, panniculo carnoso, & musculis, qui à corde oriuntur. Siphac verò vnus tantùm est panniculus, multùm durus, ex villis, neruis, & ligamentis confectus, mirach toti adhærens. Porrò, mirach est particula ex antedictis composita: quorum vnum ab altero separari potest: Siphac autem est membrum simplex quoâd eius substantiam: sicut & alij panniculi sunt.

Ventris natura.

Mirach.

Siphac.

Partes autem contentæ sunt, zirbus, intestina, stomachus, hepar, splen, mesenterium. Sed primùm de stomacho loquamur: Stomachi origo ab oris extremitate dependet, & retrò ipsum inferiùs descendit super eius spondiles, quoâd vsq. diaphragma perforauerit, super quo diaphragmate ligatus existit, simul cum quibusdam spondilium panniculis: perforatione autẽ, atque ligatione confectis, dilatatur: & ab eo deinde quoddam oritur membrum, quod stomachus nuncupatur, ad partem sinistram parumper declinans. Quamobrem, os stomachi declinat similiter ad eandem sinistram, eius verò fundum ad dexteram: ideoq́ue cucurbitæ rotundæ, in superiori parte longum collum habentis, similitudinem gerit. Inferiùs autem alterum collum, quod cum intestino duodeno suam facit coniunctionem: ideoq; istud collum intestinorum principium, seu portanarium vocatur. Cibus enim in stomachum congestus, permeri contrahitur, & clauditur, ita, vt aliquid illius egredi nequeat, nisi tota penitus digestione confecta. Deinde aperto aditu ad intestina decoctus, digestusq; cibus transmittitur. Dilatatur præterea stomachus aquantulum versus partem dorsi cum spondilibus, & visceribus: ligaturq; firmis quidem ligamentis pro ipsius nobilitate necessitateq; tuenda. Insuper, tribus indutus

Partes contente ventris.

Stomachus.

Os stomachi.

Forma stomachi.

Tres tunicæ stomachi.

est tunicis: quarum vna habet villos, secundùm stomachi longitudinem transuersaliter: alia autem secundùm latitudinem intrantes: tertia verò obliquè & transuersaliter per stomachum distributos,

Stomachus sentit euacuationem cibi.

stomachus solus sentit euacuationem nutrimenti, teste Auer: 3. colliget: cap: 33. & non alia membra, nisi per ipsum; quia hoc membrum est tanquàm species membrorum omnium, quæ huiusmodi resolutionem sentire debent: sic membra sentiunt per neruum in locis, quæ non sunt neruosa: & lingua cibos conuenientes. Sanè, operationem toti corpori communicantem stomachus habet: propterea princeps communicans appellatur: cuius attractio per modum sensus, & appetitus, siue motus, est contraria motui attractionis per modum nutrimenti. Hæc de stomachi natura dixi. Deinde de intestinis aliquid dicamus.

Intestinorum numerus.

Intestina itaq; sex tantùm numerantur, quorũ tria superiora sunt valde gracilia: alia verò tria sub vmbilico posita, grossa dicuntur, quæ duabus tunicis conficiuntur: quarum altera intus existens, quandam sibi adhærentem habet viscositatem.

Duodenum.

Ex gracilibus autem intestinis, quod inferiori stomachi ori coniungitur, duodenum siue portanariũ appellatur: sic dictũ, quòd longitudine 12. digitorum constet. Secundum vocatur ieiunum: quæ quidem intestina erecta existunt, & in corporis longitudinem sparsa: plura nihilominus orificia, per quæ hepati nutrimentum vehitur, in isto ieiuno habentur intestino, quàm in alijs.

Ieiunum inuolutum.

Tertium, & vltimum intestinum ex gracilibus, inuolutum dicitur; quia nimirum pluribus inuolutionibus contectum esse videtur. Porrò, istorum trium magnitudo, portanarij magnitudinem æquat.

Monoculum.

Quartum vocatur monoculum, quia vno tantùm foramine gaudet, perinde ac si esset saccus vel marsupium. Illud ergo, quod vna hora ad illud ingreditur, alia certè egreditur, eiusq; sedes est in latere dextro.

Colon rectũ.

Quintum dicitur colon, cuius principium est in latere dextro, quod per latitudinem ventris extenditur, donec ad sinistrum latus sese porrexerit. Sextum appellatum rectũ: cuius officium est, omnium excrementa intestinorum, sua in amplitudine colligere, sicut in vesica adunatur vrina. In huius quoq. extremitate terminatur anus: super quo quidem musculus inuenitur, ad quem spectat stercoris prohibere exitum, donec illius soluendi, extrudendiq; desiderium affuerit.

Quinq. venæ Emoroidales.

Quinq; præterea venæ in ani extremitate sunt positæ; vt per eas sanguis grossius totius corporis enumeraretur: ideoq; emoroidales ab antiquis vocatæ sunt.

Vtilitates intestinorum.

Quid autem corporibus animalium conferat intestinorum compages, in Timæo egregiè describit Plato: Ventrem nostrum, inquit, spiris intestinorum natura circumplicauit, ne subitò alimenta nobis assumpta defluerent: ac rursus noui alimenti confestim necessitas immineret; ob illam enim inexplebilem perpetuamq; voraginem genus nostrum philosophiæ, musicæq; & moderationis omnis expers relictum fuisset, illi parti, quæ in nobis diuinissima est, minimè obsecutum. Hæc Plato, quæ moralem quidem sapiunt philosophiam.

Philosophus.

Philosophus 3. de partibus animalum cap: 12. mutandi, eijciendiq; cibi gratia intestina à natura ordinata fuisse affirmat. Cibum, inquit, ingestum recipere, & euaporatum eijcere, neq. eundem locum esse cibi concocti, & excrementi, necesse est; conceptaculum enim adesse, in quo cibus mutetur, oportet.

Euaporant & eijciunt.

Pars siquidem alia cibum ingestum complecti, alia excrementum materiamq; superuacuam capere debet: quarum actionum, vt tempus diuersum est: sic loca etiam haberi diuersa, necessarium fuit. Numerat præterea philosophus intestina, directum, colum, cæcum, humidum, saccum intelligens.

Colum.

Colum est pars laxior intestini, ascendens per partem sinistram, vsq. renis, & lienis regionem: deinde transit à sinistro in dextrum superequitando ventriculum: & in dextro vnitur intestino, sacco anchæ locato circa supremam ossis partem.

Rectum.

Rectum ad exitum vsq. excrementi pertendit. Quæ omnia natura solers molita est ad congruam cibi confectionem, & excrementi vsum, & transmissionem.

Auer.

Tria, inquit Auer: sunt ad cibi nutrimentum, digestionemq; faciendam necessaria: primùm quidem, in quo cibus

De corpore hoĩnis.

coquatur: alterum, in quo retineatur: postremum, quo fæx cibi foras pellatur. Primi generis est intestinum angustum, & cætera gracilia: secundi generis, quod scilicet excrementum recipit, est intestinum crassum, quod monoculum appellat, & alia, quæ ad ipsum attinent. Demum intestinum rectum, quo fæces extruduntur. Alui, ait philosophus, amplitudo clauditur angustiore semita: & clauicula à flexuosis orbibus sic dicta, excrementum iam euaporatum sucipit, vt natura seruetur, ne vniuersi exitus fiat excrementi. Clauicula autem est intestinum recto strictius, & tortuosius, sic dictum propter suos orbiculos. Hæc de intestinis dicuntur.

Intestinũ cœcum.

Clauicula.

CAP: X.

De Renibus.

DE Renibus deinceps aliquid nobis dicendum; quippe qui ab huiusmodi negotio nequaquam sunt alieni. Sunt autem renes ab vtraq; parte spondilium positi: quorum dexter locum tenet altiorem: & quilibet ipsorũ duobus colis constat: ex quibus vnum, à latere in quo situm est, ad magnam venam in hepatis gibbositate existentem porrigitur: alterum verò inferiùs descendendo vadit, donec cum vesica mirabilem coniunctionem fecerit. Ista autẽ ad vasa, quæ ad vesicam descendunt, pori vritides sunt, quæ emunctoria vocantur. philosophus 3. de partibus animalium cap: 7. Renes, inquit, nulla necessitate habentur; sed propter melius atq. locupletius in ijs, in quibus habentur: humoris seu vrinarij excrementi causa, qui confluit in vesicam, adiuncti sunt ex sua natura, in ijs animantibus, in quibus plus sedimenti, siue superfluitatis fieri solet; vt meliùs vesica suo munere fungeretur. Nullum pennatum, nullum squamatum, nullum corticatum, excepta testudine, renes habet. Quanquàm in nonnullis auibus carunculæ quædam sunt latiusculæ, speciem renum ostendentes, quasi ea caro quæ renibus delegata est, locum non habeat, sed in plura dispersa sit. Animalibus sanguinem habentibus pulmonem, renesq; natura dedit; quibus ad continendas venas vterentur, & ad humorem vrinarium excernendum abuterentur: meatus enim de vena maiore ad renes vsque perfertur: sunt ergo necessarij ad venas continendas. Omnes renes quandam habent profunditatẽ, aut ampliorem, aut arctiorem, præterquam in vitulo marino, in cuius renibus non est cauum; sed similes sunt renibus bouinis, qui omnium sunt firmissimi, ac solidissimi. Hominum renes bubulis similes sunt; quippe, qui tanquam compositi ex multis renibus exiguis constant: neq. æquabiles sunt, quomodo renes ouium. Renes ergo humani ex multis renunculis compacti sunt: neq. sunt superficietenus leues ac æquales; sed potiùs carne vallicosi, non continui superficie, sicut quadrupedum renes, bouinis duntaxat exceptis. Quò fit, vt morbus humanorum renum difficilè ab hominibus curari possit: etiamsi nuper ægrotare cœperit; accidit enim, vt quasi multis renibus laborent, propterea, quòd ex illis renunculis constent: difficilius ergo remedium adhibetur, quàm si vno infestarentur. Porrò, via venalis, quæ procedit à magna vena, quæ à gibbo hepatis ad renes decurrit, non cauum subit renum, siue nõ directẽ in renum profunditatem peruenit; sed in eorum corpus assumitur, cuius duo signa habentur: quorũ alterum est quòd in cauis eorum nihil sanguinis inueniatur: secundũ, quòd in interfectis animantibus, sanguis in huiusmodi cauis minimè coaguletur. Meatus verò venæ maioris de cauis renum exangues duo insignes ad vesicam feruntur, vnusquisq. ex propria sua concauitate. atq; etiam alij ex vena aorta validi frequentesq; eòdem deueniunt, in ipsos vtiq; renes, in quos venæ magnæ meatus peruenerunt, quæ ita natura instituit, vt ex vena maiore humoris excrementum ad renes veniret.

Renes.

Philosophus.

Vtilitas renũ.

Quare renes dati sint.

Hominum renes.

Curantur renes difficulter.

Meatus ad renes.

De corpore hoĩnis. In renibus autem sedimen, siue superfluitas, humoribus vrinarijs per corpus renum
colatis, in medium renum confluerent, vbi ipsi plurimi profunditatem renum occu-
pant: quò fit, vt renes omnium viscerum maximè fœdum reddant odorem; quia nimi
rum semper pleni sunt fœtida superfluitate. Tum deinde ex medio per eos meatus
Situs vesicæ cum renibus. in vesicam iam magis ac magis, tanquam excrementum secernitur atq. reijcitur. Hæc
est venarum cum renibus & vesica constitutio, & eiusdem constitutionis vtilitas. Si-
tus autem vesicæ cum renibus talis est: quòd scilicet ipsa vesica à renibus depende-
at; tendunt enim in eam validi meatus, quibus ipsa renibus ligatur. Itaq; renes his
Situs renum. de causis habentur, & virtutes, quas diximus obtinent. Situs autem renum ita se ha-
bet, vt omnibus animalibus, quæ renes habent, dexter superior sinistro sit: cùm enim
motus ex parte dextra proueniat, naturaq; dextræ partis proinde validior sit; ideo
partes omnes, quæ sunt mouendi causa, vt in situ superiori collocentur, necesse est:
nam & supercilium dextrum magis attollitur: & arcuatum magis quàm sinistrum
A dextra fit motus. habetur. Dexter ergo renum, est superior sinistro; tum quia dexter, tum quia motus
incipit à dextra. Dexter præterea in omnibus animantibus à iecore tangitur, quòd
elatior sit; iecur enim parte dextra est positum. Dexter itaq; inter renes superior est
sinistro, quòd motus à parte dextra proueniat: & dextra validior sit sinistra: & su-
percilium dextrum magis attollatur, & tangatur à iecore: hæc omnia ex philosophi
Renũ pinguedo. verbis clarissimè elici, haberiq; possunt. Sunt renes cæteris visceribus pinguiores,
quod materiæ ratione accidit, cũ aquositas sanguinea, quæ ab hepate per renes in ve
sicam fluit, per renes transmissum colatur, de sanguine cum aquositate fluente, ali-
quid remansit in renibus, nempè pars crassior: quantum enim relinquitur sanguinis
puri, post transmissionem aquositatis per renes, ob sui puritatem facilè concoqui
potest. Finis autem probæ concoctionis sanguineæ, adeps & seuum est. Concoctione
ergo facta, purus ille sanguis, in renum pinguedinem transit. Et, vt in combustis sic-
cis, velut in cineribus, aliquid ignis relinquitur; sic in concoctis humidis nonnihil ca-
Pinguedo est leuis. loris qui effecerit, relinquitur. Quò fit, vt pingue leue sit, & humoribus resideat, siue
supersedeat & fluitet. Fit autem pingue non intra ipsos renes, quoniam densum &
spissum hoc viscus est, adeò vt in ipsum nequeat penetrare; sed circum renes est, aut
adeps in ijs, quæ pinguescere adipe solent: aut seuum in ijs, quæ seuo opimãtur; adeps
enim est in ijs, quæ vtrinq; dendata sunt: seuum verò in cornigeris, & in ijs, quæ alte-
ra parte sunt dentata. Necessariò ergo renes pinguescunt, propter vrinarij excre-
menti transmissionem, in animalibus renes habentibus. Salutis autem causa renes
Finis pinguedinis renum. pingues sunt, vt renum natura calida sit. Cùm enim positi loco vltimo sint, calore e-
gent ampliore; nisi enim essent calidi; non traherent humorem: ideo teporem deside-
1. rant ampliorem. Sunt præterea pingues, vt vice carnium, pinguedine renes nutrian-
tur; non enim carne dorsi nutriri possunt, cùm illa procul sit, & cor, & reliqua partis
superioris viscera protegere debeat. At lumbi carne vacant, vt flecti possint. Itaque
2. vice carnis renes communiti nutriuntur. Adde aliam causam, quæ est meliùs dige-
rendi: Humorem, inquit, alimentarium meliùs discernunt, nempè ad sedimentorum
conceptacula mittunt, & concoquunt, siue digerunt sua pinguedine; concoquere enim
est conficere, & ad maturitatem perducere: digerere verò est distinguere & dispar
Omne pingue calidum. tire. In causa est, quia omne pingue calidum est: calor autem concoquit. His igitur
de causis renes pinguedine operiuntur. Dexter omnibus minùs pinguis: cuius rei cau
sa est; quoniam dextræ partis natura siccior est atq. mobilior: motus autem contra-
rius; liquat enim pinguedinem, & consumit. Sed cùm cæteris animalibus renes habe-
Ouibus lætalis pinguedo renum. re pingues proficiat, & plerumq; totos obesos habeant, ouibus hoc mortiferum est.
Quò fit, vt quanquàm pingues admodum sint; tamen aliquid deest, etsi non vtrinque,
dextro quidem. Causa cur hoc solis, aut maximè ouibus accidat; est, quoniam ijs, quæ
adipe

De corpore hõinis.

adipe pinguescere solent, pingue humidum est: oues autem cùm sint valde humidæ, sicut suæ lanæ copia, & mollitudo ostendunt; flatibus, seu ventositatibus in renibus interclusis, non similem in ouibus, ac in cæteris animantibus dolorem pariunt: nam pingue ouium est densum: obturatione ergo facta, tùm ex denso pingui, tùm etiam ex nimia ipsarum humiditate, dolorem lethalem efficiunt. Quod causa syderationis, hoc est, morbi ouibus est, vulgò obeseola vocatur, quod obesis accidat. Appellatur autem à Plinio syderatio, quæ cùm repentino quodam eueniat impetu, è cælo vi quadam syderis prouenire putatur, quæ non in ouibus tantùm, sed in hominibus, atq; arboribus accidit, teste Plinio lib: 10. Quamobrem hominibus etiam, qui vitio renum laborant, quanquam pinguescere iuuat; tamen si pingues admodum efficiantur, dolores profectò accidunt lethales. Pinguedo ergo renum prodest, quia augetur calor ventositates resoluens: verùm præ nimia pinguedine includuntur, atque oppilantur meatus, ita, vt ventositati exeundi aditus non pateat: vnde fit, vt mortiferi dolores generentur. In cæteris autem animalibus, etsi seuo pinguescunt; est tamen minùs densum, quàm in ouibus: & sic minus flatus, seu ventositatis detinet. Ampliùs, oues celeri pinguedine opplentur; ideoq; maior in illarum renibus ventositas intercluditur, densitudine & copia pinguedinis: itaq; citiùs syderatione pereunt. Quid igitur renes, & quæ ipsorum vtilitas, hæc ex Philosopho colligi possunt.

Morbus ouiũ. Syderatio.

Dolores renũ.

CAP: XI.

Quis aluo capacem amplitudinem tradidit? quis honoranda corporis membra in propatulo figurauit? quis obscœna in obscuro prorsus abdidit, eaque ab aspectu cernentium voluit secreta iacere?

Merc. text.

DE alui natura præcedente capitulo 4. scilicet, aliquid perstringendo de scripsimus: posthac de virgæ figura, vesicæ, atque matricis, quæ obscœna vocantur à Mercurio, & in abscondito posita, aliquid dicamus. Est autem virga membrum valde lacertosum, neruosum, ex multis ligamentis compositum, plenum venis, & arterijs, & plurimùm cauernosum. Quamobrem eius cauernositates, ventositate in pulsantibus venis generata replẽtur, ex qua virgæ erectio sequitur. Ligamenta autem quæ faciunt ad virgæ compositionem, ab ossibus femoris oriuntur: nerui verò eandem compositionem ingredientes, ab infima parte nuchæ profluunt. Quam ob causam virga est plurimi sensus, & valde extensibilis: similiter illius venæ, à vena ab hepate descendente proueniunt. Arteriæ quoque eius ab arteria descendente à corde in regionem, vbi venæ & arteriæ iam prædictæ, ad duas anchas bifulcantur, & ad virgam veniunt. Sunt autem istæ venæ & arteriæ, maiores & ampliores in ista particula radice linguæ, quàm in aliqua alia totius corporis quantitatis eiusdem. Est insuper (vt plurimùm) quantitatis vnius palmi, quemadmodum & collum matricis: est ergo virgæ substantia plurimũ neruosa; ideoq; colligata cum nucha, & vesica: venarum & arteriarum plena, ac proinde cũ hepate, & corde colligantiam habens. Caro eius est simplex, & vocatur præputium, neruorum ac ligamentorum, & venarum ratione frigida & sicca reputatur. Vesica præterea, est vrinæ receptaculum, cuius mansio inter anum, & femur manifestè apparet, duabus tunicis confecta, in cuius ore videlicet in principio colli vesicæ, quidam reperiuntur musculi, ipsum collum stringentes, & prohibentes inuoluntarium vrinæ exitum, quoâd desiderium adsit vrinæ emittendæ. A renibus autem

Virgæ figura.

Venæ, & arteriæ.

Præputium.

De corpore hōinis.

ad vesicam duobus collis vrina cōducitur, qui emunctoria nuncupantur: quæ cùm ad vesicam attingunt, vnam ex prædictis perforant tunicis: deinde inter duas ipsius vesicæ tunicas transitum faciunt, donec ad collum eius peruenerint: quo in loco, aliam perforando tunicam, ad vesicæ concauitatem descendentes, illuc vrinam vehunt. Siphac, vt paulò antè dixi, est panniculus satis durus, cuius origo ab inferiori pellicula diaphragmatis manifestatur: qui quidem panniculus inferiùs versus dorsum descendit, vbi stomachus & intestina suspenduntur: in parte verò inferiori ventris, suam terminationem complet. Ex ipso autem siphac, duo deinde generantur didimi, qui descendunt super os pectinis, donec continuantur cum testiculis, eos subtili pelle circumdantes, per quos venæ & arteriæ transeunt ad ipsos testiculos, à quibus nutrimētum & materia spermatica transmittitur: & à testiculis duo ramusculi veniunt, vasa spermatica dicta, quibus sperma à testiculis ad virgam defertur. Testiculi autem inter membra principalia habentur; nam faciunt ad generationem humanam. Sunt etiam membra glandulosa, & carnis albæ, & valde sensibilia propter communitatē, & colligantiam, quam habent cum partibus neruosis. A panniculo neruoso, lacertoso comprehenduntur hæc omnia, qui mirach dicitur, quorum musculi adiumento sunt ad aliorum superfluitates membrorum eijciendas. Arist: 3. de partibus animalium cap: 3. Vesica, inquit, non omnibus animantibus data est; sed ijs tantùm tribuere voluisse natura videtur, quæ pulmonem habent sanguineum, idq; recta ratione; caloris enim excessu, qui in eo ipso membro continetur, sitibunda hæc omnium præcipuè animalium sunt, ciboq; indigent, non modò sicco; verùmetiam humido copiosiore. Itaq; excrementum etiam copiosius contrahi, necesse est: nec tantùm excrementum, quod per alui meatum egreditur; verùmetiam per vesicæ receptaculum: ideoq; necesse est, vesicam illius excrementi receptaculum esse. Quamobrem, quæ habent pulmonem, vesicam habent: quæ autem tali carent pulmone, vel parum bibunt; quoniam fungosum pulmonem habent: vel omninò potum assumunt, non potus, sed cibi gratia, vt insecta, et pisces: vel etiā, quæ pēna, aut squama, aut cortice operiūtur. hæc tùm propter humoris assumpti exiguitatem, tùm quia quantum excrementi contrahitur, tantùm assumitur, vesica omnia carent. Excepta testudine testata, in qua est vesica, cuius rei causa est, quod marinæ testudines pulmonem habeant carnosum, sanguineum, atq; bubalo similem: terrestres autem proportione maiorem. Cortex verò ambarū, quia valde spissa, præduraq; modo silicis est, facit, ne humor euentari, euaporariq; possit per carnem laxiorem, vt auibus, & serpentibus, cæterisq; euenit cortice opertis: atq; ita excrementi copia tanta subsidet, vt eorum natura conceptaculum, & vas quoddā capax humoris desideret. Vesicā igitur testudo sola inter hæc habet, ea de causa scilicet marina amplam, terrestris exiguam admodum. Et 3. de natura animaliū cap: 15. Vesica præcisa coire non potest, nisi ad ipsum exordium suæ ceruicis. Quanquam non ignoro, ita aliquando contigisse, vt vulnerata vesica solidesceret: sed quod admodum raro contingit; parum id admodum considerandum censeo. Item 1. de generatione animalium cap: 4. de testium ratione sic loquitur: Necesse est, inquit, primò accipere, cuius gratia testium sit constitutio: ergo, si natura rem omnem facit propter necessitatem, aut propter melius; hoc etiam membrum, testes scilicet ab eorum alterum erit. Philoponus putat id esse propter necessitatem. similiter & Auerroes. Sequitur textus Philosophi: Quod quidem igitur non necessarium ad generationem sit perspicuū est; omnibus enim vtiq. generantibus inesset: nunc autem neq; serpentes testes habent, neq; pisces: visi enim sunt coire, plenosq; genitali semine meatus habere. Relinquitur igitur testes esse cuiusdam melioris gratia; sed plurimorum quidem animalium ferè nihil aliud opus est, quàm veluti plantarum semen & fructus. Et est sensus, quæ semine generant, & non quæ ex putri materia oriuntur, meatus habere

Vesicæ natura — Siphac. — Didimi. — Testiculi. — Mirach. — Quibus datur vesica. — Quæ habent pulmonē, vesicam habent — Testudines. — Vesica testudinis. — Testiū ratio. — Quæ non habent testes.

atus habere

atus habere necesse est, per quos semen emittant; quoniam eorum opus veluti plantarum est semen, & fructus facere: quod cùm sine testibus fieri possit: soli ergo meatus sunt ad generationem necessarij. Eorum igitur, quæ semen habent animalium triplex genus habetur: vnum videlicet, quod testes extra habet: aliud verò intus: tertium verò caret, vice testium meatus habens, quibus semen emittitur. Quæ testibus carent, omnibus alijs velociora sunt ad coitum: & quæ testes intus habent, velociora ad coitum ijs, quæ eos habent extra; minùs tamen velocia ijs, quæ omninò carent: omnibus autem tardiora, quæ testes habent extra. Patet id per quoddam simile in intestinis; nam quæ recta habent intestina, voraciora sunt: quæ aliqua ex parte tortuosa, minùs voracia: quæ autem intestina habent pluribus anfractibus prædita, minimè voracia. Fecit autem natura libidinosissima animalia, quæ plurima generant, quia etsi ex coitu resoluantur; multitudine tamen reparantur: & hæc sunt, quæ carent testibus. Mulieres autem testes intus habentes, hac eadem ratione tales sunt; quia multa pariunt, & eorum species conseruatur. At ea, quæ testes extra habent, & animalia perfecta sunt: si libidinosa essent, citiùs eorum vitam absumerent. Sequitur textus Philosophi: Testes autem sunt ad hoc conditi, scilicet ad tarditatem coitus agendam; quæ enim ex animalibus castiora esse conuenit, horum meatus reuolutionem, anfractusq́ habent: seminis enim faciunt motum tardiorem. Signo nobis sunt nonnulli homines, qui propterea quòd meatus testiũ tortuosiores habeant, sunt tardioris coitus: huiusmodi sunt homines, & equi, quibus inest illa renum replicatio. Nulla ergo pars meatuũ sunt testes, sed apponũtur, vt lapides textrices, qui telis adaptantur; vt quemadmodũ per lapides seruatur apertura in tela, propter eorum pondus; sic propter testes seruatur apertura in meatibus, ob ipsorum testium pondus; his enim detractis, meatus intus retrahuntur, vt generare non possint exsecta: nam nisi retraherentur, possent vtiq́. Etiam taurus quidam, cùm post castrationẽ statim coijsset, impleuit: cùm nondum meatus retracti essent. Cæterùm, quibus testes extra sunt, & venarum anfractus extra esse, necesse est; meatus enim dum testes non attingunt, recti sunt; ideoq́ in testibus inuoluuntur. Ampliùs, cùm meatus extra sunt, aëris frigore rigescunt: eis autem rigorem, contractionemq́ sentientibus, calore illis opus est, quo extendantur, & ad genitalis officij diligentiam complendendam parati reddantur. Calor verò aliqua interposita mora fit, proinde huiusmodi animalia nõ ita citò mouentur ad coitum. Tria sunt ergo, quæ celerem genitalis seminis egressum impediunt: primùm est calor, quo semen coquitur, & in substantiam dirigitur, siue digeritur: meatus aperiuntur, quæ omnia sine aliqua mora fieri non possunt: secundum verò sunt anfractus; etenim ipsi cùm natura flexuosi sint, egressum impediunt: tertium est frigus, quo densiores, contractioresq́ meatus efficiuntur. At animalia, quæ testibus carent, aut eos intus habent, prædictis vacant impedimentis; ideoq́ agiliora sunt ad coitum cæteris. Dicis, in somno semen emitti, nulla concitatione, auctioneq́ facta caloris. Respondeo, virtute imaginariæ, cui calidum spirituosum obtemperat, id fieri; non minùs enim in somno quàm in vigilia, calidum ipsum mouetur ad testes: proinde rectè dictum est à Philopono, semen genitale emitti non posse, nisi ipso calido aucto, quod etiam in somno virtute imaginariæ augetur. Galenus pro certo confitetur, testes esse penitus necessarios ad animalium generationem propagandam; ideoq́ sedes virtutis generatiuæ eos esse affirmat, non secus ac cerebrum virtutis animalis, & cor virtutis vitalis: quod etiam Auicennæ probatur. Quamobrem inter membra principalia testes à Galeno numerantur: non quidem, vt Auicenna inquit, respectu indiuidui, sed respectu speciei: vnde quemadmodum cor, cerebrum, & iecur sunt membra principalia respectu virtutum principalium, quibus in esse conseruatur indiuiduum; ita testes sunt membrũ principale respectu virtutis, qua species

Triplex gen⁹

Quæ velociora ad coitum.

Ad quid testes

Taurus castratus genuit.

Genitalis seminis impedimẽtum.

Quomodo fiat pollutio in somno.

Galenus.

Quod testes sint necessarij ad generationem.

cies seruatur. Patet id latißimè; nam testibus exsectis, animal ampliùs non generat, quod minimè eueniret, nisi sedes eßent virtutis generatiuæ. Item, semen genitale in huiusmodi animalibus, non est perfectum, & album, atq; concoctum, nisi ad testes peruenerit: veluti sanguis, lac non fit, nisi in vberibus: cùm igitur genitale semen, colore, substantia, magis testibus aßimiletur, quàm meatibus: neceßarij ergo sunt ad semen perficiendum. Item, abscißis testibus, mutatur homo in fœmineam naturam: sunt ergo principalia membra. Quam ob causam aiunt Medici, meatus seminales alios eße, qui semen genitale præparant, veluti sunt meatus vsq; ad os pectinis: alios verò, qui semen ipsum perficiunt: meatus profectò, qui ab oße pectinis per testes reuoluuntur. Quare, & testes sunt propter melius, vt sic semen tardiùs egrediatur: & propter neceßitatem non in animalibus simpliciter, sed in testes habentibus. Aristoteles autem aßerit datos propter melius, vt sic tardiùs ad coitum eßent prona. Ad rationes Galeni dici potest, exsectis testibus meatus consolidari, & ita proceßu temporis coitum impediri. Ad 2. negatur similitudo; lac enim sine vberibus eße non potest; quia præter venas locum non habet, in quo coaguletur: at genitale excrementum in multis animalibus testibus carentibus, confici videmus. In causa est, quia illi met meatus, qui præparant semen, perficiunt atq; complent. Ad 3. abscißis testiculis, absciditur etiam semen; non enim semen multiplicatur in animalibus, in quibus egreßum non habet, natura illud transmutante, & in vapores resoluente. Testibus ergo exsectis fit illa mutatio non per se, sed per accidens. Sed de testibus satis.

[Margin: Rationes Galeni. — Medici. — Aristoteles. — Soluuntur rationes Galeni 1. 2. 3.]

CAP: XII.

De matrice.

Cum inter vesicam collocata sit matrix, dignum est, vt de ea aliquid dicatur; est enim matrix collocata inter vesicam & intestinum rectum, in altiori loco tanquam vesica. Porrò, est plurimùm neruosa, vt neceßitatis tempore amplam extensionem, formamq; suscipere queat. Adde, vt tempore partus, vltra neceßitatem ampliari non poßit: denique vt sic neruosa, melius colligi constringiq; poßit; duos in se continet ventriculos, qui ad vnum orificium terminantur: duo quoq; additamenta, quæ matricis cornua appellantur. Post additamenta, testiculi collocantur, qui longitudinis quidem minùs habent testibus virorum, plus verò latitudinis, per quos sperma de matricis concauitate descendit. In matrice quoque colum inuenitur, quod in mulieris vuluam porrigitur, viceq; virgæ in muliere fungitur: in virginibus autem vuluæ orificium strictum, & rugosum est, in quibus rugis quæq; contexuntur venæ, quibus corruptis ad rupturam perueniunt, & rugæ dilatantur: vnde perspicuum est in prægnantibus os matricis ita constringi, vt acus ingredi nequeat: hora autem pariendi accedente, aut aliquo, quod affert abortum, tunc os illud sic amplè dilatatur, vt infans egredi valeat: cuius generatio ex spermate perficitur: & ex sanguine menstruo nutritur, & incrementum sumit. Masculorum autem forma citiùs completur quàm fœminæ. Fœtui quoq; quædam venæ coniunguntur, ad matricem venientes, ipsumq; nutrientes, donec ad perfectam formam tempus pariendi peruenerit. Quo quidem tempore retinacula, quibus fœtus cum matrice alligatus extiterat, forti motione disrumpuntur, ex qua maturus sequitur partus. Porrò, de huiusmodi negotio circa finem Timæi præclara describuntur à Platone: Ipsum potus discursum, inquit, quo per pulmones sub renes in vesicam defluens, & spiritui mixtus elisusq; depromitur, dij in fistulæ modum in compactam medullam à capite, per ceruicē & spinam deriuârunt, quod quidem sperma,

[Margin: Matricis natura. — Cornua matricis. — Testiculi mulieris. — Colum loco virgæ. — Hora partus. — Infantis nutritio in ventre. — Plato.]

dem sperma, siue semen vocatur. Hoc autem vtpotè animatum, ac respirans, qua parte spirat, per eandem vitale effluendi desiderium gignit, atque ita generandi amorē nobis inseruit. Quocirca, pudendorum naturæ in viris insita vis, inobediens atq; imperiosa: & quasi animal non exaudiens rationem furiosarum libidinum, violentia sibi subijcere cuncta conatur. Et paulò antè: Qui fluido stupidoq; circa medullam abundat semine, vtq; arbor pluribus quàm conueniat fructibus grauida, nimia vbertate luxuriat; is profectò insanit & furit. De matrice autem talia protulit: vulua quoq. matrixq; in fœminis eadem ratione animal auidum generandi, quando procul à fœtu per ætatis florem, aut vltra diutiùs detinetur, ægrè fert morā, ac plurimùm indignatur: passimq; per corpus oberrans, meatus spiritus intercludit: respirare nō sinit, extremis vexat angustijs: morbis denique omnibus premit, quousque vtrorūq; cupido amorq;, quasi ex arboribus fœtum, fructumq; ipsum deinde decerpunt, & in matricē velut agrum inspargunt: hinc animalia primùm talia, vt nec propter paruitatem videantur, nec dum appareant formata, concipiunt: mox quæ conflauerant, explicant: ingentia intus enutriunt: demum educunt in lucem, animaliumq; generationem perficiunt. Mulieres hunc in modum, & fœminæ omnes sunt genitæ. Hæc Plato. Ex quibus insitum generandi desiderium apertè cognoscitur, nec non ordo conceptus, partus & fœtus. Philosophus 3. de partibus animalium cap: 3. Matrices, inquit, in omnibus bipartitæ sunt, vt testes maribus gemini sunt omnibus, hoc est, omnibus animalibus sexum fœmineum habentibus genitalia sunt bipartita: accipitur autem matrix pro ventriculo, qui in fœminis iunctus est vesicæ, quæ ad progenerandum apta est. Sed dices, non in omnibus matrix est bifida, sed solùm in ijs, teste Auerroe, quæ vnum, vel duo generant: in ijs verò, quæ plura duobus generant, numerus partium pro numero fœtuum est censendus. Fortaße Philosophus intelligit matricem dici non debere, quæ ex duabus non constat. Matrix autem non spectat ad necessitatē indiuidui, sed speciei: proinde extracta matrice, quandam mulierē multo tempore sanam vixiße Medici affirmāt. Sed de his hactenus. Deinceps loquamur de mesenterio. Est autem mesenterium membrum, cuius substantia ex cordis panniculis componitur, & ligamentis: ad hoc quidem à natura institutum; vt condecenti ligatione intestina ligare poßet. Est autem in eius vacuitatibus membrū valde glandulosum: cuius officium est, loca glandulosa huiusmodi membri adiuuare: sustentat præterea meseraicas venas. Insuper ideò est molle, & pingue, & glandulis plenum, vt sua humiditate fæces, & intestina humectare poßet. Est autem in superiori parte magis glandulosum, in quo sæpiùs melancholia adunatur: propter etiam vicinitatem, quam habet cum splene. Zirbus est panniculus duabus tunicis subtilibus, & densis, varijsq; arterijs, venis, & pinguedine non pauca confectus: cuius officium est, stomachum, & intestina cooperire, & calefacere, eiusq; origo est à panniculo carnoso, qui alligatus est dorso iuxta diaphragma. Zirbus igitur si aliqua persecutione impulsus, ventrem exierit, ob ipsius pinguedinem facilè lædi potest. Sed par est, vt de partibus, quæ patent aspectui oculorum, posthac verba faciamus.

Generandi cupiditas.
Matrix animal auidum.
Philosophus.
Matrix quid.
Auerroes.
Mesenterij natura.
Zirbi natura.

CAP: XIII.

Honorāda corporis membra in propatulo figurauit.

Mercurius.

Ost obscœna membra, quæ in abdito occultoq; loco natura collocauit, & nos breui sermone prosecuti sumus; reliquum est, vt de honorandis membris, quæ in propatulo natura figurauit, instituti nostri obseruādi gratia, amplè copioseq; disputando loquamur. Inter autem honoranda membra,

Capitis natura.

Plato.

caput est honorabilius; idcirco de ipso primùm loquendum mihi esse puto, de quo multa & egregia quidem in Timæo locutus est Plato: Caput osse raro, inquit, texit natura, sed carnibus neruisq́ non fulciuit, quia flexiones non erat habiturum: his de causis caput membris omnibus acutius ad sentiendum prudentiusq́; sed imbecillius est constitutum. Præterea, ipsum caput nudo osse relinqui, omni alio tegmine destitutum non poterat, propter caloris frigorisq́ excessum: neque rursus carnium pondere prægrauatum, sensus expers obtusumq́ reddendum erat. Carne igitur non penitus desiccata, residuum, quod maius supererat, segregatum est: cutisq́ ipsa circa cerebri humorem sibiipsi iuncta, & germinans caput circumuestiuit. Humiditas autem subiuncturas scaturiens irrigauit, compegitq́ ipsam ad verticem. Iuncturarum verò species varia propter circuitionum alimoniæq́ potentiam facta, hanc omnem cutem vndique igne pupugit, percussitq́ Deus. Per cutis inde quasi sauciæ rimulas humor effluxit: quódue illic humidum calidumq́ syncerum erat, abijt: quod verò ex ijsdem, quibus & cutis, erat permixtum, emanationis impetu extra productum, in longum extensum est, tenuitatem punctationi penetrationiq́ illi æqualem habens; sed propter tarditatem à spiritu circumstante retusum, rursusq́ sub cutem reuolutum, radices egit. His igitur de causis capilli in cute sunt nati, secundùm pellis coriiq́ similitudinem cuti quàm proximi: sed propter coagulationẽ à frigiditate factã, duriores cute atque densiores, nempè capillus extra cutẽ productus, frigore riguit: hoc pacto constipatum hirsutumq́ caput nobis Deus instituit. Hæc Plato pulchra & perspicua. Similia quædam à Philosopho 2. de partibus cap: 10. disertè dilucidèq́ adduci vidimus: Solus homo, inquit, animalium erectus incedit: proinde caput ipsius macilentum est, carneq́ propè omni exutum. Nec audiendi sunt, qui si carnosum esset, viuacius hominum genus futurum censeant; sed vt meliùs sentiret, caro illi adempta est, atq́ detracta. Sed neutra eorum ratio vera est, ait Philosophus, & qua genus humanum longioris fore vitæ, si caput haberet carnosum, dicunt: & qua meliùs intelligere; nam si cerebrum à carnis copia vestiretur, non vtique refrigeraret, ad quod quidem officium est institutum; huius enim gratia adiunctum est animalibus. Præterea, nullius sensus cerebrum causam obtinet: quod verò expers omninò sensus, non aliter, quàm quoduis excrementum est. Cerebrum ergo non sentit, sicut nec excrementum. Non enim valet ratio: Visus, auditus, & odoratus, sunt in capite: ergo omnes sensus; nam principium sensuum est cordis locus. Itaq́ Philosophus tres sensus posuit in capite, visum, auditum, odoratum, duos in corde, gustum, & tactum: gustum, inquam, quatenus est aliquis tactus. In animalibus autem exanguibus, omnes sensus (visu duntaxat excepto) in corde constituit. Auerroes in sua paraphrasi: Oportuit, inquit, naturam in sanguineis animantibus, hos tres sensus circa cerebrum ponere, vt cerebri frigiditate, eorum operationes redderentur tenuiores, atq́ clariores: in exanguibus verò omnes in corde, dempto visu: cuius officium conuenit cerebri naturæ; cerebrum enim humidum, ac frigidum est: visus verò aquæ naturam obtinet: proinde facilè illius natura conseruari potest. Vel visus est in corde, vtpotè in subiecto, propè autem cerebrum, in pupilla, veluti in instrumento. Sequitur Philosophus: Sensus etiam exquisitiores, scilicet, visus, auditus, odoratus; tactus enim maximè corporeus est: gustus quoque similiter se habet. Tres verò alij sunt immateriales, atque exquisitiores, cùm procul intentionaliter sentiant. Partes autem sanguinis superiores, quæ caput circumdant, tenuiores sunt, atq́ synceriores, quippe quæ cerebri frigiditate clarescunt; quæ verò propè cor turbidiores, ob crassi sanguinis copiam in corde semper vigentis. Itaq́, sensus exquisitiores per partes sanguinis synceriores absolui, necesse est: patet, nam sanguinis calidioris agitatio officiũ sentiendi intercipit atque refringit. His de causis sedes eorũ sensuum mandatæ sunt

Capitis cõpositio.

Capilli vnde nati.

Philosophus.

Caput hõinis cur macilentũ.

Cerebrum nõ sentit.

Tres sensus in capite, duo in corde.

Auer.

Visus in corde.

Partes sanguinis superiores

capiti: cæterorum verò duorum cordi. Adde, caput eſſe ponderoſum, neceſſe omninò eſſe, ſi macilentum non eſſet: propterea non tantùm prior pars capitis carne vacat; ſed etiam poſterior: nihil enim erigi poſſet preſſum onere: id autem accideret, ſi caput carne obtectum eſſet. Ex quo patet, non ideò carnem deeſſe, vt cerebrũ ſentiat; pars enim poſterior capitis cerebro caret, quæ nihilominùs carne vacat. Hæc Philoſophus. In quibus conuenit cum Platone. 12. autem capite eiusdem libri, de pilorum cauſa ſic diſſerendo loquitur: Pili, inquit, operimenti cauſa adiuncti ſunt animalibus, quibus dantur: hac de cauſa parti nobiliori hominis natura adiumentũ cenſuit adhibendum; ſemper enim natura rei melioris author eſt quoàd eius fieri poteſt: homo animalium maximè omnium piloſo capite eſt: cuius rei cauſa tùm ad neceſſitatem, tùm ad præſidij rationem, referenda eſt; neceſſarium enim propter cerebri humiditatem, & commiſſuras caluæ: nam vbi plurimùm humoris calorisq́ eſt; ibidẽ ortum pilorum eſſe copioſum, neceſſe eſt. Adiumenti autem ratio, vt frequentia pili caput operiens, defendat à nimio frigore & calore: cùm cerebrum hominis proportione maximum & humidiſſimum ſit, maximã etiam tutelam deſiderat. Res namq́ humidiſſima quæq́, & referueſcere, & refrigeſcere, maximè idonea eſt: quæ autem contrà ſe habet, hæc minùs affici poteſt. Hæc eſt ergo cauſa pilorum, humani capitis ad mentem Philoſophi. Pilorum materia, teſte Auerroe 5. de generatione animaliũ, cap: de varietate pilorum, eſt aëreum cutis excrementum, cuius indicium eſſe poteſt, quia in cute inciſa pili nequaquam ampliùs naſcuntur; ex cute ſiquidem duo decidere excrementa affirmat, ſicut ex reliquis membris, humidum & ſiccum; ſed humido diſſipato, ſiccum remanet pilorum materia. Et 1. de gener: animaliũ cap: 4. Pili quamdiu inſunt, augentur, & alia his cognata, vt vngues, & magis cùm corpora ægrotant, aut ſeneſcunt: oſſa verò non ſemper augentur. Galenus pilum generari aſſerit ab vno humore fumoſo, & aduſto: cui repugnat Auerroes 2. colliget: cap: 8. Pilus, inquit, eſt corpus extendibile, ſiccum, & tale eſt ſuperfluitas cibi ſicci, quando nimis excoquitur, durante in illo admixtione pinguedinis: non ergo eſt ille vapor, cuius ſit aggregatio partis ſupra partem; ſed eſt corpus continuum fortis continuationis, extenſiuum, creſcens in longitudine. Et mihi videtur, quòd natura adducit iſtum vaporem, vt ſit materia pili: ad hoc vt pilus trahat illam malam materiam ex corpore illius mundificationis gratia: ſic faciunt laboratores terræ, qui quando volunt, vt ipſa fructificet, implent eam ſeminibus, quibus pars terreſtris aduſta attrahatur. Hæc Auerroes. Et 2 de partibus animalium, capite de membris viſus idem: Pili, inquit, inueniuntur ob neceſſitatem excrementi calidi eleuati ad cutem: verùm tamen quando natura poteſt huiusmodi excremẽto vti, pro aliqua vtilitate id facit: ſin autem ipſum ponit in loco, vbi animalium operationibus minimè obeſſe poſſit, veluti in pectore, & circa pudenda. Itaq́, pili materia eſt vapor, quem natura attrahit, & in pilum conuertit, vt corrupta materia corpus mundificetur. Hæc de materia pilorum dixiſſe, ſit ſatis. Pilorum, teſte Philoſopho 5. de generatione animalium cap: 3. eſt multiplex diuerſitas; diſcrepant enim duritie, mollitie, longitudine, breuitate, rectitudine, criſpitudine, multitudine, paucitate: adhæc coloribus, vt albedine, nigredine, eorumq́ medijs. Sed nonnullas earum differentiarũ per ætates quoque recipiunt, nempè cùm minora natu, aut maiora ſunt, quod præcipuè in homine palàm fit; piloſior enim ætate prouectus redditur: & parte priore capitis nõnulli calueſcunt: pueri autem mulieresq́ non calueſcunt: viri autem procedente ætate calui euadunt, necnon capite homines ſeneſcentes, caneſcunt. Cauſa autem craſſitudinis tenuitatisq́ pili cutis potiſſimùm eſt; alijs enim cutis craſſa, alijs tenuis, & alijs rara, alijs denſa eſt: adhuc autem differentia humoris inditi, hanc cauſam adiuuat: alijs ſiquidem pinguis, alijs aquoſus eſt. Cutis verò terrenam naturam habet: cùm enim

Pili quare dati ſint.

Pilorum materia.

Galenus.

Auerroes.

Vtilitas pilorum.

Pilorum diuerſitas.

Calui.

Cutis cauſa tenuitatis, & craſſitudinis pilorum.

nim superficies est corporis, sicco humore euaporante, sicca terrenaq; redditur: pili
autem non ex carne; sed ex sicco cutis excremento oriuntur. Quamobrem crassi ex
crassa, tenues ex tenui cute proueniunt: quòd si cutis rarior sit ac crassior, crassi gi-
gnuntur propter copiam portionis terrenæ, & meatuum laxitatem, siue amplitudi-
nem: at si spissior est, tenuiores exeunt propter meatuum angustias. Præterea, si va-
por, seu excrementum cutis aquosum, siue tenue sit, tenuiores exeunt pili, & causa

Philoponus.

est, vt pili magnitudinem non capiant. At si pinguis est, contrà euenit; non enim fa-
cilè exsiccari potest, quod pingue est: sic pluuia, quæ ex tectis decidit, si tenuis exti-
terit, citò siccescit, & in glaciem transit: at si fuerit viscosa, ac multa, in terram vs-
que defluit. Quamobrem animalia, quorum pilus est crassior, cute sunt crassiore, nō
tamen è conuerso; nam etsi cutem crassiorem habeant boues, elephanti, & pleraque

Pili longi in capite.

animalia, quàm sues; pilo tamen tenuiore teguntur. Eadem causa est, cur hominum
capilli crassissimi sint; capitis siquidem cutis crassissima est, & excrementi sicci ter-
reni plurimum continet: rara etiam admodum est: igitur capillos crassiores esse o-
portet. Vt verò pili longiores, breuioresúe sint, causa est, quòd humor, qui euapore-
tur, non facilè exsiccari possit: causa verò ne facilè exsiccetur, duplex est, scilicet
quantitate, & qualitate: nam si humor aut multus aut pinguis est; non facilè exsicca-
ri potest: & hanc ob rem hominum capilli longissimi sunt; cerebrum enim quod hu-
midum & frigidum sit, largam humoris speciem præbet, facitq;, vt exhalet humor
multus ac pinguis, qui non breui siccescit; sed sua multitudine in longum pullulat at-
que extenditur: hac ratione pili capitis crassiores ac longiores cæteris sunt. Crispus

Crispus capillus.

verò oritur capillus ex calida & sicca exhalatione; cùm enim pilus sit terrenus, &
deorsum feratur, & calidum sursum, capillus præ sui imbecillitate inflecti facilè po-

Crispitudinis causa.

test, & sic intorqueri, quod pili crispitudo est. Aut igitur ita causa reddenda est:
aut quoniam parum humoris, multùm autem portionis terrenæ inest, fit, vt pili resic-
cati, ab aëre ambiente contrahantur; inflectitur enim quod rectum est, si euapora-
tur, pilusq; contrahitur, atque conuellitur: quemadmodum cùm ad ignem aduritur,
quasi crispitudo conuulsio, siue inflexio sit, ob inopiam humoris factam ab ipso aëris
calore. Indicium est, quòd & duriores sint pili crispi, quàm recti; durum enim est,
quod siccum est. Simplici autem pilo sunt, qui humore abundant: fluit enim humor

Thraces, Scythæ, longo capillo.

in ijs, non stillat: quocirca Scythæ incolæ Ponti, & Thraces, pilo sunt longo & sim-
plici; nam & ipsi humidi sunt, & aër ambiens eos humidus est: Æthiopes contrà,
quia loca incolunt calida, crispo sunt capillo. Pili ruffi celeriùs canescunt, quàm

Pili ruffi.

nigri; imbecilla enim quæq; celeriùs canescunt; atqui ruffitas est quasi imbecillitas
pili. 5. de generatione animalium cap: 5. calui omnium maximè animalium homines

Calui quomodo fiant.

apertè efficiuntur: in causa autem est inopia humoris calidi, qualis præcipuè est hu-
mor pinguis. Quocirca plantæ, quæ pingues sunt, fronde perpetua virent: caluescūt
præterea, qui sua natura propensiores sunt ad coitum; cùm enim cerebrum frigidissi-
mum sit omnium corporis partium, tùm rei venereæ vsu plus frigoris recipit, quando

Coitus causa caluitiei.

quidem coitus synceri naturalisq; caloris sit diminutio, quam quidem cerebrum pri-
ùs sentit: quæ enim imbecilla, vitiosaq; sunt, parua causa, exiguoq; momento mutā-
tur. Itaq;, in plurimi seminis emissione, calidum humidumq; plurimùm excernitur:
cùm verò cerebrum frigidum atq; humidum sit, tùm illorum defectu plus frigidum
redditur, & cutis similiter: exinde casum capillorum sequi, necesse est, propterea
quòd humidum & calidum, à quibus capilli alimentum suscipiunt, sui decrementū
acceperint. Eadem insuper causa est, vt priore capitis parte homines calui sint soli
inter animantia, quòd ea parte cerebrum continetur: & homo solus omnium anima-

Mulieres non caluescunt.

lium cerebrum frigidissimum habeat. Mulieres non caluescunt, quoniam eorum na-
tura similis puerorum naturæ est; vtraq; enim sterilis seminalis excrementi est: nam

licet

licet mulier menstruũ emittat; menstruum tamen non est genitale semen, quod caluitium sequatur: puer autem neq. semen neq. menstruum emittit. Spadones quoq. siue eunuchi non caluent; quoniam cùm castrantur, in fœmineam naturam mutantur: quoâd complexionem saltem. Quare, si castratio pilorum generationem præcesserit, impedit ne nascantur; aut si fortè pilos tempore castrationis habuerint, amittunt, præterquàm pilos femoris, quos etiam mulieres habere dicũtur: cæteris verò carent. Testium enim abscisio mutationem facit de mare in fœminam. Cæterùm, colorum causa cæteris quidem animalibus cuti natura est, vt & vnius coloris sint: & varios etiam habeant: sed hominibus nihil causæ cutis habet, nisi ad eam canitiem, quæ morbo non quæ senio accidat, nam eo vitio corporis, quòd vitiligo vocatur, pili efficiuntur albi. Pituita aquosa alba delegata ad cutem capitis, vel cæterorum membrorum, vitiligo, siue albula vocatur: cuti autẽ capitis candore affecta, pili candidi fiunt: itaq́, si cutis ægrotat, albaq́ fit, pituita tenui, aquosa, alba ad ipsam delegata, pilus quoque ægrescit, non enim ex ægra causa potest esse, nisi æger effectus. calidi est denigrare, cùm viget: sic ignis suo calore, ligna in carbones vertit: calore autem senectutem deficiente, in frigidum labitur: frigida autem senectus, & sicca est, in eaq́ calor exilis; proinde pili canescunt, & albi fiunt. Sanè, calore alicuius partis nostri corporis exili reddito, illam profectò partem ægritudo consequitur propter indigestionem ex caloris inopia manantem: quibus igitur hominibus natura pilorum parum calida est, & multum humoris recipit; calor proprius nescit concoquere: atq. ita humor putrescit calore aëris ambientis. Itaq́, vapor pinguis, & viscosus, quo capilli ortum habent, & augmentum, quiq́ à cute ad capillos delegatur, natiuo calore deficiente, putrescit ob extraneum calorem: qualis putredo fieri solet in locis sole carentibus: quæ & caries appellatur; terrenus enim & pinguis vapor cùm non coquitur, putrescit, atq. ita efficitur ea, quæ canicies vocatur. Igitur canities & caluitium ob caloris inopiam contingunt: differenter tamen; nam caluitij causa, humoris est, atq. caloris absentia: caniciei verò, caloris tantùm. Hæc de capillorum natura præclarè describuntur à philosopho.

Spadones nõ caluent. Colores pilorum. Vitiligo. Canities. Nutrimentũ capillorum. Caries vnde fiat.

CAP: XIIII.

Situs capitis, olla & ossa.

PRæter ea, quæ de situ capitis ingeniosè atq́ sapienter dicta sunt à Platone, & Aristotele, non erit inutile addere quæ dixit Auicenna, & Galenus. Caput siquidem humanum, vt testatur Auicenna authoritate Galeni princ: tertij sui cap: in superiori parte positum est propter virtutem visiuam. Etenim oculi cùm totius corporis custodes sint; eminus prospiciant, necesse est, pro corporis tutela conseruanda: quod quidem commodè fieri nõ posset, nisi arcem corporis caput obtineret. Item, in parte anteriori oculi à natura positi sunt, vt mediante neruo obtico, spiritum visibilem reciperent; siquidem ad oculos per eosdem neruos ad sensum cõmunem species visibiles deferuntur: ipsi enim nerui oculorum compositionem ingrediuntur. Ampliùs, vt à secundo pari membrorum cerebri, oculi motum recipere possent. Porrò, olla capitis, est pars capillis plena, maioris capacitatis, propterea quòd cerebrum in homine sit maius animantium cæterorum. Capitis similiter forma est rotunda ad modum sphæræ: quia forma rotunda, teste Galeno 8. de vtilitate particularium c. pe: inter alias formas, & figuras, est minùs passibilis, & maxima, ac capacissima omnium habentium æqualem perimetrum. Compositio insuper capitis ex ossibus constat: de quibus paulò ante 532. fol: aliquid à nobis

Auicenna. Gale. Caput propter visum est superius. Olla. Caput rotundum.

De corpore hõinis.

nobis dictum est: est etiam illius compositio pannicularis, medullaris, ac frigidæ complexionis. Ægritudines autem capitis, vtpote oculorum, neruorum, & similium, à cerebro contingere possunt.

Continentes partes.

Partes continentes capilli sunt, cutis, caro musculosa, panniculus, qui pericraneum dicitur, alio nomine gingiua mater, quia per commissuras ossium capitis, à dura matre, suam habet natiuitatem. Quintum, & vltimum est os, videlicet craneum, siue tabula prima ossium capitis.

Partes contentæ.

Partes verò contentæ ab intra, similiter quinq; os, quod secunda tabula nuncupatur: panniculus satis grossus, quæ dura mater dicitur: panniculus tegens substantiam cerebri, & is pia mater vocatur, substantia cerebri: quinta pars, rete mirabile: vltimo loco sequitur os basillare, ad similitudinem cunei supra palatum existens, vnde totum caput sustentatur.

Ossa.

Septem sunt ossa capitis principalia, quibus olla tota conficitur: quorum primum vocatur os

Os coronale.

coronale, ab anteriori capitis parte, quæ prora nominatur. Cuius quidem initium est à superciliis vsq. ad coronalem commissuram, craneum in parte anteriori secundùm latitudinem diuidentem. In isto autem osse interdum accidit, rarò tamen, in frontis medio cõmissuram manifestam fieri; in mulieribus præsertim. Dicitur autem os coronale, quia eo in loco tum reges, tum mulieres coronas deferunt.

Oculorum foramina.

In eo quoque oculorum foramina habentur, & colatoria narium, diuisa ob quandam ossuosam additionem, ad modum sceptri, seu coronæ galli, vbi & cartilago implantata est, ad narium diuisionem conseruandam.

Duo ossa lateralia.

Duo deinceps sequuntur ossa lateralia, à parte capitis anteriori cum osse coronali contigua, & cum osse tandem occipitali. Dicuntur autem ossa lateralia, propterea quòd alterum illorum ad dexterum, alterum ad sinistrum positum sit: quæ instar serræ in summitate capitis ambo vniuntur, ac commissuram efficiunt, quæ sagittalis dicitur. Etenim secundùm capitis longitudinem, à coronali medio, ad commissuram vsq; quæ dicitur lauda, directè tendit.

Lauda commissura.

Commissura autem lauda, est transuersalis in parte posteriori capitis ad modum literæ cifræ 7.

Occipitium.

Est insuper os prædictum occipitium, siue lauda duræ substantiæ, perforatum inferiùs: à quo foramine nucha descendit, & à cerebro per medium spondilium ad finem vsq; dorsi decurrit.

Ossa petrosa.

Post ossa lateralia, sequuntur ossa petrosa, à quibus commissuræ mendosæ fiunt, dum ossibus lateralibus per modum parietis adhærent. Mendosæ verò dictæ sunt, quia nimirum squamosæ sunt: Petrosa autem, quia cæteris duriora foramina habent ob auditus necessitatem. Eorum principium est à commissura lauda vsq; ad tiporum ossium medium.

Os basillare.

Os basillare, est veluti cuneus firmans, & sustinens prædicta ossa, firma ac condecenti palatum statione. huiusmodi autem os ex multis conflatur foraminibus, & spongiositatibus, grossarum cerebri superfluitatũ purgandarum gratia.

Quinq. commissuræ.

Ab istis autem ossibus quinq; producuntur commissuræ, ex quibus tres sunt reales, & veræ: aliæ verò mendosæ appellantur.

Coronalis. Sagit: Laud:

Prima inter tres vocatur coronalis: secunda sagittalis: tertia laudalis. Produxit autem natura os capitis spongiosum, & porosum, in duarum tabularum medio; vt ab ipsa spongiositate nutrimentum reciperet: à porositate verò fumositates & cerebri humiditates, exteriùs exhalare valeret. Fuit præterea caput à natura ex pluribus ossibus compactũ, vt si vna pars læderetur, à tali iniuria abesset & altera.

Dura mater.

Cæterùm, prædictæ commissuræ, quibus dura mater alligata est, quatuor de causis in craneo à natura sitæ sunt: quarum prima est, vt venæ scilicet per easdem commissuras ingressum haberent ad cerebrum nutrimenti deferendi causa: deinde, vt nerui & villi à cerebro manantes, egredi possent: item, vt cerebri vapores haberent exitũ exhalandi: quarta & vltima

Rationes commissurarum.

causa, vt dura mater haberet, vnde suspenderetur, ne cerebrum grauaret. Per commissuram præterea medianam, siue sagittalem, transeunt duæ venæ ab hepate procedentes, & sub craneo intrantes: similiq; modo per foramen ossis basillaris quædam arteria ascendit à corde procedens, pergitq; ascendendo quousq; venis iam dictis, & quibus-

quibusdam arterijs fuerit coniuncta: quibus exinde efficitur panniculus durus & solidus, qui dura mater nuncupatur: alligaturq; commissuris, extra eas cum villis & neruis procedendo: à quibus alius panniculus fit, qui totum craneum tegit, appellaturque gingiua mater. Non temere ergo arteria superiùs ab infima parte ascendit; quandoquidem eius motus sit pulsatiuus, & sanguinis ipsius subtilitas, si descendendi habuisset facultatem, intemperato impetu descendisset. Eius ergo ascensus illum moderatur impetum. Vena præterea à parte superiori ad inferiorem descendit; vt sanguis ipsius spissus, faciliùs descendat. Cùm verò prædictus panniculus ab eisdem venis fuerit confectus, iterum inuicem coniunctis, panniculum satis lenem subtilemq; componunt, qui pia mater dicitur, qua totum cerebrum tegitur: quo quidem ab eis confecto, in cerebrum descendunt prædictæ venæ atq. arteria, eiq; vitam, spiritum cordialem, ac debitum deferunt nutrimentum; vnde eò maior spiritus in cerebro inuenitur; quò maiorem formam animalem susceperit. His ita elucidatis, de cerebro posthac loquamur.

Gingiua mater.

Pia mater.

CAP: XV.

De cerebro.

St autem cerebrum pars medullaris in tribus ventriculis diuisa: quorum vnus est in parte anteriori, cæteris quantitate maior: secundus verò in parte media: tertius & vltimus in posteriori parte capitis, in qua residet: ideoq; secundùm Galeni sententiam, imaginationis, cogitationis, & memoriæ est fundamentum: ab alijs quoq. fons sensuum, & motus voluntarius appellatur. Nucha verò est sicut fluuius ab eo manans. Nerui qui ab eo procedunt, ad modum riuulorum exeuntium se habent: Fonti verò, hoc est, cerebro, cùm aliquid acciderit impedimenti, id profectò riuulis, nempè neruis erit etiam commune: non autem è conuerso. Cerebri substantia est alba, & medullaris, satis lenis, frigida, & humida: quæ profectò natura ab alijs est diuersa medullis; hoc enim modo spiritum vitalem sua complexione contemperare potest, vt animalis spiritus efficiatur. Cæterùm, anterior, & posterior pars ventriculi in medio diuiduntur, nempè in dextra & sinistra parte, eorumq; parietes vndiq; panniculis inuoluuntur, hinc inde ad basim vsq; tendentes, & descendentes: quibus planè panniculis, quibusq; parietibus, pars huius ventriculi dextera à sinistra diuiditur. In quadam autem anteriori parte ventriculi phantasia posita est, à qua species particulares à sensibus receptæ, conseruantur, atq. retinentur. In posteriori verò huius ventriculi angulo, est imaginatiua, quæ species in phantasia contentas, apprehendit, componit, & diuidit: non tamen asserit hoc esse album, illud verò nigrum. In medio autem ventriculi prædicti viget sensus communis, à quo species delatæ, à sensibus particularibus apprehenduntur: ideoq; ad illum locum & dirigitur, & terminatur. Iuuat ergo huiusmodi ventriculus phantasiam, imaginatiuam, atq; sensum communem: omnibus quoq; organis sensitiuis sensum tribuit, & animalem spiritum, vt per eum sentire valeant. In fine autem primi ventriculi duæ reperiuntur substantiæ, quæ additamenta faciunt, veluti duæ hominis nares ad inuicem coniunctæ: vt species vnius ventriculi, ad aliũ meare non possint: vtpote quando à sensuum exteriorum operationibus cogitationibusq; vacare homo exoptat. Medius autem ventriculus est satis gracilis atq. longus, transitq; de primo ad vltimũ; vtriq; est contiguus enim. Quamobrẽ & cogitatiuæ, & æstimatiuæ virtutis est organum. Cogitatiua autem diuidit verbali copula, & ex vno infert alterum: æstimatiua verò ex sensatis insensata discernit. Tertius ventriculus cerebri

Cerebri natura.

Tres ventriculi cerebri.

Cerebrum frigidũ & humidum.

Phantasia.

Imaginatiua.

Secundus vẽtriculus.

Medius ventriculus.

Cogitatiua.

Æstimatiua.

cerebri eſt in poſteriori parte capitis; ideoq; eius ſubſtantia eſt cæteris durior: proinde nerui ab eo procedentes, nucha eius vicaria mediante, duriorem habent naturam. Ex quo non fuit neceſſe, vt in anteriori huius ventriculi parte, à natura produceretur velamen, quæ pia mater nuncupatur, ſicut res ſe habuit cum cæteris ventriculis, qui prædicto velamine integuntur. Eſt autem pyramidalis figuræ, vt in loco inferiori à ſecundo ventriculo, ſententias editas recipere poſſet & conſeruare. Complexionem habet ſiccam & frigidam. In parte pyramidali ſiue in extremitate ventriculi, nucha duabus cerebri panniculis inuoluta procedit: & per foramen oſsis baſillaris inferiùs deſcendendo, per medium ſpondilium pergit, quouſq; ad ſpinæ extremitatem peruenerit. Eſt inſuper medullaris, & eiuſdem ſubſtantiæ cum cerebro. Paria neruorum, quæ à cerebro originem habent, ſunt ſeptem ſecundùm eius longitudinem, & triginta per medium nuchæ: ex quibus vnum, vt dixi, ſocietate caret, & ortum habet in fine caudæ. In primi & ſecundi ventriculi extremitate, inferiùs deſcendendo, quoddam rotundum foramen terminatur, quod à nonnullis lacuna nuncupatur, quo cerebri ſuperfluitates extruduntur, atq; purgantur. Plato in Timæo encephalum cerebrum appellat: Figuras, inquit, qualeſcunq; adeſſe medullæ ex ſingulis ſpeciebus oportuit. Et illam quidem medullæ partem, in quam velut agrum quendam diuinum ſemen iaciendum erat, globoſam, & vndiq; teretem finxit: atq; encephalum id eſt cerebrum, idcirco voluit nominari; quia vnoquoq. animali deniq; abſoluto vaſculum cerebri capax, cephalum, id eſt, caput vocandum erat. Hæc Plato: ex quibus patet, cerebrum medullam eſſe apud Platonem, quod certè philoſopho non probatur, lib: 2. de partibus animalium cap: 7. Cerebrum medullam eſſe, inquit, atq. originem medullæ, compluribus placuit authoribus, argumento, quòd dorſi medullam iunctam cum cerebro cernerent. Galenus dorſalem medullam vult eſſe cerebrum ſecundum, oririq; ex cerebro, veluti ſtipitem ex trunco: quod etiam Auicennæ placet. Sed res contra ſe habet, ait philoſophus; cerebrum enim partium omnium corporis frigidiſſimum, & medulla calida ſuapte natura eſt, quod eius pinguedine, & axungia perſpicuum eſt: ſiquidem medulla dorſi abundat ſeuo, & pinguedine, & oſsium magis, non autem cerebrum: non ſunt ergo eiuſdem ſpeciei: & id facit, vt cerebro iungi, continuariq; poſſit ipſa dorſi medulla; ſolet enim natura ſemper afferre auxilium contra cuiuſuis exuperantiam per coniunctionem rei aduerſæ, vt exceſſum alterius altero compeſceret, & moderaretur. Cùm verò cerebrũ frigidiſsimũ ſit, dorſi verò medulla calida; rectè à natura eſt inſtitutum, vt vnius frigiditatem, alterius caliditas temperaret. Hac vna ratione medulla dorſi cerebro eſt coniuncta: alia verò, vt eſſet fibula vertebrarum ſpinæ dorſalis. Medullas autem ſeuoſas & pingues eſſe ratio eſt; tepor enim, quem oſsium complexio facit, ſanguinem concoquit: ſanguinis autem per ſe concoctio, ſeuum, & adeps eſt. Et ita medulla in oſſe, interdum eſt pinguis, nonnunquam verò ſeuoſa pro excrementi ſanguinis conditione, qui in oſſe decoquitur. Itaq;, cùm omnes corporis partes ex ſanguine conſtent, per copiam autem ſanguinis viſcera etiam cùm ſint recentia, colorem ſibi ſanguineum trahunt, cor, iecur, pulmo &c. ſic etiam medulla: ſed decoctione alba efficitur. Et pinguis in pinguibus animalibus, atque axungiæ ſimilis. At quibus ſanguis non pinguedini, ſed ſeuo ſimilis per concoctionem euadit; iis medulla ſeuo ſimilis eſt: verùm medulla dorſi ſeuoſa eſſe non poteſt; quoniam continua debet eſſe, & porrecta ab ipſo collo ad caudam vſq;: ſeuoſa autem & pinguis talis eſſe non poteſt. nam ſi medulla dorſi eſſet ex ſeuo; non poſſet eſſe continua: ſed vel fragilis, vel humida eſſet. Medullam ergo calidam eſſe, conſtat ſatis. Cerebri autem frigiditas, tactu & percipi poteſt, & ratione intelligitur, quòd omnium maximè humorum corporis ſanguine careat, quippe cùm nihil in ſe ſanguinis habeat, ſitq; maximè ſqualidum. Amplius, cerebrum non eſt alicuius excrementum, nec

Memoria. Paria neruorum. Lacuna. Plato. Encephalum. Philoſophus. Galenus. Auicenna. Cerebrum nõ eſt medulla. Medulla eſt pinguis. Medulla dorſi. Cerebrum frigidum.

De corpore hõinis.

tum, nec inter partes continuas est numerandum, sed sui generis est, & quidem ratione optima, naturam eiusmodi sortitum est. Quòd verò nullam cum partibus, quæ vim obtinent sentiendi, continuitatem habeat, intuitu patet; non enim est idem visorio, vel auditorio, vel alicui alteri instrumento sentiendi: tum constat maximè, quòd cùm tangitur, nullum efficit sensum: quemadmodum nec sanguis, neq. excrementum animalium vllum. Cerebrum non sentit: igitur neq. ex partibus constat sensitiuis. Datum autem hoc animalibus est ad naturæ totius salutem; est enim principale membrum ad salutem indiuidui dispositum. Nam etsi præcipuum non sit sensuum, atque motuum principium; id tamen est, sine quo cor vitalium non esset operationum principium. Datum est autem animalibus cerebrum, vt sua frigiditate cordis calori moderaretur, aquæ & terræ naturam communem habens, hoc est, frigidæ & humidæ. atq. ob eam rem cerebrum omnia sanguine prædita habent. Cerebrum quoq. à corde suam sortitur temperantiam; moderato enim calore potitur ex vtraq. vena, maiori scilicet & aorta. Et ne calor nimius offendat, non paucæ amplæ, sed frequentes, ac tenues venæ ambiunt cerebrum disseminatæ per meringen. Nec sanguis copiosus & crassus, sed tenuis syncerusq; ad idem cerebrum defertur. Fluxiones siue catharrhi ob eam rem ex capite descendunt in ijs corporibus, quibus cerebrum frigidius est, quàm temperamentum modicum postulet: cùm enim alimentum per venas sursum respirat, postquàm talis alimenti excrementum ob loci frigiditatem refrigeratum fuerit, ac in aquam condensatum; ipsum cerebrum mouet pituitæ, id est, phlegmatis, & aquositatis sanguinis fluxiones: ex mala etiam digestione fit, quæ in stomacho celebratur. Somnus quoque à cerebro proficiscitur in ijs animalibus, quæ eã obtinent partem. Cùm enim sanguinis affluentia, siue vapor cibalis refrigeretur à cerebro; caput aggrauatur, & sic in somnum incidimus. Ex quo duplicem somnum animaduertere licet: alter qui fit à cibo, quando illius vapores à cerebro frigidi redduntur; & sic caput grauatur, & somnus sequitur: alter verò ab humoribus, qui eleuati refrigerantur à cerebro: sicut sæpè solet accidere ijs, qui febre laborant. Itaq;, somnus est formaliter in potentia sentiendi, per sensus exteriores, recuperabilis tamen: cuius potentiæ proxima est, & effectrix causa vapor eleuatus ad cerebrum refrigeratus, & condensatus, qui sua crassitie meatus obturat, per quos spiritus ad cerebrum scandunt. his enim meatibus obturatis, spiritus eleuati à corde, ad exteriora sensoria transire prohibentur: proinde animal impotens redditur ad sensus exteriores exercendos. Causa verò remota est cerebri frigiditas, vaporem refrigerans, condensans, atq. magnificans. Magis autem remota causa, est calor cordis, qui vaporem eleuauit ad cerebrum. Sequitur textus philosophi: Cerebrum autem esse commune aquæ & terræ, constat ex eo, quod ei accidit. Cùm enim coquitur, indurescit ac siccescit; humore enim exacto à calore, terrena portio relinquitur, quemadmodum in leguminum, reliquorumq; fructuum decoctione. Cùm enim ex terra magna ex parte cõstent, hinc exacto humore, quem exiguum sibi admixtum continent, dura terrenaq; admodum ea quoq. relinquuntur. Homo autem inter omnia animalia plurimum cerebri habet, scilicet proportione sui corporis: & inter homines mares, plus quàm fœminæ; locum enim circa præcordia homo calidissimum habet, & sanguine refertissimum. Vnde animalium homo vnus erectus: quoties siquidem fuerit caloris natura valida, incrementum de medio mundi, sursum impellit; calidi namq; est superiora petere: vnde fit, vt hominibus corpora erecta sint, atq. sursum eleuata. Itaq;, homo rectam habet staturam ratione caloris: cuius natura est sublimia, & ardua petere. Quam ob rem, contra multam cordis caliditatem, multa cerebri est opposita frigiditas. Qua quidem copia fit, sicut patet in cerebro puerorum, vt capitis os, quod caluaria nonnulli appellant, serò admodum induretur. Caluaria græcè βρέγμα, & est os in prima sincipitis

Sine sensu.

Cerebrum nõ sentit.

Necessitas cerebri.

Catarrhi.

Pituita.

Somnus à cerebro.

Duplex somnus.

Causę somnij.

Rationes q; cerebrum sit frigidum, & humidum.

Corpus erectũ hominis.

Caluaria.

futura, quæ distat à nasi radice medij digiti longitudine. Inter autem caluam & caluariam id interest, quòd calua totum caput sit: caluaria verò sinciput, siue anterior pars, quæ pueris mollis est præ copia humoris. Et cùm ab ortu hominis vsq; ad illius mortem, multus ac magnus calor euaporetur, quæ quidem in nullo animalium tanta vis inuenitur caloris; longæ plures iuncturas in capite, quàm quodùis animal homo habet: & mas plures quàm fœmina eadem de causa, vt locus spirantior sit in homine siue in mare, quàm in fœmina. Morbi vnde. *Quòd si cerebrum supra modum humescit, aut siccescit, suo fungi officio non potest: sed aut non refrigerabit, aut coagulabit, hoc est, aut non refrigerabit cor, aut cor coagulabit & spiritus, si multùm siccescit. Cùm ergo cerebrum præter naturam afficitur, morbos efficit: Itaq; inquit, morbos, deliria, & mortes affert; calor enim cordis, atq; principium consentientissimum est, sensumq; celerrimè facit, sanguine cerebri mutato, atq. aliter affecto. Assipulatur huic rei etiam Plato:* Plato in Timæo. *Morbi vnde nascantur, inquit, quis dubitat? Nam cùm quatuor illa sint ex quibus compactum est corpus, terra, ignis, aqua, aër, horum non naturalis excessus, defectusq;, & ex loco proprio in alienum translatio, per quam quod sibi conueniens est, non tenet; intestinam quandam seditionem, & morbos inferunt. Ex secundis quoq. compositionibus secundùm naturam constitutis, bona vel mala est valetudo:* Morborum causæ. *nempè secundùm naturam, carnes & nerui ex sanguine generantur: nerui quidem à villis, & ligamentis propter cognationem: carnes autem à coagulatione eius, quod secretum à villis & ligamentis concreuit. Quod rursus à neruis, & carnibus emanat glutinosum & pingue, carnem auget, ad ossium naturam: os verò medullam circumdat. quod verò ex ossibus stillat, lenissimum est, atq. medullam irrigat.* Ossium pinguedo. *Quatenus igitur singula hunc in modum fiunt, bona valetudo seruatur. Hæc Plato, ex quibus cognoscimus, ex defectu ordinis rebus à natura attributi, morbos generari. Nam quoties, inquit, eliquata caro tabem rursus transmittit in venas, sanguis vnà cum spiritu multus ac varius in venis, coloribus diuersis, amaritudineq;, & acidis salsisque infectus saporibus, bilem, cruorem, pituitam gignit quàm plurimam.* Pituita. *Inimica sanè inter sese ista sunt, propterea quòd nullum sui inter se præbent vsum. Omnium morborum maximus est, quando medullæ natura propter defectum aliquem, aut excessum ægrotat; hinc enim omnium vehementissimi, & ad mortem periculosissimi morbi proueniunt.*

CAP: XVI.

Cerebrum est principium affectiuum spiritus & caloris.

EX *prædictorum verborum intelligentia oritur non contemnenda quæstio: cerebrum an sit principale sensus, & motus principium, nec ne. Partem affirmatiuam tuetur Galenus,* Galenus. *hoc fretus argumento: Læso cerebro, inquit, læduntur sensus ac motus, nerui quoq;, quibus fit motus: est ergo motus, ac sensus principale principium. Auerroes* Auer: *sua in paraphrasi, motus & sensus primum ac principale principium cor esse, affirmat: deinde cerebrum, quatenus cordis contemperat calorem:* Rationes. *Cor, inquit, est principale principium spirituum, ac totius calidi: igitur, omnium operationum, quæ per spiritus & calorem perficiuntur.* 1. *sed motus, & sensus, spiritibus, & calore aguntur, atq. sui perfectionem accipiunt: est ergo cor principium sensus, & motus.* 2. *Ampliùs, cùm animal membra pro sensu, & motu exercet, ad ipsa membra calor diffunditur à corde: cùm verò animal cessat à sensu, & motu; calor ad cor reuertitur, somniq; tempus nobis ostendit: ergo quod prius.* 3. *Item, corpus in timore tremit, & ab operationibus vacat, quia nimirum ad*

*rum ad cor contrahitur calor. Adde, quod dixit Aristoteles, nempè cerebrum tem-
perare cordis calorem, alioqui aliquæ non fierent à corde operationes: vel saltem nõ
firmæ; non enim ex quouis calore, sed ex bene affecto operationes proficiscuntur.
Itaq́; cerebrum est principium motus, & sensus, quia cordis calorem moderatur. De* Quomodo sit cerebrũ princípiũ motus & sensus.
*spiritibus autem à corde exeuntibus, talis est Galeni sententia: A corde, inquit, vita-
les, à cerebro verò animales spiritus exeunt: ideoq́; spirituum animalium principi-
um cerebrum esse putauit; etenim, sua virtute vitales spiritus animales efficit. Ce-
rebrum, inquit, est principium neruorum, quibus fit motus, & sensus, vt in anatomia
ipsorum dictum est: ex qua perspicuum fuit, à cerebro neruos ad oculos transmitti,
vnde fit viso: & de aliis simile habetur iudicium. Cerebrum ergo est spirituum ani-* Cerebrũ princípium spirítuum animalium.
*malium principium. Aristoteles, vt dixi, contrarium sensit; siquidem sensus omnes à
corde manare cõtendit; quandoquidem cor sit fons caloris, quo omnes perfectionem
habent operandi. Insuper, arguunt nonnulli cerebrum esse sensitiuum: Nihil, inquit,
est principium sentiendi, quin ipsum principaliter sentiat; non enim aliis potest sen-
sum præbere, nisi ipsummet sensum habuerit. Quare, si cerebrum est principium sen-* Cerebrũ esse sensitiuum.
*sus, & motus; ipsum quoq. sensu vacare non potest. Ad hæc accedit, quòd virtus cla-
riùs viget in origine, quàm in ijs, quæ ab illa deriuantur. sed sensus sunt in cerebro,
veluti in origine: ergo quod prius. Amplius, sicut cor maximè viuit, quia est aliis
principium viuendi, & hepar maximè nutritur, quia est aliis principium nutriendi;
sic cerebrum maximè sentit, quia est alijs principium sentiendi. Verùm, quemadmo-
dum sanguis omninò non sentit, medulla & pinguedo; ita etiam & cerebrum, vt dicit
philosophus, qui voluit omnes sensus esse in corde, veluti in principali instrumenta-* Philosophus.
*rio subiecto. Itaq́; cerebrum noluit dici instrumentum, in quo virtutes sint; sed po-
tiùs per quod in corde sensationes congregantur, & spiritus à corde emissi, idonei
redduntur ad operandum: vt scilicet per ipsos fiat sensus & motus. Ex his patet re-* Solutiones.
sponsio ad obiectiones: & ad primam quidem dico, cerebrum non esse principium 1.
*sentiendi per se, & primò, sed dispositiuè, quia disponit spiritus, vt idonei sint ad sen
suum operationes peragendas. Ad 2. Maior est falsa; non enim cerebrum, sed cor* 2.
est principium & origo, in qua sunt virtutes sensitiuæ. Ad 3. cordi est necessaria 3.
*virtus vitalis, & hepati nutritiua, non autem cerebro sensitiua: ideo non est simile,
cerebrum esse frigidum & humidum, tum vt sua frigiditate cordis æstum, feruorem* Cerebrum est frigidum & humidum.
*q́ue refrænet, authore philosopho: tum etiam, vt spiritus, qui à corde mittuntur ad
cerebrum, vt sentit Galenus, clariores fiant. Nam si cerebrum calidum existeret, spi-
ritus turbidi & fumosi fierent. Item, vt somnus inesset animantibus, quo animales spi-
ritus instaurantur, qui in vigilia propter sensum, & motum, sui dissolutionem, atque
decrementum fecerant. Adde, vt sua temperet frigiditate spiritus calidos, qui à cor
de ad sensoria mittuntur, ne humiditatem in sensoriis inuentam facilè dissoluerent.
Sed de capitis anatomia satis sit dictum. Post hac de anatomia faciei, colli, oculorum,
gutturis, & partium earundem aliquid dicamus. Inprimis autem sciendum est, in
gutturis extremitate duos esse meatus, per quorum vnum comestiones, & potus ad* Gutturis natura.
*stomachum pergunt, vocaturq́; meri, siue Isophagus, duabus tunicis, & villis confe-
ctus: quarum vna est plurimùm neruosa in parte intrinseca, orisq́; palato contigua:* Meri.
*altera multùm carnosa & lacertosa, in parte exteriori existens, stomachi pelliculæ
coniuncta: alter meatus, quo aër ad pulmonem transfertur, trachea, siue arteria* Meatus gutturis.
nuncupatur: meatus verò, qui meri vocatur super quinq. spondiles colli retroposi- Tracheæ.
tus est: qui deinde inferiùs descendendo pergit, quousq; diaphragma perforauerit. Meri.
Ab eo postmodum quoddam oritur corpus, quod stomachus nuncupatur. Est autem Diaphragma.
guttur dictorum meatuum principium cum quodam vacuo, in quo duæ amigdolæ Duæ amigdolæ.
continentur; vna quidem in dextera, altera verò in sinistra parte posita: carnosæ qui-

dem & neruosæ, vt fortiores fiant. hæ cibo, & potui subintroeundi in meri viam præstant, aditumq; exhibent: aërem quoq. apud epiglotum ingredientem adiuuant.

Epiglotum.

Epiglotum autem est quædam eminentia à natura in capite tracheæ siue arteriæ producta. & est huiusmodi tracheæ quasi coopertorium, vt scilicet comestionis hora & potus, aliquid præter aërem subintrare nequeat. Quam ob causam, si aliquid præter aërem introierit, illico angustiosa tussi per paululum temporis vexamur. Fuit ergo huiusmodi particula à natura instituta, vt pro illius rei necessitate, attrahendi expellendiq; aëris officio fungeretur. Valet etiam ad multarum vocum formationem procreandam, atq. conseruandam.

Tracheæ.

In anteriori parte gulæ est trachea, vt alibi dixi, annulis cartilaginosis cōfecta, gradatim annexis ligamentis: habetq; panniculum satis durum in parte anteriori ligantem: & vnum post alium prædictos panniculos coniungentem, sunt enim valde rugosi, præsertim in parte intrinseca, & cum meri coniunguntur: in eorum tamen coniunctione aliquantulum deficiunt.

Meri.

Porrò, meri ad modum cannæ confectum est: cuius pars quarta secundùm eius longitudinem esset amputata: post verò talis cannæ defectum, subtili pellicula neruosa à natura tegitur, vt cibus grossus à meri prohibitus in stomachum transire nequeat: componitur siquidem meri venis pulsantibus, & neruis à sexto pari neruorum venientibus, qui immediatè à parte cerebri anteriori proficiscuntur. In latere præterea dextro, & sinistro cannæ iam dictæ, sunt quædam venæ grossæ organicæ, sub quibus arteriæ

Arteriæ magnæ.

magnæ sitæ sunt: ideoq; illarum incisio est metuenda nimis, ob propinquitatem affinitatemq;, quam habent cum iecore, & corde; siquidem quacunq; punctura, vel incisione pulsantium venarum, homo statim suffocatur. Aristoteles in lib: 3. de partibus animaliū cap: 3. discrimen posuit inter guttur, & gulam. Guttur, inquit, spiritus causa datum est: gutture enim spiritum animalia trahunt, & reddunt, respirando, & exspirando. Quam ob rem, quæ carent pulmone, collo etiam carent, vt genus piscium. at gula est, qua cibus & potus deuoratur. Itaq; ea, quæ carent collo, gulam manifestam

Gutturis necessitas.

non habent, distensam vtiq; inter pectus & collum. Nec gulam haberi cibi causa necesse est; nihil enim ad cibum parat. Satis ergo erit, vt meatus sit sufficienter apertus, per quem cibus ad ventriculum aditum habeat. Adhuc à situ oris venter conti-

Guttur q̄d sit.

nuò constitui potest, pulmo non potest, nempè statim proximus ori, quin spatium intersit; aliquod enim spatium decet esse commune, quo spiritus ad fistulas per arterias bipartitus feratur, atq. ita, vt spiritus reciprocationem efficiat maximè. Cùm igi-

Instrumentū respirationis.

tur instrumentum spirationis accommodatum, longitudinem habeat, necesse sit; gulam inter os & ventrem haberi, est necessarium omninò. Itaq;, guttur, quæ & canna pulmonis, & trachea dicitur, in substantiam pulmonis pertingens, per eam in duos ramos, quasi in duas diuiditur arterias. Et ita aër diuisus, qui trahebatur, in fistulas transit, vt sic tandem ad cor perueniat, et ad arterias pro sanguinis refrigeratione; sic enim maximè spiratio perficitur. Ex his ergo habetur, guttur debere esse longum,

Quare guttur est longum.

quæ canna pulmonis appellatur: Alioqui, inquit Auerroes, aër frigidus per pulmonem ingrediens, cor læderet. Sequitur tex: philosophi: Constat autem gula ex neruo, & carne. Ex neruo, vt extendi possit, cùm cibus ingreditur: ex carne, vt mollis sit, & cedat, nec lædatur asperitate cibi descendentis: guttur autem, quod & arteria vocatur, corpore constat cartilaginoso; non solùm enim spirandi causa est, sed etiam vo-

Ad quid cartilago gutturis.

cis. Quod autem sonare debet, leue, ac solidum esse oportet; non enim vox fieri potest, nisi aër percussione frangatur: aër verò non frangitur, nisi ad politum durum, solidum ac leue. Ante gulam verò posita est arteria, seu guttur, Quia necesse est, ait Auer: vt guttur ascendat ex loco pulmonis, sitq; illi è regione, siue in directo: pulmo autem prope cor, cor verò in medio à parte interiori. Quare, necesse est, vt guttur sit ante gulam: deinde gula in directo stomachi. Quanquam, inquit philosophus, guttur sit im-

sit impedimento gulæ, cùm cibus ingreditur: nam si quid vel cibi, vel potus in arteriam dilabitur; strangulationes, torsiones, & tusses grauissimæ incitantur. Non ergo, vt ait Plato, potus per guttur in pulmonem dilabitur, indeq; in vesicam; accidunt enim omnibus comedentibus, quæ modò diximus, quoties aliquid cibi dilapsum est. Meatus prætereà nullus de pulmone ad ventrem pertinet, sicut ex ore gulam tẽdere, cernimus. Ampliùs, cibus per vomitum, & nauscam redit per gulam, per quã ingressus est ad ventriculum, in quo digeritur. Potus prætereà non descendit per guttur in pulmonem, & per pulmonem in vesicam, sed priùs in stomachum; fæces enim & stercora tingi videntur, potu vini atri: quod quidem non esset, si potus & cibus eodem in ventre non reciperentur. Vulnere etiam ventris hoc idem patefactum est. Igitur, stomachus est locus cibi atque potus. Quia verò dictum est, arteriam, siue guttur collocari ante gulam; quispiam obijcere posset: Cùm igitur cibus ab ore in pulmonem migrat, per gutturis foramen, in pulmonem descendit: & ita torsiones, & tusses aderunt, quas iam affuturas esse diximus. Soluit hoc dubium Aristoteles: Natura ingeniosè inuenit, inquit, lingulam, quæ guttur operiret, atq; huiusmodi impedimentum ammoueret; hanc namq; lingulam, siue operculum sagax natura supra orificium gutturis collocauit, vt comestionis tempore ipsum tegeret: tempore verò vocationis ad modum fistulæ aperiretur. Sed de his satis. Deinceps de alijs faciei partibus disseramus.

Guttur impedit gullam.

Stomach9 locus cibi & potus.

Operculum gutturis.

CAP: XVII.

De dentibus.

Ongruum esse puto, vt posthac de dentibus loquamur, quos natura animantibus tribuit; vt ipsorum vitæ adiumento, & ornamento essent. Sunt autem omnes dentes numero triginta duo, quorum aliqui sunt incisorij, in anteriori parte oris positi ad incidendum: alij sunt canini, qui vulgò vocantur, oculorum dentes: alij verò sunt molares, propterea quòd comesta triturent & frangant: ideoq; eorũ actio prima vocatur digestio. Ex istis prætereà dentibus, sexdecim in superiori mandibula inseruntur, qui quatuordecim ossibus sunt compositi, quorum compositio planè est occulta. Illa verò mandibula vndique à quodam panniculo tegitur, qui venit à parte anteriori frontis, quæ pericraneum dicitur. Inferior verò mandibula duobus ossibus est composita, & versus mentum vnitur vnione serratili versus partem superiorem: ab vtraq. parte cum superioribus mandibulis suam facit coniunctionem. Cæterùm, à tertio pari neruorum cerebri, & ab aliqua parte quarti, & quinti, & ex secundo pari neruorum nuchæ, et tertij simul cum venis, & arterijs, pellis à natura per totam faciem fuit producta: vnde fit, vt hanc nerui compositionem ingredientes, qui ex nucha & cerebro proficiscũtur, per totam faciem sensum causent & motum. Disputat, & quidem egregiè Philosophus libro 3. de partibus animalium cap: 1. de dentium natura: Cùm dentium natura, inquit, communi quidem officio ad cibum conficiendum adiuncta sit; tamen generatim seorsum alijs roboris gratia, idq; dupliciter, tùm scilicet ad inuadendũ, tùm etiam ad defendendum, veluti sunt lupi, vulpes, leones: alijs verò cibi conficiendi gratia, vtpotè leporibus, & similibus. Homo verò & ad vsum communem probè factos obtinet dentes, videlicet primores acutos, vt secent: maxillares latos, vt molant: seperãtur verò maxillares ab acutis, qui canini vocãtur, media inter eos natura conditi, nam & medium particeps vtriusque extremi est: & canini ipsi partim acuti sunt, partim lati: sed potissimùm locutionis gratia tales totq; numero dentes homo

Numerus dentium. Incisorij. Canini. Molares.

Pericraneũ.

Mandibulæ duæ.

Philosophus.

Vtilitas dentium varia.

Acuti. Canini.

sortitus est; ad literas enim exprimendas plurimùm conferunt primi dentes. Sanè, lingua atque vox ipsos dum diuersimodè percutiunt; diuersos formant literarum ac loquelæ modos. Dentes soli omnium ossium tota vita accrescunt, vt eius, cuius gratia sunt instituti, fungi officio possint; breui enim tempore attriti consumerentur, nisi subinde repararentur. Cur verò priores gignantur primò, maxillares verò pòst, & hi non decidant, illi decidant, ac denuò nascantur, Philosophus 5. de generatione animalium cap: 8. præclarè ostendit: Disseruit, inquit, de his & Democritus, sed non benè; non enim omnibus cõsideratis causam reddidit vniuersis animalibus congruentẽ.

Maxillares. Priores ceciderunt. Democritus.

Ait enim decidere, quoniam properant, & ante tempus oriuntur: nam enasci per naturam debere ad ætatem penè florentem, quæ est septimus & octauus annus, & qui deinceps vsque ad 20. quod verò antè tempus oritur, superesse diu non potest. Causam autem, vt antè tempus gignantur, vsui lactis tribuit; lac enim est natura calidũ, ideoq; causa est, vt citiùs dentes pullulent. Sed obijcit Philosophus: Sus, inquit, lac sugit, qui tamẽ dentes non amittit: & quæ dentes habent serratos, ad modum vtique serræ, omnia lac sugunt, & nõnulla eorum nõ admittunt, nisi caninos, vt leones. Hoc igitur Democritus non obseruauit. Sed cùm natura omnia cum ratione faciat, vt nõ deficiat, neque frustra agat quicquam in singulis, quoàd fieri potest: quæ autem cibum assumere debent post lactis vsum, instrumenta habeant, necesse sit ad cibum conficiendum. Si ita eueniret, vt ille dicit, ad pubertatem, natura profectò deficeret, agendo rem, quam facere non posset, atq; opus naturæ fieret præter naturam; violentum enim præter naturam est: dentium ergo generatio esset violenta, quod est falsum;

Dentes pueris cur dati sunt.

natura enim non agit violenter. Oriuntur autem priùs anteriores dentes maxillaribus, quòd officium eorum priùs sit; secatur enim priùs quàm mollitur, quod comeditur: sunt autẽ maxillares officio mollendi delegati, anteriores verò secãdi. Adde, quòd res minor, etsi simul inchoatur; tamen celeriùs quàm maior perficitur: minores autem primores quàm maxillares sunt. Item, amplius alimentum difficiliùs ac tardiùs conficitur, minus verò celeriùs ordinatur: igitur primores celeriùs, quàm molares gigni, rationi congruit, & naturæ.

Prius oriũtur dẽtes priores.

Lactis autem vsus non facit ad vsum præternaturalem, sed ad ortum naturalem; indicium enim est, quod ipsi lactantes, qui calidiore vtuntur lacte, ociùs dentes emittant; calor enim vim obtinet augendi. Decidunt verò qui prodierint primi, tùm notæ melioris gratia, tùm necessariò: melioris gratia quidem, quòd citò hebetescit, quod acutum est: & ineptum suo officio redditur: itaq; alteros meliores in priorum officium succedere, necesse est. Lati autem dentes non hebetantur, sed leues redduntur secundùm naturæ ordinem: decidunt verò necessitate materiæ; quoniam maxillarum radices in maxilla lata nituntur, & valido osse continentur: primorum autẽ radices in osse tenui. vnde fit, vt infirmi & mobiles sint: nascuntur autem denuò; quoniam in osse adhuc nascente oriuntur, & cùm tempus adhuc est ad dentium generationem idoneum, quod tempus est, cùm augmentum fit: cuius rei indicium est, quoniam maxillares diutino temporis interuallo oriuntur; vltimi enim vigesimo anno exeunt: nonnullis etiam senescentibus omninò prodierunt, qui loco vltimo habentur: in causa autem est, quia multùm alimenti in amplitudine maxillaris continetur: at verò prior pars ossis præ sua tenuitate citò perficitur, nec in osse, in quo fiunt dentes molares, fit excrementum; sed consumitur alimentum vsque ad vigesimum annum.

Vsus lactis dẽtes adiuuat.

Quare decidũt dentes.

Sed de dentiũ natura satis. Deinceps de linguæ natura aliquid dicamus: Est autem lingua membrum valde necessarium ad diuersas corporis vtilitates, in ore à natura productum, spongiosum quidem ac carnosum, ex neruis & eorum villis, lacertis, & venis, arterijs, & ligamentis confectum. In osse autem lande est radix eius implantata, & ligamentis ligata: nerui autem qui in lingua à sexto pari continentur neruorum, cerebri sensum recipiunt: motionem verò à septimo

Linguæ natura.

Caro linguæ & radix.

Nerui linguæ.

à septimo pari neruorum cerebri. Sub lingua præterea sunt duæ venæ sitæ, quæ apparent, quando aliquo instrumento lingua erigitur: quarum incisio plurimùm iuuat diuersas gutturis passiones. Est præterea lingua producta loquelæ gratia, cibi per spatium temporis in ore gubernandi, atque gustus alimentorum percipiendi. Vigent insuper sub lingua carnes glandulosæ, in quibus duo orificia existunt, quibus, instar colatorij, saliua atque hepar purgantur. Auerroes libro 1. colliget: cap: 20. Lingua, inquit, est caro mollis, & alba, inuoluta venis multis, & paruis, in quibus est sanguis, & sunt venæ in ipsa, & arteriæ, & musculi, & sub ipsa duo existunt orificia, quæ pertingunt vsque ad carnem glandulosam ipsius, quæ sub illius radice est posita. De hoc autem membro egregiè Philosophus loquitur lib: 2. de partibus animalium cap: 16. & sequentibus: Linguam, inquit, non similem, atq; alijs animalibus natura homini dedit; sed idoneam, qua ad duplicē actionem vteretur: nam & ad percipiendos sapores valet, & ad formandum sermonem. Sermo enim qui voce promitur, ex literis cōstat: quod si lingua talis, & labra humida, atque agilia non essent; maxima pars literarum exprimi non posset: quippe cùm literæ partim lingua producantur, partim labris comprimantur. Homo linguam absolutam, mollissimam, & latam præcipuè habet, vt commoda ad vtrumq; officium sit, hoc est, & ad sapores percipiendos, et ad literas exprimendas; est enim homo omnium animalium sensu facilis, & lingua, quæ mollis est: nam hæc vim tangendi præcipuè obtinet: gustus autem tactus quidam est. Ad literarum etiam explanationem, & ad sermonis expressionē lingua mollis, lata, & absoluta accommodatior est, quippè quæ contrahere, producere, dilatare, denique variè afformare maximè possit. Patet hoc in ijs, quibus non satis absoluta est; blæsi enim & balbi, & torti sunt. Lingua non habet aliquē saporem in actu: & ideò quando in ea aliquis humor imbibitur, corrumpitur gustus, vt habetur ex commento libri de sensu, & sensato. Et 3. de anima tex: com: vltimi. Linguam habet animal quatenus significet aliquid alteri; nam & aues lingua vtuntur, 9. de historijs animalium cap: 10. ad sui sensus mutuam interpretationem. linguam bifidam serpentes habent. 4. de animalibus cap: 10. omnia ouipara habent linguam, excepto vno crocodillo fluuiatili; hunc enim non nisi locum tantummodò linguæ habere putaueris: cuius rei causa est, quoniam idem, & terrestris, & aquatilis est quodammodo. Vt terrestris ergo, locum obtinet linguæ, vt aquatilis, elinguis. Pisces enim, aut nullam habere linguam videntur, aut inexplanatam habent. Causa est, quoniam mandere, prægustareque non possunt, sed in deuorando sensum voluptatemq; cibi capiunt; lingua enim mouet sensum saporum: esculentorum autem omnium voluptas in descendendo contingit; dum enim deglutimus, pinguia sentimus, & dulcia, & reliqua generis eiusdem. Linguæ vice aliquibus palatum tributum est à natura: & inter fluuiatiles Cyprino, ita, vt nisi diligenter inspexeris, linguam id esse putes. 4. de natura animalium. Hæc de linguæ natura dicta sufficiunt: De auribus autem ad supra dicta aliquid addere, non erit inutile. Sunt autem aures in extremitate mandibularum à parte superiori, in dextra & sinistra positæ iuxta ossa verrualia fundatæ, super os petrosum, perforatum, & durum. Ab extrà verò vsque ad prædictam ossis perforationem: multas habent inuolutiones in transitu intus procedendo, quousque quintum par neruorum cerebri attigerint: cuius virtute auribus est concessa potestas audiendi. Quam ob causam prædictus neruus concauus formatus est, vt commodius omnes sonos reciperet. In vnaquaq; verò aurium, atq. mandibularum extremitate, cartilago producta est, quæ aurium officio obsequeretur: proinde incisio huiusmodi loci debet esse ad instar semicirculi, ne aliquid in illis existens, sui læsionem patiatur. In parte autem dextra & sinistra colli, post aures venæ inueniuntur, quæ ab hepate veniunt, sub quibus sunt arteriæ, quæ à corde procedunt, quæq; ascendendo versus caput per commissuras, cerebrum

Venæ linguæ

Orificia sub lingua.

Philosophus.

Duplex actio linguæ.

Lingua hominis qualis.

Blesi.

Balbi.

Lingua auiū.

Crocodillus non habet linguam.

Cyprino.

Aurium natura.

Neruus cōcauus.

Venæ colli.

re hõinis. *rebrum ingrediuntur, propter eam, quæ paulò antè dicta est rationem. Philosophus*
Philosophus. *lib: 5. de animalibus cap. 2. dicit auriculas curuatas, anfractus, atq; in torsione se ha-*
bentes, meliùs percipere sonos, veluti sunt auriculæ ceruorum, leporum, asinorum,
equorum: homo verò respectu suæ magnitudinis, minimè omnium animalium à lon-
gè sentire potest, cùm tamen differentiarum sensu maximè omnium valeat: cuius rei
causa est, quoniam sensorium terrenum, corpulentumq; nequaquam habet: cutem
Homo nõ sentit à longe. *præterea tenuissimam præ cæteris animalibus homo suapte natura pro suæ magnitu-*
Compositio oculorum. *dinis respectu, obtinet. De oculorum compositione nonnulla scribenda putaui. Sunt*
autem oculi membra ex septem tunicis, tribusq; humoribus confecta. Porrò, eorum
compositio sic constat: à parte anteriori cerebri, duo nerui concaui procedunt, qui à
primo pari neruorum cerebri veniunt, quiq; postquam à cerebro aliquantulum re-
cesserint; illicò inuicem ad modum crucis coniunguntur, atque ita ex duobus fit vna
concauitas: deinde in eorum exitu separantur à craneo, & duobus teguntur cerebri
panniculis, opticiq; nerui vocantur, in eorumq; principio videtur esse cerebri sub-
stantia anterioris ventriculi. Itaq;, prædicti nerui in crucis modum coniuncti, conca-
ui sunt, vt eis fiat locus communis, vtque species à duobus oculis recepta, per duos
Prima tunica oculi. *neruos ad vnitatem redeat: & vna res videatur, & non duæ. Quilibet verò eorũ cùm*
craneum exierit, ad proprium oculum terminatur, panniculum durum, & grossum
texens, qui scliroticus dicitur: deinde ab eodem alius sequitur panniculus, qui secũ-
Secunda tunica. *dina tunica appellatur: vocatur autem secundina, quia primæ succedit, atque in sui*
situatione vitreum oculi amplectitur humorem. Postea sequitur tertia tunica, quæ
3. *retina dicitur; retis enim habet figuram, comprehenditq; medietatem humoris. Quar-*
4. *ta tunica appellatur vuea, vtpotè ad instar tunicæ vuææ composita: cuius medium*
Pupilla. *natura perforauit. quæ quidem perforatio, pupilla est appellata, quæ stringitur, &*
dilatatur in humore crystallino, vt virtus visiua perfici possit. Ab hac autem tunica
5. *totus comprehenditur albugineus humor, vt humor crystallinus conseruetur. Alia*
6. *tunica vocatur cornea, quæ impedit humorem albugineum, ne per foramen vuææ e-*
gredi valeat. Dicitur autem cornea, siue corneus panniculus, quia similitudinem
habet cum cornu lucido. Alia tunica dicitur coniunctiua, eò quòd totum oculum
coniungit, & confirmat, excepta pupilla, quæ quidem coniunctiua à panniculo coo-
periente craneum, suam habet originem. Sed tempus est, vt ad nostrum Mercurium
redeamus, huiusmodi speculationis studio tali fine imposito. Laus tibi sancte Pyman-
der, quia omnia pulchrè fecisti. Hæc fusiùs, clariùsq; habentur lib. 8.

MERCVRIVS.

Vide, quot diuinæ artis opera in vna materia demonstrantur: singulaque pulchra, rectèque dimensa, necnon propriis inuicem officiis differentia. Quisnã singula finxit? qualis mater? qualis pater? nónne solus ipse inuisibilis DEVS cuncta propria voluntate molitus?

Commentum XV.

Ex humani

Deus est omnia.

Expō. Tex.

EX humani corporis opificio, ex miræ sapientia artis in illo ostensa, Deum quàm facillimè intelligi posse, sapienter ostendit: Vide, *inquit*, fili, quot diuinæ artis opera in vna materia, *in vno, inquam, corpore hominis demonstrantur*: singulaq́; *nempè ossa, venas, neruos, carnes, musculos, & quæ sunt generis eiusdem*: pulchra, *ad totius corporis compositionem pulchrā seruientia: quæ quidem ex æqua partium proportione consurgit*: rectéq́; dimensa: *nam si vnū os, neruus, aut vena, musculus, vel caro, rectam atq. iustam non haberet suæ proportionis mensuram; opificium profectò destrueret corporis humani*: nec non proprijs &c. *hoc est, vt vnius officio alterum membrū non fungatur: distincta ac distributa singulis sua munera, ne esset confusio, & turpitudo in corpore; vbi enim non est officiorum distributa executio; facilè omnia perditum iri, necesse est: manus siquidem non est oculus, nec oculus est auris, nec cerebrū est cor, neque iecur est pulmo. Quare, sicut distincta sunt membra; ita etiam distinctis muneribus discreta consistunt: omnium tamen officia, vnam componunt atq; confirmant corporis pulchritudinem; neque enim ex vno, sed ex pluribus constat membris pulchritudo. Si enim totum corpus (inquit Apostolus* 1. *Cor:* 11.) *auditus; vbi visus? Distincta ergo sunt ab inuicem, & pro inuicem solicita. Siquidem corporis humani opificium, est veluti ciuitas, quæ ex multis ciuibus cōstat.* Quisnā singula finxit? *Deus vtique qui finxit sigillatim corda eorum: qui nouit omnia opera eorum. Et Isaias* 64. *Tu fictor noster, tu, inquam, finxisti nos: nos autem lutum in manu tua. Manus tuæ Domine finxerunt me, ait Iob, plasmauerunt me totum in circuitu, & sic repente præcipitas me? Memento quòd sicut lutum feceris me, & sicut caseum me coagulasti. Paulus ad Roman:* 9. *Nunquid dicit figmentum ei, qui se finxit; quid me fecisti sic? Vade, inquit Dominus ad Ieremiam cap:* 18. *ad domum statuarij, & dic: Sicut lutum istud in manu statuarij, sic & vos in manu mea, dicit Dominus. Deus igitur rectè à nostro Mercurio fictor noster, plasmator, & artifex appellatur; quandoquidem rebus naturæ ordinem tribuerit, vt pro sui generis qualitate cuncta nascerentur. Tex:* Qualis mater? qualis pater? *hoc est, licet parentes nos procreauerint, quippè qui ex illorum sanguine constamus; ossa tamen nostra Deus compegit: venas irrigauit: neruos tetendit: corpusq́; animauit. Ipse ergo est primus pater, à quo & compacti sumus, vitam accepimus, & indies accipimus. Reuera, postquam adoleuimus, & ad annos pubertatis peruenimus, nobis relicta est cura vitæ instituendæ, vt pro nostro libitu viueremus. At Deus benedictus semper nobis adest, & ab officio patris nunquam desistit: sine quo esse non possumus, nedum benè esse. Ipse ergo Deus inuisibilis sua voluntate molitus est hæc omnia. Quomodo autem Deus à nobis videri posit, paulò antè nempè folio* 42. *ostendi. De Dei autem voluntate circa finē primi libri Pymandri abundè copioseq́; disputaui, vt otiosum sit iterum disputare.*

Proportio corporis.

Pulchritudo vnde.

Psal. 32.

Isaias.

Iob.

Rom.

Iere.

Tex.

Deus primus pater.

MERCVRIVS.

Etenim cùm statuam, & imaginem absque fabro, & pictore fieri nullus asserere audeat; miram mundi huius constructionem, sine conditore constitisse putabimus? ô cæcum homunculum, ô nimis impium, ô profundis obrutum ignorantiæ tenebris! Caue, caue ô fili mi Tati, ne vnquam artificiū priues artifice.

Commentum XVI.

Omnia à Deo fieri.

I Deus ipse sua voluntate molitus est omnia: omnia ergo ipse fecit pro suæ voluntatis beneplacito, & quæ voluit, & quando, & quomodo voluit. Quòd si crassa opus sit vti Minerua, statua aliqua nobis esse potest exemplo; etenim statua à nobis inspecta, mox illius artificem percipimus, cuius arte & studio statua erecta est, atque artificiosæ diligentiæ opera formata. Quare, si illā statuam sine pictore & fabro constitisse asserere audeat nemo; quis tanta amentia rapietur, vt mundum istum, statuam magni artificis Dei, sine Deo conditore constitisse putet? Profectò, is non homo, sed homunculus impius, ignorantiæ tenebris obrutus est appellandus. Quamobrem, summopere ab hac impietate nobis cauendum, ne velimus artificium ponere sine suo artifice. In principio huius libri, & in principio primi Pymandri, de hac re satis apertè dixi, quapropter supersedeo nouo labore: cùm ex supradictis ad plenum satisfactum arbitrer voluntati legentis Cæterùm, id interest inter diuinum & humanum artificem, quòd diuinus & materiam produxit, & imaginem ex materia effinxit, quemadmodum suam decebat potentiam, atq. sapientiam: humanus verò ex materia agit, quam ipse non fecit.

Mūdus statua Dei artificis.

Mercvrivs.

Quinimò congruo Deum nomine patrem vocato, patremq; esse, proprium eius opus existimato. Quod si me quiddam audacius proferre coëgeris, huius essentiam esse dicam, concipere, ac facere omnia.

Commentum XVII.

Deus facit omnia bona.

Vòd Deus sit pater legitimus, ex principio tertij libri Pymandri satis lucidè potest cognosci. Quòd verò proprium illius essentiæ sit, concipere, & facere omnia bona, facilè potest intelligi: Etenim Deus cùm sit summum bonum, siue ipsa bonitas, cuius interest foras, seseq; alijs insinuare; proculdubio ad ipsum maximè spectat concipere, ac concepta alijs parere. Concipit autem non ex aliquo extrinseco, & à se peregrino, nec aliquid noui, quod priùs non conceperat; sed quod ab æterno concepit: illud tandem in lucem adducit, sicut adducendum ab æterno disposuit. Est igitur illius essentia grauida semper, prægnans atque fertilis, quippè, quæ vnum habeat, non plures conceptus, eundemq; æternum & immutabilem: alioqui in Deum aliquid noui caderet, quod est falsum omninò. Ampliùs, Deus est purissimus actus, cuius vita & duratio existit ipsi continua & æterna. 12. meth: tex: com: 39. & 2. cæli tex: com: 17. Dei operatio est immortalitas: hæc autem est vita sempiterna. Agit ergo semper vitam beatam, quia illam à se, non aliunde habet: ad extra verò omnia agit, ita, vt sine ipso factum sit nihil, hoc est, malum, quod quidem non est propriè actio, sed actionis rectæ priuatio. Rectè ergo dictum est à Mercurio, Deum omnia agere: nam quemadmodum luminis est lumen semper emittere; ita actus purissimi semper agere, tùm in seipso, tùm in ijs, quæ foris videntur. Profectò, omnes omnium vitæ ab vna prodeunt vita, & omnium esse ab vno esse;

Deus est actus

Phisolophus.

Deus est omnia.

vno esse; sic etiam omnium actus, quoâd illorum substantiam, ab vno puro, & simplicissimo actu diuino. Plotinus Æneadis primæ, lib: 8. cap: 2. Deus habet omnia, inquit, est omnia, secum habitat, sibi prorsus vnitus, habet cuncta non habens; non enim ea possidet tanquam alia: nec ipse existit alius: neque quæ sunt in eo, singula segregantur à singulis: imò verò quodlibet est vniuersum, & vbique totum: neque tamen confunduntur cuncta, sed rursus singula discernuntur. Quod ergo huius est particeps; non simul omnia, sed quod potest, participat. Est item primus actus illius, primaq; essentia, illo videlicet in seipso manente. Hæc Plotinus. Ex quibus cognoscimus, quòd Deus omnia agat: sit principium omnium, medium atque finis: & à suæ æternitatis immutabilitatis arce nunquam amoueatur. Pater meus vsque modò operatur, & ego operor, ait Ioannes. Falsum ergo dixit scriptura, ait Augustinus in commentario illius loci, quòd Deus requieuerit ab omnibus operibus suis in die sabbathi? Sed quis explicet verbis, quomodo Deus & quietus operetur, & operans quiescat? Semper ergo Deus operatur, non tantùm in rerum creatione; verùm etiam in ipsarũ conseruatione. Proprium ergo est Dei omnia concipere & facere.

Plotinus. Ioan. 3. DEus semper operatu. August.

MERCVRIVS.

Quemadmodum verò sine factore fieri quicquam nequit; ita Deum existimare, nisi semper agat omnia, impossibile est, in cælo videlicet, aëre, terra, mari, in toto mundo, in qualibet particula mundi tota: tùm in eo quod est, tùm in eo quoq; quod non extat; nihil enim est in omni natura, quod ille ipse non sit. Est ille siquidẽ quæ sunt: est ea etiam, quæ minimè sunt: quæ quidem sunt, deduxit in lucem: quæ non sunt, occulit in seipso.

Commentum XVIII.

Rguit Mercurius hoc modo: Quemadmodum, inquit, vt quicquam sit sine factore, fieri non potest: (omne enim quod est, aut est factum, aut factor, excepto ergo factore, omnia sunt facta) ita planè, vt Deus sit, & non semper agat: nam si ipse non ageret, nihil quicquam ageret. sed agunt aliquid omnia, quæ sunt: ipse agit igitur. Sicut, si non est primum mouens, nequaquam alia mouerentur. sed multa mouentur: est ergo primum mouens. Agit ergo omnia, vt omnium prima causa, in cælo vitam, in aëre motum, in terra quietem, in mari aquarum fluxus, in toto mundo omnia, in qualibet particula mundi tota, totum, tùm in eo quod extat, quod iam apparet, tùm in eo, quod apud se retinuit. Quamobrem Thales Milesius ait, vt dicitur primo de anima, tex: com: 86. dijs omnia plena esse. Et Zenon asseruit, Deum per omnem substantiam permeare: & in intellectuali esse intellectum, & in animali animam, & in naturali naturam, & in affectione esse affectum & habitum. Disputaui de hoc negotio fol: 17. huius libri, quo modo Deus sit vbique: & fol: 176. quomodo sit Deus omnia in omnibus. Sequitur tex: Quæ quidem sunt, de duxit in lucem: *hoc est, sua voluntate creauit; perinde*

Deus semper agit. Thales. Zeno. Tex.

Deus est omnia.

enim est esse in luce, quàm habere esse post non esse. Creata igitur sunt omnia, non quidem præexistenti ex materia, sed ex nihilo: Quæ verò non sunt in luce, non apparent: non foras prodierunt, in seipso occulit, *in abysso suæ diuinitatis, quia mun*-(Paul. Rom. 4.) *dus ferre non poterat. Deus ergo est, & quæ sunt, & quæ non sunt. Simile quiddam loquitur Paulus ad Romanos: vocat ea, quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Apud* (August.) *Deum, inquit Augustinus Psal: 114. iam factum est, quod eius dispositione futurũ est. Omnia ergo sunt ab ipso DEO, in ipso, & per ipsum.*

MERCVRIVS.

Hic Deus nomine melior, hic occultus, hic rursus omnium patentissimus, hic menti conspicuus, hic præsens oculis.

Commentum XIX.

(Tex.) DE DEI *essentia sermonem contexens:* Hic, *inquit, de quo tot tantaq; dixi,* melior est nomine, *hoc est, maior est omni laude, ac nomine:* Hic est occultus, *qui ab aliquo intellectu videri non potest, nisi illius priùs fuerit lumine illustratus. Verè, inquit I-*(Isa. 45.) *saias, tu es Deus occultus, occultus, inquam, ijs, qui terrenis in-*(Paul. cor. 1. 2.) *tendunt, quia animalis homo non percipit quæ Dei sunt; stultitia enim est illi, & non potest intelligere.* Hic rursus est omnium patentissimus menti & oculis conspicuus: *de qua quidẽ re in libro de mystica* (Diony. Areopaita.) *Theologia Dionysius egregiè disseruit: Causa, inquit, omniũ omnia supereminens, nec essentia, nec vita, nec ratione, nec mente capta est: neque est corpus, neque figura, vel speciem, nec qualitatem, aut quantitatem habet: nec est in loco, neque cernitur, neq; sensibilem tactum habet: nec sentit, neq; est sensibilis, nec perturbationi ordinis experti obnoxia est, à passionibus videlicet materialibus agitata. Rursus, nec est inualida, sensibilibus videlicet subiecta casibus, nec luminis indiga, nec alterationem, vel corruptionem, aut priuationem vllam admittit: nec aliud quicquam sensibilium ha-*(Deus prima Causa.) *bet. Hæc Dionysius. Itaq;, Deum primam causam appellat omnia supereminentem, efficientem, atque conseruantem. Et reuera, quemadmodum proprius quilibet rerũ ordo, ad proprium reducitur caput vnum; sic vniuersalis rerum omnium ordo ad vnum omnium vniuersale caput deniq; est referendus: si enim quò altior causa est, eò latiùs dominatur: altissima ergo causa vim suam actionemq; per omnia porrigit. Omnium igitur causa, & conseruat vbique singula, & efficit, vocaturq; causa eminẽs,* (Plato.) *propterea, quòd nullam habeat cum effectibus proportionem, vt dicunt Platonici, sed est prorsus absoluta; alioqui non foret summopere simplex, atque prima. Cùm igitur prima causa per simplicem eminentiam agat omnia, & sentienda & intelligẽda; meritò nihil est eorum, quando nec proportionem quidem habeat ad illa. Quam ob causam à Mercurio dicitur, Deum esse omnia, quoniam ab ipso omnia fiunt, & conseruantur: super omnia verò, quia omnia transcendit sua simplicissima absoluta-*(Psal. 138.) *que æternitate: vnde Dauid ait: Et tenebræ eius, ita vt lumen eius. Et Psalmo 17. Et ascendit super Cherubin, & volauit super pennas ventorum: hoc est, animarũ vires. Orpheus ait, Deum esse noctem & diem: Nox simul atq. dies sapientia primaq; ori-*(Orphe.) *go. O igitur immensus splendor, nostros obtutus adeò percellens, & captus deuincẽs;*

vt veriùs

Deus est omnia.

vt veriùs dici videatur, homines te non videre, quàm videre. Si itaq; me rogas, quid sciam de Deo meo; hoc certè me scire fatebor, quòd omne, quod scio, non sit Deus meus. Nam Deus non est nihil; quandoquidem ipsum nihil Deo opus habeat, vt ad esse deducatur, & sit aliquid. Secundò, Deus non est aliquid, id est, aliud quid, quia est omne, & aliquid non est omne: sed est supra nihil ipsum omne, & supra aliquid, quia ipsi obedit nihil, vt fiat aliquid, suaq; potentia excedit id, quod est, cùm illud possit ad non esse deducere. Ipsum igitur omne est, quod sua potentia facit ire esse in non esse, & non esse in esse. Nihil igitur est eorum, quæ sub eo sunt: & quæ præuenit omnipotentia eius. Et ob hoc non potest dici potius esse hoc, quàm illud, cùm ab eo sint omnia. Ex quibus quòd non potest nominari, quia paruum est, quod nominari potest: at id cuius magnitudo concipi non potest, nominari non potest. Quod, vt faciliùs intelligamus, pyramidis figuram consideremus; hæc enim figura sensim ex quadam partium differentia, & suarum basium amplitudine, in insectilem vnum apicem consurgens, ibi tantummodò desinit, vbi nulla est ampliùs partium differentia; sed vniformis earum concidentia in summa quadam & eminentissima vnitate: ita sermones nostri, quamdiu humanis incumbimus disciplinis, pro naturæ varietate, ac differentia subiectorum, varij, lati, & diuersi effusi sunt. At vbi humanis relictis disciplinis, ad diuinæ essentiæ speculationem properamus; mox & singularium, & specierum, & generum turba nos deficit: occurritq; nobis id duntaxat vnum, quod omnia transcendit. Quod cùm simplicissimum sit, & partium expers, carens insuper & generibus, & speciebus, & singularibus, & accidentibus, atq. proprijs; manifestum est in illo ipso silere, atq. obmutescere orationem nostram. Quo enim modo in illo non silebit, qui omnia prædicamenta infinities transcendit? Deus, inquit August: de cognitione veræ vitæ cap: 3. nullis verbis potest exprimi: nulla potest cogitatione comprehendi. Est igitur Deus ineffabilis, quia omnem nostram orationem superat: Est rursus non ineffabilis, cùm sit supra omnia effabilis, quia omniũ nominabilium est causa, & omnibus nomen tribuit. Neq. est effabilis, & non effabilis, quia non est radix contradictionis, sed supra omnem radicẽ, & ante contradictionis fundamentum, est eius vnitas & simplicitas. Sic ergo Deus dicitur euidens, & occultus, absconditus, & conspicuus, latens, & patens.

Deus est aliquid neque nihil.

Figura Pyramidis.

Deus est ineffabilis.

Aug.

Mercvrivs.

Hic incorporeus, hic, vt ita dixerim, multicorporeus: Nam nihil in corporibus est quod ipse non sit; omnia enim ipse solus existit.

Commentum. X X.

Voniam dixerat Deum esse omnia, ne quis forte obijceret: Deus ergo est corpus; nam multa sunt entia corporea: Respondet, Deo corpus tribui non posse, quippe qui sit spiritus simplicissimus ab omni compositione liber. Est nihilominùs multicorporeus, nõ quidem formaliter, sed effectiuè, quatenus omnia ab ipso fiunt, & in esse conseruantur. Quòd verò Deus non sit corpus, sic probatur à Damasceno lib: 1. cap: 4. Nullum corpus potest esse infinitum, interminatum, infiguratum, intangibile, inuisibile, simplex, incompositum, immutabile;

Deus non est corpus.

Damasc.

Deus non est corpo- ex ijs enim omnibus constat, quæ suapte natura sunt finita atq. terminata. Sed Deus
reus. est infinitus, interminatus, & huiusmodi: igitur non est corporeus. Amplius, si Deus
1. esset corporeus, tum duo corpora simul consisterent, quod falsum esse in 3. libro osten
2. sum est. Antecedens patet; nam Deus est vbiq; vt dictum est supra: Cælum & ter-
Ierem, 33. ram ego impleo, dicit dominus per Ieremiam. & per Dauid Psal: 138. Si ascendero in
cælum, tu illic es: si descendero in infernum, ades. Cùm ergo omnibus non cedentibus
suo loco corporibus adesset; duo profectò corpora simul essent. Deus ergo non est
Maro. corpus. Quod quidem Maro in suo 6. pulchrè depinxit; ait enim Deum ire per om-
nes terras tractusq; maris, cælumq; profundum. Cicero in Tusculanis ait, Deum esse
Cicero. mentem solutam, liberam ab omni concretione mortali. Ampliùs, ex tribus termi-
3. nis, puncto scilicet, linea, & superficie, corporea constat magnitudo: cùm igitur illa
tria in Deo inueniri non possint; quis non videat, corpoream magnitudinem in De-
um cadere non posse? Item, intelligere est proprius Dei actus, qui planè non est actus
4. corporis: non ergo spectat ad Dei substantiam, habere corpus sibi vnitum: quod enim
Deo conuenit; ab eo nunquàm est secretum atq. diuisum: si ergo conuenit Deo corpus
habere: non ergo conuenit illi intelligere, quod est falsum. Quòd verò humanæ animæ
Quare anima corpus habere conueniat, in causa est, quia est imperfecta, & in potentia existit in
habet corpus. genere intellectualium substantiarum, non habens in sui natura scientiæ plenitudi-
nem, sed à sensibilibus rebus per sensus corporeos, illam sibi acquirit. Vniuersum præ-
5. terea perfectum non esset, si aliqua creatura corporalis in eo non inueniretur, quæ
immaterialem, atq. incorpoream, quoàd fieri posset, sui imitaretur naturam artificis;
bonum enim quod Deus intendit in operibus à se conditis, est sua ipsius imitatio: per-
fecta siquidem assimilatio effectus ad causam est, quando effectus causam imitatur
secundùm id, per quod producitur à causa: sicut calidum efficitur à calore. Deus
autem per intellectum, & voluntatem creaturam produxit: intelligere verò, vt dixi,
non est actus corporis, nec alicuius virtutis corporeæ; quia omne corpus determina-
tur ad hic, & nunc. Quare, si ad perfectionem vniuersi spectat dari creaturam ali-
Error antiquorum. quam incorpoream, quæ imitetur incorpoream Dei naturam: est ergo Deus incor-
poreus omninò. Reuera, priores homines, vi intelligendi ab eis non intellecta, nec de-
lectu habito inter sensum & intellectum, nihil esse in mundo, nisi quod sensu & ima-
ginatione apprehendi potest, asserere ausi sunt. Quia verò sub imaginatione non cadit
nisi corpus; nullum ens esse, nisi corporeum putauerunt, vt docet philosophus 4. phys:
Philosophus. ex quibus prodierunt Saducæi, qui spiritum negabant. Verùm si intellectus est altior
Saducæi. sensu: aliquæ ergo sunt res incorporeæ, quæ solo intellectu comprehenduntur. Deus
ergo est incorporeus, & multicorporeus, vt dixi.

MERCVRIVS.

Nomina insuper habet omnia, quoniam vnus est pater: Nomen quoq; nullum habet, quoniam pater est omnium.

Commentum XXI.

In

N primo lib: Pymandri disputaui de diuinis nominibus: proinde pauca restant mihi addenda atq. describenda: Iste, inquit Mercurius, qui est nomine melior, quoniam vnus est pater, habet omnia nomina, hoc est, ipse cum fecerit, facit, conseruet, & tueatur omnia; profectò est omnia in omnibus: ideoq; dicitur habere nomina omnia, quia est omnia per effectum, non per suam ipsius substantiam, quasi illius essentia transformetur, siue mutetur in omnia entia. Rursus, non habet aliquod nomen, quia pater est omnium, id est, non habet aliquod particulare nomen, cæteris relictis: nam quoâd suum æternum amorem, non plus vnum diligit, quàm alterum, eorum, quæ ab eo condita sunt, licet quoâd sui amoris effectum, sit non parua in rebus distinctio, atq. discretio. Cùm igitur æterna charitate omnia prosequatur, sitq; pater omnium: nullum igitur habet nomen proprium, quia non pluris vnum facit quàm alterum. Neq. enim asserere voluit, Deum nullum habere, qui eum sæpè patrem legitimum appellauit; sed de æterno Dei amore sermonem instituit, quo diligit omnia, quæ fecit, vt dicit scriptura. Similis loquendi modus apud Dionysium Æreopagitam inuenitur in libr: de diuinis nominibus cap: 1. Hoc, inquit, intelligentes theologi, diuinitatem partim tanquàm nomine carentem, partim ex omni nomine celebrant. vt carentem quidem nomine, quando supremam diuinitatem aiunt, in vna quadam secretarum, occultumq; aliquid significantium visionum, apparentem, increpâsse eum, qui interrogauerat: quod est nomen tuũ? Ac veluti eum ab omni diuinæ appellationis cognitione deterrentem, dixisse. Quid nam nomen meum interrogas? & hoc est mirabile. At verò, non est istud reuera mirabile nomen, quod est super omne nomen, quod est innominabile, quod quidem omne nomen exuperat in hoc seculo vel futuro? Ex hac autem Dionysii expositione, possumus etiam verba Mercurij sic interpretari: Deus, quia pater est omnium, nullum habet nomen, quoniam eius nomen exuperat omne nomen: sic dicimus aliquem nullam habere legem, quia exuperat omnem legem, & Deum non habere aliquam mensuram quia est supra omnem mensuram. Vicissim quoq;, inquit Dionys: tanquàm plurimis nominibus præditum laudant: vbi Deum rursus dicentem inducunt: ego sum qui sum, vita, lumen, Deus, veritas. Et quando diuina sapientia præditi ipsam omnium causam varia denominatione ex creatis omnibus prædicant, vt bonum, vt pulchrum, vt sapientem, amabilem, Deum deorum, dominum dominorum, sanctum sanctorũ &c. Hæc Dionysius, ex quibus perspicuũ esse puto, cur Deus dicitur habere omnia nomina, & nullum præterea nomen illi inesse. Hoc idem etiã ab eodem authore in lib: de mystica theologia clarissimè statuitur: Debemus sanè, inquit, omnes rerum positiones affirmare de Deo, tanquàm de omnium causa: vicissimq; potiori quadam ratione easdem omnes de Deo negare, tanquam cunctis excelsiore. Neq. verò putandum est, negationes eiusmodi affirmationibus repugnare; sed ipsam vniuersi causam, quæ omni non solùm ablatione, sed etiã positione altior est, longè priùs priuationes omnes exuperare: hæc Dionysius. Et reuera, quatenus entia à deo profluunt atque dependent, de Deo possumus affirmare, quasi non inde venire potuerint, nisi priùs illic extiterint, sic deum affirmabimus esse essentiam, substantiã, vitam, intellectum, animam, naturam, cælum, elementa, stellas, formas rerum, atq. hac ratione omnia nomina habere. At quatenus ipse interim est ab omnibus eminentissimè segregatus, negamus rursus singula de Deo, & ita nullum nomen habere dicitur; quia nimirum exuperat omne nomen. Cæterùm, verior est negatio, quàm affirmatio circa Deum; quoniam longè plus est, quod ipsius dei separatum est à rebus, quàm quod rebus est, quasi communicatum. Hac ratione Diuus Bartholomæus ait, inquit Dionysius in eodem loco, theologiam esse plurimam, atq. paucissimam: ipsumq; euangelium esse tum latum, magnumque, tum

Dei nomina multa & nullum.

Dionys.

Quomodo caret nomine.

Nomen Dei admirabile.

Plura nomina Dei.

Affirmationes de Deo.

Negationes de Deo.

Verior affirmatio quàm negatio.

Apo. Bartholomæi sententia.

Dei nomen.

que, tum concisum. Mihi quidem mirificè intellexisse videtur, eum qui circa bonam omnium causam versatur, ritè posse tum multis verbis vti, tum etiam paucis, tum deniq. nullis: quippe, cùm penes eam, & verbum, & intelligentia cesset: propterea quòd quadam super essentiam ratione omnia supereminet: solisq; illis sublato velamine, reuera fulget: quicunq; omnia non solùm impura, sed etiam pura transilierunt: omnemq; omnium sanctorum culminum ascensum iam transcenderunt: & cuncta diuina lumina, & sonos, sermonesq; cælestes deseruerunt, atq. eam protinus caliginem subière, vbi ille reuera est, vt sacra eloquia tradunt, qui omnibus est excelsior. Cùm igitur Deus, vt ait Dionysius, sit omnibus excelsior, & omnia in omnibus; rectè ait Mercurius, Deum habere omnia nomina: & nullum habere nomen. Et cap: 1. de diuinis nominibus: Hac igitur, inquit, ratione ipsam omnium causam super omnia existentem, tum priuatio nominum, tum etiam rerum omnium nomina decent, vt vniuersorũ exacta ratione sit regnum: atq. circa ipsam omnia sint: & ex ipsa tanquàm causa, tanquàm principio, tanquàm fine dependeant: ipsaq;, vt scriptum est, omnia sit in omnibus. Sic igitur verè laudatur, atq. nominatur ex omnibus, quoniam omnibus exhibet subsistentiam, inchoans, perficiens, continens, custodia omnium, atq. sedes: & ad seipsum cuncta conuertens: simpliciter omnia, & incircumscriptè in seipsa complectens.

Priuatio nominum.

HYMNVS MERCVRII.

Quid ergo te laudabit? supra te, an infra te positum? Quò vertam oculos, vt te laudem? supráne, an infrà? intus an extra? Non modus, non locus circa te, non aliud quiddam ex omnibus. In te autem omnia, abs te omnia: præbes omnia: nihil deniq; suscipis: omnia quidem habes; quod autem non habes, idipsum nihil. Quando verò laudabo te pater? tempus, & momentum tuum capere non valeo.

Commentum XXII.

SICVT voluptas humana, noxia est audire cantus, & carmina; ita Dei laudes canere, & audire, iucundum & spirituale gaudium est: hæc est voluptas vera, quæ comes est virtutis: hæc est non caduca & breuis; sed perpetua, & sine vlla intermissione delectans. Narrabo nomẽ tuum fratribus meis, ait Dauid Christi personam gerens: In medio ecclesiæ laudabo te. Fratres Christi sunt, de quibus ipse dicit Ioan: 20. Vade, dic fratribus meis: ecclesia verò vna catholica, quæ toto orbe diffunditur, quæ vsq. ad vltimas gentes crescendo porrigitur, vnde in Euangelio Matth: 24. dicitur: Et prædicabitur euãgelium hoc in vniuerso orbe, in testimonium omnibus gentibus. Sequitur in psal: Qui timetis Deum, laudate eũ: Quis autem laudat, ait August. in eodem loco, nisi qui synceriter amat? Tantũdem est ergo, ac si diceret: Qui timetis dominum, amate eum. Dixit Iob: Ecce pietas, ipsa est sapientia: Porrò, pietas cultus Dei est, nec colitur ille, nisi amando. Ergo, qui timetis dominum laudate eum; nam non accipiam de domo tua vitulos,

Canere Deo laudes.

Psal. 21.

Ecclesia vna.

August.

Iob.

Psal. 49.

neque

neq. de gregibus tuis hircos. Immola, inquit, Deo sacrificium laudis: & redde altissi-
mo vota tua. Et in fine eiusdē psal: Sacrificium laudis honorificabitme: & illic iter, Psal. 94
quo ostendam illi salutare Dei. Laus ergo Dei, est sacrificium nouæ legis, psal: 83. Bea-
ti qui habitant in domo tua domine. vnde, in secula seculorum laudabunt te. Hæc est
angelorum actio, vt Deum semper laudent. Hæc est nostra actio, ait Augustinus in-
ibi, laus Dei. Amas, & laudas: desinis laudare, si desinis amare: hæc actio nunquam
nos deserit, semper nobiscum est: quod autem semper nos comitatur, illud obnixè am
plectendum est à nobis. Cætera ministeria hîc desistunt, hîc complentur: laus verò dei
velut propria, & hæreditaria portio, nunquam nos deserit. Amor ergo Dei quietus Proprium ho-
in ipsius vultu, quem modò desideramus, cui suspiramus, cùm ad eum venerimus, quo minis laus
modo nos accendet, in quem nondum visum, sic suspiramus? Itaq;, sicut propria pas- Dei.
sio cuilibet tribuitur naturæ; ita planè proprium est animæ nostræ officium, Deum
laudare: & eò pluris faciendum, quò semper perseuerat. Cùm igitur ad nos id ma-
ximè spectet; ad hoc certè summopere niti debemus, vt tum in aduersis, tum etiam
in prosperis Deus à nobis semper laudetur. Ad annuntiandum mane misericordiam Psal. 91.
tuam, & veritatem tuam per noctem. Mane dicitur, ait Augustinus, quando nobis
bene est: nox dicitur, quando tristitia tribulationis est. Quando ergo tibi bene est,
lauda Dei misericordiam: quando verò malè, lauda illius veritatem. Indicat David Psal. 32.
veros Dei laudatores: Rectos decet collaudatio: Si curuus fueris, ait Augustinus, lau
dabis Deum, quando tibi bene est: blasphemas, quando tibi malé est. Quod quidem, si
iustum, non est male: iustum est autem, quoniam ab illo fit, qui iniustè facere nihil
potest. Et eris insulsus puer in domo patris, amans patrem quando sibi blanditur: & Psal. 33.
odio habens, quando te flagellat. quasi non & blandiens, & flagellans hæreditatem
paret. Audi igitur vocem recti hominis laudantis: Benedicam domino in omni tempo
re, semper laus eius in ore meo. Illi ergo rectè Deum laudant, quibus nihil displicet,
quod facit Deus. His impulsus David, suam ipsius animam sic exhortando alloqueba- Psal. 102.
tur: Benedic anima mea Dominum: & noli obliuisci omnes retributiones eius. Sanè,
laudari se vult Deus, vt nos proficiamus, non vt ille sublimetur. Non est omninò Aug.
quod illi tribuamus: & quod exigit, non sibi, sed nobis exigit: nobis prodest, nobis ser-
uatur. Non hoc à nobis amat, quod illum augeat; sed quod nos ad illum perducat. Itaq;,
actio nostra laus Dei est, quæ semper à nobis exigitur: propterea, quòd non illi, sed no
bis proficit. Verùm, qui Deum laudant, omni prorsus crimine vacare debent: propte- A quibus lau-
rea dictum est à propheta: Peccatori autem dixit Deus: quare tu enarras iustitias datur.
meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Quia vtiq. non est speciosa laus in Psal. 49.
ore peccatoris: vnde, vt scribit Lucas cap: 4. Dæmones Christum confitentes, ab eo- Eccle. 15.
dem reprehensi sunt: Et increpans, inquit, non sinebat eos loqui, quia nolebat mundo Luc. 4.
innotescere prædicatione malignorū. vnde Menander: Odi impium, qui verba loqui- Menander.
tur proba. Scribit Aulus Gellius in noctibus, quòd cùm quidam improbatæ famæ Aulus Gellius
vir sententiam dixisset reipublicæ conducibilem, iusserunt eandem ab alio quopiam
integro viro pronunciari, atq. illius nomine decerni: quòd absurdum existimarent, à
malo viro bonum consilium proficisci, aut sententiam bonam. Quare, cùm laus ab eo
datur, quem laudandi officium minimè decet, de tali rectè illud prouerbij cap: 11. Prouer: 11.
dicitur: Annulus aureus in naribus suis; viri enim mali, doctrinis nō modò non ornan
tur; verùm magis ridiculi fiunt, non secus ac si annulū aureum sues naribus deferrēt.
Cùm Diogenes adolescentem quendam insigni forma, fœdum aliquid atq. obscœnum Diogen.
dicere audiuisset: Ex eburnea, inquit, vagina plumbeum gladium educit. Discedat, in
quit Aposto: 2. Timot: 3. ab iniquitate quicunq. inuocauerit nomen Domini. Cùm igi- Paul.
tur hæc ita se habeant; non mirū à Mercurio tā anxiè soliciteq; efflagitari facultatē
laudandi. Quid ergo te laudabit supra, &c. *& est sensus, nihil est, quod te di-*

gnè laudare queat: ſiquidem omne, quod eſt, infra te eſt: ideoq́, ſicut virtutis magnitudine omnibus antecellis; ita planè laudum eminentia omnes prorſus creaturas ſuperas. Quò me vertam, vt te laudem? ſupranè an infra? intus an extra? non modus, non locus circa te, non aliud quiddam ex omnibus. Quaſi diceret: quocunque me verto, ſemper inuenio materiam te laudādi: ita, vt locus non deſit, neq. modus laudis tuæ declamandæ. Subdit rationem: Omnia, *inquit,* in te; *quia omne quod factū eſt, in te vita eſt, quippe, quia in tua præſcientia ſunt, quæ eſt vita per eſſentiam.* Omnia abs te, *permittēdo videlicet, aut efficiendo.* Omnia præbes: *nēpè, & eſſentiā, & eſſe, & velle operari, & bene operari, deniq́ & perficere.* Nihil tandē ſuſcipis, *propterea, quòd bonorum noſtrorum non indiges, cùm ſis vndequaq́ pleniſſimus.* Omnia quidē habes, *ſicut dixi:* quod autē nō habes, idipſum nihil eſt, *peccatū ſcilicet, quia ſine ipſo factum eſt nihil, id eſt, peccatū, quia nimirum nihil homines efficiunt, cùm peccant: ſiue, quod in te non eſt, in rerum natura inueniri non poteſt; ſed eſt purum nihil: omne enim eſſe, pendet à primo eſſe; ſicut omne viuum à prima vita, & lucens à prima luce. Tex:* Quando verò laudabo te pater? *vtiq. ſemper quando, omne tempus complectitur: benedicam igitur dominum in omni tempore, ſemper laus eius in ore meo.* Tempus, & momentum tuum capere non valeo. *De Dei tempore, nempè æternitate, lib: 4. fol: 396. locuti ſumus, & quidem abundè. Conſulat ergo patiens lector locum illum, & non pœnitebit laboris. Senſus ergo Mercurij eſt: cùm ipſe ſis pater venerande, ſine principio, & ideo omnium principium, & finis, idq́ capere nequeam; ſic quoq. tuas laudes efferre non valeo: quia nimirum maieſtas laudati, copiam ſuperat, & virtutem laudatoris; nam maior es omni laude. Itaq́, hæc Mercurij humilitas, qua ſe reputat indignum, qui Deum laudet, eum maximè dignū efficit; nam quò humilior, eò gratior eſt oratio deprecantis: Oratio humiliantis ſe penetrat cælos; quia humilium ſemper, & manſuetorum deo placuit deprecatio. Multùm ergo in Dei laudibus ſe profeciſſe ſciat, qui ſe ad laudandum reputat indignū.*

Omnia in deo

Tempus Dei.

Humilitas Mercurij.

MERCVRIVS.

Qua potiſsimùm in re laudes cantabo tuas? Num in his quæ creaueris, an in illis quæ non creaueris potiùs? Num in his fortè, quæ in lucem è tenebris eruiſti, an in his, quæ latent adhuc arcano ſinu recondita? per quid tandem hymnos tuo cantabo nomini? Nunquid in laudatione tali ego ipſe mei iuris exiſtam; an potiùs alter efficiar?

Commentum XXIII.

Tex. exp.

ERSTAT *Mercurius in eiuſdem laudis materia:* Qua, *inquit,* in re laudes cantabo tuas? Num in his quæ creaueris? *ecce quomodo rerū creationē apertè profitetur,* an in illis, quæ nō creaueris potiùs? *Nō ergo Deus ad extra ex neceſſitate agit, vt quidam dicunt, cùm multa poſſet facere, quæ non facit.* Num in his fortè, quæ in lucem è tenebris eruiſti? *hoc eſt, quæ erant in abyſſo, diuinitatis tuæ, in potentia obedientiali, quæ*

tiali, quæ in esse actuali, propriisque formis postquàm sunt constituta, quasi è tenebris in lucem prodierunt. An in his quæ latent &c. *quasi diceret: Multò plura sunt, quæ adhuc in arcano sinu tuo sunt recondita; quàm ea, quæ in lucem prodire fecisti. In tertio libro disputauimus, vtrum Deus potuerit res efficere meliores quàm fecit.* Per quid tandem hymnos tuo cantabo nomini? *Cùm igitur, inquit, ex omni parte maior sis omni laude; per quid tandem hymnos nomini tuo cantabo? Ad hoc accedit, quòd in huiusmodi laudatione non sim mei iuris, sed alterius. Et reuera, vt scribit Dionysius Areopagita 4. cap: de diuin: nominibus: Amor Dei facit exstasim quia amatores sui iuris esse non sinit: vnde Paulus ad Galat: 2. Viuo iam non ego, viuit verò in me Christus: & ad Rom: 8. Quicunq. spiritu Dei aguntur, ij sunt filij Dei, Aguntur, ait Augustinus, non vt ipsi nihil agant; sed vt acti agant. In laudibus igitur diuinis ille multùm proficit, qui in laudando se deficere sentit, quique spiritu Dei actus alter efficitur: Mutaberis, inquit Samuel ad Saulem in virum alterum, cùm ad prophetarum cuneos perueneris: sicque accidisse scriptura commemorat. Profectò veri adoratores adorant in spiritu & veritate, hoc est, à vero Dei spiritu agitantur, ad diuinas laudes decantandas: qui verò à diuino spiritu agitur, non sui iuris est; sed spiritus à quo mouetur: non ita tamen, vt ipse liberè non agat; alioqui nulla esset mercede dignus; sed potiùs, vt actus agat. Talia quædam de seipso sensisse videtur sapientissimus Mercurius, vt patet satis. Animus planè cùm propemodum accedit ad Dei laudes efferendas, ambiguitate laborat, ipse ne sit an alter: propterea quòd speciebus cõsueuit inniti: Deus autem speciem nullã habet. Quando, inquit Plotinus Ænneadis sextæ lib: 9. cap: 3. ad informe aliquid fertur animus, cùm cõprehendere nequeat, propterea quòd nõ determinetur, neq. velut corpus figuretur, vario quopiam figurante; protinus inde prolabitur, ne fortè nihil ibi reportet. Itaque animus supra se erectus, in alterius quodammodo potestatem transit, vt alterius sit: & ad illius iussum moueatur, qui eũ à morte ad vitam reuocauit: alterius est iuris, & alter efficitur.*

Deus agit liberè.

Amor dei facit exstasim.

Veri laudatores.

Plotinus.

MERCVRIVS.

Ipse profectò es quidquid ego sum: ipse es quidquid agam: ipse es quidquid deniq; dicam. Ipse enim es omnia, neque aliud præter te quicquàm. Quod sanè non est, es ipse: ipse omne quodcunq; genitum, ipse omne quod nunquam genitum. Mens quidem intelligens, pater fabricans, deus efficiens bonum, bona faciens omnia. Materiæ namq; purissimus aër, aëris anima, animæ mens, mentis deniq; deus.

Commentum XXIIII.

EI laudes edicere, atque explicare gestit; sed in ipso suo conatu opprimitur à gloria maiestatis: mira tamen quædam protulit, & difficilia intellectu: quæ à nobis multis in locis dilucidata sunt, ideoque paucis me absoluam. Tu, inquit, domine deus meus es quidquid ego sum; quia meum esse & viuere abs te habeo: similiter & agere, & loqui: quasi diceret cum Diuo Paulo 2. Cor. 3. Omnis no-

Tex. exp.

stra sufficiētia ex deo. Ipse enim es omnia: *quia causa & virtus, vt subsistant, quæ natura cōstant:* nec aliud quidquàm est præter te. Quod sanè nō est, es ipse, *quia nimirū es supra omnia genera entium: idcirco ablatione omnium entiū cognosci tur deus. Quemadmodum, inquit Dionysius de mystica theologia cap: 2. qui statuam indigenam fabricant, auferentes omnia, quæ circum apposita impediunt, perspicuum formæ latentis intuitum, solaq; ablatione, pulchritudinem ipsam in se pandent occultam; ita oportet positiones omnes auferre rerum, vt earum creatorem inuenire possimus. Primò igitur separa corpus ab anima: deinde ab eadem corporeas passiones: tertiò imaginationes à ratione: amplius, rationales discursus ab intellectu: iterum intellectualem multiformitatem ab ipsa animæ vnitate: sextò, ab hac vnitate animalem, intellectualemq; conditionem: in septimo gradu est quies, quia inuenitur deus, sub ipsa vnitate quodammodo absconditus & latens. Igitur rectè dixit Mercurius:* Quod sanè non est &c. *quia nulla res deus est: ipse ergo est solus extra omnia, creans, regensq; omnia; mundum namq. velut statuam suæ bonitatis fabricatus est opifex, sed velaminibus multis opertam. Subtrahe ergo primò materiam, relinque cætera, iam habebis vbiq; cælum, cui multi materiam ademerunt. Deme rursum cælesti huic mundo dimensionem, seruatis formis, omnibusq; formarum motibus, & animam vniuersam inuenies. Tolle motus, formis omninò seruatis, vniuersum mox possides intellectum: cui auferto diuersos inter se formarum radios, atq. ita gradatim Deum inuenies. Sequitur tex:* Ipse omne quodcunq. genitum &c. *Tu es omne quod actu est in rerum natura, quia tua virtute conditum est & subsistit. Tu es omne quod nunquam est conditum; vtpote tua maiestas, quæ principio caret & fine sui esse.* Mens quidem intelligens: *in primo & 3. Pymandri rationes adduxi, quibus facilè animaduerti licet, cur Deus Mens nominetur.* Pater fabricans, *quippè qui miram huius mūdi machinam fabricatus es, omniaq; quæ in ipsa continentur.* Deus efficiens bonum: *nam bonus cùm sis, non nisi bonum efficere potes: quia verò ab ipso bono omnia bona; idcirco ait, bona faciens omnia. Omne bonum à primo bono proficiscitur: sicut omne ens à primo ente. Quare, quemadmodum extra primum ens, non est aliquod esse; ita planè extra primum & summum bonum, aliquod bonum inueniri non potest. Deinde ponit gradus, quibus gradatim mens laudantis, ad Deum conscendere valeat: Ex materia, inquit, corporalium, ad aërem purissimum, hoc est, ex magis materialibus ad minùs materialia conscendimus: dimissis verò remotisq; corporalibus, ad spiritualia migramus, quæ inter sese gradibus distinguuntur: infimum autem gradum anima obtinet, cuius officium est, vt corpus animet & regat: deinde mens, superior animæ pars, ad quam spectat diuina contemplari: Deus verò est supra mentem, & supra intellectum, supra omne quod intelligimus, & cogitamus, qui est benedictus in secula, Amen.*

Dyonis.

Septem gradibus ad Deum ascendimus.

Tex.

Bonū à Deo.

Gradus ascendendi.

Finit Dialogus V. Mercurij.

DIALO-

Deus bonus.

DIALOGVS SEXTVS.

MERCVRIVS.

Bonum ô Æsculapi in nullo penitus, nisi in vnico DEO, imò ipsum bonum DEVS ipse semper. Quamobrem, essentiam omnis motionis, atq; cognitionis esse DEVM oportet: hac essentia orbatum nihil. Hæc circa se stabilem actum, nullius egenũ, infinitum, superabundantem, porrigentem posidet.

Deus bonus.

Commentum I. Dialogi sexti.

DE DEI bonitate folio 24. istius libri, & in 3. Pymandri plura me scripsisse recolo. Verùm, quia Mercurius de hac eadem materia disputationem instituit, eum imitari, quoàd mihi fas est, decreui: præsertim cùm de Dei bonitate loquatur, qua nihil suauius audiri potest ab vnoquoque sapiente, optimè instituto. Fas sit mihi ergo sancte Pymander, de hac tua bonitate abundantiùs loqui: Bonum, *inquit,* ô Æsculapi, in nullo penitus, nisi in vnico DEO, imò ipsum bonum, Deus ipse semper: *quia scilicet natura bonus, à qua excidere nequit; quia seipsum negare non potest: bonum namque Deo tribuendum sicut primæ causæ efficienti. Bonus siquidem dicitur DEus, ait Dionysius de diuin: nomin: sicut ex quo omnia subsistunt. Sanè, bonum dicitur, quia est appetibile: vnumquodq; autem suam appetit perfectionem: perfectio verò & forma, est quædã agentis similitudo: omne enim agens agit sibi simile. Quare, ipsum agens appetitur, quatenus habet rationem boni: appetitur, inquam, vt eius similitudinis consortes effici posimus. Cùm verò Deus sit prima omnium causa effectiua; sibi boni, & appetibilis rationem competere, liquet: vnde & summum bonum simpliciter, non autem in aliquo genere, vel ordine rerum appellatur. Sic enim Deo bonum attribuitur, quatenus omnes boni perfectiones ab eo, veluti à prima causa effluunt: non autem effluunt ab eo velut ab agente vniuoco; sed potiùs sicut ab agente, quod tùm speciei, tùm generis ratione, suis cum effectibus minimè conuenit. Reuera, in causa quidem vniuoca vniformiter inuenitur effectus similitudo: in æquiuoca verò excellentiùs: veluti calor excellentiori modo est in sole, quàm in igne. Cùm igitur bonum sit in Deo, veluti in prima causa omnium; non vniuoca excellentissimo modo in eo inuenitur: ideoq; summum bonum appellatur, propterea quòd omnia bona complectitur, ipsoq; possesso omnis boni possessio habeatur. Itaq; solus Deus est bonus per suam essentiam; vnumquodq. enim dicitur bonum, quatenus est perfectum. Perfectio verò alicuius est triplex: prima quidem, qua in suo esse constituitur: secunda verò, quæ aliqua confert accidentia, ad perfecte operandum necessaria: tertia verò, perfectio est alicuius, quod aliquid aliud, velut finem attingit. Sic prima ignis perfectio in esse consistit, quod per suam habet substantialem formam: secunda verò eiusdem in caliditate, leuitate atque siccitate: tertia autem quatenus suo in loco quiescit. Porrò, hanc triplicem perfectionem nulli rei creatæ secundùm essentiam competere, dubium esse non potest: in solo ergo*

Dei bonitas.

Exp. tex.

Bonum quid.

Deus summũ bonum.

Deus bonus per essentiã.

Triplex perfectio.

Deus bonus.

lo ergo Deo hæc trina perfectio amplissimè inuenitur: cuius essentia est suum esse, in quam non cadunt aliqua accidentia: non habet præterea aliquem superiorem finem, ad quem sit ordinandus, ipso existente vltimo fine omnium entium. Ex quo patet, quòd cùm solus Deus omnimodam habeat perfectionem secundùm suam essentiam; ipse planè sit solus bonus per essentiam: reliqua autem entia dicuntur bona bonitate diuina, extrinsecè & causaliter: quatenus ipsum bonum participant, per cuiusdam assimilationis modum, remotè tamen & deficienter. Itaq; licet vnumquodque bonum dicatur bonitate diuina, sicut primo principio exemplari, effectiuo, & finali totius bonitatis; vnumquodq. tamen bonum dicitur, ob similitudinem diuinæ bonitatis sibi inhærentem, qua est formaliter bonum: atque ita vna est omnium bonitas, & multæ etiam bonitates. Quamobrem Mercurius ait, Deum esse essentiam omnis motionis & cognitionis; quia nimirum ipse est prima causa effectiua, qua & motionem habent, & cognitionem omnia. Hac autem essentia orbatum aliquid esse nequit; alioqui minimè esset: hæc autem essentia habet actum infinitum, plenissimum, superabundantem, omniaq; porrigentem. de quibus omnibus ad plenum in libro 3. & alijs me disputâsse memini; Deus enim habet actum infinitum simpliciter, & non secundùm quid, quia nimirum est suum esse, non contractum ad aliquam naturam, veluti sunt formæ creatæ, non receptæ in aliqua materia; sed per se subsistentes. Hæ quidem sunt infinitæ secundùm quid, quatenus scilicet non sunt per aliquam materiam contractæ; non autem sunt infinitæ simpliciter: propterea, quòd eorum esse sit ad aliquam terminatam naturam contractum atq. receptum. Materia præterea determinatur per formam, tametsi in potentia sit ad plures accidentarias formas. Itaq; illa, quorũ formæ recipiuntur in materia, non sunt simpliciter infinita. Ampliùs, si daretur aliquod infinitum corpus secundùm magnitudinem, vtpotè ignis, vel aër, secundùm essentiam infinitum esse non posset; quandoquidem illius essentia, ad aliquam speciem per formam determinaretur, & ad aliquod indiuiduum per materiam: pro cuius rei intellectu, non ignorare oportet, corpus, quod est completa magnitudo, bifariam accipi posse: nempe cùm mathematicè, tùm etiam naturaliter: & mathematicè quidẽ, quatenus sola in eo quantitas consideratur: naturaliter verò materia & forma. Non dubiũ est autẽ corpus naturale in actu infinitũ esse nõ posse, propterea quòd aliquã habeat determinatam formã: cùm verò ad formã substantialẽ accidentia consequantur; ad debitam ergo formã determinata sequi accidentia, inter quæ est quantitas, necesse est. Quamobrẽ, cùm omne corpus naturale, tùm in maius, tum in minus determinatã habeat quantitatem; fieri non potest, vt sit infinitũ. Ad hoc accedit, quòd omne corpus naturale determinato agitur motu: corpus verò infinitum nullo motuum naturalium ageretur: non quidem motu recto, quia nihil mouetur motu recto, nisi extra sui loci terminos meauerit: quod planè corpori infinito conuenire non potest; omnia namque loca occuparet: atque ita quilibet locus esset illi proprius. Nec etiam illi motus circularis conueniret; quandoquidem in motu circulari opus sit, vt vna pars corporis ad locum transferatur, in quo altera priùs extiterit: quod planè in corpus infinitum nõ cadit; quia lineæ protractæ à centro in infinitum distarent ab inuicem: atque ita vna non posset locum alterius attingere. De corpore quoque mathematico similis ratio haberi potest; siquidem sub aliqua forma existat secundùm imaginationem, opus est: nihil enim est actu, nisi per suam formam. Quare, cùm forma quanti, in quantum huiusmodi sit figura, vt aliquam habeat figuram, erit necesse, atq; ita erit finitum: figura sanè terminis, siue termino concluditur. Neq; etiam datur actu infinitum multitudine, teste Sapientia 2. Omnia inquit, in pondere, numero, & mensura fecisti: etenim, omnis multitudo est in aliqua multitudinis specie: species autem multitudinis sunt secundùm species numerorum: nulla autem numeri species

Bonitas entiũ

Deus causa omnium.

Deus habet actum infinitũ

Infinitum magnitudine.

Corpus naturale nõ est infinitum.

Corpus mathematicum non est infinitum.

Infinitũ multitudine non datur.

Deus bonus.

species est infinita, quippè, quia quilibet numerus, est multitudo facta per vnum: quapropter fieri non potest, vt sit multitudo actu infinita per se, siue per accidens. Ampliùs, omnis multitudo in rerũ natura existens, est creata: omne verò creatũ sub aliqua certa intentione creantis comprehenditur; non enim frustra agens aliquid, operatur: sub certo ergo numero creata omnia comprehendi, necesse est. Fieri ergo nõ potest, vt sit multitudo actu infinita: potentia verò nihil obsistit, propterea, quod augmentum multitudinis, diuisionem multitudinis consequatur; quò enim aliquid plus diuiditur, eò plura inde resultant. Ideo, sicut infinitum in potentia, in diuisione continui inuenitur, quia ad materiam proceditur; ita quoque infinitum in potentia, in additione multitudinis. Ex quo patet, solum Deum habere actum infinitum, nullius egenum.

CAP: II.

Argumenta contraria.

Solent aliqui contra prædicta sic disputando arguere. Ratio boni consistit in modo, specie, & ordine, quæ in DEum non cadunt, propterea quòd sit immensus, & ad aliquem finem minimè ordinari possit: Deo ergo ratio boni non est tribuenda. Adde illud Philosophi, atq; Boëtij: Bonum est quod appetunt omnia. sed Deum non omnia appetunt; quia nõ omnia ipsum cognoscunt: nihil autem appetitur, nisi notum: Bonus est Dominus, ait Ieremias tren: 3. sperantibus in eum, animæ quærenti illum: ergo quod priùs. Ampliùs, summum bonum aliquid addit supra bonum; alioqui summo bono minimè cõueniret. sed omne quod se habet ex additione ad aliquid, est compositum: summum ergo bonum esset compositum. Deus est summè simplex: igitur non est summum bonum. Adde, quòd summum, comparationem importet. sed quæ non sunt vnius generis, comparatione carent: cùm autem Deus non sit in eodem genere cum alijs bonis, respectu eorum summum dici non potest. Item, sicut vnum conuertitur cum ente; ita planè & bonum. sed omne ens est vnum per suam essentiam. 4. meth: omne ergo ens est bonum per suam essentiam. Sanè, si bonum est, quod appetunt omnia, cùm ipsum esse ab omnibus appetatur: ipsum ergo esse cuiuslibet rei, est eius bonũ. sed quælibet res est ens per suam essentiam: similiter ergo & bona erit. Ad hoc accedit, quòd omnis res per suam bonitatẽ est bona: si igitur aliqua res sit, quæ non sit bona per suam essentiam; necesse erit, quòd eius bonitas non sit sua essentia. Illa ergo bonitas cùm sit quoddam ens; vt bona sit, oportet omninò, & quidem alia bonitate. Iterum, de illa bonitate fieret interrogatio: aut ergo erit procedere in infinitum, aut tandem ad aliam deuenire bonitatẽm, quæ non erit bona per aliam bonitatem. Eadẽ ergo ratione standum est in primo: res igitur quælibet est bona per suam essentiam. Præterea, quòd omne bonum sit bonum diuina bonitate: Bonum hoc, inquit Augustinus 8. de Trinitate, & bonum illud: tolle hoc, & tolle illud: & vide ipsum bonum, si potes: ita Deum videbis non alio bono bonum. Vnumquodq; igitur est bonum ipso bono, quod est Deus. Suffragatur huic proposito illud Boëtij in lib: de hebdom: Omnia, inquit, bona dicuntur in quantum ordinantur ad Deũ, idq; ratione bonitatis diuinæ: ergo quod priùs. Respondent ad huiusmodi argumenta, & ad primum quidem sic: habere modum, speciem, & ordinem, ad boni causati attinet rationem: at bonum in Deo est sicut in causa, ideoq; authoritas illi inest, cæteris rebus modum, speciem, ordinemq; imponendi. Ad confirma: verum est, omnia dum appetunt proprias perfectiones, ipsum Deum appetere, quatenus scilicet omnium rerum perfectiones diuini esse similitudinem gerunt. Ad 2. summum bonum addit supra bonum, non quidem

Margin notes: 1. — 2. — 3. — 4. — Soluũtur Argumenta. 1. — 2.

rem

Actus Dei infinitus.

rem aliquam absolutam, sed relationem tantùm: relatio verò, quâ aliquid de Deo
dicitur relatiuè ad creaturas, non est in Deo, sed in creatura realiter: in Deo verò
secundùm rationem. Non ergo in summo bono est aliqua comparatio, sed id tantùm,
nempè alia ab ipso deficere. Ad confirmati: Deus est extra genus, & principium o-
mnis generis, atque ita ad alia per excessum comparatur. Itaq; huiusmodi compara-
tionem summum bonum significat: ideoq; ad alia bona comparatur. Cùm ergo dici-
tur, omnia summum bonum appetere, non sic intelligendum est, vnumquodq; bonum
3. ab omnibus appeti; sed potiùs quicquid appetitur, boni rationem habere. Ad 3. cùm
vnum non significet perfectionis rationem, sed indiuisionis tantùm; hac de causa v-
nicuiq; rei competit secundùm suam essentiam. Simplicium autem essentiæ, tùm a-
ctu, tùm potentia sunt indiuisæ: compositorum verò essentiæ sunt indiuisæ secundũ
actum tantùm: ideoq; quælibet res vna est per suam essentiam: non autem bona, quia
scilicet non est suum esse. Ad confirmationẽ, licet vnumquodq; sit bonum, in quan-
tum habet esse; creatæ tamen rei essentia, non est ipsum esse. Quare non sequitur, vt
res creata sit bona per suam essentiam. Ad aliam confirmationem, rei creatæ boni-
tas, non est ipsa eius essentia, sed aliquid superadditum, vtpotè ipsum eius esse, vel
aliqua perfectio superaddita, vel ordo ad finem: ipsa tamen sic superaddita, bona
dicitur sicut & ens. Quamobrem ens appellatur, quia ea est aliquid, non quòd ipsa
aliquo alio fiat, siue sit: vnde hac ratione dicitur bona, propterea, quòd sit aliquod
4. bonum, non quòd ipsa habeat aliquam aliam bonitatem, qua sit bona. Ad 4. omnia
sunt bona bonitate diuina extrinsecè: bonitate autem propria intrinsecè & formali-
ter, sicut iam dictum est. Ex quo patet, bonum Deo propriè conuenire, illiusq; pro-
prium esse. Sed iterum aliquis arguet, Deum non habere actum infinitum, quia ipse

Alia argumẽta.

non est infinitus: Omne infinitum est imperfectum, quia habet rationem partis, &
materiæ: 3. phys: sed Deus est perfectissimus: non ergo est infinitus. Adde, quòd
finitum & infinitum, vt dicitur 1. phys: ad quantitatem spectent. atqui in Deo nul-
1. la est quantitas, cùm sit ab omni corporea concretione omninò liber: ergo quod pri-
ùs. Postremò, quod ita est hîc, quòd non sit alibi, est finitum: ergo quod ita est hoc,
quòd non sit aliud, est finitum secundùm substantiam. Sed Deus est hoc, & nõ est
aliud; non enim est lapis, neq; lignum: igitur non infinitus secundùm substantiam, &
2. consequenter non habet actum infinitum. Ampliùs, quod aliquid aliud quàm Deus
possit esse infinitum per essentiam, virtus rei ad eius essentiam proportionem habet:
si ergo Dei essentia haberet actum infinitum; haberet vtiq; virtutem infinitam ope-
randi: atq; ita posset effectum infinitum producere; virtutis enim quantitas per suo-
rum effectuum virtutem est cognoscenda. Adde, quicquid virtutem habet infini-
tam; habet etiam essentiam infinitam. Sed intellectus creatus habet virtutem infini-
tam; apprehendit enim vniuersale, quod infinita particularia complecti potest: igi-
tur omnis substantia intellectualis est infinita. Ad hoc accedit, quòd materia aliud
3. est à Deo. sed materia prima est infinita: ergo quod priùs. Ampliùs, quòd sit aliquod
infinitum actu secundùm magnitudinem; quod enim non destruit alicuius rationem,
potest illi euenire. sed esse infinitum, non destruit rationem magnitudinis, sed finitũ
potiùs, & infinitum sunt passiones quantitatis: aliqua ergo magnitudo potest actu
esse infinita. Sanè, magnitudo diuisibilis est in infinitum; continuum namq; 3. phys:
diuisibile est in infinitum. Sed contraria nata sunt fieri circa idem, cùm diuisioni
opponatur additio, & diminutioni augmentum: magnitudo ergo posset crescere in
infinitum, atque ita habetur propositum. Insuper, motus & tempus, à magnitudine
quantitatem atque continuitatem habent, super quam profectò magnitudinem, vt
dicitur 4 phys: transit motus. sed motus & tempus, possunt esse infinita, quippè quia
vnumquodque indiuisibile signatum in tempore, & motu circulari sit principium &
finis:

Actus Dei infinitus.

finis: magnitudinis ergo rationi non repugnat, vt sit infinita. Iterum, quòd detur infinitum actu secundùm multitudinem: Quod est in potentia, potest reduci in actum; 4.
alioqui illa potentia esset frustra. sed numerus potest in infinitum augeri: potest ergo esse multitudo actu infinita. Reuera, cuiuslibet speciei potest esse aliquod indiuiduum in actu. sed species figuræ sunt infinitæ: possunt ergo figuræ esse actu infinitæ. Denique, quæ non opponuntur ad inuicem, non impediunt se inuicem. sed posita aliqua rerum multitudine, adhuc alia posset poni, & sic in infinitū: ergo quod priùs.

CAP. III.

Soluuntur Argumenta.

AD primum dico, ex eo infinitum appellari, quòd scilicet careat fine: finitur quodammodo materia per formam, & forma per materiam: materia quidem per formam; quia per ingressum formæ ad illam, coarctatur eius latitudo, tametsi in potentia sit ad alias: forma verò quia ex se communis est ad multa: determinatur verò per materiam, in qua recipitur. Materia autem per formam perficitur, per quam finitur; ideoq; infinitum, quatenus materiæ attribuitur, imperfectionem sonat; est enim quasi materia carens forma. At forma nō perficitur per materiam, sed potiùs eius amplitudo coarctatur, atque contrahitur: itaq; infinitum quatenus se tenet ex parte formæ; per materiam non habet determinatè rationem perfecti: illud autem, quod est maximè formale omnium, est ipsum esse. Cùm verò esse diuinum (vt dixi) non sit receptum in aliquo, sed ipse Deus sit suum esse subsistens; liquet, solum Deum esse infinitum atq; perfectum. Cùm ergo dicitur omne infinitum esse imperfectum; patet, illud esse intelligendum de infinito ex parte materiæ, non autem de infinito, quod est suum esse. Ad cōfirmationem, quantitatis terminus est sicut ipsius forma, cuius rei signum est, quòd figura, quæ in quantitatis terminatione consistit, sit quædam circa quantitatem forma: quare infinitum, quod se tenet ex parte materiæ, Deo tribui non potest. Ad aliam confirma: dico ex eo Deum esse maximè infinitum, quòd est suum esse per se subsistens, non receptum in aliquo: atque ita ab omnibus alijs distinguitur. Ad 2. id est contra rationem facti, vt rei essentia sit eius esse; esse enim subsistens non est esse creatum: ideoq; est simpliciter contra rationem facti, vt sit simpliciter infinitum: vnde quemadmodum Deus non potest facere aliquod quod non sit factum; essent enim contradictoria simul, tametsi habeat potentiam infinitam; ita non potest facere aliquod infinitum. Ad confir: virtutem intellectiuam sese quodammodo extendere ad omnia, ex eo maximè prouenit, quòd intellectus non sit forma in materia, veluti est intellectus angelicus. quia tamen habet esse limitatum, non est simpliciter infinitus. Intellectus quoque humanus non est alicuius organi actus; ideò se extendit quodammodo in infinita: non est tamen simpliciter infinitus propter eandem rationem. Ad aliam confirmationem, materia prima non est simpliciter infinita; sed secundùm quid, quatenus scilicet eius potentia, non nisi ad formas naturales porrigitur. Ad 3. licet infinitum non destruat rationem magnitudinis in communi; destruit tamen cuiuslibet rationem speciei, vtpotè bicubitæ, & tricubitæ, circularis, triangularis, & similium. Quare, cùm nulla species magnitudinis sit infinita; fieri non potest, vt in genere sit, quod in nulla specie ipsius continetur. Ad confir: infinitum inuenitur in diuisione, non autem in additione magnitudinis: in causa autem est, quòd infinitū, quod conuenit quantitati, subit rationem materiæ: per totius autem diuisionem acceditur ad materiam; partes namq; habent rationem materiæ: at per additionem accediur

Margin notes: 1. (beside "AD primum dico"); Materia infinita. (beside "quatenus materiæ attribuitur"); Infinitum imperfectum. (beside "intelligendum de infinito"); 2. (beside "Ad 2."); 3. (beside "Ad 3."); Infinitum magnitudine. (beside "Ad confir: infinitum inuenitur")

Actus Dei infinitus. *ceditur ad totum, quod quidem formæ suscipit rationem. Ad confir: motus & tempus, non sunt secundùm totum in actu, sed successiuè tantum; ideoq; mixtam actui potentiam habent. At magnitudo est tota in actu; idcirco non patitur, vt sit infinita.*

4. *Ad 4. vnumquodque quod est in potentia, reducitur ad actum secundùm modum sui esse; dies enim non tota reducitur in actum, vt sit tota simul, sed successiuè tantùm.*

Infinitũ multitudine. *Similiter se habet infinitum multitudinis; nam post quamlibet multitudinẽ, potest sumi alia multitudo in infinitum. Ad confirma: figurarum species infinitatem recipiunt ex infinitate numeri; sunt enim species figurarum, vt trilaterum, quadrilaterum, & similia: vnde, sicut multitudo infinita numerabilis non reducitur in actum, vt sit tota simul; ita, nec multitudo figurarum. Ad confirmationem, licet quibusdam positis, alia poni possint; infinita tamen poni, cuilibet multitudinis speciei opponitur. Quamobrem fieri non potest, vt sit aliqua multitudo actu infinita.*

Alia argumẽta. *Sed iterum aliquis arguet: Dantur infinitæ partes proportionales actu in continuo: separatæ ergo dari possunt; omne enim absolutum existens sine eo, quod ad illius essentiam spectat, conseruari potest. sed continuatio vnius cum alia, non est de essentia partium: ergo &c.*

1. *Ampliùs, in initio cuiuslibet partis proportionalis vnius horæ, à Deo Angelus creari potest: in vna ergo hora possent creari infiniti in actu;*

2. *quicquid enim potest Deus successiuè; potest & illud idem efficere in rebus permanentibus.*

3. *Iterum, Deus nequaquam minorem habet potentiam, quàm infinitæ animæ, si essent, & quàm ignis inferni. sed illæ possent infinita simul, & ignis infinitos cruciatus, si infinitæ ibi inuenirentur animæ: posset ergo dari aliquod infinitum in actu.*

Soluũtur argumenta.

1. *Dico ad primum atque secundum, ibi esse sophisma à sensu diuiso ad compositum: quàmuis enim ad singularum non spectet rationem partium, vt sit continua vna alteri; spectat nihilominùs ad omnium simul. De earum siquidem ratione est, esse simul potentia, cui repugnat, singularum ab inuicem separatio.*

2. *Implicat præterea numerare initia omnia partium proportionaliũ horæ, & tamen esse infinita: si enim infinita, nunquam numerabuntur, & si complebuntur; non erunt infinita. Itaq; nec simul, nec successiuè possunt produci infinita in actu existentia.*

3. *Ad 3. toto concesso, non habetur intentum; non enim hoc ex diuinæ defectu potentiæ procedit; sed ex impotentia rerum, quæ simul actu infinitæ esse non valent.*

Mercvrivs.

Vnum, id est, vniuersorum principium, & effundens bonum: quoties nomino bonũ, id quod omnia bona, & quod bonum semper, intellige. Hoc vnico Deo adest; neq; enim cuiusquam indigus est, vt adeptionem illius appetendo, malus fiat: neque iactura cuiusquam in eum cadit vnquam, vt post damnum, dolore afficiatur; maior enim portione mali: nec est illo validius aliquid, à quo expugnetur.

Commentum II.

Deum

*EVM esse perfectè bonum, quia natura bonus, clarissimè docet: Tex. exp.
Deus, inquit, est natura bonus; quia vnicum vniuersorum prin-
cipium, omnia porrigens, & nihil recipiens. Est namq; seipso, &
non aliunde felix, ac diues; ideoq; nullius rei, quæ ad suam bea-
tam vitam pertinet, facere potest iacturam, sicut neque sui esse.
Ens autem & bonum re idem sunt: ratione verò dissentiunt. Ete- Ens, & bonū.
nim ratio boni est, vt sit appetibile: Bonum, inquit Philosophus
1. ethic: est. quod omnia appetunt: vnumquodque autem est appetibile, quatenus est
perfectum; suam enim perfectionem omnia appetunt. Verùm, eo res dicitur perfe-
cta, quo fuerit in actu: in tantùm ergo aliquid bonum, in quantum est ens; quia es-
se est actualitas rei. at Deus summè est, quia nimirum est suum esse: igitur est
summè & perfectè bonus. Porrò, ens priùs cadit in intellectus conceptum, quàm Ens est prius
bonum, quia secundùm hoc vnumquodque est magis cognoscibile, quatenus est in a- bono.
ctu. 9. meth: Ens autem est primum obiectum intellectus: atq; ita est primum intel-
ligibile, sicut sonus est primum audibile. Cæterùm, omne ens, in quantum est ens, est Omne ens est
bonum; quia scilicet est in actu, & quodammodo perfectum; omnis enim actus est bonum.
perfectio quædam: perfectum verò habet rationem appetibilis. at Deus est summè
perfectus: igitur summè appetibilis, & consequenter summè bonum, imò ipsum bo-
num, quia nullius indigus, alioqui non esset ipsum bonum: nam aliquid appeteret, cu-
ius adeptione posset fieri malus. In eum quoq; nullum damnū cadit, vt dolore aliquo
moueatur, vt iniuria, atq; ita ipsius bonitas perturbaretur. Neque est aliquid eo po-
tentius, vt timeat ab ipso expugnari. Est igitur Deus ipsum bonum, & consequenter Bonū, & ens.
omnium finis; illud enim, cuius causa est, est sicut finis, & bonum aliorum, 2. physi:
Etenim si bonum est, quod appetunt omnia, idq; ratione finis; liquet satis, bonum, fi-
nis rationem habere. Verùm causæ efficientis, atque formalis rationem præcedit bo- Bonum & fi-
ni ratio; videmus enim id, quod est primum in causando, vltimum esse in causato. Si- nis.
quidem ignis priùs calefacit, quàm formam inducat; cùm tamen calor in igne, sub-
stantialem formam consequatur: itaq; in causando primum inuenitur bonum, & fi-
nis, qui mouet efficientem: deinde efficientis actio, quæ mouet ad formam: postre-
mò forma accedit. In causato autem contrario modo res se habet; nam primùm est
ipsa forma, per quam est ens: deinde in ea virtus effectiua consideratur, quatenus
habet perfectum in esse; vnumquodq; enim tunc perfectum est, quando potest sibi
simile facere. 4. metheoro: tertiò sequitur perfectio, per quam enti perfectio infun
ditur. In bono autem (teste Augustino in lib: de natura boni) tria inueniuntur: nem In bono tria
pè modus, species, & ordo, tanquam generalia bona, quæ quidē si magna extiterint; sunt.
magna absque dubio erunt bona: si verò parua; parua bona: at, vbi nullum; nullum
bonum: quod quidem minimè accideret; si ratio boni in eis non consisteret. Etenim,
vnumquodque dicitur bonum, in quantum est perfectum: hac planè ratione est ap-
petibile, sicut sæpius me dixisse memini. Perfectum autem id dicitur, cui nihil de-
est, pro suæ profectionis modo. Cum autem vnumquodq; id sit, quod est per suam for- Modus.
mam, forma autem quædam præsupponat, & ad ipsam quædam ex necessitate con-
sequantur, quò aliquid sit perfectum, & bonum; necesse est, vt formæ insint, quæ
ipsam consequuntur. Præexigitur autem ad formam determinatio, siue commensu-
ratio principiorum materialium, seu efficientium ipsam, quod quidem est modus; i-
deoq; dicitur mensura modum præfigere. Ipsa autem forma significatur per speciem, Species.
propterea, quòd per formam vnumquodq; constituitur in specie; ideoq; dicitur nume
rus speciem præbere: nam diffinitiones speciem significantes, sunt sicut numeri, 8.
meth: Profectò, sicut ex additione, & subtractione vnitatis, numeri species variā-
tur; ita planè ex admota siue remota diffinitionibus differentia. Ad formam autē Ordo.*

Deus bonus. consequitur inclinatio ad finem, aut ad actionem, aut ad aliquid huiusmodi; vnumquodq; enim in quantum est actu, agit, & in id tendit, quod sibi competit secundùm suam formam: quod quidem ad pondus, siue ordinem spectat. Itaq; ratio boni, quatenus habet perfecti rationem, in modo consistit, specie, & ordine. At in Deo hæc tria perfectiori inueniuntur modo, quippè, quæ non aliundè, quàm à seipso, nec ad alium quempiam externum, quàm ad seipsum referantur; ipse enim est sibiipsi modus, species, & ordo, idcircò verè bonus, & summè bonus. Adde, quòd bonum est, quatenus
Honestum. est appetibile: & terminus motus appetitus: cuius quidem motus terminatio, ex naturalis corporis motus consideratione intelligi potest. Porrò, motus corporis naturalis simpliciter terminatur ad vltimum: secundùm quid verò ad medium, per quod itur ad vltimum, quod terminat motum. Aliquis verò terminus motus ideo dicitur, quatenus aliquam partem motus terminat: id autem quod est vltimus terminus motus, vel est ipsa res, in quam tendit, vtpotè locus, vel forma, vel quies in re illa. Sic
Vtile. ergo in motu appetitus, id quod est appetibile, terminans motum appetitus secundū quid, vt medium per quod tendit in aliud, vocatur vtile. Id autem quod appetitur, vt vltimum terminans, atq; complens motum appetitus, veluti res quædam, in quam per se appetitus tendit, nominatur honestum; honestum enim dicitur, quod per se desideratur. Quod verò in re desiderata, motum appetitus terminat, vt quies, dele-
Honestum. ctatio dicitur. Hæc de natura boni dicere soliti sunt, qui hanc rem exactiùs scrutati sunt. Verùm, contra prædicta posit aliquis sic obijcere, nempè bonum secundùm
Argumenta rem ab ente differre, per illud Boëtij in lib: de hebd: Intueor, inquit, in rebus aliud esse, quòd sunt bona, aliud verò quòd sunt: re ergo, & non ratione tantùm ab inuicē dissentiunt. Sanè, nihil informatur seipso. sed bonum dicitur per informationem en-
1. tis, vt dicitur in libro de causis: ergo quod prius: Deniq; bonum, suscipit magis, &
2. minus, non autem esse: differunt ergo ab inuicem secundùm rem, vt dixi. Item, ordo nominum, rerum signatarum per nomina ordinem sequitur. sed Dionysius inter alia Dei nomina primò ponit bonum quàm ens, de diuin: nomin: cap: 3. Bonum ergo secundùm rationem est priùs, quàm ens. Ad hoc accedit, quòd illud est prius secundùm rationem, quod ad plura se extendit. sed bonum ad plura porrigitur, quàm ens, eodem Authore cap: 5. Bonum enim se extendit ad existentia, & non existentia: ens verò ad existentia tantùm: ergo quod prius. Sanè, quod est vniuersalius, est prius secundùm rationem. sed bonum est vniuersalius ente; habet enim rationem appe-
Bonum erat si natus non fuisset. tibilis: ens verò non sic; nam multa non esse appetunt, Matthæi 26. Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille. Adde, quòd non solùm esse est appetibile; sed & vita, & sapientia, & similia multa: igitur, esse est quoddam particulare appetibile, & bonū
3. vniuersale: bonum ergo secundùm rationem, est simpliciter priùs ente. Præterea, bonum addit supra ens, vt iam dixi: ea verò quæ addunt aliquid supra ens, ipsum cōtrahunt, sicut substantia, quantitas & qualitas, & his similia. Si ergo bonum contrahit ens: non igitur omne ens est bonum. Adde, quòd bonum habet rationem appetibilis. sed materia prima non habet rationem appetibilis, sed appetentis: non ergo habet rationem boni, atq; ita non omne ens est bonū. Deniq;, Philosophus ait 4 meth: in mathematicis non esse bonum. sed mathematica sunt quædam entia: ergo quod pri-
4. ùs. Iterum, bonum laudatur vt pulchrum, teste Dionysio cap: 4. de de diuin: nomin: sed pulchrum causæ formalis rationem indicat: bonum ergo non finalis, sed formalis potiùs causæ rationem importat. Adde, quòd bonum sit diffusiuum sui esse; bonum enim (eodem Authore) est, ex quo omnia subsistunt, & sunt. sed esse diffusiuum, ad causæ efficientis spectat rationem: bonum ergo subit efficientis causæ rationem. Suffragatur huic sententiæ Augustinus in libro de doctrina Christiana: Quia Deus est bonus, inquit, nos sumus. sed ex Deo sumus, velut ex causa efficiente: ergo &c.

Item,

Deus bonus.

Item, bonum & ens ratione differunt. sed modus, species, & ordo, ad entis rationem spectare videntur, Sap: 11. Omnia in numero, pondere, & mensura disposuisti. Ad quæ tria, species, modus, & ordo reducuntur, teste August: 4. super Gen: ad lit: Mensura omni rei modum præfigit: & numerus omni rei speciem præbet: & pondus omnem rem ad quietem & stabilitatem trahit. Ratio ergo boni non consistit in modo, specie & ordine. Sanè, ipse modus, species, & ordo, bona quædam sunt. Quare, si ratio boni constat ex modo, specie, & ordine: modus ergo habebit modum, speciem, & ordinem: & similiter species, & ordo: atq. ita procederetur in infinitum. Ad hæc accedit, quòd malum est priuatio modi, speciei, & ordinis. sed malum non aufert totaliter bonum: ergo quod prius. Reuera, illud in quo consistit ratio boni, malum dici non potest. sed dicitur malus modus, mala species, malus ordo: ratio ergo boni non consistit in modo, specie, & ordine. Adde, quòd modus, species, & ordo, ex pondere causantur, numero, & mensura: sicut patet ex Augustini iam posita authoritate. Omnia autem bona, teste Ambrosio in Hexameron, non habent pondus, numerum, & mensuram, vtpote lucis natura: ergo quod prius. Item, bonum, teste philosopho 1. eth: diuiditur per decem prædicamenta: honestum autem, vtile & delectabile, in vno possunt prædicamento inueniri: non ergo per hæc tria diuiditur. Omnis præterea diuisio fit per opposita. sed hæc tria non videntur opposita; honesta enim sunt delectabilia, nullumq; inhonestum, est vtile: quod tamen oportet, si diuisio per opposita fieret, vt opponerentur ad inuicem honestum & vtile: sicut etiam Cicero in lib: de Officiis docere videtur. Deniq; vbi vnum propter alterum, ibi vnum tantùm est. sed vtile non est bonum nisi propter delectabile, vel honestum: non ergo ab illis diuiditur. Hæc, & similia dici solent contra ea, quæ paulò antè à nobis posita sunt.

5.

Modus, species, & ordo.

6.

CAP: II.

Soluuntur Argumenta.

D primum dici potest, bonum & ens esse idem secundùm rem, ratione verò differre; hac de causa non eodem modo dici aliquid ens simpliciter, & bonum simpliciter. Cùm enim ens aliquid propriè dicat esse in actu, actus verò ordinem habeat ad potentiam; eatenus aliquid dicitur ens, quatenus primò ab eo discernitur, quod est tantùm in potentia. Hoc autem appellatur vniuscuiusq; rei substantiale esse; nam per suum esse substantiale, vnumquodq; dicitur ens simpliciter: per actus autem superadditos, secundùm quid, sicut album significat esse secundùm quid; non enim esse album, aufert esse in potentia simpliciter, propterea, quòd rei accedat iam præexistenti in actum. At, bonum dicit rationem perfecti, quod est appetibile & consequenter rationem habet vltimi. Quam ob rem, id quod est vltimò perfectum, dicitur bonum simpliciter. Quod autem non habet vltimi rationem, quam ipsum habere oportet: non est perfectum simpliciter, tametsi habeat aliquam perfectionem, quatenus est in actu: nec bonum simpliciter; sed potiùs secundùm quid. Itaq; secundùm primum esse, quod est substantiale, aliquid dicitur ens simpliciter, & bonum secundùm quid, hoc est, quatenus est ens: secundùm verò vltimum actum, aliquid dicitur ens secundùm quid, & bonum simpliciter. Et hoc est, quod dicere voluit Boëtius in rebus, aliud esse, quòd sunt bona, aliud verò, quòd sunt; referendum est enim ad esse bonum, & ad esse simpliciter: nam secundùm primum actum, est aliquid ens simpliciter: secundùm verò vltimum bonum simpliciter: atq; ita secundùm primum actum, est quodam modo bonum: secundùm verò vltimum quodam modo ens. Ad confir: bonum per informationem dicitur,

1. Bonũ & ens differunt.

Bonum simpliciter.

Deus bonus. citur, quatenus scilicet accipitur simpliciter secundùm vltimum actum. similiter bonum dicitur magis ac minùs accipere, ob actus, qui accedunt, veluti est scientia, virtus, & huiusmodi.

2. Ad 2. Dion: loquitur de diuinis nominibus, quatenus causæ habitudinem significant. Nominamus enim Deum ex creaturis, inquit, sicut causam ex effectibus: bonum autem cùm habeat rationem appetibilis, causæ finalis habitudinem denotat, cuius profectò causalitas prima est; quippe, quia agens agit propter finem: & ab agente materia mouetur ad formam: ideoque finis, causa causarum appellatur. Ita quoq. bonum est prius in causando, quàm ens, sicut finis quàm forma: idcirco inter nomina diuinam causalitatem significantia, priùs ponitur bonum quàm ens. (Bonum est prius.) Ad hæc accedit Platonicorum sententia, materiam à priuatione non secernentium, sed non ens esse affirmantium: ex quo apparet, ad plura sese extendere boni quàm entis participationem; nam materia prima, cùm bonum appetat; ipsum participare, dubium non est: nihil autem appetit, nisi sibi simile: non autem participat ens, cùm non ens ab eisdem appelletur: hac de causa ait Diony: bonum protendi ad non existentia. (Bonum se extendit ad non existentia.) Ad confi: patet solutio: vel dici potest bonum extendi ad existentia, & non existentia: non quidem prædicatione; sed causalitate: atq. ita non existentia ea intelliguntur, quæ sunt in potentia: non autem, quæ simpliciter omninò non sunt. Etenim bonũ cùm habeat rationem finis, in eo non solùm quiescunt quæ sunt in actu; verùmetiam, ad ipsum mouentur, quæ sunt in potentia tantùm. At, ens formalis tantùm, vel inhærentis aut exemplaris importat habitudinem, cuius causalitas solummodò extenditur ad ea, quæ sunt in actu. (Non esse appetitur per accidens.) Ad confirmat: non esse secundùm se non est appetibile; sed per accidens, quatenus scilicet alicuius mali remotio appetitur, quod quidem malum per non esse extruditur. Itaq;, mali extrusio, eatenus est appetibilis, quatenus priuat quoddam esse. Igitur esse est per se appetibile: non esse verò per accidens. Ad vlti: confi: vita & scientia, & alia huiusmodi, ita appetuntur, vt sunt in actu: proinde in omnibus appetitur quoddam esse: atq. ita, nihil est appetibile, nisi ens: & consequenter, nihil est bonum, nisi ens.

3. Ad 3. substantia, quantitas, qualitas, & illa, quæ sub eis continentur, ad aliquam quidditatem, siue naturam ens applicando, ipsum contrahere dicuntur: hoc autem modo bonum addit super ens, appetibilis, atq. perfectionis ratio nẽ: quod planè ipsi conuenit in quacunq. natura existenti. Bonum ergo non contrahit ens. (Materia prima.) Ad confir: sicut materia prima est ens in potentia; ita etiam est bonum in potentia: vel quia secundùm Platonicos, non est ens propter priuationis consortium: ideo de bono participat ordinem, vel aptitudinem ad bonum: ac illi conuenit appetere, & non appeti, siue esse appetibilem. (Mathematica.) Ad confir: Mathematica separata, secundùm esse nequaquàm subsistunt; alioqui in eis esset bonum, ipsorum esse videlicet. Sunt autem separata secundùm rationem, hoc est, à motu, & materia abstracta: sic etiam à ratione finis, qui habet rationem mouentis. Non est igitur absurdum aliquo in ente, secundùm rationem bonum non inueniri, siue rationem boni: propterea, quòd entis ratio, boni rationem præcedat.

4. Ad 4. pulchrum & bonum, quia super eandem formam fundata sunt; ideo sunt idem in subiecto, atque bonum laudatur, vt pulchrum. (Bonum.) Differunt nihilominùs ratione; nam bonum propriè appetitum respicit: est enim bonum, quod omnia appetunt, proinde finis subit rationem; appetitus enim est quasi quidam motus ad rem. (Pulchrum.) At pulchrum vim respicit cognoscitiuam; pulchra namq. dicuntur, quæ visa placent: proinde pulchrum in debita proportione consistit; quia nimirum rebus debitè proportionatis sensus delectatur, veluti rebus sibi similibus. (Sensus.) Etenim sensus ratio quædam est, omnisq; virtus cognoscitiua: quia verò cognitio per assimilationem fit, similitudo autem respicit formam: pulchrum ergo propriè ad formalis spectat causæ rationem. Ad confirm: eo modo bonum dicitur sui diffusiuum, quo finis dicitur mouere. (Bona voluntas.) Ad vlt: confir: quilibet habens voluntatem dicitur bonus, in quan-

in quantum bonum habet voluntatem: quippe, quia per voluntatem, omnibus quæ in Deus bonus.
nobis sita sunt, liberè vtimur. Quare, non dicitur bonus, quia habet bonum intellectū; sed à bona voluntate potiùs nominatur. voluntas verò finem respicit, vt obiectum: atq. ita, quod ab Augustino dicitur: Quia est bonus, nos sumus; ad causam refertur finalem. Ad 5. Illa tria ens consequuntur in quantum est perfectum: & similiter in 5.
quantum est bonum. Ad confir: eo quippe modo illa tria dicuntur, quo & entia: non quòd ipsa sint quasi subsistentia; sed potiùs quia in eis sunt alia & entia, & bona. Quam ob causam non est opus, vt ipsa habeant aliqua alia, quibus sint bona; non enim sic dicuntur bona, quasi formaliter alijs sint bona; sed quia formaliter aliqua sint bona. Ad confirmationem: quodlibet esse, est secundùm aliquam formam: proinde quodlibet esse rei, ipsam consequitur modus, species & ordo. hoc modo, homo Modus, species, & ordo.
habet speciem, modum & ordinem, in quantum est homo: & similiter hæc tria, in quantum est albus, & similia. Malum autem priuat quoddam esse: sicut cæcitas est priuatio visus: idcirco non omnem modum tollit, speciem, & ordinem; sed quæ consequuntur esse visus. Ad confirm: omnis modus, quatenus est modus, teste Augustino Mala vnde vocatur.
in lib: de natura boni, bonus est: simile quoq. potest esse iudicium de specie, & ordine; sed malus modus, seu mala species, siue malus ordo, ideo appellantur; quia nimirū minus habent bonū, quàm illa habere decet: aut quia non ita rebus accōmodentur quibus accommodari deberent: ideoq́ mala, hoc est, inepta & quibusdam rebus incongrua appellantur. Ad vlti: confirmat: natura lucis sine numero, pondere, atque mensura esse dicitur: non quidem simpliciter; sed per respectum ad corporalia: virtus enim, ad omnia corporalia sese extendit; quia est primi corporis alterantis, cæli scilicet actiua qualitas. Ad 6. bonum in quantum est idem subiecto cum ente, per 6.
decem diuiditur prædicamenta: verùm secundùm primam rationem sibi competit ista diuisio. Ad confirm: hæc quidem diuisio, non per oppositas res, sed per oppositas fit rationes. Illa nihilominùs delectabilia vocantur, quæ delectant, tametsi interdum noxia sint, & inhonesta: vtilia verò, quia conducunt: honesta autem, quia in seipsis habent, vnde desiderentur. Ad confir: bonum in hæc tria diuiditur sicut analogum, quod prædicatur secundùm prius & posterius: non autem secundùm vniuocum æqualiter de his prædicatum; prius enim prædicatur de honesto: deinde de delectabili: postremò de vtili. Sed de his hactenus.

MERCVRIVS.

In hunc iniuria incidere nulla potest, qua irritatus lacessitusq́; excandescat. Nihil eius iugum subterfugit, quo contemptus, indignetur, atq. irascatur. Nec est sapientius eo quicquam, quod illi æmulationem incutiat. Itaq́;, cùm hæc illi non accidant; nihil eius naturæ, præter ipsum bonum restat. Quemadmodum verò nihil eorum, quæ mala sunt, in hac insunt essentia; ita in nullo alio bonum inuenitur.

Commentum III.

Veri

Deus bonus.

Conditiones boni veri.

ERI boni proprietates, conditionesq́; expendit: Vis, inquit, ô Æsculapi scire, in Deo tantummodò verum bonum inueniri: Ille profectò verè bonus est appellandus, in quem iniuria aliqua non cadit; quia scilicet sui boni nequit facere iacturam: nam qui læsus, excandescit, de aliquo sibi illato damno conquæritur: atq. ita verum bonum se non habere, ostendit: quia qui huiusmodi est, ab aliquo lædi potest. Cùm verò interdum scriptura commemorat, Deum aliqua affectum esse iniuria, seu irasci; non Dei, sed nostrum damnum deplorat, quod quidem Deus, pro immensa, qua nos diligit charitate, tanquàm suum dolere dicitur. Ampliùs, aliquis irasci interdum solet, propterea, quòd contemptus, & spretus, se vlcisci non potest; hostes enim illius iugum non timent, eò quòd illi minimè sub sint. atqui Dei iugum subterfugere potest nemo: non est ergo quod doleat, aut contemptus indignetur; qui enim contemptus indignatur, verè bonus nequaquàm esse probatur. Adde, quòd aliquādo aliquis æmulatione impellitur, atq. quatitur, quia se aliquem sapientiorem videt: & is proculdubio à vero bono quàm longißimè abest: boni siquidem non est inuidere; quia bonum sese omnibus communicat: inuidus verò contrario modo se habet. sed Deus est ipsa sapientia: non inuidet ergo hominibus sapientiam. Cùm ergo hæc, nempè iniuria, ira, contemptus, indignatio, æmulatio, inuidia, deo non accidant; eius profectò natura, aliud est nihil, quàm bonum: nec in aliquo, quàm in Dei natura, verum, ac proprium bonum inuenitur. Loquitur autem Mercurius de primo, & vero bono: non autem de bono mixto, siue per participationem: cuius conditiones soli Deo sunt tribuēdæ. Nam, etsi in angelū non cadat ira, & indignatio, quales hominibus accidere videmus; cadit nihilominùs gratiæ priuatio, quæ non paruum intulit angelicæ naturæ detrimentum. Deus ergo est solus bonus.

Expō. Tex.

Inuidia.

Bonum per naturam.

MERCVRIVS.

Quemadmodum verò nihil eorū, quæ mala sunt, in hac insunt essentia; ita in nullo alio bonum inuenitur: in singulis enim reliquis insunt singula, cùm in paruis, tum in magnis, tum etiam in ijs quæ secundùm vnum, & in ipso quoq; animali maximo, atque potentißimo, quod vtiq; passionibus genita replet.

Commentum IIII.

Tex. Exp.

ERGIT iterum affirmare, atq. probare, quod antea dixerat: Quemadmodum, inquit, lux nihil tenebrarum secum admittit; ita planè diuina essentia nihil mali compatitur. Malum vocat quamlibet iacturam, seu paßionem, quæ rebus conditis inferri poßunt. Et est sensus, id, in quod aliquod detrimentum, paßio, siue alicuius rei iactura cadere potest, veri boni nomen habere non decet; verum enim bonum, in nullo sui dispendium facere potest. at, id, soli Deo est tribuendum: in Deo ergo sicut mala non sunt; ita certè in ipso tantummodò verum bonum inuenitur. In singulis verò &c. *hoc est, in alijs rebus creatis, insunt singula, nempè bona malis mixta. Nam quatenus sunt entia, bona quidem sunt:*

In solo Deo tantùm bonū

 Deus bonus.

dem sunt: quatenus verò subsunt paßionibus, generationibus, alijsq; mutationibus, quæ sunt bonorum priuationes, bona cum malis mixta habere dicuntur. Et hæc quidem in omnibus inueniuntur creaturis, tum magnis, tum etiam paruis: & in ijs præsertim, quæ secundùm vnum, hoc est, in ipso vnico mundo, quem vocat animal magnum, & potentißimum, propterea, quòd omnia animalia complectitur, & genita omnia replet paßionibus.

MERCVRIVS.

Nam generatio paßio quædam est: vbi autem paßio, nullo modo bonum: vbi bonum, neq; paßio penitus vlla: vbi dies, nullo modo nox: vbi nox, neq; etiam dies. Quapropter, in generatione bonum esse non potest. Restat itaq. in eo, quod ingenitum.

Commentum V.

N ijs, quæ generationi obnoxia sunt, bonum nequaquam inueniri, quod ipse tantopere quærit, manifestè ostendit: Generatio, *inquit,* paßio quædam est. *Paßio verò siue corruptiua, qua aliquid corrumpitur, siue perfectiua, qua aliquid perficitur: vt dicitur 7. phys: tex: 12. & 2. de anima: tex: com: 57. & 58. est in patiente 3. phys: tex: com: 19. non absq. alteratione patientis: generatio verò est, qua aliquid in potentia prodit in actum, quocunq. modo inter creaturas hæc generatio fiat. Quare, omnis generatio talis, paßio sit necesse est: paßio verò nō est sine alteratione, atq. mutatione. At sæpiùs dictum est, in verum, summumq; bonum, nullam cadere mutationem. Igitur, vbi est paßio, nempè in rebus à Deo conditis, non potest esse ratio summi, & inconcußi boni: nam vbi est bonum tale; nulla penitus paßio inuenitur. Etenim, die existente, nullo pacto nox ibidem inueniri potest: nec è conuerso. Itaq; patet satis in rebus genitis huiusmodi bonum non esse; sed in Dei essentia, quæ mutationi, aut generationi, siue alicui paßioni non est subdita. Deus igitur est summè perfecteq; bonus.*

Tex. exp.

Paßio.

Generatio.

Paßio nō stat cum bono.

MERCVRIVS.

Vt autem materiæ concessa est omnium participatio; sic quoq. boni participatione, mundus bonus. Bonum, dico in quantum ipse etiam omnia efficit: qua quidem ex parte bonus est mundus, in reliquis omnibus non bonus; patibilis enim ac mobilis est: & omnium præterea causa paßionum.

Commentum VI.

 Ne

Deus bonus.

Tex. exp.

NE quispiam diceret, à Mercurio bonum è rebus penitus amoueri, siue auferri; quonam pacto mundo bonum insit, clarissimè docet, assumpta metaphora de materiæ potentia: Materiæ, inquit, concessa est omnium participatio: *quia nimirum est in potentia ad omnes formas, atq. ita bonum participare dicitur: sic etiam mundus ex se nequaquam bonus est; sed participatione boni, dicitur bonus. In hoc autem bonus appellatur; quia boni imitatur naturam. Est autem boni natura, vt sæpè dictum est, omnia efficere: propterea ait Mercurius:* Bonū dico: *hoc est, ideo mundum bonum appello,* in quantū ipse etiam *mundus* omnia efficit: *nō quidem creando; sed ex legibus à Deo sibi perscriptis distributisq; sibi seminibus, atq. officiis naturæ, omnia efficiendo. Prosopopæia vtitur; tribuit enim mundo personam, ipsumq; vocat animal magnum, & potens, ob mira, quæ in ipso opera fiunt.* Hac, *inquit,* ex parte bonus est mundus, in reliquis omnibus, nō est bonus; *hoc est, n ō habet veri boni rationem, atq. naturam.* Nam est patibilis, *quia sine passione nō fit generatio: sine verò generationis vicissitudine, mundus sustentari non posset.* Mobilis, *quia nimirū absq. motu, mundi generationes cessarent.* Causa præterea omnium passionum, *quæ tum in hominibus, tum etiam in animalibus inueniuntur, ob qualitates oppositas, atq. contrarias. Hæc autem omnia in veri boni essentia non inueniuntur.*

Mundus bonus.

Mundus animal magnū.

MERCVRIVS.

In homine insuper comparatione mali, bonum: id quippe, quod non nimis malum, quodq; minus malum, bonum in hominibus appellamus. Quò fit, vt bonum nostrum, nihil aliud sit, quàm mali portio minima: vnde illud etiam sequitur, vt bonum huiusmodi à malo separatum esse non possit.

Commentum VII.

Tex.

DE bono, quod in homine inuenitur, ita loquitur: Bonum, *inquit,* in homine non inuenitur, nisi comparatione mali, quia scilicet minus malum, bonum hominis, siue in homine appellamus. *Et est sensus, bonum in homine sine comparatione inueniri non potest; propterea, quòd inter plurima viuit mala: proinde bonum illius, est minima malorum portio; nam hominis bonum, à malo seiungi non potest. Plato in lib: de scientia: Impossibile est, inquit, mala penitus extirpari; nam bono oppositum aliquid esse, necesse est. & hæc quidem mala naturam mortalem, regionemq; inferiorem necessariò circumeunt. Quare, conandum, vt hinc illuc quàm celerrimè fugiamus. Hæc Plato. Ex quibus patet, hanc nostram naturam mortalem, à malis prorsus liberam esse non posse: ideoq; 2. de repub: Deum solum bonum appellandum putat: Bonus est Deus, inquit, & boni causa: eorum verò, quæ malè fiunt, nequaquam. Non igitur Deus cùm bonus sit, omnium causa est, nempè effectiua per se, & ex suo proposito, vt multi dicunt, sed paucorum quidem; multò enim pauciora sunt nobis bona, quàm mala: & bonorū quidem solus Deus causa est dicendus: malorum verò quamlibet præter Deum causam quæ-*

Bonum hominis.

Plato.

Deus causa boni.

sam quærere decet. Hæc Plato. Et rectè quidem; quandoquidem Deus sit causa omnis esse, quod quidem bonum est, & appetibile: Malum autem, teste Dionys: 4. de diuinis nominibus, est non existens, neq. bonum. Cùm autem omnis natura appetat suum esse, suamq́ perfectionem; opus est fateri, cuiuscunq. esse naturæ, atq. perfectionem, bonitatis rationem habere. Ex quo fit, vt malum quoddam esse, aut quandam formam seu naturam nequaquam significet. Restat ergo, vt nomine mali, quædam boni absentia indicetur. Cùm verò multa bona à nobis absint; dubium non est, quin nos vndiq. malis circumdamur, imò penè oppressi sumus. Quamobrem, doctissimè docetur 9. met: tex: com: 19. malum in rebus diuinis non existere; sed in natura mortalium: contingit enim ex priuatione, aut propter alterum contrariorum, cui accidit priuatio alterius contrarij. Cæterum, ad vniuersi ornatum, perfectionemq́ spectat, in mundo rerum inæqualitatem inueniri, vt omnes bonitatis gradus inueniri possint. Est autem primus bonitatis gradus, vt aliquid ita bonum sit, quod suæ bonitatis iacturam nullam facere queat: alius verò gradus, quòd ita sit bonum, vt à sua bonitate excidere possit. qui quidem in ipso esse inueniuntur. Quædam verò sunt, velut res incorporales, quæ suum esse amittere non possunt: quædam verò possunt, nempè corporalia. Quemadmodũ autẽ vniuersitatis rerum perfectio exigit, vt sint res & corporeæ, & à corpore liberæ; ita planè, vniuersi perfectioni congruit, vt quædã sint bona immobilia, quæ à suæ bonitatis arce nequeant dimoueri: quædam verò, quæ possint excidere. In hoc autem mali ratio inuenitur, quòd scilicet à bono possit deficere; malum enim est defectus boni. Quare, sicut in rebus corruptio inuenitur; ita etiam & malum: ipsa enim corruptio est quoddam malum. Porrò, malum est in bono, sicut in subiecto: Malum, inquit August: in Enchir: non est, nisi in bono. Malum autem importat boni remotionem: non autem quælibet boni remotio, malum dicitur; potest enim & priuatiuè, & negatiuè huiusmodi remotio accipi. Et negatiuè quidem, mali remotionem non habet; alioqui ea, quæ penitus non sunt, mala dici possent. Amplius, quælibet res esset mala, propterea, quòd non habeat alterius bonum: at remotio boni priuatiuè accepta, malum dicitur, sicut priuatio visus, cæcitas nominatur: subiectum autem priuationis & formæ, est vnum & idem, nempè ens in potentia: siue fuerit ens in potentia simpliciter, sicuti est materia prima, quæ est subiectum formæ substantialis, & priuationis oppositæ: siue sit ens in potentia secundùm quid, & in actu simpliciter: vt corpus diaphanum, quod est subiectum tenebrarum & lucis. Cæterùm, formam, per quam aliquid est in actu, quoddam esse bonum, quandamq́ perfectionem, patet satis: similiter omne ens in actu, quoddam bonum esse: ens verò in potentia, boni rationem habet, quatenus ordinatur ad bonum: atq. sicut est ens in potentia; ita etiam, & bonum. Reliquum igitur est, vt subiectum mali bonum sit: malum verò, vt dicit Augustin: in Enchir: non potest totaliter consumere bonum. Pro cuius rei intellectu, non ignorare oportet, triplex bonum inueniri: vnum quidem, quod per malũ penitus aufertur, quod certè bonum oppositum est malo: sic lumen per tenebras funditus abigitur: aliud verò bonum est, quod per malum totaliter non tollitur, nec etiam diminuitur: & hoc est bonum, quod est subiectum mali; non enim accessu tenebrarum aliquid substantiæ aëri adimitur: tertium bonum est, quod quidem per mali aduentum diminuitur, non tamen penitus aufertur: quæ quidem est habilitas subiecti ad actum. Huius autem boni diminutio, per subtractionem accipienda non est, sicuti diminutio in quantitatibus; sed per remissionem potiùs, veluti est diminutio in qualitatibus & formis. Huius autem habilitatis remissio, è contrario est accipienda ipsius intensioni; intenditur siquidem habilitas huiusmodi per dispositiones, quibus materia præparatur ad actum. Quæ quidem dispositiones, quò magis in subiecto plures fuerint; eò aptius subiectum reddunt ad formam, perfectionemq́ recipiendam.

Malũ vnde.

Dionys.

Malum nõ significat esse.

Philosophus.

Gradus bonitatis.

1.

Ratio mali.

Malum in bono.

Malum priuatiuè.

Subiectũ mali est bonum.

Malum non corrumpit bonum.

Triplex bonũ

E contrario autem per dispositiones contrarias remittitur: quæ quantò magis fuerint multiplicatæ in materia, ac magis intensæ; eò magis remittitur potentia ad actum. Cùm igitur in infinitum contrariæ dispositiones non multiplicentur, neq. intendantur, sed vsq. ad certum terminum; prædicta quoq. habilitas eodem modo se habebit, sicut patet in actiuis elementorum qualitatibus, atq. passiuis. Frigiditas siquidem, & humiditas, quibus diminuitur siue remittitur ad ignis formam materiæ habilitas, in infinitum minimè multiplicantur. Quòd si etiam illa ita multiplicarentur; tota tamen habilitas penitus non tolleretur, quippe, quæ semper manet in sua radice, quæ est substantia subiecti; quemadmodum enim si in infinitum inter solem, & aërem opaca corpora sese interponerent, in infinitum aëris habilitas ad lumen diminueretur; nunquā tamen, manente aêre, penitus tolleretur: secundùm namq; suam naturam maneret diaphanus: ex his ergo patet, quod bonum à malo penitus destruatur. Cæterùm, omne malum est pœna, vel culpa; malum enim est priuatio boni, quod sanè in perfectione, & in actu per se, ac principaliter consistit. Actus autem duplex est, primus videlicet, & secundus. Contingit autem malum esse dupliciter: vno planè modo, per formæ, aut alicuius partis, ad rei integritatem necessariæ, remotionem: veluti cæcitas malum est carere nimirum oculorum vsu. Alio modo contingit per subtractionem operationis debitæ: aut quia omninò non est, aut quia debitum modum, & ordinem non habet. Quia verò bonum simpliciter est obiectum voluntatis; malum, quod est priuatio boni, secundùm specialem rationem in creaturis voluntate vtentibus, inueniri necesse est. Itaq; malum, quod contingit per formæ, & integritatis rei subtractionem, pœne habet rationem, maximè cùm omnia diuina disponantur prouidentia. Ad pœnæ autem rationem spectat, vt sit contraria voluntati. Porrò, malum, quod in amotione debitæ versatur operationis, in angelis & hominibus habet rationem culpæ; id enim alicui in culpam vertitur, in quo à perfecta actione, cui sua voluntate dominatur, deficere videtur. Igitur omne malum in rebus ratione, seu voluntate vtentibus, est pœna vel culpa. Est autem maius malum culpa quàm pœna qualiscunq;, nempè, & corporalis, & spiritualis; ex malo enim culpæ fit aliquis malus, non autem ex malo pœnæ: Puniri, inquit Dionys: 4. de diuin: nom: non est malum; sed fieri pœna dignum. Nam cùm bonum simpliciter consistat in actu, & non in potentia: vltimus autem actus, est quarumcunque rerum habitarum vsus, vel operatio: bonum ergo hominis simpliciter in bona operatione consistit, vel bono habitarum rerum vsu. Vtimur autem rebus omnibus pro nostræ voluntatis arbitratu. Quare, ex bona voluntate, quam homo ostendit in rebus, quibus bonus nominatur: & vicissim ex mala, malus; potest enim is qui malæ est voluntatis, bono malè vti. veluti si bonus rhetor volens in loquendo rethoricæ artis præceptis abuteretur. Quoniam autem ipsa culpa in deordinato voluntatis actu consistit, pœna verò in alicuius eorum priuatione quibus vtitur voluntas; perfectius habet mali culpa quàm pœna rationem. Deus præterea est author mali pœnæ, non autem culpæ. In causa autem est, quia malum pœnæ priuat creaturam bono creato, sicut cæcitas visum, siue boni increati visione. At malum culpæ propriè bono increato opponitur; aduersatur enim diuinæ voluntati, diuinoque amori, quo bonum diuinum in seipso amatur, & non solùm quatenus à creatura participatur. Ex quo patet, rationem mali ad culpam magis, quàm ad pœnam pertinere. Sed dices, quomodo bonum potest esse causa mali? Augustinus contra Iulianum sic loquitur: Non fuit omninò, inquit, vnde oriri posset malum, nisi ex bono. Sanè, malum defectus est boni, quod natum est, & debet haberi. Quòd verò à sua natura, debitaq; dispositione aliquid deficiat, ex aliqua rem extra suam dispositionem trahente, proficiscitur; non enim graue mouetur sursum, nisi ab aliquo impellente: nec etiam agens à sua deficit actione, nisi ab aliquo impediatur. Porrò, causæ ratio, bono tantùm

Omne malũ est pœna & culpa.

Malũ dupliciter fit.

Malum culpæ vel pœnæ.

Maius malũ culpa quàm pœna.

Malum culpæ non est à Deo

Bonum causa mali.

Malũ vnde.

tantum conuenit: propterea, quòd causa enti attribuatur: omne autem ens, in quantũ huiusmodi bonum est. Si præterea speciales causarum rationes considerentur, agens videlicet, forma & finis; quandam innuunt perfectionem, quæ ad boni rationẽ pertinet: similiter & materia, quatenus est potentia ad bonum, boni rationem habet: & quidem bonum causam esse mali, quatenus causæ competit materiali, patet satis; quia nimirum (vt dixi) bonum, est subiectum mali. Causam verò formalem malum non habet, sed potiùs est priuatio formæ. Nec similiter finalem, imò est priuatio ordinis ad finem debitum: non solùm autem finis habet rationem; sed etiam vtile, quod ordinatur ad finem. Causam autem per modum agentis habet malum, non autẽ per se, sed per accidens; aliter namq; in actione, & aliter in effectu malũ causatur: in actione quidem propter alicuius principiorum actionis, principalis, vel instrumẽtalis agentis defectum, malum procedit: sic etiam in motu animalis defectus potest contingere, nempè propter virtutis motiuæ debilitatẽ, vt in pueris apparet: aut propter solam instrumenti ineptitudinem, vt in claudis. Itaq; in aliqua re malum causatur, non tamen in proprio agentis effectu, quandoq; ex virtute agentis, interdum verò ex ipsius, vel materiæ defectu. Ex virtute quidem, seu perfectione agentis, quando ad formam intentam ab agente, ex necessitate sequitur alterius formæ priuatio, aëris vel aquæ. Quemadmodum igitur quantò ignis fuerit perfectior in virtute, tantò perfectiùs imprimit formam; ita etiam tantò perfectiùs corrumpit contrarium: proinde malum, siue aquæ aërisq; corruptio ex ignis perfectione proficiscitur. Id autẽ per accidens euenit, propterea, quòd aquã sua forma ignis priuare non intẽdat; sed suam formam inducere: in quo quidem negotio, & illud producit per accidens, aquæ formæ priuationem videlicet. Quòd si ignis in proprio effectu deficiat, nempè à calefaciendo; in causa est actionis defectus, qui in alicuius principij defectum redundat, vel ex materiæ dispositione, quæ non recipit actionem ignis agentis: sed & hoc ipsum, quod est esse deficiens, bono accidit, cui competit per se agere. Ex his quoq; patet, Deum causam mali non esse, quia non est causa tendendi ad non esse; malũ namq; quod in defectu actionis, ex defectu proficiscitur agentis: in Deo autem nullus est defectus, sed summa perfectio. Quamobrem, malum huiusmodi in Deum veluti causam reduci, transferriq; non potest: malum verò, quod in rerum aliquarum corruptione consistit, in Deum, velut in causam refertur. quod quidem tùm in naturalibus, tùm etiam in voluntate vtentibus patet. Etenim, aliquod agens (vt dixi) quatenus sua producit virtute aliqua, ad quam sequitur corruptio atq; defectus, illorum causa nominatur, & est. Porrò, forma quam principaliter Deus intendit in rebus creatis, est bonum ordinis vniuersi, ad quem quidem ordinem spectat, vt quædã sint, quæ deficere possint, & tandem deficiant: atq; ita per accidens Deus causat corruptiones rerum. 1. Regum 2. Dominus mortificat, & viuificat. Quod verò Sapien: 1. quòd Deus mortem non fecerit, scilicet per se intentam. Ad ordinem autem vniuersi spectat ordo iustitiæ, qui exigit, vt peccatoribus pœna inferatur. Hoc autẽ modo, Deus causa mali nominatur; non autem mali, quæ est culpa.

Bono causa tribuitur.

Mali origo.

Deus non est causa mali.

Deus mortẽ non fecit.

CAP: II.

De origine mali.

Anno 1578. 27. April. post liberationẽ à peste.

QVàmuis in primo Pymandri folio 106. & 374. de origine mali disputatum sit; quia tamen denuò magnus nos Mercurius ad idem enucleandum impellit, propterea aliqua inserere placuit. Malum itaque intelligi potest velut album, & id quidem subiectiuè, de quo Logici aiunt, album posse fieri nigrum, propterea quòd subiectum album, nigrum

Malum & bonum quid.

Summum malum an sit.

grum fieri poteſt. Eodem modo malum ſubiectiuè eſt aliquod ens: atq; ita, malum poſſe fieri bonum, Logici liberè affirmant. Alio modo malum perinde eſt, ac ipſum malum, in quantum malum: & ſic malum non eſt aliquid, niſi ipſa priuatio boni particularis quidem: atq; ita malum fieri poſſe bonum, Logici negant. Verùmenimuero, quoniam ſubiectum mali, interdum in actu, interdum verò in potentia conſideratur: in actu quidem, quando ſub alicuius boni particularis priuatione conſiſtit, veluti cæcum eſſe: in potentia verò, puta actu degens, poteſt tamen eſſe ſub malo, vt ſtrabus. Hac de cauſa nonnunquam malum accipitur pro ipſa priuatione: nonnunquam pro ſubiecto priuationis eiusdem. at bonum eſt ipſamet res, & virtus rei, veluti acumen viſus, & ipſemet oculus. Ex his ergo, quid interſit inter bonum, & malum, ſatis conſtare arbitror; quandoquidem malum ſui obtentu ſubiecti, ens eſſe dicatur: non autem quatenus eſt malũ: bonum verò quouis modo intelligas, ſemper eſt ens poſitiuũ, atq; reale. Patet etiam omne malum eſſe in bono, propterea quòd omnis priuatio ſit in ente in potentia; id enim priuari dicimus, quod non habet virtutẽ illam, quam natum eſt habere.

Platonici.

Platonici dixerunt bonum eſſe communius ente, & ad plura ſeſe extendere: qua ratione traducti, materiam ſub bono, non autem ſub ente collocârunt: ſiquidem id ſolùm ens appellandũ cenſebant, quod eſſet omninò, & ſimpliciter ens: quæ quidem ratio materiæ minimè congruit. Reuera, ſi id bonum dicunt, quod actu eſt bonum, aut quod tendit ad boni perfectionem habendam; proculdubio, cùm materia ex ſui natura perfectionem formæ, ſummopere appetat, idcirco materiam ſub bono ſitam eſſe voluerunt. Non ſunt ergo bonum & malum, duo principia rerum, hoc eſt, duæ cauſæ reales: ſecus eſt, ſi principia intelligantur pro terminis rerũ; nam hoc modo non ſolùm forma, verùmetiam priuatio, principia appellantur.

Non ſunt duo principia.

Siquidem ſi eſſent duo principia; aut eſſent æquè perfecta, aut vnum eſſet perfectius altero: quouis modo intelligas, vnum erit ſimpliciter primum, in quo ſita eſt perfectio ſimpliciſſima, & perfectiſſima omnium quæ habentur, aut haberi poſſunt. Nam ſi eſſent plura perfecta eiusdem ſpeciei; tunc eſſent plura numero. ſed vnũ tantùm eſt ſimpliciter perfectum: non ergo plura. Ampliùs, ſi eſſent plura principia ſimpliciter prima; tunc idem effectus eſſet bis, vel ſimul tempore geminus: ſiquidem, aut idem effectus, puta cæli motus, eſſet geminus, nempè à duobus primis principijs productus, aut bis productus, quod ſanè intelligi non poteſt, propterea, quòd inde ſequeretur rerum omnium confuſio. Eſſent præterea tunc plures primæ formæ, plures primi fines, plures primi motores: quare, plura prima formata, plura prima mota, & multa ſimiliter ſequerentur abſurda, vtpotè ſingularum rerum, duo eiusdem perfectionis & naturæ, duo videlicet Socrates, duo Platones, & duo Ariſtoteles: quemadmodũ arguunt Auerroes, & Ariſtoteles primo cæli.

Quòd non ſit vnũ ſummũ malum.

Non eſt igitur vnum ſummum malum, ſicuti eſt vnum ſummum bonum: primò quidem; quia primum principium bonorum, eſt per ſuam ipſius eſſentiam bonum: nihil autem per ſuam eſſentiam poteſt eſſe malum; quandoquidem omne ens, in quantum ens, bonum ſit neceſſe eſt: & malum non ſit, niſi in bono, ſicut in ſubiecto. Deinde, primum & ſummum bonorum principium, omnem in ſe continet bonitatis, perfectionisq; gradum: proinde malum etſi diminuat bonum; nequit tamen funditus bonum euertere, ac omnem illius gradũ prorſus auferre.

Quare nõ detur ſummum malum.

Quare, bono ſemper remanente, non poteſt eſſe aliquid integrè, & perfectè malum; nam integrum & abſolutum malum, ſeipſum (teſte Philoſopho in eth:) deſtrueret: quippe, quia eliſo, & deſtructo omni bono, quod ſuſtinet malum; ipſum quoq; malum deſtrui, neceſſe eſt. Ad hæc accedit, quòd ratio mali cum principij ratione conſiſtere nequeat, præſertim cùm ſit cauſa per accidens: proinde prima cauſa, primumq; principium eſſe non poteſt; ſic enim docet Philoſophus 2. phyſ: cauſam per accidens, ea, quæ per ſe cauſa dicitur, poſteriorem eſſe. Qui ergo duo prima principia

Summum malũ an sit.

ma principia posuêre; particulares causas, particularesq́ effectus considerârunt, vniuersali neglecta: nam etsi elementorum qualitates contrariæ sint ad inuicem; plurimùm tamen conferunt ad bonum vniuersi tuendum, sustentandumq́. Ita, etsi mala quædam considerentur, videanturq́ inspecta particularium quarundam rerum qualitate; ea nihilominùs subseruiunt, ac famulantur primæ causæ totius gubernacula orbis dirigentis: nos verò, quia hæc ignoramus, malum aliquod per se subsistere putamus. Quid ergo sit malum, & quæ eius natura, & quomodo non sit vnum summum malum, dixi satis, tùm hic, tùm alibi, vt facilè est videre.

CAP. III.

Argumenta.

Contra prædicta posset ita argui: Omne tale per participationem reducitur ad illud, quod est tale per essentiam, puta calidum per participationem reducitur ad ignem, qui est calidus per suam essentiam; quia in vnoquoq; rerum genere, datur vnum supremum, quod est metrum, & mensura omnium, quæ in illo genere continentur. sed res, quæ apud nos malæ esse videntur, non sunt quidem malæ per essentiam, sed per participationē tantum: igitur est vnum summum malum, quod est causa omnis mali. Adde, quòd omne, quod est per accidens, reducitur ad illud, quod est per se. sed bonum est causa mali per accidens; quia bonum, vt bonum, & per se, est causa boni, & non mali: aliquod ergo est summum malum, per se causa omnium malorum. Quòd si volueris dicere, malum non habere causam, nisi per accidens; tunc tibi dicendum erit, malũ non esse, vt in pluribus, sed vt in paucioribus: quod planè aduersatur antiquorum Philosophiæ, quæ asserit in conditarum rerum serie, quæ in hoc inferiori mundo habentur, maiorem esse malorum, quàm bonorum numerum. Dices, malum habere causam deficientem. Tunc iterum arguo: Malum effectus ad malum causæ reducitur; propterea, quòd effectus deficiens, sit à causa deficiente. sed in his effectibus non est processus in infinitum: statuendum est ergo vnum primum malum, quod sit causa omnis mali. Ampliùs, contrariorum effectuum, contrariæ sunt causæ. sed in rerum natura huiusmodi effectuum contrarietas reperitur, quia contra bonum est malum, & contra vitam est mors, & contra virum iustum est peccator: ergo quod priùs, nempè duo esse prima principia: quorũ vnum est bonum, malum verò alterum. Sanè, si vnum contrariorũ est in rerũ natura; & reliquum erit, vt arguit Philos. 2. de cælo & mundo. sed est summũ bonum, causa omnis boni, vt communis propemodum est omnium Philosophorum sententia: est ergo summum malum, causa omnis mali. Etenim quemadmodum in rebus inuenitur bonum & melius; ita planè malum & peius: qui quidem gradus ad aliquod summum malum referuntur. Iterũ, illa dicenda sunt principia, quæ non fiunt ex alijs, nec ex seipsis mutuò; sed omnia ex ipsis prodeunt, atq; proficiscuntur: sic enim docet Philosophus 1. physi: sed bonum & malum sunt huiusmodi, quod patet latissimè; siquidē quæ ex alijs fieri nequeunt, fierent ex bonis, vel ex non bonis: non quidem ex bonis; alioqui illa bona haberentur pro infectis, cùm ab ipsis mala generentur: si non ex bonis: igitur ex malis: atq; ita habetur propositũ. Sanè, omne quod est in rebus, aut principium est, aut principiatum, per sufficientē diuisionem. sed bonum & malum sunt in rebus, authore Philosopho 6. meth: & bonum non est principiatum, sed principium, vnde totum esse rerum dependet, teste Platone in Timæo: igitur malum est principium, à quo proficiscitur omne malum. Etenim, si malum est causatum; aut à bono, aut à malo, aut ab aliquo communi: non à bono, propterea,

Marginal notes: 1. (beside "Contra prædicta"); 2. Eccle. 33. (beside "natura huiusmodi"); 3. (beside "Iterũ"); Lib. de plãtis. (beside "tone in Timæo")

Summum malum an sit.

no, propterea, quòd bona arbor non potest malos fructus facere: neq; à communi, quia ab indifferenti non proficiscitur actio: à malo igitur, quod est summum & primum malum: & sic habetur propositum.

CAP: IIII.

Soluuntur Argumenta.

1. *AD primum sic dici potest, minorem non esse veram, propterea, quòd non inueniatur aliquod ens, quod sit per participationem malum; sed potiùs per participationis priuationem: proinde non est reuocandū ad aliquod primum principium, quod sit sua essentia malum. Ad confirmationem dico, malum non posse habere causam per se, sed per accidens tantùm: nec inde sequi maiorem esse malorum numerū: nam cùm mala in his corruptibilibus sint, quæ sunt modica pars totius vniuersi; profectò, si ad cæterarum referantur ordinem, multitudinemq; erunt mala: veluti, si vnū millenario comparetur. In vnaquaq; præterea specie, naturæ defectus contingit, vt in paucioribus: in solis verò hominibus, vt in pluribus. in causa autem est, quia bonum hominis in ratione consistit: plures verò sunt, qui plus sensum, quàm rationem sequantur. Ad secundam confirmationem dico, in causis mali non dari processum in infinitū; sed mala omnia in aliquam bonam reuocari, seu reduci, ex qua sequitur malum per accidens.*

2. *Ad 2. dico, minorem esse veram in rebus positiuis & realibus: non autem in rebus, quarum esse in priuatione consistit. Quāobrem, licet malorum sint causæ particulares cōtrariæ; deueniendum tamen est ad vnam primam causam communem, quæ caret contrario; malum enim cùm sit priuatio boni, illi vtiq; bono opponitur, quod sui potest boni, seu naturæ pati dispendiū, quod Deo nullo modo conuenire potest: etenim priuatio, & habitus, cùm nata sint fieri circa idem, subiectum verò priuationis sit ens in potentia, Deus autem actus purissimus sit; proculdubio in ipsum alicuius boni priuatio cadere nequit. Ad confirmationem dico, vnamquamq; rem secundùm propriam rationem, gradus augmenti, seu decrementi suscipere, intendi, seu remitti. Quare, cùm forma sit perfectio quædam; ita planè priuatio est à perfectione remotio, atq; recessus: quapropter non est necesse, vt quemadmodum forma, perfectio, & bonum gradatim tendunt ad terminum; ita etiam priuatio boni: propterea, quòd diuerso itinere incedant, illa vtiq; recedendo, à perfectionis termino, hæc autem accedendo.*

3. *Ad 3. dico, principia multifariam intelligi posse: vno quidem modo pro termino, atq; ita formam & priuationem à Philosopho principia appellari, quatenus scilicet sunt termini, forma quidem generationis ad quem, priuatio verò terminus à quo: quatenus autem sunt corruptionis principia, cōtrario modo se habent. Hoc ergo modo malum & bonum sunt principia generationis & corruptionis; nam materia principium est, ex quo, & in quo, quæ ab Aristotele malum appellatur, propterea, quòd maleficium semper machinetur, corruptionem scilicet. at forma est principium in quod, diuinum & optimum, & ita bonum: sic ergo subiectiuè malum & bonum rerum principia appellantur. Quòd si bonum & malum formaliter intelligas; bonum tantùmmodo erit omnium principium, puta Deus benedictus: malum verò nullius; quia priuatio boni per se non est alicuius rei causa, & principium: bonum verò est causa omnium bonorum per se: malorum autem per accidens.*

MERCV-

 Deus bonus.

MERCVRIVS.

In solo igitur DEO bonum, imò DEVS ipse bonũ ipsum existit. Quare solùm boni nomen in hominibus ô Æsculapi, natura verò boni nequaquam.

Commentum VIII.

Eri & inconcussi boni nomen soli Deo tribuendum esse, magnus Mercurius docet, propterea, quòd est sua ipsius natura bonus: in alijs verò rebus boni nomen tantùmmodo relinqui, atq; haberi. Neq; id intelligi voluit, à boni natura separari omninò, cùm sint entia realia, & bona ab optimo opifice condita, de quo scriptura dicit: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Sed quia si ad Dei naturam, bonitatemq; referantur, seu cõparentur, boni nomen solummodò possidebunt. De Dei autem bonitate in tertio Pymandri fol: 203. abundè copioseq; disseruimus, vbi planè ostendimus proprio ac peculiari nomine Deum mundi patrem & opificem bonum appellari. Et reuera, bonum est, quod omnia appetunt, quodq; secundùm sui naturam est appetibile; vnumquodq; enim appetit suam perfectionem, quæ est similitudo primi agentis. Sanè, cùm agens agat sibi simile; inde fit, vt boni rationem, & appetibilis habeat: quæ in hoc consistit, vt eius similitudinis participationem adipiscamur. Quoniam verò Deus est prima causa omnium effectiua; constat satis, appetibilis, atq; boni sibi rationem competere: ipse namq; bonus est, imò summum simpliciter bonum, à quo omnes boni perfectiones effluunt & proficiscuntur: non quidem ab eo veluti ab agente vniuoco, sed ab agente potiùs, quod neq; ratione generis, neq; speciei cum suis effectibus conuenit. Porrò, similitudo effectus in causa quidem vniuoca vniformiter inuenitur: in æquiuoca verò excellentiùs ac splendidiùs: sic calor excellentiori, præstantioriq; modo est in Sole, quàm in igne. Quare, cùm bonum sit in Deo, sicut in prima omnium causa, non quidem vniuoca; absque dubio excellentissimo modo in eo est omnis ratio boni: ideoq; rectè verèq; summum est, & nominatur bonum. Non ergo illepidè, ac oscitanter à magno Mercurio dictum est, in solo DEO bonum esse, imò esse ipsum summum bonum; vnumquodque enim dicitur bonum secundùm sui perfectionem virtutemq;: Deus autem cùm sit sua perfectio, bonus est per suam essentiam: cuius solius essentia est suũ esse, cui non adueniunt aliqua accidentia, imò quæ alijs accidunt, vt esse iustum, sapientem, potentem, ipsi per essentiam insunt. Ipse quippè est vltimus finis rerum omnium, ideoq; omnimodam habet perfectionem per suam essentiam: trina namque illa perfectio, nempè in suo esse consistere, nihil virtutis ab extrinseco recipere, denique non ad aliquem alium, sed omnia ad ipsum ordinari, soli Deo, omnium parenti & opifici congruit. Ab hoc primo & summo bono, alia entia per quandam boni participationem, bona appellantur, licet quàm remotissimè: & hoc est, quod dicit Mercurius, in hominibus boni naturam non inueniri, quia ab illo primo & summo effectiuo, & totius bonitatis finali bono quàm longissimè absumus; nihilominùs tamen vnumquodque bonum dicitur ob diuinæ bonitatis similitudinem sibi inhærentem, quæ est formaliter sua bonitas, qua ipse Deus bonus nominatur, cæteraq; entia præclarissimi huius nominis consortium consecuta sunt apud diuinas literas, aliosq; Philosophiæ principes atque inuentores. Quamobrem Mercurius rationem reddit: Neque enim,

Marginalia: Deus Bonus. — Gen. 1. — Summum bonum. — Bonus per essentiam. — Alia bona per participationem. — Tex.

Deus bonus. enim, inquit, id capere potest materiale corpus confectum vndique, & oppressum prauitate, laboribus, doloribus, cupiditatibus, iracundia, deceptionibus, stultisq; opinionibus ac nugis. Hæc Mercurius. Corpus materiale appellat hominem veterem, qui quidem est quædam congeries peccati, vndique infectus labe peccati, cùm originalis, tùm etiam actualis: vndiq; oppressus praua morum qualitate: confectus laboribus & doloribus, alijs erumnis & stultis opinionibus. Is cùm tàm peruersè viuat, non potest capere illius summi boni naturam, conditionemq;: vnde sequitur textus: Deterrimum tamen omnium id censeto Æsculapi, quòd vnumquodq; eorum quæ diximus, summum creditur esse bonum. Fugiendum inprimis malum est, ventris luxus, malorum omnium fomes: hinc error, hinc boni priuatio. Hæc Mercurius. Inter cætera malorum genera, illud pessimum: quæ sunt mala, bona dicere, & pro bonis habere: proinde fugiendum inprimis putat malum ventris, malorũ omnium fomitẽ, vnde error, & boni priuatio oritur. Et reuera, ventris luxus est vitij mater: virtutem perdit: sapientem ac iustum minimè nouit: prudentiam extinguit. Huiusmodi assiduitate sensus tabescunt: ratio hebetatur: intellectus obtunditur; nam sicuti splendens aliquid visum perficit, summè autem splendens hebetat atq; vastat, & magni sonitus, ac strepitus auditum tollunt; sic & assiduus luxus ventris, rationem euertit et tollit. Quam ob causam benè dixit Mercurius, ex huiusmodi luxu errorem, boniq; priuationem descendere: Caue, inquit Moyses, ne quando incrassatus, obliuiscaris Domini Dei tui: proinde dicitur de populo illo ventris luxui dedito: Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere. Tex: Equidem ingentes Deo gratias habeo, qui de natura boni cogitanti mihi, sententiam hanc certam infudit, quòd in mundo bonum esse non possit; siquidem mundus congeries est malorum: Deus autem boni, vel bonum, Dei exuberans plenitudo. Supereminentiæ quippè bonorum circa essentiam syncerè fulgentes atq; purissimè, hæ fortè sunt essentiæ Dei. Audendum sanè id asserere ô Æsculapi, essentiam Dei, si tamen vllam Deus habet essentiam, ipsum bonũ esse. Hæc Mercurius. Ingentes Deo gratias habet, refertq;, qui sibi boni naturam scire cupienti, certam ac veram cognitionem infuderit, nempè veram ac propriam boni naturam soli Deo competere: in quo fulgent splendentq; omnes illæ purissimæ boni conditiones. deniq; exuberat omnis boni plenitudo, & supereminentia: cuius essentia est ipsum bonum, si tamen Deus vllam habet essentiam, propterea, quòd sit super omnem essentiam, super omne ens, & esse rerum. Sanè, essentia, siue natura in rebus conditis illa tantùm complectitur, quæ speciei diffinitionem constituunt, veluti rationale & animale, speciem humanam; his enim homo est homo: & hoc significat humanitas. Secluditur autem ab huiusmodi consideratione indiuidualis materia cum suis omnibus accidentibus, puta hæ carnes, hæc ossa, albedo, nigredo, & quæ sunt generis eiusdem. Hæc igitur omnia, etsi in parte formali, hoc est, in humanitate inclusa non sint; includuntur tamen in homine: proinde habet aliquid, quod non est sua pars formalis, seu humanitas. Secus autem res se habet in Deo, qui non est compositus ex materia & forma, sed per se subsistens; ideoq; est sua Deitas, sua vita, suumq; esse. Hac de causa Mercurius Deo non audet essentiam absolutè tribuere, ne quispiam putaret illam esse à suo esse distinctam. Excellentiori ergo modo Deo tribuitur essentia, quæ est suum esse, sua bonitas, & vita, lux, & omnium bonorum ac luminum exuberans plenitudo, vt sæpè sæpiùs diximus.

Margin notes: Tex. (beside "Deterrimum tamen omnium"); Malum ventris. (beside "ror, & boni priuatio oritur"); Tex. (beside "re, & bibere, & surrexerunt ludere"); Congeries malorum. (beside "num esse non possit"); Essentia Dei. (beside "ni conditiones").

CAP: II.

Argumenta.

Nonnulli

Deus bonus.

Onnulli sic arguunt contra supradicta: Vbi non est modus, species, & ordo, inibi boni ratio inueniri non potest; bonum enim in modo, specie, & ordine consistit. sed in Deo illa tria non habentur, quippè quia est supra omnem modum, speciem & ordinem, vt dicit Mercurius, & omnis Philosophorum ac Theologorum schola: in Deo ergo non est bonum. Sanè, bonum omnia appetunt, teste Philosopho in eth: sed Deum non omnia appetũt; appetitus siquidem, cognitionem præsupponit: cognitio verò intellectum. At entia non pauca intellectum non habent: ergo quod priùs. Ampliùs, quicquid se habet ad aliquid per additamentum, est vtiq; compositum, & non simplex; dicit enim gradus diuersitatem. sed Deus est summè simplex, & non compositus, vt in primo Pymandri dictum est: igitur non se habet ad alia entia per additamentum: atq; ita non est summum bonum: summum namq; bonum addit aliquid supra bonum; alioqui omni prorsus bono conueniret, quod est falsum. Ad hoc accedit, quòd summum comparationem denotat. at Deus ad alia minimè cõparatur, quia est extra omne genus: quæ verò non sunt eiusdem generis, comparari ad inuicem, seu conferri nequeunt: ergo quod priùs. Iterum, omne ens est vnum per suam essentiam, quia sicut vnum conuertitur cum ente; ita & bonum. sed quælibet res realis, est reale ens: est ergo bonum per essentiam. quod planè euertit, quæ suprà dicta sunt. Sanè, quicquid est ens per suam essentiam, est bonum per suam essentiam. sed quodlibet ens reale, est huiusmodi: ergo sequitur illud idem, & coincidit cum superiori argumento. Iterum, omnis res, est bona sua bonitate; nam cùm illa sua bonitas sit ens quoddam, bona sit, necesse est: siquidem si alia bonitate esset bona; de illa similiter quæreretur: standũ est ergo in prima. sed omnis res est ens per suam essentiam: igitur est bona per suam essentiam. His ergo atque similibus argui consueuit à doctis & catholicis viris.

Marginal numbers: 1. 2. 3. 4.

CAP: III.

Soluuntur Argumenta.

1. *D primum dici potest: illa tria inueniri in rebus causatis & conditis: in Deo autem, veluti in causa, bonum consistere, ad quem spectat cæteris rebus modum imponere, speciem, & ordinem. Ad confirmationem dico, omnia pro sui proportione conditionéue Deum appetere; dum enim suas perfectiones appetunt, quæ sunt quædam diuini esse similitudines; Deum appetant, necesse est: & quædam quidem appetitu cognitiuo, quædam verò naturali, vtpotè naturali ad suos fines inclinatione vergente, seu impellente: hoc ergo modo omnia appetunt Deum, qui est bonus per suam ipsius essentiam.* 2. *Ad 2. maior est distinguenda, nempè habere aliquod additamentum, aut absolutum, aut respectiuum: atqui summum bonum habet additamentum respectiuum; addit enim supra bonum relationem tantùm, non autem rem absolutam. Porrò, relatio qua aliquid de Deo dicitur ad creaturas, in Deo est secundùm rationem, in creatura verò realiter: sicut etiam scibile relatiuè dicitur ad scientiam: non quia ad ipsam, sed ipsa potiùs ad ipsum refertur. Nõ ergo est necesse, vt ex hoc Deus sit compositus, & in ipso aliqua sit comparatio; sed id solùm, quia scilicet entia alia à tanto bono quàm lõgissimè absunt & deficiunt, atque remota iacent.* 3. *Ad 3. dico, indiuisionis, non autẽ perfectionis rationem vnum ostendere, quæ quidem indiuisionis perfectio cuilibet rei per suam essentiam competit. Verùm hoc interest inter simplicia & composita, quòd nimirum simplicium essentiæ, tùm actu, tùm etiam potentia inpiuisæ sint: compositorum verò solo actu. vnde fit, vt quàmuis quælibet res sit vna; non tamen bona per su-*

Bonũ differt ab ente. am eſſentiam. Ad confirmationem dico, quòd licet quodlibet ens ſit bonum, quatenus habet eſſe; creatæ tamen rei eſſentia, non eſt ipſum eſſe: inde fit, vt per ſuam ipſius eſſentiam bona eſſe non poſſit, cùm hoc ſoli Deo competat, cuius eſſe eſt ſua eſſentia. Etenim ſi eſſe Dei à ſua eſſentia eſſet diſtinctum; illud profectò, vel à principijs intrinſecis, veluti riſibile à principijs ſpeciei, vel ab extrinſecis, ſicut calor in aqua cauſaretur: non à principijs eſſentialibus; alioqui non eſſet ſibi ſufficiens, per ſe eſſendi, & ſubſiſtendi cauſa: haberet enim eſſe cauſatum ab alio: quod Deo nequaquã conuenit: nec à principijs extrinſecis, propterea, quòd primæ cauſæ non competit ab aliqua alia fieri, & produci: eſt ergo ſuum eſſe, & ſua eſſentia. Ex his ergo patet ſolutio ad argumentum. Ad 4. dico: creatæ rei bonitatem eſſe aliquid ſuperadditum, non ipſam ipſius eſſentiam: illud autem ſuperadditum, ſiue ſit aliqua perfectio, ſiue ordo ad finem, bonitas illa bona dicitur, ſicut & ens; quia nimirũ ea eſt aliquid boni: non autem quòd ipſa habeat aliquam bonitatem, qua ſit bona.

Eſſe Dei eſt eſſentia ipſius.

4.

CAP: IIII.

Si bonum ſit idem cum ente.

Bonũ & ens, quomodo ſint idem.

IN tertio Pymandri folio 202. de bono, quomodo ſit paſſio entis, breuiter ſuccinctèq; locuti ſumus, propterea, quòd ad dei bonitatẽ depromendã declarandamq; ſermo properabat. Quamobrem, cùm locus, tempus, ac ipſemet Mercurius ampliſſimam nobis dicendi ſcribendiq; facultatem ſuppeditent; nõnulla addere tentanimus. Inprimis igitur illud occurrit, num ipſum bonum realiter differat ab ente. Ad quod quidem dici poteſt: idem quidem eſſe realiter, ratione verò differre; boni enim ratio appetitum mouet: nullum autem imperfectum mouet appetitum: imperfectum igitur non eſt bonum. Ex quo ſequitur, vt perinde ſit bonum & perfectum. Tunc ſic ſillogizari poteſt: Omne perfectum eſt in actu. ſed bonum eſt perfectum: eſt ergo in actu, & conſequenter idem realiter cum ente: differt verò ratione formali per ipſum nomen ſignificata; bonum ſiquidem appetibilis rationem denotat. Et reuera, bonum eſt fundamentum, & propria ratio ſuæ appetibilitatis; rem namq; denotat, quæ appetibilis rationem ſtabilit atque confirmat. Quam ob cauſam, quò propiùs aliquid ad boni rationem accedit; eò magis appetibile ſe reddit: propiùs autem res in actu accedit, quæ eſt complementum, & boni rationem oſtendit. Itaq;, cùm proxima ratio boni ſit, appetibile ſe reddere, quæ quoniam non ſic ab ente exprimitur, ſed abſolutè potiùs, & ſecundùm ſe; hac de cauſa formali ratione ab ente diſtinguitur. Quæ quidem licet ita ſe habeant; ens tamen ſecundùm rationem bonum præcedit: illud profectò prius eſt, quod planè ab intellectu priùs concipitur. ſed ens priùs concipitur; vnumquodque enim cognoſcitur in quantum eſt in actu. 9. meth: vnde fit, vt ens ſit primum intelligibile, ſicut ſonus eſt primum audibile. Ex quo patet, ſecundùm rationem ens prius eſſe quàm bonũ. Cæterùm poſſet aliquis non ocioſe ambigere, & ſic dicere: Aut rationis ordine ſecundùm ſe, aut quoàd nos, ens eſt prius, quod profectò intelligi non poteſt; Deo namque neque ſecundùm rem, neque ſecundùm intellectum, eſt aliquid prius. Quomodo ergo ens eſt primum intelligibile? Ad hoc dubium dici poteſt, quòd ſi ad ſuas rationes formales, ens comparetur; ſic proculdubio ens eſt primum intelligibile ex ſui natura: cætera verò poſteriora ſecundùm intellectum. ſecus verò res ſe habet, ſi ad alias ſubſiſtentes comparetur; tunc enim Deitas eſt intelligibile, ita, vt intelligibilitas priùs inſit Deo, & enti per Deum. Diſputatum eſt de hoc alibi latiùs. Ex his ergo quæ dicta ſunt, facilè colligi poteſt, quonam pacto omne ens, in quantum ens, ſit bonum,

Ens prius bono.

Dubitatio.

Solutio.

bonum, sicut dictum est. Omne siquidem ens, est in actu, & quodammodo perfectũ: quia omnis actio est perfectio quædam: perfectum verò habet rationem appetibilis. vnde fit, vt omne ens in quantum huiusmodi, bonum nominetur, & sit. Bonum præterea habet rationem finis: Illud enim, inquit philosophus 2. phys: cuius causa est, est sicut finis, & bonum aliorum; quod enim omnia appetunt, habet rationem boni. atqui finis ab omnibus appetitur: importat ergo finis boni rationem. Porrò, vnumquodque bonum ex sua ratione formali dicitur, ob rationẽ sui esse, ita vt finis boni rationẽ moueat, quia cùm habetur, est terminus, & pax quærentis, & efficientis. Quare, esse ratio est; qua res appetitur: proinde mouet primũ intẽtionẽ quærentis, vt tandẽ postea rei exequutionẽ afferat: hinc est quòd ratio boni præsupponit rationem causæ & formalis, & efficientis. Videmus namq; id quod est primum in causando, vltimum esse in causato: finis siquidem sui boni ratione primùm mouet efficientem: inde sequitur actio efficientis mouens ad formã: postremò aduenit forma. Secus autem se habet in causato, in quo quidem inprimis est ipsa forma, qua causatum est ens, deinde illius virtus effectiua cõsideratur, quatenus causatũ est perfectum in esse, propterea, quòd tunc vnumquodq; perfectum iudicatur, teste philosopho 4. metheororum, cùm potest sibi simile facere: postremò sequitur, quod est fundamentum perfectionis in ente. Ex quo patet, bonum finis rationem habere. Cæterùm, omnis boni ratio in modo, specie, & ordine consistit, docente nos Augustino lib. 1. de natura boni: Hæc tria, inquit, modus, species, & ordo tanquàm generalia bona sunt in rebus à deo factis: & ita hæc tria vbi magna sunt, magna bona sunt: vbi parua, parua bona sunt: vbi nulla, nullũ bonum est: quod ni in ipsis boni ratio consisteret, nequaquam ab Augustino theologiæ principe, sic constantissimè defenderetur. Et reuera, perfectum dicitur, cui nihil deest. sed bonum est perfectum, quia sic est appetibile: bonum ergo est, cui nihil deest. Id autem consequitur per suam formam, quam nonnulla præcedunt, quædam verò consequuntur: formæ verò tùm materialium, tùm etiam efficientium necessaria est principiorum commensuratio: & id quidem per modum significatur: mensura certè sine modo esse non potest. Porrò, ipsamet forma speciem denotat; per formam siquidem quodlibet speciem sortitur: vnde dicitur, quòd numerus speciem præbeat, propterea, quòd diffinitiones speciem significantes, sint sicut numeri, 8. met: Quam ob causam, quemadmodum addita, seu remota vnitate, variat numeri speciem; sic addita differentia diffinitionibus seu subtracta. Ad formam autem consequitur inclinatio ad finem, quæ dicitur pondus, siue ordo; quia vnumquodq; agit, & id intendit, & prosequitur, quod sibi competit per suam formam. Itaq; boni ratio in modo, specie, & ordine consistit. Diuiditur autem bonum per honestum, & vtile: bonum enim est aliquid, quatenus est appetibile, & terminus motus appetitus. Terminat autem motum appetitus ipsum appetibile aliquando non plenè, sed secundùm quid, & tunc quidem vocatur bonum vtile: interdum verò plenè, & omninò, & bonum honestum nominatur; honestum enim per se desideratur: nonnunquàm verò, vt quies in re desiderata, & delectabile bonum nuncupatur. Itaq; quomodo bonum sit idem cum ente, & in quo differat ab ente, & quòd ens prius sit quàm bonum, & quonam pacto omne ens sit bonum, & omne bonum finis rationem habeat, & quòd consistat in modo, specie, & ordine, deniq. quomodo diuiditur in bonum, vtile, honestum, & delectabile, breuiter dictum sit.

Bonũ differt ab ente.

Bonum habet rationem finis.

Bonum consistit in modo, specie, & ordine.

Aug.

Diuisio boni.

Epilogus.

CAP. V.

Argumenta contraria.

Bonum quid.

1. Ilucidandæ veritatis causa, contra prædicta sic argui potest: Quod dicit aliud & aliud, realiter separantur ab inuicem; aliud enim & aliud rerum diuersitatem denotant. sed bonum & ens, authore Boetio in lib: de hebdo: hoc modo ab inuicem separantur: Intueor, inquit, in rebus, aliud esse, quòd sunt bona, & aliud esse quòd sunt: bonum ergo & ens secundùm rem ab inuicem sunt distincta. Sanè, nihil est, quod seipso informatur. sed bonū informat ens, vt habetur in com: lib: de causis: ergo quod prius. Ampliùs, quod est
2. prius secundùm nomen, præcedit etiam ordine rei; ordo enim nominum, rerum ordinem, quæ per illa significantur, indicat. sed inter diuina nomina, authore Dionysio Areopagita 3. cap: de diuin: nom: lib: 1. bonum ponitur: Boni appellationem, ait, summæ deitati peculiariter attribuunt: præcedit igitur bonum, atq. prius est ente secundùm rationem. Reuera, id censendum est prius secundùm rationem, quod ad plura sese extendit, atq. diffundit, quod certè latißimè patet. sed bonum ad plura se extendit quàm ens, puta quia se extendit ad existentia, & non existentia: ens verò ad existen

Dyonis. tia tantùm, vt docet Dionysius cap: 5. de diuin: nom: Boni, inquit, diuina appellatio, & ad ea, quæ sunt, & ad ea quæ non sunt, extenditur: & super omnia quæ sunt, & quæ non sunt, eminet: ergo quod prius. Iterum, pulchrum, causæ formalis rationem
3. denotat: ergo & bonum; siquidem bonum, vt pulchrum laudatur, teste Dionys: cap: 4 de diuinis nominibus. Bonum præterea est de sui natura diffusiuum, vt idemmet author testatur: quare efficientis potiùs, quàm finalis causæ innuere videtur. Ad hæc accedit authoritas Augustini in primo libro de doctrina christiana, sic disputantis: Quia, inquit, Deus bonus est, ideo boni sumus. atqui ex Deo sumus, veluti ex causa efficiente: bonum ergo efficientis, & non finalis rationem obtinet. Præterea, quòd ra-
4. tio boni non cōsistat in modo, specie & ordine, sic arguo: Quæ sunt quædam bona, non possunt esse modus, species & ordo aliorum; alioqui eisdem opus haberent: atque ita in infinitum vsq. fieret progressus, qui vtiq. ab omnibus exploditur, & reijcitur. sed modus, species, atq. ordo sunt quædam bona, puta quia sunt quædam entia: non sunt ergo adhibenda in quolibet bono. Sanè, si bonum consistit in modo, specie & ordine; profectò extra ipsa non est bonum. at bonum cum horum priuatione inuenitur, puta quia malum est priuatio modi, speciei, & ordinis, nec prorsus omnem boni rationem euert: itin modo ergo, specie, & ordine, boni ratio nequaquam consistere potest. Am-
5. pliùs, id in quo boni ratio consistit, malum dici non potest. atqui dici solet malus modus, mala species, malus ordo: ergo quod prius. Reuera, authore Augustino, modus, species, & ordo, ex pondere, numero, & mensura dependent, atq. causantur, 4. genesis ad literam: Mensura, inquit, omni rei modum præfigit: numerus verò speciem præbet: pondus autem omnem rem ad quietem, & stabilitatem trahit. sed lucis natura, secundùm Ambrosii sententiā in Hexameron, ab his omnibus libera cre
6. ata est, & immunis: ergo quod prius. Item, quòd non rectè detur boni diuisio, sic arguo: Bonum, 1 eth: à philosopho diuiditur in decem prædicamenta. at vtile, honestum & delectabile, in prædicamento sunt qualitatis tantùm: non ergo in hæc tria conueniens fiet boni diuisio atq. distributio. Sanè, omnis diuisio per opposita est facienda. sed hæc tria nequaquam videntur opposita, puta quia honesta sunt delectabilia & vtilia. Ad hæc accedit, quòd vtile non sit bonum, nisi quia delectabile & honestum: non ergo est discretum à delectabili, & honesto: ergo &c.

CAP: VI.

Soluuntur Argumenta.

Ad pri-

 Bonum quid.

AD 1. neg: maior; non enim bonũ dicit aliud, id eſt, aliam rem ab ente; ſed 1.
bene alium modum eſſendi: puta quia ad bonum addit rationem perfe-
cti & appetibilis, & conſequenter vltimi. Quam ob rem, id quod eſt
vltimate perfectum, bonum ſimpliciter appellatur: cui verò deeſt
hæc vltima perfectio, quæ ſibi debetur, etſi aliquid perfectionis habe-
at, quatenus in actu conſiſtit; bonũ nihilominùs non ſimpliciter, ſed potiùs ſecundùm
quid, eſt appellandum. Quamuis ergo ſecundùm primum eſſe ſubſtantiale vnumquod
que exiſtens in actu ens appelletur; bonum tamen ſimpliciter dici non poteſt, ni vlti
mum actũ fuerit aſſequutum, quo perfectum efficitur, & delectalile. Rectè igitur,
ſapienterq́ dictum eſt à Boetio, in rebus aliud eſſe, quòd ſint bonæ, ſeu bona: & aliud
quòd ſint; diſtinxit ſiquidem eſſe bonum, & eſſe ſimpliciter, vt dictum eſt.
Ex quo patet ſolutio ad confirmationem: bonum namq́ ſimpliciter ens informare di-
citur ſecundùm vltimum actum. Ad 2. Ad minorem dico, de diuinis nominibus Dio 2.
nyſium fuiſſe locutum, quatenus cauſæ habitudinem denotant; Deum enim ex crea-
turis velut cauſam ex effectibus, variis nominib. appellamus. Bonũ autem cùm deno
tet appetibilis rationem; proculdubio cauſæ finalis habitudinem, proprietatemq́ in-
dicat, quæ eſt prima cauſarũ: quandoquidẽ agẽs non ageret, niſi propter finem: & ab
agente mouetur materia ad formam. Quare, in cauſando bonum præcedit ens, ſicut
finis formam, qua de re bonum inter cætera nomina diuina præeminet, & præcedit,
quia primum eſt in cauſando: ideo namq́ omnia creauit, quia bonus eſt: vt ſæpè di-
xi in aliis libris. Pari quoq. ratione ſoluitur confirmatio; bonum ſiquidem ſeſe exten
dit atq. diffundit ad omnia cauſando, propterea, quòd habeat rationẽ finis, in quo pla-
nè quieſcunt non ſolùm ea, quæ actu conſiſtunt; verùm etiam quæ ſunt potentia ad
actum: ens verò ad ea tantum, quæ ſunt in actu porrigitur, quia nimirum formalis,
ſiue exemplaris habitudinem habet cauſæ. Patet ergo quonam pacto intelligendæ
ſunt Dionyſii ſententiæ. Ad 3. dico, bonum & pulchrum, ſubiecto quidem eadem eſ- 3.
ſe, ob id, quòd ſuper eandẽ formam fundata ſint: ideo bonm laudatur vt pulchrum:
ratione verò differre. Etenim boni ratio appetitum propriè reſpicit; habet enim ra-
tionem finis: appetitus verò eſt quaſi quidam motus ad rem: pulchri autem vim co-
gnoſcitiuam intuetur. Pulchra reuera dicuntur, quæ viſa placent, proinde pulchrum Pulchrum.
in debita proportione conſiſtit. vnde fit, vt ſenſus rebus debitè proportionatis, quaſi ſi
bi ſimilibus, & cognatis, mirificè oblectetur. Senſus verò ratio quædam eſt, & omnis
ſimilter virtus cognoſcitiua. Cùm autem per aſſimilationem cognitio fiat, ſimilitudo
verò formam reſpiciat; inde fit, vt ad formalis cauſæ rationem pulchrum pertineat.
Ad confirmationem, bonum dicitur diffuſiuum ſui, quomodo finis mouere dicitur.
Ad author: Aug: dico, hominem bonũ appellari, quia bonam voluntatem habet, qua
cæteris benè vtimur, quæ in nobis ſunt. Verùm quia bona voluntas, finem reſpicit, vt
obiectum; hinc eſt, quòd eruditè, ſapienterq́ dictum ſit ab Auguſtino: quia Deus eſt
bonus, nos quoq. boni ſumus; retulit enim hæc ad cauſam finalem. Ad 4. dici poteſt, 4.
modum, ſpeciem & ordinem bona dici, propterea, quòd ſunt ſicut entia, non quòd
per ſe ſubſiſtant; ſed potiùs, quòd illorum gratia, alia omnia, tum entia, tum bona
ſint. Quare non eſt neceſſe, ipſa aliqua alia habere, quibus bona fiant; non enim ita
bona nuncupantur, quaſi formaliter aliis ſint bona; ſed potiùs, quia ipſis formaliter
aliqua ſunt bona. Eodẽ modo albedo ens nominatur, non quia ipſa ſit aliquod ens ſub
ſiſtens; ſed quia ipſa eſt aliquid non quidem ſimpliciter; ſed ſecundùm quid, vt al-
bum ſcilicet: ſic quoq. loquendum de modo, ſpecie, & ordine. Ad confirmationem di-
co, quòd quemadmodum cæcitas funditus non aufert omnem modum, ſpeciem, ordi-
nemq́ hominis, niſi viſiuæ tantummodò virtutis; ita planè malum, hoc eſt vitium, nõ
proſus extinguit omne eſſe humanum, ſed virtutis tantùm. Ad 5. omnis modus in 5.
quantum

quantum modus, authore Augustino de natura boni, bonus est: quod planè de specie & ordine dici potest. verùm ideo malus modus, mala species, malusq; ordo appellantur; quia nimirum non rectè ad ea accommodantur, ad quæ accommodanda erant. Ad confirmat: respectiuè, & non absolutè verba Ambrosii intelligi debent, quia scilicet lucis natura corporalibus rebus comparata, videtur quasi sine modo, specie, & ordine consistere; quatenus namq; est qualitas primi corporis alterantis, cæli scilicet, ad omnia corporalia sese diffundit. Ad 6. dico, bonum in decem prædicamenta
6. *diuidi, quatenus scilicet idem est subiecto cum ente. at quatenus propriam indicat rationem, trinam diuisionem sibi competere. Ad confirmationem quoq; dico, hanc quidem boni diuisionem, non per res, sed per rationes oppositas fieri; etenim ea propriè delectabilia appellantur, quæ delectationem potiùs, quàm rationem afferunt, propterea, quòd interdum noxia sint, & inhonesta: vtilia verò, quæ non sui, sed alterius gratia desiderantur. At honesta ob suam ipsorum pulchritudinem, honestatemque appetuntur. Ex hoc patet solutio ad aliam confirmationem: bonum enim in hæc tria diuiditur sicut analogum, quod prædicatur secundùm prius, & posterius: priùs quidem de honesto, deinde de delectabili, postremo de vtili. Hæc quidem sint dicta ad laudem bonitatis diui Pymandri: cuius deinceps pulchritudinem enucleandam, depingendamq; magnus nobis offert Mercurius: faueto mihi diue Pymander.*

MERCVRIVS.

Pulchrum verò, & bonum in mundi partibus inuenire non licet: Nam quæcunque sensus mouent, idola sunt, & vanæ quædam adumbrationes. Quæ verò sensuum organa subterfugiunt, ad pulchrum bonumq; pertinent: vtq; acies oculi deum non cernit; sic neque pulchrum bonumq; cognoscit.

Commentum IX.

Vnum pulchrum.

VONIAM quidem omnis multitudo ad vnum, quod est in multitudine, refertur: & vnum, quod est in multitudine, ad vnũ, quod est super omnem multitudiuem, reducitur; hac de causa magnus Mercurius ordiens sermonem de pulchro, ait, veri summiq; pulchri in his mundi partibus idola quædam, & nonnullas vanas adumbrationes inueniri: illius verò genuinam, natiuamque imaginem ab humano sensu percipi non posse. Sicut enim acies oculi ob sui debilitatem, ac qualitatis, & proportionis temperaturam Deum videre non potest, imò ne sphæram solis fixis luminibus conspicere; ita pulchrum illud supremum, & maximum, bonumq; nequaquam cognoscit, nisi per quandam adumbratilem cognitionem. Etenim cùm multa sint pulchra, & nulli illorum per alterum pulchritudo insit; proculdubio, singula pulchra esse, necesse est, per communem illam pulchritudinem, quæ est omnis pulchritudinis causa, atq. principium, character & exemplum: multa siquidem dicuntur pulchra, aurum, argentum, ebur, lapides pretiosi, ornatæ vestes, homines, animantia, elementa, corpora cælestia, quæ omnia, ac singula absolutæ pulchritudinis sunt opera, quia ad eius exemplar aliquo modo formata: vnde

Dei pulchritudo.

ta: vnde dicit sapientia, à pulchritudine rerum creatoris pulchritudinem inspici posse. Ex quibus anima rationalis quia proximè pendet ex Deo, pulchritudinis ideam sibi illinc impressam seruat intus: cui quod congruit, tanquàm sibi patrię cognatum, libenter amplectitur. Ea autem in corporibus congruit forma, quæ ad ideæ normam ex amussim composita est; neq. enim si non haberet pulchritudinis speciem, omnem sensibilem pulchritudinem complicantem, lilio rosam pulchriorem discernere posset. Quamobrem, quemadmodum ignis in se complicat omnia calida, & calidorum formas; ita intellectus noster omnes pulchritudines: vnde fit quòd pulchrum mirum in modum nos afficit & oblectat: nam cùm pulchrum primo intuitu sensui sese blandiùs offert, id animus apprehendens, ceu sibi familiare & cognatum, libenter agnoscit, iucundè suscipit: & quasi amicissimum approbat & amplectitur. In turpe verò si inciderit, velut sibi difforme & parum amicum, illico resilit, & respuit. Ex quo patet pulchri speciem subterfugere organa sensuum, vt dicit Mercurius: & eam, quam in rebus videmus pulchritudinem, idolum, & quandam esse adumbrationem pulchritudinis abditæ atq. latentis. Quæ, inquit, sensum mouent, idola sunt, & vanæ quædam adumbrationes: Quæ verò sensuum organa subterfugiunt, ad bonum & pulchrum pertinent. *Itaq; pulchritudo est quædam gratia, quæ animam per hæc idola pulchra atq. adumbrationes mouet, & allicit: deniq. excitat obsoletam & obliteratam sibi impressam pulchritudinis effigiem: veluti si ex insperato in Herculis siue Samsonis incideres statuam; mox antiquatæ illius imaginis & exemplaris memoriam, rationemq; in mentem reuocares. Itaq; hæc pulchra, quæ sensuum organa non effugiunt, idola sunt pulchri intus animæ humanæ inhærentis: illud verò character est, & exemplar primi, & veri pulchri, diuini scilicet: propterea subdit Mercurius in textu.*

Aïa humana habet ideam pulchritudiis.

Tex. exp.

MERCVRIVS.

Hæ quidem partes Dei sunt integerrimæ: illius propriæ, cognatæ, inseparabiles, præcipuèq; dilectæ: & vt has ipse Deus amat; ita ab ijs ipse Deus amatur. Si Deum percipere poteris; pulchrum quoq; bonumq; percipies, fulgens omnibus, illustratum à Deo. Pulchritudo enim sine comparatione, sine mutatione bonũ. Deus enim comparationem mutationemq; nullam admittit. Si Deum ergo quæsieris, pulchritudinem ipsam quæres.

Commentum X.

VEMADMODVM in vnitate omnes numeri complicantur, & in numero omnis proportio, & in proportione omnis harmonia, & ordo, & concordantia, & in ordine omnis pulchritudo, quæ in ordine & proportione, & concordantia relucet; ita in ipso summo opifice, & mundi patre omnis pulchritudo complicatur. Hac de causa dicit Mercurius, has duas partes, seu virtutes ipsius proprias esse mundi authoris, cognatas, inseparabiles, plurimumq;

Dei pulchritudo.

mumq; dilectas: ita, vt nec Deum sine ipsis, nec ipse absq. Deo cognosci queant: veluti si diceret: sicut sol sine lumine, & splendore cognosci, & plene videri non potest; ita planè nec Deus cognoscitur sine bono, & pulchro: nec vicißim illa absq; Deo. Cæterùm, huiusmodi pulchritudinem dicit eße bonum sine comparatione, & mutatione:

Quid sit pulchritudo.

bonum quidem, quia appetibile: sine comparatione verò, quia est supra omnia rerum genera, proportionem, ordinemq;: quæ autem ad inuicem comparantur; eiusdem sint generis, neceße est: sine mutatione, quia æterna, & incommutabilis. Alia verò pulchra, & comparationis vicißitudinem subeunt, & mutationi sunt obnoxia: præsertim ea, quæ in his inferioribus degunt, & habentur. In causa est, inquit, quia Deus comparationem, mutationemq; nullam admittit. De quo profectò negotio in primo Pymandri disputaui abundè satis. Porrò, bonum, vt dictum est, habet rationem finis & appetibilis: pulchrum verò delectabilis: bonum simpliciter placet: pulchrum secundùm quid, secundùm apprehensionē scilicet.

Diuina pulchritudo. Splendor. Circulus. Actus.

Est autem diuina pulchritudo summi boni splendor in his fulgens, quæ oculis, auribus, menteq; percipiuntur: perq; illa ad ipsum summum bonum, visum, auditum, mentemq; conuertens. Quamobrem non indoctè circulus quidam diuinæ lucis appellatur: à bono vtiq. manans, in bono residens, per bonum & ad bonum sempiternè reflexus. Est præterea diuina pulchritudo actus viuificus: mentem primò diuinam idearum ordine infinitè decorans: numina deinde sequentia, rerum serie complens: animas tertiò numerosis discursibus ornans: naturas seminibus, formis materiam, oculis, vt videant lucidum infundit spiritum: corpora, vt videantur, coloribus pingit. Huiusmodi autem diuinus actus, vt roborat, bonum, vt viuificat autem, lenit, & mulcet, & excitat, pulchrum dicitur. Quare, vt bonum est, procreat, regit, & complet: vt pulchrum verò, illuminat, & gratiam infundit. Cùm ergo Dei natura sit procreare, regere, & complere, deniq. illuminare, & gratiam rebus à se conditis infundere; mirum videri non debet, si à sapientißimo Mercurio hæ duæ virtutes appellentur deiformes, multùmq; illi cognatißimæ.

Dionys.

Consentit his Mercurij sententiis Dionysius Areopagita 4. capit: de diuinis nominibus. Pulchrum, inquit, & pulchritudo in causa suprema, cunctaq; in vnum colligente, distinguenda non sunt; ista enim in subsistentibus omnibus in participationes, participantiaq; diuidimus:

Pulchrum. Pulchritudo.

pulchrum eße dicentes, quod sit pulchritudinis particeps: pulchritudinem verò participationem, venustificæ pulchrorum omnium causæ. Hæc Dionys: pulchrè admodum elucidat Mercurij sententiam, aßerens in suprema causa cuncta in vnum colligente, quia videlicet est centrum omnium rerum, & eminenter continet omnia, distinguenda non eße, sicut in rebus conditis distinguuntur; siquidem id pulchrum dicimus, quod est pulchritudinis particeps: quemadmodum oculum lucidum appellamus, quia nimirum est receptaculum lucis, & particeps luminis diffusi:

Vanæ adumbrationes.

hoc est, quod à Mercurio dicitur, quæ sensibus subiacent, veri pulchri vanas quasdam adumbrationes eße, hoc est, vmbratiles figuras, quæ instar corporum incedunt, & viuentium personas præseferre videntur: cùm interim nihil nisi vmbrarum figmenta, quibus sæpè deludimur, huiusmodi sunt pulchra sensibus subdita, & patentia. Quid verò sit ipsa pulchritudo ostendit: participatio, ait; venustißimæ pulchrorum omnium causæ: quare quò magis aliquid illius venustificæ causæ particeps redditur; eò ampliori maioriq; pulchritudine fulget. proinde mentes illæ angelicæ pulcherrimæ sunt, propterea quòd & naturæ amplitudine, & intelligendi, amandiq; facultate, ad pulchram illam omnium pulchrorum primam causam, propiùs, puriùsq; cæteris accedunt: deinde mentes hominum, postremò alia quæq; pro captu naturæ, qualitatisq; proportione, à summo omnium satore deo sibi indita, & impreßa, veluti sunt corpora cælestia, elementa, metalla, lapides, animantia, & quæ ex his simplicibus constant corporibus.

Dionys.

vnde subiungit Dionysius: Pulchrum inquit, illud substan-

Dei pulchritudo.

tiale, Deus optimus maximus: pulchritudo quidem dicitur, propter illam quam tradit subsistentibus omnibus, pro captu cuiusq;, pulchritudinem: in omnibus fulgens, & omnia ad se vocans: proinde græcè pulchritudo καλὸς à vocando dicitur, tota in totis, ad vnum, atq; idem colligens omnia. Et est sensus Dionysii: quemadmodum sol lux dicitur, quia in cætera omnia corpora suum diffundit fulgorem, & luce affigit, atq. depingit, ad sui naturam, qualitatemq;, quoàd fieri potest, trahens, & conuertens omnia; ita planè Deus, in omnia pro captu cuiusq; suam diffundit, & impartit pulchritudinem, ad illius venustatem alliciens, & trahens omnia. Ab effectu Dei pulchritudinem descripsit: causam autem cùm non habeat superiorem seipsa, exprimere non est ausus, imò nec potuit. In Deo itaq; est illud supremum pulchrum, & supremè pulchrum, quod neq; oritur, neq. occidit, neq. augetur, neq; interit, quod vbiq. est pulchrum, & nusquàm fœdum: in seipso existens ante omnia simplex, & absoluta pulchritudo. Ex hoc pulchro, pro suo modo pulchra singula fiunt: omniumq; rerum congruentiæ, & amicitiæ manant. Hoc summè pulchrum est rerum omnium initium, & causa effectiua, & mouens omnia, atq. continens amore pulchritudinis propriæ; pulchri enim gratia omnia fiunt. Quare, pulchrum, & bonum omnia desiderant: neq. est aliquid in substantiis rerum, quod pulchri & boni non sit aliquatenus particeps. Rectè ergo dictum est à Mercurio, ab his mirificè Deum, & vicissim hæc à Deo amari: nec Deum absq. illis, nec illa sine Deo consistere posse. Augustinus 11. de ciuit: dei ca: 4. supradictæ sententiæ plurimùm fauet: Mundus, inquit, ipse, ordinatissima sua mutabilitate, atq. mobilitate, & visibilium omnium pulcherrima specie quodammodo tacitus, & factum se esse, & non nisi à Deo ineffabiliter, atq. inuisibiliter magno, & ineffabiliter, atq. inuisibiliter pulchro fieri potuisse proclamat. Sanè, omnes philosophorum scholæ, quæ diuinius aliquid scripserunt, nihil esse quod tam arguat, & factum esse à Deo mundum, & eius cura administrari, consensu vnico affirmant; ac mundi ipsius ornatum, ordinemq; pulcherrimum. Inter maximum nihilominùs pulchrorum numerum, anima humana quàm venustissimè eminet, & splendet, cuius pulchritudo iustitia est, quam Diuus Paulus ad Rom: 12. vocat nouitatem mentis, secundùm quam reformamur ad imaginem Dei. Quòd si animæ pulchritudo non est moles corporea, sed ordo iustitiæ inuisibilis; eò magis iustorum mentibus credendus est Deus incomparabiliter pulchrior, quò est incomparabiliter iustior. Pulchritudo corporis est congruentia partium cum quadam coloris suauitate: vt dicit Cicero in Tuscul: Tantò ergo pulchrius erit corpus, quantò similioribus inter se partibus suis constat: propterea angelus, & anima humana pulchri dicuntur, & Deus ipse pulcherrimus; quia in his partibus sibi consentiunt: Deus præsertim, qui est omnino simplicissimus, & purissimus, omnimodam habet pulchritudinem, imò est ipsa pulchritudo: pulchra faciens, pulchra fouens, ac super omnia sese ferens pulcherrimus ipse. Vnde Petrus Apostolus in sua canonica ait: In quem desiderant angeli prospicere. Et Iob: Cùm me laudarent astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei. hanc pulchritudinem sub vmbra quidem intuitus Iacob, ait: Vidi Dominum facie ad faciem: & salua facta est anima mea. Moyses summopere cupiebat huius pulchritudinē faciei conspicere, quādo aiebat: Mittis me domine ad tot pericula, laboresq; tollerandos, & non ostendis mihi faciem tuam. Dauid quoq. pari desiderio diuinæ videndæ pulchritudinis tenebatur, cùm instanter quæreret: Faciem tuam domine requiram. Paulus vidit in raptu, & audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui. Lumina itaq. ac radij diuinæ pulchritudinis, per omnia sese diffundunt: omnia penetrant: mentesq; rapiunt ad sui amorem & indaginem: vt non nisi in ipsa diuina pulchritudine animus quiescat inquirentis. Deus ergo ab his duabus virtutibus bonitate & pulchritudine, & hæ à Deo plurimùm amantur.

Calos.

Dei pulchritudo.

Aug.

Animæ pulchritudo.

Corporis pulchritudo.

Petr.

Iob.

Iacob.

Moyses.

Dauid.

Paulus.

Dei pulchritudo.

CAP. II.

Platonis, & Plotini doctrina de pulchro.

AD magni Mercurij laudem extollendam, doctrinamq; confirmandam, Platonis ac Plotini sententiam in medium adducere constitui, qui Mercurij vestigia quàm diligentißimè sequuntur. Plato in Hippia, siue de pulchro magna cum diligentia de pulchri natura loquitur, & disputat, reiectis exclusisq; nonnullis descriptionibus, quæ pulchri naturam minimè cognouerunt, è quibus vna illa fuit, quæ pulchram virginem, pulchrum ipsum esse putabat: quod planè falsũ eße, ex eo maximè cõstat, quòd non omnia quæ pulchra sunt, per virginẽ pulchra fiant. Virgo præterea brutis cõparata, pulchra quidẽ, cælo autem deformis apparet. Quare, non magis pulchra quàm deformis eße videtur. Altera dixit, aurum ipsum eße pulchrum, quo omnia pulchra fiunt. Et hæc quidem à vero longe aberrat; aurum enim rebus quibus congruit, pulchras facit: alias verò deformat. Non est ergo simpliciter pulchrum, quod vbiq; est pulchrum. Alia quoq. falsa descripsit, putauit enim pulchrum eße, corpore bene valere, diuitem eße, & honoratum, mori senem, sepeliri à filiis, sepeliiße parentes, & quæ sunt generis eiusdem. quod planè falsum est, propterea, quòd hæc pulchritudo hominibus conuenit tantũ: pulchrum autem ipsum est, quo omnia sunt pulchra. Præterea, si id hominibus congruit; angelis tamen nequaquam, cùm sint & ipsi pulcherrimi: neq; decorum, & vtile ipsum pulchrum appellabimus; vera enim pulchritudo pulchra facit & eße, & videri: decorum verò videri tantùm: nec etiam vtile; quandoquidem vtile potentiam ad aliquid faciendum habet. sed potentia, vt plurimùm mala agimus: pulchrum verò mali causa eße non potest: neq; simpliciter quodcunq. vtile, pulchrum ipsum erit; alioqui corpus ipsum pulchrum vocaremus, animalia, equum, gallum, coturnicem, apparatus omnes, vehicula terrestria, maritima, naues, triremes: instrumenta quoque omnia tam ad musicam, quàm ad artes alias pertinentia: item studia, leges, & quæ simili ordine clauduntur: quæ omnia non sunt ipsum summum verumq; pulchrum; sed potiùs idola, & simulacra veri pulchri. Neq. quæ nos delectant per visum, & auditũ, ipsum verum pulchrum censenda sunt; sed potiùs quædam vanæ adumbrationes, picturæ, & figmenta pulchra. Reliquum est ergo, vt verum primum pulchrum, subterfugiat organa sensuum, sicut dicit Mercurius, à quo non longè abest Platonis doctrina. In Cratilo idem sentire videtur: Calon, id est, pulchrum, inquit, prudentiæ est cognomentum, talia quædã agentis, qualia affirmantes pulchra eße, diligimus. In lib: de ami: pulchrũ bonũ appellat, per omnia consentiens Merc: sententijs, quas Plotinus mirificè coluit Æneadis primæ lib:6.cap:8. Inæstimabilis, inquit, pulchritudo diuina in sacris abditis constituta est, ne quis profanus inspiciat foras prodeuntem. Ingrediatur ergo atq. progrediatur quicunq. potest in intima, extra relinquens intuitum oculorum, solitaq; spectacula sensuum; oportet enim hanc intuentem nihil penitus corporeæ pulchritudinis conspicere: sed confugere ad illud pulchrũ, cuius hæc pulchra, quæ sensibus subiacent, imagines sunt, vanaq; vestigia & futiles, ac inanes vmbræ. Vide quàm pulchrè non solùm Mercurij sententiam, verùm etiam verba imitetur; pulchra enim quæ oculis patent, idola ac vanæ adumbrationes à Mercurio, à Plotino verò imagines, vestigia, atq. pallentes vmbræ vocantur. Imagines quidem, quia impreßiones quædam sunt summi pulchri: vestigia autem, quia ab illo longè absunt: vmbræ verò, quia citò transeunt. Efficiatur ergo animus noster deiformis, diuinam pulchritudinem contemplaturus, atq. visurus; sic enim primùm ascendet in mentem, ibiq; pulchras omnes species contemplabitur, affirmabitque pulchritudinem illam

Plato.

Diffinitiones falsæ.

Decorum.

Vtile.

Delectabile.

Calos.

Plotinus.

Verũ pulchrũ

Modus videndæ diuinæ pulchrtiudinis.

DEI pulchritudo.

ideas esse. Si intelligibilia ipsa distinxeris, pulchritudinem quidem intelligibilē esse dices, habitaculum idearum: filium Dei vocat Platonicè domum idearum, quia est ars, & sapientia patris, vt dicit sermo diuinus: Patrem verò fontem, principiumque pulchri. Ascendendum est igitur nobis ad ipsum pulchrum: quod profectò fiet, quādo exuimur his, quibus induimur descendendo. Sunt nobis exemplo hi, qui in sancta sacrorum ingredi cupientes, exuunt se vestes, ac alienis quibuscunq; exuuijs dimissis, nudi procedunt, vt syncerum illud pulchrum, simplex atq; purum videre queant. Quapropter, non indoctè dictum est, per sacra mysteria, animum non purgatum apud inferos in cœno iacere; impurum namq; ob sui prauitatem cœno est amicum: quemadmodum sues corpore sordidi sordibus delectantur. Anima igitur purgata, in intellectum transit, ac pulchritudine mirificè proficit, bibens ex fonte pulchritudinis, pulchra fluenta. Intellectus verò, & quicquid ab intellectu manat, non alienū, sed proprium fit animæ decus, quippè cùm vere est anima. Pulchrum igitur, & bonum animæ in eo consistit, vt Deo sit similis: dissimilis verò, si fiat turpe ac malum illius. Et reuera, duce natura, sua sponte hominum animi ad rerum pulchrarum expetitionem excitantur: illud autem propriè verèq; pulchrum atq; expetendum, & amabile, quicquid est bonum. at bonus est Deus: quod autem bonum, id ab omnibus expetitur: Deum ergo expetunt omnia. Insita est ergo nobis ipsius veri pulchri videndi inquisitio, cuius speciem aliquam à longè videmus, quæ si à nobis intimè & è vicino videretur; mirabiles in nobis excitaret amores. Sitiuit, inquit, anima mea ad Deum fontem viuum: quando veniam, & apparebo ante conspectum Dei? Et ille alius clamat: Cupio dissolui, & esse cum Christo. inexplebili videndæ diuinæ pulchritudinis cupiditate flagrabant. Quid est quæso pulchritudine diuina admirabilius? quæ notio gratiosior? quæ inexplicabiles voluptates, quæ è fulgurantissimo fonte illo diuinæ pulchritudinis intermicant? Licet Lucifer prænitidum iubar, licet Lunæ splendorem, licet Solis radiantissimam claritatem dicas; obscura ista sunt, si cum eius pulchritudine comparentur. Tantæ istius pulchritudinis dignitatem nemini licet corporis oculis contemplari; siquidem animo tantùm, & cogitatione, vtcunq; apprehenditur. Vides magnum Basilium non diuersa dicere, nec sentire à Mercurio, imò à rei veritate: Deus enim est summum bonum, & summum pulchrum, vnde omnis boni ac pulchri imago & vestigium descendit, semper bonum, semperq; pulchrum, & vbiq; semper idem. Quare, sicut omnia bona facit; ita etiam & pulchra: & sicut à seipso recedere aut deficere nequit, quia seipsum negare non potest; sic etiam nec à bono pulchroq; deflectere. Quatenus bonum, allicit, & appetitum mouet, roborat, & regit: quatenus verò pulchrum, delectat, fouet, & sustentat. Vtinam sancte Pymander ego ipse intus pulcher fierem, vbi impressam à te habeo tuæ pulchritudinis imaginem, quæ multis meis criminibus labefactata, in beluæ transiit effigiem: quam ob rē expers sum & ignarus, tuæ fulgurantis pulchritudinis, & diuinæ bonitatis. Quid ergo sit pulchritudo, & quomodo Deus sit illud summum & verum pulchrum, dixi.

Basil. inter. 2.

Psal. 41.

Philipen. 1.

Dei pulchritudo.

Oratio Annibalis.

MERCVRIVS.

Quæ tandem ad id ferat vnica via est, pietas cognitioni coniuncta: quapropter ignari mortales, & à pietatis semita deuii, hominem quoq; bonum nominare non verentur, cùm boni notitiam habere nullā possit; sed malis irretitus, & illaqueatus sit, malumq;

bonum eſſe cenſeat, inſanabiliterq; malis vtatur, eorumq; iacturam priuationemq; formidet: omnibus deniq; machinamentis viribuſq; contendat, ne vnico ſolo malo prematur; verùm vt in numerũ mala, magnitudinemq; augeantur.

Commentum XI.

1. Methap.

Voniam cætera animantia imaginationibus, & memoria viuunt, homo autem ratione & intellectu, quo Dei impreſſam gerit imaginem, & patris veſtigia præſeferre geſtit; hinc eſt, quòd illius contuitum cernere, ac notitiam habere magnopere cupit. Porrò,

Pietas. *vnica eſt via talis cognitionis, pietas ſcilicet, cognitioni coniuncta, vt magnus teſtatur Mercurius. Et vide, quàm optima vtatur methodo: nam poſteaquam de bono & pulchro, pro rerum qualitate, dignitateq; ſapientiſſimè diſputauit; illicò ſemitam oſtendit, qua quiſque valeat ad illius contuitum accedere, notitiamq; attingere. Quid enim prodeſt theſaurum oſtendiſſe, ſi aditus non pateat accedendi, perueniendiq;? Monet igitur auditorem, & aditum pandit, quò faciliùs perueniat ad boni ac pulchri cognitionẽ:* Quæ tandem ad id ferat vnica via eſt, pietas cognitioni coniuncta. *Quid verò*

Tex. exp. *ſit pietas, Dialogo 9. clarè oſtendit:* Pietas, *inquit*, eſt Dei cognitio: Deum qui cognoſcit, bonis refertus omnibus, notiones diuinas aſſequitur: notiones

Cultus. inquam haud multorum ſimiles. *Pietas ergo, id eſt, bona opera cognitioni coniuncta viam oſtendunt ad boni, & pulchri participationem habendam. Hæc pietas eſt ille cultus Dei, ad quem Apoſtolus ſummopere nos hortatur, vt ſobriè, iuſtè, &*

1. Tit. *piè viuamus in hoc ſeculo. Quæ à magno Iob vocatur ſapientia: Ecce pietas, ipſa eſt*

Iob. 28. Aug. de ciuit. lib. 10. cap. 1. *ſapientia. A Paulo autem agnitio, quæ eſt ſecundùm pietatẽ. Proinde Auguſtinus pietatem cultum Dei appellat: Pietas, inquit, propriè Dei cultus intelligi ſolet, quam Græci Euſebiam vocant. hæc tamen & erga parentes officioſè haberi dicitur. More autem vulgi hoc nomen etiam in operibus miſericordiæ frequentatur, quod ideò arbitror eueniſſe; quia hæc fieri præcipuè Deus mandat, eaq; ſibi pro ſacrificijs placere, teſtatur. Ex qua loquendi conſuetudine factum eſt, vt & Deus ipſe dicatur pius. Itaq; pietas quatenus eſt cultus Dei, ſanctaq; religio, vnica eſt via ad veri ſum-*

Cicero de nat. deor. lib. 1. *miq; pulchri pertingendi. Conſentit his Cicero primo de natura deorum: Pietas eſt iuſtitia aduerſus deos, & tunc religio nominatur. Erat & Romæ ſacellum pietatis, ab Acilio dicatum, vbi mulier habitauit illa, quæ vberibus ſuis aluit patrem cuſtodiæ traditum, ibiq; imago, factum hoc exprimens, viſebatur: inde & pij homines, ac*

Tex. Exp. *mulieres dictæ ſunt. Quæ cùm ita ſe habeant, legitimè à Mercurio ignauiæ ac ſtultitiæ arguuntur, qui putant ſe pulchrum illud intueri poſſe, cùm nequiter viuant:* Pietas, *inquit*, cognitioni cõiuncta *ſit, ſi quiſpiam cupit Deum cognoſcere.* Quapro-

Semita. pter ignari mortales, & à pietatis ſemita deuij: *hoc eſt, ſtolidi & inſipiẽtes homines cenſendi ſunt, qui ab hac ſemita, calle vtiq; ſtricto & arduo veri cultus dei deuiârunt. Omnes quidem homines ſuapte natura feruntur ad huiuſmodi pietatis officia colenda: ſed non vno eodemq; tramite pergunt omnes. hinc fit, vt multi à pieta-*

Rom. 1. *tis ſemita deuij ſint. Dicentes ſe ſapientes eſſe, ſtulti facti ſunt: quia cùm cognouiſſent Deum, non ſicut Deum glorificauerunt; ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis: in cauſa autem fuit, quòd pietas non fuerit coniũcta cognitioni, vt dicit Mercurius. Se-*

De pietate.

quitur textus: Ex pietatis autem defectu, error exortus est in cognitione, vt dicerent bonum malum, & malum bonum; ita vt non veriti sint hominem bonum nominare, cùm huiusmodi bonum propriè, & per se soli Deo competat, vt sæpè dictũ est. Quonam enim pacto homo illud bonum erit, cùm veram illius notitiam, intuitiuam scilicet & claram, habere non valeat, sed videat nunc per speculum in enigmate, & per vmbratilem effectuum cognitionem, altissimæ causæ vestigia contempletur? Ad hæc accedit, quòd vndiq; homo suis criminibus, veluti laqueis inextricabilibus irretitus, & illaqueatus prædæ pateat multorum, quia suis funibus constringitur impius: non secus ac pisces, qui hamo capiuntur: retibus verò sues, laqueis autem auiculæ. Quamobrem eò malorum ventum est, vt bonum, vitium scilicet, bonum, hoc est, virtutem censeat: & quod his omnibus fœdius est, & grauius, insanabiliter vtitur suis malis, seseq; illis priuatum iri magnopere formidat: veluti si quispiam in tenebris positus, illarum iacturam & priuationem formidet. Deniq; omnibus machinamentis, viribusq; contendit, ne vno solo vitio prematur, verum suorum criminum numerum in dies augere satagit, addens peccatum peccato absque spe prorsus vlla suæ miseræ, & infelicis vitæ corrigendæ atq; emendandæ. Sequitur textus: Talia sunt ô Æsculapi decora hominum atq; bona, quæ nec fugere, nec odisse valemus; omnium namq; difficillimum id existit, ob eam potissimùm causam, quia nos illis vti oportet, atque vesci: ijsq; orbati vitam agere nullo modo possumus. Hæc Mercurius. Et est sensus, quemadmodum corpus nostrum mortale, sine ciborum alimonia diu viuere non potest; ita planè hominis anima, vitijs irretita & illaqueata, sine illorum solatio vitam agere nullo modo potest. Mirum certè, quòd laquei & retia in suaues vertuntur cibos: sed cui? animæ à pietatis semita deuiæ, atque aberranti. Summopere ergo colẽda est nobis pietas, sine qua nemo videbit Deum. Hæc est initium intellectus in Deum: fundamentum omnium virtutum: Iustitiæ autem pietas est prima in Deum: secunda in patriam: tertia in parentes: item in omnes, quæ & ipsa secundum naturæ est magisterium; siquidem ab ineunte ætate, vbi primùm sensus infũdi cœperit, vitam amamus tanquam Dei munus, patriam, parentesq; diligimus: deinde æquales, quibus sociari cupimus: hinc charitas nascitur, quæ alios sibi præfert. Cui hæc deest, inuerso ordine omnia peragit, atque ideò malis pro bonis vtitur: & laqueis pro cibis, quibus nullo modo vult se priuari. Hæccine erit anima, quæ pulchrum illud bonumq; supremum intueri poterit? longè abeste profani: tollatur impius, ne videat gloriam: pietate ergo opus est volenti Deum cognoscere, & illius notitiam habere. O pietas amica Deo, parentibus grata: tu dominum concilias, necessitudines foues: tu es Dei cultura, merces parentum, filiorum stipendium, iustorum tribunal, egenorum portus, miserorum suffugium, indulgentia peccatorum: tu intelligis humanæ lubricũ fragilitatis, & citò ignoscis erranti: intelligis commune nobis datum naturæ vsusq; consortium, & ideò pauperibus tanquam debitum soluis, non inficiaris tanquam indebitum. Tu intelligis vices esse calamitatum, & ideò tanquam naufragijs mundi istius portu quodam tuæ humanitatis occurris. Hæc est perfecta virtus in hominibus: hæc plena in Deo laus est. Itaq; pietatis cognitio, humilitatis, & mansuetudinis est cognitio: quando animus scit se submittere, & Christum imitari. Hæc est illa scala Iacob, cuius pars terram attingebat: pars altera supereminens in cælum vsq; porrigebatur. Inprimis igitur admoueamus gradibus vestigium, & inde paulatim ascendẽdo progrediendoq;, ad comprehensibilem humanæ naturæ altitudinem sensim paulatimq; promouentes, perueniamus. Pietas in tenebris fulget: impietas verò in lumine tenebrescit. Pijs & fidelibus nox in diem mutatur: impijs verò etiam ipsa lux tenebrescit; de pijs enim dicitur: Et nox sicut dies illuminabitur. De impijs verò: Et ambulabunt vt cæci, quia Domino peccauerunt. Hæc virtutum regina pij Abelis munera grata

Bonũ malũ.

Tex.

Amb. lib. 1. of. cap 27.

Pietatis laudes.

Basil. de abdi rerum.

Chryſ. de cru.

Psal. 138.

ra grata reddidit: Enoch in paradysum transtulit: Noë seruauit octauum iustitiæ præconem: Abrahamum multarum gentium patrem effecit: Ioseph Ægyptijs dominum, & patrem constituit: Moysem transuexit per aquam nimiam: Dauid incerta & occulta diuinæ sapientiæ reuelauit mysteria: Eliam magnæ visionis spectatorem fecit: deniq; Iob ab innumeris mortibus eripuit, ac splendidiorem ditioremque reddidit. Sicut enim in arboribus accidere solet, vt si quis fructum cum folijs auferat, & ramos omnes amputet, radice manente, tota cum maiori etiam ramorum ornatu, ac fructuum vbertate resurgat; sic quidem & in nobis, si pietatis radix permanserit, omnia rursus nobis cum maiori gloria redeunt. Hæc sola pietas voluptatem stabilem præstat: cæterarum verò rerum mundanarum gloria citò perit: nec vestigium quidem suæ reliquit voluptatis. Si mensa lauta fruaris, vespere occupante, soluta est conuiuij lætitia: corporis robur morbus dissoluit: pulchritudinem verò senectus superueniens tabefacit: principatum voluptas, & multæ erumnæ interturbant, & mœrore conficiunt. Sola pietas valet ad omnia, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ. Bestiæ & mutuæ pecudes pietatis iura conseruant: & quibus natura denegat rationem, non tamen denegat pietatem. Rectè ergo atq; sapienter Paulus admonuit suum Timotheum, vt in pietatis studijs sese maximè exerceret: Exerce teipsum, inquit, ad pietatem. Sanè, pietas est rectissima vitæ norma: conuersationis optimæ disciplina, quæ perpetua ac copiosissima emolumenta largitur. Hoc altiori vinculo Deus homini, & homo Deo, hominiq; coniungitur: hoc insolubili nexu parentes cum filijs, & filij cum parentibus colligantur: hac virtute duce per ferrũ, per flammas itur intrepidè, nihilq; tam ferreum ac durum inueniri potest, quod tantæ virtuti non cedat. Hæc est via regia, à qua nec ad dexteram, nec ad sinistram declinare iubemur: declinat autem ad dexteram, qui superstitiosus est: ad sinistram verò, qui negligit cultum Dei, & inter hædos hircosq; numeratur. Hæc saluat se habentem: sicut contrà impietas perdit se habentem: quocirca sicut impietas potest Diabolus appellari; ita pietas Dominus IESVS Christus, qui hanc nobis pietatem cognitioni coniunctam, pro sua pietate, dare dignetur. Hanc Mercurij doctrinam Plato ac Plotinus, alijq; Platonici proximè imitantur, à quibus firmissimè dilucidissimèq; dictum est, tres esse iustitiæ partes: pietatem scilicet, sanctitatem, & religionem: pietatemq; sanctitatem præcedere, religionem verò sanctitatem sequi. Est autem pietas Dei parentis cognitio: sanctitas verò ea iustitiæ pars, quæ suum DEO tribuit, quia nimirum illa, quæ sine medio à Deo accepit, Deo reddit. Corpus quidem ab elementis quatuor temperatum accepit, & eisdem solicitè reddit: naturalem autem speciei complexionem à cælestibus sphæris: partes verò animæ, quæ trahuntur affectibus à dæmonibus, & animis syderum: rationem autem ac mentem nostri parẽtis imaginem ab ipso mundi totius opifice, sine vllo cælicolarum, aut dæmonum ministerio. Hæc itaq; Dei sunt: hæc Deo reddenda. quæ quidem retributio sanctitas vocatur. Sequitur autem sanctitatem religio, id est, eius quod Deo redditum est, assidua meditatione, iustisq; operibus cum Deo ipso indissolubilis colligatio. Itaq; pietas sanctitatem excitat: sanctitas verò pietatem confirmat, & sancit. Sanctitas quoque religionem mouet: religio autem religat sanctitatem. Pietas instinctu quodam vel inspiratione, vel admonitione, Deum nostrum vnum esse parentem summopere colendum, ostendit: sanctitas verò mox omnem mentis & rationis intentionem adhibet, vt Deum amet: ex qua profectò flagranti in Deum intentione, mentisq; ardore fit, vt omnia Dei opera, instituta, mandata, meditemur, exerceamus, & assiduo studio quicquid ad eius venerationem pertinet, relegamus. Quamobrem nosmetipsos relegendo religantes, Deo religiosi sumus. Itaq; pietas, & sanctitatis, & religionis est principium atq; fundamentum: proinde vera sapientia dicta est; ex iustitia enim tenemur

Sophoniæ 1.

Bona pietatis.

Paulus.

1. Timot. 4.

Hier. in Isa. 57

Plato.
Plotinus.

Pietas.
Sanctitas.

Religio.

Quid pietas.

Deo hunc

Deo hunc cultum reddere: propterea fit, vt pietas ex iustitia, imperante Deo, debeatur: verùm, quia in diuino cultu, cultus patriæ ac parentum includitur; idcircò pietatis nomine censentur, quæ in huiusmodi pios vsus impenduntur opera: vnde Cicero in somno Scipionis: Cole pietatem: quæ cùm sit magna in parentibus, & propinquis, tùm in patria maxima est: hinc pius Æneas, qui patriam, parentes, Deumq; mirificè coluit. O clementissima pietas, quæ tua non desinis largiri beneficia, non solùm vbi nullum inuenis meritum; sed plurimùm etiam, vbi totum vides contrarium: tu, inquam, ex benignæ mentis dulcedine descendis, grata omnibus auxiliatrix, affectio, & diuini cultus religiosa deuotio: tu ad omnia fers opem, & auxilium: molestias huius vitæ auertis, & lenis: & ad illud summum verumq; pulchrum, & bonum perducis: tu mitem animum reddis, vt diuinæ scripturæ contradicere non audeat: tu nullum spernis, nullum abijcis, neminem perhorrescis, nisi qui te fortè amens exhorruerit. tu es hominis sapientia, virtutum medicina, Angelorum ornatus, Ecclesiæ fundamẽtum, gemma Sacerdotum, Pontificum gloria, Regum magnificentia, Imperatorum philosophia, religiosorum decus, monachorum cibus, virginum gaudium, pauperũ diuitiæ, deniq; via regia, quæ ducis ad summi veriq; pulchri cognitionem, vt magnus Mercurius ait. Quid ergo sit pietas, & quæ eius notitiæ proprietas, dixi.

De pietate. Cicero. Nomina pietatis.

DIALOGVS SEPTIMVS.

MERCVRIVS.

Quô ruitis mortales ebrii, qui merum ignorantiæ combibistis? cùm id ferre nequeatis, euomite: viuite sobrii: oculis mentis inspicite: quòd si minùs potestis omnes, saltem qui possunt id agant. Ignorantiæ pestis omnem terram subuertit, animamque corrumpit corporis vinclis inclusam: neque sinit eam salutis iter asciscere.

Commentum I. Dialogi septimi.

Ongè grauius periculũ est in disciplinis, quàm in cibis emendis, vt Plato dicit in Sophista. Etenim qui esculenta emit, & poculenta, antequam his vescatur, in alijs quibusdam vasculis examinare studet, & aduocato aliquo istarum rerum perito, quid edendum, bibendumq; sit, decernit: disciplinas autem non licet alio in vase transferre; sed necesse est, vt qui emit eas, animo capiat. Cauendũ est igitur nobis, ne falsas pro veris hauriamus doctrinas, ex quibus ignorantia summi veri, summiq; pulchri, veluti quædam ebrietas, multorum hominum mentes à summo rationis fastigio dimouit, & ad innumera crimina impulit. Quamobrem à sapientissimo Mercurio huiusmodi homines ebrij, ac temulenti appellantur: quippe, qui merum ignorantiæ combiberint: Quò, inquit, ruitis mortales ebrij? *Vide magnam Mercurij in scribendo diligentiam, ac methodi obseruantiam; nam vbi de bono & pulchro, ac de pietate, veluti de optima via, quæ ad*

Ignorantiæ malum. Expõ. Tex.

De ignorantia.

illorum contemplationem ducit, felicissimè disseruit; mox instar boni oratoris, arguit mortales ab huiusmodi pietate deuios, idq; ob ignorantiæ malum: Vos, inquit, compello mortales, qui ab ebrietate ignorantiæ detenti, animo non percipitis mala, in quæ vos præcipites dare non pertimescitis. Quò, *nempè in tenebras inextricabiles, in regionem tenebrosam, in priuationem summi pulchri, summiq; boni.* ruitis? *ex eminenti & supremo bono prolapsi, velut amentes & ebrij, qui præcipites ferimini in flammas, in ferrum, in clades innumeras. Longè grauior hæc ignorantiæ ebrietas, quàm meri; quandoquidem hæc mentem hominis suis viribus exuit: illa verò corpus: hæc damna affert spiritualia, illa verò corporalia: hæc diu manet, & interdum perpetua efficitur, illa verò post paruum temporis quiescit: hæc pœnitudine non flectitur, illam pudet facti: hæc non sibi soli, sed alijs est causa erroris & damni, illa verò sibi est pœna. O pessima, multumq. execranda ignorantiæ ebrietas, quæ tot afficis mortales cladibus & iniurijs. Sequitur textus:* Qui merũ ignorantiæ cõbibistis. *Merum est vinum solum absq; alicuius liquoris admixtione, perinde valens, ac vinum purum: Cicero lib: 2 de orato: Ex equo Troiano meri principes. Sensus ergo Mercurij est: qui simul bibistis puram ignorantiam. Pro cuius rei intellectu, non ignorare oportet quid sit ignorantia, & quotuplex eius diuisio, & partium numerositas. Est autem ignorantia vitium mentis, cùm quis ignorat quæ scire debet, & quæ facere oportet, & à quibus abstinere & fugere. Porrò, quædam ignorantia puræ negationis à magno Dionysio cap: 6. cælestis hierar: angelis, ac animabus beatis tribuitur, propterea, quòd non omnia comprehendere queunt, quæ Deus ipse comprehendit. Et in libro de mystica Theologia, docta vocatur ignorantia, quando nimirum animus contemplantis ignorat cuiuscunq; rei creatæ cognitionem. Interdum appellatur ignorantia priuationis, hoc est, carentia scientiæ, quam quisq; natus est habere: quandoq; est prauæ dispositionis, puta cùm quis habet habitum falsorum principiorum, falsarumq; opinionum, quibus præpeditus, longè abest à veri cognitione. Et hoc est illud ignorantiæ merum, quo madent mortales, vt dicit Mercurius: qui haud aliter se habent, quàm si phrenesi laborarent. Hanc ob causam nullam sui rationem habent, neq; ea quæ pedibus adiacent, dignoscunt. Etenim si corporis oculus cùm caligare cœperit, reliqua membra obtenebrat, & tetra caligine tegit, multò magis mentis oculus, si ignorantiæ morbo caligauerit, totum obtenebrat hominem, & obscura obuoluit nebula: idcircò & desperatis, & furentibus similes iudicantur. Solet à nonnullis eruditis hæc ignorantia erronea appellari, propterea, quòd qui huiusmodi ebrietate grauantur, scienter ac voluntariè veritatem oppugnant, proprio vtiq; iudicio condemnati. hac autem de causa erronea dicitur, quia proculdubio nullus ad malum respiciens, operatur. Quare, etsi veritatem sese oppugnare non ignorent; hoc ipso tamen iure ignorare dicuntur, quia scilicet errat, & ignorat omnis malus. Alia vocatur affectata ignorantia, quia noluit intelligere, vt benè ageret: maliciam non odiuit, sed sapientiam, ac sapientiæ studiosos. Alia crassa dicitur, quæ in his inueniri consueuit, qui inertiæ & otio vacant: & quæ ad propriam spectant salutem, scire dissimulant. Est præterea ignorantia facti, & hæc quidem duplex: altera quidem à toto excusat, quia in agendo nihil negligit: altera verò à tanto, quia non omnẽ adhibuit in operando diligentiam, animiq. virtutem. Est etiam ignorantia iuris, & illa quoq; in duas partes diuiditur: quarum vna vincibilis appellatur: altera verò inuincibilis. Porrò, si vinci potest, & non vincatur, culpa non vacat: quòd si ex plenæ cõsensu voluntatis id fiat; proculdubio affectata est, & peccati aggrauat deformitatem: si verò ex negligentia, supina dicitur, & non ita excusat peccantem, vt sempiterno igne non ardeat. Ignorantia quoq; inuincibilis adhuc diuiditur: nam quædam omnem prorsus præambulam culpam excludit, iurisq. priuationem simpliciter tollit, sicut*

Ebrietas ignorantiæ. Merum. Ignorantia quid. Diuisio ignorantiæ. Puræ negationis. Priuationis. Prauæ dispositionis. Erronea. Affectata. Crassa. Facti. Iuris.

De ignorantia.

lit, sicut clarissimè videri potest in pueris, & mente captis: & hæc quidem à toto excusat. Quòd si rationis semiplenum vsum habuerit, sicuti accidere solet pueris quibusdam, in quibus rationis vsus præter naturæ ordinem, celerrimè aduenit, & furiosis quoque, qui interdum sunt mentis compotes, & rationis potiuntur; tunc non à toto, sed à tanto excusat huiusmodi ignorantia. Annotat Philosophus 3. ethicorum, regulam huic nostro proposito admodum vtilem: Eorum, inquit, quæ per ignorantiam fiunt, duæ sunt species: vna quidem non voluntaria, vt quando quis ignorans occiderit inimicum: altera verò inuoluntaria, quando videlicet post factum tristamur. sed non voluntarium voluntario subijcitur; quia nimirum principium inuolũtarium, finem verò voluntarium habet; ex euentu enim voluntarium redditur. Qui namque ob ignorationem aliquid egit, puta homicidium, & non fert molestè se illud egisse, sponte quidem sua non egit quod nesciebat; non tamen erit inuitus, quippè, cũ non doleat ob id ipsum: quòd si pœniteat facti, inuitus fecisse videtur. Itaque, aliud est per ignorantiam quippiam facere: aliud verò ignorantem agere; diuersa sunt enim: si namque in nobis fuerit ignorantiæ causa, ignorantes quidem facimus; non per ignorantiam tamen. Qui enim ebrius est, & iratus, atque aliquod malum perpetrat, hic sanè ebrietatem, quæ verò ab eo fiunt, iram causam habent, ideoque voluntaria. Ignorans ergo egit, non per ignorantiam, quia ignorat omnis prauus quæ agere oportet, & à quibus est abstinendum. Et ob huiusmodi errorem iniusti homines malique omninò fiunt; volens enim inebriatus est: ergo volens hæc fecit. Ignorantia autem inuoluntaria est, quando nos minimè causam tribuimus, puta si quis in loco consueto sagittando, patrem transeuntem interficiat. Nostræ igitur malitiæ ignorantia exprobatur, quæ quidem non est vniuersalium, sed particularium: nam singularia quidem inuiti, vniuersalia verò volentes ignoramus. Hæc autem sunt singularia, quæ à rhetoribus circumstantes particulæ vocantur: quis, quid, vbi, quando, qualiter, propter quid, persona, res, organũ, locus, tempus, modus, causa. Inter hæc verò præcipua sunt, causa, res, & persona. Si filius patrem interfecit; facit enim circumstantiam. Res, vt si alapam dare volens, excæcauit. Organum, puta si lapidem proiecit, putans esse pumicem: locus, vt si in arcto transitu, læsit ignorans obuiantem: tempus, vt si in nocte hostem existimans, amicum interfecit: modus, puta si percutiens sensim vel grauiter, occidit; ignorauit enim quod vulneratus esset, & per id moreretur: causa, vt si pharmacum dederit sanatiuum, mortuus est autem, qui accepit, quia sibi obfuit. Hæc igitur simul omnia, neque vtique præcludendo oculos aliquis ignorabit. Rectè ergo dictum est à Cicerone, ignorantia nullum maius esse malum. Et à Philosopho 2. rhetoricorum: Turpe est ignorare, quod omnibus scire conuenit. Et à Seneca in prouer: Tolerabilior est pœna, viuere non posse, quàm nescire. Plato 3. de legibus: Quãdo, inquit, scientiæ, vel opinioni, vel rationi quæ naturæ dominantur, animus aduersatur, hoc ego ignorantiam voco. Et ciuitatis quidem, quando principibus regibusque multitudo non paret: & vnius viri, quando, licet bonæ in animo rationes sint; nihilo tamen magis secundùm ipsas agitur, sed contrà omnia peraguntur. Has equidem ignorantias perniciosissimas esse assero ciuitatis, & cuiuslibet ciuis, non autem opificum ignorantias. Quam ob causam monet, vt qui eam vitam duxerint, principatus honore indigni habeantur. Hoc itaque, inquit, ratum habeatur, quòd ciuibus qui hoc modo ignorant, nihil ad principatum pertinens committendum sit: imò verò vt ignorãtes, improbandi: etiam si acutissimi, & disertissimi sint, & quæ ad ornamentum, & acumen ingenij spectant, cuncta amplexi. Qui verò contrà affecti sunt, sapientes habendi, etiam si neque literas (vt prouerbio dicitur) nouerint, neque natare sciant. Magistratus quoque istis quasi prudentibus committendi sunt. Hæc Plato. Quæ si profectò à Christianis obseruarentur, felicissimè nobiscum ageretur. In suo exhortatorio ex-

Aristoteles.

Inuoluntariũ

Ignorantia.

Ignoranter.

Ignorantia inuoluntaria.

Circũstantiæ.

Tuscul, lib. 3.

3. de Legib.

rantia.

amußim & sententiam, & verba Mercurij imitatur. Quò, *inquit*, ruitis homines? *Nescitis quò feramini, neq; opportunum quicquam agitis: in Sophista verò ignorantiam animi dementiam nominat: Est, inquit, ignorantia quædã animi dementia, quæ dum ad veritatem nititur, intelligentia ipsa præuaricatur: ignorantia animam incõcinnam, atq; deformem reddit. Et reuera, sicut intelligentia est animæ ornatus; ita ignorantia est illius deformitas & dedecus. Quam ob causam in conuiuio dicit, ignorantes philosophari non posse: cui verò deest philosophia, quid boni potest habere? Quæ verò ignorantia improbanda sit in 2. Alcibiadis clarè ostendit: Malum, ait, est ignorantia optimi, & quod optimum est ignorare: quæ verò obsunt ignorare, homini optimum est. Etenim cæterarum rerum possessio, nisi quis scientiam optimi nactus fuerit, rarò quidem prodest, obest verò plerumq;. Sed quænam est ista scientia optimi, nisi illa scire & agere, quæ ad suam spectant salutem? Hoc est bonum hominis: ignorantia verò malum, & stoliditas quædam, ac deprauatio habitus humani, & improbitatis vniuersæ genus quoddam: contra illud præceptũ: Nosce teipsum. Ignorantia igitur huiusmodi omnibus mala est, & potentibus, & robustis, & debilibus, & infirmis. Porrò, in Sophista duo ponit ignorantiæ genera: Sunt, inquit, duo hæc malorum in anima genera: vnum communiter improbitas nominatur, qui animæ proculdubio morbus est: alterum ignorantiam quidem nuncupant. Sed magna quædam & onerosa ignorantia, cùm quis illa quæ nescit, scire se putat: ab hac nimirũ omnes quæcunque nos fallunt opiniones, proficiscuntur: huic soli ignorantiæ parti, inscitiæ nomen conuenire existimo. Hæc Plato. Itaq; ex Platone colligere licet, quòd ignorantia boni, sit malum hominis, animæ dementia, & deformitas, stoliditas, deprauatio habitus humani, improbitatis vniuersæ genus, deniq; mater erroris, & improbæ vitæ. Malum, inquam, quia intellectus non fertur, nisi in cognitũ: proinde ignorantia impediens cognitionem obiecti, aufert actum, & virtutem intelligendi. Dementia verò, quia priuat animam suo lumine, vnde demens effecta, aberrat, & vagatur errore correpta. Deformitas, quia non agit secundùm virtutem suæ potentiæ, sicut tibia deformis nuncupatur, quando non rectè incedit. Deprauatio habitus, quia deficiente scientia, habitus suo fine priuatur. Vniuersæ prauitatis genus, quia nimirum ignorat omnis malus. Denique mater omnis erroris, quia ex ignorantia omnes falsæ proficiscuntur opiniones: nã hoc ipso, quod quis scit se male agere, & tamen agit; maximè aberrat à vero. Cùm ergo hæc ita se habeant; non temerè à sapientißimo Mercurio huiusmodi ignorantes, ebrij vocantur: quippe, qui biberint ignorantiæ merum, nempè ignorantiam illam onerosam, ignorantiam boni, animæ dementiam, & stoliditatem. Sequitur textus:* Cùm id ferre nequeatis, euomite, viuite sobrii, oculis mẽtis inspicite. *Et est sensus: Quemadmodũ vomitu stomachus mero, ac ebrietate exoneratur; sic etiã vobis agendum, vt mentẽ ignorantiæ mero exagitatam, & omninò furentẽ, vomitu exonerare curetis. Vomitum appellat liberam ignorantiæ suæ confeßionem, ac execrationem; non enim parum est scire quod nescias, propterea, quòd summa miseria est nescire quò tendas: hoc vomitu extruditur onerosa ignorãtia. Sic enim redargutus is qui errat, erubescit: repulsisq; doctrinæ impedimentis, falsis videlicet opinionibus, purus euadit: nec alia præter illa quæ noscit, nosse se putat. Hoc vomitu Socrates sese purgauit, quando dixit: Hoc vnum scio, quod nescio. Sequitur textus:* Viuite sobrii, oculis mẽtis inspicite. *Et est sensus: hũc ego voco vomitũ, vti scilicet ratione, & non instar pecudũ, quas natura ventri obnoxias finxit: hæc fluxa, & rationi cõtraria ãplecti, & sequi.* Quòd si minùs potestis omnes, *nimia scilicet ignorãtiæ ebrietate præpediti,* faltẽ qui possunt id agant. *Et est sensus, si ignaris, & idiotis videtur intolerabilior inscitia, atq; ignorãtia: quantò magis in studiosis, & his qui præsunt, nec excusatione est digna, nec venia. Quomodo ergo*

ignorantia

Margin notes:

Ignorantia boni.

Duo genera ignorantiæ.

Onerosa ignorantia.

Tex. exp.

Vomitꝰ ignorantiæ.

De ignorantia.

ignorantia sit hominis ebrietas, & quomodo extrudenda, ac pellenda sit, paucis dictum est.

MERCVRIVS.

Ignorantiæ pestis omnem terram subuertit, animamq; corrumpit corporis vinclis inclusam: nec sinit eam salutis iter asciscere.

Commentum II.

ARIIS epithetis, titulisq; non paucis onerosam depingit ignorantiam, quò faciliùs ad scientiæ lucem, splendoremq; nos prouocet, hanc ob causam ignorantiam, pestem appellat omnem terram subuertentem, ac animam corrumpentem corporeis vinculis detentam. Etenim, quemadmodum pestis, morbus est contagiosus, ab aëris plerumq. infectione initium capiens, à quo noxa, qua afficitur, in omnium animantium pernitiem effunditur; ita planè ignorantia morbus est contagiosus, à mentis infectione initium habens, à qua in omnes hominis partes virus effunditur; nam terram, id est corpus, ac corporis sensus subuertit omnes, & animam inibi inclusam corrumpit, vt suam sibi salutem asciscere, atq. expetere nequeat. Videas quæso huius pestiferi morbi malitiam, atq. venenum, quomodo & corpus, & animam subuertit, atq. corrumpit: virtuti formam corporis anteponit: animam verò penitus dedecorat: corpus anima venerabilius arbitratur. Nonne hæc maxima pestis, quæ grassatur in omnes propemodum mortales? Nihil enim terrenum cælestibus venerabilius est: propterea qui aliter sentiunt, prorsus ignorant & errant. Non tibi videtur pernicies magna, pecuniam iniustè cupere, aut possidere iniustè & non dolere, quod pulchrum & venerabile est in animo, paruo pro auro venale habere: cùm totum quod super terram, quodúe sub terra est aurum compensari dignè non possit? hæc est totius hominis pestis, qua vniuersæ virtutes ruunt: habitus vniuersi pereunt, & ordo rationis ac naturæ peruertitur. Hæc est reipublicæ pernicies, qua vniuersa planè ciuitas ruit: hæc est potentium robustorumq; hostilis, atq. teterrima lues, & supplicium, omnibus noxium. Non prodest multa scire, nisi etiam illa bene sciantur: vnde Plato in 2. Alcibiadis ait: Multa quidē sciuit, sed malum sibi fuit. Malum siquidem est, & extrema pernicies, quando quod honestum nobis est, aut bonum non amamus, sed odio habemus: quod verò malum, atq. iniustum, id diligimus & amplectimur. hæc est illa pestis, quæ totam terram subuertit, & animam corporis sensibus, veluti vinculis ligatam corrumpit: hæc iniqua pestis dæmones è cælo, homines verò è paradyso pepulit: hæc gygantes viam sapientiæ ignorantes, sub aquis gemere cogit: Ægyptios in mare demersit: Israelitas in deserto prostrauit: Quia, inquit, nō cognouerunt vias meas. Saulem à regno amouit: Nabuchodonosor in beluam cōmutauit: Dauid flagellis corripuit: Paulum in terram deiecit: quorum alter precatur: Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris Domine: alter verò ingenuè confitetur: Ignorans feci in incredulitate. Et reuera, vt dicit scriptura: Populus non intelligens, vapulabit. Et iterum: Quia tu scientiam meam repulisti, repellam ego te, ne sacerdotio fungarus mihi. Quam ob rem, spiritus per os Dauid conqueritur: Non est sapiens, non est intelligens, nō est requirens Deum; sed sapientes sunt, vt faciant mala: bene autem facere nescierunt. Idipsum protestatur Moyses in suo

Ignorātia est pestis.

Mala ignorātiæ.

Plato 3. de legibus.

Exempla.

cantico: Gens sine prudentia, & sine consilio: vtinam saperent & intelligerent, ac nouissima prouiderent. Magnus planè morbus, nec medicabilis, nescire se ægrotare, & sua vulnera non cognoscere. Sanè, ordinis ignorantia conturbat negotiorum naturam, formamq; meritorum. Augustinus contra Iulianum: Duo mala, inquit, insunt nobis ex primæ præuaricationis origine venientia, ignorantia, & concupiscentia. sed ignorantia minuitur veritate magis magisq; lucente: concupiscentia verò charitate magis magisq; feruente. Concupiscentia autem peior est ignorantia; quia ignorantia sine concupiscentia minùs peccat: concupiscentia verò sine ignorantia grauiùs. Nescire præterea malum, non semper est malum: concupiscere autem malum, semper est malum. Bonum quoq. ipsum vtiliter aliquando ignoratur, vt opportunè sciatur. Quam ob rem, si ignorantiæ peccata nulla essent; Dauid nequaquam diceret psal: 24. Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris. Adam creatus est capax præcepti, valens vxori, & omnibus animalibus nomina imponere: homo verò nascitur profunda ignorantiæ caligine inuolutus: ita, vt non tanquàm de hoc somno excitari possit; sed de quadam nescio ebrietate, quam non per vnam noctem, sicut quælibet grauissima solet; sed per aliquot menses atq. annos paulatim digerat. Hæc Augustinus, quæ non longè absunt à Mercurij sententijs & verbis. Et fortasse hanc ignorantiam nobis ingenitam ex primæ culpæ, & peccati labe, diuino quodam instinctu Mercurius intelligens, ebrietatem, ac pestem appellauit, omnem terram subuertentem, animamque humanam corrumpentem. Ex hac autem ignorantia plurimæ ignorantiæ emanauerunt: verùmtamen non omnis ignorans immunis est à pœna; qui enim quod discere nõ inuenit, excusari potest à pœna: illis verò ignosci non poterit, qui à quo discerent habentes, operam non dederunt: de quibus Paulus dicit: Qui ignorat ignorabitur, id est, improbabitur. Et iterum ait: Euigilate iusti & nolite peccare; ignorantiam enim dei quidam habent: ignorant autem Deum, quia seipsos ignorant. vnde Plato in sophista narrat dicta septem sapientum: Thales, inquit, Milesius, Mitilenus Pittacus, Bias Prienus, Solon Atheniensis, Cleobolus Lindus, Mysochenæus, Lacedæmonius Chilo: hi omnes æmuli studiosiq; Lacedæmoniæ sapientiæ fuerunt. Eam talem fuisse comperimus: verba breuia memoratu digna. hi facto concilio ex communi consensu has Delphici Apollinis templo primitias sapientiæ dedicârunt, quæ templo inscriptæ ab omnibus celebrantur. COGNOSCE TEIPSVM. NIHIL NIMIS. Huius rei clarum ac optimum datur exemplum in primo Alcibiadis: facies hominis in oculo intuentis, in oppositi visu relucet velut in speculo, quam summam vocamus pupillam simulacrum inspicientis existens. Oculus igitur ita demum seipsum cernit, cùm in oculum inspicit: in idq; præterea intendit, quod oculi optimum est: & quo oculus ipse videt. Si autem in aliud quoddam membrum respexerit, vel in quoduis aliud, præterquàm id, cuius hoc est simile; haud quaquam seipsum percipiet. Oculus ergo cùm seipsum visurus est, in oculum respicere debet, atq. in eum oculi locum, in quo virtus est oculi: is autem visus, atq. pupillæ acies est. Eodem pacto & anima si seipsam noscere vult, in animam intueatur: in eumq; præcipuè locum animæ, in quo inest virtus animæ, sapientia scilicet, qua in anima nihil est diuinius. hanc partem si quis inspexerit; & seipsum, & Deum cognoscet. Quòd si teipsum non cognoueris, per totam vitam prauus & infelix eris; cum enim rationalis anima in seipsam circulo quodam rationis sese animaduertendo reflectitur; inde ex sui consideratione, velut riuulus in fontem suum refluit. Quamobrem summa philosophia est, seipsum posse cognoscere: qui verò seipsum nescit, quem iam poterit agnoscere? Non ergo temerè dictum est ab Augustino, hominem sibi esse incognitum: qui tamen, vt se noscat, magna opus habet cosuetudine recedendi à sensibus, & animum in seipsum colligendi, atq. in seipso retinendi: quod hi tantùm assequuntur, qui plagas quasdam, quas vitæ

Margin notes: Basi. attende tibi. — Amb. beati im. — Lib. 6. cap. 5. — De peccatorũ meritis lib. 2. cap. 36. — Cor. 1. 14. — Septem sapientes. — Ignorãtia sui ipsius. — Summa philosophia. — August. 1. lib. de ordine 2. cap. 11.

 De ignorantia.

quotidianæ cursus infligit, bonis studiis curare student. Sanè, rarißimum est omninò genus hominum, quod ratione vtitur ad Deum intelligendum: propterea, quia in istorũ sensuũ negotia animo progresso, redire in semetipsum difficile est. hoc ipsum Plautus sentire videtur, qui ait, in foro vix decimum eße, qui seipsum nôrit. Thales Thales. *interrogatus, quid sit difficilè, respondit, seipsum noscere; quia non potest mentis vnitatem, centrum, florem, & caput cognoscere, propter eam, quam habet ad sensus coniunctionem. Hæc autem mentis vnitas, quia multis velaminibus obtegitur, propterea à nobis non cernitur: vnde fit, vt nec Deum ipsum cognoscamus. quem, vt videamus,* Dionys. cap. 1. *& deniq. vt laudemus, oportet illa omnia velamina ab anima rescindere: vnde Dio-* myst. Theol. *nysius ait, nos debere Deum ex omnium ablatione laudare. Nam quemadmodum qui statuam fabricant, auferunt omnia, quæ apposita impediunt perspicuum formæ latentis intuitum, atq. ita pandunt pulchritudinem occultam; ita oportet amouere impedimenta ab imagine Dei in nobis, vt illius pulchritudinem videre valeamus. Ex quo magna & pretiosa dona acquirimus: inprimis quidem dei cognitionem; siquidem intuentes illius imaginem, ipsum primum exemplar agnoscimus; imago namque* Imago Dei. *nostra facta est ad imaginem veræ imaginis, filij Dei scilicet, qui est imago Dei, vt di-* Colos. 1. *cit Paulus. Et Salomon ait: Candor est lucis æternæ, speculum sine macula. Mercuri-* Sap. 8. *us verò, & lucem & vitam Deum nominat, à quo factus est homo. Si igitur comprehenderimus ex vita & ex luce nos eße formatos; rursus ad vitam atq. lucem aßurgemus. Proinde Plato in primo Alcibiadis ait: Si teipsum ignoraueris; deum per om-* Plato. *nem vitam nescies. Sicut, inquit Plotinus, filius furore quodam extra se positus, non agnoscit patrem; ita homo exterioribus vacans sensibus, & aliis intelligibilibus, deũ non cognoscet. In eo itaq; viuendi statu videre licet deum, atq. seipsum, quemadmodum fas est videre seipsum quidem illuminatum, intelligibili iam lumine plenum; sic animus lucis compos effectus, inspicit vitæ fontem, fontem mentis, entis ipsius principium, boni causam, deniq. radicem animæ: propterea quòd nullis est obnoxius paßionibus: & veram, quoàd hîc fieri potest, vitam agit, non aliunde adulteratus. Animus planè in tali habitu constitutus, amat Deum, deoq; commisceri desiderans, quasi pulchram virginitatem honesto affectans amore. Quòd si ceciderit in adulterinos amo-* Vtilitates. *res, quibusdam quasi connubiis fallitur, amoremq; commutat, à quo miserè deceptus* 1. *& delusus, seipsum non inuenit, deumq; ignorat. Secundum donũ siue vtilitas, est co-* 2. *gnitio finis, quæ sine cognitione sui haberi non potest. Etenim quemadmodum res propriis naturis distinguuntur, quod Proculus plenè percipiens, ait: Principium totius* Proculus in *philosophiæ firmißimum arbitramur, naturæ nostræ cognitionem; hac enim rectè co-* com: 201. *gnita, bonum nobis consentaneum, malumq; dißentiens cognoscimus. Inde orta est tanta discordia inter philosophos, de hominis beatitudine, quia animæ eßentiam, naturamq; ignorabant. Tertia vtilitas inde manans, est regimen vitæ, & cura sui: cæte-* 3. *rorumq; quæ ad se pertinent; qui enim seipsum noscit, & Deum, & quod iustum, vtile, & decens est, sciet: quibus ignoratis, hæc quoq. ignorabit; nam ignorato deo, & homine, curam hominis nesciet. Quis enim curare sciet pedem, si pedem nesciuerit? aut quomodo alterius bona sciet, qui sua ignorauerit? Bene ergo Apollonio ab Iarcha responsum fuit teste Philostrato lib: 3. Nos, inquit, omnia nouimus, nec quisquam nostrûm ad hanc accedit philosophiam, nisi antea se cognouerit: Plato quoq. in libro de philosophia se quasdam interpretari fabulas nescire fatetur, propterea, quòd co-* Bern. de cons. *gnitionem sui ipsius plenè se aßecutum non viderit. Ridiculum ergo puto, cum meipsum ignorem, alia perscrutari velle. A te ergo tua cosideratio inchoet, ne frustra extendaris ad alia, te neglecto. Noueris licet mysteria omnia, lata terræ, profunda maris, alta cæli; si te nescieris, similis eris viro ædificanti absq. fundamento: ruinam non structuram facies: non est sapiens, qui sibi non est sapiens; in acquisitione*

enim

enim salutis tuæ, nemo tibi germanior, neq. propinquior. Quarta vtilitas, humilitas
4. sui: propterea quippe, & Dauid, & Abraham, postquàm ad summū iam virtutis fastigium euaserant, tunc istud impleuerunt; nam Abraham dixit se esse cinerem: Dauid verò se esse vermem. Ita cuncti omninò sancti horum se more deijciunt: arrogantes verò supra cæteros sese erigunt & attollunt, quoniam seipsos ignorant. Quinta
5. vtilitas, est spes veniæ; cùm enim per imaginem cognitam, ad Dei cognitionem ascendimus; ipsum misericordiarum patrem, & Deum totius consolationis agnoscimus. Ad meipsum, inquit Dauid, turbata est anima mea: memor fui Dei, & delectatus
6. sum. Sexta vtilitas, temperantia totius vitæ, vt dicit Plato, vt nihil nimis velis, vt vires tuas consideres, & honores, an illis sis dignus, vt ait Apelles. Quod medicorum
7. est, promittant medici, tractent fabrilia fabri. Septima vtilitas, est prudentiæ, & vitæ consilium; nam sicut dicit Seneca in libro de naturalibus: Ex speculis cognoscit formosus formositatem suam: proinde cogitabit vitare infamiam: & qui deformem se viderit, virtutibus redimet quod corpori deest. O, igitur preclara cognitio sui, quæ Deum nobis ostendis: proprios rerum fines manifestas: vitam gubernas humanam: ô, inquam, lucida multumq; colenda cognitio sui, humilitatis parens, lætitiæ mater, spes veniæ, totius temperantia vitæ, deniq. prudentiæ, & veræ sapientiæ consilium. Tu è tenebris ad lucem deducis, ignorantiæ merum à nobis repellis, pestiferā inscitiam, terram prorsus omnem subuertentem, ac animas corrumpentem humanas, fugas, animumq; tuo lumine decoras, & splendidum efficis. Resipiscite ergo mortales ebrij, & mentis oculis inspicite hanc veram, summamq; philosophiam, sine qua alia omnia inania sunt, & onerosa, vmbrarum idola, & falsi nominis scientiæ. Euomite ergo onerosam illam ignorantiam, animi dementiam, intellectus stoliditatem: abijcite à vobis negligentiæ pernitiem, ignauiæ morbum, inscitiæ labem: euigilate iusti, & nolite peccare: hoc est, quod Merc: subdit in textu: Ne permittite vos in lacū corruptionis mortisq; respirate iā: resipiscite: ad fontē vitę recurrite: illūq; qui vos introduxit in aditū veritatis, capessite. Verū, quia hæc ampliori indigent explanatione in sequēti cōmento dicemus. Quid ergo sit ignorantia sui ipsius, & quàm magnum hominis malum, & quæ bona ex sui cognitione proueniant, dixi satis.

Laudes cognitionis sui.

Tex.

MERCVRIVS.

Ne permittite vos in lacum corruptionis mortisq. submergi: respirate iam: resipiscite: ad fontem vitæ recurrite: illumq; qui vos introducet, in aditum veritatis capessite. Ibi fulgidum lumen, nullis immixtum tenebris. Ibi nullus ebrietate delirat, sed omnes sobrij vigilant, ac mentis oculis eum qui videri vult, acutiùs intuentur. Is nec auribus percipitur, nec cernitur oculis, nec sermone profertur: sola mens eum prospicit: sola mens prædicat.

Commentum III.

VISVS

De ignorantia.

VISVS est nobis peracutissimus sensuum omnium, qui per corpus fiunt, quo sapientia non cernitur; ardentes enim excitaret amores, inquit Plato: propterea anima humana sensibus inclusa, ignorantiæ merum abundè bibens, obliuionem suscipit sapientiæ, cuius pulchritudinis secum gerit imaginem; omnia enim quæ hîc inspicit, ipsam obstupescunt, & quasi extra se ponunt. Iustitiæ quidem, & temperantiæ, & aliorum quæcunq. in animis pretiosa sunt, splendorem nullum in his imaginibus cernimus; sed per obscura quædam instrumenta, sapientiæ veritatisq; splendorem aspicimus. Nec secus nobiscum agitur, quàm cum his, qui atris carceribus inclusi, lumen solis videre non valent: aut qui in lacum demersi, emergendi aditum non inueniunt. hanc ob causã sapientissimus Mercurius onerosam illam ignorantiam, quam merum, ebrietatem, pestemq; nominauit, nunc lacum appellat, & lacum quidem corruptionis, & mortis. Est autem lacus aqua perpetua, atq. perennis, locus profundus aquis perpetuis ibidem natis adornatus, qui efficit riuos & flumina: sic ignorantia hominis, quæ est pœna peccati, est profunda nimis, & quasi perpetua, ex qua manant riui nostræ inscitiæ, & obliuionis, ac negligentiæ flumina. Lacum dixit non stagnum; nam aqua stagni plerumq; hyeme colligi solet: æstate verò siccari, cùm lacus aqua sit perpetua atq. perennis. Atqui nostra ignorantia nobiscum gignitur, & à primis annis, vsq; ad decrepitam senectutem perseuerat, rectissimè, atq. bellissimè huiusmodi aquis comparatur. In lacu præterea sunt reptilia, quorum non est numerus, animalia pusilla cum magnis, quæ prætextu escæ capiendæ, capiuntur & ipsa retibus piscantium. Ita planè in hoc ignorantiæ lacu totum propemodum humanum genus demergitur, & pusilli & magni, qui voluptatis amore capti, in retia incidunt dæmoniorum. Lacus huiusmodi est corruptionis, & mortis: lacus vtiq. miseriæ, & lutum fæcis. Eduxit me de lacu miseriæ, & de luto fæcis, ait propheta. Lacus corruptionis, quia ignorantia corrumpit scientiam propter contrarietatem habitus, inde sequitur priuatio vsus rationis, quæ quidem est mors animæ, quæ sine cognitione & amore summi pulchri, veriq; boni viuere nequit. Iste est lacus miseræ, profundissimæ planè calamitatis humanæ, & lutum fæcilentum, in quo delitescunt delicta limosa, quæ & fœtoribus horrescunt, & grauitate demergunt. hæc est profunditas iniquitatis ex nostris ignorantiis, atq. carnalibus concupiscentijs collecta: iste est limus luti concupiscentiæ carnalis, & tenebrosa ignorãtia, in qua homines, velut pisces enatant, & inde exire non audent, nisi admodum pauci, quibus datum est nosse mysteria regni. sequitur tex: Respirate, hoc est, viuite, & animum erigite; respiro enim, perinde est, ac spiritum duco, recreor, spiritum capio, deniq; in statum pristinum redeo. Et id quidem optimè congruit in ignorantiæ lacu demersis, quibus respirandi aditus non patet, ne maiori aquarum absorbeantur gurgite. sic & ij, qui in profunda ignorantiæ voragine delitescunt, paululum spiritum ducere, atque recreare se nequeunt. hanc ob causam hortatur Mercurius, vt relicto inscitiæ pelago, ad veritatis fontem anhelent, atq. animũ erigant mortales. Resipiscite: post respirationẽ, resipiscentia sequitur: obtenta siquidem animi recreatione, illicò recolit mala: meminit iniurias: & animaduertit magnam se fecisse iacturam & sapientiæ, & veritatis. Plato in Phedro putauit nostrum scire esse quoddam reminisci, & illarum recordationem idearum, quæ à summo mundi patre sibi inditæ sunt, à suæ creationis exordio, sed in corpora animas dilapsas, omnium illarum imaginum obliuionem accepisse, alasq; amisisse, quibus sese attollere in diuinæ sapiẽtiæ splendorẽ solitæ erant: Grauis, inquit, est, talis quædam naturalis alarum vis, graue in sublime attollere, vbi deorum inhabitat genus: vbi est illud diuinum pulchrum, & sapiens bonum, & quicquid tale dici potest: his vtiq. alitur maximè, augeturq; ipsa alatio animi. Resipiscite ergo

Plato in Phedro.

Lacus.

Ignorantia lacus.

Psal. 39.

Tex.

Respirate.

Resipiscite.

Plato.

Alæ animæ.

te ergo mortales ebrij, & ad meliorem vitam animum adducite. Sequitur tex: **Ad fontem vitæ recurrite:** *reuertimini, inquam, ad Deum, qui est fons vitæ, & ipsum capessite, qui introducet vos ad aditum veritatis. In tertio Pymandri, quomodo deus sit vita, succinctè, breuiterque disserui. Verùm, quia hîc denuò, fontem vitæ nominat, aliquid addere statui.*

Vita quibus competat. *Cæterùm, ea viuere dicuntur, quæ ad motum, seu ad quampiam aliam operationem se agunt, & non aguntur: proinde viuere animalibus manifestè competere dignoscitur; sic enim scribitur in libro de vegetabilibus, vitam in animantibus manifestam esse: siquidem in animali primò vita manifestatur, & vltimò remanet. Ex hoc autem animal primò viuere dicitur, quando nimirum incipit ex se motum habere: quæ cum motu incipit: & cum motu pariter suo defungitur officio: siue motum appelles actum imperfecti, nempè existentis in potentia: siue actum perfecti, intelligere scilicet, & scire. Hoc ergo interest inter viuentia & non viuentia, quòd viuentia secundùm aliquam speciem motus, seipsa mouent: non viuentia mota, mouentur.*

Arist. 2. de anima cap. 37. *Porrò, ex motu in animali, quem intellectus noster accipit per organa sensuum, & exteriora accidentia, assumit vitæ nomen, imponitque substantiæ seipsam mouenti, vt dicat illam viuere, quia seipsam mouet. Si enim viuere est esse in viuentibus; proculdubio illa substantia, quæ per se subsistit, & esse habet, per se viuere, ac felicem vitam agere censenda est: viuere ergo in tali natura aliud est nihil, quàm à seipsa moueri, & esse habere. Nonnunquam vita sumitur, minùs tamen propriè, pro operationibus vitæ, quemadmodum docet philosophus 9. eth: viuere esse sentire, vel intelligere. Quare, illa substantia, quæ intelligit maximè, imò est sua intellectio, est maximè vita, imò est sua vita, & fons vitæ, vt dicit Mercurius; neque enim vita ab eo procedere potest, quod vitam non habet: siue est sua vita, sicut entitas non procedit ab eo, quod non est ens, imò supra omne ens, omnemque mensuram entium. Cùm ergo Deus sit suum esse, & suum intelligere; erit vtique sua vita, sua beatitudo, fons beatitudinis, & vitæ. Et primò quidem vitam diffundit in angelos: deinde in homines, postea in animantia: postremò in plantaria omnia: vltimo in metalla: denique esse largitur in elementa, & materiam primam.*

Quatuor genera viuentium *Etenim vitæ actionis quatuor genera numerantur: quorum primum est intelligere: secundum verò sentire: tertium moueri, & quiescere in loco: quartum nutriri, augeri, & diminui, vt dicitur 3. de anim: tex: com: 13. Itaque, illa dicuntur viuentia, quæ non quasi ab alijs mota, ex seipsis operantur: inde fit, vt quò perfectiùs aliquid ad hanc viuendi accedit proprietatem; eò perfectiori vita fruatur. In mouentibus autem & motis quædam mouent seipsa, non habito vtique respectu ad formam, seu ad finem, quæ sibi natura indidit: ideoque solo funguntur executionis officio.*

Plantæ. *In horum autem numero plantæ habentur, quæ secundùm augmentum, & decrementum seipsas mouent, quatenus natura ad hæc officia colenda sibi leges præscripsit: animalia verò se mouent ad formam, quæ est principium motus, quam quidem formam per seipsa acquirunt, & procurant, non inditam à natura, sed per sensum acceptam.*

Animalia. *Quam obrem, illa animalia, quæ perfectiori, copiosiorique sensu adornantur, perfectiùs ac copiosiùs seipsa mouent. Illa verò quæ solo sensu tactus viuunt, vt ostreæ, dilatationis, ac constrictionis tantummodò motu aguntur, paululùm plantarum vitam excedentia. Ea verò animantia, quæ perfectam sensitiuam obtinent virtutem, non solum proxima; verùm etiam remota diiudicandi, & cognoscendi vim habent, & ad ea sese mouent motu progressiuo: ea, inquam, etsi formam, quæ est principium motus per sensum accipiant; nihilominus suæ operationis, seu motus finem sibi præscribere non valent: sed à natura, cuius instinctu mouentur ad aliquid agendum, per formam sensu apprehensam, inditum atque innatum habent.*

Homines. *Homines verò finem operandi mouendique sibi decernunt, idque ratione, ad quam spectat, finis proportionem, & eius quod est ad finem cognoscere: denique vnum ad alterum ordinatè disponere.*

vnde

Deus est vita.

vnde fit, vt in homine vita sit nobilior, atq. perfectior, & motus similiter: cuius rei signum satis patet; quandoquidē in vno eodemq; homine & virtus intellectiua, sensitiuas moueat potentias, & ipse quoq. ob intellectiuæ imperium, organa sensuum mouent, quæ motum exequuntur. Verùm, etsi noster intellectus ad aliqua se agat; multa tamen sunt ei à natura præstituta atq. præfixa, nempè prima principia, circa quorum indaginem non potest aliter se habere, & vltimus finis, quem non potest non velle, & necessariò appetere. Quoniam ergo ad hæc non se mouet homo, sed ab alio mouetur; ideo non omnimodam possidet vitæ felicitatem, & excellentioris, sublimiorisque viuendi gradum. Deus verò, cùm sua natura sit suum intelligere, nec aliunde quàm à seipso habeat omnia, & finem scilicet, & modum, rationemq; intelligendi; profectò summum, supremumq; obtinet gradum vitæ, imò est ipsa vita, & fons vitæ. Quam ob rem philosophus in sua methaphi: ait, Deum habere vitam perfectissimam, & sempiternam: propterea, quòd eius intellectus sit perfectissimus, & semper in actu. Intellectus actus vita est: illius autem actus est secundùm se: igitur illius vita est optima, & sempiterna. Actus est perfectior potentia: proinde intelligens in actu perfectiori vita fruitur, quàm intelligens in potentia; perfectior enim ac nobilior est vita vigilantis, quàm dormientis. sed DEus est purus actus, & suum intelligere: sua est ergo vita felicissima ac nobilissima. Nam si est suum intelligere, & velle, qui sunt actus viuentis: igitur, quemadmodum non potest deficere à suo intelligere, & velle; sic etiam vita ei deesse nunquam potest. Quod Dauid diuino afflatus spiritu intelligens, ait: Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient; vita namq; quæ in his inferioribus inuenitur, est mansio nutritiuæ animæ cum calido sibi proportionali: quæ verò superioribus tribuitur substantiis, est intelligere, & velle, seseq; hoc modo mouere. Quare, etsi intelligentiæ seipsas intelligant, & proinde vitam habeant felicissimam, sibiq; sufficientissimam; vitæ tamen primi, summiq; principij comparari non possunt: in causa autem est, quia quemadmodum ipsarum esse à Deo dependet; ita planè & vita. Ampliùs, Deus est sua vita: actio autem cuiuslibet creaturæ, non est sua substantia. Deniq. sicut esse primi principij est infinitum; ita proculdubio, & vita: omne autem creaturæ esse termino clauditur, & proportione terminatur: inde fit vt cuiusq. creaturæ vita finita sit, & terminata, atq. ad felicissimam, sempiternamq; Dei vitam, comparationē nullam habeat; Deus enim, vt paulò ante dictum est, cōparationem & mutationem non habet. Cæterùm, si delectatio, authore Auicenna 9. meth: cap: 7. est apprehensio boni conuenientis, quatenus est couenïens, sicut delectatur oculus lumine, & colorum varietate, ac pulchritudine, nares verò suaui ac flagranti odore, gustus dulci, & temperato ciborum sapore, & similia similiter se habent; quanto magis Deus, mundi pater, & rerum omnium opifex, ac artifex sapientissimus, qui est sua bonitas, sua perfectio, suaq; pulchritudo, quiq; seipsum infinitè intelligit, infinitè vult, & infinitè amat, idq; quàm conuenientissimè, quàm honestissimè atq. sapientissimè: vitam vtiq. agit felicissimam, ac omnium delectabilissimam? siquidem duo sunt necessaria ad completam delectationem efficiendam: alicuius scilicet conuenientis coniunctio, veluti proportionata lux ad oculum, & suauis harmoniæ ad aures: deinde apprehensio atq. cognitio huiusmodi conuenientis; voluptas enim est actio, & causa voluptatis est comprehensio, authore Auerroe 12. met: com: 39. Ex quo fit, vt delectationis augmentum seu decrementum, bonitatem imitentur, perfectionem, pulchritudinem, vnionem, apprehensionemq; in obiecto delectabili, atque conuenienti. Quapropter dictū est ab Auicenna 6. suæ met: cap: 7. Cuius perfectio est maior, nobilior, diuturnior, atq. vicinior; & præparatio: et cuius actio est perfectior, & apprehensio est in se fortior; illius planè delectatio erit excellentior, atq. gloriosior. Quare, cùm Dei perfectio sit infinita, & æterna, maxima, nobilissima atq. coniun-

Deus.

12. Meth. tex. comm. 39.

Psal. 101.

Viuere duplex

Vita delectabilis in Deo.

Duo necessaria ad delectationem.

Deus est vita.

ctissima; & apprehensio similiter: vitæ igitur illius delectatio, est infinita, & maxima, alicuius comparationem non admittens, aut mutationis vicissitudinem patiens. Itaque, Deus est vita, & fons vitæ, vt dicit Mercurius. Fons, inquam, quia omnia in deo sunt vita, & ab ipso vitam acceperunt omnia. Nam si viuere Dei, est eius intelligere: in Deo autem idem sit intellectus, & quod intelligitur, & ipsum intelligere, profectò quicquid est in Deo, est ipsum viuere, vel eius vita. Quare, cùm omnia quæ facta sunt à Deo, in ipso sunt, vt intellecta: omnia ergo in ipso sunt vita diuina. Quod factum est in ipso, vita erat: facta est terra. sed ipsa terra non est vita: est autem in ipsa sapientia spiritualiter ratio quædam, qua terra facta est, & hæc est vita. Quomodo ergo Deus sit vita, secundùm Mercurium dixi. At quonam pacto sit etiam fons vitæ, in sequenti capitulo seriosiùs, copiosiùsque dicere institui.

Fons vitæ. Ioann. 1. August.

CAP: II.

Deus est fons vitæ.

DEum vitam esse, ac omnis vitæ principium, & fontem, cùm ex Mercurio vt visum est; tùm etiam ex alijs clarissimis sapientissimisque viris, latissimè patet: quorum profectò sententias hîc inserendas curaui, quò nostri Mercurij doctrina celebrior esset atq. suauior, tantorum munita philosophorum oraculis. Plato in lib: de ente sic arguit: Ei, à quo est omnis vita, sapientia & anima, vita deesse non potest. sed à Deo est omnis vita, tanquàm à fonte omniũ entium: Deus igitur est vita, & fons vitæ. Ampliùs, duo sunt motus: proprius vnus, externus verò alter: quorum prior est diuinior atq. nobilior; quia seipsum mouet, & alijs præstat principium motus. Quam ob rem, cùm hæc Deo optimo maximo propriè conueniant, vt dixi iam; proculdubio ipse est verè vita & fons vitæ. Est autem fons vitæ tùm naturalis, tùm etiam spiritualis: naturalis quidem qua omnia viuunt: spiritualis verò, qua creatura rationalis rectè viuit. Vita vestra, inquit Paulus, abscondita est cum Christo in Deo. Et reuera, sicut anima hominis in ore loquitur, in oculis videt, in auribus audit, in pedibus ambulat, & in cæteris corporis membris naturæ fungitur officijs; ita planè Deus maximus, vita, & lux, in intelligentijs intelligit: in cælis lumine & motu, mundum inferiorem gubernat: in sole illuminat, & diuersos pro captu cuiusque diffundit effectus: in syderibus diuersa ostendit ornamenta: in igne calefacit: in aëre spirat: in aquis fœcundat: in nubibus pluit: in piscibus serpit: in terra germinat: in animalibus generat: in plantis viuificat: in mineralibus crescit: deniq. in hominibus intelligit, & mouet. Hæc est vita, non illa communis operans, quam ille videtur à Deo distinguere, dum ait: Deus & natura, quasi socia sit, & coniux Dei. Nec est alia natura vniuersalis, nisi Deus, qui in omnia diffusus, omnibus dat esse, vitam, & operari: teste Socrate in Phædone. Anaxagoras quoq. in principio libri, quem de mundo edidit, ait: Mens omnium causa est fabricatrix, & moderatrix, exornans atq. replens omnia. Vnde Virgilius: Mens agitat molem, & magno se corpore miscet: Hinc pecudum hominumque genus, & vitæ volantum. Orpheus quoq. in sua theologia conspicuè lucidèque decantat, & Deum esse, & in omnibus mundi partibus videri, atq. conspici posse.

Plato. Fons vitæ. Colosen: 3.

Orpheus.

Per cunctas habitet partes, atq. irriget orbem:
Omnia peruolitans, corpusque animale figuret:
Quod nisi cognatis membris contexta maneret

Deus est vita.

Machina, & imposita pareret tota magistro,
Ac totum mundum regeret prudentia sensum;
Non esset statio terris: non ambitus astris:
Hæreret vagus mundus, standoq; rigeret,
Nec sua dispositos seruarent sydera cursus.
Nox alterna diem fugeret, rursumq; fugaret.
Non imbres alerent terras: non æthera venti:
Non pontus grauidas nubes: nec flumina pontum:
Nec pelagus fontes, nec staret summa per omnes
Pars, sed per partes æquo digesta parente:
Vt nec deficerent vndæ: nec sydera nobis:
Nec cælum iusto maiúsue minusq; volaret:
Motus alit: non mutat opus: sic omnia toto
Dispensata manent mundo, dominumq; sequuntur.
Hîc igitur deus, & ratio, quæ cuncta gubernat.

Cicero in 2. de natura deorum, quamproximè & acutè sequitur hanc Orphei, cæterorumq; ritè de hac materia philosophantium doctrinã: Nihil, inquit, præstantius Deo: ab eo igitur necesse est mundum regi. Nulli est igitur naturæ obediens, aut subiectus Deus: omnem ergo regit ipse naturam. Sed quonam pacto regit, nisi ipse sit vita, & fons vitæ omnium in natura existentium? hoc est, quod dicit Seneca: Quis dubitare potest mi Lucili, quin Dei munus sit, quòd viuimus? Insita sunt omnium artium nobis semina, magisterq; ex occulto Deus producit ingenia. Quã ob causam D. Paulus (vt refert Apostolicarum actionum liber) apud Athenienses approbat Arati sententiam: Quoniam, inquit, in ipso viuimus, mouemur, & sumus. Sic etiam Aristoteles: A quo cælum pendet, & natura. Itaq; DEus est vita vnica mundi, quia effectiuè dat esse, & viuere, & moueri: ad quam profectò vitam, vniuersum se habet, vt animal ad suam animam. Nónne cælum, & terram ego impleo, dicit DOminus? Et iterum: Cælum mihi sedes, terra autem scabellum pedum meorũ. Omnia igitur implet, quia omnia facit bona, & producit. Refert Eusebius, & Plutarchus, Stoicos dixisse, Deum esse spiritum per vniuersum mundum penetrantem, diuersis nominibus appellatum, pro rerum, per quas transit, diuersitate. Indi (teste Iarcha apud Philostratum) mundum esse animal dixerunt: sic etiam Mercurius & Plato. Zeno probat mundum animatum, suscipientemq; esse, & vitam ex eo, qui producit omnia. Democritus, & Academici omnes, animam mundi profitentur, qua omnia viuunt: & hanc plurimi arbitrantur esse Deum. Sed miratur fortassis aliquis: quomodo diuina mens per vniuersas mundi partes intenta discurrit, & omnia regit: omnia moderatur: vbiq; præsens: vbiq; diffusa: cùm tanta sit vis, ac potestas mentis humanæ intra mortale corpus inclusæ; vt ne septis quidem grauis huius, ac pigri corporis, cui illigata est, coërceri vllo pacto possit, quò minùs sibi liberã vagandi facultatem, quietis impatiens largiatur. Ipse igitur est fons vitæ, quẽ debemus amare, quod pater est nostræ vitæ, & esse: vereri, quòd Dñs: honorificare, quòd beneficus: & metuere, quòd seuerus. Ipse cõdidit, firmauitq; cælũ: solẽ cum cæteris syderibus induxit: librataũ magnitudine sua terrã vallauit: mõtibus mare circũdedit: amnibusq; distinxit: deniq; oĩa facit bona. Plotinus Æn: 2. lib: 9. cap: 3. exẽplo vtitur huic rei dilucidandæ cõgruo satis: Omnia, inquit, pro sua capacitate vitã à Deo accipiũt: perinde ac si igne quodã medio alicubi posito calefiant, inde quæcunq; calefieri possint. Quòd si ignis nõ aliquibus terminaretur limitibus; in vniuersum prorsus orbẽ, sui diffunderet caloris viuacitatem. Deus verò cùm sit infinitè bonus, & vita, & intellectus; in omnia pro cuiusque rei diuersitate, vitam, motum, & esse diffundit. Profectò, congruum est,

Sene: epist: 52. — Arist: 12 Met. comm. 29. — Lactantius de opific. cap. 16. — Plotinus.

Deus est vita.

diuinæ maiestati aliquid de suo cæteris elargiri. Dionysius quoq; Areopagita 6. cap:

Dionys.

de diuinis nominibus, mirifico de hac vita disputauit eloquio: Ex prima, inquit, vita viuificantur, atque fouentur animalia omnia, atq; plantæ. Iam verò siue intellectualem vitam dixeris, puta angelicam; siue rationalem, hominum scilicet; siue sensualem, aliorum nempè animantium; siue nutritoriam, cuiusmodi est plantarum; siue auctricem, hoc est, mineralium; siue qualemcunque vitam, vel vitæ principium, vel essentiam vitæ; ex prima vita viuit, quæ omnem supereminet vitam: vita enim illa, Deus scilicet, omni vita superior est, omnisq; vitæ principium, species viuentium

Vitarū omnium fons.

generans, distribuens, atq; mouens. Quamobrem, ex omni vita celebranda est propter fœcunditatem suam, vitas omnes mirificè propagantem: vnde tanquam omniformis, omnisq; vita cogitatur, atque laudatur: & tanquam nullius indiga: imò verò superexuberans omni vita, ipsa quidem vita dicitur: & vt super omnem vitam, vitæ auctor, excelsiorq; vita: siue quomodocunque ineffabilem illam vitam humano quodam more laudare quis velit. Hæc Dionysius. Quæ profectò verba magnæ sapientiæ plena sunt, diuinamq; illam vitam, omnium viuentium principium, & fontem,

Scripturæ loquētes de hoc fonte.

clarissimè appellant. His consentit diuinarum scripturarum series: Quoniam apud te, ait Dauid, est fons vitæ: id est, initium omnium bonorum, & origo virtutū. Quis est iste fons (ait Augustinus) nisi CHRISTVS? Venit ad te in carne, vt irroraret fauces tuas sitientes.

Psal. 35.

Psalmo 41. vocatur fons aquarum: Quemadmodum desiderat ceruus ad fontem aquarum. Fons, inquam, aquarum Christus, vnde omnia fluunt quæcunque reficiunt; fluenta enim plerunque siccari possunt: fons autem aquarum, semper irriguus est. In Cant: 4. vocatur fons signatus. Et à Zacharia 13. fons patens domui Dauid. Et reuera, Christus est fons occultus, vnigenitus Patris inuisibilis, & fons patens, quia idem Deus incarnatus: domus Dauid, quia de genere Dauid. Porrò,

Bernardus.

quemadmodum ex vno fonte paradysi deriuantur quatuor flumina, pro illius irrigatione & pulchritudine tuenda; ita planè à Christo fonte vitæ, quatuor aquarum genera manant, nempè veritas, sapientia, virtus, & charitas. Cæterùm, ex fonte veritatis,

Fontes 4.

hauriuntur aquæ iudiciorum: ex fonte autem sapientiæ, consiliorū aquæ: de fonte virtutis, aquæ præsidiorum: at de fonte charitatis, aquæ desideriorum. In aquis iudiciorum quid liceat, quidúe non liceat, dignoscitur: in aquis verò consiliorū quid expediat: in aquis præsidiorum, virtus Dei apparet: at in aquis desideriorum, finis amatur æternæ & perennis vitæ. Item, fons sapientiæ: Aqua sapientiæ salutaris potauit illum, Eccle: 14. Fons deuotionis: Et holocaustum tuum pingue fiat, Psalmus 19. Fons æmulationis: Zelus domus tuæ comedit me, Ioan: 3. Fons misericordiæ: Beati misericordes, quoniam ipsorum miserebitur Deus. Ad hunc misericordiæ fontem omnes properare debent, & Noe, & Daniel, & Iob; quia omnes peccauerunt, & egent

Iob.

gloria Dei. Verùmtamen Iob maximè sapientiæ fontem, solicitè, ac studiosè quærat, propterea, quòd inter medios laqueos ambulet, vndique septus insidijs: ita, vt magni

Daniel.

intersit, si à malo declinauerit. Daniel verò ad gratiæ properet fontem, vberiùs deuotionis gratia, atque pinguedine, tùm pœnitentiæ, tùm etiam abstinentiæ opera, laboresq; ditaturus. Noe autem ad æmulationis fontem festinet; zelus enim domus dominicæ prælatis, ac rectoribus maximè conuenit. Et hi quidem fontes, in hac calamitosa vita haberi possūt. Quintus verò, quem summopere Propheta sitiebat, dicens: Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, in illo felici sanctorum choro his dabitur, qui in gaudio hauriunt aquas de fontibus Saluatoris, secundùm Isaiæ vaticiniū: Iste est ille fons paruus, qui in paruo & humili loco natus, paupere supellectili nutri-

Isaiæ 12.
Genes: 4.

tus, sed pluribus gratiæ riuis auctus, in ampliora orbis spatia, suarum exuberantiū aquarum impetum direxit: hic vbique scatet fluenta liquidæ veritatis, & sanctioris vitæ riuulos diffundit: hic est ille fons, qui ascendit de terra virginea, & totam irri-

gat Ange-

gat Angelorum, hominumq; regionem: hic fons abluit sordes hominum: mentes alit: lauat crimina: rigat pectora: purgat delicta: producit delicias: ex hoc fonte gratiosæ exeunt emißiones, & mirabiles fiunt remißiones peccatorum. Hic est fons sponsæ, & puteus: fontis aquæ sua sponte prorumpunt: putei verò magno cum labore acquiruntur. Vide, quam bellißime hæc inter se conueniant: nam & gratiæ industria, & industriæ gratia necessaria est; in vanum enim laborat, qui puteum fodit, si non ipse fons vitæ gratis effluat: sed & vbi gratis foderis puteum, & receptaculum aquarum præparaueris, caue tibi, ne negligentior sis, & aquæ præterfluant, & non fiat in te fons aquæ salientis in vitam æternam. Qui ergo sitit, veniat & bibat de fonte vitæ, de fonte sponsæ, de fonte vberrimo, & plenißimo. Rectè igitur doctißimèq; dictum est à sapientiß. Mercurio: Recurrite mortales ebrij ad fontē vitę; & eū qui ad veritatis aditū introducet, capessite. Hanc quoq. doctrinam Basil. magnus studiosè imitatur: Deus qui hominem, inquit, creauit, vera vita est: propterea homo, qui ob sui peccati pœnam, Dei similitudinem amisit, is etiam vitæ amisit cōmercium. Agedum igitur ad eam, in qua ab initio eramus, redeamus vitam, & sedulò operam demus; vt ortus nostri authori similes efficiamur. Ex quo patet vitæ illius spiritualis venustatem, in decore, ac integritate diuinæ in nobis imaginis consistere. Quod verò Deus sit vita per suam essentiam, clarißimè ostendit in epistola ad Gregorium Theologum: Quicquid, inquit, aliunde vitam habet, per seipsum viuere non dicitur: quemadmodum & quod aliunde incaluit; ex seipso calidum esse nequit. sed Christus sese vitam nominat: Ego sum vita: non ergo aliunde, sed per seipsum est vita, & fons vitæ. Hunc sequitur Origenes, exponens illud Matthæi 16. Tu es Christus filius Dei viui. Fons quidem vitæ propriè dicitur Deus Pater, qui dicit per Ieremiam 2. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ. Vita autem est quasi de fonte vitæ Patris procedens, quæ dixit: Ego sum vita. Et vide, quoniam sicut non est idipsum fons, & fluuius; sic non est idipsum fons vitæ, & vita. Hæc Origenes. Sensus est, fons & fluuius sunt vna aqua saltem specie, distinguuntur tamen vnitate numerali; ita planè Pater & Filius, sunt vna quidem natura numeralis, licet personæ sint ab inuicem distinctè, vita à fonte, Filius à Patre genitus, non autem Pater à Filio: ideò fons & principium dicitur Filij. Filius verò fons vitæ nominatur; quia author est omnium bonorum, quibus mortales viuunt, & immortales quoq;. Vnde August. Quælibet, inquit, vita, in quantum omninò vita est, ad summum vitæ fontem principiumq; pertinet: quod nihil aliud, quàm summum & solum verum DEVM poßumus confiteri. Et in explanatione illius sententiæ: Sicut Pater habet vitam in semetipso &c: Quid est, inquit, habere vitam in semetipso? Nō alibi habet Pater vitam, sed in semetipso: viuere quippe suum in illo est, & non aliunde. Et non alienum est, non quasi mutuatur vitam, nec quasi particeps sit eius vitæ, quæ non est quod ipse: habet ergo vitam in semetipso, vt ipsa vita sibi sit ipse. Etenim Deus viuit, & anima quoque viuit. sed vita Dei immutabilis est, vita verò animæ mutabilis. Deus nec proficit, nec deficit, sed est ipse semper in se: est ita, vt est: non aliter nunc, aliter postea, aliter antea: animæ verò vita, valde aliter atq; aliter: viuebat stulta, viuit sapiens: nunc meminit, nunc obliuiscitur: nunc discit, nunc discere non potest. Cùm sit particeps alterius vitæ, quæ non ipsa est, fit iusta: erigendo se quippe ad Deum, & inhærendo Deo, ex illo iustificatur. Frigidum igni admotum feruescit, remotum autem tepescit: tenebrosum admotum luci clarescit, remotum à luce nigrescit. Tale quiddam est anima, non tale aliquid Deus. Itaq;, sicut Pater habet vitam in semetipso; sic dedit & Filio habere vitam in semetipso, vt hoc solum intersit inter Patrem & Filium; quia Pater habet vitam in semetipso, quam nemo ei dedit: Filius verò habet vitam, quam dedit ei Pater. Simili quoque loquendi modo Hieronymus vtitur in expositione illius loci

Puteus. Mercurius. Basil. de instit. monach. Origenes. Aug. de duab. animabus. Ioann. 3. Vita Dei. Vita animæ. Hieronymus.

1. cap: ad Titum: *In spem vitæ, quam promisit, qui non mentitur, Deus.* Non est, inquit, vita æterna absque verbo Dei; ipse enim est verbum vitæ, non aliquibus circumscriptum temporibus, sed perpetuum, sed æternum. Ipsum verbum igitur sequamur, ac capiamus, in quo viuimus, mouemur, & sumus. Quid ergo sit vita, & quomodo Deus sit vita, & fons vitæ, breuiter dixi.

CAP: III.

Argumenta.

1. DIlucidandæ veritatis causa, contra prædicta sic argui potest: Cui inest vita; insit, necesse est, & anima: quippe quæ est actus corporis, potentia vitam habentis. 2. de anima. sed Deo non inest anima, aliter non esset simplex omninò: non inest ergo illi vita. Sanè, cuius est vita, eius est aliquid viuendi principium; anima enim est viuentis corporis, vt dicitur 2. de anima, causa & principium. sed Deo non competit habere principium; alioqui non esset omnium principium: ergo sibi non competit viuere. Adde, quòd cui non competit anima vegetabilis; eidem viuere competere nequit: sic profectò docetur à Philosopho in libro de animalibus, quòd principium vitæ in rebus viuentibus, quæ apud nos sunt, anima sit vegetabilis, quæ corporeis solùmmodo rebus tribuitur. sed Deo non conuenit anima vegetabilis: necessariò inde sequitur, vt nec viuere etiã conuenire possit.
2. Ampliùs, illa viuere dicuntur, quæ seipsa mouent, sicut paulò antè visum est: sed Deo non competit moueri, propterea quòd sit primum mouens prorsus immobile, aliter non daretur primum in mouentibus: ergo quod priùs: Adde, quòd non omnia viuentia sint suum esse, vt patet: ergo nec Deus, in quo quidem, veluti in optimo & perfectissimo exemplari, consistunt omnia: quare, cùm exemplata
3. nihil horum habeant; consequens est, vt nec etiam ipsum exemplar. Item, si exemplata non sunt suum viuere, hoc est, non habent vitam in semetipsis: nec ergo sunt vita in Deo; exemplata enim exemplari conformia sunt. Sanè, quæ in Deo non sunt mo-

Actuum 17. tus; non sunt etiam & vita, teste scriptura: *In ipso viuimus, mouemur, & sumus.* sed non omnia in Deo sunt motus, quia essentia diuina est vita, & non motus: ergo quod
4. priùs. Præterea, substantia viuens, melior est substantia non viuente, authore Augustino in libro de vera relig: sed omnia per te in Deo viuunt: perfectiorem ergo vitæ gradum in Deo habent, quàm in seipsis, quod planè veritatem ipsam oppugnat; quandoquidem in seipsis sint in actu, in Deo in potentia. Ad hæc accedit, quòd si omnia sint vita in Deo, puta quia ab ipso cognoscuntur; pari facilitate esset dicendũ, mala quoque esse vitam in Deo, eò quòd ab ipso cognita sint, etiamsi ab eo non fiant: quod planè absurdum est, & inconueniens: ergo quod priùs.

CAP: IIII.

Soluuntur Argumenta.

1. AD primum, atque ad omnes eius confirmationes, patet solutio ex dictis: nam quemadmodum Deus est suum esse, atque suum intelligere; ita planè est suum viuere: quare, ita viuit, vt non habeat viuendi principium: illa ergo omnia, quæ à Philosopho dicta sunt, ad creaturarũ vitam accommodanda sunt, sicut diligentiùs verba, textumque sermonum inspicienti, facilè est videre.
2. Ad 2. dico, Deum seipsum mouere, quia seipsum intelligit, & vult,

Deus est vita.

vult; non autem quod seipsum moueat motu, qui est actus entis in potentia. Ex quo patet, duplicem esse actionem, vt ex nono meth: colligi potest: alteram quidem, quæ in exteriorem transit materiam, veluti sunt calefacere, secare, & quæ sunt generis eiusdem: alteram verò, quæ manet in agente, puta intelligere, & velle. Porrò, non est agentis, sed moti perfectio prima, agentis verò secunda. & hæc quidem secunda perfectio, quatenus est actio operantis, motus dicitur: ob hanc sanè causam, quia sicut motus est actus mobilis; ita huiusmodi actio, est actus agentis: tametsi motus sit actus entis imperfecti, nempè existentis in potentia: illa verò actus entis perfecti, vtpotè existentis in actu, vt dicitur tertio de anima. Quoniam igitur hoc modo intelligere est motus; hac de causa, id quod se intelligit, se mouere dicitur: qua profectò ratione motus Plato dixit, Deum seipsum mouere. Ad 3. non valet consequentia: non enim opus est, vt exemplata omnimodam habeant ad exemplar similitudinem; quandoquidē sat illis esse poterit proportionis, non autē identitatis simulacrum. Etenim, quemadmodum creatura non est suum esse; ita certè nec suum viuere. Ad confirmationem dico, creaturas in Deo esse, bifariam intelligi posse: vno quidem modo, quatenus diuina continentur, atq; conseruantur virtute: quemadmodum ea in nobis esse dicimus; quæ nostræ vtiq; subiacent potestati. Quare, sic sumus, viuimus, & mouemur in Deo, quia nostræ proculdubio naturæ à Deo producuntur, continentur, atq; cōseruantur. Alio autem modo in Deo, velut in cognoscente, & omnia dilucidè latèq; vidente, sunt omnia: & ita secundùm proprias rationes in Deo sita dicuntur. Et quoniam cognitio diuina, est essentia diuina; idcircò quæ ita sunt in Deo, sunt quoq; essentia diuina. Essentia autem diuina cùm vita, & non motus sit, inde fit, vt res secūdùm hunc loquendi modum, in Deo non sint motus, sed vita. Ad 4. ad minorem dico, quòd in mente diuina omnia sint vita. Et cùm infers: Ergo habent perfectius esse. Dico, in mente habere esse perfectius, & nobilius, vtpotè increatum: in proprijs verò creatum, quod nihilominùs est verius; propterea, quòd ad veram hominis naturā constituendam, necessarium sit materiale corpus, quod planè in Deo esse non potest. Ad confirmationem dico, mala esse in Deo, quia diuinæ subiacent scientiæ: non autē quòd fiant à Deo, aut ab eodem conseruentur: cognoscuntur autem à Deo per bonorū rationes: mala ergo non sunt vita in Deo. Cæterùm, si viuere in Deo, perinde intelligas, ac intelligere; absque dubio etiam illa, quæ pro nullo tempore futura sunt, in Deo viuere dicuntur, eò quòd ab incōprehensibili ipsius cōprehenduntur scientia, qui vocat ea, quæ non sunt, vt ea quæ sunt, inquit Paulus. at si viuere in Deo, operationis importet principium; ea in Deo vita sunt, quæ aut deducta sunt ad lucem; aut sunt deducenda. Sed de his satis.

Duplex actio.

3.

Quomodo omnia sint in Deo.

4.

Mala quomō in Deo.

MERCVRIVS.

Ibi fulgidum lumen nullis immixtum tenebris: ibi nullus ebrietate delirat, sed omnes sobrii vigilant.

Commentum IIII.

VI aditum veritatis ingressi, ex fonte vitæ, sobrietatis, iustitiæ, deniq; integerrimæ virtutis, aquas hauserunt; ij planè fulgidum lumen intuentur, nullis immixtum tenebris: *Deum vtiq;, qui est vera lux, non habens aliquam partem tenebrarum, ob suam nimirum simplicissimam atque beatissimam essentiam. Quòd verò Deus sit lumen, dixi in primo Pymandri folio 75. Et de eius prætereà simplicitate, disputaui in eodē libro fol: 218. &* 1. Ioan. cap. 1.

 sequen-

sequentibus: si cui lubet hæc videre, consulat loca iam dicta. Sequitur textus: Ibi nullus ebrietate delirat: hoc est, qui illud lucidum lumen videt, non insanit ignorantiæ ebrietate correptus. Sanè, iuxta Platonis sententiam: Viuere opus animæ est; quæ si propria virtute fuerit orbata; opera sua explere non poterit. Orbatur autem ignorantiæ ebrietate, & iniustitiæ mero: proinde necesse est, animam sic ebriã, malè imperare atque curare: sobriam verò hæc omnia benè facere. Porrò, virtus, & sobrietas animæ, iustitia est: vitium verò, & ebrietas, iniustitia. Iusta ergo, & sobria anima, sobriè, iustè, & piè viuit. Contrà, anima iniusta, & huiusmodi ebrietate temulenta, iniustè, & infeliciter viuit. Rectè ergo dictum est à magno Mercurio, quòd qui fontis vitæ lymphas epotauerit, fulgidum lumen inspiciat: quòdq; ebrietate non deliret, sed sobriè vigilet; vini namque ebrietas homines delirare facit. Proinde Plato primo de legibus, quasdam gentes deliras reputat, quòd absque aliquo personarum delectu, non modico, sed plurimo vino vtantur: Scythæ, inquit, ac Persæ, Carthaginenses præterea, Celtiberi, & Thraces, mero penitus vtuntur, tam viri quàm mulieres, ac mero vestes perfundunt: præclarum hoc, & beatũ vitæ genus existimantes. Persæ quoque alijs etiam delirijs vtuntur. Et reuera, in omni conuentu ac societate rerum gerendarum principem esse oportet, cuius officium esse debet conciliare atq; conseruare ciuium vnionem: quod quidem nisi sapiens & sobrius fuerit, efficere minimè poterit; ebrius enim & inscius princeps euertit omnia: sic ebrius nauis gubernator, currus atq; exercitus. O execranda, multumq; vilis ebrietas, quæ aciem mentis obtundis, & ingenium hominum euertis! O inquam pessima ebrietas, parens litium & furoris, mater petulantiæ, deformitatis magistra, dæmon blandus, venenum dulce, rabies voluntaria, illecebra voluptatis! ô nequissima ebrietas, omnium vitiorum origo, tinea virtutum, sapientiæ inimica, criminum fomes! ô voluntaria insania, quæ acerrimas gentes, bellicosasq; hostibus tradidisti, & multorum annorum pertinacia bello defensa mœnia patefecisti: inuictos acie & alieni imperij impatientes mero domuisti! Hæc magnum Alexandrum tot auctum victorijs, bellis illustrem, clarum imperio, in cædem indecoram, & iniustam impulit: caput superbo abscidit Holoferni: Balthasar Babyloniæ regem, regno pepulit: Noe ad vnius horæ ebrietatem, nudauit fæmoralia sua, quæ per sex centos annos contexerat: & magnũ Illum Loth, auditu, & aspectu iustum, in incæstum prouocauit: ita, vt quem Sodoma non vicit, vina vicerint. Hæc iniqua pestis rationis obfuscat iudicium, contentiones parit, bella procurat, naturæ virtutem ac robur prorsus eneruat, Deo & hominibus reddit exosos. Hæc vilissima insania despicitur ab Angelis, deridetur ab hominibus, destituitur à virtutibus, confunditur à dæmonibus, deniq; conculcatur ab omnibus. Quam ob causam dicit Plato, quòd vini vsus, voluptates, dolores, iras, amores vehementius concitet, ac memoriam & intelligentiam prorsus extinguat. Non solùm igitur senex bis erit puer, sed etiam temulentus. Narrat Valerius maximus, vini vsum Romanis fœminis ignotum fuisse, ne scilicet in aliquod dedecus prolaberentur; vini enim vsus immoderatus, virtutibus ianuam claudit, & delictis aperit. Etenim quemadmodum musto dolia ipsa rumpuntur, & omne quod in imo iacet, in summam partem vis caloris eructat; sic vino exæstuante quicquid in imo iacet abditum, effertur, & prodit in medium. Benè ergo dictum est à Zenone, virum bonum non futurum ebrium: deniq; ebrio secretum sermonem committendum non esse. vnde dicit scriptura: Vinum, & mulieres, apostatare faciunt sapientes. Et Isaias ait: Verùm hi quoq; præ vino nescièrunt, & præ ebrietate errauerunt. Oseas quoq; dixit: Fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt cor. Et rectè quidem; nam ebrietas est flagitiorum omnium mater, culparumq; materia: radix criminum: origo vitiorum, turbatio capitis, subuersio sensus, tempestas linguæ. Hæc est illa periculosa, plurimumq; timenda procella corporis humani,

Marginalia: Plato 1. de rep — Qui vtuntur vino. — Exprobratio ebrietatis. — Plato 1. de leg. — Valer: 3. lib. — Zeno. — Eccle. 19. — Isa. 28. — Oseæ 4. — Aug. ad sacras virgines.

humani, naufragium castitatis, amißio temporis, ignominiosus languor: hæc est turpitudo morum, dedecus vitæ, honestatis infamia, animæ corruptela. Sanè, vt dicit D. Hieronymus, venter mero æstuans citò despumat in libidinem; in vino enim est luxuria, vt dicit Apostolus: In luxuria est voluptas: in voluptate impudicitia, ac totius vitæ confusio: Sedit populus, inquit Moyses, manducare & bibere, & surrexerũt ludere. Equidem sicut mater fidei continentia est; ita perfidiæ mater ebrietas est. In quod facinus non ista præcipitat? De ebrietate homines ad arma consurgunt: calicibus tela succedunt: pro vino sanguis effunditur: maior vis vini quàm veneni; nam venenum vino excluditur, non veneno vinum. Meritò Moyses draconum veneno vinũ comparat dicens in Deuter: 32. Furor draconum vinum eorum, & ira aspidis insanabilis. Et pulchrè hoc additur; multi enim reliquorum serpentũm veneno curantur, nemo ebrietate. De vinea Sodomorum, vinum eorum. O ebrietas fomentum libidinis, incentiuum insaniæ, venenum insipientiæ, phrenesis periculosa! parum est, quod in flãmam, libidines, & accendis cupiditates corporis; quando & ipsam hominis mentem subuertis, & animam capis, & sensum extorques. Per te Noe nudus iacuit, & Loth filiarum errori patuit. O ebrietas, dæmon à nobis sponte prouocatus, vitij mater, virtutis inimica, quæ sapientem ac iustum minimè nosti: prudentiam extinguis, & tua aßiduitate sensus tabescere facis! deniq; vt magnus Mercurius dicit, homines deliros efficis, in insaniam, & mentis alienationem commutas, & vertis! Fugite ergo mortales ebrij hunc peßimum dæmonem, voluntariam insaniam, matrem vitiorum, virtutum inimicam. Cauete vobis ab hoc veneno insanabili: ab hac phrenesi incurabili, quæ vos deliros efficit & stolidos; sed multò magis fugite ignorantiæ ebrietatem, quæ non permittit pulchrum illud lumen, nullis tenebris permixtum intueri, atq; conspicere. Qui illud, inquit Mercurius, videt, ebrietate non delirat; ira namq; petulantia, inscitia, socordia, forma, vires, & quæcunq; voluptates, ebrietates sunt, ait Plato in loco iam dicto, quæ homines amentes faciunt. Non commercia ita animam probant, vt hæc quæ dixi. Omnes igitur sobrij vigilant, qui lumen vident fulgidum, nullis immixtum tenebris. Sobrietas siquidem est mens & sensus membrorum omnium corporisq; tutela, castitatis ac pudicitiæ munimentum, pudoris proxima, amicitiæ pacisq; serua: honestati semper coniuncta: criminum & vitiorum omnium profuga. Omnes sobrij vigilant: quia qui vigilauerint ad me, inuenient me: Inueniar, inquam, à sobriè vigilantibus; propterea, quòd sobrietas sit recti iudicij tenax, memoriæ sapientia, secretorum custos, arcani velamen, lectionum & doctrinæ capax, studiorum, bonarumq; artium disciplina, magistra ingeniorum, bonæ famæ semper auida: salubria, ac vtilia creans: virtutis singulare auxilium: cuncta cum ratione disponens: congregationi honestorum semper se ingerens: deniq; omnium bonorum mater. Etenim mens imperium habet sensuum & motuum, atq; paßionum corporis: concupiscentia verò rationem præuenit; sed ratio cupiditati resistit. vnde Dauid effudit aquam, quam attulerant tres illi viri fortißimi per medios hostes: potest igitur mens sobria impreßione refrænare, ac reprimere quamuis grauem paßionem. In nobis paßionum duces sunt, naturalis delectatio, & dolor, quas sequuntur cæteræ tùm animæ, tùm corporis paßiones. Verùm, sobrietas restringit paßionum ardorem, ideoq; est correptionis præuia, & disciplinæ magistra. Ab hac profectò Iacob sanctus, primatus à fratre, quos non habebat accepit: ab hac sanè Ioseph edoctus, & calorem iuuentutis edomuit: & tentatum adulterinis animum illecebris, rectæ rationis inductione firmauit: ab hac Daniel instructus, abditarum visionum, atque mirabilium somniorum intelligentiam sibi cõparauit: leonum clausit ora, & famis impatientem inediam temperauit: huius præsidijs muniti tres illi pueri, Babylonicæ fornacis incendia superârunt: hæc Moysen ad diuinæ maiestatis colloquium, Eliam verò ad magnificam illam visionem euexit:

Hier. epist. 83. Ephes. 5.

Ambr: de Elia cap. 17.

Basil. in ser. de ebrietate.

Ignorantiæ ebrietas. Plato.

Sobrietas.

2. Reg. 23.

Exempla.

hanc primis hominibus tenendam mandauit Deus: & quia non est retenta, paradysi exules facti sunt: hæc quotidie residet in sanctis Angelis: idcircò sobrij vigilant: & lumen illud æternum indefessè vident, atque fruuntur. Duæ quippe res sunt, sobrietas, & vigilantia: quarum altera ad voluntatem, altera verò ad intellectum pertinet. Sobrius est, qui temperat se ab affectibus, suasq; ritè moderatur passiones. Quoniam autem beati illi spiritus in vtroque supereminent; propterea sobriè vigilare dicuntur. In hac verò vita hoc donum paucorum est, qui vtriusque potentiæ dominium perfectè assequuntur; sed sæpè sæpiùs aliqua ebrietate traducti, delirant, & instabiles sunt. Quamobrem Plato dicit, illum sobrium vocari, qui voluptatibus atque cupiditatibus plurimis, ad impudentiam & iniuriam impellentibus, fortiter repugnauerit; ac ratione, opereq; & arte tàm iocosis, quàm serijs in rebus se deuicerit. Is profectò non aliqua delirat ebrietate, sed sobrius vigilat: passionibus iam deuictis, edomitisq; affectibus, omnes animi corporisq; vires intendit; vt (quoàd fieri potest) lumen illud purissimum, ac pulchrũ supereminens intueatur, fruatur, ac firmiter possideat. Cæterùm, hanc animi sobrietatem, seu temperantiam, circa voluptates versari in 3. eth: Aristoteles asserit, quæ quidem cæteris animalibus sunt communes. Quocirca seruiles & ferinæ videntur. Et hæc sunt, quæ tactu, gustuq; suscipiuntur. Quapropter & quidã voluptatibus deditus epularum, Philoxenus, inquam, Eruxius, precatus est, vt longius sibi guttur quàm gruis fieret, propterea, quòd tactu delectabatur. Cicero in sua rhetorica dicit, esse rationis, in libidinem, atque in alios non rectos impetus, animi firma moderatione dominari. Augustinus verò 1. de libero arbitrio 13. affectionem coërcentem, atque cohibentem appetitum ab his rebus, quæ turpiter appetuntur, voccuit. Et reuera, difficilius est prospera, quàm aduersa moderari. Achilles, Annibal, Hercules, Marius, in aduersis fortissimè pugnârunt: in prosperis verò aura blandiente infelicissimè conciderunt. Cadent à latere tuo mille, quia pauci labuntur in aduersis rebus: sed à dextris, hoc est, in prosperis decem millia. Nónne Dauid in aduersis fortis, & in prosperis debilis, ac diuinæ præuaricator inuentus est legis? Sic Samson pugnacissimè, fortissimèq; aduersus hostium iniurias præliabatur; qui tamen vilissimi scorti delitijs delinitus, miserè concidit. Magni ergo laboris est, prospera huius vitæ modestè ferre posse: & insanientem nosse temperare fortunam. Magnæ, inquam, virtutis est, cum felicitate luctari; frangit enim animos voluptas, quoniam vberiori afflatu animos inflat: atque rerum copia immoderatos, & negligentes facit. Quapropter arduum est, ait Philosophus, hunc affectum insitum vitæ extrudere; difficilius enim est, vt Heraclito placet, voluptati repugnare, quàm ire. Proinde ait Timæus, voluptate, velut hamo homines capi, sicq; clàm necari. Et quis vnquam hostis in quenquam tàm contumeliosus fuit, ac in quosdam voluptates suæ? Sanè quidam ita sese voluptatibus immergunt; vt illarum consuetudine carere nequeant: inde fit, vt homines belluinos induant mores, ac habitus ferinos accipiant. Qua de re non indoctè dictum est ab Homero, Vlyssis socios Circes carminibus in porcos fuisse conuersos, de quibus Virgilius 7. Æneid.

Sobrietas & vigilantia.

Plato 1. de leg.

Periculum voluptatis.

Arist. 2. Ethi.

Hinc exaudiri gemitus, iræq; leonum,
Vincla recusantũm: & sera sub nocte rudentum.
Setigeriq; sues, atq; in præsepibus vrsi
Sentire, ac formæ magnorum vlulare luporum.
Quos hominum ex facie dea sæua patentibus herbis
Induerat Circe in vultus, ac terga ferarum.

Nocet ergo empta dolore voluptas. Hæc Herculis hydria non ferro, sed igne necanda est; sic enim Herculem fecisse legimus. Ignis noster sobrietas est: ignis noster vigilantia est: ideoq; dictum est à Mercurio, quòd hi, qui diuinam lucem vident, sobrij omnes

omnes vigilent; ſobrietas namq; voluptates aufert: libidines frenat: paſsiones reprimit: animum inſtruit: voluntatem erigit: deniq; intellectum ſuo lumine perfundit. ô inquam præclara ſobrietas, animi ſerenitas, quies mentis, tranquillitas cordis! ô iucunda ſobrietas, vitæ humanæ delitiæ, virium fortitudo, neruorum ſuſtentatio, potentiarum animæ tutela, membrorum omnium regimen, corporis ac animæ ordinata concordia! Tu es abſtinentium mater, monachorum cibus, virginum parens, orationis fomes, contemplationis fomentum, eccleſiæ ſanctæ ornamentum, Chriſtianæ religionis decus. Euigilate ergo mortales ebrij à mero, quod cõbibiſtis: euomite onerosam illam ignorantiam, ebrietatem voluntariam, atq. inſaniam: ſobrij vigilate omnes, ne ſitis ampliùs deliri; quia vt dicit Mercurius, ibi nullus ebrietate delirat, ſed ſobrij omnes vigilant. Laus ſobrietatis.

MERCVRIVS.

Mentis oculis eum, qui videri vult, acutiùs intuentur: is nec auribus percipitur: nec cernitur oculis: nec ſermone profertur: ſola mens eum proſpicit: ſola mens prædicat.

Commentum V.

VONIAM quidem vnumquodque cognoſci poteſt, quatenus eſt in actu: Deus verò cùm ſit purus actus, nulli vnquam mixtus, ſeu miſcendus potentiæ; profectò ſuapte natura ſeſe offert omnibus cognoſcendum, ſicut ſol iſte viſibilis omnibus videndum. Verùm, quo modo ſol iſte corporeus, nõ niſi corporeis cernitur oculis, eiſdemq; purgatiſsimis, atq. puriſsimis; ita & Deus, qui eſt lux inuiſibilis, nõ niſi oculis mentis puriſsimæ videri poteſt. Quàm ob cauſam, doctiſsimè acutiſsimèq; dictum eſt à ſapientiſsimo Mercurio, mentis oculis Deum videri, ac percipi poſſe: non autem oculis corporis cerni, nec ſermone proferri; ſed à ſola mente, & proſpici, & prædicari. In primo Pymandri fol: 76. de hac materia diſputaui, propterea pauca remanent dicenda. Et reuera, ſi hominis beatitudo ſita eſt in altiſsima ſui intellectus operatione, ſi Deum nunquam eſſet viſurus, aut ſuo careret fine; atq. ita ſemper miſer, aut in aliquo alio quàm in Deo eius beatitudo conſiſteret: quorum vtrunq. falſum eſt, & à vera philoſophia alienũ. Quod enim eſt principium eſſendi; eſt etiam vltima perfectio creaturæ rationalis. Ineſt præterea humanæ menti dei videndi ingenitum deſiderium; quod planè non poteſt eſſe inane & vacuum, quia natura non fruſtra operatur. Ex quo quidem deſiderio cognoſcendi admiratio in hominibus conſurgit; vnde & philoſophari cœperunt antiqui. Quæ omnia fruſtra fierent, ſi Deus ab humano intellectu conſpici nunquam poſſet. Cæterùm, viſio tum ſenſibilis, tùm etiam intellectualis duobus opus habet: nempe virtute viſiua, & vnione rei viſæ cum viſu. Siquidem hoc modo fit viſio in actu; quia nimirum res viſa quodam modo eſt in vidente. Eſt autem res corporalis viſa in vidente per ſuam ipſius ſimilitudinem, vnde fit viſio in actu. Quòd ſi vna eademq. res & principium eſſet viſiuæ virtutis, & ipſamet res viſa; proculdubio ab illa vtiq. re, videns virtutem haberet viſiuam, & formam, per quam videret. Quare cùm Deus ſit author intellectiuæ virtutis, quæ eſt eius ſimilitudo, lumen habens intelligibile à prima luce deriua-

Deus quomõ cognoſcatur.

Viſioni neceſſaria.

tum, siue illud naturæ, siue gratiæ dixeris: profectò, si visio fiat in simili; non nisi in suo simili videtur Deus: verùm, quia diuina essentia per aliquam similitudinem videnti vnitam, videri non potest: primò quidem, quia per inferioris similitudines ordinis rerum, superiora cognosci non possunt; sicut per corporis speciem, rei incorporeæ essentia non cognoscitur: deinde, quia essentia diuina, est suum ipsius esse, quod nulli formæ creatæ competit: deniq. quia est aliquod incircumscriptum, quod nullis figuris seu similitudinibus circumscribi potest. Hinc fit, vt acies intellectus, lumine diuinæ gloriæ indigeat, atq. ita in lumine videat lumen, sicut dicit propheta David: Et in lumine tuo videbimus lumen: non autem per aliquam aliam similitudinem diuinam essentiam repræsentantem. Rectè ergo dixit Mercurius; quòd sola mens Deum prospiciat & prædicet: quodq; oculis videri non possit, nec auribus audiri, nec sermone proferri; omnis siquidem huiusmodi potentia, est vtiq. organi corporalis actus, qui ad eum, cuius est actus, proportionem gerit. Cùm autem omnis organica potentia sit corporea; quam ad Deum incorporeum videndum proportionem habebit? Non ergo videbit me homo, & viuet; quia nemo mortalium vidit, nec videre potest. Moyses vidit Deum, sed in caligine: Post sex dies, inquit, vocauit dominus Moysen de medio caliginis. Excellentissimus namq. Deum videndi modus, ait Dionysius de mystica theologia, est ignotè ascendere; quia nec ipse Moyses deum videre valuit: ideoque dicitur introductus fuisse in caliginem, quæ profectò ab eodem Dionysio docta vocatur ignorantia. Ignorantia, inquam, quia in huiusmodi cognitione, cuiuscunq. rei creatæ renouetur cognitio, ne impedimento sit oculo mentis videntis: docta verò, quia dum mens humana ineffabiliter Deum cognoscit; ab eo omnem prorsus amouet creaturarum vmbram & imperfectionem. Duæ siquidem sunt viæ Dei cognoscendi: altera ablationis siue negationis: puta, quia Deus non est hoc, nec illud: altera verò eminentiæ; quia scilicet eminenter creaturarũ omnium perfectionem continet: quarum vna sine altera non sufficit. Vnde Dionysius 2. de mystica theologia: Imaginem facientes, inquit, ex ligno, vel ex lapide, auferunt ea quæ superiecta sunt, atq. ita occultam manifestant formam. Sic faciendum est ei, qui Deum videre vult, auferre scilicet omnia vana rerum idola; vt sic lucidum verbum conspicere queat. Verùm, hic cognoscendi modus, qui per abnegationem fit rerum, in caliginem incidit atq. terminatur: alia priùs deserta caligine, nempe omni creatura: Lux, inquit, in tenebris lucet: Natura namq. humana, ex seipsa quædam tenebra est: à deo autem illustratur, satore intellectus agentis, qui est lumen animæ: sine quo anima nihil intelligit. sicut enim visio corporalis, absq; corporali lumine fieri non potest; ita etiam & anima sine huiusmodi lumine non intelligit; iste siquidem intellectus non solùm comparatur luci; sed est etiam lumen. intelligere certè, est sua lux, quæ tamen à Deo illi tributa est: non quia omnis nostra cognitio sit infusa; sed potiùs, quia intellectus creatus ad suã intelligentiam perficiendam egredi non valet, nisi illo duce & authore, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Itaq;, deserta priori caligine, mens videntis ingreditur aliam caliginem, diuinæ scilicet cognitionem maiestatis: Qui posuit, inquit, tenebras latibulum suum: Et Paulus dicit, qui habitat lucem inaccessibilem: Et Iob, diffidit se posse illum intueri: propterea quòd sit altior cælo, profundior inferno, latior mari, & longior terra: ô quàm magna, & impenetrabilis est hæc caligo. Quam ob causam sapienter dictum est à Platone: Scire Deum difficile est: & cùm inueneris, illum alijs manifestare, est impossibile. Vnde Plotinus: Animus, inquit, perfectè purgatus, priùs per vnionem diuinam, deus quodammodo efficitur, quàm cognoscat quid sit Deus. Et reuera, vt dicit Dionysius primo cap: de diuinis nominibus, Dei scientia est inaccessa, quippe cùm ab omnibus superessentiali quadam excellentia sit segregata. Sol veriùs videri potest, quàm à nobis videtur, puta ab acutioribus aquilæ oculis: non

Lumen gloriæ.

Oculis corporeis deum nõ videri.

Exodi 24.

Docta ignorantia.

Duæ viæ cognoscendi.

Intellectus agens.

Duæ caligines

Plato.

De videndo Deo.

nō ergo à nobis lux illa solaris bene cognoscitur; ita & lux diuina per caliginem à nobis percipitur. Penuria sermonis humani non potest proferre: & caliginosa nostra intelligentia nequit comprehendere illam diuinam caliginem. vnde Dionysius in libro iam dicto, quid sit Deus, ait: Nec intelligitur, nec dicitur, nec nominatur, nec est aliquid eorum quæ sunt, neq. apprehenditur in aliquo existentium. Et hæc quidem de Deo dicuntur, quatenus sua infinitudo, immenso interuallo supereminet rebus omnibus; transcendens atq. superans cuiuscunq. excellentissimæ creaturæ purgatissimum intellectum. Si verò eius bonitatem spectes; videbis eam vsquequaq. diffusam; vt non sit qui se abscondat à calore eius. Sic etiam iustitiam, pietatem, misericordiam, veritatem; quia misericordia domini plena est terra, & veritas domini vsq. ad nubes. Huius rei consideratione permotus Mercurius, dixit: Deus nihil est omniū: Deus est omnia: Deus nullum nomen habet: Deus habet omne nomen. Ita planè omnes res sunt in Deo pariter, & non sunt: sicut domus est in architecto, & membrorum forma in vegetabili, ac seminaria in natura, & igneus in sole calor, & in vnitate numeri, longitudo lineæ in puncto, lineæ in centro circuli, radij omnes in centro solis, & in lumine, & in deo lumen. quæ quidem causaliter & non formaliter in suis sita sunt principijs. Sed de his alibi latiùs dixi. A caligine ergo progredientes, in caliginem ingredimur, dum Deum in hac vita videre ac scire cupimus: sapienter ergo dixit Mercurius à solo intellectu Deum cognosci & prædicari. Sed dicet aliquis, nunquid intellectus per sua naturalia diuinam potest conspicere essentiam? Ad quod Paulus clarissimè respondet: Gratia dei, inquit, vita æterna. At vita æterna in diuinæ essentiæ visione consistit: Hæc, inquit, est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum &c: gratia ergo & non natura videbimus Deum sicuti est. Et reuera, secundùm quod est in cognoscente, cōtingit cognitio: cognitum verò est in cognoscente secundùm modum cognoscentis; quandoquidem cuiuslibet cognoscentis cognitio modum sequatur suæ naturæ. Cùm verò modus diuinæ essentiæ cognoscendæ in infinitum excedat naturæ creatæ cognoscendi modum, puta quia dei proprius essendi modus est, vt sit suum esse subsistens, naturæ verò creatæ, vt sit suum esse participatum; inde fit, vt intellectus creatus, diuinæ vnitus gratiæ, non autem suæ naturæ suffultus viribus, deum intelligat atq. fruatur: siquidem per diuinam gratiam intellectus creatus erigitur atq. eleuatur ad videndum Deum, qui est extra obiectum quidditatiuè à se naturaliter cognoscibilè. Nec proinde sequitur aliquod absurdum. Nam etsi oculus corporis creatus sit ad videndum colores; illos tamen sine lucis adminiculo cernere non valet: ita planè, quanquam creatura rationalis creata sit, vt deum intelligeret; sine tamen diuino lumine, eum, ad quem videndum creata est, intelligere, seu videre nequit. Etenim quicquid ad aliquod intuendum eleuatur, quod suarum virium naturam, capacitatemq́; superat, disponi necesse est, aliqua dispositione, quæ vtiq. suam excedit naturam: veluti, si aër ignis formam esset accepturus; proculdubio per aliquam præuiam dispositionem, ad hanc formam suscipiendam disponeretur. Quare cùm intellectus creatus par non sit, vt deum videat: aliqua ergo ei supernaturalis infunditur dispositio, quæ à theologis intellectus creati illuminatio apellatur: ipsum verò intelligibile lux siue lumē. Et claritas Dei, ait Ioannes, illuminat ciuitatem sanctam. Ex huius autem luminis virtute, videntes efficiuntur deo similes: quia cùm apparuerit, similes ei erimus: quia videbimus eum sicuti est. Qui verò plus huiusmodi luminis habuerit; plus, atq. perfectiùs deum videbit. Plus verò luminis dabitur, cui maior inest charitas: propterea, quòd vbi maior est charitas; ibi maius insit desiderium: à quo quidem aliquo modo desiderantis animus disponitur, ad desiderati susceptionē. Verùmenim: verò, etsi mente qualitercunq. deum attingere, non parua sit beatitudo; eum tamen comprehendere est impossibile. Magnus consilio, ait Ieremias, & incomprehensibilis

cogitatu.

Cap: 7.

Quæ de Deo cognoscūtur.

Vtrū per suā naturam.

Roman: 6.

Ioann: 17.

Deus nō videtur sine lumine gloriæ.

Apoc. 21.

Ioan. 4.

Ierem. 32.

cogitatu; illud enim perfectè comprehenditur, quod vtiq. perfectè cognoscitur: perfectè verò cognoscitur, quando sic bene cognoscitur, quoàd cognosci potest. Et hic

Intellect⁹ diuinus intelligit perfectè.

quidem modus dei cognoscendi intellectui tantummodò competit diuino: qui vti infinitus; ita certè infinitè intelligit infinitam illam essentiam: siquidem vnumquodq. cognosci potest, quatenus est ens in actu. sed deus est actus infinitus: infinitè ergo est cognoscibilis. at omnis intellectus creatus est finitus, & lumen quoque gloriæ creatum similiter: non ergo potest infinitum a finito comprehendi, vt dixi. Sed non temere

An videat omnia in Deo.

ambiget aliquis: num videns diuinam essentiam, omnia videat, quæ Deus facit, aut facere potest? Ad quod quidē dici potest, à nullo intellectu cognosci omnia, quæ Deus ipse facit, aut facere potest: perinde enim esset, ac ipsius diuinam virtutem, & immensam maiestatem perfectè cognoscere perfectèque comprehendere, quod iam explosum est atq. improbatum. Etenim, si omnia in Deo cognoscuntur sicut effectus in sua causa; profectò, quò penitiùs ac perfectiùs causam quis cognouerit; eò perfectiùs omnes illius effectus cognoscat, necesse est. Quòd si eò perfectionis ascenderit, vt perfectissimā assequatur causæ cognitionem; quis dubitabit, omnes illius effectus cogniturum?

Ierem. 32.

sed hoc non cadit in Deum, qui incomprehensibilis est cogitatu. Itaque Deus omnem habet rei sufficientiam, seseque omnibus demonstrat: sed ab intellectu creato, videri quidem, sed comprehendi non potest: ideoque videns Deum, non omnia videt, quæ Deus facit, aut facere potest. Neq. etiam ea quæ in deo videt, per aliquas quidem similitudi-

Videt in Deo, non per similitudinem.

nes, sed per diuinam essentiam suo intellectui vnitam intuetur: diuina siquidem essentia non per speciem, sed per seipsam coniungitur intellectui videntis ac speculantis. Et reuera, vnumquodque cognoscitur per sui similitudinem, quæ est in cognoscente: idque bifariam fieri potest: aut quidem per sui, aut per similis similitudinē: vel vt clariùs dicam: aut in se, aut in alio. Cùm ergo ea quæ in deo videntur, non per proprias, sed per eas, quas in deo habent similitudines, cognoscantur; absque dubio, visa in deo, non per species; sed potiùs per diuinam essentiam intellectui vnitam videntur: etenim, quæcunq. vni, & eidem sunt similia; sibi etiam inuicem sunt similia. Quare cognosci per sui speciem, est cognosci in seipso: cognosci verò per alterius speciem, est cognosci per eius similitudinem in altero existentem: quo profectò modo, visa in deo cognoscuntur: Diuina namq. essentia, non solùm fungitur obiecti officio, in quo alia videntur; verùmetiam vices adhibet speciei, qua intellectus assimilatur obiecto. sed hoc est mirabile in huiusmodi diuina visione; quia videntes diuinam essentiam, simul

Simul videbunt omnia. Aug. vlt. de Trinit.

vident omnia, quæ in ipso vident. Non erunt volubiles nostræ cogitationes, inquit August: ab aliis in alia euntes atq. redeuntes; sed omnem scientiam nostram vno simul conspectu videbimus. Quòd verò in hac vita positi multa simul intelligere non valemus; in causa est, quia multa per varias species intelligimus. Porrò, diuersis speciebus vnius intellectus simul actu nequaquam informari potest, vt per eas intelligat: quemadmodum neq. vnum, atq. idem corpus diuersis simul figuris figurari. Ex quo contingit, quòd quando aliqua multa sub vna specie intelligi possunt; simul etiam intelligantur: puta, si alicuius totius, domus, seu corporis partes vna specie intelligantur; vtiq. simul intelligerentur. Secus verò res se haberet, si singulæ partes sub singulis atq. proprijs speciebus intelligerentur: nam tunc successiuè, & non simul, vt intelligantur, necesse esset. Cùm verò ea, quæ videntur in Deo, non per proprias species, sed per diuinam essentiam videantur; par est, vt simul, & non successiuè ab oculo mentis purgatissimæ, & deiformis conspiciantur atq. possideantur. Quo ergo modo fiat

Epilogus.

visio diuina, & quòd oculo mentali, & non corporeo videatur, neq. id sine lumine gloriæ desuper infuso, quòdque non æquo modo ab omnibus videatur, nec à quoque intellectu creato comprehendatur, deniq;, quòd videns Deum, non videat omnia quæ deus videt, nec per similitudines, sed simul omnia per diuinam essentiam videat, breuiter dixi.

MER-

COrporis nostri nomina.

MERCVRIVS.

Inprimis autem oportet vestem, quam circumfers exuere, indumentum inscitiæ, prauitatis fundamentum, corruptionis vinculum, velamen opacum, viuam mortem, sensuum cadauer, sepulchrum circumuertile, domesticum deniq; furem, qui dum blanditur, odit: dum odit, inuidet. huiusmodi est, quo circumtegeris vmbraculum inimicum.

Commentum VI.

ONgißimo interuallo seiunctæ esse videntur cupiditates tyrannicæ, & regiæ appetitiones, atq. moderatæ; tyrannicæ enim amarißimam vitam agunt: regiæ verò dulcißimam. Tyrannicæ sunt adulterinæ: regiæ autem legitimæ. Tyrannicæ legem fugiunt: rationem violant: voluptatibus se commiscent: regiæ verò legem venerantur: rationi obediunt: & ab adulterinis se abstinent voluptatibus. Mirabile planè interuallum inter regias, & adulterinas voluptates: quarum primæ ad animum, secundæ verò ad corpus pertinent. Quam ob rem admonet Mercurius eos, qui deum videre cupiunt, vt tyrannicis abdicatis voluptatibus, ad legitimas euolent: Inprimis, *inquit,* oportet vestem quam circumfers, exuere. *Corpus vestem appellat; vestis enim* ἱμάτιον *dicitur, eò quòd corpus velet: seu à vellere, quod est vniuersæ ouis lana. Rectè ergo à Mercurio corpus vesti comparatur: nam sicut corpus veste tegitur; ita planè anima corpore. hoc autem interest, quòd anima corpori vitam præstat: vesti autem corpus minimè. Exuimur verò hanc vestem, aut morte, aut affectu. Et morte quidem, quando vitam cum morte commutamus: affectu verò, quando viuentes in carne, non secundùm carnem militamus. Etenim arma nostra sunt, vt cedendo vincamus, sicut periti iaculandi cedentes solent vincere: & fugientes grauioribus sequentem vulnerare ictibus. De hac veste Iob loquebatur, dicens: Et abominabuntur me vestimenta mea; quia corpus, quod corrumpitur aggrauat animam: & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem: hoc est illud vestimentum mixtum sanguine, id est carnalibus infectum desideriis, quibus nimirum se pollui Dauid formidabat, cùm diceret: Libera me de sanguinibus Deus meus: Et angelus ad Ioannem ait: Habes pauca nomina in Sardis, quæ non inquinauerunt vestimenta. Et reuera ita res se habet, quia pauci sunt, qui vigilant, & custodiunt vestimenta sua, ne nudi ambulent: & alij videant turpitudinem eorum. Omni ergo tempore hæc nostra vestis sit candida: quòd si sordida fuerit effecta, mundetur à nobis: ac tunc verè exuimus veterem hominem cum actibus suis, & nouum induimus, qui secundùm Deum creatus est. Sequitur tex:* Indumentum inscitiæ, grauitatis fundamentum: *hoc enim est, quod à theologis dicitur, corpus materialiter atq. fundamentaliter, & inscitiæ, & prauitatis causam esse. Inde dictum est à S. Paulo: Quis liberabit me à corpore mortis huius, id est, morti subiecto, ex Adæ præuaricatione patibile effectum; proculdubio gratia domini nostri Iesu Christi. Istud prauitatis fundamentum, est vetus homo noster, corpus peccati: Vt destruatur, inquit, corpus peccati. Quam ob rem exuere vestem, quam circumfe-*

Marginal notes: Voluptates diuersæ. — Vestis nostra corpus. — Arma. — Iob 9. — Isaiæ 9. — Psal. 50. — Apoc. 3. — Rom. 7. 6.

Corporis nostri nomina.

circumferimus, quod est indumentum inscitiæ, & fundamentum prauitatis; perinde est, ac exuere veterem Adam cum actibus: & induere nouos mores, qui virtuti consentiunt, atq. eam sequuntur. Sequitur tex: Corruptionis vinculum, velamen opacum: Multis nominibus corpus appellat, vestem, indumentum, fundamentum, vinculum, velamen, & quæ sunt generis eiusdem. Et vestem quidem, quòd animam velet: indumentum verò inscitiæ, quòd inde anima, obliuionem multorum incurrerit. vt dicit Plato. Aut vt rectiùs & veriùs loquar, quia anima corporis commercio, manet inclusa, ita, vt sine corpore, nihil valeat addiscere, eò quòd omnis nostra cognitio ortum habeat à sensu: fundamentum prauitatis, quòd inde ebulliant omnes libidines & sensuum blandimenta: corruptionis vinculum; nam quàmdiu anima, corporis vinculis manet inclusa, multis modis corrumpitur, suæq; amittit incorruptionis puritatem: velamen opacum, propterea quòd nimis opaca, & obscura sit eius speculatio, ob corporis vmbraculum. Viuam mortem: quia nimirum ad mortē semper solicitet; & vt se suamq; vitam tueatur, animæ mortem semper machinatur. Sensuum cadauer: quòd in eo, veluti corpora in sepulchro, sensus sepeliantur & inficiantur. Sepulchrum circumuertile: quia nobiscum huiusmodi sepulchrum circumferimus: Domesticum furem: Nouit enim tempus furandi, & quæ, & quomodo furari debeat. Caue igitur ô homo hunc domesticum furem, à quo tibi multæ quotidie insidiæ tenduntur. Noli ergo pecudum more curuari. Respice corporis tui formam, non fraudem & corruptelam, & speciem congruentem celsi vigoris assume. Si sola animalia prona pascuntur, cur te voluptatibus sternis, quem natura non strauit: cur te iumentis comparas, à quibus voluit te Deus segregari: hic domesticus fur, dum blanditur, odit: dum odit, inuidet: blanditur sensuum lenocinio, quia animæ pulchritudinem atq. integritatem odio prosequitur. Odit autem bona animi, quia inuidet nobis bona æterna, cùm ipsum vmbraculum inimicum in corruptionem citò migret. Considera obsecro huius furis malitiam; anima enim ægrotat, quando noster fur sanus est: quū verò anima floret, & ad superna respicit, voluptates superantur, & cum corpore marcescunt. Vitia ergo carnis cohibenda sunt: iram cohibeamus tanquàm ferinam: linguam sicut aciem gladij: voluptates verò tanquàm ignem extinguamus. Migrandum igitur est nobis; nam à corporis exoluti vinculis, ad intellectum, & contemplationem boni, euolamus, tanquàm à tenebris purgati, & gaudio quodam admirando perfusi, ad nostrum accedimus dominum. siquidem vinculis illis molestissimis mentis coercebantur pennæ, vt ad purum cæli non possent euolare fulgorem. vnde sequitur tex: Ad seipsum te deorsum raptat, quia suis voluptatibus allicit, & decipit, ne fortè conspiciens veritatis decorem ac proximum bonum huius oderis prauitatem: néue huius insidias, quas in te assiduè machinatur, aliquando persentias. vnde fit, vt aciem interiorum sensuum hebetet & obtundat; est enim crassa materia suffocans aciem sensuum, abominabili fastidiosaque ebrians voluptate, ne audiamus vnquam, néue perspiciamus quæ iure, & audienda sunt, & inprimis inspicienda. Sed de his satis.

Vinculum. Velamen.

Sensuum cadauer.

Nazianzenus orat. 3.

Textus.

CAP: II.

Argumenta.

1\. Vod videntes Deum per essentiam, in ipso Deo videant omnia, sic argui potest: Quicunq. videt speculum; ea quoq. videt, quæ in speculo resplendent. sed quæ fiunt, aut fieri possunt in Deo, veluti in speculo resplendent. quippe qui omnia in seipso cognoscit, cùm sit speculum sine macula. Qui

cula. Qui

cula. Qui ergo videt Deum, & quæ sunt, & quæ fieri possunt à Deo, videt omnia. Quomodo, inquit Grego: 4. Dialo: non vident omnia, qui videntem omnia vident? ergo quod prius. Ampliùs, intelligens maius, valet, & minima intelligere, authore philosopho 3. de anima. sed omnia quæ sunt facta, aut fieri possunt à Deo, longè minora sunt quàm eius essentia, puta quia illa omnia finita sunt, Dei verò essentia infinita. Qui igitur intelligit diuinam essentiam, intelligit seu videt omnia, quæ à diuina essentia, aut condita sunt, aut condi possunt. Et reuera, si rationalis creatura appetit scire omnia, appetitus verò naturalis frustra positus non sit, quia Deus & natura nihil agunt frustra: si videndo Deum, non omnia videret; proculdubio nunquam esset plenè beatus, propterea quòd non omnia haberet, seu videret quæ vellet, quod planè, teste Augustino, ad plenam beatitudinis rationem spectat. Item, quòd Deus in hac vita per essentiam videri posit; qui enim videt faciem Dei, videt eius essentiam: Videmus, inquit, nunc in speculo, in ænigmate: tūc autem facie ad faciem, hoc est, clarè, & per essentiam. sed Iacob vidit faciem Dei Gen: 32. Vidi Dominum facie ad faciem, similiter & Moyses loquebatur ore ad os. Igitur Deus in hac vita videri potest. Sanè, si visione intellectuali, ea quæ sunt in anima, per suam videntur essentiam, & visio intellectualis de rebus sit intelligibilibus, non quidem per similitudines, sed per ipsarum essentias, Deus verò per suam essentiam, animæ insit humanæ; proculdubio necessariò inde sequitur, vt ab anima humana in hac vita videri posit. Præterea, illud, in quo omnia alia iudicamus, & per quod de alijs iudicamus, à nobis videatur, atq. cognoscatur, necesse est. sed huiusmodi est prima veritas, Deus benedictus, teste Augustino: Si ambo, inquit, videmus verum esse quod dicis, & quod dico; in ipsa vtiq. quæ supra mentes nostras est incommutabili veritate, illud videmus. Secundùm ergo veritatem diuinam de omnibus iudicamus. Profectò, rationis est iudicare de istis corporalibus secundùm rationes incorporales, & sempiternas. quæ nisi supra mentem essent; incommutabiles profectò non essent. Quare, cùm Deus per has rationes cognoscatur, videtur vtiq. à mente humana in hac vita posita. Hæc & similia in hoc negotio afferri solent argumenta.

[Margin: 2. — 3. — 1. Cor. 13. — 4. — Conf. 12. de vera relig. 12 de Trinit.]

CAP: III.

Soluuntur Argumenta.

AD primum dicitur, non esse necesse, vt qui videt speculum, videat etiam omnia, quæ in speculo resplendent: nisi suo visu speculum comprehendat omninò. atqui huiusmodi speculum non nisi ab intellectu comprehenditur diuino: non ergo necesse est, vt intellectus hominis videns Deum, videat omnia quæ Deus facit, aut facere potest: sed sat illi est, vt illa videat, quæ illius beatitudinem abundè complent, & plenè perficiunt. Deus præterea per quandam metaphoram speculum appellatur, quòd scilicet distinctè repræsentet omnia: non est autem propriè speculum, quia non impressas ab aliquo alio, quàm à seipso gestat imagines, quæ relatæ ad suam simplicissimam essentiam sunt vna imago. Propriè autem in diuinis, hoc nomen speculum, Filio tribuitur: Candor, inquit, est lucis æternæ, & speculum sine macula, nempè expressa Patris imago. In libro de videndo Deo, ab Augustino speculum voluntarium Deus appellatur: Voluntarium, inquam, qui voluntariè, & sua sponte lumen gloriæ in animas sanctas diffundit. Sunt & alij, qui aliter intelligunt: sed hoc sufficere arbitror, ad argumenti solutionem. Ad Gregorij authoritatem dicitur à quibusdam, illam de obiecti sufficientia, intelligendam esse, quòd scilicet omnia, & sufficienter contineat, & demonstret:

[Margin: 1. — Deus est speculum. — Sapient. 7. — Gregorius.]

ſtret: nec inde ſequi omnia cognoſcere: in cauſa autem eſt, quia ipſum quidem obiectum perfectè comprehendere nequit: vel ſenſus eſt: Cognoſcit omnia, quæ ſcilicet poteſt. at comprehendere omnia, quæ Deus videt, ſolius eſt intellectus diuini: non ergo omnia videt, videns omnia videntem, quia id ferre ſua natura non valet. Ad 2.
2. dico, quòd licet videre Deum maius ſit, quàm omnia creata, & quæ creari poſſunt intueri; maius nihilominùs eſt Deum ſic videre, quòd omnia ſcilicet in eo cognoſcãtur, quàm quòd pauca in ipſo videantur: verùm, quia intellectus creatus illud maius attingere nequit; nec ergo in minus valebit. Illa ergo Philoſophi ſententia his congruit rebus, quæ intellectus creati captũ non excedunt, cuiusmodi eſt videre omnia quæ Deus videt, facit, aut facere poteſt. Ad confirmationem dico, creaturæ rationali deſiderium ineſſe ea ſciendi, quæ ad illius perfectionem attinent: cuiusmodi ſunt ſpecies, & genera rerum, earumq́; rationes, quæ à quolibet videbuntur, à quo diuina videbitur eſſentia. Cognoſcere verò ſingula quæq́;, & dicta, & facta, & quæ animo voluuntur cogitationes, non eſt ſuæ perfectionis, & naturæ: idcirco ad illorum cognitionem habendam eius appetitus non fertur. Porrò, ſi ſolus videretur Deus; omne ſciendi deſiderium ſufficientiſſimè compleret, etiamſi illa omnia non viderentur. Infe-
Auguſtinus. lix homo (inquit Auguſtinus libro conf: 5.) qui ſcit omnia illa, nempè creaturas, te autem neſcit: beatus autem qui te ſcit, etiam ſi illa neſciat. Qui verò te, & illa nouit,
3. non propter illa beatior eſt; ſed propter te ſolum beatus. Ad 3. dico, Deum per quaſdam imagines, non autem per ipſam naturæ ſuæ ſpeciem ab hominibus hîc agentibus
Exodi 32. videri: Quia non videbit me homo, & viuet. Ab homine ergo puro, niſi ab hac vita mortali fuerit ſeparatus, Deus per eſſentiam videri non poteſt. In cauſa autem eſt, quia cognitionis modus, proximè modum ſequitur naturæ rei cognoſcentis: anima autem noſtra, quàmdiu hac mortali pelle tegitur, in materia corporali eſſe habet. Quam ob rem, quæ habent formam in materia, naturaliter cognoſcit: vel quæ per huiusmodi cognoſci poſſunt. atqui per materialium rerum naturas, diuina eſſentia cognoſci non poteſt; quantumlibet enim per ſimilitudinem creatam fiat, illa non eſt propria diuinæ eſſentiæ viſio: fieri ergo non poteſt, vt anima corporis vinculis incluſa, diuinã videat eſſentiam. Id etiam facilè perſuaderi poteſt exemplo eorum, qui à corporeis rebus interdum abſtrahũtur; nam tùm temporis capaciores ſunt & ad capiendũ, & ad intelligendùm diuina. At erigi ad ſupremum gradum intelligibilium, nempè videre diuinam eſſentiam, non eſt hominis in hac mortali vita degentis. Ex his patet
Solutio. ſolutio ad argumentum: ſiquidem Deum ab aliquo mortalium viſum fuiſſe; perinde ſonat in ſcripturis ſanctis (inquit Dionyſius 4. cæl: hier:) ac aliquas ſenſibiles, ſeu imaginarias figuras inſpexiſſe, ſecundùm aliquam ſimilitudinem aliquod diuinum repræſentantes. Vidit ergo Iacob Deum facie ad faciem, id eſt, eminentem quandã, ſupra cæteros intelligibilem contemplationis gratiam percepit. MOyſes quoque & Paulus ſupra humanum modum eleuati ſunt ad videndam diuinam eſſentiam, vt dicit Auguſtinus de videndo Deo: & 12. de Geneſi ad literam. Ad confirmationẽ reſpondeo, ac dico, intellectualem viſionem eorum eſſe, quæ animæ inſunt per ſuam eſſentiam, ſicut intelligibilia intellectui. Quem profectò eſſendi modum DEVS Opt: Max: exhibet mentibus beatorum: viatorum verò adeſt per præſentiam, eſſentiam,
4. & potentiam. Ad 4. dicimur omnia in Deo videre, ac ſecundùm ipſum de omnibus iudicare, propterea, quòd diuini participatione luminis, omnia & cognoſcimus & diiudicamus. Quid enim eſt ipſum naturale lumen rationis, niſi quædam diuini luminis participatio? Quare, quemadmodum omnia ſenſibilia, atq; viſibilia in Sole, hoc eſt, participatione luminis ſolaris, videmus; ita planè omnia intelligibilia intelligimus
Cognitio DEI naturalis. virtute ſolis intelligibilis, vt dicit Plato ſexto de Republica. Porrò, naturalis noſtra cognitio, quæ à ſenſu principium ſumit, per hæc ſenſibilia, quoàd fieri poteſt, Deum

videre gestit. Ex sensibilibus autem non valet tota Dei virtus cognosci, nec per cõsequens eius essentia videri; quia scilicet huiusmodi effectus, plenam suæ causæ virtutem ac essentiam præseferre non valent: verùm quia huiusmodi opera ab eo depẽdent, & esse acceperunt; hinc est, quod natura docemur, & gratia illuminamur, vt Deum dicamus omnium principium, ac parentem, nec aliquid eorum esse, quæ sensu percipiuntur. Verùm illa cognitio de Deo, quæ per gratiam habetur, perfectior est, atque potentior ea, quæ per naturalem cognitionem acquiritur; siquidẽ cognitio naturalis duobus opus habet, nempè phantasmatibus ex sensibilibus acceptis, & lumine naturali intelligibili, cuius vtiq; virtute ab eis intelligibiles conceptiones abstrahuntur: verùm humana cognitio, quoàd vtrumq; non parum virtutis accipit à reuelatæ gratiæ lumine; lumen enim naturale intellectus per huiusmodi diuini luminis infusionem plurimùm iuuatur atque confortatur: & ipsa quoq; interdum phantasmata in imaginatione hominis, magis res diuinas exprimentia, quàm quæ à sensibus naturaliter accipiuntur, diuinitus formantur. Sed iam tempus est claudendi hunc Quintum Pymandri librum. Laus tibi sancte Pymander, qui per verbum tuum lucidũ, & Spiritum sanctum, omnium artificem, reuelas profunda de tenebris: & quæ delitescunt, educis in lucem. Tu solus es DEVS benedicendus; quoniam omnibus paternam pietatẽ exhibes, nosq; mortales, tua sancta religione consecrare dignatus es.

De videndo Deo.

Cognitio per gratiam.

A M E N.

M. D. LXXVIII. 16. Iulij, die Lunæ hora 22. Tuderti in monte sancto.

Laus sit nostro Pymandro.

INDEX

Locorum ſacræ ſcripturæ, in hoc Quinto libro explicatorum vel citatorum.

Numerus ordinem, litera partitionem capitulorum deſignat.

GENESIS.

Exodus.

Leuiticus.

Numeri.

Judicum.

Job.

Pſalmorum.

34 c Oratio

Prouerbia.

Canticorum.

Sapientiæ.

Ecclesiasticus.

Isaias.

Ad Corinthios II.

Ad Galatas.

Ad Ephesios.

Ad Philippenses.

Ad Colossenses.

Ad Thessalonicen: I.

Ad Timotheum I.

Ad Timotheum II.

Ad

INDEX

Rerum & verborum magis notabilium accuratissimus.

A.

Aphricæ

B.

D.

Dimiur-

I.

L.

N.

O.

P.

Q.

R.

T.

V.

X.

Z.

FINIS INDICIS.

Series Alphabeti.

* A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z. Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ Tt Vu Xx Yy Zz. Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm Nnn Ooo Ppp Qqq Rrr Sſſ Ttt Vuu Xxx Yyy Zzz. Aaaa Bbbb Cccc Dddd Eeee Ffff Gggg Hhhh Iiii Kkkk Llll Mmmm Nnnn Oooo Pppp. Omnes ſunt duerniones, excepto * qui eſt Ternio.

Laus tibi ſancte Pymander.

